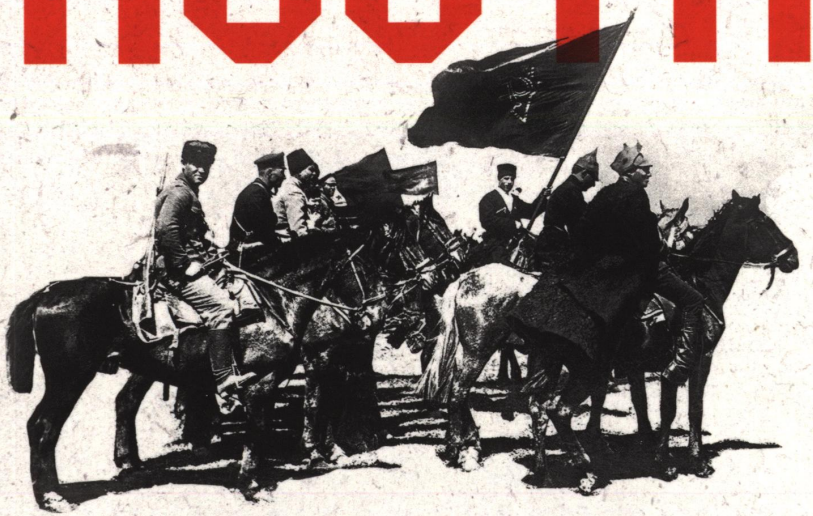
DEVRİM VE İÇ SAVAŞ 1917-1921

RUSYA

ANTONY BEEVOR

ÇEVİRİ: ARİF KAPLAN

Kronik

RUSYA
Devrim ve İç Savaş
1917-1921

—

ANTONY BEEVOR

KRONİK KİTAP: 480
Dünya Tarihi Dizisi: 36

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

ÇEVİRİ
Arif Kaplan

EDİTÖR
Ali Kaan Cerit

KAPAK TASARIMI
Hachette UK

KAPAK UYGULAMA
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Mart 2024, İstanbul

ISBN
978-625-6774-45-2

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
© Antony Beevor, 2022, "Russia: Revolution and Civil War 1917-1921" özgün adıyla Hachette UK tarafından yayımlanan, Ocito Ltd c/o Andrew Nurnberg Associates Limited ve AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

DEVRİM VE İÇ SAVAŞ 1917-1921

RUSYA

ANTONY BEEVOR

ÇEVİRİ: ARİF KAPLAN

Kronik

Antony Beevor

1946'da Londra'da doğdu. İngiliz Sandhurst Kraliyet Harp Akademisi'nde eğitim gördü. 11. Hussar Süvari Alayı'nda görev yaptı. Teğmen rütbesini aldıktan bir süre sonra askerlik mesleğini bırakarak tarihçiliğe yöneldi. İngiltere'nin en büyük tarihçilerinden biri olarak görülen Beevor, yazdığı önemli kitaplarla adını tarihe altın harflerle kazıdı.

Arif Kaplan

1988 yılında Ankara'da doğdu. 2010 yılından bu yana sürdürdüğü çalışmalarını son yıllarda 20. yüzyıl Avrupa tarihi üzerine yoğunlaştırdı. İstanbul'da yaşıyor.

İçindekiler

Haritalar		7
Görsel Listesi		9
Giriş		11
BÖLÜM 1: 1912–1917		
1	Avrupa'nın İntiharı 1912-1916	19
2	Şubat Devrimi Ocak-Mart 1917	27
3	Çift Başlı Kartalın Düşüşü Şubat-Mart 1917	41
4	Otokrasiden Kaosa Mart-Nisan 1917	49
5	Gebe Dul Mart-Mayıs 1917	63
6	Kerenski Taarruzu ve Temmuz Günleri Haziran-Temmuz 1917	79
7	Kornilov Temmuz-Eylül 1917	93
8	Ekim İhtilali Eylül-Kasım 1917	112
9	Delikanlılar Seferi *Junker İsyanı* Ekim-Kasım 1917	125
10	Demokrasi Bebeğinin Katli Kasım-Aralık 1917	140
BÖLÜM 2: 1918		
11	Kalıpları Kırmak Ocak-Şubat 1918	157
12	Brest-Litovsk Aralık 1917-Mart 1918	169
13	Gönüllü Ordusu'nun Buz Yürüyüşü Ocak-Mart 1918	186
14	Almanlar Rus Topraklarına Ayak Basıyor Mart-Nisan 1918	204
15	Dışarıdaki Düşmanlar 1918 Bahar ve Yazı	217
16	Çekler ve Sol Sosyalist Devrimcilerin Ayaklanması	233
17	Kızıl Terör 1918 Yazı	249
18	Volga Muharebeleri ve Kızıl Ordu Yaz, 1918	257
19	Volga'dan Sibirya'ya Sonbahar, 1918	271
20	İttifak Devletleri Ayrılıyor Sonbahar-Kış 1918	288
21	Baltık Bölgesi ve Kuzey Rusya 1918 Sonbaharı ve Kışı	301

BÖLÜM 3: 1919

22	Ölümcül Çekimserlik Ocak-Mart 1919	313
23	Sibirya Ocak-Mayıs 1919	327
24	Don ve Ukrayna Nisan-Haziran 1919	337
25	Murmansk ve Arhangelsk 1919 Bahar ve Yazı	352
26	Sibirya Haziran-Eylül 1919	359
27	Baltık Yazı Mayıs-Ağustos 1919	375
28	Moskova Yürüyüşü Temmuz-Ekim 1919	388
29	Baltık Sürprizi 1919 Sonbaharı	404
30	Sibirya Ricatı Eylül-Aralık 1919	412
31	Dönüm Noktası Eylül-Kasım 1919	424
32	Güney'deki Ricat Kasım-Aralık 1919	439

BÖLÜM 4: 1920

33	Büyük Sibirya Buz Yürüyüşü Aralık 1919 – Şubat 1920	455
34	Odessa'nın Düşüşü Ocak 1920	465
35	Beyaz Süvarilerin Son "Hurra" Nidaları Ocak-Mart 1920	471
36	Wrangel'in Komutayı Devralması ve Polonyalıların Kiev'i Ele Geçirmesi İlkbahar – Yaz 1920	488
37	Polonyalılar Batıda, Wrangel Güneyde Haziran-Eylül 1920	501
38	Vistül'deki Mucize Ağustos-Eylül 1920	519
39	Hades'in Rivierası Eylül-Aralık 1920	531
40	Umudun Ölümü 1920-1921	544
Sonuç: Şeytanın Çırağı		555

Teşekkür	559
Kısaltmalar	561
Notlar	563
Kaynakça	601
Dizin	611

Haritalar

A. Ön Kapak Rusya İmparatorluğu 1914
B. Arka Kapak Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti 1921

1. Petrograd 1917 31
2. Kerenski Taarruzu-Temmuz Ricatı 83
3. Finlandiya ve Baltık Devletleri 177
4. Alman İlerleyişi ve İşgali, Mart-Kasım 1918 184
5. Buz Yürüyüşü, Birinci Kuban Seferi 193
6. İtilaf Devletlerinin Arhangelsk'i İşgali 220
7. Hazar 229
8. Volga ve Kafkasya 273
9. Yaz 1919, Beyaz Ordu'nun İlerleyişi 339
10. Kolçak Ricatı-1919 361
11. Kızıl Ordu'nun İntikamı ve Denikin'in Ricatı 428
12. Sovyet-Polonya Savaşı ve Beyazların Sonu 497

Görseller Listesi

25 Rasputin ve Çar ile Çariçe. Alamy/ World History Archive

25 Prens ve Prenses Yusupov. Alamy/ The History Collection

51 1917 Petrograd Sovyeti mitingi. Alamy /Pictoral Press Ltd.

61 Kızıl Filo'yu "Devrimin Öncüsü" olarak metheden Bolşevik posteri. Bridgeman Images/Tobie Mathew

101 General Lavr Kornilov ve Boris Savinkov. Topfoto/ Sputnik

102 General Karnilov bir kahraman gibi karşılanıyor, 12 Ağustos 1917. Alamy/ Historic Collection

165 "Eski sınıf" kadınları sahip oldukları son eşyaları da satıyor. Getty Images/ Slava Katamidze Collection

187 General M. Alekseev. Alamy/ Archive PL

189 "Demiryolu Savaşı". Bridgeman Images/ The Stapleton Collection

202 Albay V. G. Buizin ve eşi V.İ. Buizina. Rusya Devlet Film ve Fotoğraf Arşivi, Krasnogorsk.

205 Mart 1918, Alman tümenleri Kiev'e giriyor. Bridgeman Images/ Sputnik.

224 Çartisin'deki 10. Ordu komiseri Josef Stalin. Alamy/ Süddeutsche Zeitung Photo

226 Kurt postundan papağıyla Albay Andrei Skhuro. Alamy/ Alto Vintage Images

239 General Radola Gajda. Alamy/ Eraza Collection.

241 Devrimci Rus kadınları. Mario Spiridonova ve beş yoldaşı. Getty Images/ Bob Thomas/ Popperfoto.

258 Fyodor Raskolnikov komutasındaki Kızıl Volga Filotillası. Alamy/ Keystone Press.

261 M. N. Tukaçevski. Alamy/ Chronicle

281 Amerikan askerleri Vladivostok'ta. Alamy/ Pictoral Press Ltd.

283 Tümgeneral Graves, Ataman Semenov'la buluşuyor. Alamy/ Alamy Syock Photo

293 General Vladimir Mai-Maevsky.

294 Nestor Mahno. Alamy/ Album

305 General Nikolay Yudeniç ve General Aleksandr Rodziyanko. Alamy/ Yogi Black

323 Vladimir Lenin ve Leon Troçki Kızıl Meydan'da, 191. Alamy/ mccool.

329 Amerikan Kızılhaçı'na ait hastane tren. ABD Donanması Ulusal Müzesi halka açık bölümü, Wikimedia Commons aracılığıyla.

344 Birleşik Rusya adlı Beyaz zırhlı treni. Alamy/ Süddeutsche Zeitung Photo

346 Çaritsin'de İngiliz zırhlı araçları. Alamy/ Reading room 2020.

349 General Anton Denikin. Alamy/ Chronicle

349 General Baron Piotr Wrangel. Alamy/ Heritage Image Partnership Ltd.

350 Denikin, Çaritsin'de Moskova Direktifi'ni duyuruyor. Rusya Devler Film ve Fotoğraf Arşivi, Krasnogorsk.

364 Yüksek Yönetici, Amiral Kolçak. Getty Images/ Universal History Archive

377 General Johan Laidoner Bulak-Balahoviç'i ziyaret ediyor. Alamy/ Historic Images.

414 Amiral Kolçak ve sevgilisi, şair Anna Timieryova. Alamy/ Heritage Image Partnership Ltd.

451 General Yakov Slaşov. Alamy/ History and Art Collection

486 Tahliyelerinin ardından Emperor of India gemisinin güvertesinde Don Kazakları. Alamy/ Chronicle.

504 Kızıl Ordu askerleri bir İngiliz Mark V tankı ile. Alamy/ CPA Media Pte Ltd.

520 Budyonni'nin 1. Süvari Ordusu, Konarmia. Alamy/ Photo 12

524 Mareşal Josef Pilsudski. Alamy/ Pictoral Press Ltd.

536 Budyonni, Frunze ve Voroşilov. Kırım, 1920. Alamy/ Süddeutsch Zeitung Photo

546 Batı Sibirya'da kıtlık. Alamy/ITAR-TASS New Agency

554 Tukaçevski birlikleri Kronstadt isyanını bastırıyor. Topfoto/ Sputnik

Giriş

Marlborough dükü Ocak 1902'de kuzeni Winston Churchill'e yazığı bir mektupta, St. Petersburg'da katıldığı bir balodan bahsediyordu. Marlborough, Tüm Rusya Çarı'nın içine düşüp kapalı kaldığı bir tuzağa benzeyen bu çağdışı ihtişamdan çok etkilenmişti ve 2. Nikolay'ı "üzerine düşen otokrat rolünü oynamaya çalışan sıcakkanlı ve kibar bir adam"[1] diye tasvir ediyordu.

Dükün katıldığı bu davetin gösteriş bakımından Versay Sarayı'nda verilenlerden farkı yoktur. "Neredeyse üç bin konuğa akşam yemeği servis edildi. Bu kadar çok insanın aynı anda oturup yemek yediği bir manzaranın bende yarattığı etkiyi tarif edebilmek güçtür. 18. Yüzyıl İngilteresi'nde başlarında kocaman deve kuşu tüylü şapkalarıyla görevli ve mihmandarlardan bahsedilir ya, işte aralarında Kazakların[2], Memluklerin ve uşakların olduğu ve tamamen konuklarla ilgilenmek üzere orada bulunan iki bin kişilik bir çalışan grubu olduğunu düşün. Her odada bir alay bandosu var ve Çar nereye giderse orada millî marşı çalıyorlar...Ayrıca bir de şeref kıtası var ki görünüşe göre bunların tek görevi aralıksız beş saat boyunca kılıçlarıyla selam dur vaziyetinde beklemek."[3]

Marlborough'un genç eşi Consuelo Vanderbilt bir başka akşam yemeğinde Çar'a Rusya'da demokratik bir hükümetin göreve getirilip getirilmeyeceğini sorduğunda şöyle bir yanıt alıyordu: "Biz ulusal siyasi kurumlarımızı geliştirmek konusunda Avrupa'nın iki yüzyıl gerisindeyiz. Rusya Avrupalıdan ziyade Asyalı sayılır ve bu nedenle otokrat bir hükümet tarafından yönetilmelidir."[4]

Marlborough, askerî sistemde baskın olan Muhafız alayı personelinin tuhaflıkları karşısında da şaşıp kalıyordu. "Ordunun bir bölümünün başındaki isim olan Grandük Vladimir yeni katılan personeli huzuruna getirtiyor. Bunlardan burunlarının ucu yukarı kalkık olanlar,

kendisinin burun şekli de böyle olan Çar Pavel tarafından kurulmuş Pavloski Alayı'na gönderiliyor."[5]

Çarlık makamı gibi Çarlık Rusyası Ordusu da çağdışı kurallar, davranış biçimleri uygulamalar benimsiyordu. O günlerde Kraliyet İskoç Alayı'nın 3. Taburu'nda genç bir subay olan geleceğin mareşali Yüzbaşı Archie Wavell, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce gönderildiği bir görevde Rus ordusundaki üstsubayların dahi inisiyatif almaktan çekindiklerini müşahede ediyordu. "Rus ordusundaki tutuculuğun örneklerinden biri de tüfeklerini daima süngü takılı olarak taşımalarıdır."[6] Bunun sebebi, 18. Yüzyıl sonlarında bir Rus birliğinin düşürüldüğü pusuda gafil avlanıp tarumar edilmesi sonucu Mareşal Suvorov'un verdiği bu konuda verdiği emirdi.

Rus subayları üniformasız olarak birisine görünmeyi onursuzluk sayıyordu. Bir Rus süvari yüzbaşısı Wavell'a İngiliz ordu gelenekleri hakkında sorular sorarken, subayların mesai dışında sivil kıyafetler giydiklerini ve topluluk içerisinde kılıç taşımadıklarını duyduğunda kulaklarına inanmıyordu. Derhal oturduğun yerde sıçrayıp, "Ama o zaman insanlar sizden korkmazlar,"[7] deyiverdi. Çarlık dönemi subaylarının disiplin cezası olarak emirlerindeki herhangi bir askerin suratını yumruklamaya hakları vardı.

Wavell, Rus aydınının hükümdarlarını "polise itimat etmeyen ve orduyu küçük düşüren bürokratik baskıcılar"[8] olarak görmesine şaşırmıyordu. 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda alınan felaket derecesindeki utanç verici mağlubiyetin ve Peder Georgi Gapon'un Kışlık Saray'a Ocak 1905'te gerçekleştirdiği barışçıl protesto yürüyüşünün ardından gerçekleştirilen katliamlardan sonra rejime ve silahlı kuvvetlere olan güven çökmüştü. "Teffi" müstear ismini kullanan Nadejda Lohvitskaya, "Rusya bir gecede sola kaydı," diye yazıyordu. "Öğrenciler huzursuz, işçiler grev yapıyor. Yaşlı generallerin bile ülkenin ne kadar utanç verici bir şekilde yönetildiğinden dem vurduklarını ve bizzat Çar'ın kendisine dahi acımasız eleştiriler getirdiklerini duymak mümkün."[9]

Sahip oldukları pek çok ayrıcalığın karşılığında soylu sınıfından oğullarını orduya subay ve St. Petersburg'daki devlet kadrolarına bürokrat olarak yetiştirmeleri bekleniyordu. Sayıları otuz bin kadar olan toprak

sahiplerinin de "tarla şefleri" marifetiyle kırsalda nizamı muhafaza etmeleri gerekiyordu.

Serflerin hürriyetleri 1861 yılında bahşedilmiş, lakin bu gelişme içinde bulundukları vahim yaşam koşullarını pek de iyileştirmemişti. Maksim Gorki şöyle yazıyordu: "Köylülerimiz korkunç şartlarda yaşamaktalar, doğru düzgün sağlık hizmeti alamıyorlar. Köylü çocuklarının yarısı henüz beş yaşını göremeden çeşitli hastalıklar nedeniyle hayatını kaybediyor. Köylerdeki kadınların neredeyse tamamı kadın hastalıklarından mustarip. Köyler frengiden kırılıyor, köyler mahrumiyete, cehalete ve yabaniliğe teslim olmuş durumda."[10] Kadınlar bir de erkeklerden şiddet görüyordu, bilhassa da sarhoşlarken.

Gürbüz Rus köylülerinden karşı konulamaz bir savaş makinesi yaratmaya dair her türlü fikir bir sanrıdan fazlası değildi. Dört genç köylüden kabaca üçü sağlık koşullarından ötürü barış döneminde ordudan eleniyordu. Subaylar Birinci Dünya Savaşı boyunca kendilerine gönderilen neferlerin düşük niteliklerinden yakınıyor, 2. Ordu'nu hazırladığı bir raporda şu ifadeler yer alıyordu: "Düşük rütbeli personelin savaştan kaçmak maksadıyla kendini yaraladığı utanç verici ama yaygın bir gerçektir. Düşmana iltihak etme vakalarının sayısı da az değildir."[11] Rapor şöyle devam ediyordu: "Bildiğimiz *mujik*'ler[12]...Subaylarının karşısına geçip içleri geçmiş gibi kayıtsızca, ebleh ebleh dikilirler. Komutanlarının gözlerine coşku ve muhabbetle bakma alışkanlıkları yoktur." Görünüşe göre Rus köylüsü de üniforma giydiği zaman İngiliz Ordusu'nun eskiden "salağa yatma" olarak tanımladığı taktiğe başvuruyordu.

Aristokrat ve seçkin kesimin aydın mensupları dahi "kara kalabalıklar"dan ve onların 1773 yılında Yemelyan Pugaçev önderliğinde olduğu gibi zaman zaman korkunç bir şiddetle ayaklanmalarından çekiniyorlardı. Aleksandr Puşkin bunu, "Rus isyanı, duygusuzca ve merhametsizce,"[13] diye tanımlıyordu. Rus-Japon Savaşı'ndaki hezimetin ardından başlayan isyan ve malikane yakma dalgaları esnasında toprak sahiplerinin tek umudu, bölge valisine başvurup ona sayısız garnizon şehirlerinden birinden asker getirtmekteydi.

Karl Marx'ın Komünist Manifesto'da yer alan "kırsal hayatın aptalliği" şeklindeki bednam ifadesi; içerdiği her söze kanma, kayıtsızlık ve

kabullenme anlamlarıyla köylü yaşamı için tamamen gerçekti. Küçük şehirlerdeki yaşam için ise "boğucu" demek yanlış olmazdı. Kasvetli havadaki sisin arasında dikkatle bakıldığında Saltıkov-Şçedrin ve Gogol gibi hicivler göz kırpıyordu. Hem Çarlık hem de Sovyet dönemlerine hâkim bir olgu olan "yasallaştırılmış köleliğin insan ruhu üzerindeki yıkıcı etkisi"nden[14] bahseden kişi de, tuhaftır ki Lenin'in en sevdiği yazarlardan biri olan, Saltıkov'du. Leon Troçki, Rus Ortodoks Kilisesi'ni halka zihnî bir deli gömleği giydirmekle suçluyordu. Ona göre devrim Kutsal Rusya'nın "ikonalarından ve hamamböceklerinden" kurtulmadan asla gerçekleşemezdi.

Toprak reformu teşebbüsleri yalnızca belirli bölgelerde sonuç verdi. 19. yüzyılın tam 763.00 hektar araziye ve yaklaşık 300 bin serfe sahip o büyük sermayedarı Kont Dimitri Şeremetev'in[15] aksine, çoğu kişinin toprağı küçük ve verimsizdi. Pek çok toprak sahibi istese bile barınma koşullarını geliştiremez yahut en iptidai makineli tarımı dahi gerçekleştiremezdi. Bu yüzden de mülklerini satma veya ipotek etme yoluna gidiyorlardı. İlişkiler giderek daha suni ve gergin hale geliyordu. Nispeten fakir köylüler cehaletin kurbanı olmaya devam ettiler, bu da hem köyün yaşlıları ve mısır tüccarları tarafından istismar edilmeleri hem de güçlerini kaybettiklerine üzülen toprak sahiplerinin kötü muamelesine maruz kalmaları anlamına geliyordu. Sonuç olarak, dalkavuk marabalar boyun eğdikleri efendileri arkalarını döner dönmez onları sırtlarından bıçaklama fırsatını kaçırmayacaklardı.

Şehirlerin durmaksızın göç alması kentli işçi sınıfının, yani Marksistlerin devrimin öncüsü olarak gördükleri proletaryanın yükselişin hızlandırdı. Yüzyılın başında nüfusu bir milyonun biraz üzerinde olan St. Petersburg'da 1916 yılı sonu itibarıyla üç milyon insan yaşar oldu. Fabrikalardaki çalışma koşulları berbat ve tehlikeliydi. Patronlar işçileri sarf edilebilir malzemeler olarak görüyor, zira sayısı köylü onların yerini almak için sırada bekliyordu. Grev hakkı veya işten çıkarılma tazminatı söz konusu değildi. Herhangi bir anlaşmazlık durumunda polis daima fabrika sahibinin tarafını tutuyordu. Pek çok kişiye bu serflik sisteminin kentte devam ettirilmesiydi. İşçiler gözlerle ayrılmış barakalarda, evsizler yurtlarında veya gecekondularda pislik ve hastalıkla koyun koyuna yaşıyordu. Gorki şöyle yazıyordu: "Şehirlerde kanalizasyon

sistemi, fabrika bacalarında da filtre yok. Toprak çürüyen fabrika atıklarının gazlarıyla, hava da toz ve dumanla kirleniyor."[16] Nüfusun böylesine kalabalık olduğu kentte, sık sık yaşanan kolera ve tifüs salgınlarının yanı sıra verem ve zührevi hastalıklar da kol geziyordu. Beklenen yaşam süresi en fakir köylerdeki kadar kısaydı. İşsizlerden oluşan lümpen proletaryanın işgal ettiği, cehennemin en alt katındaki bu yerde tek özgürlük de çocuk fuhşunun, adi hırsızlıkların ve sarhoş kavgalarının hâkim olduğu, Dickens'ın, Hugo'nun veya Zola'nın romanlarında tasvir edilenlerin tamamından daha kötü ve gerçek olan yeraltındaydı. Böylesi bir hayatı Rusya'daki fakirler için daha da kötüleştirebilecek olan tek şey ise geniş kapsamlı bir Avrupa çatışmasıydı.

Bölüm 1

1912-1917

1

Avrupa'nın İntiharı[1]

1912-1916

Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Rusya'da gerçekleşen endüstriyel büyüme, ülkenin hâkim sınıflarının gözünü kör edecek düzeyde bir özgüven patlamasına sebebiyet verdi. Henüz on sene kadar önce Japonya ile yaşanan ve felaketle sonuçlanan gerginlik çoktan unutulmuştu. St. Petersburg'daki savaş yanlılarının sesleri artık daha yüksek çıkıyor, 1912 yılında boğazları kapatmış olan Türkiye'ye saldırılması isteniyordu. Bir zamanlar nispeten ihtiyatlı olan Dışişleri Bakanı Sergei Sazonov bile Almanya ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının Birinci Balkan Harbi'nden ötürü Rusya'ya reva gördükleri muamele karşısında küplere binmişti. Nitekim, Arşidük Franz Ferdinand'ın Haziran 1914'te Saraybosna'da kurban gittiği suikastın ardından Viyana tarafından Sırbistan'a bir ültimatom verilince, Sazonov genelkurmay başkanlığından ordunun harbe hazırlanmasını talep etti ve Çar'a eğer Sırbistan'da Slav soydaşlarını desteklemek konusunda başarısız olurlarsa bunun korkunç bir aşağılanma anlamına geleceğini söyledi. Çar 2. Nikolay, ilan edilen kısmi seferberliğin[2] ilk safhalarında durumu mecburen kabullenmek zorunda olduğunu hissediyordu. Fakat ordu komutanları, Rusya'nın Avusturya-Macaristan ordusuna karşı yığınaklanması gerekiyorsa, bunu yaparken Almanlara karşı da tüm merkez ve kuzey cephe boyunca seferber olmak zorunda olduğu konusunda direttiler.

Çarlık ailesinin akıl hocası ve şifacısı Grigori Rasputin başkentte değildi. O uğursuz yaz mevsiminde memleketi Sırbistan'a dönmüştü ve Çariçe'nin savaş tamtamlarının çalmakta olduğunu söyleyen telgrafını buradayken aldı. Derhal yerinde kalkıp Çar'ın baskılara direnmesini tavsiye eden bir cevap göndermek üzere yola koyuldu; fakat köylü bir kadın onu karnından bıçaklayarak yolundan alıkoydu. Bu kadın Rasputin'i şehvet düşkünü bir sahte peygamber olarak gören ve ona sırtını

dönmüş eski bir rahip olan İliodor'un taraftarlarındandı. Rasputin canını zor kurtarmıştı ve hastanede eli kolu bağlı yatmak zorunda kaldı. Bilinci yerine gelip de seferberlik emrinin çoktan verildiğini duyduğunda, olası bir savaş halinde hem Rusya'nın hem de Romanov hanedanının sonunun geleceğini ikaz eden bir telgraf göndermek konusundaki ısrarını sürdürüyordu. Çar'ı etrafındaki savaş yanlılarının baskılarına karşı durmaya ikna etmeye yönelik bu son çabasında biraz gecikmişti. Zaten bu ikazların durumu değiştirmesi de pek olası değildi.

Rus genelkurmayının savaşı istemesinin asıl sebebi İttifak Devletlerinin süratle yığınaklanabilecek olmasından duyulan çekince değildi. Onları asıl tedirgin eden şey, Avusturya'nın başat Avrupalı güçler sahneye çıkmadan Sırbistan'ı yerle bir etmeye kararlı olmasıydı. Almanya Avusturya'ya engel olmayı reddetmişti. Hatta Alman Genelkurmay Başkanı Mareşal Helmut von Moltke, Avusturya'nın kendi ülkesinden gelen arabuluculuk çağrılarına kulak asmayıp saldırıya odaklanması gerektiğini söylüyordu. Diplomasi ve hanedanlık ilişkilerinin de pek bir işe yaraması beklenemezdi. Fransız başbakanı Georges Clemencau'nun yakında söyleyeceği gibi savaş generallere bırakılamayacak kadar önemli bir şeydi.

"Gri kalabalık" olarak tanımlanabilecek Rus köylü-askerleri için savaşın ilan edilmesi beterin de beteri anlamına geliyordu. Toplamda 15 milyon 300 bin erkek kara ve deniz kuvvetleri bünyesinde silah altına alındı. Tannenberg Savaşı'ndaki mağlubiyet ve ardından Gorlice-Tornow'daki (Krakow'un hemen güneydoğusu) Alman zaferini müteakip 1915'te gerçekleşen utanç verici "Büyük Ricat"tan sonra takınılan acımasız tavır ve ihanetle yargılanma korkusu yalnız erleri değil subayları da etkilemeye başlamıştı. Ardından "Alman boyunduruğuna"[3] dair söylentiler yayılır oldu; bunun sebebi biraz da pek çok generalin Cermen veya İskandinav kökenli isimlere sahip olmasıydı. Yine de çoğu kişiye göre suçlu Alman Çariçe ve arkasındaki görünmez güç olan Rasputin tarafından yönetilen gizli danışma grubuydu. Çar, Mogilev'deki başkomutanlık karargâhı *Stavka*'da orduların komutasını düşüncesiz bir şekilde ele almaya karar verdiğinde bu sefahat düşkünü keşiş hayasızca atamalara müdahale eder olmuştu.

Baltık vilayetlerinden başlayıp Polonya üzerinden Belarus'a, Galiçya'ya ve Romanya'ya kadar uzanan cephe hattındaki siperlerde bulunan Rus askerlerinin durumu içler acısıydı. Maksim Gorki şöyle yazıyordu: "Kazdıkları mevzilerde yağmur ve kar altında, pislik içerisinde sıkış tıkış bekliyor; hastalıklardan ötürü can veriyor ve haşereler tarafından ısırılıyor, âdeta vahşi hayvanlar gibi yaşıyorlardı."[4] Mühimmatları ciddi anlamda yetersizdi, bazılarının postalı bile yoktu ve huş ağacı kabuklarından yaptıkları uyduruk ayakkabılarla yetinmek zorunda kalıyorlardı. Cephedeki yaralı ayırma istasyonları neredeyse Kırım Harbi'ndekiler kadar ilkeldi.

Modernize etmeye yönelik çabalar felaket bir biçimde başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Kıdemli bir tabip olan Vasili Kravkov günlüğüne şu acı satırları yazıyordu: "Son teknoloji ürünleri nihayet bize ulaştı. Bunu söylerken kolordumuza verilen 25 bin gaz maskesinden bahsediyorum. Söylendiğine göre maskeler başımızdaki en kıdemli 'paşa' olan Oldenburg Dükü'nün başkanlık ettiği bir heyet tarafından kontrol edilmişti. Ben de sıhhiyecilerime maskeleri taktırarak kendi çapımda bir deneme yaptım. İki dakika sonra boğulmaya başladılar. Düşünün, cephedeki tüm askerleri bunlarla teçhiz etmemiz bekleniyor."[5]

Ordunun sansürden sorumlu birimleri, askerlerin evlerine yazdıkları mektupları okurken cephedeki moral durumu hakkında en gerçekçi bilgileri ediniyordu. Askerlerin çoğu Alman topçusuna karşı nasıl çaresiz kaldıklarından ve başlarındaki subaylardan gördükleri sert muameleden yakınıyordu. Askerler gördükleri karşısında ya vahşileşiyor ya da sarsıntıya uğruyordu. Bir mektupta şöyle yazıyordu: "Cesetler hâlâ yerde bekliyor. Kuzgunlar gözlerini çoktan yedi, fareler de cansız bedenlerin üzerinde dolaşıp duruyor. Aman Tanrım, böyle korkunç bir manzarayı ne betimlemek mümkün ne de hayal etmek."[6]

Bir başka mektupta ise subayların emriyle kazdırılıp cesetlerin içine atıldığı toplu bir mezardan bahsediliyordu: "Muharebe sahasından naaşları topladık, otuz kulaç genişliğinde ve dört kulaç derinliğinde bir çukur kazmıştık. Ölüleri buraya dizdik ama vakit geç olmuştu. Çukurun yarısını toprakla kapattık, kalan kısmını ise sabaha bıraktık. Çukurun başına bir nöbetçi diktik ve sabah öğrendik ki naaşlardan birisi gece yarısı kalkıp çukurdan çıkmış, sonra da bir kenara oturup öylece beklemişti. Bazıları da oldukları yerde dönüp durmuştu. Çukurdakilerin

hepsi ölü değildi, kimileri yalnızca yaralanmış ve patlamaların etkisiyle şoka girip öylece kalakalmıştı. Bu sık sık karşılaştığımız bir durumdu."[7]

Subayların ve erlerin yaşam koşulları arasındaki derin uçurumdan ötürü yaygın bir hoşnutsuzluk hâkimdi. Subayların çoğu geceyi sıcak ve nispeten rahat köylü kulübelerinde geçirirken, er ve erbaşlar siperlerde soğuk ve sefalete terk ediliyordu. Bir er mektubunda şöyle diyordu: "Anavatan mücadelesini en ön saflarda veren neferler (aylık) yetmiş beş kopek kazanırken olan biteni arkadan takip eden bölük komutanlarına dört yüz ruble veriyorlar. Daha da geriden gelen alay komutanı ise bundan da fazla kazanıyor...Birilerinin güzel yemekleri, içkileri ve Kızılhaç çalışanı kisvesi altında fahişeleri varken, diğerleri açlıktan kırılıyor."[8]

Kızılhaç görevlisi hemşirelerin yalnızca subayların cinsel ihtiyaçlarını tatmin etmek üzere cephede bulunduğu fikri bir saplantıdan ibaret de olsa, bir parça doğruluk payı da yok değildi. Bütün kolordunun tıbbi hizmetlerinden sorumlu olan Dr. Kravkov, bir silah arkadaşının nasıl görevden alındığını şöyle aktarıyordu: "Çok basitti. Tabip arkadaşım fazla insani davrandı ve karargâhtaki bir grubun hemşirelerini kullanarak bir kerhane kurma arzusuna boyun eğmedi...Bu benim için yeni bir şey değildi. 10. Ordu da çalışırken de buna şahit olmuştum ve oradan kaçmamdaki sebeplerden biri de buydu."[9]

Subaylar dara düşmüş Odessalı genç kadın öğrencilere[10] çıplak resimleri karşılığında yüzlerce ruble teklif ediyordu. Genç bir subay, "Eğer fotoğraflarını daha detaylı olarak tekrar çektirmek istersen lütfen bana yaz,"[11] diyor; üstüne de kadının alayı ziyaret etmesi durumunda kazancının bin rubleye kadar çıkabileceğini ekliyordu.

Subaylar gönül eğlendirirken sıradan askerlerin cephe hattına çok uzak bölgelerde bile karılarıyla görüşmesine izin verilmiyordu. 9. Müstakil Don Bölüğü'nden bir Kazak'ın genç ve okuma yazma bilmeyen karısı Evdokiya Merkulova'nın bu yasaktan haberi yoktu ve Aralık 1916 başlarında kocasını ziyarete gitti. Ziyaretinin ardından, kocasının bölük komutanı tarafından kendisine yapılan muameleyi resmî olarak şikâyet etme cesaretini gösterdi. Yazıya dökülmüş ifadesinde şu sözler yer alıyordu: "Bir süre sonra bölük komutanı Mihail Risakov bölgeye geldiğimden haberdar oldu. Nedendir bilinmez, 5 Aralık günü bölüğünü yürüyüş kolu düzeninde yolu dizdi ve beni de önlerinde yüzükoyun yere yatırdı. İki Kazak'a eteğimi ve üst fanilamı yukarı doğru sıyırıp kol

ve bacaklarımı ayırmalarını emretti. Ardından kocama, bana on beş kırbaç vurmasını söyledi. Cezanın infazı ile bizzat alakadar oldu ve elbisenin örttüğü yerlere değil çıplak bedenime var gücüyle vurmasını emrederek kocamı tehdit etti. Kocam komutanın korkusundan son derece sert kırbaç darbeleri vurdu, yaralarım halen iyileşmiş değil. Nihayetinde de yanıma bir refakatçi verip beni Don'a geri gönderdiler."[12]

Göz göre göre ölüme sürüklenen sıradan askerler savaştan, çamurdan, bitten ve iskorbüt hastalığından illallah etmişti. Dr. Kravkov, günlüğünde askerlerin yemek istihkakından acıyarak bahsediyordu: "Yeni bir yiyecek ikmali yapıldı, bu defa Orenburg'dan. Yaklaşık on altı kilogram kadar sosis ve jambon vardı ama tamamı çürümüştü. Aslında çürüyen Anavatan'ın ta kendisiydi."[13]

Ekim 1916'da intikam alırcasına gelen yağmur mevsimi Kravkov'un keyfini kaçırmıştı. "Cephedeki sıhhi koşulları incelemesi için gönderdiğim Dr. Tolçenov, askerlerimizin içinde bulunduğu korkunç durumu yansıtan tüyler ürpertici bir raporla geri döndü; bellerine kadar çamur içerisinde, kendilerini kötü hava şartlarından koruyan herhangi bir barınak olmaksızın, bir bardak çay ve bir kap sıcak yemeğe hasret biçimde yaşıyorlardı."[14] Kravkov bundan iki hafta sonra ise şunları yazıyordu: "Takviyeler geldi, bıyıkları yeni terlemiş çocuklar. Bunları ertesi gün bir süngü hücumuna gönderdiler...Çoğu ölmekten korkan bu çocukların 'Anne!' diye feryat figan edişine tanıklık etmek dehşet vericiydi."[15] Askerî makamlar gaddarca bastırılan pek çok isyan hareketine dair haberleri sansürlüyordu.

O kış Petrograd'da hükümeti eleştirenler yalnızca liberaller ve solcular değildi. Vasili Şulgin gibi muhafazakârlar da cephede verdikleri zayiatın Alman ve Avusturya-Macaristanlı hasımlarına nazaran iki katına çıkmış olmasına kayıtsız kalan zenginler karşısında dumura uğramıştı. Onları şu sert sözlerle topa tutuyordu: "Ve burada durmuş, cesetlerle dolu siper duvarlarının üzerinde son bir tango yapıyor gibiyiz."[16] Şulgin, başkent kulislerinde kulaktan kulağa yayılan komplo teorilerinden, bilhassa da "hıyanet söylentileri"nden[17] ötürü de öfkeliydi. Kadet Partisi lideri Pavel Milyukov'u 1 Kasım günü Duma'nın yeniden toplanması üzerine yaptığı ateşli konuşmadan ötürü suçluyordu.[18] Milyukov'un Çar'ın bakanlarına böylesine acımasızca saldırması orada hazır bulunanları dumura uğratmıştı; zira o genellikle ılımlı biriydi.

Şimdi ise "Almanya'nın yararına çalışan gizli güçleri"[19] açıkça suçluyordu. Konuşmasında dikkat çektiği her beceriksizlik örneğinin ardından cevabını bile bile sorduğu "Bu nedir? Hıyanet mi yoksa aptallık mı?" sorusu coşkuyla tepki buluyordu.

Başkentin dört bir yanına sirayet etmiş olan yozlaşma, cephedeki genç ve idealist subayları şoke ediyordu. 7. Ordu'ya mensup bir süvari subayı, kendisine geri bölgede bir görev yeri ayarlamaya çalışan nişanlısına yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Büyük Düşes Maria Pavlovna'nın etrafında yuvalanmış bin bir türlü madrabazın para karşılığında güvenli tayin yerleri ayarladığını dünya âlem biliyor. Fakat sana yalvarıyorum; lütfen kimseye rüşvet verme. Şerefimle yaşayıp ölmek istiyorum."[20]

En sadık monarşi yanlıları bile hayal kırıklığına uğramıştı. Çar'ın inatçılığı neredeyse tamamen zayıf kişiliğinden kaynaklanıyordu. Aksi yöndeki tüm tavsiyelere rağmen, 1915 yılında gerçekleşen skandal ricatları müteakip aşırı uzun boylu bir adam olan kuzeni Grandük Nikolay Nikolayeviç'ten başkomutanlık görevini devraldı. Wavell, Grandük'ten şöyle bahsediyordu: "Gördüğüm en yakışıklı ve etkileyici adamdı. Pek zeki ve bilgili biri olduğu söylenemezdi; fakat sağduyulu ve karakterliydi."[21] Yeğeni 2. Nikolay ise maalesef bu iki nitelikten yoksundu. Şulgin "Bir otokrat yokken otokrasi korkunç bir şeydir, "[22] diye yazıyordu.

Çar'ın kendisini Mogilev'deki *Stavka*'ya dahil etmesinin asıl gerekçelerinden biri, eleştirel politikacılardansa sadık subayların arasında bulunmayı tercih etmesiydi. Ülke yönetimini Çariçe ve Rasputin'e bırakıp Duma'dan seçilen bakanlardan müteşekkil bir hükümet kurmayı kati surette reddetti. Yine de Mogilev karargâhındaki mevcudiyeti sembolik olmaktan öteye geçemiyor, cepheye yaptığı ziyaretler çevresindekiler tarafından en ince ayrıntısına kadar planlanıyordu.

Dr. Krakov günlüğüne şöyle yazıyordu: "General Dolgov'un kurmay başkanı, Çar'ın ziyareti kapsamında alınacak tüm tedbirleri her türlü ironiden uzak bir şekilde akşam yemeğinde bizlere açıkladı. Tüm askerler mevzilerden çekilecek ve gece boyunca yeni üniforma ve teçhizat ile donatılmış vaziyette bulunacaktı. Ziyaret başlar başlamaz tüm toplar ateş açacak ve onun tabiriyle 'gerçek bir savaş sahnesi' sergilenecekti. Sonunda Çar memnun kaldı ve kahraman savaşçımız bu başarılı sahne performansından ötürü St. George Nişanı ile taltif edildi."[23]

Rasputin ve Çar ile Çariçe.

Prens ve Prenses Yusupov.

1916 kışı boyunca Mogilev'de bulunanlardan hiçbiri Çar'a Petrograd'daki dedikodulardan bahsetme cesaretini gösteremedi. Rasputin'in Çariçe ve hatta kızlarıyla seks partileri düzenlediğini iddia eden "Grişka'nın Maceraları"[24] gibi isimlere sahip devrimci kitapçıklar dağıtılmaya başlamıştı. Bu pornografik fantezi yayınları bir yüzyıl kadar önce Paris'te Marie Antoinette ve Prenses Lamballe hakkında çıkanları andırıyordu. Bu tür grotesk hikâyeler, kaçınılmaz bir şekilde Rasputin'in soyluları baştan çıkaran bir köylü olarak algılanıp bir nevi halk kahramanına dönüşmesine yol açtı.

Rasputin'in 17 Aralık günü Prens Feliks Yusupov, Grandük Dimitri Pavloviç ve antisemitist Karayüzler[25] hareketinin lideri Vladimir Purişkeviç tarafından öldürülmesi, başkentteki aristokratik yozlaşma intibaını giderek artırdı. Yusupov'un, aynı zamanda Çar'ın da yeğeni olan güzel karısı İrina'yı şehvet düşkünü keşişi tuzağa düşürmek için yem olarak kullanmış olduğu söylentisi bu hikâyeye müstehcen bir boyut da katıyordu. Halkın zihnini en çok meşgul eden şey ise suikastçıların Rasputin'i öldürürken ne kadar zorlandıkları olmuştu. Ona önce zehirli kekler yedirmişler, ardından altıpatlar tabancalarıyla birkaç kez

vurmuşlar sonra da tam iki gün sonra ancak bulunabilecek olan koca bedenini bir köprü altındaki buz tutmuş kuyuya atmışlardı.

Cephe gerisinde yaşananlara dair yaygın kuşkuculuk, olan biten karşısında tehlikeli bir umursamazlık tavrı takınılmasına yol açıyordu. Cepheden yeni dönmüş olan Fedulenko adında bir subay, başındaki albay tarafından davet edildiği öğle yemeğinde yaşananları şöyle kayda geçiriyordu: "Yanımızda iki muhafız subayı oturuyordu. Rasputin hakkında konuşmaya başladılar; duyduklarıma inanamıyordum."[26] Çariçe ve Rasputin hakkındaki dedikoduları tekrarlayıp duruyor, Çar'ın iktidarsız olduğunu söylüyorlardı. "Yemeğin ardından albayla birlikte Oranienbaum'a dönerken nasıl olup da böyle bir kepazeliğe müsaade edildiğini, o iki adamın Çar'ın onurunu zedelemesine neden engel olunmadığını sordum. Hizmetimizle ilgilenen görevlilerin önünde, onların da anlayabileceği şekilde Rusça konuşmuşlardı." Albay kabullenmişliğini belli eden bir el hareketi yaptı ve şöyle dedi: "Ohoo. Çöküş çoktan başladı, korkunç günler bizi bekliyor." Dr. Kravkov'un da bundan şüphesi yoktu: "Savaş nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, devrim kaçınılmaz."[27]

2

Şubat Devrimi

Ocak-Mart 1917

Bilerek gözlerini kapatanların haricinde herkes devrime doğru sürüklenildiğini rahatlıkla fark edebiliyordu. Belli olmayan tek şey devrimin savaş esnasında mı yoksa savaşın sonunda mı olacağıydı. Genelkurmay Başkanı General Mihail Alekseev, Çar'a tüm fabrikaların işçileriyle birlikte başkentten uzaklaştırılmasını öneren bir rapor sunmuştu. 2. Nikolay ise başkomutanlık karargâhında bulunan hususi çarlık defterine bu rapor hakkında şunları not düşmüştü: "Mevcut durum bunu gerektirmiyor; zira böyle bir tedbir yurtiçi sahalarında huzursuzluk ve paniğe neden olmaktan başka bir işe yaramaz."[28] Alekseev'in düz mantıkla ürettiği, 300 bin sanayi işçisinin[29] Petrograd'dan başka bölgelere nakledilmesini gerektiren çözüm yolunun uygulanabilirliği pek yoktu. Bununla birlikte ne kendisi ne de Çar başkentte bulunan askerî birliklerinin de benzer bir tehdit yarattığını fark edebilmişti.

O ana kadar savaşta verilen ağır zayiatın bir sonucu olarak, yeni silah altına alınan genç subayların çoğu monarşi karşıtı bir görüş benimsemişti ve bu yeni yapısıyla ordunun savaş öncesi dönemle uzaktan yakından alakası kalmamıştı. Bir subay şöyle aktarıyordu: "Bunların büyük kısmı eski üniversite öğrencileriydi. Aralarında bir sürü genç avukat vardı. Mitinglerin, protesto gösterilerinin ve toplu açıklamaların yapıldığı tugay âdeta bir öğrenci yurduna dönmüştü. Klasik subayları tarih öncesi dönemlerden kalma bir hayvana benzetiyorlardı."[30] Aslına bakılırsa bu genç subaylar yahut *praporşçiki*'ler[31], erler arasından seçilerek terfi ettirilmişti ve *küçük burjuvazi* sınıfına mensuplardı. Klasik subaylara duydukları öfkeyi artırmış olan bir şey varsa o da bu olabilirdi.

Kafası çalışan Petrogradlılar, başkentte geniş kapsamlı bir isyanın patlak verebileceğini gözden kaçırmamıştı. Grandükler, yüksek rütbeli subaylar ve Fransız elçisi Maurice Paleologue, bir prensin hanımının

verdiği bir akşam yemeğinde başkentteki muhafız alaylarından hangilerinin sadakatine itimat edilebileceğini konuşuyordu. O akşam iyimserlik namına pek az şey söylenmişti. Elçi, günlüğüne şöyle not düşmüştü: "Son kadehlerimizi Kutsal Rusya'nın mevcudiyetinin devamı için kaldırdık."[32]

Paleologue, ertesi gün Çariçe'nin monarşinin karşı karşıya olduğu tehlikelere dair kendisine yapılan hiçbir uyarıya kulak asmadığını duyduğunda üzüldü ama pek şaşırmadı. Çariçe, ikazları dikkate almak şöyle dursun, Grandüşes Viktorya Feodorovna'ya şöyle demişti: "Tüm Rusya'nın, gerçek Rusya'nın ve onun mütevazı halkının ve köylüsünün bizimle birlikte olduğunu bilmenin mutluluğu içerisindeyim."[33] Bu düşüncenin arkasında yatan neden, İçişleri Bakanı Aleksandr Protopopov'un emriyle Ohrana gizli polis teşkilatı tarafından günlük olarak Çariçe'ye iletilen ve kuvvetle muhtemel bazıları sahte olan dalkavukça mektuplardı. Rasputin'in önerisiyle göreve getirilmiş olan Protopopov'un ruh sağlığının ilerlemiş frengi hastalığı nedeniyle yerinde olmadığı söyleniyordu. Çariçe'nin Moskova'da bulunan Beytanyalı Marta ve Meryem Manastırı'nın baş rahibesi olan kendi kız kardeşi dahi "Moskova'da giderek artan öfke" ifadesini kullanınca huzurdan kovulmuştu. Geniş Romanov ailesinin diğer mensupları da gerçekleri görmeye karşı gösterilen bu direnç karşısında şaşkınlığa uğramıştı. Çar ve Çariçe'ye iletmek üzere ortak görüşlerini yansıtan bir mektup kaleme almak üzere bir araya geldiler.

Uzun boylu ve zarif bir adam olan İngiliz elçisi Sir George Buchanan, Rus takvimine göre yılbaşı gecesinde Çar'ı ziyaret etti. Majesterlerinin Buchanan'ın ne söyleyeceği konusunda elbette net bir fikri vardı. Her zaman yaptıkları gibi birlikte çalışma odasında oturup sigara içmek yerine, bu kez kabul odasında ve ayakta görüştüler.

Sir George, Kral 5. George ile İngiliz hükümetinin Rusya'daki durumdan ne kadar endişeli olduğunu ifade ederek sözlerine başladı. Ardından açıkça konuşmak için müsaade isteyince, Çar kısaca, "Dinliyorum,"[34] diyerek cevap verdi. Buchanan hakikaten de açık konuşacaktı. Harbin idaresindeki karmaşadan ve bunun ne denli büyük bir zayiata sebebiyet verdiğinden bahsetti. Saray tarafından atanan birinin yerine Duma'dan seçilecek bir siyasetçinin hükümeti yönetmesi gerektiğini iletti. Ona göre "rejimin mevcudiyetini sürdürebilmenin tek yolu halk ile arasındaki bariyerleri kaldırıp tekrar onların güvenini

kazanmaktı."[35] Çar sert çıkıştı: "Yani diyorsunuz ki sayın elçi, halkımın güvenini kazanmak durumundayım. Onların benim güvenimi kazanması gerekmiyor mu?"[36] Buchanan, son derece kibar bir şekilde de olsa, düşman casuslarından ve Çariçe'nin çevresindeki Alman yanlısı yapılardan da dem vurdu ve "önünde duran dipsiz kuyuya karşı kendisini uyarmayı bir görev addettiğinden"[37] bahsetti. Buchanan ansızın şahsi odalara açılan kapının hafifçe aralık olduğunu fark etti. Çariçe'nin konuşulan her şeyi dinlemekte olduğunu hissediyordu.

Volkanın dibinde yapılan dans o buz gibi Petrograd Ocak'ında da devam etti. Paleologue, ertesi akşam şık bir restoranda Çar'ın Süvari Muhafız Birliği'nden en az üç genç subayın hemen yakınındaki bir masada oturan şöhretli bir dulun etrafına üşüşmüş olduğunu gördü. Kadın, Rasputin'in öldürülmesine yataklık etme şüphesiyle tutuklu bulunduğu cezaevinden henüz tahliye edilmişti. Polisler masasındaki çekmecenin anahtarını isteyince onlara orada yalnızca aşk mektupları bulabileceklerini söylemişti. Fransız elçisi günlüğüne şöyle yazıyordu: "Her akşam, her gece şafak sökene kadar partiler yapılıyor. Tiyatrolar, baleler, ziyafetler, Roman dansları, tangolar ve şampanya..."[38]

Zenginlerin çoğu ortada bir savaş yokmuşçasına başkentte günün gün ederken, Petrograd'ın yoksul mahallelerindeki ekmek kıtlığı isyanı körüklüyordu. Bir bahriyeli şöyle yazıyordu: "Kuyruklar görülmeye başladı. Kuyrukta on kadar bekleyen olduğunda fırıncı tezgâhı açmadı mı tuğlalar havada uçuşmaya başlıyor ve az sonra da kırılan camların sesi duyuluyordu. Bu tür olayların yaşanmasını engellemekle görevli Kazak devriyeleri ise olanlara gülüp geçiyordu."[39]

O günlerde Rusya'da tahıl kıtlığı söz konusu değildi. Sorun, yeni yılla birlikte gelen dondurucu soğuk ve yoğun kar yağışı nedeniyle iyice gerginleşmiş olan demiryolu raylarındaydı. 57 bin kadar vagon[40] yerinden oynatılamıyordu ve çok sayıda lokomotif donup âdeta kaskatı kesilmişti. Yiyecek ve akaryakıt fiyatları maaşlardan daha hızlı zamlanıyordu. Yine de 1917 yılı bir önceki yıla kıyasla az grevle başladı. Ohrana'nın başındaki isim olan Tümgeneral Konstantin Globaçev, endüstriyel işçi hareketlerinin koordineli olmamasından ötürü rejimin şanslı olduğunu iddia ediyor, "Asla gerçek bir grevle karşı karşıya kalmadık,"[41] diye yazıyordu. Bekleyişi fazla uzun sürmeyecekti.

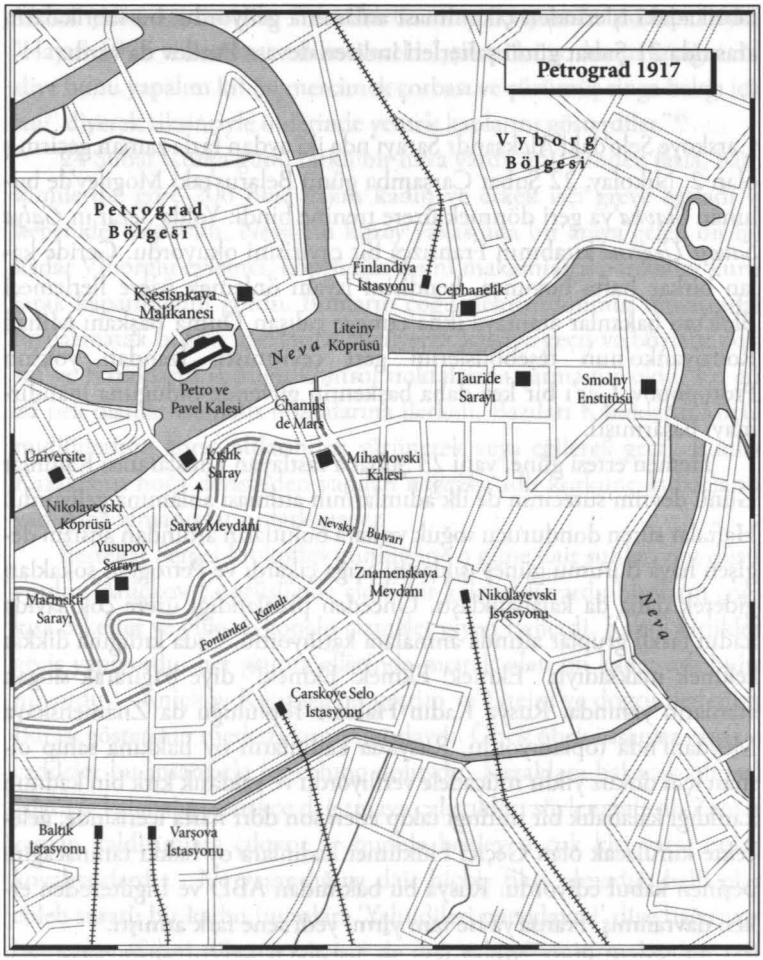
Globaçev, batıl inançları olan ve tamamıyla Çariçe'nin etkisi altında kalmış son derece dengesiz bir içişleri bakanı olan Aleksandr Protopopov'la uğraşmak zorundaydı. Bununla birlikte Protopopov, bir ay kadar önce Yusupov Sarayı'nda kendisini bekleyen ölümcül tuzağa karşı Rasputin'i ikaz ettiyse de ikna etmeyi başaramamıştı. Protopopov, Petrograd'da sürekli alay edilen biriydi. Jandarma birliği bakanlığının emrine verilmiş olduğundan omuzlarında sivil hizmet apoleti olan bir jandarma üniforması giyiyor, bu kıyafetle Duma'ya gittiğinde de kahkahalar havada uçuşuyordu.

Protopopov, astlarının defalarca izah etmeyi denemesine rağmen, başkentteki devrimci gruplar ile siyasi partiler arasındaki farkı kavrayamıyordu. Sol cenah için son derece önemli bir olay olup kuvvetle muhtemel geniş çaplı bir grevle anılacak 9 Ocak Kanlı Pazar hadisesinin yıldönümünün yaklaşmakta olduğu hususunda da ikaz edilmesi gerekmişti. Bu tarih, Peder Georgi Gapon'un bazı reformlar yapılmasına dair dilekçesini iletmek üzere 1905 yılında tertip ettiği barışçıl yürüyüşün yoğun makineli tüfek atışlarıyla bir katliama dönüşmesinin yıldönümüydü.

Ohrana, bünyesinde 180 bin kadar askeri barındıran devasa Petrograd garnizonunun sadakatinden de endişe ediyordu. Protopopov, Petrograd bölgesindeki askerî liderlerden sağlıklı düşünme yetisinden yoksun bir subay olan General Habalov ve sorumluluklarının pek de farkında olmayan Korgeneral Çebikin ile bir toplantı tertip etme kararı aldı. Globaçev birliklerin sadık olup olmadığını sorduğunda ihtiyat kuvvetlerinden sorumlu olan Çebikin, "Öyle olduklarına eminim,"[42] diye yanıtlamıştı ama gerçekte bu konu hakkında hiçbir fikri yoktu.

Globaçev tecrübeli subay ve astsubay eksikliğinin farkındaydı. Nitelikli personelin çoğu cephede can vermiş veya sakat kalmıştı. Petrograd'daki muhafız birliğinin ihtiyattaki taburları yazar Viktor Şıklovski'nin deyimiyle kışla yaşamının "sıkıcı çaresizliği ve hüznünden"[43] mustaripti. 1917 yılında Petrograd'da görevli olan bir asker "ya hoşnutsuz bir köylü ya da yine hoşnutsuz bir şehirliydi." "Briket ağıllar" şeklinde tanımladıkları ve alameti farikası "kesif bir kölelik kokusu" olan hınca hınç dolu koğuşlarda çaresizce yaşamaya çalışıyorlardı.

Globaçev, Petrograd'daki askerlerin haletiruhiyesine dair bir rapor kaleme aldı. Bu raporun bir sureti de *Stavka*'ya gönderildi. General Alekseev birliklerin bazılarını süvari muhafız birlikleriyle değiştirmeyi

kabul etti; fakat Romanya cephesinden başlatılan bir Alman taarruzundan ötürü bu plan hiçbir zaman uygulamaya konulamadı. Bu da yetmezmiş gibi şubat ayında hava sıcaklıkları eksi yirmilere kadar düştü. Petrograd'da yaşanan yakıt sıkıntısı, ekmeğin artık karneyle dağıtılacağına dair dedikodulara sebebiyet verdi. Bunun sonucunda panik alımları başladı, onca kadın dondurucu soğukta sıranın asla kendilerine gelmeyeceği kuyruklarda dikilmek durumunda kalıyordu. Yakıt sorunu aynı zamanda pek çok işçinin herhangi bir ödenek almaksızın

fabrikadaki işlerinden çıkarılması anlamına geliyordu; bu fabrikaların arasında 21 Şubat günü şalterleri indiren devasa Putilov da vardı.

Çarskoye Selo'daki Aleksandr Sarayı'nda iki aydan fazla zaman geçirmiş olan 2. Nikolay, 22 Şubat Çarşamba günü Belarus'taki Mogilev'de bulunan *Stavka*'ya geri dönmek üzere trenine bindi. Yolda Sezar'ın *Galya Savaşı Üzerine* kitabının Fransızca bir çevirisini okuyordu. Geride kalan birkaç hafta boyunca, kendisini isyanı önlemek üzere İlerlemeci Blok'tan bakanlar atamaya ikna etmeye çalışan Duma Başkanı Mihail Rodziyanko'nun teşebbüslerini geri çevirmişti. İzandan yoksun Protopopov, Çar'ı bir kez daha başkentin güvende olduğuna inandırmayı başarmıştı.

Hemen ertesi güne, yani 23 Şubat'a rastlayan Uluslararası Kadınlar Günü devrim sürecinin de ilk adımlarının atılması anlamına geliyordu. Haftalar süren dondurucu soğuk ve kara bulutların ardından ansızın değişen hava durumu güneş ışıklarını açığa çıkardı ve Petrograd sokakları giderek daha da kalabalıklaştı. Önceden planlandığı üzere çok sayıda kadın farklı gruplar altında anmalara katılıyordu. Gıda kıtlığına dikkat çekmek maksadıyla "Ekmek! Ekmek! Ekmek!" diye bağırarak slogan atanların yanında, Rusya Kadın Hakları Topluluğu da Znamenskaya Meydanı'nda toplanıyordu. Rusya'da kadınların oy hakkına sahip olması için dokuz yıldır mücadele veriliyordu ve yaklaşık kırk bin kadının katıldığı kalabalık bir mitingi takip eden son dört hafta içerisinde, gelecekte kurulacak olan Geçici Hükümet kadınlara oy hakkı tanınacağını peşinen kabul ediyordu. Rusya bu bakımdan ABD ve İngiltere'den erken davranmış, Fransa'ya ise tam yirmi yedi sene fark atmıştı.[44]

23 Şubat günü düzenlenen en kalabalık gösteri yürüyüşlerinden ikisi, farklı noktalardan başlayıp Nevski Bulvarı'na doğru ilerliyordu. Tramvay camlarının kırılması gibi bazı basit huzursuzlar yaşandıysa da atlı Kazak birlikleri ve pek de saygı duyulmayan siyah üniformalı polisler genel anlamda duruma hâkim görünüyordu. Bununla birlikte Globaçev'in emrindeki Ohrana, Kazakların tutumunda bir değişiklik fark etti. Kalabalıkla yüz yüze gelmekten kaçınıyor gibilerdi ve bu hiç de onların karakterlerine uygun bir davranış değildi. Bazı askerler kendileriyle aynı kışlada kalan Kazaklara çıkışıyordu: "İşçileri ve onlara katılan askerleri 1905 yılında yaptığınız gibi yine kırbaçlayıp vuracak mısınız?"

Gelen yanıt şaşırtıcıydı: "Verdikleri cevap karşısında donup kaldık. 'Hayır! 1905 asla tekrar edilmeyecek! İşçilere karşı durmayacağız. Ne diye bunu yapalım ki? Şu mercimek çorbası ve çürümüş ringa balığı için mi?' diyerek tiksintiyle önlerinde yemek kaplarını gösterdiler."[45]

24 Şubat Cuma günü farklı bir hava vardı. 150 binden fazla, hatta kimilerine göre 200 bine yakın kadın ve erkek işçi greve başladı ve kepenkler kapatıldı. Neva'nın kuzey yakasında bir araya gelen on bin kadar Viborglu eylemci, köprünün resmî makamlarca barikatlar kurularak kapatıldığını gördü. Bunların çoğu nehrin donmuş olmasından faydalanarak buzun üzerinden yürüyerek karşıya geçti ve böylece polisin ve Kazakların tuttuğu kontrol noktalarına çatmamış oldu. En gözü pek olanlar ise polis noktalarına ilerledi. Bazıları Kazakların küçük midillilerinin karın altlarından sürünerek veya eğilerek geçti. Bunlar, Kazakların boğa derisinden yapılan *nagayka* adlı korkunç kırbaçlarını yanlarına almadıklarını fark ettiler.

Bestekâr Sergei Prokofiev günlüğüne o güne dair şunları not düşüyordu: "Aniçkov Köprüsü'nde ciddi bir kalabalık vardı; bunların çoğu kısa ceketler ve yüksek konçlu çizmeler giyen işçilerdi. Kazak birlikleri geçiş yapıyordu; her grupta ellerinde mızrak olan on kadar atlı bulunuyordu... Aniçkov Köprüsü'nü geçtim ve Liteini'ye doğru ilerledim. Burası gösterinin merkezi konumundaydı. Öbek öbek insanlar vardı ve caddeler bu insanlarla hıncahınç doluydu. Kazaklara bakacak olursak atlarıyla kalabalığı nazikçe dağıtmaya çalıştıkları söylenebilirdi. Zaman zaman kaldırımlara çıkıyor ve burada bekleyen çok kişi varsa onları kovalıyorlardı... Ne yaşandığına dair hiçbir fikri olmadığı belli olan ebleh suratlı bir kadın insanlara 'Yahudileri pataklayın!' diye bağırıyor; boş yere nefesini tüketen bir işçi de ona eylemlerinin maksadını izah etmeye çalışıyordu."[46]

Kolluk kuvvetlerinin çekingen tavırlarından cesaret almış olan kalabalık, ertesi gün daha da büyüdü ve agresifleşti. Kimi yerlerde ekmek fırınları basılıp yağmalandı. Ellerinde kırmızı dövizler taşıyan nispeten radikal işçi grupları ise "Alman Kadın"[47], yani Çariçe aleyhinde sloganlar atıyordu. İşçiler ve öğrenciler "Marseillaise" marşının coşkulu bir hiddet içeren Fransızca orijinaline nazaran daha hüzünlü bir versiyonunu söylüyor; bir yandan "Çar'a hayır" ve "Savaşa hayır" diye bağırırken, öte yandan da polise buz parçaları fırlatıyordu.

Paleologue'un genç hariciyecilerinden biri olan Kont Louis de Robien, kalabalık bir grubun donmuş nehri Petrograd'ın Viborg kasabasından geçişini seyrediyordu. Birden bir Kazak birliğinin bu grubunun önünü kesmek üzere atlarını hızla nehir kıyısındaki bentlere sürdüğünü fark etti. Günlüğüne şöyle yazıyordu: "Küçük atları, bu atların eyerlerine bağlı fileler içerisindeki saman, ellerindeki mızrak ve sırtlarındaki tüfekleriyle âdeta birer tablo gibiydiler."[48]

Robien elbette bu manzarayı heyecan verici ve hatta romantik bulmuştu. Çar yanlısı atlı polisleri "güzel atlarının üzerinde kırmızı püsküllü siyah harmaniyeleri ve yine siyah kuş tüylü düz astragan başlıklarıyla son derece zarif"[49] diye tasvir ediyordu. Gel gör ki biraz da askerlik hizmetinden muaf oldukları için, "firavunlar" olarak bilinen bu polislerden Kazaklar bile nefret ederdi. Çok geçmedi ki Robien ellerinde kırmızı bayrak ve dövizlerle yaklaşan kalabalığa karşı bir grup piyadenin Kazan Katedrali önünde dizildiğini gördü. Polis, kuvvetle muhtemel 9. Süvari Birliği'ne mensup atlı bir unsur yerini alırken etrafta dikilmiş onları seyreden grubu dağıttı. Robien şöyle devam ediyordu: "Atlılar, Kazan Meydanı'ndan dışarıya fırladılar ve eylemcilere karşı durmak için kılıçlarını çekip Nevski Bulvarı'na doğru ilerlerdiler."[50] Robien, garnizondaki ilk isyan bayrağının çekilişine tanıklık etmekte olduğunun farkında bile değildi. Pavlovski Muhafız Alayı'na mensup askerler komutanlarına itaat etmeyi reddetmiş ve onu ölümcül bir şekilde yaralamıştı[51]. Bu olayın kışkırtıcıları tutuklanacak ve yargılanmak üzere divanıharbe gönderilecekti.

Ekmek fırınlarının yağmalandığına dair haberler gelse de Çariçe endişe duymuyordu. Söylediğine göre "ordunun sadakati tamdı ve askerler güvenilirdi."[52] Hiç kimse kendisine sadık olmaları beklenen Kazakların hissiyatındaki değişimden Çariçe'ye söz etmemişti. Sosyalist Devrimci bir avukat olan Vladimir Zenzinov'a göre "Kazaklar kalabalığın arasında tüfeklerini havaya dikmiş vaziyette geziyor, bağırarak sivillere ateş etmeyeceklerini söylüyor ve halkın yanında olduklarını duyuruyordu... Kalabalık da onlara 'Heey! Yaşasın Kazaklar!' diye karşılık veriyordu."[53]

O günün öğleden sonrasında 9. Süvari Birliği'nin bir unsuru panikleyip Nevski Bulvarı'na doğru ateş açınca ilk sivil kayıplar da verilmiş oldu. Geleceğin yazarı Vladimir Nabokov şöyle aktarıyordu:

"Ömrümde gördüğümde ilk ölü adam buydu. Sedyede götürülürken bir ayağı aşağı sarkıyordu ve baldırı çıplak bir yoldaş, sedyecilerin kendisini itip yumruklamasına rağmen cansız bedenin ayağındaki ayakkabıyı almaya çalışıyordu."[54] Büyük bir kalabalık, 3. Aleksandr'ın "su aygırı" denilerek hor görülen devasa bir atlı heykelinin bulunduğu Znamenskaya Meydanı'na varınca yeni çatışmalar başladı. Volinski Muhafız Alayı'nın bir bölüğü bu kalabalık grubun karşısında dikildi. Karanlık bastırdığında, eylemcilere saldıran bir polisin bir Kazak tarafından öldürüldüğü haberi duyuldu. Kimilerine göre Kazak, polisi kılıcıyla öldürmüştü, kimileri ise tüfeğiyle vurduğunu söylüyordu. Bu önemli gelişme kulaktan kulağa süratle yayılıverdi.

Tüm bunlara rağmen, aralarında bazı Bolşeviklerin de bulunduğu çok sayıda kişi yalnızca yiyecek için yapılan bir gösteriye tanıklık ettiklerini düşünüyor; yeteri kadar ekmek dağıtılırsa kalabalığın dağılacağına inanıyordu. Protopopov ve General Habalov, Mogilev'de Çar'a arz ettikleri raporda ayaklanmanın kapsamında bahsettiler ama durumun kontrol altında olduğunu da eklediler. Çar, günlüğünde bundan hiç bahsetmemiş de olsa, Habalov'a derhal başkentte nizamı tesis etmesini emretti. Habalov'un haletiruhiyesi huzursuzluğun çok ötesindeydi. Böylesine bir kalabalığın üzerine ateş açmak, sivil halka savaş ilan etmek anlamına gelecekti. Böyle bir hamleden sonra isyanı bastırma ihtimali kalmazdı. Görünüşe göre Çar, verdiği emirle kendi askerlerini dahi bir taraf seçme mecburiyetinde bıraktığının asla farkında değildi. Protopopov, bir ruh çağırma seansı düzenleyerek Rasputin'den tavsiye almayı denedi.[55] Aynı gece kolluk kuvvetleri Viborg kasabasının kontrolünü kaybetti. Polis karakolları göstericiler tarafından kuşatılıp ateşe verildi.

Bir başka soğuk ve güneşli gün olan 26 Şubat Pazar sabahında kalabalık işçi grupları donmuş Neva Nehri üzerinden bir kez daha karşıya geçti. General Habalov tarafından astırılan ve eylemlerinin yasadışı olduğunu, askerlere ateş emri verildiğini ve ekmeğin yakında ulaşılabilir hale geleceğini bildiren afişleri yırtıp attılar. Üst sınıfa mensup Petrogradlıların çoğu o gün şehre sevk edilen kıyamet gibi piyade ve süvarinin yaşananlara bir son vereceğine inanıyordu. Fakat Globaçev, General Habalov'u gösterilerin siyasi bir nitelik kazanmaya başladığı konusunda ikaz etti. İşçiler, pazartesi günü fabrika ve işyerlerine dönerek bir İşçi Vekilleri Sovyeti (Konseyi) seçmeyi planlıyordu.

O pazar günü kolluk kuvvetleri göstericileri aşağı yukarı bulundukları hatlarda tutmayı başardılar; fakat barikatları aşıp Petrograd merkezine ulaşabilenlerin sayısı da az değildi. Askerlerin büyük bir çoğunluğu kalabalığın üzerine ateş açma emrine itaat etmiyordu, lakin Nevski Bulvarı'ndan silah sesleri duyuluverdi. İlk duyulanlar, kendilerini savunmaya çalışan polislere aitti; fakat Pavlovski Muhafız Alayı'na bağlı en az bir astsubay eğitim bölüğü Moika Kanalı çevresinde etrafı sarıldığında sivillere ateş açtı. Kimi kaynaklar havaya ateş açtıklarını söylüyor da olsa, Volinski Muhafız Alayı'na bağlı olup başında sarhoş bir subay bulunan bir başka bölük de Znamenskaya Meydanı'nda en az kırk göstericiyi vurdu. Pavloski Muhafız Alayı'na mensup olup göstericilere destek vermek maksadıyla kışlalarından çıkan kalabalık bir asker grubu ile Preobrajenski Muhafız Alayı'nın bir bölüğü arasında da kim kime dum duma bir ateş muharebesi yaşandı.

Duma Başkanı Rodziyanko, olası bir felaketin önüne geçmek üzere devlet idaresinde reformlar yapılması tavsiyesini o akşam domino oynamakta olan Çar'a bir kez daha iletti. Çar herhangi bir karşılık vermedi ama Duma'nın faaliyetlerini askıya alma kararı aldı. Böylece Rodziyanko gibi liberal muhafazakârların sesini kesebilecekti. Karar, Çar'ın kadim ve hastalıklı başvekili Prens Nikolay Golitsin tarafından iletilecekti. Hem bir soylu hem de eski bir Süvari Muhafız subayı olan Rodziyanko Rasputin'e karşı olduğu için Çariçe kendisinden nefret eder, Çar da ona hiç güvenmezdi. Golitsin ailesine mensup karısı suikastın ardından Prens Yusupov'a bir tebrik mektubu dahi yazmış, Protopopov da bir şekilde ele geçirilen bu mektubu Çariçe'ye göstermişti.

Petrograd'da bulunan Protopopov akşam yemeğinden sonra Globaçev'i yanına çağırttı; fakat maksadı durum hakkında değerlendirme yapmak değil Çariçe ile olan görüşmesini ballandıra ballandıra anlatmaktı. Aynı günün akşamı, şık gece elbiseleri giymiş konuklar yollardaki askerî kontrol noktalarına aldırmadan Prens Radziwill'in Fontanka'daki sarayına gittiler. Robien' e bakılırsa balodaki hava "kasvetliydi."[56] İnsanlar, müzisyenlerinin çoğu eksik bir orkestranın çaldığı şarkılarla dans etmek durumunda kalmıştı. Dönüş yolu da pek iç açıcı değildi: "Bir şeylerin yolunda gitmediği belliydi...Bütün caddeleri birlikler tutmuştu ve sık sık devasa bir ateşin yanında nöbet

bekleyen askerler tarafından durdurulduk. Sanki bir kışladan geçer gibiydik." Kıllı midillileriyle bir Kazak bölüğü yanlarından geçti: "Yağan kar atlarının nal seslerini bastırıyordu. Yalnızca silahlarının şıngırtısını duyabiliyorduk."[57]

Pazartesi sabahı ortamın sakinleşip düzenin tesis edileceğine dair beslenen umutların ömrü fazla uzun olmadı. Bu konudaki şöhretli bir kaynağa bakılırsa, Volinski Muhafız Alayı'ndan Çavuş Kirpiçnikov gece boyunca uğraşıp astsubay arkadaşlarını işçilerin üzerine yürüme emrine uymamaya ikna etmeyi başarmıştı.[58] Sabahleyin subaylar gelip Tauride[59] kışlasının kar altındaki tören alanında dizilmiş birliklerin başına geçtiklerinde çavuş işareti verdi. Birlikler hep bir ağızdan "Ateş etmeyeceğiz!"[60] diye bağırdı. Subaylar tehdide başlayınca askerler bu defa tüfek dipçiklerini ritmik bir şekilde yere vurarak tepki gösterdiler. Toplu bir isyanın baş gösterdiğini fark eden subaylar arkalarını dönüp kaçtılar. Bir el silah ateşlendi ve kurşun birlik komutanına isabet edip öldürdü.

Komünist söylenceye göre Petrograd garnizonunu devrimin kıyısına getiren olay buydu. Bununla birlikte askerleri motive eden tek şey işçilere yardım etme kararlılığı değildi. Çoğunluğu cepheye gönderilmek istemiyor ve Petrograd'daki ihtiyat taburlarının bazılarının bu doğrultuda bir emir almasının yakın olduğunu herkes biliyordu.

Sabahın ilk saatlerinden itibaren silah sesleri yankılanmaya devam etti; ilk önce düzensiz tüfek patlamaları, ardından da subayların kontrolü kaybettiğini fark eden askerlerin yapmış olması muhtemel olan ve saygı atışına benzeyen toplu atış sesleri duyuldu. Rodziyanko, "*Majeste Imperiale le Souverain-Empereur*"a[61] hitaben Mogilev'e bir telgraf daha çekti. Telgrafta şunlar yazıyordu: "Vaziyet kötüleşiyor. Tedbirlerin derhal alınması iktiza ediyor, zira yarın çok geç olabilir. Hanedanın ve memleketin kaderini belirleyecek kararları almamızın tam da zamanıdır." Çar, mesajı okuduktan sonra şöyle diyecekti: "O şişko Rodziyanko yine yanıt vermeye dahi uğraşmayacağım kadar anlamsız şeyler yazıp göndermiş."[62]

O sabah göstericiler, Volinski Muhafız Alayı kontrolündeki kışlanın hemen yanında bulunan Tauride Sarayı'ndaki Duma'ya ilerlediler. Ardından aynı devasa kışla içinde bulunan Preobrajenski Muhafız Alayı'na yönelerek onları kendilerine katılmaya davet ettiler. Her iki

alay da silahlıklarından çıkardıkları tüfekleri işçilere vermeye başladı. İnsanlar bu isyanın ansızın bir devrime dönüşeceğini işte o zaman anladılar.

O esnada Sergei Prokofiev, *Yevgeni Onegin*'in[63] bir okul müsameresinde sergilenecek olan temsilinin kıyafetli provasını seyretmek üzere Konservatuar'da bulunuyor, sonrasını ise şöyle aktarıyordu: "Buradan ayrıldığımda gördüm ki Liteini'de, silah deposunun yakınlarında korkunç bir ateş muharebesine sahne olan ciddi bir çatışma yaşanıyordu. Askerlerden bazıları saf değiştirmişti...Yoğunlaşan silah seslerinden ötürü Fontanka üzerindeki köprüde durup bekledim. Yanımda bir işçi duruyordu, ona Fontanka'dan karşıya geçip geçemeyeceğimi sorduğumda bana gururla 'Tabii ki, devam et. Bu bölge bizimkilerin kontrolü altında.' dedi. 'Bizimkiler derken neyi kastediyorsun?' deyince, 'Silahlanmış işçiler ve bizim tarafımıza geçmiş olan askerlerden bahsediyorum' diye yanıtladı."

Kimi gruplar Petro ve Pavel Kalesi, Litovski ve diğer Çarlık hapishanelerinde bulunan mahkûmları serbest bırakmak üzere yola koyulmuştu. Diğer bazıları ise bakanlıkları talan edip kayıtları yok etmeye gidiyordu. Petrograd bölge mahkemesinin yanı sıra polis karakolları ve müdürlükleri de ateş verildi. Bu bölgeleri savunuyor olması gereken ordu birlikleri de hızlıca göstericilere katıldı. Yaklaşık üç bin kişilik bir kalabalık Aleksandrovski Bulvarı üzerindeki damıtma tesisini yağmalayıp içerideki içkileri içmeye başladı.

3. Muhafız Alayı'na bağlı olup başında bir üsteğmen bulunan yarım bölük büyüklüğündeki bir kuvvetin Ohrana karargâhını koruması gerekiyordu. Globaçev bu üsteğmene adamlarına güvenip güvenmediğini sordu; üsteğmen hayır anlamında başını sallayınca ona birliğini alıp kışlasına dönmesini emretti. Fakat bu pek bir şeyi değiştirmeyecekti. Bina gece yarısını varmadan alevlere teslim oldu. Yazar Maksim Gorki, Menşevik Nikolay Suhanov'la birlikte yanan binaların enkazını inceledikten sonra devrimin âdeta bir "Moğol İstilası"na[64] dönüşeceğini yazacaktı. Slav hayranı liberallere ve hatta Lenin'e göre çok daha uzun süre fakirlerin arasında yaşamış olan Gorki, Rus halkının "ruhsal güzelliğin ve nezaketin ete kemiğe bürümüş hali"[65] olduğu yanılgısına kesinlikle kapılmıyordu. Entelektüel olduğu kadar fiziksel anlamda da etkileyici bir adamdı. Viktor Şıklovski şöyle yazıyordu: "Gorki uzun

boylu ve kısa saçlı biriydi. Hafif kamburdu, oldukça güçlü bakışlara sahip mavi gözleri vardı."[66]

Çar'ın kendisinden küçük erkek kardeşi Grandük Mihail, Prens Golitsin ve Rodziyanko'nun tavsiyelerine uyarak tüm kabineyi Duma'ya karşı sorumlu olacak yeni bir bakanlar kurulu ile değiştirmesi ve başına da meşhur liberal Prens Lvov'un getirmesi için "Nicky"yi ikna etmeye çalıştı. Mogilev'den Petrograd'a başka mesajlar da ulaştı, hatta günün sonuna doğru bizzat Çariçe'nin kendisinden bazı imtiyazlar verilmesine dair bir öneri bile geldi. Çar, kendi muhafız alaylarının dahi ayaklanmalara iştirak etmiş olma ihtimali karşısında şoke oldu; üstelik Protopopov kendisine onların tamamıyla sadık olduğunu söylemişti. Günlüğüne, "Bizim birliklerin dahi olaylara katılması beni derinden yaraladı,"[67] diye yazdı. Yine de isyanın bastırılabileceğine inanıyor, topyekûn bir devrimle yüz yüze olduğu gerçeğini kabullenmek istemiyordu.

Globaçev'e göre General Habalov'un en büyük hatası Petrograd'da polis ve jandarma kuvvetleri yerine ihtiyattaki piyade birliklerini kullanmaktı. O pazartesi günü on bir eylemcinin vurularak öldürülmüş olmasına rağmen şehrin pek çok bölgesinde devrimci dayanışma yavaş yavaş sağlanıyordu. Piyade birlikleri barikatları kaldırıyor ve eylemcileri kendilerine yaklaşıp onlarla konuşmaya teşvik ediyordu. "Süvari devriyeleri atlarını okşayıp beslemeleri için işçilere müsaade veriyordu."[68] Znamenskaya Meydanı'ndaki Kazak bölüğü de bir atlı polis birliğinin kalabalığı dağıtma teşebbüsüne engel olmuştu.

Globaçev'in yazdığına göre "General Habalov nihayet kendi tarafında olduğunu düşündüğü süngülere güvenemeyeceğini anlamıştı."[69] (Habalov'un o sıralarda panikten kendini kaybettiği ve âdeta delirmiş gibi göründüğü düşünüldüğünde bu ifade son derece hafif kalıyordu.) "Gönderilen her takviye birlik isyancılara katılmaktaydı," diye devam ediyordu Globaçev: "Akşam vakti itibarıyla yanında karargâh personeli dışında hiç kimse kalmamıştı. Bu arada ayaklanma hareketi genişlemeye devam ediyordu. Ev ve dükkanlar yağmalanmaya başladı. Subaylar sokaklarda durdurulup silahları ellerinden alınıyor, polisler dövülüyor ve katlediliyor, jandarma mensupları da derdest ediliyor veya öldürülüyordu. Uzun lafın kısası akşam beş civarında devlet otoritesi diye bir şey kalmamıştı."

Çar, aynı akşamın ilerleyen saatlerinde özel treninin hazırlanmasını emretti. General Habalov'un Petrograd'dan gönderdiği son haberlere bakılırsa Rodziyanko'un uyarılarında abartı yoktu. Çar, bu kriz dönemini Çariçe ve bilhassa da o günlerde kızamık hastalığı geçirmekte olan çocuklarıyla birlikte Çarskoye Selo'da atlatmak istiyordu. Akşam yemeğinden kendisine bilgilendirme yapan General N.İ. İvanov'u çağırttı, ona Petrograd'a gidip Habalov'un görevini devralmasını ve örfi idare ilan etmesini buyurdu.

İvanov başka bir trene binecek ve cesaretlerinden ötürü St. George Nişanı ile taltif edilmiş askerlerden müteşekkil özel bir taburu beraberinde götürecekti. Cepheden çağırılan dörder piyade ve süvari alayı da "Petrograd garnizonundaki isyancı unsurları tarumar etmek üzere"[70] kendilerini takip edecekti. Lojistik komutanı General Lukomski, başkentteki isyan hareketleri nedeniyle buradan geçip gitmenin Çar'ın kendisi ve maiyeti için tehlikeli olacağı konusunda gerekli ikazı yaptı; fakat Çar'ın inadı inattı. Demiryolu işçilerinin trenini son derece kolay bir şekilde durdurup eli kolu bağlı vaziyette, olan bitenden bihaber tutabileceğine dair hiçbir öngörüde bulunamamıştı.

3

Çift Başlı Kartalın Düşüşü

Şubat-Mart 1917

Bir başka güneşli gün de 28 Şubat'tı. Prokofiev şöyle yazıyordu: "Sokaklarda kalabalık gruplar vardı. Tramvay ve taksiler çalışmadığından caddeler bir uçtan bir uca insanla doluydu. Herkesin üzerinde kırmızı kurdeleler takılıydı."[71] Hem Petrograd hem de Moskova'da seyyar satıcılar basma kumaştan hızlıca kırmızı kurdeleler hazırlayıp tanesi beş kopekten satıyordu. Moskova ahalisinden ileride Kızıl Muhafız olacak birisi şöyle naklediyordu: "Satıcıların ellerindeki kurdeleler birkaç dakikada tükeniyordu. Zengin gibi duranların kurdeleleri hemen hemen bir mendil kadardı. Bunlara 'Açgözlülük etmeyin, şimdi eşitlik ve kardeşlik zamanı!' diye söyleniyorlardı."[72]

Prokofiev, Fontanka'da gördüklerini şöyle aktarıyordu: "Alevleri bir apartmanın birinci katına kadar yükselen bir şenlik ateşi yakılmıştı. Sökülüp ateşe atılan pencereler kulak sağır eden bir gürültüyle yere düşüyor, her türlü ev eşyası ve mobilya da bunları takip ediyordu... Yeşil bir kanepe, masa örtüleri, evrak dolu vitrinler...Polis müdürlerinin evleri talan ediliyordu. En çok da üst katlardan atılan vitrinlerden etkileniyordum; pencere eşiğinin üzerine yavaşça yatırılıyor, ardından aşağı itiliyor, sonra da büyük bir şiddetle tam da kaldırımın üzerinde yanan ateşin içine düşüveriyordu. Kalabalık, 'Kan emiciler! Kanımızı emdiniz!' diye öfkeyle haykırıyordu."[73]

Deniz Kuvvetleri karargâhı ve Kışlık Saray'da konuşlu olacak şekilde çeşitli unsurlardan kurulu ve çarlığa sadık bir birlik teşkil etme teşebbüsü fiyasko ile sonuçlandı. Habalov'un yapabildiği tek şey düzeni yeniden tesis etmek konusunda tamamen yetersiz kaldığını kabullenmek oldu. Stavka'nın yaptığı bir araştırmada[74] 180 bin kişilik bir garnizonda hepi topu dört yaya muhafız ve beş süvari bölüğü ile iki topçu bataryasına[75] güvenebileceği yanıtını veriyordu. Yine de bu diğer tüm

birliklerin devrim için mücadele ettiği anlamına gelmiyordu. İhtimal odur ki büyük bir çoğunluk subayların verdikleri emirlere itaat etmeyi reddederken, faal bir şekilde isyan etmekten de geri durmuş; yalnızca sonrasındaki yağma ve içkili kutlamalara iştirak etmişti.

Her iki taraftan yalnızca başkentte toplam 1.500 ölü ve altı bin yaralı gibi bir zayiat verilmiş olması "kansız bir devrim" söylencesini boşa çıkarıyordu. Çatışmalar, çatıya çıkıp kalabalığa ateş açan polis keskin nişancılarının tahrik ettiği isyancıların çok sayıda subay ve generalin sığındığı Astoria Oteli'ni basıp katliam yapmasının ardından sona ermişti.

Çar'ın treni 28 Şubat Salı gününün erken saatlerinde nihayet Mogilev'den ayrıldı. Tren, General İvanov'un intikalini geciktirmemek maksadıyla, Çarskoye Selo'ya en kısa zamanda ulaşan güzergâhı kullanmaktan kaçındı. Bunun sonucunda, demiryolu işçileri ertesi gece yolu kapattığında Çar'ın treni yönünü General Nikolay Ruzki komutasındaki Kuzey Cephesi karargâhının bulunduğu Pskov'a çevirmek durumunda kaldı, burada Mogilev'e telgraf çekebilecek bir Hughes cihazı bulunuyordu.

Çar, isyancıların Çarskoye Selo batısındaki Gaçina ve Luga mevkilerini ele geçirdiğini öğrendiğinde neredeyse tamamen ümitsizliğe kapıldı. 1 Mart'ta günlüğüne şunları yazıyordu: "Rezalete bak! Çarskoye'ye gitme imkânımız kalmadı. Yine de aklım ve kalbim her zaman orada. Tüm bunlar olurken zavallı Alix'imin yalnız kalması ne kadar da acı verici! Tanrım bize yardım et!"[76] Hanedana ve çevresindeki dalkavuklara pek de saygı duymayan General Rozki'nin varlığı Çar'a huzur vermiyordu. General, Çar'a evvela Duma'nın üstünlüğünü kabul etmesini sonra da tahttan çekilmesini söylüyordu.

Çar'ın Prens Golitsin'e gönderdiği Duma'nın askıya alınmasına dair talimat 27 Şubat günü ters etki yarattı. Mensubu olduğu İlerlemeci Blok'un radikal Sol tarafından saf dışı bırakılabileceği bir otorite boşluğunun doğması ihtimalinden ötürü son derece gergin olan Rodziyanko, süreci aba altından sopa göstererek yönetmek dışında bir seçeneği kalmadığını düşünüyordu. Kalabalık işçi, entelektüel ve asker gruplarının devasa Tauride Sarayı'nı ablukaya almasının ardından Duma'daki gruplar alelacele bir oturuma davet edildi ve hem iyimser hem de tehditkâr

bir yaklaşımla gelişmeler ve atılacak müteakip adımlar değerlendirildi. Onu Rodziyanko'nun İlerlemeci Bloku'ndan, ikisi de Aleksandr Kerenski ve Gürcü Menşevik Nikoloz Çheidze olmak üzere sosyalistlerden oylama ile seçilen on iki kişilik bir "Nizamın Yeniden Tesisi İçin Geçici Duma Komitesi" teşkil edildi.

Kendilerini halk tarafından bir girdabın içine çekilmiş hisseden Rodziyanko ve diğer liberal muhafazakâr politikacılar meşrulukları konusunda endişeliydiler ve kerameti kendinden menkul otoritelerine de pek güvenmiyorlardı. Kendilerini ve ordunun komuta kademesindeki generalleri, bir ucunda Çar'ın inadı diğer ucunda da büsbütün kaosun bulunduğu bir tünelin ortasında kaldıklarına ikna ettiler.

Çar Pskov'da eli kolu bağlı beklerken, Geçici Komite'yi ilk tanıyanlar birtakım askerî çevreler oldu, bunlar komiteyi "Geçici Hükümet" olarak adlandırıyordu. Bu askerî birlikler sadakatlerini ilan etmek üzere bölük bölük Tauride Sarayı'na ilerleyecek, Rodziyanko burada boy gösterip özenle seçilmiş cümlelerden kurulu ateşli bir konuşma yapacak, konuşması da coşkulu bir tezahürat ve yüksek sesle söylenen "Marseillaise" marşıyla karşılık bulacaktı. O ve arkadaşları kendilerini üzerlerine düşen rolü oynamak mecburiyetinde hissediyordu; zira ilk kez 1905 Devrimi esnasında toplanan Petrograd Sovyeti, işçi örgütü liderlerinin isyancı askerler tarafından iki gün önce Petro ve Pavel Kalesi'nden azat edilmesinin ardından yeniden bir araya geliyordu. Petrograd Sovyeti'nin kısa adı *İspolkom* olan Yürütme Komitesi, yahut *ispolnitelnyi komitet* de o gece Tauride Sarayı'nda teşkil edildi. Çarlığın sembolü olan çift başlı kartal, yerini iki başlı yeni bir hükümet şekline bırakıyordu. Muhafazakâr Vasili Şulgin acı içinde şunları gözlemliyordu: "Evet, yine iki başlı bir şeye sahip olduk ama bu kesinlikle bir kartal değil."[77]

Pskov'da bulunan General Ruzki, 2 Mart sabahının erken saatlerinde Çar adına telgraf vasıtasıyla Rodziyanko ile görüşmeye başladı. Rodziyanko, tahtın karşı karşıya olduğu tehlikeler konusunda Çar'ı geride kalan iki buçuk yıl boyunca kaç kez ikaz ettiğini Ruzki'ye hatırlattı. "Hanedana yönelik nefretin hat safhaya ulaştığını"[78] söylüyordu. Ülkeyi bir iç savaşa sürüklenmekten korumanın tek yolu "Çar'ın Mihail Aleksandroviç naipliğinde tahttan çekilip yerini oğluna bırakmasıydı." Aleksandroviç, Çar'ın kendisinden küçük erkek kardeşiydi ve anayasal monarşiyi savunan daha

etkileyici bir isimdi. Rodziyanko, General İvanov'un emrindeki birlikle beraber başkente sevk edilmesinin "ateşe benzin dökmekten başka bir işe yaramayacağı" konusunda da uyarılarını yaptı. Neyse ki General İvanov hiçbir zaman Petrograd'a ulaşamayacaktı.

Mogilev'deki komutan yardımcısı General Lukomski, Ruzki'nin Çar'ı ikna etmesine yardımcı olmak maksadıyla bir teşebbüste bulunarak General Alekseev'den cephedeki tüm birlik komutanları ile Baltık ve Karadeniz Filolarının başındaki amirallere bir mesaj gönderip fikirlerini almasını istedi. Alekseev bu görevi kabul etti; zira doğal olarak Petrograd'daki ayaklanmaların cepheye sıçrayacağından ve düşmanın bunu istismar edeceğinden endişe ediyordu. Generaller Evert ve Brusilov ile Çar'ın amcası Grandük Nikolay Nikolayeviç birbirine benzer birer karşılık vererek bir yandan Çar ve ailesine olan sadakatlerini bildirirken öte yandan da Rodziyanko'nun önerdiği gibi Çar'ın tahtı oğluna bırakması konusunda âdeta yalvardılar. Yaş'ta bulunan Romanya Cephesi komutanı General Saharov ise Hughes cihazının bağlantısını söktürerek herhangi bir yanıt vermekten kaçındı. Lukomski bunu öğrendiğinde küplere bindi. Saharov, kendisine bir karşılık vermesi konusunda baskı yapılınca da ısrarla diğer generallerin verdikleri cevapları görmek istedi.

Saharov, Rodziyanko'nun hareket tarzından "cezalandırma gerektiren bir isyan" olarak bahsediyor, tahttan çekilme önerisi için ise "menfur" ifadesini kullanıyordu. Fakat "Çar'a böyle bir teczıyeyi reva görenlerin Rus halkı değil, hain emellerine ulaşmak maksadıyla ellerine geçen fırsattan kalleşçe istifade etmeye çalışan ve adına Duma denen küçük bir suçlular topluluğu olduğuna eminim,"[79] dedikten sonra, "Majestelerinin sadık bir kulu olarak gözyaşları içerisinde belirtmem gerekir ki sunulan şartları kabul etmek belki de memleket adına en faydalı hareket tarzı olacaktır," diye eklemeyi de ihmal etmiyordu. Elbette Saharov'un bunları sarhoşken söylemiş olma olasılığı da yok değildi.[80]

General Ruzki, nihayet mavi ve altın renkli treninde bekleyen Çar'ın yanına döndü ve cephedeki komutanlardan gelen yanıtları aktardı. Çar birkaç dakika derin bir düşünceye daldıktan sonra generallerinin önerisini kabul etti ve kendisinden nefret edilen politikacıların aksine tahttan çekilmeye karar verdi. Durum Mogilev'de bulunan Stavka'ya iletildi ve taslak bir tahttan çekilme bildirisi hazırlanıp gönderilmesi istendi.

Aradan birkaç saat geçtikten sonra, Pskov'daki karargâh Çar'ın tahttan feragat ettiğini beyan eden bildirinin yayımlanmak üzere olduğunu haber verince Mogilev'deki karargâh subayları Hughes cihazının başına üşüştü. Albay Tihobrazov mesajı kelime kelime kâğıda döktü; fakat taslak metinde yapılan bir değişikliği görünce şoke oldu: "Kıymetli evladımızdan ayrı kalmak istemediğimizden ötürü tahtı erkek kardeşimiz Grandük Mihail Aleksandroviç'e devrediyoruz."[81]

Tihobrazov karargâhtan derhal bu bilgiyi teyit etmelerini istedi. Çar 1. Pavel 1797 yılında bir veraset kanunu yayımlayarak hükümdarlığın devredilmesinde herhangi bir esnekliğe müsaade edilmesini yasaklamıştı. Pskov mesajın doğru olduğunu teyit etti. Tihobrazov bir kez daha sormaya yeltendi; fakat hemen arkasında duran Grandük Sergei Mihayloviç sessizce kendisine ikaz etti ve iletilen mesajı aynen tekrarlamasını söyledi. Kuzeni olan Çar'ın hemofili hastası oğlu Aleksei'den ayrı kalmaya dayanamayacak olması onu şaşırtmamıştı.

Çar, düzeltilmiş feragat metnini Geçici Duma Komitesi'nin mensupları olan Aleksandr Guçkov ile Petrograd'dan henüz gelmiş Vasili Şulgin'e o akşam teslim etti. Tren 3 Mart gecesi saat 01.00'da tekrar Mogilev'e doğru yola çıktı. Çar şöyle yazıyordu: "Yaşadıklarımın kederiyle yüreğim yaralı bir şekilde Pskov'dan ayrılıyorum. Dört bir yanım ihanet, namertlik ve düzenbazlıkla çevrili!"[82] Feragat metnindeki düzeltmeyi gören Guçkov ve Şulgin de afallamıştı ama yapabilecekleri bir şey yoktu.

* * *

Nikolay'ın tahtı devredeceği kişi konusunda fikir değiştirmesi Petrograd'da büyük bir şaşkınlığa sebep oldu. Rodziyanko, Yürütme Komitesi'ndeki sosyalistleri Çar'ın Grandük Mihail Aleksandroviç naipliğinde tahtı oğluna bırakacağı konusunda ikna ettiği düşünüyordu. Fakat Çar'ın kardeşi olan böylesine namlı bir süvari birlik komutanının birdenbire sonsuz denilebilecek kapsamda bir otoriteye sahip olacak olması Tauride Sarayı'ndaki devrimcileri korkutmuştu.[83] Bunlar kendilerine karşı yapılacak ani bir misillemeden çekinirken liberaller ise olası bir kaos ve hatta iç savaştan endişe ediyordu. Halkın büyük bir kısmı, kuvvetle muhtemel, genç ve hassas bir delikanlı hükümranlığındaki anayasal monarşiye sıcak bakmıştı; fakat yaşanan bu son gelişme otokrasiye geri dönüş niteliğinde bir adım olacak gibiydi.

Bir Kadet tarafından Katerina Salonu'nun holünde Çar'ın tahtı oğlu Aleksei'ye bıraktığı duyurulduğunda bile koridorlarda ne denli öfkeli konuşmalar yankılandığını gelecekte bir Bolşevik lideri olacak olan bir günlük yazarı şöyle aktarıyordu: "Duyuruyu yapan Kadet'in de muhtemelen duymayı beklediği yüreklendirici 'Hurra!' çığlıklarının aksine yüzlerce askerin tamamından 'Romanovlar artık bıktırdı! Yaşasın demokratik cumhuriyet!' şeklinde bir protesto haykırışı yükseldi."[84]

Paniğe kapılmış olan Rodziyanko ve Geçiçi Komite'deki arkadaşlarının çoğunluğu, muhtemelen Çar 2. Mihail olarak tahta geçtiğine dair henüz hiçbir fikri olmayan bu genç erkek kardeşi de tahttan çekilmeye ikna etme mecburiyeti duyuyordu. Çekirdek ailesi dışında hiç kimseyi umursamayan Nikolay'ın tahttan çekilme kararından önce kardeşini uyarmamış olması beklenebilir bir durumdu. Monarşinin bir şekilde halen devam etmesi gerektiğini düşünün tek kişi ise Pavel Milyukov'du.

* * *

Nikolay'ın treniyle Mogilev'e dönmekte olduğu o cuma sabahının erken saatlerinde, Duma'da uykusuz bir gece geçirmiş olan Geçici Komite, Grandük Mihail Aleksandroviç'in yakınlarda olduğunu öğrendi. Aleksandroviç, Millionnaya Sokağı'nın on iki numaralı binasındaki Prenses Putyatina dairelerinde kalıyordu. Yeni adalet bakanı Kerenski telefona sarıldı ve öğlen olduğunda Rodziyanko, Prens Lvov, Dışişleri Bakanı Milyukov ve Kerenski kendilerine meraklı gözlerle bakan Grandük'ün karşısında yan yana dizilmiş sandalyelerde oturuyordu. Aleksandroviç'in karşısında duran adamların yüzleri tıraşsızdı ve korkmuş değilseler bile son derece gergindiler. Öfkeli bir kalabalığın her an kapıya dayanmasından endişe eden Kerenski ve Rodziyanko, Grandük'ün derhal tahttan çekilmesini istedi. Öte yandan Milyukov ise Çarlık devlet yapısının terk edilmesinin Geçici Hükümeti seçimler yapılana kadar savunmasız kılacağını ısrarla iddia ediyordu.

Nihayet Mihail Aleksandroviç, Rodziyanko ve Prens Lvov ile istişare etmek istediğini söyleyerek bu hararetli tartışmaya bir son verdi. Bu üçlü bir başka odaya geçince Grandük birtakım konularda kendisine güvence verilip verilemeyeceğini sordu. Eğer tahttan feragat ederse Geçici Hükümet düzeni yeniden tesis edip savaşa devam edebilecek miydi? Bir Kurucu Meclis seçiminin Petrograd Sovyeti'nin olası engellemelerine rağmen yapılabileceğine dair kendilerine güveniyorlar

mıydı? Lvov ve Rodziyanko bu soruların her ikisine de olumlu yanıt verdiler.

Kabul salonuna döndüklerinde hava yumuşamıştı; zira Grandük'ün tahttan feragat etmeyi kabul ettiği politikacıların yüz ifadelerinden okunabiliyordu. Orada hazır bulunanlara göre Grandük hiçbir zaman resmi olarak Çar Mihail unvanını almadığından ve hatta mevcut koşullarda "feragat" ifadesinin kullanılmasını kabul etmediğinden bunu yapmak çok kolay olmayacak da olsa, artık durumu en uygun şekilde duyurmanın bir yolunu bulma zamanı gelmişti.

Prenses Putyatina heyeti öğlen yemeğine davet etti ve bu esnada duyuru metnini hazırlamak üzere hukukçular göreve çağrıldı. Çar'ın tahtı oğluna değil anayasaya aykırı bir şekilde kardeşine devretmiş olmasını yasal bir zemine oturtmaları gerekiyordu. Akşam olduğunda, ileride şöhretli bir yazar olacak olan oğlu ile aynı ismi taşıyan ve Grandük'ün yakın bir çalışma arkadaşı olduğundan onu çok iyi tanıyan Vladimir Nabokov zekice bir çözüm buldu. Tahttan pek de gönüllü olmayarak feragat eden Çar, "Tanrının inayetiyle tüm Rusya'nın imparatoru ve yegâne hükümdarı olan ben 2. Mihail,"[85] klişesinin metinden çıkarılması yönünde ısrarcıydı. Bunun yerine daha gayriresmi bir duyuru yapılmasını istiyordu.

> Bu daha önce görülmemiş çaptaki savaş ve iç çalkantı döneminde Rus İmparatorluğu tahtı kardeşim tarafından şahsıma devredilerek omuzlarıma ağır bir yük yüklenmiştir.
>
> Tüm halkımız gibi ben de asıl önemli olanın memleketin refahı olduğu düşüncesinden hareketle, oylarıyla seçecekleri vekiller marifetiyle Rusya'nın yeni kanunları çerçevesinde bir Kurucu Meclis teşkil edip yeni bir hükümet şekli benimseme hakkına sahip olan asil insanlarımızın iradesi doğrultusunda sınırsız yetkilerimi devretme kararı almış bulunmaktayım.
>
> Bu kapsamda, tanrının merhametine sığınarak, tüm Rusya vatandaşlarını halkımızın yeni hükümete dair karar ve iradesini yansıtacak şekilde gizli, doğrudan ve eşit bir oylama ile en kısa zamanda göreve gelecek olan Kurucu Meclis toplanana kadar her türlü yetkiyi bünyesinde barındıracak olup Duma içerisinden seçilerek teşkil edilmiş olan Geçici Hükümet'e itaat etmeye çağırıyorum.
>
> Mihail.

General Alekseev o gece kendisine metni gösterdikten sonra eski Çar Nikolay günlüğüne şunları yazdı: "Görünüşe göre Mişa da tahttan feragat ediyor. Açıklamasını, Kurucu Meclis toplandıktan sonra altı ay içerisinde bir genel seçim yapılmasını talep ederek bitiriyor...Böylesine alçakça bir bildirgeyi imzalama fikrini ona kim verdiğini ancak Tanrı bilebilir."[86]

Eski Çar'ın tam aksine, o gün müzakerelere iştirak etmiş olan hukukçu ve politikacılar Mihail Aleksandroviç'e hem tutumu hem de ifadeleri nedeniyle hayranlıklarını arz ettiler. Mihail, ağabeyinden daha zeki olmayabilirdi; fakat iflah olmaz bir inatçı da değildi. Onun Nikolay'dan önce dünyaya gelmiş olması halinde her şeyin çok daha farklı olabileceği fikri mutlaka akıllarından geçmişti.

4

Otokrasiden Kaosa

Mart-Nisan 1917

Eski Çar treniyle Pskov'dan Mogilev'e dönerken Petrograd'da birbiriyle çelişen pek çok söylenti yayılıyordu. Birileri Çar'ın tutuklandığını iddia ederken, diğer bazıları ise bölük bölük askerlerin şehirde bulun monarşi yanlısı gizli bir grubun desteğiyle devrimci hareketi tarumar etmek üzere ilerlemekte olduğunu konuşuyordu. Hatta bir başka rivayete göre Kazaklar zehirli gaz dolu balonlar kullanarak Petrograd'a bir saldırı yapma hazırlığındaydı. Öfke ve korku duyguları git gide yoğunlaşıyordu. Şehrin çeşitli bölgelerinden rastgele silah sesleri geliyor, isyancılar otomobillere el koyuyor ve sanki çok önemli bir iş yapıyormuş gibi sokaklarda boy gösteriyordu. Prokofiev günlüğünde şöyle diyordu: "Otomobiller, süngülerini ve kırmızı bayraklarını sallayan asker ve işçilerle doluydu."[87]

Çarlık yanlısı polis ve jandarma kuvvetlerinin binaların tepesine çıkıp makineli tüfeklerle kalabalığa ateş açtıkları bilgisine kayıtlarda sürekli olarak rastlanıyordu. Çok sayıda polis keskin nişancısı olduğu doğruydu; fakat kaç adet makineli tüfeğin hakikaten bu maksatla kullanıldığını söylemek imkân dahilinde değildi. St. İsaac Meydanı'nda bulunan ve hem Rus hem de diğer İtilaf Devletleri subaylarının konakladığı Astoria Oteli'ne toplu bir saldırı düzenlenmiş ve bu saldırının fitilini ateşleyen olay, otelin üst katlarından devrimci kalabalıklara ateş edilmesi olmuştu. Saklanan veya kılık değiştirerek kimliğini gizleyen her "firavun" lime lime edilme riskiyle karşı karşıyaydı. Bunlardan birkaçı müsadere edilmiş araçların arkasına bacaklarından bağlanarak sokaklarda sürüklendi. Polis komiserlerinden birisi bir kanepeye bağlandı ve üzerine benzin dökülerek ateşe verildi. Diğer bazıları Neva kıyısındaki bentlerin üzerinde vurularak infaz edildi ve cesetleri buzun üstüne fırlatıldı. Petrograd'daki Amerikan kilisesinin papazı Dr. Joseph Clare'in aktardığına göre "otuz-kırk kadar polis suratlarına vurulan ani

bir yumrukla buzda açılmış deliklerden aşağıya atılmış ve sıçan gibi boğulmuştu."[88]

Zemin son derece kaygandı. Beraberinde çocuk yaştaki çırağıyla fakir bir şapka imalatçısı, bir tezgâhın üzerinde parlak renkli ithal bir oyuncak gördü. Bunu torununa almak istiyordu. Maalesef yeteri kadar parası yoktu; zira müşterileri devrimin tüm borçları sileceği düşüncesiyle veresiyelerini ödememişti. Satıcıdan fiyatı biraz düşürmesini talep etti. Kadın bu talebi sinirli bir şekilde geri çevirdi ve tartıştıkları esnada şapkacı ona "fırsatçı" dedi. Kadın da avazı çıktığı kadar bağırarak adamın kimliğini gizleyen bir "firavun" olduğunu söyledi.

Birdenbire etraftakiler bağırmaya başladı: "Bu polise gününü gösterin! 'Firavunlara' ölüm!"[89] Kana susamış kalabalık zavallı şapkacının etrafını çevirdi ve adamın üstünü başını parçalayarak onu dövmeye başladı. Bir asker kılıcını çekince çırak korkuyla haykırdı: "Durun! Öldürmeyin onu! O bir 'firavun' değil, yalnızca Apraksin Divorlu bir şapka ustası!" Ardından çocuk gözyaşlarına boğuldu. Ustası ona âdeta yapışmış ve korkudan tir tir titrerken kalabalık şaşkın gözlerle seyrediyordu. Merhamet duygusu, olayın bu noktaya gelişi kadar hızlı bir şekilde ortama hâkim oldu. Kadın tezgâhtar, şapkacının paltosunu giymesine yardım etti ve ona kendisini kurtaran bu küçük çocuğa dua etmesini söyledi.

Subaylar da dayak yemekten veya öldürülmekten kurtulmak için binalara saklanıp sivil elbiseler bulmak zorunda kalmıştı, onlar için de tehlike geçmiş sayılmazdı. Kalabalık, kamu binalarında monarşiye dair ne varsa yırtıp atıyor, çarlık mahkemelerinde yargılanmaya davet çıkarırcasına dükkanlardaki çift başlı kartal simgelerini indiriyordu. Silahlı gruplar devrim karşıtlarını aramakta oldukları iddiasıyla zengin bölgeleri bina bina tarıyordu. Bu çoğu zaman yağma, kontrolsüz şiddet ve evlerinde yalnız bulunan genç kadınlara tecavüz etme fırsatı aramanın bir bahanesiydi. Çar'ın kuzeni olan dehşete kapılmış genç Grandük günlüğüne, "İnsanların nefreti uzun zamandır ağır ağır demlenmekteydi,"[90] yazmıştı. Aleksander Kerenski ise "halkın nefretinden" bahsederken çekingen bir tavır takınıyordu.

Muhafazakâr politikacı Vasili Şulgin'in gözlemleri şöyleydi: "Bu bataklıkta bir tepecikten diğerine sıçrayarak ilerlemeyi başarabilecek tek bir adam vardı: Kerenski."[91] Benzi solgun ve gözleri tuhaf bir avukat

1917'de Prens Potemkin'in Tauride (Tavriçeski) Sarayı'nda gerçekleştirilen Petrograd Sovyeti görüşmeleri.

olan Aleksandr Kerenski, olağandışı bir şekilde hem Duma'daki Geçici Komite'de hem de Petrograd Sovyeti'nin Yürütme Komitesi'nde birer sandalyeye sahip olmanın avantajını iyi değerlendirmişti. Bu özelliği sayesinde henüz anne karnındaki bir bebek olan Geçici Hükümet'in gücü ele alacak kadar özgüven sahibi olmayan tüm üyelerinden ve hatta Rodziyanko'dan bile daha etkili bir konuma gelmişti.

Petrograd Sovyeti'nin tüm üyelerinin katılımıyla Tauride Sarayı'nda gerçekleştirilen oturumlar, üç bin kadar vekilin çoğu zaman birbirine ters düşen maksatları tartıştığı son derece kaotik görüşmelerdi. Bir Sosyalist Devrimci şöyle diyordu: "Sarayın içi âdeta fokur fokur kaynıyordu. Bir sürü insan oradan oraya yürüyor, etrafta omuzlarında tüfekleriyle tangır tungur askerler dolaşıyor, devrimci örgütlenmeler durmaksızın oturumlar gerçekleştiriyor ve Geçici Hükümet durmaksızın odalara ve salonlara girip çıkıyordu. Zemin neredeyse tamamen tüfek yığınları ve içi mühimmat dolu kutularla kaplıydı. Her tarafta mayon şeritli makineli tüfeklerle doluydu; hatta kimsenin emniyete almayı düşünmediği bir dinamit ve el bombası yığını bile vardı. Zaman zaman kalabalığın arasından tutuklular geçirilip götürülüyordu."[92]

Katılımcılar bu oturumları canı isteyenin kalkıp ağzına geleni söylediği köy meclislerine benzetiyordu. Fakat burada hazır bulunanlar, gazete kâğıtlarına veya el ilanlarına sardıkları *makhorka* tütünü içen

veya ayçiçeği çekirdeği çitleyip kabuklarını Prens Potemkin'in yaptırdığı muhteşem mermer zeminin üzerine tüküren işçi ve askerlerdi. Oylamalar herhangi bir şekilde sonuçlanabilirdi ve kimsenin de buna aldırış ettiği yoktu. Yürütme Komitesi'ndeki sosyalist liderler söylenen hiçbir şeye kulak asmıyor ve egemenliğin kullanımı için kendi planları doğrultusunda hareket ediyordu.

Tartışmalar karşısında âdeta büyülenmiş bir asker, Taureide Sarayı'nın kapısında toplanıp Kerenski ile görüşmek isteyen bir grup kadını izliyordu. Kadınlara Kerenski'nin orada olmadığı söylendi ve onun yerine Gürcü Menşevik Nikoloz Çheidze kapıya çıktı. Feministleri temsilen gelmiş olan kadınlar hep bir ağızdan bağırdı: "Biz kadınlar eşitlik istiyoruz!"[93] Çheidze esprili bir şekilde karşılık verdi: "Hanım yoldaşlar. Eşit haklara sahip olmanız için gerekli imzayı kendi adıma iki elimle birden atarım. Fakat babalarınızdan, kocalarınızdan ve erkek kardeşlerinizden de bu hakkı koparabilmeniz gerekiyor." Kadınlar bu ifadeyi yüksek sesle protesto ederken kalabalık kahkahaya boğuldu.

Olaya tanıklık eden asker şöyle devam ediyordu: "Derken içinde birkaç kadın olan üstü açık bir araba kalabalığın arasından güçlükle ilerleyerek yaklaştı. Diğer kadınlar bu yeni gelenleri hep bir ağızdan selamlayarak karşıladılar. Araba nihayet kalabalığın en ön safına ulaşınca içindeki kadınlardan birisi ayağa kalktı ve konuşmaya başladı. Konuşması hayli uzun sürdü ve hitabeti son derece etkileyiciydi. Çalışan bir Rus kadının hikayesini anlattı, bu kadın aynı zamanda bir anneydi. Konuşması sık sık tezahüratla kesildi. Çheidze de alaycı tavrından vazgeçmek durumunda kaldı."

Eski rejimin bazı başat isimleri tutuklanarak Duma'ya getirildiğinde Kerenski'nin oyunculuk becerileri de ortaya çıktı. Şulgin onu "tepeden tırnağa bir aktör"[94] olarak tanımlıyordu. Eski savaş bakanı General Suhomlinov getirilince Kerenski etkileyici bir şov yaparak generalin apoletlerini söktü. Ardından kalabalıktan generalin infazını talep eden sesler yükselince Kerenski kollarını havaya kaldırıp koruyucu bir ifade takındı ve bağırdı: "Duma kan dökmez!"[95]

Toplamda altmış kadar general ve bakan ile aralarında Çariçe'nin sırdaşı Anna Virubova'nın da olduğu bir grup kadın, Duma binasının müştemilatı olan bir konakta tutuluyordu. Askerler ve köylüler,

eskinin bu kudretli isimlerinin hayvanat bahçelerindeki nadir görülen hayvanlar gibi sergilenmekte oluşunu büyülenmiş gibi seyrediyordu. Müştemilatta tutulanlar yine de doğrudan Petro ve Pavel Kalesi'ne götürülenlere nazaran şanslıydı; Çarlık rejimi kurbanlarının ansızın ve karman çorman bir şekilde serbest bırakılmasının ardından boşalan zindan hücreleri kaleye götürülenleri bekliyordu.

Litovski Kalesi'ndeki[96] siyasi tutukluların serbest bırakılmasından sonraki gün, varlıklı bir Yahudi ailenin on beş yaşındaki Anarşist kızı Evgeniya Markon üst katlardaki hücrelerin birinden savrula savrula aşağıya düşen kargacık burgacık bir not buldu. Bu bir imdat çağrısıydı. Gardiyanlar tutukluları aç susuz bir vaziyette kilitleyip ortadan kaybolmuştu. Yalnızca siyasi suçluların serbest bırakıldığını gören bu delifişek genç kız, etraftan birkaç asker bulup onları içeriye girmeye ve tüfek dipçikleriyle zindan kilitlerini kırmaya ikna etmeyi başardı. Mahpuslardan uzun boylu ve sakallı bir adam titreyerek Evgeniye'ya sarıldı ve hıçkırıklara boğuldu.

Devrim, haksızlığa uğramış olanların içlerinde bu kaotik döneme dair bazı korkunç önyargılar beslediğini de ortaya çıkarıyordu. Bir dükkân sahibi, aydın bir aileye mensup olup rejimin çöktüğü müjdesiyle âdeta düğün bayram eden bir nineye yaklaşıp, "Hıristiyan mısın? Söyle bana artık her şey daha mı güzel olacak?"[97] diye sordu. "Elbette öyle," dedi nine. Dükkân sahibi kadın ise ona katılmıyordu: "Bütün Yahudiler ortadan kaldırılana kadar hiçbir şey düzelmeyecek. Çünkü sıradan bir vatandaşın yaşadığı tüm sorunların müsebbibi onlar."

Cephedeki kıdemli tabibimiz Vasili Kravkov, Çarlık rejiminin çöküşüne dair aldığı müthiş haberlerin etkisinden kurtulamıyor ve günlüğüne şunları yazıyordu: "Yaşanan bu dehşet verici olayların etkisiyle doğru düzgün uyuyamadım. Gece yarısına kadar hanedanın duyurusunu da içeren emrin gelmesini bekledik. Çar hakikaten tahttan çekilmişti. Heyecandan başım dönüyordu. Bilhassa da açıklamada yer alan şu ifade kulağıma çok hoş geliyordu: 'Kurucu Meclis yeni hükümet şekli hususunda halkımızın ortaya koyacağı iradeyi açıklayacaktır.' Yani cumhuriyetin ilan edilmesi artık mümkün müydü? Bu, düşünmesi dahi korku veren bir şeydi."[98] Krakov'un düşüncelerini kendine saklaması gerekmişti; zira etrafı yaşanan hadiselere boyun eğmek zorunda kalmış olmakla birlikte hırçınlaşmış gerici subaylarla çevrili sayılırdı. Ordu genelinde devrimci harekete karşı en ufak bir karşı koyma çabası dahi

gösterilmemiş olması, en muhafazakâr çevrelerde dahi Çar ve Çariçe'ye olan inancın ne kadar yitirilmiş olduğunu ortaya koyuyordu.

Çar'ın tahttan feragat etmesi ve Geçici Hükümet'in generaller ve hatta bazı grandükler tarafından kabul edilmesi, düzenin tamamen alt üst olacağı endişesini tetikledi. Gelişmeleri kabul etmeleri olaylardan hoşnut oldukları anlamına gelmiyordu. Kafkasya'daki Kislovodsk bölgesinde bulunan Grandük Andrei Vladimiroviç, kendi adına yaşadığı şoku günlüğünde şu sözlerle ifade ediyordu: "Hükümdarın şahsı ve oğlu Aleksei namına tahttan feragat ederek Mihail Aleksandoviç'i namzet tayin ettiği havadisi bize söyleyecek söz bırakmamıştır. Mihail'in de tahttan feragat etmesi ise ziyadesiyle dehşet vericidir. Bu satırları fevkalade bir keder ve güçlükle kaleme alıyorum. Rusya'nın tüm asaleti tek bir günde yerle yeksan olmuştur."[99]

Ansızın oluşan otorite boşluğu, Nikolay Pskov'dan Mogilev'e döndükten sonra daha da büyük bir gerçekdışılık hissine sebep oldu. Tren gece karanlığında karargâha varınca tüm personel kendisini karşılamak üzere toplandı. Albay Tihobrazov şöyle aktarıyordu: "Herkes sanki bir yakınının cenaze törenine katılırmışçasına kederli görünüyordu."[100]

Tihobrazov ertesi sabah ana binanın penceresinden dışarıya baktı ve nizamiyenin önünde el kol hareketleri yaparak bağıra çağıra bir şeyler anlatmaya çalışan bir grup sivil gördü. Kapıdaki nöbetçiler bu grubun içeri girmesine müsaade etmiyordu. Binada görevli askerlerden biri olup biteni öğrenmesi için nizamiye gönderildi ve döndüğüne şunları söyledi: "Bunlar Çar'ın tahttan çekildiğini duymuş olan tedarikçilermiş, alacaklarını talep ediyorlar. Artık kendilerine ödeme yapılamayacağından korkuyorlar." Yüzü utançtan kıpkırmızı olan nöbetçi karargâh subayı, "Bu ne utanmazlık!" dedi, "Umarım hükümdarımız konutunun penceresinden bunları görmemiştir."

Eski Çar ertesi sabah karargâha geldiğinde Tihobrazov gözlerinin içine bakamıyor; zira ona nasıl hitap edeceğine karar veremiyordu. Artık ona "Majesteleri" demesinin hiç de kolay olmayacağını düşünmüştü. Çar'ın elinde mesaj formunda bir telgraf ve mavi renkli şahsi not defterinden bir yaprak vardı. Genelkurmay Başkanı General Alekseev'e seslendi ve kendi eliyle düzenlediği telgraf metni ile not pusulasını ona teslim etti.

"Mihail Vasiliyeviç" dedi, "Fikrimi değiştirdim. Lütfen bunu Petrograd'a gönderin." Telgrafta Çar'ın tüm bu olan bitenden sonra

tahtı oğluna devretmeye karar verdiği yazıyordu. Alekseev bunu göndermesinin mümkün olmadığını söyledi. Eski Çar talebini iki kez yineledi; fakat general kararlıydı. Nikolay arkasını döndü ve yavaş yavaş merdivenlerden inip gitti.

Çar gözden kaybolduktan sonra Alekseev küçük not pusulasını Tihobrazov'a uzattı ve "Çar'ın notu," dedi. Nikolay kâğıda şık el yazısı ile şunları yazmıştı:

> Tarafıma herhangi bir engel çıkarılmadan, ailemle bir araya gelmek üzere Çarskoye Selo'ya gitmeme,
>
> Aile fertlerimin tamamen emniyeti temin edilene kadar hür bir adam olarak Çarskoye Selo'da bulunmama,
>
> Harbin sona ermesinin ardından Rusya'ya dönerek Livadia Sarayı'na kalıcı olarak ikamet etmeme müsaade edilmesini Geçici Hükümet'ten istirham ederim.[101]

Romanov hanedanının çöküşüne dair haberler Petrograd'dan diğer bölgelere eşit hızla yayılmadı. Telgraf hattı ve demiryolu bağlantısı olan kent ve kasabalar gelişmeden hemen haberdar oldular. Burada yaşayanlardan bazıları kendi kendilerine mütevazı ve plansız bir devrim yaptılar. Nispeten uzakta kalan bölgeler ise birkaç hafta boyunca pek bir şey öğrenemedi.

Acemi gazeteci Konstantin Paustovski, editörü tarafından Tula'daki küçük Yefremov kasabasına gönderildi. Çehov burayı "Rusya kırsalının ete kemiği bürünmüş hali"[102] diye tasvir ediyordu. Moskova'da çıkan gazeteler buraya ancak üç gün sonra varabiliyordu. "Akşamları ana caddede köpekler havlar, gece bekçileri devriye turlarını atarken ellerindeki zımbırtıları şaklatırdı."

Paustovski'nin aktardığına göre yeni arkadaşı Osipenko heyecanla odasına dalıp "Petersburg'da devrim olmuş," diye haykırmış ve eklemişti: "Çar tahttan indirilmiş." Ardından bir sandalyeye yığılıp gözyaşlarına boğulmuş, sesi soluğu kesilmişti. Paustovki, Geçici Hükümet'in bildirisini okurken ellerinin titremesine engel olamıyordu. Polis veya idari makam namına bir şey kalmamış gibi "hükümet konağındaki salonda bulunan saatin dibinde bir halk konseyi kuruldu ve Fransız Devrimi'ne ithafen adına 'Konvansiyon' dendi." Bu tarihi anı şereflendirmek için yine belli belirsiz bir "Marseillaise" marşı söyleniyordu. Haberler

yayıldıkça köylü çiftçiler kasabaya gelip toprakları ne zaman devralacaklarını ve harbin ne zaman sona ereceğini sormaya başladı. Paustovski, "Gürültülü ve karman çorman günler başlamıştı," diye yazıyordu.

Moskova'nın gelişmelere ilişkin daha net haberler alması beklenebilirdi, lakin Tarih Müzesi'ndeki bir idareci günlüğüne şunlar not düşülüyordu: "Etrafta tonla söylenti dolaşıyor ama hakikat ne? Gazete yok, tramvaylar ve hatta taksiler bile çalışmıyor. Her yerde kalabalık insan grupları var, Paskalya kutlaması gibi sevinçli bir ortam mevcut."[103] Günlük yazarı bunların ardından Lubyanka Meydanı'nda kırmızı bir bayrakla dualar okuyarak yürüyüş yapan Müslüman bir grup görünce büsbütün şaşıracaktı.

Pek çok meydanda, bilhassa da Puşkin anıtının çevresinde veya havaya doğru uzatılmış kılıcına kırmızı bir bayrak asılmış olan atlı Skobelev heykelinin yanında toplaşmalar vardı. Heykelin kaidesine çıkıp konuşma yapmak isteyenler ya sevinç çığlıklarıyla karşılanıyor ya da bulundukları yerden tutulup aşağıya indiriliyordu. Koyun postundan şapkalar giyen ve gri kaputlarının koluna kırmızı pazıbentler takmış olan askerler kalabalığı sindirmeye çalışıyordu. Her türlü aykırı sese, "Gidin de mevzilerdeki bitleri besleyin, o zaman belki bana bazı sorular sorabilirsiniz sizi gidi işe yaramaz Çar yanlıları!"[104] gibi çıkışlarla karşılık veriliyordu. Kerenski'nin bir Yahudi olduğuna veya Donskoy Manastırı'ndaki keşişlerin elmaların içinde altın rubleler sakladığına dair hoyrat dedikodular da elbette meydanı boş bırakmıyordu.

Rusya'nın en büyük düşmanı da ülkedeki bu yeni durum karşısında en az Ruslar kadar şaşkındı. Alman uçakları cephe hattına "Çok sevgili Çar'ın gaddar İngilizler"[105] tarafından tahtından indirildiğine dair propaganda bildirileri atıyordu. Kraliyet Donanması Hava Hizmetleri'nin (RNAS) Galiçya Cephesi'nde Rusları destekleyen zırhlı araç birliği komutanı Yarbay Oliver Locker-Lampson, bu saçma iftira sayesinde "birkaç hafta boyunca kahraman muamelesi gördüklerini" Londra'ya rapor ediyordu.

Almanların çabaları sonuç vermemişti. Napolyon'un düşman bir hata yaparken ona karışılmaması gerektiğine dair sözünü hatırlamaları gerekirdi. Hiçbir düşman tek bir bildiri dağıtarak Petrograd Sovyeti'ni Çarlık yanlıları karşısında böylesine avantajlı bir konuma getirmeyi başaramazdı.

Subaylar şubat ayının sonlarına doğru hâlâ linç edilmekte iken, Rodziyanko'nun Duma Komitesi ordunun bütünüyle devre dışı kalmasını engellemek maksadıyla onları birliklerine geri çağırma gereği duydu. Fakat isyanlarda öncü roller oynayan askerler bir karşı devrim sürecinden ve askerî hiyerarşinin kendilerini son günlerde yaşanan olaylardan ötürü suçlu bulacağı şekilde yeniden düzenlenmesinden endişe ediyordu. Bu ihtimali ortadan kaldırmak maksadıyla hem Bolşevikler hem de Sosyalist Devrimcilerden oluşan radikal bir grup, Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi'ni toplantı halindeyken bastı.

Sapsız gözlüğü ve sakalıyla dönemin sosyalist entelektüelinin tipik bir örneği olan toplantı yöneticisi N.D. Sokolov, grubu içeri davet ederek taleplerini bir bir not aldı. Askerler, subayların yalnızca askerler komitesi tarafından onaylanmış emirlerine itaat etmeye mecbur olacak, silahlar subayların değil askerlerin kontrolü altında bulunacaktı. Devrimi savunmaya devam edebilmeleri maksadıyla Petrograd garnizonundaki birlikler cepheye gönderilmeyecekti. Subaylar ve askerlerin arasındaki astlık-üstlük ilişkisinin de tamamen değişmesi talep ediliyordu. Vazife başında olmayan bir askerin asla bir subayı selamlama mecburiyeti olmayacaktı. "Zatıâliniz" yerine "Bay General" veya "Bay Albay" denilecekti. Bir subayın askerinin suratına yumruk atması gibi geleneksel cezalandırmalar da yasaklanacaktı.

Yürütme Komitesi'nin 1 Numaralı Emri'nin, asıl adıyla *prikaz*'ın, 1 Mart tarihinde yayımlanan son versiyonu sağcı subaylar açısından devrimin başarı nişanesi sayılıyor ve sonrasında yaşanacak gelişmeler için taşları döşüyordu. Onlara göre bu belge subayların otoritesini ve askerî disiplini ortadan kaldırarak Çarlık ordusunu âdeta sakat bırakmıştı. Yürütme Komitesi, iş birliği içerisinde hareket etmesi gereken Geçici Hükümet'i haberdar etmemişti; fakat yine de bu emrin erken davranmak suretiyle subay kademesini gafil avlayıp onların karşı devrimci potansiyelini ortadan kaldırmak maksadıyla tasarlanmış bir plan olduğu söylenemezdi. Emrin asıl etkisi, Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi'nin ülke genelindeki nüfuzunu genişletip özgüvenini artırarak nihayetinde Tüm Rusya İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti adıyla tanınmasını sağlamak olmuştu.

Devrim karşıtları son derece isabetsiz ikazlarda bulunarak üzerine düşeni yapıyordu; fakat asıl hatalar *Stavka*'da bulunan General Alekseev ve Rodziyanko ile arkadaşları tarafından yapılmıştı. Alekseev,

cephedeki komutanlardan gelen yanıtlara rağmen, durumun Duma Geçici Komitesi tarafında resmî olarak ilanına kadar rejim değişikliğine dair herhangi bir ön açıklama yapılmasına müsaade etmemişti. 1 Numaralı *prikaz* belgesi de gecikmeli olarak duyurulmuştu. Bu gecikmeler, cephedeki askerlere başlarındaki subayların kendilerini kasten habersiz bırakmaya çalıştıklarını düşündürerek öfke ve şüphelerini büsbütün artırdı.

Kıdemli askerî tabip Vasili Kravkov, pek çok sıradan subayın ve "askerî aristokrat kesiminin artık askerlere insan muamelesi yapmak mecburiyetinde olmalarında ötürü duydukları öfkeyi gizleyemediğini"[106] günlüğüne yazıyordu. Subaylar kırmızı bayraklara "kocakarı donu"[107] demek gibi düşüncesizce şakalar yapıyordu. 25. Kolordu Komutanı General Lavr Kornilov 5 Mart günü Mogilev'e ulaştı. General Lukomski ona Stavka'da "Devrim Dosyası"[108] adını verdikleri, içerisinde askerî disipline karşı verilen öfkeli tepkilerin listelendiği evrakı gösterdi. Kornilov hiyerarşik ilişkilerin düştüğü durum karşısında âdeta küplere bindi; fakat Petrograd garnizon komutanı olarak atanmış dahi olsa yapabileceği pek bir şey yoktu.

1 Numaralı *prikaz*'ın devreye girmesinden sonra ordudaki firar vakaları[109] öylesine arttı ki Yüzbaşı Wavell'ın aktardığına bakılırsa, belirli bir süre içerisinde görev yerlerine geri dönüp katılış yapan firarilerin cezalandırılmayacağına dair ayrı bir genelge yayımlanmak zorunda kalındı. Ulaşımla ilgili sorunlardan ötürü bu süre yaklaşık yedi hafta olarak belirlendi. Firar etmemiş olup hâlâ cephede bekleyen askerler ise bunu yedi haftalık bir izin addettiler ve bu nedenle firar sayıları daha da arttı.

Savaştan bıkmış usanmış askerler bu yeni gelişmeleri sevinçle karşılarken, subayların büyük çoğunluğu korku içerisindeydi. Bunun en büyük sebebi de askerler komitesinin onayı olmadan hiçbir şey yapamayacaklarını düşünmeleriydi. Antisemitist gruplar, komitelerde ciddi oranda Yahudi bulunmasından ötürü endişelerinde haklı çıktıklarını düşünüyordu. Yahudilerin komitelere seçilme sebebi belliydi. Çoğu en eğitimli kesime dahildi ama Çarlık sistemi onların subay olmasına müsaade etmemişti.

Günün büyük kısmı toplantılarla geçiyordu ama bunların sonucunda pek bir şey elde edilemiyordu. Trans-Kafkasya Cephesi'ne

görevli bir asker şöyle yazıyordu: "Askerler olanların etkisiyle sersemlemiş ve şaşıp kalmıştı. Bazen gülünç olaylar yaşanıyordu: bir konuşmacının önerdiği slogan kalabalık tarafından kabul görüyor, ardından bir başkası bunun aksi yönde bir slogan ortaya atıyor ve bu da kabul görerek 'Doğru söylüyorsun,' gibi karşılıklar buluyordu."[110]

Tümgeneral Vladimir von Dreier Galiçya Cephesi'nde bulunan Sibirya Kolordusu'nun bir tümenine kurmay başkanı olarak katılışını aktarıyordu. Karargâh terk edilmişti ve von Dreier askerlerin gösterisine katılmaya zorlanmış olan tümen komutanını aramaya çıktı. "Her tarafta askerler dikiliyordu. Bir kürsüye çıkmış sıska bir nefer 'Nikolaşka yeteri kadar kanımızı içti yoldaşlar!' diye avazı çıktığı kadar bağırıyor; kalabalık 'Haklısın! Haklısın!' diyerek onu katılıyordu. Hemen yakınımızdaki biri ise etrafta dikilen komutanlarını neşeyle sırıtarak seyrediyor, ara ara ağzındaki ayçiçeği çekirdeklerinin kabuklarını tükürüyordu. Birbirleri ardına kürsüye çıkıp sırayla Çar'a küfrediyorlardı. Bense nasıl olup da oraya düştüğümü düşünüp duruyordum."[111]

Süvari, topçu ve Kazak birlikleri yok olan disiplinden görece az etkilendiğinden, subaylara yapılan fiili taarruzun ve hatta cinayetin ilk örnekleri de piyade ve donanma birliklerinde görüldü. Yarbay Locker-Lampson, Londra'ya yazdığı raporunda şöyle diyordu: "Piyadeler nasıl direnebilirdi ki? Neredeyse üç yıldır milyonlara varan kayıplar vermişler, (ısrarla söyledikleri gibi) mükemmel silahlarla mücehhez düşman birliklerinin üzerine Almanların altınla satın aldıkları generaller tarafından silahsız bir şekilde âdeta savrulmuşlardı. Savaşın devam etmesini istemeleri nasıl beklenebilirdi ki? Kimi subaylar vurulmuş, kimileri dövülmüş ve pek çoğu da hakarete uğramıştı."[112] Bazıları "süngüye takılarak"[113] öldürülüyordu; beş-altı kişilik gruplar süngülerini aynı anda kurbana saplıyor ve ayaklarını yerden kesiyordu. Örneğin Petrograd'ın yüz kilometre kadar güneyindeki Luga garnizonunda bulunan ve isimleri Alman ismine benzeyen beş subayın hikâyesi de böyle sona ermişti.

"Kronstadt'ta denizci subaylar sokaklarda sürükleniyor, içlerinden birisi kendisini sakalından kavramış olan bir askerinden boyuna yumruk yiyordu. Rütbeye saygı diye bir şey kalmamıştı,"[114] diye devam ediyordu Locker-Lampson raporunda. Subaylarının büyük çoğunluğu tarafından kötü muamele görmüş olan Baltık Filosu'nda mensup

denizciler ise en vahşi ve radikal olanlardı. Bunların arasında bir grup Bolşevik ve Anarşist de vardı. Buz tutmuş gemilerine hapsolmuş bu "iskele farelerinin"[115] dinmeyen öfkesi, subaylarının kendilerini eksik bir şekilde bilgilendirmesinden ötürü git gide artmıştı.

Helsingfors'da (Helsinki) bulunan Koramiral Adrian Neperin, 3 Mart günü Rodziyanko'ya bir mesaj gönderdi: "Andrei, Pavel ve Slava gemilerinde isyan çıkmış, Amiral Nebolsin öldürülmüştür. Artık Baltık Filosu'nun muharebe imkân ve kabiliyeti bulunmamaktadır."[116] Devrimin zaferini simgeler nitelikte gemide gece kırmızı ışıklar yakıldı ve sabah olunca da kırmızı bayraklar göndere çekildi. Ertesi gün Neperin'in kendisi de bir denizci tarafından vurularak öldürüldü. Kronstadt genel valisi Amiral Viren de süngülenerek katledildi. Bir süre sonra Kronstadt'ta bir Bolşevik önderi haline gelecek olan Fyodor Raskolnikov, Viren'in Baltık Filosu genelinde "zalimliğiyle nam saldığını" söylüyordu. Raskolnikov, "burjuvazi çevrelerinde evrensel bir infiale sebep olan fakat işçi sınıfının bütünüyle kayıtsız kaldığı bu sözüm ona 'aşırılık' hareketlerini, denizcilerin yıllardır süregelen hakaret ve ezanın intikamını almakta olduğu"[117] gerekçesiyle haklı çıkarmaya çalışıyordu. Katı disiplin anlayışına sahip komutanlardan nefret ediliyor; ilk öldürülen veya tutuklanan yahut cezalandırma hücrelerinde öncelikli olarak kötü muameleye tabi tutulanlar askerlerin kendi arasında "ejderha" dediği bu gruba mensup olanlar oluyordu. Kronstadt, Helsingfors (Helsinki) ve Viborg'da (Viipuri) toplam yüz beş subay katledildi; Finlandiya Körfezi'ndeki diğer donanma üslerinde ise bu tür bir olayda hayatını kaybeden neredeyse hiç kimse olmadı.

Karadeniz Filosu Genel Komutanı Amiral Aleksandr Kolçak'ın durumu nispeten güvenliydi; zira emrindeki denizciler öfke dolu da olsa diğerleri kadar vahşi değildi. Amirali muhtemel bir askerî diktatör olarak öne çıkaran muhafazakâr basın ise kendisine âdeta aşıktı. Odessalı Yelena Lakier şöyle yazıyordu: "Kolçak halihazırda Karadeniz Filosu'na komuta ediyor. Bütün deniz kuvvetleri kendisine hayran. Gazetelerin yazdığına bakılırsa bu amiral güç ve azimle dolu bir adam. Bir dergide yer alan portresinin altında 'Daima Rusya'nın kalbinde yaşayacaksın, tıpkı bir sevdalının ilk aşkı gibi,' sözleri yer alıyor."[118]

Gözleri öfkeli bir kartal gibi bakan Kolçak, Rusya Çarlık Donanması'ndaki en genç koramiraldi. Son derece profesyonel bir subay

Kızıl Filo'yu "Devrimin Öncüsü" olarak metheden Bolşevik posteri.

olmanın yanı sıra bir oşinograf ve Arktika araştırmacısıydı. Pek çok keşif görevine katılmış ve bunlardan birinde iki yıl boyunca Yeni Sibirya Takımadaları üzerine çalışmıştı. Bu çalışma sayesinde yaklaşık bir yüzyıl sonra yeni nesil buzkıran gemilerle kuzey güzergâhı sefere açılacaktı.

Kolçak, Rus-Japon Savaşı esnasında yaralanmış ve esir düşmüştü. Çarlık hükümetinin dirayetsizliği karşısında öfkelenmiş ve Duma mensuplarıyla birlikte donanmayı modernize etmek üzere çalışmalar yaparak denizaltıların ve deniz uçaklarının envantere alınmasını sağlamıştı. 1913 yılında katıldığı bir başka Arktika seferinin ardından önce Baltık Kuvvetleri harekât başkanlığına, ardından da Şubat Devrimi'nin hemen öncesinde Karadeniz Filosu komutanlığına getirilmişti. Denizciler Sovyeti Sivastopol'da subayların beylik silahlarını

teslim etmesini istediğinde, Kolçak Uzak Doğu'da gösterdiği cesaretten ötürü kendisine takdim edilen St. George Altın Kılıcı'nı göstererek, "Bana bu kılıcı veren sizler değildiniz, dolayısıyla geri alacak olanlar da sizler olmayacaksınız,"[119] demiş ve kılıcını denize fırlatmıştı.

Ardından görevli olarak ABD'ye gönderilen Kolçak şanslıydı. Zira Bolşevikler sonbaharda kontrolü ele geçirince, aralarında beş amiralin de bulunduğu Karadeniz Filosu'nda görevli bahriyeli subaylar derdest edilerek Sivastopol yakınlarındaki Malahov Tepesi'nde infaz edilecekti.

5

Gebe Dul

Mart-Mayıs 1917

Rusya'nın en büyük siyaset felsefecisi Aleksandr Herzen 1848 devrimleri üzerine yaptığı çalışmalara dayanarak bir öngörüde bulunuyordu: "Toplumsal düzenin mevcut biçimlerinin ölümü, insanları sıkıntıya sokmaktan ziyade içlerine su serpecektir. Korkunç olan şey ise şudur ki geçen zaman arkasında bir varis yerine gebe bir dul bırakmaktadır. Birinin ölümü ile bir başkasının doğumu arasında geçen sürede köprünün altından çok su akacak, kasvet ve karmaşa dolu uzunca geceler yaşanacaktır."[120]

1917 yılında Rusya'daki Geçici Hükümet'in durumu tam da Herzen'in öngördüğü gibiydi. Hükümetin kendinden menkul işlevi zaten idareten görev yapmayı gerektiriyordu. Hukuk, siyasi sistem ve toprak mülkiyetine dair tüm önemli kararlar ancak Kurucu Meclis'in toplanmasıyla alınabilecekti. Bu gerçekleşene kadar de Geçici Hükümet nezaketen var olan bir merci olmaktan öteye geçemedi; zira Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi'ne danışmaksızın hiçbir şey yapamıyordu. Çarlık yönetimi ortadan kaldırılırken kendilerine işe yarar hiçbir konuda herhangi bir yetki tanınmamış, Geçici Hükümet âdeta siyasi bir tarafsız bölgede kalakalmıştı. Herzen'in tarif ettiği şekliyle kendini beğenmiş liberallerden farklı değildiler, "eski düzeni hem kötülüyor hem de ona sarılıyor, bir yandan fünyeyi ateşlerken öte yandan patlamayı engellemeye çalışıyorlardı."[121]

Başbakan Prens Georgi Lvov üst düzey idarecilik niteliklerine sahip bir adamdı; fakat yine de bakış açısı o kadar liberaldi ki insanların özünde iyi olduklarına inanıyordu (Maksim Gorki'nin tanımıyla "Karamazov duygusallığına sahipti). Lvov, merkezî hükümet otoritesinden de hoşlanmıyordu ki içişleri bakanı rolünü düşündüğümüzde bu pek de istenen bir özellik sayılmazdı. Hüküm giymiş teröristler de dahil olmak üzere, demokrasiye inansınlar veya inanmasınlar, tüm

siyasi suçluların salıverilmesine rıza göstermişti. Özetle Rusya'yı "dünyanın en özgür ülkesi haline getirmenin" vatandaşların ahlakını da dönüştüreceğine inanıyordu.

Monarşinin devamından yana olan Dışişleri Bakanı Profesör Pavel Milyukov dahi Bolşeviklerin devrimci önderi Vladimir İlyiç Lenin'in İsviçre'den Petrograd'a dönmesine müsaade edilmesini uygun buldu. Ayrıca, İngiltere'den Kanada ile görüşmelerini ve etkili bir isim olan Leon Troçki'nin Birleşik Devletler'den memleketine özgür bir şekilde dönmesini sağlamalarını talep etti. Fakat "devrimin şafağında" Petrograd'da hazır bulunan ilk Bolşevik sürgünlerden birisi Josef Stalin olacaktı. O ve Lev Kamenev, birlikte sürgünde bulundukları Trans-Sibirya Demiryolu kıyısındaki Krasnoyarsk'ta ayrılıp. 12 Mart günü Petrograd'a vardılar.

* * *

İki yıldan az bir süre önce İsviçre Alplerinde gerçekleşen Zimmerwald görüşmelerinde, Troçki ve diğer katılımcılar Karl Marx'ın Birinci Sosyalist Enternasyonali'nden yarım yüzyıl sonra dahi tüm Avrupa enternasyonalistlerinin bir araya gelerek "dört atlı bir araba" oluşturabileceğini söyleyerek şakalaşıyorlardı. Lenin ise Şubat Devrimi'nden bir ay önce bile ömrünün böyle bir hadiseyi görmeye yetip yetmeyeceğini düşünüyordu. Savaş karşıtlığından ötürü başlayacak bir kalkışma bekliyor olmasına rağmen yaşananlar karşısında şaşırmıştı. Doğrusu, Zürih'teki Spiegelstrasse'de bulunan pis bir odada sefalet içinde sürgün hayatı yaşayan Lenin'in bir gün gelip de Rusya'nın mutlak hâkimi olacağını düşünmek hayal dünyasında yaşamaktan farksızdı. Fakat profesyonel devrimciler tarafından planlanmaksızın gerçekleşen Şubat Devrimi her şeyi değiştiriyordu.

Kocaman açık alnı, üniversite hocalarına benzeyen sakalı ve küçük gözlerindeki keskin bakışlarıyla Lenin herkesten çok amatör radikalleri hor görürdü. İdealistleri de korkaklık ve duygusallıkla suçlayarak dışlardı. Kendine olan inancı öylesine kuvvetliydi ki eski düzeni ilelebet yok etmek üzere sahip olunması gereken merhametsiz bir hırs ve vizyonun ondan başka kimse de olabileceğine inanmıyordu. 3 Mart 1917 günü öğle yemeğinin ardından Nadejda Krupskaya bulaşıkları yıkarken, Lenin kâğıtlarını toparlayıp çalışmak üzere kütüphaneye gitmeye hazırlanıyordu ki heyecanla üst kata doğru gelen birinin ayak seslerini duydu. Nefes nefese kalmış bir arkadaşı elindeki gazeteyi sallayarak

yanına geldi. "Olanlardan haberin yok mu?" diye sorup bir nefes aldı, "Rusya'da devrim oluyor!"

Lenin, kardeşi Aleksandr'ı idam ettirmiş olan ve düşmanı bellediği Romanovların sonunun geldiğini duymanın verdiği keyifle Oslo'daki Marksist ve feminist teorisyen Aleksandra Kollontai'ye bir telgraf çekerek Petrograd'daki Bolşeviklere talimatlarını iletti. Ne gerçek durumun ne olduğunu kontrol etme ihtiyacı duydu ne de çalışma arkadaşlarına bir şey danıştı. Sabırsızlıkla yanıp tutuşuyordu. Uğursuz emperyalistlerin savaşı esnasında Zürih'te, sınırın yanlış tarafında sıkışıp kalmıştı.

Lenin, uçakla ülkeye gizlice sızmaktan tutun da kimlik değiştirerek Rusya'ya giriş yapmaya kadar çeşitli çılgınca düşüncelerin ardından, Julius Martov adında bir Menşevik'in verdiği akılla bu planını gerçekleştirebilecekti. Martov ona Bern'deki Alman temsilcisi Gisbert Freiherr von Romberg ile temasa geçmesini önerdi. Kayzer Wilhelm rejimi, Amerikalılar savaşa girmeden önce Doğu Cephesi'nde Rus savunmasını sekteye uğratabilecek her türlü fırsatı değerlendirmeye teşneydi. Sınıfsal olarak kendisine düşman sayılan birinden medet ummak Lenin'in vicdanını rahatsız etmiyordu. Propaganda maksadıyla kullanılmak üzere Kayzer'den kayıt dışı olarak maddi yardım almaya da hazırdı. Ona göre Bolşevikleri iktidara getirecek bir devrime hizmet eden her şey mubahtı.

Velhasılıkelam, Lenin ve beraberindeki otuz bir kişilik bir devrimci grubu, yerinden etmeye kararlı oldukları sapına kadar emperyalistlerin yardımıyla iki Prusyalı subayın mihmandarlığında kendilerini Almanya'dan geçirecek olan "mühürlü tren"e yerleştirildiler. Bu otuz bir kişilik grup içerisinde Lenin'in karısı Krupskaya ve sözüm ona sevgilisi İnessa Armand'ın yanı sıra, Arthur Ransome'ın kendisinden "inanılmaz bir zekâ ve canlılığa sahip, sarı saçlı ve gözlüklü küçük bir devrimci"[122] diye bahsettiği Karl Radek de vardı.

Kendilerini Alman sınırına götürecek olan İsviçre trenine bindiklerinde, Radek Lenin'e neler hissettiğini sordu. "Altı ay sonra," dedi Lenin, "ya darağacında sallandırılmış ya da iktidarı ele geçirmiş olacağız."[123] Çivili postalları ve eski püskü kıyafetleriyle Lenin hiç de geleceğin lideri olacak birine benzemiyordu; fakat takıntı derecesindeki kararlılığı ve doğuştan gelen dediğim dedik yapısı sayesinde her şeyin kontrolünü ele alabiliyordu. Trendeki iki tuvaletin kullanımına ilişkin bir hizmet çizelgesi bile hazırlamıştı.

Bolşevikler, Baltık kıyılarındaki küçük bir limandan bir buharlı gemiyle demir alıp İsveç'e, oradan da trenle (Lenin'in yeni kıyafetler alıp üstünü değiştireceği) Stockholm'e geçtiler. 31 Mart'ta ise bir başka trene binip Finlandiya'ya vardılar. Lenin burada iken Pravda gazetesinin son sayılarından birini buldu ve okuduğu haberle küplere bindi; Bolşevik Merkezî Komitesi'ni yöneten Stalin ve Kamenev, Geçici Hükümet'e saldırmayı ihmal etmişti.

Tren, 3 Nisan günü gece yarısından hemen önce Petrograd'da bulunan Finlandiya Garı'na vardı. Kendilerini karşılayan kalabalık gruptakilerden pek azı daha önce Lenin'i görmüş veya konuşmasını dinlemiş; büyük çoğunluğu Bolşevik Merkezî Komitesi tarafından bu karşılamaya çağırılmıştı. Davetsiz olarak katılanlardan biri ise Yüzbaşı Mansfield Cumming kontrolünde İngiliz İstihbarat Servisi MI6 için çalışmakta olan piyanist Paul Dukes idi.

Garın içerisinde Baltık Filosu'nda görevli denizcilerden teşkil edilmiş gayriresmi bir karşılama mangası da vardı. Fakat Lenin oralı olmadı ve kendisini karşılayanlara pek az ilgi gösterdi. Mangadaki askerlere hızlıca bir şeyler söyledikten sonra kapıda bekleyen zırhlı otomobilin tepesini çıktı ve kalabalığa az önceki kadar olmasa da kısa bir konuşma yapıp yoluna devam etti. Konuşmasında dinleyicilerin çoğunu endişeye sevk edecek şekilde Geçici Hükümet'e yüklendi. Olup bitenleri kabul ettikleri için orada bekleyenleri de üstü kapalı olarak eleştirmekten geri durmadı ve Sosyalist gruplar arasındaki her türlü birleşme fikrine karşı olduğunu beyan etti.

Hâlâ uyumamış olan Lenin, Çar'ın eski sevgililerinden balerin Matilda Kşesinskaya'nın istimlak edilmiş malikanesinde konuşlu Petrograd Bolşevikleri genel merkezini birkaç saat sonra, deyim yerindeyse, basarak herkesi dumura uğrattı. Orada bulunanları İsviçre'den Petrograd'a gelirken yolda kaleme aldığı birtakım ilkeler üzerinden fırçaladı ki bunlar daha sonradan *Nisan Tezleri* adıyla bilinir olacaktı. Evvela, "kan emici bir emperyalist savaşı"[124] sürdüren Geçici Hükümet'e verilecek her türlü desteği lanetledi ve hatta cephedeki düşmanla dostluk kurulması çağrısı yaptı. Ardından devrimci yol haritasının ciddi manada kısaltılabileceğini öne sürdü. Marx tarafından öngörülen bir ara dönem olan burjuva demokrasisinin gereksiz olduğunu savundu. Ona göre burjuva ve dolayısıyla Geçici Hükümet öylesine güçsüzdü ki Sovyet gücü derhal ele geçirebilirdi. Polis teşkilatının, ordunun ve

bürokrasi kademesinin lağvedilmesini, tüm toprak mülkiyeti ile bankaların da kamulaştırılmasını önerdi. Kendisini dinleyenler dehşete kapılmıştı; Lenin'in söyledikleri çılgıncaydı.

Lenin sahte bir tevazu anlayışını reddediyor ve net bir şekilde asla hata yapmayacağına inanıyor, kendisiyle hemfikir olmayan Bolşeviklerin genellikle ahmak ya da sahtekâr olduğunu düşünüyordu. Fakat karşı cepheye üstün gelebilmek için, Almanya'ya karşı yapılan savaşı durdurma çağrısının geri çekilmesi gibi konularda daha dikkatli davranmaya da hazırdı. Halihazırdaki çatışma durumunu bir Avrupa iç savaşına dönüştürmeyi tartışmanın barış yanlılarına pek cazip gelmediğinin de farkına vardı. Şartsız ve koşulsuz bir özgürlük fikrinin hâkim olduğu ortamda proletarya diktatörlüğü gibi sloganlar kulak tırmalıyordu.

Lenin yine de o günün ilerleyen saatlerinde Tauride Sarayı'nda bir araya geldiği Menşeviklerle her türlü uzlaşma fikrini reddetti. Lenin'in bu çıkışından ötürü öfkelenen bir Menşevik şöyle dedi: "Lenin'in düşünceleri düpedüz bir isyankârlıktan ibaret. Devrimci demokrasinin hâkim olduğu yerde iç savaş bayrakları açılıyor."[125] Bir Kadet olan Milyukov'dan tutun da Sosyalist Kerenski'ye kadar Geçici Hükümet'in hiçbir bakanı Lenin'in çıkışlarını umursamıyordu. Fikirleri öylesine marjinaldi ki ciddi bir tehdit olarak algılanamazdı. Her halükârda, kırsal kesimlerden inanılmaz bir destek alan Sosyalist Devrimciler, Boşleviklerden sayıca üstündü. Lenin'in kendisi dahi "İşçi Vekilleri Sovyetlerinin çoğunda kendi grubunun küçük bir azınlığın içindeki bir azınlık"[126] olduğunun bilincindeydi.

Bolşevikleri mutlak bir egemenliğe kavuşturma kararlılığındaki Lenin, komünist toplum düzeninin nasıl olacağına dair gerçek düşüncelerini açıklamak gibi bir hata yapmadı. Söylediğine göre tüm egemenlik ve özel mülkiyet, her biri Bolşevik yönetiminin birer kuklası değil bağımsız organları olan Sovyetlerin -yani işçi konseylerininkontrolüne verilecekti. Köylüleri toprağın sahibi olacaklarına ve uygun gördükleri şekilde çalışabileceklerine inanmaya teşvik ediyor, şehirlerin beslenmesi için tahılın bir kısmına el koyulacağından veya tarlaların zorla kolektifleştirileceğinden bahsetmiyordu. Konuşmalarında bu konular yerine, "asalak" olarak yaftaladığı bankacılar, fabrika patronları, savaş çığırtkanları ve toprak ağalarına yükleniyordu. Bolşeviklerin daha sonradan yargılayacağı hiçbir insan grubunu başlangıçta hedef almamıştı. Lenin, mutlak bir hakimiyete sahip olabilmesi için iç savaşın

gerekliliğine kati surette inanıyor; fakat yaklaşmakta olan sınıfsal soykırıma dair neredeyse hiçbir ipucu vermiyordu.

Kalabalık bir kitleye hitap ettiği ilk konuşması başarısızlıkla sonuçlanan Lenin, bunun ardından âdeta bir hatip olup çıktı. Düşüncelerini açık ve etkili bir şekilde yineliyordu. Bundan aldığı haz ve sarsılmaz özgüveni kendisini dinleyenleri büyülüyor ve Lenin güçlü bir liderlik imajı oluşturuyordu.

Savaş öncesi yıllarda hem Çar hem de Lenin hakkında çokça okumalar yapan Teffi, onun karmaşık meseleleri basit ve ikna edici bir şekilde açıklamaktaki olağanüstü yeteneğini şöyle tarif ediyordu: "Bir hatip olarak Lenin, kalabalığı kendisiyle birlikte sürüklemezdi. Onları dehşete düşürmeye veya kışkırtmaya da çalışmazdı. O, insanları âdeta kendine aşık edip vecit gözyaşları döktüren Kerenski'ye benzemiyordu...Lenin, insan ruhunun en karanlık bölgelerine kör bir bıçağı saplayıverirdi."[127] Teffi, en çok da Lenin'in insanlığı genel anlamda hakir görmesinden ve bireylere sarf edilebilir nesneler gibi davranmasından etkileniyordu. "Ona göre bir insan amaca hizmet ettiği nispette iyiydi."

* * *

Mart'ın ikinci yarısında, cepheden dönen radikal firarilerin de kışkırtmasıyla kırsal kesimin pek çok bölgesinde huzursuzluk şiddete dönüşmeye başladı. Köylüler birçok noktada, bilhassa da Volga ve Merkez Kara Toprak bölgelerinde, toprak sahiplerinin araç ve gereçlerini gasp etmeye, çayırlarını biçip otlarını toplamaya, ekilmemiş topraklarına el koymaya, kerestelik ağaçlarını kesmeye ve tahıllarından zorla almaya başladı. Onlara göre devrimci özgürlük, asırlar süren istibdadın ardından, canının istediğini yapabilmek demekti. Büyük 1916 Taarruzu'nun başındaki komutan olup daha sonra Kızıl Ordu'ya katılacak olan General Aleksei Brusilov şöyle yazıyordu: "Askerler tek bir şey istiyordu; barış. Böylece evlerine dönüp toprak sahiplerinin mallarını çalabilecek, herhangi bir vergi ödemeden ve hiçbir otorite tanımadan özgürce yaşayabileceklerdi."[128]

Brusilov mübalağa etmiyordu, zira Dr. Kravkov'un gözlemleri şöyleydi: "Ordudaki firar vakaları çarpıcı bir şekilde artmakta. Bütün askerler mevcut ortamdan istifade ederek toprak sahiplerinden bir pay koparmanın fırsatını kolluyor."[129] Askerî sansür birimi de bunun yaygın bir durum olduğunu tespit etmişti. Batı Cephesi'nde vazifeli bir

asker evine yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Buradaki herkes, bedeli ne olursa olsun, derhal barış istiyor. Çar'ın ve toprak sahiplerinin arazileri halka dağıtıldığında çokça toprağımız olacaksa neden savaşıyoruz ki? Burjuvalar bizi kandıramaz. Silahlarımızla birlikte eve dönecek ve bize borçlu olduklarını alacağız."[130]

Kırsal kesimdeki geleneksel otoritenin çökmesi, bilhassa da üst tabakanın çıkarlarını gözeten toprak kâhyalarının işlevini yitirmesi ile köylüler kendi kurumlarını oluşturmaya başladılar. Hatta kendi aralarında gayriresmi kanunlar ve kurallar benimseyip aldıkları kararları, neredeyse, hukuki bir zemine dahi oturttular. Sosyalist Devrimciler tabanlarını Kurucu Meclis'in yürürlüğe koyacağı reformları beklemeye davet ediyor, lakin sabır âdeta buhar olup uçuyordu. Samara'da toplanan geniş kapsamlı bir köylü meclisinde, delegelerden biri dinleyicileri Parti liderlerine güvenmemeleri konusunda ikaz etti: "Kurucu Meclis'in toprak dağılımı sorununu çözmesini beklersek daha iyi durumda olacak mıyız? Geçmişte de hükümet sorunları bizim adımıza çözüme kavuşturuyordu ve bunun sonucunda köleliğe sürüklendik. Şimdi de diyorlar ki önce düzenin tesis edilmesi gerekiyor. Bize neden her zaman, 'Daha sonra, ileride, şimdi değil, Kurucu Meclis'ten sonra' deniyor?"[131]

Kimi aklı başında toprak sahiplerine müsamaha gösteriliyor, hatta bunlar bazen rençper ve müstahdemleri tarafından korunuyor da olsa, pek çoğu o yıl içerisinde evlerini terk etmek zorunda kaldı. Birçok malikane ateşe verilmiş olmasına rağmen, mart ayının başlarında toprak sahiplerinin katledildiği vakalar nispeten azdı. Fakat o gergin ortamda basit bir olay veya ufak bir zamanlama hatası, hele de bir asker yahut köylü bir miktar alkollü içkiye erişebilmişse, ansızın düşüncesiz bir şiddet gösterine dönüşebilirdi. Mayıs ayında, Mtensk civarında bir şarap mahzenini yağmalamış beş bin kadar köylü zıvanadan çıktı ve üç gün boyunca bölgedeki birçok mülkü ateşe verdi.[132] Üst sınıfın ve asilzadelerin kıymetli eşyalarını parçalamaya -hatta gerçek anlamda içine etmeye- yahut yakmaya yönelik arzu şiddetin dozunu artırıyordu. Geçmişi lekelemek ya da yok etmek geleceği daha iyi yapmaya yetmeyecekti.

Liberal siyasi görüşleri aristokrat bir toprak sahibini korumaya yetmiyordu. Prens Boris Vyazemski[133] ve karısı Lili, Tambov vilayetindeki Lotarevo'da bulunan baba evlerine döndü. Prens, ilk iş olarak Petrograd'daki kargaşada serseri bir kurşuna kurban giden kardeşi Dimitri'yi defnetmek istedi. Köylüler, 1905 Devrimi esnasında yaşanan

mahalli ayaklanmanın bastırılmasında oynadığı rolden ötürü Dimitri'den nefret ediyordu. Öte yandan, Boris öylesine liberal bir düşünceye sahipti ki babadan kalma ilişkileri bile bu yüzden zarar görüyordu.

Moiseyev adında bir Bolşevik bölgeye geldi ve köylü meclisini aileden topraklarının büyük bir kısmını istemeye teşvik etti. Boris, Kurucu Meclis seçilip toprak reformuna ilişkin düzenlemeleri yapana kadar beklemeyi önerdi. Bir süre sonra Moiseyev birkaç yüz kişilik kabalalık bir grupla çıkageldi ve evin etrafını sardı. Boris Vyazemski bunlarla mantık çerçevesinde görüşmeyi denedi ama onu ve Lili'yi derdest edip bir okul binasına kapattılar.

Ertesi gün Boris bölgedeki tren istasyonuna götürüldü ve silah altına alınıp cepheye gönderileceği düşüncesiyle tutuklu vaziyette Petrograd'a gönderildi. Fakat istasyon firari askerlerle hıncahınç doluydu ve Prens Vrazemnski'nin orada olduğunu duyan bu grup onu metal borularla öldürene kadar dövdü. Bir rivayete göre gözleri yuvasından sökülmüştü ama bu muhtemelen ölümünden sonra cesedine yapılan işkence esnasında gerçekleşmişti. Bu arada karısı Lili hizmetçisinin yardımıyla kaçıp kurtulmayı başarabildi ve köylü kıyafetleri giyerek tren istasyonuna gitti. Nihayetinde Boris'in cansız bedenini boş bir vagon içerisinde buldu ve defnetmek üzere Moskova'ya götürdü; zira, diğer pek çok yer gibi, onların evi de bir daha geri dönemesinler diye yerle bir edilmişti. Halkın nefret ettiği diğer kardeş Dimitri Vrazemski'nin cansız bedeni de toprağın altından çıkarıldı ve parçalanıp sağa sola fırlatıldı.

Elde ne varsa köylülere bırakmanın bile çoğu zaman pey bir faydası olmuyordu. Genç Prenses Baturin, babasının yokluğunda İnozemka köyünden toplanıp gelen köylülerle görüşüyordu. Oturdukları köşkle birlikte tüm mülkünü onlara bıraktığını söyleyip, "Sizden rica ediyorum, yakıp yıkmayın. Artık sizin olan şeye zarar vermeyin,"[134] dedi.

"Köylüler sessizce dikiliyordu. Sopalar, baltalar ve çuvallarla gelmişlerdi; kimilerinde el arabası bile vardı. Kalabalıktan birisi bağırdı: 'Toprağımızın ağası gitti ama yerine yenisi gelir! Hâlâ mümkünken alabildiğinizi alın!' Ardından yağma başladı. Sıradan bir köylünün evi için oldukça büyük olmasından ötürü hiçbirinin işine yaramayacak olmasına rağmen, toprak sahibinin oturduğu köşkün koca kapılarını söktüler. Ellerine ne geçerse çuvallara doldurdular; deri kaplı kitapların sayfalarını tütün sarmak üzere kopardılar. Ambarların asma kilitlerini

kırıp içerideki tahılları da yüklenip götürdüler. Üç saatten kısa bir süre içerisinde koca mülk tamtakırdı."

Ölümünün üzerinden yalnızca yedi yıl geçmiş olan Kont Tolstoy'un[135] Yasnaya Polyana'daki yarı Anarşist çiftliğinde evi bile kıl payı kurtulabilmişti. Emrinde çalışmış olan rençperler toprağın kendilerine bırakıldığına inanamıyordu. Yazar İvan Najivin ve karısı o esnada bölgede olduklarından ve bu fırsatı belki de bir daha bulamayacaklarından ötürü Tolstoy'un evine bir ziyarette bulundular. Najivin şöyle yazıyordu: "Halihazırda son derece zor koşullar altında yaşayan Kontes bizi büyük bir misafirperverlikle karşıladı, bir sürü şey anlattı ve ardından mezarlığa gittik. Yaklaştığımızda gördük ki çitlerin arkasında, hemen mezarın yanında bir grup genç oturuyor; balalayka çalıp berbat şarkılar söylüyor ve ağızlarındaki ayçiçeği çekirdeklerinin kabuklarını tükürüyordu... Çitlerin üzeri çirkin yazılarla doluydu... Mezara yaklaşmaya cesaret dahi edemedik, bulunduğumuz yerden bir süre baktık ve oradan ayrıldık... Eve geri döndüğümüzde Tatiana Lvovna (Tolstoy'un kızı) bir grup rençperin arasında dikiliyordu. Yanlarına gitmedik ama konuşmalarından duyduğumuz ufak tefek sözcüklerden köylülerin artık toprağın tamamını istediğini anlayabiliyorduk. Tatiana ise onlarla sakince iletişim kurmayı deniyor, toprakların tamamının babası tarafından zaten karşılıksız olarak onlara verilmiş olduğunu izah etmeye çalışıyordu."[136]

* * *

Geçici Hükümet ilk büyük krizini Nisan ayında yaşayacak; fitili ateşleyen ise Lvov kabinesinin Dışişleri Bakanı Profesör Milyukov olacaktı. Monarşinin devam ettirilmesine yönelik argümanından da anlaşılacağı gibi katı ve hatta kapalı denilebilecek bir düşünce yapısına sahip olan Milyukov, siyasi gerekliliklere boyun eğmeye tenezzül etmiyordu. Paustovski şöyle yazıyordu: "Milyukov bu çalkantılı dünyaya başka bir gezegenden gelmiş gibiydi; her şeyin yerinin belli olduğu akademik bir gezegenden..."[137]

Savaşa İttifak Devletlerine karşı olarak İtilaf Devletleri cephesinde devam etme fikri endişe vericiydi. Cephede son derece etkili olan Alman propagandası, Rusların İngiltere tarafından bu savaşın içerisinde kalmaya zorlandığını iddia ediyordu. Öte yandan sol cenah bunun "emperyalist" ve "kapitalist" bir mücadele olduğu söylemleriyle savaşı lanetliyor; kamu ihalelerinde yapılan yolsuzluklardan ötürü başkente

duyulan öfkeyi bu yönde kullanıyordu. Petrograd Sovyeti ise herhangi bir "ilhak veya savaş tazminatı" mevzubahis olmaksızın "Dünyanın Bütün Halklarına Bir Çağrı" yaparak savaşa karşı çıkıp barışı istemelerini talep etmişti. Bundan özellikle de Fransız hükümeti rahatsız olmuştu; zira onların bu savaştaki başlıca hedeflerinden birisi 1871 yılında Almanya'ya kaptırdıkları Alsas ve Loren vilayetlerini geri almaktı.

Sosyalist Fransız lider Albert Thomas "kutsal harp ittifakı" lehinde bir konuşma yapmak üzere Moskova'ya geldiğinde, bir grup Bolşevik gösterici kendisini protesto etmek üzere ellerinde "Savaşa hayır!", "Köylülere barış! Ağalara savaş" veya "Sovyetler başa!" gibi pankartlara Tverskoi Bulvarı'na yürüdü.

Her şeye rağmen Milyukov, İtilaf Devletleri zaferi elde edene kadar Rusya'nın savaşa devam etmesi gerektiğine inanıyordu; üstelik bunun tek sebebi Fransızlardan alınmış yüklü miktarda kredi değildi. Milyukov, Osmanlı İmparatorluğu'nun mağlup olması halinde Rusya'ya bırakılacağı vaat edilen İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından vazgeçmek için de bir sebep görmüyordu. Karadeniz'deki limanlardan yapılan onca tahıl ihracatı göz önünde bulundurulduğunda, Boğazların ülkenin ticari geleceğini garanti altına alabilecek nitelikte olduğunu değerlendiriyordu.

Lvov hükümeti, Sovyet Yürütme Komitesi'ni teskin etmek maksadıyla 27 Mart günü kalıcı barıştan yana olduğuna ve ulusların kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olmasını desteklediğine dair bir savaş maksatları beyannamesi yayımladı. Toprak ilhakı meselesi ise göz ardı ediliyordu. Yürütme Komitesi bu beyannamenin İtilaf Devletleri hükümetlerine de iletilmesi konusunda ısrarcıydı. Bu ısrarları sonuç verdi; fakat Milyukov Rusya'nın sonuna kadar savaşa devam edeceğini belirten gizli ve münferit bir not eklemeyi de ihmal etmedi.

Milyukov'un İtilaf Devletleri hükümetlerine gönderdiği not nihayet ifşa olunca, 20 Nisan günü geniş çaplı protestolar başladı. Bu not Milyukov'un, Boğazların Rusya'ya bırakılacağı vaadini de kapsayan "gizli anlaşmalara" destek verdiğini gösteriyordu. Milyukov ve Kadet yoldaşları ülkenin haletiruhiyesini tamamen yanlış yorumlamıştı. O esnada cephede kolordu karargâhında bulunan Dr. Vasili Kravkov şöyle yazıyordu: "Milyukov'un zaferi kazanarak Boğazları ele geçirene ve Prusya otokrasini yerle bir edene kadar savaşa devam etme konusunda ısrarcı olması, bana kalırsa, gerçekle bağının tamamen koptuğunu gösteriyordu."[138]

Bir anayasal monarşi tesis etme konusunda başarısız olan Milyukov, Çarlık rejiminin çökmesinin hiç değilse vatanseverlik ve savaşı kazanma iradesi hasletlerini canlandıracağını umuyordu. Fakat mart ayına gelindiğinde askerlerin çoğu savaşa devam etmekten yana değildi ve Geçici Hükümet bu değişimin farkına varamamıştı. Mağlup devletlerin galip tarafa tazminat ödeyeceği ve topraklarının bir kısmını terk etmek durumunda kalacağı düşüncesinin de etkisiyle, savaş karşıtlığı nisan ayında daha da yoğunlaştı.

Finlandiya Muhafız Alayı'na mensup devrimci bir subay olan Üsteğmen Theodore Linde, 20 Nisan günü kendi birliğini ve alayın diğer ihtiyat taburlarını Geçici Hükümet'in merkezi olan Mariinskyi Sarayı'na yürüterek Milyukov'a istifa çağrısı yapmaya davet etti. Bu grup aynı zamanda tüm "burjuva" bakanların da istifasını talep ediyor ve yerlerine devrimci bir hükümetin geçmesini istiyordu. Neyse ki Lvov ve kabinesi o akşamüzeri toplantılarını Savaş Bakanlığı'nda yapıyordu; zira Savaş Bakanı Guçkov Mariinskyi'ye gelemeyecek kadar hastaydı. Petrograd Garnizon Komutanı General Kornilov bakanlar kurulu toplantısını yarıda keserek askerî bir protestonun başladığını haber verdi ve bu ayaklanmayı bastırmak üzere birlik sevk etmek için müsaade istedi. Kerenski'nin söylediğine bakılırsa tüm bakanlar bu talebi reddetmişti.

Ertesi gün, Bolşevikler ile geceden hazırlanmış olup üzerinde "Geçici Hükümet'e hayır!" ve "Sovyetler başa!" yazan pankartlar taşıyan taraftarlarının da katılımıyla protestolar daha da genişledi. Lenin, Bolşeviklerin yeni bir dönüm noktası olabilecek bu olayın dışında kalmasını istemiyordu; fakat kalabalık işçi gruplarını bu gösterilere dahil etme planı suya düştü. Yalnızca Kronstadtlı son derece radikal denizciler bu çağrıyı uymuştu. Büyük bir kalabalığın Geçici Hükümet'e desteğini göstermek üzere toplandığı Nevski Bulvarı'nda bir grup insanın hayatını kaybettiği şiddetli çatışmalar yaşandı.

General Kornilov askerî birlik sevk etmek için bir kez daha müsaade istedi, bu defa bizzat kendisi Yürütme Komitesi'ne çıkmıştı. Talebi bir kez daha, hem de aşağılayıcı bir şekilde reddedildi; bundan sonra her türlü askerî direktifin Yürütme Komitesi'nin en az iki temsilince imzalanacağı da kendisine tebliğ edildi. Böylesine bir anarşi ile karşı karşıya iken Komite'nin, ona göre, bu korkakça tavrına daha fazla dayanamadı ve Petrograd garnizon komutanlığından istifa etmesinin ardından cepheye gönderildi.

Muhtemel bir genel kapsamlı kaostan ve belki de iç savaştan çekinen Sovyet Yürütme Komitesi, Linde'nin korktuğu gibi yanındakilere kışlalarına dönmelerini emretti. Bu sırada Bolşevikler gerek Petrograd'da gerekse Moskova'da başarısız bir darbe girişimine dönüşen bu gelişmelerle pek de ilgilenmiyormuş gibi davrandılar. Kapalı kapılar ardında Kamenev "maceraperestliğinden" ötürü Lenin'i topa tutuyor; Lenin ise hiç de pişman gibi durmuyordu. Nisan krizinin hem Geçici Hükümet'i zayıflattığını hem de nispeten ılımlı sosyalistlerin Yürütme Komitesi'ne olan güvenini kırdığını düşünüyordu. Lenin'in bu küçük başkaldırışı, İspanya komünistlerinin bundan on beş yıl sonra "devrimci egzersizler" olarak dalga geçeceği faaliyetlerden fazlası değildi.

Nisan ayındaki sokak çatışmaları ve genel huzursuzluk hali, Geçici Hükümet bünyesindeki iyimserleri ve bunların aydın takımından olan liberal destekçilerini şaşkına uğrattı. Lvov destek vermek üzere Yürütme Komitesi'ne ulaştı; fakat Milyukov hâlâ söz sahibi iken bu tür bir iş birliğine sokağın verebileceği tepkilerden ötürü bu yardım önerisi reddedildi. Ardından, ruhen çökmüş olan ve ülkenin yönetilebilir olmaktan çıktığına kanaat getiren Aleksandr Guçkov 30 Nisan günü istifa etti. Milyukov da hükümetteki mevcudiyetinin artık sürdürülemez olduğuna karar verdi. Kabinenin en "burjuva" iki bakanının görevi bırakması durumu birdenbire değiştirdi. Yürütme Komitesi ertesi gün bir oylama yaparak mensuplarına Lvov kabinesinden gelebilecek görev tekliflerini kabul etme müsaadesi verdi; zira bir koalisyon hükümeti kurarak devrimi muhafaza etmeyi görev addediyorlardı. Hükümetin hâlâ Prens Lvov tarafından yönetilmekte olduğu gerçeği, en meşhur iki Anarşist'in Prens Bakunin ve Prens Kropotkin olduğu bir ülkede pek de bir şey ifade etmiyordu. Öyle ya da böyle, Geçici Hükümet'in Sovyet ile kısmen birleşerek oluşturduğu bu koalisyon hükümeti, demokrat bir merkezi tahkim etmek yerine ayrışmayı daha da derinleştirdi. Milyukov ve Guçkov'un Anayasal Demokrasi partisi nizamın ve özel mülkiyetin savunulması uğruna sağa kayarken, Yürütme Komitesi'nin burjuva Geçici Hükümet ile iş birliği yaparak "kirlenen" ılımlı sosyalistleri ise Bolşeviklerin saldırılara karşı açıkta kalıyordu.

Kerenski bu cephe değişimlerinden istifade ederek adalet bakanlığı görevinden ayrılıp Savaş Bakanı Guçkov'un yerini aldı. Bu yeni görev

onu âdeta bir bukalemun gibi yer değiştirmeye teşvik etti. Sosyalist avukatımız birdenbire postal asker ceketi giymeye başladı. Ve şu işe bakın ki Milyukov ve İtilaf Devletlerinin savaş hedefleri üzerinden başlayan geniş çaplı anlaşmazlıkların ardından Kerenski, cephedeki birlikleri ziyaret edip eşsiz hitabet yeteneğini kullanarak askerlerin görev yerlerine dönüp verilen emirleri yerine getirmesini sağladı. Gürcistanlı bir Menşevik (ve eski bir hanedana mensup bir prens) olan İrakli Tsereteli'ye göre bu utanç verici bir durumdu.

Parlak zekalı bir hatip olan Tsereteli, "devrimci müdafaa" yani bir başkasınınkine el uzatmadan kendi ulusal topraklarını muhafaza etme kavramının mucidiydi. Barışa daha hızlı ulaşılabileceği gerekçesiyle, Yürütme Komitesi'ndeki çalışma arkadaşlarından beşini Geçici Hükümet'e katılmaya ikna etmeyi başardı. Fakat bu yeni katılımcılar yerlerini alır almaz Kerenski'nin kafasındaki "devrimci müdafaa" fikrinin, *Stavka*'nın savaşı daha çabuk sonlandırma düşüncesiyle diğer batılı müttefiklerle eşzamanlı olarak geniş kapsamlı bir taarruza başlama planına destek verdiğini gördüler. Kerenski 14 Mayıs günü orduya bir mesaj yayımladı. "Özgür Rusya'nın kurtuluşu adına" diye başlayan bu emir şöyle devam ediyordu: "Komutanlarınız ve hükümetiniz sizi nereye gönderiyorsa oraya gideceksiniz. Süngülerinizin ucunda barışı, doğruluğu ve adaleti taşıyacaksınız. Vazife bilinciniz ile memleketiniz ve devrim için beslediğiniz sevgiyle sımsıkı tuttuğunuz saflarınızı koruyarak ileri atılacaksınız."[139]

Fakat disiplin ve vazife bilinci, Dr. Kravkov'un bir ay kadar sonra yazdıklarına bakılırsa hızlıca çöküntüye uğrayacaktı: "Ordumuzun sorumluluk bölgesinde gerçekleşen hırsızlık ve sivil katliamı vakaları artmakta. En çok da talihsiz Yahudi aileler bundan etkileniyor."[140] Kerenski'ye gelecek olursak, Kravkov onu şu sözlerinden ötürü "gösterişli bir düzenbaz" olarak tanımlıyordu: "Askerlerin morali yüksekti ve zafere iman etmişlerdi, orduda 'sağlıklı bir gelişme' ortamı mevcuttu."

Şubat Devrimi'ni büyük bir heyecanla karşılamış olan Kravkov'un keyfi büsbütün kaçmıştı: "Çariçin, Barnaul, Yeniseysk ve anavatanımızın diğer bölgelerinden gelen haberler memnuniyet verici olmaktan çok uzak. Geçmişte Stepan Razin ve Pugaçev'in yaptıklarına benzer mahalli köylü ayaklanmaları baş gösteriyor. Kendinden geçmiş kontrolsüz kalabalıkların her biri kendilerince özgürlüğü kutluyor." Galiçya Cephesi'nde de durum bundan pek farklı değildi. Kravkov, "Genele

bakacak olursak askerlerimizin yarısı bile cephedeki mevzilerine dönmeyi kabul etmemişti," diye devam ediyordu: "Bu silahlı güruhun geri kalan kısmı ise başlarına buyruk bir şekilde istasyona gidip trenlere bindi ve bir kısmı Kiev'e, diğerleri de Moskova'ye gitti. Zaman zaman, içine düştüğüm bu karanlık kural tanımazlık çukurundan kaçıp kurtulmak istiyorum."[141]

Cephedeki siperlerinde kalmayı tercih edenler bile karşılarındaki Alman ve Avusturya-Macaristanlı düşmanlarıyla dostluklar kurmaya başlamıştı. Düşman onlara, "Hey Rus, ateş etme!" diye bağırarak yaklaşıyor; ardında her iki taraf da mevziinden çıkıp ara bölgede buluşuyordu. Rus komutanlar buna engel olmak maksadıyla topçu ateşi açtırmak istemiş; fakat piyadeler buna kalkışan topçu bataryalarını tehdit etmiş ve ileri gözetleyici subaylarının telli irtibat kablolarını kesmişti. Paskalya'da başlayan gayriresmi ateşkesin ardından, Rus askerleri karşılarındaki düşman ile sık sık mahalli anlaşmalara varıyordu. Fakat Doğu Cephesi'ndeki Alman komutanlığı, yani *Oberkommando Ost*, karşı tarafa casuslar ve istihbaratçı subaylar gönderiyor; bunlar da devrimciymiş gibi davranıyor ve güya savaşın sona ermesini arzu ediyordu. O bahar fazla çatışma yaşanmamış olması sayesinde Almanlar Doğu Cephesi'nden Batı Cephesi'ne on beş tümen kadar birlik kaydırırken, Avusturyalılar da altı tümenini İtalya Cephesi'ne sevk etti.[143] Düşmanla kurulan dostluklar esirlere kadar sirayet etmiş; Yaroslavel, Yekaterinburg ve Tomsk'taki harp esirleri 1 Mayıs günü Ruslarla birlikte savaş karşıtı gösterilere katılmak üzere salıverilmişti. Bu Almanlar bir an önce "herkesin evine dönmesini"[143] istiyordu.

Galiçya Cephesi'ne komiser olarak gönderilen Viktor Şıklovksi şöyle yazıyordu: "Askerlerin dostlukları öylesine derin ve yoğundu ki iki düşman tarafın hatları arasında kalan bölgede bir araya geliyorlar ve burada tesis ettikleri askerden arındırılmış hususi genelevleri ziyaret ediyorlardı. Bu dostça ilişkilere bazen subaylar da iştirak ediyordu."[144] Komiserler görevlendirme fikri Fransız Devrimi'nin ardından Direktuvar yönetimi tarafından atan ve adlarına *commissaire* denilen görevlilerden öykünerek hayata geçirilmişti. Kerenski bu komiserlerin askerleri yeniden savaşmak üzere motive edeceğini düşünüyordu ama bunun fazlaca iyimser bir beklenti olduğu çok geçmeden ortaya çıkacaktı.

Kravkov, Komiser Boris Savinkov'un Petrograd'dan gelişini anımsıyordu. Etkileyici bir dış görünüş ve karizma sahibi olan Savinkov,

devrim ve iç savaş döneminin en çelişkili figürlerinden biri olarak öne çıkıyordu. Sosyalist Devrimci militan örgütün önderlerinden birisiydi ve Çarlık rejimine karşı terörist eylemlerde bulunmuştu. Hapishaneden kaçtıktan sonra, savaş yıllarının büyük kısmını Fransız ordusunda geçirmiş; Paris'te İlya Ehrenburg, Diego Rivera ve Modigliani ile tanışıp arkadaş olmuştu. Fakat Rusya'ya döndükten sonra burada yüzleştiği bazı gerçeklerin ardından gözleri açıldı ve aşırı iyimserlikten vazgeçti.

Kravkov, Savinkov'un bölgedeki tümenlerden birini cepheye dönmeye ikna etme girişimini şöyle aktarıyordu: "12. Sibirya Topçu Tugayı ile 45. ve 46. Alaylar, Komiser Savinkov'un uzun süren ikna çabaları ve yalvarışlarının ardından yola koyulmayı kabul etti. 47. Alay ise harekete geçmedi ve özerkliğini ilan etti, bu esnada 48. Ve 49. Alaylar da henüz karar vermiş değildi. 51. Alay gönüllü askerlerin cepheye dönmesine müsaade etti ama bunların silahlarını alıp öyle gönderdi. Komutanı da dahil olmak üzere tüm subayları tutuklanmış olan 52. Alay ise bulunduğu yerde öylece bekliyordu."[145]

Kravkov, iki gün sonra günlüğüne şunları ekliyordu: "Plehve ve Grandük Sergei Aleksandroviç cinayetlerinde parmağı olan eski bir terörist olduğu ortaya çıkan Komiser Savinkov, isyankâr kölelerle mantık çerçevesinde anlaşmaya çalışıyordu. Daha sonradan gergin bir ses tonuyla, o tür bir durumda iş yapmanın tek yolunun askerlerin alnına birer silah dayamak olduğunu itiraf edecekti. Belirgin bir şekilde sağcı görüşe kaymıştı."[146]

Kendi belagat yeteneğinden kendisi etkilenmiş olan Kerenski, hem kendini hem de halkın büyük bir çoğunluğunu Rus ordusunu zafere ve barışa doğru ilerlemek konusunda tek başına yüreklendirebileceğine inandırdı. Genellikle üstü açık bir araba ile alana gelir, arabanın arka kısmının üzerine çıkıp dikilir ve birliklere buradan hitap ederdi: "Selam olsun size yoldaşlar, devrimci ordumuzun askerleri!"[147] Bir tenorun çınlayan ve dokunaklı ses tonuyla yapılan bu önceden tasarlanmış konuşmalar, kendilerinden daha kuvvetli ve gürültülü çığlıklarla karşılık buluyordu. Ardından devrimden, özgürlükten, aydınlık bir gelecekten, devrimci dürüstlükten, müttefiklerden ve ittifaklara olan sadakatten ve devrimci disiplinin güçlendirilmesinden dem vuruyor; nihayetinde de dinleyicileri bu son gayreti göstermeye davet ediyordu.

Paustovski şöyle yazıyordu: "Asabi ve intikamcı ses tonuyla kalabalığa kısa cümleler kurarak seslenir ve ardından susup beklerdi. Sözcükleri

yüksek sesle söylemeyi sever ve bunun faydasına inanırdı. Ona göre bu sözler, umudunu yitirmiş memlekete bir virüs gibi yayılacak ve insanları üstün fedakarlıklarda bulunup akıl almaz başarılar göstermeye itecekti. Kerenski, bu güçlü konuşmalarını bitirdikten sonra kendini arabanın koltuğuna bırakır, ürpertiyle hıçkırarak ağlardı. Ardından yanında bulunanlar ona sakinleştirici vururdu."[149] Bugünden bakınca inanması zor da olsa, Kerensi'nin bu duygusal ve dramatik abartıları en gözü pek askerleri bile hıçkırığa boğuyordu. Askerler, Kerenski talimat verir vermez düşman mevzilerine bir kasırga gibi atılacaklarına yemin ediyordu.

Kerenski bu seyahatlerinden birinde Odessa'ya da uğradı ve burada sivillere de benzer şekilde etkileyici bir konuşma yaptı. Entelektüel bir aileden gelen Yelena Lakier, günlüğüne şöyle yazıyordu: "İçim neşe ve coşkuyla dolu. Dün, hayatımın en güzel günlerinden biriydi. Tüm Rusya'nın umudu olan Kerenski şehrimizi ziyaret etti ve onu görme şansına eriştim. Herkes bir tür ilahi vecit halinde gibiydi. Kalabalık kendinden geçmişti. 'Hurra!' diye çılgınlar gibi bağırıyorlardı. Arabası alana ulaştığında, insanlar askerlerin tuttuğu barikatları aşıp ona doğru sel gibi aktı. Herkes onu ne kadar da seviyordu! Ona nasıl da hayrandılar!" İnsanlar Kerenski'ni ellerini öpüyor ve yalvarırcasına kıyafetlerine dokunmaya çalışıyordu. Lakier şöyle bitiriyordu: "Köylü aileler onun bir aziz olduğuna emindi ve hatta ona dualar okuyorlardı."[149]

6

Kerenski Taarruzu ve Temmuz Günleri

Haziran-Temmuz 1917

Haziran ayına gelindiğinde büyük taarruz yaklaşırken görüşler iyimserlik ve karamsarlık arasında değişiyordu. Hem Kerenski hem de yeni başkomutan General Brusilov, General'in bir önceki sene meşhur harekâtını icra ettiği Galiçya'yı seçtiler. Etkileyici bıyıklarıyla Brusilov'un üzerinden âdeta aristokrat bir süvari subaylığı akıyor da olsa o profesyonel ve yenilikçi bir komutandı, Avusturya-Macaristan orduları karşısında elde ettiği zaferler de bunun bir göstergesiydi. Güneybatı Cephesi komutanlığını henüz devralmış olan General Gutor ve hatta halihazırda 8. Ordu'ya komuta etmekten olan General Kornilov, devrimden en az etkilenen birliklerin kendilerininki olmasını umuyordu.

Bu taarruzu desteklemek maksadıyla zırhlı araç birliği harekât bölgesine kaydırılan Locker-Lampson raporunda şöyle diyordu: "Cepheye yaklaştıkça disiplin de artıyordu. O kadar ki mevzilerinde subaylarını selamlayan askerler bile görmüştük."[150] Görüşme fırsatı bulduğu kurmay subaylar en ön saflarda yer alan askerlerin en azından dörtte üçünün savaşacağını; fakat politikleşmiş geri bölgelerden gelen ihtiyatlara pek de güvenmediklerini söylüyordu. Locker-Lampson'ın aktardığına göre "hazırlıklar düşündüğünden daha iyi seviyede de olsa, toprağı kaygan bir balçığa çeviren şiddetli fırtına olumsuz koşullar yaratıyordu." Zırhlı araç birliğinin karargâhı Kozova'da konuşluydu; bu da onları Birinci Dünya Savaşı esnasında Kıta Avrupası'nda düşmandan toprak ele geçiren ilk İngiliz birliği yapıyordu.

Locker-Lampson da Kerenski'nin konuşmalarının yarattığı olağanüstü tesire tanıklık etmişti: "Israrla vurguladığı vatanseverlik duygusu erler, astsubaylar ve subaylar arasında karşılık buluyordu. Kamp ateşlerinin etrafında toplanan tecrübeli askerler şapkalarını çıkarıp çocuklar gibi ağlıyordu. Tüm dinleyiciler sanki duyduklarından ötürü

rahatlamışçasına gözyaşı döküyordu; hıçkırıklara boğulmuş şekilde karanlıkta evlerine dönen askerlerin yanlarından geçiyordum."[151]

Kimi şüpheciler ise bilhassa da askerlere bu taarruzun savaşı sonlandıracağı vaat edilmişken böyle bir kumar oynamanın sonuçlarından korkuyordu. Kornilov'un Galiçya Cephesi'ndeki 8. Ordusu'na komiser olarak atanmış olan Viktor Şklovski, "General'in bile durumun ne kadar ümitsiz olduğunun tam olarak farkında olduğunu sanmıyorum. O, her şeyden önce asker gibi bir askerdi. Altıpatlarını çekip çatışmanın ortasında dalan bir general. Orduya bakışı, becerikli bir sürücünün otomobiline bakışı gibiydi,"[152] diyordu.

Güneybatı Cephesi'ndeki askerî sansür birimi Şubat Devrimi'nden hemen sonra yazılanlardan çok daha agresif mektuplara denk geliyordu. Bir tanesinde şu ifadeler yer alıyordu: "Subaylar provokatör ve devrim karşıtı. Kaybettikleri gücü tekrar ele geçirmenin peşindeler fakat buna imkân yok. Bu piçlerin hepsini öldürmek lazım. Şimdiye kadar kanımızı emdiler ama artık asıl unsur sıradan askerler...Ben de artık Sovyet'in bir üyesiyim."[153]

Şklovski, hazırlıklar esnasında askerlerin irtibat hendeği kazmayı reddettiğini hayal kırıklığı ile müşahede etmişti. Taarruza karşı gösteriler yapılan alayların sayısı giderek artıyordu. "Mevzi Bolşevizmi" denen inatçılık asıl mesele için ortamı hazırlıyordu. Devrimci muharrikler daha mayıs ayından ortalığı karıştırmaya başlamıştı. Bolşevikler, Petrograd'dan gelerek cepheye katılan ihtiyat kuvvetlerindeki mensupları vasıtasıyla *Soldatskaya Pravda* adlı gazeteyi ücretsiz olarak dağıtıyordu.

Lenin, 4 Haziran günü 1. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde ortaya çıktı. Burada, genişletilmiş koalisyon hükümetini savunmak maksadıyla Rusya'daki hiçbir siyasi partinin tüm gücü tek başına ele almaya hazır olmadığını söyleyen Tsereteli ile kapıştı. Lenin, Bolşeviklerin "iktidarı devralmaya daima hazır olduğunu"[154] söyleyerek karşılık verdi. Katılımcılardan Bolşevik olmayanların büyük çoğunluğu, böylesine küçük bir partinin bütün gücü tek başına ele alabileceği fikrine alaycı kahkahalarla yanıt verdi.

Lenin'in açık ettiği bu ürkütücü emeli diğer siyasi liderler tarafından dikkatsizce yabana atılmıştı. Lenin, "Sovyetler başa!" sloganını hor görüp dalga geçiyor, bunun yerine Sovyetleri âdeta bir Truva atı gibi kullanarak mutlak hakimiyete erişmeyi amaçlıyordu. Tam bir devlet mülkiyetini öngören tasarısının halkta pek karşılık görmediğini

çok iyi bildiğinden; toprakların köylülere, fabrikaların da işçilere verilmesi fikrini destekler gibi görünüyordu. Kimi zaman galiz küfürlerle tamamlanan sık sık geçirdiği öfke nöbetlerinden hem çalışma arkadaşları hem de rakipleri nasibini alıyordu. Lenin iktidara yaklaştıkça, her türlü ahlak anlayışına veya diğerlerinin haklarına karşı saygısızlığı da büyüyor; kendisinden başka hiç kimsenin hayalindeki asıl devrimi gerçekleştiremeyeceğine dair takıntısı da kuvvetleniyordu. Bolşevik olsun veya olmasın, başka hiçbir Rus politikacının onun çelik gibi sağlam iradesine ve özgüvenine sahip olması hayal dahi edilemezdi.

Altı gün sonra, Bolşevikler koalisyon hükümetine karşı geniş çaplı bir gösteri düzenlemekten son anda vazgeçti. Yürütme Komitesi'nin Sosyalist Devrimci üyesi Suhanov gibi bazı kişiler, daha sonradan bunun Mariinskyi Sarayı'na karşı açık bir saldırıyı kışkırtma girişimi olabileceğinden şüphelendiler. Petrograd garnizonundaki pek çok alaya sızmış olan gizli Bolşevik askerî örgütünün kendine olan güveni giderek artıyordu. Nisan ayının sonuna doğru, fabrikaları koruyan milis işçilerin bir kısmını, 1918 baharında kurulacak Troçki'nin Kızıl Ordusu için bir ara basamak teşkil edecek olan Kızıl Muhafızlara dönüştürmeyi başardılar.

Mogilev'deki *Stavka*, yaz taarruzunu orduda disiplini yeniden tesis etmek maksadıyla kullanmaya kararlıydı. General Alekseev'den komutayı devralmış olan Brusilov bu taarruzun başarısına öylesine bel bağlamıştı ki ağır obüs tugayları da dahil olmak üzere topçu birliklerinin büyük bir kısmını Güneybatı Cephesi'ne teksif etti. Gönüllüler arasından adlarına ölüm ya da fırtına taburları denen seçkin hücum birlikleri kuruldu. Fakat düzenli alayların en iyi astsubay ve askerlerini olarak onları eskisinden daha zayıf hale getirdiğinden, bu yeni kuruluşun faydası gibi mahsurları da olmuştu.

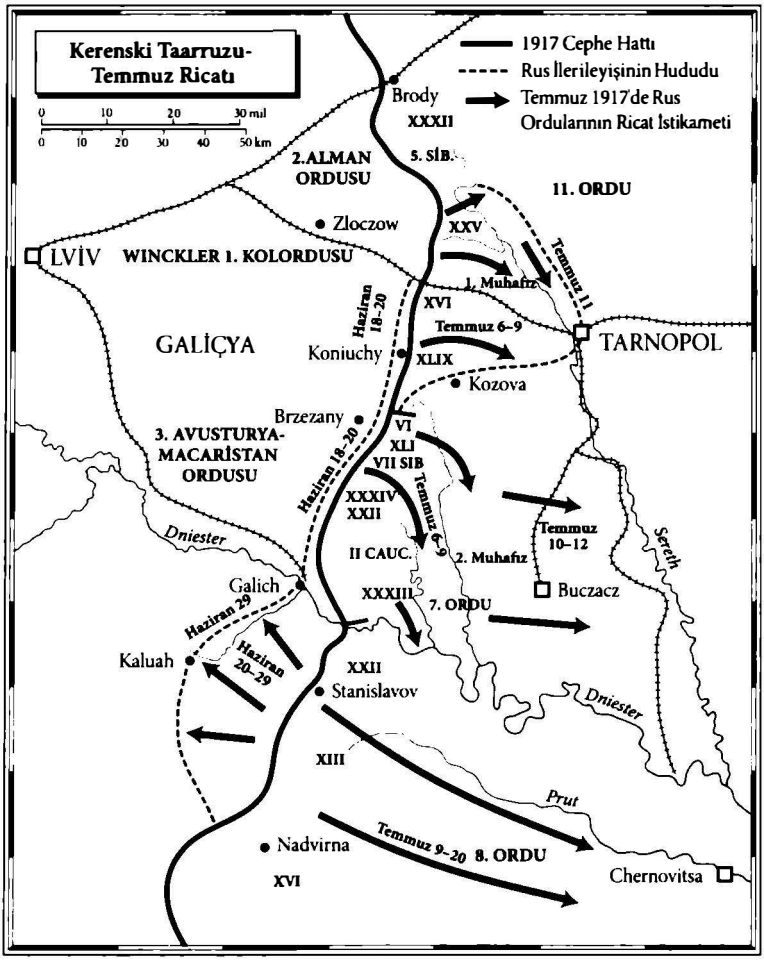
Üsteğmen "Yaşka" Boçkareva komutasında bir Kadın Ölüm Taburu bile vardı. Boçkareva, Çar'ın izniyle 1915 yılında orduya alınmış, pek çok kez yaralanmış ve cesaretinden ötürü ödüllendirilmişti. Komutanlar, onun saçları tıraşlı kadınlardan oluşan görece küçük taburunun mevcudiyeti sayesinde diğer askerlerin mevzilerinden korkakça oturup beklemekten utanarak ileri atılacağını umuyor; erkekler ise kadınların bile askere alınmış olmasını çaresizliğin net bir göstergesi olarak yorumluyordu.

Alman ve Avusturya-Macaristan tümenleri asla gafil avlanmayacaktı. Cephedeki hazırlıklar, özellikle de 7. ve 8. Orduların yaptıkları, düşmanın keşif uçaklarının ve gözetleme balonlarının dikkatinden kaçmıyordu. İstihbarat subayları da cephede kurulan dostluklar hakkında yeteri kadar bilgiye sahipti.

16 Haziran günü topçu bombardımanı başladı ve Rus ordusunun daha önce görmediği bir yoğunlukta iki gün boyunca devam etti. Locker-Lampson, İngiliz kıdemli irtibat subayı Tümgeneral Frederick tarafından atışların etkisini artırmak maksadıyla Stokes havanlarını ileri hattaki mevzilere yerleştirilmekle görevlendirildi. Hücum taburları 18 Haziran günü şafak vaktinden önce ileri hattaki mevzilere yanaştı. Saat 10.00'da topçu barajı daha da ileriye kaydırıldı, taarruz edecek birlikler ellerinde kırmızı bayraklarla süngüleri takılı vaziyette mevzilerinden fırlayıp tarafsız bölgeye giriş yaptı.

RNAS'ye ait İngiliz zırhlı araçları, 7. Ordu'nun asıl taarruz mihverinde Brzezani'ye doğru ilerleyen 41. Kolordu'ya tahsis edilmişti. Bu unsur, Avusturya-Macaristanlı değil Alman askerler tarafından tutulan iyi hazırlanmış savunma mevzilerine çattı. Diğer İngiliz unsurları ise bağlı bulundukları birlikleri "yüreklendirmek ve güçlendirmek maksadıyla" kolordulara dağıtılmıştı. Locker-Lampson'ın zırhlı araçları taarruz mihverinin her iki kanadından düşman mevzilerini yan ateşiyle vurarak ilerliyordu. Kerenski'nin takip ettiği kadarıyla piyade birliklerinin çoğu fazla bir zayiat vermeden ilerleyebiliyordu. Fakat 74. Tümen'in bazı alayları utanç verici bir şekilde hareket etmeyi reddetmişti. Locker-Lampson raporunda şöyle diyordu: "Bu alayların ast birliklerinin başındaki subayları mevzilerinden fırlayıp düşmanın üzerine atılıyor; fakat kendilerini yalnızca bir elin parmakları kadar asker takip ediyordu. Maxim makineli tüfeğiyle mevziinde görev yapan astsubaylarımızdan birisi (bir Avustralyalı), olanlara tepki göstermeden edemedi. Koşarak bir takıma yanına gitti yirmi kadar gönülsüz Rus askeri ite kaka mevzilerinden çıkarıp taarruz etmeye zorladı."[155]

Bu esnada 3. ve 5. Trans-Amur Tümenleri "olağanüstü bir süratle"[156] ilerliyordu; kimileri Brzezani yakınlarına varmıştı bile. Beş yüz kadar Alman'ı esir alıp geri bölgelere gönderdiler. Kendilerini takip eden ihtiyat kuvvetleri, maalesef, bu esirleri karşı taarruzda bulunan düşman

birlikleri zannetti ve korkunç bir katliam gerçekleşti. Trans-Amur tümenlerine mensup askerler o sıralarda büyük bir zafer kazandıklarını düşünüyor; Brzezani şehrinin kenarındaki ormanlarda oturup yemek yiyor, sigara içiyor ve kâğıt oynuyordu. Fakat komşu birliklerinin onların temposuna ayak uyduramamasından ötürü yanları tamamen savunmasızdı. Kendilerine destek vermek maksadıyla orada bulunan İngiliz subaylarının ikna çalışmalarına rağmen, Almanların terk edip gittiği boş mevzileri bile ele geçirmeye hevesleri yoktu. Emirler ve karşı

emirler kafa karışıklığını artırıyor ve Rus kurmay subayları "akla hayale sığmayacak düzeyde kararsız"[157] kalıyordu. Ertesi gün gerçekleşen bir Alman bombardımanı ve karşı taarruzuna, askerlerin ne kadar savunmasız olduklarının farkına varması da eklenince Trans-Amur tümenleri geriye çekilerek başlangıçtaki hatlarına kadar döndüler.

Locker-Lampson, komuta treninde bulunan General Gutor ve Kerenski'yi görmeye gitti: "Bay Kerenski dalgın görünüyordu. Hissettiklerini açıkça dışa vuran çirkin ve tıraşlı yüzü, icra ettikleri bombardımanın düşmana ne kadar çok zayiat verdirdiğini duymasıyla parıldamıştı ama birliklere hitap ederken sarf ettiği olağanüstü çaba yok mu... Kendisini hakikaten yormuştu."[158]

7. Ordu'nun kuzeydeki komşu birliği olan 11. Ordu, Avusturya-Macaristan kuvvetlerine karşı daha fazla başarı elde etmişti. Çoğunluğunu silah altına alınmış Çeklerin teşkil ettiği 20 bin kadar harp esiri aldılar. Bunlar, karşı tarafta savaşan dost ve hemşerilerine seve seve teslim olmuştu. Kerenski, Petrograd'a yayımladığı mesajında sevinmekte biraz erken davranmış; muzaffer alaylarının devrim sancaklarıyla taltif edilmesini önermişti. Zafer haberleri şehrin dört bir yanında büyük kutlamalara neden oldu. Prokofiev günlüğüne şöyle yazıyordu: "20 Haziran günü Petrograd caddelerine coşku ve sevinç çığlıkları hâkim. Kalabalık gruplar ellerinden bayraklarla yürüyor. Rus birliklerinin ilerlemeye devam ettiği haberleri geliyor ve bunu duymaktan memnunum. Hiç değilse İngiliz ve Fransızların önünde başımız öne eğilmeyecek."[159] Gerçekte ise bu yürüyüş, Sovyet'in çağrısıyla 400 bin kişinin katıldığı fakat genel anlamda Bolşeviklerin egemen olduğu geniş kapsamlı bir gösteriye cevaben Geçici Hükümet'e destek verme niyetiyle yapılıyordu.

Güney sektöründe bulunan 8. Ordu'nun asıl taarruzu desteklemek maksadıyla kanadı savunmak üzere yalnızca ilerlemekten biraz daha fazlasını yapması gerekiyordu. Şıklovksi, Avusturya mevzilerinin Ruslarınkine nazaran çok daha iyi tahkim edildiğini söylüyordu: "Bizim askerler şeker bulabilmek için tırnaklarıyla bu mevzileri eşeliyordu. Neyse ki komite üyeleri şarap fıçılarını yok etmeyi başarmıştı; yoksa askerlerin hepsi sarhoş olurdu."[160] Kimi askerleri "konserve kutularını cesetlerin üzerine koymuş, Avusturya kumanyalarıyla sakin sakin kahvaltı ederken" görmüştü. Geriye dönüp bir de arkadan gelmesi gereken ihtiyat birliklerini kontrol etmek istedi: "Ormanda ilerlerken sık sık ellerinde tüfekleriyle birliklerinden ayrı düşmüş askerlere denk

geliyordum, çoğu da genç adamlardı. 'Nereye gidiyorsunuz?' diye sorduğumda, 'Hastayım,' diyorlardı. Bu, cepheden ayrılıyorum demenin bir başka yoluydu."[161]

Tam da 7. Ordu başlangıçta bulunduğu hatlara doğru geri çekilirken, Kornilov'un tümeni beklenmedik bir şekilde düşman savunmasında bir gedik açarak Galiç ve Kaluş şehirlerini ele geçirdi. Petrorad'da yine büyük bir coşkuyla yankılanan bu haber Kornilov'a da itibar kazandırdı. Fakat maalesef, Kaluş'a giren birlikleri kontrolü kaybedip yağmaladılar, içtiler ve tecavüz ettiler. Başlıca kurbanları da Yahudi aileler oldu. Ardından 23. Tümen[162] dağıldı ve kaçmaya başladı. Savinkov'un da tam desteğiyle Kornilov, makineli tüfeklerle bir tıkama hattı oluşturularak bunların durdurulmasını emretti.

Birkaç gün sonra asıl taarruz durdu. Almanların karşı taarruzlarıyla tüm birlikler başlangıçtaki mevzilerine çekilmek zorunda kaldı ve yeniden ilerlemeye yönelik tüm çabalar fırtınalı yağışlara kurban gitti. Locker-Lampson, "Mevziler derelere, yollar da çamur dolu göletlere dönüştü," diye yazıyordu. İleri harekâta devam edilmesine dair tüm emirleri reddetmiş olan bir tümen, atlı Kazaklar ve Rus zırhlı araçları tarafından çembere alınarak silah bırakmaya zorlandı. Polonya alayları kitleler halinde Alman saflarına geçti; zira evleri Alman hatlarının hemen ardındaydı. "Ölüm" veya "Fırtına" taburları denen birliklerde nitelikli subay ve astsubay zayiatının boyutları korkunçtu. Tüm bunlar yetmezmiş gibi, Almanların başlattığı bir bombardıman esnasında top mermilerinden biri Kozova istasyonu yakınlarındaki bir mühimmat yığınının üzerine düştü. Devasa patlamaların ardından başlayan yangında 7. Ordu depolarının büyük bir kısmı harap olarak hem madden hem de manen ciddi bir hasara neden oldu. Kasabanın bir kısmı ve istasyonun tamamı dümdüz yerle bir oldu. Bunun bir casus faaliyeti sonucunda meydana geldiğinden emin olan Kazaklar bulabildikleri tüm Yahudileri katletmeye başladılar ve Locker-Lampson disiplini yeniden tesis edebilmek için zırhlı araçlarını göndermek mecburiyetinde kaldı.

Stavka'nın planı gereğince farklı sektörlerde müteakip taarruz harekâtları icra edildi, lakin bunlar daha da başarısız oldu. Kuzeyde Dvinsk yakınlarından bulunan 5. Ordu'nun bir kısmı taarruz etmeyi başaramamıştı bile. Gün ortasına gelindiğinde, ileri hatlarda bulunan

alaylardan birinde isyan çıktığı haberi karargâha ulaştı. Askerler mevzilerinden çıkmış fakat ilerlemeyi reddetmişti. Topçuları ateşi kesmeleri için tehdit ediyorlardı; zira onlar ateş açtıkça Almanlar da haliyle karşı ateş açıyordu. Buna rağmen top nişancılarının gözleri korkmuş değildi; onlar da isyancıları ateş altına almakla tehdit edip düşmana atış yapmaya devam ettiler.

Ordu komiseri ile birlikte çalışan bir Kazak subayı olan Maksim Kulik şöyle yazıyordu: "Şüphe edenler şüphelerinde haklı çıktı. Piyadelerin ileriye sevk edildiği ikinci gün itibarıyla topçumuz Alman engel sistemlerinin büyük kısmını tahrip etmişti. Birinci hat birlikleri başarıyla ilerleyerek Alman mevzilerini ele geçirdiler; fakat bunları desteklemekle görevli ihtiyat kuvvetleri mevzilerinde öylece kaldı. Ne subaylarının verdiği emirler, ne muahezeler, ne de tehditler onların ilerlemesini sağladı. Bu esnada Alman topçusu isabetli atışlarla kalabalık mevzilerimizi ateş altına almaya başladı ve korkunç bir katliam yaşandı."[163]

Büyük Haziran taarruzu olabilecek en kötü şekilde sonuçlanmıştı. Yalnızca Ruslar müttefiklerini etkilemeyi başaramamakla kalmamış, aynı zamanda cephedeki askerlerinin çoğu beyhude çile çektiklerine kanaat getirmişti. Bu durum Lenin'in savaş karşıtı tutumunu tahmin edilenden çok daha fazla güçlendirdi; bu sayede Geçici Hükümet'i bertaraf edip dört ay sonra Bolşevik darbesini gerçekleştirmeyi başarabilecekti.

Yaklaşan tehlike karşısında âdeta kör kalan Kerenski, orduda idam cezasını geri getirmeye kararlı bir şekilde Petrograd'a döndü. Locker-Lampson, "Bu ceza olmadığı sürece toplu firarların devam edeceği ve itaatsizliğin hüküm süreceği kesindi,"[164] diye yazıyordu. O, karşı devrimin "Kazaklar, bazı süvariler, topçular ve ordunun seçkin sınıfı" tarafından gerçekleştirileceğini düşünüyordu. Şüphesiz, bu tür bir teşebbüse önderlik edecek olan kişi de son derece mağrur ama aslında güçsüz bir adam olan General Lavr Kornilov'du. Kornilov bir süre sonra Kerenski'nin bile önüne geçerek Rus Devrimi'nin "beklenen Napolyon'u" olarak görülecekti. Fakat, çoğu zaman olduğu gibi, tarihsel süreçlerin farklı yer ve zamanlarda birbirine benzer şekilde ilerleyeceği varsayımı tamamen boş çıkacaktı.

Petrograd'daki sosyalist politikacıların konuyla ilgili düşüncelerine kulak verildiğinde, taarruz sonucunda elde edilen başarısızlık arka

planda belli belirsiz yankılanan bir ses gibi geliyor; zira atışmaları hep koalisyon hükümeti üzerinden ilerliyordu. Tauride Sarayı'nda bulunan Sovyet Yürütme Komitesi 3 Temmuz Pazar günü yine bir tartışmanın ortasındayken bir fabrikadan gelen telefon, Suhanov'u Bolşeviklerin önceden haber verme gereği duymaksızın fabrika işçilerini ve askerleri silahlı bir yürüyüşe çağırdığı konusunda ikaz ediyordu.

Lenin uzun zamandır şiddetle ihtiyaç duyduğu dinlenme fırsatını, Petrograd'a trenle iki saat kadar mesafede bulunan Neivola adlı Fin köyündeki bir kır köşkünde elde etmişti. Partinin disiplinsiz askerî örgütlenmesinin kendi kendine harekete geçemeye cüret edebileceğini düşünmüyordu. Öte yandan, güvenlik bürokrasisi içindeki bir sempatizanın Lenin'e gelip Albay Nikitin[165] adlı istihbarata karşı koyma subayı tarafından 7 Temmuz günü pek çok Bolşevik'in toplu olarak tutuklanacağına dair bilgi sızdırdığı, Lenin'in de bu yüzden Finlandiya'ya gittiğini söyleyenler de vardı. Bu kapsamda tutuklanacaklara yüklenecek suç, Almanya'dan mali yardım kabul etmek olacaktı.

Parti'nin âdeta özel muhafız birliği konumundaki 1. Makineli Tüfek Alayı, neden orada bulunduğunu yahut nereye gittiğini bilmeksizin mevzubahis yürüyüşe iştirak ediyordu. Makineli tüfekçiler, başarısızlıkla sonuçlanan taarruzunun ardından neredeyse tamamen çökmek üzere olan cepheyi takviye etmek üzere devreye girmeleri istendiğinde isyan etmişti. Bolşevik askerî örgütlenmesi diğer kışlalardan askerleri ve en çok militanlarının olduğu fabrikalardan işçileri desteğe çağırıyordu. "Sovyetler başa!" ve "On burjuva bakandan artık bıktık!" gibi mesajlar yazılı pankartlar taşıyorlardı. Silahlarını kuran askerler havaya ateş açmaya başladılar.

Makineli Tüfek ve Bombacı[166] Muhafız Alaylarının yürüyüşe başladığı haberi Tauride Sarayı'na ulaştı ve salonda bulunanlar bu gelişme ile âdeta dumura uğradı. Kamenev bulunduğu yerden bir anda sıçrayıp kürsüye çıktı. "Bizim asla böyle bir çağrımız olmadı..." diye bağırışı muhtemelen samimiyetten uzak bulunmuştu; ardından devam etti: "...fakat kalabalık sokağa çıkmış ve iradesini ortaya koyuyor. Ve halk sokağa çıktığı zaman bizim yerimiz onların yanıdır."[167]

Bolşevik bir üsteğmen, isyancı alaylardan birini Nevski Bulvarı'ndan geçiriyordu; fakat bir süre sonra duyulan silah sesleri ürkütücü bir etki yarattı ve alay panikleyip dağıldı. Yürütme Komitesi'nin nispeten ılımlı sosyalistlerini hedef alan Bolşevik propagandası son derece etkili olsa

da askerî örgütlenmenin düşüncesizce planlanmış bu teşebbüsünde işler yolunda gitmiyordu. Tauride Sarayı'nın etrafında toplanan kalabalık o gece şöyle bağırdı: "Yürütme Komitesi tutuklansın; toprak ağalarına ve burjuvaya teslim oldular!"[168] Sabırsız muharrikler, Yürütme Komitesi'ne baskı yaparak Geçici Hükümet'i devre dışı bırakmaya zorlayabileceklerine inanıyordu. Böylece, desteksiz kalan Geçici Hükümet de kendi kendine çökecekti. Lvov ve bakanları son derece sınırlı bir nüfuza sahip de olsa, kaçınılmaz bir şekilde gıda kıtlığından, giderek kötüleşen ulaşımdan ve yoksulları zor durumda bırakan fiyat artışlarından sorumlu tutuluyordu.

Geçici Hükümet, silah ve teçhizat temini gerekçesiyle İtilaf Devletlerine korkunç miktarlarda borcu olan bir ekonomi devralmış ve bunları daha da artırmıştı. Yeni başbakanın ismine ithafen *kerenki* rublesi adıyla anılan yeni banknotlar basılmaya başlandı; fakat insanlar bu yeni paraya o kadar güvenmiyordu ki Çarlık dönemi paralarını dahi biriktirmeye başladılar. Haliyle enflasyon[169] tırmanmaya başladı. Şubat Devrimi'ni takip eden altı ay içerisinde Geçici Hükümet 5,3 milyar değerinde ruble bastı. Yaz mevsiminde ve sonbaharın ilk aylarında fiyatlar dörde katlanmıştı.

Prokofiev isyanın başladığı akşam Kontan lokantasında güzel bir akşam yemeği yiyordu. Düşünceleri şöyleydi: "Fiyatlar çıldırmış durumda, bu elbette doğru. Fakat para da her gün daha fazla değer kaybediyor, neden biriktireyim ki?" Ardından şunları söyleyerek devam ediyordu: "O akşam sokakta yürürken o güne kadar hiç görmediğimiz bir şeye tanık olduk. Sokaklar kalabalıktı; tüfekli askerler yürüyor, insan grupları ellerinde 'Kapitalist bakanları kovun!' mesajları yazılı pankartlar taşıyarak dolaşıyordu. Gözlerimizin önünde insanların şahsi otomobilleri durdurularak sahipleri aşağı indiriliyor, ardından araçlar makineli tüfeklerle taranıyordu."[170]

Tauride Sarayı'ndaki tartışmalar 4 Temmuz Salı sabahının ilk ışıklarına denk tüm gece boyunca sürdü. Suhanov, Kamenev'in ayrılmasının ardından salonda hiç Bolşevik kalmadığını fark etti. Aynı sabahın erken saatlerinde Merkezî Komite'den bir haberci Finlandiya'daki kır köşküne gelip, kendisine ya tam bir fiyaskoyla ya da Geçici Hükümet'in ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanacak gelişmelerden haberdar edene kadar

Lenin Petrograd'da olup bitenlerden haberdar değildi. Lenin gücü eline almak için sabırsızlanıyordu; fakat devrimcilerin başkenti ele geçirmesinin ardından dışarıdan gelen bir karşı devrim ile alaşağı edildiği Paris Komünü olayının bir benzerini yaşamak da istemiyordu.

Lenin, beraberindekiler ile birlikte alelacele eşyalarını toparladı ve ilk trene binip, üç ay önce İsviçre'den geldiği zamankine nazaran kötümser koşullarda Petrograd'ın Finlandiya Garı'na ulaştı. Lenin, iddia edildiği gibi, Albay Niktin tutuklamalarından ötürü Finlandiya'ya kaçmış olsaydı bu geri dönüşüyle anlamsız bir risk almış olurdu. Bir yere kapatılmayı göze alamamış olan Lenin, hapse atılma riski mevzubahis olduğunda cesur bir adam sayılmazdı. Hastalık derecesindeki saplantısı, devrim sürecini idare etmesi için kendisinden başka herhangi birine güvenmesine engel oluyordu. Hal böyle iken, Albay Nikitin'in kendisini tutuklamaya hazırlandığını bile bile neden geri dönsündü ki?

Lenin bir yandan da askerî örgütlenme içindeki aşırılıkçıların böyle bir kumar oynamış olmasına öfkeleniyordu. En kötüsü de Makineli Tüfek Alayı'nın bir önceki gün Kronstadt'a başvurup çok sayıda denizcinin gönderilerek kendilerine katılmasını istemiş olmasıydı. Lenin, içlerinde azınlık da olsa etkili bir Anarşist grup bulunan Baltık Filosu denizcilerinin ne denli ele avuca sığmaz tipler olduğunu biliyordu.

Lenin'in 4 Temmuz günü Petrograd'a varmasıyla aşağı yukarı aynı vakitlerde, sekiz bin kadar silahlı denizciden oluşan büyük bir kuvvet de Kronstadt'ın devasa Çipo Meydanı'nda gemilere binmek üzere toplanmıştı. Liderleri, Fyodor İlyin adında yirmi beş yaşında taze bir deniz subayıydı. Annesi bir generalin kızı babası ise bir rahip olan bu adam evlilik dışı doğmuştu. Bolşevik olduktan sonra Dostoyevski'nin romanındaki meşhur katil Raskolnikov'un adını takma isim olarak kullanmaya başlamıştı. Fyodor Raskolnikov, tüm askerlere silahlı olarak gelmeleri söylenmiş olmasına rağmen emri altındaki kalabalık birliğin barışçıl maksatlarla hareket ettiği konusunda ısrar edecekti. Felaketle sonuçlanacak olan bu olayın ardından Bolşevikleri sorumlu tutmamak adına, kendilerini çağıran makineli tüfekçilerin "bariz bir şekilde Anarşistlerin etkisi altında"[171] olduğunu söyleyecekti. Oysaki onların başında da Bolşevik Teğmen A.Y. Semaşko bulunuyordu.

Raskolnikov, ilk olarak Grigori Zinoviev tarafından Bolşevik Merkezî Komitesi adına telefonla yoklandı. Kronstadt'tan gelen denizciler de destek vermek üzere mi yola çıkmıştı? Zinoviev konuyu

araştırdı ve bunun "barışçıl ve örgütlü bir silahlı yürüyüş" olması gerektiğini bastıra bastıra söyledi. Barışçıl ve silahlı ifadelerindeki tuhaf çelişki, Raskolnikov'un ağzından kaçırdığı şu sözlerle daha da belirgin hale geliyordu: "Parti, bu silahlı yürüyüşü silahlı bir ayaklanmaya dönüştürme olasılığını her zaman bir kenarda tutmuştur."[172]

Kalabalık militan denizci grubunu taşıyan ve farklı gemilerden oluşan küçük filo Petrograd'a ulaştı ve denizciler Nikolayevski Köprüsü'nün ötesinde karaya ayak bastı. Başlarında Raskolnikov, bayraklar sallayarak bando eşliğinde Kşesinskaya malikanesine doğru yürümeye başladılar. "Kronstadt'ı vahşice bir dehşetin sembolü"[173] olarak gören Petrograd burjuvasına denizcilerinin saldığı korkudan keyif aldığı Raskolnikov'un her halinden belliydi.

Raskolnikov sözlerine şöyle devam ediyordu: "Denizciler, Çar'ın gözdesi olan meşhur balerin Kşesinskaya'nın pek de uzak olmayan bir geçmişte lüks ziyafetler ve akşam davetleri verdiği, şimdiler ise Partimizin genel merkezi olarak kullanılan iki katlı malikanenin önünde sıraya geçti."[174] Fakat Lenin ortalarda yoktu. Raskolnikov içeri girdi ve onu gerginlikten neredeyse hastalanmış bir vaziyette buldu. Başka bir seçeneği kalmayan Lenin balkona çıkıp denizcilere seslendi. Şiddete başvurmaksızın protestolarını yapıp gemilerine dönmelerini söylemesi hepsini şaşkınlığa uğratıyordu.

Raskolnikov komutasındaki denizciler Tauride Sarayı'na doğru yürümeye başladı; fakat şehrin merkezinde Geçici Hükümet'e sadık askerler ile aralarına çatışma çıktı. İlk kurşunu kimin attığını bilmeye imkân yoktu; fakat denizcilerin öfkeyle sağa sola ateş ettiği çatışmaya tam bir kaos hâkim oldu. Ateşler kesildiğinde bile öfkeli denizciler evlerin camlarını kırıyor, iyi giyimli sivilleri burjuva oldukları varsayımıyla pataklıyor veya gasp ediyorlardı. Olaylara bizzat tanık olan Gorki'nin eleştirileri sertti. "Birileri 'toplumsal devrim' yolundaki bu ilerleyişi aceleci ve düşüncesiz bir şekilde baltaladı; bu aptallığın arkasındaki isim her kim ise tepeden tırnağa silahlı askerleri sokağa döktü. Ansızın bir yerde bir silah patladı ve korkunun tetiklediği insanlar kontrolsüz bir şekilde sağa sola kaçışmaya başladılar... Yerlere yattılar, birbirlerinin üstüne düştüler ve 'Burjuvalar ateş ediyor!' diye bağırıp çağırdılar."[175] Gorki'nin de fark ettiği üzere esasen farklı isyancı gruplar birbirine ateş açıyordu.

Raskolnikov, Tauride Sarayı'na vararak egemenliğin Sovyet'e devredilmesi için baskı yapan büyük kalabalığa katıldıktan sonra bilgi

vermek üzere içeri girdi. Henüz Bolşeviklere katılmamış olan Troçki ile karşılaştı ve konuşamaya başladılar. Bir Menşevik ansızın yanlarına gelip şöyle dedi: "Kronstadtlılar Çernov'u tutukladı; onu bir arabaya bindirdiler ve bir yerlere götürmek istiyorlar."[176] Viktor Çernov hem Sosyalist Devrimcilerin lideri hem de tarım bakanıydı; Kurucu Meclis toplanmadan önce toprak mülkiyetinin köylülere verilmesini reddetmişti. Kimi denizciler sarayın pencerelerine tırmanırken kimileri ateş açmaya başlamıştı bile. Kalabalığın büyük bir kısmının dağılmasına neden olan şiddetli yağmur olmasa çok daha fazla kan dökülebilirdi. Troçki ve Raskolnikov, derdest ettikleri Çernov'u arabayla kim bilir nereye götürmek üzere olan denizcileri durdurmayı başardılar.

Troçki arabanın üzerine çıktı ve kendisine görünce sesleri kesilen denizcilere seslendi. Onlardan Çernov'u bırakmalarını istedi ama bu istek denizcilerin pek hoşuna gitmedi. Kır saçları dağılmış, bedeni biraz hırpalanmış ve kafası allak bullak olmuş Çernov, sarayın merdivenlerini ancek birinin yardımıyla çıkıp geri dönebildi. Bir süre sonra İsmailovski Muhafız Alayı'nın gelişiyle düzen yeniden tesis edildi. Denizcilerin dağılıp küçük gruplar halinde etrafta dolanmaktan başka yapabilecekleri bir şey kalmamıştı. O gece şehrin başına epey bir bela oldular. İki bin kadarı anlamsız bir hamle yapıp Petro ve Pavel Kalesi'ni ele geçirdi; elbette kapıları kilitli olmayan hücrelere sığınıp yağmurdan korunmak gibi bir gerekçeleri de vardı. Yürütme Komitesi iktidarı devralmaya zorlanamadığından isyan başarısız olmuştu. Yine de devam etmeleri gerektiğine inanan Bolşevikler de yok değildi.

5 Temmuz günü sabahın ilk saatlerinde, gece boyunca süren tartışmaların ardından Lenin nihayet Merkezî Komite'yi gösterilere son verme çağrısı yapmaya ikna etti. Fakat yine aynı günün sabahı sağcı "sinsi basın" intikamın keyfini çıkarıyordu. Ordunun istihbarata karşı koyma birimi Geçici Hükümet için Bolşeviklerin finans kaynakları hakkında bilgi topluyordu. Kimseden izin almaksızın elde ettikleri en çarpıcı bulguları gazetecilerle paylaştılar; tabii onlar da Lenin "Alman altını" almış olduğu suçlamasını içeren haberler yaptılar. Lenin, basının iddia ettiğinin aksine hiçbir zaman bir Alman casusu olmamıştı. Fakat güçlü Bolşevik basın imparatorluğunu daha da büyütmek için Almanlardan yüklü miktarda mali yardım almayı da yanlış bulmuyordu.[177]

Polis ve adına *junker* denilen subay adayı öğrenciler o gün Pravda'nın bürolarını, ertesi gün de Parti'nin Kşesinskaya malikanesindeki genel merkezini bastı. Raskolnikov, Lunaçarski, Kamenev ve Troçki bu olayların devamında tutuklandı; fakat Lenin ve Zinoviev paçayı sıyırmayı başardı. Şu talihe bakın ki, Ohrana'nın eski müdürü ve halihazırda da Geçici Hükümet'in hapse attığı bir mahkûm olan Konstantin Globaçev'in aktardığına göre tutuklanan bazı Bolşevikler onunla aynı cezaevine götürülmüş ve ayrı bir hücreye kapatılmıştı. Tutuklu Bolşeviklerin üzerleri arandığında pek çok on rublelik sahte banknot[178] bulundu ki iddialara göre bunları Parti'ye Alman hükümeti temin etmişti.

İlginç bir şekilde simaen tanınmayan Lenin tam zamanında kaçmıştı. Boris Alliluyev tarafından kiralaya verilen bir daireye saklandı[179] ve buranın kiracısı olup daha sonradan da ailenin kızı Nadezda ile evlenecek olan Josef Stalin için ayrılmış yatak odasına geçti. Stalin de çok geçmeden oraya geldi ve Lenin'i sakal ve bıyığını kesmeye ikna etti. Kalmık bir büyükanne ile Rus, Alman, Yahudi ve İsveç atalarının karışımından gelen Orta Asyalı görünüşü böylece değişmiş oluyordu. Lenin, sakalı ve bıyığı olmayınca Fin bir köylüye benzediğini düşünerek rahatlıyordu.

Önderini tıraş eden bir Stalin'in hayali bile merak uyandırıyordu. Okuma-yazmayı kendi kendine öğrenmiş olan Stalin, diğer önde gelen devrimcilerin kendisini entelektüel açıdan hor gördüğünün tamamen farkındaydı. Troçki, onu çopur bir Gürcü gangsterinden pek de farklı görmediğini gizleme gereği dahi duymuyordu. Stalin'in komplo becerilerini hor görüyor olması, ileride hayatına mal olacaktı.

Vatana ihanet suçlamasıyla tutuklanmanın endişesi içerisindeki Lenin, Bolşeviklerin darbesine kadar sürecek olan müteakip üç ay boyunca bir güvenli evden diğerine geçe geçe, kimliğini gizleyerek yaşadı. Bu süre zarfında, Rusya'ya dönüş yolculuklarına başlarken Karl Radek'e altı ay sonra ya mutlak egemenliği ele geçirmiş olacaklarını ya da bir darağacında sallandırılacaklarını söylediği anlar sık sık aklına gelmiş olsa gerekti. Lenin, ödün vermekten tiksindiği kadar yarım yamalak alınan tedbirlerden de nefret ederdi.

7

Kornilov

Temmuz-Eylül 1917

Kaçak Bolşevikleri avlamaya yönelik başarısız çabalar devam ederken, Geçici Hükümet'in lideri Prens Lvov 7 Temmuz günü istifa ederek yerini Kerenski'ye bıraktı.[180] Bunun Temmuz isyanıyla yahut hezimetle sonuçlanan taarruzla alakası yoktu. Kadet bakanlar beş gün önce bir araya gelmiş ve Ukrayna'ya bir dereceye kadar özerlik tanınması kararını protesto ederek görevi bırakmıştı.

Yeniden teşkil edilmiş olan Geçici Hükümet'te hem liberaller hem de sosyalistler Rus İmparatorluğu'nu bir arada tutmak istiyordu. Artık Almanya hatlarının ötesinde kalmış olan Polonya'nın savaştan sonra tamamen bağımsız olacağını mart ayında kabullenmişlerdi; fakat Finlandiya Grandüklüğü'nü, Baltık vilayetlerini ve Ukrayna'yı ellerinde tutmaya kararlıydılar. Onlara göre etnik azınlık gruplarının şikâyet ve beklentilerinin temelinde Çarlık yönetiminin zalim tavrı, bilhassa da 2. Nikolay tarafından uygulamaya konulmuş olup her türlü dil ve kültür çeşitliliğini baskılamış olan "Ruslaştırma" programı vardı. Bu gruplara özerklik babında verilecek birkaç küçük tavizin sorunları çözeceğine inanıyorlardı.

Örneğin 12 Nisan günü Rus Geçici Hükümeti, Estonya'ya birtakım özyönetim yetkileri tanıdı ve bundan on iki gün sonra *Stavka* tarafından Estonyalı askerlerin Estonya 1. Tüfek Alayı'na nakli sağlandı. Ne Petrograd ne de Mogilev'de bulunanlar bu hamle ile yeni bir bağımsız devletin son derece etkili silahlı gücünü oluşturduklarının farkına varabilmişti.

Çar 1. Aleksandr 1809 yılında işgal edip şahsı için bir tımar haline getirerek grandüklüğe dönüştürene dek Finlandiya İsveç'in bir parçasıydı. Çar'ın atadığı genel vali tarafından yönetilen bu bölgeye çok sınırlı da olsa bir özerklik tanınıyordu. Fakat 2. Nikolay 1899 yılında buranın kültürünü ve eğitim sistemini "Ruslaştırma" politikasını yürürlüğe

koydu. Bu politika yerel halkta pek karşılık bulmadı ve Finlandiya vatanseverliği duygusunun yükselmesine yol açtı. Finler, Birinci Dünya Savaşı esnasında kendilerine güvenilmediği için silah altına alınmadı ve iki bin kadar milliyetçi öğrenci Prusya 27. Hafif Piyade Taburu'na katılmak üzere Almanya'ya kaçtı.

Çarlık rejimi Almanların Finlandiya'yı Petrograd'a yapılacak bir taarruzun çıkış üssü olarak kullanacağından öylesine endişe ediyordu ki 42. Bağımsız Kolordu ile Baltık Filosu'nu takviye ederek bu birliklerin toplam mevcudunu 125 bine kadar çıkardı.[181] Yalnızca 3,250,000 nüfusun yaşadığı bir bölge için böylesine büyük bir askerî gücün varlığı inanılmazdı. Şubat Devrimi'nden sonra bölgede bulunan Rus askerleri dillerini bilmedikleri Fin halkına yönelik karmaşık duygular beslemeye başladılar ve sol görüşte olanlar Finlerin bağımsızlık arzularına sempatiye duyar oldular. Finlandiya'nın nispeten sanayileşmiş olan güney bölgesinde yaşayan işçiler de 1917 yazının başlarında kendilerinin günlük sekiz saat çalışma hakkı taleplerine destek veren Rus askerleriyle dostluklar kurmaya başladı.

Aynı zamanda Finlandiya Grandükü de olan Çar'ın tahttan çekilmesi ve yerini Geçici Hükümet'in alması Finlandiyalı milliyetçileri yüreklendirerek artık doğru zamanın geldiğine inandırdı. Senato, bir anayasal komite kurarak tam bağımsızlık için gerekli zemini hazırlamaya başladı. Fakat savaş bakanlığı döneminde Kerenski başta olmak üzere, Rus Geçici Hükümeti Almanya'nın bu durumu istismar etmesinden korkuyordu. Kurucu Meclis toplanana kadar Finlandiya'ya asla özgürlük verilemezdi. Eduskunta adı verilen Finlandiya parlamentosu, Petrograd'a kaosun hâkim olduğu Temmuz Günlerinden faydalanarak kontrolü ele geçirmek üzere harekete geçti. Fakat Geçici Hükümet 18 Temmuz günü Eduskunta'yı dağıtarak bu tehdidi bertaraf etmeyi başardı.

Bağımsızlığı en yüksek sesle dile getiren Fin sosyalistler, garnizondaki Rus yoldaşlarına başvurarak Petrograd hükümetinin "gerici" politikalarına karşı kendilerine yardım etmelerini istediler. Ruslar bunu yapmayı kabul ettiler; fakat Eduskunta'yı kapatanlar Kerenski'nin Helsingfors'a ilerleme talimatı vermiş olduğu Kazaklardı. Finlandiya garnizonundaki Rus kuvvetlerini ise yapılacak yeni seçimlere nezaret etmekle görevlendirmişti. Seçimler gerçekleştirildi; fakat Finlandiya solunun hiç de hoşuna gitmeyecek bir şekilde muhafazakâr partiler daha da güçlenerek Senato'nun çoğunluğunu el geçirdi.

Helsingfors Sovyeti ile Rus kara kuvvetleri ve donanmasından temsilciler, Geçici Hükümet'i kınayarak Fin halkının bağımsızlık talebine arka çıkan Bolşevik Vladimir Antonov-Ovseenko hareketini desteklediklerini 13 Eylül günü çaresizce açıklamak durumunda kaldılar. Şu işe bakın ki Rus şovenizminin Çarlıkla beraber ölmüş olduğunu göstermeyi amaçlayan Bolşeviklerin bu teşebbüsü, Finlandiya'nın çok geçmeden Moskova'daki Komünist iktidardan kurtulmasına imkân tanıyacaktı.

Geçici Hükümet'in haziran ve temmuz aylarında karşılaşacağı kriz, Ukrayna Merkezî Konseyi Rada'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle tetiklendi. Önde gelen Ukraynalı milliyetçiler olan Simon Petliura, Volodimir Vinniçenko ve Rada'ya başkanlık eden tarihçi Mihailo Hruşevski, mayıs ayında sınırlı bir özerklik elde etmek için Lvov hükümetiyle müzakerelerde bulunmuş; fakat Ukrayna heyeti âdeta görmezden gelinmişti. Öne sürdükleri tüm talepler Kurucu Meclis toplanmadan herhangi bir karar alınamayacağı gerekçesiyle geri çevrilmişti. Şüphesiz, kapatılan bu kapılar Ukraynalıların tam bağımsızlık iradesini daha da güçlendirmekten başka bir işe yaramadı. Açık ve mavi sarı renkli bir bayrak seçtiler ve Hruşevski'nin tarihî mirasları olarak tanımladığı, on yedinci yüzyıldan kalma Zaporijya Kazak Atamanlığı imtiyaznamesi çerçevesinde hazırlanmış olan "evrensel" bir bildiri yayımladılar. Üretken bir gazeteci olan Petliura, daha sonradan Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin gönüllerdeki cumhurbaşkanı ve baş atamanı olacaktı.

Bağımsızlık ilan edilen günün ilerleyen saatlerinde uzlaşmayı kabul eden Geçici Hükümet, Kiev'e Kerenski ve Tsereteli önderliğinde bir heyet gönderdi. Sükûneti temin etmek için Ukraynalıların taleplerini kısmi olarak kabul etmeyi önerdiler. Fakat bu gelişme Kiev'de Rus milliyetçilerini öfkelendirerek düzenin daha da bozulmasına sebebiyet verdi. Halen hükümette bulunan ve giderek daha da sağcılaşan üç Anayasal Demokrat, "Küçük Rusya" olarak tanımlamayı tercih ettikleri Ukrayna'da bulunan Ruslara destek verilmesini istedi. Bu üçlü, Tsereteli ve Kerenski'nin masaya koyduğu Ukrayna ile uzlaşma anlaşmasını kabul etmedi ve tam da Bolşevik isyancılar tarafından Geçici Hükümet'in yerini Petrograd Sovyeti'ne bırakmasının talep edildiği 4 Temmuz günü hükümetten istifa etti. Sovyet, farklı yerlerden gelen delegelerin katılımıyla kendisini Tüm Rusya İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti olarak tanımlamaya başlamıştı bile.

Kerenski, sosyalistler ve liberallerin çekişmesinde kendini herhangi bir tarafa ait görmüyordu; fakat bu iki grup arasındaki uçurumun ne kadar derinleştiğini farkına da varamamıştı. Sağcı basının Bolşeviklere çılgınca saldırması karşısında afallamış olan sosyalistlerin çoğu, abartılmış bir karşı devrim korkusuyla onların yanında yer almaya başladı. Öte yandan ülkedeki düzen öylesine bozulmuştu ki yalnızca subaylar değil, orta sınıf da güçlü bir lider beklentisi içine girmişti. Kerenski'nin 7 Temmuz günü Çar ve ailesini Çarskoye Selo'dan Sibirya'daki Tobolsk'a göndermek gibi çarpıcı bir karar alması, kuvvetle muhtemel, bir tesadüf değildi. Aşırı sol grupların son birkaç günde başlattığı ayaklanma ortamının monarşi yanlılarına yarayabileceğinden korkmuş olsa gerekti.

Şubat Devrimi'ni coşku ve umutla karşılayanların çoğu, arkasından gelen kaos ve suç ortamından ötürü tam bir hayal kırıklığı içerisindeydi. Lakier şöyle yazıyordu: "Bugünlerde insanların pek azı vicdanlı davranıyor. Özgürlüğün intikam hakkı ve iktidar gaspı demek olmadığını anlayamıyorlar. Çoğunluk için hürriyet ve yollarda soygunculuk kavramları aynı anlama geliyor. Rus halkı çılgınca koşuşturan çocuklar gibi, sınır tanımıyorlar."[182] Dr. Kravkov ise düşüncelerini şöyle aktarıyordu: "İnsanlarının çoğu yüzyıllar boyu köle olarak yaşayan ve hâlâ tepkisiz kalan, cahil ve tutunacağı tek dal alelade bir hipnozcunun elindeki boş silah olan acılar içindeki Rusya'ya huzur ancak büyük bir iktidar değişimi ile gelebilir...Hırsızlıklar ve yağma olayları korkunç bir hızla artıyor. Kötüden betere doğru ilerliyoruz; sabahleyin kolordu komutanını gasp etmişler, akşam da kurmay başkanının üzerine ne var ne yok soymuşlar. Üstelik tüm bunlar bir nöbetçinin gözleri önünde olmuş. Bolşevik utanmazlığının da bu kadarı!"[183]

Rus taarruzunun Galiçya Cephesi'nde etkisini kaybetmesinden hemen sonraki gün olan 6 Temmuz'da, General Arnold von Winckler komutasındaki bir Alman taarruz kuvveti yorgun düşmüş 11. Ordu'yu ezip geçti. Ardından bu kuvvet Tarnopol'a ilerledi ve burası beş gün sonra düştü. Uçsuz bucaksız Ukrayna stepleri önlerinde uzanıyordu. Odessa'daki Yelena Lakier endişeyle şöyle yazıyordu: "Ordu kaçıyor. Yüz yirmi kilometrelik kocaman bir gedik söz konusu."[184] Kerenski'nin idam cezasını geri getirmesi görünüşe göre disiplini düzeltmiyor, Lakir şöyle devam ediyordu: "En güvendiğiniz ismin de boş çıkması ne kadar

da kötü bir his. Kerenski'ye gözü kapalı güveniyordum ama hata üstüne hata yapıyor." Odessa'nın tahliye edileceğine dair dedikodular bile yayılıyor, hatta bankalar çoktan taşınma hazırlıkları yapıyordu.

Almanların Baltık kıyılarındaki Riga'ya ilerlemekte olması, başkentin dahi terk edilmesi gerektiğine dair söylentilere sebep oldu. Prokofiev günlüğüne şöyle yazıyordu: "Petrograd ciddi bir saldırı tehdidi altında. Riga halen epey uzakta sayılabilir; fakat devrimci birlikler yeteri kadar güçlü mü? Üç milyon Petrograd sakini şehri terk etmeye kalkarsa ne olur? Zeplinler her an gelebilir. İstasyonda kalabalık gruplar gördüm; tıka basa dolu trenler panik halindeki vatandaşları güneye götürüyordu."[185]

Subaylar linç edilmeye devam ediyor ve henüz hayatta iken bedenleri iğrenç şekilde parçalanıyor, bazıları da intihar ediyordu. Askerlerin "artık patron biziz" yaklaşımı, onları geçmişte yaşanan tüm gerçek ve hayali hor görme ve adaletsizlik vakalarının intikamını almaya sevk ediyordu. Topçu Muhafız Alayı'ndan genç bir subay şöyle aktarıyordu: "Her şey yerle bir oldu ve subaylar artık toplumun en alt tabakasını teşkil ediyor. Bizler onların sınıfsal düşmanlarıyız. Astsubaylar bize birer pislikmişiz gibi davranıyor. Dikkat etmemiz gerekiyor, zira binlerce göz sürekli bizi izliyor. Bizim nesil hakkında hüküm verilmiş, sürülmek veya öldürülmekten başka seçeneğimiz yok."[186] Subay camiasının moralinin bozulması, temmuz ayında Güneybatı Cephesi'nin çökmesinde muhakkak etkili olmuştu; fakat subayların tamamının kontrolü kaybettiği de söylenemezdi.

Vladimir von Dreier, kendisini Baltık coğrafyasının zengin ailelerinden birine mensup Tümgeneral Pyotr Wrangel'in geri çekilme esnasında komuta ettiği 7. Süvari Tümeni'ne tayin ettirmeyi başarmıştı. Epey uzun boylu ve ince bir adam olan Wrangel, çukur gözleri ve delici bakışlarıyla pek çok kişiye korkutucu gelse de kendisine bir o kadar da sadakat duyuluyordu. Yalnızca enerjik bir subay değil, Dreir'in aktardığına göre aynı zamanda "yapacak hiçbir şey olmasa bile herkesi canlı olmaya zorlayan"[187] biriydi. Tümeni bünyesindeki alayların birinden diğerine koşar ve her şeyi bizzat denetlerdi. Diğer bindirilmiş tümenler gibi Wrangel'in 7. Süvari Tümeni de Almanların yarma harekâtından sonra geri bölge emniyetini sağlamakla görevliydi.

Bitişiklerindeki süvari tümenine ise eski bir Şövalye Muhafız Alayı subayı olup İsveç Almanı soyundan gelen bir Fin olan Tümgeneral Baron Gustaf Mannerheim komuta ediyordu.

Dreier şöyle devam ediyordu: "Piyadeler başlangıçta zaman zaman direnerek makul bir düzen içerisinde yavaş yavaş geri çekiliyordu; fakat ardından silahlarını öylece bıraktılar ve kaçıp gittiler. Rusya topraklarına geri dönmeye öyle hevesliydiler ki bazen günde altmış kilometre kadar yürüyorlardı. Askerler geri çekilme esnasında geçtikleri yerleri talan ettiler ve buldukları ne varsa ateşe verdiler; depolar, köyler, samanlıklar ve kasabalardaki evler... Bir gece tümen karargâhı Stanislavov kasabasında konakladı, o esnada geriye kalan son piyade birlikleri de buradan geçmekteydi. Wrangel'le birlikte sokakta dikilmiş onları seyrediyorduk. Birkaç askerin ansızın büyük gruptan ayrıldığını ve beş katlı bir binanın zemin katında bulunan bir dükkân vitrinini tuzla buz ettiğine tanık olduk. Ardından içeri girdiler ve dükkânı ateşe vermeye çalıştılar. Wrangel ve (Albay) Zikov derhal oraya koştular ve birincisi kırbacıyla diğeri de yumruklarıyla bu çapulcuları pataklamaya başladılar."[188] Nispeten disiplinli olmaları beklenen Kazakların piyadelerden aşağı kalır yanları yoktu. Bir piyade eri evine şöyle yazıyordu: "Sivillerin mallarını kim çalar? Kazaklar. Kim sivillere tecavüz edip onları katledeler? Kazaklar."[189]

Kornilov'un 8. Ordu'daki komiseri Viktor Şıklovski, firarilere ve yağmacılara sıradan askerler tarafından verilen gaddarca cezaları şöyle aktarıyordu: "Disiplini bozulmamış birliklerden seçilen askerlerden gayriresmi olarak teşkil edilen heyetler firarileri yakaladı. Bu rezaletin Volinya köylerinin alev alev yanmakta olduğu Rusya topraklarında yaşanmış olmasının öfkesiyle adamları bir güzel kırbaçladılar... Firarilere kurşuna dizilmek ya da kırbaçlanmak şeklinde iki seçenek sunuluyor; ardından vatandaşlık haklarından vazgeçtiğini ve az sonra yapılacak olanlara rıza gösterdiğini kabul eden canavarca ve uydurma bir yemin ettiriliyordu."[190] Kırbaçlama cezası, Çarlık ordusundan kalma bir geleneği devam ettirmek suretiyle tüfek harbileri kullanılarak infaz ediliyordu.

Şıklovski karnından yaralandı ve Nadvirna'da bulunan derme çatma bir sahra hastanesine sevk edildi. Kornilov tarafından St. George Nişanı ile taltif edilmesinden hemen sonra Almanların yaklaşmakta olduğunu duydu. Üç Rus alayı savunma hattını terk ederek bir açıklık bırakmış, Alman süvarileri de buradan içeriye doğru akarcasına

ilerlemişti. "İkmal depolarımız yanıyordu. Yaralılar, kalan son trende kendilerine yer bulabilmek için neredeyse silahlarına davranacak oldular... Piyadeler kaçıyordu, topçular da...Cephe tamamen çöktü; Almanları biraz olsun tutabilen tek unsur zırhlı araçlarımızdı."[191]

Kerenski bu hezimeti değerlendirmek üzere 16 Temmuz günü *Stavka*'da bir toplantı düzenledi. Toplantıya, 2. Nikolay'ın Mogilev'de iken konut olarak kullandığı, neoklasik mimari tarzda inşa edilmiş olan Vali Köşkü ev sahipliği yapıyordu. Brusilovve General Ruzki'nin yanı sıra, Rusya güneyindeki Beyaz[192] orduların gelecekti başkomutanı Anton Denikin de bu toplantıya katıldı ve buradaki en önemli aktörlerden biri olduğunu kanıtladı. Ayrıca, her ikisi de sağ Sosyalist Devrimciler olan iki komiser; Boris Savinkov ve Maksimilyan Filonenko da hazır bulunuyordu. Beraberinde Dışişleri Bakanı Mihail Tereşenko ile Mogilev istasyonuna varan Kerenski, başkomutanın kendisini bizzat karşılamaya gelmek yerine emir subaylarından birini göndermiş olmasına çok öfkelendi ve Brusilov bizzat oraya gelene kadar bir adım dahi atmadı.

Toplantı başında Brusilov hızlıca çok kısa bir konuşma yaptı, Kerenski de öyle. Kerenski, diğer generallerin devrimci politikacıları orduyu mahvetmekle suçlaması karşısında donup kaldı. Denikin önderliğindeki bu grup, askerî disiplini alt üst ettiğine inandıkları 1 Numaralı *prikaz*'ın iptal edilmesini talep ediyordu. Kerenski dehşet içerisinde öne eğdiği başını ellerinin arasına almış, geri çekilmeye dair raporları dinlerken, Tereşenko gözyaşlarına hâkim olamıyordu.

Karargâhından ayrılamadığı için toplantıya iştirak edememiş olan Kornilov, Denikin'in orada söylediklerini duyunca kendisini tebrik etti. Salinkov ve Filonenko iki bakanla beraber trenle Petrograd'a dönerken, bu fırsatı değerlendirerek yıpranmış olan Brusilov'un yerine Kornilov'un atanmasını önerdiler; zira cephede komiserlerin bulunmasına destek veren az sayıda generalden birisi oydu. Kerenski bu öneriyi kabul etti. Gururu kolayca kırılan bir adam olarak, istasyondaki karşılama esnasında yaşanan saygısızlığı da unutmamış olsa gerekti. Aynı gün Savinkov'u da savaş bakanı yardımcısı olarak görevlendirdi.

Güneybatı Cephesi'ne çöküşüne dair *Stavka* tarafından hazırlanan rapor, ordudaki bozulan disipline gerekçe olarak Temmuz Günlerini gösteren sağcı basının ekmeğine yağ sürdü. Bozulan düzeni yeniden tesis etmek üzere güçlü bir lider arayışı başladı. Sibiryalı ve Kazak, belki de Buryat kanı taşıyan Kornilov en bariz aday olarak öne çıkıyordu.

Bir Çarlık dönemi muhafız generalinden başka her şeye benzeyen bu adam, kendi tabiriyle "bir Kazak köylüsünün oğlu" gibi mütevazı bir şekilde yaşamayı beceremeyişti. Kızıl pelerinler giyen üç yüz kadar Tekintsi muhafızından oluşan ve Napolyon'un Memlûklerini andıran şahsına özel bir koruma ekibi kurmuştu. Şüphesiz, orduda Kornilov'a hayranlık duyanlar vardı; fakat pek çok kıdemli subay onun zekâdan ziyade cesarete sahip olduğunu düşünüyordu.

Bu arada Kerenski hâlâ kendisini Rus Devrimi'nin Napolyon'u olarak görmeye devam ediyordu. Planladığı taarruzun hezimetle sonuçlanmış olmasına rağmen Kışlık Saray'ı karargâh, Çar 3. Aleksandr'ın odasını da konut olarak kullanmaya başlamış; bu nedenle de kendisine "4. Aleksandr"[193] lakabı takılmıştı. Böyle bir yücelik sanrısı, elbette, muhakeme yeteneğini yitirmesine neden oluyor ve karşı devrime olan sempatinin giderek kuvvetlendiğini görmesini engelliyordu. Şubat ayında hiç kimse eski Çarlık düzeninin lehine el kaldırmamıştı; fakat subaylar, toprak sahipleri ve kapitalistler hukukun ve nizamın böylesine yerle bir olmasından o kadar ürkmüştü ki artık harekete geçme zamanını geldiğine inanıyorlardı. Üstelik Temmuz Günleri fiyaskosunun ardından Bolşevikler de devre dışı bırakılmıştı. Fakat bunlar da ortada görünmeseler de hazırlıklarına devam ediyorlardı. 26 Temmuz – 2 Ağustos tarihleri arasında 6. Kongrelerini gizlice gerçekleştirdiler. Halen Finlandiya'da saklanmakta olan Lenin, *Devlet ve Devrim* kitabını yazmaya başlıyor; bir yandan da Kerenski'nin Geçici Hükümeti'ne verdikleri destek nedeniyle Sosyalist Devrimcileri ve Menşevikleri yerden yere vuruyordu. Şıklovski'nin gözlemlerine göre Bolşevikler "kelimenin tam anlamıyla ezilmiş olabilirdi. Fakat bunun bir önemi yoktu, yeniden toparlanıyorlardı."[194]

Kerenski, ağustos ayının başlarında, giderek artan bir şekilde son derece otoriter davranmaya başlayan Kornilov'u başkomutanlığa getirmenin doğru bir karar olup olmadığını sorgular hale geldi. Kornilov, cephedeki birliklerin disiplinini güçlendirmeye yönelik düzenlemeler talep etmenin yanı sıra idam cezası uygulamasının geri bölgeler için de yürürlüğe konulmasını istiyordu. Bunu, Petrograd garnizonundaki ihtiyat muhafız alayları bünyesinde örgütlenmiş olan Bolşeviklere karşı talep ettiği ortadaydı. Kornilov bununla da yetinmiyor, tüm ülke genelinde örfi idare uygulanmasını ve grevleri engellemek maksadıyla savunma sanayii ve ulaşım sektörlerinin askerî idareye devredilmesini istiyordu.

General Lavr Kornilov ve Boris Savinkov.

Bugün sahip olduğumuz bilgiler, Sovyet tarihçilerin daima savunageldiğinin aksine Kornilov'un kendisinin bir darbe planlamadığını ortaya koymaktadır. Onun maksadı Geçici Hükümeti güçlendirerek Petrograd Sovyeti boyunduruğundan kurtarmak ve böylece nizamı yeniden tesis etmekti. Fakat gerek ordudaki gerekse ordu dışındaki destekçileri arasında Kornilov'un iktidarı ele geçirip, git gide dengesizleşen Kerenski'yi saf dışı bırakması gerektiğine inanlar da az değildi. İngiliz büyükelçisine yanaşan bir banker ona şöyle demişti: "İngiliz zırhlı araçlarını kontrolümüze vermek suretiyle bizi destekleyin ve girişimimiz başarısız olursa ülkeden kaçmamıza yardım edin."[195] Buchanan bu adamı kibarca fakat net bir dille reddetmiş ve ona, "bir büyükelçiye görevli bulunduğu ülkenin hükümeti aleyhine komplo kurmayı teklif etmek ne kadar da safça," demişti.

Kerenski, destek bulacağı ümidiyle Moskova'daki Bolşoy Tiyatrosu'nda bir Devlet Konferansı[196] tertip etti. Amacı, kendisini ülkeyi bir arada tutabilecek bir figür olarak öne çıkarmaktı. Fakat 12 Ağustos günü konferans başladığında, birbirine rakip olan siyasi cephelerin tercih ettikleri oturma düzeniyle dışavurulan bölünmüşlük, yavaş yavaş görkemini yitiren Çarlık dönemi mimarisinin yaldızlı duvarları ve sütunları arasında hiç de umut verici durmamıştı.

General Kornilov, Kerenski'nin 12 Ağustos 1917'deki Devlet Konferansı için geldiği Moskova'da subaylar ve sağcılar tarafından bir kahraman gibi karşılanıyor.

Kornilov ilk gün bu konferansa katılma zahmetinde dahi bulunmadı; fakat Moskova'ya varışı bile hem zaferi müjdeleyen bir gelişme hem de bir provokasyon olarak algılandı. Aleksandrovski Garı'na ayak bastığı andan itibaren, kendisine âdeta tapan kadınların "Rusya' kurtarın!" nidaları eşliğinde başlattığı çiçek yağmuruna maruz kaldı. Garın önünde bekleyen subayların omzunda bir tören aracına bindirildi ve destekçileriyle dolu onlarca motorlu araçtan oluşan bir konvoyla, çarların Moskova'yı ziyaret ettiklerinde genellikle uğrayıp dua ettiği İverski Mabedi'ni ziyaret etti.

General Kornilov nihayet ikinci gününde konferansa katılınca, aralarında fraklar içerisinde pek çok sanayici de bulunan sağcılar koltuklarından sıçrayıp onu ayakta alkışlayarak tezahürat ile karşıladılar. Burunlarından soluyan solcular ise kıllarını dahi kıpırdatmadı. Eski günlere döndüklerini sanmanın aldatıcı coşkusunu yaşayan sağcıların,

bu siyasi kutuplaşmanın ancak ve ancak Bolşeviklerin işine yaradığını idrak edememe konusunda ılımlı solculardan aşağı kalır yanı yoktu. Kornilov'un konferansta yaptığı konuşma kısa ve sıradandı; fakat salonda bulunan kalabalık ve gürültücü şakşakçı takımı için bunun bir önemi yoktu. Suhanov, "General 'Yumruk'u tek kurtuluş çaresi olarak gören ve yine ölçüsüzce bağırıp çağıran 'türedi' sağcı gruplara"[197] dokundurmadan edemedi. Öte yandan Kerenski'nin bütünlükten yoksun ve uzadıkça uzayan kapanış konuşması âdeta bitmek bilmiyordu. Dinleyicilerin bu durumdan duyduğu rahatsızlık, sıkıldıklarını belli etmek maksadıyla durduk yere alkışlamaya başlayan bir grubun girişimiyle nihayet son buldu. Her zamanki gibi yine duygusallaşan Kerenski düşüp bayıldı. İşte bu an, onun olayları kontrol etmekte giderek güçlük çektiğini ortaya koyuyordu.

20 Ağustos günü Petrograd kent konseyi için bir seçim yapıldı. Sonuçlar şaşırtıcıydı. Suhanov cevabı bile bile kendi kendine şöyle soruyordu: "Bu seçimin tek kazananı kimdi? Elbette Bolşevikler. Daha yeni çamura batmış, vatana ihanet ve rüşvet almakla suçlanmış, maddi ve manevi olarak yolundan saptırılmış ve o halihazırda başkentin hapishanelerini doldurmuş olan Bolşevikler."[198] Bolşevikler, Sosyalist Devrimcilerin hemen arkasında ikinci oldukları seçimde tüm oyların neredeyse üçte birini aldılar. Fakat ılımlı sosyalist liderler, yani sağcı basına karşı Bolşeviklerin arkasında duran gerçek demokratlar ve Kerenski koalisyonu yaklaşan tehlikeyi hâlâ göremiyordu. Enternasyonalist bir Menşevik olan Suhanov, bunların her iki aşırılıkçı cenahtan gelen tehdidin farkında olamaması karşısında çileden çıkıyor; "Şimdi Bolşeviklerin ne olduğunu gördünüz mü? Nihayet artık anladınız mı?" diye vurgulayarak soruyordu. Suhanov, sağcıların yaklaşan tehdidi algılamakta daha başarılı olduklarını düşünüyor ve önleyici bir hamlede bulunacaklarına inanıyordu.

Politikacıları hor gören Kornilov bu seçimin sonuçlarından neredeyse hiçbir şey anlamamıştı. Kerenski'nin Savaş Bakanı Vekili Boris Savinkov'un yardımıyla bir teklifname kaleme alarak; örfî idare uygulanması, demiryolları ve savunma sanayiinin askerî idarenin kontrolüne verilmesi ve ordudaki emir-komuta zinciri ile disiplinin yeniden tesis edilmesi ile ilgili taleplerini sundu. Kerenski'nin bunların tamamını kabul edeceğini anlamıştı. Fakat taleplerin kabul edildiğini belirten evrakı

resmî olarak imzalatmaya yönelik birkaç başarısız girişimin ardından, Kerenski'nin idam cezasının geri bölgelerde de uygulanması teklifini uygun bulmadığını duydu. Bu sırada cephedeki orduların bazılarında komutanlar disiplini yeniden tesis ederek Bolşevik provokatörleri tutuklatıyordu. Taarruz esnasında berbat bir performans ortaya koymuş olan 5. Ordu'da "en az 12,275 asker ve 37 subay tevkif edilmişti."[199]

Sovyet'in idam cezasının her türlüsüne karşı olması nedeniyle, Kornilov'un taleplerinin ve giderek artan etkisinin kendisinin sol ile sağ arasındaki dengeleyici rolünü baltalayabilecek olduğundan endişe eden Kerenski deyim yerindeyse alarm durumuna geçti. Öte yandan, Kerenski'nin Temmuz Günlerinin ardından başlatılan Bolşevik avında başarısız olmasından ötürü de Kornilov'un içi rahat değildi. Kornilov diğer solcu bakanların Bolşeviklerle gizli kapaklı görüşmekte olduğundan da şüphe ediyor ve Kerenski'yi direnmeye zorlaması gerektiğini hissediyordu. Ve eğer Bolşevikler Kronstadtlı denizcilerin desteğiyle yeni bir ayaklanma kalkışırsa, Kornilov'un buna hazır olması gerekiyordu.

Savinkov'a göre, kıdemli komiser Filonenko Kerenski'yi bazı subayların kendisine *Stavka*'da bir suikast planladığına dair ikaz etmişti. Kerenski bu iddiayı soruşturması ve Kornilov'u emrindeki Petrograd garnizon birliklerini hükümete devretmeye ikna etmesi maksadıyla Savinkov'un Mogilev'e gitmesini istemişti. Kerenski, hükümeti Temmuz Günlerinde yaşanana benzer bir isyana karşı korumak maksadıyla, Savinkov'a Kornilov ile görüşüp başkente bir süvari kolordusu sevk ettirmesini de söylemiş ve bu talebi olumlu karşılık bulmuştu. Fakat maalesef bunların hiçbiri kayıt altına alınmamıştı.

Bir başka rivayete göre ise Kornilov, General Krimov komutasındaki 3. Süvari Kolordusu'na Romanya Cephesi'nden kuzeye doğru ilerleyerek Petrograd ve Moskova'ya daha yakın olan Velikie Luki'ye intikal etmeleri talimatı verdiğini Savinkov'a söylemişti. Bu kolordu bünyesinde iki adet Kazak tümeni ve Çar'ın kardeşi Mihail komutasındaki meşhur "Vahşi" Kafkas Tümeni bulunuyordu. General Lukomski bu sevkiyatın nedenini sorduğunda Kornilov gerekli açıklamayı yapmış, oldum olası nefret ettiği eski rejimi canlandırmaya yönelik bir niyeti olmadığını da eklemişti. Amacı, Rusya'nın kurtuluşu için hükümet otoritesini yeniden tesis edip Kurucu Meclis'in toplanmasını temin etmekti. Almanların 21 Ağustos günü Riga'yı işgal etmesi üzerine bu düşündüklerini yapmakta daha da acele etmesi gerektiğini hissetmişti.

Fakat Devlet Konferansı'nda Kornilov lehine yapılan yüksek sesli tezahürata takılıp kalan Kerenski, sağcı basının tüm yetkinin başkomutana devredilmesi yönündeki çağrılarına çok içerlemişti. Bu iki lider arasındaki karşılıklı güvensizlik ve rekabet duygusu, kendi kendine aracılık rolü biçen bir hayalperest yüzünden, kısa zamanda feci sonuçlar doğuracak olan yarılış anlaşılmalara sebep olacaktı. Prens Lvov ile hiçbir alakası olmayan V.N. Lvov adındaki eski bir Duma üyesi, git gide herkesi kendine düşman görme kompleksinden mustarip olmaya başlayan Kerenski'ye sözüm ona *Stavka* komplosunun hayal dünyasında yarattığı bir versiyonunu anlatarak kendisini dinletmeyi başardı. Büyük olasılıkla Kerenski onu Kornilov ile görüşmesi için hiçbir zaman görevlendirmemişti; fakat daha çok şey öğrenmesini istemiş olması da kuvvetle muhtemeldi. Lvov, başkomutanı tüm yetkileri eline almaya zorlaması gerektiği düşüncesini kendi kendine üretmişe benziyordu. 24 Ağustos günü Mogilev'e gitti ve kendisinden Kerenski adına temasa geçtiğine dair bir kanıt sunmasını istemeyi akıl edemeyen Kornilov'la görüşmeyi başardı.

Lvov, Kerenski'nin o günlerde kendisine yakıştırdığı sıfatla "Başkanbakan" tarafından önerildiğini ima ederek Kornilov'a üç alternatif sundu. Bunlar şöyleydi: Bir Kerenski diktatörlüğü, Fransız *Consulat*'ına benzer bir müşterek diktatörlük, son olarak da Kerenski ve Savinkov'un kritik bakanlıkları tutacağı bir Kornilov diktatörlüğü. Halen Lvov'un bunları söylemeye yetkili olduğu varsayımıyla hareket eden Kornilov, Kerenski'nin kendisini dolaylı yoldan kontrolü ele almaya davet ettiğini düşündü. Bir süre durum değerlendirmesi yaptıktan sonra, tüm her şeyi hesaba katarak üçüncü alternatifi yeğlediğini; fakat Kerenski'nin astı olarak görev yapmaktan da memnuniyet duyacağını söyledi ve Kerenski Mogilev'e gelirse onunla detayları konuşabileceklerini ekledi.

Lvov iki gün sonra Petrograd'a döndüğünde, Kışlık Saray'da bulunan Kerenski'nin yanına giderek ortalığı karıştırdı. Başkanbakan'a hapı yuttuğunu söyledi. Bir Bolşevik darbesi olacaktı ve Kornilov tüm yetkilerin kendisine verilmesini istiyordu. Zaten son derece gergin olan Kerenski, Kornilov'un onu Mogilev'de beklediğini duyunca büsbütün paranoyaklaştı. Kornilov'un, ordunun demokratikleşmesine karşı duran emekli ve muvazzaf personel tarafından kurulmuş gayriresmi bir örgüt olan Subaylar Birliği'nin desteğiyle bir darbeye hazırlandığından artık emindi. Sonuçta olarak Kerenski tehdidin yalnızca sağcılardan geldiğini düşünerek sol ile yakınlaşma çareleri aramaya başladı. Rakibini alt edip devrimin kurtarıcısı olarak öne çıkmaya karar verdi.

Lvov'un sebep olduğu onca yanlış anlaşılma, sonunda son derece trajik olaylara sebebiyet vermemiş olsa gülünç hikâyelere konu olabilirdi. Kornilov'un 26 Ağustos General Lukomski ile oluşturulacak kabinedeki görev dağılımını tartıştığı saatlerde, Kerenski gece yarısı bakanlar kurulunu acil toplantıya çağırdı. Kornilov'u ihanetle suçlayarak lanetledi ve bu komployla mücadele etmek üzere, tüm bakanların istifa etmesini gerektiren sınırsız yetkiler talep etti.

Savinkov korkunç bir hata yapılmak üzere olduğunu fark etti ve söz aldı. 3. Süvari Kolordusu'nun hareketini 23 Ağustos günü *Stavka*'da Kornilov ile görüşmüş ve döner dönmez de Kerenski'yi bu konu hakkında bilgilendirmişti. Savinkov, Kerenski'den direkt olarak Kornilov'la irtibata geçmesini ısrarla istedi; fakat Kerenski artık çok geç olduğunu söyleyerek, ki bu kesinlikle doğru değildi, bu öneriyi kesin bir dille reddetti. Kornilov hükümeti ortadan kaldırmaya çalışmıyordu. Kendince anlaşmaya varılmış olduğunu doğrulamak niyetiyle 27 Ağustos günü sabaha karşı 02.40'ta savaş bakanı sıfatıyla Kerenski'ye 6394 numaralı telgrafı çekti: "Kolordu 28 Ağustos akşamı Petrograd civarında toplanacaktır. 29 Ağustos itibarıyla şehirde sıkıyönetim ilan edilmesini talep ediyorum. Kornilov."[200]

Duyduğu şüphelerden ötürü son derece gergin olan Kerenski, Kornilov'a başkomutanlık görevinden alındığını belirten bir mesaj gönderdi. Bu mesaj saat 07.00'a kadar *Stavka*'ya ulaşmadı. Kornilov, bütün kabine hazır bulunmadan başkomutanın görevden alınamayacağından ve Savinkov'dan da haber alınamadığından, ilk olarak Bolşeviklerin bir darbe yaparak onları tutukladıklarını düşündü. Kerenski'nin tutuklu olmadığından emin olduğunda ise mahsus harekete geçirildiğini anladı. Günün ilerleyen saatlerinde Kerenski'nin kendisine ihanetle suçlamasına karşılık olarak kamuoyuna bir bildiri yayımladı: "Rus halkı! Bakanlar Kurulu başkanından gelen telgrafta hatalı ifadeler yer alıyor... Anavatan'ın kaderini tehlikeye atan çok büyük bir provokasyon denenmekte."[201] İyiden iyiye öfkelenmiş olan Kornilov, "Sovyetlerin büyük çoğunluğunun baskısı altında olan Geçici Hükümet'in Alman genelkurmayının planları doğrultusunda hareket ettiğini," bile söyleyecekti.

Kornilov artık apaçık bir isyan hareketi içerisindeydi. Telgraf yoluyla ordu komutanlarından destek istedi ve hatta İngiliz zırhlı araç birliklerinin harekete geçmesini talep etti. Yarbay Locker-Lampson, Donanma Bakanı Sir Edward Carson'a gönderdiği raporda şöyle

diyordu: "Kornilov'un karargâhı kısa bir süre başarısızlığını bizim kendilerine destek vermeyi reddetmemize bağladı. Yedi gün kadar sonra Bay Kerenski de aynı kanaatte olduğunu söyledi. Yine de İngiliz zırhlı araçlarının Kiev'de bulunuyor olmasının Kornilov'un bu teşebbüsüne karşılık bir Bolşevik isyanını engellediği düşüncesi de hâkimdi."[202]

Ordu komutanları, Kornilov'un Mogilev'den çektiği telgraflar kendilerine ulaşınca tam bir tereddüt yaşadılar; neler olup bittiğini veya kime inanmaları gerektiğini bilmiyorlardı. Her ikisi de Kornilov'un sadık destekçileri olan kolordu komutanları Wrangel ve Mannerheim, korkak ordu komutanlarından hangilerini tutuklayacaklarını düşünüyorlardı. Wrangel, 8. Ordu'nun çekingen hareket eden yeni komutanı Sokovnin'in icabına bakabileceğini söyledi. 9. Ordu komutanı General Kelçevski'yi tutuklamasını istediği Mannerheim ise "tam bir Fin gibi davranarak bu talebe kayıtsız kaldı."[203]

Vahşi Tümen'in öncülüğünde hareket eden General Krimov'un kolordusu Petrograd'a ilerleyedursun, Kerenski yalnızca bu karmaşaya bir son verme niyetiyle başkomutanlık görevini kabul edecek olan General Alekseev'i yanına çağırdı. Alekseev, yaptıkları iki toplantıya ve Kışlık Saray'da 28 Ağustos gecesini birlikte geçirmiş olmalarına rağmen, Kerenski'nin "yan çizmeyeceğinden"[204] hâlâ emin olamıyordu. Daha sonradan öğrenecekti ki Kerenski 3. Süvari Kolordusu'nun hükümete yönelik bir saldırıyı engellemek üzere Petrograd'a intikal edeceğinden hakikaten de haberdardı.

Kerenski'nin Kornilov'u devrime ihanet etmekle suçlaması, yeni ismiyle Tüm Rusya Sovyeti'nin kendisini destekleyeceği anlamına geliyordu. Hakikaten de Baltık Filosu Sovyeti olan Tsentrobalt şöyle bir beyanda bulundu: "Bakan Kerenski, Tüm Rusya İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin Yürütme Komitesi ile dirsek teması halinde çalışmakta."[205] Tüm donanmayı temsil eden Tsentroflot da aynını yaptı. Gelip giden mesajlar ne kadar yakın bir iş birliği gerçekleştirildiğini ortaya koyuyordu: "Acil. Donanma Bakanı Kerenski'ye. Tsentroflot, devrimi savunmak üzere Petrograd'a derhal iki muhrip çağrılmasının gerekli olduğunu düşünmektedir."[206] Bunun üzerine Kerenski iki yerine dört muhrip çağırıyor, bunların Neva'ya girip Nikolayevski Köprüsü kıyılarında palamarlamasını emrediyordu.

Tsentrobalt[207] Kerenski'ye şu bilgilendirmeyi de yapmıştı: "2. Baltık Muhafızları bünyesinde Vahşi Tümen'de iki buçuk yıl kadar görev yapmış bir bölük kuvvetinde denizci mevcuttur. Böylesine uzun bir süre boyunca ortak çalışmış olmak aralarındaki bağı kuvvetlendirmiştir ve bu denizcilerden bazılarının tümende çok yakın arkadaşları vardır. Vahşi Tümen ve denizciler arasındaki bu bağı göz önünde bulundurarak, Tsentrflot bu iki birliğin bir araya gelmesi için derhal bir talimat verilmesini beklemektedir. Tsentroflot bu hamlenin son derece elverişli sonuçlar doğuracağı kanaatindedir."[208]

Karadeniz Filosu bile Kerenski'ye "zavallı Çarcı tüccarların güzelim özgürlüklerini kanında boğduğunu görmektense ölmeyi yeğleyeceklerine"[209] dair mesajlar gönderiyordu. Sol cenahın Kerenski lehinde verdiği öfkeyle beslenen destek ayrıca kayda değerdi. Zira Kerenski'yi ve Geçici Hükümet'i daha bir ay önce koltuğundan etmeye çalışanlar kendi yoldaşlarıydı, Kerenski de 7 Temmuz günü Tsentrobalt'ı lağvetmeye yeltenmişti.

Kerenski, iktidarı Bolşeviklere altın tepside sunmak üzere olduğundan habersiz gibiydi. Temmuz Günlerinin ardından lağvedilen Kızıl Muhafızlar tekrar silahlanarak görev yapmaya başladı. Tsentrobalt, Kronstadt'tan beş bin kadar denizcinin Sovyet'i müdafaa etmek üzere Petrograd'a sevk edilmesini emretti. Kerenski, Tsentroflot'un "Devrim uğruna daha etkin bir şekilde görev yapmak[210] üzere Ana Postane'yi savunmaları maksadıyla" kendi posta ve telgraf işletmenlerini tepeden tırnağa silahlı bir şekilde getirmesini de kabul ediyordu.

Kerenski'nin Sol'a boyun eğdiğini gören Kronstadt Sovyeti, "Devrimin merkezî organına daha yüksek bir güven duyulabilmesi adına, devrimin en iyi savaşçıları ve en sadık çocukları olan yoldaşlarının serbest bırakılmasını"[211] talep etti. "Bu insanlar an itibarıyla hapishanelerde çile çekmekte; oysaki devrimin en yılmaz bekçileri olarak çok faydalı olabilirler."

Demiryolu işçileri, tıpkı Çar'ı durdurdukları gibi, askerlerin taşındıkları trenleri durdurmak üzere çoktan harekete geçmişti. Kerenski'ye şu bilgi verildi: "Kornilov'un ilerleme güzergâhı üzerinde bulunan Baltık, Vinava ve Ribinsk hatlarında raylar sökülmüştür. Birlikleri durdurmak için gerekli tüm tedbirler alınmaktadır."[212] Baltık Filosu'ndan komiser Onipko ise "Kornilov'a destek veren yedi tren dolusu Don Kazağı Narva ve Tamburg arasında bir noktada durdurulmuştur. Bu,

makineli tüfek timlerinin de aralarında bulunduğu toplamda iki bin kişilik bir kuvvet demektir,"[213] diyordu. Bunlar da rayların sökülmesi suretiyle durdurulabilmişti: "Kazaklar ilerleyebilmek maksadıyla rayları tamir etmeye çalışmaktadır."

Kerenski'nin Kornilov'u ihanetle suçlaması, askerlerin başlarındaki subayların hepsinin gizli devrim karşıtları olduklarına inanarak onlara daha da fazla saldırmalarına yol açtı. Kazak bir subay olan Maksim Kulik'in aktardığına göre Finlandiya'da 42. Kolordu Komutanı General Oganovski ve karargâh subaylarının çoğu derdest edilmişti: "İçi içine sığmayan askerler,[214] nedendir bilinmez, Viborg'un iki yakasını birbirine bağlayan köprünün üzerinde sıraya geçtiler. Ardından kolordu komutanı ve diğer subayları sürükleyerek getirdiler; güya Kerenski hükümetini mi yoksa o 'hain' Kornilov'u mu desteklediklerini soruyorlardı. Ardından bu subayları birer bire körfeze attılar ve yüzerek kurtulmayı çalışanları tüfekleriyle vurdular. Vahşileşmiş bir kalabalık, bu gaddarca muameleye coşkulu bir tezahürat ve gürültülü kahkahalarla karşılık veriyordu. Kontrolü ne kadar kaybettikleri karşısında kendileri de şoka uğramış olacaktı ki infazlar gerçekleştikten bir süre sonra kalabalık kendi kendine dağıldı ve köprü boşaltıldı."[215]

Bu "şiddet cümbüşü"[216] kapsamında, Petropavlovsk adındaki savaş gemisinden "Finlandiya Devrimci Komitesi'nin tasarrufuna bırakılmak üzere karaya indirilen dört subay da rıhtıma ayak bastıklarında kendilerine nezaret eden muhafızlar tarafından öldürüldü."[217] Suçları, kendilerine İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti Yürütme Komitesi'ne itaat edip etmeyecekleri sorulduğunda "hayır" diye yanıt vermekti.

Tsentroflot 1 Eylül günü şu raporu gönderdi: "Generaller Kornilov, Lukomski, Romanovski ve Albay Pilyuçevski, Mogilev İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti tarafından tutuklanmıştır."[218] Tutuklular Özel Soruşturma Komisyonu'na sevk edilecek "komisyonun talimatları doğrultusunda Kornilov olayıyla ilgili başka tutuklamalar" da yapılacaktı. General Krimov, teslim olduktan sonra bir Olağanüstü Komisyon tarafından sorgulanmak üzere Kışlık Saray'a götürüldü. Kerenski kendisiyle görüşmeyi reddetti. Krimov, bir kâğıt parçasına şöyle yazdı: "Anavatan'ı

kurtarmak üzere son koz oynandı ve oyun kaybedildi. Artık yaşamanın bir manası yok."[219] Ardından da kalbine bir kurşun sıkarak intihar etti.

Çoğu kişi tarafından insanların en dürüstü olarak görülen General Alekseev, Kerenski'nin bu olay genelindeki kötü niyetinden tiksinerek istifa etti. 12 Eylül günü Pavel Milyukov'a yazdığı bir mektupta şunları dile getiriyordu: "Saygıdeğer Pavel Nikolayeviç! 31 Ağustos günü Petrograd'dan ayrılmadan önce sizi görme fırsatı bulamadım. Artık görevimden ayrılmış olmamdan ötürü Petrograd'a gelemem, bu yüzden de bu mektubumla sizi rahatsız ediyorum. Sizin ve toplumda sözü geçen diğer isimlerin, esasen yardım edebilecek herkesi acil, etkin ve geniş çaplı olarak yardımına ihtiyaç var. İstifa etmemin sebebi, Kornilov olayında atılan adamları bütünüyle reddetmemiş olmamdır. Hükümet üyeleri, tüm Rusya'yı 27-31 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşen olayların mevcut rejimi ortadan kaldırarak kendilerini iktidara getirmeye çalışan bir avuç general ve subayın ayaklanması olduğuna inandırmaya çalışıyor. Ülkelerine ihanet eden bu küçük isyancı gurubun toplumun hiçbir kesimi tarafında destek görmediğini ispatlamak derdindeler. Bu nedenle de son derece iptidai bir yargı kurumu olan devrimci askerî mahkemede yargılanarak idam edilmeleri gerektiğini düşünüyorlar. Süratle karara bağlanacak olan bu davanın asıl maksadı ise GERÇEĞİ, bu hareketin asıl maksadını ve hükümetin mensuplarının bu olaydaki dahlini gizlemek. Kornilov'un yaptıkları hükümetin bilgisi dışında değildi; bunlar Savinkov, Filanenko ve bu ikisi kanalıyla Kerenski ile müzakere edilmişti. İsmini zikrettiğim devlet görevlilerin bu olayın ön görüşmelerindeki ve ardından varılan anlaşmadaki rolünü ancak iptidai bir askerî mahkeme gizleyebilir. Kerenski'nin bu olayda parmağı olduğu su götürmez bir gerçektir. Harekete geçildikten sonra neden bütün bu insanların kenara çekildiklerini, neden sözlerinde durmadıklarını ise bilemiyorum."[220]

Neyse ki Kerenski en azından konuyu devrim mahkemelerine taşımaktan geri durmuştu. Kornilov ve onu destekleyen yaklaşık otuz kişi için kurulan Olağanüstü Komisyon 2 Eylül günü Mogilev'e vardı ve subay ve generalleri yakınlardaki Bikhov Manastırı'na hapsetmek üzere tutukladı. Generaller Denikin ve Markov da Güneybatı Cephesi'ndeki Subay Hazırlama Okulu öğrencilerinden teşkil edilmiş iki bölük kadar

muhafız nezaretinde buraya götürülecekti. Bu muhafızlardan biri şöyle yazıyordu: "Tutuklular getirildi. Önde Generaller Denikin ve Markov, arkalarında da bir grup kurmay subay vardı. Bölük komutanlarımız komutlarını verdi: 'Selam, dur!' Tutuklular, kendilerine selam duran iki bölüğün arasına girince yeni bir komut geldi: 'Tüfek, omuza!' Ardından iğrenç bir olay gerçekleşti. Burası iki general ve arkalarındaki kurmay subaylar için tam bir Çile Yolu'ydu.[221] Başına buyruk hareket eden askerler yuhalamaya, sövmeye ve ıslıkla protesto etmeye başladı. Fırlatılan küçük taşlardan biri General Markov'un elmacık kemiğine isabet ederek yüzünü kanattı. Bölük komutanları 'Nişan vaziyeti, al!' komutunu verdi."[222] Subay adayları tüfekleri omuzlarına yerleştirince "kalabalık ansızın dağılıverdi." Kornilov hayatı boyunca böyle aşağılanmamıştı. Atlı Tekintsi muhafızlarının eşliğinde, derme çatma hazırlanmış olan hapishaneye kadar at üstünde gitmesine müsaade edildi.

General Wrangel'in Kornilov'a verdiği destek bir süre sonra herkes tarafından bilinir hale geldi ve bunun üzerine kolordu komutanlığı görevinden azledildi. Kornilov'un tutuklanmasının ardından olayların varacağı boyutu az çok kestirebilen Wrangel, Kırım'da[223] bulunan eşinin yanına giderek kendini unutturdu. İki ay kadar sonra Bolşevikler iktidara gelince de Kırım Tatarı arkadaşlarıyla beraber sırra kadem bastı.

Şu veya bu şekilde alınan sürgün tedbirleri bir süre sonra pek çok kişi tarafından sorgulanır hale geldi. Kornilov fiyaskosundan sonra geleceğe dair korkular artmıştı. Bütün Rusya'nın bir hapishaneye dönüşmesi söz konusuydu. Adına Tüm Rusya İşçi ve Asker Vekilleri Kongresi olarak denilen yapının Merkezî Komitesi, "halka ihanet edenlerin Rusya'yı terk etmesine izin veriliyor olmasının kabul edilemezliği konusunda"[224] acilen bir karar almak istiyordu.

Kerenski'nin devrimin kurtarıcısı olarak görüldüğüne dair tüm sanrıları hızlıca buhar olup uçtu. Hapishanelerden salınan Bolşevik liderler kendisine müteşekkir değildi. Kerenski, sağcılara sırtını dönerek solcuları kendine çekmeye çalışmıştı ama bunun bir faydası olmayacaktı, artık günleri sayılıydı. Hâlâ Finlandiya'da saklanmaya devam etmesi gerektiğini düşünüyor da olsa, Lenin'in de bundan şüphesi yoktu. 14 Ekim günü Parti'nin Merkezi Komitesi'ne şunu yazdı: "Başarılı bir isyan için tüm nesnel koşullar mevcuttur."[225]

8

Ekim İhtilali

Eylül-Kasım 1917

Kornilov'un mağlup edilmiş olması Kerenski için bir Pirus zaferinden bile beterdi. Eylül ayının başlarında Siyasi Karşı İstihbarat Birimi'ni lağvetti. Burası Bolşeviklerin ele geçirmeyi açıkça hedeflediği bir kurumdu. Kerenski bu adımı ya aşırı solculara bir sus payı vermek için atmış ya da buraya Bolşevikler tarafından çoktan içerisine sızıldığını öğrenmişti. Kornilov krizi günlerinde Tsentrobalt şöyle bir rapor göndermişti: "İstihbarata karşı koyma hususuna gelecek olursak, Helsingfors şubesinin yeni kurulan Devrimci Komite'nin sıkı kontrolü altında olduğunu söyleyebiliriz."

Leon Troçki 4 Eylül'de, yani General Kornilov'un tutuklanmasından yalnızca üç gün sonra kefaletle serbest bırakıldı. Bolşevik Partisi'ne kısa bir zaman önce katılmış olan Troçki, o dönem Stalin'in çok daha güçlü bir konumda olmasına rağmen, Lenin'in yokluğunda parti liderliği görevini üstlendi. Troçki'nin despot tavırları, kendisinden daha düşük bir karizmaya sahip olan Stalin başta olmak üzere çalışma arkadaşlarının hoşuna gitmiyordu. Doğuştan bir aktör olan Troçki, Petrograd'ın devasa *Cirque Moderne*'i gibi salonlara doluşan dinleyicilerini iğneleyici ve ince esprili konuşmalarıyla galeyana getirerek havasını bulmaktaydı. Kalabalığın içerisinde kıyafetlerinden tanıdığı burjuva yahut *burzhui*'lere sataşmaktan büyük keyif alırdı. Amerikalı gazeteci John Reed onu, "Alaycı bir ifadeye sahip sivri köşeli suratı ve olumlu manada şeytaniydi,"[226] diye tasvir ediyordu.

Tıpkı Lenin gibi Troçki'nin de demokrasiye ayıracak vakti yoktu ve Kurucu Meclis'in toplanabilmesi için gerekli zemini hazırlamakta olan parti temsilcilerinin oluşturduğu "ön meclis"i hakir görüyordu. Uzun süren müzakerelerden ötürü son derece yavaş karar alıyor olmaları Bolşeviklerin elini güçlendirdi; zira bu bunlar tamamlanmadan toprak reformuyla ilgili bir karar verilemiyordu. Troçki, demokratları halka

karşı takındıkları "çokbilmiş, sözde aristokrat ve memnuniyetsiz"[227] tavırdan ötürü sertçe eleştiriyor ve "kuru kalabalıklar" olarak gördükleri bu insanlara olan güvensizliklerini lanetliyordu. Öte yandan, bahsedilen bu "kuru kalabalıklar"ın en küçük grubu olan Bolşevikler haricindeki kısmına Lenin'in de hiç güven duymadığı aşikârdı; zira bunlar açtığı geçidi yerle bir etmişti. Şehirlerde bulunan fabrikalarda grevler yapılıp üst tabakaya ait köşk ve çiftliklerin yıkılması, Kerenski iktidarının zayıflığını gün geçtikçe daha da bariz hale getiriyordu.

Aslına bakılırsa bunlar tam da Bolşeviklerin umutlanmaya başlaması gereken günlerdi. Kontrolü ele geçirmek maksadıyla Sovyet komitelerine sızarak buralarda hâkimiyeti sağlayabilme fırsatı gören Lenin, "Sovyetler başa!" sloganını canlandırma kararı aldı. Kornilov hadisesi ve Kerenski'nin bundaki karanlık rolü parlamenter demokrasiye olan güveni zayıflatmıştı. Menşevikler ve çoğunluğu halka yukarıdan bakan aydın takımından olan Sosyalist Devrimci liderler ise git gide daha da ulaşılmaz hale gelmişti. Bunlar, Kornilov'a destek vermiş olan Kadetler ile iş birliği yapmışlardı ve Temmuz Günleri esnasında, bu fırsatı buldukları halde, iktidarı Geçici Hükümet'ten iktidarı devralmayı reddetmişlerdi.

Tüm subayları devrim karşıtı olarak gören "gri kalabalık", artık Kerenski ve bakanlarının iktidarlarını pekiştirmek için savaşı mahsus uzattıklarından şüphe etmeye başladı. Bunlardan pek çoğu Bolşeviklere katıldı ve bunun tek sebebi "emperyalist savaş"a karşı olmalarıydı. Savaşa devam etme kararına haklı bir gerekçe uydurma arayışında olagelmiş Sosyalist Devrimciler, tıpkı "kendimizi savunuyoruz" gibi kolayca çürütülebilecek bir argümanın arkasına sığınmaya çalışan Menşevikler gibi inandırıcılıklarını yitirmişti.

İvan Serebrennikov şöyle yazıyordu: "Bolşevikler çok daha mantıklıydı. Onlara göre, kapitalistlerin çıkarlarına hizmet ettiğinden dolayı savaştan uzak durulmalıydı. Süngünüzü toprağa saplayın ve evlerinize dönün. Bu kısa ve öz bir açıklamaydı, üstelik gri kaputlar içindeki köylülere de çok cazip geliyordu... Giderek çökmekte olan cepheyi terk eden sıradan piyade neferleri milyonlarca Bolşevik provokatörüne dönüşecek ve yakın gelecekte tüm Rusya'yı etkisi altına alacaktı."[228]

Bolşevikleri güçlü kılan en önemli faktörlerden birisi de kitlelerin çok sınırlı bir siyasi kültüre oldukları o yıllarda, hatiplerin dinleyicileri tartışmaya yoluyla bir şeye ikna etmeye çalışmaktansa (bugün bile işe yarayan bir teknik olarak) daima aynı sloganları tekrar etmeleriydi.

Bestekâr Rismki-Korsakov'un sağcı bir yakını, Oryol'a giden bir trende kendini birkaç acemi provokatörle aynı vagonda bulmuştu. Bunlardan bir veya ikisinin Bolşeviklere özgü küçük top sakalları vardı: "Yüksek sesle bazı sloganları tekrarlayarak ezberlemeye çalışıyorlardı: 'Kulübelere barış, saraylara savaş!', 'İlhaksız ve tazminatsız barış!', 'Topraklar emekçilere!', 'Fabrika ve tesisler kamulaştırılsın!', '*Burzhui*'ye ölüm!' vb. Bunlar, Moskova'daki bir kongreye giden delegelerdi."[229]

Bolşeviklerin Petrograd'daki fabrika işçilerinden ve garnizondaki askerlerden bulduğu destek Eylül ayında çarpıcı bir şekilde arttı. Parti, artık hem Petrograd hem de Moskova Sovyetlerinde çoğunluğu elinde bulunduruyordu. Lenin, Bolşeviklerin artık iktidara talip olduklarını açıkça dile getirecek konuma geldiğini hissetti. Eylül'ün ikinci haftasında Finlandiya'da gizlenmekte olduğu yerden Merkezî Komite'ye iki mektup gönderdi. "Halkın çoğunluğunun bizim tarafımızda olması nedeniyle," gibi fazlaca iyimser bir iddia ile başlayıp şöyle devam ediyordu: "Bolşevikler artık iktidarı ele geçirebilirler ve bunu yapmak zorundadırlar...Yeni görevimiz, (civarlarındaki bölgeler de dahil olmak üzere) Petrograd ve Moskova genelinde silahlı bir ayaklanma başlatarak mevcut hükümeti düşürmek ve iktidarı ele almaktır. Bundan basına açıkça bahsetmeksizin gerekli propagandayı nasıl yapabileceğimizi düşünmeliyiz."[230]

Fakat Merkezî Komite bu gelişme karşısında paniğe kapıldı. Vaktinden önce teşebbüste bulunulursa Kerenski Parti'yi tamamen ortadan kaldırma şansını elde edebilirdi. Lenin bu argümana katılmadı ve yok edilme tehdidin derhal harekete geçmek için en geçerli sebep olduğunu söyledi. Onu asıl endişelendiren şey, eğer Ekim ayındaki Sovyet Kongresi'ne kadar beklenirse, Bolşeviklerin "işbirlikçiler" olarak nitelendirdiği Menşevikler ve Sosyalist Devrimcilerle iktidarı paylaşmak zorunda kalabilecek olmasıydı. Lenin, gücü tek başına ele geçirmeyi her zamankinden daha fazla istiyordu.

Lenin'in düpedüz bir ihtilal yapma konusundaki dizginlenemez sabırsızlığı Troçki'yi dahi tedirgin ediyordu: "Bolşeviklere duyulan güvensizliğin yerini sempati, en azından ihtiyatlı bir tarafsızlık almıştı. Fakat bu sempati henüz davranışlara yansımış değildi. Garnizon birlikleri siyasi anlamda son derece sarsılmıştı ve köylülere herkese şüpheyle yaklaşıyordu."[231] Tahminlerine göre, "devrimin saflarında savaşmaya hazır olan asker sayısı binden fazla değildi, bunlar da aktif muharebe

görevi olmayan birliklere mensuptu."[232] Troçki'nin asıl itimat ettiği unsur ise "artık fabrikaların ve işçi mahallelerinin militanları olmaktan çıkıp, gelecekteki ihtilalin askerî kadroları"[233] haline gelmiş olan Kızıl Muhafızlardı.

Canlarını kurtarmak maksadıyla birliklerinden firar eden subaylarla birlikte ordudaki çözülme giderek hızlanıyordu. Mogilev'de bulunan *Stavka*'dan dönmekte olan Albay Kont Dimitri Heiden, Zmerinka'da bir trenden diğerine aktarma yaparken askerlerin itip kaktıkları, hakaret ettikleri subaylara yapılan muameleye şaşkınlıkla tanıklık ediyor ve açık bir dille şunları yazıyordu: "Artık canavarın zincirlerinden kurtulduğu ortada. Cephede geçirdikleri üç yıldan sonra kan görmeye alıştılar ve birisini öldürmekten son derece sıradan bir şeymiş, sanki nefes almak veya yemek yemek kadar mecburiymiş gibi bahsediyorlar."[234] Yerel makamların bu tahribat karşısında yaptıkları tek şey ise içki depolarını yıkmaktı: "Cepheden dönmekte olan bir asker kafilesi, bize on sekiz kilometre kadar mesafede bulunan Brailov'da durmuş ve bir içki fabrikasına saldırmıştı. Pek çok insan içki tanklarının içinde can vermişti."

Almanların Petrograd istikametinde Baltık kıyıları boyunca ilerlemeye devam ediyor olması büyük bir paniğe neden oluyordu. Kerenski hükümeti başkenti terk etmeye dair ihtimalat planları[235] dahi hazırlamıştı. Moskova'da bulunan Tarih Müzesi'nin müdürü Oreşnikov 1 Ekim günü, "Ermitaj Müzesi'ne ait eserlerle dolu sandıklar müzemize gelmeye başladı,"[236] diye yazıyordu. Fakat hükümet, Petrograd garnizonundaki birliklerin büyük bir kısmını şehre batı yönünden yaklaşma istikametlerini savunmak üzere devreye sokmak için 6 Ekim'e kadar bekledi. Troçki ve Bolşevikler Sovyet'te yapılan görüşmelerde yaşanan bu gecikmeyi devrimcilerin başkentini kasten savunmasız hale getirmek maksadıyla hazırlanmış bir planın parçası olarak gündeme taşıdı. Gerçek durumu kendi ihtilal planlarına hizmet edecek şekilde çarpıtan Bolşevikler, Şubat Devrimi'nin "bir grup sivil ve asker Kornilovcu tarafından hazırlandığı bariz olan bir saldırı"[237] tehdidi altında olduğunu öne sürdü. Elbette bu amaca yönelik bir stratejiydi. Troçki, bunu itiraf edercesine, "Bir ihtilal ancak atak davranarak başarıya ulaşabilecek olsa da mümkün mertebe meşru müdafaa gibi görünmesinde fayda vardır,"[238] diye yazıyordu.

Bu esnada Lenin, Helsingfors'tan sınırın Finlandiya tarafındaki Viborg'a geçmişti. Yine sakalını kesti, başına taktığı gri peruğu ve üzerindeki Lütheryan papaz kıyafeti ile gizlice Petrograd'a döndü. Bolşevik Merkezî Komitesi ile yüz yüze görüşerek onları taleplerini bir an önce kabul etmeye zorlayacaktı.

Üzerinde hâlâ papaz kıyafeti olan Lenin, 10 Ekim gecesi bir apartman dairesinde Merkezî Komite üyeleriyle bir araya geldi. Burası, Menşevik Nikolay Suhanov ile bir Bolşevik olan eşine aitti. Karısı, Suhanov'u o gece eve kadar yolculuk yapıp yorulmaması için işine yakın bir yerde konaklamaya ikna etmeyi başardı; bu yüzden de Suhanov'un bu toplantından haberi olmadı. Bu toplantıda hazır bulunan bazı isimler şunlardı; Troçki, Stalin, Feliks Cerjinski, Moisey Uritski (bir başka müstakbel Çekacı), Sverdlov, Aleksandra Kollontai, Kamenev ve Zinoviev.

Lenin'in tuhaf kılığından ötürü duyulan şaşkınlık fazla uzun sürmedi. Silahlı bir ihtilal başlatmaya yönelik kararlılığından bir şey eksilmemişti. Ayrıca artık tüm dünyada olmasa da Avrupa genelinde devrimlerin fitilinin ateşleneceğine inanıyordu. Bir saat kadar konuştuktan sonra başlayan tartışmalar neredeyse gece boyu sürdü. Nihayetinde, orada bulunan Merkezî Komite üyelerinin çoğunluğu Lenin'in arzuladığı silahlı bir ihtilal fikrini kabul ederken Kamenev ve Zinoviev buna rıza göstermedi. Onlara göre böyle bir hamle Parti'nin bütün geleceğini riske atmak demekti. Zinoviev alçak bir ses tonuyla başarısız olmaları halinde hepsinin vurulacağını öne sürdü. Lenin'in sabırsızlığını tetikleyen bir başka faktör de Kurucu Meclis için yapılacak seçimlerin evvelinde önde gelen partilerin katılımıyla Kasım ayında gerçekleştirilecek müzakerelerin yaklaşmakta olmasıydı. Bolşeviklerin ülke genelinde çoğunluğu teşkil edemeyeceğinden endişe ediyordu. Köylü sınıfı hâlâ ağırlıklı olarak Sosyalist Devrimcileri desteklemekteydi.

Tüm Rusya Sovyeti üç gün sonra Troçki'nin ısrarlarıyla bir Devrimci Askerî Komite kurdu; bu komite kısaca *Milrevkom* olarak anılacaktı. Ayaklanmaya hazırlanmak olan asıl işlevini perdelemek maksadıyla bu kuruma çok çeşitli görevler yüklenecekti. Troçki şöyle diyordu: "Yine bu perdeleme maksadına hizmet etmesi adına kurumun başına Bolşeviklerden biri yerine bir Sosyalist Devrimci getirildi."[239] Ona göre, "Pavel Evgeniç Lazimir zaten Bolşeviklerle yol almakta olan bir solcu Sosyalist Devrimciydi." Devrimci Askerî Komite'nin yapısal

olarak Bolşevik örgütünün üstü kapalı bir çeşidi olması Menşevikler ile sağ Sosyalist Devrimcileri kaygılandırıyordu. Yine de Bolşeviklerin asıl planı olan iktidarı bütünüyle el geçirmeye kıyasla, asla var olmayan bir karşı devrimci darbeden duydukları endişe daha büyüktü.

Bolşevik Merkezî Komitesi, 16 Ekim günü Petrograd'ın bir kenar mahallesinde bir kez daha bir araya geldi. Bu toplantı da neredeyse gece boyu devam etti ve atmosfer bir öncekinden de gergindi. Artık sabrı kalmamış olan Lenin halkın kendileriyle olduğunu ve Avrupa'nın diğer ülkelerindeki işçi sınıflarının da kendileri gibi devrim adımını atacağını söyledi. Konuşmasına başlarken orada hazır bulunanların çoğu kendisine katılmıyor olmasına rağmen, Rus işçi ve köylülerin büyük kısmının henüz bir ayaklanmaya hazır olmadığına dair argümanı güçlü kişiliği ile yıpratmayı başardı ve nihayetinde onun kararı kabul edildi. Lenin, artık ihtiyaç duyduğu hareket serbestisine sahip olmasına rağmen, etrafının beceriksizlik ve korkaklıkla çevrili olduğunu kesin olarak anlamanın öfkesi içerisindeydi.

Lenin, Troçki'nin ihtilal için gerekli ortamı sinsi bir maharetle hazırlamaya başlamış olmasından ötürü son derece şanslıydı. Petrograd Sovyeti'nde çoğunluğu ele geçirmiş; zaten kendi oluşturduğu *Milrevkom*'u da hazırladığı sahte belgelerle kendine hizmet eder hale getirerek garnizondaki birliklerin faaliyetlerini kontrol eder olmuştu. Lenin'in istediği şekilde olmasa da Bolşeviklerin silahlı kalkışma planı çoktan devreye sokulmuştu. Çalışma arkadaşlarının çoğu Troçki'nin *Milrevkom* eliyle iş yapma tarzını destekliyordu. Başkanlık sıfatını kullanarak Petrograd'da bulunan silah fabrikasına yazılı bir emir göndererek Kızıl Muhafızlara beş bin tüfek dağıtılmasını istedi.

Kerenski, Bolşeviklerin yaptığı hazırlıkların tamamen farkındaydı; fakat bu bile onun aşırı özgüvenini sarsamıyordu. İngiliz büyükelçisi Sir George Buchanan'a şöyle demişti: "Tek dileğim ortaya çıkıp kendilerini göstermeleri, ardından onları darmadağın edeceğim."[240] 20 Ekim günü Vladimir Nabokov'a olası bir Bolşevik kalkışmasını iple çektiğini, zira onların kesinlikle mağlup edileceğini efelenerek söylemişti. Aynı gün Savaş Bakanı General Aleksandr Verkovski, Kerenski'yi ordunun muhabere kabiliyetinin kalmadığı konusunda ikaz ediyor; bu nedenle de Almanlarla müzakerelere başlanarak Bolşevik propagandasını boşa çıkarmanın en doğru yol olacağını söylüyordu. Kerenski bu öneriyi öfkeyle reddederek onu görevden aldı. Ordunun komuta kademesi de

yaklaşmakta olan tehlikeyi yeteri kadar ciddiye almıyor, garnizondaki birliklerin çoğunluğunun ihtilale karşı olmasına güveniyordu. Bu doğru olsa dahi asla bu birliklerin hükümeti korumaya hazır olduğu anlamına gelemezdi. Kerenski'nin Bolşevikleri yasa dışı bir örgütlenme olarak tanımlamayı reddettiğini duyan Kazaklar da hükümet için hayatlarını riske etmeyi anlamsız buluyordu. Bu nedenle tarafsız kalmayı tercih ettiler.

Hükümet, sağcı basın tarafından pompalanan asılsız haberlere dayanarak ilk önce 17 Ekim'de, ardından 20 Ekim'de ve en son da bundan iki gün sonrasında bir kalkışma başlamış gibi alarm durumuna geçti. 18 Ekim günü Gorki şöyle yazıyordu: "Bolşeviklerin 20 Ekim günü 'bir şeyler' yapacağına; başka bir deyişle 3 -5 Temmuz'da yaşanan mide bulandırıcı olayların tekrarlanacağına dair dur durak bilmeyen söylentiler günden güne yayılıyor."[241] Hükümetin yalancı çoban misali "Kurt! Kurt!" diye bağrışması Bolşeviklerin işine yarıyordu. Savaş Bakanlığı, 22 Ekim günü Devrimci Askerî Komite'ye bir direktif göndererek Troçki'nin garnizondaki alaylara verdiği talimatların geri çekilmesini ve *Milrevkom* haricinde hiçbir yerden emir alınmamasını emretti. Olası tutuklamalara engel olmak isteyen Bolşevikler, zaman kazanmak için hükümete görüşmeler yapmayı önerdi. Bu taktik işe yaradı. Kerenski, Bolşeviklerin tıpkı temmuz ayında olduğu gibi yine cesaretlerinin kırılacağına inanmıştı.

Fırtına bulutları toplanırken Rusya'nın diğer şehirlerinde de gerilim artıyor, Moskova'daki Tarih Müzesi'ne[242] Petrograd'daki müzelerden korunmak üzere millî servetler gelmeye devam ediyordu. Bilimler Akademisi en kıymetli parçalarından olan el yazması Lermontov ve Puşkin eserlerinin yanı sıra yine Puşkin'e ait zümrüt taşlı yüzüğü göndermişti. Odessalı Yelena Lakier günlüğüne şunları yazıyordu: "Bolşevikler o gün silahlı bir gösteri yürüyüşü yapacaktı, bu yüzden hiçbirimiz dışarı çıkmadık. Sayıları gittikçe artıyor. Durmaksızın propaganda yaptılar ve bunun meyvelerini topladılar. Halkı kışkırtarak gösteriye katılmaya ve isyana teşvik ettiler. Bu işin sonu iyi olmayacak. Sokaklarda gasp var. İnsanların şapkalarını, paltolarını hatta diğer kıyafetlerini bile alıyorlar. Halk, karanlık çöktükten sonra evlerinden çıkmamaya zorlanıyor."[243]

Troçki'nin Petrograd'ın işçi mahallelerinde gece devriyesi gezen ve Kışlık Saray bölgesini takviye etmeye giden atlı Kazaklar tasviri hayli

abartılıdır. Bu, Devrimci Askerî Komite'nin olayların muharriki değil, sağcılardan gelen bir tehdide tepki veren taraf olduğunu söyleyerek gerçeği çarpıtan Bolşevik tezinin bir parçasıdır. Kerenski'nin devrimi yerle bir etmek maksadıyla Petrograd'da Almanlara teslim olmayı planladığı iddiaları da bu kapsamdadır.

Troçki, Kronstadt tarafından gelerek Petrograd'ın meydan ve rıhtımları boyunca esen soğuk Baltık rüzgârlarından dem vuruyordu.[244] Bu, onun burjuvaziyi çok çekindikleri Baltık Filosu denizcileriyle tehdit etme şekliydi. Sonbahar yağmurlarının etkili olduğu yılın bu döneminde sokaklar çamurla kaplıydı. Askerlerin ıslanmış gri kaput ve şapkaları ile kadınların başlarını örten şalların nemli yün ve pösteki kokuları kalabalık miting meydanlarından etrafa yayılıyordu. Bu sırada, General Alekseev'e göre eğer örgütlenmiş olsalar ihtilale karşı koymaya yetecek kadar güçlü olan çok sayıda moralsiz subay sarhoşluk ve umutsuzluktan mustaripti.[245]

Işıltılı Petrograd şehri şubat ayından bu yana epey yıpranarak gözden düşmüş de olsa, şu satırları kaleme alan Troçki için hâlâ elverişliydi: "Muhafız subayları hâlâ mahmuzlu çizmelerinin topuklarını birbirine vurarak maceradan maceraya atılıyordu. Pahalı lokantaların özel yemek salonlarında çılgınca partiler de devam ediyordu. Geceleri elektriğin kesiliyor olması; mum ışığı altında şampanya köpüklerinin pırıldadığı, meşhur spekülatörlerin yine en az onlar kadar meşhur Alman casuslarını söğüşlediği, monarşi yanlısı komplocuların kaçakçı Yahudilerin restlerini gördüğü ve üzerine oynana astronomik rakamların hem sefahatin hem de enflasyonun boyutlarını gözler önüne serdiği kumarhanelerin işlerini yapmasını engelleyemiyordu."[246]

* * *

Pek çok başarılı ihtilal girişimi gibi Petrograd'dakinin başarısı da büyük oranda çoğunluğun kayıtsızlığına ve mevcut hükümetin kendine olan güvenini yitirmiş olmasına bağlıydı. Kerenski'ye zerre kadar itimadı olmayan Aristokrat takımı ve orta sınıf, biçare bir umutsuzluk ya da teslimiyet ile kaderine boyun eğmiş bekliyordu. Kerenski ise, gerçekle bağı hâlâ kopuk olmasına rağmen, artık bir Napolyon olmadığını kabulleniyordu.

Bu sırada Troçki, zırhlı araç birliği ile Petro ve Pavel Kalesi'ne özellikle ihtimam gösteriyordu. 23 Ekim Pazartesi günü öğleden sonra,

avlusunda garnizon düzeyinde bir toplantı yapılmakta olan kaleye gitti. Askerlerin çoğunun kendilerini desteklemeye hazır olduğunu öne sürdü ve yalnızca *Milrevkom*'dan talimat alacağına dair söz verdi. Troçki'nin ilgisini çeken şey yalnızca bu kalenin "Çarlığın Bastille'i" gibi sembolik bir anlamının olması değildi. Hemen bitişiğindeki Kronverski cephaneliğinde yüz bin kadar tüfek olduğu düşünülüyordu. Olası bir ihtilal girişimine karşı durması en muhtemel unsur olan Petrograd'daki Kazak alaylarını alt etmeye yönelik adımlar da atılmış; fakat bunlar liderlikten yoksun olmalarından ötürü tarafsız kalmayı tercih etmişti. Pavloski Muhafızları ile 1. Makineli Tüfek Alayı ve diğer ihtiyat taburlarından birkaç müfreze haricinde, garnizonda Bolşevik ihtilaline destek verecek birlik sayısı iddia edildiğinin aksine çok çok azdı.

Petrograd'daki genelkurmay karargâhı ertesi günün, yani 24 Ekim Salı gününün erken saatlerinde adlarına *junker* denen bir bölük kadar genç subay adayını Bolşevik Partisi matbaasını kapatmaya gönderdi. Troçki'nin başını çektiği Devrimci Askerî Komite üyelerinin tutuklanmasına yönelik bir emir de yayımlandı; fakat artık bunun için çok geçti. Hükümetin yapabildiği tek şey, kalabalık gösterici gruplarının Petrograd merkezine, deyim yerindeyse, akmasına engel olmak maksadıyla Neva üzerindeki köprüleri kaldırmak oldu. İvanovski Harp Akademisi'ne[247] mensup bazı diğer *junker* grupları da Kışlık Sarayı müdafaa etmeye gönderilmişti. Bunlara bir bisiklet bölüğü, az sayıda Kazak ve Kadın Ölüm Taburu'nun takviyeli birkaç bölüğü destek veriyor; tüm bu kuvvetin mevcudu 1,500'ü bulmuyordu.

Kronstadt'tan yola çıkmış olan Aurora kruvazörü, 25 Ekim Çarşamba günü sabaha karşı saat 03.00'da Neva'ya girdi ve Nikolayevski Köprüsü'nün hemen ötesinde demirledi. Kızıl Muhafızlar da yine şafak sökmeden önce kritik binalar ile demiryolu istasyonlarını ele geçirmeye ve köprülerin üzerindeki *junker* kontrol noktalarını silahsızlandırmaya başladı. Troçki, bir grup denizcinin devlet bankasını işgal ettiğini, ana telefon santralinin de bir piyade bölüğü tarafından çatışmaya gerek kalmaksızın el geçirildiğini iddia ediyordu.[248] Gerçekte ise Deniz Kuvvetleri karargâhına doğru uzanan Gorohovaya Caddesi üzerinde bulunan ana telefon santralinin ele geçirmek üzere ilk gelenler bir grup *junker*'di.

Bolşevik Mihail Laşeviç komutasındaki Letonya Tüfek Tümeni'ne mensup askerleri taşıyan birkaç kamyon binanın önünde durdu. Araçlardan inen ilk Letonyalılar kapıdaki nöbetçileri vurdu. Ardından

askerler binaya girdi ve üst katlarda bulunan *junker*'lere ateş açtı. İçerideki kadın telefon operatörleri dehşet çığlıkları attılar.

Binanın hemen yanındaki sokağa sığınmış olup bu anlara tanıklık eden şapkacı çırağı bir delikanlı şöyle aktarıyordu: "Hem ölü hem de yaralı Letonyalılar ve *junker*'ler pencerelerden aşağı atılıyordu. Kırılan kemiklerinin seslerini duyabiliyordum. Yanımda dikilen kadınlar Meryem'e dua ediyor ve ağlıyordu. Rusça bilen Letonyalı bir asker, bana şehirde bir kalkışmanın başladığını söyledi. İşçiler ve askerler, burjuva Rus hükümetine karşı ayaklanmıştı. Binadaki çatışmalar sona erince hemen cesetlerin yanına vardık. Kanlı suratları ve yarılmış kafalarıyla öylece yatıyorlardı. Kamyonlara nasıl yüklendiklerini gördük ve Laşeviç'in askerlere, 'Bunları Neva'ya götürüp atın,' diye emir verdiğini işittik."[249]

Bir Sırp askeri kılığına girerek gizlenmiş olan Kerenski, bakanlarını Kışlık Saray'ın Malakit Salonu'nda bırakıp saat 09.00'dan hemen sonra sıvıştı. ABD büyükelçiliğine ait ve üzerinde Amerikan bayrağı asılı bir araçla şehirden çıkarak kendisine destek bulmak üzere Pskov'daki Kuzey Cephesi karargâhına gitti. Şu işe bakın ki Kerenski'nin Bolşeviklere karşı koymak üzere bulabildiği tek birlik, an itibarıyla Korgeneral Pyotr Krasnov'un komuta ettiği 3. Süvari Kolordusu'na mensup Kazaklardı.

Lenin böylesine tarihi bir günü Petrograd'da bir apartman dairesinde saklanarak geçirmeye daha fazla dayanamazdı. Peruğunu kafasına geçirdi, gözlüğünü taktı ve kimliğini iyice gizlemek için başına bir sargı sardı. Yanına aldığı bir arkadaşıyla beraber tramvaya binerek Devrimci Askerî Komite karargâhına gitti. Bu karargâhın konuşlu olduğu bina, bir zamanlar aristokrat takımının kız çocuklarının eğitim gördüğü devasa bir paladyen saray olan Smolni Enstitüsü idi. Şimdilerde ise çatısına yerleştirilen Maxim makineli tüfekleri ve girişini tutan hafif topçu silahlarıyla daha ziyade bir kaleye benziyordu.

Sovyet'e ve onun Yürütme Komitesi'ne ev sahipliği yapan Tauride Sarayı'nın yerini almış olan Smolni'de Sosyalist Devrimciler ve Menşevikler de bulunuyordu. Bu nedenle Lenin, gizliliğine büyük bir özen göstererek çok dikkatli bir şekilde içeri girdi. Bir masanın kenarına çöküp oturduğu ilk anda kimsenin dikkatini çekmedi. Menşevik lider Fyodor Dan'ın[250] iki arkadaşıyla beraber Lenin'in bulunduğu odaya girip paltosunu almaya yeltendiğini aktaran bir kaynağa göre Dan,

kılık değiştirmiş olmasına rağmen Lenin'i hemen tanıyıp koşarak oradan uzaklaşmış, o da arkasından alaycı bir kahkaha patlatmıştı.

Lenin, "Rusya Yurttaşlarına!" bildirgesini kaleme almakta hiç gecikmedi. Bu bildirge de alışılagelmiş olduğu gibi vaktinden önce yapılan bir duyuruyla başlıyordu: "Geçici Hükümet'in görevi artık sona ermiştir. İktidar, Petrograd işçi sınıfı ve garnizon birliklerinin başındaki organlar olan Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti ile Devrimci Askerî Komite tarafından devralınmıştır."[251] Sarsılmaz bir özgüven ihtiva eden bu beyannameye rağmen, uzandığı yerde uyuyormuş gibi yapan Lenin'in içi hâlâ rahat etmiyordu.

Kerenski'nin bakanları, önderlerinin kendilerini kurtaracak bir süvari birliğinin başında ansızın ortaya çıkacağı umuduyla Kışlık Saray'ın Malakit Salonu'nda bekliyordu. Gel gör ki, Sergei Eisenstein'ın çektiği propaganda filmi marifetiyle günümüze kadar ulaştırılmış olan Bolşeviklerin Kışlık Saray'ı basma efsanesi, gerçekte bir kahramanlık hikâyesi olmaktan çok uzaktı.

Saray Meydanı, makineli tüfekli *junker*'ler ve hafif topçu birliklerince savunuluyordu. Topçu silahları, kütükler ve kum torbaları kullanılarak tahkim edilmiş küçük mevzilere yerleştirilmişti. Kızıl Muhafızların başlattığı ürkek taarruz, savunan tarafın ilk grup top atışları ile insicamını kaybedip dağıldı. Lenin'in garnizon birliklerinden etkin bir destek alınacağına dair iddiaları boşa çıkmıştı. Baltık Filosu'na mensup olup kimilerine göre mevcutları beş bini bulan çok sayıda denizci, muhtelif deniz taşıtlarıyla Kronstadt'tan yola çıkıp günün öğleden sonraki kısmının ilk saatlerinde Kışlık Saray'a saldırdı. Fakat bunlar da *junker*'lerin ve Kadın Ölüm Taburu'nun açtığı ateşlerle sindirildi.

Kronstadtlı denizciler açık arazide Saray Meydanı'na taarruz etmeye hazır olmadıklarından, Kışlık Saray'ın karşısındaki iskelede palamarlamış olan Aurora kruvazörü 152 mm.lik topunun taretini geri çevirerek yol durumuna[252] getirdi. Troçki ve *Milrevkom*, saat 06.30'da Geçici Hükümet üyelerine bir ültimatom vererek teslim olmamaları halinde Petro ve Pavel Kalesi ile Aurora kruvazöründe bulunan silahların ateş açacağını söyledi. Bakanlar, Kerenski'nin kendilerine sadık birliklerin başında bir an önce ortaya çıkmasını ummaktan başka bir

şey yapamıyordu. Aslına bakılırsa Aurora kruvazörü gerçek mühimmat almaksızın yola çıkmıştı; dolayısıyla da saat 09.00'da ateş emri gelince yalnızca bir pare manevra merasim kartuşu[253] atabildi. Kaledeki topçuların ise mühimmatı vardı; fakat hedeflerinin büyüklüğü göz önüne alındığında bunların isabet oranı içler acısıydı. Atılan otuzdan fazla top mermisinden yalnızca iki adedi Kışlık Saray'ın Neva'ya bakan cephesine isabet etti. Kaledeki Colt makineli tüfekleri de Neva üzerinden atış yapıyor; fakat bunların tesiri son derece sınırlı oluyordu.

Bunun hemen ardından Kızıl Muhafızlar Kışlık Saray'ın hiç kimse tarafından tutulmayan bir kapısını bulup içeriye girdiler, fakat içerideki *junker*'ler ile karşılar karşılaşmaz teslim oldular. Kendilerine vaat edilen desteğin ulaşmamış olmasında ötürü umutsuzluğa kapılmış olan savunan taraftakiler, bir süre sonra geri çekilmeye başladı. Savunmanın âdeta buhar olup uçtuğunun farkına varan bir grup denizci ve diğer asker saraya yaklaştı. Kendilerine mukabele edilmemesinin verdiği cesaretle pencerelere tırmanıp içeri girdiler. Kontrolsüz bir güruh ansızın saray mahzenlerindeki votka ve şarapları yağmalamaya, postallarını onarmak üzere sandalye ve koltukların derilerini sökmeye ve camı çerçeveyi indirmeye başladı. Kâğıt üzerinde komutanlık yapmakta olan Vladimir Antonov-Ovseenko, evvela Preobrajenski ardından da Pavlovski Muhafız Alaylarına mensup olup şarap mahzenlerine girişi engellemekle görevlendirilen nöbetçilerin yağmaya iştirak edip nasıl kör kütük sarhoş olduğunu şöyle aktarıyordu: "Akşam olduğunda, 'Romanovların artıklarını içelim!' nidaları eşliğinde çılgınca bir içki alemi başladı."[254] Mahzenleri su altında bırakmak gibi bir çözüm de denendi ama "bu maksatla gönderilen itfaiyeciler de kafayı bulmuştu."

Antonov-Ovseenko'ya teslim olan bakanlar, Petro ve Pavel Kalesi'ne götürüldü. Kışlık Saray'daki şiddet partisinin ardından Bombacı Alayı kışlasına götürülen Kadın Ölüm Taburu'nun bazı mensuplarına burada toplu şekilde tecavüz edildiğine dair bilgiler geliyordu. Fakat Antonov-Ovseenko'yu bu kadınları serbest bırakmaya ikna etmiş olan İngiliz irtibat subayı Tümgeneral Knox'un raporu şöyleydi: "Bu kadınlar Pavlovski kışlasında bulundukları ve ardından Bombacı Alayı kışlasına götürüldükleri esnada hakaretin ve dayağın her türlüsüne maruz kalmış da olsa, teyit edebildiğimiz kadarıyla, gerçek anlamda canları yakılmış değildir."[255]

Bolşevik yönetim kadrosu, hükümetin teslim olduğuna dair haberleri Smolni Enstitüsü'nde sabırsızlıkla bekliyordu. 2. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, bu binanın beyaz sütunlu ve görkemli balo salonunda toplandı. Sosyalist partilerden oluşacak bir koalisyon hükümeti kurulmasına yönelik çağrılar karşılık bulur gibiydi; fakat Bolşeviklerin Geçici Hükümet'e yaptığı baskın, bunun bir iç savaş ilanı anlamına geldiğine yönelik suçlamaları da beraberinde getiriyordu. Bir Sosyalist Devrimci olan Vladimir Zenzinov şöyle yazıyordu: "Diğer partiler, Bolşeviklerin riyakâr hamlelerine karşı protestolarını birbiri ardına dile getirdi. Devrimci hareketlerin temsilcileri sırayla kürsüye çıkarak öfkeli ifadelerle tepkilerini dile getirdikten sonra, Bolşeviklerle hiçbir ortak gayeleri olmadığını göstermek maksadıyla kongreyi terk ettiler."[256]

Menşevik lider Martov, Bolşevikleri attıkları adımların doğuracağı sonuçlar konusunda ikaz etti. Ona göre bu adımlar "kıtlığa ve kitlelerin yozlaşmasına"[257] sebebiyet verecekti. Troçki, onun "büyük gelişmeler karşısında pes etmiş korkak ve önemsiz bir burjuva" olduğunu ifade ederek söylediklerini umursamadı. Martov protesto ederek salondan çıkarken, Troçki artık herkesçe bilinen o hakaret ifadeleri ile arkasından bağırdı: "Sizler artık sonu gelmiş zavallılarsınız. Zamanınız çoktan geçti. Şimdi ait olduğunuz yere, yani tarihin çöplüğüne gidin!"[258]

Partilerin protesto ederek kongreyi terk etmesi, meydanı tüm rakip ve düşmanlarını ortadan kaldırmak üzere bir iç savaş isteyen Lenin'e bırakmıştı. Maksim Gorki, Lenin'in yakın bir arkadaşı olsa da onun kişiliğine dair hiçbir yanılgı içerisinde değildi ve düşündüğünü söylemekten de çekinmezdi. 7 Kasım günü Novaya Jizn gazetesindeki "Zamansız Düşünceler" adlı köşesinde yayımlanan, Bolşevik ihtilalinin ardından kaleme aldığı makalesinde şöyle yazıyordu: "İşçi sınıfının gerçek hayatta mucizelere yer olmadığını bilmesi gerekiyor. Kendilerini açlığın beklediğini, sanayideki düzenin tepetaklak olacağını, ulaşım sisteminin bozulacağını, uzun süreli ve kanlı bir anarşi sürecinin ardından gelen devrin daha az kanlı ve acı verici olamayacağını bilmeliler. Proletaryanın mevcut lideri tarafından sürüklenmekte olduğu yol böyle bir yoldur ve Lenin'in kadirimutlak bir sihirbaz değil, emekçilerin ne yaşamını ne de onurunu harcamaktan geri duracak soğukkanlı bir düzenbaz olduğu anlaşılmalıdır."[259]

9

Delikanlılar Seferi
Junker İsyanı
Ekim-Kasım 1917

Lenin, 26 Ekim'i 27'ye bağlayan gece eskinin Smolni Soylu Genç Kızlar Enstitüsü olan binada kalabalık bir dinleyici grubuna hitap etti. Bu konuşma, 2. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin kapanış oturumunda yapılıyordu. Havayı kaplayan *mahorka* tütününün dumanı, terleyen insan vücutları ve oksijen yetersizliği nedeniyle nefes almak neredeyse imkânsızdı ama duydukları coşku katılımcıların uyuyakalmasına engel oluyordu. Lenin, "Artık Sosyalist düzeni inşa etme vakti gelmiştir!"[260] dediğinde kelimenin tam anlamıyla kulakları sağır eden bir zafer haykırışı duyuldu. Savaşmakta olan ülkelerin halklarını derhal barış yapmaya davet etmekte Lenin açısından bir çelişki yoktu. Hemen ardından ekledi: "Fakat umuyoruz ki buralarda da bir devrim baş gösterecek."[261]

Birkaç saat sonra, yani 27 Ekim günü sabaha karşı saat 02.30'da Kamenev kalabalık bir dinleyici grubuna Kurucu Meclis teşkil edilip yürütmeyi devralana kadar bir "geçici işçi ve köylü hükümetinin", resmî adıyla Halk Komiserleri Konseyi'nin[262] ülkeyi yöneteceğini söyledi. Ardından konseyde görev alacak isimleri okudu. Bu isimler arasında Konsey Başkanı olarak Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin), Dışişleri Halk Komiseri olarak Lev Davideviç Bronştayn (Troçki), Savaş Komiseri olarak Vladimir Antonov-Ovseenko, Sosyal Refah Komiseri olarak Aleksandra Mihaylovna Kollontai, Eğitimi ve Aydınlanma Komiseri olarak Anatoli Vasilyeviç Lunaçarski ve Milletler Halk Komiseri olarak da Josef Visaryonoviç Cugaşvili (Stalin) bulunuyordu. Fakat bir süre sonra bu hükümetin geçici değil kalıcı olacağı anlaşılacak, Kurucu Meclis hiçbir zaman yürütmeyi devralamayacaktı. Kongrede bulunanlar nihayet saat 04.00'da yorgun argın salonu terk etti.

Bir çift kanatlı uçak aynı günün sabahında Petrograd semalarında göründü ve Nevski Bulvarı'nın üzerinden geçerken Kerenski tarafından kaleme alınmış bildiriler dağıttı. Bu bildirilere göre Kerenski birlikleri Çarskoye Selo'da kontrolü sağlamışlardı ve ertesi gün başkente el atacaklardı. General Krasnov, her ne kadar Kornilov olayından beri Kerenski'yi, deyim yerindeyse, adam yerine koymuyor olsa da emrindeki 3. Süvari Kolordusu'na mensup Kazakların çoğunluğu teşkil ettiği, bir zırhlı araç ve bir zırhlı tren ile desteklenen yaklaşık bin kişilik kuvvetiyle Pskov'dan başkente doğru ilermişti. Bir grup Kızıl Muhafız'ı defederek şafak sökmeden önce Gaçina'da kontrolü sağlamış, ertesi sabah da Çarskoye Selo'ya varmıştı. Toplamda 16 bin kadar askerin silahlarına el koyarak onları evlerine göndermişti; zira Kazakların mevcudu bu kadar esiri kontrol etmeye yetmezdi.

Troçki, Kızıl Muhafızları devrimi müdafaa etmek üzere şehrin dışına çıkmaya davet etti. Silahları olmayanlar hiç değilse mevzi kazmak üzere yanlarına kürek aldılar. Hemşirelik yapmak üzere gönüllü olan kadınların da katılımıyla kalabalık bir kıta Petrograd güneybatısına doğru ilerliyordu. Başlarında Bolşeviklerin Devrimci Askerî Komitesi'nden Nikolay Podvoiski vardı. Fakat Podvoiski bu görevin ağırlığını kaldıramadı ve Lenin'in gelişmeleri Smolni'den idare etmeye yönelik teşebbüsleri de sonuç vermedi. Podvoiski istifa kartını oynamaya kalkınca, "Lenin ona ya görevin başında durmasını ya da döndüğünde bir parti mahkemesi tarafından yargılanıp vurularak infaz edileceğini"[263] söyleyerek karşılık verdi.

Helsingfors ve Kronsradt'tan daha fazla denizcinin yanı sıra savaş gemileri de gönderilmesini talep eden Lenin, Tsentrobalt ile sürekli olarak irtibat halindeydi. Raskolnikov, Oleg kruvazörü ile Pobeditel muhribini yola çıkardı. Pulkovo Tepeleri bölgesinde savunma hattını güçlendirmek üzere Petrograd garnizonunda bulunan birliklerden de takviye kuvvetler sevk edildi. Volinski Muhafız Alayı[264] başarısıyla temayüz edemiyordu. Keşif icra etmesi emredilen bir teğmen bu görevinde başarısız oldu ve ardından karman çorman bir ricat gerçekleştirildi. Pulkovo Tepelerindeki Kızıl Muhafızlar alay komutanını eski bir monarşist olmakla suçladılar ve alay komiserini de istifaya zorladılar. Pulkovo'da toplam on bin Kızıl Muhafız ve beş bin kadar da Baltık Filosu'na mensup denizci tertiplenmişti.

Krasnov, bulduğu her fırsatta cephedeki komutanlara telgraf çekerek takviye kuvvet istiyor, fakat her seferinde başarısız oluyordu. Yetersiz muhabere imkânlarından ve başta Kerenski'nin Petrograd'dan kaçmasına yardım etmeyi reddetmiş olan General Çeremisov olmak üzere, kıdemli subayların kendisiyle iş birliği içerisinde çalışmamasından şikâyetçiydi. Generaller ya Bolşevikleri provoke etmekten ya da iç savaşa doğru atılan ilk adımlardan sorumlu olmaktan korkuyordu. *Vikzhel* adlı demiryolu işçileri sendikasının hem Menşeviklerden hem de Sosyalist Devrimcilerden müteşekkil yönetim kademesi, her iki tarafa gelecek olan takviye kuvvetleri engellemek maksadıyla yine yolları kesti. Zira bunlar, bir ateşkes ilan edilerek tüm sosyalist partileri temsil edecek bir koalisyon hükümeti kurulmasından yanaydı.

Süvarilerin Pulkovo Tepelerine doğru yokuş yukarı icra ettikleri hücum, kendilerine ateşle mukabele eden Kızıl Muhafızların zayıf nişancılığına rağmen, yağan şiddetli yağmur nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandı. Dürbünüyle çatışma bölgesini gözetleyen Krasnov, sırtlarında siyah ceketleri ve başlarında sipersiz şapkalarıyla kanatları savunmakta olan Baltık Filosu denizcilerini seçebiliyordu. Kazak Muhafız birliğinden bir bölük yeniden hücum etmeye niyetlendi; fakat çamurlu zemine saplanarak atlarının çoğunu kaybetti.

Kendisinin neredeyse yirmi katı büyüklüğünde bir birlikle karşı karşıya kalan Krasnov, 30 Ekim Pazartesi günü itibarıyla Pulkovo Tepelerine hücum etme fikrini artık bir kenara bıraktı. Bolşeviklerle kurdukları temaslar sonucu kararlılıklarını yitirmiş olan askerleri, bir yandan da mühimmat, gıda ve atları için de saman yoksunluğu çekiyordu. Kazaklar karşı tarafa bir ateşkes teklif etmek üzere kendi kendilerine bir heyet görevlendirdiğinde Krasnov'un buna engel olacak durumu yoktu. Bu müzakere heyeti, Sosyal Refah Komiseri Aleksandra Kollontai'nin Ukraynalı bir Bolşevik olan kara sakallı genç sevgilisi Pavel Dibenko liderliğindeki birkaç denizci ile birlikte geri döndü. Etkileyici bir düzenbazlık sergileyen Dibenko, Bolşevik yönetim kademesinin *Vikzhel* sendikasının önerdiği koalisyon hükümetini kabul edeceğini ve bu yüzden de savaşmaya gerek olmadığını söyledi.

Kazakların tek arzusu, vatanları Durgun Don'a geri dönmekti. Bunu gerçekleştirebilmek için de Kerenski'yi Bolşeviklere vermeye hazırdılar. Fakat Rusya'nın eski lideri, kendisini pek benzetememiş de

olsa, bir denizci kılığına girerek tam zamanında kaçmayı başardı. Artık tüm tarafların desteğini yitirmiş olan Şubat Devrimi'nin kahramanı Rusya'yı terk edip Paris'e gitti. Bu açıdan Tobolsk'a sürdürdüğü Çar ve ailesine nazaran şanslıydı.

Krasnov'un ilerleyişi ile eşzamanlı olarak, (büyük oranda sağ Sosyalist Devrimci bir hareket olan) "Ülkenin Kurtuluşu ve Devrim Komitesi" isimli örgüt de destekçilerine Bolşevik diktatörlüğüne karşı ayaklanma çağrısı yapmıştı. Bu çağrıya kulak veren Çarlık destekçisi subay sayısı oldukça düşüktü; bu nedenle de bu ayaklanma hocaları tarafından çatışmaya sevk edilen ve farklı harp akademilerinde eğitim görmekte olup adlarına *junker* denen bir grup askerî öğrencinin gerçekleştirdiği bir "delikanlılar seferi" olup çıktı. Kimileri on dördünü henüz geçmiş olan bu öğrenciler boyları kadar tüfekler taşıyordu. Kendilerini kanıtlamakta ve bir amaç uğruna canlarını feda eylemekteki sabırsızlıklarıyla, Stendhal'ın Parma Manastırı romanının kahramanı Fabricio del Dongo'yu andırıyorlardı.

Petrograd merkezinin sakinleri 29 Ekim Pazar sabahına makineli tüfek sesleriyle uyandılar. Petrograd ve civarındaki bazı harp akademilerinin *junker* öğrencileri gece boyunca hazırlıklarına devam etmişti. İstihkâm Akademisi öğrencileri, Fontanka ve Moika Nehirlerinin birbirine karıştığı noktada bulunan Mihaylovski Kalesi'nde konuşlu okullarını tahkim ettiler. Bir mimari ustalık eseri olan bu devasa kale, banisi Çar 1. Pavel'in yine burada katledilmesinden sonra istihkâm sınıfı askerî öğrencilerin eğitim gördüğü bir akademi olarak kullanılmaya başlanmıştı. Fyodor Dostoyevski de teğmen çıkıp ilk romanını yazmadan önce 1830'lu yılların sonunda burada eğitim görmüştü.

Junker'ler, kendi aralarından biri Bolşevik biri de sol Sosyalist Devrimci olmak üzere iki kişiyi ayaklanmadan önceki gece derdest ederek *Milrevkom* ve Smolni'nin durumdan haberdar olmasını engelledi. Ardından günün ilk saatlerinde bir grup *junker*, zırhlı araç birliğinin bulunduğu Mihaylovski manejini bastı. Komiser Zibin, laçkalaşmış disiplini eleştirdiği ertesi günkü raporunda şöyle diyordu: "Şafak sökmeden önce bir grup *junker* arka kapıya yanaştı ve kendilerine hiçbir şekilde direnmeyen nöbetçileri teslim aldı. O saatte vardiyası olan makineli tüfek nişancısı da görev yerinde değildi ve gelenlere

kimse karşı koymadı...Askerlerin yaklaşımı hiç de güven verici değil. Devrimci duyguları güçlü olanlar yalnızca küçük bir azınlık."[265] Sonuç olarak *junker*'ler, üç tanesini bir zafer nişanesi olarak hemen yandaki Mihaylovski Kalesi'ne götürdükleri bazı zırhlı araçları alıp manejden ayrılmayı başardılar.

Öğretmen subaylar şafak vaktinden hemen önce öğrencilere mühimmat dağıttı. Bir süre sonra, kollarında kırmızı pazıbentleriyle Putilov fabrikasının Kızıl Muhafızları, yanlarında Kronstadt'tan bbir topçu silahı ve bir grup denizci ile kaleye geldiler. Bu askerlerin şapkalarında kırmızı armalar vardı. Bu esnada bazı öğrenciler telefon santralini ve Bolşevik yetkililer ile yabancı basın mensuplarının konakladığı Astoria Oteli'ni ele geçirmişti. Amerikalı bir kadın gazeteci şöyle aktarıyordu: "Dudaklarının kenarından sarkan iğreti sigarası ve elinde altıpatlarıyla bir çocuk subay birden Bolşevik nöbetçileri duvara yaslayıp silahlarını aldı."[266] Her zaman olduğu gibi plan, Kerenski süvarilerle birlikte gelene kadar binayı kontrol altında tutmaktı.

Telefon santralindeki delikanlılar ise gözleri uzağı pek iyi göremeyen Savaş Komiseri Antonov-Ovseenko'yu sokak ortasında tutukladı. Bolşeviklerce bu ayaklanmaya ilişkin hazırlamış bir raporda, "Komiteye destek verecek olan subaylar gizlice geldiler,"[267] deniliyordu. Bu subaylar, öğrencilere "İsmailovski Muhafızları, Semenovski Muhafızları, Volinski Alayı, Kazaklar ve bunun gibi bazı garnizon birliklerinin" ayaklanmayı desteklediğini söylediler. "Fakat bu yanlış bir bilgiydi ve düpedüz provokasyondan ibaretti. Politika hakkında hiçbir bilgisi olmayan *junker*'ler bu kuyruklu yalanlara inanmıştı."

Başarılı İngiliz askerî ataşesi Tümgeneral Knox, eski subayların askerî öğrencilere destek verme konusundaki gönülsüzlüğü karşısında şaşırıp kalmıştı: "Karşılıklı ateş muharebesi devam ederken, daha önceden tanıdığım bir subayı koluna kız arkadaşını takmış sokakta dolaşırken gördüm. Şaşkınlıkla neden mücadeleye katıldığını sorduğumda olanları kendisini hiç alakadar etmediğini söyledi!"[268]

Telefon santralini ablukaya almış olan Bolşevik denizciler, askerî öğrencilerin Antonov'u esir aldığı esir aldığı haberini duyunca küplere bindi. Raskolnikov, *junker*'lerin Bolşevik muhaberesini dinlediklerini önceden biliyordu. Başlarındaki öğretmen subaylar, bir süre sonra Kerenski birliklerinin Petrograd yakınlarda falan olmadığını ve Petrograd garnizonunda kendilerini destekleyen tek bir birlik bile

bulunmadığını itiraf ettiler. Omuzlarındaki apoletleri söküp olayların sorumluluğundan kurtulmak üzere ortadan ilk kaybolanlar da öğrencileri çatışmaya sürükleyen bu subaylar oldu.

Karşı koyma ihtimalleri olmayacak kadar kuvvetli Kronstadt denizcileri tarafından etrafı çevrilmiş ve hiçbir kurutuluş ümidi olmayan öğrenciler paniklemeye başladı. Denizciler bunların tamamını öldürmek istiyordu; zira içlerinden bazıları daha önce Kışlık Saray'da yakalanmış ve bir defa eline silah almama sözü karşılığında salıverilmişti. Öğrenciler, canlarını bağışlamayı garanti ettiği takdirde rehin tuttukları Antonov'u serbest bırakacaklarını söylediler. Denizciler bu durumdan tiksindiyse de Antonov sözünde durdu ve hiçbir öğrencinin canına kastedilmedi.

Genç askerî öğrencilerin ayaklanması o gün akşam saat beşte Mihaylovski Kalesi'nde sona erdi. *Manchester Guardian* gazetesinden Morgan Philips Price şöyle yazıyordu: "Silah bıraktırılan *junker*'ler yürüyerek Petro ve Pavel Kalesi'ne götürüldü. Fakat bundan önce aralarından bazıları seçilip ölene kadar tüfek dipçikleriyle dövüldü."[269]

Moskova'da işler Bolşevikler açısından o kadar da iyi gitmiyordu. Bunun temel sebebi, Petrograd'daki Kamenev ve Zinoviev'in aksine, Moskova'da bulunan liderlerin gücü zorla ele geçirme fikrine karşı olmasıydı. Bununla birlikte bir belirsizlik de hâkimdi. Tarih Müzesi'nde bulunan Oreşnikov, 26 Ekim günü günlüğüne şunları yazmıştı: "Burjuva gazetelerinin editör ofisleri Bolşevikler tarafından ele geçirildiğinden Petrograd'daki gelişmelere dair hiçbir haber gelmiyor."[270] Fakat bunun hemen ardından da Moskova'daki harp akademilerinden birinde öğrenim gören bir grup *junker*'in, Kremlin'in hemen yanında yer alan Tarih Müzesi'ne gizlice gelerek geceyi burada geçirdiğini söylüyordu.

Aynı günün ilerleyen saatlerinde, Moskova Devrimci Komitesi'nden iki temsilci Kremlin'e gelerek 56. Alay'dan burada muhafaza edilen silahların kendilerine teslim edilmesini talep etti. Fakat çok geç kalmışlardı. Tarih Müzesi'nde saklanan askerî öğrenciler Kremlin'i ablukaya alıp bu silahlara el koymuştu bile. Bolşevik kaynakları, öğrencilerin içeride bulunan askerleri dışarı çıkıp teslim olmaya davet ettiği, ardından da dışarı çıkanları vurduğunu ısrarla iddia ediyordu. Bu olay, Geçici Hükümet'i destekleyenlerin Kremlin'de ve Moskova merkezinde

tertiplenerek burada direndiği, birkaç gün sürecek sokak çatışmalarının fitilin ateşliyordu. Kremlin'den başlayarak kuzeybatı yönünde devam eden uzun ve işlek Tverskaya Caddesi'nde yer alan eski genel valilik konutunda bulunan İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin etrafı sarıldı. Şiddetli bir yaylım ateşi, caddeye bakan binalarda yaşayan apartman sakinlerini merdiven boşluklarına sığınmaya zorladı.

Aralarında Lubyanka Meydanı'nın köşesinde yer alıp *junker*'lerin iki adet makineli tüfek mevzilendirdiği ve "yakacak odun, mobilya ve akla gelebilecek her türlü çerçöpten"[271] müteşekkil olan bir tanesinin de bulunduğu çok sayıda mevzi ve barikat inşa edildi. Moskova'daki pek çok üniversite öğrencisi de gönüllü olarak *junker*'lere katıldı; fakat tıpkı Petrograd'da olduğu gibi burada da hayatını riske etmeyi göze alabilen çok az eski subay vardı.

Her *junker* hem de Kızıl Muhafız tarafı geceleyin devriyeler çıkarıyordu. Bu devriye birlikleri, ürkütücü bir şekilde bomboş gibi görünen şehirde birbirleriyle çatışıyordu. Her ne kadar terk edilmiş olsalar da tren garlarının ışıkları yanıyordu. Genç bir Bolşevik işçi şöyle aktarıyordu: "Silah sesleri yankılanmaya devam ediyor, atışlar sanki burnumuzun dibinde yapılıyordu."[272] Başlangıçta sokak lambalarının ardına mevzilenip yalnızca karanlıkta gördükleri gölgelere ateş ediyorlardı. "Ardından gözlerimiz karanlığa uyum sağladı ve karşımızdakilerine ne olduğunu ayırt etmeye çalıştık."

Topçu atışları ilk kez 28 Ekim gecesi duyuldu ve ertesi gün çarpıcı bir şekilde artış gösterdi. *Junker*'ler Kremlin'de bulundukları yerden bir Bolşevik direnek noktası olan Einem Fabrikası'nı ateş altına alırken, Bolşevikler ise Serçe Tepeleri bölgesinden yaptıkları atışlarla tarihî anıtlara Almanların İkinci Dünya Savaşı esnasında sebep olacağından daha fazla hasar vererek Kremlin'i vuruyordu. Yazar İvan Bunin, kayınvalidesinin Arbat Caddesi'nin hemen ötesinde bulunan apartmanında mahsur kalmıştı: "Gün boyunca öyle çok top atışı yapıldı ki...Patlayan bombaların ve uçuşan şarapnellerin ardı arkası kesilmiyor, patlayan silahların sesi bir an olsun susmuyor. Şimdi de kim bilir ne tür bir silahtan atılan mermiler, binanın çatısında âdeta dolu gibi yağıyor... Neredeyse gece yarısı oldu ama uyumaya korkuyoruz. Bir gardırobu yatak odama siper ettim."[273] Gazetelerin yokluğunda, çoğu zaman ahmakça bir iyimserlik taşıyan sayısız söylenti kulaktan kulağa yayılıyordu. Petrograd'dan gelen bir mühendis 1 Kasım günü

Oreşnikov'a, Kerenski'ye sadık birliklerin başkentte kontrolü sağladığını ve "Lenin'in ekibiyle birlikte Aurora'ya binip Kronstadt'a kaçtığını"[274] bile söylemişti.

Moskova telefon santralini savunan *junker*'lerin sayısının yaklaşık üç yüz olduğu düşünülüyordu. Kızıl Muhafızlar ve beraberlerindeki bir grup asker, barikatları tahrip edip kenara itebilmek maksadıyla bir havan getirmişti. Bu havandan atılan ikinci mermi binanın çatısına isabet etti ve Kızıl Muhafızlar açılan delikten telefon santraline girdi. Santrali savunanlara teslim ol çağrısı yaparak kapılara tüfek dipçikleriyle vurmaya başladılar. Derken üçüncü kattaki pencerelerden birinde beyaz bir bayrak görüldü. Ateş muharebesi bir süre daha devam etti; fakat öğrenciler çok geçmeden teslim oldular. Sayıları iki yüzden azdı. "Bize içeridekilerinin hepsinin askerî öğrenci olduğu söylenmişti; fakat gördük ki aralarında öğrencilerin siperli şapkalarını giymiş olan siviller de vardı. Çok korkmuştular."[275] Askerler, öğrenciler teslim olmak üzere dışarı çıkar çıkmaz tehditler ve hakaretler savurarak onları dövmeye kalktı. Öğrenciler, Kremlin'deki 56. Alay'ın teslim olduktan sonra makineli tüfeklerle âdeta ot gibi biçildiğine dair rivayetleri duymuştu. Askerler, bu öğrenciler için üzülmüş gibi görünen Kızıl Muhafızlara şöyle çıkıştı: "Ne olmuş yani öğrencilerse? Hâlâ 'majesteleri' olmak istemiyorlar mı?"

Paustovski, öğrencilerin 2 Kasım günü teslim oluşuna dair notlarında şöyle diyordu: "*Junker*'ler binayı çevreleyen duvarın bitişiğindeki bayrağın etrafında sıraya dizilmişti. Şapkaları buruş buruş olmuş, gri kaputları duvar sıvalarından kalkan tozla kaplanmıştı. Pek çoğu tüfeklerine dayanmış, yarı uyur vaziyetteydi."[276] Birkaç Kızıl Muhafız'ın eşlik ettiği siyah renkli deri pardösülü ve silahsız bir adam yaklaştı. *Junker*'lerin başındaki subay bir adım öne çıkıp şapkasını ve altıpatlarını yere bıraktı. *Junker*'ler de aynını yaparak tüfeklerini ve mayon şeritlerini bıraktıktan sonra yavaşça yürüyerek uzaklaştılar... Parça parça olmuş dallarının üzerine kırağı düşmüş ıhlamur ağaçları, dumanların arasında öylece dikiliyordu. Kırık sokak lambalarından yayılan ışık, Puşkin abidesine kadar bütün bulvar üzerinde parıldıyordu. Kopup sarkan elektrik telleri sokakları kaplıyor, kaldırımların üzerinde bir o yana bir bu yana savruldukça çıkardıkları çınlama sesiyle sanki şikâyette bulunuyorlardı. Tekerlek izlerinin üzerinde yarı açık ağzından sarı dişleri görünen ölü bir at yatıyordu... Yine de bu manzara, yakın gelecekte gerçekleşecek iç savaş esnasında şahit olunacak vahşetin fragmanı dahi olamazdı."

Bolşevik ihtilaline karşı ilk kalkışma Petrograd'dan çok uzaklarda baş gösterecekti. Albay Aleksandr Dutov,[277] Kışlık Saray'ın el geçirilmesinden hemen sonraki gün olan 26 Ekim'de küçük bir birlikle Uralların güney ucunda bulunan Orenburg kentini ele geçirdi. 500 bin nüfus barındıran bu yer, Orenburg Kazak Ordusu'nun kalbi konumundaydı. Dutov kentte sıkıyönetim uygulamaya başladı ve Kazaklara savaş ilan etti. Çoğunluğu subay olmak üzere yalnızca iki bin askerle bu bölgenin Sibirya ile irtibatını kesebilecek bir konuma erişmeyi başardı. Yine de Dutov, Uralların doğusundaki tek kabul edilebilir Kazak atamanı olmasına rağmen, Kurucu Meclis'in seçilmesi için gerekli düzenlemeleri yapıyordu.

Daha doğuda, Sibirya'daki Verhneudinsk'te ise Albay Grigori Semenov 18 Kasım günü Bolşeviklere karşı ayaklandı. Emrinde bir grup Trans-Baykal Kazağı ve kendisinden çok daha gaddar bir adam olan Baron Roman von Ungern Stenberg ile birlikte eğittiği bir Buryat süvari alayı vardı. Manda boynuzuna benzer bıyıkları ve tıknaz bir vücut yapısı olan Semenov eğitimsiz ve kaba saba biriydi; fakat daima şüpheyle bakan gözlerinde tam bir köylü kurnazlığı vardı. Baltık baronu bir aileden gelen Ungern Sternberg ise zeki ve psikopat bir kişilikti.

Baronla 1913 yılında Moğolistan'da tanışma fırsatı bulmuş olan Burdukov adında bir Rus seyyah, onu içine kapanık ve takıntılı bir savaşçı olarak tanımlıyordu: "Yırtık pırtık ve özensiz kıyafetler içerisindeki bedeni sıskaydı. Sarıya çalan sakalları vardı; hissiz ve donuk bakışları tıpkı bir manyağınkine benziyordu. Üniforması leş gibiydi; eski püskü pantolonun altına giydiği postalları delinmişti... Bir Rus subayının Amur'dan yola çıkıp battaniyesi, yedek kıyafeti ve kumanyası olmaksızın ta Moğolistan'a kadar gelmiş olması görülmüş şey değildi."[278] Kendisiyle karşılaşan herkes, muhatabının âdeta içini gören ve çoğunlukla buz gibi donuk olarak tanımlanan bakışlarını hatırlıyordu. İki uzun kolun sarktığı geniş omuzlarının üzerindeki kafası ise dikkat çekecek kadar küçüktü.

Tüm eksiklikleri tek bir zayıf noktaya dayandırılıyor olmasına rağmen, askerî niteliklerine ilişkin yorumlar pek çok açıdan olumluydu: "Tek ciddi kusuru sürekli içki içmesiydi. Sarhoşken, bir subayın haysiyetiyle bağdaşmayacak davranışlarda bulunabilirdi."[279] Ungerg Sternberg kanunları ve bürokrasiyi de umursamazdı. Kâğıt kürek işlerinden öylesine nefret ederdi ki tüm resmî yazışma belgelerini sobaya atıp yakardı.

Bir Trans-Sibirya demiryolu treni 31 Aralık günü Çita'ya yaklaşıyordu. Bir grup Bolşevik, demiryolu hattının kendi kontrollerinde olduğunu düşünmenin rahatlığıyla, kendilerine ayrılmış birinci sınıf kompartımanda içki alemi yaparak 1918 yılının gelişini kutluyordu. Bu grubun lideri olan Kudriyaşev adındaki Bolşevik komiseri donanmaya mensuptu ve çantasında 200 bin ruble ile yerel örgütlenmeyi desteklemek üzere Vladivostok'a gidiyordu. Öyle sarhoştu ki Amur demiryoluna aktarma yapmayı bile unutmuş; trenleri Dauriya'da durdurulana kadar karşı karşıya oldukları tehlikenin farkına varamamıştı. Derken sarışın ve sıska bir subay, beraberinde astlarıyla kompartımana girdi ve donuk bakışlarını Kudriyaşev'e dikti: "Donanma Komiser Vekili, bu sen misin?" Kudriyaşev ürkek bir ifadeyle kimliğini doğruladı. Baron Ungern elindeki kâğıtlara şöyle bir baktı ve elini gırtlağına doğru götürüp "işini bitirin" anlamında bir hareket yaptı. Ardından, bakışlarını Kudriyaşev'in yanındakilere çevirdi ve "Bu pisliklere gelince, bunlara da birkaç kırbaç vurup dışarı atın gitsin,"[280] dedi. Bir gördü tanığının aktardığına göre, Ungern kendisini dışarı attırıp karların üzerinde vurularak infaz edilmesini emrederken Kudriyaşov diz çöküp canının bağışlanması için yalvarmıştı. Kudriyaşov'un üzerinden çıkın yüklü miktardaki para Ungern'in adamlarına dağıtıldı. Avrupa Rusyası'na giden trendeki tüm mallara, müzayede ile satılmak üzere, Ungern'in emriyle el konuldu. O asla kendine bir şey ayırmaz ve kadınlarla birlikte olmaktan hoşlanmazdı. Bunun yerine Dauriya'daki evinde kurtlarını beslerdi.

Kazak atamanlarının zalimce hükmettiği ve daha sonradan "atamanlar devri" olarak tanımlanacak olan dönemde; Semenov, Ungern ve Boris Annenkov gibi savaş ağalarının akıl almaz acımasızlıklarından ötürü, Sibirya'nın Baykal Gölü ötesinde bulunan kesimleri Rusya'nın geri kalan bölgelerinden daha fazla eza ve cefa görmüştü.

Bolşevik hükümranlığına karşı tüm Rusya'da isyanın merkezi olması en muhtemel yer Don'du. 1812 yılında Napolyon'a karşı verilen Yurtseverlik Savaşı esnasında, yalnızca Don Kazakları yirmi altı süvari alayı çıkarmıştı ki bu yaklaşık elli bin atlı anlamına geliyordu. Süvari Generali Aleksei Kaledin, haziran ayında Don Kazaklarının atamanı olarak seçilmişti. Bundan birkaç hafta sonra ortanın sağı olan Kadet Partisi ile bir ittifak yapmış; fakat bu partinin liderleri artık maaş almayan Moskova ve Petrograd

subaylarıyla birlikte Don başkenti olan Novoçerkask'a akın edince bu adımı attığına atacağına pişman olmuştu. Bolşevikler, Ukrayna'da Sovyet birlikleri Rada tarafından silahsızlandırılırken, Romanya Cephesi'nden subayların ve Kazak birliklerinin Kaledin'e katılmak üzere silahlı bir şekilde yurtlarına dönmesi karşısında öfkelenmişti.

Kaledin, yeni Bolşevik rejimi kontrolünde gördükleri muameleden şikâyet etmekte olan Kazakların dönüşünü beklenildiği gibi memnuniyetle karşıladı. *Stavka*'daki Kazak komiserliğinin raporu şöyleydi: "Kazaklar, bilhassa da cephede faal olarak görev alan ve *Sovnarkom* hükümetini tanımayan Don Kazakları suçlu ilan edilmiştir. Bolşeviklerden etkilenen kalabalık asker grupları Kazakları aşağılamakta ve onlardan nefret etmektedir. Zaruri ikmal maddelerini en son alan, hatta bazen hiç alamayan grup daima Kazaklar olmaktadır. Yem kıtlığından ötürü Kazaklar atlarının da çoğunu kaybetmiştir. Finlandiya ve Petrograd'daki Kazak birlikleri bulundukları yerde kalmaya zorlanmaktadır. Troçki, delegelerine bunların esir gibi görüldüklerini söylemiştir. Böl ve yönet taktiğini kullanan yeni idareciler, Kazak birliklerinin birleşip dayanışmasını engellemek adına tüm tedbirleri almaktadır."[281]

Don Kazağı ordularının kendi içindeki dayanışma dahi son derece kırılgandı. Subaylar ve askerler birbiriyle çekişiyor ve nispeten genç yaştaki Kazaklar cepheden eve döndüklerinde, gelenekçi "babalar" ile üç aşağı beş yukarı devrimin temsil ettiği değerleri destekleyen "oğullar" arasında nesil kaynaklı ayrışmalar yaşanıyordu. Kazaklar ile toprak mülkiyetinden yoksun olup ikinci sınıf vatandaş muamelesi gören, Kazak olmayan göçmen köylüler arasında da düşmanlık vardı. Bunlara ilaveten, Taganrog ve Rostov-na-Donulu sanayi işçileri ile Donbaslı madenciler, pek de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Kazakları Çarlık yanlısı gericiler olarak görüyordu.

Novoçerkask'ta toplanan Don kurultayı 20 Kasım günü bağımsızlığını açıklayınca, mahalli proletaryanın Kızıl Muhafızları Rostov'u ele geçirdiler ve burada Don Sovyet Cumhuriyet ilan ettiler. Buraya yakın mesafede bulunan Taganroglu sanayi işçileri de elli kişilik bir *junker* grubunun etrafını çevirdi ve canlarının bağışlanacağına kanaat getiren *junker*'ler[282] teslim oldu. Fakat bunlar bir metal fabrikasına götürülüp burada elleri ayakları bağlanarak topluca bir maden eritme ocağına atıldılar.

Kaledin ve destekçileri, Kafkasya'ya açılan kapı olan Rostov-na-Donu'yu 2 Aralık günü tekrar ele geçirdi. Bolşeviklerin buna karşı

hamlesi gecikmedi. Deniz Kuvvetleri Hava Savunma Okulu, Devrimci Donanma Komitesi'ne şu raporu gönderdi: "Deniz Kuvvetleri Hava Savunma Okulu Komitesi, Kaledin ayaklanması gerekçesiyle acilen yirmi adet bir pud'luk (16,38 kg) kırk adet de yarım pud'luk bomba tahsisi talep etmektedir."[283] "Durgun Don" iç savaşın kilit muharebelerinden birine sahne olmak üzereydi.

Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesine karşı başka ayaklanmalar da oldu; fakat bunlar birbirinden bağımsız şehir devletleri ilan etmek gibi koordinasyondan yoksun hamlelerdi ve birer birer yok edildiler. Finlandiya Muhafız Alayı, karşı devrimci bir isyanı bastırmak üzere 14 Kasım günü trenle Petrograd'dan Nijni Novgorod'a sevk edildi.[284] Fin askerler astlık-üstlük ilişkilerini bütünüyle ortadan kaldırmak istiyor, komiserlerinin kendilerini terfi ettirme girişimlerine dahi karşı çıkıyordu. Hatta bir toplantı yaparak subay yemekhanesindeki gümüş yemek takımlarının devlet bankasının kontrolüne verilmesini kararlaştırıp diğer Muhafız birliklerine de bu çağrıyı yaptılar. Bu uygulamanın maksadı, Bolşeviklerin ihtilal yaptığı haberinin yayılması sonucu rublenin küresel piyasalarda dolar karşısında yalnızca son on günde yarı yarıya değer kaybetmiş olmasıydı.[285]

Şehir halkının bir sabah uyandığında Bolşevik yanlısı silahlı grupların sokaklarda devriye gezdiğini gördükleri 8 Aralık gününe kadar, Sibirya bölgesindeki İrkutsk Bolşevik kontrolüne geçememişti. Kontrolün kimde olduğuna dair tüm şüpheleri gidermek maksadıyla şehrin hemen dışındaki Kudüs Tepesi'ne bir miktar makineli tüfek, tren garının arkasına da namluları şehir merkezine bakacak şekilde birkaç topçu silahı mevzilendirdiler. Bir avukat ve etnograf olan Moisei Krol şöyle yazıyordu: "Az sayıda *junker*, Kazak, subay ve yeni rejime karşı direnmek üzere silahlanan politikacılar olmasa, Bolşevikler tek bir damla kan dahi dökmeden İrkutsk'u ele geçirebilirdi."[286]

Serebrennikov şöyle yazıyordu: "Başlarında bir subay olan küçük bir *junker* birliği gördüm. Baştan ayağa seferî teçhizat kuşanmışlardı. Ayaklarında Sibiryaya'ya özgü olup adına *valenki* denen keçe botlar, sırtlarında ise kaputlarının üzerine giydikleri koyun derisinden pardösüler vardı. Tüfekleri omuzlarında asılı duruyor, palaskalarından el bombaları sarkıyordu."[287] Eğitim gördükleri harp akademisinde mevzilendiler.

Başlangıçta durum üstünlüğünü ele geçirerek Kızıl Muhafızları genel valinin konutunda kıstırdılar. "Bolşevik kuvvetleri muharebelerin uzayabileceğini hiç hesaba katmadıklarından kayda değer bir ikmal maddesi stokuna sahip değildiler; bu yüzden bir süre sonra açlıktan kırılmaya başladılar. Uzun zamandır su da içmemişlerdi. İçerinden cesur biri eline bir kova alıp Angara Nehri'nden su doldurmaya, hatta bazen avluda birikmiş karı getirmeye yeltendi mi *junker*'lerin isabetli atışlarına kurban gidiyordu. Pencereler daha ilk günden kırılmıştı ve binanın içi buz gibiydi. Kızıllar, ısınabilmek için buldukları ne varsa yakıyordu; ahşap zemin parkeleri, mobilyalar, tablolar...Sonuçta daha fazla dayanamayıp teslim oldular."[288]

Sokaklarda ateşlenen makineli tüfekler çok sayıda sivil zayiata neden oldu: "Pencereden baktığımızda, üzerinde Kızılhaç sembolü asılı kızakların geçtiğine sıklıkla şahit oluyorduk. Bazı cesur vatandaşlar arabalarıyla sokaklara çıkıp ölü ve yaralıları topluyordu." Şehirdeki muharebeler, Krasnoyarsk'ta bulunan Bolşeviklerin İrkutsk'a gönderdiği kalabalık takviyeler *junker*'lerin etrafını sararak onları teslim olmaya zorlayana kadar, yaklaşık on gün boyunca devam etti.

"Muzaffer olan taraf mağlup olanlara tam bir özgürlük sundu; İrkutsk'ta kalabilirler yahut herhangi bir tazminat ödemeksizin şehri terk edebilirlerdi. Anlaşma her iki tarafın temsilcilerince imza altına alındı ve şunu söylemeliyim ki Bolşevikler hakikaten bu hükümlere riayet ettiler."[289] Bununla birlikte, daha doğuda bulunan Ataman Semenov'a katılma niyetiyle şehirden ayrılmayı seçen Bolşevik karşıtları, Baykal Gölü demiryolunun ileri kesimleri boyunca "karşı devrimcileri yakalamak üzere tesis edilen ve çok sayıda insanın katledildiği kontrol noktalarında"[290] bekleyen diğer Kızılların varlığından haberdar değildi.

Ülkenin neredeyse her noktasından yağma ve keyfî muamele haberleri geliyordu. Lakier şöyle aktarıyordu: "Belets ve Harkov'da da çılgınca şeyler yaşanıyordu ama en şiddetli isyanlar Besarabya'da vuku buluyordu. Pogrom dalgası henüz Odessa'ya ulaşmış değil ama burada da ayaklanmalar bekleniyor."[291]

Urallardaki İrbit'te yağma olayları Kasım ayı sonlarına doğu gerçekleşti. Tahmin edilebileceği gibi ilk hedef, Cami'nin hemen karşısında bulunan Sibirya Konağı adındaki içki fabrikası oldu. İçeri giren

askerler her iki ellerinde üçer litrelik votka şişeleriyle geri dönüyordu. Bir öğrencinin aktardığına göre çarşı bölgesindeki bir dükkân bir süre sonra alev almıştı: "Ahaliden kadınlar etrafı aydınlatmak için burayı mahsus yaktılar ve ardından talana başladılar. Yağma yapan askerlerin sayısı ise ondan fazla değildi; pek çoğu yalnızca bir kenarda dikilmiş izliyor, zaman zaman da tüfekleriyle havaya ateş ediyordu. Hepsi dut gibi sarhoştu. Caddenin karşı çaprazında jambon, sosis, brendi ve çeşitli şaraplar satan bir dükkân daha vardı. Askerler buraya girdi, ben de onları takip ettim. Orta yaşlı bir kadın kalabalığın ortasında dikilmiş durmadan, 'İşte anahtarlar burada. Lütfen camı çerçeveyi indirmeden girin,' diyordu. Bu kadın dükkânın sahibiydi. Elbette onun dediği gibi yapmadılar ve içeri girmek için kapı ve pencereleri kırdılar. Kadın da anahtarları yere fırlattı ve oradan ayrıldı."[292]

O günlerde hiç kimse, Kornilov olayının hemen ardından hızlıca terfi ettirilmiş olan eski ordunun son başkomutanı General Nikolay Dukonin'in yerinde olmak istemezdi. Kendisini çok iyi tanıyan Wavell, onu "hoş, hayli becerikli fakat pek de etkileyici olmayan bir adam"[293] şeklinde tanımlıyordu.

Lenin, 8 Aralık günü Dukonin'den Alman makamlarıyla irtibat kurarak düşmanlığa son verilmesi ve barış müzakereleri yapılması teklifinde bulunmasını istedi. Zaman kazanmak isteyen Dukonin öncelikle İtilaf Devletleri ile görüşmesi gerektiğini söyledi. Fakat içine düştüğü açmazın sonucunda *Sovnarkom*'u Rusya'nın merkezî otoritesi olarak tanımadığını itiraf etmek durumunda kaldı. Lenin, onu derhal görevden alıp tüm birliklere birer mesaj göndererek General Dukonin'in yerine Üsteğmen Krilenko'nun atandığını duyurdu.

Bir Bolşevik olan Krilenko, Baltık Filosu'na mensup üç bin denizci ve Finlandiya ile Litovski Muhafızlarının ihtiyat birliklerinden teşkil edilmiş üç bin kişilik bir kuvvet eşliğinde 20 Kasım günü Mogilev'e ulaştı. Arabayla kaçırılma teklifini reddetmiş olan Dukonin, tren istasyonuna giderken Krilenko'ya teslim oldu. Bu pek de akıllıca bir hareket değildi. Zira Dukonin, Bihov Manastırı'nda esir tutulan Kornilov, Alekseev, Denikin, Lukomski ve diğer bazı generallerin kaçmasına müsaade etmiş olmasının denizcileri hayli öfkelendireceğini tahmin edebilmeliydi.

Krilenko, Dukonin'i kendi vagonuna alarak korumak istedi; fakat kana susamış Kronstadt denizcileri vagona saldırdılar. Dukonin'i perona çıkarıp üstünü başını soydular, iyice patakladıktan sonra "bedenine süngülerini saplayıp havaya kaldırdılar"[294] ve çıplak cesedini paramparça ettiler. Bolşevikler bu cinayetten sonra kısa zamanda herkesin öğreneceği bir şaka icat ettiler. "Dukonin karargâhında üstünü aramak" ifadesi argoda "bir subayı öldürmek" anlamına gelir oldu.

Yeni *Stavka*, bir hafta kadar sonra Kaledin, Kornilov, Dutov ve diğer generallere sempati duyabilecek olan kıdemli subaylara şöyle sert bir uyarıda bulundu: "... Tüm komutanlara uyarımız şudur ki kendilerinin yahut ilişki içerisinde oldukları kişilerin en ufak bir devrim karşıtı faaliyette bulunmasının cezası son derece acımasız olacaktır. Bu suçu işleyen herkes görevden alınacak ve yargılanmak üzere devrimci askerî mahkemeye sevk edilecektir."[295] Krilenko, öfkeli askerlerin gözünde baskıcı anlayışın bir sembolü olan subay apoletlerinin sökülmesini de emretmişti.

Açlıkla mücadele ile geçecek olan kış yaklaşırken, insanların haletiruhiyesi de değişiyordu. Genç gazeteci Konstantin Paustovski, Şubat Devrimi'nin "puslu romantizminin ve evrensel mutluluk inancının"[296] buhar olup uçtuğunu yazıyordu. Onun aktardığına göre; koyun derisi kalpağı, abartılı Kazak bıyıkları ve çatallı sesiyle haber merkezine gelen usta yazar Vladimir Gilyarovski orada bulunanlara şöyle demişti: "Sizi süt çocukları sizi! Sosyalistler! Günü geçmiş liberaller! Artık Rusya halkına dair aptal ihtiyar Madam Kurdyukova[297] kadar bile bilginiz yok. Rus insanını bilen benim ve o insanlar size dünyanın kaç bucak olduğunu gösterecek!"[298]

10

Demokrasi Bebeğinin Katli

Kasım-Aralık 1917

Lenin'in General Dukonin'e verdiği Almanlarla görüşmeye başlama talimatı hızlıca bazı sonuçlar doğurdu. Askerler bir kez daha cepheden evlerine doğru akın etmeye başladı. Barışın yakın olduğu bir yerde hiçbir köylü, mülk sahiplerinden ve Kilise'den alınarak dağıtılacak toprakların kendi payına düşecek kısmını kaybetmek istemezdi.

"Cepheyi terk eden askerlerin oluşturduğu kalabalık ordu, Rusya demiryolları boyunca akarcasına ilerliyor ve önüne çıkan her şeyi sorumsuzca yakıp yıkıyordu. Trenlerin içinde de el koyulabilecek veya yok edilebilecek her ne varsa ya el koyuluyor ya da yok ediliyordu. Vagon tavanlarındaki metal levhalar bile kanırtılarak söküldü. Sukarevski pazarında yoğun bir lavabo, ayna ve tren koltuklarından sökülmüş kırmızı kadife ticareti vardı."[299] Bu kaçaklar ordusundan bir güruhun "haydutça çığlıklar, akordeon sesleri ve makineli tüfek atışları eşliğinde" yaklaştığını duyan istasyon şefleri tabanları yağlıyordu.

Troçki, birinci sınıf kompartıman koltuklarından kırmızı kadifelerin sökülüp ayak bandajı olarak kullanılmasını yerinde buluyor, askerlerin de biraz lüksü hak ettiğini söylüyordu. Lenin ise yakıp yıkmanın bizatihi kendisini destekliyordu. Uzunca bir süredir, Bolşeviklerin geniş Rus coğrafyasında hakimiyeti sağlayıp elde bulundurmasının yalnızca şiddet yoluyla her şeyin yok edilerek geçmişe dönme ihtimalinin tamamen ortadan kaldırılmasıyla mümkün olduğunun bilincindeydi.

Lenin, Eylül ayında "iç savaşın sınıf çatışmasının en keskin şekli"[300] olduğunu yazmıştı. Ardından, Temmuz Günlerinde "proletaryanın bir iç savaş başlatmaya çok yaklaştığını" söylemiş; fakat Kornilov ayaklanmasının "burjuvazinin gerçek anlamıyla iç savaşı başlattığı bir komplo" olduğunu iddia etmişti. Bolşevik propagandası elbette iç savaşın gericiler tarafından başlatıldığını savunmalıydı. Lenin'in de gayet net bir şekilde idrak ettiği gibi, asıl önemli nokta ise şuydu: "Kitleler etki

altına alınarak mücadelenin içerisine çekilebildiği sürece, devrimci proletarya parlamentonun dışında parlamento içine nazaran kıyas kabul etmeyecek kadar güçlüydü. Bu, iç savaş açısından son derece önemli bir tespitti." Dolayısıyla, Bolşeviklerin Kurucu Meclis seçimlerinde net bir üstünlük sağlayamayabileceğini düşünen Lenin "iç savaş esnasında ortaya koyabilecekleri gücün" çok daha fazla olduğunun bilincindeydi. Ta en başından beri iç savaş, açık bir şekilde onun siyaseti başka araçlarla genişletmesi anlamına geliyordu. Yine de Kurucu Meclis seçimlerini iptal etmeye cesaret edemedi, zira bu hamle tüm sosyalist partileri Bolşeviklere karşı birleştirebilirdi. Dizginleri tamamen ele aldıktan sonra Kurucu Meclisi' dağıtmak muhtemelen daha kolay olacaktı.

Lenin, Bolşeviklerin Petrograd'da kontrolü sağlamasının hemen ardından Kasım ayında, nefretini ve hiddetini daha önceden "halk düşmanları" şeklinde tanımlanmış olan "sınıf düşmanlarına"[301] yöneltti. Bu, onun "kitlesel terör" stratejisinin başlangıcıydı. Fransızların yaptığı bir çalışmada belirtildiği üzere, "basit bir şekilde sosyal şiddeti yönlendirmenin çok ötesinde, 'kitlesel terör' kavramı sosyal yapının yeniden şekillendirilmesini hedefleyen ve herhangi bir sınıra tabi olmayan kararlı, kuramlaştırılmış ve ilan edilmiş bir politika olarak yayıldı ve gelişti."[302]

Lenin, birisi ona karşı çıktığında hemen küplere biner ve bunu bir ihanet yahut sabotaj olarak algılardı. Bolşeviklerin kontrolü ele geçirmesini protesto etmek maksadıyla memurların 29 Ekim günü bir grev kararı aldığını öğrendiğinde de her zamanki gibi sinirlenmişti. Bakanlıklardaki dosyalar dolaplara kaldırılarak kilitlenmiş, anahtarları da alınmıştı. En kötüsü de özel bankaların yanı sıra Devlet Bankası ve Hazine de para basmayı reddediyor, *Sovnarkom*'un otoritesini kabul etmiyordu. Bolşevikler yaklaşık bir buçuk ay kadar iş göremez oldu. Nihayetinde tüm banka tesislerine el koymak üzere Kızıl Muhafızlar devreye sokuldu ve aynı günün öğleden sonrasında bunların kamulaştırıldığı ilan edildi. Ertesi gün de Millî Ekonomi Yüksek Konseyi kuruldu.

Troçki, tüm memurları göreve çağırdığı 9 Kasım gününe kadar, Dışişleri Halk Komiseri olarak başında bulunduğu bakanlığa hiç uğramamıştı. O gün yaptığı konuşmada "Ben yeni Dışişleri Bakanı Troçki"[303] deyince herkesi alaycı bir gülme aldı. Troçki, konuşmanın ardından herkesin işinin başına dönmesini söyledi ama memurlar bunun yerine evlerine gitti. Diğer bakanlıklarda olduğu gibi burada yalnızca hademeler, kuryeler ve bazı sekreterler işlerine devam ediyordu.

Troçki, yurt dışındaki tüm Rus elçilerine Fransızca bir mesaj göndererek personelin yeni rejimin emirlerine itaat edip etmeyeceği konusunda derhal cevap beklediğini bildirdi: "Bu prosedürlere uymayı reddedenler derhal istifa edecek ve ellerindeki belge ve malzemeleri *Sovnarkom*'un talimatlarına uymayı kabul eden amirlerine teslim edecektir."[304] Mesajın altındaki imza şöyleydi: "*Commissaire du peuple pour affaires étrangerès, Trotzky.*" Kıdemli diplomatlardan pek azı göreve devam etmeyi seçecekti.

Sonuçta Bolşevikler tüm bakanlıkların ve önemli devlet bürolarının başına kendi komiserlerini atamak durumunda kaldı. Sivil devlet memurları, ya *Sovnarkom*'a sadakat metni imzalayarak görevlerine dönmeyi kabul edecek ya da devrim mahkemelerinde yargılanacaktı. Çarlık rejimi döneminde hizmette bulunmuş kıdemli memurlar yerlerini genç meslektaşlarına veya genellikle cahil ve eğitimsiz olup bakanlık dışından atanan muhterislere bıraktı. Lenin bu durumun bazı sorunlar yaratacağını elbette bekliyordu; fakat o bile yaşanan kargaşa ve yozlaşma karşısında dehşete düşmüştü. En etkili idareciler oportünistlerdi ama onlar da hizmet ettikleri rejime neredeyse hiç sadakat duymuyorlardı. Radek, bunlardan rejime gizlice muhalif olan birine şu itirafta bulunmuştu: "Biliyorsun, insanlarımın hiçbiri güvenilir değil. Hepsi sağcı ama onları avucumun içinde tutmayı başarabiliyorum."[305]

Lenin, *Vikzhel* demiryolu işçileri sendikasının koalisyon hükümeti talebinin kabul edilmesine yönelik tüm çağrıları, Parti'nin Merkezi Komitesi'nden gelenler de dahil olmak üzere, kesin bir dille reddediyordu. *Sovnarkom* kabinesindeki tüm toplantılarda tek başına öne çıkıyor ve ihtilali "Sovyetler başa!" sloganlarıyla gerçekleştirmiş olmasına rağmen Sovyet Yürütme Komitesi'ni bir kenara atmaktan çekinmiyordu. Sovyet'in başkanı Kamenev bu tutumu protesto ederek istifa etti ama bu hiçbir şeyi değiştirmedi. Lenin bir buzkıran gibi yoluna devam ediyordu. Kamenev'in yerine, Sovyet'i *Sovnarkom*'un sözünden çıkmayan bir kurum haline getirecek olan Yakov Severdlov'u atadı.

Bolşevik olmayan tüm gazeteler yasaklandı. Yasaklanan bu gazeteler ertesi hafta yeni künyelerle tekrar yayına başlayınca bir kez daha yasaklandı. Bunun tek istisnası olan ve Gorki'nin Lenin ile Bolşevik diktatörlüğünü açık açık hedef aldığı Novaya Jizn gazetesi bir sonraki

temmuz ayına kadar basılmaya devam etti. Lenin bu gazeteyi iç savaş esnasında daha fazla "entelektüel karamsarlığına"[306] müsaade edilemeyeceği gerekçesiyle kapatacaktı.

Lenin'in bile göstermelik de olsa sadakat sözü vermek durumunda kaldığı Kurucu Meclis seçimleri 12 Kasım günü başladı. Bolşevikler, Geçici Hükümeti Kurucu Meclis'in toplanmasını geciktirmekle suçlamış; nispeten ılımlı bazı üyeleri de bu meclise canıgönülden inanmıştı. Muhalefet için ise bu seçimler, 2. Nikolay'dan daha otokrat bir liderin önderlik ettiği bir parti devletine dönüşmeden önceki son çıkıştı. Marx'ın rakibi Mihail Bakunin vaktizamanında, "Bulabildiğiniz en ateşli devrimciyi alın ve ona sonsuz yetkiler verin. Bir yıl içerisinde Çar'dan da beter olacağını göreceksiniz,"[307] diyerek uyarmıştı.

Avrupa Rusyası ve Doğu Sibirya arasındaki devasa mesafeden ötürü oylama hayli uzun sürdü. Kadınların ilk kez oy kullanıyor olması da hadiseyi ayrıca emsalsiz kılıyordu. Bununla birlikte, gerici rahipler ve aşırı solcular bazı bölgelerde seçimleri manipüle etmekle meşguldü. Don bölgesinde, hem bir sol Sosyalist Devrimci hem de bir Kazak olan Yarbay Filip Mironov, 15 Kasım günü mahalli oy sandığının bulunduğu yere gitti. Şöyle aktarıyordu: "Elbette sandık başkanı olarak bir rahip görevlendirilmişti. Uzun saçlarını gevşetmiş, sandığın yanında oturuyor ve sırası gelene, 'dördüncü listeye oy verin,' diyordu. (Bu liste General Kaledin ve yardımcıları tarafından hazırlanmıştı.) Ortaya çıkıp 'Sosyalist Devrimcilerin yer aldığı ikinci listeye oy verin' deyince bana vahşi hayvanlar gibi kükremeye başladılar. İşte, o uzun saçlı aylaklardan (rahipler) bu kadar çekiniyorlardı. Şimdi de bir Bolşevik olduğumu söylüyorlar!"[308]

Daha önce görülmemiş bu seçimde, az da olsa düzensizlik ve karmaşa yaşanacağı kesindi. Seçimin sonuçları da her zaman bir tartışma konusu olarak bir kenarda duracaktı. Aldıkları destek hızla artmakta olsa da Bolşevikler yalnızca on milyon oy toplayabilmiş olmanın hayal kırıklığını yaşıyordu; bu sayı toplam oyların çeyreğinden biraz daha azına tekabül ediyordu. Birinci parti olan Sosyalist Devrimciler ise toplam oylarının yüzde otuz sekizini alarak 16 milyon oy sayısına ulaşmıştı. Bununla birlikte bu oran aldatıcıydı; zira sağ ve sol Sosyalist Devrimciler çok yakın zamanda ayrılmıştı ama çoğu sandıktaki oy pusulaları bu ayrıma uygun şekilde düzenlenemediğinden oylarının toplamı dikkate alınıyordu. Ve sol Sosyalist Devrimcilerin pek çoğu an

itibarıyla Bolşeviklerle iş birliği yapmaya hazır olduğundan, sandıktan çıkan sonuç siyasi güç dengesini doğru şekilde yansıtmıyordu. Yine de seçim sonuçlarının ortaya koyduğu bir şey vardı ki Bolşevikler, bilhassa da Rusya kuzeyindeki şehirlerden, iddia ettikleri gibi yaygın bir halk desteği görememişti.

Kadet Partisi'nin özellikle Petrograd ve Moskova'da beklenenin üzerinde bir başarı kaydetmesi Lenin'in canını sıkmıştı. Yalnızca orta sınıftan değil, artan kargaşa ve suç oranları karşısında afallamış olan nispeten fakir seçmenden de oy alabilmiştiler. Odessalı Yelena Lakier, seçimden üç gün önce şöyle yazıyordu: "Pek çok insan, en sıradan insanlar bile Çar ve onun egemenliğinde düzenin hâkim olduğu günlere nostaljik bir muhabbet duyuyor. Her gece silahlar patlıyor ama buna o kadar alıştık ki yattığımız yerde şöyle bir dönüp tekrar uykuya dalıyoruz...Giderek sağ politik görüşe doğru kayıyorum. Yakında bir monarşi yanlısı dahi olabilirim. Ben doğuştan bir Kadet'im ve yakın zamana kadar Sosyalist Devrimci idim. Hizmetçimiz ve aşçımız oylarını Kadet Partisi'ne verdi. Düzenin ancak bu şekilde yeniden tesis edilebileceğine inanıyorlar."[309]

Siyasi kutuplaşma, Menşevikler ve diğer ılımlı solcu partilere verilen desteğin çarpıcı biçimde düşmesi anlamına geliyordu; fakat bunun bir sebebi de bu partilerin seçmene verdiği mesajın muğlaklığıydı. Ohrana'nın eski başkanı Globaçev şöyle yazıyordu: "Farklı sosyalist partilerin ne yapmak istediğine dair neredeyse kimsenin net bir fikri yoktu. Rusya halkları son derece cahildi."[310]

* * *

Bolşevikler vakit kaybetmeksizin sonuçları tartışmaya açtı ve seçimlerin yenilenmesini istedi. Münferit vekiller çağırma hakkı için talepte bulundular; fakat asıl hedeflerinin Kurucu Meclis'in bizatihi kendisini sabote etmek olduğu belli oluyordu. *Sovnarkom*, 20 Kasım günü resmi açılış gününün ertelendiğini duyurdu. Ardından, Devrimci Askerî Komite'nin Bolşevik üyeleri 23 Kasım'da Tauride Sarayı'nda gerçekleşen bir toplantı esnasında üç seçim kurulu üyesini tutukladılar. Tutuklular Smolni'ye götürüldü ve Petrograd'da kurulacak olan Çeka gizli polis örgütünün gelecekteki başkanı Bolşevik Moisei Uritski, *Sovnarkom* tarafından bu seçim kurulu üyelerinin yerine görevlendirildi.

Bu cüretkâr müdahaleler, rakip partileri Tauride Sarayı önünde protesto gösterileri yapmaya itti ve Bolşevikler bu tepkileri devrimi

karşıtı olarak nitelendirdi. Kadet Partisi'ni suçlayarak gösterileri kriminalize ettiler ve partinin liderlerini "halk düşmanı" ilan edip tutuklayarak Petro ve Pavel Kalesi'ne götürdüler. Lenin, pek çok şehirde günlük istihkakın yüz on grama kadar düştüğü ekmek kıtlığından ötürü de burjuva spekülatörleri suçlamaya çalıştı. Pek çoğuna göre bu azıcık istihkak da doğru düzgün bir ekmek bile değildi. Lakier, "Ekinin sapından ve buğday kepeğinden berbat bir ekmek yapıyorlar. Dış kabuğu o kadar sert ki bıçakla bile zor kesiliyor. Ağzınıza attığınızda dişlerinizin arasına saman parçaları kaçıyor,"[311] diye aktarıyordu. Lenin, şehirleri beslemeyi başaramayan bir yeni hükümetin, hele bir de kent merkezlerinde yaşayan işçilerin desteğine dayanıyorsa, çok uzun süre görevde kalamayacağını biliyordu.

Smolni'deki ofisinde barikatların gerisinde bekleyen ve Letonyalı muhafızların yakın korumasında bulunan Lenin, burjuva tarafından yapılan sabotaj sorunundan ötürü 4 Aralık günü Feliks Cerzjinski'ye acı acı dert yanıyordu. Hemen ertesi gün, Devrimci Askerî Komite'nin yerine Bolşevik gizli polis servisi Çeka, yani Tüm Rusya Karşı Devrim, Vurgunculuk ve Sabotajla Mücadele Olağanüstü Komisyonu kuruldu. Lenin'in bu kurumun başına getirilen Cerjisnki'ye verdiği talimat şöyle başlıyordu:

> Burjuvazi, en aşağılık suçları işlemeye hazırdır, serseri takımına rüşvet vererek toplumun oluşturan unsurları değersizleştirmekte ve bunları sarhoş edip ayaklanmalarda kullanmaktadırlar. Burjuvazinin bilhassa da üst düzey memurlar, bankacılar ve benzeri makamlardaki destekçileri ise görevlerini sabote etmekte ve hükümetin sosyalist reformları gerçekleştirmek için aldığı tedbirleri baltalayacak nitelikte grevler düzenlemektedirler. O kadar ki gıda paylaşımını sabote edecek kadar ileri gitmiş ve böylece milyonlarca insanı açlıkla tehdit eder hale gelmişlerdir.[312]

Burjuvazinin gıda paylaşımını nasıl sabote ettiğine dair bir açıklama yapılmıyordu. Fakat Lenin'in o ayın ilerleyen günlerinde bizzat başlattığı savaşın ilan metni ancak bu kadar açık olabilirdi: "Zenginler ve onların dalkavuklarıyla, burjuva entelektüel takımıyla ölümüne savaş." Onları "bit", "pire", "haşere" ve "asalak"[313] gibi insanlık dışı benzetmelerle tanımlaması, sınıfsal bir soykırım çağrısı anlamına geliyordu.

Uzun ve sıska bir Polonyalı olan Feliks Cerjinski, yoksullaşmış bir soylu aileden geliyordu. Bir münzevininkine benzeyen yüzü tablolardan fırlamış gibiydi; sihirbaz gibi ufak bir tutam sakalı ve düşük gözleri ardı. Tam bir fanatikti, kendini adadığı inanç uğruna kendi canını ve akıl sağlığını bile kaybetmeyi göze alabilirdi. Önde gelen Bolşevikler gurur, korku ve takdir karışımı bir duyguyla, "Feliks Devrim uğruna annesini bile gözünü kırpmadan feda eder,"[314] diyorlardı. Gelecekteki siyasi müttefiki Stalin gibi o da Hıristiyan dinine vahşice karşı durmaya başlamadan önce bir rahip olmak üzere eğitim almıştı. Tüm düşman ve hainlerin maskesini düşürmeye yönelik kararlılığı hem acımasız hem de takıntı boyutundaydı; yine de bazı halefleri gibi hepten kana susamış biri değildi. İşkence ve infaz işlerini başkalarına bırakırdı. Asla yoldan çıkarılamaz bir adam olan Cerjinski, ayrıcalığın her türlüsünü safiyane bir şekilde reddederek nefsini terbiye ederdi. Kendisine tahsis edilen standart kumanyanın ötesinde hiçbir şeye elini sürmez, geceleri kaputuna sarınarak zemininde yattığı ofisinin ısıtılmamasını özellikle isterdi.

Cerjinski'nin sigara dışındaki tek zaafı şiirdi. Slavların aklında zaten sanatın en üst seviyesi olmasıyla birlikte; Sergei Esenin, Vladimir Mayakovski ve Aleksandr Blok gibi şairler ile Çekacıların karşılıklı olarak birbirlerine hayranlık duymaları, Donald Rayfield'in de dikkat çektiği gibi hakikaten dikkate değerdi. Çekacılar, şiddetin romantikleştirilmesiyle birleşen fedakârlık duygusunu mest edici buluyordu. Çeka tarafından yayımlanan bir antolojide, içlerinden bir infazcıya ait şu dizeler yer alıyordu:

> Ne daha büyük bir zevk vardır, ne de daha hoş bir müzik,
> Kaybolan hayatların ve kırılan kemiklerin sesi kadar.
> Bu yüzden fırtınalı bir tutku hücum eder göğsümüze
> Ve gözlerimiz baygın baygın bakar.
> Eklerim idam fermanına, ellerim titremeksizin
> "Duvara yaslan! Ateş!" cümlesini.[315]

Çeka, kendisini "Devrimin Kılıcı ve Alevi" olarak tanımlıyordu. Bu ifade, Bolşeviklerin idealleştirilmiş acımasızlığını özetliyor ve onların ülküsünü, yaşama hakkına saygı veya adil yargılanma gibi her türlü insani meselenin üzerine çıkarıyordu. Cerjinski, daima kendi gibi ruhsal temizliğe sahip kişiler yetiştirmeyi istiyor ve bir Bolşevik eliti oluşturmayı hedefliyordu. O kadar ki İngilizler tarafından Çarlık rejiminin henüz

kurulmuş hava kuvvetlerine verilmiş olan siyah deri ceketleri temin edip adamlarına dağıttı. Derinin avantajı, yünün aksine, tifüs mikrobu taşıyan bitlerin konaklamasına imkân vermiyor oluşuydu.

Cerjinski'ye göre gerçek bir Çekacının "yüreği alev alev, beyni buz gibi ve elleri tertemiz"[316] olmalıydı. Fakat Lenin Çeka'nın en çok katil, suçlu ve psikopatlara çekici gelen bir kurum olduğunun bilincindeydi. Bunların bazıları siperlerde vahşileşmiş, kimileri ihtilal esnasında hapishanelerden salıverilmişti. Çoğunluğu da Rus soyundan değildi. Aralarında Trans-Kafkasyalılar- yani Azeri, Ermeni ve Gürcüler- Polonyalılar, Letonyalılar ve Yahudiler vardı. Cerjinski'nin iki başyardımcısı Yakov Peters (Jekabs Peterss) ve Martin Latsis (Martins Lacis) de Letonyalıydı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Londra'dan sığınma talep etmiş olan Peters, ilk olarak 1911 yılında üç polisin öldürüldüğü ve Sidney Caddesi'nin ablukaya alındığı olayda dikkatleri üzerine çekmişti.

İhtilal sonrası yaşanan gaddarca dönemde, Lenin'in korumalığını yapan Letonyalılar hayati bir vazife ifa etmişti. Çarlık *Stavka*'sı da Almanya ile savaş devam ederken, Kurlandiya'dan tahliye edilen Letonyalılardan Ağustos 1915'te sekiz adet hafif piyade taburu teşkil etmişti. Bu kuvvet Riga savunması ve Daugava Nehri hattının müdafaasında görev almış, verdiği büyük zayiata rağmen görevini başarıyla yerine getirmişti. Fakat 1917 yazının sonlarına doğru Çarlık ordusu dağılınca, askerlerin büyük çoğunluğu ve hatta bazı subaylar, önceden Rus komutanlarının emri altında olmaları nedeniyle Bolşevikleri destekleme gereği duymuştu. Almanların aynı yılın sonbaharında önce Letonya'yı sonra da Litvanya'yı ele geçirerek ilerlemeye devam etmesi sonucunda Petrograd'a çekilmek zorunda kalmışlardı ve burası tam da Bolşeviklerin onların olmasını istediği yerdi. Bolşevik karşıtları sonradan şöyle diyecekti: "Lenin devrimi Yahudi beyni, Rus ahmaklığı ve Letonya süngüsü ile yaptı."[317]

Ülkenin her köşesinde ve her sınıftan insan arasında yaygın olan antisemitizm, Bolşevik çevrelerde bile karşılık buluyordu. Bununla birlikte, en acımasız yüzünü Kara Yüzler örgütü tarafından başlatılan gaddarca pogromlarla gösteren Çarlık dönemi antisemitizminin, genç ve agresif Yahudileri Bolşeviklerin kucağına atmış olması da şaşırtıcı değildi. Bu durum iç savaş esnasında kısır bir nefret döngüsüne tahavvül ederek sağcı subaylar, Kazaklar ve Ukraynalı milliyetçiler tarafından yeni pogromlar yapılmasına sebep oldu.

Sağcı çevreler arasında yaygın olan bütün Yahudilerin Bolşevik olduğu inancı tamamen yanlıştı. Örneğin Smolensk'te[318] sosyalist görüşü benimseyen Yahudiler, Bolşeviklere karşı bir siyasi cephe oluşturmak adına Sosyalist Devrimciler ve Menşeviklerle ittifak yapmıştı. Yahudilerin, bulundukları garnizondaki askerler veya Bolşevik görüşü benimsemiş firariler tarafından talan edilme olasılığı iki kat daha fazlaydı. Yalnızca tüccarlar değil, yoksullaşmış çarşı esnafı Yahudiler dahi burjuva olma suçlamasıyla hakaret ve saldırıya uğruyordu.

Geçici Hükümet'in mart ayında Yahudileri özgür bırakmış olmasına rağmen, pek çok Belaruslu köylü önyargısından vazgeçmiyordu. Un kıtlığının ve artan fiyatların sorumlusunun istifçilik ve spekülatörlük yapan Yahudiler olduğunu düşünüyorlardı. Görünüşe göre "Sovyet makamları Yahudilere şiddet uygulanmasına üstü kapalı olarak müsaade ediyordu."[319] Askerler, kasım sonu ve aralık aylarında Yahudi sosyalist partilerinin ofislerine saldırıp içeridekileri patakladı, toplantıları böldü ve orada hazır bulunanlara "burjuva" ve "*Yid*" gibi hakaretlerde bulunup onları tüfek dipçikleriyle sıra dayağına çekti." Gıda kıtlığı giderek büyüyüp halkın öfkesi yoğunlaştıkça, Bolşevik makamları kendilerine duyulan öfkeyi Yahudilere yönlendiriyordu.

Lenin her ne kadar *Vikzhel* sendikasının koalisyon hükümeti fikrini kesin bir dille reddetmiş de olsa, aralık ayına gelindiğinde yelkenleri suya indirip sol Sosyalist Devrimcileri yol arkadaşı olarak almaya karar verdi. Bu adım, vermesi zor kararların sorumluluğunu dağıtmaya yarıyordu ve Lenin, sol Sosyalist Devrimcilerin deyimiyle "devrimin piyadeleri" olan köylü sınıfına tamamen yabancılaşmak istemiyordu.

Sol Sosyalist Devrimciler, aynı partinin sağcı tarafından kısa zaman önce ayrıldıktan sonra "kitlelerin kendiliğindenliğini"[320] destelemek adına bir iş birliği yapmayı görev addettiler. Lenin'in onların toprak reformuna ilişkin politikalarını, hiç de çekinmeden, aynen kopyalamasından cesaret alıyorlardı. 12 Aralık günü *Sovnarkom*'da Bolşeviklere katıldılar ve kendilerine nispeten önemsiz koltuklar verildi. Diğer sol partilerin yoğun eleştirilerine maruz kalınca da bir taraftan kendi parti programlarının kimi kısımlarını yürütmeye devam ederken, öte yandan Bolşevik otoriterliğini törpülemenin tek yolunun bu iş birliği olduğunu söyleyerek kendilerini savundular. Bolşeviklerin daima kendi

başına yönetmek isteyeceğini tahmin edememiş, diktatörlüğün dinamiklerini anlamayı başaramamışlardı.

Sovnarkom'un atamayı kabul ettiği az sayıda sol Sosyalist Devrimci komiser çoğu zaman önemsenmiyordu. Ukrayna'da sol Sosyalist Devrimci Mihail Muraviev, "Kaledinci" ve "kapitalist sabotajcılara" yapılan toplu tutuklama işlemleri esnasında Lenin'in hiç kimseye danışmadan Antonov-Ovseenko'yu bu konuda teşvik etmiş olmasından son derece rahatsızdı. Sol Sosyalist Devrimcilerin önde gelenleri, aynı zamanda toprakların köylülere dağıtılması için mücadele veriyor; buna karşın Bolşevik planının ise sınırsız kamulaştırma olduğundan şüpheleniyordu. Hepsinden de önemlisi, Cerjinski'nin "sınıf düşmanlarını" toplu olarak tutuklamasının önüne geçmek istiyorlardı. Sol Sosyalist Devrimcilere verilmiş en önemli makam, Isaac Steinberg'in bulunduğu Adalet Halk Komiserliği'ydi.

Çeka'nın tutukladığı Kurucu Meclis için mücadele veren muhalif siyasetçiler Steinberg tarafından serbest bırakıldı. Cerjinski ertesi sabah, yani 19 Aralık günü Smolni'de yapılan bir *Sovnarkom* toplantısında Steinberg'e saldırdı. Söylediğine göre atılan bu adım Çeka'yı "aşağılamış ve demoralize etmişti."[321] Steinberg, bir *Sovnarkom* kararını yok saymaktan ötürü kınandı ve kendisine ancak *Sovnarkom*'un Çeka emirlerini geri çevirebileceği söylendi.

Steinberg kendini cesurca savundu ve hatta Çeka'da sol Sosyalist Devrimcilerin de görevlendirilmesini istedi. Cerjinski bu talebe karşı çıksa da *Sovnarkom* dört Sosyalist Devrimci parti mensubunun Çeka'ya katılmasına müsaade etti.[322] Bunlardan birisi de Cerjinski'nin yardımcısı olarak atanan Petr "Viaçeslav" Aleksandroviç'ti. Kısa bir zaman içerisinde Aleksandroviç'i ne kadar seveceğine Cerjisnki'nin kendi de şaşıracaktı. Fakat Sosyalist Devrimciler ertesi sene Bolşeviklere karşı ayaklanınca, Cerjisnki sanki en sevdiği köpeği artık tehlikeli hale gelmiş de onu vurmak zorunda kalmış gibi Aleksandroviç'i öldürme sorumluluğunu bizzat üstlenecekti.

1917 yılı, *Sovnarkom*'un Ukrayna Merkez Konseyi Rada ile Don'daki Ataman Kaledin'e savaş açması sonucu yeni yeni başlayan iç savaşın odak noktasının güneye doğru kayması hasebiyle ayrıca önemliydi. Bihov Manastırı hapishanesinden tam zamanında firar eden generaller,

Don başkenti olan Novoçerkask'a ilerlediler. Bir Don Kazağı köylüsü olmaktan gurur duyan Kornilov, kılık değiştirmeyi kendine hakaret saydı. Trenle yolculuk etmeyi de kabul etmedi. İnanması zor da olsa, koca kürk kalpaklarıyla kolayca seçilebilen Tekintsi süvari muhafızları eşliğinde, omuzları apoletli Çarlık dönemi üniformasıyla kır atına binip yoluna devam etti.

Diğer generaller ise kılık değiştirmekte bir beis görmüyordu. Gür bıyığı ve süslü sakalını kesen Lukomski, bir de Alman aksanı takındı. Romanovski ilerlemiş yaşına rağmen bir teğmen üniforması giydi, Markov onun dalkavuk postası rolüne büründü ve güneydeki Beyaz Ordu kuvvetlerin gelecekteki komutanı olan iri cüsseli General Denikin de trenin üçüncü sınıf kompartımanda seyahat etmesine rağmen Polonyalı bir asilzade kılığına girdi.[323]

Önlerinde yaklaşık 1,400 kilometre yol olan Kornilov ve Tekintsi süvarileri, neredeyse Ksenofon'un Karadeniz'in karşı kıyısına kaçışı kadar maceralı bir yolculukla çok sayıda pusu ve muhabere atlattı. Onlarla sağladıkları temaslarda pek de başarılı olamayan Kızıl Muhafızlar, bir sonraki garnizona telgrafla haber veriyordu. Kornilov'un süvarileri, sayısız çatışmanın ardından, kendileriyle baş edebilecek olan kuvvet ile bir zırhlı trende karşılaştı. Generalin atı öldürüldü ve muhafız birliğinden hayatta kalmayı başaranların moralleri öylesine bozuldu ki Kornilov onlara Hazar'ın ötesindeki evlerine münferiden dönmelerini söyledi. Arkadaşlarının yaptığını yapmaktan başka şansı kalmamıştı; o da bir köylü kılığına girerek trenle Novoçerkask'a gitti. Bihov'dan kaçarak Don başkentine ulaşmayı başaran son firari oydu.

Bölgedeki bir başka seyyah ise Novoçerkask'ın çok daha ötesine gidiyordu. Kornilov'un 8. Ordu'daki komiseri Viktor Şıklovski, ricat ve askerlerin terhis edilmesi faaliyetlerine nezaret etmek üzere İran topraklarında bulunan Trans-Kafkasya Cephesi'ne görevlendirilmişti. "Bakü yakınlarında Hazar Denizi'ni gördüm. Başka hiçbir denizde göremeyeceğiniz soğuk bir yeşil renkte ve etrafındaki develer sakin sakin yürüyor,"[324] diye yazıyordu. Ardından Tiflis'e devam etti: "Tiflis'e vardım. Sevimli bir şehir, fakir Moskova'sı diyebiliriz. Sokaklarda silahlar patlıyor, coşkulu Gürcü askerleri havaya ateş ediyor. Ateş etmemelerine imkân yok, bu onların kanında var. Bir akşam Gürcü fütüristlerle vakit geçirdim.

Moskova'ya Çehov'un üç kız kardeşinden daha çok özlem duyuyorlar."[325] Tiflis'ten sonra yola devam eden tren iki gün sonra Tebriz'e vardı ve Şıklovski buradan çölün ve tuzlu su bataklıklarının ortasındaki Urmiye'de bulunan 7. Müstakil Süvari Kolordusu karargâhına gitti.

Desteğindeki personelle birlikte kolordunun mevcudu altmış bini buluyordu ve bunlar bir süredir hiç kumanya ikmali almamıştı. Bunun yerine bulabildikleri tüm koyun ve tahıllara el koyarak bölge haklını açlıkla karşı karşıya getirmişlerdi. Birinci Dünya Savaşı boyunca İran nüfusunun üçte biri açlık ve hastalık nedeniyle hayatını kaybetmişti. Böylesine yüksek bir oran İkinci Dünya Savaşı'nda bile hiçbir ülkede görülmeyecekti.

Şıklovski, on yıl süren Rus işgalinin kısmen Kürdistan kısmen de Azerbaycan toprağı olan bu bölgeye yaptıklarını görünce dehşete kapıldı. İranlılar, Ermeniler, Tatarlar, Kürtler, Nesturiler ve Yahudilerin bulunduğu bölgenin demografik yapısı da iyice karışmıştı: "Bu kabileler ezelden beri birbirleriyle pek iyi anlaşamıyordu ama Rusların gelişi işleri çok değiştirdi, artık hiç anlaşamıyorlar."[326] Şıklovski, alaylarının herhangi bir disiplin yaptırımından çekinmeksizin işlediği suçları gözleriyle görüyordu. En kötüleri de Trans-Baykal Kazaklarıydı: "Orduda onlara "sarı tehlike" denirdi ve bunun sebebi yalnızca pantolonlarındaki şeridin rengi değildi. Ciddi ciddi ağaç kökleri yiyerek beslenen midillilere binen geniş suratlı ve esmer Trans- Baykal Kazakları gözü pek ve zalimdi, tıpkı Hunlar gibi... Fakat bunların zalimliği daha çok dalgınlıktan kaynaklanıyor gibi. Konuştuğum bir İranlı bana, 'Şaşkalarını[327] savurdukları zaman muhtemelen bunun farkında olmuyorlar. Kılıç yerine kırbaç savurduklarını düşünüyor olmalılar,' dedi."[328]

Ruslar nefretlerini ve dolayısıyla gaddarlıklarını en çok da tren enkazlarından barikatlar kurup sonra da vagonlara saldıran Kürtlerin üzerine kusuyordu. Şıklovski şöyle aktarıyordu: "Tanıştığım adamların söylediğine göre, askerlerimiz bir köye girince kadınlar tecavüze uğramamak için yüzlerini, göğüslerini ve diz kapaklarından bellerine kadar olan bölgelerini pisliğe bularmış. Fakat askerler çaput bezleriyle bu pislikleri silip yine de tecavüz ediyormuş."[329]

"Yoldayken aynı şeyi görüp durdum; yakılıp yıkılmış köyler ve ölü insanlar. Ömrüm boyunca çok cansız beden gördüm ama normal hayatlarını yaşıyor gibi görünen bu cesetler beni derinden etkiledi. Bu insanlar savaşırken ölmemişti. Hayır hayır, bunlar tüfeğini test etmek

isteyen birinin vurduğu birer köpek gibi katledilmişlerdi...Cesetlerden birinin yüzünde tüylerini kabartmış bir kedi oturuyor; küçük ağzıyla tuhaf bir şekilde mevtanın yanaklarını kemiriyordu."[330]

Şıklovski'nin İran topraklarındaki Rus askerlerini terhis ederek evlerine gönderme görevi, askerlerin silahlarını teslim etmeyi reddetmesinden ötürü karmaşıklaştı. Askerler, kadınlara yaklaşımı tamamen insanlık dışı olan bir kültürde tüfeklerini kullanarak neler elde edebileceklerini öğrenmiştiler. Şaşkınlık içerisindeki Şıklovski şöyle diyordu: "Bir tüfek, hele de Rus malı ise Doğu'da hazine yerine geçiyor. Ricatımızın başladığı günlerde İranlılar tüfek başına iki-üç bin ruble veriyor, çarşılarda bir şarjör mermi de üç yüz ruble kadar ediyordu. Bunu askerlerimizin İran'dan veya Kafkasya'dan alıkoydukları kızların fiyatıyla kıyaslayalım. Örneğin Kefe'de kullanılmış bir kadın on beş, el değmemiş olanlar ise kırk ruble kadar ediyor ve ölene kadar sizin oluyor. Şu hâlde tüfeği neden satmasınlar ki?"[331] Bu barbarca köle ticaretinden Gorki de söz ediyordu. Onun aktardığına göre ise Kefe'de Trans-Kafkasya bölgesinin kadınları yirmi beş rubleye satılıyordu.[332]

Askerî çevrelerdeki yolsuzluk, ricat için ihtiyaç duyulan Hazar'daki Rus filosuna kadar sirayet etmişti. Hatçikov adında Bolşevik bir subay çeşitli dalaverelerle arkadaşlarının yeteri kadar desteğini kazanmış ve komutan olmuştu. Ardından askerî deniz taşıtları ile birlikte demiryoluna ait gemilere el koymuş ve kuru meyve ticaretine başlamıştı. Şıklovski'nin Baltık filosu komiserinden daha sonra duyduğuna göre "Hatçikov, Hazar Filosu'nun İngilizlere devredilmesinde de yardımcı olmuştu."[333]

Bakü petrol yataklarının yanı sıra İran'da kuvvetlerinin bulunması ve Türkiye'ye karşı mücadele ettiği Mezopotamya Cephesi'ni de bünyesinde barındırması nedeniyle İngilizlerin bölgeye olan teveccühü yüksekti. General Nikolay Yudeniç komutasındaki Rus ordularının bu bölgeden artık çekiliyor olması İngiltere için stratejik bir tehdit demekti. Türklere karşı savaşan İngiliz ve Hint ordularının kuzey yönünde bulunan sağ kanadı artık savunmasızdı. Yudeniç komutasındaki iki yüz bin Rus askerinin tıkamasından kurtulmuş olan Türkler, Hazar'ın güneyinden Orta Asya'ya doğru bastırarak İngilizlerin etrafını çevirebilir ve Britanya Hindistanı'nı dahi tehdit edebilirdi.

Bağdat'taki Genel Karargâh, Londra'da bulunan Savaş Bakanlığı ile Simla'daki Hint Ordusu karargâhına danışmaksızın Türklerin ilerleyişini engellemek maksadıyla yerel direnişçileri eğitip savaştırmak için üç adet özel görev kuvveti kurma kararı aldı. Bu amaçlarına ulaşmak için Ermenileri, Azerbaycanlıları, Nesturileri, Kürtleri, Gürcüleri, Türkmenleri ve Rusları bir araya getirmeleri gerekiyordu; fakat bu unsurların hepsi birbirinden nefret ediyordu. Tümgeneral Lionel Dunsterville'in kuvvetleri Basra'dan yola çıkarak Doğu İran topraklarını geçip Bender Enzeli'ye varacak ve Hazar'ın batı kıyılarında bulunan Bakü'yü ele geçirecekti. Tümgeneral Wilfred Malleson kuvvetleri ise İran'ın Meşhed şehrini korumak maksadıyla Hazar'ın doğu kıyılarını, bilhassa da Buhara ve Semerkand'a giden Orta Asya Demiryolu'nu tutacaktı. Bunlardan daha küçük bir kuvvete komuta eden Tümgeneral Macartney'in vazifesi ise Rusya'nın Orta Asya'daki topraklarının derinliğine doğru ilerleyerek Taşkent'e el atmaktı.

Lionel Dunsterville, bakımlı bıyığı ile dönemin tipik bir İngiliz tümgeneraline benziyor olsa da esasen çağdaşlarından çok farklıydı. Rudyard Kipling'in okul arkadaşı olan ve yazarın "Stalky" karakterine ilham veren Dunsterville maceraperest bir tipti ve iyi bir dilbilimciydi. Birliğine mümkün olduğu kadar çok Avustralyalı, Yeni Zelandalı, Güney Afrikalı ve Kanadalı subay ve astsubay almak istedi; zira onların İngiliz Ordusundaki diğer personele göre daha özgüvenli ve girişken olduğunu düşünüyordu. Fakat ne yazık ki bu personeli Batı Cephesi'nden seçip ayırarak Londra'dan Basra'ya sevk etmek tahmin edilenden çok daha fazla zaman aldı. General Dunsterville ve birliği[334] 1918 yılının yaz aylarına kadar Bakü'ye ulaşamadı. Bolşevikler, Kazaklar ve Türk mezaliminden kaçan Ermenilerin oluşturduğu beklenmedik ittifakın bir parçası olarak, burada kendisinden çok daha büyük bir Osmanlı kuvvetine karşı çarpışmak zorunda kaldı.

Bölüm İki

1918

11

Kalıpları Kırmak

Ocak-Şubat 1918

Yeni yılın ilk günleri Lenin adına oldukça gergin geçiyordu. İki suikastçı tarafından 1 Ocak gecesi limuzinine altıpatlarlarla yapılan ve canına kastedilen ilk olay olan saldırıyı henüz atlatmıştı. Yine de aklı fikri 5 Ocak günü açılacak olan Kurucu Meclis'i nasıl işlemez hale getirebileceğindeydi. Meclis henüz göreve başlamadan onu yasadışı ilan etmek fazla riskliydi. Kahverengi ve kırmızı renklerle çirkince süslenmiş olan Tauride Sarayı'nda icra edilecek açılış töreninin akışına hâlâ karar vermemişti. Kendisinden hiç beklenmeyen bir şekilde sürekli olarak etrafındakilerin fikirlerini soruyordu; bunun üzerine de Uritski ve Sergei Gusev açılış törenini sabote etme önerilerini paylaştılar. Evvela öfkeyle bu önerileri reddetti; fakat sonradan onların dediklerine geldi.

Yol kenarlarında öbek öbek yükselen karlar ve dondurucu soğuğa rağmen 5 Ocak güzel bir gündü. Gökyüzü berraktı; zira yakıt yetersizliğinden ötürü fabrikalar çalışmıyordu. Palalar ve süngü takılı tüfekler taşıyan Baltık Filosu denizcileri ve Kızıl Muhafızlardan oluşan devriyeler, Kurucu Meclis lehinde yapılacak her türlü gösteriyi engelliyordu. Sosyalist Devrimci bir delege olan Vladimir Zenzinov şöyle aktarıyordu: "O güne orada bulunan hiç kimse yaşananları unutamaz... İlk olarak söylemeliyim ki şehir âdeta bir askerî kampa dönmüştü."[1] Smolni'yi koruyan Letonyalı muhafızlar olası bir saldırıya karşı takviye edilmişti ama garnizondaki birlikler bu maksatla görevlendirilmemişti; zira bunların kahir ekseriyeti Kurucu Meclis destekçisiydi. Gösterilere müdahale etmek üzere yalnızca denizciler ve Kızıl Muhafızlar hazır tutuluyordu. *Sovnarkom*, "Kurucu Meclis başa!" sloganını artık devrim karşıtı addediyordu.

Liteini Bulvarı'nda çatışmalar yaşanıyordu. Yazar ve gazeteci Arthur Ransome'ın tahminlerine göre burada on beş kişi hayatını kaybetmiş, yüz kadarı da yaralanmıştı. Hayatını kaybedenlerden biri seçilmiş bir

delegeydi. Son derece öfkelenmiş olan Gorki, bu olayı Çarlık askerlerinin göstericilerin üzerine ateş açtığı, 1905 yılında gerçekleşen Peder Gapon yürüyüşüne benzetiyordu. Tauride Sarayı'nın etrafı barikatlarla korumaya alınmıştı ve girişe yerleştirilen iki topçu silahı ile makineli tüfekler, katılımcıların gözünü daha binaya girmeden korkutmaya yetiyordu. Ransome'un da aralarında bulunduğu birkaç yabancı gazeteci, seçilmiş olan on beş Kadet'in neden gelmediğini anlayamıyordu. Bunların bir grup sağ Sosyalist Demokrat delegeyle birlikte tutuklanmış olduğunu asla bilemeyeceklerdi.

Genç bir Bolşevik, Gusev'in planındaki rolünü şöyle tasvir ediyordu: "Gusev, ben gibi genç insanlardan oluşan sekreterler, kâtipler, kuryeler ve temizlikçiler grubunu yan yana dizdi ve her birimize düdük ve çıngırak dağıttı. Ardından bizi Tauride Sarayı'nın içeri bakan balkonlarından birine çıkardı, kendisi de perdenin arkasına geçip oturdu. Salona giren delegelere denizciler eşlik ediyordu. Bu mavi ceketli adamların hepsi silahlıydı ve vücutlarında makineli tüfek şeritleri sarılıydı. Kapı görevlilerinin yerini alıp gelen herkesi karşılamaya başladılar. Delegeler vestiyer odasına girdiğinde onlardan paltolarını isteyenler de yine denizcilerdi. Sonuçta delegeler salona paltolarıyla girmek durumunda kaldılar ve gözleri çoktan korkmuştu. Yerlerine oturup etrafa bakınmaya başladılar."[2]

Lenin, konuşmacı kürsüsünün yanındaki sandalyesine oturdu, kel kafasını herkes seçebiliyordu. Olaya bizzat müdahale etme gibi bir niyeti yoktu. Kendisinin yerine açılış konuşmasını Sverdlov'un yaparak Tüm Rusya Sovyeti'nin Meclis tarafından en yetkili organ olarak görülmesini talep etmesini istedi. Sağ Sosyalist Devrimcilerin üzerine ölüm sessizliği çökmüşken, denizciler ve Kızıl Muhafızlar da dahil olmak üzere salonda bulunan tüm Bolşevikler coşkulu bir alkışla tezahüratta bulundular. Fakat "Enternasyonal" söylenmeye başlanınca Sosyalist Devrimciler de dayanamayıp iştirak etti.

Oylar sayılırken yaşanan sonsuz bekleyişin ardından, Kurucu Meclis'in başkanı olarak sağ Sosyalist Devrimci lider Çernov seçildi. Saat gece yarısına yaklaşmıştı. Lenin, dikkat çekici bir biçimde gerindi ve uyuyakalmış numarası yaptı. Çernov'un konuşması gereğinden fazla ihtiyatlı ve uzundu; zira Sverdlov'un ısrar ettiği gibi Tüm Rusya Sovyeti'nin Kurucu Meclis'in de üzerinde bir makam olduğunu kabul ettiğini belirtecek herhangi bir ifade kullanmamaya özen gösteriyordu.

Ardından Menşevik Tsereteli söz aldı ve oradaki en etkili konuşmacı olduğunu bir kez daha gösterdi.

Gusev işareti verdi ve görevlendirdiği elemanları ile denizciler curcunayı başlattı. Zenzinov şöyle aktarıyordu: "Gece oturumu dayanılmaz bir ortamda gerçekleşiyordu. Delegeler olarak bizler çılgın bir kalabalığın ortasında kalmıştık."[3] Gusev'in salondaki şakşakçıları "ıslıklamaya, bağırıp çağırmaya ve çıngıraklarını çalmaya başladı. Delegelere 'Antant[4] size ne kadar ödüyor?' veya 'Savaşa hayır!' şeklinde sesleniyorlardı."[5] Onları susturmaya çalışan Çernov ise "Balkondaki yoldaşlar! Bu gürültüye bir son vermezseniz dışarıya çıkarılmanızı emredeceğim." diye çıkıştı. Balkondakiler güldü, "Emri kime verecek acaba? Denizcilere mi?"

Bolşevik delegelerden birisi, Tüm Rusya Sovyeti'nin üstünlüğünü reddettiği için Kurucu Meclis'i devrim karşıtı bir kurum ilan etti. Bu, tüm Bolşeviklere salonu terk etmeleri için verilmiş bir sinyaldi. Sol Sosyalist Devrimciler de onların ardı sıra dışarı çıktı. Denizcilere göstere göstere esnemeye başladılar ve tüfeklerini kaldırarak delegelerin etrafını çevirip onların devrim karşıtı olduklarını söylediler. Delegelerden biri akşam saat beşe kadar oturuma ara verilmesini teklif etti. Teklifi kabul edildi ve kalan delegeler de teker teker Tauride Sarayı'nı terk etti. Kurucu Meclis kapatılmıştı. Lenin'in küçümseyici bir tavırla "burjuva demokrasisi" olarak tanımladığı bu müessese on iki saat bile dayanamamış, âdeta liberal ve sosyalist entelektüeller sınıfının sonunun geldiğinin bir nişanesi olmuştu. Bolşeviklerin gözü kara inatçılığı karşısında açık fikirliliğin hiç şansı yoktu.

Ertesi gün, yani 6 Ocak'ta Geçici Hükümet'in bakanları Petro ve Pavel Kalesi'ne sevk edildi. Zaten orada bulunan Kadet delegeler Şingaryov ve Kokoşkin hastalıkları gerekçesiyle Mariyinski Hastanesi'nin hasta koğuşuna nakledilmişti. Ertesi gece on denizci oraya gidip herkesin duyacağı şekilde, "Şunları ortadan kaldıralım da iki kumanya bize kalsın!" diye bağırdılar. Sonradan söyleyeceklerine göre, kendilerince 1905 isyanının ardından yaşanan baskıcı dönemin intikamını almak istemişlerdi.

İyi şans-kötü şans kavramı savaş anında saniyeler içerisinde değişebilirdi. Kurucu Meclis'in tutuklanan üyelerinden birisi, Geçici Hükümet'in bakanlar konseyinin özel kalemi olup Grandük Mihail'in tahttan feragat etme metnini de kaleme almış olan Avukat Vladimir

Dimitreviç Nabokov[6] da vardı. Kendisine nezaret eden Kızıl Muhafızlar o çalkantılı günlerde kendisini bir anlığına koridorda yalnız bırakınca, kilitlenmemiş bir kapıdan fırlayıp sokağa doğru kaçma fırsatı buldu. Parlak bir adam olan Nabokov kısa zaman içerisinde her şeyi planlayıverdi. Uşağı Osip eşyalarını toplarken, Osip'in ailesi de ona havyarlı sandviçler hazırladı. Nabokov, oğullarının Kızıl Muhafızlara katılmaya davet edilmesini engellemek maksadıyla, ileride meşhur bir yazar olacak olan en büyük oğlu da dahi olmak üzere tüm ailesini daha önceden Kırım'a göndermişti. Trene binip onların yanına kaçtı.

Zamanından Kerenski'nin idam cezasını geri getirme önerisini acımasızca eleştirmiş olan Bolşevikleri 8 Ocak günü devrim karşıtı provokatörlerin ve zorunlu çalışmaya karşı direnen veya bunu uygulamayan burjuvazinin kellelerinin alınması için ısrar eder olmuştu. Bir süre sonra; vergi ödememe, duvarlara poster asma, sokağa çıkma yasağını ihlal etme ve tutuklamaya karşı direnme gibi suçlar da idam cezasını[7] gerektirir olacaktı. Bolşevikler, emekçi sınıfı böylesine yoğun bir öfke içerisindeyken "toplumsal adaletin" taleplerine karşı koyamayacakları bahanesinin arkasına saklanmayı bir taktik olarak benimseyecekti.

Lenin, bir sonraki ay Çeka'ya herhangi bir mahkemeye veya yargısal denetime tabi olmaksızın işkence etme ve öldürme yetkileri tanıdı. Önlerine dağ gibi dosya yığılmış olan Çekacılar için, tek tek soruşturma yapmaktansa tüm tutukları ölüm cezası ile tecziye etmek çok daha kolaydı. Uzun mesai saatleri, sahip olduğu sınırsız işkence ve öldürme yetkisinden etkilenerek Çeka'da görev yapmak üzere başvuranların gözünü korkutmuyordu. İki yıl içerisinde, Cerjisnki'nin emrinde çalışan toplam kadın ve erkek sayısı yirmi bini bulacaktı.

Açlık ve tutuklanma korkusuyla Petrograd'ı terk ederek nispeten uzak vilayetlerde daha kolay bir yaşam sürmeyi hayal edenler fena halde düş kırıklığına uğruyordu. Borel ailesinin mensupları nihayet Saratov'a ulaştıklarında, mahalli devrimci komitelerin burjuvaziye ağır cezalar yahut "katılım payları" ödettiğine şahit olmuştu. Bu ödemeleri yapmayı reddetmek ise bölgedeki Çeka kuvvetlerince alınıp götürülmek demekti.

"Türlü türlü işkence ve infaz teknikleri icat ediyorlardı. O zaman için pek de büyük sayılmayacak bir şehir olan Saratov'da her gün yüzlerce kişi tutuklanıyordu. Şehir hapishaneleri dolup taştığından şahıslara

ait büyük binalara el koyulmuş ve buralar cezaevlerine dönüştürülmüştü. İşkence için kullandıkları teknikler ancak Orta Çağ'da uygulananlarla mukayese edilebilirdi. İnsanların ellerini kaynar suya daldırdıktan sonra 'eldivenlerini' yani derilerini sıyırıyor, yüzdükleri sırt derilerinden bel kemeri yapıyor, kemiklerini kırıyor ve ateşle işkence ediyorlardı. Burjuvalar için hususi olarak Volga'nın ortasına, üzerinde kocaman bir delik olan bir mavna demirlenmişti. Cezalandırılacak kişiler buraya getirilip bırakılıyor ve kendilerine yemek falan da verilmiyordu. Mavnaya dolan suyu tahliye etmeleri gerekiyordu ama birkaç günden fazla dayanamıyorlardı. Bazıları delirip kendini öldürürken kalanlar su boşaltmaya devam ediyor; fakat bir süre sonra güçleri tükenince yavaş yavaş batan mavnanın üzerindeki yüzlerce kişi boğularak hayatını kaybediyordu."[8] Fransız İhtilali'nde kalma bu suda boğma cezası *-noyade-* pek çok yerde uygulanıyordu. Krosntadtlı denizciler de kurbanlarını idam mavnasına bindirmeden önce dikenli telle bağlıyor, cansız bedenler Finlandiya kıyılarına vuruyordu.

Hem Baltık hem de Karadeniz Filolarına mensup denizcilerin uyguladığı Kızıl Terör'ün üzerinde neredeyse hiçbir denetim yoktu. Vurgunculukla mücadele timleri şeklinde örgütlenmişlerdi ve demiryolu istasyonlarında bekleyip kafalarına göre mallara el koyuyorlardı. Bunların yaptıkları işlemlere itiraz yolu da kapalıydı. Eşyaları zorla elinden alınmış bir adam, bu timlerin başındaki adamlardan birini şöyle tasvir ediyordu: "Omzunda mavzer asılı, elmacık kemikleri çıkık ve kulağında kalaydan mamûl küpe takılı bir denizciydi. Bir tahta kaşıkla lapaya benzer bir tuzlama balık yiyor ve pek de sesi soluğu çıkmıyordu."[9] Bu timlerin en sevdiği iş, herkesçe nefret edilen burjuvaları yakalayıp onlardan intikam almaktı. Bir trende yaptıkları aramada, kendini bir işçi olarak tanıtarak kurtulmanın kıyısından dönen General Abaleşev'i yakaladılar. Zorla açtırdıkları çantasının en üstünde Çarlık dönemi simgelerini taşıyan apoletleri duruyordu. Generali rayların arkasına götürüp vurdular.[10]

Ayrım yapmaksızın diğer sınıflardan intikam alma işi pek çok denizcinin temel göreviydi. Karadeniz Filosu'na mensup Bolşevikler, ocak ayı ortalarında Odessa'da *junker*'ler, subaylar ve Ukrayna milliyetçileriyle karman çorman bir çatışmaya girdiler. Yalnızca Odessa'da 11 bin civarında işsiz subay olduğu tahmin ediliyordu. Yelena Lakier günlüğüne şöyle not düşmüştü: "Az önce önümüzden tutuklu bir subay

geçirildi. Uzun boylu ve çok gençti. Zavallı adam. Acaba onu limanda demirlemiş olan Almaz kruvazörüne mi götürüyorlardı? Subayları oraya götürür, işkence eder, cansız bedenlerini de denize atarlardı."[11] Ertesi gün bir grup denizci dairelerini ararken, içlerinden biri kılıcını dolap arkalarına ve yatak altlarına dürttü. Bu adam Lakier'e böbürlenerek, "Bu kılıcı Çumnaya Tepesi'ndeki bir subaydan aldım, sonra da onu öldürdüm," dedi. Lakier, "Onu öldürdüğün için üzgün değil misin? Sonuçta o da kardeş bir vatandaştı," diye sordu. "Kim bir devrim karşıtını öldürdüğü için üzülür ki!" diye yanıtladı adam, "Onun gibi kaç tanesini Almaz'dan denize attık."

Güneydeki gaddarlığın yankıları bir süre sonra Moskova'dan duyulur oldu. Yazar İvan Bubin'in Kırım'daki Simferopol'dan henüz dönmüş olan bir arkadaşı, orada "tarifi imkânsız bir dehşet"[12] yaşandığını söylüyordu. "Askerler ve işçiler dizlerine kadar kan içinde dolaşmakta. Eski bir albay, bir lokomotifin ocağında diri diri yakılmış." Karadeniz Filosu'na mensup Bolşevikler, 14 Ocak günü Evpatorya'da üç yüz kişinin önce kol ve bacaklarını kırmış, ardından da onları Romania adlı buharı gemiden denize atarak öldürmüştü. "En kıdemli asker olan yaralı bir subay kafa üstü geminin ocağına atıldı. Truevor nakil gemisindeki tutuklu subaylar ise birer birer getirilip daha hayattayken vücutları paramparça edildikten sonra denize bırakıldı."[13] Benzer olaylar Kefe ve Sivastopol'da da yaşanıyordu. Yalta'da, Çehov'un en meşhur öyküsü Küçük Köpekli Kadın'ın geçtiği yerde burjuvazi mensupları iskeleye dizilip vuruluyordu.[14]

* * *

Petrograd ve Moskova'da apartman dairelerinde yapılan silah veya subay aramaları, bir süre sonra resmen müsaade edilmiş yağma uygulamalarına dönüştü. Petrograd'da bulunan Çeka liderlerinden Peters, burjuvazi mensuplarının evlerini aramak üzere gönüllüler istediğinde "yirmi bin kadar işçi, denizci ve Kızıl Ordu askerinin çıkageldiğini"[15] söylüyordu. Kızıl Muhafızlar, denizciler ve askerler sokaklarda dolaşan iyi giyimli insanları durdurup kıyafetlerini istemekten çekinmiyordu. Yakası kolalı gömlek giyen erkekler ve şapka takan kadınlar kafadan burjuva kabul ediliyordu. Büyük şehirlerde, burjuva muamelesi görerek hakarete uğrayıp soyulmak istemiyorsanız sokakta gözlükle dahi dolaşmamalıydınız. Moskova'da bulunan Paustovski "O dehşet dolu

günlerde gözlük takan herkese şüpheli gibi davranılırdı,"[16] diye yazıyordu. Orta sınıf ailelere mensup kişiler kimliklerini gizlemek için eski püskü kıyafetlere bürünüp dışarı çıkıyor, evin babası ise köylü gibi görünmek için sakallarını uzatıyordu. Pek çoğu terhis edilmiş askerler olan hırsızlar yüzünden akşamları dışarı çıkmak hepten tehlikeliydi. Petrograd'daki Çeka biriminin lideri Uritski bile soyguna uğramıştı.

Subaylara maaş ödenmiyordu ama başlangıçta askerî yemekhanelerde sıraya girip yemek yemelerine müsaade ediliyordu. Bu yemeklerde genellikle ringa balığının kafasından ve kılçıklarından yapılan bir çorba yahut içinde don vurup çürümüş patates olan at eti yahnisi çıkıyordu. Fakat bir süre sonra bu imkânları dahi ellerinden alındı. Bazı subaylar tren istasyonlarında hamallık yapmaya başladı; zira herhangi bir devlet işine girmeleri de yasaklanmıştı. Derken Bolşevik rejimi Boris Savinkov'un bir yeraltı örgütü hazırlamakta olduğunu öğrendi. Subayların kahir ekseriyetinin rejime düşman oldukları varsayımıyla, Bolşevikler çifte bir operasyon yaparak her ki gruptan kurtulmayı hedefledi. Subaylara, bulundukları bölgelerdeki Çeka birimlerine giderek kendilerini kaydettirmeleri, aksi halde infaz edilecekleri söylendi; fakat bunu yapan tüm subaylar oracıkta tutuklandı. Hapishaneler dolup taşınca bazıları idam edildi. Kapıcıların, bina görevlilerinin ve apartman dairelerinde ikamet edenlerin bölge bölge listeleri hazırlandı. Ardından her bir binanın etrafı Kızıl Muhafızlarla çevrildi ve içeri giren Çekacılar subayları ve şüpheli burjuvaları aradı. Kaçış planı yapan bir avukat şöyle yazıyordu: "Petro ve Pavel Kalesi'nden sık sık uğursuz top atışı sesleri duyuyorduk. Başkent sakinleri yarınlarından endişeliydi. Kıtlık yaklaşıyor, Azrail elinde uzun tırpanıyla bekliyordu."[17]

Ekonomik çöküntü nedeniyle sokaklarda fahişelik yapanların sayısı 300 bine yükseldi; bunların yarısına yakını da saygın ailelere mensup kadınlardı. Amerikalı Anarşist Emma Goldman, iyi eğitim almış genç kadınların Nevski Bulvarı dolaylarında "bir somun ekmek yahut bir kalıp sabun veya bir parça çikolata karşılığında bedenlerini pazarladığına"[18] hayretle tanıklık ediyordu. Bazı kadınlar ise ellerinde tuttukları tepsilerde kartvizit taşıyan doldurulmuş ayıların, 16. Louis döneminden kalma mobilyalarla zıtlık içerisinde olduğu yaldızlı ve devasa Sankt Petersburg salonlarında, kokain eşliğinde toplu seks partileri düzenleyen genç komiserlerin haremlerine katılıyordu.

Gönülsüz olarak çalışan amatör fahişelerin aksine, profesyonel olanlar muzaffer ve "devrimci" edalarıyla hemen fark ediliyordu. Odessalı Yelena Lakier, 22 Ocak günü şunları yazmıştı: "Boya kutusuna düşmüş gibi makyajlı, korkunç görünümlü ve yüzsüz üç fahişe şehrin ortasında önümde yürüyor; şık giyimli, genç ve etkileyici bir hanım da fok derisi paltosuyla karşıdan geliyordu. Fahişelerden biri kadının suratına tükürüverdi. Ardından üçü de son ses kahkahalar patlatarak yollarına devam ettiler."[19]

Bolşeviklerin malı mülkü elinden alınmış orta ve üst sınıf mensupları için kullandığı "eski insanlar" tanımı, Fransız İhtilali yıllarının "*ci-devant*"ının insanlıktan çıkarılmış bir türeviydi. Bunların neredeyse tamamı, mücevherattan tutun da Çarlık dönemi madalya ve üniformalarına kadar sahip oldukları her ne varsa, sırf yiyecek alabilmek adına bit pazarlarında değerinin çok altına satmak veya takas etmek zorunda kalmıştı. Moskova'da bulunan İvan Bunin şöyle aktarıyordu: "Gümüş gözlüklü ve siyah kürk kalpaklı bir general, Tverskaya'da bir şeyler satıyordu. Bir dilenci gibi ürkek ve süklüm püklümdü."[20] Bazı şanslı aristokrat aileler ise nispeten şanslıydı; hizmetçileri onlara kırsaldaki evlerinden yiyecek aşırıp getiriyor yahut bir aşevinde çalışmaya başlayan eski aşçılarının yardımıyla karınlarını doyurabiliyorlardı. Rusların olmazsa olmaz gıda maddelerinden biri olan çaya ulaşmak mümkün değildi; dolayısıyla insanlar havuç saplarıyla idare ediyordu. Kamulaştırılmadan önce bankalarından kendi paralarının bir kısmını çekmeyi başarabilmiş olanlar bile halkın geri kalanı gibi sonu gelmeyen sıralarda beklemek zorunda kalıyordu. Bahar ayları itibarıyla bir işçinin günlük diyeti üç yüz kalorinin biraz üzerindeydi. Petrograd kelimenin tam anlamıyla açlıktan kırılıyordu.

Genellikle eski bir kapıcı ya da uşak olan bina temsilcisi tarafından zorunlu çalıştırılmak üzere seçilmekten pek az kişi kurtulabiliyordu. Bunlara "bir kürek veya gelberi verilir ve vardiyaların başında ve sonunda isimleri okunurdu."[21] Sokaklarda beceriksizce kar küreyen veya çöp toplayan bu adamları seyretmek, kendilerine nezaret eden Kızıl Muhafızlar ve diğer izleyenler için son derece keyifli bir uğraştı. Eskinin elit tabakası için ise bu yaşananlar Leninist sınıf çatışması ortamında kendilerini bekleyen daha karanlık günlerin kısacık bir fragmanından fazlası değildi; evlerinin içindeki mahremiyeti dahi kaybetmiş olmak da

"Eski sınıf" kadınları sahip oldukları son eşyaları Moskova sokaklarında satıyor.

öyle. Bolşeviklerin fakir aileleri apartman dairelerine yerleştirme hamlesi yalnızca adil bir konut paylaşımı politikasından ibaret değildi. Bu, hem popüler bir intikam alma şekli hem de düşman burjuvaları yakından takip etmeni bir yöntemiydi.

Petrograd aristokrasisi ve burjuvazisinin geneli, Bolşevik rejiminin bizzat teşvik ettiği bu anarşi ortamında yıkılmaya mahkûm olduğu inancını taşıyordu. Fakat Kurucu Meclis'in kapanması ve özellikle de bunun hemen arkasından iki Kadet delegenin hasta yataklarında vahşice katledilmesi, pek çoğunu kaçma vaktinin geldiğine ikna etti. Ekim ayındaki Bolşevik ihtilalinin öncesinde veya hemen sonrasında kaçmaya karar verenler, önce Finlandiya'ya oradan İsveç'e sonunda da Avrupa'da savaşın bitmesinin ardından Paris veya Berlin'e giderek en kolay yolculuğu yapmış oldular. Fakat Petrograd ve Moskova'yı terk edenlerin çoğu, güneydeki durumdan habersiz bir şekilde, Kırım'da, Kiev'de veya Novoçerkask'ta hayatta kalabileceklerini umarak buralara gitmeyi denedi. Generaller Kornilov ve Alekseev önderliğinde Don'da bir "Gönüllü Ordusu" kurulmakta olduğuna dair söylentiler yayıldı. Anarşinin hâkim olduğu Rusya'nın kendi kendinden kurtuluşunun burada olacağına inanmaya başladılar.

Bolşevikler, Ukrayna ve Güney Rusya'yı elde tutmayı başaramamaları halinde karşı karşıya kalacakları tehlikelerin farkındaydı. Yeni açılan Güney Cephesi komutanlığına Antonov-Ovseenko getirilmişti. Bir anda kurulan Ukrayna Halk Cumhuriyeti Rada'nın yerini almaya hazırlanırken açılmış olan bu cephenin karargâhı Harkov'da bulunuyordu. General Kaledin'e karşı kuvvet toplama niyetindeki Antonov, Baltık Filosu denizcileri ile Kızıl Ordu birliklerinden karma bir kuvvetin yanı sıra eski ordu zamanında askere alınmış bir grup piyadeyi Kiev'e sevk etti. Bu kuvvetin başında sol Sosyalist Devrimci ve profesyonel bir subay olan Yarbay Mihail Muraviev vardı. İlk önce Paltava'yı aldı ve burada ele geçirdiği tüm subayları ve ***junker***'leri katletti. Ardından, yolu üzerindeki Kruti'de bulunan ve sayıları beş yüzün biraz üzerinde olan küçük bir Ukrayna kuvvetini mağlup edip Kiev'e ilerledi.

Kiev'de yaşayan Ruslar, Ukrayna kuvvetlerin bu kadar mücadele vereceğini hiç düşünmüyordu. Ukrayna'nın kültür ve tarihini bile bile görmezden geliyor, Ukrayna vatanseverliği kavramının ise ancak bir şakadan ibaret olacağına inanıyorlardı. General Kont Dimitri Heiden şöyle yazıyordu: "Aynı tiyatro, en küçük detaylarına kadar oynanıyordu. Orduyu fantastik kıyafetlerle donattılar. Hruşevski'nin Sofya Meydanı'nda tertip ettiği ilk geçit töreni için, bir zamanlar 'Zaporijya Kazakları Tuna'da' adlı oyunu sahnelemiş olan Ukrayna Tiyatrosu'ndan ödünç kostümler aldılar."[22] Yazar İvan Najivin de "süslü kıyafetlerle Hruşevski, yazar Vinniçenko ve Avusturyalı casuslar tarafından sergilenmeye çalışan bu tarih temalı operayı"[23] hem gülünç hem de rahatsız edici buluyordu: "Bu temsilde Gogol'un kitabından fırlamış bir Zaporijya Kazağı veya kazıdığı kafasının arka tarafında bıraktığı saçları henüz uzamaya başlamış kahraman bir savaşçının izlerini görmek mümkündü. Herkes alay ediyor gibiydi."

Muraviev'in toplam sayıları dört bini ancak bulan sözüm ona 1. ve 2. Devrimci Orduları, 15 Ocak günü Dinyeper'in doğu kıyılarına vardı ve şehri on gün boyunca bombardımana tuttu. Muraviev, Lenin'e gönderdiği bir mesajda sarayları ve kiliseleri, bilhassa da Hruşevski'nin evini yıkıp viran etmiş olmakla övünüyordu. Ukrayna direnişi küçük bir cebe sıkışıp kaldı. Ukrayna Cumhuriyeti Savaş Bakanı, 27 Ocak günü yeminler ederek "Kiev'de durumun kontrolleri altında bulunduğunu ve korkulacak bir şey olmadığını"[24] söylerken, Hruşevski liderliğindeki Rada batıya, Jitomir'e çekiliyordu.

Kiev'deki Rus subayları çatışmalara katılmayı reddetti. Kızıllardan ne kadar nefret etseler de Rada Alman yanlısı iken sarı-mavi Ukrayna bayrağı altında savaşamazlardı. Bu tarafsızlık onları kurtaramadı. Olaylara tanık olan biri şöyle aktarıyordu: "Muraviev'in Kızıl Muhafızları, bu talihsiz subayları otellerden ve apartman dairelerinden sürükleye sürükleye çıkarıp, alaycı bir şekilde 'Dukhonin karargâhı' denilen Mariinski Parkı'na kadar kelimenin tam anlamıyla ölüme götürmüştü. Bu park infaz için revaçta olan bir alandı."[25]

Muraviev'in Kızıl Muhafızları, öldürmeye ara verdikleri zamanlarda, Lenin'in "yağmacıları yağmalayın" sloganıyla hayat bulan ve çoğu zaman cinayet ve tecavüzün eşlik ettiği soygun cümbüşleri düzenliyordu.[26] Petrograd ve Moskova'dan onca seçkin mültecinin gelmiş olduğu bu şehirde son derece kazançlı vurgunlar yapılabiliyordu. Coğrafyacı Nikolay Mogilyanski, dairesini soyan bir ikiliden bahsediyordu. Bunlardan birisi ağırbaşlı ve efendi bir delikanlı, diğer ise bu delikanlıdan sorumlu olup gerçekleştirdiği infazları böbürlenerek anlatan ve Petrograd'daki Putilov fabrikasında çalışan yaşça daha büyük bir Kızıl Muhafız'dı. "Makineli tüfek mayon şeritlerini gövdesine çapraz bir şekilde sarmıştı, nefret ve intikam dolu görünüyordu. İçki kokan ağzından tehdit sözcükleri eksik olmuyordu. 'Hepsini bulacağım, onları çok iyi tanıyorum. Şu devrim karşıtı subaylar yok mu...' diyor, sonra da altıpatlarını kaldırıp karşısındaki hayali düşmana nişan alıyordu."[27]

Rus Coğrafya Topluluğu'nun önde gelen bir mensubu şöyle aktarıyordu: "Olabilecek en vahşi şekilde toplu infazlar gerçekleştiriliyordu. Kurbanlar infaz edilmeden önce soyunmaya zorlanıyor, ardından süngüleniyor veya başlarının arkasından vuruluyordu. Öncesinde işkence yapıldığını söylemeye dahi gerek duymuyorum. İnfazların çoğu Muraviev'in karargâhının konuşlu olduğu sarayın önünde ve buranın hemen arkasındaki Mariinski Parkı'nda gerçekleştiriliyordu... Manzara dehşet vericiydi. Çıplak cesetler meydana ve parkın içindeki patikalara savruluyor, etraflarında köpekler geziniyordu. Karların üstü kanla kaplıydı. Pek çok cesedin ağzında 'Kızıl etiket' takılıydı, kimilerinin parmakları ise haç işareti yapacak şekilde bükülmüştü."[28] Ukrayna Kızılhaçı'na göre Muraviev'in adamları tarafından katledilen beş bin kişinin üçte ikisi subaydı.

Bu katliamdan sağ kurtulmayı başaran General Heiden şöyle yazıyordu: "Üniversitenin anatomi amfisi, odun gibi üst üste yığılmış subay

cesetleriyle doluydu. İnsanlar buraya gelip yakınlarını buluyor ve gizlice mezarlığa götürüp defnediyordu. Bunların arasında şahsen tanıdığım General Viktor İvanoviç ve oğlu da vardı. General Guslevski ise kızlarının ısrarıyla Muraviev tarafından bağışlanmış; fakat bu geciken bir karar olmuş ve General çoktan öldürülmüştü. Apartmanından alınarak sokak ortasında infaz edilen seksen yaşındaki emekli General Ridaevski ve genç Albay Domantoviç de tanıdığım isimler arasındaydı."[29]

Bütün Kiev halkı bu zulümden nasibini almıştı. Bir vatandaş şöyle yazıyordu: "Geceler karanlık, ıssız ve korkunçtu. Üstü başı dağınık askerler bağıra bağıra şarkılar söyleyerek etrafta dolanıyordu. Nadiren silahlı bir devriye geçiyordu. Şuradan buradan ara ara patlama sesleri yahut makineli tüfek darbeleri duyuluyordu. Korku içerisindeki siviller evlerine sinmiş, korkuyla bekliyordu."[30]

12

Brest-Litovsk

Aralık 1917-Mart 1918

Lenin'in Almanlara ateşkes için Kasım ayında ilke kez yanaşmasının ardından, geleneksel diplomasi kuralları alt üst olmuştu. Almanların *Ober Ost* adıyla bilinen doğudaki karargâhının konuşlu olduğu Brest-Litovsk Kalesi'ne gitmek üzere yola çıkan Sovyet heyeti de en hafif tabirle tuhaftı.

Heyette diğerlerinin ağzına bakan ve nadiren konuşan sıradan bir asker, Baltık Filosu'na mensup düşük rütbeli bir denizci, küstahça bir özgüvene sahip olan Obuhov adında genç bir işçi ve 1905 yılında Çarlık yanlısı bir generale suikast düzenlemiş eski bir terörist olan sol Sosyalist Devrimci Anastasya Bitsenko gibi isimler vardı. Heyetin Prusyalı subaylarla müzakere edecek olan liderleri ise üç Yahudi idi; bilgili bir devrimci entelektüel olan Adolf Yoffe, Troçki'nin kayınbiraderi Lev Kamenev ve son olarak da İsviçre'den kalkan mühürlü trende Lenin'e eşlik etmiş olan Grigori Sokolnikov.

Petrograd'daki Varşova istasyonuna doğru ilerledikleri esnada, Kamenev ve Yoffe heyete bir de köylü dahil etmeyi unuttuklarını fark ettiler. El koyularak kamulaştırılmış olan otomobillerini bir kenarda durdular ve tam da aradıkları gibi saçı sakalı birbirine girmiş bir ihtiyar olan Roman Staşkov'un[31] önünü kestiler. Staşkov da trene bineceğini söyledi ve onu arabayla bırakmayı teklif ettiler. Staşkov onlara yanlışlıkla *tavariş* (yoldaş) yerine *barin* (efendi) deyince, Yoffe siyasi görüşünü sorma gereği duydu. O da köyündeki herkes gibi Sosyalist Devrimci olduğunu söyledi. "Peki sol mu sağ mı?" diye sorulunca, doğru cevabı verdiğinden emin olmak için bir süre duraksayıp, "Elbette sol yoldaşlar. Hem de en solundan," dedi. Staşkov, kendisini eve götürecek trenin kalkacağı istasyon olan Nikolayevski'ye gitmediklerini öğrenince evvela telaşlandı. Fakat arabadakiler Brest-Litovsk'ta yapılacak olan barış

görüşmelerinde kendilerine eşlik etmesi için biraz rüşvet önerince, arkasına yaslanıp başına konan talih kuşunun keyfini çıkarmaya başladı.

Bolşevikler, ülkeleri İttifak Devletlerine karşı halen savaş halinde iken Çarlık ordusundan geriye kalan unsurları tamamen tasfiye etmek gibi riskli bir kumar oynamıştı. Fakat Lenin politik mücadeleyi yalnızca savaşa bir son vererek kazanabileceği biliyordu. Biraz nefes alıp Bolşevik gayretini konsolide etmek için artık verdiği sözü tutma vakti gelmişti. Üstelik Bolşevik stratejisi, kendilerinin devrimi ve barış ilanının ardından Avrupa genelinde de devrimci ayaklanmaların başlayacağı fikrine sıkı sıkıya bağlıydı.

Lenin ve Troçki, Almanya ile yapılacak olan savaşı sona erdirme görüşmelerinde Fransa ve İngiltere hükümetlerini de kendilerine katılmaya davet etmiş; fakat tahmin edilebileceği gibi bu davet karşılık bulmamıştı. Ardından Lenin, İngiltere ve Fransa'da protesto ve grevleri tetiklemesini hedefleyerek uluslararası topluma hitaben bir "Barış Karamamesi" yayımlamış, bu sayede müttefiklerini zorda bırakmak istemişti.

Demiryollarını durumu yüzünden Rus heyetinin Brest-Litovsk'a varması iki gün sürdü. Doğu Cephesi'nin kâğıt üzerindeki komutanı Bavyera Prensi Mareşal Leopold'dü ama *Ober Ost*'un komutasını fiilen elinde bulunduran kişi Leopold'un iri yarı, obur ve kelebek gözlüklü bir adam olan parlak zekâlı kurmay başkanı Tümgeneral Max Hoffman'dı. Alman heyetinin başında son derece etkileyici ve zeki bir adam olan Dış İşleri Bakanı Baron Richard von Kühlmann vardı. Kalıcı bir sağlanmasını özellikle amaçlıyordu ve Berlin'deki takıntılı generallere nazaran aydın bir devlet adamıydı.

İttifak'ın diğer devletleri olan Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğu heyetleri toplantı yerine ulaşana kadar bir süre daha beklendi. Ateşkes konusunda anlaşıldığı kesin olduğundan bu bekleyiş Bolşeviklerin işine geliyordu. Zira bu süreç içerisinde tüm Avrupa'yı kapsayan bir devrim hareketi başlayıp onları kurtarabilirdi. Tarafsız bölgedeki ve hatta Hoffman'ı önce güldürüp sonra kızdıracak şekilde Brest-Litovsk'taki Alman askerlerine devrimci broşürler dağıttılar.

Prens Leopold 7 Aralık gecesi heyet üyelerine bir akşam yemeği verdi. Tam bir misafirperverlik örneği göstererek, "Sibirya'daki bir

hapishaneden yakın zamanda salıverilmiş bir Yahudi"[32] olan Yoffe'yi sağına oturttu. Yoffe'nin sağında ise İmparator Karl'ın Dışişleri Bakanı Ottakar Graf Czernin von und zu Chudenitz oturuyordu. Yoffe ona "yumuşak bir ses tonuyla 'Umarım sizin ülkenizde de devrimi başlatabiliriz,' diyerek" samimiyetle içini döktü. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu karanlık durumun tamamen farkında olan Czernin, o gece günlüğüne şöyle yazacaktı: "İyi yürekli Yoffe'nin yardımına hiç ihtiyacımız olmayacak."

İhtiyar köylü Staşkov, kır saçları ve çokça yemek bulaştırdığı uzun sakalıyla oturduğu sofrada hayatının en güzel anlarını yaşıyordu. Alman emir subayı kırmızı şarap mı yoksa beyaz şarap mı içmek istediğini sorunca, Staşkov yanında oturan Prens Ernst von Hohenloe'ye dönüp "Hangisi daha sert? Kırmızı mı beyaz mı? Hangisini içtiğim fark etmez, hangisi daha sertse onu istiyorum, "[33] dedi. Bu tuhaf akşam yemeğinde, Prens Hohenlohe'nin karşısında ise "sessiz ve içine kapanık kır saçlı suikastçı" Anastasya Bitsenko oturuyordu.

Müzakerelerin başlamasının hemen ardından, Yoffe büyük bir başarı elde ettiğini düşündü. İttifak Devletleri herhangi bir toprak talebinde bulunmaksızın önerilerini kabul ediyordu. Fakat sonradan anlaşıldı ki Almanların Baltık devletleri ve Polonya'yı işgalden vazgeçmeye niyetleri yoktu. Halkların kendi kaderini tayin hakkı hususunda Bolşevik beyannamesine atıfta bulundular. Sonradan mahalli oylamalar yapılacağına dair verilen sözler sayesinde, Alman ordusunun halihazırda bulunduğu hattı tutabilecek olmasının rahatlığı içerisindeydiler.

Avrupa'nın batısında vuku bulması beklenen devrimlerden pek ses seda yoktu ve Lenin bunların gerçekleşmeyeceğinden kaygılanmaya başlamıştı. Troçki ise daha da ileri giderek İngiliz ve Fransız heyetlerinin temsilcilerine içtenlikle açılarak olası devrimleri de müzakerelerin konusu yapmaya teşebbüs etti. Bolşeviklerin her ne pahasına olursa olsun zaman kazanması gerekiyordu ve Lenin'in müzakereleri yürütmek üzere Troçki'yi görevlendirmesinin sebebi de buydu. Troçki, Brest-Litovsk'a varışlarını şaşkın Alman askerlerine vagonun penceresinden isyana teşvik eden naralar atarak bildiren "gözlüklü devrimci cin" Karl Radek'le beraber trenle gelmişti.

Troçki, akla gelebilecek her konuyu Almanca ve birkaç başka dilde enine boyuna tartışabilecek kabiliyette, harika bir konuşmacıydı. Görüşmeleri uzatma stratejisinin bir parçası olarak, Kühlmann ile günler

süren soyut ve felsefi boyutta sohbetler gerçekleştirmeyi başardı. Kühlmann'ın uzun vadeli planı; Baltık devletleri, Polonya ve Ukrayna'da kendi kaderini tayin etme kisvesi altında Almanya uydusu devletler kurulmasını temin etmek üzerine kuruluydu. Fakat Mareşaller von Hindenburg ve Erich Ludendorff'un şahsiyetinde vücut bulan başkomutanlık, deyim yerindeyse postallarıyla bu planı çiğnedi. Komutanlar, Alman tümenlerinin Batı Cephesi'ne sevk edilmesini istiyordu; böylece Amerikalıların yardıma gelmesine fırsat vermeden İngiliz ve Fransız ordularını mağlup etmeyi planladıkları bahar taarruzuna hazır hale gelebileceklerdi. Öte yandan zavallı Kont Czernin'in tek isteği ise Almanya'dan da beter bir kıtlıktan mustarip olan ve düşe kalka ilerleyen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na barış getirmekti.

Rada tarafından gönderilen bir Ukrayna heyetinin hiç de beklenmedik bir şekilde çıkagelmesiyle Bolşeviklerin işi daha da zorlaştı. O günlerde Muraviev'in Kiev taarruzu eli kulağındaydı ve Ukraynalı milliyetçiler, Petrograd kontrolündeki bir Bolşevik idaresindense Alman işgali altında yaşamanın evla olacağına karar vermişti. "Ukrayna ve İttifak Devletleri Antlaşması" 11 Ocak günü imzalandı. Buna göre Ukrayna Alman mandasına giriyordu ve bu Bolşevikler için felaket demekti. Almanlar hem müzakere gücü hem de hayati kaynakları elinde bulundurmak bakımından çok dava avantajlı bir konuma geldiler. Bu gelişme Almanya ve Avusturya-Macaristan hükümetlerinin elini iç siyasette de güçlendiriyor ve devrim olasılığını daha da düşürüyordu.

Tümgeneral Hoffman, Bolşeviklerin Petrograd'daki Kurucu Meclis'i ortadan kaldırmak üzere olduğu 5 Ocak günü, Alman başkomutanlığının talep ettiği gelecekteki sınırları gösteren bir harita sundu. Ruslar açısından onur kırıcı olan bu haritaya göre Baltık devletleri, Polonya, Finlandiya ve Ukrayna terk edilecekti. Bu, Almanların bir süre sonra Versay'da kabul etmek zorunda kalıp tüm öfkeleriyle *Diktat* olarak adlandıracakları düzenden çok daha acımasız bir plandı. Troçki, yeni kurulmuş olan ülkelerdeki halkların iradelerini yansıtabilmeleri maksadıyla referanduma ihtiyaç duyduklarını öne sürmeyi denedi; aynı günün akşamında Tauride Sarayı'nda demokrasiyi yerle bir edecek olan bir iktidarın mensubu olarak bunu söylemiş olması epey gülünçtü.

Troçki sınırları gösteren haritanın bir nüshası ile Petrograd'a döndü. Bu, Merkezî Komite için son derece can sıkıcı bir durumdu. Lenin, Bolşevik hâkimiyetinin devam ettirilebilmesi adına, bu anlaşmada

öne sürülebilecek en küçümseyici şartları dahi kabullenmeye hazırdı. Buharin'in başını çektiği, Merkezî Komite bünyesinde Lenin'e rakip olan grup ise bu şartlara boyun eğmenin uluslararası bir devrime dair tüm umutları suya düşüreceğini savunuyordu. Bunun yerine Alman işgaline karşı gerilla harbiyle direnilmesini, bu sayede Avrupa'daki sempatizanlarının da kendilerine destek mahiyetinde mutlak surette ayaklanacaklarını savundular. Sol Sosyalist Devrimciler ve onların ateşli lideri Maria Spiridonova da aynı düşüncedeydi; fakat yanılıyorlardı.

Öte yandan Lenin, dışarıdan gelecek herhangi bir yardıma güvenebileceklerinden emin değildi, en azından bir süreliğine. Alman savaş makinesine direnmeye çalışmak bir seçenek değildi. Bunu denerlerse yalnızca Baltık'ı kaybetmekle kurtulamaz, Petrograd ve Rusya merkezinin de büyük kısmını teslim etmeleri gerekebilirdi. Merkezî Komite Troçki döner dönmez toplandı. Buharin ve devrimci harbin savunucuları en büyük muhalif gruptu. Lenin'in argümanlarının ne kadar kuvvetli olduğunu ister istemez kabul eden Troçki, her şeye rağmen uluslararası bir devrim umudunu koruduğundan, söylenmeyeni söyleyerek kendini ayrı bir yere koydu: "Ne savaş ne de barış." Kafasındaki düşünce şöyleydi; tekrar Brest'e gidecek, savaşın sona erdiğini kabul edecek fakat Alman planını imzalamayacak, sonra da gerisin geriye Petrograd'a dönecekti. Bu sayede de Almanya, barışçıl bir ülkeyi tahrik eden mütecaviz bir güç olup çıkacaktı.

Lenin, böylesine teatral bir çıkışla hiçbir yere varılamayacağını biliyordu. Ona göre vazife, başarıya ulaşmış olan devrimi muhafaza etmek ve başlattıkları iç savaşı kazanarak onu hayatta tutmaktı. Tıpkı o eşsiz ifadesinde belirttiği gibi, "burjuvaziyi boğmak için iki elin de boş olması"[34] gerekiyordu. Bununla birlikte, Buharin ve beraberindeki çoğunluğun galip gelmesini engellemek için, Lenin ile onu destekleyen bir avuç kişinin Troçki ve taraftarlarının yanında durmaktan başka çareleri yoktu.

Troçki 15 Ocak günü Brest-Litovsk'a geri döndüğünde, Almanlar artık daha da kararlı görünüyordu. Bolşeviklerin Kiev'i işgal etmesinin, Ukrayna Radası ve İttifak Devletleri arasındaki antlaşmayı geçersiz ve hükümsüz kıldığını öne sürmekle başladı. İttifak Devletleri temsilcileri ise bu önermeyi bir an bile düşünmeden reddetti; zira ordularının Muraviev'in Kızıl Muhafızlarını ve denizcilerini ezip geçmesi hiç de zor değildi. Tümgeneral Hoffman, Alman ve Avusturya ordularındaki

Polonyalı askerlere kendi ülkelerinin bağımsızlıkları için propaganda yapmasına müsaade edilmesini isteyen Karl Radek'e ise hiç tahammül edemiyordu. Bu adam masada oturduğu yerden ileri doğru uzanıp sigarasını Hoffman'ın suratına üflüyordu. Böyle çocukça hareketler, Troçki'nin Ukrayna Radası ve İttifak Devletleri arasındaki antlaşmayı tanımayı reddetmesinden bile daha anlamsızdı.

Troçki, iyimserlikten gözleri kör olmuş Petrograd'daki Bolşeviklerin Çarskoye Selo'da bulunan telsiz istasyonu marifetiyle Almanya'ya göndermeler yapmaya başladığını da bilmiyordu. Königsberg'deki Alman telsiz parkı, "Alman askerlerini isyan etmeye; İmparator Wilhelm'i, Yüksek Komutanlık'taki subayları ve kendi alay komutanlarını öldürmeye, sonunda da Bolşeviklerle münferit olarak barış yapmaya çağıran"[35] telsiz konuşmaları tespit ediliyordu. Öfkeli Kayzer o andan itibaren Kühlmann'ın ılımlı argümanlarına kulaklarını tıkadı. Letonya Tüfek Tümeni'nin desteği olmadan Lenin'in rejiminin ayakta kalamayacağına dair bilgilendirilince, Hindenburg ve Ludendorff'un sert politikalarını destekler hale geldi.

Kayzer, Kühlmann'a 9 Şubat günü Alman şartlarını doğrudan bir ültimatom olarak Troçki'ye sunmasını ve yirmi dört saat içerisinde de yanıt alınmasını emretti. Aksi takdirde ateşkes bozulmuş sayılacaktı. Berlin ve Viyana'da bazı grevlerin başlaması Almanların kararlılığını zayıflatmak şöyle dursun güçlendirmişti bile. Troçki, "ne savaş ne de barış" olarak tarif ettiği kendince parlak fikrini ertesi gün ortaya attı. Evvela Bolşevik rejimine karşı olan herkesi sert bir dille tenkit ederek başladı. Ardından Rusya'nın İttifak Devletleriyle olan savaşının sona erdiğini; fakat karşı tarafa toprak kaybedecek şekilde de herhangi bir antlaşma imzalamayacağını beyan etti.

Bu hamlenin işe yaramayacağını düşünen heyet üyeleri, Hoffman'ın "Böyle şey nerede görülmüş!" diye kükrediği ana kadar sessizce oturdular. Bunun ardından Troçki, az önce sebep olduğu şeyden zevk alarak Rus temsilcileri dışarı çıkardı. Fakat Lenin'e "barış ilan ettikten sonra Almanların bize saldırma şansı kalmayacak"[36] derken ne kadar yanılmış olduğunu çok geçmeden anlayacaktı. Hindenburg ve Ludendorff, Hoffman'a Ober Ost'a bağlı orduların taarruz için hazırlanmasını emrettiler.

Troçki ve heyetindekiler Petrograd' a döndüklerinde kahramanlar gibi karşılandılar. Fakat 16 Şubat günü Kühlmannn, harbin iki gün

sonra akşamüstü vaktinde kaldığı yerden devam edeceğini duyurmaya mecbur bırakıldı. Bunun duyan Lenin, eğer hâlâ mümkünse Alman şartlarını derhal kabul etmek istediğini söyledi; fakat Troçki hiç değilse *Ober Ost* ileri harekâta başlayana kadar bekleyerek Almanların emperyalist mütecavizliğini tüm dünyaya göstermek konusunda ısrarcıydı. Bunun Almanya'da bir devrimi tetikleyebileceğine hâlâ inanıyordu. Lenin, son derece anlaşılabilir şekil de bunu asla kabul etmiyordu ama onun görüşünü paylaşanlar azınlıktaydı.

Alman uçakları, ertesi günün tamamı boyunca ateşkes hattının doğusunda keşif uçuşları yaptılar. Ardından, 18 Şubat sabahı, gri üniformalı piyade tümenleri ve minyatür havan döşemelerine benzeyen kendilerine özgü başlıklarıyla Alman mızraklı süvari alayları, Baltık bölgesindeki Riga Körfezi'nden Karadeniz'deki Tuna Deltası'na kadar uzanan cephe hattından mızraklarının ucundaki sancakları dalgalandırarak doğuya doğru ilerlemeye başladılar. Hemen Alman hem de Avusturya-Macaristan birlikleri Ukrayna'ya girdi. Düşen ilk şehir Dvinsk oldu; her şey birinci günün ilk birkaç saatinde olup bitti. Alman postallarının sesi sokaklarda yankılanıyordu. Direniş tamamen çökmüştü. Altı yüz kadar Kazak bir teğmen ve yanındaki altı askere teslim oldu.

Brest-Litovsk Kalesi'nde bulunan Hoffman, ertesi gün Lenin ve Troçki'den bir telgraf aldı; daha önceden reddettikleri şartlara uymayı kabul ediyorlardı. Hoffman durumu başkomutanlık karargâhına ilettiğinde, Ludendorff ona mümkün olduğunca yavaş cevap vermesini ve harekâtın ilerlemesi için zaman kazanmasını söyledi. Geride kalan bir hafta boyunca Bolşeviklerden gördüğü hakaret ve şımarıklıklardan bıkmış olan cüsseli Tümgeneral, şimdi ise bir başkasının mutsuzluğundan keyif alıyor ve kendini iyi hissediyordu. Bu konuya ilişkin çokça bilinen şu sözlerini de bu esnada söylemişti: "Hayatımda gördüğüm en gülünç savaş buydu. Bir avuç piyadeyi yanlarında makineli tüfekler ve bir tane de topçu silahıyla bir trene bindirip sonraki istasyona gönderiyor, burada Bolşevikleri esir ediyor, sonra birkaç asker daha ekleyip devam ediyorduk. Neresinden bakarsanız bakın, bu olanlar daha önce görüşmüş şeyler değildi."[37]

Sovnarkom'un Alman şartlarını resmî olarak kabulü 21 Ocak günü Berlin'de gerçekleşti. Fakat bundan iki gün sonra, Alman ordusu Ukrayna derinliklerine ve Baltık kıyıları boyunca Petrograd'a ilerlerken, Smolni'ye daha da ağır koşullar iletildi. Almanlar artık o ana kadar

ele geçirdikleri tüm toprakların kalıcı olarak kendilerine bırakılmasını istiyordu. En başta önerilen koşulların olduğu gibi derhal kabul edilmesini savunan Lenin, haklı çıkmış olmaktan ötürü pek de teselli bulmuş sayılmazdı. Bundan sonra yapılacak şeyin İngiliz ve Fransızlardan askerî destek talep etmek olduğunu söyledi. *Sovnarkom* daha önce yapılan tüm anlaşmaları geçersiz saydığından de dış borçları kabul etmediğinden, böyle bir talep en hafif bir tabirle zamansız olurdu. Buharin ve yandaşları Lenin'i kınayarak istifa ettiler; sol Sosyalist Devrimciler ise ona "İşkaryot" dedi. Lenin örfi idare ilan etti, işçi taburlarına mevziler kazdırdı ve Petrograd'ı tahliye etmeye hazırlanılmasını emretti. Bu gelişme panik halinde kentin terk edilmeye çalışılmasına ve batan gemiden mal kaçırırcasına yağma yarışına girilmesine sebebiyet verdi.

Brest-Litovsk Antlaşması nihayet 3 Mart günü imzalandı. Ruslar antlaşmayı kendilerine hakaret sayıyordu; fakat bu gerçekçi politika hamlesi sayesinde Lenin Bolşevik nüfuzunu muhafaza etmeyi başardı. Almanya açısından ise bu en büyük ve en kolay elde edilen zaferdi; ülkeyi kıtlıktan kurtardı ve savaşa devam edebilmelerini sağladı. Bu antlaşma sonucunda Alman toprakları üç katına çıktı. Fakat her iki ülke için de trajik bir sonuç olarak, Alman milliyetçileri bu antlaşma ile Avrupa Rusya'sı ve Ukrayna'nın bir sonraki savaşta sömürgeleri olması gerektiğine inanmaya başladılar.

Eskinin Finlandiya Grandükalığı'nda, Kerenski'nin talimatıyla yapılan ve solun nüfuzunu kaybettiği ekim seçimlerinden bu yana iç savaş hazırlığı yapılıyordu. Petrograd'da gerçekleşen Bolşevik ihtilali bir süre sonra tüm süreci hızlandırmaya başladı. Lenin, 2 Kasım 1917 günü Rusya halklarına kendi kaderlerini tayin hakkı tanındığını açıkladı. Bu adımı atmadıkları takdirde "komünizm kisvesi altında Büyük Rusya şovenizmi"[38] yapmakla suçlanacaklarını söyleyerek, Bolşevik arkadaşları nezdinde de kararını gerekçelendirdi. Aslına bakılırsa sınırların ve ulusal kimliğin yaklaşmakta olan dünya devrimiyle bir alakasının olmadığını düşünüyordu. Finlandiya parlamentosu, muhafazakâr Senato'nun önderliğinde, günümüz takvimiyle 15 Kasım günü bağımsızlığını ilan etti. Sağcı oportünistlerin Bolşeviklerin tanıdığı bu fırsatı değerlendirmesi beklenen bir şeydi.

Bir süre sonra Senato yanlısı Beyaz Muhafızlar ve Kızıl Muhafızlar arasında çatışmalar başladı. Komünistler, 27 Ocak 1918 günü

Helsingfors'ta Finlandiya Sosyalist İşçi Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan ettiler. İki bini genç kadınlardan oluşan ve toplam sayıları yaklaşık yetmiş bin olan Kızıl Muhafızların çoğunluğu, başkentten ve Finlandiya'nın nispeten sanayileşmiş olan güney vilayetlerinden geliyordu. Kızıl Muhafız grupları orta sınıfa mensup insanların evlerini basarak sığın ve geyik avında kullanılan tüfeklere el koydu; fakat silahların çoğu Rus askerlerinden ya da sınırın öte yanındaki Petrograd'dan geliyordu.

Muhafazakâr liderler Helsingfors'tan kuzeye kaçtı ve Senato başkanı Pehr Evind Svinhufvud'un önderliğinde, Ostrobotniya'nın batı kıyılarındaki Vaasa'da bir Geçici Beyaz Hükümeti kuruldu. Bu yeni hükümet, devrimci kaostan çekinen ve İsveççe konuşan idareci sınıf ile Finlandiya'nın merkezi ile kuzeyindeki çiftçi ve köylülerin sadakatine güvenebilirdi. Svinhufvud hükümeti, Çar'ın Şövalye Muhafız birliğinde görev yapmış ve savaş sırasında kolordu komutanlığına kadar yükselmiş bir subay olan Korgeneral Baron Carl Gustaf Mannerheim'i başkomutanlığa terfi ettirdi. Mannerheim, Beyaz Muhafızlara batıdaki Rus birliklerini silahsızlandırmaya başlamalarını emretti ve askerliği zorunlu hale getirdi.

İsveç hükümeti her ne kadar kesin bir şekilde tarafsız kalmaya çalışsa da ülkedeki Beyaz sempatizanları, yaklaşık bin tecrübesiz gönüllüden bir tugay teşkil ederek Beyazların desteğine gönderdi. 27. Avcı Taburu da şubat ayında Almanya'dan yola çıkarak bir buzkıranla donmuş Baltık Denizi'ni geçti ve Botniya Körfezi'ne vardı. Alman ordusunda görev yapan diğer avcı taburları da Mannerheim'ın Beyaz Ordusu'nu takviye edecek ve tecrübeli bir liderlik desteği temin edecekti. Güney Karelya'da da iki avcı subayı, Finlandiyalı Kızıllara yardım etmek üzere yola çıkan Rus Bolşeviklere karşı koymak maksadıyla kuvvet toplamıştı. Beyazlar, askerlerini eğitmek üzere tecrübeli bir çekirdek kadroya sahipken Kızılların dezavantajlı durumdaydı. Zira Finler Avrupa'daki savaş için silah altına alınmamıştı.

Brest'teki antlaşmadan altı gün sonra, Kraliyet Donanması savaş boyunca Çarlık ordusuna gönderilmiş olan ikmal malzemeleri ile kuzey kesimlerdeki depoları muhafaza etmek maksadıyla Murmansk'a küçük bir Kraliyet Deniz Piyade birliği çıkardı. Sınırın hemen karşı tarafındaki Fin Beyaz kuvvetlerin saldıracağından korkan Murmansk Sovyeti bu istekte bulunmuştu. İşin İngilizleri ilgilendiren kısmı ise Finlandiya'daki Alman unsurlarının toparlanmakta oluşuydu. Rusya İç Savaşı'na İtilaf Devletleri müdahalesinin ilk adımı da böylece atılmış oluyordu.

Çarlık ordusundaki İngiliz Askerî Misyonu'na şubat ayının ikinci haftasında nihayet Petrograd'ı terk edip evlerine dönme izni verildi. Bir yıldan daha kısa bir süre önce Lenin'in Petrograd'a ayak bastığı yer olan Finlandiya Garı'ndan yola çıktılar ve kendilerini Kızıl ve Beyaz

Finlerin iç savaştaki cephe hattının ortasında buldular. İngilizler burada "şöyle ya da böyle utanç verici"[39] olarak tanımlanabilecek bir şekilde, Stockholm'e olan tren yolculuklarına devam edebilmek için Beyaz Finlere destek veren Alman subaylarına bel bağlamak durumunda kaldılar. Ardından da Norveç'ten bindikleri gemiyle Aberdeen'e ulaştılar.

Beyaz Finler, şubat ayında Kızıl Finler tarafından icra edilen kötü planlanmış bir taarruzu savuşturmayı başardı. Ardından mart ayının ilk haftalarında, sayıları artık 17 bini bulan Mannerheim'in Beyaz Muhafızları Vaasa güneyine bir karşı taarruz başlatarak başkent Helsingfors'a doğru ilerlemeye başladılar. Harekâtın düğümünü çözecek olan muharebe bir sanayi kenti olan ve Kızılların elde tutmaya kararlı oldukları Tampere'de gerçekleşti. Ayın sonuna gelindiğinde Mannerheim kuvvetleri şehri abluka altına almayı başardı ve şiddetli bir muharebe başladı. Avcıların ve İsveçli gönüllülerin verdikleri ağır zayiata rağmen, Beyazlar 28 Mart Perşembe günü şehir merkezine girmeyi başardı.

Mannerheim birliklerin tertiplenip yeniden teşkilatlanması için harekâtı geçici olarak durdurdu; fakat topçular bu esnada mültecilerle dolu olan şehri bombalamaya devam ettiler. Ardından, 5 Nisan günü nihai hücum harekâtı başladı. Kadın ve erkeklerden kurulu karma bir Kızıl Muhafız birliği, hükümet konağında ufak bir direniş gösterse de liderlerin çoğu donmuş bir göl üzerinden kaçıp gitmişti.

General Mannerheim tarafından Beyazların harp esirlerini vurmayacağına dair söz verilmiş olmasına rağmen, şiddetli bir cezalandırma muamelesi başlatıldı. Çatışmalarda her iki taraf da yaklaşık sekiz yüz zayiat vermişti; fakat Mannerheim birlikleri bunların haricinde bin kadar Fin, iki yüz kadar da Rus esiri teslim aldıktan sonra bunları vurarak öldürdü. On bin kadar esir ise yürütülerek iptidai bir kampa götürüldü; burada da 1228 kişi hastalık, yetersiz beslenme ve kötü koşullar nedeniyle hayatlarını kaybetti.

Mannerheim'ın isteğinin hilafına hareket eden Senatör Svinhufvud, Berlin'den yardım talep etmişti bile. Eski Çarlık generali, gururunu bir kenara bırakarak daha dünkü düşmanlarından gelecek desteği kabul ederek şu sözleri söylemek durumunda kalmıştı: "Finlandiya hükümetinin talepleri doğrultusunda muzaffer Alman ordusunun birlikleri, hain Bolşeviklere karşı olan mücadelemize destek vermek adına

topraklarımıza ayak basmıştır. Bu mücadelede kanla imzalanacak olan silah arkadaşlığı antlaşmasının, Finlandiya'nın Kayzer'e ve Alman halkına karşı daima hissettiği dostluk ve güveni pekiştireceğine dair inancım tamdır."[40]

Beyazları süratle zafere taşıyacak olan 13 bin Alman askeri, Korgeneral Kont Rüdiger von der Goltz komutasındaki Ostsee Tümeni ile Albay Otto von Brandenstein birliklerine mensuptu. Goltz, vazifelerinin Finlandiya'yı "Kızıl Terör'den"[41] kurtarıp özgürleştirmek olduğunu apaçık ortaya koyuyordu. Fakat Finlandiya'ya müdahale kararını "hem aklıyla hem de kalbiyle"[42] almış olduğunu söyleyen General Erich Ludendorff'ın bir maksadı daha vardı. Petrograd'ı hem sınırın kuzey tarafındaki Finlandiya'dan hem de güneybatıdaki Estonya'dan tehdit eder hale gelmeyi amaçlıyordu. Bu sayede Ludendorff batıdaki İngiliz ve Fransız ordularına karşı meşhur *Kaiserschlacht* taarruzuna hazırlanırken, Almanya Doğu Cephesi'nde yaşanabilecek herhangi bir nahoş sürprize karşı korunmuş olacaktı. Aynı zamanda Finlandiya Körfezi'nin hem kuzey hem de güney kıyılarında kalıcı üsler ele geçirilmiş olacaktı.

Goltz ve Brandenstein birlikleri Helsingfors batısındaki Finlandiya kıyılarına çıkarma yapıp başkente doğru ilerlediler ve 13 Nisan günü burayı ele geçirdiler. Petrograd kuzeyindeki Karelya Kıstağı bölgesinde gerçekleşen Viborg muharebeleriyle birlikte Beyaz zaferi tamamlanmış oldu. Helsingfors'ın düşmesinden sonra Kızıl Finlandiya'nın başkenti haline gelen Viborg solcu mültecilerle doluydu ve artık bunların tün kaçış istikametleri kapanmıştı. Bolşevik takviyeleri ile Petrograd'dan gelecek silah desteğini engellemek isteyen Beyazlar 23 Nisan günü şehri kuşattılar. Yalnızca Kızılların lider kadrosu deniz yoluyla tam zamanında kaçmayı başarabildi. Tampere'deki muharebeye benzer bir düzen uygulayan Beyazların verdiği, bilhassa da silah altına yeni alınmış eğitimsiz asker zayiatı çok ağır oldu.

Beyazların 29 Nisan günü şehri ele geçirmesinden hemen önce, sarhoş Kızıl Muhafızlar aralarında iki muhafazakâr Eduskunta üyesinin de olduğu yaklaşık otuz esiri vurarak öldürmüş; orta sınıfa mensup pek çok sivil de evlerinde katledilmişti. Beyazların intikamı da en az Tampere'deki kadar şiddetli olacaktı. 1,200 civarında Rus ve Fin mahkûm infaz edildi; şehrin dışındaki hapishanede tutulan sekiz yüz kadarı ise kötü yaşam koşullarına bağlı olarak peyderpey hayatlarını kaybettiler.

Kızıllar daha az mezalim uygulamış gibi görünüyor da olsa, Helsingfors kuzeydoğusundaki Kouvola'da bulunan General von der Goltz'un aktardığına göre elleri ayakları bağlanan sağcılar boyunlarına kadar toprağa gömülüyor; ardından başlarının üstüne saman yığılıp ateşe veriliyordu. Bununla birlikte Finlandiya olaylarının da gösterdiği üzere, iç savaş durumunda daha fazla cana kıyanlar hep galip gelen taraf oluyordu. Dört ay süren çatışmalarda toplamda kırk bine yakın can kaybı yaşandı ve bunları 12,500 kadarı Kızıl harp esirleriydi.

Brest-Litovsk ve Finlandiya İç Savaşı'nın aynı zamanda rastlaması, Baltık Filosu'nun en göz alıcı hamlesi olmakla beraber Bolşevik adaletinin de en tuhaf örneklerinden birini ortaya koyacak olan yolun taşlarını döşedi. Nisan ayının başlarında Alman İmparatorluk Filosu'nun bir kısmı Finlandiya başkentini emniyete almak maksadıyla Helsingfords'a intikal etmekteydi. Bu birliğin bir diğer amacı da Baltık Filosu'nun burada donup kalmış olan bazı unsurlarını ele geçirmekti. Petrograd'daki İngiliz Deniz Kuvvetleri Ataşesi Albay Francis Cromie, yine aynı yerde sıkışıp kalmış olan İngiliz denizaltı personelinin Rus denizcilere duyduğu antipatiyi ve yaşanan yozlaşmayı şöyle aktarıyordu: "Ahlak namına hiçbir şey kalmamıştır, gemiler sabah akşam kadınla doludur, subaylar kamu ödeneklerini zimmetine geçirmekte ve kıtlıktan dolayı fiyatların tavan yaptığı bir piyasada kıyıdakilerin ölesiye ihtiyaç duyduğu devlet mallarını satmaktadır. Bizim denizciler de on adet küp şeker karşılığında işlerini görmektedir."[43]

Bölge komutanı Albay Aleksei Şastni, savaş gemilerini batırma yahut onları donmuş Finlandiya Körfezi'nden geçirerek Kronstadt'a götürme seçeneklerinden birine karar vermek zorunda kaldı. Moralini yitirmiş denizcilere Almanların ellerine düşerlerse asılacaklarını söyleyerek onları canlandırmayı başardı. Filodaki buzkıranları kullanarak 12 Mart gecesi altı savaş gemisini çıkardılar. Ardından beş adet kruvazör ve daha sonra da elli dokuz muhrip ile on iki denizaltı da tahliye edildi.

Şastni, "Buz Seferi" adıyla nam salacak olan destansı harekâtta "Donanmanın Kurtarıcısı" sıfatıyla el üstünde tutulmaya başlandı. Fakat kendini beğenmiş yeni Savaş Komiseri Troçki ile ters düşünce onun emriyle 27 Mayıs günü tutuklandı. Troçki, Şastni'yi ihanetle suçladı ve soruşturmayı bizzat yürüttü. Şastni'nin sırf kendi şöhreti

için *Sovnarkom* ve Baltık Filosu'nun arasını açmak istediğini iddia ediyordu: "Brest Antlaşması basılarak dağıtılmıştır ve isteyen herkes okuyabilir. Donanmayı bağlayıcı şekilde gizli anlaşmalara varma çabaları Beyazların küstah oyunlarından ibarettir. Brest Antlaşması'na göre filomuz bulunduğu limanlarda beklemekle yükümlüdür."[44]

Yargılama sonucunda Şastni suçlu bulundu. Devrim mahkemesinin suçlama metninde şu ifade yer alıyordu: "Şastni, elde edeceği şöhreti Sovyet hükümetine karşı kullanmak niyetiyle kahramanca hareket etmiştir." Cezasının infazı, 22 Haziran günü vurularak gerçekleştirildi. Menşevik lider Martov bunu "hunharca can alınan kanlı bir komedya"[45] olarak tanımlıyordu. Baltık Filosu'nun yeni komutanının Troçki'ye geçtiği rapor ise şöyleydi: "Şastni'nin infazı komuta kademesinde can sıkıcı bir etki yaratmıştır; fakat bu moral düşüklüğü henüz elle tutulur bir hal almış değildir. Personelin sükûneti yerindedir, yalnızca olanlara bir açıklama beklemektedirler."[46]

Brest-Litovsk'ta antlaşmanın imzalandığı mart ayının ilk haftası itibarıyla, Baltık Denizi güneyinde bulunan Alman kuvvetleri Estonya topraklarında yaklaşık iki yüz kilometre kadar mesafe kat ederek Petrograd'a yalnızca yüz elli kilometre uzaklıkta bulunan Narva'ya varmıştı. Bolşevik yönetim kademesi bundan bir hafta sonra hükümet merkezini Petrograd'dan Moskova'daki Kremlin'e taşıdı. Lenin bu şehri oldum olası sevmezdi; fakat Moskova eski imparatorluk topraklarının geri kalan kısmıyla çok daha elverişli muhabere imkânlarına sahipti ve Petrograd tıpkı Ludendorff'un planladığı gibi artık iki yönden tehdit altındaydı.

Bu değişiklikle hemen hemen eşzamanlı denilebilecek şekilde iki gelişme daha yaşandı. "Bolşevik" ifadesi o ay toplanan 7. Parti Kongresi'nde kullanımdan kaldırıldı. Bu karar, 2. Enternasyonal'in terk edileceğinin ve Komünist Enternasyonal veya *Komintern*'e doğru atılacak olan ilk adımın da işaret fişeğiydi. Ortak para biriminde "Bolşevik" terimi kullanılmaya devam etse de Bolşeviklerin adı artık "Komünist Parti" oluyordu. Bu esnada *Sovnarkom* da eski tip Jülyen takvimini kullanmaktan vazgeçti. Batı dünyasının Gregoryen takvimiyle aynı tarihi yakalayabilmek adına tarihler on üç gün ileriye götürüldü.

Liderlerin terk ettiği, karanlığa ve açlığa mahkûm edilmiş Petrograd'ın hali içler acısıydı. Şehirde mahsur kalmış bir Polonyalı şöyle

yazıyordu: "Yemek karneleriyle yalnızca asgari miktarda en kalitesiz ekmek, en kötü tip yağ ve donup çürümüş patates alınabiliyordu. Fakir ve aç insanlar yiyecek bulma ümidiyle çöpleri karıştırıyordu. Kedi ve köpekler ortalıktan kaybolmuşken, sayıları çılgınca artmış olan fareler çöp varillerini âdeta istila etmişti. Sokaklarda, meydanlarda ve köprülerden açlıktan ve yorgunluktan bitap düşüp ölmüş atlar yatıyordu."[47]

Teffi ise şunları aktarıyordu: "Ölü bir şehirde yaşıyoruz. Sokaklar ölmüş atların ve pek de nadir olmayacak şekilde insanların cesetleriyle dolu... Korku dolu halk geceleyin sokaklara çıkıyor ve at cesetlerinden birer parça et koparıp götürüyor."[48] Sovyet iktidarında geçen yalnızca iki ayın ardından Petrograd tamamen tanınmaz hale gelmişti. Şahıslara ait tüm dükkanlar kapanmış; pencere camları kâh kırılmış, kâh kireçle boyanmıştı. Bomboş sokaklara ölüm sessizliği hâkimdi. Devlet yetkilileri meydanlardan eski heykelleri kaldırmaya başlamıştı. "Eski kaidelerin üzerine alçıdan yapılma çirkin devrim yıldızları ve çeşitli amblemler koyuluyordu. Evler pislik içerisindeydi; çöple dolu sokakların parke taşından zeminlerinde sık sık delikler vardı ve az sayıdaki taksi ile komiser aracı bu yollarda güçlükle ilerleyebiliyordu."[49]

Yakıttan yoksun fabrikalar âtıl durumdaydı; bunun bir sebebi de açlık çeken işçilerin buralardaki ham maddeleri çalıp satmasıydı. Elektrik yoktu; lambalarda kullanılmak üzere yağ veya gaz da bulunamıyordu. Dondurucu soğukların kırık pencerelerden içeri girdiği bu anlarda görülen tek parıltı, yerdeki kardan yansıyan günışığına aitti. Viktor Serge o günleri "tarih öncesi bir kasvet"[50] olarak tanımlıyordu: "İnsanlar, bir hayvanın inindeki bir köşeyi tutması gibi donmuş meskenlerin yaşanabilir kısımlarına sığınıp uyuyordu. Kim bilir ne zamandan kalma pis kokuları, asla üzerlerinden çıkarmadıkları kürk kenarlı mantolarına sinmişti." Şişkin karınlı bir insan benzeyen şeklinden ötürü *burzhui* adı verilen, dökme demirden mamûl küçük sobalarda çoğu zaman yalnızca kitaplar, kırılmış mobilyalar ve sökülmüş zemin parkeleri yakılabiliyordu. Neredeyse herkes çitlerden veya terk edilmiş evlerden tahta söküp çalmaya başlamıştı. Viktor Serge, "Ateş hayat demektir. Ekmek gibi, su gibi..." diye yazıyordu.

Isıtma sistemi çalışmayan bu gri şehrin su tesisatları ve giderleri de buz tutmuştu. Krondsat'tan gelmiş olan bir grup denizci eski bir saraya el koyup giriş üstü katına yerleşmiş, tuvalet olarak zemine rastgele açtıkları bir delikten ne var ne yok aşağıya gönderiyordu. Buzlar

Alman İlerleyişi ve İşgali
Mart-Kasım 1918
Petsamo
Murmansk
Barents Denizi
İSVEÇ
NORVEÇ
Beyaz Deniz
Arkhangel
FİNLANDİYA
Vaasa
Botniya Körfezi
N. Dvina
Lake Lagoda
Lake Onega
Vyborg
Stockholm
Helsinki
Finlandiya Körfezi
Kotlas
Ural Dağları
Reval (Tallin)
Petrograd
Çarskoye Selo
Baltık Denizi
Novgorod
Vologda
Viatka
Perm
Ekaterinburg
Pskov
Riga
Kurlandiya
Yaroslavl
Dvina
Velikie Luki
Nizhniy-Novgorod
Kazan
ALMANYA
Doğu Prusya
Königsberg
Wilno
Vitebsk
Moscow
Ufa
Smolensk
Sileria
Polonya
Minsk
Mogilev
Tula
Simbirsk
Varşova
Brest-Litovsk
Samara
Gomel
Orel
Tambov
Orenburg
Cracow
Chernigov
Ural
Voronezh
Galicia
Lvov (Lemberg)
Kiev
Saratov
Berdichev
Kharkov
AVUSTURYA-MACARİSTAN
Dniester
Dnieper
Poltava
Donets
Volga
Don
Caritsin
Odessa
Rostov
ROMANYA
Bucharest
Kırım
Azak Denizi
Astrakhan
Kuban
Sevastopol
Stavropol
Sofia
BULGARİSTAN
Karadeniz
Terek
Kafkas Dağları
Hazar Denizi
İstanbul
Tiflis
Baku
Krasnovodsk
OSMANLI İMPARATORLUĞU
Enzeli
İRAN
0 100 200 300 400 500 mil
0 200 400 600 800 km
1917 Aralık ayında Brest-Litovsk'taki Ateşkes Görüşmelerinin Başlangıcındaki Cephe Hattı
En İleri Alman Hatları, Ağustos 1918

çözüldüğünde etrafa kesif bir lağım kokusuyla beraber hastalıklar da yayılacaktı.

Viktor Serge, boşaltılmış elçilik tesisleri ve büyük binalara el koyan, kontrolden çıkmış bir alt sınıf tasvir ediyordu: "Haydutlar avlulara girip buralarda yaşıyor; içeride olduklarını belli etmemek adına da dışarıya ışık sızdırmamaya dikkat ediyordu. Kâğıt oynuyorlar ve konakların mahzenlerinden aşırdıkları yıllanmış konyakları içiyorlardı. Küçük Elma Katka, Yılan Dunya, Hokka Burunlu Küçük Kazak Marfa gibi isimleri olan ve boş apartmanlardan aldıkları kirli ama lüks iç çamaşırlarını ile saraylı elbiselerini giyen, dudakları kan kırmızı rujla boyalı kızlar içeriyi göstermeyen karanlık pencerelerden ara ara başlarını uzatıp dışarıya bakıyordu."[51] İmparatorluğun başkenti artık ölüydü ve Büyük Petro'nun "batıya açılan penceresi" kapalıydı. Yaz aylarının sonunda Çeka işini tamamladıktan sonra ise şehrin tabutuna bir çivi daha çakılmış olacaktı.

13

Gönüllü Ordusu'nun Buz Yürüyüşü

Ocak-Mart 1918

Çar'ın son başkomutanı General Alekseev, dürüstlüğünden ötürü herkesin kendisine saygı duyduğu mütevazı bir adamdı. Wrangel gibi nice gösterişli generalin aksine, o bir piyade subayıydı ve atlardan nefret ederdi. Süvari sınıfı asker yetiştiren bir akademide yüzbaşı rütbesiyle eğitmenlik yaptığı dönemde ordu genelinde şöhret kazanmıştı. Bir tatbikat esnasında kendisine de bir at verilince, "Hayır, teşekkür ederim. Benim acelem var,"[52] demiş ve yaya olarak devam etmişti.

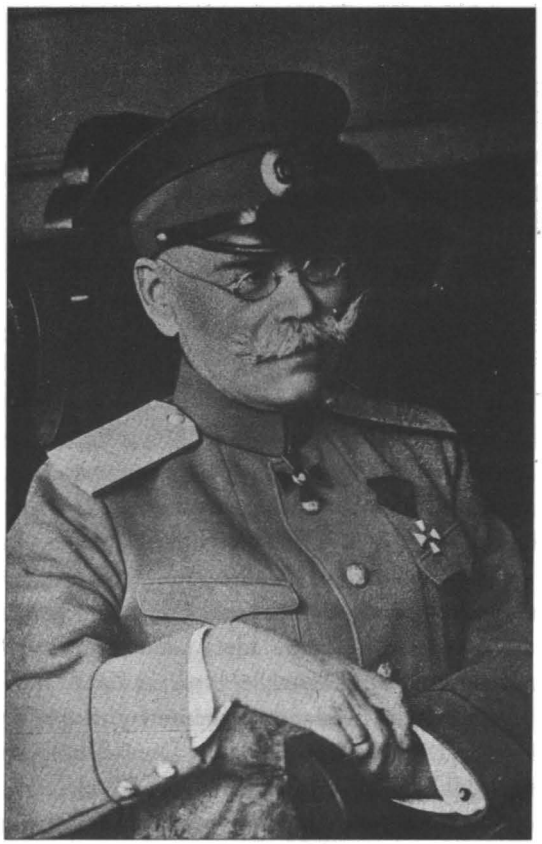
Alekseev, Kornilov olayından beri tutuklu subaylar ve aileleri için elinde gelen ne varsa yapıyordu. Konumunun yanı sıra politikacılarla ve sanayicilerle olan ilişkileri sayesinde, pek çok insanın kendini düşündüğü bir ortamda onlar için yardım toplamayı başarmıştı. Yine bu politikacı ve sanayicileri Bolşevik diktatörlüğüne karşı mücadele etmek maksadıyla bir ordu kurulması gerektiğine ikna edebilmişti.

Neredeyse tüm subaylar Şubat Devrimi ile Ekim ayındaki Bolşevik İhtilali'ne kayıtsız kalmıştı, fakat yeni rejimin getirdiği sınıf çatışması gerçeği tutumlarını yavaş yavaş değiştirmeye başladı. Petrograd ve Moskova'daki genç subaylar, bir süre sonra Don dolaylarında devrim karşıtı bir ordunun toparlanmakta olduğunda dair rivayetler işitir oldu. Güneye intikal edilebilmesi için Alekseev'in örgütü ve diğerleri tarafından sahte kimlik, para ve tren bileti temini şeklinde yardımlar yapıldığını da duymuşlardı. Gönüllü olanları güzelce bandajlayıp doktor tavsiyesiyle güneye, hava değişimine sevk edilen ağır yaralılarmış gibi trene bindirerek gruplar halinde kaçıran son derece cesur ve becerikli bir hemşireden de söz ediliyordu.

Alekseev, Kasım ayının ortalarında, yani Kornilov ve Bihov'da yatan diğer generallerin dönüşünden epey önce Novoçerkask'a vardığında yalnızca kırk subaydan oluşan bir kuvvet toparlayabildi. Ayın sonuna gelindiğinde dahi Gönüllü Ordusu'nun mevcudu üç yüzü anca

geçiyordu. Bulunabilen her ruble silah, mühimmat ve teçhizat alımına vakfedildi.

Ataman General Kaledin, Alekseev'in Gönüllü Ordusu fikrini başlangıçta memnuniyetle karşıladı. Fakat savaşmaktan artık gına gelmiş olan sıradan Kazaklar böyle bir kuvvetin mevcudiyetinden hoşnut değildi; zira bu nedenle savaş Don'a sıçrayabilirdi. Kızıl Muhafızlar Rostov'u ele geçirip Novoçerkask'ı tehdit eder hale geldiğinde Alekseev derhal küçük birliğiyle Kaledin'e destek vermeyi önerdi. Alekseev'in subayları ve hâlâ savaşma azminde olan az sayıda Kazak, 9 Aralık günü Rostov'da kontrolü sağlamayı başardı. Pek çoğuna göre bu sivil savaşın başlama vuruşu anlamına geliyordu.

General M. Alekseev.

Kaledin gericiliği ile nam salmış olsa da kurultayda bazı reformlar öne sürerek Kazak olmayan göçmen köylülerin de Don siyasetine ve yönetimine iştirakinin yolunu açmıştı. Don'un bağımsızlık ilanıyla birlikte bu insanların dışlandığını düşünmüş ve bu adaletsizliği düzeltme gereği duymuştu. Fakat bu adım ne Kazak olmayanların düşmanca hislerini tersine çevirmeye, ne de halen cepheden dönmekte olan nispeten genç yaştaki Kazakların solculuğa karşı sempatisini köreltmeye yetmişti.

Antonov-Ovseenko'nun iki Kızıl "Ordu"su Rostov ve Novoçerkask'a doğru ilerleyince, Don steplerindeki çatışmalar tuhaf bir hal aldı. Sol Sosyalist Devrimci Yuri Sablin'in komuta ettiği 1.Ordu, büyük oranda Moskova'dan gönderilmiş olup Karadeniz Filosu'na mensup bir grup denizciyle desteklenen Kızıl Muhafızlardan müteşekkildi. Vazifeleri Don steplerine varan yolu kuzey yönünden tıkamak ve Novoçerkask'a ilerlemekti. Rudolf Sivers komutasındaki 2. Ordu ise bu esnada Donbas'tan yola çıkıp Azak Denizi kıyılarını takiben batı yönünden Rostov'a yaklaşarak burayı geri almak üzere ilerleyecekti.

Moskova'daki ***junker***'ler ile girdikleri çatışmalar haricinde muharebe tecrübesi bulunmayan Kızıl Muhafızlar, cephenin tozunu yutmuş Kazaklar ile karşılaşacak olmaktan ötürü haliyle gergindi; fakat Letonyalı Eduard Dune, "1906-07 yıllarında kendilerine yönelik icra edilen cezalandırıcı harekâtlardan ötürü pek çok işçinin onlarla görülecek hesabı vardı,"[53] diye yazıyordu. Başlarındaki toy teğmen – "hatta bu adam Bolşevik bile değildi"- üniformasındaki apoletler ve parlak postallarıyla çıkıp gelince hayli şaşırdılar. Onu asla apolet takmaması konusunda sıkı sıkıya tembihlediler. Bununla birlikte, bu genç adam muharebe meydanında rüştünü ispatladı ve personelini etrafında toplamayı başardı.

Dune ve üç yüz yoldaşının ilk görevi Romanya Cephesi'nden dönen Kazakları silahsızlandırmaktı. Kazakların atları ve silahları kendilerine ait olduğundan bu görev âdeta patlamaya hazır bir bomba gibiydi. Fakat biraz ikna kabiliyetiyle, biraz da Kazakları bir kör hatta tecrit etmeye başaran demiryolu işçilerinin yardımıyla vazifelerini yerine getirmeyi genellikle başarıyorlardı. Donbas bölgesinden gelen madenciler gönüllü olarak ihtiyat birlikleri şeklinde teşkilatlanırken Kazak olmayan göçmen köylüler onlara sempati duyuyor ve hatta zaman zaman yemek getiriyor; fakat deneyimli subayların ve Kazakların

"Demiryolu Savaşı". Kızıl Muhafızlar (silahlı işçiler) ve terhis edilmiş askerler, Bolşeviklerin 1917-18'de Orta Rusya'nın çoğunun kontrolünü ele almalarına yardımcı olmuşlardı.

mutlak surette muzaffer olacaklarına inandıklarından bizzat savaşmaya pek hevesli durmuyorlardı.

Buzla kaplı Don steplerinde kat edilmesi gereken uzun mesafeler ve Kızılların süvari birliklerinden yoksun oluşu, muharebelerin daima demiryolu hattını izlemesi anlamına geliyordu. Yaşanan temaslar, ufak çatışmalardan ötemeye geçemiyordu. Kızıllarla dolu bir tren, bir Beyaz trenini tespit edene kadar ilerlemeye devam etti. Ardından canlı hayvan vagonlarında taşınmakta olan askerler süratle trenden indi ve arazi

düzlük olduğundan donmuş zemin üzerine yatıp yan yan dizilerek mevzilendi. Bu, Dune'un Beyazlarla ilk teması olacaktı. O ve yoldaşları, karşıdan gelen düşmanın yaklaştıkça belirginleşen siluetinden ötürü hayli gergindi. Birisi bağırdı: "Bunlar subay. Apoletleri parıldıyor." Dune da bu gelenlerin subay olduğunu anlamıştı; zira sağa sola ateş etmeden ilerleyebilecek özgüvene sahiptiler ve Kızıl Muhafızlar tüfekleriyle çılgınca ateş açmaya başladığında kendilerini vagonlardan dışarıya atmamışlardı. Kızılların makineli tüfekleri birkaç darbeli atışın ardından çalışmaz oldu. Dune şöyle yazıyordu: "Ömrümde ilk defa bir düşmanı bu kadar yakından görüyordum. Başımızın üstünden uçuşan mermilerin sesinden ötürü vücudumun titremesine engel olamadım."[54] Ardından trenlerinin düdüğü üç kere çaldı ve rayların üzerinde geri geri gitmeye başladı. Stepin ortasında öylece bırakılmaktan korkan Kızıllar, komutanlarının savurduğu küfürlere rağmen koşar adımlarla vagonlara geri döndüler.,

Dune bu olayın hemen arkasından, Kızılların ilerlemesinden habersizce hareket eden iki genç subay ile sedye üzerinde taşıdıkları bir hemşireyi nasıl yakaladıklarını hatırlıyordu. Onlara son derece medeni bir şekilde muamele etmiş ve silahlarını bırakmalarının ardından yollarına devam etmelerine izin vermiş; fakat sonradan da "Acaba bana da aynı şekilde davranırlar mıydı?"[55] diye düşünmenden edememişti. "Lihaya'daki muharebeleri ve yaralılarımızın başına gelenleri dün gibi hatırlıyorum,"[56] diye devam ediyordu. Ahaliden olanlar uzaklardaki küçük bir tepeyi işaret ederek, "Orada sizinkilere ait toplu bir mezar var," demişti. Orada yaralı ya da esir bulunmuyordu. Yalnızca ölülere yer vardı. Kendi kendilerine "subaylar esir almaz" diye hatırlatıyorlardı ve haklıydılar. General Kornilov asla harp esiri alınmayacağını açıkça emretmişti.

Dune devam ediyordu: "Bir gün bir telgraf direğine bağlı üç ceset gördük ve trenimiz normalde istasyon olmayan bir noktada durdu. Cesetler kanla kaplıydı. Üzerlerindeki kıyafetler çıkarılmış, yalnızca iç çamaşırları ve çizgili denizci fanilaları kalmıştı. Postalları da yoktu. Bir tanesinin kan revan içindeki başında denizci kepi vardı. Diğer ikisinin kepi ise cansız bedenlerin yanında, yerde duruyordu." Bu cesetlerin bağlarını çözüp, demiryolu kenarına kazdıkları bir çukura gömdüler.

"Elbette sınıfsal bir nefret duyuyorduk," diye sürdürüyordu notlarını Dune. "...Fakat bu, insanı vahşi bir yaratığa veya kana susamış bir caniye dönüştüren şahsi bir kin duygusuna benzemiyordu... Düşmana

nazaran büyük bir avantajımız vardı. Şahsi sınıfsal ayrıcalıklara değil, evrensel bir adalet olgusuna inanıyorduk." Dune düşüncelerinde kesinlikle haklıydı; fakat iş can almaya geldiğinde bu nadiren tek taraflı oluyordu.

Taganrog'daki işçiler, 14 Ocak günü Gönüllü Ordusu hattının ötesinde isyan etmeye başladılar. Bu isyanın ardından, doğru düzgün silahları olmasa da sayıca kat kat üstün olan işçiler ile Gönüllüler arasında vahşi bir meskûn mahal muharebesi patlak verdi. Bir grup öfkeli *junker*, on-on iki kadar işçiyi esir aldı. Rivayet edildiğine göre bunların burunlarını kesitler, gözlerini oydular ve ölmüş köpeklerle birlikte canlı canlı gömdüler. Sivers komutasındaki Kızıl Muhafızlar, 20 Ocak günü Taganrog'u yeniden ele geçirdiler ve intikamları sert oldu. Subaylar ve askerî öğrenciler, emniyet içerisinde şehri terk etmelerine müsaade edilmesi koşuluyla teslim oldular; fakat geride kalan hasta ve yaralılar hastanelerden çıkarılıp sokaklarda katledildi. Elli kadar subay eli kolu bağlandıktan sonra Baltık demir-çelik fabrikalarında bir fırınına atılarak yakıldı. Kurbanların çoğu kargılarla öldürülüyordu ve bunun sebebi ya mühimmattan tasarruf etmek ya da Kızıl askerlerin öfkelerini yatıştırmaktı.[57]

Alekseev'in Gönüllü Ordusu, ocak ayının sonu itibarıyla hâlâ hayal kırıklığına sebebiyet verecek derecede küçüktü. Orduya katılan subay ve askerî öğrenci sayısı üç bini geçmiyordu; kendilerini emniyete almak için güneye gelmiş olan binlerce subay orduya katılmayı reddetmişti. Gönüllü olanları çoğu gençti ve ailelerinin el konulan mallarını geri almak üzere intikam hırsıyla doluydular. Yine pek çoğu monarşi yanlısı gericilerdi ve Çarlık devri otokrasisinin yeniden hükümran olmasını istiyorlardı. Onlar için, Kurucu Meclis'i gerekli gören azınlık grup da aşağı yukarı "Kızıllar" ile aynı şeydi.

Liderlik konusunda yoğun bir kargaşa hâkimdi. Gönüllü Ordusu'nu kurup bir araya getiren kişi Alekseev olsa da Kornilov başkomutanlığı ısrarla istiyor, aksi takdirde bölgeyi terk edip Sibirya'ya gideceğini söylüyordu. Her ne kadar Alekseev Kornilov olayının ardından tüm zamanını kıdemli subayların devrim mahkemelerinde yargılanmasını engellemek adına âdeta arapsaçına dönmüş bu trajik olayı çözmeye çalışmak için harcamış da olsa, Kerenski'nin emriyle tutuklanmış olan Kornilov Alekseev'i affedemiyordu. Sonunda, Kornilov'un Gönüllü

Ordusu'nun sahadaki başkomutanı olması, bir süre sonra ölümüne sebebiyete verecek olan kanserden mustarip Alekseev'in de siyasi, mali ve idari başkomutanlık görevini üstlenmesi yönünde karar kılındı. Alekseev, Rusya dışında herhangi biriyle temas halinde olmamalarına rağmen, Boris Savinkov'a da dış işleri sorumluluğunu verdi.

Kornilov ve Alekseev'in arası asla düzelmiyordu. Kornilov'un kendini beğenmişliği yalnızca Alekseev'i değil, başta nefret ettiği Milyukov olmak üzere tüm Kadet politikacıları da kışkırtıcı nitelikteydi. Neredeyse tüm Beyaz generallerin en büyük hatası bir yandan Kızıllarla çarpışırken, öte yandan da Almanlarla süregelen uzun savaşı devam ettirme konusundaki inatlarıydı. Bu ısrar, Kazaklar da dahil olmak üzere tüm köylülerin ve eski askerlerin kendileri yüz çevirmesine neden oluyordu.

Sablin ve Siver komutasındaki birliklerin ilerleyişine karşı koymak üzere hazırlanan Kazak sayısının azlığı Atama Kaledin'in de canını sıkıyordu. Büyük bir çoğunluğun tek isteği barış içerisinde kendi toprağını ekip biçmekti. Alekseev, 28 Ocak günü Kaledin'e yazdığı bir mektupta adamlarının Don'u neredeyse tek başına savunmaya devam edemeyeceği konusunda kendisini uyarıyordu: "Don Kazaklarının kendi topraklarını savunmakta böylesine gönülsüz davranmaları, Gönüllü Ordusu'nun omuzlarına taşınması imkânsız bir yük yüklemekte ve mücadelenin devam ettirilmesini zorlaştırmaktadır."[58] Bolşevik 39. Tümen'in Kuban'dan kuzeye doğru yaptığı manevra Gönüllü Ordu'nun kaçış istikametini tıkıyordu. Kaledin kalması için Alekseev'e kalması için yalvardı; fakat Kornilov ve Alekseev Bolşevik karşıtı mücadelenin devam ettirilebilmesi için Gönüllü Ordusu'nun korunması gerektiği konusunda hemfikirdi.

Bolşeviklere direnme kararının hilafına konuşmalar yapan Kazak subaylar da Kaledin'in işini zorlaştırıyordu. Sol Sosyalist Devrimci bir asker olan Yarbay Filip Mironov 25 Ocak günü şunları yazıyordu: "General Kaledin, yardımcısı Bogaevski ve Askerî Hükümet açısından işler yolunda gitmiyor. Cephede savaşmış olanları kandırmayı başaramadılar. Ust-Medveditskaya, Kamenskaya ve Uryupinskaya gibi Kazak köylerinde General Kaledin ve askerî hükümetinden memnun olmayıp onların istifasını isteyen devrimci askerî komiteler çoktan kuruldu."[59]

Ocak ayının sonuna gelindiğinde hem Gönüllü Ordusu'nun karargâhı konumundaki Rostov hem de Don başkenti Novoçerkask tehlike

altındaydı. Partizan Kazak lideri Çernetsov öldürüldü ve başsız kalan birliği bir başka Kızıl Kazak subayı olan Yarbay Golubov komutasındaki birkaç yüz askerle birlikte Kızıllara katılınca tamamen yok edildi. Novoçerkask artık savunmasızdı ve Kaledin inancını yitirmişti. Eski takvimle 29 Ocak günü Don hükümetine "yeteri kadar söz söylendi"[60] şeklinde bir beyanda bulunduktan sonra yan odaya geçti ve silahını kalbine dayayıp tetiği çekerek intihar etti. Yeni ataman olarak General Anatoli Nazarov seçildi ama onun da Don'u savunmak içi yapabileceği pek bir şey yoktu.

General Mihail Sveçin, Nazarov'u harp akademisi yıllarından tanıyordu: "Bu yeni vazifeyi kabul ederek göstermiş olduğu cesaretten ötürü kendisini tebrik ettim. Bana acı bir gülümsemeyle, 'Reddedemezdim. Zira küçücük bir parça Kazak toprağı kalmış dahi olsa birinin başa geçip ataman gürzünü eline alması gerekiyordu,' dedi."[61] Sveçin ona bundan sonra ne yapmayı planladığını sorduğunda ise şöyle yanıt vermişti: "Sahadaki birliklerin atamanı olan General Popov'a küçük Kazak grupları halinde teşkilatlanarak Don'un ötesindeki Zimonivki'ye

gitmelerini emrettim." Sveçin, beraberindeki 1.500 kişilik grupla yola çıkmak üzere olan Popov'a katılmaya karar verdi ama Nazarov onu kendisini bekleyen zorlu şartlar konusunda uyardı: "İkmal araçları yok, emir erin de olmayacak. Sana sadece bir at bir de Kazak eyeri verilecek, eşyalarını da bu eyerin üzerindeki gözlere sığdıracaksın." Nazarov bunun ardından Gönüllü Ordusu'na bir haber göndererek direnişin sona erdiğini, artık ayrılma vaktinin geldiğini iletti.

Sivers birlikleri yeni takvimle 23 Şubat günü Rostov'a girdi, bundan iki gün sonra da Sablin'in Kızıl Muhafızları Novoçerkask'a son hücumlarını gerçekleştirdi. Trenden indiler, hatta sahra mutfaklarını bile dışarı taşıdılar. Uzun bir yürüyüş kolu halinde karla kaplı stepte, etrafa bakınarak yürüyorlardı. Dune şöyle yazıyordu: "Görünürde düşman yoktu. Uzaklarda Kazak mezralarını görebiliyorduk. Kadınlar ve erkekler dikkatli gözlerle ilerleyişimizi seyrediyordu. Bir süre Novoçerkask Katedrali'nin altın rengi kubbesini, ardından da şehrin kendisini gördük. Sessizliğin içerisinde sanki bir bekleyişin kokusu vardı."[62] Öncü birlikleri şehrin kenarına ulaştı ve yürüyüş koluna el sallayarak yaklaşmalarını işaret etti.

General Sveçin o sabah neler olup bittiğini anlamak üzere dışarı çıktığında sokaklar boştu. Katedral yakınlarında bir grup süvarinin yokuş yukarı ilerlediğini gördü. Bir süre sonra anladı ki bunlar taraf değiştirerek Kızıllara katılan Yarbay Golubov'un askerleriydi. Sveçin süratle eve dönüp üniformasını ortadan kaldırdı, karısı da mücevherlerini bir yerlere saklamaya çalıştı. Şehirden ayrılmayı reddetmiş olan Ataman Nazarov derhal kurultay binasına gitti. Golubov kalabalık bir grupla birlikte buraya girerek Nazarov'a bağırıp çağırdı, o ise sessizce oturmaya devam etti. "Devlet yetkilisi içeri girince ayağa kalkılır!" dedi Golubov. Nazarov, "Tüm Don Kazaklarının seçtiği Don atamanı benim,"[63] diye yanıtladı. Golubov yaklaştı, Nazarov'un apoletlerini söktü ve onu derdest etti. İki gün sonra da vurarak öldürecekti.

Sveçin, müteakip günlerde Kızıl grupların evleri nasıl yağmaladığından bahsediyordu. Pek çok Kazak general, subay ve memur şehirde kalmış ve birkaç idam cezası infaz edilmişti. Yaşını başını almış General İvan Orlov, apoletlerini söktüğü ve sırtında koyun derisi bir kaputla dolaştığı halde bir sokakta önü kesilerek durdurulmuştu: "Kim olduğunu dahi sormadan oracıkta vurdular. Şehirde sürekli olarak silah sesleri duyuluyordu. Hastaneden yaralıları çıkarıp onları tomruk gibi

kamyonlara yüklüyor, ardından çöplerin toplandığı yere götürüp atıyor, bazılarını vurup bazılarını ölüme terk ediyorlardı."

Novoçerkask'ın düşüşünün ardından, Gönüllü Ordusu'nun Rostov'dan ayrılıp Kuban Kazaklarından destek bulma ümidiyle Don güneyine çekilmekten gayri şansı kalmamıştı. Onların Kafkasya'da açlık, sert kış koşulları ve aralarında 39. Tümen'in de bulunduğu kendilerinden kat kat büyük Kızıl birlikleriyle mücadele etmekte olduklarını biliyorlardı ama başka bir kaçış güzergâhı yoktu.

General Alekseev, Rostov'dan ayrılmadan hemen önce karısına şunları yazmıştı: "Sevgilim, biricik Nyutam! Öyle görünüyor ki Kazaklardan da herhangi bir destek alamayan bir avuç adamım ve ben kaderimizle baş başa bırakıldık... Don'dan ayrılırken işimiz son derece zor olacak. Kuvvetle muhtemel uzunca bir süre yaya ilerlemek zorunda kalacağız, nereye gideceğimizi de ancak Tanrı bilebilir. Burada saklanmak ve bu kargaşanın ortasında sakinmiş gibi görünmek zorunda olsam da ne durumda olduğumu anlayabiliyor olmalısın. Senden ve kızlarımdan hiçbir haber alamadan bunları yaşamak daha da zor. Sizleri göremeden ve öpüp Tanrı'ya emanet etmeden buradan ayrılarak bilinmezliğe doğru yol almak zorundayım. Elden ne gelir...Alınyazımda geri dönmemek ve en yakınlarımı, en sevdiklerimi bir daha görememek varsa şunu bilmelisin ki sen ve çocuklarım her zaman benimle olacaksınız ve ölüm vakti gelip çattığında son ana kadar hayalinizle yaşamış olacağım."[64]

Siver komutasındaki Kızıl Muhafızlar yeni takvimle 23 Şubat günü Novoçerkask'a girerken, Gönüllü Ordusu iki Kızıl uçağının zayıf bir saldırısına rağmen herhangi bir aksaklık yaşamaksızın donmuş Don Nehri'ni geçiyordu. Olginskaya Kazak *stanitsa*'sına, yani köyüne, vardıklarında artık yakınlarında tehdit unsuru kalmamıştı. Bununla birlikte bölgeye gelişleri civardaki yerleşim yerlerinde büyük bir paniğe sebep oldu; zira doğal olarak Kızılların yapabileceği misillemeden korkuyorlardı.

Kornilov, muhtemelen harp tarihinin gördüğü en dengesiz birliğe komuta ediyordu. 3,700 kişilik Gönüllü Ordusu; kendisinin yanı sıra Alekseev, Denikin, Romanovski, Lukomski ve Markov'un da aralarında bulunduğu 36 general, 199 albay, 50 yarbay, 2,083 yüzbaşı, teğmen ve asteğmen ile 437 askerî öğrenciden oluşuyordu.[65] Subay ve subay adayı olmayanların toplam sayısı yalnızca 880'di. Kornilov, bu küçük ve düzensiz yığını Markov komutasında bir Subay Alayı, bir

adet "Kornilov" Alayı, General Bogaevski komutasında olup çoğunlukla Don Kazaklarından oluşan bir Partizan Alayı ve bir *Junker* Taburu şeklinde teşkilatlandırdı. Bunların yanı sıra iki tanesi votka karşılığında Kızıl Muhafızlardan alınmış olmak üzere sekiz toptan oluşan bir topçu bataryası da mevcuttu. Bununla birlikte, çoğunluğunu Rostov'da bırakılamamış olan asker eşlerinin ve politikacıların teşkil ettiği yaklaşık bin kişilik bir "faydasızlar" grubu birlikleri yavaşlatıyordu. Bu da uzun yaya intikal kolunun günde otuz kilometreden fazla yol kat edememesi anlamına geliyor, kış şartlarında bu mesafe daha da kısalıyordu. Yalnızca yaralıların ve ağır hastaların adına *arba* denilen iki tekerli el arabalarında taşınmasına müsaade ediliyordu.

Gönüllü Ordusu'nun en büyük eksiği süvarilerdi. General Popov 26 Şubat günü Don Kazakları ile birlikte Olginskaya'ya vardı. Gönüllü Ordusu'nun generalleri, kendilerine katılması için ona âdeta yalvardılar, lakin Popov, Don bölgesinden fazla uzaklaşırlarsa adamlarını bir arada tutamayacağını biliyordu. Gönüllü Ordusu ertesi gün Olginskaya'dan ayrılarak Kafkasya derinliklerindeki Stavropol'a doğru yola çıktı. Generaller nereye gideceklerine ve ne yapacaklarına dair uzlaşıya varamadıklarından bu karar ancak karşılıklı tavizlerle alınabilmişti. Denikin, Alekseev ve diğerleri Bolşevik karşıtı unsurların kalbi konumundaki Kuban başkenti Ekaterinodar'ı ele geçirebilmeyi umut ediyordu.

Gönüllüler, bilinmeze doğru olan bu yolculukları kahramanca bir teşebbüs olarak görüyorlardı; fakat çekecekleri çileyi baştan bilselerdi ümitlerini yitirmeleri işten bile değildi. Öyle ya da böyle, Gönüllü Ordusu'nun hem de Popov komutasındaki Kazakların düşmanca hislerle bakir bölgelere çekilerek buralarda hayatta kalmasına müsaade etmek Bolşevikler açısından büyük bir hataydı. Yılan gibi kıvrılan uzun bir yürüyüş koluyla son derece yavaş ilerliyor olmalarına rağmen, Bolşevikler onları ancak yeni takvimle 6 Mart günü Lezhanka'da yakalayabildi. Markov komutasındaki Subay Alayı küçük bir akarsudan karşıya geçip arkalarına sarkınca, 39. Tümen'in askerler ve Kızıl Muhafızlardan oluşan karma kuvveti dumura uğradı. Çoğunluğu kaçmayı başardı ama tümenin bazı subayları esir alındı. Kornilov evvela bu esirlerin divanıharpte yargılanması emrini verdi; fakat sonradan Gönüllü Ordusu'na katılmayı seçmeleri halinde canlarını bağışlamayı kabul etti. Yine de Kornilov'un kanı hızlı akan bazı genç subayları altmış kadar köylüyü kırbaçlayıp katletmekten geri durmadı. Bundan üç gün sonra Gönüllü

Ordusu batıya yönelerek Kuban'a girdi ve bölgedeki Kızıl mevcudiyetine rağmen yerli Kazakların kendilerini desteklemeye hazır olduklarını gördü. Zaman zaman fakir Kazaklar ve Kazak olmayan göçmen köylü gruplarıyla çatışmak zorunda kalsalar da bölgedeki *stanitsa*'lardan asker devşirmeyi dahi başardılar.

Gönüllü Ordusu'nun küçük bir Kızıl kuvvetiyle karşılaşmayı beklerken, toplam sayıları on bini bulan Kızıl Muhafız ve denizcilerle burun buruna geldiği Korenovskaya ise en şiddetli muharebelere ev sahipliği yapacaktı. Birlikleri mühimmat sıkıntısı çeken Kornilov, düşmanın ikmal maddelerini ele geçirebileceği ümidiyle riskli bir karar alarak geri çekilmek yerine çatışmayı seçti. Muharebe dört gün sürdü ve Gönüllüler dört yüz zayiat verdi. Fakat aleyhte şartlara rağmen ayakta kalabilmeyi başardılar ve ihtiyaç duydukları ikmal maddelerinin bulunduğu Korenovskaya istasyonunu 17 Mart günü ele geçirdiler. Çok az zayiat verseler dahi kıymetli el arabalarının bir bölümünü daha yaralılara tahsis etmeleri gerekecekti; fakat gerçekleşen zayiat oranı o kadar yüksekti ki bir arabaya birden fazla yaralıyı üst üste koyup taşımak durumunda kaldılar.

Kuban, Petrograd'da gerçekleşen Bolşevik ihtilalinden sonraki hayati öneme sahip dönemde etkili bir liderliğin yoksunluğunu çekiyordu. Viktor Şıklovski'nin terhis işlemlerine nezaret etmek üzere gönderildiği İran ve Türkiye cephelerinden ayrılan "Bolşevikleşmiş" askerler de geri çekilme esnasında Kuban'a çok zarar vermişti. Gönüllü Ordusu generalleri, Kızılların Kubanlı Kazakları başkentleri olan Ekaterinodar'ı terk etmeye zorladığını öğrendiğinde bir sonraki adımın ne olacağına dair bir uzlaşı sağlanamadı. Alekseev ve Denikin hâlâ şehre saldırmak istiyor, lakin Kornilov yeteri kadar güçlü olduklarını düşünmüyordu. Kornilov, bölgedeki Kızıl kuvvetlerin niceliğini bilmeksizin güneye, Maykop'a ilerleme talimatı verdi. Gönüllü Ordusu burada toparlanarak yeniden teşkilatlanma fırsatı bulamadığı gibi birbiri ardına çatışmalara girmek zorunda kaldı. Bedenen yorgun düşmüş, aç kalmış ve hasta ile yaralı sayıları giderek artan asker ve siviller katlanılması zor sıkıntılar çekiyordu. Postalları ve ayakkabıları çürüyordu; yüksek kesimlerdeki dondurucu soğuğa karşı çoğunun koyun derisi kıyafetleri yoktu. Taşmış nehirleri yüzerek geçtikten sonra pek çoğu soğuk ısırmasından

mustarip hale gelmişti ve kıyafetlerini yahut ayak sargılarını kurutma imkânına sahip değildiler.

Tam da ümitleri tükenme noktasına gelmişti ki yeni takvimle 22 Mart günü uzaklardan bir top mermisinin o bildik sesi duyuldu. Dolambaçlı güzergâhları üzerinde, tamamen tesadüfi olarak, Almanya'ya karşı verilen savaşta bir pilot olarak görev yapmış olup şimdilerde Beyaz kuvvetlerin en başarılı süvari subaylarından biri olan meşhur Albay Viktor Pokrovski'nin komuta ettiği Kuban Ordusu'na denk gelmişlerdi. Albayın son başarısı, hayal edilebilecek en becerikli asker alma çavuşunun rolünü oynamak olmuştu. Kızılların ve cepheden dönmekte olan askerlerin topraklarından geçerken yaptıkları zorbalık ve yağmadan ötürü, giderek artan sayıda Kuban Kazağı ahırlarda ve ambarlarda sakladıkları tüfeklerini çıkarıyor, atlarına eyerlerini vurup Pokrovski'ye katılmak üzere yola koyuluyordu.

Gönüllü Ordusu ve Pokrovski'nin Kuban Kazaklarının mevcudu ilk bir araya geldiklerinde aşağı yukarı aynıydı. Kornilov nihayet ihtiyaç duyduğu süvari kuvvetini bulmuştu; fakat Rusya'nın gelecekteki lideri olacağına o kadar emindi ki Pokrovski ve Kuban Radası mensuplarına hor görme sınırına yakın bir kibirle yaklaşıyordu. Kuban Kazağı liderleri onun komutası altında savaşmayı reddedecek oldu. O kadar ki bir sonraki toplantı ve burada varılan uzlaşma, ancak arka planda gerçekleşen hummalı bir diploması çalışması sonucunda gerçekleştirilebildi.

Bu karma kuvvetin başına geçen Kornilov, Beyazların tahminine göre 18 binden fazla Kızılın bulunduğu Ekaterinodar'a doğru süratle ilerlemeye başladı. Denizciler ve sanayi işçilerinden kurulu Kızıl Muhafızlar bu defa sabit savunma mevzilerinde bekliyor, bu nedenle de açık arazideki gibi korumasız hissetmiyordu. Kornilov, taarruzun başladığı 11 Nisan sabahında Markov tugayının köprüyü geçmesini beklemedi. Birlikler arasındaki irtibatın zayıflığı ve durumun karmaşıklığı da eklenince bu hatanın etkisi daha da büyük oldu. Bilhassa Kızılların bulundukları mevzileri cesurca savunmaya devam etmesi nedeniyle şiddetli çatışmalarda her iki taraf da çok sayıda zayiat verdi. Yorgun düşen Gönüllü Ordusu'na bir gün istirahat verildi ve Kornilov bu sırada yeni bir taarruz planlamaya karar verdi. Alekseev ve Denikin, âdeta bir kıyıma dönen bu muharebenin ardından toparlanmak üzere orduyu geri çekmeyi önerdi ama Kornilov bunu kabul etmedi. Ona

göre bu kadar çok mühimmat sarf edilmişken muharebe kazanılmalı ve şehir ele geçirilmeliydi. Kornilov'un inadı inattı.

Kendisine olan güveni bir tür kibirdi, hiçbir düşmanın onu öldürmeye cesaret edebileceğine inanmıyordu. Alekseev bir defasında Kornilov'un bir aslanın yüreğine ve bir koyunun beynine sahip olduğunu söylemişti ve bu söz onun mezar taşına yazılsa yeriydi. Kornilov, aksi yönde yapılan onca öneriye rağmen, komuta yerini Kızıl topçuların görüş alanı içerisindeki beyaz bir çiftlik evine kurdurdu. Ertesi sabah, yani 13 Nisan günü, yeni taarruz başlamadan hemen önce bir top mermisi buraya isabet etti ve kurmaylarıyla birlikte enkazın altında kalarak can verdi. Denikin bu olayı personele duyurmak istemedi; fakat Kornilov'un ölüm haberi günün ilerleyen saatlerinde kulaktan kulağa yayıldı ve Gönüllü Ordusu neredeyse darmadağın oldu.

Alekseev, Kornilov'un yerine derhal Denikin'i atadı. Bir arkadaşına yazdığı mektupta sonuç olarak işlerin onlar adına iyiye gittiğini söylüyordu: "Denikin'le tam bir uyum içerisinde çalışıyor ve sorunları herkesin faydasına olacak şekilde çözüyoruz."[66] Mektubuna, "Kornilov'un komutanlığa devam etmesi halinde bugüne kadarki tüm kazanımlarımızı kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilecektik ve mücadelemiz bütünüyle tehlikeye atılmış olacaktı." cümlesini de eklemişti. İki general hakikaten de iyi iş çıkarıyordu; fakat Kornilov'un korku veren karizması babacan tavırlı Anton Denikin'de kesinlikle yoktu.

Ordunun bozulan moralinin düzelmesi için zaman gerektiğinin farkında olan Denikin süratle kuzeye çekilme emri verdi. Bu esnada Kornilov'un cansız bedenini mezarından çıkarıp Ekaterinor'da yakarak zafer kutlaması yapmakta olan Kızıllar başarıdan faydalanma fırsatını kaçırmıştı. Kornilov'un sadık subaylarından birisi şöyle yazıyordu: "Etrafını çevirmiş olan düşmanın zulmüne uğramış ve kısmen yok edilmiş ordumuz, ne yapacağını bilmeden tehlikeli bir şekilde oradan oraya giderek çokça vakit kaybetti. Gittiği her yere de o korkunç ve kanlı kuyruğunu, yani yaralılarla dolu el arabalarından oluşan birkaç kilometrelik yürüyüş kolunu beraberinde götürüyordu. Yaralıların geride bırakılması mümkün değildi. Savaş her iki taraf için de aynı nispette acımasızdı. Gönüllüler esirleri vuruyor, yaralı ele geçirdiklerini de öyle vahşice katlediyordu ki af dileme şansı dahi bulamıyorlardı. Koşullar zaten zor iken, arkalarında sürükledikleri o yaralı kuyruk bir noktadan

sonra yorgun düşmüş orduya ağır geldi ve yaralılar farklı noktalarda kaderlerine terk edildi. Bunların büyük çoğunluğu hayatını kaybetti. Ordunun kuşatmayı yararak Don'a varabilmesini sağlayan şey, verilen bu kurbanlar ve gösterilen insan üstü çabaydı."[67]

Gönüllü Ordusu'nun Kuban'ı ele geçirmeyi başaramaması, Don ve Kuban Kazaklarının direnmek üzere tekrar harekete geçeceği ana dek hayatta kalabilmesi kadar önemli değildi. Kızılların o an zafer olarak gördükleri kazanımlarının ardından almaya başladıkları intikamın doğurduğu sonuçlar ters tepme şeklinde tanımlanabilecek kadar hafif olmadı. Bir grup Kızıl askeri Gundarovskaya adı verilen Kazak yerleşimine vardı; burada kimse kendilerine karışmadan yağma yapıp kadın ve kızlara tecavüz edebileceklerini, dükkânları ve büyük evleri ateşe verebileceklerini düşünüyorlardı. Subaylar, askerî öğrenciler ve Kazaklardan oluşan karma bir birlik bunlara karşı koymak üzere bir saldırı planladı ve bunun sonucunda Gundarovski Ayaklanması adıyla bilinen o olay gerçekleşti ve Gundarovski Alayı kurulmuş oldu.

Kaçınılmaz olarak bir şiddet kısır döngüsü başladı. Gönüllü Ordusu'na yeni katılmış birisi şöyle aktarıyordu: "İki taraf da harp esiri almıyordu. Esirleri vurmamız yasaktı. Onları ancak kılıç veya süngüyle öldürebiliyorduk. Mühimmat o kadar kıymetliydi ki yalnızca muharebe esnasında sarf edilebiliyordu."[68] Odessalı Yelena Lakier da Gönüllü Ordusu'na mensup bir arkadaşından şöyle duymuştu: "Bolşevikler ele geçirdikleri subayları diri diri gömerken, subaylar da ele geçirdikleri Bolşevikleri diri diri gömüyor."[69]

Tolstoy'un yakın bir arkadaşı olan yazar İvan Najivin, Gönüllü Ordusu'nun kıdemli subaylarıyla Rusya güneyinde devam eden muharebeler hakkında görüşmüş, Beyaz komutanlar ona şöyle demişti: "Karşı tarafa bakacak olursak denizciler en iyi savaşçılar, gerçekten çok tehlikeliler. Çinliler de çok hararetli çarpışıyor, Kızıl Ordu askerleri ise zayıflar."[70] Kızıllar için savaşan Çinli "enternasyolistler", Çarlık iktidarı döneminde savaş sırasında mevzi kazma ve yol inşaatı işlerinde çalıştırılmış olanlar arasından seçilerek silah altına alınmıştı. Bolşevik İona Yakir, Rusya güneyinde altı yüz kişilik bir Çinli taburuna komuta etmekteydi.

Najivin şöyle devam ediyordu: "Acımasızlık her iki tarafta da zirve yapmış, âdeta insani sınırların dışına çıkmış durumda. Kızıllar

bir *stanitsa*'yı ele geçirdiğinde buldukları ne varsa yağmalıyor, yaşına bakmaksızın kadınlara tecavüz ediyor ve mühimmat sarf etmekten geri durmuyorlar... Kazakların da Kızıllara, bilhassa da denizcilere ve Çinliler merhameti yok. Onları metal tüfek harbileriyle ölene dek kırbaçlıyor, boyunlara kadar toprağa gömdükten sonra kılıçlarıyla kellelerini uçuruyor veya hadım ediyor, onlarcasını ağaçlarda sallandırıyorlar... Teslim olmak isteyenler de bu nedenle teslim olamıyor. Kızılları bu şekilde katleden Beyazlar, Kızılların saflarına katılmaya mecbur kalan dost unsurlar ile kendilerine yardım edecek potansiyelde olanları da öldürmüş oluyor."

General Alekseev, karısına yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "İç savaş her zaman zalimdir, özellikle de bizimki gibi bir ülkede gerçekleşiyorsa. Bolşevikler işçi veya köyle kavramının dışında kalan her şeyi yok ediyor. Bu sınıfın dışında kalan tüm insanlara düşmanlık besliyor olmaları dikkat çekici. Bizim tarafımızda olanları da intikamdan, hesaplaşmadan vazgeçirmek çok güç. Bu acımasız savaş türü, başka bir ülkeyle yapılandan daha fazla zulme sebebiyet veriyor. Yaşananlar çok ağır fakat kaçınılmaz."[71]

Yaşları nispeten genç Kazakların tutumu da başka sebeplerden ötürü değişmişti. Cepheden *stanitsa*'ya dönenlerin çoğu Bolşevik propagandasına maruz kalmış; fakat evlerine döndüklerinde büyükleri onlara geçmişten gelen ailevi değerlerini hatırlatmıştı. Bunun ardından hâlâ biraz Bolşevik sempatisi kaldıysa da bunu bitiren şey, büyük şehirlerden gelerek tahıl ve canlı hayvanlara el koyan Kızıl gıda toplama müfrezeleri oldu. Bu uygulamadan en çok zararı gören şehirlere yakın köyler oluyordu; zira gıda müfrezelerini uzak mesafelere göndermek çok maliyetliydi. Kazaklar pazara mal götürmeyi bıraktı, zaten ellerinde ne varsa alınıyordu. Hükümet için çalışıyormuş izlenimi veren çeteler de *stanitsa*'ları taciz ediyordu.

Eski bir topçu subayı olan Aleksandr Mahonin, Gönüllü Ordusu'na katılmak üzere Sivastopol'da fırsat kollarken, kendisine hâlâ sadık olan emir erinden bir mektup aldı. Ansızın çıkıp geliveren bir Bolşevik grubunun ineğini nasıl almak istediğinden bahsediyordu: "Onlara bütün varımın yoğumun bu inek olduğunu ve en küçük çocuğumun süte ihtiyaç duyduğunu, bu yüzden de ineğimi veremeyeceğimi söyledim. 'Pekâla,' dediler, 'bir çözüm bulacağız ve senin velede artık süt lazım olmayacak.' Ardından tüm çabalarıma rağmen kızımı kucağımdan alıp

General Alekseev'in adını alan alayın komutanı olan Albay V. G. Buizin ve kendi emir subayı olarak görev yapan eşi V. I. Buizina.

kafasını duvara vurdular. Sonra da ineğimi alarak beni bebeğimin cansız bedeniyle baş başa bırakıp gittiler."[72]

Mallarına el konulan Kazakların tepkisi giderek artıyordu. Novoçerkask'a beş kilometre mesafedeki Krivyanskaya köyü, Gundavroski'ye benzer bir şekilde ayaklandı. Kazaklar mart ayının son anlarında gıda toplamaya gelenleri defetti. Yüzbaşı Fetistov üç yüz ila dört yüz arasında kadar Kazak toplayıp Novoçerkask'a ilerledi ve baskın etkisinden faydalanarak şehri ele geçirdi. Komünist liderler ve bunların Kızıl Muhafızları tabanları yağlayıp kaçtı.

Şehri Komünistlerin kontrol ettiği dönemde saklanarak hayatta kalmayı başarmış bazı Kazak subayları ile bir araya gelen General Sveçin "şehirde büyük bir neşe hâkimdi"[73] diyordu. Ataman Sarayı savunmalarının karargâhı haline gelmiş, insanları şehri savunmak üzere gönüllü

olmaya davet eden afişler sokaklara asılmıştı. Sveçin şöyle devam ediyordu: "Beş bin civarında yaya, birkaç yüz kadar da atlı Kazağımız vardı; yani toplamda 1,500 askeri olan General Popov kuvvetlerinden kalabalıktık. Yine de emir ve komuta önceliği, sahadaki birliklerin atamanı olan Popov'daydı." Don kurultayı vakit kaybetmeksizin toplandı ve yeni ataman olarak Gaçina'daki 3. Süvari Kolordusu Komutanı General Pyotr Krasnov seçildi. Krasnov'un kibiri ve fırsatçılığı, bilhassa da Ukrayna'yı işgalleri esnasında Almanlara şirin gözükme çabaları Gönüllü Ordusu'nun komuta heyetinde huzursuzluk yaratıyordu.

Gönüllü Ordusu Kuzey Kafkasya'da Buz Yürüyüşü'nün çilesini çekerken, General Mihail Drozdovski önderliğinde bir başka kahramanlık hikâyesi yazılıyordu. Romanya Cephesi'nde bulunan Drozdovski, aralık ayında Alekseev'in bir ordu kurma planından haberdar olmuştu. Ardından Alekseev'e bir mektup yazmış ve toplayabildiği subay ve askerleri Ukrayna'dan geçirerek kendisine katılmayı önermişti. Drozdovski, kendilerini silahsızlandırmaya çalışan Romanyalı askerlere aldırmaksızın, 26 Şubat günü çoğunluğu subay olmak üzere bin yüz kişilik bir kuvvetle yola koyuldu ve 1,200 kilometrelik bir yürüyüşün ardından 21 Nisan günü Rostov'a varıp burayı ele geçirdi. Zamanlaması harikaydı. Daha sonra Drozdovski kuvvetleri, başkent Novoçerkask'ın savunmasına destek vermek maksadıyla Krivyanskayalı Don Kazaklarına katıldı. Gönüllü Ordusu'nun Buz Yürüyüşü ile Drozdovski seferi bir araya gelerek Rusya güneyindeki Beyaz ordularının kuruluş efsanesini teşkil ediyordu.

14

Almanlar Rus Topraklarına Ayak Basıyor

Mart-Nisan 1918

3 Mart günü Brest-Litovsk Antlaşması'nın imzalanmasını müteakip, Alman ve Avusturya-Macaristan orduları ülkelerinin ölesiye ihtiyaç duyduğu gıda kaynaklarını ele geçirmek üzere doğuya doğru ilerlemeye başladı. 7 Mart itibarıyla Almanlar Odessa'nın on sekiz kilometre kadar yakınına gelince, halk Muraviev'in Kızıl Muhafızları ile denizcilerin şehri mecburen terk etmeden önce kendilerine vahşice eziyet edeceğinden çekinmeye başladı.

Yelena Lakier şöyle yazıyordu: "Cumartesi'den beri uyumuyorduk. 'Devrim vergisi' ödeyemeyen burjuvalar tutuklanıyordu."[74] Subaylar ve diğer şüpheliler, limanda demirli Almaz kruvazöründe katledilmeye devam ediyordu. Kızıllar, şehri savaş gemileriyle bombalamakla tehdit ediyordu. Liman bölgesinde toplanan kalabalık bir grup, Almaz'a götürülmekte olan ak sakallı, ihtiyar bir demiryolu işçisi ile korku içerisindeki genç bir askerin serbest bırakılması için bağırmaya başladı: "Ansızın kulakları sağır eden silah sesleri duyulmaya başladı. Bir kamyon dolusu denizci olay yerine geldi ve kalabalığa ateş açtı. Yere yığılan insanları görüyordum. Bir adam yere düşmüş bir kızın üstüne yanlışlıkla bastı ve kız delirmiş gibi çığlık attı."

Bir grup Alman subayı, Komünist merkezî yürütme komitesini tüm Kızılların şehri terk etmesi gerektiği yönünde ikaz etmek üzere 12 Mart günü şehre girdi. Prusya miğferli subayların görüşmeden çıkışı esnasında toplanmış olan kalabalık bir grup onlara tezahüratta bulundu. "Baston yutmuş gibi yürüyen subaylar merdivenlerden inerken kalabalık birdenbire 'Hurra!' diye bağırıp şapkalarını havaya fırlatarak alkışlamaya başladı. Hayli şaşırmış olan Almanlar eğilerek kalabalığı selamladı ve arabalarına binip uzaklaştı...Ardından Bolşevikler balkona çıktı ve içlerinden biri altıpatlarını sallayarak 'Derhal dağılmazsanız ateş edeceğim!' diye uyardı. Paniğe kapılan kalabalık süratle sağa

Ober Ost'a (Doğu Orduları Komutanlığı) bağlı tümenler 1918 Mart'ında, Brest-Litovsk Antlaşması'nın ardından başlayan Baltık devletleri, Belarus ve Ukrayna'nın işgali sırasında Kiev'e giriyor.

sola kaçışmaya başladı."[75] Alman ordusu iki gün sonra şehre ayak bastı: "Almanlar Odessa'da. Sanki evlerine girer gibi sakince geldiler ve silahlarını bulvara mevzilendirdiler."

Dimitri Heiden de Kiev'de kalabalığın arasındaydı: "Başlarında miğferleri ve gururlu yüz ifadeleriyle, her biri birer makine gibi askerlerden oluşan disiplinli Alman birliğini görmek üzere oradaydık. Bolşevik hükümranlığından kurtulmak elbette güzeldi; fakat üç yıldır savaşmakta olduğumuz Alman askerlerinin Duma'nın hemen yanında, Sofia Meydanı'nda bulunuyor olması da korkutucuydu."[76] Genç Vladimir Nabokov ise pek çok kişiye hâkim olan karmaşık duyguları şöyle aktarıyordu: "Bolşevikler kaybolmuş ve yerlerini tuhaf bir sessizlik içerisindeki Almanlar almıştı. Vatansever Ruslar, kendilerinden olan katillerden kurtulmuş olmanın içgüdüsel rahatlığını hissetme ve bunun yabancı işgalciler, özellikle de Almanlar, sayesinde gerçekleşmiş olmasını kabullenme mecburiyetinin yarattığı ikiliği hissediyordu."[77]

Komünistlerin hâkim olduğu bölgelerden kaçıp aramalardan da kurtulmayı başarmış olanlar için Orşa'da sınırı geçip Alman işgali altındaki Ukrayna'ya giriş anı son derece duygu yüklüydü. Tümgeneral Vladimir von Dreier, "Tren bariyerleri geçer geçmez tüm vagonlardan

kuvvetli bir 'Hurra!' nidası yükseldi,"[78] diye yazıyordu. İnsanlar ağlıyor, birbirlerine sarılıyor ve kömür kovasına benzer miğferlerinin altından duygusuzca kendilerine bakan Alman askerlerine mendil sallıyordu. "Bu askerleri kurtarıcıları olarak görüyorlardı."

Kuzeyden gelen göçmenler için burada hâkim olan sakin ve varsıl atmosfer, Moskova ve Petrograd'daki fakirlik ve hukuksuzluğun ardından deyim yerindeyse ilaç gibi gelmişti. Teffi, Kiev'in hareketli sokaklarını şöyle tasvir ediyordu: "Daha önce görülmemiş güzellikte, harika bir ortamdı. Sanki çoktan unutulmuş bir hayatın rüyası gibiydi; gerçek olamayacak kadar neşelendirici ve büyüleyiciydi. Omzu apoletli bir subay fırının kapısında dikilmiş, kekini yiyordu."[79]

Şehirdeki orta ve üst sınıfa mensup insan nüfusu öylesine artmıştı ki kiralık bir oda bulabilmek neredeyse imkânsızdı. Eski Çarlık eşrafı bile üzerinde kıvrılıp uyuyabilecek bir koltuk bulabilirse şükrediyordu. Paustovski şöyle yazıyordu: "O günlerde Kiev'deki yaşam, veba salgının ortasında kurulmuş bir ziyafet sofrası gibiydi. Kahvehanelerin ve lokantaların çoğu açıktı. Dışardan bakan birisi hırpani ama gönenç içinde yaşayan bir şehir görebilirdi...Kiev'in eşek gözlü güzel kızları paten alanlarında subaylarla kayıyor, gece olduğunda da randevu evleri ve kumarhaneler türeyiveriyordu. Besarabka'da açık açık kokain satılıyor, henüz on yaşındaki fahişeler gelip geçenlere kendilerini sunuyordu."[80]

Bu kez daha fazla sayıda subay, yine içki ve kumarın sahte güzelliğinde kendini şımartıyor; ardından Gönüllü Ordusu'na katılmaya çalışıyordu. Şairler, yazarlar, şarkıcılar ve oyuncuların oluşturduğu entelektüel takımından hayasızca borç alan subaylar onlarla fizikî anlamda bir arada olsa da gerçekte ayrı hayatlar yaşıyor; entelektüeller de bu sayede soyulma korkusu duymaksızın kulüp ve kafelerde gece hayatının tadını çıkarıyordu.

Öte yandan coğrafyacı Mogilyanski, kurtarıcıları olan Alman askerleri ile ilgili şunları aktarıyordu: "Herkesin ucuz fiyatlara ve yemek karnesi olmaksızın satın alabileceği kurutulmuş domuz, kaz, ördek ve tavuk eti ile domuz yağı, tereyağı, şeker ve daha nice tatlı yiyeceklerin sergilendiği dükkânların önünde toplanıyorlardı. Almanlar, bilhassa da sabahları marketten domuz yağı alırdı. Ukrayna'nın lezzetli domuz pastırmasını büyük dilimler halinde ağızlarını atıp kıtlıktan çıkmış gibi çiğnerlerdi. Muhtemelen vücutları yağ kıtlığı çekiyordu."[81]

Alman askerî makamları Rada ile vardıkları anlaşmaya uymama kararı aldı; zira Ukrayna sözünü verdiği ikmal kaynaklarını temin edemiyordu. 18 Nisan günü tahıl müstahsilleri birliğinden Prens Koçubey'in desteği ile bir darbe planlayarak Ataman Skoropadski'nin şahsında kendi Ruritanyalı[82] piyonlarını yarattılar. Yine bir tahıl müstahsili olan Kont Dimitri Heiden, "Hazırlıkları önceden tamamlanmış olan bu komedya kazasız belasız gerçekleşti,"[83] diye yazıyordu. Geleneksel Kazak kıyafetleri içindeki Skoropdaski, tam da Almanların Ukraynalı liderler Petliura, Vinniçenko ve Goluboviç'i tutukladığı esnada alkışlarla sahneye çıktı.

Pavlo Skoropadski, Zaporijya Kazak Ordusu'nun atamanı olarak 1708 yılında İvan Mazepa'nın yerini alan Skoropadski'nin soyundan geliyordu. Bunun tamamen farkında olan "küçük Pavlo, henüz dadısının kucağında otururken bile 'Ataman' diye sevilirdi."[84] Asilzade sınıfına mensup tipik bir erkek olarak St. Petersburg'daki Pages Askerî Akademisi'nde eğitim almış ve daha sonra da tıpkı Generaller Sveçin ve Mannerheim gibi Çar'ın Şövalye Muhafız birliğinde subay olarak görev yapmıştı. Skoropadski, seçkin ve son derece kibar biriydi ama pek de zeki değildi; bu da onu ideal bir Alman kuklası adayı yapıyordu. Durnovo ailesine mensup olan son derece zengin karısı Sovyet topraklarında mahsur kalmış ve Almanlar kadının serbest bırakılması için *Sovnarkom*'a baskı yaparak gerekli sonuca ulaşmıştı. Skoropadski, Dinyeper'deki kraliyet sarayında yaşamayı kabul etmemiş, bunun yerine eski Ukrayna genel valilik konutunu seçmişti. Yine de çevresindekiler ona "Saygıdeğer Ataman Hazretleri"[85] diye hitap ediyordu.

Gönüllü Ordusu adına gayriresmi bir elçi olarak hareket eden General Sveçin, eski subay arkadaşını ziyarete gitti. Alman korumaları silahlarını gösterince Skoropadski'nin rahatsız olduğunu fark eden Sveçin, "Görüyorum ki seni iyi koruyorlar,"[86] dedi.

Skoropadski üzüntülü bir şekilde şöyle yanıt verdi: "Ben bir tutsaktan fazlası değilim. Zengin çiftçi ve toprak sahiplerinin oluşturduğu sözüm ona 'Tahıl Müstahsilleri Birliği' tarafından seçildim; fakat Petliura sosyalizmindense bir atamanı muhatap almak isteyen Almanların da beni tercih etmiş olduğunu inkâr edemem. Bununla birlikte, Almanların sertliğine katlanmak zorundayız. Onların bizi yönetmesine Bolşevikler müsaade etti. Şahsen savaşın Almanların mutlak zaferiyle sonuçlanacağına inanıyorum." Skoropadski, Amerikalıların Atlantik'i

aşarak asker ve silahlarını getirmesinin çok fazla zaman alacağını düşünüyordu.

Sveçin eski bir dost olarak Kiev'deki Rus subaylarının çoğu tarafından yöneltilen ihanet suçlamasından bahsetti. "Beni suçlayanların kendileri de aynı Alman postalının gölgesine sığınıyor," dedi Skoropadski, "Burada öylece durarak kendilerini Almanlara satmış olmuyorlar mı? Neden vicdanları onlara gidip Rusya için çarpışmalarını söylemiyor?"

Almanların tahıl ve yağ talepleri hakkında görüştüler. Skoropadski şöyle dedi: "Onlar her şey için ödeme yapmaya hazırlar ama tahıl artık paradan daha değerli. Almanlar, ailelerinin karınlarını doyurmaları için asker başına haftalık üç kilo kadar tahıl gönderebilmelerine müsaade etti. Köylüler onların marklarını bizim paramızdan daha kolay kabul ediyor."

Skoropadski'nin kırsaldaki gerçek duruma ilişkin pek az fikri olduğu açıktı; fakat Brest-Litovsk'un kurmay başkanı Hoffmann yanılgı içerisinde değildi. "Ukrayna bizi yalnızca bir sonraki hasat dönemine kadar ilgilendiriyor,"[87] diyordu, "Sonrasında Ukrayna'yı ne yapıyorsanız yapın." Fakat Almanların *Reich*'ı beslemek üzere el koydukları tahılları yine Alman askerlerinin kendileri ve aileleri için yağmalaması gibi bir sorun vardı. Coğrafyacı Mogilyanski şöyle aktarıyordu: "Toprak sahiplerinin el konulan mallarını geri almak için yine Alman askerlerini kullandıkları çok sayıda olay vuku buldu. Bunlar zaman zaman o kadar büyüyordu ki Almanlar topçu birliklerini kullanmak durumunda kalıyordu."[88] Köylüler ise çoğu zaman başka bir çarelerini olmadığını anlayıp itaat ediyordu. "Ne yapabiliriz ki efendim?" diye sormuştu bir köylü ona, "Bir pud samanın sekiz ruble ettiği yerde Almanlar pud başına bir ruble ödeyerek bizden saman almak istiyor. Domuz yağı alıp kilosuna iki ruble ödüyorlar, Çernigov'da bunun fiyatı on ruble." Mogilyanski, konu şiddete başvurmak olunca Avusturya-Macaristan askerlerinin Almanlardan da beter olduğunu işitmişti.

Kiev'deki olağanlık ve olumlu yaşam koşullarının fazla uzun sürmeyeceği ortadaydı; zira Skoropadski rejiminin varlığı tamamen yabancı askerlerin süngülerine bağlıydı. Ohrana'nın eski müdürü Globaçev, "Skoropadski yönetimi Almanlar çekilir çekilmez iskambil kâğıdından yapılan bir kule gibi çökmeye mahkûm," diye yorumluyordu. Nihayet Kiev'e kaçmayı başarmış olan Globaçev, eski ajanlarının bazılarıyla çalışmaya devam ediyordu. Yeraltındaki Bolşeviklerin de o gün için hazırlanmakta olduğunu biliyordu ve işte o zaman Ukrayna da iç savaşa

teslim olacaktı. Beyazların kontrol ettikleri bölgelerde kalıcı olma ihtimalleri yok denecek kadar azdı.

Alman hamiliği altında oluşan gerçeklikten uzak atmosfer, Rusya güneyinde bir imparatorluk kurma gibi akla hayale sığmayacak ideallerin baş göstermesine sebebiyet verdi. Sveçin, Ataman Sarayı'ndaki mermer zemine çizilmiş haritada Don ve Kuban'ın da Ukrayna'ya dahil edilmiş olduğunu hayretle müşahede etti ve şaşkınlığını da dile getirdi. Skoropadski, Kuban'da Ukraynaca konuşulduğunu öne sürmeye yeltenince Sveçin bunların yalnızca küçük bir azınlık olduğunun altını çizdi. Bu esnada Novoçerkask'taki Ataman Krasnov da tüm Kazak ordularını Don Kazaklarının yönetiminde bir federasyon bayrağı altında toplamın hayalini kuruyordu.

Duma'nın eski başkanı Rodziyanko ve Gönüllü Ordusu liderlerinin tüm öfkesine rağmen, Krasnov Almanlara yaltaklanıyordu. Almanların Ukrayna toprakları üzerinden Rostov-na-Donu'ya ilerleyişi, Antonov Ovseenko'nun Kızıl kuvvetlerini Ukrayna doğusundan ve Donbas'tan Kazak topraklarına kaymaya zorladı. Krasnov, Kızıllara karşı koymak üzere savaş esnasında Romanya ve Güneydoğu Cepheleri için Ukrayna'da kurulan Rus cephaneliklerindeki silah ve mühimmatı almak istedi. Kazanımlarını Gönüllü Ordusu ile paylaşmaya tamamen hazırdı ve ele geçirdiği silahların Don'un sularıyla yıkanacağından ötürü Denikin'i kirlenmekten kurtarmış olduğunu keyifle öne sürüyordu. Ardından, sanki dost bir ülkenin hükümdarına hitap edercesine Kayzer 2. Wilhelm'e bir mektup yazdı ve ondan Bolşeviklerle olan mücadelesinde kendisine yardım etmesini istedi.

SAYIN EKSELANSLARI,

Büyük Don Ordusu topraklarının onda dokuzu bugün itibarıyla Kızıl çetelerden temizlenmiş durumdadır...Astrahan ve Kuban orduları ile de ittifak yapmış durumdayız...Onlar da topraklarını kurtardığında; Büyük Don Ordusu, Stavropol Kalmıkları ile Astrahan Ordusu, Kuban Ordusu ve müteakiben, yine topraklarını Kızıllardan temizlemelerinin ardından, Terek Ordusu ve Kuzey Kafkasya halklarının katılımıyla istikrarlı bir federatif devlet kurmaya hazır olacağız. Ataman

Zimovoy, siz Ekselanslarından Büyük Don Ordusu'nu bağımsız bir devlet olarak tanımasını, Astrahan, Kuban, Terek Orduları ve topraklarını özgürleştirmelerinin ardından Kuzey Kafkasya bölgesi için de aynı kararı almasını rica etmek üzere tarafımdan görevlendirilmiştir. Bu devletin adı Don ve Kafkasya Birliği olacaktır.

Majestelerinden Saratov bölgesindeki Kamışin ve Çaritsin'in yanı sıra Voronej'i de Büyük Don Ordusu'na dahil etmesini istirham ediyoruz. Bu talebimizin stratejik gerekçeleri mevcuttur...Büyük Don Ordusu mahalli ihtiyaç gerekli olan miktarı ayırdıktan sonra kalan ekmek, tahıl ve unun yanı sıra deri, deniz ürünleri, yün, bitkisel ve hayvansal yağlar, tütün, canlı hayvan ve şarap gibi malları alabilmesi için Almanya'ya öncelik tanıyacak; karşılığında ise tarım aletleri, kimyasallar, deri imalatı için gerekli maddeler ile banknot vb. üretimi yapacak olan kimyevi ve diğer tesislerde ihtiyaç duyulabilecek ekipmanın temin edilmesini talep edecektir. [89]

Sakallı suratı ve heybetli vücudu, kendine olan saygısı ile fazlasıyla örtüşen Rodziyanko için bu kadarı da fazlaydı. Şöyle bir mektup kaleme aldı: "Büyük Don Ordusu Atamanı'na. Alman İmparatoru'na gönderdiğinizi mektubun bir sureti elime ulaştı. Bana bu sureti ulaştıran ve ismi gizli tutulacak olan kişi, bu mektubun hakikaten de Lihtenştayn Dükü kanalıyla Berlin'e gönderildiği konusunda beni ikna etmeyi başardı. Eğer Berlin'e gerçekten böyle bir mektup gönderdiyseniz, Ataman Skoropadski gibi siz de kendinizi Almanların kölesi haline getirerek hiçbir şekilde Rusya davasına hizmet etmiyorsunuz demektir."[90]

Rodziyanko mektubunun yanıtını iki gün sonra aldı: "Rusya Demokratik Cumhuriyeti Vatandaşı Mihail Vladimiroviç Rodziyanko'ya. Don Kazakları Atamanı'nın emirleri gereğince sizden Büyük Don Ordusu topraklarını üç gün içerisinde terk etmenizi rica ediyorum efendim."[91]

Moskova'daki İngiliz ajanı Robert Bruce Lockhart, Krasnov hakkında gerçekçi bir değerlendirme yapıyordu: "Rusya'daki hali vakti yerinde pek çok insan gibi o da bir oportünistti; bugün Almanların yanında, yarın İtilaf Devletlerinin."[92] Almanya'nın Ukrayna'daki başkomutanı Mareşal Hermann von Eichhorn, Skoropadski'nin Krasnov'a Rus cephaneliğindeki silahları alma müsaadesi vermesine

itiraz etmemiş; fakat bunların Gönüllü Ordusu'na aktarılmasına şiddetle karşı çıkmıştı. "Zira onlar Almanya ile barışa dair her türlü fikri reddediyordu."[93]

Lenin'in eski müttefikleri olan sol Sosyalist Devrimciler de Almanlarla ilişki kurulmasına karşıydı. Sablin'in ordusuyla birlikte hareket eden Edward Dune şöyle yazıyordu: "Tüm Kızıl Ordu birlikleri Sovyet'in emirlerine itaat ediyordu, sol Sosyalist Devrimcileri saymazsak. Onlar bu konuda farklı düşünüyordu. Ordu komutanımız Yuri Sablin de bunlardan biriydi."[94] Bununla birlikte sol Sosyalist Devrimciler, Almanlarla ne zaman çatışmaya girse mağlup ayrılıyordu.

Sosyalist Devrimci bir Kızıl olan Kazak Albay Mironov da Krasnov'u en az Rodziyanko kadar kesin bir dille suçluyordu: "Ezelden beri düşmanımız olan Almanlar ve Avusturyalılar Don topraklarına girdi... General'in sopası ve Almanların disiplini, hatta serflik tehdidi bile Don Kazaklarının tepesinde dolanmakta."[95] Mironov bir yandan da Kızıl Ordu liderlerini "devrimci askerlerin insanların mülk ve evlerine, özellikle de kadın ve çocuklarına yönelik eylemleri" konusunda ikaz ediyordu: "Duygusal açıdan cahil bir yoldaşın saçma sapan heveslerinden ötürü köyler sık sık ateşe verilmekte." Ona göre bu tür hareketler gericilerin ekmeğine yağ sürüyordu.

Mironov daha sonra Çaritsin'deki Kuzey Kafkasya Askerî Bölgesi ile irtibata geçti ve sorularının Yoldaş Troçki'ye iletilmesini istedi: "Askerî Komiserliğin Don topraklarına ilişkin politik görüşünü bilmem gerekiyor. Konu şu ki Moskova buraya ne günlük yaşantıdan ne de Don Oblastı'nın düşünce yapısından haberdar olan komiserler gönderip duruyor...Belki de bu komiserlerin yüzünden Don Oblastı'nın yarısı halihazırda devrim karşıtlarının kontrolünde. Bu nedenle, Yoldaş Troçki'ye net bir şekilde yanıtlanmasını istediğim bir soru sormak istiyorum: Don Oblastı ile ilgili planınız nedir? Don Kazaklarına kendi ordularını kurma hakkı tanıyarak, merkezî hükümetin desteğiyle devrim karşıtlarını topraklarından defetmelerini mi sağlayacaksınız? Eğer *Sovnarkom*'un planı buysa, ısrarla söylemek isterim ki bu 'olağanüstü hâl komiserlerini' geri çağırmalı ve Merkezî Yürütme Komitemize bağımsız olarak hareket etme serbestisini sağlamalısınız."[96]

Sol Sosyalist Devrimciler, Brest-Litovsk Antlaşması'nı ve Lenin'in Almanlara karşı "devrimci savaş" fikrini reddetmesini protesto ederek Moskova'da *Sovnarkom*'dan istifa ettiler. Yine de bunlardan bazıları Çeka ve diğer kurumlardaki koltuklarını koruyordu. Sol Sosyalist Devrimciler, Alman işgaline karşı besledikleri bitmek tükenmek bilmeyen öfkenin yanı sıra, köyleri basarak güya "fazla gelen" tahıla el koyan gıda toplama müfrezelerinden de memnun değillerdi. Lenin'in toprakların köylü mülkiyetine verilmesi düzenlemesini köylülerin temsilcisi sıfatıyla coşkuyla karşıladılar. Bu düzenlemenin, toprakları ilerleyen safhada tamamen devlet mülkiyetine geçirmeye yönelik planın bir parçası olduğunu dair hiçbir fikirleri yoktu. Fakat Komünistlerin köylerde fakir çiftçiler ve zengin "*kulak*"lar[97] arasında yaşanmasını beklediği sınıf çatışmasının, çok daha kompleks olan gerçekliğin yanında yüzeysel bir fikir olduğunu biliyorlardı. Kızıl Muhafızlar ve köylüler arasında gerçekleşen ve giderek daha da ölümcülleşen olayların sayısı arttıkça, merhametsiz mücadele ve acımasız cezalandırma şeklindeki Leninist anlayışa daha ihtiyatlı yaklaşmaya başladılar.

Alman ilerleyişinden duyulan endişe ile başkentin Petrograd'dan Moskova'ya taşınması bu iki şehir arasında çeşitli karşıtlıkları beraberinde getirdi. Lenin, Moskova'nın Rus Ortodoksluğu ve Slavlık kokan yanını sevmezdi. O iflah olmaz bir yenilikçiydi, Nuh Nebi'den kalma mazgalları ve yaldızlı kubbeleriyle meşhur Kremlin'de yaşayıp orada çalışmanın hayali bile ona ürkütücü geliyordu. Troçki de devrimci bir diktatörlüğün merkezi olarak böyle bir yerin seçilmesini mantıksız buluyordu.

Bir önceki yılın güz aylarında yaşanan çatışmaların ve bir yıl boyunca tamamen kendi haline bırakılmış olmanın etkisiyle Kremlin içler acısı bir hal almıştı; bu nedenle Lenin bir süreliğine yakınlardaki Nationale Oteli'nde kalıp çalışmalarını buradan yürüttü. Kremlin Senato Binası onarılıp *Sovnarkom*'un kullanımına hazır hale getirilince Lenin, kız kardeşi ve eşi Krupskaya, yine Letonyalı muhafızlar eşliğinde, buranın bitişiğinde kendilerine tahsis edilen daireye yerleşti. Bu yeni düzen, Lenin'i İnessa Armand ile kâh Kremlin'de kâh onun Arbat'taki dairesinde buluşup rahatsız edilmeden sohbet etmekten alıkoymadı. Buharin önderliğindeki sol Komünistler gibi Armand da Brest-Litovsk'a şiddetle karşı çıkıyordu; fakat Lenin bunu hiçbir zaman onun yüzüne vurmadı. Onun zekâsına ve muhakeme kabiliyetine büyük bir saygı duyuyordu.

Lenin, Kremlin'deki dairesinde devrim öncesi dönemlerdekilere benzeyen uşağının sebze çorbası ve *kaşa*'sını[98] özenle dizilmiş, üzerinde çift başlı kartal motifleri olan bir Romanov yemek setiyle servis etmesini ılımlı karşılıyor; fakat müzik konusunda çizgiyi net bir şekilde çekiyordu. Spaski Kapısı'ndaki saatin çanının "Tanrı Çar'ı Korusun" yerine "Enternasyonal" melodisi ile çalmasını ısrarla istemişti.

Lenin ve Troçki, vizyoner oldukları kadar pragmatisttiler de. Beceriksiz fanatiklerdense, sadakatleri şüpheli de olsa konusunda "uzman" kişilerle çalışmaları gerektiğini çoktan fark etmişlerdi. Diğer pek çok komiser de rejimin devamı sağlamanın yolunun en zeki ve en yeteneklileri seçmekten geçtiğini düşünüyordu. Komünist bürokrasinin en üst makamlarınca göreve getirilen Borman adlı çalışan Beyazların gizli bir destekçisiydi. Bu adam Mart 1918'den beri Manuilski, Rakovski, Radek ve diğerleri ile birlikte çalışıyordu.

Yönetimde söz sahibi olan çoğu kişi gibi Manuilski de Bolşevik iktidarının fazla uzun soluklu olmayacağını düşünüyordu. Borman'a birden fazla kez şöyle demişti: "Hepimizi katledecekler; fakat gitmeden önce kapıyı gereğince kapatacak ve burjuvaların canına okuyacağız."[99] Borman ona burjuvaların neden ortadan kaldırılması gerektiğini sorduğunda ise, "Böylece gelecekte tekrar başa geçmek daha kolay olacak; zaten her halükârda burjuva sayısı ne kadar az ise o kadar iyidir," diye yanıtlamıştı.

Borman, Kremlin yakınlarındaki Metropol Oteli'ne yerleşen bu "tamamen yeni bürokrat takımını"[100] şöyle gözlemliyordu: "Ucuz odalarda kalıyorlar ve yemekleri şehirdeki diğer yerlere nazaran lezzetli olsa da yukardakinden kötü olan ucuz yemekhaneyi tercih ediyorlardı." Kremlin'in gece yarısına kadar süren toplantılarının ateşli atmosferinde komiserlerin çoğu sade yaşam tarzlarına devam ediyor; fakat 305 numaralı odada kalan iktisatçı Yuri Larin lüksten ödün vermiyordu. Borman onunla ilgili şunları aktarıyordu: "Larin diğerlerinden tamamen farklıydı. Sofrası zengindi ve yemekleri özenle seçilmişti. Elleri felçli ve dişleri fena halde çarpık bu adamın hizmetindeki iki kara gözlü kız, şefkat ve özveri ile onun hizmetini görüyordu." (Yeni atanan Alman elçisinin yardımcısı Kurt Riezler, "Komünist yetkililere sirayet etmiş yozlaşma ve havai alışkanlıklar ile bilhassa da kadınlara karşı duydukları açgözlülük"[101] derken muhtemelen Larin'den bahsediyordu.)

Borman, Metropol Oteli'nde tanıştığı çoğu Komünist'in Rus olmamasını hayretle karşılıyordu: "Yabancı bir memlekete ya da en azından herhangi bir şey hissetmedikleri bir ülkeye deney yapmaya gelmiş gibiydiler. İnsanları madde veyahut laboratuvardaki tavşanlar gibi görüyorlardı. Gerçek hayattan tamamen kopuk oldukları kolaylıkla fark edilebiliyordu. O günlerde önde gelen Komünist figürler, deneylerinin uzun soluklu olacağını düşünmüyordu. Birden fazla kez 'hâlâ burada oturuyorken şunları da deneyelim' gibi cümleleri ağızlarından kaçırdıklarına şahit oldum."[102]

Borman en azından iki kez *Sovnarkom* oturumlarına katılma şansı bulmuştu: "Genişçe bir alana dizilmiş yeşil çuhalı masalarda on altı ila yirmi kişi oturuyordu. Diğer katılımcılar ise duvar kenarlarındaki bank ve sandalyelerde yerlerini almıştı. Lenin bir masanın ucunda tek başına oturuyor, Troçki de onun yanında, duvarın dibinde dikiliyordu. Çiçerin ise pencere eşiğine yaslanmış, üzerine akşam güneşi vuran kilise kubbelerini dalgın gözlerle seyrediyordu... Lenin'in ne istediğini ve ne yaptığını bilen bir adam olduğu dış görünüşünden kolaylıkla anlaşılıyordu. Gülümseyen gözlerinden kurnazlık akıyordu. Nedense bana Rusya kuzeyinden gelmiş bir tüccarı anımsatıyordu. Oturumları büyük bir özgüvenle yönetiyor, meseleleri izah ediyor, hazır bulunanlara sorular soruyor ve alınan kararı kendi cümleleriyle kâtibe yazdırıyordu."[103]

Bolşevikler bir yandan Rusya'nın tek disiplinli siyasi partisi olarak ön plana çıkarken, öte yandan gerektiğinde planlamaya ihtiyaç duymaksızın doğaçlama hareket etmeyi de becerebiliyordu. Borman, mart ayının ortalarında Metropol Oteli'nde Bulgar Kristiyan Rakovski'ye rastladı. Rakosvki ona Manuilski ve Milliyetler Halk Komiseri Stalin ile beraber "Ukrayna ile barış müzakereleri yapmak üzere Kursk'a gidecek"[104] bir heyette görev alıp almamak isteyeceğini sordu. Bu olay Alman işgalinin hemen ardından, henüz Rada görevdeyken gerçekleşiyordu.

Borman, yola çıkmak üzere kendisine söylendiği gibi Kursk İstasyonu'nda hazırdı. O anla alakalı olarak şunları yazıyordu: "Stalin'in sıradan bir siması vardı. Gözlerinden öfke ve memnuniyetsizlik akıyordu. Yanakları çiçek bozuğuyla doluydu. Ceketinin içinde lacivert renkli kadife bir gömlek vardı. Hiç hareket etmeksizin sessizce oturuyordu. Manuilski kara kuru ve çevik bir adamdı. Kendisi Rus'tu ve ikide bir beni Kiev Guberniyası'ndan geldiğine ikna etmeye çalışıyordu.

'Uzmanlar'ın kafası karışık gibiydi, nasıl davranmaları gerektiğini bilemiyorlardı. Bir sürü orta yaşlı adam. Genç bir Yahudi ise Rakovski'nin etrafında takılıyordu. Uzun etekli bir ceketi, binici pantolonu ve çizmeleri vardı. Bu adam Çekacı Zaitsev'di ve heyetin kâtibiydi."

İstasyonda öylece oturmaya devam ederken anladılar ki kimsenin demiryolu idaresine haber vermemiş olmasından ötürü kendilerine bir tren tahsis edilmemişti. "Nihayet Stalin Kremlin'i aradı ve nedendir bilinmez, Letonyalı muhafızların komutanı ile görüştü. Kremlin'in baskılarına rağmen istasyonda iki saat daha bekledik. Ardından (Bolşevik Devrimci Asker'i Komitesi'nin eski lideri) Podvoiski Kursk istasyonunda kalkmak üzere bekleyen trenimize yanaşıp içeri atladı. Almanlara ve *Haidemak*'lara[105] karşı mücadele edilen cephenin o bölgeye denk gelen sektörünün komutanıydı. Bize, birliğinde disiplini tesis etmek için bazı askerlerini vurdurtmak zorunda kaldığını söyledi. Yanında korkunç görünüşlü, kızıl saçlı, dev gibi bir denizci vardı. Eski tertipli görüntüsünü o güne dek korumayı başarmış olan yemek vagonunda oturuyordu. Denizci, beyaz masa örtüsünden ötürü bizi payladı: 'Bu burjuva âdetlerini artık bırakmak gerek. Mesela yoldaş Podvoiski ve ben daima işçi sınıfına mensupmuş gibi davranırız. Eğer Sovyet otoritesine hizmet ediyorsanız, örtü serilmiş masalarla işinizin olmaması gerekir.' İlk defa bir denizciyle karşılaşıyordum. Bir süre sonra işler daha da ciddileşti. Denizci müfrezeleri, yoksa birbirinden bağımsız çeteler mi demeliyim, hiçbir otorite tanımıyordu ve bizim gelişimizden rahatsızlık duydular. 'Ne tür bir barış imzalamak istiyorsunuz? Biz burada burjuvaları ve *Haidemak*'ları öldürmeye çalışırken siz önümüze çıkıyorsunuz. Sizin kim olduğunuzu anlamamız lazım, ' diyerek bize çıkıştılar."[106]

Denizcilerin tepki ve şüpheleri yatışmamıştı: "Manuilski, vardığımızın hemen ertesi günü birtakım denizci müfrezelerinin heyetimize saldıracağına dair bir bilgi aldı. Şehirde yüzlerce denizcinin bulunuyor olması Maniulski'ye geri adım attırmadı. Hemen ekibimizdeki Letonyalı muhafızlardan yirmi kadarını yanına aldı ve denizcilerin karargâhına ilerledi. Muhtemelen onlara oldukça sert bir karşılık vermişti ki birkaç denizcinin oracıkta öldürüldüğüne dair söylentiler yayıldı...Hakikaten de bu olaydan sonra hiçbir denizci heyetin işine karışmaz oldu."[107]

Nihayetinde heyet Kursk'ta fazla uzun kalmadı; zira Almanların Petliura'yı tutuklayıp Rada'yı lağvederek yerine kuklaları olan

Skoropadski'yi getirdiğini öğrendiler. Heyet Moskova'daki Kursk istasyonuna dönerken bir Kızıl Ordu gıda toplama müfrezesine rastladı ve bu askerler heyetin bagajlarını detaylı olarak aramak istedi. Letonyalı muhafızlardan biri yaklaştı ve "Ne izni alacakmışız? Bizler Devrim'i başlatanların ta kendileriyiz!"[108] diye bağırdı. Kızıl Ordu askerleri komutanlarına dönüp destek istediler ama Borman'ın aktardığına göre "Letonyalı muhafızlar oraların ağası" gibi davranıyordu. "Kremlin'e şikâyet etmekte serbestsiniz," diyerek gıda toplama müfrezesinin komutanını kenara itip geçtiler.

15

Dışarıdaki Düşmanlar

1918 Bahar ve Yazı

İttifak Devletlerine muazzam ölçüde toprak kaybedilmesinin ardından ülkenin geri kalanında baş gösteren muhalefet bir yana, Moskova'daki Komünist kadrolar da son derece gergindi. Bilhassa da şehirlerde yaşanan ve çözümü mümkün görünmeyen yiyecek kıtlığı proletarya çevrelerinde bile hükümete verilen desteğin azalmasına yol açıyordu. Fakat bütün soruları yalnızca "kitlelerin açlığı ve cahilliğine"[109] bağlamanın altında yatan neden, Komünistlerin kendi hatalarını kabul etmek istememesinden kaynaklanıyordu.

İtilaf Devletleri henüz kendi geleceklerine dair politikaları düşünmeye başlamadan çok önce dahi, yeni kurulmuş Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin batıdaki savaşın sona ermesinin ardından nelerle karşılaşacağına dair Lenin'in en ufak bir şüphesi yoktu. Bu devletlerin kapitalist ve emperyalist tabiatının gereği olarak, Komünizm bebeğinin büyüyüp kendini savunacak kadar güçlü hale gelmesine müsaade etmeden onu boğacaklarına emindi. Bununla birlikte, *Sovnarkom*'un elinde ülkenin geniş sınırları dahilinde gerçekleşebilecek birkaç isyanı bastırmak şöyle dursun, yirmi bin kişilik Letonya Tüfek Tümeni haricinde olası bir yabancı düşmana karşı koyacak eğitimli bir birlik yoktu.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Kraliyet Donanması evvelden Çarlık ordularına dağıtılmış olan askeri ikmal maddelerini korumak üzere Murmansk'a bir deniz piyade birliği çıkarmıştı. Fakat bu küçük birlik mayıs ayında 600 piyade ve 370 deniz piyadesi ile takviye edilerek kalabalıklaşınca, Lenin ve Troçki Sovyet topraklarında yabancı askerlerin mevcudiyetine tepki göstermeye başladı. Deniz piyadelerinin ilk sıcak temasının, Murmansk ve hudut arasında bir miktar toprak ele geçiren Fin Beyazlara karşı çatışmakta olan bir Kızıl Muhafız grubuna destek verirken gerçekleşmiş olması da ayrıca ironikti.

Rusya kuzeyinde bulunup hem Murmansk'ı hem de Arhangelsk'i tutan İngiliz kuvvetinin mevcudu tedrici olarak 18,400'e kadar ulaştı. Yılın ilerleyen zamanlarında ABD, Kanada, Fransa, Sırbistan ve İtalya gibi müttefik ülkelerden gelen askerler de bu kuvvete katıldı. ABD Başkanı Woodrow Wilson 1918 yılının başlangıcında Rusya'ya karışma fikrine kesinlikle karşı çıkıyordu; fakat daha sonra Dışişleri Bakanı Robert Lansing'den etkilenerek Murmansk'ın savunulması gerektiğini kabul etti. Böyle bir müdahalenin yaratabileceği tehlikeler İngiltere Genelkurmay Başkanı Mareşal Sir Henry Wilson tarafından peşinen ve açıkça ortaya koyulmuştu. Wilson bir değerlendirme yazısında şöyle diyordu: "Kara harekâtına başlamış olan askerî bir kuvvetin taahhütlerine ne derece uyacağını sınırlamak neredeyse imkânsızdır."[110] Ardından, Rusya topraklarına ayak basmalarının üzerinden bir yıldan fazla zaman geçmişken, askerleri geri çekme konusunda yaşanılan gecikmeye gerekçe olarak Rusya'daki mahalli müttefiklerini Bolşeviklerin merhametiyle baş başa bırakamayacak olmayı gösteriyordu. O günden bugüne askerî seferler ilgili olarak pek az şey değişmişti. Wilson esasen Ulsterli bir adam olmasına rağmen, Londra'daki İrlanda aksanıyla konuşuyor ve bunu bir gurur meselesi sayıyordu. Kendini İngiliz olarak tanımlamazdı. Burma'da yüzünden yaralanmış olmasından ötürü ordudaki en çirkin subay olarak tanınıyordu ve gösterişle yahut politikacılara yaltaklanmakla işi yoktu.

Murmansk'a yapılan ilk çıkarmalar, Tümgeneral Maynard komutasındaki birliklerden takviye alındığında dahi tamamen savunma maksatlıydı. Fakat ağustos ayında Arhangelsk'in ele geçirilmesi ile Komünizm karşıtı bir darbenin yaşanması daha agresif bir strateji benimsenmesine yol açtı. İngiliz komutan Tümgeneral Poole, düşüncesizce hareket ediyordu. Örfî idare ilan etti, Kuzey Bölgesi'ndeki bağımsız hükümet yöneticilerini dikkate almadı ve güney istikametinde Vologda'ya doğru işgale girişti. İlerleyen dönemlerde, Urallardan başlayıp batıya doğru taarruz eden Bolşevik karşıtı kuvvetlerin Vologda'da Arhangelsk'ten gelen müttefik askerlerle buluşabileceğini tasarlayan, harita üzerinde çizilmiş fantastik bir plan da ortaya çıktı.

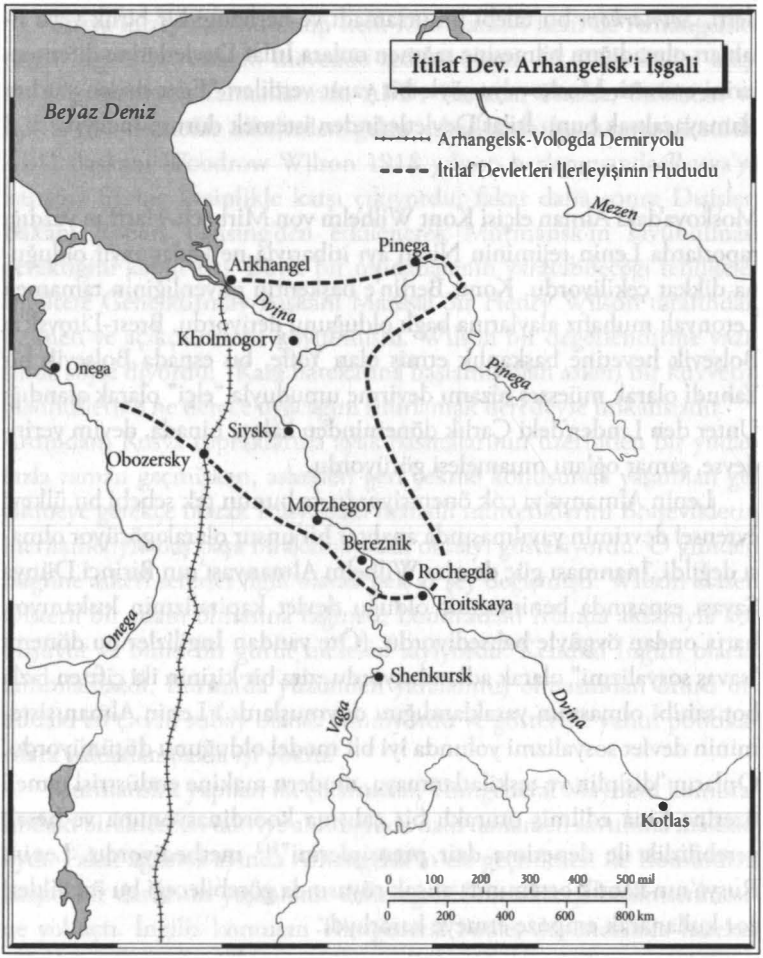
Ne Murmansk ne de Arhangelsk'teki yerel makamlar Moskova'dan destek alabiliyordu; maaş ödeyecek paraları da yoktu. Tüm kaynağı bir miktar maden ve deniz ürününden ibaret olan Murmansk bölgesi Kremlin'e hayatta kalabilmek için elli milyon rubleye ihtiyacı olduğunu

iletti. *Sovnarkom* bu talebi umursamadı ve herhangi bir birlik veya silahları olmadığını bilmesine rağmen onlara İtilaf Devletlerine direnmelerini emretti. Moskova'ya şöyle bir yanıt verdiler: "Eğer sizden yardım alamayacaksak bunu İtilaf Devletlerinden istemek durumundayız."[111]

Moskova'daki Alman elçisi Kont Wilhelm von Mirbach-Harff'ın yazdığı raporlarda Lenin rejiminin Nisan ayı itibarıyla ne kadar zayıf olduğuna dikkat çekiliyordu. Kont, Berlin'e başkentin güvenliğinin tamamen Letonyalı muhafız alaylarına bağlı olduğunu iletiyordu. Brest-Litovsk'ta Bolşevik heyetine başkanlık etmiş olan Yoffe, bu esnada Bolşevik bir Yahudi olarak müesses nizamı devirme umuduyla "elçi" olarak atandığı Unter den Linden'deki Çarlık döneminden kalma binada, deyim yerindeyse, şamar oğlanı muamelesi görüyordu.

Lenin Almanya'yı çok önemsiyordu ve bunun tek sebebi bu ülkeyi evrensel devrimin yayılmasında anahtar bir unsur olarak görüyor olması değildi. İnanması güç de olsa Wilhelm Almanyası'nın Birinci Dünya Savaşı esnasında benimsemiş olduğu devlet kapitalizmin kıskanıyor, hatta ondan övgüyle bahsediyordu. (Öte yandan İngilizler bu dönemi "savaş sosyalizmi" olarak adlandırıyordu, zira bir kişinin iki çiftten fazla bot sahibi olmasının yasaklandığını duymuşlardı.) Lenin Alman sisteminin devlet sosyalizmi yolunda iyi bir model olduğunu düşünüyordu. Onların "disiplin ve teşkilatlanmaya, modern makine endüstrisi temeli üzerine bina edilmiş oturaklı bir çalışma koordinasyonuna ve hesap verebilirlik ile denetime dair prensiplerini"[112] methediyordu. Lenin, Rusya'nın kaotik ortamında ancak rüyasında görebileceği bu özellikleri zor kullanarak empoze etmeye kararlıydı.

Prens Lvov yönetimindeki Geçici Hükümet önceki yıl Estonyalıların bir ulus olarak öne çıkmasına yönelik ilk adımı atmalarını sağlamış, hudutlarını belirleyip Maapaev adında bölgesel bir meclis kurmalarına müsaade etmişti. Fakat Estonya'daki Bolşevikler halihazırda orada bulunan bir grup Rus askeri sayesinde *de facto* bir gücü ellerinde bulunduruyordu. Gelgelelim, 1917 yılı sonlarına doğru Bolşeviklerin gördüğü destek azalmaya başladı. Bolşevikler, "emekçi kitlelerin çıkarlarına"[113] uymadığı gerekçesiyle seçimleri geçersiz saydılar. Estonyalı burjuvalar

ve Alman toprak sahiplerinin müştereken planladığı iddia edilen bir komploya dair ipuçları da seçimi iptal etme bahanelerini pekiştiriyordu. Ardından dalga dalga tutuklamalar başladı; fakat daha sonra Almanların Letonya'dan Estonya'ya geçişi ve Narva'daki Rusya sınırına dayanmasıyla birlikte Kızıl kuvvetler bölgeden çekilmek zorunda kaldı.

Baltık baronları Almanya'nın Estonya'yı işgalini doğal olarak memnuniyetle karşıladı; fakat bu gelişme sıradan insanlar arasında öfkenin yanı sıra Estonya vatanseverliğini körükledi. Çoğunun soyu Orta

Çağ'ın Töton Şövalyelerine kadar uzanan "Baltık baronları" bölgedeki ekilebilir arazinin hemen hemen yarısını elinde bulunduruyordu.

Tamamen sembolik bir jest olarak 23 Şubat 1918 günü Estonya'nın bağımsızlığını ilan edildi ve geçici bir hükümet iktidara geldi. Bu hamle, Bolşeviklere karşı koymak amacıyla gizlice kurulmuş olan Estonya Ulusal Tümeni tarafından destekleniyordu. Alman 8. Ordusu ay sonu itibarıyla Estonya'nın büyük kısmını ele geçirince başkent Tallin'i (eski adıyla Reval) savunmak maksadıyla teşkil edilmiş Özsavunma Kuvveti'ne ve Estonya birliklerine, tarafsızlıklarını korumaları şartıyla, başlangıçta bölgede kalma müsaadesi verildi; fakat daha sonra bunlar nisan ayında silahsızlandırıldı. Bu esnada Estonya geçici hükümetinin yerini, üç vilayetten oluşan bir Baltık Alman Dükalığı kurma niyetindeki "Baltık baronlarınca" yönetilen bir idare almıştı. Fakat General von der Goltz ve Ludendorff'un yönlendirmeleriyle oluşturulan bu fantastik yapı, Alman orduları kısa bir süre sonra batıda mağlup olunca, Finlandiya'da bir Alman Krallığı kurma hayalleriyle beraber çöküverdi.

Dokuz bin kilometre kadar doğuya, Çarlık topraklarının diğer ucundaki Vladivostok'a 5 Nisan günü bir Japon deniz piyade birliği çıkarma yaptı. Resmiyette bu hamle üç Japon vatandaşının öldürülmesine bir tepkiydi. Gerçekte ise Japonlar bu ölümler sayesinde bölgedeki emellerine yönelik ilk bahanelerini bulmuş oluyordu. Halihazırda Kore'ye iki piyade tümeni sevk edilmişti ve daha fazla sayıda deniz piyadesinin içinde bulunduğu iki kruvazör de Vladivostok Limanı'nda bekliyordu. Kraliyet Donanması'na ait Suffolk gemisi, o zamanki müttefikini desteklemek üzere elli kişilik bir deniz piyade ve bahriyeli grubunu karaya çıkardı. ABD deniz piyadeleri de Brooklyn gemisiyle karaya çıkmıştı. Japonya'nın Pasifik'teki dev rakibi ABD, Prens Lvov liderliğindeki Geçici Hükümet'e Demiryolu Hizmetleri Kolordusu'na mensup istihkâmcılarıyla Trans-Sibirya Demiryolu için destek vermeyi teklif ederek bölgedeki Rus mevcudiyetini çoktan temin etmişti.

Trans-Sibirya Demiryolu, süratle uluslararası bir iç savaşa dönüşecek olan hiç beklenmedik bir gelişme sonrasında daha da önemli hale geldi. Çarlık Rusyası'nın yapısı en az Avusturya-Macaristan İmparatorluğu kadar çokulusluydu. Rusya'daki Çekler, 1914 yılında bünyesinde pek çok gönülsüz ve daima teslim olmak için fırsat kollayan

Çek askerin olduğu Avusturya ordusuna karşı dostları Slavlar ile birlikte savaşmak istiyordu. Avusturya ordusundaki Çekler de teslim olduktan sonra derhal Ukrayna'da konuşlu olan ve Rus üniforması giyen Çek birliklerine katılmak istiyordu.

1917 yılı sonbaharında eski Çarlık ordusu dağılırken Çekler disiplinlerini ve bütünlüklerini korumayı başardı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşünün de eli kulağında olması, savaşın İtilaf Devletleri zaferiyle sona ermesi durumunda Çeklerin bağımsızlığa kavuşulabileceğine yönelik umutları artırdı. Fakat İtilaf Devletleri toplam mevcudu kırk bini bulan Çek birliklerini ne yapacaklarına dair bir uzlaşmaya varamıyordu. Fransızları Batı Cephesi'ni takviye etmek üzere onları Fransa'ya götürmek isterken, İngilizler Doğu Cephesi'nde Almanlara karşı yeni bir hareketlenme olasılığından ötürü Çeklerin Rusya'da kalmaları gerektiğini düşünüyordu. İrkutsk'ta bulunan ABD başkonsolosu da İngilizlerle hemfikirdi ve Vaşington'a yazdığı raporda şöyle diyordu: "Çekoslovak askerlerin başlangıçta düşünüldüğü gibi Fransa'ya gönderilmemesi ve Rusya'da kalması elzemdir... Bu askerlerin hepsi Rusça konuşmaktadır ve bir arada kullanıldıkları takdirde İtilaf Devletleri müdahalesinin belkemiğini teşkil edebilecek ve Rusya'da Almanlara karşı yeni bir cephe açılmasını temin edebileceklerdir."[114] Sibirya'daki Fransız Asker'i Misyonu'nun müstakbel komutanı General Maurice Janin, General Alekseev'in Çek kuvvetlerinin Don topraklarına sevk edilmesini istediğini sonradan Çek lider Thomas Masaryk'ten duyacaktı. Fakat "Çarlık restorasyonu peşindeki yapılarla iş birliği yapmak istemeyen"[115] Masaryk, Alekseev'in talebini reddetmişti. Osmanlı İmparatorluğu savaşa devam ettiği sürece Karadeniz'den çıkmalarının son derece zor olacağını düşünüyordu.

Almanların herhangi bir engelle karşılaşmaksızın kaydettiği ilerlemenin ardından, mart ayına gelindiğinde Lenin ve *Sovnarkom* askerî anlamda ne kadar zayıf olduklarını net bir şekilde fark etti. Çeklerin ülkeden ayrılmasını istiyorlardı; bu yüzden de Trans-Sibirya Demiryolu'nu kullanarak İtilaf Devletlerine ait gemilerin onları alıp Avrupa batısına götüreceği nokta olan Vladivostok'a gitmelerine müsaade etmeye karar verdiler. Doğuya doğru tren seferleri başladı ve Çek birlikleri demiryolu boyunca etrafa yayıldı. Çekler bir süre sonra trenlerinin bölgedeki Sovyetler tarafından kasıtlı olarak geciktirildiğini fark ettiler. Görünüşe göre Sovyetler, Alman ve Avusturyalı harp esirlerini

destekleyerek onları komünizme kazandırmayı umut ediyordu. İrkutsk'taki Başkonsolos Harris'e göre, yeni Dışişleri Halk Komiseri Georgi Çiçerin 20 Nisan günü şöyle bir mesaj göndermişti: "Alman harp esirlerini mümkün olan en süratli şekilde batıya sevk edin. Çekoslovak birliklerini ise durdurun."[116]

Sovyet makamları Çeklerin silahsızlandırılmasını istiyor; onlar ise Bolşeviklerin İtilaf Devletleri ile olan ilişkilerinden şüphe ediyordu. Avusturyalıları teslim edilip hain muamelesi görmekten korkuyorlardı. Artık Savaş Halk Komiseri olan Troçki büyük bir acemilik yaptı ve silahını teslim etmeyi reddeden tüm Çek askerlerinin tutuklanmasını emretti. Bu karar, meseleye başka bir boyut kazandıracak ve sorunun tüm Avrasya topraklarına yayılmasına sebep olacaktı.

Kızıllar daha güneydeki Don'da ve kuzey Kafkasya'da baskı altındaydı. Mironov'un Troçki'yi uyarmayı çalıştığı gibi Kazak *stanitsa*'larının Kızıl Muhafızlar ve deniz piyade birlikleri tarafından yağmalanması, Don ve Kuban Kazak Ordularında sinirlerin gerilmesine sebebiyet veriyordu.

Genişletilmiş bir Kazak federasyonu hayali kuran Ataman Krasnov kırk bin kişilik bir ordu kurdu. Rostov-na-Donu'nun hemen yakınlarında bulunan batı kanadının Almanlar tarafından tutulmakta olduğunu bilen askerleri kuzey yönünde Voronej'e ilerlerken, General Konstantin Mamontov komutasındaki güçlü bir birlik de Çaritsin'e taarruz etmek üzere stepler boyunca kuzeydoğu istikametinde Volga'ya intikal ediyordu. Mamontov büyük bir liderdi; (Yudeniç'i saymazsak tüm Beyaz komutanlar arasındaki en uzun Viktoryen bıyıklar da ona aitti) fakat, hafif süvariler bir şehri ele geçirmek için çoğu zaman en iyi kuvvet olmadığından, birliği ağır bir darbe aldı. İngiliz Askerî Misyonu, ondan bir İngiliz beyefendisi için kullanılabilecek en yüksek saygı sözcükleriyle bahsediyordu: "O harika bir avcıydı ve Moskova'da daima bir grup tazısı olurdu."[117] Şehri ele geçirmek üzere sonradan başkaca teşebbüsler de gerçekleşti ve ileride Stalingrad adını alacak olan Çaritsin şehrinin komiser Stalin önderliğindeki kuşatması, Sovyet propagandacılarının gelecekte sıkça kullanacağı bir kahramanlık hikâyesine dönüştü.

Mevcudu hâlâ dokuz bini bulmayan General Denikin komutasındaki Gönüllü Ordusu Kornilov'un öldürüldüğü başkent Ekaterinodar'ı

Çaritsin'deki 10. Ordu komiseri Josef Stalin.

ele geçirmek için ikinci bir teşebbüste bulunmak üzere 22 Haziran günü Kuban'a döndü. General Alekseev ve diğerleri Denikin'i Volga boyunca kuzeye doğru ilerleyip Çeklerle buluşmak üzere Samara'ya intikal etmek konusunda ikna etmeye çalıştılar ama Denikin kararlıydı. Muhtemelen, "Gönüllü Ordusu'nun mevcudunun dörtte üçünün yanı sıra komutanı Kornilov'un naaşını da geride bıraktığı, şehrin yaklaşma istikametlerinde gerçekleşen ve beş gün süren kanlı muharebelerin"[118] sonucunu tersine çevirmeyi de kafaya koymuştu. Pek çok kişi şu veya bu şekilde, Alekseev'in önerdiğinin aksine Denikin'in 1918 yılında kuvvetlerinin büyük kısmını Orta Volga bölgesinde toplamamasını Beyazların kaçırdığı büyük bir fırsat olarak görüyordu.

Komünistler bir sanayi kenti olan Armavir'de yalnızca Beyazları değil, Ermeni ve İranlı mültecileri de katletti. Denikin maceraperest bir general değildi ve kuzey Kafkasya'da kalmış olan seksen bin kişilik denizci ve Kızıl Muhafız kuvveti onu elbette endişelendiriyordu. Gönüllü

Ordusu net bir şekilde sayıca zayıf olsa da Kuban Kazaklarının desteğini alıyordu ve Denikin'in de umduğu gibi ağustos ortalarına gelindiğinde Ekaterinodar'ı silahlarının etkili menzili içerisine almayı başarmışlardı. Subaylarının biri şöyle aktarıyordu: "Bolşevikleri yakından tanıyınca Gönüllü Ordusu'na dair tutumları süratle değişen bölge halkının desteği de bu defa bizimle."[119]

Disiplini bozuk Kızıl kuvvetler bir dizi mağlubiyetin ardından tam bir karmaşa içerisinde Ekaterinodar'dan geri çekildi. Kuban Nehri üzerindeki köprünün yanındaki cezaevinde esir tutulan altı Beyaz subay, Kızılların telaşla kaçışını seyrediyordu. Bu subaylar Buz Yürüyüşü zamanında geride bırakılan yaralılardandı. Kendi taraflarının da esir aldığı veya yaralı olarak ele geçirdiği tüm Kızılları katlettiğini düşündüğümüzde, iyi muamele görmüş olmaları ancak bir mucize ile açıklanabilirdi. Fakat şimdi bir grup denizci onların varlığından haberdar olmuştu. Subaylardan biri olan Pavel Konstantinov şöyle yazıyordu: "Uçsuz bucaksız el arabası konvoyunda her şey karman çormandı. Toplar, kuş tüyü yatak ve semaverlerle dolu el arabaları, sahra mutfağı malzemeleri, lüks motorlu araçlar, top mermileri ve eşya yığınları. Her tarafta kaos ve ümitsizlik vardı. Gönüllülerin yakaladıklarına asla merhamet göstermeyeceğini herkes biliyordu ve bu devasa konvoyun tek itici gücü de buydu. Şüphesiz, Beyazları destekleyenler giderek artan bu panik ve ıstırabı şeytani bir hazla seyrediyor ve nefeslerini tutmuş, o anın gelmesini bekliyordu...Biz de umutlu bir çaresizlikle artık çok yakında olan topların sesini dinliyorduk."[120]

Kaçış konvoyunun sonu da nihayet görününce altı subay artık bütünüyle güvende olduklarını hissetti. Fakat tam da bu sırada denizciler çıkageldi. Onları tamamen unutmuşlardı. Esir subayları dışarı çıkarıp köprüye kadar yürüttüler ve karanlık çökerken onları infaz etmek üzere yolun kenarına geçirdiler. Omzuna bir kurşun yiyen Konstantinov yere düştü. Acıdan şuurunu yitirmişti. Denizciler kurbanlarının öldüğünden emin olmak için süngülerini kalçalarına saplarken, o hareketsiz kalmayı başardı. Hepsi olay yerini terk edene kadar kıpırdamadan bekledi, ardından Denikin kuvvetlerinin şehre girdiği ilk saatlerde sürüne sürüne bir köy kulübesine kendini attı. Subay arkadaşları ve Buz Yürüyüşü günlerindeki komutanı, başından geçen onca olayın ardından onu tanıyamadılar.

Kurt postundan papağıyla Albay Andrei Skhuro.

Kızılları Kafkasya derinliklerindeki Stavropol ve Pyatigorsk'a çekilmeyi zorlayan Denikin'in zaferinde, düşman hattının ötesinde görev yapan Albay Andrei Shkuro komutasındaki süvari gerilla kuvvetlerinin de büyük katkısı olmuştu. Hem acımasız hem de kurnaz bir subay olan otuz bir yaşındaki Skhuro'nun maiyeti ona büyük bir adanmışlık duygusuyla bağlıydı. Kurt Bölüğü adındaki şahsi muhafız kıtası adını başlarındaki kurt postundan yapılma papaklardan alıyor, birliğin flamasında da bir kurt başı figürü bulunuyordu. Skhuro çok becerikli bir teşkilatçıydı. "Güvendiği beş-altı Kazak ile bir tane de borazanı yanına alır, ahaliden topladığı adamlarla bunlardan bir bölük teşkil ediverirdi. Sonra da 'Kazaklar! Sizi bir bölük olarak silah altına aldım ve seferberlik ilan ediyorum. İki saat içerisinde hepiniz atlarınıza binmiş bir şekilde kilisenin yanında hazır olacaksınız,' derdi."[121]

Denikin, stratejisini eleştirenlere Eylül ayında icra edilen 2. Kuban Seferi'nin bitiş tarihi itibarıyla Gönüllü Ordusu'nun sayıca dört kat büyüdüğünü ve Kızılların Kafkasya'da kontrolü kaybetmiş olduğunu

söyleyerek karşılık verirdi. Güney yerine kuzeye ilerlemesi durumunda savaşın sonucunu değiştirip değiştiremeyeceğini söylemek elbette imkân dahilinde değildi; fakat muhtemelen bunu yine de başaramayacaktı.

Birinci Dünya Savaşı'nın son safhaları Rusya'nın merkezden uzak bölgelerinde yeni ve karmaşık durumlar doğuradursun, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte Orta Doğu'da da etki alanı geniş gelişmeler yaşanıyordu. Avrupa batısındaki siper savaşlarına odaklanıldığından, İran topraklarının Türkler, Ruslar ve İngilizler tarafından ele geçirilmesi ve Mezopotamya Cephesi'nde Irak'ta gerçekleşen muharebeler gözden kaçabiliyordu.

İngilizlerin Kafkasya güneyi ve Trans-Hazar bölgesine sevk ettiği üç özel kuvvetler birliğinden birinin komutanı olan Tümgeneral Lionel Dunsterville, kış aylarında birliğinden çok daha ilerilere gitmişti. Mezopotamya Seferî Kuvvetlerinden teşkil ettiği küçük bir öncü birliği ile Ford marka motorlu araçlara binip İran doğusundaki karla kaplı dağları aştı. Mevcudu altmışı dahi bulmayan bir kuvvet olarak 1918 yılı şubat ayının ikinci yarısında vardıkları Hazar kıyısındaki Bender Enzeli'de düşmanca bir tavırla karşılandılar. Burasının bir İran şehri olmasına rağmen dört bin askerle orada bulunan Bolşevik komutanı, Brest-Litovsk'un ardından Sovyetlerin Türkiye ve Almanya ile savaş halinde olmadığını söyleyip duruyordu. Dunsterville'in Hemedan'a çekilip takviye kuvvetlerin gelmesini beklemekten başka şansı yoktu. Kendisine bolca İngiliz altını ve İran gümüşü tahsis edilmiş olan General, mecburen atıl kaldığı bu dönemde bölgedeki kıtlığı gidermek ve yolları yeniden inşa etmek için yoğun bir çaba gösterdi.

Dunsterville kuvvetlerinin büyük kısmının Basra'dan gelmesi üç aydan fazla sürdü, bu yüzden de 27 Haziran'a kadar bölgeyi ele geçiremediler. Bu esnada Türklerin öncü kuvvetleri Bakü'ye altmış kilometre kadar yaklaşmıştı ve bu şehir eğitimsiz Ermeni Kızıl Muhafızları tarafından savunuluyordu.

Bakü hâlâ Bolşeviklerin kontrolünde olsa Dunsterville temmuz ayının ortalarında buraya bir öncü birliği gönderdi. Türklerin ilerleyişinin oluşturduğu tehdit o kadar büyüktü ki Bolşevikler şehrin savunması için hem İngiliz emperyalistlerle hem de Albay Lazar Biçerakov adındaki mahalli bir Kazak atamanıyla istemeyerek de olsa iş birliği

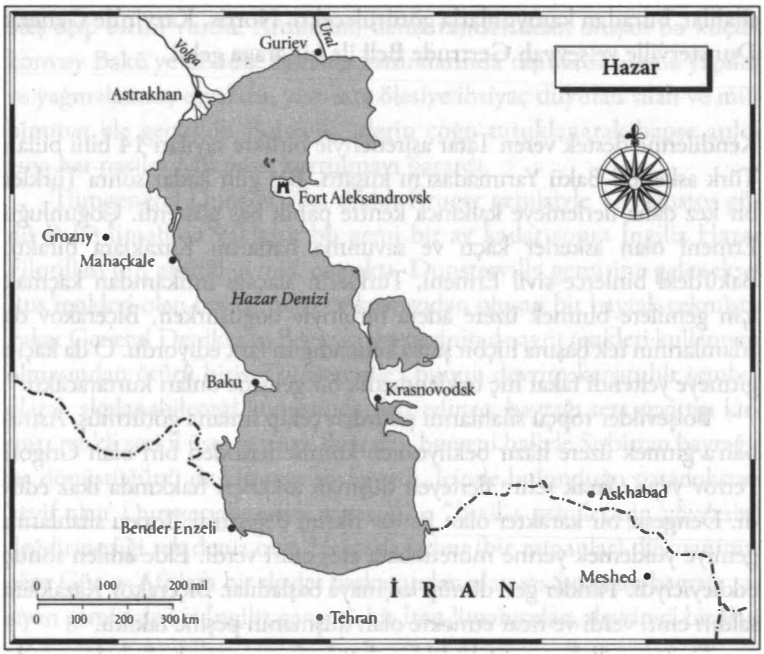
yapmaya hazırdı. Dunsterville kuvvetlerinin kuruluşunda bir tabur kadar Rolls-Royce zırhlı araç vardı ve bunlardan dördü Kazakları desteklemek üzere görevlendirdi.

Stepan Şahumyan'ın başında bulunduğu Bakü'deki Sovyet idaresi diğer bölgelerdeki kadar zalim değildi. Buradaki Çeka bile hakikaten ılımlıydı; her ikisi de zimmetine para geçirmekle suçlanan iki kişi dışında kimseyi infaz etmemişlerdi. Bakü'de askerî komiserlerin en genci olan Anastas Mikoyan, müteakip altmış yılda lider kadrolarında yapılacak değişikliklerden bir şekilde sağ kurtulup huzur içinde yatağında ölebilecek çok az sayıda insandan biri olacaktı.

Bakü Komünü ne kıt gıda kaynaklarına bir çözüm bulabildi, ne de Ermeni askerleri sarhoşluktan ve Müslüman bölge halkına kötü muamele etmekten alıkoyabildi. Nihayetinde, kendilerini Merkez Hazar Diktatörlüğü olarak adlandıran bir grup sağ Sosyalist Devrimci, Menşevik ve Ermeni Taşnak 25 Temmuz günü Bolşeviklere karşı kanlı bir darbeye kalkıştı. Bu teşebbüs Biçerakov'un ve zırhlı araçların da desteğini aldı. Bolşevikler koltuklarından indirildi fakat hürriyetlerine dokunulmadı.

Bu esnada Hazar'ın doğu kıyılarında Bolşeviklerle iş birliği içinde hareket eden Almanlar, Türkistan'da üretilen pamuğun tamamını Krasnovodsk limanında satın alıyordu.[122] Fakat bir İngiliz istihbaratçısı olan Yüzbaşı Reginald Teague-Jones bir grup mahalli sempatizanın desteğiyle pamuğun limandan götürülmesini engelledi. Sahte bir şifreli mesaj göndererek gemilerin pamuk balyalarını indirmesini ve boş bir vaziyette Astrahan'a gitmesini emretti. Ardından mesaj cihazını usulünce imha etti ve yeni bir emir gönderilerek bir öncekinin iptal edilmesini engellemiş oldu.

Daha doğuda, Aral Gölü'nün ötesinde bulunan Özbekler ve Kırgızlar, Uralların güneyindeki muharebelerden ötürü tecrit edilmiş ve perişan haldeydi. İrkutsk'taki Başkonsolos Harris, yardımcılarından birisine şunları işitmişti: "Zavallı bölge halkı hayatta kalabilmek için kedi ve köpekleri yemek zorunda kaldı. Brest-Litovsk Antlaşması'nın ardından Bolşevikler Alman ve Avusturyalı harp esirlerini serbest bıraktılar ve onlar da açlıktan kırıldı. Yiyecek kıtlığı öyle ciddi boyutlara ulaştı ki Kızılkum Çölü'ndeki göçebe Kırgızlar Taşkent'te bir köle pazarı kurdular, burada satılmak üzere sergilenen en az on beş genç kız gördüm. Bir tanesi 1,500 rubleye satıldı."[123] Bu kızlar beslenecek boğaz sayısını azaltmak maksadıyla, muhtemelen, kendi aileleri tarafından satılıyordu.

İngiliz kuvvetleri Hazar'ın batı kıyılarına odaklanmaya başlarken Bağdat'ta bulunan Genel Karargâh, Kraliyet Donanması'nın bu içdenize müdahale edip etmemesi gerektiğine karar vermeye çalışıyordu. Donanmaya dört inçlik topla teçhiz edilmiş "Sinek" sınıfı bir gambotu parçalanmış halde karayoluyla nakledip edemeyeceğini sordular. Bu fikir bir kenara bırakıldı ve yalnızca silahları götürüp bunları bölgedeki deniz taşıtlarına monte etme kararı alındı. Fakat deve kervanlarıyla mühimmat ikmali sınırlı olacaktı; zira bir deve yalnızca sekiz adet 4,7 inçlik top mühimmatı taşıyabilirdi. Temmuz ayına gelindiğinde silahlı ticari kruvazörler hazırlanılması ve Bender Enzeli'de bir deniz uçağı üssü kurulmasına karar verildi. Hedef, Dunsterville kuvvetlerinin Bakü petrol sahalarını Türklerden ve Almanlardan korumaya yönelik savunma harekâtı kapsamında düşmana karşı "deniz üstünlüğünü ele geçirmekti."[124]

Ay sonuna gelindiğinde Tuğamiral David Norris, beraberinde İngiliz Dicle Filotillası'na mensup bir grup subay ve diğer rütbelerden askerle birlikte Bağdat'tan ayrıldı. Serdümeni Dickason, Scott'ın Antarktika Seferi'ne[125] katılanlardan biriydi. Bombay'dan Basra'ya nakledilen

silahlar, buradan kamyonlarla götürülecekti. Norris, Kazvin'de General Dunsterville ve seyyah Gertrude Bell ile bir araya geldi.

Kendilerine destek veren Tatar aşiretleriyle birlikte sayıları 14 bini bulan Türk askerleri Bakü Yarımadası'nı kuşattı. Beş gün kadar sonra Türkler bir kez daha ilerlemeye kalkınca kentte panik baş gösterdi. Çoğunluğu Ermeni olan askerler kaçtı ve savunma hatlarını Kazaklara bıraktı. Bakü'deki binlerce sivil Ermeni, Türklerin alacağı intikamdan kaçmak için gemilere binmek üzere âdeta birbiriyle boğuşurken, Biçerakov da adamlarının tek başına hiçbir şansı kalmadığını fark ediyordu. O da kaçıp gitmeye yeltendi fakat hiç beklenmedik bir gelişme onları kurtaracaktı.

Bolşevikler topçu silahlarını şehirden çekip limana götürmüş, Astrahan'a gitmek üzere hazır bekliyorken komiserlerinden biri olan Grigori Petrov yaya olarak şehre ilerleyen düşman askerleri hakkında ikaz edildi. Dengesiz bir karakter olan Petrov fikrini değiştirdi. Topçu silahlarını gemiye yüklemek yerine mürettebata ateş emri verdi. Elde edilen sonuç etkileyiciydi. Türkler geri dönüp kaçmaya başladılar. Biçerakov Kazaklara saldırı emri verdi ve ricat etmekte olan düşmanın peşine takıldı.

Dunsterville'in öncü birlikleri bir hafta içerisinde Bakü'ye vardı. İngiliz ve sömürge ülkelerinden subay ve astsubaylar, çoğu Ermeni olan Kızıl Muhafızları kendilerinin iki katı büyüklüğündeki düşmana karşı koyacak bir savunma kuvveti olarak tertiplemek üzere büyük bir çaba sarf ediyordu. Siperlerde Ermeni kadınlarını görünce çok şaşırdılar. İngiliz Hindistanı Hudut Alayı'ndan Yüzbaşı William Leith-Ross, "Geri bölgelerde savunmasız bir şekilde beklemektense erkekleriyle birlikte bir şeyler yapmayı tercih etmişlerdi,"[126] diye yazıyordu. Zaman zaman bu kadınlar erkeklerden daha cesur olduklarını ispatladılar. Bir denizci subayı ise şöyle diyordu: "Rus, Tatar ve Ermeni etnik grupları içeren tuhaf bir demografik yapıya sahip şehrin üstyapısı da yarım yamalaktı. Londra'nın Strand bölgesindeki binaları aratmayacak bir yapının hemen yanında sıra sıra viraneler görülebiliyordu."[127]

39. Piyade Tugayı'na mensup İngiliz takviyelerinin de katılımıyla Dunsterville komutasındaki birliklerin mevcudu bine kadar ulaştı. Bu takviyeler Ermeni birliklerini destekleyecek şekilde teşkilatlandırıldı. Stepan Şahumyan, Petrov ve diğer Bolşevik liderler bir gece çeşitli deniz taşıtlarıyla Astrahan'a kaçmaya çalıştı; fakat silahlı Astarabad gemisi bunların önünü kesti ve uyarı yaptı; uyarısına karşılık alamayınca da

ateş açıp birini vurdu. Ardından, deniz taşıtlarından oluşan bu küçük konvoy Bakü'ye döndü. Limana vardıklarında taşıtlarda arama yapıldı ve yağmalanmış eşyaların yanı sıra ölesiye ihtiyaç duyulan silah ve mühimmat ele geçirildi. Bolşevik liderin çoğu tutuklanarak hapse atıldı ama her nasılsa Mikoyan kurtulmayı başardı.

Tümgeneral Dunsterville, silahlı Kruger gemisiyle 17 Ağustos günü Bakü limanına yaklaştı; bu gemi bir ay kadar sonra İngiliz Hazar Filotillası'nın amiral gemisi olacaktı. Dunsterville gemisine geleneksel Rus renkleri olan beyaz, mavi ve kırmızıdan oluşan bir bayrak çekmişti. Fakat General Denikin'in Beyaz kuvvetlerinin de aynı renkleri kullanıyor olmasından ötürü birisi Dunsterville'i bunun devrim karşıtı bir sembol olarak algılanabileceği konusunda ikaz edince, bayrağı ters çevirtip kırmızı renkli şeridi üste getirtti. Bayrağın bu yeni haliyle Sırbistan bayrağına dönüştüğünü de kimseye söylemedi. İçinde bulunduğu paradokstan keyif alan Dunsterville şöyle yazıyordu: "İngiliz gemilerinin gövdesini değdirmediği tek deniz olan Hazar'da, adını (bir zamanlar) düşmanımız olan Güney Afrikalı bir devlet başkanından alan ve Sırbistan bayrağı taşıyan gemisiyle bir İngiliz generali bir İran limanından, devrimci bir Rus şehrindeki Ermenileri Türklerden kurtarmak üzere yelken açıyor."[128]

İngilizler, Bakü'yü yönetmekte olan Merkez Hazar Komitesi'ne 1 Eylül günü şunları iletmek durumunda kaldı: "Ermeniler daha cesur ve gayretli davranmazlarsa Türkler istedikleri an şehre girebilirler...Ve şehrin sakinleri burayı savunmaz ya da savunmayı başaramazsa uzlaşma yoluna gitmelidirler. Bu durumda İngiliz tarafı tahliyeyi gerçekleştirebilecektir."[129] Komite bu eleştiriden hayli rahatsız oldu ve yaşananların sorumlusu olarak İngilizleri gösterdi. Zira komiteye göre "bu Ermeniler cesurun da cesuruydu."

Dusnterville kuvvetlerinin mürettep taburlarını bir arada tutmaya yönelik tüm çabalarına rağmen, Türk ve Tatar birlikleri altı hafta süren muharebelerin ardından Bakü savunma hattını aşmayı başardı. Dunsterville kuvvetleri yüz seksen zayiat verdi ve bu toplam mevcutlarının beşte birine tekabül ediyordu. General Dunsterville, liman doğrudan topçu atışlarına maruz kalır kalmaz kuvvetlerini tahliye etme talimatı almıştı. Bu yüzden de Kuzey Staffordshire Alayı'nın 7. Taburu'ndan teşkil edilen bir artçı unsurunun himayesinde ve ast birlik komutanlarının kılavuzluğunda, emrindeki kuvvetlerin yanı sıra binlerce Ermeni mülteciyi gemilerle tahliye edip Bender Enzeli'ye götürdü.

Mahpus tutulan Bolşevik komiserleri de bu hengâmenin ortasında Mikoyan liderliğindeki Ermeni askerleri tarafından tam da zamanında serbest bırakılabildi. Bunlar da Türkmen adlı gemiye binip kaptana kuzeye, Komünist kontrolündeki Astrahan'a ilerlemesini söylediler. Fakat orada tutuklanmaktan korkan kaptan çaktırmadan doğu yönlü bir rota izleyerek Trans-Hazar'daki Krasnovodsk'a gitti. Bu karar, ikisi Lenin'in arkadaşı olan "yirmi altı komiserin" katledildiği o meşhur olaya sebebiyete verdi. Moskova'nın bunu "İngilizlerin işlediği bir savaş suçu" addetmesi yerinde bir karar olmasa da bu olay yıllar boyunca komünist ideolojinin önemli bir argümanı olarak kalacaktı.

Bakü'nün talan edilmesi sırasında görülen tecavüz ve cinayet manzaraları son derece menfurdu. Yüzbaşı Teague-Jones günlüğüne şöyle yazıyordu: "Türkler ve Tatarlar biçare şehre girdiler ve acınası haldeki Ermeni halkına vahşeti tattırdılar... Kadın, erkek, çocuk ayırt etmiyorlardı."[130] Katledilenlerin sayısına ilişkin tahminler beş ila yirmi bin arasında değişse de gerçek sayı muhtemelen yedi bin kadardı. Tatarların öç almak için sebebi çoktu. O yılın başlarında Bakü'deki Ermeni askerleri bölgede yaşayan Müslüman Tatarların çoğunu katletmiş, Türkler de Tatarlara bire üç nispetinde intikam alma müsaadesi vermişti. Bu esnada Biçerakov ve emrindeki Kazaklar kuzeye, gemilere bineceklere Petrovsk'a (günümüzde Dağıstan'ın başkenti Mahaçkale) doğru kaçıyordu.

Kıdemli subayların çoğuyla az çok zaman geçirmiş olan Yüzbaşı Teague-Jones'un en çok sitayişle bahsettiği kişiler, Bakü'deki mağlubiyete rağmen, kendisinden çok daha büyük bir kuvvete karşı elinden geldiğince direnmeyi başarabilen Dunsterville ve personelidir. Mevcutları göz önüne bulundurulduğunda üzerlerine düşen yükün kaldırılamayacak kadar ağır olduğu da ortadadır.

Türklerin Bakü'de kaydettiği başarı uzun ömürlü olmayacaktı. General Allenby komutasındaki ordunun bir hafta sonra Filistin'deki Megiddo'da kazandığı büyük zafer Türklerin petrol yataklarından istifade etmesine engel oldu ve Orta Doğu'daki savaş bundan bir ay sonra imzalanan ateşkesle sona erdi. Türklerin Bakü'den ayrılması, mahalli makamların bir kez daha İngilizleri yardıma çağırmasına neden oldu. 27. Hint Tümeni bir süre sonra petrol yataklarını emniyete almak üzere şehirde konuşlanırken, Astrahan yakınlarındaki Volga nehir ağzında bulunan Kızıl filotillasıyla çarpışmak üzere yelken açan derme çatma savaş gemilerine Kraliyet Donanmasının beyaz sancağı tekrar çekiliyordu.

16

Çekler ve Sol Sosyalist Devrimcilerin Ayaklanması

Petrograd'daki Bolşeviklerin ocak ayında Kurucu Meclis'i kapatmasının ardından sağ Sosyalist Devrimciler doğudaki can damarlarına, bilhassa da Volga bölgesine iltica ettiler. Buraya vardıklarında gördüler ki köylüler kendilerine oy vermiş olmasına rağmen ayaklanmaya pek de niyetleri yoktu. Güç dengesinin Komünistlerin aleyhine değişmesi için Çek birliklerinin Trans-Sibirya Demiryolu Demiryolu boyunca harekete geçeceği mayıs ayını beklemek gerekecekti.

Uralların eteğinde bulunan Çelyabinsk'te 14 Mayıs günü Macar harp esirleri ve Çekler arasında ufak çaplı çatışmalar yaşandı ve birkaç kişi hayatını kaybetti. Brest-Litovsk Antlaşması'nı müteakip evlerine gidebileceklerini düşünen Alman ve Avusturya-Macaristanlı harp esirleri öfkeliydi. Trans-Sibirya Demiryolu boyunca vagonlarda oturmuş bekleyen Çekler de bu hattı tıkıyordu. Çelyabinsk Sovyeti Çeklerden bazılarını tutukladı ama yoldaşları tutuklu arkadaşlarını silah kullanarak kurtarıp şehrin kontrolünü ele geçirdi.

Troçki küplere binmişti. Evvela Moskova'daki Çek Ulusal Konseyi temsilcilerinin tutuklanmasını emretti, ardından da Çek Lejyonu'nun bulundukları vagonlarda tutulması talimatını verdi. Bu lejyonun mensupları ya Kızıl Ordu'ya katılacak ya da zorunlu çalışma taburlarında görevlendirilecekti. 22 Mayıs günü Çekler silah bırakmayı reddedince Troçki 25 Mayıs günü ölümcül işareti verdi: "Demiryollarındaki tüm Sovyetler canları pahasına dahi olsa Çekleri silahsızlandıracaktır. Demiryolu hattı boyunca silahlı olarak görülen her bir Çek derhal vurulacaktır. Aralarında tek bir silahlı şahıs dahi bulunan tüm gruplar trenlerden atılacak ve tutuklananlar esir kamplarına götürülecektir... Mahalli askerî komiserlikler bu emri derhal yerine getirecektir... İsyancılara hak ettikleri dersi vermek üzere Çeklerin geri bölgelerine güvenilir birlikler sevk edilmektedir. Silah bırakmayı kabul eden

Çeklere kardeş muamelesi yapılacaktır. Troçki."[131] Çekler için artık geri dönüş yoktu. Troçki'nin kardeşlik mefhumuna hiç güvenmiyorlardı.[132]

Troçki'nin işaretinin hemen ertesi gününden itibaren Novo-Nikolayevsk'le (Novosibirsk) birlikte Trans-Sibirya Demiryolu boyunca tüm şehirler bir bir Çek kontrolüne geçmeye başladı. Mayıs ayının son günlerinde Komünistler Volga batısında Penza'dan, Volga'da Sızran'dan ve Sibirya batısında Tomsk'tan kovuldular.

Demiryolu telgraf hattı sayesinde haberler süratle yayıldı ve hem sağ Sosyalist Devrimciler hem de bazı subay grupları faaliyetlerini koordine etmek üzere Çeklerle irtibat kurmaya başladı. Çek isyanına dair haberler, Moskova ve Petrograd'da çok sayıda sağ Sosyalist Devrimci ile diğer Bolşevik karşıtı grupları kurulabilecek herhangi bir hükümette yer almak üzere Volga ve Urallar bölgesine gitmeye teşvik etti.

Çelyabinsk ve Omsk arasındaki sessiz sakin Kurgan şehrine batıdan Çeklerle dolu iki tren geldi. Bir Bolşevik karşıtı şöyle yazıyordu: "Şapkalarında kırmızı-beyaz kurdeleler olan gri kaputlu, uzun boylu, genç ve yakışıklı askerler sokaklarda görülmeye başladı. Bunlar, kirli ve dağınık üniformalar içindeki Sovyet asayiş birlikleriyle belirgin bir tezat oluşturuyordu." Komünistleri tahtından etmeyi amaçlayan yüz yirmi kişilik bir grup derhal Çeklerle irtibata geçti ve Çekler bunlara silah dağıttı: "On beş-yirmi kişilik gruplara ayrıldık ve Kızılların tuttuğu noktalara doğru süratle ilerlemeye başladık. Onları gafil avladık ve Tobol Nehri üzerindeki demiryolu köprüsünü koruyanlar ile Kızılların kendilerini desteklemeyen pek çok mahkûmu çoktan katletmiş olduğu hapishanedekiler haricinde kuvvetli bir direnişle karşılaşmadık."

Volga bölgesinde kurtarılması gereken en önemli şehir Samara'ydı. Önde gelen bir Sosyalist Devrimci olan Yakov Dvorjets şöyle yazıyordu: "Penza ve Sızran'daki Çek müdahalesine dair haberler jet hızıyla yayıldı."[133] Çekler 8 Haziran günü sabah beşte harekete geçti, bir süre sonra da kendilerine gösterilen tüm Komünistleri teker teker vurmaya başladı. Dvorjets şöyle devam ediyordu: "Cesetler şehrin her tarafına yayılmıştı. Önde gelen Bolşeviklerin cansız bedenleri katedral bahçesine serilmişti...Birilerinin bu vahşete dur demesi gerekiyordu. Yorgun bitkin bir halde karargâha gittim ve burada Çek komuta kademesiyle irtibatın tesis edilmiş olduğunu gördüm." Daha ilk günden muhafazakâr subaylar ile demiryolu işçilerinin desteğini arkasına almış olan monarşi karşıtı sağ Sosyalist Devrimciler arasında belirgin bir ayrışma

baş gösterdi. İkinci grubun sloganı "Kurucu Meclis adına Bolşeviklere hayır!" idi. Muhafazakâr subaylar ise demokrasiye inanmıyor ve basbayağı bir askerî diktatörlük istiyordu.

Dvorjets, Samara Duması'nın etrafında, Kızılların Çar 2. Aleksandr heykelinin sağına soluna sıkıştırdıkları pankartları parçalayarak hürriyeti kutlayan bazı subaylar ile varlıklı vatandaşlar gördü. Kalabalık "Hurra!" diye bağırıyordu. Tutuklanan Bolşevikler Duma'ya getirilince savrulan tehditler ve lanet okumalardan ötürü Dvorjets bir linç yaşanabileceğinden korktu: "Kapıyı açtım ve tutuklulara nezaret eden Çek askerlere onları içeri almalarını söyledim. Bir yandan da girişteki merdivenlerin en üst basamağına çıkmış, hukuku ve nizamı tesis etmekte olduğumuz o günlerde aşırılıkların kabul edilemeyeceğini söylüyordum. Tutuklular mahkemelerde yargılanmalıydı."[134] Muhafazakârlar bu çağrıyı pek hoş karşılamadı ama bunun sebebi biraz da Dvorjets'in Yahudi olmasıydı.

"Üsteğmen Zibin önderliğindeki kalabalık bir subay grubu salonda etrafımı çevirdi. Birilerinin bir sebeple bu üsteğmeni komutan olarak görevlendirdiğini öğrendim. Zibin yüksek ve tehditkâr bir sesle neden konuşmama müsaade edildiğini sordu. Sözlerinin arkasında *Yid*'lerin artık buraya ait olmadığına dair bir mesaj yatıyordu. Çok şaşkın ve öfkeliydim, ben de bağırarak onun bana müdahale edemeyeceğini söyledim. Sağ Sosyalist Devrimcilerin önde gelen bir temsilcisi ve komitenin bir üyesi olarak konuşmuştum. Söz hakkına sahip olanın onlar değil ben olduğumu bilmeleri gerekiyordu...Bana göre bu olay subaylara güvenemeyeceğimizi ortaya koyuyordu."[135]

Sağ Sosyalist Devrimciler Samara'da Kurucu Meclis Üyeleri Komitesi ya da kısaca *Komuç* denilen bir hükümet kurmuştu. Fakat Dvorjets'in endişe ettiği gibi bir süre sonra askerî oluşumlar kontrolü devralacaktı. *Komuç* temsilcilerinin "eski püskü ceketleri ve diz yapmış pantolonları" ile askerlerin parıldayan üniformaları arasındaki tezadın çok şey anlattığını düşünüyordu: "Darbenin daha ilk gününden subaylar eski rejimin madalyalı, apoletli üniformalarıyla sokaklarda boy göstermeye başladı."[136]

Bir başka grup subay 10 Haziran günü hepi topu 350 kişiyle bir Halk Ordusu'nun temellerini atmaya başladı. Bunların arasında neyi planladıklarını komiteye bildirmeyi reddeden güvenilmez ve düzenbaz bir adam olan Albay Galkin'in yanı sıra tüm savaşın en etkileyici

liderlerinden biri olan Albay Vladimir Kappel de vardı. Dvorjerts'e göre Halk Ordusu'ndaki "düşük rütbeli askerler bariz bir şekilde komutanlarına kırgındı. Bu yalnızca silah altına alınanlar değil, gönüllüler için de geçerliydi. Bunların çoğu Kızıl Ordu'ya ve Bolşeviklere sempati duyuyordu; zira kendi komutanları dayak cezasını geri getirmişti."

Kappel ise bambaşka bir subaydı. Alçakgönüllülüğü ve emrindekilerin üzerine düşen yükü paylaşmaya her zaman hazır ve kararlı olması nedeniyle astlarının hakikaten sevdiği çok az sayıda Beyaz komutandan biriydi. Genç ve fakir bir süvari subayı iken kendisini uygun bir damat adayı olarak görmeyen bir meclis üyesinin kızı olan Olga'yı kaçırmıştı. Bu genç subay, bir kurmay yüzbaşı olarak edindiği strateji bilgisini Birinci Dünya Savaşı yıllarında cephede başarıyla uygulayarak hızla terfi edince, kayınpederi yaptığı hatanın farkına varmıştı. Kappel, harbin psikolojik bir boyutu olduğuna inanıyordu ve bu anlayışı *Kappelevtsi* adıyla nam saldı. Örneğin, düşmana karşı ilerlerken ateş açmaz ve sessiz kalır, bunun onları daha çok rahatsız edeceğini düşünürdü. 1919 yılında generalliğe terfi ettiği Sibirya'da dahi tıpkı askerleri gibi bir piyade tüfeğiyle gezecek, onlarla aynı kumanyayı yiyecekti.

Komuç, haliyle, Rusya'daki diğer Bolşevik karşıtı grupları tanıyıp onlarla irtibat kurmaya teşneydi. Bir ziyaret esnasında, Orenburg Kazaklarının lideri Ataman Dutov için demiryolu istasyonu önünde askerî kanat tarafından bir geçit töreni yapıldı ve karargâhta onun şerefine bir akşam yemeği verildi. "Halk Ordusu karargâhı bunu 'Bolşeviklerle mücadele eden cesur bir savaşçıya' karşı kutsal bir vazife addediyor"[137], Dvorjets ise askerlerin Dutov'u "geleceğin Napolyon'u olan askerî bir diktatör" olarak gördüğünden şüpheleniyordu. Esasen, Orenburg hükümetinin seçilmiş başkanı olan Dutov, tüm Kazak liderlerinin arasında belki de en merhametli olanıydı. "Omuzlarında gümüş albay apoleti olan mavi Çerkeskası[138] ve belinde şaşkasıyla küçük ve tombul duruyor; başı öne eğik olduğu için kaşlarının altından yukarıya doğru sertçe bakıyordu." Dutov'un ilk isteği para ve silah oldu. "Kendilerinin ve dost Kazakların her şeyi Kurucu Meclis için yaptıklarını iddia ediyordu. Ona göre Kazaklar devrimin asıl muhafızlarıydı."

Vladivostok'a ilk varan 12 bin Çek, Rus General Mihail Diteriks'in[139] komutasına girdi. General Radola Gajda'nın emrindeki Çek birliklerine

karşı kullanılan topçu mühimmatının Kızıllar tarafından Vladivostok yakınlarındaki İtilaf Devleri cephaneliklerinden alındığını iddia ediyorlardı.

İtilaf Devletlerinin yığınaklanma süreci de hız kazanmıştı. Toplamda üç Japon tümeninin yanı sıra Manila'dan iki Amerikan alayı, Hindiçin'den bir Fransız sömürge taburu ve Hong Kong'da bulunan Middlesex Alayı'nın 25. Taburu ile Ketta'daki Hampshire Alayı'nın 9. Taburu olmak üzere iki adet de İngiliz birliği bölgeye çıkarıldı. Bunlara daha sonradan bir de Kanada tugayı eklendi. Uzak Doğu'da toplanan tüm bu Bolşevik karşıtı kuvvet Harbin'de bulunan ve Çin Demiryolu'nun sorumluluğunu üstlenmiş olan General Dimitri Horvat'ı yüreklendirdi. Ataman İvan Kalmıkov komutasındaki Ussuri Kazakların desteğiyle o da kendisini yine bir "Rus Geçici Hükümeti'nin" başkanı ilan etti. Buna karşılık olarak da Pyotr Derber adında bir Sosyalist Devrimci'nin önderliğinde sözüm ona "Geçici Sibirya Hükümeti" adında bir yapı peydahlandı.

Vladivostok merkezi ise sinsi bir darbe ile İtilaf Devletleri tarafından ele geçirilmişti. Şehirdeki Çek birliklerinin büyüklüğü ve Çeklerin Trans-Sibirya Demiryolu boyunca Bolşeviklere karşı yürüttüğü faaliyetler, İtilaf Devletleri temsilcilerini Vladivostok'taki Sovyet yetkililerini şehirden göndermeye mecbur etti. 29 Haziran günü yalnızca birkaç saat süren bir muharebede, "Çekler, hâlâ şehri terk etmemiş Sovyet liderlerinin saklanma yeri olan bir kaleye kurulu karargâhı bastı."[140] Bir hafta sonra da "İtilaf Devletleri, Vladivostok'a ve buradaki İtilaf Devletleri kuvvetlerine Alman ve Avusturyalı harp esirleri, casuslar ve ajanlardan gelebilecek tehditlerden ötürü şehir kontrol altına aldıklarını duyurdu." Bu bildiri safsatadan ibaretti, zira şehirde böyle bir tehdit söz konusu değildi. Bildiride, İtilaf Devletleri harekâtının asıl hedefi olan Bolşeviklerin sözü dahi edilmiyordu.

Kalmıkov'un Kazakları General Diteriks komutasındaki Çeklere katıldı. El ele verip, İrkutsk'a yaklaşmakta olan Gajda kuvvetlerine katılmak üzere batıya yönelmeden önce, Vladivostok bölgesinin geri kalanını Kızıllardan temizlediler. Çek üniforması giyen Diteriks son derece dindar bir adamdı; karargâh treninde içinde mumlar ve ikonalar bulunan kendine ait bir şapel vagonu vardı. Bir İngiliz irtibat subayı olan Binbaşı Leo Steveni, kendi eşyalarını General'in trenine taşıyarak kelimenin diğer anlamıyla da ona irtibatlanmıştı.

Baykal Gölü'nün güneybatı kıyıları yakınındaki büyük Sibirya kenti İrkutsk'ta bulunan Komünistler, Çeklerin her iki yönden de yaklaşmakta olmasından ötürü panik içerisindeydi. Ellerindeki tek güvenilir birlik Macar harp esirlerinden kurulu bir taburdu: "Bu birliğin mevcudiyeti, bir zamanların harp esiri olan bu adamların şimdilerde neredeyse şehrin efendisi olduğuna inanmakta güçlük çeken bölge halkının sinirlerine dokunuyordu."[141]

İrkutsk aynı zamanda Çita'da konuşlu Ataman Semenov kuvvetlerine karşı verilen mücadelede Kızılların harekât üssü konumundaydı: "Ataman, Mançurya'dan çıkışla başarılı bir taarruz gerçekleştirip Trans-Baykal Demiryolu üzerindeki Borziya istasyonunda kontrolü sağlayınca İrkutsk Bolşevikleri alarma geçti. O günlerde gazetelerini köşe yazıları 'karşı devrim canavarı başını kaldırmaya başlıyor' gibi ifadelerle doluydu. Çok kolay panikleldiler ve batıdan gelen tüm trenleri aramaya, tüm yolcuları kontrol etmeye başladılar. Çar ve Çareviç'in[142] tutuldukları Tobolsk'tan kaçıp Uzak Doğu'ya doğru yola çıktıklarına dair söylentiler yayıldı."[143]

İrkutsk'taki subayların mahalli yeraltı örgütlenmesi 14 Haziran günü bir darbe teşebbüsünde bulundu. Şehrin güneydoğusundaki demiryolu köprüsüne bir aldatma saldırısı düzenlediler ve bu esnada diğer bir grup kuzeydeki hapishaneyi ele geçirerek yüz Rus subayı ile bazı siyasi mahkûmları serbest bıraktı. "İşçileri silah başına davet etmek üzere fabrika sirenleri çalındı, lakin Beyaz kuvvetler ortaya çıkan işçileri bir bir yakalayıp silahlarını aldı."[144] Fakat Bolşeviklere katılmış olan Alman ve Macar harp esirleri motorlu araçlar ve bunların üzerine monteli makineli tüfeklerle karşı saldırıya geçince darbe girişimi başarısız oldu. Bolşevikler bu tehdidi bertaraf ettikten sonra, Danimarkalıların Alman ve Avusturyalı harp esirlerine gönderdikleri de dahil olmak üzere tüm gıda kaynaklarına el koymaya başladılar. Danimarka konsolos yardımcısı bu hamleyi sert bir dille eleştirdi; fakat Bolşevik Kızıl Muhafızlara katılmayı reddedenler dışında kamplarda harp esiri kalmamıştı ve bunlar da açlığa terk edildi.

Gajda komutasındaki Çek ve Kazak birlikleri 11 Temmuz günü İrkutsk'u neredeyse hiçbir mukavemetle karşılaşmadan ele geçirdi. "Çoğunlukla Alman ve Avusturya üniforması giyen harp esirlerinden müteşekkil"[145] Kızıl Muhafızlar, evvela şehri yağmalayıp ardından İrkut

General Radola Gajda.

Nehri üzerindeki köprüyü havaya uçurduktan sonra, önceki gece bölgeden ayrılmışlardı. Taze Çek kuvvetlerinin arkasında ilerleyen Radola Gajda, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na mensup karmaşık bir soydan geliyordu. İmparator Franz Josef'in *Kaiserlich und Königlich* adındaki ordusunda görevli bir subayın oğlu olarak Dalmaçya Krallığı'nda doğmuştu ve asıl adı Rudolf Geidl'dı. 1915 yılında Bosna'da esir düşene denk babasının izinden gitmiş, ardından taraf değiştirip yüzbaşı rütbesiyle Karadağ ordusunda görev almış, bir yıl kadar sonra Karadağ ordusu dağılınca da Rusya'ya iltica edip Sırp taburuna katılmıştı. Daha sonra bu birlik de dağılmış ve Gajda bir subay olarak Çek Lejyonu'na gitmiş, burası yalnızca üç yıl içinde çalıştığı dördüncü ordu olmuştu. Becerikli bir komutan olduğunu ispatlayarak hızlıca terfi etmişti; fakat bir demokrat değildi ve faşizme duyduğu hayranlık savaştan sonraki yıllarda ortaya çıkacaktı.

Bolşevik karşıtı kuvvetler için o günlerdeki en büyük felaket, Moskova'nın kuzeydoğusunda yukarı Volga bölgesinde bulunan Yaroslavl kentinde Boris Savinkov tarafından planlanan 6 Temmuz kalkışmasıydı.[146] Burası önceki yıl da Bolşeviklere karşı ne kadar dirençli olduğunu göstermiş ve yakın zamanda çok sayıda Moskovalı subayın dikkatini çekmişti. Buraya gelen subaylar civardaki Ribinsk ve Kostroma şehirlerindeki diğer isyancılarla da birleşebilirdi ama Çeklerin desteğini alabilmek için fazla kuzeydeydiler. Savinkov önderliğindeki Özgürlük ve Anavatan Savunma Birliği, Arhangelsk'e çıkması planlanan Fransız kuvvetlerinin de desteğini almayı umuyordu. Robert Bruce Lockhart'la gizlice irtibata geçerek teşkilatının bir İtilaf müdahalesi başlar başlamaz Bolşevik liderleri öldürmeye hazır olduğunu iletti ama Fransızlar ilk adımı onun atmasını istiyordu: "Savinkov, başarıya dair ümidini yalnızca halkın kıtlık koşullarından ötürü duyduğu memnuniyetsizliğe bağlamaktadır. Tüm Hükümetler arasında serbest ticareti temin edeceğini ve kimsenin beğenmeyen ekmek tekelini ortadan kaldıracağını vaat ederek köylülerin sempatisini kazanmaya çalışmaktadır. Onun ziraat politikası, toprakları köylülere bırakıp toprak sahiplerinin zararı tazmin etmek şeklindedir."[147]

Albay Aleksandr Perkhurov[148] tarafından yönetilecek olan Temmuz kalkışmasına katılmak üzere yaklaşık altı bin kişi gönüllü olsa da eldeki silah sayısı ancak bin tanesine yetebilirdi. Demiryolu işçileri bölgedeki atölyelerde zırhlı bir tren imal ettiler; fakat Letonyalı Çekacı Martin Latsis çok daha kuvvetli zırha sahip bir trenle gelip şehri bombaladı ve ateşe verdi. Yalnızca iki hafta süren çatışmalarda şehirde oluşan tahribat korkunçtu. Su kaynakları kesildi ve savunan taraf perişan oldu. Komünistlerin lider kadrosu bunun diğerlerine ibret olmasını istiyordu. İsyancılar, kendilerine misilleme yapılmayacağına dair garanti aldıktan sonra 21 Temmuz günü Alman Harp Esirleri Komisyonu'ndan Üsteğmen Balk'a teslim oldular; fakat pek azı canını kurtarabilecek ve Çeka ileride bununla iftihar edecekti.

Kremlin'i gafil avlayan ve başkente çok daha yakın bir başka isyan da gerçekleşti. Sol Sosyalist Devrimciler Brest-Litovsk Antlaşması'nı protesto ederek *Sovnarkom*'dan ayrıldıktan sonra Lenin dikkat çekici bir şekilde sessizliğini korumuş, bunu göstermelik bir hareket olarak

Devrimci Rus kadınları. Daha sonraları Sol Sosyalist Devrimciler'in korkusuz lideri olacak olan Maria Spiridonova -solda- Çarcı Nerçinsk Hapishanesi'nde 5 yoldaşıyla, 1907.

algılamış ve bu nedenle de sol Sosyalist Devrimcilerin bazı üyeleri önemli pozisyonlarda bulunmaya devam etmişti. Ocak ayında önce Kiev'i ardından da Almanlar ayak basmadan önce Odessa'yı ele geçirmiş olan Muraviev, Volga'daki Doğu Ordular Grubu'nun başkomutanı oldu. Cerjisnki'nin yardımcılığına getirilen otuz üç yaşındaki Riazanlı köylü Petr "Viaçeslav" Aleksandroviç bu duruma gönül koymuş olsa da bunu dışa vurmuyordu ve bir grup sol Sosyalist Devrimci de hale Çeka'da, bilhassa da kurumun paramiliter savaş biriminde görev yapmaya devam ediyordu.

Yine de çok sayıda sol Sosyalist Devrimci giderek daha da öfkeleniyordu ve bunun tek sebebi Alman işgali değildi. Lenin'in kibirli diktatörlüğünden, rakiplerini bir bir infaz etmesinden ve köylülerin tahıllarına el koyan Komünist gıda toplama müfrezelerinden tiksiniyorlardı. Sol Sosyalist Devrimcilerin lideri Maria Spiridonova ufak tefek ve kırılgan bir kadın gibi dursa da çelik gibi sağlam bir iradesi vardı. Önceki Ekim ayında iktidara gelmesine yardımcı oldukları partinin kurduğu rejimin, artık birlikte düşürdükleri Kerenski hükümetinden de beter olduğunu düşünüyordu. Sol Sosyalist Devrimciler, *Sovnarkom*'un

Alman emperyalistlerle olan iş birliğini yok edecek, gerekirse de savaş çıkaracak etkileyici bir provokasyonun peşine düştüler. İktidarı ele geçirmek gibi bir amaçları yoktu, aslına bakılırsa artık Buharin'in Sol Muhalefet hareketinden ziyade Anarşistlere daha yakındılar. Bu, politik anlamda ataları olan, on dokuzuncu yüzyıl Çarlık dönemi Narodnik suikastçılarının çizgisine geri dönmeleri anlamına geliyordu. Hedefleri Alman elçisi Kont von Mirbach'dı.

Çeka bu planı önceden sezemedi; zira suikastı gerçekleştirmek üzere seçilen üç sol Sosyalist Devrimci de Çeka'da görevliydi. 5. Sovyet Kongresi büyük Bolşoy Tiyatrosu'nda toplandığında sahnede hâlâ Boris Godunov operasının dekorları duruyordu. Orkestra çukuruna doluşmuş gazeteciler, "kâh ellerini pantolon ceplerini sokup aşağıya doğru bastırarak, kâh iki eliyle yeleğinin kol oyuklarını tutarak"[149] sahne ışıkları eşliğinde bir o yana bir bu yana yürüye yürüye konuşmasını yapan Lenin'i seyrediyordu.

Kont von Mirbach sahnenin kenarında bir locada oturuyordu. Uzun boylu ve keldi, bıyığı ve anormal yükseklikteki dik beyaz yakası ona mağrur bir görüntü veriyordu. Sol Sosyalist Devrimci Kamkov Alman ordusunun Ukrayna'daki köylü isyanlarına yaptığı misillemeleri kınamaya başlayınca Mirbach gazetesini açıp okuyormuş gibi yapmaya başladı. Kamkov, Mirbach'ın locasına doğru yürüdü ve Alman işgaline karşı savaş ilan edilmesini istedi: "Yaşasın Ukrayna isyanı! Alman işgaline hayır! Mirbach'a hayır!"[150] Salonda hazır bulunan tüm sol Sosyalist Devrimciler ayağa kalktı ve coşkulu bir tezahüratla yumruklarını havaya kaldırdı. Mirbach bu curcunanın ortasında ayağa kalktı, gazetesini locanın önündeki pirinç küpeşteye bıraktı ve dikkat çekici bir sükûnetle salondan ayrıldı.

Troçki, Ukrayna'daki işçilerin Alman işgaline karşı direnişine destek verilmesi çağrısı yapan sol Sosyalist Devrimcileri kesin bir dille reddetti. Buna yeltenen tüm sol Sosyalist Devrimcilerin "ajan provokatör"[151] ilan edileceğini belirtti. Bolşevik delegelerin suni bir şekilde artırılarak çoğunluğu teşkil ettiği Kongre, "tüm barış ve savaş meselelerinin yalnızca Halk Komiserleri Konseyi ile Sovyetlerin merkezî yürütme komitesi tarafından karara bağlanacağını"[152] öngören bir tasarıyı oylamaya sundu. Sol Sosyalist Devrimciler harekete geçmelerine gerekçe olarak bu tasarıyı gösterdiler.

Ertesi gün olan 6 Temmuz'da Bolşoy'un koltukları erkenden doldu. Orkestra çukurundaki gazeteciler heyecan doluydu. Bir çeşit patlama bekleniyordu ama şaşırtıcı bir şekilde komplonun içinde olmayan hiç kimse nelerin olacağını doğru tahmin edemiyordu. Kongrenin başlangıcı ertelendikçe ertelendi. Nelerin olup bittiğini kimse bilmiyordu. Sol Sosyalist Devrimciler, liderleri Spiridonova ve yakın çevresindeki kurmaylarının aralarında olmadıklarını fark ettiler.

Saat öğleden sonra 2.15'i henüz geçmişti ki bir Çeka otomobili Alman elçiliğinin önünde durdu. Her ikisi de sol Sosyalist Devrimci olan iki genç Çekacı Yakov Bliumkin ve Nikolay Andreev araçtan indi. Giriş kapısının önüne geldiklerinde acilen elçiyi görmeleri gerektiğini söylediler ve Çeka'nın başkan yardımcısı sol Sosyalist Devrimci Aleksandroviç tarafından hazırlanıp Cerjinski'nin imzası taklit edilmiş bir geçiş belgesi ibraz ettiler. Mirbach'ın yardımcısı Riezler girişteki holde onlarla konuştu ve ihtiyaçları olan her konuda görüşebileceklerini söyledi. Fakat suikastçılar elçiyle bizzat görüşme konusunda ısrarcıydı, konu güya elçinin akrabalarından birinin tutuklanmasıydı. Mirbach merdivenlerden inince iki suikastçı tabancalarını çekip ateş etmeye başladı. O kadar gergindiler ki yakın mesafeden Mirbach'ı da Reizler'i de ıskaladılar. Attıkları el bombası bile pek az hasar verdi. Mirbach dönüp merdivenlerden yukarı koşmaya başladı; fakat Andreev peşine düşüp onu başının arkasından vurdu. Ardından Bliumkin'le beraber açık pencerelerden birinden bahçeye atladılar. Güvenlik çitlerini aşmayı başardılar ve kendilerini almak üzere bekleyen arabaya binip sıvıştılar.

Mirbach'ın vurulmasından bir saat kadar sonra fakat ölmesinden önce, Alman askerî ataşesi Dışişleri Halk Komiseri Çiçerin'i bilgilendirmek üzere süratle Metropol Oteli'ne gitti. Lenin olayı Kremlin'deyken telefonla öğrendi. Sekreteri Vladimir Bonç-Bruyeviç'in aktardığına göre "Lenin'in yüzü solmamış, bembeyaz olmuştu."[153]

Suikast haberiyle şoke olmuş Komünist liderler taziyelerini sunmak üzere elçiliğe gittiler. Evvela Radek, ardından da Çiçerin ve Cerjisnki içeri girdi. Lenin, Letonyalı muhafızlarca son derece iyi korunuyor olsa da Kremlin'den ayrılmak istemiyordu ama Riezler ısrarcıydı ve Lenin'in mevcut şartlarda bu ısrarı geri çevirme şansı yoktu. Riezler'den sol Sosyalist Devrimcilerin bu suikastta parmağı olduğunu öğrenen Cerjinski, doğruca Çeka'nın muharip ayağının karargâhı olan

Pokrovski Kışlası'na gitti. Sol Sosyalist Devrimcilerin Merkezî Komitesi burada toplanmıştı. İçinde bulunduğu dezavantajlı durum düşünüldüğünde Cerjinski'nin ansızın çıkıp gelmesi düşüncesizce görünebilirdi; fakat bu durum onu suikastçılar derhal kendisine verilmezse oradakileri vuracağını söylemekten alıkoymadı. Suikastçılar teslim edilmedi; bunun yerine Bolşoy'a gitmek üzere yola çıkmış olan Spiridonova'nın can güvenliğine teminat olarak Cerjisnki rehin tutuldu.

Spiridonova salona varır varmaz sahneye çıktı, tabancasını baş hizasının üzerine kaldırıp salladı ve "Yaşasın isyan!"[154] diye bağırdı. Bu hareketinin ve ardından daldan dala atlayarak yaptığı konuşmasının hiçbir etkisi olmadı; zira kısa bir süre sonra Letonyalı muhafızlar Bolşoy'un etrafını sararak sol Sosyalistler Devrimcileri içeride kıstırdı. Alman işgalinin karşısında olduklarını tüm dünyaya duyurmak üzere telgraf ofisini ele geçirmek haricinde isyancılar herhangi bir başarı kaydedemediler.

Spiridonova'nın onca insanın bir hiç uğruna kendini feda ederek hayatını kaybettiği ve asla iktidarı ele geçirmek gibi bir hedefi olmayan isyanı, gösterge siyasetinin en faydasız örneklerinden biri olmuştu. Letonya Tüfek Tümeni'nin komutanı Yoakim Vatsetis'in de belirttiği gibi sol Sosyalist Devrimciler başkenti kolayca ele geçirebilirdi. Pek çoğu Baltık Filosu'na mensup olup "sekiz top, altmış dört makineli tüfek ve dört zırhlı aracı elinde bulunduran"[155] iki bin kişilik bir kuvveti sessiz sedasız toplamışlardı. Karşılarında ise Vatsetis'in taburlarının ancak yarısı ile Bela Kun komutasındaki Macar harp esirlerinden müteşekkil zayıf bir birlik vardı. Moskova garnizonundaki birliklerin sol Sosyalist Devrimcilere karşı durmaya niyeti yoktu. Eski Adalet Halk Komiseri Steinberg'e bakılırsa Lenin Letonyalıların Moskova'yı savunmayı başaramayacağından çok endişe ediyordu. Vatsetis'i yanına çağırıp ona açıkça şöyle sormuştu: "Yoldaş, sabaha kadar dayanabilecek miyiz?"[156] Lenin artık Vatsetis'in kendisinden dahi şüpheleniyordu ve ısrarla onu takip etmek için daha fazla komiser görevlendirilmesini istedi. Son derece çetin bir karakter olan kel ve yuvarlak kafalı Vatsetis ne bir politikacı ne de bir haindi; fakat her nasılsa hem Lenin'in hem de Stalin'in şüpheli bakışlarını üzerine çekmeyi başarmıştı.

Ertesi gün, yani 7 Temmuz sabahı Letonyalılar Pokrovski Kışlası[157] etrafında tertiplenirken hava sisliydi. Yakınlardaki topçu eğitim merkezinden aldıkları bir topu yaklaşık üç yüz metre mesafede bir noktaya mevzilendirdiler. Top mürettebatı yaklaşık on yedi pare ateş yaptı.

Bunlardan biri sol Sosyalist Devrimci parti merkezî komitesinin toplantı halinde olduğu yerin hemen yanındaki odaya isabet etti. Saldırıdan sağ kurtulmayı başaran lider kadrosu, şerefleriyle teslim olma kararı aldı.

İki suikastçı günlerce süren tutuklama furyasına rağmen bulunamadı. Cerjinski'nin bizzat vurduğu çok güvendiği yardımcısı Aleksandroviç de dahil olmak üzere toplamda onun üzerinde idam cezası infaz edildi. Lenin, Cerjisnki'nin dahi sol Sosyalist Devrimcilerin bu komplosuna gizlice dahil olmuş olabileceğinden şüphe duymaya başladı. Tutuklananlardan bazıları Çeka'nın merkezi olan Lubyanka binasına götürülmüştü. Loş ışıklı koridorları ve demir hücre kapılarının çıkardığı seslerle burası dev bir geminin güverte altı bölümlerine benziyordu. Mahkûmlar buraya "Ölüm Gemisi" diyordu. Diz çöktürülen kurbanların başlarının arkasında tek kurşunla gerçekleştirilen infazlara sahne olan ve demir bir merdivenle inilen, adına "makine dairesi" denen bir bodrum katı bile vardı. Yine de genel olarak bakıldığında suikastın ardından yapılan misilleme beklenildiği kadar vahşice olmadı. Bunun sebebi, Komünistlerin birden fazla isyanla baş etmek durumunda kaldıkları böyle bir dönemde sol Sosyalist Devrimci parti tabanını kışkırtmaktan korkuyor olmasıydı.

Volga Cephesi'ndeki Kızıl Ordu komutanı Muraviev derhal sol Sosyalist Devrimci partiden istifa etti. Bu hamle, genel anlamda hâlâ şüphe duyuyor olmasına rağmen, Lenin'i tatmin etmeye yetti. Komiserlerden açıkça gözlerini Muraviev'in üzerinden ayırmamalarını istedi; böylece Kızıl Ordu "onun harikulade savaşçılık kabiliyetlerinden istifade etmeyi sürdürebilecekti."[158] Fakat Moskova'daki Spiridonova isyanın bastırılmasından yalnızca üç gün sonra, 10 Temmuz günü Muraviev ve bin kadar sadık personeli de Spiridonova'nın kaderini paylaşacaktı. Kazan'dan Lenin'in doğum yeri olan Simbirsk'e doğru yelken açıp akıntı yönünde ilerlediler. Muraviev Almanya ile yeniden savaş haline geçilmesini istedi ve Çekleri mücadeleye katılmaya davet etti. Fakat bir pusuya düşürüldü ve tabancasına davranamadan başından vurularak öldürüldü. Evan Mawdsley şöyle aktarıyordu: "Muraviev'in intihar ettiği söyleniyordu ama vücudunda beş kurşun ve çokça süngü yarası bulunduğundan bu pek de mümkün görünmüyordu."[159] Lenin ve Troçki, Volga bölgesinin komutanlığı için derhal Muraviev'in yerine birini bulmaya karar verdiler ve bu isim Letonyalı askerleriyle rejimi korumuş olan Vatseis oldu.

Spiridonova'nın Moskova isyanının başarısızlığına rağmen sol Sosyalist Devrimciler Almanları kışkırtma emellerinden vazgeçmiyordu. Sol Sosyalist Devrimci Boris Donskoy, 30 Temmuz günü Kiev'de Ukrayna Başkomutanı Prusyalı Mareşal Hermann von Eichhorn'a bombalı bir suikast düzenledi. Eichhorn pek de agresif bir general değildi. Odasında puro içip geçmiş günleri yad etmeyi severdi. Bir keresinde Sveçin'e şöyle hayıflanmıştı: "Savaşın böylesine değişmesi sizce de utanç verici değil mi? Eskiden askerler cepheye tören elbiseleriyle giderdi."[160]

Eichhorn suikastı eski Narodnik geleneği doğrultusunda işlenen son cinayet değildi ama sol Sosyalist Devrimciler yavaş yavaş dağılmaya başladı. Çoğu Komünistlere katıldı, fakat gelecekteki paranoyak Stalin rejiminde bu geçiş onların güvenliğini garanti altına almaya yetmeyecekti.

O ay Mirbach ve Eichhorn'unkilerden çok daha meşhur bazı suikastlar gerçekleşti. Eski Çar ve Çariçe Nisan ayının son günlerinde Urallardaki Ekaterinburg şehrine, Avrupa ve Asya'yı ayıran sembolik hududa varmıştı. Bu şehir Romanov rejimince Sibirya'ya sürgüne gönderilen mahkûmların kat etmek zorunda oldukları çileli yol üzerinde de bir duraktı. Çarlık ailesi Tobolsk'tan Ekaterinburg'a giderken Rasputin'in köyü olan Pokrovskoye'den geçti. Sıkı sıkıya takip edilmekte olan eski Çariçe, ısrarla burada uzunca bir süre durup Rasputin'in evine bakmak istedi. Evin pencerelerden onu izleyen Rasputin'in ailesi dışarı çıkmaya cesaret edemedi.

Bolşeviklerin planı Nikolay ve Aleksandra'yı Tobolosk'tan Moskova'ya getirip Troçki başkanlığında göstermelik bir mahkemede yargılamaktı; fakat rejimi hedef alan dahilî tehditler bahar aylarında hızla artmaya başlayınca monarşi yanlısı grupların Çarlık ailesini kurtarmaya yönelik planlar yapmakta olduğu söylentileri de duyulur oldu. En büyük tehlike ise Çek birliklerinin mayıs sonlarından itibaren Ekaterinburg'un iki yüz kilometre kadar yakınlarındaki Çelyabinsk'te isyan etmesiyle baş gösterdi.

Çar ile Çariçe beş çocuklarıyla birlikte, bir demiryolu mühendisinin kasvetli konutu olan İpatiev Evi'nde kalıyordu. Artık kötü niyetli bir şekilde "Özel Amaçlı Ev" gibi müphem bir isimle anılan bu yapı derme çatma bir cezaevine dönüştürülmüş ve etrafı hem dışarıdan içeriye hem de içeriden dışarıya doğru görüşü engelleyecek şekilde tahta

çitlerle çevrilmişti. Tobolsk'ta geçirdikleri ev hapsi günleri ile burayı kıyaslayan eski Çar günlüğüne şöyle yazıyordu: "Bu tam bir tutsaklık düzeni!"[161] Yine de burası gerçek bir Çeka hapishanesine nazaran son derece konforluydu. Kendilerine ait odaları vardı ve eski Çar akşam yemeğinden sonra karısına ve kızlarına kitap okuyabiliyor yahut birlikte bezik oynayabiliyorlardı. Çar, İpatiev Evi'nde Saltıkov-Şçedrin'in satirik romanlarıyla tanıştı. Bunlardan sekizini arka arkaya okudu ve ne kadar beğendiğine kendisi de şaşırdı. Bu romanları çok daha gençken keşfedememiş olması ne büyük talihsizlikti.

Baharın kar sağanakları ve güneş ışıklarının ardından Sibirya yazının giderek artan sıcağını ve nemli gecelerini hissetmeye başladılar. Şehirdeki tifüs salgınına bir de su kıtlığı eklenmişti. Çarlık ailesi etraftaki düşmanca havayı hissedebiliyordu; fakat mayıs ayının ortalarında şehre gelip Ortodoks ruhban sınıfının mahalli mensuplarından kırk beşini öldürmüş olan Kronstadtlı denizcilerden haberdar değildiler. Bu denizciler "kadınlara tecavüz edip canlarına kıymış, burjuvazi üyelerine saldırıp onları katletmiş, damıtma tesisini basıp talan ettikleri votkaları ayaktakımına dağıtmıştı."[162] Eski Çar, kâğıt üzerinde de olsa adına tahttan feragat ettiği genç kardeşi Grandük Mihail'in 12 Haziran günü Perm'deki hapishanesinden Çeka tarafından alınarak ormana götürülüp vurulduğunu da bilmiyordu. Grandük'ün cansız bedeni bir demir eritme ocağına atılmıştı.

Çekler kendilerine doğru yaklaşırken, haziran ayı sonu itibarıyla silah sesleri uzaktan duyulur oldu. Eski Çar 29 Haziran'da günlüğüne şunları yazıyordu: "Son günlerde birbiri ardına iki mektup aldık;[163] bunlar kendilerini bize adamış kişiler tarafından kurtarılmaya hazır olmamız gerektiğini söylüyordu. Fakat hiçbir gelişme olmaksızın onca gün geçti, belirsizlik ortamında beklemek işkenceden farksız."[164]

Çeklerin ilerleyişi tüm bölge genelinde paniğe sebep oldu. Kuzeydoğu yönünde iki yüz kilometreden daha kısa bir mesafede bulunan İrbit'te, Devrimci Askerî Komite 6 Temmuz tarihinde bir grup varlıklı vatandaşın rehin alacağını ve bir kalkışma durumunda bunların infaz edileceğini duyurdu. Afişlerinden birinde şunlar yazıyordu: "Fabrika işçileri, toprak sahipleri, tüccarlar ve diğer asalaklar şehirlerimizde serbestçe dolaşıyor; karşı devrim tüm cephelerde ilerliyor. Hainler şunu bilmeli ki bizim bir insanımıza karşı onlardan yüzü öldürülecek."[165]

Nikolay'ın günlüğündeki son not 13 Temmuz günü düşülmüştü. Bu satırlar derin bir acı çekmekte olan oğluyla ilgiliydi: "Aleksis, Tobolsk'tan buraya geldiğimizden beri ilk kez banyo yaptı; dizi daha iyi durumda ama yine de tam olarak bükemiyor. Hava güzel ve sakin. Dışarıdan haber gelmiyor."[166]

Bölgede hapis tutulan diğer akrabalarıyla birlikte onların da defteri dürülmüştü. Lenin, Cerjinski ve Sverdlov Kremlin'de bir araya geldiler ve Çekler de ilerlemekte iken Beyazların bir "ortak bir sembole" sahip olmaması gerektiğine karar verdiler. Fakat Romanovların öldükten sonra şehit kabul edilerek düşmanları için daha fazla ehemmiyet kazanacaklarını düşünemediler. Lenin, bilhassa da çocukların infaz kararıyla alakalı olarak hiçbir sorumluluk almak istemiyordu; bu nedenle suç Ural Sovyeti'ne atılacaktı. 17 Temmuz günü sabahın ilk saatlerinde İpatiev Evi'ndeki aile uyandırıldı ve Vasili Yurovski liderliğindeki yarısı Macar enternasyonalistlerden müteşekkil muhafızlar eşliğinde bodrum kata indirildi. Oğlu merdivenleri kendi kendine inemediğinden eski Çar onu kucağında taşımak durumunda kaldı. Yurovski ölüm emrini okudu ve silahlar patladı. Eski Çareviç olan küçük Aleksey âdeta kandan bir havuzun içinde yatıyordu ama halen hayattaydı; Yurovski Colt tabancasını çekti ve başına iki kurşun daha sıktı.

Romanov ailesine mensup diğer mahkûmların yanı sıra Çariçe'nin kız kardeşi Grandüşes Elizaveta Fedorovna da ertesi gece Ekaterinburg'un yüz otuz kilometre kuzeyindeki Alapayevsk'te bulunan derme çatma cezaevinden çıkarıldı. Bu defa yarısı Avusturyalı olan muhafızlar onları suya batmış bir madene götürdü. Grandük Sergei mukavemet gösterdiği için bu noktada vurularak öldürüldü. Diğer mahkûmlar ise kuyuya atıldı. Kısa bir süre sonra suya düşme sesleriyle beraber marşlar söyledikleri duyulunca arkalarından el bombaları atıldı. Romanovların "Beyaz Muhafızlar" tarafından kaçırıldığını iddia eden gülünç hikâyeler de böylece bir kez daha suyu düşmüş oluyordu. Romanovların diğer akrabaları ve arkadaşlarıyla beraber öldürülüşü, suç ve masumiyet kavramları ile "insan yaşamının kutsallığı"[167] mefhumunun hiçbir anlam ifade etmeyeceği topyekûn bir savaşın da başlangıcı anlamına geliyordu.

17

Kızıl Terör

1918 Yazı

İç savaşın kökenlerine ve yaşanan zulmün sorumluluğunun kimde olduğuna dair başlayan kaçınılmaz tartışmada Komünistler başka şansları olmadığını öne sürerek kendilerini savunuyordu. Kızıl Terörü uygulamak zorunda kalmışlardı. Bunun suçunu da kendi tanımlamalarıyla onları desteklemeyen herkes anlamına gelen devrim karşıtlarına, liderlerinin canına kasteden suikast teşebbüslerine ve yabancı müdahalelere atıyorlardı. Fakat iç savaşlarda terör politikası uygulamak, neredeyse her zaman, azınlık olduğunun farkında olan grupların başvurduğu bir yöntemdi. Başlangıçta anlık bir tepki olarak plansızca teröre başvurulur; fakat tehdit bertaraf edilse dahi rejim bunu uygulamaya devam ederdi. Lenin'in durumunda ise başından beri plan buydu; iç savaşın aleni bir şekilde başlamasından çok önce, Aralık 1917'de Çeka'nın kuruluşuyla da uygulamaya koyulmuştu. Dolayısıyla Komünistlerin terör yoluyla uyguladıkları baskıcı politika aslında önleyici nitelikte bir tedbirdi. Fakat 1918 Ağustosu'nun sonunda Komünist liderlere aynı gün düzenlenen iki saldırı şiddetin derecesini korkunç bir oranda artıracaktı.

Eski bir Mihaylovski Topçu Okulu öğrencisi olan yirmi bir yaşındaki Leonid Kannegiser, 30 Ağustos Cuma sabahı Petrograd Çekası'nın lideri Moisei Uritski'yi öldürdü. Kannegiser, Çeka karargâhının Uritski'ye yapılacak olan ihbarları dinlemek üzere rezerve edilmiş olan bekleme salonuna girdi. Yarım saat kadar sonra Uritski geldi ve içeri girer girmez Kannegiser onu Colt marka altıpatlar tabancasıyla başının arkasından vurdu. İleride babasının anlattığına bakılırsa, oğlu Uritski'nin emriyle öldürülen en yakın arkadaşı Perelstveyg'in intikamını almıştı. Fakat Sovyet makamları bu suikastın daha büyük bir planın parçası olduğuna emindi.

Kannegiser koşarak binadan çıktı, bisikletine atladı ve kendisini kovalayan öfkeli Çekacıların önünde pedallara bastı. Milyon Caddesi'ne

varınca bisikletini bir kenara attı, on yedi numaralı binanın avlusundan içeri girip merdivenlerden yukarı çıktı. Karşısına çıkan ilk kapıya yöneldi ve Prens Melikov'un eski dairesine girdi, kılık değiştirme niyetiyle askılıktan bir pardösü alıp sırtına geçirip tekrar giriş katına yöneldi. Burada kendisini kovalayanları görünce onlara ateş açtı. Çekacı ekibin başındaki isim olan Sangaylo, bu komploda başka kimlerin parmağının olduğunu öğrenmek maksadıyla onu canlı ele geçirmek istiyordu. Kendi pardösüsünü bir cansız mankene giydirip asansöre koydu ve birinci kata gönderdi. Suikastçının tüm kurşunlarını bu manken için harcayıp tüketeceğini düşünüyordu. Fakat genç adam mankenin üzerindeki pardösüyü giyip alt kata indi ve aradıkları adamın üst katlara doğru devam ettiğini söyledi. Adamın kendi pardösüsünü giydiğini fark eden Sangaylo onu derdest etti ve sorgulamak üzere götürdü.

Sol Sosyalist Devrimcilerin temmuz ayındaki isyanı Lenin'i çok sarsmış, bu olay Komünistlerin kendi başkentlerinde bile aslında ne kadar savunmasız olduklarını ortaya çıkarmıştı. Şahsi güvenliği için normalde ne kadar endişe ettiği göz önünde bulundurulursa Lenin'in Moskova'da bir fabrikayı ziyaret edecek olması, hele de Uritski suikastından henüz haberdar olduğu bir ortamda hiç de olağan değildi. Kız kardeşi ve Krupskaya gitmemesi için ona âdeta yalvardılar.

Lenin'in konvoyu Tahıl Ticaret Borsası'nda toplandı, ardından da Moskova güneyindeki Mikhelson fabrikasına gitti. Lenin içeride her zamanki gibi konuşmasını yaparken genç bir kadın aracına yaklaştı ve şoförüne Lenin'in gerçekten de orada olup olmadığını sordu. Bu kadın bir İbranice hocasının kızı olan Fanya Kaplan'dı.[168] Spiridonova ile aynı cezaevinde kaldığı dönemde sol Sosyalist Devrimcilere katılmıştı. Daha öncesinde ise bir Anarşist'ti ve bombalı bir terör olayıyla suçlanarak on altı yaşında ömür boyu ağır işlerde çalışmaya mahkûm edilmişti. Bolşevik İhtilali ve ardından da Kurucu Meclis'in ortadan kaldırılmasını müteakip Lenin'i vurmaya kara vermiş, Sosyalist Devrimci silahlı mücadele kanadına gönüllü olarak katılmıştı.

Konuşmanın ardından dinleyiciler dışarı çıkmaya başladı ve Kaplan, arabasına atlamadan önce kendisine demiryolu istasyonlarında yürütülen yiyeceklere el koyma uygulamalarıyla ilgili bir soru soran kadına yanıt vermek üzere duraklamış olan Lenin'i yakından takip

ediyordu. Browning tabancasını çekip Lenin'e üç el ateş etti. Biri koluna, diğeri de çene kemiğinin yanında boynuna olmak üzere kurşunlardan ikisi Lenin'e, üçüncüsü ise onunla konuşan kadına isabet etti. Kaplan koşarak uzaklaşmaya çalıştı ama kaçış yolu üzerindeki ağaçlar ona engel oldu ve orada yakalanıp tutuklandı.

Bilincini kaybetmiş olan Lenin arabayla son sürat Kremlin'e götürülürken Kaplan doğruca Lubyanka'ya sevk edildi; burada onu Letonyalı Çekacı Yakov Peters sorgulayacaktı. Kaplan Lenin'i vurduğunu itiraf etti, lakin silahı kimden aldığını söylemedi ve bu suikastta kendisine herhangi birinin yardım etmediğini iddia etti. Bunun bir İngiliz komplosu olduğundan emin olan Çeka, o gece İngiliz görevli Robert Bruce Lockhart'ı tutuklayıp Lubyanka'da bir hücreye kapattı. Ardından ikisinin birbirini tanıyıp tanımadığını anlamak için Kaplan'ı da aynı hücreye koydular. Bir süre bekleyip buna dair herhangi bir işaret göremeyince Kaplan'ı tekrar çıkarıp Kremlin'in bodrum katında bir yere götürdüler, 3 Eylül günü de buranın yan avlusunda vurarak infaz ettiler. İnfaz esnasında patlayan silahların sesini kapatmak için arabalara gaz vererek gürültü yapmışlardı.

Kannegiser 31 Ağustos günü halen sorgulanmaktayken güçlü bir Çeka ekibi Petrograd'da İngiliz elçiliğini bastı. Hedeflerinde hakikaten de Lenin hükümetini yerinden etmeyi planlayan Kraliyet Donanması istihbaratından Albay Francis Cromie vardı. İki Rus casusunun (bunlardan birisi Çeka'da görevliydi) kaçışını himaye etmeye çalışan Cromie tabancasındaki kurşunlar tükenene kadar direndi ve ardından büyük mermer merdivenlerde vurularak öldürüldü. Elçilikte diğer personel ve subaylar da tutuklanarak götürüldü; bunlar çok sonradan esir takasında kullanılıp serbest bırakılacaktı.

Cerjinski aynı gün Kannegiser'i bizzat sorgulamak üzere Petrograd'a geldi. Genç adam, suç ortakları olup olmadığını ve silahı nereden bulduğunu söylememekte ısrar ediyordu. Çeka ise onun evinde Kerenski'nin Geçici Hükümeti'nden, Çarlık yanlısı generallerden ve sağ Sosyalist Devrimcilerden 467 kişinin adreslerinin bulunduğunu ve kendisinin de Halkçı Sosyalist Parti'ye mensup olduğunu iddia ediyordu. Kannegiser 21 Aralık'a kadar infaz edilmedi. Bu süreç boyunca maruz kaldığı işkencenin boyutu ise ancak hayal edilebilirdi.

Doktorlarının tüm endişelerine rağmen Lenin'in yaraları iyileşti ve bu "mucize" onun şahsiyeti etrafında şekillenecek bir lider kültünün başlangıcı oldu. İnsanların gözünde seküler bir aziz mertebesine yükseldi ve hatta İsa gibi bir figür haline geldi. Kaplan ise başarısız bir Charlotte Corday[169] olarak alay konusu olmuştu. Rejimin ve taraftarlarını bu olaya kendilerini kaybetmiş gibi bir öfkeyle tepki verdiler. "Dünya proletaryasının sevgili lideri Yoldaş Lenin'in yaralarının intikamını almalıyız."[170]

Meşum gizli polis Uritski dahi bir şehit muamelesi gördü.[171] Bir görgü tanığı şöyle yazıyordu: "Uristki için gösterişli bir cenaze töreni düzenlendi. Naaşı lüks bir örtü altında saatler boyunca sokaklarda gezdirildi." Tören alayında bulunan Bolşevikler çeşit çeşit üniformalar giyiyor ve ellerinde tehditkâr mesajlar içeren çok sayıda pankart taşıyordu: "Liderlerimizden her birine karşılık on binlercenizin başı!"[172], "İşçi sınıfının her düşmanının göğsüne bir kurşun!", "Anglo-Fransız sermayesinin çıkar gruplarına ölüm!". Partinin gazetelerinde de benzer intikamcı mesajları içeren yazılar yayımlanıyordu.[173]

Tehditler boş değildi. Çeka, liderlerinin ölümüne misilleme olarak Petrograd'da beş yüz tutukluyu yargılamaksızın derhal vurarak infaz etti.[174] Diğer bazı tutuklular ise iki adet mavnaya sıkış tepiş bindirilip Finlandiya Körfezi'ne çıkarılıp suya batırıldı. Kıyıya vuran bazı bedenler gösteriyordu ki kurbanların elleri dikenli telle bağlanmıştı. Kimi kayıtlara göre Kronstadt'ta ve Petro ve Pavel Kalesi'nde gerçekleştirilen infazlarla birlikte, rejimin misillemesine kurban gidenlerin sayısı 1.300 ölü ve 6.229 tutukluydu. Yaroslavl, Sumy, Pyatigorsk, Pskov ve Smolensk gibi vilayetlerde de bölgesel Çekalar kendi intikamlarını aldılar. Yalnızca Sosyalist Devrimcileri değil Bolşevik karşıtı olarak değerlendirilebilecek herkesi infaz ediyorlardı. Nijni Novgorod'da ölü sayısı kırk bir, tutuklu sayısı da yedi yüzdü.

Çeka bilhassa da gece gerçekleştirdiği terörle bilinir olmaktan keyif alıyor gibiydi. Yahudi tarihçi Grigori Aronson şöyle yazıyordu: "Cerjinski yalnızca gece çalışır. Peters de öyle. Sıradan sorgucular da patronlarının izinden gider. Bildiğimiz gibi cellatlar da öyle. İnsanları gece vakti sorguya çağırırlar. Cemiyet geceleri ayaktadır. Nihai hükümler hep gece verilir. Moskova'nın çeşitli bölgelerinde ve Çeka'ya ait bodrum katları ile kulübelerde yine geceleri insanları vururlar."[175] Hapishanelerde gece vakti gelen Ölüm Komiserlerinden bahsediyordu.

Çeyrek yüzyıldan kısa bir süre sonra ortaya çıkacak olan Nazi ölüm kıtalarının âdeta fragmanı konumunda olan Çeka'nın tutukladığı kişiler çırılçıplak soyuluyor, elbiseleri daha sonra kullanılmak üzere alınıyordu. Kurbanlar bodrum katlarında veya açık mezarların kenarında diz çöktürülüyor, ardından cellatlar ahşap kabzalı Mauser marka ağır tabancalarını çekip başlarının arkasından vuruyordu. Kimi cellatlar dökülen bu kandan gurur duyarken kimileri de bu hissiz katliam karşısında, tıpkı Himmler'in *Einsatzgruppen* mensuplarına daha sonradan olduğu gibi aklını kaybediyordu.

Kızıl Terör elbette tutuklamalar ve şehirlerdeki Çeka binalarıyla sınırlı değildi. Don topraklarındaki devrim karşıtı Kazaklara duyulan korku ve düşmanlık, buralarda suçlu suçsuz demeden çok daha sert ve neredeyse soykırıma varan uygulamalara başvurulmasına neden oldu. Çaritsin'in 220 kilometre batısındaki Morozovski bölgesinde yaşanan olayları eski bir Çekacı şöyle aktarıyordu: "Bölge halkı son derece kanlı günler yaşıyordu; yaşı kırk beşten fazla olan Kazaklar herhangi bir üst yaş sınırı olmaksızın doğrudan doğruya katlediliyordu. 'Hepsini yok edin!' Boguslavski önderliğinde Morozovskya Kazak Köyü'nde toplanmış olan devrimci komite üyelerinin kararı işte böyleydi... Devrimci Komite üyelerinin bazıları günlük işlerini bitirdikten sonra Boguslavski'nin kaldığı yerde toplanıyor, içip kör kütük sarhoş oluyor, akla hayale sığmayacak toplu seks partileri veriyor, ardından da hapishaneden bazı Kazakları getirtip onların üzerinde talim yapıyordu. Hedef olarak dikip üzerlerine atış yapıyor, kılıçlarıyla darbeler indiriyor, hançerlerini vücutlarına saplıyorlardı...Sonradan öğrenildi ki bu Kazaklar yargılanmış da değildi. Boguslavski'nin bahçesinde gömülü tam altmış yedi ceset bulunmuştu."[176]

Moskova'dan bir Komünist Parti üyesi şöyle bildiriyordu: "Bazen günde elli-altmış kişiyi vuruyorlar. Anlayış şöyle; ne kadar çok Kazak zürriyeti öldürürsek Don topraklarında Sovyet nüfuzu da o kadar güçlü olur. Kazaklar ile uzlaşmak adına en ufak bir adım dahi atılmıyor... Neredeyse her gün bir başka esir grubunun infaz edilmek üzere götürüldüğü çılgın bir manzaraya tanıklık edebiliyorsunuz. Hasta olanlar sağlıklı olanlara taşıtılıyor. Tüfekli muhafızlar etrafta toplananları kovalayıp yolu açık tutuyor. Herkes bu tutukluların ölüme götürüldüğünü biliyor.

Önceden Sovyet rejimini desteklemiş olan Kazakların olanlar karşısında gözyaşlarını tutamadığını görüyorum. Öfkeleniyor ve soruyorlar: 'Bu gerçek olabilir mi? Gerçekten de Sovyet rejimi beraberinde böyle bir dehşet mi getirdi? Buna inanamıyoruz...' Devrim mahkemelerinin görevlileri mahkûmların üzerini ararken buldukları gözlüklere, kaşıklara, tabaklara el koyuyor ve genellikle bunları kendilerine ayırıyor...Bazı insanlar Moskova'dan bir teftiş heyetinin gönderileceğine inanırken diğer bazılarıysa, şüphesiz, Kazakların ayaklanmasını bekliyordu."[177]

Aslına bakılırsa Cerjisnki'nin bölgesel Çekalar üzerindeki kontrolü çok sınırlıydı ve bunların çoğu da kendinden menkuldü. 18 Ağustos tarihli bir Çeka raporu Kursk'taki kaos ve yozlaşmayı gözler önüne seriyordu: "Kursk halkı yaklaşık üç haftadır ekmek istihkakını alamamaktadır. Tahıl toplamakla görevlendirilen müfrezeler arasında çatışmalar yaşanmaktadır. Bu olaylar bazen ateş muharebeleri ve ölümlere veyahut bir müfrezenin diğerinin silahlarını ele geçirmesine kadar varabilmektedir. Belirli müfrezelere mensup gruplar ve tahıl toplamakla görevli tüm müfrezeler ele geçirdikleri tahılı demiryolu istasyonlarında satmakta ve bu durum kitleleri huzursuz etmektedir. Kursk'taki Kızıl Ordu birliklerinin disiplini zayıftır. Bunlar yerel halkla yakınlık kurarak sarhoşluğa ve sefahate yenik düşmektedir. Şehirdeki en iyi evlere yerleşip motorlu araçlarla etrafta dolaşmaktadırlar."[178] Kursk'a dair pek çok başka rapor da hem Çeka mensuplarının hem de gıda toplama müfrezelerinin güçlerini kendini ihtiyaçlarını gidermek yahut satmak üzere tahıl çalmak için kullandıklarını doğruluyordu.

Peter Kiev'de sahte bir Brezilya konsolosluğu kurdu; emrindeki Çekacılar yana yana kaçış yolları arayan mültecilere burada fahiş fiyatlarla güya vize veriyor, ardında da onlar tutukluyordu. Beyazlar Kiev'i ele geçirince beş bin ceset bulduklarını, ayrıca tahminlerine göre yedi bin kadar da kayıp olduğunu iddia ettiler. Çeka'nın iki büyük önceliği vardı; birisi Kızıl davasını finanse etmek üzere kurbanlarının para ve varlıklarına el koymak, diğeri de acımasız bir sınıf çatışması ile tüm potansiyel rakiplerini ortadan kaldırmak. Latsis, Çekacılara verdiği talimatta bunu ayan beyan ortaya koyuyordu: "Sorgulama yaparken şüphelinin Sovyet iktidarına karşı söz ve eylemlerine dair kanıtlar yahut somut deliller bulmaya çalışmayın. Soracağınız ilk sorular hangi sınıfa mensup bulunduğu, eğitim düzeyinin ne olduğu, nasıl yetiştirildiği, kökeninin nereden geldiği ve ne iş yaptığı olsun. Şüphelinin kaderini

bu tür sorular belirleyecektir. Kızıl terörün özü ve anlayışı budur."[179] Aramalarda bulunan deliler daima bir suçu ortaya çıkarmak maksadıyla kullanılıyordu, asla masumiyeti ispatlamak için değil.

Kızıl Terör en çok da kırsal kesimi aza kanaat etmeye zorlamakta kullanıldı; zira şehirler açlıktan kırılıyordu. 1918 yazında Petrograd ve Moskova'da değişken bir iaşe sistemi belirlendi. Buna göre kol gücüyle çalışan işçiler, diğer işçiler ve burjuva sınıfına sırasıyla dört, üç ve bir kat yiyecek tahsisi yapılıyor, "aslan payı" ise Kızıl Ordu askerleri ve sanayi işçilerine ayrılıyordu. Burjuvaya mensup olup çalışmayanlara tahsis edilen pay ise kasten olsun ya da olmasın hayatta kalmaya bile yetmiyordu. Bunların tek umudu sahip oldukları değerli eşyaları Suharevskaya Meydanı'nda ve yiyecekle takas etmekti, burada oluşan kara borsa da Suharevksa adıyla bilinir oldu. Parti'nin önde gelenleri, lider kadrosu ve bilhassa da komiserler bir süre sonra kendi ayrıcalıklı yiyecek merkezlerini kurdular. "Fikir işçileri"nin ve "burjuvazi uzmanları"nın da bir çeşit önceliğe sahip olmasıyla iaşedeki kademeli sisteme hepten karmaşık bir hal aldı.

Putilov işçilerini temsil eden bir heyet 1918 yılı mayıs ayında Petrograd'daki korkunç gıda sorunuyla alakalı görüşmek üzere Lenin'le bir araya geldi. Lenin ise onları devrimi korumak üzere gıda toplama müfrezlerinde görev almaya davet etti. Onlara, açlıkla baş etmek için devrimin halihazırdakinden on kat daha fazla müfrezeye ihtiyacı olduğunu söyledi ama sorunu olduğundan da beter hale getiren bizatihi bu gıda toplama müfrezeleriydi. Köylülerin korkuyla mahsullerini saklaması yahut ellerinden alınmadan önce hepsini tüketmesi üzerine bir sonraki ekim zamanı için ayrılan tohumluk tahıllara da el koymaya başladılar.

Köylüler pek bir eğitim almamış olabilirdi ama bir süre sonra Bolşeviklerin kendilerini endüstriyel proletaryanın serfleri haline getirmekte olduğunu anladılar: "Pazarlar yasaklandı ve buralardan alışveriş yapanlara işkence edildi. Sonuç olarak da şehirli halk açlıktan kırılırken köylüler de artan tahıllarını bildikleri en iyi şekilde sarf ediyordu; yani hayvanlara yedirerek ya da alkollü içki yapımında kullanarak."[180]

Tüm iktisadi güç çevrelerinin bu apaçık direnişleri kısır bir döngüye neden oldu. 1918 yılında Volga bölgesinde bir pud un yirmi beş-otuz ruble ediyor, Petrograd'da ise bu fiyat bin rubleye kadar çıkıyordu.

Komünist gıda toplama müfrezeleri yalnızca ne anlama geldiği pek de olmayan "artık" miktara değil, tahılın tamamına el koymaya başladı. Lenin, yiyeceklere zorla el koyma uygulamasının gıda üretimini son derece olumsuz etkilediğini kabul etmek istemiyordu. Bu uygulamaya direnenlere verdiği öfkeli karşılık, baskıyı daha da artırmak oldu. Gıda toplama müfrezlerine fakir köylüleri muhbir olarak istihdam edip zenginlerle, yani *kulak*'larla ilgili bilgi edinmeleri emredildi. Çoğunlukla şehirli ve kasabalı Komünistlerden müteşekkil gıda müfrezeleri fakir, orta direk ve "sınıfsal düşman" olarak görülen güya zengin köylüleri birbirinden ayırt edemezdi. Bir sonraki yıl için belli bir miktar tahılın tohumluk olarak ayrılması gerektiğini de dikkate almıyorlardı. Odaklandıkları tek şey kendilerinden beklenen kadar gıdaya el koymaktı. Bunun sonucunda da köylüler yalnızca bir sonraki yıl ihtiyaç duyacakları kadar tahıl ekmeye başladılar. Ellerindeki tahılı da topraktan yapılma geniş küplere doldurup gömerek sakladılar. Gıda toplama müfrezeleri ise tahılın saklandığı yerleri öğrenmek için aile fertlerine işkence etmeye başladı. Bu uygulamalar bir şiddet sarmalına dönüştü ve köylüler de müfrezelere saldırmaya başladı; hatta bazen onları öldürüp karınlarını yararak ibret olsun diye tahılla doldurdular.

Korku salmak için böylesine açık seçik bir zulme başvurulduğu Avrupa'da mezhep savaşlarından bu yana hiç görülmemişti. Bu gerçek, mezhep savaşlarının modern versiyonu olan siyasi iç savaşın öngörülebilecek bir gelişme olup olmadığına dair soru işaretlerine neden oldu. 23 Ağustos'ta, yani Kaplan'ın Lenin'e saldırısında önce bile Çekacı Latsis, İzvestiya gazetesinde "harbin klasik teamülleri"nin hiçbir öneminin olmadığını yazıyordu: "Karşınızdaki düşmanın tüm yaralılarını katletmek, bu bir iç savaş kuralıdır." Peki kılıçla doğrama, bıçakla kesme, yakma ve haşlama, diri diri kafa derisi yüzme, apoletleri omuzlara çivileme, kurbanları buz gibi sulara sokup donana kadar bekletme, gözleri oyma, iğdiş etme, bağırsakları sökme, uzuvlarını kesme gibi sadizmin en uç noktaları olan uygulamaların sebebi neydi? Bunlar Puşkin'in tanımıyla Rus isyancılığının atadan kalma "hissizliğinin ve merhametsizliğinin"[181] yalnızca birer dışavurumu muydu? Yoksa bu intikam çılgınlığı siyasi nefret söylemleriyle çok daha başka seviyelere çıkmıştı?

18

Volga Muharebeleri ve Kızıl Ordu

Yaz, 1918

Temmuz ayı Kızıl Ordu için kötü geçiyordu. Yaroslavl'daki Savinkov isyanının bastırılması haricinde mağlubiyetler birbiri ardında geliyordu. Çekler, Çar ve ailesinin katledilmesinden dört gün sonra 21 Temmuz'da Ekaterinburg'da kontrolü sağladılar. Bundan bir gün sonra da Albay Kappel kendi personeli ve bir Çek alayının iş birliği ile Lenin'in doğum yeri olan Simbirsk'in (Ulyanovsk) ele geçirdiğini duyurdu. Bu başarı, yüz kırk kilometrelik bir yaklaşma yürüyüşü sayesine Kızıl birliklerinin gafil avlanmasıyla elde edilmişti. Kappel'in 22 Temmuz tarihli telgrafı şöyleydi: "Bölgede gerçekleşen bir muharebenin ardından saat 08.00'da 1. Samara Grubu Simbirsk'e girmiştir. Düşmanın çok sayıda topçuluk teçhizatına ve muhtelif askerî malzemesine el koyulmuş, buharlı lokomotiflerin yanı sıra bir adet zırhlı tren ve tek tek sayılması mümkün olmayan bol miktarda araç-gereç de ele geçirilmiştir."[182]

Moskova'ya bir kez daha panik hâkim oldu. Volga'daki Kızıl Ordu moral olarak tamamen çöktü ve yeni komutan Vatsetis'in yapabileceği pek bir şey yoktu. Artık Donanma Komiser Yardımcılığı görevinde bulunan Fyodor Raskolnikov, Çekler tarafından kuşatılmış Kızıl Ordu kuvvetlerini takviye etmek maksadıyla gambot ve hafif savaş gemileriyle Nijni Novgorod'dan Volga'ya intikal emri aldı. Yalnızca birkaç gün önce evlendiği eşi, "savaşçı Diana'sı"[183] Larisa Reisner de yanındaydı. Yirmi bir yaşındaki bu güzel şair cephe hattında görev alan ilk komiserdi. Silah olarak yalnızca küçük bir Browning tabanca taşıyan Reisner gözcülük ve casusluk vazifelerini olağanüstü bir cesaretle yürütecek, en katı Baltık denizcilerine başarıyla siyasi eğitmenlik yapacaktı. Yaklaşık on iki yıl sonra tifodan öldüğünde, Troçki de "ince ve kıvrak zekâsını savaşçı yüreğiyle birleştirmeyi başarmış bir Yunan tanrısı gibiydi,"[184] diyerek bu efsanevi kahramandan övgüyle bahsedecekti.

Fyodor Raskolnikov'un komuta ettiği ve yazar eşi Larisa Reisner'in komiserlik yaptığı Kızıl Volga Filotillası.

Raskolnikov'un Volga Filotillası, kendilerini neyin beklediğine dair yalnızca birtakım sezgilerle güneydeki Kazan'a gitti. Kızıl Muhafızların tamamıyla moralsiz olduğunu müşahede ettiler. Reisner şöyle yazıyordu: "Şehir henüz ele geçirilmiş değil ama mağlup olacağı muhakkak. Terk edilmiş odaların kapıları çarpıyor. Yerlere eşya ve kâğıtlar saçılmış halde. Hiçbir şey geri çekilmek kadar kötü değildir."[185] Vladimir Zenzinov, 5 Ağustos günü Volga'dan gelen top seslerini duyduğunda şehri terk etmek üzereydi: "Birdenbire dedikodular yayılmaya başladı; Bolşevik karşıtı birliklerin ve Çeklerin Samara'dan gemilerle geldikleri söyleniyordu... Bolşevikler bu saldırının ansızın gerçekleşmesi karşısında şaşıp kaldı. İlk şarapnel parçaları şehrin üzerinde uçmaya başlayınca da tüm soru işaretleri ortadan kalktı. Makineli tüfeklerin ve piyade tüfeklerinin patlama sesleri dahi duyulur hale geldi."[186] Kızıl Stavka'nın raporuna göre şehri 5. Letonya Tüfek Alayı savunuyor, "Kazan Kalesi'nde konuşlu bulunan Sırbistan Enternasyonal Taburu da düşmanın üzerine atılıyordu."[187] Kızılların başkomutanı Vatsetis kaotik bir ortamda gerçekleşen tahliye esnasında az kalsın yakalanıyordu. Adamlarından bazılarının şehri terk etmekte olan mültecilerin arasından güç bela bir koridor açabilmesi sayesinde kıl payı kurtuldu.

Albay Kappel, Bolşevik karşıtı Halk Ordusu'nun altı adet zırhlı istimbota bindirilmiş Samara Grubu'nun başında bir kez daha öncü birliğin komutanı olarak ilerliyordu: "Öncülerimiz öğleden sonra şehre girdi.

Şehrin ana bulvarında düşmanın piyade ve zırhlı araçlarıyla bir muharebeye tutuşuldu. Zırhlı delici mermimiz ve topçu desteğimiz yoktu."[188] Kappel, ikmal maddeleri hâlâ kendilerini getiren istimbotlarda olduğundan henüz yemek yiyememiş adamlarının öfke ve yorgunluğundan ötürü birliğini şehrin dışına doğru çekti. Ertesi sabaha saat 04.00'da tekrar şehre girdiler. Kappel aynı gün sonunda *Komuç*'a şöyle bir rapor gönderdi: "Şehir Bolşeviklerden temizlenmiştir. Toplam değeri 645 milyon olan altın rezervinin yanı sıra Sovyet birliklerine ait kasaların içerisinde yüklü miktarda nakit para birliklerimizce ele geçirilmiştir."[189]

Dvorjets'in "*Komuç*'un habis dâhisi"[190] şeklinde tanımladığı, Kerenski'nin denizcilik bakanlığını yapmış olan Vladmir Lebedev bu altın rezervini ertesi gece bir gemiyle Volga üzerinden Samara'ya götürdü. Lebedev'den hoşlanmayan bir başka isim de Prokofiev'di. Birkaç ay sonra bir grup arkadaşı tarafından "kaşesi yüksek bazı fıstıklarla görüşmek"[191] üzere gezmeye götürülen Prokofiev bir gece matinesinde Lebedev'le karşılaştı. Günlüğüne bu anları şöyle yazmıştı: "Ona Kazan'ı ele geçirdikten sonra herhangi birini asıp asmadığını sordum. 'İki yüz kadarını vurdum,' dedi. 'İki yüz mü?' diye şaşkınlıkla tekrar sorunca ekledi: 'Hainler!' Ardından Shindler'e (mekân sahibi) döndü ve Kalinnikov'dan bir şeyler çalınmasını istedi. Hafif müziği severdi."

Brest-Litovsk Antlaşması'nda yaşanan hezimete bir de Çeklerin askerî üstünlüğü eklenince Komünist lider kadrosu acı bir ders almış oldu. "Sol Muhalif" Buharin taraftarları ve Almanlara direnmek üzere devrimci mücadeleyi savunan sol Sosyalist Devrimciler, profesyonel bir ordu kurulmasına dair her türlü fikri peşinin reddediyordu. İdeolojik olarak, yalnızca Kızıl Muhafızlar içerisindeki silahlı fabrika işçileri temelinde yurttaşlardan kurulacak bir milis gücüne razıydılar.

Komünistler evvela yetenekli astsubayları terfi ettirdi. Bunların bazıları, bilhassa da Stalin ve Çaritsin'deki Kliment Voroşilov'la yakın ilişki içerisinde olanlar, İkinci Dünya Savaşı yıllarında en üst komutanlık makamlarına kadar yükselecekti. Semyon Timoşenko, her ikisi de ağır süvari çavuşu olan Georgi Jukov ile Semyon Budyonni ve bir topçu olan İvan Konev gibi isimler bunların arasındaydı.[192] Fakat hem Lenin hem de Troçki komünizmin hayatına devam edebilmesi için yalnızca disiplin ve teşkilatlanmanın yeterli olmadığının, isyancı köylülerden daha kuvvetli

düşmanları yenebilecek bir Kızıl Ordu yaratmak üzere uzman eğiticiler istihdam edilmesinin de şart olduğunun farkındaydı. Bu kapsamda da sınıfsal düşmanlara asla itaat edilmemesine dair onca sözlerine rağmen Çarlık yanlısı eski subayları görevlendirmekten geri durmadılar. Aslında ekonomi ve ticaret alanlarında uzman kişiler istihdam edilerek bu yönde bir adım atılmıştı; fakat konu subaylara gelince bu sözcüğün kendisi bile Bolşevik taraftarları için âdeta lanetlenmiş olduğundan, örtmeceli olarak "askerî uzman" terimi kullanıldı. Cerjinski'nin de desteğini alan Stalin tüm gücüyle bu politikaya karşı çıkmaya çalışıyordu.

Troçki, Stalin'in askerî meselelere burnunu sokmasından son derece rahatsızdı. Lenin, Stalin'i Aşağı Volga bölgesinde el konulan tahıl miktarının artırılmasıyla görevlendirmişti; fakat o bir başka komiserin görev alanına girerek sanki cephenin komutanıymış gibi davranmaya çalışıyordu. Üstelik Çaritsin'de Çeka'nın etkinliğini de artırmış ve onları korkunç katliamlar gerçekleştirmeye teşvik etmişti.

Mihail Tukaçevski ve Aleksandr Vasilevski gibi dönem itibarıyla Kızıl Ordu'ya liderlik eden komutanların bazıları savaş yıllarının düşük veya orta rütbeli subaylarıydı. Bunların bir kısmı çoktan generalliğe terfi etmişti. Örneğin, General Mihail Sveçin'in kendisinden küçük erkek kardeşi Aleksandr da bir generaldi ve Çarlık yanlısıydı. Buna rağmen 1920'li yıllarda Kızıl Ordu'nun en önde gelen askerî teorisyeni olacak ve yaklaşık yirmi yıl sonra Stalin'in büyük temizliği esnasında infaz edilene dek Tukaçevski[193] ile birlikte Sovyet "harekât planlama sanatı"nın bir nevi babası olarak kalacaktı. İç Savaş'ın sonu itibarıyla en az 75 bin Çarlık yanlısı subay Kızıl Ordu'da görev almış olacaktı. Bunların çoğu ya yapacak başka bir işleri olmadığından bu görevleri kabul etti ya da aileleri rehin alınarak mecbur bırakıldı. Bununla birlikte çok sayıda subay da rejime sadık kalarak komiserler ile iş birliği içerisinde çalıştı. İşçilerin ve Köylülerin Kızıl Ordusu, Troçki'nin itimat ettiği gönüllerin yalnızca üçte birini istihdam edebildi. İç savaş yaygınlaştıkça asker tahsis edilmesi gereken cephelerin sayısı da artıyor, bu da zorunlu askerlik hizmetini mecbur kılmayı gerektiriyordu. Fakat mecburi olarak silah altına alanların dahi yüreklendirilmesi gerekiyordu, aksi takdirde buldukları ilk fırsatta firar edeceklerdi. Sovyet makamlarının başvurdukları ilk yöntem, bilhassa da emekçilerin yanı sıra köylüleri de silah altına

25 yaşında ordu komutanı, daha sonra mareşal ve 1937'de
Kızıl Ordu'daki temizlik sırasında Stalin'in emriyle infaz edilen M. N. Tukaçevski.

aldıkları durumlarda, iaşe ve giyindirme olanakları haricinde birtakım yan haklar sunmak oldu. Bu kapsamda Kızıl Ordu askerlerinin aileleri için "koruma belgeleri"[194] düzenlendi; bu sayede gıda toplama müfrezeleri asker ailelerinin "topraklarına, hayvanlarına ve tohumlarına" dokunamayacaktı. Bu miktarın, muhtemelen, talimatın üzerine basılı olduğu kâğıt kadar bile değeri yoktu.

Kızılların Beyazlarla baş edebilmek için, özellikle de Rusya güneyi ve Sibirya'nın uçsuz bucaksız steplerinde süvari birliklerine ihtiyacı vardı. Troçki atlı alayları aristokrasi kesiminin modası geçmiş bir oyuncağı olarak görüyordu; fakat durumun gerektiği mecburiyetten ötürü fikrini değiştirmek zorunda kaldı. Şapkasında kırmızı bir yıldız, kılıcını çekmiş, at sırtında ilerleyen bir Sovyet işçisini resmeden afişler her yere asıldı. Afişlerde büyük puntolarla şu yazıyordu: "Emekçiler, at sırtına!" Bu çağrıya pek az sanayi işçisi kulak verdi. Kızıl Ordu süvarileri, fakir Kazaklar veya Kazak olmayan göçmen köylülerden daha çok ilgi görebilirdi.

O dönem üniforma nadiren bulunur, bu yüzden de askerler kendi giyeceklerini kendileri tasarlardı. Kırmızı renk âdeta bir takıntı haline

gelmişti. Tecrübeli komutanlar bile kadın pardösüleri ile görünmekten çekinmiyordu. Askerler gömlek ve ceket dikmek için yana yana kırmızı kumaş arıyordu. Üniformaların tepeden tırnağa kırmızı renkli olduğu birlikler dahi mevcuttu.[195]

Troçki, halen Rus kamplarında tutulan iki milyon kadar Alman, Avusturya-Macaristanlı ve Bulgar harp esirinin Kızıl Ordu için elverişli bir personel kaynağı teşkil edebileceğini çok önceden fark etmişti. Bu adamlar zaten eğitimli askerlerdi, pek çoğu komünist davaya kazandırılabilir ve evlerine döndüklerinde de devrimci düşünceyi yayabilirdi. Bunlardan Gall, Kleber, Lukacs ve Josip Broz Tito gibi bazıları ileride İspanyol İç Savaşı esnasında Enternasyonal Tugayların kurucuları veya komutanları olarak görev alacaktı. 1918 yılında ülkelerine iade edilen harp esirlerine, ülkelerinde dağıtmaları için Almanca dilinde hazırlanmış komünist propaganda broşürleri verildi. Viyana'da bulunan *Kaiserlich und Königlich* ordusunun başkomutanlık karargâhı bu gelişme karşısında alarma geçti. "Bir 'ahlaki karantina'[196] uygulanması şarttı; böylece esirlerin Rusya'da kapmış olabilecekleri 'Bolşevizm mikrobu' Avusturya'da yayılamayacaktı."

Komünist bir Alman harp esiri olan Rudolf Rothkegel, 1918 yılı ocak ayının sonlarında Moskova'ya çağırılmıştı. Kendisinden Alman harp esirlerini Kızıl Muhafızlara katılmaya ikna etmek üzere esir kamplarını dolaşması istendi. O ve aynı görevi alan diğer kişiler, "Sosyalist vatanımız tehlikededir!" ve "Rus Devrimi bizim de devrimimiz ve umudumuzdur!" gibi sloganlar kullandılar. Harp esirlerinin beyinlerini yıkama çabaları merhametten yoksundu. Avusturyalı bir binbaşı şöyle aktarıyordu: "Kabarovsk kampında, komünizm lehinde ve Bolşevikliğe geçilmesi yönünde yapılan teşvik ve propaganda konuşmaları, bunların aksine yapılan onca protestoya rağmen günlük olarak sürmekteydi. Pek çok subay bu propagandacıların işkencelerine maruz kalmaktan korktuğundan ağzını açamıyor, bu da esirleri savunmasız bırakıyordu."[197]

Komünist ikna ekipleri esirleri evlerine dönmeyip Rusya'da kalmaya razı etmek için yapabilecekleri ne varsa yaptılar. Viyana'daki Savaş Bakanlığı şöyle bir bilgi edinmişti: "Rusya'daki esirlere Avusturya'ya döndükleri takdirde derhal silah altına alınıp tekrar cepheye gönderileceğine dair propaganda yapılıyordu. Bu da esirleri sıkıntıya sokmakta ve ülkelerine dönme motivasyonlarını düşürmekteydi."[198] Esir kampında kalanlar tıpkı İrkutsk ve Türkistan'da olduğu gibi açlığa

mahkûm edildiğinden, onlara Kızıl Ordu kumanyaları vaat edilerek de orduya katılmaları sağlanmaya çalışıyordu. Çaritsin'deki kampta yalnızca birkaç hafta içerisinde dört bin kadar Avusturya-Macaristanlı açlıktan hayatını kaybetmiş[199]; zira bunların nezaretinden sorumlu Kızıl Muhafızlar parayla yiyecek almalarına bile müsaade etmemişti. Komünistler iktidara gelmeden önce dahi şartlar korkunçtu.[200] Krasnoyarsk yakınlarındaki kampta bulunanların yüzde elli dördü hayatını kaybetmişti. Novo-Nikolayevsk'tekilerin yüzde sekseni 1915 kışında tifüse yenik düşmüş, Omsk'ta ise savaşın ilk on ayında on altı bin harp esiri ölmüştü. İttifak Devletlerine mensup harp esirlerinin devrim haberiyle rahat bir nefes almış olması ve Çarlık rejiminden nefret etmesi hiç de şaşırtıcı değildi. Kayzer'in, gelecekteki Barbarossa Harekâtı'na dair bir kehanette bulunurcasına Rus esirlerinin açlıktan ölmeye terk edilmesi fikrini teşvik etmiş olduğu da unutulmamalıydı.

Beyazlar ve bazı tarihçiler Enternasyonallerin paralı asker, Sovyet rejiminin de esasında bir "yabancı istilası"[201] ya da "enternasyonalist bir işgal"[202] olup olmadığını tartışıyordu. 1918 baharında, yani henüz harp esirleri taraf değiştirmeye zorlanmamışken dahi Sibirya'daki, Volga'daki ve güney bölgelerdeki mürettep birliklerde Alman ve Avusturya-Macaristanlı unsurlar vardı. Hatta Kazan'daki Çeka'da yüz altmış kadar Alman komünist görevliydi. Kızıl Ordu saflarına geçerek "enternasyonalist" olan harp esirlerinin sayısına dair tahminler 40 bin ila 250 bin arasında değişkenlik gösteriyordu. Elbette bunların haricinde 25 bin de Letonyalı asker vardı, Kızıl Ordu ve Çeka'da görev yapan Çinliler de cabası.

1914 yılında Büyük Savaş'ın patlak vermesiyle birlikte Çarlık yönetimi cephede ve geri bölgelerde birliklerine destek vermeleri maksadıyla yaklaşık 150 bin Çinli işçiyi istihdam etmiş ya da silah altına almıştı. Kuzey Kutup Dairesi'ndeki Murmansk Demiryolu'nda on bin kadar Çinli çalışıyordu. Bunlardan daha fazla sayıda Çinli ise illegal olarak ülkenin bilhassa da uzak doğu topraklarında bulunuyordu. Çinliler Çarlık askerî makamlarının elinde kötü muamele görüp korkunç şartlarda yaşadıklarından Bolşevikler bu fırsatı değerlendirip onları yanlarına çekmeye başladılar. Bunların pek azı Rusça biliyor ya da Bolşevik ideolojisinden bir şey anlıyordu; fakat çoğu yalnızca gıda ve yiyecek için Kızıl Ordu saflarında savaşmaya hazırdı. Bununla birlikte Sibirya'ya yerleşmiş olan Çinliler Bolşevikleri desteklemiyordu: "Sovyet

makamlarının bölgeye varır varmaz oradaki göçmenleri kazanabilmek için siyasi çalışmalara ve propagandaya başlaması gerekiyordu."[203]

Bolşevik ihtilalinin ardından çoğunluk işsiz kaldı. Mayıs 1918'de Moskova'da bir istihdam merkezi kuruldu ve başına Bolşevik komiseri Şen Çen-Ho getirildi. Troçki de Çinlilerin Kızıl Ordu'ya entegre edilmesi fikrini benimsiyordu. Kurbanı Albay Aleksi Şastni'yi vuran infaz mangasının tamamı Çinlilerden oluşuyordu. Çinliler zamanla "yalnızca cephede güvenilir askerler olmakla kalmayıp, aynı zamanda isyancı Kızıl birliklerini bertaraf etmek, rehineleri infaz etmek, geri bölgelerdeki köylü ayaklanmalarını bastırmak ve çiftçilerden zorla yiyecek almak gibi cezalandırma niteliğindeki görevlerde de geniş bir kapsamda kullanılabileceklerini kanıtladılar."[204] Emir almaksızın ricat eden Kızıl Ordu askerlerini tutuklamak ve vurmak üzere tıkama birliklerinde de görev aldılar.

Rus kaynakları otuz ila kırk bin arasında Çinlinin iç savaş esnasında Bolşevik saflarında savaştığını belirtmekte[205], Çinli diplomatlar gerçek sayının bunun iki katı kadar olduğunu tahmin etmektedir. Şen Çen-Ho'ya göre ise asıl rakam yaklaşık yüz bindir. Tamamen "Çinli enternasyonalistler"den kurulu birlikler bile mevcuttur. İç savaşın ilerleyen dönemlerinde, Kiev Çekası bünyesinde Li Tzu-Liang komutasında yalnızca Çinlilerden kurulu bir "özel birlik" teşkil edilmiştir. Çeka çok sayıda Çinli istihdam etmiştir[206]; zira Rus personel daha fazla kan görmeye dayanamazken onların Beyaz esirlere işkence etmek veya öldürmek konusunda hiçbir tereddüdü olmamıştır. Söylentilere göre esir alınan subayların apoletlerini omuzlarına çivileme şeklindeki işkence yöntemi Çinlilerin icadıdır.

Tamamen gerçek olsun ya da olmasın, düşmanın eline ölü olarak geçecek kadar şanslı olmayan Çinliler de intikam arzusu içindeki Beyazlar ve Kazaklar tarafından benzer şekilde işkenceye maruz kalıyor ve bir zulüm kısır döngüsü ortaya çıkıyordu. Makineli tüfek nişancısı Yao Sin-Çeng şöyle aktarıyordu: "Esir alınmaktan çok ölmekten korkuyordum; zira Beyaz haydutlar Çinli askerlere karşı hususi bir nefret besliyordu. Ne zaman ellerine bir Çinli düşse ona eziyet eder; ancak kulaklarını ve burnunu kesip gözlerini oyduktan sonra canını alırlardı."[207] Çin Elçiliği ise Nisan 1918'de Pekin'e şunları yazıyordu: "Don Ordusu tarafından kontrol edilen bölgede Kazaklar istisnasız tüm Çinlileri tutuklayıp bilmediğimiz bir yere gönderdiler. Gönüllü Ordusu'nun kontrolünde bulunan yerlerde de bu aynen gerçekleşiyor."[208]

İona Yakir adındaki Bolşevik komutanı Çinlilerden müteşekkil yaklaşık beş yüz kişilik bir tabur toparladı. Cesaret ve disiplinlerine hayrandı; ancak kılıçlarını çekmiş bir süvari hücumunun onların düzenini bozabileceğini söylerdi. Aynı zamanda şöyle bir gözlemde bulunuyordu: "Çinliler maaş konusunda çok hassastı. Gözlerini kırpmadan canlarını feda edebilirlerdi ama ücretlerinin zamanında ödenmesini ve karınların düzgünce doyurulmasını beklerlerdi."[209] Ölenler de dahil olmak üzere tüm taburun maaşının tam olarak ödenmesini istiyor, bu sayede hayatını kaybedenlerin maaşlarını geride kalan ailelerine gönderebiliyorlardı. Yakir bu talebi geri çevirmemişti ama Çinliler yine onun emrindeki Rus askerlerinin en az otuz kat fazla maaş aldığını bilmiyordu.

O yaz Sovyet hükümeti o kadar zayıflamıştı ki Almanlar rejimin çökmesine engel olmak maksadıyla kendilerini onlara destek vermek zorunda hissettiler. Aksi takdirde İtilaf Devletlerinin Doğu Cephesi'ni tekrar açacağını düşünüyorlardı. Fransa'da taze Amerikan kuvvetleriyle karşılaştılar ve 8 Ağustos günü Yüz Gün Taarruzu olarak bilinen geniş kapsamlı İtilaf Devletleri harekâtı başladı. Mirbach ve Eichorn suikastlarına dikkat çekici bir şekilde pek ses çıkarmayan Alman hükümeti, bunun yanı sıra Rusya'ya saldırmayacaklarına dair bir teminat da verdiler. Bu da Troçki'nin kalan Letonya taburlarını batıdan Volga'ya, bilhassa da Kazan'ın geri alınması için başlatılan muharebe bölgesine kaydırmasına imkân sağladı.

Kazan'ın 7 Ağustos günü Beyazların kontrolüne düşmesinin hemen ardından, Larisa Reisner de dahil olmak Kızıl kuvvetler Sviazhks köyünün ve adını buradan alan demiryolu istasyonunun yaklaşık yirmi kilometre batısına çekildiler. Raskolnikov evvela esir alındı fakat daha sonra kaçıp kurtulmayı başardı. Kazan'ın kaybedildiği haberini alan Troçki çılgınca bir tepki verdi. Şehrin düşüşünden kırk sekiz saat sonra zırhlı trenini hazırlatıp cepheye gitti. Bu tren, tekerlekli bir karargâhtan fazlasıydı. Petrograd'dan iki yüz kadar gönüllünün yanı sıra farklı vagonlarda bir radyo istasyonu, elektrik jeneratörleri, baskı makineleri ve bol miktarda yakıt stokuna sahip beş adet de otomobil bulunuyordu. Yine bazı vagonlarda yedek silahlar, mühimmat, postallar ve üniformalar vardı. Vagonlardan birisi firarileri ve korkakları yargılamak üzere bir

devrim mahkemesi olarak hazırlanmıştı. Başka bir tren ise sığır taşıma vagonlarına doldurulmuş süvarilerle öndekini takip ediyordu. Monte edilip kullanılmak üzere sökülmüş halde nakledilen bir uçak dahi vardı. Troçki, cephedeki askerlerle birlikte kalma niyetini açıkça belli edercesine trenini Moskova'ya geri gönderdi.

Kazan'ın düşüşünden yalnızca birkaç gün sonra Troçki ve Vatsetis 3.Ordu'ya Perm'den Ekaterinburg'a uzanan demiryolu boyunca ilerleme emri verdiler. Karargâh erkenden zafer havasına girip şöyle bir rapor gönderdi: "Düşman geri çekilirken demiryollarını tahrip etmekte. İşçi sınıfının düşmanlarına ölüm!"[210] Kuzey Urallar Cephesi'ndeki 3. Ordu'ya Reingold Berzin komuta ediyordu. Ordu komutanı, Baltık Filosu'na mensup 1. Seferi Görev Kuvveti'nin eğitimsiz ve disiplinsiz denizcileriyle büyük sorunlar yaşıyordu. Bu birlik Perm'den sevk edilmiş ve Sarga'da tertiplenmekle görevlendirilmiş; fakat vaktinin çoğunu yemeklerden ve gördükleri muameleden şikâyet edip gösteriler yaparak harcamıştı. Aslında trenlerinden inmeyi hiç istememişlerdi ve personelin çoğu birtakım zührevi hastalıklardan mustarip olduğunu söylemişti. Beyazların tehdidi altındayken komşu birliklerden yardım istediklerinde, iddialarına göre şöyle bir olay yaşanmıştı: "Fakat Velikie Lukie birliği şöyle dedi: 'Açız, yedi gündür çarpışıyoruz ve kimse bize destek vermiyor. Çıplak ellerimizle kimi nasıl destekleyelim? Mühimmatımız da yok.' Ardından komutanlarının bütün evrak ve paraları alıp kaçtıklarını anlatmaya başladılar. Bunun apaçık bir ihanet olduğunu, bu yüzden de desteğe gelmeyeceklerini söylediler."[211]

Baltık denizcileri bir protesto gösterisi daha yaptılar ve ardından tekrar eğitim yapmak üzere Petrograd'a dönme kararı aldılar: "Bu durum 3. Ordu'nun komutanı Yoldaş Berzin'e iletildi. O da bütün denizcileri topladı ve onları, muharip bir güç olarak değilse bile, savaştan kaçmaya yeltenenleri engellemekle görevli bir tıkama kuvveti olarak cephede kalmaya ikna etmeye çalıştı. Denizciler bunu kabul etmedi ve ona eğitim için ayrıldıklarını, daha sonra savaşmak için döneceklerini söyledi. Yoldaş Derzin de 'Siz denizcileri zorla burada tutamam, bundan sonra yapabileceğim tek şey durumu Petrograd'daki yoldaşlara bildirmek,' diye yanıtladı."[212]

Troçki'nin de yakında fark edeceği gibi Kızıl Ordu askerlerini ve denizcilerini cephede tutmak yalnızca Kuzey Urallar Cephesi'nde bir problem değildi. Larisa Reisner, Sviazhsk'dan Hızır gibi yetişip gelen

Troçki'ye âdeta tapıyor ve şunları yazıyordu: "Troçki yanımızdayken yaralarımıza falan aldırmaz, son kurşunumuza kadar ölümüne savaşabilirdik. Fransız Devrimi'nin en kahramanca hikâyelerini andıran söz ve hareketleriyle savaşın kutsallığı kavramını ete kemiğe büründürmeyi başarıyordu."[213] Reisner'in Troçki'ye karşı böyle yoğun duygular beslemesinin sebebi yalnızca askerlerin moralini yükseltmek üzere getirdiği silah ve malzemeler değil, onun güçlü liderliğine ve teşkilatlanma dehasına duyulan ihtiyaçtan da kaynaklanıyordu. Burada "güçlü liderlik" komutanları ve alay komiserlerini, cepheden kaçmaya yeltenen tüm askerle beraber infaz edebilme yetkisi anlamına geliyordu.

Albay Kappel geri bölgelerine beklenmedik bir taarruz gerçekleştirdiğinde, Victor Serge "Panik şimdi Kızıl Kuvvetleri esir aldı,"[214] diye yazıyordu. Troçki, Vatsetis komutasındaki savaşabilecek yaklaşık on bin askerden geriye yalnızca beş yüz adam kaldığını görünce afalladı. Kaçanların çoğu çaresizce Volga Filotillası'nın deniz taşıtlarına binmeye çalışıyordu. Troçki'nin beraberinde getirdiği iki yüz Komünist Parti gönüllüsünden en az yirmi yedisi korkaklık suçlamasıyla vuruldu. Troçki elbette bu Komünistleri diğerlerine ibret olsun diye infaz ettirmişti. Aynı zamanda Albay Kappel'in başına elli bin ruble ödül koydu.[215] Reisner, notlarında o günlerdeki görkemli imajını zedeleyebilecek mahiyetteki hiçbir olaydan bahsetmiyordu.

Troçki, kendi saflarının gerisine makineli tüfekler mevzilendirmek de dahil olmak üzere en katı tedbirlere başvurmaya başladı. Bu tedbir Kerenski Tarruzu esnasında da uygulanmış ve Bolşevikler Keresnki'yi bundan ötürü telin etmişti. Emir verilmeksizin yapılabilecek geri çekilmeleri engellemek adına Komünist kadrolardan "tıkama kuvvetleri" teşkil edilmesi Kızıl Ordu'da standart bir uygulama haline gelecekti. Bu gaddarca tedbire Raskolnikov'un Volga Filotillası'ndan gelen gambotların, ilave topçuların ve bombacıların desteği de eklenince Kazan'ı hedefleyen askerlerin direnci arttı. Elbette bu, cepheye gönderilmiş olan denizcilerin kendilerine olan güveninin arttığı anlamına gelmiyordu. Baltık Filosu komutanı, 5. Ordu karargâhına Raskolnikov'a hitaben bir mesaj gönderdi: "Mayın Tümeni'nden beş yüz kişilik bir Komünist denizci grubu Sviazhsk'a varmak üzere bugün, yani 26 Ağustos saat 20.00'da yola çıkacaktır. Bunlarla birlikte on da subay gönderilecektir; fakat ne Deniz Kuvvetleri Komutanı ne de Kronstadt Donanma Komiseri bu subaylara kefil olabilmektedir. Onları yakından takip

etmeniz önerilmektedir. Size verebileceğimiz tek talimat her bir ihanet için en az beş subayı infaz etmeniz olacaktır."[216]

Savaş Halk Komiseri, süvari mihmandarları hakkında daha çok şey öğrense muhtemelen şaşıp kalırdı. Üsteğmen Raczynski bir Çeka hapishanesindeyken "hürriyetinin yolunun Bolşevik ordusundan geçtiğine"[217] kanaat getirip diğer Polonyalı lejyonerlerle birlikte gönüllü olarak Bolşeviklere katılmıştı. Sovyet makamları da bu "vazifeşinas yoldaşları" Kızıl Ordu'nun Kızıl Polonyalılardan kurulu Mazovya Uhlan Alayı'na memnuniyetle göndermişti. Deneyimli bir süvari subayı olan Raczynski bir süre sonra terfi etti ve diğer gizli lejyonerleri de birliğine aldırttı. Bu birlik eve dönme fırsatı doğmaz "Polonya'ya kaçma" kararı aldı. Yeni görevleri Troçki'ye mihmandarlık etmekti ve bu görev onlara korkusuzca bir plan tasarlama fırsatı sunuyordu. "Askerleri nezdinde 'savaşan bir başkomutan' imajı oluşturarak onları etkilemeye çalışan Troçki, koruma ekibiyle birlikte cephede sık sık devriyeye çıkar, hatta zaman zaman düşmanın boş bıraktığı koridorlardan geçerek geri bölgelerine küçük çaplı baskınlar icra ederdi." Fakat Polonyalıların kaçırma planlarını hazırladıkları gün Kızılların beklenmedik bir taarruzuyla her şey alt üst oldu. Raczysnki bir felaketi kıl payı önledi ve Polonyalılar planlarının emarelerini ortadan kaldırmayı başardılar. "Polonya'ya kaçma" fırsatları daha sonra yeniden doğacak ve nihayetinde 1. Kosciuszko Alayı'na katılacaklardı.

Uçsuz bucaksız Avrasya topraklarında gerçekleşen iç savaşta üstünlüğü bir o taraf bir bu taraf ele geçiriyordu. Bölgeler arasındaki mesafeler çok uzun olduğundan taraflardan biri belirli bir ilerleme kaydettikten sonra ele geçirdiği topraklar kontrol edemeyeceği kadar büyüyor, ardından da bu taraf ricat etmek durumunda kalıyordu. Çekler mayıs, haziran ve temmuz aylarında kaydettikleri göz alıcı başarıların ardından yorulduklar ve moralleri zayıfladı. Bunun sebebi biraz da gerici subaylarla müttefik haline gelmiş olmaktan hoşlanmamalarıydı. Sosyalist Devrimcilerle yakınlaştılar; fakat köylülerden yeteri kadar destek alamıyor olmasından ötürü *Komuç*'un günleri artık sayılıydı ve bu da Çeklerin tekrar eve dönmeyi düşünmesine sebep oluyordu.

Metanetli ve soğukkanlı bir adam Vatsetis bu esnada Volga üzerindeki hâkimiyetini sağlamlaştırmış ve birliklerini yeniden tertiplemişti. Troçki, intikam çağrısı yapan heyecanlı konuşmalarıyla yeniden teçhiz

edilmiş olan 5. Ordu'nun öfkesini ve savaşma azmini harekete geçirdi. Volga'da düşmanlarını mağlup etmek zorundaydılar. Kazan askerî fabrikasında çalışan işçiler, muharebelerin şehrin kıyılarına kadar ulaşmasıyla birlikte "Haydi Kazan'a!" sloganlarıyla Beyazlara karşı ayaklandılar. Çok sayıda insan katledildi. Nihai taarruz altı gün sonra gerçekleşti ve hayatta kalan Beyazlar gemilere binip Volga üzerinden ricat ettiler.

11 Eylül günü, yani Kızılların Kazan'ı ele geçirmesinden bir gün sonra Troçki şehirdeki en büyük tiyatro salonuna doluşan büyük bir kalabalığa hitap etti. Kendisinden üçüncü tekil şahıs olarak bahsettiği konuşmasında, Volga'daki Çek isyanı ve tüm diğer kalkışmaların tamamıyla İngiliz ve Fransızlar tarafından planlanmış olduğunu fikrine kafayı takmış olduğu anlaşılıyordu: "İtilaf Devletleri karargâhının ve Kazan'dakilerin planları şöyleydi: Lenin'i öldürmek ve o an Sviazhsk istasyonunda treniyle beklemekte olan Troçki'canlı ele geçirmek. Lenin'i öldürmek üzere Kappel gönderildi. Troçki'nin icabına ise Lebedev'le beraber Savinkov bakacaktı."[218] Gerçekte ise Tyurlema yakınlarında gerçekleşen muharebelerde bir mühimmat trenini havaya uçurmayı başarıp Troçki'yi kıl payı elinden kaçıran Savinkov değil Kappel'di. Troçki, kendisinin öldürülmesi ya da yakalanması konusunda başarısız olunmasını iç savaşın dönüm noktası olarak görmekten kendini alamıyordu.

"O günlerde Yoldaş Troçki, şüphesiz, ölümün kıyısında geziniyordu..." diye devam ediyordu Troçki, "...ama yalnızca Troçki mi? Bana sorarsanız Tyurlema yakınlarında mağlup olsaydık yalnızca Rus halkının değil toplumsal devrimin de sonu gelmiş olacaktı. Burada elde edecekleri başarı düşmanlarımızın kuvvetini ona katlayacaktı. Kazan'dan ilerlemeye devam edecekler, birkaç şehir daha ele geçirecekler, ardından da Moskova ve Petersburg'da bir isyan düzenleyeceklerdi... Biz de Tyurlema'da çok şey kaybettik ama Beyazlar her şeylerini kaybettiler."

Tukaçevski'nin 1. Ordusu ertesi gün, yani 12 Eylül'de Volga'nın doğu kıyılarındaki Simbirsk'te bir köprübaşı tesis etti. Adamlarının bir kilometrelik köprüyü düşmanın yoğun ateşleri altında geçmesi sonucu Tukaçevski ağır bir zayiat verdi. Bu köprübaşının tesis edilmesi sayesinde nehrin her iki kıyısından Samara'ya doğru birer yaklaşma istikameti açıldı. Bu, *Komuç* için sonun başlangıcı anlamına geliyordu. Halk Ordusu'ndan firar edenler toplu halde Kızıl Ordu saflarına geçmeye başladılar.

Üstünlüğün taraflar arasında sürekli el değiştirmesi hadisesi Kızıl ve Beyaz filotillaları arasında gerçekleşen nehir muharebelerinde de aynen

geçerliydi. Raskolnikov'un takviye edilmiş Volga filotillası Kazan'ı geçip altmış kilometre kadar ilerleyerek Volga ve Kama Nehirlerinin birleşim noktasında kadar geldi. Kama'daki Beyaz kuvvetlerin bir mensubu şöyle aktarıyordu: "Bizden daha iyi teçhiz ve teşkil edilmiş olan Bolşevik filotillası Baltık'tan getirilen zırhlı sürat teknelerine sahipti ama bunlar nehirde manevra yapmakta zorlanıyordu, bu yüzden de belli bir mesafede beklemeyi tercih ettiler. Akıntıya göre nehrin bizden aşağıda kalan kısımlarında kalıyor, bu yüzden de kullandığımız yüzer mayınlardan çekiniyorlardı."[219]

Beyazların deniz taşıtlarının çoğu, ön güvertelerine birer makineli tüfek monte edilmiş ve derme çatma bir zırhla donatılmış şileplerdi. Bunlara Çarlık yanlısı denizci subaylar komuta ediyor, güvertede topçular bulunuyor, güverte altındaki makineciler ve ateşçileri ise bölge halkından seçiliyordu. Perm'de yakıt ikmali yapıp "dost birliklere destek vermek ve Kızıl Filo'nun Kama'da kontrolü ele geçirmesini engellemek maksadıyla"[220] Kama boyunca ilerlemeye devam ettiler. Bununla birlikte, muhabere yetersizliği ve cephe hattının günde güne nereye kaydırıldığını dahi bilmemelerinden ötürü kara birliklerine nadiren destek verebildiklerini de ifade ediyorlardı.

Larisa Reisner, Kama'daki muharebeler esnasında bulabildiği her fırsatta gelecekti en meşhur kitabı olacak olan "Cephe"yi yazmaya devam ediyordu. Kaşinli Kızıl denizcilerden müteşekkil bir çıkarma grubu Aşağı Volga'daki Çistay şehrini ele geçirmeyi başardı, burada bir de de at çiftliği bulunuyordu. Biniciliği iyi bilen Reisner buradaki atlardan birkaçına el koyup denizcilerden bazılarını da eğiterek bir atlı keşif birliği kurdu.

Kızıllar açısından iç savaşın en kritik anı geçilmiş ve bir şekilde buradan sağ çıkılmıştı. Bir değerlendirme raporunda şu ifadeler yer alıyordu: "Düşman tarafından ele geçirilmiş olan en önemli noktaların tamamı sonbahar itibarıyla geri alınmıştı. Volga'nın orta kesimleri de tekrar ele geçirilince Sovyet devleti rahat bir nefes aldı."[221] Kızılların en büyük avantajları stratejik konumlarıydı, Beyazların bir kez daha zafere yakın gibi görünecekleri 1919 yılında da durum böyle olacaktı. "Merkez ile taşra arasındaki etkin demiryolu şebekesi sayesinde komuta kadememiz birlikleri bir cepheden diğerine kaydırmayı başarabildi. Napolyon'un tüm kuvvetleri belirli bir noktada yoğunlaştırma taktiğini uyguladılar ve düşman ordularını tarumar edip onların bir araya gelmesine engel oldular."

19

Volga'dan Sibirya'ya

Sonbahar, 1918

Çekler ve Kappel kuvvetlerinin 7 Ağustos günü Kazan'ı ele geçirmesinden hemen sonra kuzeydoğu yönünde, Perm istikametinde yeni bir Bolşevik karşıtı isyan patlak verdi. Bu defa İjevsk ve Votkinsk askerî fabrikalarında çalışan işçiler ayaklanmıştı ve bu durum Kızıllar adına utanç vericiydi. İşçilere Kızıl Ordu'ya katılma emri verilmiş, lakin hep bir arada görev yapmalarına da müsaade edilmemişti. Çoğunluğu Menşevik ve Sosyalist Devrimci olan işçilere bölgedeki Çarlık yanlısı subaylar da katılınca bölgedeki Bolşevik azınlık tabanları yağlamıştı.

İsyanı bastırma görevi Kama Nehri kuzeyinde bulunan Berzin komutasındaki 3. Ordu'ya verildi; fakat Kızılların bu denli zayıf olduğu bir ortamda onun da yapabileceği pek bir şey yoktu. Kurucu Meclis'in Samara *Komuç*'u ile birleştirmek üzere bir Kama Bölgesi *Komuç*'u kurulması fikri ortaya atıldı. Eylül'ün ikinci haftasında Vatsetis'in Kazan'ı ele geçirmesinin ardından, Berzin'e İjevsk ve âdeta bir mühimmat deposu olan komşu şehri Votkinsk'in icabına bakması emredildi. Troçki askerî fabrikaların kontrolünün Beyazlara geçmesini engellemeye kararlıydı.

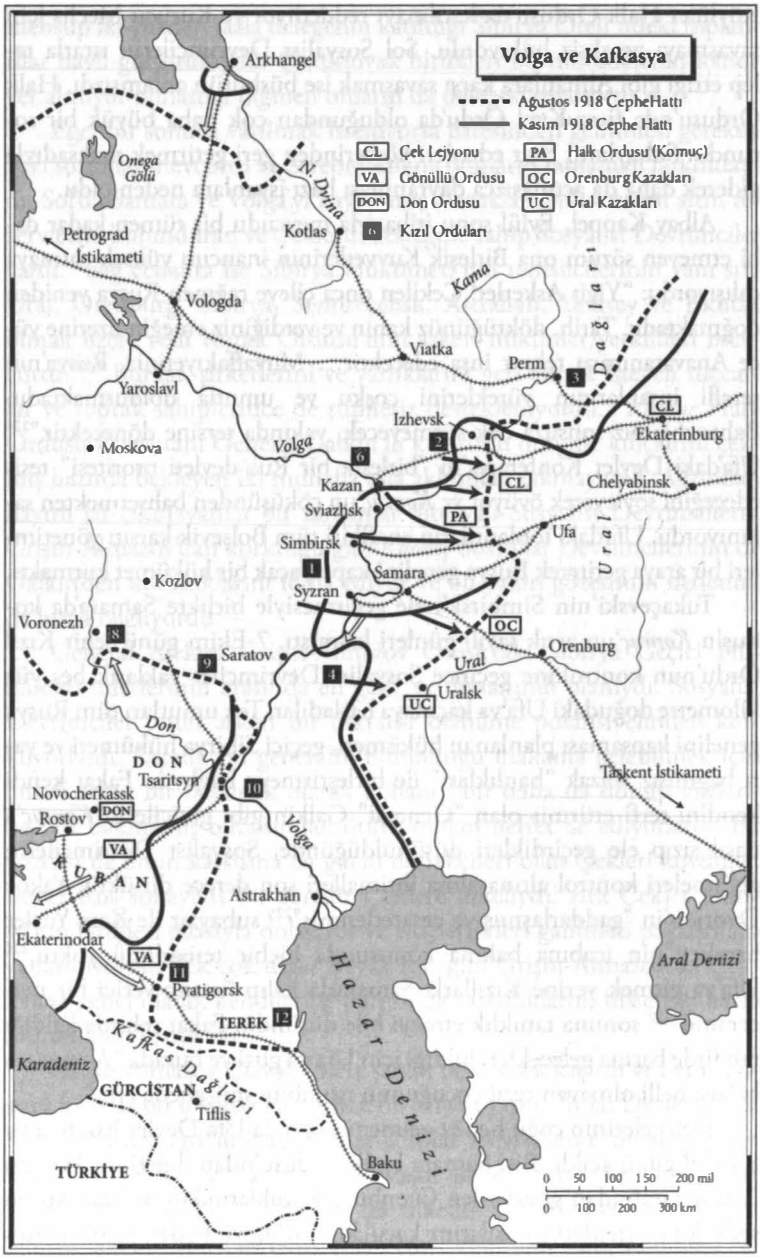
Berzin, hepsi de Yuri Aplok adında bir Letonyalının emrinde olmak üzere Kızıl Muhafızlar, Baltık denizcileri ve Çinli enternasyonalistlerden oluşan karman çorman bir kuvvet sevk etti. Kızıl Muhafızlar ve denizciler Kama'nın kuzey kıyılarına yaptıkları çıkarma esnasında işleri berbat ettiler ve çok sayıda zayiat vererek geri çekilmek zorunda kaldılar. Aplok takviye kuvvet talep etti. Berzin seksen kişilik bir kuvveti derhal gönderebileceğini, ertesi gün de 350 Çinliden oluşan bir birlik sevk edebileceğini söyledi. Bu Çinliler akıntı yönüne göre Votkinsk'in biraz yukarısında bulunan Babki köyüne çıktı. Fakat öncekilere çok daha disiplinli olsalar da isyancılar şehirdeki kilisenin çan kulesine makineli tüfekler mevzilendirmişti ve Çinliler botlara binip kaçmak zorunda kaldılar.

Kızılların Orta Volga ötesindeki takviye kuvvetleri, Kama bölgesinde İjevsk ve Votkinsk isyancıları için Kama işleri zorlaştırıyordu. Yeteri kadar gönüllü bulamayınca kimilerini zorla silah altına almışlardı ve bunların çoğu Kızılların tarafına geçti. Hayati ham maddelerden yoksun olan fabrikalar yalnızca kendilerine yetecek kadar mühimmatı dahi üretemiyordu. Kızıl Ordu ekim ayı başlarında Kama Nehri üzerinde, İjevsk güneyinde bulunan Sarapul şehrini ele geçirdi. 7 Kasım'da gerçekleşen kritik muharebede isyancılar boş tüfeklerle, denetleme düzeninde ve muhtemelen bando eşliğinde ilerliyordu. Kimi Kızıllar cesaretini yitirip kaçsa da muharebenin sonucu ortadaydı. İsyancılar Votkinsk'e çekildi ve burası da 11 Kasım'da, yani Avrupa batısında ateşkesin sağlandığı gün düştü.

Berzin ve Sibirya-Volga Cephesi'ndeki diğer Komünist komutanlar denizcilerden aldıkları takviyelerle hâlâ sorun yaşıyordu. Moskova'ya gelen bir raporda şu ifadeler yer alıyordu: "300 kadar seferber edilmiş denizci geldi. Bu personelin çoğunluğu düşük niteliklidir. Bunları mevcut birliklere tevzi etmek imkân dahilinde değildir. Bunun haricinde, aralarında pek çok hasta ve fizikî olarak kötü durumda olanlar vardır... Bölgede görevli heyetlere bunları cepheye sevk etmeden önce tıbbi muayeneye tabi tutmalarını emredebilir misiniz?"[222] Gelen kırk kişilik bir gruptan en az yirmi sekizinin hastaneye sevk edilmesi gerekiyordu.

Komünist bürokratlar yalnızca yeterli miktarda takviye kuvvet oluşturmaya odaklanıyor, bunların niteliği ile pek ilgilenmiyordu. Baltık Filosu başkomutanı Flerovski Moskova'da bulunan Antonov-Ovseenko'yu ikaz etme gereği duydu: "Dört bin civarında asker geldi, gelmeye de devam ediyorlar. Karadeniz ve Akdeniz donanmalarının yanı sıra Moskova'dan gelen silahlı birlik, oluşturduğu kötü izlenimle ön plana çıkıyor. Politik eğitim ve disiplin eğitimi vermeksizin bu adamları cepheye göndermek imkânsız, halihazırda tüm çabamızı da buna vakfediyoruz."[223] Deniz piyadelerindeki dökümtüleri saymazsak Volga Cephesi'ndeki Kızıl Ordu unsurlarının mevcudu 700 bini buluyordu. Buna Letonya alayları da dahildi ve burada toparlanan kuvvet Batı Cephesi'ni neredeyse tamamen personelsiz bırakmıştı.

Orta Volga bölgesinde Kazan'ın ve Simbirsk'in Kızıllara kaybedilmesi *Komuç*'un Sosyalist Devrimcileri için hayli moral bozucu bir gelişmeydi.

Volga ve Kafkasya
Ağustos 1918 Cephe Hattı
Kasım 1918 Cephe Hattı
CL Çek Lejyonu
VA Gönüllü Ordusu
DON Don Ordusu
6 Kızıl Orduları
PA Halk Ordusu (Komuç)
OC Orenburg Kazakları
UC Ural Kazakları
Arkhangel
Onega Gölü
N. Dvina
Kotlas
Petrograd İstikameti
Vologda
Yaroslavl
Moskova
Viatka
Kama
Perm
Ural Dağları
Izhevsk
Ekaterinburg
Volga
Kazan
Sviazhsk
Simbirsk
Samara
Syzran
Chelyabinsk
Ufa
Ural
Kozlov
Voronezh
Saratov
Orenburg
Uralsk
Don
DON
Tsaritsyn
Novocherkassk
Rostov
KUBAN
Astrakhan
Ekaterinodar
Pyatigorsk
TEREK
Kafkas Dağları
Karadeniz
GÜRCİSTAN
Tiflis
TÜRKİYE
Baku
Hazar Denizi
Aral Denizi
Taşkent İstikameti
0 50 100 150 200 mil
0 100 200 300 km

Köylüler Halk Ordusu'na katılmayı reddediyor ve Kurucu Meclis için savaşmayı gereksiz buluyordu. Sol Sosyalist Devrimcilerin ısrarla talep ettiği gibi Almanlara karşı savaşmak ise büsbütün anlamsızdı. Halk Ordusu'nda firar Kızıl Ordu'da olduğundan çok daha büyük bir sorundu. Subayların firar edenleri köylerinden geri getirmek maksadıyla giderek daha da acımasızca davranması bazı isyanlara neden oldu.

Albay Kappel, Eylül sonu itibarıyla mevcudu bir tümen kadar dahi etmeyen sözüm ona Birleşik Kuvvetlerinin inancını yüksek tutmaya çalışıyordu: "Yiğit Askerler! Çekilen onca çileye rağmen Rusya yeniden doğmaktadır. Tarih, döktüğünüz kanın ve verdiğiniz emeğin üzerine yüce Anavatanımızı tekrar inşa edecektir... Muvaffakiyetiniz, Rusya'nın şerefli insanlarının yüreklerini coşku ve umutla doldurmaktadır. Bahtsızlığımız sonsuza dek sürmeyecek, yakında tersine dönecektir."[224] Ufa'daki Devlet Konferansı'nı "birleşik bir Rus devleti otoritesi" tesis edeceğini söyleyerek övüyor ve *Komuç*'un çöküşünden bahsetmekten sakınıyordu. Ufa'daki toplantıların anafikiri tüm Bolşevik karşıtı yönetimleri bir araya getirerek Rusya genelini kapsayacak bir hükümet kurmaktı.

Tukaçevski'nin Simbirsk'i ele geçirmesiyle birlikte Samara'da konuşlu *Komuç*'un artık sayılı günleri kalmıştı. 7 Ekim günü şehir Kızıl Ordu'nun kontrolüne geçince Sosyalist Devrimciler yaklaşık beş yüz kilometre doğudaki Ufa'ya kaçmaya başladılar. Tek umutları tüm Rusya genelini kapsaması planlanan hükümeti, geçici Sibirya hükümeti ve yarı bağımsız Kazak "hanlıkları" ile birleştirmeye bağlıydı. Fakat kendi kendini terfi ettirmiş olan "General" Galkin gibi gericilerin *Komuç*'a nasıl sızıp ele geçirdikleri düşünüldüğünde, Sosyalist Devrimcilerin gelişmeleri kontrol altına alma ihtimalleri son derece düşüktü. Yakov Dvorjets'in "gaddarlaşmış ve cesaretlenmiş"[225] subaylar ile Kara Yüzler hareketi"nin icabına bakma konusunda hiçbir tereddüdü yoktu.[226] Ufa'ya gitmek yerine Kızıllarla Samara'da kalıp "utanç verici bir maceranın"[227] sonuna tanıklık etmeyi bile düşündü. Fakat şehirde kaldığı takdirde başına gelecekleri bildiği için Ufa'ya gitti ve burada "*Komuç*'un babası belli olmayan rezil çocuğunun ıstırabını müşahede etti."

Delegelerinin çoğu henüz gelmemiş olsa da Ufa Devlet Konferansı 8 Eylül günü açıldı. Biri Samara Halk Ordusu'ndan diğeri de Ataman Dutov tarafından gönderilen Orenburg Kazaklarından müteşekkil iki şeref kıtası trenlerin bazılarını karşıladı. "Bolşeviklerden temizlenmiş topraklara yayılmış olan türlü idari, siyasi, etnik ve toplumsal gruplara"[228]

mensup iki yüzden fazla delegenin katıldığı Sibirya Oteli'ndeki toplantılar hayli gürültülüydü. Çekoslovak birlikleri bu mücadelenin içinde yer almıyor olmasına rağmen onların da delegesi mevcuttu.

Eğer bir sonuca varılmak isteniyorsa üstesinden gelinmesi gereken bazı sorunlar mevcuttu ve Serebrennikov bunların tamamen farkındaydı. Sol'da Samara ve Volga'yı kaybetmiş olmakla birlikte halen altın rezervlerini bulunduran ve Çeklerin desteğine sahip Sosyalist Devrimciler vardı. "Sağ cenahta ise Sibirya Hükümeti'nin temsilcilerinin yanı sıra Ural, Orenburg, Sibirya, Semireçensk, Astrahan, Yenisey ve İrkutsk olmak üzere yedi Kazak Ordusu'nun askerî hükümet yetkilileri mevcuttu."[229] Bunlar, şirketlerini ve varlıklarını geri almak isteyen tüccarlar ve toprak sahiplerince de şüphesiz destekleniyordu. "*Komuç* Halk Ordusu Komutanı General Galkin'in kapısının önünde kılıçlarını çekmiş hazırda bekleyen iki muhafız asla aklımdan çıkmayacak. Ağzından hayırlı laf çıkmayanlar bir zamanlar Sibiryalı Sosyalist Devrimcilerin Grişin-Almazov'dan korktuğu gibi *Komuç* Sosyalist Devrimcilerinin de Galkin'den korktuklarını iddia ediyor ve bu yakın gözetimin nedenini de buna bağlıyordu."

General Aleksei Grişin-Almazov Omsk'taki Sibirya Geçici Hükümeti liderlerinin arasında en genç ve donanımlı olanıydı. Sosyalist Devrimciler onun askerî bir diktatör olabilme potansiyelinden korkuyorlardı. Üstelik bu generalin bulunduğu makama gelebilmek için onları âdeta bir basamak olarak kullanıp bir daha da dönüp yüzlerine bile bakmamış olmasından ötürü ondan nefret de ediyorlardı. Bu yüzden de onun karşısına en güçlü destekçileri olan Çekleri koydular. Beyaz Rus subayları bir süredir Çeklere öfkeliydi; zira Çekler Sibirya'nın fatihleri edasıyla dolaşıyor ve elde ettikleri ganimeti paylaşmaya yanaşmıyordu. Pek çok diğer Beyaz Rus gibi Grişin-Almazov da Çekleri ve genel olarak kendilerine patronluk tasladıklarını hissettiği batılı müttefikleri sevmezdi.

Grişin-Almazov Çelyabinsk'te şarabı biraz fazla kaçırdı ve hem akılsızca hem de bir o kadar isabetsizce bir duyarı yaptı: "İtilaf Devletlerinin Rusya'ya duyduğu ihtiyaç, Rusların İtilaf Devletlerine duyduğundan fazladır; zira Rusya halihazırda savaşın kaderini belirleyici nitelikte bir taze kuvveti toparlayabilecek tek ülkedir."[230] Bu da yetmezmiş gibi Sibirya'daki kıdemli Çek temsilcisine şöyle dedi: "Siz Çekler buraları beğenmiyorsanız ayrılabilirsiniz." Sosyalist Devrimcilerin de desteğini alan

Çek ve İtilaf Devletlerinin baskıları sonucunda Grişin-Almazov görevden el çekmek durumunda kaldı; fakat Beyaz Rus askerî bürokrasisinde çoğu zaman olduğu gibi yerine daha da muhafazakâr bir subay getirildi.

Ufa Konferansı Samara ve Omsk olmak üzere iki zıt kutba doğru hızla ayrışmaya başladı; bunlardan birisi Kurucu Meclis diğer ise askerî bir diktatörlük idealini temsil ediyordu. Konferans, pek de ikna edici olmayan bir Direktörlük kurulmasına yönelik bir uzlaşma ile 23 Eylül günü sona erdi. Beş kişiden oluşan bu Direktörlük'ün üyeleri iki Sibiryalı liberal Vologodski ve Vinogradnov, iki Sosyalist Devrimci Avksentiev ve Zenzinov, bir de Sosyalist Devrimcileri desteklediği düşünülen General Boldirev'di. Görünürde Sosyalist Devrimciler avantajlıydı ama bu durum fazla uzun sürmeyecekti.

Vologodski tüm Rusya'yı temsil edecek yeni Bakanlar Konseyi'ni kurmakla görevlendirildi. Bu süreç, sonu gelmeyen tartışma ve entrikaların arasında yaklaşık on beş gün boyunca devam etti. Atmosfer bir kez daha son derece gergindi. Sibiryalılar Sosyalist Devrimcilerin kâğıt üzerindeki avantajlı konumundan rahatsızlık duyuyordu. General İvanov-Rinov Sibirya Ordusu Komutanı olarak Grişin-Almazov'un yerini alır almaz, yeni hükümete danışmaksızın subay üniformalarında apolet kullanılması uygulamasını geri getirdi. Bunu "pek çoğu yalnızca askerî değil aynı zamanda siyasi önemi haiz"[231] bir dizi yeni düzenleme izledi.

Apoletlerin geri getirilmesi Beyaz kuvvetlerin askerî kabiliyetlerini geliştirmekte pek bir işe yaramadı. Kasım ayının ilk haftası itibarıyla Kızıl Ordu Samara'dan başlayıp Ufa'ya yalnızca yüz kilometre mesafede bulunan Bolşaya Ustiyuba köyüne kadar ilerlemeyi başardı. Geri çekilen Beyazlar küçücük de olsa bir başarı kaydetmenin peşindeydi. Yüzbaşı Shein komutasındaki Orenburg Kazağı bölüğü, ilerleyen düşmanın geri bölgesine baskın şeklinde bir taarruz icra edip onları "telaşla geri çekilmeye"[232] mecbur bıraktı ve bu büyük bir zafermiş gibi duyuruldu. Albay Kappel bile başarı gibi kutlayabileceği bir gelişme arıyordu. Bunlardan birisi, 1. Kazan Tüfek Alayı'na mensup bir keşif müfrezesinin "bir Maxim makineli tüfeği ile beş piyade tüfeği ele geçirip"[233] dönmesi oldu. Sibirya Ordusu domdom kurşunlarının kullanılmaması için Kızıllara bir ihbarname gönderdi: "Sibirya Hükümeti askerlerinin patlayıcı fişek ve ucu kertilmiş mermilerle yaralandıkları ve bunların Kızıl Ordu askerlerinin üzerinde bu mühimmattan bulunduğu tespit

edilmiştir. Üzerinde bu tür mühimmatla esir düşecek askerleriniz merhamet gösterilmeksizin vurularak öldürülecektir."[234] Sibirya'da hem Kızıllar hem de Beyazlar kurbanlarının cesetlerini yol kenarlarındaki ağaçların dallarına asıyordu. Sayıları giderek artan kurtlar bu cesetlerin ayaklarını yemeye başlamıştı.

Savaş asıl korkunç yüzünü henüz göstermemişti. Sibiryalı Kazaklar silah altına alındıkları ilk andan itibaren zalimce eğitiliyor, kabul törenlerinde bile katliam yapılıyordu. S.A. Zaborski, dokuz yıl sonraki ifadesinde şöyle diyordu: "1918 yılı Ekim ayında Ataman Annenkov komutasında görev yapmak üzere silah altına alındım. Yeni gelenler bölüklere dağıtıldı... Bizim alay Semipalatinsk bölgesine gönderildi. Troitskoye köyüne ilerlerken yolda küçük bir muharebeye tutuştuk. Birlik komutanımız Yüzbaşı Zotik çatışmanın ardından istisnasız herkesi süngüleyerek öldürüp köyü ateşe vermemizi emretti ve bu emir yerine getirildi."[235]

1. Sibirya Kazak Alayı'nda görev yapmış olan Ataman Annenkov, iç savaş kariyerine Omsk yakınlarında küçük bir birlik teşkil ederek başlamıştı. 1918 yılının sonbaharında yolu üzerindeki isyancı köylere büyük bir gaddarlıkla saldıra saldıra ve halkı katledip mallarını talan ede ede güneye doğru ilerledi. Resmiyetten uzak bir anlayışı vardı. Selamlama şekli sıradan bir el sallamaya benziyordu ve subayları "birbirlerine ve atamana 'vy' yerine 'ty'[236] ile hitap ediyordu."[237] Bununla birlikte, "Ölüm Hussarları", "Mavi Uhlanlar" ve "Atamanın Can Fedaileri" gibi isimlere sahip alaylar kuran Annenkov'un yücelik sanrıları içerisinde olduğu da ortadaydı. Subaylar, "bir tarafı göz hizasına kadar inen kâküller uzatıp ataman tipi bir saç tarzı benimsemişti."

Subaylarından birisi Annenkov hakkında daha sonradan şöyle yazacaktı: "Annenkov harika bir süvariydi, tüfek nişancılığı mükemmeldi, kılıçta ustaydı ve fiziksel olarak çok güçlüydü. İnce yapılı, genç ve yakışıklıydı; uzun lafın kısası tepeden tırnağa tam bir askerdi. Daima sakin ve dengeli görünürdü. Onunla görüşmeye gelen birisi arkasını dönüp giderken biraz önce kendisini dikkatle dinleyen Ataman'ın, peşine iki infazcı gönderip defterini dürdüreceğini aklına dahi getirmezdi. Bununla birlikte, stratejiden anlamazdı."[238] Bu subayın, bir sonraki hamlesinden de anlaşılacağı gibi Annenkov'un korkunç bir psikopat olduğunu da eklemesi gerekirdi.

Uzun bıyıklı ve kuşkulu bakışlı Ataman Semenov, Annenkov'un iyi tarafını görememişti. Karargâhını Trans-Sibirya Demiryolu üzerinde, Baykal Gölü'nün güney kıyılarının yaklaşık beş yüz kilometre ötesinde bulunan Çita'ya kurmuştu. Semenov'un buradaki idaresi hazcı bir yozlaşmadan mustaripti; sınırsız şampanyası, Avusturya-Macaristanlı harp esirlerinden kurulu şahsi orkestrası ve sayısız metresi vardı. Harbin gece kulübünde şarkıcı olan gözdesi Maşa bir Yahudi'ydi ve buradan da anlaşılabileceği gibi müttefiki Baron von Ungern-Sternberg'in aksine antisemitizmi benimsemiyor olsa gerekti.

Bolşeviklerden kaçan mülteci kadınlar Çita'da sıkışıp kalmıştı. Çarlık yanlısı mağrur subayların eşleri ve kızları dahi çoğunlukla fahişelik yapmak zorunda kalıyor, afyon yahut kokainin kucağına düşüyordu. Semenov resmen eski tip bir hayduttu; demiryolu hattından geçirilen malların bir kısmına el koymak suretiyle rejimini finanse ediyordu. Bu düzeni tek başına sürdüremeyeceğinin bilincinde olduğundan Japon İmparatorluk Ordusu ile bir ittifak kurdu ve bu iş birliği 1945 yılında Japonların mağlup olmasına kadar devam etti; ardından da Semenov bölgeyi ele geçiren Kızıl Ordu tarafından yakalanıp infaz edildi.

Sibirya Kazakları gerici olmakla övünür; sivilleri ve en çok da Yahudileri hor görürlerdi. Sosyalist Devrimci Zenzinov'un kendisini "cahil ve vahşi bir adam" şeklinde tanımladığı Ataman Krasilnikov, kafayı bulduğu akşam yemeklerinde "Tanrı Çar'ı Korusun" marşını söylerdi. Müttefik, yani İngiliz, Fransız ve Çek subayları Kurucu Meclis'in yeniden toplanması gayesini resmen benimsemiş olan Direktörlük'ün böylesine monarşi yanlısı çıkışlara nasıl olup da müsamaha gösterebildiğini anlayamıyordu.

Kızıl Ordu'nun batıdan yaklaşmaya devam etmesi nedeniyle Direktörlük cephe hattında kalma riskiyle karşı karşıya olan Ufa şehrini terk etmek durumunda kaldı. Tüm Rusya Geçici Hükümeti'nin müteakip merkezi olmaya aday yalnızca iki şehir vardı; Ekaterinburg ve Omsk. 7 Ekim günü Omsk'ta karar kılındı ve iki gün sonra da Direktörlük buraya ulaştı.

Serebrennikov şöyle hatırlıyordu: "Direktörlük pek de coşkulu karşılanmamıştı. İstasyona gösterişsiz bir karşılama kemeri kurulduğunu anımsıyorum. Demiryolun üzerinde trenin duracağı noktada

küçük bir kalabalık toplanmış, merasim kıtası da burada yerini almıştı. Sibirya Hükümeti adına Direktörlük'ü resmî olarak ben karşıladım. Direktörlük üyeleri bir süreliğine istasyondaki vagonlarda konaklamak durumunda kaldı. Alelacele başkent seçilen Omsk o günlerde hıncahınç doluydu ve onlar için bir bina hatta bir oda dahi bulmanın imkânı yoktu. İtilaf Devletleri'nin çeşit çeşit askerî ve diplomatik misyonları Omsk'a akın ediyor ve bu da çok sayıda bina tahsisi gerektiriyordu, üstelik mülteciler de şehre âdeta hücum etmeyi sürdürüyordu."

Direktörlük bünyesindeki fraksiyonlar arasında planlama ve teşkilatlanma yapmak çok yıpratıcıydı. Sosyalist Devrimciler Kurucu Meclis'in toplanmasını amaçlıyorken Sibiryalılar ve askerler tek çarenin diktatörlükte olduğunu düşünüyordu. Savunma bakanlığı için en çok zikredilen isim, Çek lider General Gajda'nın treniyle Vladivostok'tan gelmekte olan Amiral Kolçak'tı. Boris Savinkov'u öne sürenler de vardı. Daima hazır ve nazır olan Savinkov o zaman da Omsk'taydı ama "tehlikeli bir adam"[239] addediliyordu; bu yüzden de Direktörlük onu İtilaf Devletlerinde bir diplomatik temsilcilik görevi için Avrupa'ya gönderme kararı aldı.

Amiral Kolçak şehre varır varmaz kendisini Sibirya hükümetine tanıtmaya karar verdi ve Serebrennikov onu Bakanlar Konseyi'nde resmî bir karşılamayla kabul etti. Beraberinde sekreteri olan Kolçak bu görüşmeye sivil bir takım elbise ile geldi. Net ve doğrudan ifadelerle kısa bir konuşma yaptı. Serebrennikov genel anlamda etkilenmişti. Fakat daha sonradan Kolçak'ın koruma ekibinin başına geçecek olan Valentin Fedulenko, Amiral'in kendisine tevdi edilmesi düşünülen bu önemli görevi üstlenmeye hazır olmadığını fark ettiğinden şüpheleniyordu: "O parlak bir denizci, büyük bir kâşif ve nadir görülen yeteneklere sahip biriydi... Fakat aynı zamanda öfkesi burnundaydı, sabırlı değildi ve astlarının kendisini anlamamasından hiç hoşlanmazdı."[240]

Kolçak Direktörlük'ün bir sonraki Bakanlar Konseyi toplantısına gözlemci olarak iştirak etti. Yani Vologodski'nin "cansız bir ses tonuyla yeni hükümet makamının henüz müspet sonuçlar kaydedemediğini, kendisini hem zihnen hem de fizikî olarak çok yorgun hissettiğini ve ne daha fazla görüşme yapmak ne de görevine devam etmek istediğini"[241] söylediği anlarda orada hazır bulunuyordu. Vologodski bu sözlerinin ardından ayağa kalktı, toplantı başkanlığını Serebrennikov'a devretti ve çıkıp gitti. "Salona meşum bir sessizlik çöktü." O andan itibaren

Direktörlük kurumu alay konusu haline geldi ve "Traktörlük" takma adıyla anılır oldu.

Serebrennikov şöyle devam ediyordu: "Ardından tüm gözler Kolçak'a döndü. Sanki herkes 'işte hâlâ dirayetle duran tek adam, artık her şey ona bağlı' der gibiydi. Amiral'e döndüm ve tüm hazır bulunanlar adına kendisine Bakanlar Konseyi'nde yer alarak bu sorunu çözmesini teklif ettim...Birkaç saniye süren işkence gibi bir sessizliğin ardından Amiral nihayet yelkenleri suya indirip teklifi kabul etti. Böylece kriz çözülmüş oluyordu."

17'yi 18 Kasım'a bağlayan gece boyunca Omsk sokaklarında Kazak devriyeleri boy gösterdi ve gereğinden fazla liberal olarak gördükleri Direktörlük üyelerini tutukladı. Tutuklananlar arasında Serebrennikov da vardı ama oradan geçmekte olan bir başka devriyenin subayı onu serbest bıraktı ve ona saklanmaya gerek duymaksızın evine dönebilmesini sağlayacak bir parola söyleyip gönderdi. Parola "Yermak"tı, yani on altıncı yüzyılda Korkunç İvan adına Sibirya fethini başlatan Kazak atamanı Timofeyeviç'in ilk adı. Ertesi sabah Kolçak "Yüksek Yöneticilik" makamına getirildi. *Komuç* bakanları tarafından çekilen bir telgrafla "bu fahiş darbe"[242] kınandı ve İtilaf Devletlerine haber verileceği söylenerek tehditler savruldu.

Önceki gece Krasilnikov'un Kazakları tarafından tutuklanıp silahlı gardiyanlarca nezaret altında tutulan Sosyalist Devrimciler öfkeliydi ama pek de şaşkın değildi. Vladimir Zenzinov şöyle yazıyordu: "Eski Sibirya hükümetinin gerici etkisini Omsk'a geldiğimiz ilk gün dahi hissetmiştik. Sanki politik entrika ve dedikoduların kol gezdiği bir ormanda gibiydik. Sibirya'daki askerî çevreler belirgin bir şekilde antidemokratikti, hatta bazıları monarşi yanlısıydı."[243] Zenzinov ve diğer Sosyalist Devrimciler iki gün sonra Kazak nezaretçiler eşliğinde trenle Çin sınırına götürülüp burada serbest bırakıldı ve kendilerine geri dönmemeleri söylendi.

Sibirya'daki çetrefilli siyasi ilişkiler Başkan Woodrow Wilson'u son derece ihtiyatlı davranmaya mecbur bırakıyordu. Savaş Bakanı, Amerikan Seferi Kuvvetleri Komutanı Tümgeneral William S. Graves'i şöyle uyarıyordu: "Attığınız her adıma dikkat edin, zira mayın tarlasında yürüyor olacaksınız. Tanrı yardımcınız olsun."[244] Bizzat Başkan'ın kaleme

Amerikan askerleri Vladivostok'ta.

aldığı bir diplomatik muhtırayla Graves'in yetkileri Çek kuvvetlerinin Rusya'dan emniyetle tahliye edilmesine destek olmak, Vladivostok ve Murmansk'ta bulunan yaklaşık bir milyar dolar değerindeki askerî malzemeyi korumak ve "demokrat" Rusların yeni hükümeti kurmalarına yardım etmekle sınırlanıyordu.

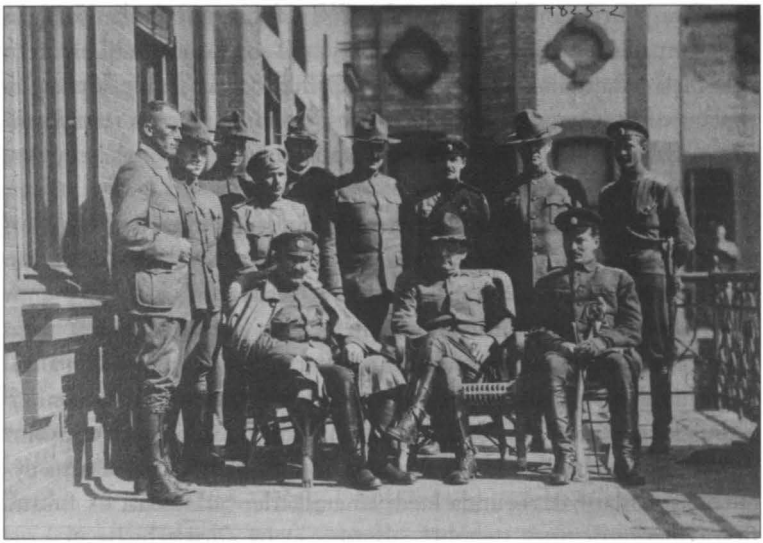
Fırça gibi bıyıkları ve çerçevesiz gözlükleriyle eski kafa bir okul müdürüne benzeyen Graves 1 Eylül günü, yani ilk ABD birliklerinden bir ay sonra Vladivostok'a ulaştı. Fakat kasım ayında Avrupa'da savaşın sona ermesi, Sibirya'daki Amerikan Seferi Kuvvetlerinin[245] eve geri döneceği anlamına gelmiyordu. Wilson, birkaç Rus hükümetinden hangisini tanıyacağına ve Amerikan Seferi Kuvvetlerini Vladivostok'tan geri çekip çekmeyeceğine karar vermeden önce Paris'te yapılacak barış konferansı sonuçlanana dek "bekle ve gör" politikası uygulayacaktı.

Giderek kötüleşen askerî durumu bir kenara bırakacak olursak, Kolçak'ın çözmesi gereken ilk problem Trans-Sibirya Demiryolu ve Çek trenleriydi. Kolçak, Baykal Demiryolu işçilerinin "aylardır hiç maaş alamamış olmalarından ötürü"[246] grevde olduğu gerçeğini fark edememişti. Bunun yerine Fransız General Maurice Janin, Tümgeneral Knox, Başkonsolos Harris gibi Sibirya'da bulunan kıdemli İtilaf Devletleri subayları ile Japonlara şöyle serzenişte bulunuyordu: "Düzenli

demiryolu trafiği Çek trenlerinin hareketi gerekçesiyle sekteye uğruyor. Çekler yalnızca kendi trenlerinin geçişine müsaade edilmesini istiyorlar. Durum böyle devam ederse Rus trenleri işleme hale gelecek. Eğer bu gerçekleşirse olağanüstü tedbirler alma hakkım bakidir."[247] Kolçak, Çek General Gajda'nın treniyle onun misafiri olarak Omsk'a varabilirdi; fakat Trans-Sibirya Demiryolu'nu kimin kontrol edeceğine dair Çeklerle tutuştuğu münakaşalar bir süre sonra ihanete uğrayıp infaz edilmesiyle sonuçlanacaktı.

Bir başka problem ise Çita'da bulunan Ataman Semenov'du. Semenov, 25 Kasım günü Omsk'a ulaşan bir telgrafta şöyle yazıyordu: "Amiral Kolçak'ı devletimizin Yüksek Yöneticisi olarak görmek mümkün değildir. Son derece büyük bir mesuliyet duygusu gerektiren bu makama onun yerine her biri benim için uygun olan şu isimlerden birini öneriyorum: General Denikin, General Horvat ve General Dutov."[248] Hem Tokyo'da bulunan Amerikan Büyükelçisi Morris hem de İrkustk'taki Amerikan Başkonsolosu Harris bu provokasyonun arkasında kimin olduğunu tahmin edebiliyordu. "Sibirya'daki Japon kuvvetlerinin sayıca aşırılığından"[249] rahatsız olmaya başlamışlardı bile. Morris'in gözlemlerine göre Japonya "genel olarak Sibirya'da kurulabilecek herhangi bir düzenli ve birleşik hükümeti engelleyici nitelikte bir politika benimsiyordu." Duyduğuna göre General Kouroki, Semenov ve diğer atamanlara Kolçak'la iş birliği yapmamalarını öneriyordu. Japonlar aynı zamanda Doğu Çin Demiryolu'nun kontrolünü ele geçirmeye de başlamıştı.

İngiliz temsilcisi General Knox, Binbaşı Steveni'yi gidip Semenov'un Kolçak'ı tanımaması konusunda daha fazla bilgi edinmekle görevlendirdi. Steveni, Ataman'ı "Trans-Sibirya Demiryolu'nun ortasına oturmuş, mühimmat trenlerini kontrol etmekte ve Batı Sibirya'nın Omsk ötesindeki topraklarında faaliyet gösteren Kolçak kuvvetlerine çoktan askerî malzeme yardımı göndermeye başlamış vaziyette"[250] buldu. Semenov bir bombalı saldırıda yaralanmıştı ve Maşa ile birlikte yatağında istirahate çekildi. Trenlerin işleyişine karışmayacağına da söz verdi ama Steveni ona inanmıyordu. Bu yüzden de karargâhı Çita'da konuşlu olan 3. Nagoya Piyade Tümeni Komutanı General Oba'yla görüşemeye gitti. Mühimmat trenlerinin bundan sonra İngiliz askerî personeli refakatinde ilerlemesi konusunda fikir birliğine vardılar.

Tümgeneral Grave (ortada oturan), nefret ettiği
Ataman Semenov'la (solda oturan) buluşuyor.

Koçak'ın Semenov'a olan öfkesi Serebrennikov'u tedirgin ediyordu: "Ataman Semenov şimdi eline düşerse, Amiral onu oracıkta vurmaktan geri durmaz."[251] Kolçak'ın çevresindeki dalkavuk takımı öfkesini körüklüyor, ona Semenov'u tüm yetkilerinden azleden bir emir yayımlaması için telkinlerde bulunuyordu. Japonların üstü kapalı desteğine güvenmekte olan Semenov, gelen emirlere halen itaat etmiyordu ve bir süre sonra Omsk'la olan irtibatını da kesti. Bu düşüncesiz hamle Kolçak'ın otoritesini sarsmaktan başka bir işe yaramadı.

Sibirya'daki diğer tüm Beyaz askerî liderler ve Kazak savaş ağaları gibi, Kolçak'ın da müttefikleri varsayılan Japonlarla veya güney kanatlarında bulunan Çin makamlarıyla nasıl çalışacağına dair hiçbir fikri olmadığı ortaya çıktı. Çin, gıda ve hammadde rezervleri bakımından tüm Doğu Sibirya bölgesi, yani Trans-Baykal, Amur ve Primorski vilayetleri için hayati bir aktördü. Çita'daki Semenov, Ussuri Kazakları ile Kabarovsk'ta bulunan Kalmıkov, Vladivostok'taki Rozonov ve Moğolistan sınırındaki Unegrn-Sternberg gibi Beyaz savaş ağalarının emperyalist davranışları Çinlilerin gücüne gidiyordu. Onların bu "kaos

ve yıkım getiren anarşik militarizmi"[252], Çinliler tarafından kırılgan Çing İmparatorluğu'na on dokuzuncu yüzyıl sonlarında "adil olmayan anlaşmalar" dayatarak küçük düşüren Çarlık Rusyası'na bir dönüş gibi algılanıyordu. Öte yandan Kızıllar Çinli makamlarla olan temaslarında çok daha akıllıca davranarak emperyalizm karşıtı düşüncelerini öne çıkarıyordu.

Yüksek Yönetici Kolçak'ın acilen üstesinden gelmesi gereken ilk iş gerekli insan gücünü toparlamaktı. Kurmay başkanı yaklaşık 700 bin kişilik bir ordu hazırlayabileceklerini öngörüyordu. Kolçak'ın emir subayı Fedulenko ise Sibiryalı köylülerin "son derece zengin"[253] fakat Bolşeviklere karşı savaşmaya da bir o kadar gönülsüz olduğunun altını çiziyordu: "Bu insanların ne kadar varlıklı olduğunu görmek beni ziyadesiyle şaşırtmıştı ama bütünüyle kayıtsızdılar, sanki bizim savaşımız onları alakadar etmiyordu." Kolçak zorunlu olarak silah altına alma uygulaması başlatmak zorunda kaldı ama askerler buldukları ilk fırsatta firar ettiler.

Hiç beklenmedik bir anda Polonyalılardan kurulu bir takviye birlik çıkageldi ve bunlar çiçeği burnunda Tümgeneral Kappel'ın Mürettep Kolordusu'nda görevlendirildi. Kappel onları şöyle seslendi: "Yiğit savaşçılar, Polonyalı kardeşlerimiz! Cephemize katılışınız, beş günlük çetin bir mücadele ile çakıştı ve sizin şövalyeleri aratmayan cesaretiniz ile iradelerinizin gücü sayesinde önemli bir askerî başarı kaydettik."[254] Sibirya'daki Polonya cemiaası ülkelerinin bağımsızlık ilanı ile birlikte âdeta yeniden hayat buldu, Komünist idareye güvenmiyorlardı. "Bolşevik basını alaycılığın dozunu kaçırıp biz Polonyalılardan yabancılar olarak bahsediyor,"[255] diyorlardı. Yakında "Sibirya'daki Polonya Ordusu"[256] adıyla anılacak olan birlik, yeni ülkelerinin hudutlarını savunmak üzere eve gönderilmeyi talep etti.

General Maurice Janin, Kolçak'ın "en son karşılaştığında Mogivel'deki *Stavka*'da bir yüzbaşı olan ve o zaman dahi gereğinden fazla terfi etmiş olduğunu düşündüğü"[257] kurmay başkanından hiç etkilenmemişti. Kolçak'ın etrafındaki diğer pek çok kişi hakkında da farklı düşünmüyordu: "Uzunca bir süre pek çok yeri dolaşmış olmama rağmen kendisine güvenilebileceğim birisiyle o kadar az karşılaşıyorum ki bu beni hakikaten şaşırtıyor." Janin, "kara unsurlarının taktik kullanımına yönelik bilgi sahibi olduğunu zanneden" Yüksek Yönetici'nin kendisi de pek inandırıcı bulmuyordu.

22 Aralık gecesi Omsk'ta bir Bolşevik isyanı patlak verdi. Bolşevik propagandası sonucu taraf değiştirmiş olan bir askeri birliğin de aralarında bulunduğu silahlı işçiler darbe teşebbüsünde bulundular. İsyancılar cezaevinde kontrolü sağlayıp tüm mahkûmları serbest bıraktılar, tren istasyonu ile demiryolunda görevli polislerin silahlarını da ele geçirdiler. Bu isyan Kazaklar tarafından tahmin edilebileceği gibi gaddarlıkla bastırıldı ve isyancı işçilerin neredeyse tamamı katledildi.

Cezaevinden azat edilenler arasında pek çok siyasi mahkûm da vardı. Yalnızca Bolşevikler değil, Kolçak'ı Yüksek Yönetici olarak tanımayı reddeden önde gelen Sosyalistler de mahpustu. Garnizon Komutanı General Brjezovski şu emri yayımladı: "Cezaevinden hukuksuzca tahliye edilen tüm mahkûmlar derhal geri dönecek, geri dönmeyenler ise tutuklandıkları an vurularak infaz edilecektir."[258] Bu haber, pek çoğu Direktörlük için çalışmakta olan serbest bırakılanları paniğe sevk etti. Bazıları ne yapacaklarını Kolçak hükümetinin adalet bakanına sormaları için arkadaşlarına âdeta yalvardı. Aldıkları yanıt yapılacak en iyi şeyin cezaevine dönmek olduğunu söylüyordu, hemen ertesi gün bu tavsiyeye uydular. Fakat bazı sarhoş subaylar ilk gece hücrelerine geldiler, içlerinden on ikisini apar topar dışarı çıkarıp donmuş İrtiş Nehri'ne götürdüler ve burada kılıç darbeleriyle öldürdüler. Ölenlerden yedisi Kurucu Meclis'in sağ Sosyalist Devrimci üyelerindendi. Bunlardan biri olan İvan Fomin'in cansız bedeninde tam on üç adet kılıç darbesi tespit edildi, üstelik beşi Fomin henüz can vermemişken vurulmuştu. Sarhoş katil grubunun başındaki subay evvela tutuklandı fakat daha sonra salıverildi. Bu adam Ataman Annenkov'un Sibiryalı Kazaklarına katıldı.

Kolçak'ın İngiliz ve Fransız makamlarını ne kadar demokratik bir anlayışa sahip olduğuna ikna etmeye çalıştığı günlerde yaşanan bu korkunç olay onun adına utanç vericiydi. General Janin olayın hemen ardından ortadan kayboldu ve kendisini Çeklerden kurulu bir şeref kıtasıyla istasyonda karşılayacak olan General Gajda'nın yanına, Ekaterinburg'a gitti. Başında Fransız generallere özgü kırmızı ve altın rengi kepi, sırtında ayı derisinden mamûl koca pardösüsü ve belinde tören kılıcı asılı uzun boylu bir adam olan General Janin şehrin acınası durumundan hiç hoşlanmamıştı. Günlüğüne "at ve keçi pisliğinden geçilmiyor"[259] diye yazmış ve yakın zamanda bir tifüs salgınının baş göstermesine hiç şaşırmamıştı. Âdeta "buradayım" diyen burnuyla Gajda ise beklenmedik şekilde genç bir adamdı. Onun zor bir adam olduğunu duymuştu, bununla

birlikte bu general bir askerin doğasında olması gereken niteliklere sahipti. Gajda, Ekaterinburg'u ele geçirdikten sonra karargâhı olarak seçtiği ve geçmişinde pek de hoş anılar barındırmayan İpatiev Evi'ne yerleştikten sonra karlar üzerinde kalabalık bir geçit töreni yaptırmıştı. 8 Aralık günü gerçekleşen bir manastırın duvarları önünde gerçekleşen bu törene bandolar, rengarenk üniformalar içinde çeşit çeşit birlikler ve tekerlekli kaideler üzerinde bu birliklerin önünde sıralanmış Maxim makineli tüfekleri iştirak etmişti. Çekoslovak birlikleri de değişik değişik üniformalar giymişti. Pek çoğunun sırtında Rus kaputu ve başlarında kuzu derisinden yapılma büyük Kazak papakları vardı; fakat Avusturya-Macaristan ordusundan kalma uzun kepleri giymeye devam edenlerin sayısı da az değildi.

Bir askerin doğasında olması gelen niteliklere sahip bir başka Sibiryalı komutan ise yirmi yedi yaşındaki General Anatoli Pepelyayev'di. Anatoli, ileride Kolçak'ın başbakanı olacak olan Viktor Pepelyayev'in kendisinden küçük erkek kardeşiydi ve onunla birlikte idam edilecekti. Bolşeviklerin Ekim Devrimi'nden önce yarbay rütbesinde olan Anatoli, memleketi Tomsk'ta kalabalık bir gönüllü kuvveti oluşturmayı başarmıştı. Yaz ayları boyunca Krasnoyarsk'tan doğudaki Çita'ya doğru süratle ilerleyip buradan Ataman Semenov'la birleşti. Ardından Sibirya Kolordusu'nu buradan alıp batıya, Ural Cephesi'ne döndü. Burada, bünyesinde Zen Fu-Çeng komutasında bir Çin alayını da barından Berzin'in 3. Ordusu ile karşı karşıya geldi. Bu alayın iyi teçhiz edilmiş makineli tüfek müfrezesinde Maxim, Colt ve Lewisler mevcuttu. Ekaterinburg'un 250 kilometre kuzeyindeki Nijnyaya Tura'da derin karda, üstünlüğün bir o tarafa bir bu tarafa geçtiği şiddetli bir çarpışma yaşandı. Makineli tüfek nişancılarından biri şöyle aktarıyordu: "Mühimmatımızı idareli kullanmamız gerekiyordu, bu yüzden de darbeli atışlar yapıyorduk. Yan emniyetimizi Çinli bir tüfek takımı almıştı. Tamı tamına otuz dakika sonra makineli tüfekleri el arabalarına yükleyip ormanın derinliklerine doğru çekildik. Komutan Li Çe-hen bana, 'Ölmek istemiyoruz, Beyazları mağlup etme mecburiyetimiz devam ediyor. Bu yüzden de sana bizi ormandan geçirip Aleksandrovka köyüne götürmeni emrediyorum. Böylece 17. Petrograd Alayı ile buluşabiliriz.' dedi."[260]

Ural Cephesi'nin kuzey kanadında bulunan Berzin'in 3. Ordusu, Beyazların Doğu Cephesi'nde kazandığı nadir zaferlerden biri sonucunda mağlup olup aralık ayında Perm'e çekilmek durumunda kalmıştı. Kızıllar kışlık kıyafet sorunu da yaşıyordu, bilhassa da *valenki*

keçe botlarının sayısı yeterli değildi. Koca koca alayların mevcudu "soğuk ısırığı ve hastalıklar"[261] nedeniyle yüz yirmiye kadar düşmüştü. Fin gönüllülerden oluşan yüz altmış kişilik bir Kızıl bölüğü yetmiş zayiat vermişti. Tugay komiseri, komutanı karargâhına çağırmak durumunda kaldı ve yerine kendisi geçti. Burada birliklerin anayolu kullanarak toplu halde Perm'e çekildiğini müşahede etti. İleride Sovyetler Birliği Mareşali rütbesine kadar yükselecek bir partizan komutan olan Vasili Blyukher emir ve komutayı devralarak 5. Tugay'a yeniden teşkilatlanmak üzere Perm'e çekilmeyi emretti. Emir geldiğinde tugay harekete geçmeye hazır değildi, bunun üzerinde Vasili tugay komutanını tutuklattı ve yerine kurmay başkanını görevlendirdi.

Çin alayı Perm'e çekilirken o kadar çok zayiat verdi ki personel bütünlemesi için yerel halktan silah altına alınan askerler kullanılmak durumunda kalındı ve birliğin adı Çinli Enternasyonal Taburu olarak değiştirildi. Yine de Sibirya Kolordusu ve Çek birlikleri ilerlemeye devam ediyordu. "Beyaz Muhafızların topçu birlikleri şehrin sokaklarını bombardımana tutuyor, ahalinin arasındaki Devrim düşmanları ise tüfekleriyle mukabele ediyordu... Kızıllarla birlikte savaşan kimi eski Çarlık yanlısı subaylar bize ihanet etti ve emirlerindeki birliklerle beraber düşman saflarına katıldı. Hainler şehirdeki mühimmat deposunu ele geçirdi, yüksek binalara makineli tüfeklerini mevzilendirdi ve Kızıllara ateş açtı. 3. Ordu birlikleri Perm'i terk etmeye başladı ve düşman derhal geri çekilen birliklere taarruz etti. Zayiat büyüktü. Yüzlerce ve hatta binlerce Kızıl savaşçı Kama Nehri'ni geçmeye çalışırken can verdi."[262]

Sibirya Kolordusu, Berzin'in 3. Ordusu'ndan geriye kalan acınacak durumdaki moralsiz askerlerden yirmi binini esir aldı. Moskova'daki Komünist hükümetini şaşkınlığa uğratan bu zafer Pepelyayev'i tam da zamanında Omsk'ta büyük bir kahraman olarak öne çıkardı. Kolçak ve hükümeti, dikkatleri Sosyalist Devrimci delegelerin katledilmesi ve güney sektöründe Ufa'nın kaybedilmesi olaylarından başka yöne çekmek istiyordu. Bu esnada Pepelyayev de ileri harekâtını, Arhangelsk'ten güneye ilerlemekte olan İngilizlerin gereğinden fazla iyimser bir şekilde hedef olarak belirledikleri Vyatka'ya doğru devam ettirmeyi amaçlıyordu. Fakat hava sıcaklığının böylesine düştüğü bir ortamda bu delilik olurdu. Neredeyse diğer herkes gibi o da yaklaşan yeni yılın bir zamanlar Rus İmparatorluğu olan bu toprakların geleceği adına belirleyici muharebelere sahne olacağının farkındaydı.

20

İttifak Devletleri Ayrılıyor

Sonbahar-Kış 1918

Çamur çaylak içerisinde dört yıl süren bir can pazarının ardından 11 Kasım 1918 günü tüm Batı Cephesi'ne bir sessizlik çöktü. İtilaf Devletlerinin Compiegne ormanında dayattığı ateşkes koşulları Almanya'yı Brest-Litovsk Antlaşması'ndan vazgeçmeye ve doğudaki tüm işgal kuvvetlerini 1914 öncesi sınırlarına çekmeye mecbur bıraktı. Müstesna tutulan tek bölge Baltık vilayetleriydi; böylece Estonya, Letonya ve Litvanya Bolşeviklerin eline geçemeyecekti. *Sovnarkom* da iki gün sonra antlaşmadan vazgeçtiğini duyurdu ama aynı zamanda bu üç vilayet üzerinde hak iddia etti.

Bruce Lockhart yalnızca bir hafta önce Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'a şöyle yazmıştı: "Bugün itibarıyla iki şey kesin olarak belli oldu. Birincisi, Lenin Alman hükümetinden para aldıysa bile bunu Almanların değil kendisinin çıkarları için kullanmıştır. İkincisi de Bolşevizm artık herhangi bir haricî aktör tarafından kontrol edilemeyecek boyuta ulaşmıştır. Bolşevizm'in halihazırda Avrupa için Alman militarizminden daha büyük bir tehlike haline geldiğine söylersem abartmış olmam."[263]

Komünist yönetim kademesi Baltık kıyılarını Alman devrimiyle buluşabilmek için hayati bir güzergâh addediyor, devrimin Kiel ve Wilhelmshaven'deki Alman Açık Deniz Filosu'ndan başlayıp Berlin ve Münih'e kadar yayılacağını düşünüyordu. Brest-Litovsk Antlaşması Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nın tamamı boyunca elde ettiği en büyük zaferdi. Fakat bundan yalnızca sekiz ay sonra Karadeniz'den başlayarak Baltık Denizi'ne kadar uzanacak bir doğu imparatorluğu kurma hayalleri suya düşüyordu. Adolf Hitler yirmi üç yıl sonra bu hayali yeniden gerçekleştirmeye çalışacaktı.

Ukrayna ve Kırım'da huzursuzluğun hâkim olduğu başsız bir ara dönem yaşanmaya başladı. İlk geri çekilecek Alman birlikleri bulundukları

en doğu noktadan, yani Azak Denizi'ne bitişik Taman Yarımadası'ndan çekildi. Almanların desteklemekte olduğu Beyaz Taman Alayı'ndan Makism Kulik, "Bir gece sessizce ortadan kayboluverdiler, sanki hiç orada olmamış gibi..."[264] diye naklediyordu. Kırımlı Nadejda Dubakina ise şunları yazıyordu: "Bir sabah semaverimizi getiren hizmetçi kız Almanların yok olduğunu söyledi. Dışarı çıkıp baktığımda uğursuz bir sessizlik fark ettim. Simferopol iki-üç gün daha sessiz ve sakindi; fakat daha sonra Bolşeviklerin yaklaşmakta olduğuna ve ayrılık vaktinin geldiğine dair dedikodular duyulur oldu."[265] Odessalılar, "Almanlar ayrılmadan önce büroların zeminini güzelce temizlemiş olsa gerek," diye şakalaşıyordu ama bu şakaların asıl amacı bundan sonra olacaklara dair duydukları korkuyu maskelemekti.

Almanların güneyden ansızın ayrılması pek çok sivili bir kez daha önce Kızıllara ardından da Petliura'nın Ukraynalı milliyetçilerine karşı savunmasız bırakıyordu. Topraklarını ele geçirmiş olan köylülerden intikam almak için Alman birliklerini kullanmış olan toprak sahipleri şimdi bunun hesabını ödemek durumundaydı. Beyaz subayların bir grup Kazak atlısıyla birlikte, muhtemelen intikam almak için, keşif görevlerine çıktığına dair rivayetler vardı. Üç gün kadar ortalarda görünmeyen bu atlılardan birine neler yaptığı sorulduğunda, "Yüzbaşıyla beraber onun toprağını sürmekte olan ***mujik***'leri kırbaçlayıp geldik,"[266] diyordu. Kırbaçlama cezası Çarlık dönemi ordu geleneğine uyularak tüfek harbisiyle vurmak suretiyle infaz ediliyordu.

Petliura kuvvetleri Kiev'e yaklaşadursun, Ataman Skoropadski[267] yaralı bir Alman subayı kılığına girerek 14 Aralık günü tabanları yağladı. Berlin'e yerleşti ve Wannsee'de bir mülk satın aldı. Evinin duvarında ataman olan ecdadının portrelerini asabilmesi için geniş bir alan vardı, bahçesine de her zaman gurur duyacağı büyük bir bostan kurmuştu. Fakat Almanya'ya sığınan diğer Beyaz Rus generallerin aksine Nazilerle hiçbir iş birliğine girmedi. 1945 baharında Berlin'e ilerlemekte olan Sovyetlerden bir kez daha kaçmaya çalışırken Müttefiklerin bombalı saldırısında yaralanıp öldü.

İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin Odessa kıyılarına yanaşması kentte büyük bir umut uyandırdı ama ilk etapta hiçbir asker karaya çıkmadı. Petliura kuvvetleri 18 Aralık günü Odessa'ya saldırdı. Gönüllü Ordusu

subayları ile şehirde sıkışıp kalmış bir Polonya birliği silahla mukabele etti. Ukrayna topçusu Passage Oteli'ni, şehir parkını ve limanı ateş altına aldı. Bunun üzerine Fransızlar Ukraynalılara bir ültimatom verdi ve gece yarısı itibarıyla çatışmalar sona erdi.

Yelena Lakier şehirdeki hasarı incelemek üzere ertesi gün büyükannesiyle dışarı çıktı. Günlüğüne şöyle yazıyordu: "Ansızın cenazelerle yarı yarıya doldurulmuş bir cenaze arabası gözümüze çarptı. Dışarı doğru sarkan çıplak bacaklar görüyorduk. Bunlar Petliura'nın morga götürülmekte olan askerleriydi."[268] Ardından şeritli gömlekleri ve kırmızı ponponlu koyu mavi bereleriyle Fransız denizcileri, Zuhaf hafif piyadeleri ve 156. Tümen mensubu bir grup piyade daha karaya çıktı. Ukrayna'nın bir Fransız vilayeti olacağına ve şehri devralmaya da bizzat Cumhurbaşkanı Poincare'ın geleceğine dair dedikodular yayıldı.

Fransızlar başlangıçta Rus hükümetinin iç işlerine burunlarını fazla sokmadılar; fakat bölgeye gelen kıta ve karargâhların sayısı arttıkça Fransız komutan General Philippe d'Anselme işgal alanını mümkün olduğunca genişletmek istedi. Odessa'da bulunan Gönüllü Ordusu'nun başında Omsk'tan gelmiş olan Grişin-Almazov[269] vardı. Bunların Fransızlarla olan ilişkileri, d'Anselme'nin Petliura'nın temsilcisiyle görüşmeye niyetlenmesiyle iyice gerildi. İki tabur Yunan askeri de şehre çıkmıştı.

Ohrana'nın eski lideri olup Beyazların istihbarat servisini yöneten Globaçev, Fransız birliklerine yönelik Bolşevik propagandasının etkinliğinden son derece rahatsızdı ve şöyle yazıyordu: "Odessa'daki Fransız işgal kuvvetlerinin disiplini zayıftı. Askerler kadın ve erkek Yahudilerle içki içerek zaman geçiriyordu. Fransızca konuşan çok sayıda Bolşevik provokatör vardı. Şubat ayına gelindiğinde İtilaf Devletleri askerleri arasında huzursuzluk baş gösterdi ve savaştan bıkıp usanan denizciler evlerine dönmek istedi. Açık açık Bolşeviklerin tarafını tutanlar dahi vardı ve Fransız istihbarata karşı koyma unsurları Bolşevik propagandasına karşı pek zayıf bir mücadele veriyordu."[270]

Suç oranları da "korkunç boyutlara" ulaşmıştı. Hızla yükselen fiyatlar şeker vurgunculanını "Odessa'nın ekonomik diktatörleri"[271] haline getirmişti. Gönüllü Ordusu olağanüstü tedbirler almak durumunda kaldı. Suçüstü yakalanan soyguncular merhamet gösterilmeksizin vurulacaktı, polise de hırsızların görüldüğü yerde birer köpek gibi öldürülmesi emri verildi. "Japon Mişka" adıyla tanınan Mişka Yaponçik (gerçek adı Moisei Vinnitski'ydi) ve kalabalık çetesi şehirde terör

estiriyor, bir yandan da kimliğini gizleyen Kızıllarla ortak çalışıyordu. Komünistler ileride şehri devralırken kendilerine yardım edeceği için ileride onun emrine bir alay verecek, fakat Çeka onunla işi bittikten sonra Mişka'yı bir yerde kıstırıp öldürecekti.

Doğuya doğru gittiğimizde, Kızıl Ordu Kolçak unsurlarının Denikin'le birleşmesi ihtimalini ortadan kaldırmak maksadıyla kuvvetlerini Voronej ve Sareatov arasında kalan bölgede yoğunlaştırıyordu. Letonya Kızıl Muhafızlarına mensup Moskovalı bir genç olan Edward Dune güney cephesinde Saratov'un batısında bulunan Balaşov'daki 9. Ordu karargâhına komiser olarak görevlendirilmişti. Bu ordunun hiç de proletaryadan kurulu bir birliğe benzemediğini şaşkınlıkla müşahede ediyordu: "Karargâh personelinin kıyafetleri gayet düzgün ve yüzleri tıraşlıydı. Birbirlerine isim ve soy isimle hitap ediyorlardı ve benim gibi ziyaretçilere karşı son derece kibardılar. Ortama *mahorka* tütünü kokusu hâkim değildi, parke zemine de hiç izmarit atılmamıştı."[272]

Dune, yemekhanede öğle yemeğini yerken 1. Nijni Novgorod Alayı ile birlikte hareket edeceğini öğrendi. Ertesi günün geç saatlerinde nihayet bu birliğin araçlarını ve sahra mutfağını taşıyan konvoyu bulabildi: "Birlik sanki geçit töreni yapar gibi yürüyordu. Alay komutanı beni tabur komutanlarıyla tanıştırdı."[273] Dune, aynı zamanda şunları da gözlemlemişti: "Kızıl Ordu askerleri Sovyet gibi konuşmuyordu. Alay komutanlarına 'Albay' diyor fakat bir başkasından 'Yüzbaşımız' diye bahsediyorlardı. Burada Çarlık dönemi ordusunda kalma subayların sözünün geçtiği belliydi ve ben öyle istesem bile hiçbir gayriresmi davranışta bulunulması mümkün değildi." Askerler ağızlarını açınca yalnızca evlerini anlatan yahut bulundukları toprağın ne kadar verimli olduğundan bahseden köylülerdi: "Beyazlık ya da Kızıllık, devrimcilik ya da devrim karşıtlığı, milliyetçilik veya sosyalizm...Bunların tamamı onlar için boş laftan ibaretti ve kürsüye çıkmış kafayı ütüleyen birinden daha ilgi çekici değildi. Dışarıdan gelen biri olarak kendimi çok rahatsız hissetmeye başladım. Ne bu askerlerle paylaşabileceğim bir şey vardı ne de bir zamanlar subay olan komutanlarla."

Bir süre sonra Dune, 9. Ordu karargâhından birilerinin ihanetine dair dedikodular duymaya başladı, söylentilerin odağında 15. Tümen vardı. Gusarski adında eski bir Muhafız subayı olan tümen komutanı,

Troçki'nin emriyle infaz edildi ama kendisini tanıyanlar onun masum olduğundan emindi. Dune daha sonradan, "Troçki suçluyu yanlış tespit etmişti,"[274] diye yazacaktı. Ona göre gerçek suçlu "1919 sonbaharında birliğini terk edip ilerleyişini devam ettirmekte olan Denikin kuvvetlerine katılan" 9. Ordu Komutanı Knyagnitski'ydi.

Almanların çekilmesinin ardından Gönüllü Ordusu'nun Donbas bölgesine girip ilerlemeye devam ettiği kasım ayında batı kanadının komutası General Vladimir Mai-Maevski'deydi. Mai-Maevski o kadar şişmandı ki üniformasına zor sığıyordu. Bolşeviklerin iktidara gelmesinden hemen önce Çarlık ordusunda 1.Muhafız Kolordusu'na komuta etmiş olan bu adam sarkan gıdığı, "eriğe benzeyen"[275] koca burnu, dağınık bıyıkları ve kelebek gözlükleriyle daha çok bir sirk sunucusuna benziyordu. Mai-Maevski yalnızca obur değil, aynı zamanda gittiği her yere metresini de götüren sefahat düşkünü bir generaldi. Bununla birlikte Konstantinovka istasyonunun en az yirmi sekiz kez el değiştirdiği ve demiryolu savaşları olarak adlandırılabilecek muharebelerde olağanüstü bir cesaret ve beceri sergilemişti. Hırpani görüntüsü ve terden yapış yapış olmuş vücudu ile Mai-Maevski cephede daima ön saflarda bulunur; koca gövdesiyle apaçık bir hedef olmasına rağmen her nasılsa bir türlü kendisine isabet etmeyen mermilerden asla korunmaya çalışmazdı. En önemli özelliği ise keşif için hava vasıtaları kullanması ve birliklerini küçük parçalara ayırarak Donbas demiryolu şebekesi üzerinde bir noktadan diğerine süratle sevk edebilme kabiliyetiydi.

Emrindeki birliklerden birisi de neredeyse tamamen Kızıl Ordu esirlerinden oluşmasına rağmen Beyazlar için cesurca çarpışmaya devam eden 83. Piyade Alayı temelinde teşkil edilmiş olan Samur Alayı'ydı. Mai-Maevski, küstah ve zalim Kuban Kazağı Andrei Shkuro ile de dirsek temasında çalışıyordu. Bununla birlikte Shkuro'nun Hughesovka (daha sonradan Stalino, bugün ise Donetsk) yakınlarında Nestor Mahno'nun anarşist gerillalarıyla girdiği muharebeye dair raporu onu ikna etmemişti. Skhuro ona, "Mahno'nun adamları silahlarını, kürk paltolarını ve hatta postallarını bırakıp ansızın sıvıştılar,"[276] diye yazmış, Mai-Maesvski ise muhabereden sorumlu subayı Erast Çevdar'a doğrudan doğruya, "Andrei'nin biraz abarttığını düşünüyorum," demişti.

General Vladimir Mai-Maevsky.

Pavel Makarov adında gizli bir Bolşevik ajanı olan emir subaylarından birine göre Mai-Maevski Kızıl Ordu'dan ziyade Mahno'dan korkuyordu. Makarov şöyle yazmıştı: "Mahno daima ansızın ortaya çıkıp Mai-Maevski'nin ileri harekâtını sekteye uğratırdı. General, Mahno ile savaşmak üzere General Revişin komutasında özel birlikler tahsis ederdi. Revişin'in karargâhı Volonovakha istasyonunda konuşluydu ve Mai-Maevski buraya sık sık uğrardı. Mai-Maevski bir defasında gülümseyerek, 'Yeteneğinizden şüphe ettiğimden değil ama muhtemelen onu yakalayamayacaksınız. Harekâtını yakında takip ediyorum ve böylesine deneyimli bir birlik komutanının benim tarafımda isterdim,' dedi."[277]

Nestor Mahno iç savaşın en sıra dışı liderlerinden biriydi. Çok kısa boylu olmasına ve yaşından küçük göstermesine rağmen kendi personeli, köylüler ve güneydoğu Ukraynalılar ondan "Batko" ya da "Baba" diye bahsediyordu. Kimileri onu anarşist bir ataman olarak görüyor, kimileri atlı bir haydut olduğunu düşünüyor, çok sayıda insan da onun steplerin Robin Hood'u olduğuna inanıyordu. Ekasterinoslav (Dnipro) Guberniyası'nın büyük Gulyai-Polye köyünde fakir bir çiftçi ailenin

Nestor Makhno.

çocuğu olarak dünyaya gelmişti. 1917 yılında mahalli Sovyeti'nin lideri seçildiği Gulyai-Polye daha sonradan onun Beyazlara, Petliura'ya ve Kızıl Ordu'ya karşı düzenlediği harekâtın merkezi haline gelecekti.

1918 yılının yaz aylarında, Almanların ve Avusturya-Macaristanlıların kırsalda gerçekleştirdikleri yağmalara karşı isyanlar başladı. Atlı gerilla grupları işgalcilere ve Ataman Skoropasdki önderliğindeki tahıl üreticileri derneğine mensup toprak sahiplerine karşı darbeler vuruyordu. Temmuz ayında Moskova'dan dönmüş olan Mahno ne kadar parlak ve ikna edici bir teşkilatçı olduğunu kanıtladı ve farklı atlı grupları bir araya toplayarak kayda değer bir kuvvet haline getirdi. Gözü pekliği ve zekice taktikleri sayesinde bir süre sonra efsanevi bir figür haline geldi. İntikam ve intikama karşı yeni bir intikam şeklinde ilerleyen kısır döngü giderek yoğunlaşıyordu. Alman, Avusturyalı yahut Ukraynalı fark etmeksizin tüm subaylar öldürülüyor, Varta milisleri veya sıradan askerler silahsızlandırılıyor ve gaddarca faaliyetlerde bulunmamış olanlar serbest bırakılıyordu.

Mahno kuvvetleri Kasım ayında Ekaterinoslav şehrini yine Mahno'nun bir kurnazlığı sayesinde Petliuracılardan aldı. Mahno işçi kisvesi altında gizlediği askerlerini doldurduğu bir treni doğruca merkez gara gönderdi, ardından askerler süratle yayılıp şehir merkezini ele geçirdi. Birliklerini uzak mesafelere sevk ederken sık sık demiryolunu kullanması gerekiyordu. Bir istasyonda geçişlerine tanıklık eden Paustovski onları şöyle tasvir ediyordu: "Tepeden tırnağa silahlanmış gençlerin gülümseyen yüzlerini görebiliyordum; kavisli kılıçlar, denizci kamaları, gümüş kabzalı hançerler, altıpatlarlar, tüfekler ve ince muşambadan mamûl kütüklükler. Çeşit çeşit şapka ve kuzu derisi keplerin üzerinde kırmızı ve siyah renkli koca koca kurdeleler."[278]

Ukrayna Devrimci İsyan Ordusu da hafife alınmaması gereken bir kuvvetti. Siyah renkli anarşist bayraklarından ötürü bu örgütlenmeyi pek çok kişi Kara Ordu olarak bilirdi. Süvari unsurları ve baskınların ardından düşman takibini engellemekle görevli özel atlı silahlarıyla ülke topraklarında süratle hareket etmelerinde ötürü bunlara uçan ordu da denilebilirdi. Dört at tarafından çekilen ve üzerinde makineli tüfek monteli üstü açık bir arabadan ibaret olan bu özel atlı silaha *taçanka* adı veriliyordu. Sürücü, avcı eri ve makineli tüfek nişancısından oluşan bir mürettebata sahip *taçanka*, eski çağlardaki *chariot* savaş arabaları gibi kullanılıyordu. Kızıl, Beyaz yahut Ukrayna Milliyetçisi fark etmeksizin düşmanları onlara karşı teyakkuz halindeydi.

Mahno ve arkadaşları başlangıçta Kızılların müttefiki olsalar da sonradan Komünist diktatörlük devletine sırt çevirdiler. Savaş dört bir yana yayılırken hem Kızıllar hem de Beyazlar efsanevi isyancı lideri yakalamak umuduyla Gulyai-Polye'ye birlik gönderdiler ama bu göreve gidenler genellikle kendilerini ani bir gece pususunun ortasında buldular.

Mahno'nun eşi Galina Kuzmenko[279] bu saldırılardan birini şöyle tasvir ediyordu: "Kızıl Ordu askerleri fazla direniş göstermedi, komutanları oracıkta vurulup öldürülene dek mücadeleye devam ederken onlar çabucak silahlarını bırakıp teslim oldular. Sabah olduğunda 6. Alay'ın neredeyse dörtte üçü silah bırakmıştı. Alayın bir kısmı bizimle cesurca bir ateş muharebesine tutuşmuştu ama yoldaşlarının teslim olduğunu duyunca onlar da kendi kendilerine silahlarını bıraktı. Bizim çocuklar ise üşüyordu ve yorgundu. Fakat bedenleri güçsüz ve sayıları az da olsa büyük bir ülküye inanmış bir grup insanın önemli kazanımlar

elde edebileceğini görmenin mutluluğunu yaşıyorlardı. Yetmiş ila yetmiş beş kişilik kuvvetimiz birkaç saat içinde 450-500 kadar esir almış, düşman komutanlarının neredeyse tamamını öldürmüş ve çok sayıda tüfek, mühimmat, makineli tüfek, at ve arabayı ele geçirmişti."[280]

Mahno'yu avlamak üzere teşkil edilmiş olan özel görev kuvvetine[281] mensup Beyaz bir atlı topçu subayı, "halk desteği tamamen onun tarafındaydı,"[282] diyordu. Ayrıca, tek başına çıktığı bir görevin ardından nihayet sağ salim bataryasına döndüğünde, "Bacaklarımı öyle güçsüz hissediyordum ki neredeyse eyerden kayıp yere düşecektim," diyerek Mahnocular tarafından esir alınmaktan ne kadar korkruğunu da itiraf ediyordu.

Bir defasında bir köyden geçerken köylülerden birine kimin tarafında olduğunu sormuştu. "Kimsenin," demişti köylü, "Beyazlar da yağmalıyor Kızıllar da Mahnocular da. Böyle bir durumda sence kimin tarafını tutmamız gerekir?"[283] Mamontov adındaki Beyaz bir subay ise askerlerin yalnızca karınlarını doyurmak için yağma yapmadığını fark etmişti. Bir defasında bazı arkadaşları onu da yağmaya devam etmiş, Mamontov da bunun nasıl yapıldığını merak ettiği için onlara katılmıştı. Midesini bulandıran bu olayla ilgili şunu da eklemeden edemiyordu: "... fakat yavaş yavaş ruhumu esir alan kötü bir his daha vardı; mutlak güç zehirlenmesi. Bu ürkek insanların merhametinize güvenmekten başka şansı yoktu. Onlara istediğinizi yapabilirdiniz."

Güneydoğuya doğru gittiğimizde, Dunsterville kuvvetleri Osmanlı İmparatorluğu ile varılan ateşkesin ardından Kafkasya'dan çekiliyor ve lağvediliyordu. Fakat Trans-Hazar'daki (daha sonradan Türkmenistan adını almıştır) kapalı denizin ötesindeki iki İngiliz askerî unsuru kendisini Kızıllara karşı bir muharebenin içinde buluverdi. Aşkabat'taki Sosyalist Devrimci örgütlenme, Meşhed'de bulunan Tümgeneral Malleson ile temmuz ayında bir askerî destek anlaşması imzalamıştı. Yüzbaşı Teague Jones'a göre basit ve (kekeme olmasına rağmen) çenesi durmayan, (belki de kekemelikle baş edebilmek için) sık sık da içki içen bir adam olan Orta Asya Demiryolu'nda görevli makinist Fyodor Funtikov önderliğindeki Aşkabat Komitesi yeni bir hükümet kurarcasına adımlar atıyordu. Funtikov'un yardımcısı ise yine bir demiryolu çalışanı ve çok daha çarpıcı bir karakter olan Kurilev'di. Bu adam kocaman altıpatları ve deri el çantası olmadan hiçbir yere adımını atmazdı.

Pek bir umut vaat etmeyen bu örgütlenmenin lider kadrosunun diğer isimleri arasında Kont Aleksei Yosepoviç Dorrer, birden fazla karısı olan Dohov adında bir adam ve Aşkabat'ta henüz gelmiş Semeon Lvoviç Druşkin adlı gizemli bir yabancı vardı. Dost bir Sosyalist Devrimci ve avukat olduğunu iddia eden Druşkin'e güvenen Funtikov onu polis teşkilatının başına geçirdi. Hiçbir profesyonel tecrübesi olmayan Aşkabat Komitesi'nin mali durumu bir kaosa sürüklendi. Bir süre sonra hiç yakıtları kalmadı ve demiryolu işçilerinin maaşları ödenememeye başladı.

Trans-Hazar'ın küçük ordusunun komutanı "Oraz Sardar adında hoş görünüşlü yaşlı bir Türkmen'di."[284] Beraberindeki Türkmenlerin çoğu muhafız birliklerinin ayı derisinden yapılma başlıkları kadar büyük astragan papaklar giyiyordu. Kuzey yönünden ilerliyorlardı ve karşılarındaki kendilerinden sayıca çok daha büyük olan Bolşevik kuvveti, Avusturya-Macaristan ordusundan esir alınmış Macarlarla takviye edilerek daha da güçlendirilmişti. Aşkabat'ın güneydoğusundaki Kaka'da 25 Ağustos günü çetin bir muharebe gerçekleşti. Taarruz eden Kızıllardı ama Oraz Sardar'ı destekleyen 19. Penjabi Taburu'na mensup bir makineli tüfek müfrezesi düşmana büyük zayiat verdirdi. Taburun geri kalan kısmı ile 28. Lancer Alayı'nın bir bölüğü sahneye çıkmak için sabırsızlanıyor, kolonyal şapkalar giymiş subaylar kavurucu güneşin altında bekliyordu. Başlarına sardıkları kum rengi türbanlarından kolaylıkla ayırt edilebilen İngiliz Hindistanı ordusuna mensup yerli askerler, her iki taraftan da pek çok askerin birbirine benzer keçi derisinden mamûl başlıklar takmasından ötürü başlangıçta biraz şaşırmıştı. Fakat iyi bir sınav verdiler ve Kızıllar toparlanmak üzere geri çekilmek durumunda kalınca muharebe sahasına bir sessizlik hâkim oldu.

Bakü'nün düşüşünün ardından Türkmen adlı gemiyle kaçmış olan Mikoyan, Şahumyan, Petrov ve diğer Bolşevik liderler, gemi kaptanına kendilerini Kızılların kontrolünde olan Astrahan'a götürmesini söylemiş olmalarına rağmen, 15 Eylül günü şafak vaktinde Trans-Hazar'daki Krasnovodsk limanına yanaştılar. Kaptan, karşıdan yaklaşan sahil güvenlik botunu uyarmak maksadıyla geminin sirenini çaldı ve gemideki Bolşevikler teslim olmaya zorlandı, ardından da tamamı tutuklanarak mahalli cezaevine sevk edildi.

Sorumlu komutan Aşkabat Komitesi'ne bir telgraf çekerek tutuklulara ne yapılacağını sordu. Komite, yanıtı Meşhed'deki temsilcisi çokeşli Dohov'a gönderdi ve ondan Tümgeneral Malleson ile görüşüp

İngilizlerin tutukluları Hindistan'a götürüp götürmeyeceğini öğrenmesini istedi. Yüzbaşı Teague-Jones'un aktardığına göre Malleson 18 Eylül günü bu talebe yanıt verdi ve tutuklu sevkiyatı için gerekli ulaşım ve muhafız kuvvetlerine sahip olmadığını söyledi. Bununla birlikte, Malleson ve Simla'daki İngiliz Hindistanı Başkomutanlığı bu tutukluların Bolşevikler tarafından esir alınan herhangi bir İngiliz askerinin değiş tokuşunda ellerini kuvvetlendirebileceğini de düşünüyordu. Fakat Teague-Jones günlüğünde veya daha sonradan Dışişleri Bakanlığı'na sunulmak üzere hazırladığı resmî raporunda buna hiç değinmiyordu.

Teague-Jones aynı günün öğleden sonrasında Kont Dorrer'in evinde Aşkabat yönetiminin lideri Funtikov, koca altıpatlarlı Kurilev ve "dışişleri bakanı" rolünü üstlenmiş olan okul müdür Zimin'le bir araya geldi. Kaka'daki muharebelerde uyluğundan yaralanmış olmasından ötürü koltuk değnekleriyle gezen Teague-Jones yorgundu. Kendisine tevdi edilmiş olan siyaset ve istihbarat subaylığı vazifesi, İngiliz ve Hintli yaralılarla ilgilenmekten hastanede tercümanlık yapmaya ve tüm İngiliz-Rus ilişkileriyle meşgul olmaya kadar bölge genelindeki her türlü faaliyeti kapsıyordu. Bu toplantıda konuşulanlara dair "bazı puslu anılardan"[285] fazlasını hatırlamadığını iddia ediyor; fakat Funtikov ve Kurilev tutukluları vurmayı önerdiğinde onlara karışmadığını, Zimin ve Dorrer'in ise bu öneriye karşı çıktığını söylüyordu: "Ben tamamen çekimser kalmış ve bu görüşmede faal bir rol üstlenmemiştim."[286]

Teague-Jones ertesi gün, yani 19 Eylül akşamı Funtikov'dan yakında "yirmi altı komiserler" olarak tanınacak bu tutukluları vurma kararı aldıklarını öğrendi.[287] İsteseydi bu infazı kesinlikle durdurabilirdi, zira Aşkabat Komitesi İngilizlere bel bağlamış durumdaydı. Kurilev aralarında Lenin'in arkadaşı Şahumyan'ın da bulunduğu yirmi altı tutukluyu bir vagona bindirdi. Her nasıl olduysa Anastas Mikoyan bunların arasında değildi. Demiryolu ile Krasnovodsk'tan altmış kilometre kadar uzaklaştılar ve vagonun yanına dizilip toplu halde infaz edildiler.

İnfaz haberi Moskova'ya ulaşınca Bolşevikler öfkeden deliye döndü. Troçki bizzat Teague-Jones'ı suçlayarak infaz emrini onun verdiğini söyledi ve Stalin Nisan 1919'da İngilizleri "yamyamlar" diyerek telin etti. Bakü komiserleri Sovyet şehitleri kabul edildi. Ölümleri çeşitli abidelerde, posta pullarında ve diğer bazı sanat eserlerinde yad edilir oldu. Sergei Yesen'in "Yirmi Altılar Baladı" adlı şiiri ve İsaak Brodski'nin infaz sahnesini gündüz vaktinde yansıtıp hep General Malleson'u hem de

Teague-Jones'u olanları seyreder vaziyette resmettiği hayli imgesel tablosu bunlardan bazılarıydı. Esasında infaz gerçekleşirken Teague-Jones en az üç yüz kilometre uzakta, Malleson ise İran'daki Meşhed'de bulunuyordu. 2004 yılında dahi bir Rus tarihçi devasa bir Türkmen tarafından koca bir kılıçla tüm tutukluların başlarının kesildiğini öne sürüyordu.

Öte yandan, Hazar'daki Kraliyet Donanması filotillası bu infazda mahalli atmosferin gülünç bir yansımasını görmüş olsa gerekti. İdam mangasının başındaki askerin Funtikov'a, "Emrinizi yerine getirdik ama bize verilmiş olan beş kürek bu iş için ucu ucuna yetti,"[288] diye yakındığını duymuşlardı. O günden sonra Funtikov'dan "maça beşlisi"[289] diye söz etmeye başladılar.

Ağırlıklı olarak, Orta Asya Demiryolu Hattı'nın kuzeyinde bulunan Bolşeviklerin bölgedeki İngiliz Hindistanı kuvvetlerinin sandıklarından çok daha büyük olduğuna kanaat getirmeleri nedeniyle Trans-Hazar cephesine bir kez daha sükûnet hâkim oldu. Her iki tarafın da demiryolu hattı üzerinde uygun bir noktaya gelip burada duraklayarak topçusuyla atış yapmak, ardından da geldiği gibi gerisin geriye dönmek suretiyle âdeta "vur-kaç"[290] oynadığı bir zırhlı treni mevcuttu. Trans-Hazarlıların talep ettiği üzere İngiliz birliklerine Bayramali'den öteye, hele de Ceyhun Nehri hattına kesinlikle geçmeme emri verilmişti. İngilizlerin gizlice tüm Trans-Hazar bölgesini ele geçirmeyi planlandığına dair Moskova'da oluşan kanaatin gerçekle alakası yoktu.

Tümgeneral Malleson Meşhed'deki karargâhında bulunuyordu ve Aşkabat'ı o sene Kasım ayının ortalarında o da birkaç günlüğüne olmak üzere yalnızca bir kez ziyaret etti. Bağdat'taki İngiliz Hindistanı karargâhı ile Meşhed ve Enzeli arasındaki irtibat hiçbir zaman iyi olmamıştı. Kraliyet Donanması Bakü ve Trans-Hazar bölgesinin Türklere karşı savunulması ve Astrahan ile Volga deltasında faaliyet gösteren Kızıl filotillasına karşı koyulması maksadıyla kendi Hazar filotillasını teşkil ettiğinde de bu muhabere sorunu çözülememişti. Filotilla komutanı Tuğamiral David Norris, Hazar'daki gemilerin üzerine monte edilmek üzere Bağdat'tan karayolu ile dört inçlik toplar getirtti. Kruger gemisi artık HMS[291] Kruger adıyla Norris'in amiral gemisi olarak görev yapacaktı. Filotillada destek kruvazörü olarak görev yapan ve İngiliz Kraliyet Donanması'nın beyaz sancağını taşıyan beş adet de silahlı

ticari gemi bulunuyordu. Bir süre sonra donanmanın son derece süratli motorbotlarından on ikisi de Karadeniz kıyısındaki Batum'dan tren yoluyla getirildi. Türk kuvvetlerinin ayrılmasından sonra Hazar'da faaliyet gösteren üç deniz unsuru kaldı; Kızıl filotillası, Beyaz filotillası ve o esnada Bakü'de bulunup 27. Hint Tümeni tarafından savunulmakta olan Kraliyet Donanması filotillası.

Hazar bölgesindeki hadiseler zaman zaman sığ bir gülmeceye dönse de acımasız bir şiddet ve trajedi asla çok uzakta değildi. Geçmişte İran'ın sınır bölgelerine baskınlar düzenleyip, çoğunluğu kadın olmak üzere, kaçırdıkları insanları köle olarak satan Türkmenler artık gelecekten endişe ediyordu. Teague-Jones'un gözlemlerine bakılırsa, İngilizler çekilir çekilmez "Kızılların eline kaldıklarında kendilerini bekleyen kadere dair hiçbir şüpheleri yoktu."[292]

21

Baltık Bölgesi ve Kuzey Rusya

1918 Sonbaharı ve Kışı

Petrograd güneybatısına baktığımızda, General Aleksandr Rodziyanko komutasındaki küçük birlik, yani Kuzey kolordusu Almanların bölgeden çekilmesinin ardından Peipus Gölü'nün güney ucunun yakınlarındaki Pskov şehrinde savunmasız bekliyordu. Kızılların 7. Ordusu şehrin kıyılarına yaklaşırken Rodziyanko'nun eski Çarlık yanlısı subaylardan ve pek de gönüllü olmayan silah altına alınmış askerlerden oluşan yaklaşık beş bin kişilik karman çorman kuvveti hududu geçip Estonya içlerine doğru kaçarcasına ricat etmeye başladı. Devlet Duması'nın eski başkanının yeğeni olan Rodziyanko, Çar'ın Şövalye Muhafız birliğinde görev yapmıştı ve olimpik bir biniciydi. Fakat bu özellikleri onu Estonya halkı arasında popüler hale getirmeye yetmedi. Pek çok Çarlık yanlısı subay gibi o da bu ülkeyi Rusya'nın ayrılmaz bir parçası addediyordu ama an itibarıyla Estonyalılar son derece hassastılar ve yardıma ihtiyaçları vardı. Alman 405. Piyade Alayı çekilmiş ve pek de iyi teçhiz edilmiş olmayan Estonya 4. Piyade Alayı'nı kazanması mümkün olmayan bir savaşın ortasında yalnız bırakmıştı.

Estonya Geçici Hükümeti 18 Kasım günü yeniden ortaya çıktı ve millî bir ordunun kurulması için çağrı yaptı. Üç gün sonra da Rus işgaline karşı topyekûn bir seferberlik bir ilan edildi. Estonya Savunma Birliği ihtiyattaki bir milis gücü olarak yeniden toparlandı ve İngiliz hükümetinden askerî destek talep etmek üzere Londra'ya temsilciler gönderildi.

Lenin, mahalli Bolşevik gruplara destek olmak üzere 22 Kasım günü 7. Ordu'ya başkent Tallin istikametinde taarruz emir verdi. Kızılların yabancı bir işgalci güç olarak görüleceğinin bilincindeydi ve bunun önüne geçmek maksadıyla Ordu'nun mümkün mertebe Estonyalılardan oluşmasını istemişti; fakat yalnızca 2,300 Estonyalı bulunabildi. Plana göre evvela Narva ele geçirilecek, ardından da Estonya işgal edilip Riga

kontrol altına alınacaktı. Bu hamle Almanya'daki devrimcilerle birleşme teşebbüsünün ilk safhasıydı. Personeli arasında Estonyalı Bolşevik gönüllülerin de bulunduğu Kızıl 6. Tüfek Tümeni yaklaşık bir hafta süren muharebelerin ardından 28 Kasım günü Narva'yı ele geçirdi.

Estonya Geçici Hükümeti'nin meşruiyeti Maapaev adı verilen parlamentoda bağımsızlık için yapılan oylamada net bir üstünlükle kabul edildi. Moskova'ya sadık olan mahalli Bolşevikler bunu protesto etmek maksadıyla genel grev çağrısı yaptılar. Bu çağrıya kulak veren işçi sayısı dört bini geçmese de Kremlin, adını da kendi koyduğu, bir "Estonya Sovyet Cumhuriyeti" kurulmuş olduğunu ve bunu resmen tanıdığını beyan etti. Fakat Estonyalıların nazarında bu "haricî bir müdahale ile iç savaş ilanına eşdeğer"[293] kabul ediliyordu. Kızıl Ordu giderek yaklaşmakta iken Tallinli Bolşevikler 17 Aralık günü bir Komün kurduklarını duyurunca Estonya hükümeti bu isyanı bastırmakta tereddüt etmedi.

Çoğunlukla orta sınıftan oluşan Estonya hükümetinin halka orduya katılma çağrısı yapmasının ardından, öğrenciler bu davete kitleler halinde icap ederken köylüler başlangıçta pek de hevesli görünmüyordu. Örnek bir lider olduğunu kısa zamanda ispatlayacak olan liberal ve Çarlık yanlısı Albay Johan Laidoner önderliğinde etkin bir komuta yapısı teşkil edildi. Laidoner, Livonya'da sıradan bir rençperin oğlu olarak dünyaya gelmiş olmasına rağmen tamamen sahip olduğu yetenek ve icracılık sayesinde bir tümenin kurmay başkanlığı makamına kadar yükselmeyi başarmıştı. Dış görünüşü kusursuzdu, kısa ve bakımlı bıyığıyla doğuştan gelen bir otoriteye sahip gibiydi. Bağımsızlık savaşı esnasında Estonya kuvvetlerinin başkomutanlığı için ondan başka bir seçenek düşünülemezdi.

Laidoner, Alman teçhizatı ile donatılmış üç alay daha kurdu. Finlandiya'dan da beş bin tüfek ve yirmi topun yanı sıra ileride Kuzeyli Fin Çocukları Alayı'nın da kendilerine katılacağı gönüllülerden oluşan personel desteği ulaştı. Bir süre sonra Danimarka-Baltık Bölüğü'nü teşkil edecek Danimarkalılar ve bir Finlandiya İç Savaşı gazisi olan Binbaşı Carl Axel Mothander komutasında bir grup İsveçli de desteğe geldiler.

Londra'daki Savaş Kabinesi, Estonyalıların kasım ayında yaptığı İngiliz kara unsurlarının acilen desteğe gönderilmesi çağrısını reddetti. Bunun yerine Kraliyet Donanması'nın piyade tüfekleri, Lewis makineli tüfekleri ve topçu silahlarıyla dolu 6. Hafif Kruvazör Filosu'nu Estonya'nın toy ordusunun desteğine gönderdi. Filonun komutası,

Alman Açık Deniz Filosu ile iki yıl kadar önce Jutland'da karşı karşıya gelen ilk filonun komutanı olan gözü pek İskoç Tümamiral Edwyn Alexander-Sinclair'deydi. Alexander-Sinclair, silahlarının menzilinin elverdiği ölçüde Bolşeviklere saldıracağına dair Estonyalılara söz veriyordu.

Estonya başkenti Tallinn açıklarında bir İngiliz filosunun görüldüğüne dair haberler 1918 yılı aralık ayının sonlarında Petrograd'a ulaştı. Baltık Filosu'ndaki denizaltıların hiçbiri "yetersiz teknik durumlarından ötürü"[294] Finlandiya Körfezi'nde keşif yapabilecek kabiliyette değildi. Andrei Pervozvanni zırhlısı, Oleg kruvazörü ve Spartak, Avtroil ve Azard adlı üç muhribin de bünyesinde bulunduğu bir filo hem Volga Filotillası'nı hem de Larisa Reisner'i geride bırakmış olan Fyodor Raskolnikov komutasında göreve çıkarıldı. Raskolnikov, Kraliyet Donanması'nın yaptığı telsiz karıştırmalarının İngilizlerin Sovyet filosunu Kronstadt'tan çıkartmamak adına çevirdiği bir dolaptan ibaret olduğuna inanıyordu. Bu nedenle endişe etmeye gerek duymadılar ve rotayı temizlemek maksadıyla önden gönderdikleri büyük bir buzkıranın arkasın takılıp Estonya kıyılarına doğru yol aldılar. Azard muhribi yarı yolda geri dönmek durumunda kaldı; zira demir almadan önce yeteri kadar kömür yüklemeyi unutmuştu. Raskolnikov bu olayı, "Bu kadar disiplinsizlik ancak 1918'in kaos ortamında mümkün olabilirdi,"[295] diye yorumluyordu.

Kalan iki muhrip Estonya kıyılarındaki topçu bataryalarını yoklamak üzere ilerlemeye devam etti ve ateşle mukabele etmeleri için atışlar yaptı ama herhangi bir karşılık gelmedi. Bundan cesaret alan Raskolnikov'un içinde bulunduğu Spartak ile Avtroil Tallin limanına ilerledi, fakat yaklaştıkça kendilerine doğru gelen gemilerin bacalarından tüten dumanları gördü. Dönüp Kronstadt'a kaçmaya yeltendiler ama İngiliz hafif kruvazörleri ve muhripleri onlara göre çok hızlıydı. Bu da yetmezmiş gibi Spartak karaya oturdu. Raskolnikov'un aktardığına göre gemi kaptanı şu sözleri tekrarlayıp duruyordu: "Buradaki sığ bölgeyi herkes bilir, burası bütün krokilerde gösterilir. Ne kadar da sinir bozucu!"[296]

Wakeful adlı İngiliz muhribinden çıkarılan bir bordalama ekibi Spartak'ın mürettebatını esir aldı ve bu esirler çok geçmeden kendilerini peksimet yiyip demli çay içer vaziyette buldular. Ardından Avtroil muhribinin ele geçirilişini seyretmek üzere güverteye çıkarıldılar.

Raskolnikov, "devrimci gururumuzu incitmek için yapılıyor,"[297] diyerek buna itiraz etti. Ardından bu iki Sovyet savaş gemisi donanmalarının çekirdeğini oluşturmak üzere Estonyalılara teslim edildi ve Raskolnikov Kızıl Ordu tarafından ele geçirilen İngiliz subaylarıyla esir takasında kullanılmak üzere Londra'ya götürüldü.

Kızıl Ordu'nun karadaki üstünlüğüne karşı Kraliyet Donanması'nın yapabileceği pek bir şey yoktu. Kızıl Letonya Tüfek Tümeni 22 Aralık günü Estonya'nın en büyük ikinci şehri olan Tartu'yu ele geçirdi. Mevcudu yaklaşık yedi bin olan 7. Ordu Yılbaşı Gecesi itibarıyla ülkenin doğuda kalan yarısında kontrolü sağlamış durumdaydı ama Estonyalılar Beyaz Kuzey Kolordusu'na kıyasla çok daha dişli ve zor bir hasım olduklarını kanıtladılar. Laidoner ülkenin güneyinde yeni alaylardan bir tümen teşkil etti ve kuru kafa şeklinde şapka kokartı olan bir partizan taburu toparladı.

Estonya vatanseverliği mavi-siyah-beyaz renkli bir armayla sembolize ediliyordu ve üniformalarda standart sağlanabilen tek kısım da bu armaydı. Öğrenciler ve köylüler koyun derisi ceketler, pardösüler, Alman miğferleri, Rus kepleri veya kuzu derisi kepler ve binici çizmeleri veya dolaklar kullanılarak bir araya getirilmiş karma üniformalar giyiyordu. Estonyalılar kendileriyle aynı dili konuşan 3,800 kadar Beyaz Fin gönüllüsünün de desteğiyle, süratle dönüştürülmüş zırhlı trenler marifetiyle icra edecekleri bir karşı taarruz için yılın Noel gecesini takip eden son haftası boyunca hazırlık yaptılar. Estonya hükümeti, kıyılarında faaliyet göstermekte ve kendilerine alenen destek vermekte olan Kraliyet Donanması kruvazörlerinden aldığı cesaretle, 7. Ordu yaklaşırken Tallin şehrindeki Bolşevik örgütlenmesini yasadışı ilan etti. Estonyalılar 6 Ocak 1919 günü karşı taarruzlarını başlattılar.

Kızıl Ordu işgale başlayınca 1 Aralık 1918 günü Letonya İç Savaşı da başlamış oldu. Bolşevik Letonya tüfek alaylarından üçü güneydeki Daugavpils'i ele geçirirken diğer üçü Pskov'un etrafından dolaşıp Estonya güneydoğusuna sarktı. Riga'ya ilerledikleri esnada Moskova 17 Aralık günü Letonya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni tanıdığını açıkladı. Bundan on sekiz gün sonra da şehre girdiler. Letonya geçici

General Nikolay Yudeniç ve General Aleksandr Rodziyanko.

Hükümeti ulusal bir milis örgütü kurulması çağrısı yaptı. Aksi takdirde bütün umutlarını o sıralarda bölgede bir Töton hegemonyası kurmaya odaklanmış olan Alman Baltık Savunma Kuvvetlerine, yani *Baltische Landeswehr*'e bağlamak durumunda kalacaklardı. Alman ve Letonya birlikleri bir karşı taarruza hazırlanmakta iken yalnızca Kurlandiya Yarımadası'nın batı kısmı işgale karşı direnmeye devam ediyordu.

Litvanya İç Savaşı ise bundan da karmaşıktı zira kısa bir süre içerisinde Rus, Alman ve Polonya kuvvetleri bu savaşa müdahil olacaktı. Süratle takviye edilen iki Kızıl tüfek tümeni 12 Aralık 1918 günü Belarus'tan işgale başladı. 1919 yılı ocak ayının ortalarına gelindiğinde Kızıllar ülkenin üçte ikisini ele geçirmiş durumdaydı; fakat yakında umduklarından çok daha sert bir direnişle karşılaşacaklardı. Kremlin, Baltık vilayetlerinin üçünün de kaderinin kendine bağlı olduğunu düşünüyordu ama bu vaktinden önce yapılmış bir varsayımdı, "iç savaş" kavramı da giderek daha anlamsız hale geliyordu. Baltık vilayetleri mücadelesi kendi ulusal kimliklerini korumak ve Moskova'dan bağımsız hale gelmek için mücadele veriyordu.

Çarlık döneminde Trans-Kafkasya Cephesi'nin başkomutanı olan General Nikolay Yudeniç kasım ayında Finlandiya'ya ulaştı. Finlandiya

topraklarına kaçmış olan 2,500 Rus subayla bir ordu kurmaya karar vermişti ve General Mannerheim'la bir görüşme yaptı. Amiral Kolçak'la irtibata geçerek ondan bir milyon ruble kadar mali destek temin etti, Baltık bölgesindeki zengin Ruslar da ona iki milyon ruble kadar bağışta bulundu. Kolçak'ın Yudeniç'i Kuzeybatı Ordusu başkomutanı olarak görmesi ve deyim yerindeyse kasanın anahtarının da onda bulunması sebebiyle, General Rodziyanko istemeye istemeye Yudeniç'i üstü olarak kabul etti. Mannerheim'da bu durumdan hoşnut değildi.

Estonya, Alman nüfuzu ve Bolşevik istilasına karşı kendini savunmanın telaşına düşmüşken Baltık bölgesi bütün karmaşıklığına rağmen gerek Fransız gerek İngiliz hükümetlerinin ilgi alanına giriverdi. Baltık bölgesine yayılmış Alman kuvvetleri Bolşeviklerin ilerlemesinin önündeki en büyük engel olarak öne çıkıyordu, Compiegne Ateşkesi'nin on ikinci maddesi[298] gereğince Almanların o an için bölgede bulunmasına müsaade edildi. Baltık vilayetlerinin kendilerini savunmayı başarabileceklerinin garantisi yoktu; bir yandan da Beyazlar Petrograd'a taarruz etmeyi planlıyordu. Fakat ne Finler ne de Estonyalılar bağımsızlıklarını tanımayı reddeden ve kendilerini üstün gören bu Bolşevik karşıtı Beyaz Rusları hoş karşıladı. Beyazların Sovyet topraklarını işgal etmeye yönelik olası bir teşebbüsü kuvvetle muhtemel başarısız olur ve Kızılları karşı taarruza geçmeye teşvik ederdi. Âdeta arapsaçına dönmüş olan bölgede işleri daha da karmaşık hale getirircesine, Yudeniç'in İngiliz ve Fransızlardan askerî destek talep ettiği günlerde Albay Pavel-Bermondt-Avalov komutasında bir başka Beyaz Rus kuvveti de Berlin'den mali yardım alıyordu.

Sınırın öteki tarafında bulunan Petrograd ise halen açlıkla ve yeni bir kış mevsiminin soğuğuyla boğuşuyordu. Şehirden ayrılma imkânı olanlar çoktan ayrılmıştı, kalanlar ise Leningrad yirmi üç yıl sonra Naziler tarafından ablukaya alındığında yaşanacak vahşetin, deyim yerindeyse, ufak bir tadımını yapıyordu. Kitapların ve eşyaların yakıldığı sobalar insanları kendi evlerinde soğuktan donarak ölmekten kurtaramıyordu. Pek çok insan halı veya muşambaları sandalyelerin üzerine örtüp evcilik oynayan çocuklar gibi evlerinin ortasına çadırlar kuruyordu. Günler çaresizce gıda aramakla geçiyordu. Devletin dağıttığı yiyecek istihkakı yeterli gelmiyor, vücutta oluşan yaralar yetersiz yağ alımı nedeniyle iyileşemiyordu. İnsanların kızaklar üzerine koydukları cesetleri

mezarlığa götürebilecek gücü dahi yoktu, ölülerin çoğu bahar gelene kadar yataklarında bekletiliyordu. Viktor Şıklovski şöyle yazıyordu: "Dışarısı öyle soğuktu ki kirpikleriniz donuyor, burun delikleriniz buz tutuyordu. Soğuk hava kıyafetlerinizin arasına su gibi sızıyordu. Hiçbir yerde ışık yoktu. Geceleri karanlıkta saatlerce oturuyorduk."[299]

Büyük oranda, bölgede demiryolu ve nehir ulaşımını kısıtlayan bataklıklar ile sık ormanların bulunması ve kuzey kutup dairesinin uç iklim koşullarına sahip olması nedeniyle tüm savaş genelindeki en durgun harekât sahası Kuzey Cephesi idi. Bu cephede, General Samoilo'nun Sovyet 6. Ordusu ile Murmansk ve Arhangelsk'te konuşlu İtilaf Devletleri kuvvetlerinin İngiliz komutası altındaki çokuluslu kara unsurları doğrudan temas halindeydi.

Troçki'nin Brest-Litovsk görüşmelerinde kasıtlı olarak benimsediği kafa karıştırıcı "ne savaş ne de barış" politikasından bu yana Murmansk ve Arhangelsk'teki mahalli makamlar kendi hükümetlerinden hiçbir yardım alamayacaklarını hissediyordu. Murmansk Sovyeti temmuz ayında "Moskova'daki Sovyet hükümetinden bağımsızlığını ilan etti"[300], ağustos ayında da "Arhangelsk'te Kuzey Rusya Bölgesel Hükümeti'nin kurulduğu bir ihtilal gerçekleşti." Bu kansız ihtilal, Beyaz Deniz'de bulunan Kraliyet Donanması kıyı topçularının namluları ile Kraliyet Deniz Piyadeleri Hafif Piyade Alayı'nın süngüleri olmasa başarı sağlayamazdı. Ilımlı sağ Sosyalist Devrimci Nikolay Çaykovski, Tümgeneral Poole'un deyim yerindeyse eli sopalı idaresi altında ihtilalin lideri pozisyonundaydı.

Alman saldırılarına karşı âdeta bir kale duvarı gibi koruma sağlaması beklenen birinci dalga çıkarmalar Bolşevikler tarafından zımnen uygun bulunmuştu ama İtilaf Devletleri unsurlarının mevcudiyeti Moskova'da huzursuzluklara sebep oluyordu. Poole iyimser bir yaklaşımla bölgeden bir ordu toparlayıp Urallardaki Çeklerle birleşmek üzere güneye, Vologda'ya ilerlemek istedi. Buranın Samoilo komutasındaki 6. Ordu'nun karargâhı olduğundan habersizdi. Vologda aynı zamanda, Bolşeviklerin Petrograd'ı terk etmesinin ardından İtilaf Devletleri elçilik ve diplomatik misyonlarının taşındığı şehirdi. Komünist yetkililer yabancı diplomatların evvela Arhangelsk'e, ardından da gemiyle anavatanlarına dönmesine ancak 25 Eylül'de müsaade edecekti.

İtilaf Devletleri, Almanlara karşı doğuda yeni bir cephe açma çabalarına haklı gerekçeler bulabilirdi; zira Bolşevikler 1918 yılında Berlin'den tekrar hatırı sayılır miktarda destek almaya başlamıştı. Bu argüman, Başkan Woodrow Wilson'u Kuzey Rusya'daki İngiliz birliklerini desteklemek üzere bir Amerikan piyade alayı göndermeye ikna etmeye yeterdi ama kasım ayında imzalanan ateşkesin ardından bunu savunmak imkânsız hale geldi. Versay'da bulunan İtilaf Devletleri Yüksek Harp Konseyi, böylesine çetrefilli bir ortamda Komünist rejimi yerinden etmek üzere bariz bir plan yapmaktansa esnek kalmayı tercih etti. Nihayetinde mevzu, muzaffer "iyiler" ile mağlup "kötüler"den oluşan Avrupa'yı yeniden tasarlamak kadar Birinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşan düzensizliği de bir çözüme kavuşturmaktı.

Fransa, Kanada, Polonya ve İtalya'dan da takviyelerin gelmesiyle Murmansk'taki İtilaf Devletleri unsurlarının mevcudu altı bine, Poole kuvvetlerinin ise on bine kadar yükseldi. Poole güney yönündeki ilerleyişini bir ay önce çoktan başlatmıştı. Kuvvetlerinin zırhlı trenle desteklenen bir bölümü Vologda demiryolu hattını takip ederken, Kraliyet Donanması'nın zırhlı ve gambotlarının yanı sıra Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne ait köhne deniz bombardıman uçaklarının desteklediği Nehir Kuvvetleri Kuzey Dvina Nehri üzerinden ilerliyordu.

Kızıllar İngiliz gemilerine karşı nehir boyunca deniz mayını döşeme imkân ve kabiliyetine sahip olmalarına rağmen kendilerini silah bakımından son derece zayıf görüyordu. 4. Baltık Seferî Deniz Kuvvetleri Kronstadt'a ivedi kodlu bir mesaj göndererek oradaki "gemileri üzerinde yeterli miktarda bulunan"[301] 120 mm.lik topların nehirdeki Kızıl buharlı gemilerini silahlandırmak üzere gönderilmesini talep etti: "Temsilcilerimize göre bu destek temin edilebilirse iki haftaya kalmaz Arhangelsk'i ele geçirmiş olacağız."

Kuzey Rusya Seferî Kuvvetlerinin bir tugay büyüklüğündeki C Unsuru'nun bünyesinde Kraliyet İskoç Alayı'nın 10. Taburu'nun 2. Bölüğü ile bir Rus müfrezesi de bulunuyordu. 18 Ağustos günü Troitka'da gerçekleşen bir muharebede geceleyin icra ettikleri yaklaşma yürüyüşünün ardından Kızıl topçu bataryalarını ele geçirmeyi başardılar ve topların namlularını kıyıda seyretmekte olan Kızıl filotillasına tevcih ettiler.

İki Amerikan bölüğünün de desteğiyle Dvina kıyıları boyunca ilerlemeye devam ederken 13 Eylül günü gerçekleşen bir olayda şansları

son derece yaver gitti. Yeni komutanları önceden haber vermeksizin cephede denetlemelerde bulunmak üzere bir deniz uçağına binip havalanmış, Dvina'daki gözcü gemisi de dahil olmak üzere bu kimliği belirsiz uçağı görenler de ateş açmıştı. Orada bulunan bir subay, "General Finlayson şaşkın bakışlarımız arasında uçaktan inince hepimiz şanslı günümüzde olduğumuzu anlamıştık,"[302] diye aktarıyordu. Bundan dört gün sonra gerçekleşen bir başka olay ise son derece üzücüydü. Kraliyet İskoç Bölüğü'ne mensup üç genç asker esir düştü ve "Bolşevikler onları gözlerini dahi kırpmadan öldürdü."

İngiliz birlikleri yağmurlu geçen sonbahar mevsiminde dizanteri salgınına yakalandı ve hastalananlar Hint yağı ile tedavi edildi. Artık yavaş yavaş kışlık bir ordugâh bakmanın vakti geliyordu. Kuzey Dvina'nın bir kolu olan Vaga Nehri üzerinde bulunan bir manastıra girildi. Kraliyet West Surrey Alayı'ndan Yüzbaşı William Serby 21 Ekim'de günlüğüne şunları yazıyordu: "Kış iyiden iyiye kendisini hissettirmeye başladı. C Unsuru'na 'kürklü başlıklar, koyun derisinden mamûl kabanlar ve tüylü Shackleton postallarından ibaret' kışlık kıyafetler dağıtıldı." Kendilerini desteklemek üzere henüz katılmış olan Kanadalı topçular yaklaşan düşük sıcaklık koşulları ve uzun geceler için daha uygun teçhizata sahiptiler. Aralık ayının ortasına gelindiğinde dört saate kadar düşen gündüz süresiyle birlikte moraller de zayıflamaya başladı. İtilaf Devletleri askerleri bölgedeki mevcudiyetlerinin gerekçesini sorgular oldular. Savaş bittiğine göre neden birlikler lağvedilip personel evlerine gönderilmiyordu?

Lockhart, Savaş Kabinesi'ne hitaben Balfour'a şöyle yazıyordu: "Almanların mağlup olmasıyla birlikte Rus topraklarındaki mevcudiyetimizin en tehlikeli safhası da başlamış oluyor. Almanya'ya karşı kazandığımız zaferler Rusya'ya müdahale ederken öne sürdüğümüz gerekçeyi ortadan kaldırdığı gibi Avusturya ve Almanya'da yapmayı planladıkları devrime dair umutlarını canlandırmak ve Ukrayna, Polonya ve halihazırda Alman işgali altında olan diğer Rus bölgelerindeki nüfuzlarını artırmak suretiyle Bolşeviklerin de elini güçlendiriyor."[303]

Yine Balfour'a gönderdiği bir başka raporda ise şunları ekliyordu: "Rusya'daki devrim karşıtları, yabancı güçlerin doğrudan desteği olmaksızın Bolşevikleri iktidardan indirebilecek güçte değiller. Bu yapıları finanse etmekle beraber fiilen destek vermekten geri durunca bir

yandan yabancı bir işgal gücüymüş gibi suçlanıyor, öte yandan da iç savaşı gereksizce uzatarak Rusya'da boş yere kan dökülmesine katkı sağlamaktan başka bir şey yapmamış oluyoruz."[304]

Bununla birlikte Lockhart, iç savaşa tek taraflı olarak destek verilmesine karşı sunduğu argümanları kara birlikleriyle doğrudan müdahale edilmesini talep etmek için kullanıyordu: "Rusya'da hızlıca nizamı tesis ederek yalnızca politik bir tehdit olarak Bolşevizm'in yayılmasını engellemiş olmuyor, aynı zamanda anarşi ve ihtilal ortamında yetersiz tedbir alınması yahut tedbirsizlik durumlarında akim kalacak olan Ukrayna'nın tahıl üretimi açısından zengin ve verimli bölgelerini de Avrupa'nın geri kalanı için ayırmış oluyoruz. Savaştan sonra Avrupa bulabildiği tüm tahılın peşine düşeceği için Güney Rusya ve Romanya'da asayişin sağlanması meselesi hayati önem arz ediyor."[304]

Lockhart, bilhassa da birkaç yıl boyunca sayısız bir insan gücüne ihtiyaç duyulacak olmasına benzer bazı sorunların farkında olsa da İngiltere'de yaşanabilecek huzursuzluklar ile bölgeye gönderilecek birliklerde baş göstermesi muhtemel ayaklanmalar gibi son derece ciddi tehditleri önemsemiyordu. Mareşal Sir Henry Wilson'un 1919 yılı ocak ve şubat aylarında İngiliz kara kuvvetlerinde "henüz başlangıç aşamasında olan genel bir kıyam hali"[306] bulunduğuna dair ifadesi yeni Savaş Bakanı Churchill'i dahi sarsmıştı.

Calais'de dört bin askerin başlattığı isyan ancak iki piyade tümeniyle bastırılabildi. Glasgow ve Liverpool'da ayaklanmalar baş gösterdi, hâlâ terhis edilmedikleri için öfkeli olan çok sayıda isyancı asker Savaş Bakanlığı'nı bastı. Churchill daha sonradan, "İngiliz toplumunun temelleri o güne dek hiç olmadığı kadar büyük bir tehdit altındaydı,"[307] diyecekti. Artık Bolşevizm'i yok etmeye daha karalıydı, bedeli ne olursa olsun.

Bölüm 3

1919

22

Ölümcül Çekimserlik

Ocak-Mart 1919

1919 yılı Kremlin duvarlarının ardında yaşanan tuhaf bir olayla başladı. Genellikle tam bir otokontrol adamı olan Çeka'nın başındaki Feliks Cerjisnki zil zurna sarhoş olmuştu. Lenin ve Kamenev'e kendisini vurmaları için yalvardı. "O kadar çok kan döktüm ki..." dedi, "...artık yaşamaya hakkım yok."[1] Üstelik Lenin'in ve Çeka'nın vaat ettiği sınıfsal soykırım henüz başlamış bile sayılmazdı.

Lenin'e göre Komünistler kendi kontrolleri altındaki bölgelerde iç savaşı kazanmıştı; fakat Almanların imzaladığı ateşkesin ardından İtilaf Devletlerinin destekleyeceği gerici unsurlardan çekinmeye başladılar. Öte yandan Paris'teki İtilaf Devletleri Yüksek Harp Konseyi'nde bu konuda bir fikir birliği yoktu. İstanbul'a yirmi kilometreden daha az bir mesafede bulunan Marmara Denizi'ndeki Adalarda iç savaşı sonlandırmak üzere bir barış konferansı toplanması fikri öne sürüldü. Herkesin bu konferanstan beklentisi farklıydı. *Sovnarkom*'u ve çeşitli Bolşevik karşıtı makamları davet eden Woodrow Wilson hakikaten de çatışmaları sona erdirmeyi amaçlıyordu. Bazıları ise gönülsüz de olsa bir şekilde masada görünüp arapsaçına dönmüş Rus meselesinden sıyrılmak istiyordu. Fransız Başbakanı Georges Clemenceau ise Bolşevizm'den nefret ediyor ve onları alaşağı etmek için sabırsızlanıyordu. Ona göre Sovyet hükümetinin bu konferansa dahi alınmaması gerekiyordu; zira Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak İtilaf Devletlerine çoktan büyük bir ihanette bulunmuşlardı. İngiliz Savaş Bakanı Winston Churchill de Lenin'in toplantı davetini geri çevireceğini umuyordu, böylece Beyaz ordularına verecekleri desteğin haklı bir gerekçesi olacaktı.

Bolşeviklerin suçlu ve gaspçı olduğunu düşünen Beyaz Ruslar, İtilaf Devletlerinin barış konferansı fikrini öfke ve hayal kırıklığı ile karşıladılar. Çar'ın eski Dışişleri Bakanı Sazonov, İngiliz bir diplomata İtilaf Devletlerinin nasıl olup da ailesini katleden insanlarla masaya

oturmayı düşünebildiğini soruyordu. Boris Savinkov da Adalar teklifini engellemek için elinden geleni yapıyordu. İtilaf Devletlerinin Rus halkından ziyade Rusya'nın doğal kaynaklarıyla ilgileniyor olabileceğinden şüpheleniyordu. Daha sonradan, "planlarındaki petrol kokusunu alabiliyordum,"[2] diyecekti.

Barış ihtimali söz konusu değildi. *Sovnarkom* konferansa katılabileceğini bildirdi ama geçici bir ateşkes uygulanmasını kabul etmedi. Başkan Wilson hastaydı ve ülkesine dönmeyi düşünüyordu, yani şu veya bu şekilde barış projesinin dışında kaldı. Bundan aldığı keyfi pek de gizleyemeyen Churchill şöyle yazıyordu: "Cuma günü Wilson'un ayrılmadan önceki son sözleri Rusya'dan büsbütün elini ayağına çekiyor olmaktan endişeli olduğu ve Bolşeviklerle Adalarda baş başa görüşmeyi arzu ettiği oldu. Fakat müzakereler sonuçsuz kalırsa diğer İtilaf Devletleri ile birlikte gerekli görülen her türlü askerî tedbirde kendi payına düşeni yapacağını da taahhüt etti."[3]

Konferansa katılım durumlarının kesinleştiği tarihin ertesi günü olan 16 Şubat'ta Churchill Lloyd George'a şunları yazdı: "Hemen başlangıçta elimizi açık etmemiz gerekeceğini düşünmüyorum. Vaziyeti etraflıca tartışmak ve Bolşeviklere karşı bir savaş planı yapmak için elde mevcut kaynaklara göre hazırlanmak üzere derhal bir Askerî Komisyon kurulması daha akıllıca bir hareket tarzı olacaktır."[4]

Bu iki sözcük, yani "savaş planı" Lloyd George'u alarm durumuna geçirdi: "Başbakan'dan yanıt. Bolşeviklere karşı bir savaş planlanmasına dair telgrafınız beni ziyadesiyle endişelendirmiştir. Kabine size asla böyle bir teklifte bulunma yetkisi tanımamıştır...Eğer Rusya hakikaten Bolşevik karşıtı ise göndereceğimiz teçhizat desteği onların gerekeni yapmasına yetecektir. Eğer Bolşevik taraftarı iseler de onların iç işlerine müdahale etmek bizim üzerimize vazife değildir. Böyle bir hamle kati surette zarar verici olacak, Bolşevikleri güçlendirip dayanışmalarını sağlayacaktır... Rusya'ya karşı son derece maliyetli olacak fiilî bir savaşa girmek oradaki Bolşevizm'i pekiştirip ülkemizde de bir Bolşevik tabanı oluşturacaktır... Bu konuda Fransızlara asla güvenilemez. Onların görüşü büyük oranda Rus hisselerine para yatırmış olup artık geri almaya dair umudu kalmamış çok sayıda küçük yatırımcı tarafından yönlendirilmektedir. Kısacası, taşın altına elini koyanın biz olmamızdan daha fazla isteyecekleri bir şey yoktur."[5]

Tıpkı Woodrow Wilson gibi Lloyd George da Çarlık rejiminin layığını bulduğunu düşünüyordu. Galli Sihirbaz, Churchill hakkında, "aristokrat kanı[6] Rusya'daki Grandüklerin topluca ortadan kaldırılmasına âdeta isyan ediyordu," diyecekti.[7] Fakat Churchill de şunları söylerken haksız değildi: "Sunulan alternatif hareket tarzları kazanma iradesinden yoksundur. Gerçek bir başarıya ulaşmak için gerekli olan şeylerden bir noktada mahrum kalmaktayız...Paris'teki Yüksek Harp Konseyi, Bolşeviklere savaş mı açacak yoksa onlarla barış mı yapacak henüz karar vermiş değildir. İtilaf Devletleri bu iki hareket tarzının tam ortasında her ikisinden de hoşnutsuz bir şekilde beklemektedir."[8]

İşte Churchill'in dahi İtilaf Devletleri politikasını tam bir doğrudan müdahaleye dönüştürmeye yönelik bir fırsat olarak görüp benimsemek durumunda kaldığı bu çekimserlik çekilen acıların süresini daha da uzattı. Odessa'da her şey gözler önünde yaşanır hale geldi. Fransız komutanlar mart ayı itibarıyla Gönüllü Ordusu ile aralarına mesafe koymaya başladılar ve General Schwarz'ın başkomutanlığında Odessa bölgesinde yeni bir idare makamı teşkil ettiler.

Grişin-Almazov'un kurmay başkanı General Aleksandr Sannikov, General Denikin tarafından General Philippe d'Anselme ile görüşmek üzere görevlendirildi. Sannikov, başında beresi ve boynunda *Légion d'Honneur* nişanı ile kendisini karşılayan Fransız general ile yaptığı görüşmeyle ilgili olarak şöyle yazıyordu: "Anselme çok kibardı ama kendisiyle görüşme sebebimi anlamamıştı. Ona göre şehir Fransız kontrolü altındaydı."[9] General Grişin-Almazov Fransızlarla ilişkileri güçlendirmek adına pek bir şey yapmadı. Kendisini çok iyi tanıyan yazar Teffi onun için "küçük bir Napolyon"[10] diyordu. Kalabalık maiyeti ve koruma ordusuyla gösterişli, zinde ve kibirli bir izlenim veren Grişin-Almazov, Fransızları zorunlu asker alımına müsaade etmeye ve Odessa ve çevresindeki cephaneliklerin kontrolünü devralmak suretiyle Gönüllü Ordusu'na destek vermeye ikna etmeyi başaramadı. D'Anselme'nin destek vermeyi reddetmesi tüm askerî ikmal maddelerinin Bolşeviklerin eline geçmesi demek oluyordu.

Şubat ayında şehre gelen General Henri Berthelot Gönüllü Ordusu'na daha yakın görünüyordu ama Fransız subaylarının kendi askerleri arasındaki Bolşevik sempatisinden çekinerek Beyazlara destek vermekten geri durduğu izlenimi yine değişmedi. Özellikle de 1917'de icra

edilen ve bir felaketle sonuçlanan Nivelle Taarruzu'nun ardından gerçekleşen ayaklanmalar düşünüldüğünde Fransızların böyle bir çekince duymak için haklı gerekçeleri yok değildi. Odessa'nın tahliyesinin ardından Nisan ayının ikinci yarısıyla birlikte Fransızların Karadeniz filosundaki, aralarında Jean Bart zırhlısının da bulunduğu savaş gemilerinde isyanlar patlak verdi. İsyanlar, ileride İspanyol İç Savaşı esnasında Enternasyonal Tugaylarının kuruculuğunu da yapacak olan Fransız Komünist André Marty tarafından Romanya'nın Galaç limanında başlatıldı. Sivastopol'da bulunan Fransız savaş gemilerinin mürettebatı "Enternasyonal" söyleyerek iş bırakıyordu.

Kızıl birlikleri Ocak 1919'da Harkov ve Kiev'i tekrar ele geçirmişti. Onlara katılan Ataman Grigoriev de mart ayında Herson'u alarak Fransız ve Yunanları çekilmeye zorladı. Yunanların kahramanca savaştığı, fakat Zuhafların da aralarında bulunduğu Fransız askerlerinin hiç de yürekten mücadele etmedikleri rivayet ediliyordu. Voznesensk savunmasında ise Zuhaflar dahi savaşmayı net bir şekilde reddettiler. Berezovka'da da Fransız askerleri topları ve beş adet Renault tankını geride bırakarak kaçtı. Bu çöküş karşısında dumura uğrayan mahcup Fransız komutanları, kısa bir süre önce silah ve mühimmat desteği vermeyi kabul etmedikleri Gönüllü Ordusu'ndan birliklerini cepheye sevk etmelerini rica ettiler. Ardından Grigoriev, Mikolayiv şehrini ele geçirdi ve mart sonunda Fransız askerlerini ulaştıkları en uç nokta olan Azak Denizi'ndeki Mariupol'den çekilmeye mecbur bıraktı.

Ukrayna'daki muharebeler, Petliura kuvvetleri ve Grigoriev çeteleri tarafından Yahudilere karşı daha önce görülmemiş çapta pogromlar yapılmasına neden oldu. Yazar İvan Najivin, Petliura kuvvetlerinin Jitomir ve Berdiçev'i nasıl yakıp yıktığını şöyle anlatıyordu: "Ve hem makineli tüfek hem de zırhlı araç ve toplarla destekli, planlı bir katliam düzenlediler...Arkasından yalnızca Yahudileri değil, hali vakti yerinde olan tüm insanları kapsayan çılgınca bir yağma başladı. Yüzlerce Yahudi öldürüldü."[11] İster istemez, vaktizamanında Moskova'daki bir gazetenin haber odasında yaptığı bir sohbet aklına geldi: "Zeki ve alaycı bir arkadaş bize, 'Size devrimimizin çok kısa bir özetini yapayım mı... bu aptalca ve kanlı karmaşayı bir süre daha devam ettireceğiz, ardından da muhteşem Rus Devrimi tarihin o güne kadar görmemiş olacağı büyüklükte bir Yahudi pogromu ile sona erecek,' demişti."

Najivin Odessa'ya ulaşır ulaşmaz düşünce ve deneyimlerini paylaşmak üzere İvan Bunin'i ziyarete gitti: "En sevdiğim yazarlardan biri olan Bunin, doğuracağı sonuçları hiç düşünmeden bir şekilde Çarlık rejiminin sona ereceğine dair her türlü emareyi ümitle bekledikleri o günlere gitti ve 'Eskiden öyle düşüncesizmişiz ki İvan Fyodoriç! Köyümdeyken Stolipin'in suikast haberini aldığımı hatırlıyorum da... Şu an inanması zor olsa da balkonuma çıkıp sevinç çığlıklarıyla oradan oraya koşuşturmuştum,' dedi."[12]

Fransızlar ellerinde Odessa ve çevresinden biraz daha fazlasıyla kalakalınca, Clemancau kendi söylediğine kendi de inanmadan birliklere bu garnizonu ne pahasına olursa olsun savunmalarını emretti. Mareşal Wilson, yaptığı bir görüşmenin ardından 1 Mart günü Mareşal Foch'un da "Kolçak veya Denikin'e hiç itimat etmediğini"[13] ve "Fransız tümeninin son derece güçsüz ve askerlerinin moralinin çok düşük olması, Yunanların da yeteri kadar destek vereceğine inanmaması nedeniyle Odessa'daki vaziyetten hiç memnun olmadığını" rapor ediyordu. Aynı gün Lloyd George da Karadeniz bölgesindeki Fransız başkomutan General Franchet d'Espèrey hakkında şikâyette bulunmak için Churchill'e bir yazı yazıyordu: "Fransızlar artık iyice çekilmez hale geldiler. Güç bakımından üçüncü sırada olmalarına rağmen yetki açısından ilk sırada kendilerinin olduğuna dair bir izlenim oluşturmaya çalışıyorlar. İtibarımızın dünyanın diğer tüm bölgelerinde olduğundan daha fazla önem arz ettiği Doğu'da personelimize emirler yağdırılmasına göz yumamayız."

Franchet d'Espèrey, durumu bizzat tetkik etmek üzere İstanbul'dan yola çıktığı bir savaş gemisiyle 20 Mart günü Odessa'ya ayak bastı. Burada birliklerin son derece moralsiz, şehrin de gıdaya erişim bakımında karman çorman bir halde olduğunu görünce tahliye için müsaade istedi. Clemanceau, istemeye istemeye 1 Nisan günü tahliyeye onay verdi. Franchet, panikle limandaki gemilere hücum edilmesini engellemek maksadıyla ne Gönüllü Ordusu'na ne de sivil halka bir ikazda bulundu. Ulaştırma vasıtalarının yetersiz olmasından dolayı Fransız ve Yunan askerleri kalabalık gruplar halinde Besarabya üzerinden batıya, Romanya'ya doğru yaya olarak yola koyuldu. Bir süre sonra savaş gemileri ve diğer deniz taşıtları da kalan İtilaf Devletleri askerlerini tahliye etmeye başladı.

Fransızların çekildiği haberi ertesi yayıldı ve muazzam bir iltica başladı. Binlerce insan çıkış vizesi için aynı anda sıraya girince pasaport daireleri işlemez oldu. Kimileri de bankalara akın etti fakat nafile...Odessa İşçi Vekilleri Sovyeti şehirden para çıkarılmasını yasaklamıştı. Paraları olmadan başka bir yerde hayatta kalamayacaklarını bilen Yelena Lakier ve büyükannesi şehirde kalmaya karar verdiler ve saat beş gibi Kızıl Ordu'nun şehre girdiğini duydular.

Mültecileri İstanbul'a taşıyan gemilerdeki Bolşevik denizciler motorlara kasten hasar verip yola çıkmayı reddettiler, dolayısıyla da gemiler bir hafta kadar limana dizilip bekledi. Bolşeviklere teslim edilmekten korkan insanlar sinir krizleri geçiriyordu. Fırsatçıların hiç vicdanı yoktu. Bir parça ekmek üç yüz, bir bardak su da iki yüz rubleye satılır oldu.

Kızıl Ordu birliklerinin 6 Nisan günü Perekop Kıstağı üzerinden Kırım'a ilerlemeye başlayınca paniğe sebep oldu. Ertesi gün, Iron Duke[14] sınıfı Marlborough zırhlısı Kral 5. George'un emriyle Yalta açıklarına demirledi. Görevi, katledilen Çar'ın annesi ve Kraliçe Aleksandra'nın kız kardeşi olan İmparatoriçe Maria Feodorovna'nın yanı sıra Romanov hanedanına mensup on yedi kişiyi kurtarmaktı.

Kılavuz muhrip Montrose'un komutanı Yarbay Goldsmith şöyle yazıyordu: "Yalta bugün tahliye ediliyor ve bu masal diyarı şehirle birlikte bir zamanın büyük şahsiyetleri de elveda diyor. Zavallı eski İmparatoriçe ve nazik Grandük Nikolay bugün öğleden sonra Marlborough'ya bindiler. Onlar yine de şanslı, yalnızca ülkelerinden oluyorlar. Peki ya diğerleri?"[15]

Montrose Sivastopol'a devam etti. Goldsmith burada ateşkes bayrağı açmış kimi Bolşeviklerin Fransız amiral gemisi olan Jean Bart zırhlısına bindirilişine şahit oldu: "Delegeler iki kurnaz müşteriye benziyordu. Birisi hâkî kıyafetler içinde ufak tefek bir adam, diğeri ise lacivert elbisesi, başında siyah renkli kocaman astragan kalpağı ve belinde gümüş kınlı palasıyla yine ufak tefek bir süvariydi. Fransızlar askerî birlikleri şehir merkezine almıyor, Bolşevikler ise dışarda kalmayı kabul etmiyordu. Bunun üzerinde Jean Bart zırhlısı ertesi gün öğleden sonra saat dört sularında on iki ve altı inçlik toplarını ateşleyip Sivastopol'da kırılmadık cam bırakmadı."[16] Iron Duke zırhlısında bulunan Yüzbaşı Webb-Bowen, yoğun bir nişancılık eğiti yapıldığından bahsediyordu: "Günün öğleden sonraki kısmında gemideki tüm personele tüfek

eğitimi veriliyor, deniz piyadeleri de Lewis makineli tüfekleriyle atış yapıyordu."[17]

Webb-Bowen iki gün sonra, körfezdeki Jean Bart ve France dretnotları da dahil olmak üzere tüm Fransız gemilerinin "cıvadralarına kırmızı bayrakları çektiğini"[18] aktarıyordu. "Denizciler coşkuyla ve deyim yerindeyse çılgınca karaya çıkıp sıraya geçtiler ve keyifli bir halk şarkısı eşliğinde şehir merkezine doğru yürüdüler. Elbette, o esnada bunların da çoğu Bolşevizm'i benimsemişti. Yunan ordugâhına geldiklerinde Yunanlar bu güruha ateş açınca gerisin geriye kaçıp gemilerine döndüler ve güvertedeki toplarının namlusunu limandaki küçük Yunan savaş gemisine tevcih etmek suretiyle deminki saldırıya mukabele ettiler." İsyankâr Fransız denizcilerine hiç güvenmeyen Iron Duke zırhlısında "iki subay tüm gece nöbet tutuyor, altı inçlik toplar ve projektörler başlarında nişancı ve operatörleriyle hazır bekliyor, geminin etrafında sürekli olarak bir karakol botu devriye geziyordu."

Ailesi o gün kurtarılmış olan yazar Vladimir Nabokov o anları şöyle aktarıyordu: "Bolşevik karşıtı gruplar düzensiz bir şekilde tahliye edilmeye başladı. Sivastopol körfezinde deniz çarşaf gibiydi, kıyıdan açılan yoğun bir makineli tüfek ateşi altında, ben ve ailem kuru meyve taşıyan Nadejda (umut) adlı küçük bir Yunan gemisiyle önce İstanbul'a oradan da Pire'ye götürüldük."[19]

Centaur ve Emperor of India zırhlılarına kılavuzluk eden Montrose, Kırım'ı dolaşıp Azak Denizi'ne girdi. Gönüllü Ordusu buradaki Kerç Yarımadası'na çekilmişti. Goldsmith buradan evine bir mektup yazdı: "Albay Kont Rimski-Korsakov'a (Çar'ın muhafız birliğinden geriye kalan küçük bir unsura komuta ediyordu) kısa bir ziyarette bulundum. Benden krallığımızın 1. Muhafız Alayı'nın başındaki albaya selam göndermemi istedi. Bu zavallı adamlar, barındıkları kır evinin küçük penceresinden içeri sızan zayıf ışığın aydınlattığı salonunun ortasında duran kirli yemek masasının etrafında otururken bir avuç mahalle kabadayısına benziyordu. Savaş; hurafelere inanan, cahil, eğitimsiz ve esrarkeş Rus köylüleri ile bunların yok etmek istediği şeytani bir umursamazlığa sahip, içkici ve sefih bir aristokrat kesimi yaratmış... İki taraf de eşit derecede barbar ve esirlere öyle insanlık dışı işkenceler yapılıyor ki size yazmam mümkün değil. Etraftaki herkes, olur da esir düşerse patlatıp kurtulmak için ceketinin iliğine bağladığı bir el bombası ile dolaşıyor."[20]

1919 yılının başları hakikaten de her iki taraf adına çokça tezatın yaşandığı bir dönem oldu. Kızıl Ordu kendisinden sayıca üstün olan Krasnov komutasındaki Kazakları Çaritsin'den atıp Ukrayna içlerine doğru süratle ilerlerken, bir yandan da Kafkasya'daki en büyük mağlubiyetini tadıyordu. Denikin, bir direnek noktası olarak savunmak istediği Kuzey Kafkasya'da emniyeti tesis etmek için Gönüllü Ordusu'nun büyük kısmını bir kez daha güneye sevk etmişti. General Wrangel ocak ayında kuzeydeki Rostov'a ilerleme emri alınca, tifüs salgınından ötürü zaten zayıflamış ve tecrit edilmiş halde olan 11. Ordu'yu âdeta biçip geçti. Duygusuz ve kurnaz bir adam olan Wrangel'in hiç acıması yoktu.

Asıl muhabere, Wrangel sekiz bin süvarisinden en iyilerini sahaya sürünce Petrovskoye'de başladı. Yakınlardaki bir sırt boyunca mevzilenmiş Kızıllar ve 11. Ordu burada mağlup edilemeyeceğini düşünüyordu; fakat kendilerine yapılan gelişigüzel atışlara karşılık vermeden atlarını bu sırta doğru sessizce sürmeye devam eden Kazak alayları savunan tarafın dengesini bozdu. Kızılların doğru düzgün eğitim vermeden silah altına aldığı askerler, on sekiz kilometre uzaktaki Spitzevka köyünde Kuban Kazakları tarafından önleri kesilene kadar kaçtılar. Kazaklar Petrovskoye'ye beş bin civarında esirle döndü. Genç bir atlı topçu subayı şöyle yazıyordu: "İç savaşın başından bu yana ilk kez esirler vurulmamıştı. Çok fazla esir almıştık."[21]

Alaylar bir noktada durup devasa bir çember oluşturdular. Sonra birisi "*Smir-na*!" diye bağırdı. Kuban atlıları ve atlı topçular bineklerinin yanında esas duruşa geçtiler. Muzaffer komutan Wrangel heybetli atını sürüp çemberin merkezinde durdu. Üzerinde tam takım bir Kazak üniforması vardı; göğsüne çapraz olarak dikilmiş kütüklüğüyle Çerkeskası, başında neredeyse ensesine kadar indirip yanlamasına taktığı siyah papağı, sırtında da koyun yününden harmaniyesi. "Var olun kartallarım!"[22] haykırışı, kulakları sağır eden "Hurra!" nidalarıyla karşılık buldu. Orada bulunanlardan birkaçının iddialarına göre esirler de bu çarpıcı manzaraya kendini kaptırmış, aralarında nidalara eşlik edenler dahi olmuştu.

Wrangel'in zaferi 12. Ordu'yu Astrahan'a çekilmeye zorladı, bu da şubat ayında Gönüllü Ordusu'nun dağ silsilesine kadar olan alandaki tüm büyük kasabaları ele geçirip Terek Kazakları ile birleşmesini sağladı. Kendilerinden daha güçsüz bir kuvvetin galip gelerek Hazar-Kafkas Cephesi'nde Kızıllar bakımından böyle bir felakete sebep olması

Troçki'yi derinden yaraladı. Silah altına aldığı askerler Kazaklardan besbelli korkuyordu.

Kafkasya'dan kuzeye doğru gidildiğinde ise Kızıl Ordu mevcut durumunu muhafaza ediyordu. Ukrayna içlerine ilerleyen Sovyet birliklerinin büyük kısmını otuz bin kişilik Özel Ordu[23] ve Kızılların ilk süvari alaylarından biri teşkil ediyordu. Rusya güneyinde faaliyet gösteren Kızıl birlikleri arasında Voronej'de konuşlu 8. Ordu, Balaşov'da bulunan 9. Ordu ve Çaritsin'deki 10. Ordu da vardı. Hepsi bir arada düşünüldüğünde mevcutları yaklaşık 160 bini buluyor, bu da hemen hemen Don Kazaklarının ve Gönüllü Ordusu'nun toplam mevcuduna tekabül ediyordu. Rivayetlere göre bu Kızıl birlikleri arasında yirmi bin kadar Çinli vardı.

1. Moskova İşçi Tümeni'nin Çinli taburlarından birisi Ocak 1919'da Luhansk civarında gerçekleşen muharebelerde önemli bir rol oynamıştı. Luhanskaya *stanitsa*'sı tarafında etrafı çevrilen bu taburun mühimmatı tükendi ve Gönüllü Ordusu sağ kalanları esir aldı. Kızıllar üç ün sonra bölgeyi tekrar el geçirince esir alınan iki yüz Çinlinin tamamının infaz edilmiş olduğunu gördüler. Cesetleri sokak lambası direklerine ve ağaçlara asılmış, karınları deşilmiş, gözleri oyulmuş ve dilleri kesilmişti. Bu vahşet, Çinli Kızıl Muhafızları nisan ayında Odessa'ya girmelerinin ardından buradaki Gönüllü Ordusu subaylarından aynı şekilde kanlı bir intikam almaya sevk edecekti.

23. Tümen'e komuta etmekte olan sol Sosyalist Devrimci Kazak Filip Mironov, Kızıl Ordu'nun Don bölgesinde ahmakça sergilediği gaddar tavrı eleştirmeye devam ediyordu. 18 Ocak günü Troçki'ye bir telgraf daha çekerek Sovyet makamlarını Kazak "yaşam tarzı, inanış ve göreneklerine"[24] saygı duymaya davet etti. Üç gün sonra da personeline şöyle bir emir verdi: "Devrim adına emrediyorum, şu andan itibaren size yetki verilmediği sürece canlı hayvan, at ve halkın diğer herhangi bir malına el koymayacaksınız...Kızıl Ordu'da haydutlara yer yoktur! Eğer bu emir kötü muameleyi sona erdiremezse gözümü dahi kırpmadan en katı tedbirleri alacağımı da bilin."[25]

Üç gün sonra Merkezî Komite yukarıdakinden çok farklı talimatlar için bir emirle Mironov'a yanıt verdi: "Kazakların seçkin sınıfına yönelik olarak amansız bir mücadele vermek ve onları tamamen ortadan kaldırmak doğru olan tek hareket tarzı addedilmelidir. Bu

konuda tavizler veya kısmi tedbirler kabul edilemez."[26] Gelen emre göre Kazaklar tamamen silahsızlandırılacak ve el konulan silahlar yalnızca "Kazak olmayan güvenilir unsurlara" verilebilecekti. Kazakların tahılı da toplanacak, tarım arazileri ise fakir ve yine Kazak olmayan halka devredilecekti. Troçki, Mironov'un Kazaklar arasında çokça taraftarı olduğunu bildiğinden onu Moskova'nın yalnızca yüz kilometre güneyindeki Serpuhov'a tayin ettirdi: "Böylece hem ben hem de Harp Karargâhı kendisini daha yakından tanıma fırsatı bulabilecektik."[27]

Mironov'un baskıcı "Kazaksızlaştırma" tedbirlerine dair yaptığı uyarıların ne kadar yerinde olduğu birkaç hafta içinde ortaya çıktı. Güney Cephesi 16 Mart günü 8, 9 ve 10. Ordulara bir emir yayımladı. "İsyana destek veren mezralarla ilgili olarak en sert tedbirler alınacaktır: (a) Bu mezralar ateşe verilecek, (b) İsyana doğrudan veya dolaylı olarak iştirak etmiş olan herkes merhamet gösterilmeksizin vurulacak, (c) Her beş veya on yetişkin erkekten biri vurulacak, (d) İsyancı mezralara komşu yerleşim yerlerinde toplu esir alımları yapılacak, (e) İsyancılara destek verdiği öğrenilen Don Kazağı köy ve mezralarının ateşe verileceği ve yetişkin erkek nüfusun tamamının merhamet gösterilmeksizin infaz edileceği haberi tüm yerleşim yerlerine duyurulacaktır."[28]

Böylesi bir savaşın sonuçlarını tahmin etmek zor değildi. Yarbay Goldsmith, evine yazdığı mektupta buna şöyle değiniyordu: "Bu yıl büyük bir kıtlığın yaşanacağı tahmin ediliyor. Köylüler, üretecekleri her şeyin kendilerine en yakın ordu tarafından çalınacağını bildiklerinden topraklarını ekip biçmeye dahi yanaşmıyor."[29]

Çaritsin, Kızıl filotillasının da konuşlu olduğu Bolşeviklerin Astrahan müstahkem mevkiine uzanan Volga su yolunu açık tutma gayesindeki Don Kazaklarının ana hedefi haline gelmişti; bu nedenle Stalin durmaksızın buraya takviye istiyordu. Bu arada 10 Mart günü 45. Piyade Alayı'na mensup bazı askerlerin de katılımıyla bir işçi protestosu baş gösterdi. Bu tamamen barışçıl bir gösteri olsa da mahalli Komünist makamları protestoların acımasızca bastırılmasını emretti. Pu-Kisan komutasındaki 1. Bağımsız Çinli Çeka Görev Kuvveti önce piyade tüfekleri, ardından da makineli tüfeklerle ateş açtı; sonra da kalabalığa el bombaları fırlattı. "Onlarca işçi hayatını kaybetti ama bu sadece başlangıçtı. Çinliler gün boyu insan avına çıktılar."[30]

Devrimci Askerî Komite'nin başındaki isim olan Sergei Kirov Moskova'ya bir mesaj gönderip emirlerini istedi. Troçki, muhtemelen Tula, Briansk, Petrograd gibi başka şehirlerde patlak vermiş olan grevlerden duyduğu öfkenin etkisiyle kısa ve net bir yanıt verdi: "Kimseye acımadan bu işi bitirin."[31] Tutuklananlar evvela vurularak öldürülüyordu; fakat mühimmat sıkıntısı çekilmeye başlanınca Çinliler onları boğmaya başladı. Olaylara tanıklık edenler, mavnalara bindirilip el ve ayakları düğümlendikten sonra boyunlarına kayalar bağlanan kurbanların Volga Nehri'ne atıldığını söylüyordu. İçlerinden biri güverte altında saklanıp kurtarmayı başarmış, onun aktardığına göre yalnızca Gogol buharlı gemisinden bir gecede yüz seksen işçi nehre atılmıştı. Astrahan'daki Çeka bürolarında o kadar çok kişi vurularak öldürülmüştü ki görevliler, cesetleri tifodan ölmüş gibi topluca gömmek üzere mezarlıklara taşırken çok zorlanmıştı. Tahminlere göre öldürülenlerin sayısı iki ila dört bin arasında değişiyordu. Aynı mart ayı boyunca, Bolşeviklerin çoğunluğu teşkil ettiği bir başka iş yeri olan Petrograd'daki Putilov fabrikasında gerçekleşen protestolarda da Çeka Lenin'in emriyle gaddarca bir müdahalede bulunmuş, iki yüz işçi vurulmuş ve dokuz yüz kadarı da tutuklanmıştı.

Vladimir Lenin ve Leon Troçki Kızıl Meydan'da, 1919.

Ocak 1919'da Baltık bölgesi mevcudu sekiz bin bulan Sovyet 7. Ordusu'na karşı verilen mücadelelerin başlangıcına sahne oluyordu. Estonyalı başkomutan General Laidoner, emrine yeri verilmiş olan alaylardan istifade ile ocak ayının ilk haftası boyunca Bolşevik kuvvetlerinin ilerleyişini durdurmaya gayret etti. Ardından, Fin gönüllüler ve yeni zırhlı trenlerle desteklenen kuzeydeki Estonya Tümeni 7 Ocak günü karşı taarruza geçti. İki gün sonra Tapa geri alındı. Düşmandan ele geçirilmiş iki muhribin himayesinde kıyıya yapılan çıkarmalarla şaşkınlığa uğratılan Kızıl kuvvetleri, Fin ve öğrenci gönüllüleri tarafından 17 Ocak günü Narva'dan defedildi.

Güneyde ise Estonya zırhlı trenleri ve Kuperjanov Partizan Taburu 14 Ocak günü Kızılları Tartu'dan kaçmak zorunda bırakırken, karşı taarruzunu başlatmış olan 2. Tümen müteakip iki hafta içerisinde Torva ve Valga'yı ele geçiriyordu. Şubat ayının ortasına gelindiğinde Estonya toprakları Kızıl Ordu kuvvetlerinden tamamen temizlenmiş olacaktı.

Letonya Geçici Hükümeti Yılbaşı Gecesi'ne kadar genel seferberlik ilan etmemişti. Dolayısıyla, askerî gücü neredeyse tamamen Alman *Landeswehr*'den ve ağırlıklı olarak subaylar ile 11 Kasım Ateşkesi'nden hoşnutsuzluk duyan askerlerden ibaret olup mevcutları dört bini bulan *Freikorps* gönüllülerinden oluşuyordu. Hükümet mensupları İngiliz savaş gemilerine sığınabilme umuduyla 2 Ocak günü Riga'dan Kurlandiya kıyılarına iltica etti. 16 Ocak'ta 1. Bağımsız Letonya Taburu, "Demir Tugay" rumuzlu Alman *Freikorps* ve bir Beyaz Rus taburunun icra ettiği karşı taarruz Kızıl Letonya Tüfek Tümeni'ni geri çekilmeye zorladı. Bu başarı, Letonyalılara başkomutanları Janis Balodis komutasındaki kuvvetlerini artırmak için zaman kazandırmış oldu.

Alexander Sinclair'in Baltık bölgesindeki 6. Kruvazör Filosu'nun yerine Tümamiral Walter Cowan komutasındaki 1. Hafif Kruvazör Filosu görevlendirildi. Bu filodaki muhriplerden biri olan Seafire'ın başında Kraliyet Donanması'nın İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki seçkin komutanı Yarbay Andrew Cunningham vardı. Cowan kuvvetleri, Kızıl Baltık Filosu'nu Kronstadt Donanma Üssü'nde tutmak ve bölgedeki Bolşevik karşıtı kuvvetlerin yan emniyetini sağlamak suretiyle çok geçmeden kıyı şeridi boyunca deniz üstünlüğünü sağladı.

Kızıllar, Sovyet-Estonya sınırının hemen yakınında bulunan Pskov'u tekrar ele geçirmeyi müteakip Petrograd'a bir rapor gönderip, "tüm

halk düşmanları ve devrim karşıtlarının itina ile temizlenmiş olmasına rağmen"[32] yaşanan bazı beklenmedik sorunları bildirdi. Buna göre tren makinistleri "ihanet" ediyor ve bile isteye lokomotifleri işlemez hale getiriyordu. "Pek çoğunu işlerinin başına geçmek için zorla yataklarından kaldırıp sürüklemek durumunda kalmaktayız. Makinistlerin bu tavrı Sovyet makamlarının faaliyetlerine ciddi bir darbe vurmaktadır. Şu ana kadar kimisi dolu kimisi boş durumdaki yüz adet yük vagonu ve doksan sekiz adet lokomotif kullanılamaz hale gelmiştir." Bu demiryolu çalışanları daha sonra Çeka'ya teslim edildi. "Direnişçi makinist grubu Komünistlerin devrim karşıtlarına asla merhamet göstermeyeceğini biliyordu."

Kızıl ordu birliklerinin köylülerin tahıllarını yağmalamasına tepki olarak Luga bölgesinde üçüncü ve çok daha ciddi bir ayaklanma patlak verdi. "Ürettiği gaddarca çözüm yollarıyla meşhur Balakoviç'in süvari birlikleri önceki yılın haziran ayında gerçekleşen isyanın bastırılmasında aktif bir rol oynamış; örneğin, köyleri toplu olarak kılıçtan geçirmişlerdi. Yargılandıktan sonra vurularak infaz edilenlerin sayısı ise pek azdı. Gerekli provokasyonlar için çokça fırsat sunan köylü halkın düşük kültür seviyesinden, onların Sovyet makamlarının politikalarından tamamen bihaber ve kültürel aydınlanmadan yoksun olmasından faydalanan firariler ve şüpheli karakterler isyandan sorumlu tutuluyordu."[33] İsyanı tam anlamıyla bastırmak için topçulara ihtiyaç duyulmuştu. Pek de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Balakoviç'in emriyle yapılan acımasız misillemeye Çeka'da büyük bir destek vermişti.[34] Bir Çeka raporunda şöyle deniliyordu: "Luga bölgesindeki *Kulak*-Beyaz Muhafız ayaklanması, Yoldaş Balakoviç önderliğindeki bağımsız müşterek devrimci birliklerin kararlı müdahaleleri sayesinde bastırılmıştır."[35]

7.Ordu'nun kıdemli komiseri, köylü sınıfının Finlandiya Körfezi ve Ladoga Gölü bölgesi genelinde gösterdiği öfkeli tepkilerinden besbelli endişe ediyordu. Merkezî Komite'deki Yelena Stasova'ya şöyle yazmıştı: "İngiliz ve Amerikalı kapitalistlerce kışkırtılan kana susamış Finlandiya burjuvazisinin komplolarına ve doymak bilmeyen yağmacı haydutlara karşı mücadele edilmelidir. Toplumda bunlara karşı bir nefret atmosferi yaratılması ve halkın Sovyet Sosyalist Rusya'ya sadık kılınması gerekiyor."[36] Karelya Cephesi'ndeki askerî konsey de "Kızıl Ordu askerlerinin yerli halk tarafından katledildiği çokça vaka"[37] bildiriyordu.

Vahşet vahşeti doğurdu ve birbirini izleyen olaylar apaçık bir zulme dönüştü. Himayelerine aldıkları Beyazları kaderini terk etmeye niyeti olmayan İngiltere ve Fransa'dakiler, yaşananların iç savaşın fıtratında olduğunu söyleyip geçiyordu. Öte yandan Lloyd George, Churchill'in Bolşevik karşıtı davaya böyle bir hevesle destek vermeye çalışmasından kuşku duyuyordu. Paris'te toplanan barış konferansından Churchill'e şunları yazdı: "Çaykovski[38] ve Paderewski[39] ile Rusya'daki vaziyete dair uzunca bir görüşme yaptım ve üzülerek bildiriyorum ki ikisi de senin Kolçak, Denikin ve etrafındakilere dair görüşlerini paylaşmıyorlar. Bilakis, onların başarılarının gericilerin zaferine sebebiyet verebilecek olmasından ötürü son derece endişeliler... Eğer bunca çabamız Rusya'da gerici bir askerî rejim kurulmasıyla sonuçlanacak olursa Demokratik Britanya bizi asla affetmeyecektir."[40]

23

Sibirya

Ocak-Mayıs 1919

Vladivostok'tan Urallara kadar uzanan uçsuz bucaksız Sibirya toprakları, iç savaşın hüküm sürdüğü başka hiçbir bölgede olmadığı kadar çok çeşitli itilaf Devletleri birliğine ev sahipliği yapıyordu. Uzak Doğu deniz sahaları üzerindeki emellerinden ötürü Çita, Harbin, Amur ve Novo Nikolayevsk'e yayılmış Japonlar bölgedeki en kalabalık yabancı askerî unsurdu. Paris'teki Yüksek Harp Konseyi tarafından İtilaf Devletleri bölge komutanı olarak atanmış General Maurice Janin'e bağlı olmayan tek askerî unsur da yine Japonlardı.

Janin'in emrindeki en kabalalık birlik, artık Rusya'daki Çekoslovak Ordusu[41] haline gelmiş olan Çek Lejyonu'ydu. Amiral Kolçak, Gajda'yı korgeneral rütbesine terfi ettirip Ural Cephesi komutanlığına getirdi. Middlesex Alayı'nın Omsk, Krasnoyarsk ve Vladivostok'a dağılmış haldeki 25. Taburu ve Ekaterinburg'daki Hampshire Alayı 9.Taburu olmak üzere bölgede iki de İngiliz taburu bulunuyordu. Kolçak'ın subayları ve bunların kalabalık metres grubuyla karşılaşan Hampshirelılar durumdan hiç hoşnut değildi. Bir yüzbaşı, "komuta trenlerinin çoğuna yürüyen genelev desek yanlış olmaz,"[42] diye yazıyordu. 1.600 kişilik bir İtalyan kuvveti ve bir Kanada taburu Vladivostok'ta konuşluydu, İrkustk'a da üç bin kadar Rumen, Çelyabinsk'e ise bir Fransız sömürge taburu sevk edilmişti. Bunların haricinde Vladivostok ve Amur bölgesi arasında dağılmış halde bulunan, General Graves komutasında 8.500 kadar Amerikan askeri vardı.

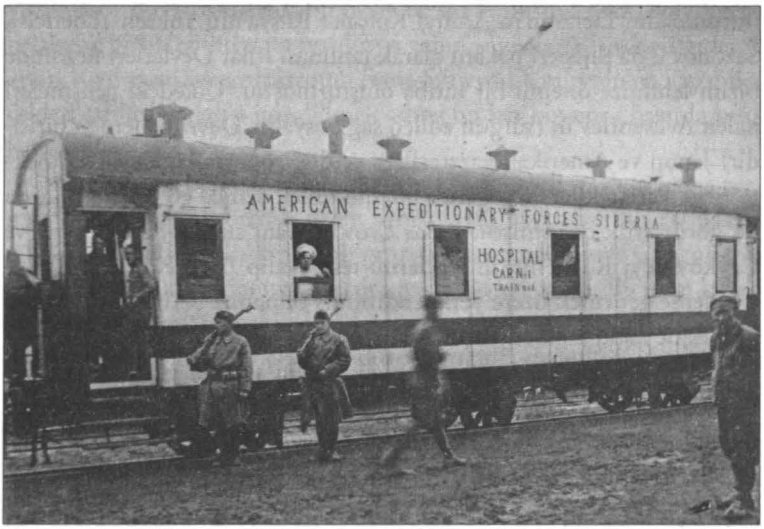
Sibirya Amerikalılar için son derece ufuk açıcı bir deneyim oldu. 27. Piyade Alayı'ndan Yüzbaşı William S. Barrett, Vladivostok'un bin kilometre kadar kuzeyinde bulunan Kabarovsk'ta buz tutmuş kutup bozkırı üzerinde küçük bir birliğe komuta ediyordu. Sıfırın altında otuz dereceye kadar düşen bir hava sıcaklığında başlarında kürklü şapkaları, sırtlarında koyun derisi kaputları ve ellerinde eldivenleri olduğu

için şanslıydılar. Kendisiyle aynı kasabada konuşlu Japon birliğinin "beraberinde *yoşivara*, yani fahişelerini de getirmiş"[43] olduğunu gören Barrett çok şaşırmıştı: "Her bir Japon askerine istihkak olarak belirli bir miktarda *yoşivara* karnesi veriliyor; kimi askerler bu karnelerden doğrudan istifade ederken kimileri bunları takas ediyor veyahut kumarda kullanıyordu. Anladığım kadarıyla bu sayede zührevi hastalık oranlarını asgari düzeyde tutabiliyorlardı, bu oran bizde çok yüksekti."

Bölgenin mahalli savaş ağası, Ussuri Kazaklarının atamanı olan Albay Kalmıkov'du. Bir çete lideri edasıyla hareket ediyor, "bir şekilde hoşuna gitmeyen talihsiz insanları"[44] öldürtüyor ve bankaları savunma bütçesine katkı yapmaya zorluyordu. Herhangi bir odaya girdiğinde derhal en sevdiği marşı çalmakla görevli hususi bir Kazak bandosu vardı ve bu bando marşa başladı mı odadakilerin ayağa kalkıp dikilmesi beklenirdi.

Sibirya'daki ilk Amerikan askerleri, bölgeye 1918 başlarında gelmiş olup Rusya Demiryolu Hizmetleri denilen bir kara kuvvetleri istihkâm unsurunda görevli olan üç yüz kadar demiryolu çalışanıydı. Bu unsur Kerenski hükümetine Woodrow Wilson tarafından önerilmişti. Vazifeleri, Almanya'ya karşı savaşmakta olan Rus birliklerine Trans-Sibirya Demiryolu'nu yeniden düzenlemek suretiyle destek vermekti. Şimdi ise iç savaşın bu kaotik ortamında demiryolunu açık tutmak üzere onlara her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyuluyor; fakat yakın korumalarının sağlanması için 31. Piyade Alayı'ndan bir bölük tahsis edilmesi gerekiyordu. Birleşik Devletlerin bir diğer önemli katkısı ise Amerikan Kızılhaçı'nın Rusya'ya gönderdiği misyon oldu. Bu unsur hem harp esirlerinin tutulduğu hastanelerin içler acısı vaziyetinin iyileştirilmesinde görev aldı hem de İtilaf Devletleri birliklerine tıbbi hizmet sağladı. Bunların haricinde, bölge halkından seçilen kişileri hemşire ve sıhhiye personeli olarak yetiştirdi ve Petrograd'daki kıtlık nedeniyle Sibirya'ya gönderilmiş olan kimsesiz çocukların bakımını üstlendi.

Bir süre sonra Birleşik Devletler ve Japonya arasında ipler iyice gerilecekti. 25 Ocak günü Kabarovsk'tan göreve çıkarılan bir Japon unsuru pusuya düşürüldü ve paramparça edildi. Toplam subay ve er mevcudu 311 olan bu unsurdan 302'si öldürüldü, kalan dokuzu ağır yaralar aldı. Japon komutanlar pusuya düşen birliklerine destek göndermeyi reddeden General Graves'a karşı son derece öfkeliydi. Graves ise "Japonların kadın ve çocukları katlettiğini, üstelik saldırıya giderken

Amerikan Kızılhaçı'na ait hastane tren Doğu Sibirya'da. Fakat muhtemelen tifüs mağdurlarını tedavi eden "Büyük Beyaz Tren"in bir parçası değil.

onları pusuya düşüren Rusları gerçek bir düşman addetmediğini"[45] söyleyerek bu kararını gerekçelendirmeye çalışıyordu.

Bölgedeki Fransız-Amerikan ilişkileri de farklı değildi. Bu münasebete "soğukluk ve hoşnutsuzluk"[46] hâkimdi; zira Fransız subaylarının hissiyatına göre müttefikleri "savaşın yükünün en ağır kısmını sırtlayan" tarafın Fransa olduğunu unutmuştu.

Bu kadar çok yabancı birlik ve misyonun mevcudiyeti, genç General Anatoli Pepelyayev'in Perm'deki zaferiyle zaten yükselmiş olan Omsk'taki Kolçak karargâhının iyimserlik düzeyinin 1919 yılı başlarında tavan yapmasına sebep oldu. Kolçak, muhtemelen İspanyol gribi salgınının sebep olduğu ve çokça içmesinden ötürü de bir türlü iyileşmeyen zatürreden hâlâ mustaripti ama başbakanı Vologodski hem içeride hem de dışarıdaki gidişattan son derece memnundu.

Vologodski, hükümetinin İrkutsk bölge başkanına 23 Ocak günü yaptığı bir telefon görüşmesinde şöyle demişti: "Askerî kanadımız Ufa'nın birkaç hafta içerisinde geri alınacağından emindir. Milletlerarası düzeyde de hükümetimizin ehemmiyeti kayda değer bir şekilde artmış

durumdadır. Denikin'in Amiral Kolçak'ı Rusya'nın Yüksek Yöneticisi, Sazonov'u da dışişleri bakanı olarak tanıması İtilaf Devletleri nezdinde bizim lehimize önemli bir intiba oluşturmuştur. Ülkedeki gelişmeleri halen Avksentiev'in (sürgün edilen sağ Sosyalist Devrimcilerden birisidir) Japon ve Amerikalı gazetecilere verdiği röportajlardan öğrenmekte olan Paris'tekiler bizi gerici bir hükümet olarak görmekte olsa da bu görüş artık değişmiştir. Prens Lvov'un yanı sıra Boris Savinkov ve Çaykovski'yi Rusya'nın ihtiyaçlarını tespit edip Barış Konferansı'nda gündeme getirmek üzere yetkilendirilmiş olmamız da bu görüşün değişmesine katkı sağlamıştır."[47]

Emir-komuta zincirine dair sürüp giden ağız dalaşlarının nihayet bir noktada sona ermesi de Vologodski'nin yüreğine su serpen bir gelişme oldu: "Rus Ordusu başkomutanı sıfatıyla Yüksek Yönetici ve İtilaf Devletleri tarafından bölge komutanı olarak atanmış General Janin arasındaki ilişkiyi tanımlamak için ne çok zaman ve çaba sarf edilmişti... Neyse ki bu durum telgraflarda anlayabileceğiniz üzere kazasız belasız çözüme kavuşturulmuştur."[48] İlkbahar yaklaşırken cesaret verici başka gelişmeler de yaşanacaktı. Kuzeyde Gajda kuvvetleri Kazan'a ilerledi ve Kuzey Divina'daki Arhangelsk'te bulunan İtilaf Devletleri unsurlarıyla birleşebilmek gibi ümitsiz bir teşebbüsle Kotlas'a devam etmeyi amaçladı. Fakat baharla birlikte eriyen buzların suyu askerlerin postallarını çürütüyor, *rasputitsa* denilen ve zemini balçıklaştıran yağmurlu mevsim ilerlemeyi neredeyse imkânsız kılıyordu. Gajda Kazan'da mağlup olup geri püskürtülünce Beyaz Rus subaylar ayaklanıp cephe komutanlığını geri aldılar; fakat buradaki başarısızlığın sebebi biraz da Kızıl Ordu'nun kapalı bir bölgede savunma yaparak iç ikmal yollarının avantajını kullanması ve nispeten üstün bir muhabere sistemine sahip olmasıydı. Üstelik, Kızılların nehir filotillaları demiryolu şebekesine Beyazlarınki kadar tabi değildi; bu sayede de düşman mevzilerinin etrafından dolaşıp yanlarına taarruz etmeyi başarabildiler. Öyle ya da böyle, Churchill'in bir yandan Arhangelsk üzerinden Çekleri tahliye ederken, öte yandan da Moskova'yı tehdit etmeyi tasarlayan fantastik planının bir sonuç vermeyeceği ortaya çıkmış oluyordu.

Beyazların Sibirya ve Urallarda kâğıt üzerinde 220 bin askeri vardı ama bunların yarısı cepheden hayli uzaktaydı. Kazak atamanlarının egoları

yüzünden askerî unsurlarda bir birlik de söz konusu değildi. Son derece kalabalık birlikler ihtiyatta tutuluyor yahut sayıları ve cüretleri giderek artan Kızıl partizan gruplarının Trans-Sibirya Demiryolu'na yapabilecekleri saldırılara karşı koyabilmek adına bu hat boyunca hazırda bekletiliyordu.

Partizanlar çoğunlukla ahşap köprüleri yakmak, raylara hasar vermek ve trenlere saldırmak üzere ormanlarda gizleniyordu. 20 Mayıs günü yaklaşık dört yüz kişilik bir grup bir trene saldırdı ve Çita'nın güneydoğusundaki Adrianovka'da bir köprüyü ateşe verdi. Bu grup Japon askerleri tarafından makineli tüfek atışlarıyla bertaraf edildi. Aynı ay boyunca Japon 14. Tümeni'ne farklı saldırılarda da bulunuldu. Tümen Komutanı Korgeneral Kurita bir noktada "düşmanın kökünü tamamen kazımaya karar verdiklerini"[49] ilan etti.

Partizanlar zorla yiyecek ve barınma imkânı talep ederek köylüleri de tedhiş ediyordu. Belebey'de, partizanların ele geçirmiş olduğu bir köyde yaptıkları katliamın izleri karların erimesiyle birlikte açığa çıktı. "Kafatasları parçalanmış, vücutlarında yarıklar açılmış ve üzerlerinde işkence emareleri"[50] görülen cesetler mevcuttu. Kurbanların arasında, iddialara göre "bir komiserin ilanıaşkına karşılık vermediği için öldürülen" on altı yaşında bir kız da vardı. Bir başka partizan grubu ise işçileri tehdit edip grevler başlatmak üzere Suçan kömür madenlerine sızmıştı. "Bolşeviklerin sistematik saldırılarından ötürü Amur bölgesindeki altın madenlerinin çoğunda" faaliyet durmuştu.

Semenov'un 14 bin kişilik kuvveti hiçbir zaman Çita'dan fazla uzaklaşmadı, Ataman'ın kendisi de makineli tüfeklerle korunan ve etrafı duvarla çevrili bir karargâhta kalıyordu. Çok sayıda personel, sadist bir psikopat olan Albay Sipailov'un komutasındaki istihbarata karşı koyma biriminde görevliydi. Yalnızca mayıs ayında 350 kadar esirin Spailov'un Adrianovka yakınlarındaki infaz alanında[51] katledildiği söyleniyordu.

Bünyesinde Afgan, Uygur ve Çinli paralı askerler bulunduran Annenkov tümeni, Kızıl partizanları avlamaya harcadığından daha fazla zamanı bölge halkını yıldırmak için kullanıyordu. Eskinin düzenli ordusuna mensup Beyazlar halkta yarattıkları nefretten ötürü çok öfkeliydi. Annenkov'un, esasen Step Cephesi komutanı olmasına rağmen, birliklerini Kızıllarla savaşmak üzere batıya gönderme emrine itaatsizlik etmesini de kabul edemiyorlardı. Annenkov ise tümenindeki

"Kırgızların ve Çinlilerin Rusya-Çin'in sınırından ayrılmaya yanaşmadığını, Semireçensk Kazaklarının da başka bir birlik tarafından himaye edilmeksizin *stanitsa*'larını terk etmek istemediğini"[52] öne sürüyordu. Cepheye göndermeyi kabul ettiği az sayıda alayı da Mavi Uhlanlar ve Kara Hussarlar gibi son derece disiplinsiz birliklerdi. Gönderildikleri Petropavlovsk'ta öyle bir talan yarışına girdiler ki personelden on altısı sahra askerî mahkemesinin kararıyla idam edilmek zorunda kaldı.

Semenov 25 Şubat günü Tibet ve Moğolistan'dan temsilcilerin katılımıyla Çita'da bir Pan-Moğol konferansı düzenledi. Uzun zamandır yakınlardaki bir dağın ardında Daurskii adında bağımsız bir devlet[53] kurmanın hayaliyle yaşıyor ve bu emeli Çin'de büyük bir kuşkuyla karşılanıyordu. Semenov kendisine Grandük unvanı vermişti ama Çin basını ondan "yarı zamanlı bir Halife ve Japonların oyuncağı"[54] diye bahsediyordu. Kendi ordusunu ve Halk Milisi'ni kurmak istiyordu. Trans-Baykal Kazakları, Buryatlar ve Moğolların da aralarında olduğu bir Moğol-Buryat süvari tümeni kurma fikrini destekleyen Baron von Ungern-Sternberg de Çita'ya onunla beraber gelmişti. Fakat sorun şuydu ki Buryatların çoğu Dış Moğolistan'da yaşıyordu ve bu bölge Çin kontrolü altındaydı. Buna rağmen bir subay eğitim merkezi kurmayı ve bir süre sonra da 4.500 atlıdan oluşan bir süvari tugayı teşkil etmeyi başardılar.

Kolçak'ın Omsk'taki karargâhında da en önemli faaliyet alanlarından biri istihbarata karşı koymaydı. Kimi zaman kendilerine sol Sosyalist Devrimcilerin de iştirak ettiği yeraltı Bolşevik hücreleri Urallar ve Sibirya bölgelerinin tamamına yayılmaktaydı. Mart ayının sonlarında, Beyazların hususi soruşturma birimi "Çelyabinsk, Ekaterinburg, Kurgan, Petropavlosk ve Omsk şehirlerinde Komünist temizliği tutuklamaları"[55] gerçekleştirmeye başladı. Beyaz istihbarata karşı koyma unsuru yalnızca 3 Nisan günü Çelyabinsk'te altmış altı Komünist'i tutukladı. Tutuklular katı bir sorgulama yapılmak üzere henüz ele geçirilmiş olan Ufa'ya götürüldü. "Bir harp divanı bunlardan otuz dördünü idama mahkûm etti. Kimilerinin cezası asılarak kimilerininki ise vurularak infaz edilecek; fakat nihayetinde hepsi de aynı ölümü tatmış olacaktı. 16-17 Nisan gecesi sarhoş Kazaklar tarafından öldürüldüler."[56] Bu uygulama, aralarında sol Sosyalist Devrimcilerin de bulunduğu 670

esirinin toplu olarak katledilmesi olayı kapsamında gerçekleştirilmiş olsa gerekti.

Omsk'taki Komünist yeraltı komitesi, mart ayında toplanan Üçüncü Sibirya Yeraltı Parti Konferansı için bir delege olarak Çelyabinsk'ten Omsk'a gelmiş olan "Karloviç"[57] ya da müstear ismiyle Stanislav Rogozinski adında bir çift taraflı ajan tarafından şebekelerinin ifşa edildiğini düşünüyordu. "Karloviç" ihbar edilir edilmez süratle ortadan kaldırıldı ama gerçekte hiçbir şekilde ihanet etmiş değildi. Esasen, üç Komünist mahalli Parti komitesinin onayını almaksızın teşebbüs ettikleri bir "kamulaştırma" uygulaması esnasında Beyazlara yakalanmış, sorgulama esnasında "tava getirilmiş"[58], bunlardan biri olan Obraztsov da "muhtemelen yediği dayağı ardından bütün örgütlenmeyi detaylarıyla anlatıvermişti."

General Mihail Kanzin komutasındaki Batı Ordusu, donmuş Belaya Nehri'ni aştıktan sonra Blumberg'in 5. Ordusu'nu gafil avlayarak 13 Mart günü Ufa'yı tekrar ele geçirmiş, bu esnada zırhlı treninde bulunan Troçki esir düşmekten kıl payı kurtulmuştu. Kanzin[59] 17 Nisan günü Buguruslan'ı aldı; fakat bir tümenini Ataman Dutov ve onun Orenburg Kazaklarını kurtarmak üzere güneye, Türkistan'a sevk etmişken durmak zorunda kaldı. Zira Orenburg şehrini henüz ele geçirmiş olan Tukaçevski komutasındaki 14 bin kişilik 1. Ordu'nun Kanzin'in geri bölgesini tehdit eder hale gelmesi an meselesiydi. Ural Cephesi'nin en güney noktasında bulunan Dutov'un Orenburg Kazaklarının zayıflığı yakında ölümcül bir zaaf haline gelecekti.

Zorla silah altına alınan askerler, her iki tarafta da gereksiz yere kendilerini feda etmeye yanaşmıyordu. Kolçak'ın Omsk'ta bulunan kurmay başkanı Tümgeneral Lebedev bunu duyduğunda öfkeyle şu emri yayımladı: "Birliklerimizdeki bazı yeni silah altına alınmış askerler, bölge idaresinden kendilerine orduya gönüllü olarak katılmadıklarını ve zorla silah altına alınmış olduklarını gösteren belgeler verilmesini talep etmektedir. Bundaki maksat Bolşevikler tarafından esir almaları durumunda infaz edilmekten kurtulmaktır. Açıkça EMREDİYORUM ki asla bu tür belgeler düzenlenmeyecektir. Komutanlar ve yetkililer bu tür taleplerin Anavatan'ını şerefle ve canıgönülden müdafaa eden RUS SAVAŞÇISI gibi mümtaz bir unvana sahip askerlere yakışmadığını izah edecektir."[60]

Çok geçmeden bizzat Yüksek Yönetici de bu konuda bir emir yayımlayınca Kolçak karargâhına paniğin hâkim olduğu ortaya çıkmış oluyordu: "Ordumuzun henüz silah altına alınmış olan genç askerleri düşmana teslim olmakta yahut taraf değiştirmektedir. Muharebeler esnasında zaman zaman bölge halkının da hasmane tavırlarıyla karşılaştığımız hadiseler vuku bulmaktadır."[61] Bu tür tavırlar sergileyen ailelerin tüm toprak ve mallarına devlet yararına el koyulacaktı. "Harekâtın seyri boyunca yukarıda zikredilen hainler esir alınmayacak, yargılanmaksızın oldukları yerde vurularak infaz edileceklerdir."

Kızıllar da sivil halktan sıcakkanlılık görüyor değildi. Ural Cephesi'nde görevli bir Kızıl Ordu komiseri, Stasova'ya "neredeyse her açıdan sabote ediliyor olmaktan"[62] yakınıyordu. Halkın Sovyet makamlarına karşı tutumu öylesine olumsuzdu ki Parti'nin kampanyacılarından nefret ediyor ve onlara "fasaryacılar" diyorlardı. Bir süre sonra, devrim mahkemelerince cezalandırılan siviller için zorunlu çalışma kampları[63] kurulmaya başladı.

Orenburg'un güneyinde ise Bolşevikler adına daha büyük bir kırılganlık söz konusuydu. Yeni ataman General Vladimir Tolstov komutasındaki Ural Kazak ordusu Uralsk'ı (günümüzde Kazakistan'ın Oral şehridir) yeniden ele geçirmeye teşebbüs etti. Ufa'dan sevk edilmiş olan Vasili Çapayev'in 25. Tümeni Kazakları püskürttü; fakat Lbişçensk'te gerçekleştirilen bir karşı taarruz tümeni gafil avladı ve Çapayev de burada öldürüldü.[64] Ural Kazaklarının büyük kısmı evlerini ve ailelerini korumak için *stanitsa*'larına geri döndü. Tolstov 5 Şubat günü bir "ayağa kalk ve savaş" emri yayımladı: "Ordu tekrar toparlanacaktır. Panikle başlayan geri dönüşe derhal son verilecektir. Savaşmayı reddedip memleketine dönmeye teşebbüs eden tüm Kazaklar derhal cephedeki birliğine dönecek, aksi takdirde en ağır şekilde cezalandırılacaktır. *Stanitsa*'lar Kazaklara birliklerine dönme konusunda destek verecektir."[65]

O kadar fazla at kaybetmişlerdi ki Tolstov yaya Kazakların el arabası veya kızaklarla her birine beş kişi denk gelecek şekilde taşınmasını emretmek durumunda kaldı. Elli yaşın üzerindekiler ise Kabayev'in Kutsal Haç Milisi'ne katılacaktı: "Halihazırda birliklerimizin bütünlüğünü kaybetmekte ve personelin kendi kendine çekip gitmekte olmasından mustarip olsak da subaylar bir tek kendileri kalsa dahi görev bölgelerinde beklemeye devam edecektir. Ayrılmış olan subaylar da en kısa zamanda birliklerine dönecektir. Firarileri ve *stanitsa*'larda

saklanan silahları bulmak üzere hususi birlikler teşkil edilecektir."[66] Tüm bunlar bir yana, General Tolstov'a göre "en utanç verici gerçek Kazakların tüfek ve makineli tüfeklerini satmasıydı."

Giderek küçülen birliği mart ayının ikinci haftasında Hazar'daki Guryev'e (Atırau) çekildi.[67] Bölge halkının tepkisini çekecek şekilde yaralılarını ve tifüs hastası olanları burada bırakıp kuzeydoğuya, Kolçak kuvvetlerine katılmaya gittiler. Ural Ordusu'ndan geriye kalan kuvvetlerin ıssız Türkistan topraklarında çektiği cefa, iç savaşın en az bilinen dehşet hikâyelerinden biri olacaktı.

Avrasya kara parçasının uçsuz bucaksız steplerinde emniyetli muhabere sistemlerinden yoksun olan İtilaf Devletleri liderleri, bilhassa da vaziyet Beyazların aleyhine dönmeye başladığında sahadaki gerçek durum hakkında pek az bilgiye sahipti. Kendi askerî misyonları dahi çoğu zaman raporlarında işlerin ne kadar kötü gittiğinden bahsetmeye yanaşmıyordu. İç savaşın yakın zamanda çözüme kavuşacağına dair pek az umut olsa da Paris'teki İtilaf Devletleri Yüksek Harp Konseyi, mayıs ayının sonunda "Rus halkının özgürlüğe, kendi kendini yönetme hakkına ve barışa kavuşmasına hakikaten katkı sağlayacağına kanaat getirilmesi halinde"[68] Kolçak kuvvetlerine verdikleri desteği devam ettirmeye hazır olduklarını belirtti. Dolayısıyla, harp malzemesi, diğer ikmal maddeleri ve gıda desteğinin aralıksız devam edebilmesi için Beyazların "serbest, gizli ve demokratik bir oylama ile Rusya Yüksek Parlamentosu adında bir kurucu meclis toplanacağına" ve "devrimin ortadan kaldırdığı rejimi yeniden canlandırmaya yönelik hiçbir teşebbüste bulunulmayacağına" dair bir garanti vermesi gerekiyordu.

Öne sürülen diğer şartlar arasında Amiral Kolçak'ın Rusya'nın dış borçlarını üstleneceğine dair beyanının arkasında durması, "Finlandiya ve Polonya'nın bağımsızlığını tanıması", Baltık devletleri ile Trans-Kafkasya ve Trans-Hazar ülkeleri de dahil olmak üzere tüm toprak anlaşmazlıklarının Milletleri Cemiyeti tarafından karar bağlanacağını kabul etmesi yer alıyordu. İtilaf Devletleri ayrıca "Kolçak ve müttefiklerinin eski toprak mülkiyeti sistemini geri getirmeye asla niyetli olmadıklarına dair beyanlarını da memnuniyetle karşılıyordu." Bu yazışma Georges Clemencau, David Lloyd George, İtalya adına V.E. Orlando, Woodrow Wilson ve Japonya adına da Saionji Kinmoçi tarafından imza altına alınmıştı.

Fransa'nın Omsk'taki temsilcisi Kont Damien de Martel, 4 Haziran günü Amiral'in bulduğu ilk fırsatta Kurucu Meclis için seçime gideceğine dair taahhütte bulunduğunu iletiyordu. Kolçak, pek de inandırıcı olmayan bir şekilde, "bir komisyonun genel oy hakkını esas alarak seçimlerin yapılması için hazırlanmakta olduğunu"[69] öne sürmüştü. Ardından, Çarlık'tan ayrılan komşu devletlerin bağımsızlığını kabul etmenin ve sınırlarını tanımanın ancak ve ancak bu sınırların belirlenmesine dair nihai kararın Kurucu Meclis'e bırakılması halinde demokratik bir yöntem olacağını öne sürerek sorumluluktan kaçınmıştı. Öne sürdükleri şartlar Kolçak tarafından bütünüyle kabul edilen İtilaf Devletleri liderleri 12 Haziran günü memnuniyetlerini ifade eden bir mesaj yayımladı. Beyaz kuvvetleriyle birlikte hareket eden tüm İtilaf Devletleri temsilcileri, üzerinde anlaşılan hususların yerine getirilmesi için Rus mevkidaşlarına, alenen olmasa da baskı uygulamaya başladı. İngiliz hükümetinin Kolçak'ı "Rusya Hükümeti"nin lideri olarak tanımayı reddetmesi Churchill'i öfkelendirmişti; fakat Dışişleri Bakanı Lord Curzon "Kolçak'ın Çarlık yanlısı eğilimleri bulunduğuna dair önemli şüphelerin" bulunduğunu söyleyerek onu ikaz etti. Kolçak'ın "daha mütevazı bir unvan olarak Sibirya Geçici Hükümeti Lideri"[70] addedilmesi şimdilik yeterliydi. İnatçı bir adam Churchill işlerin ne kadar hızlı bir şekilde tersine dönebileceğini kestiremiyordu.

Kızıl Ordu'nun gücü giderek artıyordu, mayıs ayında öyle bir ilerleme kaydettiler ki Kappel komutasındaki iyi eğitimli birlikler dahi karşılarında duramadı. Kanzin'in Batı Ordusu süratle geri çekilmek zorunda kaldı; fakat kaydettiği başarıyı geri almaya kararlı olan Gajda bunu kabul etmedi. Siyasi durum da kötüye gidiyordu. 20 Mayıs günü muhafazakâr General Saharov tüm Sosyalist Devrimcilerin baskı altında tutulması şartıyla Batı Ordusu kurmay başkanlığına getirilmeyi kabul edeceğini açıkladı. Elbette bu durum Komünistlerin ekmeğine yağ sürüyordu. Kızıl kuvvetleri üç gün sonra Ufa'ya el attı. Dutov'un Orenburg Kazakları Sterlitamak yakınlarında mağlup edildi ve güneye çekildi. Fakat Kızılların süvari yoksunluğunu istismar eden Kappel bir karşı taarruz icra ederek onları geri püskürttü. Yine de bu kısa bir soluklanmadan fazlası değildi. Ufa'yı savunan piyadelere destek olmak üzere Volkov'un süvarileri yaya olarak devreye sokuldu ama bu hiçbir işe yaramadı. 8 Haziran günü Ufa Kızıllara terk edildi.

24

Don ve Ukrayna

Nisan-Haziran 1919

Don Kazaklarının Çaritsin'e gerçekleştirdiği daima başarısız olan maliyetli saldırılar, şubat ayında General Krasnov'un gözden düşmesine sebep oldu. Denikin'in Kafkasya'da elde ettiği başarılar ve İngilizlerin destek taahhüdü, artık Don Ordusu'nun da Gönüllü Ordusu'na bir ast birlik olarak katılmasını mecbur kılıyordu. Büyük oranda Kuban Kazaklarından kurulu üçüncü bir teşkil olan Kafkasya Ordusu da bu bölgedeki harekâtın kahramanı olan General Baron Wrangel'in emri altına girecekti. Adına bundan sonra Güney Rusya Silahlı Kuvvetleri denilecek olan yapının başkomutanı Denikin oldu ve karargâhı Kuban başkenti Ekaterinodar'a kuruldu.

Gönüllü Ordusu ve Don Kazakları arasındaki ilişki başlangıçta aşktan çok bir mantık evliliğine benziyordu. Şubat ayının ortalarında Krasnov görevi bırakmıştı ve Don Ordusu dağılmak üzereydi. Don Kazaklarının yeni atamanı, Çarlık döneminde 1. Muhafız Süvari Kolordusu'na komuta etmiş ve selefinin aksine Gönüllü Ordusu ile iyi ilişkileri olan Korgeneral Bogayevski idi. Yine de bu iki ordu dışarıdan bakınca birbirinden tamamen farklıydı. Gönüllü Ordusu halen kendisini İtilaf Devletlerinin bir parçası olarak görüyor ve İttifak Devletleri ile savaş halinde olduğunu düşünüyordu. Komutanları ve subayları Alman işgalinin ardından Don Kazaklarıyla iş birliği yapılmış olmasına gönül koyuyor ve Krasnov'un bağımsız bir Kazak federasyonu kurma emellerini Rus milliyetçiliğine karşı ayrılıkçı bir isyan addediyordu.

1919 baharında birinci öncelik Don topraklarını geri kazanmaktı. Krasnov ordusunun kısmen dağılmış olması, Rostov-na-Donu'nun Kızıllar tarafından icra edilebilecek karşı taarruzlara açık olması anlamına geliyordu. Bununla birlikte, Rostov'un savunması Donbas'ta başarılı manevralarıyla Kızılları mağlup etmiş olan tuhaf ve şişman General Mai-Maevski ile korkunç çırağı Andrei Skhuro'ya emanetti.

Skhuro cesur ve kurnaz bir komutandı, askerleri ona âdeta tapardı. Fakat bir o kadar da kibirli ve fevriydi, kimsenin otoritesine saygı duymazdı. Hem Denikin'e hem de Mai-Maevski'ye kendisini henüz otuz iki yaşındayken korgeneralliğe terfi ettirmeleri için utanıp sıkılmadan şantaj yapmıştı. Onunla karşılaşan birinin, izlediği yolları görünce tüylerinin ürpermesi işten bile değildi.

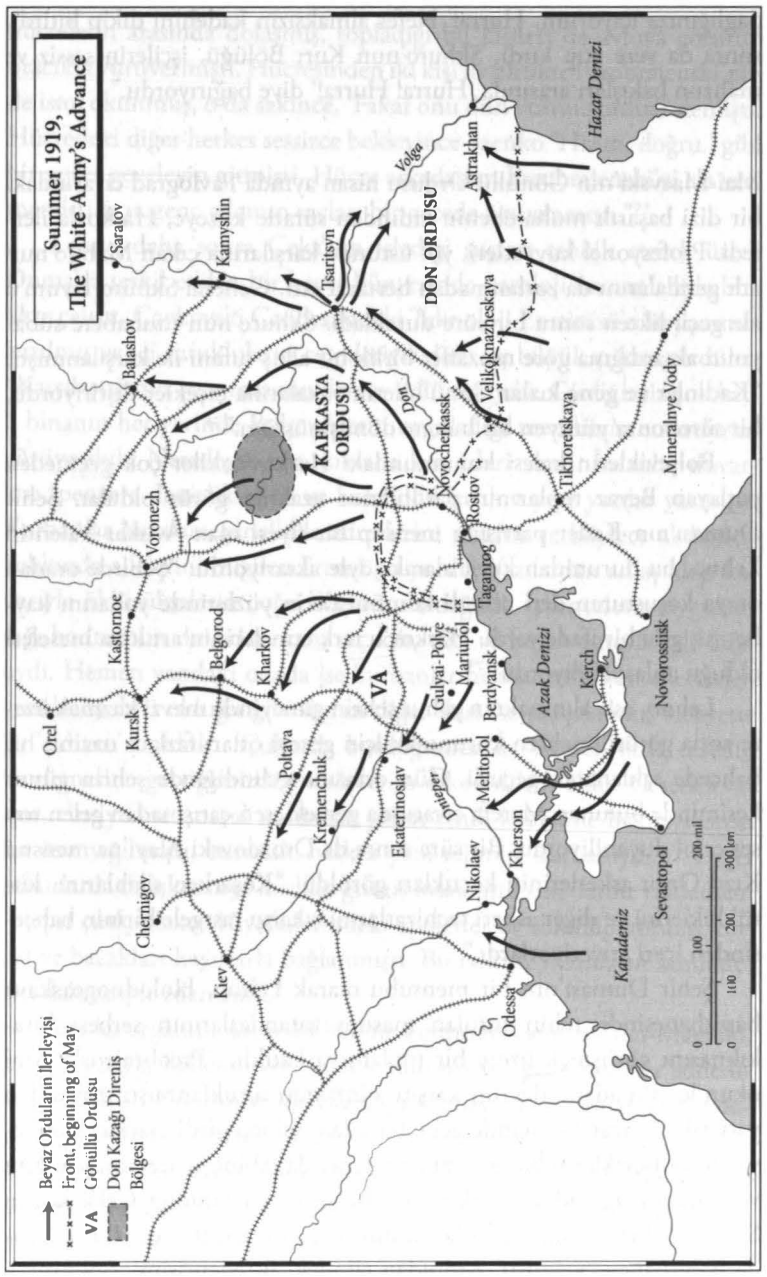
Bu adam yalnızca şiddetli bir Komünist karşıtı değil, aynı zamanda sadist ve antisemitistti. Kırbaç cezaları infaz edilirken seyretmekten keyif alır, fahişelerle içkili seks partileri yaparak mest olurdu. İngiliz misyonuna sonradan katılan bir subaya göre Skhuro "yağmaya müsaade ettiği için askerler tarafından sevilirdi"[71] ve "ahlaksız alışkanlıklara sahipti, on cariyeyi tuttuğu bir haremi vardı."

Varlıklı Rostov sakinleri, bahşettiği özgürlük gerekçesiyle ona teşekkürlerini sunmak üzere toplandıklarında minnetlerinin göstergesi olarak hatırı sayılır miktarda para da getirdiler. Skhuro, parayı Kazak korumalarından birine uzattı ve ona yüksek bir sesle, "Al, gidip fahişelerle birlikte olun,"[72] dedikten sonra kendisini ziyarete gelen burjuvalara seslendi: "Size sakin bir yaşam sunabilmek için orada burada kan döküyorum. Gerçekten de bu kadarcık paranın yeterli olacağını mı düşünüyorsunuz?" Onlardan istediği para on milyon rubleydi.

Yazar İvan Najivin, Skhuro'nun şaibeli terfiini nasıl kutladığını şöyle aktarıyordu: "Skhuro'nun treninde birkaç tane özel vagon vardı. Bunlarda biri senfoni orkestrası diğeri de bando olmak üzere iki müzik grubu bulunurdu. Bunların haricinde başka vagonlarda özenle giyinip süslenmiş kabare şarkıcıları vardı ve sabah akşam seks partileri yapılırdı."[73] Tren, zengin maden yataklarına sahip ve henüz ele geçirilmiş Donbas bölgesinde bir istasyona yaklaşırken yavaşladı ve sarhoş vaziyetteki Skhuro pencereden başını uzatıp en sevdiği mısraları bağırdı:

> Talan edeceğiz yüzlerce şehri,
> Ak votkam ak,
> Var mı senin gibisi!

Najivin şöyle devam ediyordu: "İstasyonda dikilen üstü başı kir ve toz içindeki madenciler sarhoş subayların, yani bir ve bölünmez Rusya'nın savaşçılarının şarkılarını dinlemek zorundaydı. Skhuro kadehini havaya kaldırdı ve şöyle bağırdı: 'İşçiler ve köylüler! Yaşasın Büyük Rusya!

Summer 1919,
The White Army's Advance
Beyaz Orduların İlerleyişi
Front, beginning of May
VA
Gönüllü Ordusu
Don Kazağı Direniş
Bölgesi
KAFKASYA
ORDUSU
DON ORDUSU
VA
Saratov
Kamyshin
Tsaritsyn
Volga
Astrakhan
Hazar Denizi
Balashov
Don
Velikoknazheskaya
Novocherkassk
Rostov
Taganrog
Tikhoretskaya
Mineralnye Vody
Voronezh
Kastornoe
Belgorod
Kharkov
Gulyai-Polye
Mariupol
Berdyansk
Azak Denizi
Kerch
Novorossiisk
Orel
Kursk
Poltava
Kremenchuk
Ekaterinoslav
Dnieper
Melitopol
Kherson
Nikolaev
Sevastopol
Chernigov
Kiev
Odessa
Karadeniz
0 100 200 300 km
0 100 200 mil

Sağlığınıza içiyorum. Hurra!' Nefes almaksızın kadehini dikip bitirdi, sonra da yere atıp kırdı. Skhuro'nun Kurt Bölüğü, işçilerin sessiz ve mahzun bakışları arasında 'Hurra! Hurra!' diye bağırıyordu."

Mai-Maevski'nin Gönüllü Ordusu nisan ayında Pavlograd civarındaki bir dizi başarılı muharebenin ardından süratle kuzeye, Harkov'a ilerledi. Profesyonel kuvvetleri, yol üstünde karşılarına çıkan Mahno'nun atlı gerillalarını da zorlanmadan bertaraf etti. General Skhuro İzyum'u ele geçirdikten sonra bir süre durakladı. Skhuro'nun muhabere subayının aktardığına göre muzaffer birlik bir alkış tufanı ile karşılanmıştı: "Kadınlar ve genç kızlar Gönüllülerin yakalarına çiçekler iliştiriyordu, bir süre sonra yürüyen bir bukete dönüşmüştüm."[74]

Bolşeviklerin kalesi konumundaki Harkov'dakiler çok geçmeden patlayan Beyaz toplarının parıltılarını uzaktan görür oldular. Şehir Duması'nın Kadet partisine mensup bir üyesi olan Avukat Valentin Lehno, bu durumdan keyif alarak şöyle aktarıyordu: "Şehirde oradan oraya koşuşturan deri ceketli komünistlerin yüzlerinde yollarını kaybetmiş gibi bir ifade vardı. Harkov'u terk etmelerinin artık an meselesi olduğu anlaşılabiliyordu."[75]

Lehno, esir alınmaktan yahut şehrin güneyinde mevzi kazmak üzere zorla götürülmekten korunmak için geceyi otları fazlaca uzamış bir bahçede saklanarak geçirdi. Gün ortasına gelindiğinde şehrin güney kesiminde bulunan Merefa civarında gerçekleşen çatışmadan gelen top seslerini duyabiliyordu. Bir süre sonra da Drozdovski Alayı'na mensup Kızıl Ordu askerlerinin kaçtıkları görüldü. "Koşarken silahlarını, kütüklüklerini ve diğer askerî teçhizatlarını çıkarıp rastgele birinin bahçesinden içeri atıveriyorlardı."

Şehir Duması'nın bir mensubu olarak Lehno, Holodnogorskaya hapishanesinde rehin tutulan masum vatandaşlarının serbest bırakılmasını görüşmek üzere bir toplantıya katıldı. "Preobrajenski ismi okundu. Bu adam 'devrim karşıtı' olmaktan tutuklanmıştı. Ardından yarı askerî kıyafetler içinde genç bir adam salona girdi. Saçları bembeyazdı. Bolşeviklerin bir gece önce çok sayıda rehine ve devrim karşıtını vurduğunu öğrendik. Harkov'daki herkesin iyi tanıdığı Çeka kasabı Saenko[76], her zamanki gibi kör kütük sarhoş vaziyette gece iki sularında hapishaneye gelmişti. Ardından elindeki listeden isimler okuyarak

hücrelerin arasında dolaşmış, topladığı bu kişileri de avluya götürüp oracıkta vuruvermişti. Hücresinden iki kişi ile birlikte Preobrajenski'nin de ismi okunmuş, o da sakince, 'Fakat onu dün vurmuştunuz,' demişti. Hücredeki diğer herkes sessizce bekleyince Saenko 'Hmm, doğru.' gibi bir şeyler geveleyip gitmişti. Hücre arkadaşları Preobrajenski'yi ele vermemişti ama genç adamın saçları bir gecede beyazlamıştı."[77]

Lehno daha sonra Çeka'nın işlediği suçları tahkik etmek üzere Duma'da teşkil edilen bir heyet bünyesinde patoloji uzmanlarıyla birlikte çalıştı. Çaykovski Caddesi'ndeki Teknoloji Enstitüsü'nün yanında kazılmış ve içi tutukluların cesetleriyle dolu üç büyük çukur gördüler. "Karşılaştığımız manzara son derece ürkütücüydü. Girdiğimiz çok katlı binanın her yerinde Bolşeviklerin uyguladığı mezalimin emarelerini görüyorduk. Neredeyse her noktada kan izleri vardı. İnsanlar duvarlara, pencere denizliklerine ve bulabildikleri her yere yazılar yazmıştı. Kurbanlar buralara genellikle adreslerini yazıyor ve böylece akıbetleri hakkında ailelerini bilgilendirmek istiyordu. Yazılardan anlaşıldığı kadarıyla öldürülenlerin çoğu burjuva da değildi. İşkencelerin uygulandığı bodrumun duvarları kan, saç kılı, deri ve beyin parçalarıyla kaplıydı. Hemen yandaki odada ise kurbanlar henüz canlıyken ellerinden yüzülmüş, biri olduğu gibi duran diğer ikisi ise parçalanmış vaziyette üç 'eldiven' bulduk...Çukurda bulduğumuz üç yüzden fazla cesedin incelemesine geçtiğimizde ise tüylerim diken diken oldu. Cesetler yaşına, cinsiyetine, sosyal statüsüne yahut etnik kökenine bakılmaksızın üst üste yığılmıştı; buradaki herkes 'yeni rejimin' kurbanıydı."[78] Diğer çukurlarda da işkenceye kurban gitmiş insanların cesetlerine rastladılar. "Hepsi çırılçıplaktı. Kıyafetlerindeki apoletler de sökülüp atılmış, kolları ve bacakları kayışlarla bağlanmıştı. Bu talihsiz insanların kimliklerini dahi tespit edemedik."

Yeni karargâhını Astoria Oteli'ne kurduran General Mai-Maevski, şehir hayatıyla ilgilenmiyor, burayı yalnızca bir gelir kaynağı addediyordu. Şehrin Komünist idareden kurtulması, aynı zamanda ekonominin de süratle canlanması anlamına geliyordu. "Tüccarlar yalnızca birkaç gün önce hayali dahi kurulamayacak ürünleri tekrar piyasaya sürmeye başladı."[79] Bununla birlikte, yine çok sayıda tüccar Kızıllar tarafından el koyulmuş olup halen depolarda kilit altında tutulan mallarının geri verilmesi için Gönüllü Ordusu'na başvurdu. Valentin Lehno,

Mai-Maevski'nin bu konudan sorumlu subayıyla görüştüğünde, "Evet, mallarınızı koruduk ama bunun da bir bedeli var," yanıtını aldı. Bu bedelin ne kadar olduğunu sorduktan sonra ise şöyle yazıyordu:"İstenen meblağ o kadar yüksekti ki ağzım açık kaldı; yine de pazarlık edip bir şekilde uzlaşmaya vardık."

Ataman Grigorev'in kendi antisemitist pogrom ve yağmalarını sürdürmek üzere mayıs ayında Ukrayna'da Kızılları terk etmesi Beyazların çok işine geldi. Kazakların Don Nehri ötesindeki toprakları geri alma niyetinde olduğu doğu kanadında muharebeler daha şiddetliydi. 15. Don Kazağı Alayı'ndan[80] buralara postalar çıkarılması ve önemli bilgilerle dönenlerin ödüllendirilmesi istendi. Kızılların 9. Ordusu geri bölgelerinde gerçekleşen ve papazlar ile kiliselere yapılan saldırıların yanı sıra Mironov'un Troçki'ye çektiği telgrafla kınadığı, geleneksel kültürlerini ortadan kaldırmayı hedefleyen gaddar "Kazaksızlaştırma" programının sebep olduğu Kazak ayaklanmalarıyla boğuşuyordu.[81] Don Bürosu'nun Kremlin'e gönderdiği bir raporda şu ifadeler yer alıyordu: "Kazaklar daha önceden (nehirlere yahut mezarlıklardaki tabutlar gibi yerlere) gizlemiş oldukları silahları çıkarıp Devrimci Komite'ye saldırmıştır. Komite'nin kimi mensupları öldürülmüş, diğerleri ise bazı küçük askerî unsurlarımızın yardımıyla kurtulup birliklerimize katılmayı başarabilmiştir."[82]

"Kazaksızlaştırma" programının doğurduğu tehlikenin farkında olan Lenin, Güney Cephesi devrimci askerî komitesine bir telgraf gönderdi: "Günlük yaşamın önemsiz taraflarına yapılan ve genel politikamızla hiçbir alakası olmadığı gibi halkı da tahrik eden müdahalelerden kaçınılmasının önemine bilhassa dikkat çekmek isteriz. Dikkatinizi hakikaten önemli olan meselelere veriniz ve bölge halkının geçmişten gelen kültürel alışkanlıklarıyla alakalı olarak gerekli esnekliği temin ediniz."[83]

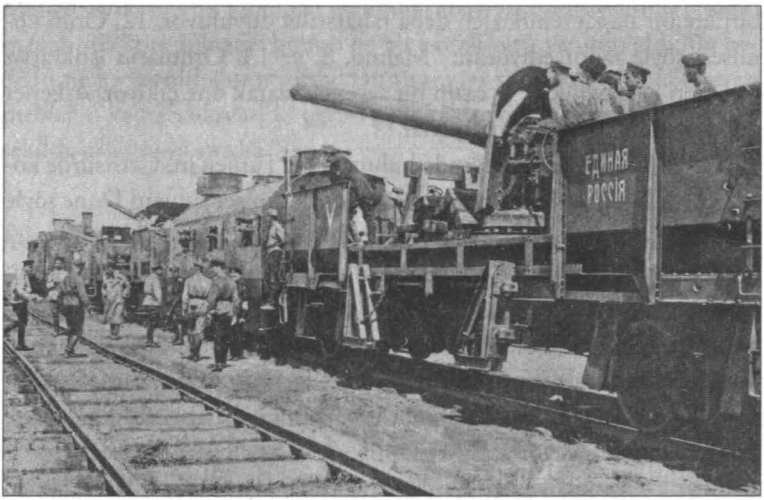
Âdeta bir soykırım yarışına girmiş olan komiserler bu talimata kulak asmadılar. Artık 8. Ordu devrimci askerî komitesinin bir mensubu olan İona Yakir ise emre alenen karşı çıkıyordu: "Krasnov denen çürümüş ve kokuşmuş canavarın birliklerini harp meydanında mağlup etmişken Çar'ın ebedi dalkavukları olan hain ve zehirli Kazak yılanlarını koynumuzda besleyip onlara müsamaha mı göstereceğiz?"[84] Bununla

birlikte bir başka tehlikeden daha rahatsızlık duyuluyor, 12. Ordu komiseri şöyle rapor ediyordu: "Mahno, 8. ve 13. Orduların istikrarsız birlikleri için tehlikeli ve cazip bir seçenek olarak öne çıkıyor. Askerler ona katılmak üzere firar ediyorlar."[85]

9. Ordu'nun sol kanadında bulunan 14. Tümen'in, Çaritsin'de konuşlu 10. Ordu ile birleşmesi gerekiyordu. Komiser Eduard Dune şöyle yazıyordu: "Bu 10. Ordu asıl yirmi sene sonra meşhur olacaktı; zira Josef Cugaşvili bu ordunun devrimci komitesinin mensuplarından biriydi. Şimdikini şöhretini ise toplu infazlarla şehirde yarattığı dehşetten alıyordu."[86] Bir noktada "9. Ordu karargâhı beklenmedik bir şekilde ve küstahça bir hamle yaptı."[87] Tüm Don bölgesinin yaklaşık üç yüz kilometrelik sol kanadı açık bırakıldı; zira "10. Ordu Çaritsin'den uzakta savaşmaktan korkuyordu."[88]

10. Ordu'nun süvari birlikleri ağırlıklı olarak Kızıl Kazaklardan müteşekkildi ama bir önceki yıl başlatılan "Emekçiler At Sırtına!" kampanyasından da az da olsa istifade etmişti. Çarlık dönemi ordusunda çavuş rütbesiyle görev yapmış olan Kazak Boris Dumenko 10. Ordu bünyesinde 1. Süvari Tugayı'nı kurmuş ve komutan yardımcılığına Semyon Budyonni'yi getirmişti. İçkiye düşkünlüğü, cesareti ve köylü kurnazlığının yanı sıra uzun süvari bıyıklarıyla da meşhur olan Budyonni, Kazak olmayan fakir ve göçmen köylülerdendi. Troçki'nin desteklediği Dumenko ile Stalin'in sahip çıktığı Budyonni birbirine düştü. Dumenko'nun askerleri kendisine taparcasına bağlıydı. İçlerinden birisi, "Askerler onun hakkında hürmetkâr bir ses tonuyla konuşur, yiğitliğinden gururla bahsederdi,"[89] diye aktarıyordu. Wrangel'in Kafkasya'daki harekâtı esnasında birliğiyle birlikte diğerlerinden ayrı düşmüş olan Dumenko askerlerini kahramanca bir intikal ile buradan çıkarıp 10. Ordu'ya katmış, hatta yol üzerinde Rostov'u taciz etmiş; fakat eve döndüğünde Beyazların karısını ve kızını katletmiş olduğunu öğrenmişti.

Yaşadıkları çekişmenin ardından çeşitli birliklere komuta eden Budyonni ve Dumenko Kızılların süvari sınıfını kurmaya başladılar; fakat Dumenko âdeta bir kurtlar sofrası olan Komünist parti içindeki entrikalardan sağ çıkmayı başaramadı. Süvari birliklerinin bir sonraki yılın ocak ayında Don başkenti Novoçerkask'ı ele geçirmesinin ardından, kendisiyle ilgili soruşturma yapmak üzere görevlendirilen bir komiseri öldürmekle suçlandı ve birkaç ay sonra da vurularak infaz edildi.

Volga'daki Çaritsin şehrinin alınmasına yardımcı olan Beyazların zırhlı treni "Birleşik Rusya".

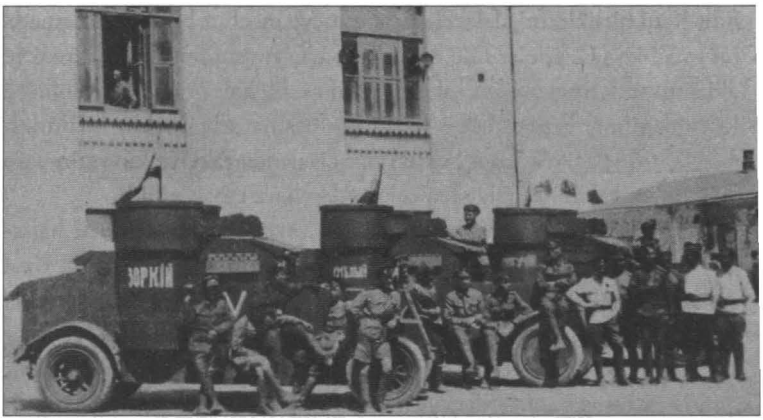
Kızıl Ordu mayıs ayı içerisinde Millerovo demiryolu hattı boyunca küçük gruplara ayrılarak dağıldı. 1. Don Kazağı Piyade Tümeni'nin raporunda şunlar yer alıyordu: "14. ve 23. Tümenler ile Kamışin tugayından geriye kalmış perişan haldeki kuvvetler Ust-Medveditskaya adındaki Kazak köyüne çekilmekteler. Kızılların küçük muharip kuvvetleri ile geri bölge unsurları Don ve Çaritsin demiryolu hattı arasındaki alanı tutmaktalar."[90] Tümene "on sekiz ila kırk sekiz yaşları arasındaki Kazak nüfusunu seferber etme, Kızıllar için çalışan kim varsa tutuklama ve tüm bölgeyi Kızıllardan temizleme" faaliyetlerine devam etme emri verildi. 9. Ordu'nun geri bölgesindeki Don Kazağı ayaklanması Kızıllar için ciddi bir tehlikeye dönüşmeye başladı. Askerler, subaylar ve hatta 9. Ordu'nun komutanı dahi taraf değiştirip Beyaz saflarına geçiyordu.

Rüzgâr birdenbire yön değiştirip Beyazlardan yana esmeye başladı. Grigoriev'in Kızıllardan ayrılması Ukrayna'yı savunmasız hale getirdi. Don Ordusu'nun batısında Skhuro'nun süvarileri öncülüğünde hareket eden Mai-Maevski Gönüllüleri süratle Donbas'ta kontrolü sağlayıp önce Harkov'a, buradan Poltava'ya, ardından da Ekaterinoslav'a el attı. Mahno'nun elinde halen savaşa devam edebilecek durumda pek az kuvvet kalmıştı. Kırım yolunu kapatmış olan Beyazların yarattığı

tehdit Kızıl birliklerini alelacele ricat etmeye mecbur bıraktı. Bu esnada Ural ve Sibirya Cephelerinde Beyazların Ufa'yı yeniden ele geçirmesi ve Gajda kuvvetlerinin Kazan'ı alenen tehdit eder hale gelmesi Kremlin'in dikkatini güney cephesinden uzaklaştırmasına sebep oldu ki bunun çok ağır sonuçları olacaktı. Seksen bin civarında takviye kuvvetin yanı sıra ikmal önceliği de bölgeden çekilip Urallara tahsis edildi.

General Wrangel'in Kuban Kazakları, mayıs ayının üçüncü haftasında 10. Ordu'ya Çaritsin güneybatısında ağır bir yenilgi tattırdı. Kızıl Ordu'nun acı söyleyen dostu Filip Mironov, Çaritsin tren istasyonunda bu mağlubiyetin sonuçlarına tanıklık etmişti: "Gerek istasyonu çevreleyen çitlerin kenarında gerekse istasyonun içinde yerlere serilmiş ve bir başına bırakılmış Kızıl Ordu askerleri inim inim inliyor, yardım için yalvarıyordu. Ardından bir sıhhiye vagonuna rastladım... İki gündür burada bekleyen cansız bedenlerin yanında hastalar da vardı. Sinekler önce yoldaşlarının cesetlerini kaplamış, ardından sıra hâlâ hayatta olan bu hastalara gelmişti. Kıdemli tabip Dimitrovski ile görüştüğümde yaralılarla ilgilenecek personeli olmadığını söyledi; fakat aslına bakılırsa vagonlar kollarında pazıbent takılı görevlilerle doluydu. Bu gidişatı değiştirmek gerekiyordu, aksi halde devrim emekçilerin kanlarında boğulacaktı."[91]

Wrangel birlikleri bir ay kadar sonra Çaritsin kapılarına dayandı, Krasnov'un yarım bıraktığı işi tamamlamaya kararlıydılar. İngilizler de Kafkasya Ordusu'na, hem de ikmâlle sınırlı olmamak üzere destek veriyordu. RAF'nin 47. Filosu, DH.9 bombardıman ve Sopwith Camel avcı uçakları ile Beketovka yakınlarında açılmış derme çatma iniş pistinde hazır bekliyordu. Budyonni süvarilerinin bir saldırı hazırlığında olduğuna dair ikaz edilen avcı uçakları bir sabah erkenden havalandı. Budyonni'ye karşı koyacak Wrangel kuvvetlerinin kendini uçaklara tanıtmak maksadıyla X düzeni uygulayacağı bildirildi. Sopwith Camel uçakları kuzey yönünde seyrederken, açık arazide X düzeninde ilerleyen bir grup Beyaz süvarisi tespit ettiler. Bunların ötesinde ise Kuban Kazaklarını pusuya düşürmeye hazırlanan Kızıl süvarilerini görebiliyorlardı. Kızıllar küçük bir unsurlarını öne çıkararak Beyazları taarruza zorlayıp düzenlerini bozmayı, ardından da daha ötedeki alçak arazide bekleyen büyük kısımlarıyla bir karşı taarruz icra etmeyi planlıyordu. Avcı uçaklarının pilotları çifte Vickers makineli tüfeklerini kurup dalışa geçtiler. Yalama uçuşla yaptıkları tarama atışları Kızıl süvarilerini kaçmaya mecbur bıraktı.

Daha sonra Stalingrad adını alacak olan Çaritsin'deki İngiliz zırhlı araçları, 1919 Ağustos'u.

Sopwith Camel uçakları Çaritsin mevzilerine yapılacak asıl taarruzun öncesinde yaklaşma istikametlerinde yaptıkları keşifte, taarruza hazırlanan İngiliz tanklarını tespit edebilecek olan Kızıllara ait bir gözetleme balonunu imha etti. Fakat ertesi gün taarruz başlayınca anlaşıldı ki elde mevcut yakıt yalnızca bir tanka yetecek kadardı. Bunun üzerine, iki sene önce Messines Muharebesi'nde bir kolunu kaybetmiş olmasına rağmen savaşmaya devam eden Tank Kolordusu Binbaşısı Ewen-Cameron Bruce bir Mark V'e binerek taarruzu sevk ve idare etti. Tel üstüvaneleri ve birinci hat savunma mevzilerini ezip geçen bu metal canavar, yalnız başına savunmadaki Kızılları korkutup kaçırmaya yetti. Kazanılan askerî ganimetin miktarı kayda değerdi. Beyazlar Çaritsin'in askerî teçhizat fabrikaları ile çok sayıda top ve makineli tüfeğin yanı sıra, zırhlı trenlerin ölesiye ihtiyaç duydukları çok sayıda vagon ve lokomotifi de ele geçirdiler.

Çaritsin'in ele geçirilmesinden hemen sonra Albay Kont Dimitri Heiden buraya ulaştı. Buranın âdeta ölü bir şehre dönüşmüş olması onu derinden sarsmıştı: "Sokaklar bomboştu. Bolşeviklerin söz sahibi olduğu dönemde halk öylesine sindirilmişti ki insanlar dışarı adım atmaya korkuyordu. Çarşı-pazar neredeyse tamamen terk edilmiş, evlerin pencereleri tahtalar çakılarak kapatılmış, tezgâhlar kaldırılmış, gerek şehir merkezinde gerekse tren istasyonunda tüm lokantalar kepenk indirmiş ve Volga Nehri boşaltılmıştı. Tek bir bot dahi yoktu."[92]

Denikin, Heiden'den ordularının ikmal ve teçhizat durumunu incelemesini istedi. Haki üniformaların da aralarında bulunduğu bol miktarda İngiliz askerî malzemesi Novorosisk limanına çıkarılıyor ve bunların birliklere tahsis edilmesi gerekiyordu. Heiden, doğruca 1917 yılındaki Bukovina ricatından beri görmediği Wrangel'in yanına gitti. "General Wrangel aradan geçen iki yılda pek de değişmemişti. Her zamanki gibi zinde, neşeli ve atılgandı; aynı zamanda da orada sözü geçen kişinin kendisi olduğunu belli eden bir imajı vardı."[93] Wrangel'in ordusu, 1 ve 2. Kuban Kolorduları ile 4. Süvari Kolordusu'nun yanı sıra Astrahan Kazak Tümeni ve 6 ile 7. Piyade Tümenleri olmak üzere üç bağımsız tümenden müteşekkildi. Wrangel, Heiden'i Astrahan Kazak Tümeni'nin durumuna özellikle dikkat etmesi yönünde uyardı. Söylediğine göre, Çaritsin'deki Kızıllardan ele geçirdikleri gıda stokları sayesinde hiç değilse iaşe durumları eskiye nazaran iyiydi.

Astrahan Kazakları Volga Nehri'nin kenarında elli kilometre kadar aşağıda yer alan Raigorod'da bulunuyor, Kızılların Volga-Hazar filotillası tarafından burada zaman zaman baskınlara uğruyordu. Onları bu bölgede ziyaret eden Heiden karşılaştığı manzara karşısında hakikaten de çok şaşırdı: "Askerler bakıma muhtaç zavallılar gibi görünüyordu. Çoğunun ayağı ya tamamen çıplaktı ya da sadece terlik giyiyorlardı. Yüksek konçlu yahut bağcıkları olan postal giyenlerin oranı yarıdan azdı. Tıpkı esir düşmüş Kızıl Ordu askerleri gibi çoğunun pantolon ve gömlekleri lime limeydi."[94] Derken Heiden şunu fark etti: "İç Savaş yıllarında cephe ve geri bölge arasındaki ilişki tamamen tersine dönmüştü. Muharip birliklerin ihtiyaçlarını eskiden geri bölge karşılardı ama şimdi roller değişmişti. Artık ön saflarda savaşan birlikler, personel de dahil olmak üzere, düşmandan ne ele geçirebilirse o kullanılıyordu." Bu doğruydu. Savaşın her iki tarafı da hiç değilse bir süreliğine muharebelerin ardından esir aldığı düşmanları kendi saflarına geçmeye zorlayarak personel bütünlemesi yapmaya çalışmıştı. Bu esirler yaraları yahut hastalıkları nedeniyle savaşamayacak durumda ise de kıyafetlerine ve postallarına el koyulmuştu. "Askerlerin kıyafet ve botlarındaki deliklerden bedenlerini" görmeye yüreği el vermeyen Heiden'in elinde iki piyade tümenine tahsis edilmek üzere hepi topu üç bin takım İngiliz üniforması vardı.

Montrose gemisinin komutanı Yarbay Goldsmith'in işittiğine göre Novorosisk'te Beyazlar o kadar "kayıtsız ve tembeldi"[95] ki Kraliyet Donanması Denikin kuvvetlerine verilecek ikmal maddelerini gemilerden

indirmek için Türk harp esirlerini kullanmak zorunda kalmıştı. Fakat bu iş meselenin yalnızca bir kısmıydı. İkmal maddeleri ile ilgili asıl sorun hırsızlık ve her düzeyde görülen yolsuzluktu. Sahra hastaneleri için dağıtılan karyola ve yatak takımları derhal ortadan kaybolmuş, sivil halkın yaşadığı kıyafet kıtlığı nedeniyle kadınlar ele geçirdikleri haki askeri üniformaları kendileri ve erkekleri için kesip biçerek kullanmıştı.

Heiden'in kendisiyle yaptığı görüşmelerde fark ettiği kadarıyla, Wrangel Denikin'in stratejilerini ve onun Kafkasya'ya bel bağlamış olmasını eleştirirken hiç acımıyordu. Kendi Kafkasya Ordusu'nun da ağırlıklı olarak Kuban ve Terek Kazaklarından müteşekkil olmasına rağmen, Denikin'in Kazak bölgelerini yakından savunma anlayışının Rusya genelindeki savaşın kazanılmasını engellediğini düşünüyordu. Wrangel'e göre zafere dair tek umut Kolçak kuvvetleriyle birleşmekteydi. Denikin ve Wrangel iki insan gerek karakter gerekse fiziksel özellikler bakımından ne kadar farklı olabilirse o kadar farklıydı. Mütevazı bir aileden gelen Denikin babacan ve tombul bir adamken, tığ gibi ince ve uzun bir Baltık baronu olan Wrangel çöküк ve delici bakışlarıyla kararlı bir görüntü veriyordu.

Denikin'in Wrangel'e Kafkasya Ordusu'nu vermesinin sebebi onun desteğini kazanmak değil, Wrangel'in Beyaz tarafındaki en muhteşem süvari generali olmasıydı. Bununla birlikte Denikin'in medeni cesaret sahibi olmadığı söylenemez ise de birlikte çalıştığı kıdemli subaylarla çatışmaya girmekten kaçındığı bir gerçekti; yol yordam bilmez Skhuro'ya verdiği tavizler de bunun bir göstergesiydi. Kurmay başkanı General Romanovski, bir defasında başka generallerin de hazır bulunduğu bir toplantıda Denikin'e şöyle demişti: "Anton İvanoviç, General Skhuro'nun birliğinde talan, içki, itaatsizlik ve çirkin aşırılıklar almış başını gidiyor! Bu böyle devam edemez."[96] Fakat Denikin, bu tepkiden ötürü çok mahcup olmasına ve yağma ile antisemitist pogromların durdurulmasına dair verdiği emirlere Skhuro'nun kulak asmadığını bilmesine rağmen hiçbir adım atmamıştı.

Denikin'in fethettiği şehirlerde yapılan zafer geçidi ve kutlamalara karşı bir zaafı vardı. Kendisine son derece müteşekkir olan burjuvazi sınıfı Poltava'da üstü açık otomobilini çiçek yağmuruna tutmuş, o

General Anton Denikin.

General Baron Piotr Wrangel.

da yanındaki General Mai-Maevski'ye şöyle mırıldanmıştı: "Vladimir Zenonoviç, bize çiçek demetleri yerine bomba atarlar diye doğrusu biraz endişeliyim."[97] Fakat Denikin katedrale gittiğinde tüm ruhban sınıfı tarafından âdeta Çar gibi kapıda karşılanacaktı.

Zafer geçitlerinin en önemlisi 3 Temmuz günü Çaritsin'de gerçekleşti. Denikin, katedralin önünde "nihai amacımız olan Rusya'nın kalbini ele geçirmek"[98] ifadeleriyle niyetini ortaya koyarak "Moskova Direktifini"[99] duyurdu. Planına göre emrindeki birbirinden farklı ordular ana demiryolu şebekelerini takip ederek Moskova'ya el atacaktı. Batı kanadında Mai-Maevski komutasındaki Gönüllü Ordusu, büyük Dinyeper Nehri'ni soluna alarak kuzey yönünde ilerleyecekti. Merkezde General Sidorin'in Don Ordusu Voronej'den kuzeye devam ederken, doğu kanadında Wrangel'in Kafkasya Ordusu aşağı yukarı Volga'ya paralel bir istikamet takip ederek Nijni Novgorod'a varacak, ardından batıya doğru kanat kırıp yine Moskova'ya yönelecekti. Wrangel bu plana dair endişelerini en net şekilde dile getirdi. Ona göre bu harekât sıklet merkezi[100] prensibinden yoksundu ve fazla iyimserce tasarlanmıştı. Evvela Kızılların Astrahan müstahkem mevkiinin dağıtılması hayati önem arz ediyordu. Geride böylesine güçlü bir yer bırakıp bir de Volga-Hazar Filotillası'na dokunmaksızın ilerlemek ölümcül bir hata olurdu.

Denikin, Wrangel tarafından alınan Çaritsin'de
"Moskova Direktifi"ni ilan ediyor, 3 Temmuz 1919.

Esasında Kraliyet Donanması sekiz ticari gemisi, on iki motorbotu ve deniz uçaklarıyla Hazar'a oldukça hâkimdi. Kuzeydoğu kıyılarındaki Guryev'de bulunan Ural Kazaklarını destekliyor ve Kızıl savaş gemilerini Volga halicinde tutuyorlardı. "Eski bir süvari subayı ve kaypağın dik âlâsı" olan Voskerenski'nin komuta ettiği güvenilmez Merkez-Hazar Filotillası'nı mart ayında silahsızlandırmışlardı. Nihayet baharla birlikte kuzeydeki buzlar eriyince, artık Furyev'in güneyindeki bir körfezde bulunan Fort Aleksandrov'da konuşlu Kızıl savaş gemilerine saldırmaya başladılar. Kızıl filotillasında sekiz muhrip, en az altı adet silahlı ticari gemi, üç denizaltı ve diğer muhtelif gemiler mevcuttu.

Tuğamiral Norris 20 Mayıs günü gemilerini hazırlattı ve nihayet sisin dağıldığı ertesi gün V şeklindeki limanın ağzını geçip şöyle bir baktı. Lord St. Vincent'in "böyle bir fırsat kaçırılmaz"[101] lafını aklında tutan Norris, kendisi Kruger'de olmak üzere beş gemiden müteşekkil filosunu gün ortasından hemen sonra muharebeye sokup dört ve altı inçlik toplarını ateşledi. Bolşevik kıyı topçuları da yakın mesafeden karşı ateş açtı ama deyim yerindeyse dağa taşa atıyorlardı. Yalnızca iki İngiliz gemisi isabet aldı ve Kızıl gemilerindeki hasara nazaran zayiat çok hafifti: "Bir adet büyük torpido muhribinin de aralarında olduğu dokuz parça gemimiz hasar aldı, düşmanın ağır bir darbe vurduğunu söylemek yanlış olmaz."[102] İngilizler Reval adlı denizaltı levazım gemisini de imha ettikleri için ayrıca mutluydu. Kızıl filotillası müteakip birkaç gün içerisinde Fort Aleksandrov'u terk etti. Kalan tüm gemi ve deniz taşıtları, kendilerinden daha büyük İngiliz gemilerinin takibinden kurtulabilmek için Volga halicinin sığ kesimlerine çekildi. Kızıl Ordu *Stavka*'sına göre Hazar Filotillası "elverişsiz şartlar nedeniyle düşmanla temastan kaçınmıştı."[103]

Tuğamiral Norris, Guryev'deki Ural Kazaklarına müteakiben yaptığı bir ziyarette, Kızıl filotillasının komutanı olan Bolşevik mevkidaşının Fort Aleksandrov mağlubiyeti gerekçesiyle infaz edildiğini öğrendi. Yerine atanan isim ise Çaritsin'in Wrangel tarafından ele geçirilmesinden hemen sonra Volga Filotillası'nı nehirden aşağı getiren ve artık Hazar Filotillası'ndan geriye kalan unsurlara da komuta eden Fyodor Raskolnikov'du. İngiliz subayları Madam Raskolnikov'un, yani Larisa Reisner'in de motor gambotların başına getirildiğini duymuştu. Çok geçmeden Denikin'in Ekaterinodar'daki karargâhında görevli Beyaz Rus subayları, İngilizleri ziyaret edip deniz topçusu desteği talep etmeye başladı. Onlar da tıpkı General Wrangel gibi, kuzeye doğru gerçekleştirilecek büyük ileri harekât öncesinde Astrahan'ı ele geçirmek istiyordu. Fakat ellerinde Hazar'ın deniz haritası yoktu, gemilere ve bunların draftlarına dair bilgileri de sınırlıydı; Kraliyet Donanması'nın Volga Deltası'nın sığ kesimlerinde neden kendilerine destek veremeyeceğini anlayamıyorlardı. Churchill'in Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan aksini rica etmesine rağmen[104], Norris şu veya bu şekilde 20 Temmuz günü Bakü ve Batum kanalıyla tüm personeli tahliye etme emri aldı. Gemiler ise General Denikin'in pek de ehil olmayan deniz kuvvetlerine bırakılacaktı. Böylece Beyaz Sancak kapalı bir denizde son kez dalgalanmış oluyordu.

25

Murmansk ve Arhangelsk

1919 Bahar ve Yazı

ProletKult sanat topluluğundan bir grup oyuncu, şarkıcı ve dansçı, askerlere moral vermek maksadıyla Kuzey Cephesi'nde bulunan Sovyet 6. Ordusu'nu ziyaret etti. Aslında elli bir kişilik bir sahne sanatçısı grubu başlangıçta Perm'e gidecekti ama 3. Ordu'nun aldığı ağır yenilgi ve ardından aralık ayında şehrin Beyazların kontrolüne geçmesi bu planı bozdu. Sanatçılar ocak ayında evvela Vologda'ya ardından Plesetskaya'ya yönlendirildi. Bu faaliyetten sorumlu komiserin Petrograd'a gönderdiği öfke dolu rapora göre "korodakiler dargın ve tepkiliydi."[105] Kızıl Ordu kumanyalarıyla beslenmekten ve sıcak yemek yoksunluğundan ötürü "mızmızlanıyorlardı. Korodaki bazı kadınların yalnızca aşna fişneye geldiği belliydi."

Plesetskaya şehrindeki kilisede iki konser verdiler ve burada da şarkı söylemelerini güçleştiren soğuk havadan dert yandılar. Rapor şöyle devam ediyordu: "Harp meydanında şehit düşmüş bir yoldaşın cenaze töreninin olduğu gün bizim şanlı ProletKult'un korosundan bazı genç hanımlar gece boyu süren bir dans partisi tertip ettiler ve Kızıl Ordu askerlerinin gözleri önünde karargâhtaki kimi görevlilerle sarmaş dolaş oldular. Bunun üzerine katı tedbirler uygulamaya karar verdim ve onlara ProletKult'un adını lekelediklerini, yoldan çıktıklarını ve buraya ait olmadıklarını söyledim. Kendilerine çeki düzen vermezlerse Petrograd'a geri göndereceğimi de ekledim." Komiser onlara "dört ülkenin emperyalistlerine karşı dondurucu soğukta ülkelerini savunan Kızıl Ordu askerlerinin" itibarına gölge düşürdüklerini de söylemişti.

Arhangelsk'te on bin kadar İspanyol gribi vakası görülmüş olmasına rağmen, emperyalistler daha iyi hijyen koşullarına sahip oldukları için dizanteri, kolera, iskorbüt, tifo ve çiçek hastalığı salgınlarından

Kızıl Ordu kadar etkilenmiyordu. Bununla birlikte İtilaf Devletleri askerlerinin moral olarak daha iyi durumda olduğu söylenemezdi. Murmansk'taki Amerikan ve Fransız askerleri de Beyaz Rus birlikleri kadar olmasa da isyan ediyordu. Churchill, başbakanı "Ve biz de hoş olmayan dört veya beş olay yaşadık,"[106] diye bilgilendiriyordu.

Bir günde hepi topu üç ya da dört saat gün ışığı görülebilen, dondurucu bir soğuğun hâkim olduğu ve sıcak yemeğin bulunmadığı bir ortamda, diğer herkes evine dönerken Kuzey Rusya'daki vazifenin devam etmesi gerektiğine subayları tarafından ikna edilebilen asker sayısı azdı. Askerler buz gibi havada öylece beklerken, Kızılların karşı mevzilere "Burada ne işiniz var ki!" diye bağırması çok kolaydı. Aynı soruyu İngiliz basını da giderek artan bir sıklıkla sormaya başladı. İkmal depolarını korumak üzere Kuzey Rusya'ya gönderilen askerlerin çoğu tıbbi açıdan "çürük" sayılan gruptaydı.

Kızıllar 19 Ocak günü Vaga Nehri üzerinde, Arhangelsk'in iki yüz kilometre kadar güneyinde bulunan Şenkursk'a bir dizi saldırı düzenlediler. Burada savunmada bulunan Amerikan askerleri ağır bir zayiat verdi ve şehri terk etmek zorunda kaldı. Halen gizliden gizliye Murmansk ve Arhangelsk'teki İtilaf Devletleri unsurlarını Kolçak kuvvetleriyle birleştirmeyi umut eden Churchill, morali düşük İngiliz birliklerinin yerine nihai geri çekilmeyi himaye etmek üzere her biri dört bin mevcutlu iki tugay sevk edilmesi hususunda Savaş Kabinesi'ni ikna etmeyi başardı. Bu birlikler "gönüllü olarak yeniden silah altına alınan askerlerden teşkil edilecekti"[107] ve gerekli tüm planlamaları yapmak üzere Churchill yetkilendirilmişti.

Churchill, olur da bir fırsat doğarsa bundan istifade edebilmesi için kendisine müsaade etsin diye Lloyd George'u, deyim yerindeyse, taciz ediyor ve gerçekleşmesi mümkün olmayan hayalinin peşinden gitmeyi sürdürüyordu. Paris'te bulunan Mareşal Wilson ise şöyle rapor ediyordu: "Gajda'nın Viatka ve Kotlas'a ilerleyişine gelince, eğer Viatka'ya ulaşmayı başarır ve burada yerini sağlamlaştırır, ardından demiryolu boyunca devam edip Kotlas'a da varırsa (Tuğgeneral) Ironside'ın da Dvina'yı takiben Kotlas'a hücum etmesine Başbakan'ın itirazı olmayacak; fakat bu tür bir harekâtın fiilen gerçekleşmesinden önce mutlaka bakanlar kuruluna danışılması gerekecektir."[108] Bununla birlikte İrkutsk'taki Amerikan büyükelçisi Harris de Gajda ile alakalı olarak şunları söylüyordu: "İtilaf Devletlerinin yönlendirmesiyle kuzeybatıya

doğru ilerlemek istedi ama aslında Hasin'in kanadını himaye etmek için güneybatıya gitmesi gerekiyordu. Kimileri onu Moskova'ya girme konusundaki çılgınca arzusundan ötürü suçluyordu."[109]

Perm'in 850 kilometre kuzeyinde bulunan Peçora Nehri üzerinde sembolik olmaktan öte geçemeyen bir birleşme[110] sağlandı. Arhangelsk'ten küçük birlik ile Gajda'nın Kuzey Ordusu'na bağlı bölük büyüklüğünde bir unsur bir araya gelmişti. Fakat böylesine zorlu bir arazideki devasa mesafeler tamamen lojistik imkânsızlıklardan ötürü kapsamlı bir birleşme planının gerçekleşmesini imkânsız kılıyordu. Churchill'e göre çok daha pragmatist bir yaklaşım benimseyen Mareşal Sir Henry Wilson 24 Şubat günü şunları yazmıştı: "Ülke topraklarının genişliğine, halkın mahrumiyetine, muhabere imkânlarının kısıtlılığına, demiryolu şebekesinin acınası vaziyetine ve İtilaf Devletleri muharip unsurlarının bitkinliğine bakınca halihazırda Rusya'nın istila ve işgal edilmesini teklif etmenin askerî açıdan kabul edilebilir tarafı yoktur."[111]

Churchill'in Bolşevikleri mağlup etmek üzere etkili bir Beyaz Rus ordusu yaratma fikri martın sonunda ve nisanın başında hiç de umut vaat edici görünmüyordu. Evvela 3. Kuzey Rusya Hafif Piyade Alayı'nın bir taburu, ardından bunların bağlı olduğu 8. Alay'ın tamamı Komünist tarafına geçti. Rus subayları gibi İngilizler de ellerinde dolu altıpatlarlarla uyuyordu. 26 Mayıs'ta Tuğgeneral Grogan'ın, 10 Haziran'da Tuğgeneral Sadlier-Jackson'ın tugaylarıyla beraber gelişi içlerine su serpti. Kuzey Kutbu kışını yaşamış moralsiz birliklerin tahliyesi, gelen ilk gemilere binip giden Amerikan ve Fransız askerlerinin yanı sıra iki Kanada topçu bataryası ile başlamış oluyordu. Öte yandan yeni katılan İngiliz subayları bölgedeki yeşil kubbeli beyaz kiliseleri çok beğeniyor, Dvina halici civarında çulluk ve ördek avlamanın tadını çıkarıyordu.

Kızıl Ordu, Dvina ve Vaga nehir sistemlerini kullanarak aylık aralıklarla saldırılar icra ediyordu. Kuzeye, Kutup Dairesi'ne doğru akan Dvina'nın yukarı kollarının buzları aşağıdakilerin önce çözülüyor; bu da İngiliz gemileri 13 Mayıs'a da kadar donmuş Arhangelsk'te beklemek durumunda iken Kızıl filotillasının faaliyetini sürdürebilmesi anlamına geliyordu. Kraliyet Donanması filotillasında Cockchafer, Cicada, Cricket ve Glow-worm olmak üzere dört gambot ile yüzer topçu olarak görev yapan iki monitör gemi mevcuttu. Mayıs ayının ikinci haftasında kalın buz tabakası kırılır kırılmaz hepsi birden ilerlemeye başladı. Binbaşı Lund, "Vereceğimiz destekle Rusların Kotlas'a varıp Kolçak

kuvvetleriyle birleşeceğine dair ümitler yeniden yeşermişti,"[112] diyerek Winston Churchill'in şaşılacak derecede ısrarlı fantezisini tekrar ediyordu.

İngiliz filotillası 19 Haziran günü Troitskaya'da (günümüzde Jerliginskaya) gerçekleşen zorlu bir muharebede Grogan tugayını destekliyordu. Monitör gemileri hazırlık ateşini icra etti ve gambotlar Kızıl filotillasıyla çarpıştı. Ertesi gün Hampshire Alayı'nın 2. Taburu ve 3. Kuzey Rusya Hafif Piyade Alayı, Dvina'nın sağ kıyılarında yer alan Roçegda ve Tonsa köylerine taarruz etti. Burada RAF'nin deniz uçakları ve Kraliyet Donanması filotillasının da verdiği önemli destekle dört yüz harp esiri, üç sahra topu ve çok sayıda makineli tüfek ele geçirdiler.

Kolçak'ın Sibirya ordusunun asla Kotlas'a ulaşamayacağı artık aşikârdı; buna rağmen Savaş Kabinesi Tuğgeneral Ironside'a güneye, Kotlas'a taarruz etme müsaadesi verdi. Yedi dil bilen ve önemli bir dilbilimci olan Ironside, hayli uzun boyundan ötürü kabalıkta kolaylıkla seçilebiliyordu. Bu özelliği nedeniyle okul çağında kendisine takılan ironik "küçük" lakabı hayatı boyunca kullanılmaya devam etti. Yeni plan Kotlas'taki Kızıl filotillasını tarumar etmek ve böylece İtilaf Devletleri unsurları muharebeye girerken Kızılların Dvina Nehri boyunca onları takip etmesini engellemekti. Londra'da bulunan Lloyd Gerorge, Ironside'ın Kotlas'tan daha da güneye gidebileceğinden endişe ediyordu. Ironside'a hiçbir koşulda "daha güneye inip burada kendisini çıkmaza sokmamasını, böyle bir durumda onu ve birliklerini oradan çıkarmak için İngiltere'den asla destek kuvveti gönderilmeyeceğini"[113] bildirdi. Ayrıca, komuta ettiği birliğin "sular tekrar buz tutmadan önce" tahliye edilmek durumunda olduğunu kesin bir dille hatırlattı.

Haziran sonu itibarıyla Ironside'ın emrinde, Bolşevik tarafından firar eden asker ve harp esirlerinden kurulu olup İngiliz subay ve astsubaylarının komuta ettiği Slav-İngiliz Lejyonu da dahil olmak üzere, 22 bin Rus askeri vardı. Mevcuttaki bu artışın hem iyi hem de kötü yanları olduğunu söylemek durumu açıklamaya yetmezdi. 7 Temmuz gecesi Beyaz Rus birlikleri arasında yeni bir isyan patlak verdi. İsyana eski Kızıl askerlerinden kurulu Slav-İngiliz Lejyonu'un Dyer Taburu ile 4. Kuzey Rusya Hafif Piyade Alayı da iştirak etti. Üç İngiliz ve dört Rus subayı öldürüldü, kimileri de yaralandı. Binbaşı Lund ise şöyle yazıyordu: "Bu tür olaylara elbette aşina olan düşman tam o anda saldırma fırsatını kaçırmadı."[114] Kızıl birlikleri "filotillanın demirlediği ve deniz uçağı üssünün bulunduğu noktanın bin yüz metre kadar yakınına geldi."

Bahriyelilerden ve deniz piyadelerinden kurulu karma bir müfreze, İngiliz takviye birlikleri gelene kadar durumu kontrol altında tutmak üzere karaya çıktı. Deniz uçakları bombardıman uçuşlarıyla destek verirken, bir monitör gemisi ile Humber zırhlısı da çifte altı inçlik topun bulunduğu taretini Kızıl filotillasına tevcih ederek onları geri çekilmeye zorladı. Fakat Sword Dance ve Fandango adlı iki mayın tarama gemisi Bolşevikler veyahut İngiliz ve Amerikalıların tabiriyle "Bololar" tarafından nehre bırakılan mayınlarla batırıldı. Bu olaydan sonra kıyı devriye üniteleri daha fazla mayın tespit edebilmek maksadıyla bir kıyıdan diğerine ağlar germek zorunda kaldı. İsyancıların bazıları divanıharpte yargılanıp vurularak infaz edildi ama elebaşları kaçıp kurtulmayı başardı.

İtalyan görev kuvveti 19 Temmuz günü bölgeden çekildi. Üç gün sonra da Onega Gölü yakınlarındaki Rus alayı isyan ederek cephede Bolşeviklerin kullanabileceği bir gedik açmış oldu. Vologda Demiryolu Cephesi'ndeki Rus birlikleri de isyana yeltendi ama Polonya Lejyonu ve İngiliz askerlerinden kurulu bir kuvvet bunu süratle engelledi. İsyan fikri bulaşıcı bir hastalık gibi tüm Rus birlikleri arasında hızla yayıldı ve bunların cepheden çekilmesi gerekti. İngiliz basınında İtilaf Devletlerinin bütünüyle bölgeden ayrılacağının kesinleştiği haberlerine de yer verilince, İngiliz askerî makamlarının cephedeki Bolşevik propagandasına karşı yapabileceği bir şey kalmadı. Beyaz birliklerinde görev yapan Ruslar kaderlerine terk edilip Komünistlerin eline düşeceklerinden korkmaya başladılar. İngilizlerin tahliyesi[115] Dvina'nın buz tutmasından hemen önce, 15 Ekim ila 10 Kasım tarihleri arasında gerçekleştirilecekti; fakat Rus kuvvetlerinin içinde bulunduğu durum o zamana kadar beklemenin pek de iyi bir fikir olmadığına işaret ediyordu.

General Lord Rawlinson ağustos ayında Kuzey Rusya başkomutanlığını devraldı. Emrindeki ki taze piyade taburu, bir miktar sahra topçusu ve beş tank ile tahliyeye nezaret edecekti. İngiliz sularına doğru yapılacak seyir öncesinde bakım-onarım ihtiyacı olan nehir filotillasını hazır hale getirmek için mümkün olduğu kadar elde bulundurulmaya devam edilmesi gereken Murmansk'a da bir tabur kadar deniz piyadesi sevk edildi. Plana göre Kızıl Ordu birlikleri şiddetli bir darbe ile Dvina'dan yukarı doğru çekilmeye zorlanacak ve böylece nefes alınacak bir alan yaratılacaktı.

Sadlier-Jackson'ın tugayı 10 Ağustos günü Kuzey Dvina üzerindeki Poçega ve Borok'ta bulunan Kızıl Ordu mevzilerine taarruz etti. Bir

mavnadan uçurulan gözetleme balonu topçu atışları için gerekli düzeltmelerin verilmesini sağladı. Toplamda iki bin kadar harp esiri alındı ve on sekiz adet top ele geçirildi. Kaydedilen bu başarı sayesinde, Kraliyet Donanması tahliye başladığı anda nehri Kızıl filotillasına kapatmak için elzem olan mayın döşeme faaliyetini icra edebildi. Rawlinson ve Ironside, Kuzey Rusya Hükümeti lideri General Yevgeni Miller'i Arhangelsk'i terk edip Murmansk'a odaklanmaya ikna etmek için çabaladı; fakat o Amiral Kolçak'ın "Arhangelsk'i son ana kadar savunun"[116] emrini hatırlatarak bunu reddetti. Miller'in talebiyle 29 Ağustos günü Vologda Demiryolu hattı üzerinde son bir saldırı gerçekleştirildi.

Kızıllar 6 Eylül günü bir karşı taarruz icra etti ama bundan altı gün sonra nehir yoluyla bölgeyi terk edecek olan Sadlier-Jackson'ın birlikleri bu taarruzu bertaraf etmeyi başardı. Rawlinson'un askerî danışmanı Binbaşı Lund on gün sonra günlüğüne şunu yazmıştı: "Hava soğuk ve rüzgârlı. Görünüşe göre kış mevsimi başlıyor."[117] Aynı gün Mareşal Wilson, Churchill'e Rawlinson'dan duyduklarını iletti. Rus General Miller Arhangelsk'i sonuna kadar savunmayı düşünüyordu ama Rawlinson'un düşünceleri şöyleydi: "Onun ne hakikaten böyle bir niyeti ne de böyle bir şey yapacak cesareti var...En büyük tahdidi de emrindeki askerler. Dün gece 4. Alay'ın (Kuzey Rusya Hafif Piyade Alayı) bir taburu demiryolu cephesine giderken bir noktada gemiden inip trene aktarma yapacaktı. Tren harekete geçtiğinde subayların hiçbiri ortada yoktu, kalan asker sayısı da 250 kadardı. Subaylar kafayı çekip şehirde sarhoş sarhoş dolaşırken inzibatlar tarafından toplanmak zorunda kaldılar."[118] Miller, İngilizlerin kalan beş tankı kendisine bırakmasını da istemiş; fakat Rawlinson, "İstediklerini ona bırakırsam adım gibi biliyorum ki aslında Bololara vermiş olacağım," diyerek Londra'yı uyarmıştı. Sonunda İngilizler yalnızca iki tank bırakıp, Kızıl Ordu'nun eline geçmesin diye kalanları imha ederek bölgeden ayrılınca Beyaz Ruslar küplere binecekti.

23 Eylül günü İngilizlerin neredeyse tamamı Arhangelsk civarında tesis edilen dahili savunma bölgesine girmiş durumdaydı. Arhangelsk açıklarında demirlemiş Fox kruvazörü ile "monitör gemilerinin himayesinde nihai tahliye 27 Eylül günü kusursuz bir düzen içerisinde gerçekleşti." Yükleme ve bindirme işlemlerini tamamlanmasının ardından General Ironside ve personeli demir aldı, İtilaf Devletleri desteğindeki Fransız kruvazörü Condé de öyle.

Bu esnada Murmansk'taki kuvvetler de başarılı bir keşfin ardından tahliyeye başladılar. Tuğgeneral Jackson, kalp krizi geçirmiş olan Maynard'dan emir ve komutayı devralmıştı. 4 Ekim itibarıyla tüm İngiliz askerleri Kandalakşa kuzeyine çekişmişti. Murmansk'ın nihai tahliyesi 12 Ekim günü gerçekleşti. Beklenilenden çok az sayıda, yalnızca 6.355 Bolşevik karşıtı Rus vatandaşı Baltık Devletlerine ya da Rusya güneyine gitmek üzere İngiliz gemilerine binmişti. Yaralılar ve hastalıktan ölenler de dahil edildiğinde toplam İngiliz zayiatı 106 subay ve diğer rütbelerden 877 askerdi. Doğrudan çatışmada hayatını kaybedenlerin sayısı ise subaylarda 41, diğer rütbeler de 286'ydı.

Mareşal Wilson özet mahiyetindeki şu sözlerinde tamamen haklıydı: "Askerî harekâtın kaçınılmaz bir sonuç olarak bağlam ve maksadından kopacağı bir ortamda, İtilaf Devletleri tarafındaki hiçbir ülkede Bolşeviklere karşı bu boyutta silahlı kuvvet kullanılmasını gerekli görmeye yetecek bir kamuoyu desteği oluşmuş değildi."[119]

26

Sibirya

Haziran-Eylül 1919

Mart ayında Ufa'nın ele geçirilmesinin ardından Kolçak karargâhında esmeye başlayan şiddetli iyimserlik rüzgârları yavaş yavaş dinmişti. Beyaz Sibirya ordularının tehdidine karşı Kremlin'in tepkisi, Rusya güneyinde Kızıl Ordu'yu zayıflatmış olsa da Doğu Cephesi'nin seyrini değiştirdi. 4. Ordu Komutanı Mihail Frunze güney Urallar bölgesinin komutasını devraldı ve Nisan ayının ikinci haftasında Ufa'ya intikalini başlattı. 1903'ten beri Bolşevik olan Frunze son derece yetkin bir komutan olduğunu ispat etmişti. Kremlin'den Doğu Cephesi'ne sevk edilen takviyeler arasında, başta kuzeyde bulunan ve epey hırpalanmış durumdaki 3. Ordu olmak üzere Kızıl Ordu birliklerinin dağılmasını engellemek üzere gönderilmiş olan çok sayıda partili Komünist de vardı. Bu sayede, 81 bin'i bulan mevcutlarıyla 70.500 kişilik Beyaz kuvvetlerine karşı sayısal üstünlüğü[120] de elde etmiş oldular.

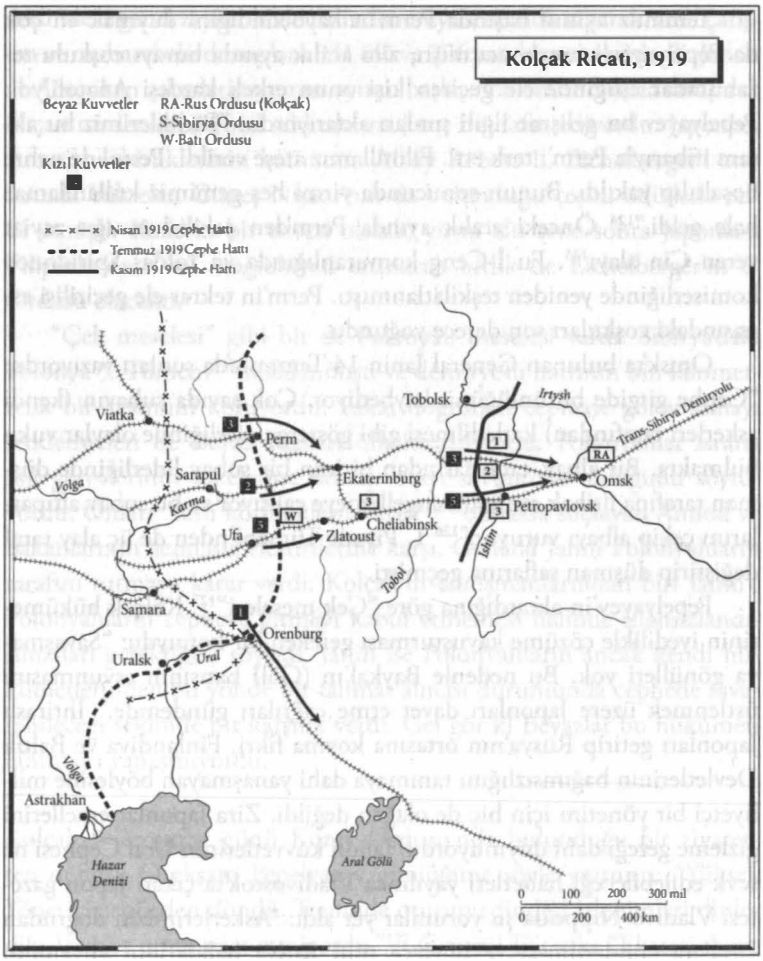
Frunze kuvvetleri, Kappel birliklerinin cansiperane bir cesaretle savunmasına rağmen 9 Haziran günü Ufa'da kontrolü sağladı. Güney Grubu ölü ve yaralı olmak üzere toplam 16 bin zayiata karşılık Beyazlardan 25.500 harp esiri ve firari ele geçirdiğini rapor ediyordu.[121] Tukaçevski komutasındaki 5.Ordu yol üzerindeki Zlatoust'u alarak Çelyabinsk'e devam etti. 1 Temmuz günü, yani Çaritsin'de bulunan Denikin'in Moskova'ya ilerleyişini duyurmasından iki gün önce, Kolçak'ın bakanları kuzeydeki Gajda kuvvetlerinin de geri çekilmekte olduğunu öğrendiler.

Güneyde Denikin ve Baltık bölgesinde Yudeniç olmak üzere Kolçak'ın Sibirya'da bulunan birbirinden farklı orduları hiçbir zaman harekâtlarını koordine etmeyi başaramadı. Aralarındaki muhabere imkânları kısıtlıydı; mesajlar evvela Paris'e oradan da muhatabına gidiyor, bu da birkaç hafta sürüyordu. Beyazların en büyük dezavantajı Komünist hâkimiyetindeki toprakların çevresine dağılmış halde bulunmalarıydı;

oysa Kızıl Ordu iç ikmal yollarından fazlasıyla istifade edebiliyordu ve daha merkezî bir komuta yapısına sahipti.

Muharebe hatları, Troçki'nin Stalin'in Çaritsin'deki rolünü acımasızca eleştirmesi ve Stalin'in de Kızıl Ordu'yu daha profesyonel hale getirmek için eski Çarlık yanlısı subayları istihdam etme yoluna giden Troçki'yi yerden yere vurmasının ardından bir yıl kadar önce oluşturulmuştu. Şimdi de strateji üzerinden yeni ve büyük bir çatışma patlak veriyordu. Doğu Cephesi Komutanı Sergei Kamenev, Kolçak ordularına karşı elde edilen başarıdan faydalanılması ve duraksamadan ilerlemeye devam edilerek düşmanın tamamen imha edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Kamenev'in de o eski Çarlık yanlısı subaylardan biri olmasına rağmen Stalin bu fikri destekledi. En büyük tehlikenin Denikin'in orduları olduğunu düşünen Kızıl Odu Başkomutanı Vatsetis ise Troçki'nin desteğini alıyordu. Ona göre Kızıl Ordu Doğu Cephesi'nde harekâtına ara vermeli ve güneydeki kuvvetlerini güçlendirmeliydi. Lenin'in Stalin ve Kamenev'in fikrine destek vermesi Troçki'nin Devrimci Askerî Komite başkanlığından istifa etmesine sebep oldu. Fakat Lenin, Troçki'ye istediği her emri yayımlayabileceğini ve sorgulamaksızın bunların tamamını destekleyeceğini söyleyerek onu teskin etti. Bunun üzerine Troçki yumuşadı ve görevine devam etmeye karar verdi; fakat bu arada Stalin de Komite'ye daha fazla kendisine yakın isim yerleştirmeyi başardı.

Kuzey bölgesinde Gajda'yı geri çekilmeye mecbur bırakan şey aslında Kanzin'in Batı Ordusu'nun ricat etmesiydi. Fakat Kolçak'ın Dışişleri Bakanı Viktor Pepelyayev'e bakılırsa Beyaz Rus subaylarının Çeklere olan garezinin de bunda bir payı yok değildi: "Burada Gajda'yı ortadan kaldırmaya yönelik öyle bir heves var ki bu uğurda gerçeği tamamen çarpıtmaktan geri durmuyorlar. Buna bir son verilmesi gerekiyor."[122] Kolçak'ın kendisi de Gajda'nın yüzüne "demokrat temayülleri olduğunu, Sosyalist Devrimcileri yeğlediğini ve hem kıtalarında hem de karargâhında etrafını uç fikirlere sahip personelle doldurduğunu"[123] söyleyerek onu suçladı. Gajda ise gerici görüşlerin çok daha tehlikeli olduğunu öne sürerek karşılık verdi ve Amiral'e İtilaf Devletlerine verdiği demokrasi sözlerini hatırlattı. Ardından Kolçak onu askerî bilimler konusundaki eksiklikleri üzerinden vurdu. Gajda da Karadeniz'de üç tane bota komuta etmiş olmasının bu konuda her şey biliyormuş gibi davranmasını haklı çıkaramayacağını söyleyerek

çıkıştı. Bunun üzerine Kolçak onu divanıharbe göndermekle tehdit edince Gajda bir Çek olduğunu ve kendisine bağlı olmadığını öne sürdü. Ardından doğruca Janin'e gidip kendisine arka çıkmanı istedi; zira tutuklanabileceğinden korkuyordu. Fakat Fransız general ona kesinlikle desteğine güvenmemesini söyledi. Çekler, bu sabit fikirli Çarlık yanlılarını savunur olmaktan rahatsız oldular ve Rusya'dan daha fazla kalmak için bir nedenleri olmadığına kanaat getirdiler. Artık eve dönmek istiyorlardı.

Temmuz ayının başında Perm'in kaybedildiğini duymak en çok da Pepelyayev'i canını acıtmıştı; zira aralık ayında burayı coşkulu tezahüratlar eşliğinde ele geçiren kişi onun erkek kardeşi Anatoli'ydi. Pepelyayev bu gelişme ilgili şunları aktarıyordu: "Birliklerimiz bu akşam itibarıyla Perm'i terk etti. Filotillamız ateşe verildi. Petrol de nehre boşaltılıp yakıldı. Bunun sonucunda yirmi beş gemimiz kullanılamaz hale geldi."[124] Önceki aralık ayında Perm'den çekilirken ağır zayiat veren Çin alayı[125], Fu İ-Çeng komutanlığında ve Yoldaş Spiridonov komiserliğinde yeniden teşkilatlanmıştı. Perm'in tekrar ele geçirilişi esnasındaki coşkuları son derece yoğundu.

Omsk'ta bulunan General Janin 14 Temmuz'da şunları yazıyordu: "Cephe gitgide bütünlüğünü kaybediyor. Çok sayıda subayın (kendi askerleri tarafından) katledilmesi gibi gösterge niteliğinde olaylar vuku bulmakta. Bir albay, taburlarından birinin bir subay liderliğinde düşman tarafına iltihak etmesini engellemeye çalışıyor ve bu subay altıpatlarını çekip albayı vuruyor."[126] 1. Piyade Tümeni'nden de üç alay taraf değiştirip düşman saflarına geçmişti.

Pepelyayev'in aktardığına göre "Çek meselesi"[127] Kolçak hükümetinin ivedilikle çözüme kavuşturması gereken bir konuydu: "Savaşmaya gönülleri yok. Bu nedenle Baykal'ın (Göl) batısının savunmasını üstlenmek üzere Japonları davet etme çağrıları gündemde." İhtiraslı Japonları getirip Rusya'nın ortasına koyma fikri, Finlandiya ve Baltık Devletlerinin bağımsızlığını tanımaya dahi yanaşmayan böylesine milliyetçi bir yönetim için hiç de olağan değildi. Zira Japonlar emellerini gizleme gereği dahi duymuyordu. Japon kuvvetlerinin Ural Cephesi'ne sevk edilebileceği haberleri yayılınca Vladivostok'ta çıkan Japon gazetesi Vladivo-Nippo'da şu yorumlar yer aldı: "Askerlerimizin doğrudan Urallara gönderilmesi ve böylece tüm Rusya halklarının güveninin kazanılması çok faydalı olacaktır. Bu sayede Sibirya'daki ve Uzak Doğu'daki istisnai haklarımızı da teminat altına alabiliriz."[128] Yamamoto adında bir Japon istihbarat yüzbaşısından aşağıdaki cümleleri duyan bir Amerikan subayının ağzı açık kalmıştı: "On veya on beş sene içerisinde tüm dünya Japonca konuşuyor olacak. Japonların hızına yetişebilmek için buna mecbur kalacaklar."

Amerikan istihbaratı Japonların Sibirya'da en az 85 bin asker ve 14.550 at bulundurduğunu tahmin ediyordu.[129] Bir ölüye karşı üç yaralı

şeklindeki genel zayiat beklentisinden büyük oranda saparak, tüm çatışma ve muharebelerde toplam 831 ölü ve 376 yaralıları vermişlerdi. Japon ve Amerikan askerleri temmuz ayının başlarında omuz omuza savaşarak Suçan madenlerini Kızıl saldırılarına karşı müdafaa ediyordu. Japonlar, Amerikan birliklerinin komutanı Albay Robert L. Eichelberger'i aralarında Yükselen Güneş Nişanı'nın da bulunduğu çeşitli ödüllerle taltif etmişti. Kaderin bir cilvesi olarak, yirmi altı sene sonra Japonlara Filipinler'de nihai mağlubiyeti tattıracak birlik de Eichelberger'in 8. Ordusu olacaktı.

"Çek meselesi" gibi bir de Polonyalı meselesi vardı. Sibirya'daki Polonya 5. Tümeni[130] silahlanmıştı ve demiryolu hattının bin kilometrelik bir kesimini koruyordu. Fakat doğrudan cephede görev almayı reddetmeleri de Beyaz Rusları öfkelendiriyordu. Polonyalılar ısrarla asıl görevlerinin ülkelerine dönüp orayı savunmak olduğunu söylüyordu. Onları "tüm kötülüklerin anası"[131] olmakla suçlayan Amiral ve bakanlarının acımasız eleştirilerine karşı, General Janin Polonyalıların tarafını tutmaya karar verdi. Kolçak'ın danışmanlarından biri Janin'e Polonyalıların cepheye gitmeyi kabul etmemesi halinde silahsızlandırılmaları gerektiğini söyledi. Janin ise Polonyalıların ancak kendi hükümetlerinden bu yönde bir talimat alması durumunda cephede savaşabileceği şeklinde bir karşılık verdi. Gel gör ki Beyazlar bu hükümeti tanımaya yanaşmıyordu.

Kolçak 9 Temmuz günü Kuzey Ordusu'nda bulunduğu bir ziyaretten döndü. O akşam Pepelyayev günlüğüne şöyle yazmıştı: "Yüksek Yönetici cepheden döndü. Treninde oturup edindiği izlenimleri dinledik. Vaziyet umut vaat etmiyordu."[132] General Diteriks "Ekaterinburg ve Çelyabinsk'in muhtemelen teslim olacağını" söylemişti. Pepelyayev, Kolçak'ın giderek artan dengesizliğini de hissetmiş ve 20 Temmuz'da şunları yazmıştı: "Yüksek Yönetici ansızın, 'Baksanıza, bir diktatörlüğün gerçekten bir diktatörlük olmasını gerektiğini düşünmüyor musunuz?' diye sordu. Sözlerine bir açıklık da getirmedi". Kolçak, özellikle de birisi çıkıp bazı aydınlatıcı reformlar yoluyla halk desteğinin biraz olsun artırılabileceğini öne sürdüğünde, korkunç öfke nöbetleri geçirmeye başlıyordu. İtilaf Devletleri Komutanı General Maurice Janin'le, çoğunlukla "küstahça taleplerde" bulunmakla suçladığı Çekler

Yüksek Yönetici, Amiral Kolçak.

yüzünden girdikleri tartışmalar da onu çılgına çeviriyordu. Bunlardan birinin ardından Janin günlüğüne şöyle yazmıştı: "Kendine hâkim olmayı beceremeyen bir adamla soğukkanlılığını koruyarak makul bir çerçevede konuşmaya çalışmak son derece yorucu bir sinir israfı."[133]

İngiliz askerî misyonunun lideri Tümgeneral Knox artık Sibirya'daki Beyaz menfaatinin telafi edilemeyecek bir şekilde yok olduğuna kanaat getirmişti. Mareşal Wilson, Knox'un raporunu 23 Temmuz günü Savaş Kabinesi'ne aynen iletti: "Rus alay komutanlarının ve subaylarının ehliyetsiz oldukları yetmezmiş gibi bir de büyüklenmeleri ve herhangi bir haricî yardıma karşı mesafeli olmaları nedeniyle, alelacele ve hatalı planlanmış teşebbüslerle gerek personel gerekse teçhizat israf edilmiş olup gelecekte kullanılmak üzere neredeyse hiçbir vasıta kalmamıştır. Kendisine Kolçak'a askerî harekât konusunda danışmanlık yapmak gibi bir rol atfetmiş olan General Janin'in de bir hiç olduğu ve sahadaki duruma en ufak bir etkisi olmadığı anlaşılmıştır...Görünüşe göre Ruslar hiçbir şeyi unutmamış ve hiçbir şey öğrenmemiştir."[134]

Bu düşüncelere sahip olan tek kişi Knox değildi. General Pepelyayev dışişleri bakanı olan ağabeyi Viktor ile 25 Temmuz günü bir telefon görüşmesi yapmıştı ve Viktor'un aktardığına göre Pepelyayev'in düşünceleri şöyleydi: "Ona göre eğer baştan teşkilatlandırılması gereken ordu halkı dinlemeyi bir kenara bırakıp savaşmaya devam etmezse durumdan

hiç ümit yoktu. Görevini bırakmak istiyordu." Viktor Pepelyayev o akşam Kızılların Çelyabinsk'i ele geçirdiğini öğrendi: "Düşen moralden ötürü dağılıyoruz... Doğrusunu söylemek gerekirse Yüksek Yönetici de bitkin görünüyor." Çelyabinsk'teki felaketin sebebi, deneyimsiz General Saharov'un Kızıl 5. Ordusu'nu[135] çembere almak şeklindeki plan demeye bin şahit düşün peşinden koşmasıydı. Hem Kolçak hem de kurmay başkanı General Lebedev, elde mevcut Beyaz birlikleri için böylesi bir manevranın fazla karmaşık olacağına dair ikazlara kulak asmamıştı. Sonunda harekât hiç de tasarlandığı gibi seyretmedi ve Beyazlar yerine koymaları çok zor olan 15 bin askerlerini esir verdikleri gibi önemli bir sanayi kenti olan Çelyabinsk'i de kaybettiler. Kızıl Ordu'nun Urallar ötesindeki varlığı artık kesinleşmişti.

Komünistler bir Sibirya şehrini ele geçirdi mi hiç vakit kaybetmiyordu. "Yaşları elliye, kurmaylar için elli beşe ve generaller için de altmışa, kadar olan tüm eski Beyaz subayların ister bu bölgede yaşıyor isterse geçici olarak burada bulunuyor olsun derhal silah altına alınmasına"[136] dair bir emir yayımladılar. Bu açıklama, Beyaz tarafına geçen subaylarının sayısının giderek azaldığına dair büyük bir özgüven duyduklarının bir ispatı niteliğindeydi.

Beyaz tarafının moral düşüklüğü biraz da Omsk'taki Savaş Bakanlığı'nın işlevsizliğinden kaynaklanıyordu. Bakanlık, Gajda'nın ordusundaki çürüyen postalları yenilemeyi yahut gerici Beyaz subayların davranışlarını kontrol etmeyi başaramıyordu. Perm'in kaybedilmesinden sorumlu tutulan Gajda, Beyaz subaylarının Sibirya'da tekrar tatbik etmeye başladığı, hata yapan askerlerin kırbaçlanması yahut yüzlerine yumruk atılması gibi eski Çarlık ordusu uygulamalarını kınamasından ötürü hedef haline gelmişti.

Bununla birlikte orduya en çok zarar veren şey, Denikin'in birliklerindeki çürümenin dahi ötesine geçen geri bölgedeki yozlaşma olsa gerekti. Karargâhta veya idari görevlerde bulunan subayların çoğu şahsi menfaatleri için oralardaydı; devrim döneminde kaybettiklerini yerine koymak yahut sürgündeki kara günler için ihtiyat akçesi biriktirmek üzere kumanya, teçhizat ve hatta silahları satıyorlardı. Pek çoğunun eşleri ve aileleri yanlarındaydı; bunların da askerî ulaşım vasıtaları, kumanyalar ve ikmal maddelerinden ayrıcalıklı olarak faydalanmalarını

temin ediyorlardı: "Cephenin hemen gerisinde subayların ailelerinde oluşan bir kalabalık var. Araçlarla etrafta dolaşıyorlar ve bu esnada birlikler hasta ve yaralılarını tahliye edecek araç bulamıyor."[137] Ardından aile üyelerinin "Ordu karargâhından öteye" geçmesini yasaklayan bir emir yayımlandı. Beyazlar ricat etmeye başlarken tren biletlerinde korkunç bir kara borsa oluşacaktı.

Muhabereden sorumlu General Kasatkin'in Omsk'ta tutuklandığına dair bir haberi basından duyan Amerikalılar, Kolçak'ın İtilaf Devletlerini etkilemeye yönelik teşebbüslerine daha da şüpheci yaklaşmaya başladı. Tutuklamanın sebebi "ikmal maddesi ve birlik sevkiyatı için tahsis edilen demiryolu vasıtalarının vagon başına 25 ila 50 bin ruble karşılığında şahısların hizmetine sunulmasıydı. Tutuklular divanıharbe sevk edilmişti ve idam cezası alabilirlerdi."[138] Fakat iki ay sonra Kasatkin'in idam edilmek şöyle dursun tüm muharebe hizmet desteği faaliyetlerinin başına getirildiğini öğrenen Amerikalılar artık şaşırmayı bırakmışlardı.

Geri bölgedeki subayların çoğu içki ve uyuşturucu bağımlısıydı, bu da mantıklı düşünme yetilerini ortadan kaldırıyordu. (Omsk'ta bolca tüketildiği aşikâr olan kokainin Sibirya'nın derinliklerinde dahi bulunabiliyor olması şaşırtıcıydı) Bununla birlikte sözüm ona özgür Rusya'nın kalabalık başkentinde temel gıda maddeleri kıtlaşmıştı. Bu da işçilerine ve demiryolu çalışanlarına ödeyecek parayı dahi bulamayan şehirde enflasyonun gemi azıya almasına sebebiyet verdi. Hükümet mensupları bunun sebebinin İtilaf Devletlerinin ruble üzerinden spekülasyon yapması olduğuna emindi. İktisadi sistemin bütünüyle çökmemesinin tek sebebi Kappel birliklerinin Kazan'da ele geçirdiği altın rezervleriydi ama Kolçak bunları harcamayı reddediyordu.

Geri bölgelerde yeraltına inmiş durumdaki Bolşevikler, tahta köprüleri yakmak ve telgraf hatlarını koparmak suretiyle Trans-Sibirya Demiryolu şebekesini baltalamak üzere yeni gerilla unsurları teşkil etmişti. Kazak müfrezelerinin partizan gruplarını ortadan kaldırmak için yaptığı gaddarca uygulamalar da çoğunlukla muhafazakâr olan köylüleri Beyazlara düşman hale getirmişti. Kolçak'tan bahisle "Zatıâlilerinin başkanlık ettiği Rusya Hükümeti'ni tanıdığını ve ona itaat edeceğini"[139] bir kez daha beyan etmiş olan Ataman Semenov beklenildiği gibi bir kez daha verilen emirleri umursamıyordu. Sibirya'da Kızılların kesin olarak zafer kazanmasını sağlayan şey "atamanlar devri" diye tabir edilen ve

Semenov, Ungern-Sternberg, Kalmıkov, Krasilnikov ve Annenkov gibi liderlerin hüküm sürdüğü terör ve zulüm dolu dönemdi. Cis-Amur bölgesini kontrolü altında bulunduran General Sergei Rozonov, Kolçak'ın aksi yöndeki emirlerine rağmen rehineleri[140] Trans-Sibirya Demiryolu üzerindeki telgraf direklerine asarak infaz etmesiyle meşhurdu.

Kolçak hükümetinin başbakanı Vologodski daha 1 Haziran tarihinde "Yüksek Yöneticilik makamının yakında Ekaterinburg'a taşınacağını"[141] duyurmuştu. Omsk'ta bulunan Middlesex Alayı'ndan görevi devralmış olan Hampshire Alayı'nın 1/9. Taburu, henüz Omsk'tan ayrılmayan Kolçak karargâhının emniyet kuvveti olarak erkenden Ekaterinburg'a kaydırıldı. Churchill, Lloyd George'u amaçlarının savaşmak olmadığına, "bölgedeki mevcudiyetlerinin Omsk hükümetine önemli bir manevi destek sağladığına"[142] ikna etmek durumunda kaldı.

Ekaterinburg'da subay ve astsubayların eğitiminden sorumlu bir İngiliz birliği de vardı; bunların amacı silah altına alınan lakin çoğunun ayağında postal dahi olmayan 2.500 askerden bir Anglo-Rus tugayı teşkil etmekti. Bu ekibin komutan yardımcısı genç Yüzbaşı Brian Horrocks'tu. Horrocks az çok Rusça konuşurdu ama okuma-yazma bilmeyen köylüleri bir avuç tercümandan istifade ederek eğitmenin mümkün olmadığı çok geçmeden anlaşıldı. General Gajda astsubaylarından bazılarını desteğe göndereceğini söyledi ama bunları gören olmadı. Teşkil edilmeye çalışılan bu tugaya en büyük tepki de İngilizlerin bölgedeki her türlü mevcudiyetine karşı çıkan bir grup Beyaz Rus subayından gelmişti. Tam da eğitim meyvelerini vermeye başlamışken Omsk'ta bulunan Tümgeneral Knox'dan, tüm İngiliz askerlerinin Hampshire Taburu ile birlikte Ekaterinburg'dan ayrılması gerektiğini söyleyen bir emir geldi.

İngilizlerin kentten ayrılışının 2. Kızıl Ordusu'nun buraya doğru süratle ilerleyişiyle aynı zamana denk gelmesi, Beyaz Rus subaylarının İngilizleri korkaklıkla suçlamasına yol açtı. General Janin dahi şoke olmuştu. Bununla birlikte İngilizler tam zamanında buradan ayrıldıkları için çok şanslıydılar. Kızılların kenti ele geçirdiği 15 Temmuz tarihinden beş gün evvel Beyazların Ekaterinburglu Yahudilere karşı başlattığı akıllara durgunluk verecek bir pogromun hemen öncesinde kenti terk etmişlerdi. Büyük oranda, her Yahudi'nin bir Bolşevik olduğunu söyleyen aşırı

sağcı inanışın tetiklediği bu vahşette yaklaşık 2.200 kişi hayatını kaybetti. Beyazlar, Kızılların kente girmesinden sonra yaklaşık üç bin Ekaterinburg sakininin öldürüldüğünü iddia ediyordu ama bu, kuvvetle muhtemel, pogromun üstünü kapatmaya yönelik bir teşebbüsten ibaretti.

Ekaterinburg'un düşmesine ramak kalmışken, Kolçak 11 Temmuz günü Gajda'yı görevden alıp kuzeydeki Sibirya Ordusu'nun başına Diteriks'i getirdi. İki hafta sonra da bu ordunun teşkilatında çeşitli düzenlemeler yapıldı. 26 Temmuz günü Sibirya Ordusu 1. ve 2. Ordu olarak bölündü ve bu yeni orduların komutanlıklarına sırasıyla Korgeneral Anatoli Pepelyayev ve Korgeneral N. A Lokvitski getirildi. Eskinin Batı Ordusu ise 3. Ordu adıyla yeniden teşkil edilerek General Saharov'un komutasına verildi. Bununla birlikte, bölgede görevli bir öğretmenin aktardığına bakılırsa firar oranları o kadar yükselmişti ki yeni ordular, kolordular, tümenler teşkil etmenin pek bir anlamı kalmamıştı. "Kolçak ordusunun zorla silah altına alınmış neferleri devrimcilerle savaşmak istemiyordu. Bu firarileri her yerde bulabilirdiniz; ormanlarda, bataklıklarda, göllerde, boy verip uzamış ekinlerin arasında... Kolçak bunları bulup cezalandırmak üzere devriyeler görevlendiriyor ama bölge halkına uygulanan katı muamele ordudaki çözülmeyi durdurmak yerine hızlandırıyordu."[143]

Kappel'in Sibirya Tüfek Alayları dahi savaştan kurtulmak maksadıyla kendi kendini yaralama vakalarına sahne oluyordu. "Kasten yaralanmak suretiyle savaşmaktan geri durmak, bilhassa kendi parmağını vurmak gibi bazı utanç verici hadiseler tespit edilmiştir. Şunu mahcubiyetle söylemek isterim ki bu parmak yaralanmalarının en çok görüldüğü birlikler de esasen diğerlerine iyi birer emsal teşkil etmeleri gereken eğitim ve keşif birlikleridir. 'Kendi parmağını vurma' eylemi 'Sibiryalı' ruhuyla bağdaşmaz."[144] Bu davranışta bulundukları doktorlar tarafından rapor edilen askerler divanıharbe sevk ediliyordu. Trans-Sibirya Demiryolu'nu korumakla görevli Amerikalı Yüzbaşı William Barrett da gelip geçen hastane trenlerinin savaştan kaçmak üzere kendi kendini yaralayan askerlerle dolu olduğunu naklediyordu: "Silahın namlusunu bir somun ekmeğin içinden geçirip kendilerini vuruyorlar ki barut kalıntıları nedeniyle yaraları mikrop kapmasın."[145] Böylesine bariz bir biçimde kendilerini yaralayan askerler infaz edilmedikleri için şanslıydılar.

Güney Ordusu'nda ise sürekli olarak Alman ve Avusturyalı harp esirlerinin savaştırılmasının bir tehlike yaratacağından korkuluyordu: "Bu iş birliği ve birlikteliğin yozlaştırıcı etkileri hiç şüphesiz enternasyonalist fikirlerin yayılmasını ve casusluk faaliyetlerini kolaylaştırıyor."[146] Bu esnada Batı Ordusu da şu uyarıları yapıyordu: "Düşmana gönüllü olarak teslim olan yahut kendini askerliğe elverişsiz hale getirenler hain addedilecek ve bunlar tüm mallarına ve topraklarına el koyulmak suretiyle açlığa terk edilecektir. Bölge Bolşeviklerden temizlendiğinde bu hainler evlerinde barınamayacak, divanıharbe sevk edilecek ve en büyük suçları işlemiş kişiler olarak infaz edilecektir. Teslim olmak yahut ihanette bulunmak gibi yasaklanmış ve korkaklara yakışan fikirlere sahip olanlar bunun neticelerini iyi düşünsünler; tüm varlıklarına geri çevrilemez şekilde el koyulacak, toprak edinmeleri yasaklanacak ve kaçınılmaz olarak infaz edilecekler."[147]

Ağustos ayının başlarından itibaren Kolçak birliklerinin arasına sayıları giderek artan bir şekilde at arabalarıyla sıra sıra mülteciler karışır oldu. 10 Ağustos günü verdiği şu beyanat ile durumun vahametini gizlemeye yönelik bir adım atan Amiral'in çabaları sonuç vermeyecekti: "Ordularımız mart ayından bu yana savaşmaktalar, artık biraz dinlenmeleri gerekiyor. Halihazırda benim emrimle ricat etmekteler ve düşmanla herhangi bir geniş çaplı temasa girmeyecekler...Şahsım ve ordumuz, nihai zaferin elde edileceğinden en ufak bir şüphe duymamaktadır."[148]

Kimi öfkeli Beyazlar çekilmenin hemen öncesinde Kızıl gibi davranarak gizli Bolşevik sempatizanlarına bir ders vermek istediler. Öğretmen A. Astafiev bu olayı şöyle aktarıyordu: "Güneşli bir günde Malo Beloe yolunda bir grup asker peyda oluverdi. Bunlardan dördü üstü açık bir arabada ilerliyor, biri de elinde kırmızı bir bayrak taşıyordu. Bunların Kolçak'ın tebdili kıyafet gezen askerleri olduklarını sonradan anlayacaktık...Pestereva köyünden Mihail İvanov bunları karşılamak üzere öne çıktı ve 'Merhaba Yoldaşlar!' dedi. Derhal bir huş ağacına bağlayıp ona işkence ettiler. Bir süngüyle göğsünü yarıp kılıçla burnu kestiler, ardından da kellesini kopardılar. Tanınmaz hale gelmiş vücuduna da 'Bolşeviklere Ölüm!' yazdılar. Cesedi üç gün sonra Kızıl Ordu askerleri tarafından bulunacaktı."[149]

Baykal Gölü'nün güney kıyılarında yer alan Mysovaya'da bulunan Yüzbaşı Barrett 4 Ağustos günü kendisini çok çetin bir görevin içerisinde buldu. Cepheden ele geçirilmiş 2.200 kadar Bolşevik esirini taşıyan bir tren gelmişti: "Esirlerin çoğu tifüs gibi hastalıklardan mustarip ve açtı. Vagonlardan birkaç tane de ceset çıkarıldı. Görünüşe göre her istasyonda bırakılacak belirli bir sayıda ölü vardı."[150] Barret'in bölüğü, treni Semenov'un adamlarına teslim edecekleri Çita'ya kadar korumakla görevliydi. Ardından esirler Adrianovka'ya götürülecek ve burada kendi mezarlarını kazmaya zorlanacak, daha sonra da postalları çıkartıldıktan sonra öldürüleceklerdi.

Ağustos ayında Urallardan yapılan ricat güneydekine denkti. Wrangel Çaritsin'i aldıktan hemen sonra Albay İzergin'i Ataman Tolstov'un Ural Kazak ordusuna irtibat subayı olarak güneye, Hazar'daki Guryev'e gönderdi. Fakat İzergin buraya vardığında Ural Kazaklarının Dutov komutasındaki Orenburg Kazakları ile yahut Kolçak'a bağlı başka bir kuvvetle birleşme umuduyla doğuya, Türkistan çöllerine doğru ilerlemiş olduğunu öğrendi. İzergin, Kızılların intikam alabileceğinden korkan Kazak ailelerinin Ataman Tolstov tarafından yapılan yerlerinde kalma çağrısına icabet etmediklerini de gördü. Pek çoğu tifüs hastalığıyla boğuşuyordu ama buna rağmen canlı hayvanlarını ve mallarını alıp yurtlarını terk etmişlerdi.

Tolstov kuvvetleri doğu istikametinde Aral Gölü'nün kuzey ucuna doğru ilerlemeye devam ettiler ve bir süre sonra burada Kızıllar tarafından ihata edildiler. Trans-Sibirya Demiryolu'na kaçabilecekleri tek güzergâh Turgay Çölü'ne açılan dar bir geçitten geçiyordu. Ellerindeki tüm iki tekerli arabalar hasta ve yaralılar ile giderek azalan ikmal maddelerinin taşınmasına ayrıldı, toplar develerle çekilecekti. Yaz sona erince dondurucu rüzgârlara ve yüzlerini gözlerini iri kum taneleriyle kaplayan tozlu fırtınalara maruz kaldılar. Motorlu intikal kolunun komutanı Sergei Hitoon'un aktardığına göre araç sürücüleri kum fırtınaları esnasında gözlük takmak zorunda kalıyordu. "Atlar, develer, canlı hayvanlar ve tüm gıda maddeleri civardaki köylülerin mallarına el koyulmak suretiyle temin edilmişti."[151] Hastalık yayarak yaklaşan birliğin korkusuyla köyler boşaltıldı. Su ve yiyecekten yoksun askerler ahalinin yetiştirdiği karpuzları çalıp yiyor; fakat bu da kolera ve tifo hastalıklarının yayılışını hızlandırıyordu.

Bir noktadan sonra, toplar ve binlerce hasta ile yaralı da dahil olmak üzere, ilerleyişlerini yavaşlatan ne varsa bırakmak durumunda kaldılar. "Yakıt yerine alkol doldurulan az sayıda motorlu araç kumda ilerlerken zorlanıyordu." Sabahları motorların buzunu çözüp çalıştırana kadar yaklaşık bir saat geçiyordu. En güvendikleri araç "Otel Benz" adını verdikleri ambulanstı. Yalnızca birkaç küçük Kazak birliği kendilerini takip eden Kızıl kuvvetlerine karşı oyalama muharebesi icra edebiliyordu.

Kolçak kuvvetlerinin ricatının hızlandığını duyan Ural Kazakları, Trans-Sibirya Demiryolu'na doğru kuzeydoğu yönünde çapraz bir intikalle onlara yetişemeyeceklerini bildiklerinden doğuya ilerlediler. Kendileri ile demiryolu hattı arasında güçlü Kızıl birlikleri mevcutken artık tek şansları Orta Asya'nın büyük bir kısmını geçip Çin hududuna varmalarına bağlıydı. "Alelacele gerçekleştiren ricat, arkasında donmuş cesetlerden müteşekkil mide bulandırıcı bir iz bırakıyordu. Kendilerine taşıyamayacakları kadar ağır yükler yüklenen develer umarsızca bitap düşmüş, hörgüçleri sallanır vaziyette şurada burada yere yığılmıştı."[152]

Ağustos ayında Tobol Nehri ve Petropavlovsk şehri arasında kalan bölgede geniş çaplı bir muharebe[153] gerçekleşti. Evvela Trans-Sibirya Demiryolu'nun Tobol'u kestiği sektörde yoğun bir çatışma başladı. Ardından, Beyazlar henüz General Anatoli Pepelyayev komutasında icra edilecek karşı taarruzlarına hazırlanmaktayken 5. Kızıl Ordusu ayın sonlarına doğru nehri geçmeyi başardı. Kızıl Ordu'nun daha sonradan yaptığı değerlendirmeye bakılırsa, "Beyazlar okbaşı görevini mevcutları yedi bine yaklaşan kılıçlı Sibirya Kazağı süvarilerinden müteşekkil bir kolorduya verecek,"[154] bunlar 5. Ordu'nun yanlarına saldırırken 3. Beyaz Ordusu cephe taarruzu gerçekleştirecekti. Fakat bu kadar çok sayıda atlının toparlanması beklenenden uzun sürdü ve Petropavlovsk'tan gerçekleştirilecek karşı taarruz 1 Eylül'e kadar başlayamadı. Bu yeni ay boyunca gerçekleşen muharebelerde 5. Ordu Tobol'un yüz kilometre ötesine kadar püskürtüldü ve her iki tarafın da yorgun düşmesinden ötürü muharebe burada bir süreliğine kesildi. Beyazların zayiatı katlanabilecekleri düzeyin çok üzerindeydi, Kızıl Ordu ise durmaksızın takviyeler alıyordu.

Bu karşı taarruz haberiyle ümitleri yeniden yeşeren Churchill, Tümgeneral Knox kanalıyla Kolçak'a bir mesaj gönderdi: "Zatıalilerinin ordusunun gösterdiği üstün çabaların nihayet böyle büyük bir muvaffakiyetle neticelenmesinden duyduğum hazzı kelimelerle ifade etmem

mümkün değildir."[155] Ardından, güneydeki Denikin ordularının daha ulaşılabilir olmaları nedeniyle İngilizlerin bu bölgeyi desteklemeye odaklandığını ve Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin Sibirya'da Amiral Kolçak'a destek vereceğini umduklarını söyleyerek devam etti. "Güneyde üzerimize düşeni yapmakta olduğumuzu, Sibirya'daki mesuliyeti ise onların üstlenmesini beklediğimizi Birleşik Devletler'e muhtelif kanallardan ilettik." Gel gör ki General Graves'in ve Vaşington'daki siyasi liderlerin bunu yapmaya hiç niyeti yoktu.

Churchill'in tebrik mesajı muhatabına çok geç ulaşmış, bu esnada birbiri ardına gelen yenilgiler kısa süreliğine yeşeren umut filizlerini kurutmuştu. Kızıl Ordu'nun ilerleyişinden cesaret alan partizan saldırıları çarpıcı biçimde arttı. Kolçak'ın koruma ekibinin komutanı Fedulenko'nun aktardığına göre "Kazak generali İvanov-Rinov, Amiral'e tüm Kazakları seferber edip ricatı durduracağını söz vermiş fakat bu hiçbir zaman gerçekleşmemişti."[156] Diteriks bu büyük ama boş sözleri söyleyen İvanov-Rinov'u görevden aldı, o da gidip Bolşeviklere iltihak etti. Kolçak'ın en büyük hatası, General Diteriks kendisine Omsk'tan vazgeçip Baykal Gölü yakınlarındaki İrkutsk'a kadar çekilmesini tavsiye ettiğinde onu dinlememek oldu. Bunun bedelini hayatıyla ödeyecekti.

Nispeten makul bir adam olan Viktor Pepelyayev bile Kolçak karargâhındaki herkes gibi Amerikalılara öfke duyuyordu. 22 Eylül günü şunları yazmıştı: "Amerika'nın yaptıkları kabul edilebilir gibi değil. Semenov ve Kalmıkov'u görevden almamızı istediler. General Graves, bedelini altınla peşinen ödediğimiz ve bize gönderilen silahların ulaşmasını engelliyor."[157] Aslına bakılırsa Amerikalılar Kazak atamanlarının gaddarca uygulamalarına dair, olayları görmezden gelmeyi seçen Omsk'taki Kolçak hükümetine nazaran çok daha isabetli bir değerlendirmede bulunuyordu. General Knox, Gajda'nın azledilmesinden ötürü Çeklerin halen ne kadar öfkeli olduğu konusunda da Pepelyayev'i uyardı. Vladivostok'ta da Kolçak'a karşı bir isyanın ayak sesleri duyuluyordu, "18-19 Eylül gecesi bir darbe teşebbüsünde bulunulmuştu." Müttefiklerarası Komisyon, General Rozonov birliklerinin Vladivostok'tan çekilmesini istedi; fakat Kolçak ve bakanları bunu kesin bir dille reddetti.

Tümgeneral Knox'un Kolçak kuvvetleriyle alakalı olarak bazı yanılgıları vardı. Silah altına alındıktan sonra tamamı İngilizler tarafından teçhiz edilmiş olan Beyazların yüzde sekseninin ilk fırsatta saf

değiştirip Kızıllara katılması onu çok kızdırmıştı. General Janin'e, 200 bin takım üniformanın nasıl heba olduğundan öfkeyle yakınıyordu.[158] Bu da yetmezmiş gibi Troçki ona bir mektup gönderip yarasına tuz basarcasına cömertliği için şükranlarını sundu. Tobolsk ekim ayının ilk haftasında Kızıllara kaybedilince Knox artık şaşırmayacak, hemen ardından da Omsk düşecekti.

Sibirya'ya yaklaşan tek tehlike Kızıl Ordu değildi. Harbin'de baş gösteren kolera salgını yayılıyor, Vladivostok'ta ise buna ek olarak yoğun bir şekilde çiçek hastalığı vakaları görülüyordu. Kara ölümlerin de (veba) yaşandığına dair söylentiler dolaşıyordu ve Tomsk'ta tifüs salgını vardı. Amerikan Seferî Kuvvetlerinin bir raporu, "Kalabalık nüfustan ötürü salgının kış aylarında korkunç boyutlara ulaşması beklenmekte, mülteci akını da devam etmektedir,"[159] diyordu.

Rus gazetelerinin bir piyade neferinin kanatları altına girerek yaklaşan felaketten kurtulmaya çalışan genç Rus kadınlarını daha çok dert etmesi Amerikalı subayları şaşkınlığa gark ediyordu. Amerikan istihbaratı kendi askerlerini dost edinen bu kadınlardan bahisle "Dolar Avcıları" yahut "Utanmaz Rus Kadınları" gibi ifadelerin yer aldığı gazete kupürleri toplamıştı. "Nereye baksanız Rus kadınlarının bu tür mide bulandırıcı ve uygunsuz davranışlarına şahit olabilirsiniz." "Utanç kadehinin dibi henüz bulunmadı. Feleğin merhametsiz eli Rus kadınlarının onurunu tehdit ediyor." "Bu sözüm ona kadınlar ne cephedeki hasta ve yaralı askerleri düşünmekte ne de akıl almaz bir salgından ötürü Uralların ötesinden kaçıp buralara kadar gelmek zorunda olanları umursamaktadır." Vladivostok'ta çıkan *Dalny Vostok* gazetesi 6 Eylül günü *Zolotoy Yankor* (Altın Çipo) restoranında yaşananları şöyle görüyordu: "Buradaki yarı çıplak sarhoş kadınlar ve Amerikalı beyefendilerin keyfi gayet yerinde görünüyor, pencereler açık ve lambalar yanar vaziyette seks partileri düzenliyorlar."[160] Aynı zamanda Vladivostok, Kızıllar için çalışan genç kadınların subayları baştan çıkararak Trans-Sibirya Demiryolu üzerinde işleyen sevkiyat hakkında bilgi almaya çalıştığı bir casuslar şehri addediliyordu.

6 Eylül günü Ataman Kalmıkov'un subaylarından biri Amerikalı bir çavuşu bir Rus kadınına terbiyesizlik yapmakla suçlayınca İman tren istasyonu yakınlarında silahlı bir çatışma çıkmasına ramak kaldı. Subay,

tabancasını Amerikalıya doğrultup Kazaklar "karılarının ve kızlarının namusuna göz dikenlere arkadaşça davranmaz"[161] diyerek onu tehdit edince o da Colt'unu çekti ve sinirler gerildi. Etraftaki diğer Amerikan askerleri çavuşun silahını almak üzere ileri atılınca "Ataman, Kazaklara muharebe düzenine geçmelerin ve silahlarını kurup güce güçle karşılık vermelerini emretti." Beraberinde daima iki adet zırhlı trenle dolaşan Kalmıkov ağır silahları göz açıp kapayıncaya kadar hazır edebiliyor; bu nedenle onunla sıkı ve ciddi bir diplomatik ilişki kurmak gerekiyordu.

Rusların kıskançlığı ve itimatsızlığı Amerikan Kızılhaçı'na kadar uzanmıştı. Bu teşkilatın önde gelen görevlilerinden biri şöyle yazıyordu: "Çatışma devam ederken, durumları vahim olan çok sayıda Rus yaralı getirilmiş, henüz ilkyardım dahi yapılmamıştı. Kızılhaç bunlarla ilgilenmek istedi ama bunu kabul etmediler. Bize karşı hiç de müteşekkir olmayan bu insanlara milyonlarca Amerikan doları harcamıştık. Kendileri yaptığımız iyiliklere şüpheyle yaklaşıyor, arkasında bir şey arıyorlardı."[162]

Pek çok Amerikan subayı bölgede daha fazla kalmanın anlamsız olduğunu, zira ülkenin şu veya bu şekilde Bolşevik kontrolüne geçeceğini düşünüyordu. Gerçekten muharebe etme arzusuyla hareket ettikleri tek hadise, bir Amerikan kuvveti Romanovka'da şafak sökmeden hemen önce çadırlarında gafil avlandığında gerçekleşmişti. On dokuzu ölmüş, kırkı da yaralanmıştı. Fakat iş Kızıllar ve Beyazlar arasındaki iç savaşa gelince inançlarını yitiriyorlardı. "Kolçak'ın ordusunda disiplin çok zayıf ve askerler çok genç, hatta çocuklar. Ellerini tüfek, sırtlarına üniforma, ceplerine de biraz kara ekmek ve tuz verip cepheye yollamışlar...Amerikalıların ise tamamı evlerine dönmek istiyor, bunun kendi savaşları olmadığını düşünüyorlar."[163]

27

Baltık Yazı

Mayıs-Ağustos 1919

Bolşevik başkentinin Moskova'ya taşınmasının Petrograd'ın ehemmiyetini azalttığı kesindi; fakat bu gelişme şehrin konumundan ötürü sahip olduğu stratejik önemine zarar vermedi. Baltık bölgesinin doğu ucu, artık düşmanlık potansiyeli olup Kremlin'in biraz da Almanya'ya uzanan bir kara köprüsü olarak tekrar kontrolü altına almak istediği ülkeler tarafından çevriliydi. Bolşeviklerin tüm Avrupa'ya yayılan bir devrim hayali birtakım aksaklıklara rağmen hâlâ geçerliliğini koruyordu. Berlin'de baş gösteren Spartakist[164] ayaklanmanın ocak ayında bastırılmasının ardından *Freikorps* Muhafiz Süvarileri mensupları Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'ı katledince Kremlin'in devrim ümitleri Bavyera ve Macaristan'a odaklanmıştı.

Birinci Dünya Savaş'ında alınan mağlubiyetin acı sonuçlarının ve eski imparatorluk düzenine duyulan öfkenin hâkim olduğu bir ortamda, Mart 1919'da Macaristan'da Bela Kun tarafından bir Sovyet Cumhuriyeti kuruldu. Zaten kendini davasına adamış bir sosyalist olan Kun, bir Rus harp esiri kampında iyice radikalleşmiş ve Moskova'da Macaristan Komünist Partisi'nin, deyim yerindeyse, bir prototipini oluşturmuştu. 1918 yılında iç savaşta bir enternasyonalist olarak Bolşevik saflarında savaşmış, aynı yılın sonlarına doğru da Lenin'in temin ettiği fonlarla Budapeşte'ye dönmüş ve kendi partisinden çok daha büyük olan Sosyal Demokrat Parti'yi devre dışı bırakmayı başararak iktidara gelmişti.

Nisan ayının başlarında, Bavyera Halk Devleti Başkanı Kurt Eisner'e yapılan suikastın ardından Münih'te bir *Räterepublik*, yani Sovyet Cumhuriyeti kuruldu. Bu devletin öncülü büyük oranda bohem bir Anarşist fanteziden ibaretti ve kendisinden çok daha katı bir komünist erk tarafından yerinden edilene dek, yalnızca altı günlüğüne hüküm sürmüştü. Bir *Freikorps* birliği de dahil olmak üzere devrim karşıtı kuvvetler nisan ayının sonlarında Münih'e ilerlerken, komünistler

Thurn ve Taxis Prensi'nin de aralarında olduğu rehinelerden onunu öldürdü. İçlerinde gelecekte Nazi olacak bazı isimlerin de bulunduğu Beyaz kuvvetler, öldürülen bu rehineleri ele geçirdikleri tüm solcuları katletmek için bir bahane olarak kullandılar.

Bu esnada, Paris Barış Konferansı'nda hatırı sayılır miktarda topraklarının Romanya'ya verilmesi kararlaştırılan Macarların öfkesi Kun ve beraberindeki komünistlerin elini çok güçlendirmişti. Romanya kuvvetleri Transilvanya'ya girince vatansever öfke duygusundan faydalanan da komünist enternasyonalizm oldu. Eski subayların da aralarında bulunduğu gönüllüler Macaristan Kızıl Ordusu'na katılmak üzere akın ettiler. Fransız ve İngiliz hükümetleri Bolşevik salgınının tüm merkez Avrupa ve Balkanlar bölgesine yayılmasından büyük bir endişe duymaya başladı. Haziran ayına gelindiğinde iktisadi bir kaos ortamına girildi ve hem burjuvazi hem de köylü sınıfına karşı acımasız bir Kızıl terörü uygulanmaya başladı. Bu gelişme de Amiral Miklos Horthy önderliğinde bir Beyaz hareketin ortaya çıkmasına sebebiyet verdi. Kıtlık ve giderek çökmekte olan kentsel altyapının etkisiyle baş gösteren insani felaket Bela Kun rejimini ağustos ayında yerinden etti ve Kun Moskova'ya kaçtı. Bu rejimin yerini alan Beyazların terör yönetiminde ise Bolşevik karşıtı ölüm timleri âdeta düşman avına çıktı ve seleflerinin iktidarda olduğu döneme kıyasla daha fazla insan hayatını kaybetti. Amiral Horthy kendisini "Kral Naibi" ilan etti ve 1944 yılında "Nihai Çözüm"[165] uygulamalarına yeteri kadar destek vermediği gerekçesiyle Hitler tarafından görevden alınana dek bu unvanla hüküm sürdü.

Helsinki'de bulunan General Yudeniç, mayıs ayında Estonya'daki ordusu için İtilaf Devletleri'nden bol miktarda silah ve hatta hava aracı desteği talep etti. Yudeniç'in buradaki gönülsüz yardımcısı olimpik binici General Aleksandr Rodziyanko, General Laidoner komutasındaki Estonyalılarla müşterek bir taarruz başlatmıştı. Fakat Rus topraklarına yapılan bir baskında Pskov şehrini ele geçiren unsur, artık Kızıllardan ayrılmış olan Bulak-Balakoviç'in atlı gerilla kuvvetleri oldu. Rodziyanko, Kızıllar adına Luga isyanını bastırırken ne kadar vahşice davrandıysa şehri de o kadar vahşice yöneten Bulak-Balakoviç'i kontrol edemiyordu. Paralarını kendisine vermeyen Yahudilere karşı pogromlar başlatıyor, Kızıl olduklarından şüphe ettiklerini lamba direklerine asıyordu.

Estonya başkomutanı General Johan Laidoner,
ele geçirilişinden kısa bir süre sonra Pskov'da Bulak-Balahoviç'i
ziyaret ediyor, 31 Mayıs 1919.

Laidoner, Beyaz Rus Kuzey Kolordusu ve bir İngriya taburuna destek olmak üzere Petrograd'a ilerlemeye devam etti. Planı Sovyet topraklarında bir tampon bölge oluşturmaktı; zira bölgedeki Lüterci inanışa sahip İngriyalılar kendilerini Ruslardan ziyade Finlere ve Estonyalılara yakın görüyordu. On yıldan kısa bir süre sonra Stalin yönetiminde Sovyetler Birliği'nden tehcir edilecek ilk etnik gruplardan biri de onlar olacaktı. Laidoner'e göre Kuzeybatı Ordusu Estonya'ya yerleşmek yerine burada kendisine bir tampon bölge oluşturmalıydı; Rodziyanko'nun muhafazakâr ve baskıcı subayları ise bu ülkenin Rus İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kalması gerektiğini düşünüyordu. Bu subayların Tallin sokaklarında ve restoranlarında küfelik olup "Tanrı Çar'ı Korusun"[166] marşını söylemeleri, uzun bir süredir çile çekmekte olan ev sahiplerine hiç de hoş gelmiyordu.

Lenin, Stalin'e devrimlerinin kutsal simgesi olan Petrograd'ın düşmesine engel olmasını emretti. Stalin, baskıcı bir şekilde hüküm sürdüğü Çaritsin'in ardından Perm'in kaybedilişine dair denetlemelerde bulunmak üzere aralık ayında Anatoli Pepelyayev'in ordusuna gönderilmişti. Buranın ardından Petrograd'a geldi ve bütün şehri askerileştirip korku saldı. İşçilere talimler yaptırılıp temel silah eğitimleri verilirken potansiyel düşmanlar da tutuklanıyordu. Stalin Kızıl Ordu'dan

takviye kuvvetler de talep etti; fakat Kronstadt'taki Baltık Filosu'nun yoğun savunma tedbirlerine rağmen Petrograd'a karşı asıl tehdit yaz aylarında denizden gelecekti.

1. Estonya Tümeni ve Kuzeybatı Ordusu, mümkün olan noktalarda Cowan'ın hafif kruvazörlerinin altı inçlik toplarından da destek alarak 13 Mayıs günü Narva'dan doğuya doğru bir taarruz başlattı. Estonyalı deniz piyadeleri Raskolnikov'dan ele geçirilmiş iki muhribi kullanarak Kızıl Ordu cephe hattının gerisinden karaya çıkmayı başardı. Bolşevik lider kadrosu bu gelişmeyle birlikte halen şehirde gizlenen Beyazların da desteğiyle Petrograd'ın düşebileceğinden endişe ederek paniğe kapıldı. Stalin ve Çeka'dan Yakov Peters[167] 12-13 Haziran gecesi gizlice 15 bin kişilik bir kuvvet toparlayıp Kızıl Ordu firarileri ile Petrograd'daki eski subayları ve ailelerini hedef alan toplu tutuklamalar gerçekleştirdi. Birkaç yüz insan vurularak infaz edildi.

Stalin'in ihanet korkusu giderek artıyordu. İngriya taburu, içeridekilerin başlattığı bir ayaklanmadan istifade ile Kronstadt donanma üssünün güney yaklaşma istikametine hâkim noktada bulunan büyük Krasnaya Gorka Kalesi'ni ele geçirdi. Buradaki askerlerin çoğu bölge halkı arasından seçilerek silah altına alınmış İngriyalılardı. Donanma üssünü koruyan kıyı topçuları ile Petropavlovsk ve Andrei Pervozvanni zırhlılarının on iki inçlik ana silahları, Stalin'in emri doğrultusunda yoğun bir bombardıman ile mukabele etti. Karşı kıyıda patlayan topların etkisiyle durmaksızın titreyen pencere camlarının sesi, yaklaşık otuz kilometre mesafede bulunan Narva halicinin kuzey yakasında yer alan Lakhta'daki bir kır evinde bir şeyler karalayan Viktor Şıklovski'nin[168] dikkatini dağıtıyordu.

Baltık Filosu o gün Petrograd'a şöyle bir rapor gönderdi: "Krasnaya Gorka saat 08.50'de bombardımanımıza karşılık vermeye başladı. Attıkları top mermileri (Kronstadt donanma üssündeki) Küçük Liman'a düşmekte. Henüz herhangi bir hasar verebilmiş değiller. Andrei ve Petropavlovsk bizi sürekli olarak himaye ediyor."[169]

Krasnaya Gorka'daki İngriyalıların isyanı, Stalin'in Baltık Filosu'ndaki subaylara karşı bir cadı avı başlatılmasını emretmesine de yol açtı. Devrimci askerî komiteye gönderilen bir raporda şu ifadeler yer alıyordu: "Gangut zırhlısı ve Aurora kruvazöründe görevli subayların listesini yazının ekinde dikkatlerinize sunarız. Genmor Komiseri (Donanma Komutanı) Yoldaş Gan'dan, gemilerin komuta heyetlerinde

görevli olup Rusya Çekası listelerinde devrim karşıtı örgütlere mensubiyetleri belirtilen isimleri aldık."[170] Yetmiş kadar subay infaz edilecekti. Şüpheliler arasında, Kraliyet Donanması'nın Finlandiya kıyılarında bir körfezde gizlenen yüksek süratli motorbotlarının komutanı Yüzbaşı Augustus Agar tarafından yakın bir zamanda hedef alınacak olan Oleg kruvazörünün komutanı da vardı.

Yüksek süratli motorbotlardan birinde bulunan Agar ve üç müretteba, 18 Haziran günü Krasnaya Gorka'yı bombaladığı esnada Oleg'i vurup batırmayı başardı. Fakat bu muvaffakiyetleri pek bir şeyi değiştirmedi. Zırhlılardan ve kıyıdaki topçu bataryalarından açılan ateş o kadar yoğundu ki İngriya taburu ve isyancılar kaleyi terk etmek durumunda kaldılar.

Oleg kruvazörünün batırılmasına rağmen Beyazlar hâlâ İngiliz savaş gemilerinin yeteri kadar destek vermediğinden yakınıyordu. Amiral Cowan'ın Finlandiya Körfezi'ndeki kruvazör filosu Kronstadt'ı çevreleyen mayınları geçemiyordu. Bu durum, Kuzey Kolordusu ile Gaçina'yı ele geçirip Petrograd'a ilerlemeyi başaramayan Rodziyanko'nun bahanesi oldu. Emrindeki subaylar bu başarısızlığı İngiliz tanklarının arızalanmasına da bağlıyordu. Hatta altı metal canavarın motorlarına kum doldurulmak suretiyle sabote edildiğini dahi iddia edecek kadar ileri gittiler. Bu tuhaf yaklaşımın gerekçesi, Çarlık yanlısı subaylar tarafından Estonya'nın daima Rus İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kalacağının dile getirilmesinden İngilizlerin duydukları rahatsızlık olabilirdi. Gerçek ne olursa olsun, Gaçina'dan kaçarcasına ricat etmelerinden ötürü Estonyalıların gözünde değerleri düşmüştü.

2. Estonya Tümeni ise Kızıl Estonya Tüfek Tümeni'ni mağlup edip bu düşman birliğinin 1. Tüfek Alayı'nı taraf değiştirmeye mecbur bırakarak daha başarılı bir tablo çiziyordu. Fakat Estonya'yı tehdit eden yegâne unsur Bolşevikler değildi. Kızıllar çekilir çekilmez Alman milliyetçilerinin emelleri tekrar alevlendi. Bölge üzerindeki haklarının 1193 yılında Papa 3. Celestine tarafından başlatılan Kuzey Haçlı Seferleri'ne kadar uzandığına inanıyorlardı. Baltık Cermenlerini temsil eden Livonya, Kurlandiya ve Estland birleşik konseyleri Brest-Litovsk Antlaşması'nda bu vilayetlerin bağımsız devletler olduğunu kabul etmek durumunda kalmışlardı. Fakat Alman milliyetçileri bölgeye dair Kuzey Haçlı

Seferleri'nden doğduğunu iddia ettikleri haklarında ısrarcıydılar. Alman Kayzer'i Eylül 1918'de bu vilayetleri Birleşik Baltık Düklüğü adı altında bir araya getirdi. Bu düklüğün çiçeği burnunda dükü Batı'daki Alman kuvvetlerinin mağlup olmasından ötürü hiçbir zaman makamına oturamadı; fakat *Baltische Landeswehr* adındaki silahlı kuvvet Alman otoritesini hâkim kılmaya çalışmaktan vazgeçmiyordu.

Beyaz Finlerin başarısında önemli bir pay sahibi olan Korgeneral Rüdiger von der Goltz, *Freikorps*'u Muhafız İhtiyat Tümeni ile takviye edilmiş 6. İhtiyat Kolordusu olarak yeniden teşkilatlandırmak üzere Şubat 1919 başlarında Kurlandiya'ya çıktı. Almanlar 16 Nisan günü Karlis Ulmanis başkanlığındaki Letonya hükümetini dağıtıp yerine bir kukla iktidar getirdiler. Riga'yı Kızıllardan tekrar ele geçirmelerinin ardından artık daha da büyümüş olan "Demir Tümen"[171] ile *Baltische Landeswehr* kuzeydoğuya ilerleyerek Paris'teki Yüksek Harp Konseyi'nin ikazlarına rağmen Livonya topraklarına girdi. Buradaki Cēsis şehrinde bulunan, Töton Şövalyelerinden kalma büyük kalenin önlerinde haziran ayında 3. Estonya Tümeni ve bir Letonya tugayı ile karşı karşıya geldiler. Büyük oranda General Laidoner'in parlak liderliği ve üç Estonya zırhlı treninin yerinde müdahalesi sayesinde *Baltische Landeswehr* net bir şekilde mağlup edildi. Ardından Estonyalılar ve Letonyalılar Riga'ya ilerlediler ve Yüksek Harp Konseyi'nin de tam desteğiyle Ulmanis hükümetini tekrar iktidara getirdiler. Zaferin ardından Estonyalıların moralleri ve ulusal gururları tekrar yükselişe geçti.

Baltık bölgesindeki ilişkiler o tarihte yeteri kadar karmaşık değilmiş gibi Tümgeneral Pavel Bermondt-Avalov tarafından Letonya'da "Batı Gönüllü Ordusu" adında bir Beyaz Rus teşkili kuruldu. Personelin çoğu Alman esir kamplarından getirilerek silah altına alınmış Rus askerleriydi. Mevcudu on binin altında olan bu teşkilin teçhizat ve silahları General von der Goltz tarafından temin edildi. Generalin buradaki maksadı, Demir Tugay ve Alman Lejyonu da dahil olmak üzere Müttefiklerarası Komisyon'un emirleri gereğince Baltık bölgesini terk etmiş olması gereken kendi birliklerinin faaliyetlerini perdelemekti.

Baltische Landeswehr Cēsis'teki Alman mağlubiyetinin ardından, İrlandalı Muhafız Alayı'na mensup olup İkinci Dünya Savaşı'nda bir başka önemli figür haline gelecek olan Yarbay Harold Alexander'ın denetimine verildi. Alexander, Baltıklı olmayan tüm subayların Almanya'ya dönmesini emretti; fakat bunların çoğu doğruca Bermondt-

Avalov komutasındaki Alman Lejyonu'na katıldılar. *Landeswehr*'den geriye kalanlar ise General Jānis Balodis'in komutanlığında Letonya Ordusu'na dahil oldu. Böylece Letonya'nın bağımsızlığı, en azından Baltık Devletleri Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı döneminde Stalin tarafından Hitler'in de yardımıyla Haziran 1940'ta işgal edilip Sovyetler Birliği'ne dahil edilene dek, korunmuş oldu.

Baltık bölgesinde öyle ya da böyle makul bir düzen tesis edilmesi kaçınılmazdı ve bu görev Paris'teki Yüksek Harp Konseyi tarafından mayıs ayında konseyin askerî misyonunun başına getirilen General Hubert Gough'a tevdi edildi. Gough ihtilaflı bir tercih olmuştu. İngiliz politikacılar, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden hemen önce ordudaki subayların Ulsterli Birlikçilerin üzerine yürümek yerine toplu olarak istifa ettiği Curragh olayından ötürü ona güvenmiyordu.[172] Gough, haksız bir şekilde, Mart 1918'de 5. İngiliz Ordusu'nun Ludendorff Taarruzu esnasında mevzilerinde tutunamayıp dağılmasından da sorumlu tutuluyordu. Fakat Lloyd George'un bu görevlendirmeyi engellemek üzere yapabileceği hiçbir şey yoktu, zira Paris'te karar verilmişti. Churchill ve General Wilson (Ulsterli bir yakını) ise Gough'a destek veriyordu.

Gough politik açıdan idare etmesi çok zor çelişkilerle boğuşuyordu. Vazifesi, Bolşevikleri durdurmak maksadıyla Alman birliklerini Baltık bölgesindeki tutmaya devam etmekti. Fakat aynı zamanda onları kontrol altında bulundurmalı ve İtilaf Devletleri'nin herhangi bir kara unsurunun desteği olmaksızın bir süre sonra ülkelerine geri göndermeliydi. Bu da yetmezmiş gibi Dışişleri Bakanı Lord Curzon, bölgeye intikal etmeden hemen önce onu yanına çağırdı ve Churchill'in kendisini Rusya İç Savaşı'na dahil etmesine izin vermemesini, İngiltere tarafından desteklenen kuvvetlerin de Petrograd'ı ele geçirmelerine müsaade etmemesini buyurdu.

Gough'u en çok etkileyen isim, Cēsis Savaşı'nda *Baltische Landeswehr* ve diğer Alman kuvvetlerini mağlup etmiş olan Estonya Başkomutanı General Laidoner oldu. Laidoner'in zaferi, Estonyalıların kadim zorbaları olan Baltık baronlarına ve hiç hoşlanmadıkları yeni müttefikleri Kuzeybatı Ordusu'na duydukları nefreti açığa vurmak için gerekli özgüveni kazandırmıştı.

Kuzeybatı Ordusu'nun gelecekteki muhtemel başkomutanı General Yudeniç, haziran ayında Kolçak hükümetine kendisi ve Finlandiyalı General Mannerheim arasında varılmış taslak bir anlaşma metni sundu. General Wilson'un tavsiyesiyle Yudeniç'i bu konuda Kolçak'a danışması için ikna eden kişi Churchill'di. Churchill, uzun zamandır bölgede Cowan'ın 1. Hafif Kruvazör Filosu'nun destekleyeceği bir Bolşevik karşıtı koalisyon oluşturma peşindeydi. Donanma desteği temin edilebilirdi ama kara unsurlarının ayan beyan kullanılmasının imkân dahilinde olmadığını Churchill de biliyordu. İngiltere'deki kamuoyu buna destek vermezdi.

Finlandiya ile olası bir anlaşmaya gidilmesi fikri Omsk'taki Bakanlar Konseyi'nde görüşüldü. Viktor Pepelyayev şöyle dedi: "Finler, Petrograd'ın alınmasına verecekleri destek karşılığında Karelya ve Olonets'in tam bağımsızlığını tanımamızı talep ediyor."[173] Bu, Rusya kuzeybatısında Finlandiya'ya komşu olan ve Ladoga Gölü'nden Beyaz Deniz'e kadar uzanan devasa bir toprak parçası anlamına geliyordu. Kolçak ve bakanlarının dört gün sonra bu teklifi "kesinlikle kabul edilemez"[174] olduğu gerekçesiyle reddetmesi Churchill'i çok öfkelendirecekti.

Rodziyanko'nun askerleri utanç verici ricatlarının ardından İngriya'daki tampon bölgelerinde tuhaf davranışlar sergilemeye başladılar. Yahudi karşıtı pogromlar, yağmalar ve Bolşeviklere sempati duyduğunu düşündükleri herkese reva gördükleri manasız gaddarlık, Kuzeybatı Ordusu'nun bölgeye hürriyet kazandırmak üzere geldiğine dair tüm yanılsamaları ortadan kaldırdı. Morali ve maaşları düşük, iaşe imkânları kısıtlanmış askerler, "beyaz geceler" kimseye görünmeden sıvışmayı zorlaştırsa da yaz boyunca giderek artan bir şekilde düşman tarafına iltihak etmeye başladı.

Bu esnada Stalin 5. ve 7. Orduların mevcudunu toplamda kırk bine kadar çıkarmayı başarmıştı. 1 Ağustos günü taarruzlarını başlattılar ve hem Kuzeybatı Ordusu'nu hem de yabancı bir diyarda canlarını feda etmek için pek bir gerekçeleri olmayan iki Estonya tümenini püskürtmeyi başardılar. Beyazlar hududu geçip Estonya içlerine kadar ricat etti ve 5 Ağustos'ta Yamburg düştü. Ellerinde yalnızca Pskov kalmıştı.

Beyazların davranışlarından iğrenen ve Estonya'ya dair hiçbir şeye hevesi kalmayan General Gough, ülkenin bağımsızlığını tanımazlarsa

İngiliz askerî misyonunun ikmal desteğini kesebileceği konusunda Yudeniç'i ikaz etti. Kurmay başkanı General Marsh'la birlikte Estonyalıların "Pskov Cumhuriyeti" planına sıcak bakmaya başladı. Buna göre söz konusu Cumhuriyet farazi Kuzeybatı Hükümeti'nin merkezi olacak ve Estonya sınırının doğusunda kalıp Bolşeviklerden ele geçirilecek tüm toprak parçalarını kontrol edecekti. Lloyd George ve Lord Curzon, Gough'un kendisine tanınan yetkilerin dışına çıkması karşısında küplere bindi. Dışişleri Bakanı bunun bir "Ruritanya denemesi"[175] olduğunu söyleyerek Gough'u kınadı ama yapılacak pek bir şey yoktu.

Helsinki'de bulunan Gough, Mannerheim'in Petrograd'ı almak istediğinden emindi ve onun dar görüşlülüğünün tamamen farkındaydı.[176] Lloyd George ve Lord Curzon daha da rahatsız olmaya başlamışlardı.[177] Petrograd'ın ele geçirilmesi halinde Mannerheim'ın mı yoksa Yudeniç'in mi daha fazla sorun yaratacağını kestiremiyorlardı. Churchill Petrograd'a girecek kişinin Yudeniç olmasını umuyordu ve bunun tek sebebi onu Kolçak'ın görevlendirmesiydi. Böylece Beyaz zaferi daha kesin olacaktı. Yüksek Yönetici'nin huduttaki devletlerin bağımsızlığını tanımayı inatla reddediyor olmasına rağmen, Churchill İtilaf Devletlerinin Kolçak'ı açıkça Rus devletinin başkanı olarak kabul etmelerini istiyordu. Kolçak yine samimiyetsiz bir şekilde Rusya'nın hudutlarına gelecekte toplanacak bir Kurucu Meclis'in karar vermesi gerektiği tezini savunuyor; fakat bunu yaparken Beyaz subayların çoğunlukla böyle bir demokratik organın kurulmasına müsaade etmeye hiç niyeti olmadığını da biliyordu.

Herhangi bir düşmanca beyanattan kaçınan Londra'daki kabine 4 Temmuz günü gayriresmi olarak Sovyet Rusya ve Büyük Britanya arasında bir savaş durumu oluştuğunu kabul etti. Churchill'in Sovyet Rusya'ya üç koldan taarruz etme umutlarını paylaşmayan General Wilson'ın düşünceleri şöyleydi: "Elde mevcut kaynaklarımızın tamamını Denikin'in desteğine tahsis edebilmek maksadıyla Güney Rusya haricindeki tüm cephelerde askerî faaliyetlerimizi durdurmalıyız. Zira gücümüzü en kolay ortaya koyabileceğimiz muharebe sahası orasıdır."[178]

Lloyd George ise Churchill'in Beyaz dava adına bu denli heyecanlı olmasını kırıcı bir şekilde eleştiriyordu. 30 Ağustos günü kabine üyelerine şöyle yazdı: "Rusya özgürleşmek istemiyor. Bolşeviklere dair düşünceleri ne olursa olsun, onların yerine Yudeniç gibi adamlar gelsin diye daha fazla kan dökmeye değeceğine de inanmıyor... 'Parmaklarımızın

ucunda durduğu' söylenen ama asla avcumuzun içine almadığımız Petrograd'ı ele geçirmek adına doğan 'büyük fırsat'a gelecek olursak, daha önceden Rusya'nın farklı bölgelerinde ortaya çıkan ve uğruna hesapsızca bir sürü masraf yapmamıza rağmen asla sonuç elde edemediğimiz başka 'büyük fırsatlar'ı da çokça duymuştuk."[179] Tahminlerine göre yalnızca o sene yüz milyon pound harcanmıştı. "General Yudeniç'in Petrograd'ıele geçirmesi hiçbir zaman mümkün değildi...O kötü şöhretli bir gericidir, Rus halkı gibi Estonyalılar da ona itimat etmezler. Eğer Kuzey Rusya Bolşevik zorbalığı altında inliyor ve Estonyalılar ile Letonyalılar bir istiklâl savaşına girmeye can atıyor olsaydı, şimdilerde Rusya kuzeybatısını silip süpüren yüz binlerce kişilik ordulardan bahsediyor olurduk. Birkaç milyonluk Bolşevik karşıtı nüfustan hepi topu yirmi veya otuz bin kişilik bir ordu çıkarılabilmiştir ve bu gerçek, Rusya'ya dair askerî politikamızı üzerine bina ettiğimiz durum değerlendirmesinin tamamen isabetsiz olduğunun bir başka göstergesidir." Lloyd George'un muhakemesinde de bazı hatalar vardı. İç savaş askerî tınılı bir genel seçim değildi ve insanların kahir ekseriyeti beladan uzak durmak istiyordu. Bununla birlikte sarf edilen çabaların başarısızlıkla sonuçlanacağına dair sezgileri yerindeydi.

Tam da Lloyd George ülkesinin Rusya İç Savaşı'ndaki dahlini azaltmaya çalışırken İngiliz kuvvetlerinin en cüretkâr taarruzu gerçekleşti. Tümamiral Cowan, Kraliyet Donanması'nın yüksek süratli motorbot filotillasının subaylarını sancak gemisinde topladı. Sınırın hemen ötesinde, Krondstadt'ın yirmi kilometre kuzeyinde bulunan Finlandiya topraklarındaki Terijoki'de konuşlu bu filotilla, İngiliz ajanlarının Petrograd'a giriş ve çıkışını sağlamak üzere Yüzbaşı Augustus Agar komutasında Baltık bölgesine gönderilmişti. Cowan artık Oleg kruvazörünü batırmaktan daha fazlasını yapmak istiyordu. Filotillaya yedi "sıyırıcı" bot daha eklenmişti; zaten motorbotların getirilme sebebi de mayınlı suların üzerinden sıyırırcasına geçip gidebilme becerileriydi.

Cowan, Kronstadt'taki liman komplekslerinde güçlü bir şekilde savunulan Baltık Filosu'nun kendi kruvazör filosuna mukabele etmek üzere, deyim yerindeyse, burnunun ucunu dahi çıkaramayacağından emin olmak istiyordu. Çağırdığı subaylara beş hedefi olduğunu söyledi. Bunların arasında en önemlileri Andrei Pervozvanni ve Petropavlosk

zırhlılarıydı. Sonraki önemli hedef ise beraberinde iki denizaltı ile demirlemiş olan Pamiat Azova levazım gemisiydi. Cowan, sonradan mayın gemisine dönüştürülmüş bir kruvazör olan Rurik'i de etkisiz hale getirmek istiyordu. Fakat bu gemiye çok kısa bir zaman önce üç yüz adet mayın yüklenmişti ve üzerine bir torpil isabet etmesi halinde liman bölgesinin tamamının yanı sıra taarruz eden Kraliyet Donanması botları da yok olabilirdi. Üç limana açılan geçiş noktasında karakol gemisi olarak görev yapan Gavriil muhribini saymazsak, Cowan'ın son hedefi de kuru havuzdu.[180]

Hızları saatte seksen dört kilometreye kadar çıkabilen "sıyırıcılar"[181] bu bakımdan avantajlıydı; fakat motorlarının sesi çok uzun mesafelerden duyulabiliyordu. Cowan bu riski ortadan kaldırmak maksadıyla "sıyırıcılar" Kronstadt savunma mevzilerine yaklaşmadan hemen önce hava unsurlarıyla bir aldatma saldırısı icra etmeye karar verdi. Hava unsurları dört Short deniz uçağı, dört çift kanatlı avcı uçağı ve bir adet de Sopwith Camel'dan ibaretti. Uçaklar, üzerine dümdüz bir ahşap güverte eklenmek suretiyle derme çatma bir uçak gemisine dönüştürülmüş eski bir kruvazör olan Vindictive ile getirilmişti. Filotillanın karşı karşıya olduğu bir başka önemli problem ise üçlü limanın içerisindeki dar bölgeydi. Ciddi bir çarpma riski söz konusuydu; zira torpillerini atacakları esnada azami sürate ulaşmaları gerekiyordu. Bunun sebebi torpillerin botun tam ortasında yer alan bir bölmede taşınıyor olmasıydı. Fırlatma işlemi botun motorunun çalışır halde olmasını gerektiriyor, ardından bir tokmağın itme gücüyle torpil botun arkasından çıkıp hedefe gidiyordu. Torpil suya değer değmez botun mümkün olan azami süratle yönünü değiştirip torpilin izleyeceği yoldan çekilmesi gerekiyordu.

Taarruz bir fırtınadan ötürü gecikince, filotilla 17 Ağustos Pazar günü kuzey ülkelerine has o kısa gecelerden birinde karanlığın bastırana kadar bekledi. Sekiz motorbotun bulundukları yerden çıkıp aldatma saldırısına hazır olacak şekilde mevzilendiği esnada Finlandiya Körfezi sakindi. "Rölantide çalışan motorlar hafif bir tıkırtıyla işlerken su üstünde bekleyen botlar sağa sola sallanıyor, teknisyenler huysuzluğuyla meşhur torpillerin son ayarlarını yapıyordu."[182] Gece yarısından hemen önce yeşil bir ışık yandı, motorların devirleri artırıldı ve filotilla öne atılan Yüzbaşı Agar'ın peşi sıra kol düzeninde ilerlemeye başladı.

Başlangıç kötüydü; kol ikiye ayrıldı ve büyük kısım planlanandan farklı bir rota izledi. Uçaklar da kalkış esnasında sorun yaşayınca, herhangi bir zayiat vermeden düşmanın kıyıdaki mevzi hattını geçen sıyırıcılar liman girişine hayli uzak bir mesafede durup beklemek zorunda kaldı. İleride hiçbir ışık göremeyince şaşırdılar, Gavriil'in ışıkları dahi görünmüyordu. Telsiz irtibatı da olmadığından, aldatma saldırısının neden gerçekleşmediğini anlayamadılar. Daha fazla bekleyemezlerdi, taarruzu başlattılar ama tam bu esnada da uçaklar peyda oluverdi. İlk motorbot Gavriil'e saldırmak yerine süratini artırdı ve her iki yanından fışkıran sularla kanatlanmış bir kuş gibi muhribin arkasına sarkıp liman ağzına vardı. Makineli tüfek ateşi altında Pamiat Azova levazım gemisine yaklaşırken mürettebat torpili ateşledi. Patlama sesi, alevler ve duman tam isabet kaydedildiğini doğruluyordu ve gemi alabora olmaya başladı.

Liman ağzına yakın noktada bulunan Gavriil'e yapılacak saldırı iptal edilmek durumunda kaldı; zira bir başka motorbot limana girmeye çalışırken pruvasının hemen önünden geçince Sovyet muhribinin mürettebatı hedefini tespit edip ateş altına aldı. Kırılgan ve savunmasız motorbotun enkazı üzerine projektörler tutuldu ve yüzerek canlarını kurtarmaya çalışanlara da ateş edildi. Sonraki iki motorbot nispeten başarılıydı; ilki Andrei Pervozvanni'yi ikincisi de makineli tüfek ateşiyle serdümenini kaybetmiş olmasına rağmen Petropavlovsk'u vurmayı başardı.

İzli mermilerin ve patlamaların yarattığı kaosun ortasında iki sıyırıcı iç limanda birbiriyle çarpıştı ve bunlardan biri battı. Gavriil'i ortadan kaldırmayı başaramamak İngilizlere pahalıya patlamıştı. Sovyet muhribinin nişancıları projektörlerin ve isabet almış gemilerden yükselen alevlerin sağladığı aydınlatmadan istifade ile son derece isabetli atışlar yaptılar. Motorbotlardan biri ölümü göze alan bir cesaretle yakın mesafeden torpilini ateşledi; fakat torpil fazla derine indi ve Gavriil'in gövdesinin altından geçip gitti. Kıyıdaki Sovyet mevzileri de havadaki uçaklardan çok su yüzeyindeki motorbotlara odaklanıyordu. Son saldırıyı Agar gerçekleştirdi; limandaki silah mürettebatının dikkatini dağıtmak maksadıyla elindeki tek torpili bir grup geminin ortasına fırlattı.

Kimi motorbotların mürettebatı hayatlarını iki uçağın pilotlarına borçluydular. Bu pilotlardan ilki bir deniz uçağına, ikincisi ise diğer çift

kanatlı uçaklar ayrıldıktan sonra orada kalan Sopwith Camel'a komuta ediyordu. Kıyıdaki düşman mevzilerini taciz ettiler ve mühimmatları tükenene kadar projektörleri makineli tüfeklerle ateş altına aldılar. Yine de zayiat yüksekti. Önceki gece bu taarruza katılmak üzere hazır bulunanların hemen hemen yarısı kaybedilmiş, sekizi ölmüş, dokuzu da esir düşmüştü. Pek çok kişiye göre canını hiçe sayarcasına bir cesaretle icra edilen bir taarruzun ardından diğer pek çok ödülle birlikte iki kişi de Victoria Haçı Nişanı ile taltif edildi. Amiral Cowan Donanma Komutanlığı'na sunduğu raporda, bu taarruzda Kızıl Baltık Filosu'na verilen hasarın Baltık Devletlerinin bağımsızlık sürecinde çok büyük bir pay sahibi olacağını ifade etti.

28

Moskova Yürüyüşü

Temmuz-Ekim 1919

General Denikin'in Çaritsin'de Moskova direktifini yayımladığı 3 Temmuz günü, Sergei Kamenev (Lev Kamenev ile bir yakınlığı yoktur) Kızıl Ordu'nun başkomutanlığına getirildi.[183] Albaylığı döneminde Çarlık yanlısı bir subay olmasına rağmen Kamenev'i göreve getiren kişi, Devrimci Savaş Konseyi'nin başkanı Troçki'ye karşı çoğunluğu sağlamak maksadıyla bu konseye kendine yakın isimleri dolduran Stalin'di.

Troçki tarafından atanmış olan eski başkomutan Vatsetis, beş gün sonra gizli bir "Beyaz Muhafız" örgütüne üye olmak gibi uydurma bir suçtan ötürü tutuklandı.[184] Bu iki güç odağı arasındaki şiddetli çekişme, Kamenev bir önceki sene hiç vakit kaybetmeden Kolçak kuvvetlerine bir karşı taarruz icra edilmesi konusunda ısrar ettiğinde zaten başlamıştı. Vatsetis ve Troçki, Denikin'e Kızılları destekleyen sanayi işçilerinin bulunduğu Donbas üzerinden taarruz etmek istiyor; Kamenev ve Stalin ise Çaritsin'in geri alınması gerektiğini düşünüyordu. Bu şehir artık Stalin'in adıyla bir anılır olmuştu ve burayı almaya dair isteğin bundan kaynaklandığı düşünülebilirdi; fakat Stalin Sibirya'daki muzaffer Kızıl Ordu birliklerinin bu cenaha kaydırılmasının daha kolay olacağı konusunda haklıydı.

Güney Rusya'da bulunan ve Denikin'in yaz taarruzuna maruz kalan Kızıl Ordu unsurları, Kamenev'in Sibirya Cephesi'ne öncelik verme konusundaki ısrarından ötürü net bir şekilde dezavantajlı duruma geldi. Azak Denizi'nin kuzey kıyılarındaki 14. Ordu, Mai-Maevski komutasında Harkov'a ilerleyen Gönüllü Ordusu'nun harekâtı karşısında bitkin düşerek Ukrayna'yı tamamen savunmasız bırakıyordu. Doğu Cephesi'nde ise General Wrangel'in Çaritsin'de kaydettiği başarı Kızılların açısından aynı zamanda çok sayıda silah, ikmal malzemesi ve demiryolu taşıtının kaybı anlamına geliyordu. Komünist kontrolündeki topraklarda bulunan silah fabrikaları bir süre sonra Kızıl Ordu'nun

mühimmat ihtiyacını karşılayamazken Beyazlar İngilizlerden ikmal desteği almaya devam ediyordu.

Komünistlerin avantajlı olduğu bir konu ise Beyaz hatlarının gerisinde faaliyet gösteren ve Parti'nin Don Bürosu'na bilgi temin eden[185] yeraltı muhbirleri ile geniş casus şebekesiydi. Bunlardan birisi Çaritsin'in kaybedilmesinden sonra şehirdeki duruma dair şöyle bilgiler verdi: "General Wrangel İngiliz pilotların verdiği destekten ziyadesiyle memnun ve bir deri bir kemik kalmış Kızıl Ordu askerleri bir parça ekmek için yalvarıyor." Komünist propagandası Kazakların gaddarlığından dem vurarak Kızılları korkutmaya çalışmış ama askerler yine de teslim olmayı seçmişti.

Yine yeraltında faaliyet gösteren Don Devrimci Komitesi'nden gelen bir başka rapor da Kazaklara reva görülen kötü muameleye dair uyarılarda bulunan Mironov'un verdiği bilgilerle örtüşüyordu: "Güney Cephesi'ndeki başarısızlığımız yalnızca strateji hatasından değil, aynı zamanda Kazak meselesinde izlediğimiz yanlış politikadan, onların mallarına el koyulmasından ve zaman zaman iğrenç bir avcılık etkinliğine dönüşen silahlı infazlardan kaynaklanmaktadır. Bu uygulamalar sonucunda Kazakların Sovyetlere dair olumlu bir tavır takınması beklenemezdi. Elbette Kazakları Sovyet makamları için güvenilir bir destek unsuru addedemeyiz ama kırbacı vururken kurabiyeyi[186] de esirgememeliyiz."[187]

Komünist yeraltı şebekeleri, Taganrog'daki en önemli hücreleri başta olmak üzere bazı gruplarının Beyaz istihbarata karşı koyma birimleri tarafından etkisiz hale getirmesinin ardından yaz aylarında yeniden teşkilatlanmaya başladı. Bu şebekelerin lider ve ajanlarının çoğu kadındı. Bir süre sonra şu raporu gönderdiler: "Artık ajanlarımızı ifşa etmeyi başaramıyorlar. Rostov bölgesinde örgütlenmeyi yeniden sağladığımızı söyleyebiliriz. Novoçerkask bölgesinde de düşmana yakalanmalar artık yalnızca şehir merkeziyle sınırlı. Örgütümüzün geri kalan kısmına dokunamadılar."[188]

Don Bürosu'na gönderilen her istihbarat memnuniyetle karşılanmıyordu. "Sizi aşağıdaki konularda ikaz etmek istiyoruz; zira mahalli düzeyde durumun tam olarak farkında değil gibisiniz. Ordumuzun ricatından ve Mahno kuvvetlerinin yakınlaşmasından ötürü işçilerin ve köylülerin morali düşüktür ve bu durum onların nazarında Sovyet makamlarının itibarını tehlikeye atmaktadır."[189] Bölgedeki hainler ve "provokatörler"

suikastla ortadan kaldırılıyordu. Beyaz Ordu'ya ve Kuzey Kafkasya'daki Yeşil gruplara sızmanın aralarında olduğu bazı görevlerde kullanılmak üzere 250 bin ruble kadar nakdi yardım da düşman hatlarından gizlice geçirilip yeraltı şebekelerine tahsis edilmişti. "Yeşiller"in çoğunluğunu hem Beyaz hem de Kızıl askerî birliklerinden firar etmiş olup her iki taraftan da nefret eden ve her iki tarafa da saldıran partizanlar oluşturuyordu. Bu grupların sayısı savaş devam ettikçe giderek artacaktı.

Denikin'in Çaritsin Katedrali önünde duyurduğu Moskova'ya yürüme planı dört temel unsurdan oluşuyordu. Wrangel'in Kafkasya Ordusu Don ve Volga nehirleri arasından kuzeye ilerleyecek, ardından Moskova istikametinde batıya kanat kırmadan önce Nijni Novgorod'a kadar devam edecekti. Onun sağında ise General Sidorin'in Don Ordusu Volga boyunca ilerleyip Saratov'a varacaktı. Merkezde Mai-Maevski'nin Gönüllü Ordusu kuzeye taarruz edecek, demiryolunu ilerlemesinin merkezi olarak alıp Harkov, Kursk, Orel ve Tula'yı takiben Moskova'ya el atacaktı. Ayrıca düşman kuvvetlerini batıya doğru püskürtüp Dinyeper Nehri hattına kadar ricat etmeye zorlayarak Kiev'i de ele geçirecekti. Sonuncu unsur olan General Dobrovolski kuvvetleri ise Ukrayna derinliklerine ilerleyerek Herson ve Nikolayevsk'i alacaktı.

General Wrangel, Denikin'in planını yerden yere vuruyordu. Ona göre bu plan fazlaca iyimser bir varsayıma dayanıyordu ve birliklerin çok tehlikeli bir şekilde dağınık olarak kullanılmasını öngörüyordu. Wrangel sıklet merkezi prensibinin gözetilmediği konusunda haklıydı; bir kez daha tüm ikmal ve takviye önceliğinin kendi ordusuna tahsis edilmesini istedi. Fakat bunun için hiçbir haklı gerekçesi yoktu. Kolçak'ın yorgun Sibirya orduları Volga'dan çok uzaklarda ricat etmekteydi ve kuvvetlerin bir araya getirilmesi imkân dahilinde değildi. Dolayısıyla askerî mantık önceliğin merkezdeki Gönüllü Ordusu'na verilmesini söylüyordu.

General Mai-Maevski hiç de acilen Moskova'ya ilerlemesi gereken biri gibi davranmıyordu. Heiden, depoları denetlemek üzere gittiği Harkov'da başkomutanla yaptığı görüşmeyle ilgili olarak şunları aktarıyordu: "İlk nahoş sürpriz komutanın kendisi oldu; sözcükleri

doğru düzgün telaffuz edemeyen, tombul ve biçimsiz vücutlu, kuvvetle muhtemel önceki gece çılgınca eğlenip içmekten göz altı torbaları şişmiş bir adam. Harkov'da geçirdiğim birkaç gün boyunca, etrafında onlarca subay ve bir askerî bando ile komutanın şerefine farklı farklı restoranlarda durmaksızın öğlen, akşam ve gece ziyafetleri verildi. En neşeli partiler ise meşhur General Skhuro ve Kurt Bölüğü de şehirdeyken gerçekleşiyordu."[190]

Mai-Maevski'nin Gönüllü Ordusu o tarih itibarıyla General Kutepov'un 1. Kolordusu, General Prolitov'un 2. Kolordusu, General Skhuro'nun Prokorovka'da[191] konuşlu 3. Süvari Kolordusu ve General Yuzefoviç'in Poltava'daki 5. Kolordusu'ndan müteşekkildi. Heiden, Moskova'ya yapılacak taarruza sayılı günler kalmışken karşılaştığı ikmal durumundan ötürü çok endişeliydi. Depoları denetlerken istihkakın ancak yarısını karşılayacak kadar ekmek kaldığını; yağ, et, çay, süt, kibrit ve belki de en önemlisi yem stoklarının tamamen tükendiğini öğrenmişti. Fethettikleri ve geçip gitmek üzere oldukları bölgeler Gönüllü Ordusu'na ilerlemeye devam etmek için ihtiyaç duyduğu kaynakları sağlayamıyordu.

31 Temmuz günü Poltava'nın ele geçirilmesinin ardından Ukrayna'da kalan Kızıl kuvvetleri, yaklaşan Gönüllü Ordusu karşısında büyük bir paniğe kapıldı. Fransız savaş gemileri bir kez daha Odessa açıklarında demirledi, iç kesimlerde ise Almanların yaşadığı bir bölgede Ukraynalı köylülerin desteğiyle bir isyan patlak verdi. Yelena Lakier Çeka'nın her gece infazlar gerçekleştirdiğini duyuyordu: "Patlayan silahların sesini bastırmak için araç motorlarının devrini artırıyorlar."[192]

5 Ağustos günü bir Fransız monitör gemisi kendisine doğru yüzen insanları kurtarmak üzere kıyıya doğru yaklaşınca Bolşeviklerin ateşine maruz kaldı. Şehirde korkunç bir su kıtlığı vardı, bir kova suyun fiyatı on beş rubleye kadar çıkmıştı. Her gece su kuyruğuna girmek zorunda olan Yelena Lakier açlıktan o kadar bitkin düşmüştü ki aldığı suyu taşırken bayılacağından korkuyordu. Gönüllü Ordusu'ndan iki bin kişilik bir kuvvetin 23 Ağustos günü şehre ayak basmasıyla birlikte gerçekleşen kısa bir muharebenin ardından Odessa ancak özgürlüğüne kavuşabildi. Lakier ertesi gün şöyle yazıyordu: "Hurra! Bu beş köşeli yıldızlı zorbaların boyunduruğu altında geçen dört buçuk ayın ardından nihayet Odessa'da tek bir Bolşevik bile kalmadı."[193] İki gün sonra da bu süreçte tüm Yahudilerin saklanıp beklediğini ekleyecekti.

Gönüllü Ordusu birlikleri Kırım'dan çıkıp kıyı boyunca batıya ilerleyerek 18 Ağustos'ta Herson ve Nikolayevsk'i ele geçirdi. Skhuro'nun Kuban ve Terek Kazakları bu esnada Ekaterinoslav'e yaklaşıyordu ve Dinyeper üzerindeki köprünün yakınlarında ağır bir düşman ateşine maruz kaldılar. Bir Beyaz süvari bölüğü karşı kıyıya ani bir saldırı gerçekleştirince Kızıllar geri çekildi. Şehirde ele geçirilen tüm Kızıl Ordu askerleri ve komünist olduğundan şüphelenilen kişiler Kazak kılıçlarıyla öldürüldü.

General Konstantin ve emrindeki 4. Don Süvari Kolordusu 10 Ağustos günü sekiz bin kişilik bir kuvvetle Kızıl Ordu'nun geri bölgelerine baskın icra etmek üzere harekete geçti ve yol üzerinde gayriresmi olarak birkaç şehri yağmaladı. Çok uzun mesafeler kaydedebiliyorlardı. Avrupalılar gibi ağır ve dik bir şekilde tırıs giden nizami Rus süvarisinin aksine, atlarını iyi tanıyan Kazaklar öne yatarak vücut ağırlıklarını dağıtırdı. Ayrıca bacaklarını düz tutup uzun süre ata binebilirdi. Sonuç olarak daha kısa üzengi kullanan ve dizlerini kıran sıradan bir süvari askerine göre eyerin üzerinde çok daha uzun süre durabiliyorlardı. Eski tarz Viktoryen bıyıklarına rağmen Mamontov delişmen ve çapulcu bir adamdı. General Wrangel onun su katılmamış bir suçludan pek farkı olmadığını düşünüyordu ve Mamontov'un ileride görevden alınmasından kendisinin sorumlu olduğunu söyleyecekti.

Mamontov'un süvari kolorduları 8. ve 9. Orduların arasındaki bir boşluktan ilerleyip Voronej'i geçti ve sekiz gün sonra Tambov'un kontrolünü sağladı. Kızıl *Stavka*'sının kayıtlarında şu ifadeler yer alıyordu: "Hepsinin arasında en tehlikeli olan Tambov ekseniydi; zira Güney Cephesi'nin karargâhı buranın hemen yakınlarındaki Kozlov kasabasında bulunuyordu."[194] Kozlov (günümüzde Miçurinsk), yalnızca elli kilometre kuzeybatıda yer alıyordu. Cephe komutanı ve karargâh personeli Mamontov'un yaklaştığını duyunca Orel'e kaçtılar ve düşmanın süvari kuvvetlerine karşı koymak üzere şehirde yalnızca düzensiz milis grupları kaldı.

Buradaki hastanede görevli bir cerrah olan Antonina Maksimova-Kulaev şöyle yazıyordu: "Kasabada hukuku ve nizamı tesis etmek üzere kimse kalmamıştı ama buna gerek de yoktu. Vatandaşlar evlerine çekilmiş korkuyla bekliyordu. Telgraf hattı çalışmadığından dışarıdan haber

alınamıyordu. Dünyanın geri kalanından soyutlanmış gibiydik."[195] 23 Ağustos günü pansuman odasında çalışırken hastane personelinden biri içeri girdi ve "Doktor! Dışarı bakın!" diye bağırdı. Maksimova pencereden baktığında Kazak üniforması giyen atlıların meydanda toplandığını gördü. Subayları altın rengi apoletler takıyordu ve Maksimova iki buçuk yıl önce gerçekleşen Şubat Devrimi'nden bu yana böyle bir şey görmemişti. Bu askerler Mamontov'un öncü birliklerine mensuptu.

Hastanede görevli olup pogroma kurban gitmekten korkan iki Yahudi doktor kafalarını çalıştırıp derhal tavan arasına koşarken Maksimova Kazak sıhhiye birliğinin komutanının yanına çağırıldı. Her iki taraftan da gelebilecek tehlikelerin farkındaydı. Kazaklar ona önde gelen bir Kızıl muamelesi yapabilirdi, öte yandan hastanedeki görevlilerin tamamı Bolşevik'ti ve eğer Maksimova Beyazlarla iş birliği yaparsa Kızıl Ordu geri döndüğünde ihanetle suçlanabilirdi. Neyse ki Kazak doktor iyi huylu bir adamdı ve onu kurtuluşu olmayan bir çıkmazın içine sokmadı.

Dışarıda ise kilise çanları kutlama için çalıyordu. Uzun zamandır Beyazların kendilerini özgürleştirmelerini bekleyen hali vakti yerinde vatandaşlar kurtarıcılarını karşılamak üzere sokaklara dökülmüştü. Kazak subayları Bolşevikler tarafından el konulan malların tutulduğu devlet depolarını açtı. Bu gelişme, bilhassa da Yahudi ailelerin evleri olmak üzere diğer tüm mekanları hedef alan genel bir yağma furyasının fitilini ateşleyen çılgınca bir hücuma dönüştü. Komünist kaynaklarına göre Kazakların gerçekleştirdiği pogromda yüz bir Yahudi hayatını kaybedecekti.[196] Civardaki köylerden çiftçiler de paylarına düşeni alma umuduyla el arabalarını alıp geldiler. Gazyağı stokları alıp götürülüyor, bunlar yer yer bir boyundurukla omzun iki tarafına asılan süt kovalarıyla taşınıyordu. Kızıl Ordu *Stavka*'sı daha sonradan Mamontov'u "çalıntı malları halkı kendi tarafına çekmek maksadıyla dağıtmak suretiyle kışkırtıcılığın daniskasını"[197] yapmakla suçluyordu.

Mamontov dostlar alışverişte görsün diye birliklerine yağmayı yasaklayan bir emir gönderdi: "Kazak askerlerin ele geçirilen ganimetleri götürmelerine müsaade edilmeyecektir. Birlikler Rus topraklarına girdiğinde el koymalara mümkün mertebe son verilmesini emrediyorum."[198] Bu emrin pek bir etkisi olmadı. Kargaşa ortamında birkaç ev ateşe verilmişti ve bazı Bolşevik şüpheliler kasaba meydanındaki elektrik direklerine yahut vinç kollarına asılarak idam edildi. Ele geçirilen ganimetlerin sevkiyatı için elverişli bir vasıta olan ikmal trenlerinde

seyahat etmekte olan çok sayıda Kazak gören Mamontov bu kez kendisine itaat edilmesi konusunda daha ciddiydi. Cephede süvari hücumlarında kullanılması gereken "mükemmel atların el arabalarını çektiğini" öğrendiğinde ise hepten küplere bindi.

Sarhoş subaylar hastaneye girip alem yapmaya başladılar. Bir yandan Kazak subayların taşkınlıklarıyla baş etmeye çalışan hemşireler ise öte yandan ellerinden geldiğince görevlerini yapmaya devam ediyordu. Çalışma odalarında tanıklık edilen manzaralar giderek vahşileşmeye başlayınca Maksimova tüm genç hemşireleri o bölgeden uzaklaştırıp binanın arka tarafındaki depoya sakladı. O gece yorgunluktan tükenmiş vaziyette yatağına girdi. Ertesi sabah uyandığında kasabada ürkütücü bir sessizlik vardı. Mamontov'un bölüklerinden bazıları yıkım ve kaos görevlerine devam etmek üzere şafakla birlikte atlara binip ayrılmıştı.

Kazak işgalinin ne kadar sürdüğüne dair kayıtlar farklılık gösterse de Mamontov'un askerlerinin tamamı bir hafta içerisinde kasabayı terk etmişti. Maksimova'ya göre bir ya da iki gün sonra neşe dolu çığlıklar duyulmaya başladı: "Kazaklar geri döndü!" Beyaz sempatizanları "Yaşasın Kazaklar! Yaşasın Ulusal Rusya!"[199] nidalarıyla bir kez daha sokaklara döküldü. Fakat bunlar Budyonni'nin 1. Süvari Ordusu'nun Kızıl Kazaklarıydı ve sokaklara çıkanları vurdular yahut kılıçtan geçirdiler. Ordu'nun komiseri etrafa, "Çalıntı malları kontrolü altında bulundurduğu tespit edilenler derhal vurulacaktır!" uyarısı taşıyan ilanlar astırdı. O gece sokaklara çuvallar dolusu un döküldü ve paniğe kapılan yağmacılar gazyağlarını kanalizasyonlara boşalttı.

Beyazların Rusya güneyine gerçekleştirdikleri ileri harekâtın doğu cephesinde durmaksızın takviye isteyerek Denikin'i öfkelendiren Wrangel, Kamenev ağustos ayının ortalarda iki koldan bir karşı taarruz başlatınca mümkün olan her askerin emrine verilmesini talep etti. 9. ve 10. Ordular Wrangel'in Kafkasya Ordusu'na saldırdı ve Kuban Kazakları kendilerine karşı koyuncaya kadar onları Kamışin'den Volga boyunca Çaritsin'e doğru püskürtmeye çalıştı. Kamenev'in kuzeyden gerçekleştirdiği taarruz ise görece zayıftı ve Gönüllü Ordusu ile Don Kazaklarının iş birliği sayesinde kolayca bertaraf edildi. Gelişmelerde haberdar olan Churchill kabına sığamıyordu. Lord Curzon'a şöyle yazdı: "Denikin her geçen gün daha büyük işler başarıyor. Cephesinin

diğer bölgelerinden takviye almaya ihtiyaç duymaksızın düşmanı Çaritsin'den çıkardı. Bolşeviklerin Donbas kömür yataklarına gerçekleştirdiği karşı taarruzu da tamamen bertaraf etti. Ukrayna'daki kazanımları ciddi anlamda genişletmiş durumda."[200] Churchill o yılın sonunda savaşın pekâlâ bitebileceğine inanıyordu; fakat aynı zamanda güneydeki Kafkasya'da yaşanan gelişmelerden ötürü de endişeliydi.

Diğer Beyaz generaller gibi Denikin de Rus İmparatorluğu'nun bütünlüğünü istiyordu ama bu kendi kendine mâni olan bir engeldi. Finlandiya'yı, Baltık Devletlerini ve Polonya'yı yok sayıyordu. Churchill'in hafife aldığı Denikin'in bu imparatorluk saplantısı, komünistlerin mağlup edilmesi için gerekli olan ittifakların oluşmasını engelliyordu. Denikin'in yanından doğruca kendisine gelen General Briggs'den, Polonyalı lider Josef Pilsudski'yi Denikin'in harekâtına destek vermeye razı etmesini istedi. Fakat Pudilski ikna olmadı ve Briggs yanında ayrılınca İngiliz askerî ataşesi Tuğgeneral Adrian Carton de Wiart'ın yanına gitti. Pudilski, "Denikin'in Moskova'ya varmayı başaramayacağını ve daha da kötüsü yakın bir gelecekte Karadeniz'e dönmek zorunda kalacağını"[201] düşünüyordu.

Denikin, Lloyde George'un Rusya'nın Ukrayna, Kazak Cumhuriyeti ve başka küçük bağımsız devletler halinde bölünmesini istediğini duysa muhtemelen dehşete kapılırdı. Churchill de Başbakan'ın şunları söylediğini duyunca dumura uğramıştı: "Rusya'daki iki güç odağı arasında denge kurabilmek için yeteri kadar çaba gösterdik, artık onları kendi haline bırakmalı ve iyi olanın kazanmasına müsaade etmeliyiz. Aslına bakarsanız iyi olanın kim olduğu da ortada."[202]

Denikin'in Büyük Rusya saplantısı, İngilizlerin ilgi alanına gire Kafkasya'da da sorunlara neden oluyordu. Bir önceki yıl Almanlardan destek alan Gürcistan'daki Menşevik hükümeti, Denikin'in birlikleri Karadeniz kıyısındaki Soçi kentini işgal edince onunla çatışmış, arkasından da bir dizi küçük çaplı muharebe gerçekleşmişti. İngilizler Gürcülerin Soçi üzerindeki hak iddialarını destekleyince Denikin büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı.

Dışişleri Bakanlığı tutkulu bir Gürcü destekçisi olan Oliver Wardrop'ı başkent Tiflis'e Trans-Kafkasya Genel Komiseri olarak atadı. Churchill, Denikin'in geri bölgesinde bulunan Gürcistan hükümetinin

giderek Bolşevik yanlısı olması ve Ermenilere karşı tutumlarının agresifleşmesi karşısında endişeleniyordu. Lord Curzon'a şöyle yazdı: "Sizce de ortada büyük bir tehlike yok mu? Wardrop diğer tüm grupların hilafına hareket etmek ve destek verme kararı aldığımız Denikin'e karşı düşmanca bir tavır takınmak suretiyle Gürcülerin görüşlerini savunuyor. Eğer dikkatli olmazsak, her iki tarafında da kendi horozlarını dövüşe teşvik eden İngiliz subaylarının yer alacağı muharebelerle karşı karşıya kalabiliriz."[203]

Churchill, Donanma Komutanlığı'nın personelini Hazar'dan çekme kararının Kızıl filotillasına bu kapalı denize hâkim olma imkânı sağlayarak Trans-Hazar bölgesinin Bolşevik kontrolüne geçmesine sebebiyet vereceği konusunda zaten endişeliydi. Yine Curzon'a, "Bolşevizm Hazar'dan Hindistan sınırlarına kadar uzanan devasa toprakların tamamında egemen olabilir,"[204] diye yazmıştı. Churchill'in Rusya'da bir Bolşevik imparatorluğu kurulabileceğine dair kâbusları elbette abartılıydı; fakat Gürcülerin evvela Çeçenistan ardından da İnguşetya ve Dağıstan'da Beyazlara karşı kışkırttığı ve silah temin ettiği isyanlar, Denikin'i Moskova yürüyüşünün en kritik anlarında bu bölgelere çok sayıda birlik kaydırmaya mecbur bıraktı.

Denikin'in Ukrayna'ya ilerleyişi pek az direnişle karşılaştı. Kiev batısındaki köylerde gizlenen Simon Petliura'nın Ukrayna kuvvetleri, tam da Kızıllar ayrılıp Denikin birliklerinin diğer taraftan şehre girmek üzere olduğu 31 Ağustos günü ortaya çıkıverdi. Ukraynalılar da ana caddeye çıkıp Belediye Dumasına sarı-mavi bayrak çekti. Beyazlar Moskova'ya ilerlemeye devam ederken Denikin'in şehri Petliura'ya bırakacağına dair dedikodular yayıldı. Fakat daha sonra Gönüllü Ordusu'nun bir süvari birliği, ardından da bir Don Kazağı Alayı geldi. Petliura'nın adamlarıyla karşılaşınca şaşıp kalan Kazaklar kılıçlarını çekip vahşi çığlıklarla hücuma kalktı. Ukraynalılar da süratle geri çekilip şehri terk ettiler.

Mai-Maevski'nin Kiev'e gelişinin şerefine Devlet Tiyatrosu'nda Gounod'un *Faust* operası sahnelendi ve general kraliyet locasındaki yerini alınca ayakta alkışlandı. Şehrin minnettar zenginleri ona yaldızlı kutular içinde çiçek buketleri gönderdi. Ayakta bekleyen Mai-Maevski yüksek sesle izleyicilere hitap etti: "Kievliler! Sizi selamlıyor ve Kızıl pisliğinden kurtuluşunuzu kutluyorum."[205] Tüm sanatçılar tıpkı 2.

Nikolay'a yaptıkları gibi öne eğilerek onu selamladı. Gösteri başladıktan sonra Mai-Maevski söylenen aryalara pek ilgi göstermedi. Bunun yerine, General Efimov'la şu an oturdukları locaya çok yakın bir noktada 1911 yılında gerçekleşen Başbakan Pyotr Stolıpin suikastı hakkında sohbet etmeyi seçti. Ardından Çeka'nın şehirdeki gaddarca muamelelerinden bahsettiler ve Mai-Maevski Efimov'a şöyle dedi: "Lütfen bu bilgileri propaganda amaçlı kullanılmak üzere *Osvag*'a iletin. Geniş kitlelere ulaştırılsın ve hiçbir detay atlanmasın."[206]

Bölge Çekası bir kez daha şehrin Beyazların kontrolüne geçmesinden hemen önce katliam yapmıştı. 28 Ağustos gecesi, Sadovaya Caddesi'deki karargâhlarının betonarme garajında 127 tutsağı öldürdüler. Bir inceleme komisyonu raporunda şu ifadeler yer alıyordu: "Cesetlerin çoğunun başı parçalanmıştır. Bunların dışında Elizavetinskaya Caddesi'ndeki bölge Çekası binasında yetmiş ve Çin Çekası'nda yine buna yakın sayıda ceset, tren garı civarındaki Demiryolu Çekası'nda da elli bir demiryolu işçisinin cansız bedeni bulunmuştur."[207] İnceleme komisyonu sözüm ona "Çin Çekası"nda korkunç bir rivayetin gerçek olduğunu öğrendi. Bir kurbanın karnına kısa bir boru sokulmuş ve sıkıca iliştirilmiş, ardından içine bir fare koyulmuş ve borunun mideye uzak olan ucu ateşle ısıtılmış, böylece fare kaçıp kurtulmak için kurbanın bağırsaklarını yemek zorunda kalmıştı.

Çeka hapishanelerinden sağ kurtulabilen tutsakların sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu. General Reberg'in komisyonu, "Onlar yürüyen ölülerdi, hissiz ve boş gözlerle bize bakıp ayaklarını sürüyorlardı" diye aktarıyordu. İlerleyen günlerde daha fazla toplu mezar keşfedilecekti.

Mai-Maevski'nin emir subayı ve esasen gizli bir Komünist olan Pavel Makarov, 12 Eylül günü generalin Hanzenkovo istasyonunda Gönüllü Ordusu'nun Moskova Yürüyüşü'nü nihayet başlatırmış gibi yaptığı anları aktarıyordu. Vagonundan dışarı çıkmış ve kendisini destekleyecek olan tankların başındaki İngiliz subayıyla Fransız dilinde detayları görüşmüştü. İngiliz, "daha önce gerçekleşen üç temastan sonra artık trenlerin inmelerine bile gerek olmadığını, Bolşeviklerin herhangi bir saldırı beklemediğini,"[208] iddia ediyordu. Uzun süvari eyerleri ve gösterişli koşum takımlarıyla Kurt Bölüğü'ne komuta eden General Skhuro da o an için duygularına engel olamıyordu. Sanki öncü birliği kendileriymiş

gibi avazı çıktığı kadar, "Yiğit Kuban ve Terek Kazakları! Beni takip edin, ileri!"[209] diye bağırdı. Gönüllü Ordusu'nun asıl okbaşı kuvveti ise bünyesinde seçkin Kornilov, Markov ve Drozdovski Tümenlerini barındıran Kutepov'un 1. Kolordusu'ydu.

Kutepov'un Kursk'u ele geçirdiği 20 Eylül günü Churchill, Rusya güneyindeki İngiliz askerî misyonunun başındaki isim olan General Herbert Holman'a "Gizli ve Kişiye Özel" bir mesaj gönderdi: "İngiliz havacılarının mevcut şartlarda Moskova'yı bombalamakta kullanılmasının asla uygun olmayacağını düşünüyorum."[210] Ardından da RAF'nin Çaritsin yakınlarında konuşlu 47. Filosu'na mensup subay ve askerlerini tebrik ederek devam etti. Gerginliği her halinden belli olan Churchill iki gün sonra Holman'a bir mesaj daha gönderdi: "Denikin'in bu yıl içerisinde Moskova'ya varıp varamayacağına dair şahsi görüşünüzü bana iletiniz."[211] General Wrangel'in komutasındaki topçuların Çaritsin güneyindeki Kızıl filotillası ile tutuşacağı muharebe için zırh delici mühimmata ihtiyaç duyup duymadığını da sordu. Churchill İngiliz desteğinin silah, teçhizat ve eğitim müşavirleri temin etmekle sınırlı olduğunu söyleyerek Avam Kamarası'nı defalarca yanıltmıştı. İngiliz pilotlarının, topçularının ve tank birliği personelinin muharebelere fiilen katıldığı iddialarını kesin bir dille reddediyordu.

Kremlin yönetimi güneyde bu denli büyük bir toprak parçası ve bu kadar şehir kaybetmiş olmaktan ötürü zaten gergindi. Ardından 25 Eylül günü Moskova'daki Anarşistler, Leontiyevski Sokağı'nda yer alan ve içinde önde gelen Komünistlerin bulunduğu bir binaya bomba koyup bunlardan birkaçını öldürdü. Bu patlamadan Anarşistler değil de Beyazlar sorumluymuş gibi davranan Çeka, ülkede bir önceki sene Lenin'i hedef alan ve Uritski'nin öldürüldüğü saldırıların ardından yaptıklarına benzer yeni bir misilleme dalgası başlattı. Moskova Çekası'nın başındaki isim şöyle yazıyordu: "Olay yerinden doğruca Çeka'ya gelmiş olan Cerjinski'nin yüzü kireç gibiydi. Listelerde Kadet partili, polis memuru ve Çarlık dönemi resmî görevlisi olarak adı geçenler ile Moskova hapishanelerinde ve toplama kamplarında tutulan tüm prens ve kontların infazını emretti."[212]

Mamontov'un Kızıl hatları gerisindeki yakıp yıkan saldırıları devam ediyordu. Emrindeki Don Kazakları Tambov vilayetini geçerken köylüler

onları karşılayıp buğday demetleri ikram ettiler. Fakat bu hoş karşılama uzun sürmedi; zira Mamontov'un askerleri canlarının istediğine el koymaya başladılar. Süvari kolorduları yönünü kuzeybatıya çevirmişti ama kendilerini takip eden Kızıl kuvvetleri giderek tehditkâr hale gelince rotalarından sapıp üç kol halinde Voronej'e ilerlemeye başladılar. Gerek ikmal araçlarına gerekse atlarının sırtlarındaki eyerlere yükledikleri son derece ağır yağma mallarından ötürü hızları giderek azaldı. 19 Ağustos günü geriye dönüp Rus hatlarının arasından geçerek Skhuro'nun Kuban ve Terek Kazaklarından müteşekkil 3. Kolordusu'na katıldılar. Bu gelişme Kızıl Ordu'nun Güney Cephe komutanının bu "süvari kâbusuna"[213] bir son vermeye ant içmesine sebebiyet verdi. Mamontov'un personelinin dörtte üçü yağmaladıkları malzemelerle Don bölgesine, evlerine dönmeye karar verince de Skhuro'nun şevki kırıldı. Başlangıçtaki sekiz bin askerin 1.500'ü dahi cephede kalmamıştı.

Mamontov birlikleri tarafından zorla silah altına alınmış Letonyalı genç bir süvari olan Martin Alp, kendisini bir Sovyet komiseri olduğundan şüphelenildiğinde vurulmaktan nasıl kıl payı kurtulduğuna dair kısa bir anı aktarıyordu: "Mahalli Sovyet'in bazı mensuplarını köylerinde gafil avlamıştık. Komiserler ve komünistler derhal vuruldu yahut su kuyularının çıkrıklarına asıldı. Genel olarak kadınların canı bağışlandı ama genç olanların tamamına tecavüz edildi. Ambarlarda ne varsa da arabalarımıza yüklemiştik."[214] Skhuro'nun "Ölüm Melekleri" ile karşılaştığına âdeta büyülenmişti, bu onun Kurt Bölüğü'ne verilen bir başka isimdi. "Gözlerimi onlardan alamıyordum," diye devam ediyordu Alp, "Onlar ise bize hiç bakmıyordu, hasbelkader bakarlarsa da kibirleri yüzlerinden okunuyordu. Asla harp esiri almamakla ve esir olmayı asla kabul etmemekle çok övünüyorlardı."

Baskından sonra verdikleri kısa mola süresince Alp, kendisine şu şekilde serzenişte bulunan birkaç genç subayla aynı yerde konaklatılmıştı: "Bizimle omuz omuza savaştın ama iş eğlenmeye gelince geri duruyorsun."[215] Mümkün olduğu kadar dikkatle şöyle cevap verdi: "Sizlere silah arkadaşlarım olarak çok değer veriyorum ve sizinle aynı masada oturduğum için mutluyum. Fakat size katılıp içki içmek istemiyorum." Alp şöyle devam ediyordu: "Davranışlarını değiştiremiyordum ama onlarla içmeyi ve bilhassa da aralarında komünist olmalarına rağmen iyi ahlaklı ve prensip sahibi Rusların da bulunduğu kadınlarla yaptıkları seks partilerine katılmayı reddediyordum. Bu erkek

köpeklerin ellerine düşen kadınlara çok acıyordum, bir noktadan sonra artık dayanamaz oldum."[216] Alp daha sonra başka bir piyade birliğine nakledilmeyi başaracaktı.

Skhuro 30 Eylül günü kolordusunu Don Nehri'nden karşıya geçirdi ve birkaç gün sonra Voronej şehrinin kontrolünü sağladı. Cephede durum çok değişkendi, Kızıllar şehrin hudutlarına baskınlar icra ediyordu. Telsiz subayı Erast Çevdar, yine bir saldırı haberinin geldiği anlarda Skhuro ve subaylarının Planquette'in *Les Cloches de Corneville* adlı komedi operasını izlerken nasıl eğlendiğinden bahsediyordu. Salonda hazır bulunan subaylar ansızın dışarı çıkınca tüm izleyiciler paniğe kapılmış, fakat gelen haberin asılsız olduğu anlaşılmıştı. Ardından subaylar koltuklarına geri dönmüş ve gösteri kaldığı yerden devam etmişti. Skhuro gösterinin ardından tüm sanatçıları el koyduğu otelde akşam yemeğine davet etti. Yüzden fazla insan biraz solo ve koro halinde şarkı söylemek, daha çok da içki içmek üzere bir araya geldi. Skhuro bir noktada ayağa kalktı ve vatanseverlik duyguları uyandıran bir konuşma yaptı. Ardından da Beyaz ordularının başarısı ile "Rusya'nın hür ve parlak geleceği için verdiği fedakârca mücadelenin"[217] şerefine kadehini coşkuyla havaya kaldırdı.

Gönüllü Ordusu'nun ekim ayı başlarındaki ilerleyişini en iyi şekilde tasvir eden kayıtlardan bazıları, İkinci Dünya Savaşı yıllarında genelkurmay başkan yardımcılığı görevinde bulunan Yüzbaşı John Kennedy'nin günlüklerinde yer alıyordu. Eylül'ün ilk günlerinde bölgeye ayak basar basmaz geniş toprakların verdiği sonsuzluk hissinin etkisine kapılmıştı: "Hafif engebeli uçsuz bucaksız arazileri ve şurada burada görebileceğiniz tuhaf kubbeli kiliseleri olan, fakat büyük kısmında insan yerleşimi bulunmayan bir ülke. Toprakların yalnızca bazı kısımlarında tarım yapılmakta. Biraz sonra anızla örtülü bir tarla görüyoruz, biçilen ekinler küçük yığınlar halinde toplanmış. Ardından karpuz ya da Hint mısırı ekili topraklar, sonra da gözünüzün görebildiği yere kadar uzanan çayırlar. Ara sıra gördüğümüz yaysız at arabaları, kaz sürüleri, sığırlar veya atlar haricinde pek az yaşam belirtisi mevcut."[218]

Kennedy, pek çoğu buraya Salonika'dan kaydırılmış olan İngiliz askerî misyonundaki subay arkadaşlarını pek beğenmiyordu. 7 Eylül

günü Taganrog'daki üslerinde onların arasına katıldığında şunları yazmıştı: "Misyonda şu ana kadar denk geldiğimiz subaylar işe yaramaz ve bariz bir şekilde yetersizler."[219]

Kennedy'nin ilk durağı, kendisine "bir kara kurbağasını anımsatan"[220] General Mai-Maevski'nin fethini kutlayacağı Kursk oldu. Beyaz generallerin kraliyet hanedanına mensupmuş gibi süslü ve gösterişli görünmesini küçümsüyordu: "İstasyonda, Mai-Maevski'nin özenle hazırlanmış şahsi trenine geçeceği platformun üzerine özel bir halı seriliydi... Tepeden tırnağa silahlı onlarca subay ve muhafız bu koca adamı karşılamak üzere platformda dikiliyordu. Bu görkemli manzara, aynı istasyondaki peronlarda ve bekleme salonlarında dip dibe uyuyan köylülerin sefaletiyle nasıl da bir tezat oluşturuyordu."[221] En kıdemsiz general olan Belyaev'in bile "savaş atlarını, bagaj arabalarını ve bu arabaları çeken iki atını, bir de yirmi-otuz Kazak'tan müteşekkil koruma ekibini" taşıyan vagonların ekli olduğu hususi bir treni vardı.

Kennedy 1 Ekim günü nihayet cepheye ayak bastı ve Kutepov'un 1. Kolordusu'na katıldı: "Tüm askerler gece en yakın köyde toplandı. Sabah olunca bataryalar köyden çıkıp mevzilendi ve onları piyadeler izledi. Toplar namlularını ısıtmak maksadıyla azami yükselişle mavi gökyüzüne doğru birer atış yaptı ve işaret gelince ilerlemeye başladı, arkalarından da topçuların önünden gitmeyi hiç sevmeyen piyadeler geliyordu."[222]

Ertesi gün ise şöyle yazıyordu: "Hâlâ ilerlemeye devam ediyoruz. Artık geceleri daha soğuk ve hafif don vakaları görülüyor ama gün ortasında hava halen sıcak." Kendisi de bir topçu subayı olan Kennedy İngilizlerin tahsis ettiği sahra topları ile alakalı olarak da şunları söylüyordu: "Dikkatsiz kullanım sonucu işlemez hale geldiler. Mürettebat yayları asla yağlamıyor. Ruslar eğer işler yolunda gitmezse topları onarmak yerine İngilizlerin onları yenileriyle değiştirmesini umuyor."[223]

"General Brusilov'un kaçırılarak Bolşevikler için savaşmaya zorlanmış olan" oğluyla görüşmek üzere cepheden ayrılan Kennedy 6 Ekim günü kolordu karargâhında General Kutepov'u gördü. Ertesi gün de hürriyetine yeni kavuşmuş olan Kursk'ta "Bolşevik zulmüne kurban gitmiş ve naaşları mezarından çıkarılmış yüzlerce insanın"[224] toplu cenaze törenine katılmak üzere katedralin bulunduğu meydana gitti. Bir rahip, "Bolşevik işkenceci ve katillere kin gütmemeliyiz; zira onlar liberallerin yerleştirdiği patlayıcıların infilak etkisinden başka bir şey değiller," deyince törende hazır bulunan subaylar çileden çıkmıştı.

Üç gün sonra Kennedy, Kızılların bir süvari bölüğüyle temas halindeki bir topçu bataryasıyla birlikte tekrar cephedeydi. "Süvariler iki koldan (bana söylenene göre bunlardan birincisi silah altına alınmış askerlerden, diğeri ise geri çekilmeye kalkışmaları halinde bunları vuracak olan komünistlerden müteşekkildi) dört nala hücuma kalktı. Süvarilerin arkasında kalan bölgede hücum istikametine paralel olarak hareket eden üstü açık ve dört tekerlekli bir araba vardı ve yine bana söylenene göre bu da bir komiser yahut komutandı."[225] Bizim bataryadan yapılan atışlar süvarileri geri çekilmeye mecbur bıraktı. Yirmi dakika kadar sonra bir grup Kızıl piyadesi göründü ve altı inçlik obüs bataryası ateş açınca bunlar da ortadan kayboldu" Kuşluk vakti geldiğinde Kennedy, yolu takiben düşmana yaklaşan bir zırhlı araç ve ardında ellerinde kargıları, sancaklarını dalgalandırarak ilerleyen otuz kadar Kornilovski süvarisi gördü. "Bunların arkasında ise 2. Kornilovski Alayı'ndan bir subay bölüğü süngülerini takmış, haykırarak söyledikleri marşın eşliğinde düzgün bir kol düzeninde yürüyordu."

Esirler ve Kızıl Ordu'dan firar edenler herhangi bir himaye unsuru olmaksızın kaçıştılar. Kennedy, karşılarındaki düşmanın silah ve üniforma açısından acınacak halde olduğunu düşünüyordu. Tek üstünlükleri kalabalık mevcutlarıydı. O an Beyaz piyade ve topçularının nasıl olup da bu kadar iyi bir iş birliği içerisinde çalışabildikleri Kennedy'yi hem etkilemiş hem de şaşırtmıştı.

Londra'daki Savaş Bakanlığı iyimserliğe boğulmuştu. Churchill, Curzon'a şöyle yazıyordu: "Bolşevikler düşüyor ve sonları muhtemelen çok uzak değil. Yalnızca yönetim sistemleri değil, rejimin kendisi de çökmeye mahkûm. Uçsuz bucaksız cepheleri boyunca askerî anlamda sarf ettikleri çabalar da neredeyse hiçbir noktada sonuç vermiyor."[226] Fakat Churchill çok yanlış bilgilendirilmişti. Komünist unsurların kâğıt üzerinde de olsa Beyazlardan en az iki kat fazla olduğu bir yerde, Kızıl Ordu'nun mevcudunun 450 bin, Bolşevik karşıtı kuvvetlerin ise 630 bin olduğunu iddia ediyordu. Bilhassa da işler kötü giderken artan firar oranlarından dolayı iki tarafa dair sayılar da hiçbir zaman güvenilir olamazdı.

Kiev'den kuzeye doğru taarruz eden General Dragomirov kuvvetleri 12 Ekim günü Belarus sınırındaki Çernigov'a ulaştı. Kornilovski Alayı'nın komutanı aynı gün Kennedy'ye iki güne kalmaz Orel'i ele

geçireceklerini söyledi. Bu esnada Çarlık rublesinin değeri Sovyet rublesinin altmış katına kadar çıkmıştı. Onca zaman Bolşevik talanına maruz kaldıktan sonra köylülerin Gönüllü Ordusu'na yaptığı karşılama Kennedy'yi çok etkiledi. Bolşeviklerin kiliselerdeki ikonaları nasıl mahvettiğini ve tahıllarının son tanesine kadar nasıl yağmaladığını anlatıyorlardı. Kennedy bir-iki gün içerisinde hayatında hiç yemediği kadar kaz eti yemiş olmaktan şikâyet etmeye başladı.

Kornilovski Alayı komutanının tahmin ettiği gibi Beyazlar iki gün sonra, yani 14 Ekim'de Orel'e girdi. Kennedy, komünistlerin şehri terk etmeden önce yüz yirmi rehineyi vurduğunu duydu. Kornilovski Alayı da on bin kadar esir aldı ve 13. Tümen Komutanı'nın da aralarında bulunduğu lider kadrosunun tamamını vurdu. Kalanları ise kaput ve silahlarını aldıktan sonra serbest bıraktılar. Kutepov zaferi kutlayan tuhaf bir geçit töreni yaptırdı: "Tören, yarı korkmuş yarı coşkulu insanların tezahüratı eşliğinde bir tankın Bolşeviklerin kent meydanındaki kürsüsünün üstünden geçerek ezmesiyle başlamıştı."[227]

Beyaz basını Orel halkının Gönüllü Ordusu'nu karşılamak üzere ikonalarla sokaklara çıktığını ve diz çökerek "İsa Göğe Yükseldi!" ilahisini söylediğini aktarıyordu. Vladivostok'ta çıkan *Volya* gazetesi ise Bolşeviklerin "Sovyet hükümetinin dağıtılması, Terör yönetimine son verilmesi, infazların durdurulması ve Bolşevik lider kadrosunun özgürce Güney Amerika'ya geçişine müsaade edilmesi"[228] şartlarıyla barış teklif etmeye hazırlandığını yazıyordu. Kimi yabancı basın organları dahi bu gelişme karşısında heyecanlanmıştı. İsveç gazeteleri Bolşeviklerin Moskova'yı terk ederek Vyatka'ya gitmekte olduğunu iddia ediyordu.

Orel'in ötesinde Tula, Tula'dan sonra da Moskova vardı. Haberleri duyan Mai-Maevski "Orel Kartalların!"[229] diye ünledi, zira *orel* sözcüğü Rus dilinde kartal anlamına geliyordu. Fakat daha kapalı ortamlarda o kadar da coşkulu olmadığı görülebiliyordu, "Henüz Kartal'ın sadece kuyruğunu yakalamış sayılırız," diye homurdandı.

29

Baltık Sürprizi

1919 Sonbaharı

1919 yazının sonlarında Kuzeybatı Ordusu Gaçina'dan ricat ederek Estonya'ya kadar çekilmiş ve burada iki "tüfek kolordusu" şeklinde yeniden teşkilatlanmıştı. Bu fazlaca iyimser bir ifadeydi. İki sözüm ona kolordunun toplam mevcudu 15 bini bulmuyordu, bunun yanı sıra yüz elli atlıdan oluşan bir hafif süvari unsurları ve kırk adet de üç inçlik topları vardı. Denikin'in Rusya güneyindeki başarısı artık Kremlin'i çok daha fazla endişelendiriyor, Lenin tehdidi diplomatik yollarla Petrograd'a kanalize etmenin halen akıllıca bir hareket tarzı olacağına inanıyordu.

Beyazların Pskov'u kaybetmek üzere olduğu 31 Ağustos günü Sovyet Dışişleri Bakanı Georgi Çiçerin Estonya hükümetine müzakere teklifinde bulundu. Mareşal Wilson, Estonyalıların "Bolşeviklerle bazı anlaşmalar yapmaya çalıştığı"[230] konusunda Churchill'i ikaz etti. Estonyalılar müzakere gücü açısından oldukça üstün konumdaydı ve bağımsızlık taleplerini son derece kaba bir şekilde reddetmeden önce Yudeniç'in bunun farkına vermesi gerekirdi. Kuzeybatı Hükümeti'nin lağvedilmesini önerebilir ve Kremlin'in bağımsızlıklarını tanıması karşısında bir pazarlık kozu olarak Yudeniç'in Beyaz ordusuna destek vermeyi reddedebilirdiler. Estonyalıların yaptığını bir ihanet addeden Yudeniç küplere bindi fakat artık İngiliz desteğine güvenemeyeceğini de biliyordu.

Churchill, Finlerin yardımıyla yaz aylarında Petrograd'ı ele geçirmek gibi "büyük bir fırsat"ın değerlendirilmemesi karşısında çok öfkelenmişti. Ona göre bütün suç Finlerin bağımsızlığını garanti altına almayı reddeden Kolçak ve Yudeniç'teydi. Churchill daima İngilizlerin Bolşevik karşıtı koalisyonlar kurma konusunda neden daha başarılı olamadığını düşünüyor; fakat iş ittifak kurmaya gelince Beyazların en büyük düşmanının yine kendileri olduğunu bir türlü kabul etmiyordu. Estonya'daki İngiliz temsilcisi Kuzeybatı Ordusu'ndaki beyaz liderlerin

"Petrograd'ın ardından Reval'i (Tallinn) de alacaklarını"[231] söyleyerek büyüklendiğini bile rapor ediyordu.

Churchill'in Polonyalıların Denikin'e yardım etmek üzere Kızıl Ordu'ya saldıracağına dair ümitleri suya düşmüştü. Denikin Rusya'nın Polonya ile gelecekteki sınırlarına dair herhangi bir taviz vermiyor, Polonya devlet başkanı Jozef Pilsudki de ona yardım etmek için bir sebep göremiyordu. Bu durum, Kızıl Ordu'ya Letonya Tüfek Tümeni de dahil olmak üzere batıda kalan birliklerini getirip Denikin'e karşı kullanma imkânı sağladı. Bu esnada Churchill İngilizlerin Yudeniç'e verdiği desteğe haklı gerekçeler bulmaya çalışıyor, onun "Denikin'in ilerleyişini kolaylaştırdığını ve İngilizler son derece tehlikeli bir ortamda Arhangelsk'ten çekilirken düşman baskısını uzak tuttuğunu" söylüyordu. Bu sözlerden pek de etkilenmeyen Lloyd George, Churchill'in Bolşevik karşıtlığı saplantısının onu kabineye rapor sunarken dürüst davranmaktan alıkoyuyor olmasından şüphe ediyordu.

Kış mevsimi yaklaşırken Estonya'daki güvenli üssünü kaybetme ihtimaliyle karşı karşıya kalan Yudeniç, Petrograd'ı ele geçirmek üzere son ve çılgınca bir kumar oynama mecburiyeti hissetti. Küçücük ordusunun mevcudunu artırmak maksadıyla General von der Goltz ve onun *Freikorps* eşkıyalarıyla ittifak yaptı. Bu örgütün mensuplarının çoğu gelecekte Nazi Partisi'nin ve onun paramiliter örgütlerinin ilk üyelerinden olacaktı. Bu şekilde teşkil edilen sözüm ona "Batı Rusya Ordusu", süslü püslü Prens Pavel Bermondt-Avalov komutasındaki büyük oranda Alman olan kuvvetlerle yakından ilişkiliydi. General Gough dağılıp Almanya'ya dönmelerini emretmiş olmasına rağmen her iki unsur da buna kulak asmadan Baltık bölgesinde terör estirmeye devam ediyordu. Hem Goltz hem de Bermondt-Avalov birlikleri Yudeniç'i hayal kırıklığına uğratacak şekilde Riga'ya saldırınca Amiral Cowan ve emrindeki kruvazör filosu buraya desteğe gelmek durumunda kaldı.

Yudeniç'in bu teşebbüsünün tamamen sorumsuzca olduğu ortadaydı. Pek de mümkün görünmüyordu ama Kuzeybatı Ordusu bir şekilde başarı kaydetse dahi açlıktan kırılan Petrograd'ı kontrol etmek şöyle dursun insanların karnını doyurmayı dahi başaramazdı. Yudeniç bunu hiç dert etmiyor, İtilaf Devletlerinin ve bilhassa da İngilizlerin bu görevi üstleneceğini varsayıyordu.

Yazar Viktor Şıklovski şöyle diyordu: "Kuşatma altındaki şehirde yiyecek tek şey lahanaydı. Petersburg'dan satın aldığım çivileri kırsal

bölgelere götürüp ekmekle takas ederek hayatta kalıyordum."[232] Açıktan hayli zayıf düşmüş yaşlı bir adam da para edecek son eşyası olan altın kol saatini alıp kırsala götürmüş, karşılığında yalnızca küçük bir çuval un alabilmişti. "Dönüş yolunda karşılaştığı iyi huylu ve genç bir *mujik*, ikisinin de aynı yolu kullandığını ve yaşlı adamın yorgun düştüğünü görünce ona çuvalını taşıyabileceğini söyleyerek yardım etmeyi önermişti. Yol ayrımına geldiklerinde adam çuvalını isteyince *mujik* şapkasını çıkarıp gülerek onu selamlamış ve 'Çok teşekkürler Amca! Elime böyle mucizevi bir şekilde un geçmeyeli çok olmuştu,' dedikten sonra o kıymetli çuvalla birlikte tabanları yağlamıştı. Zavallı ihtiyar eve eli boş dönmüş ve çok geçmeden açlığa yenik düşmüştü."[233] Gizliden gizliye Rus Ortodoks itikadına uygun şekilde yaşamaya devam edenler bile inançlarına göre Kutsal Ruh'u temsil eden güvercinleri yakalayıp yemek zorunda kalmıştı.[234]

Yudeniç, General Gough'un kurması için kendisine baskı yaptığı "hükümet"i küçümsüyor olmaktan gurur duyuyordu. Kâğıt üzerinde bu hükümetin savaş bakanı Yudeniç'ti ama hiçbir toplantıya katılmamış ve diğer bakanları herhangi bir konuda bilgilendirme gereği duymamıştı. 23 Temmuz günü aynı hükümetin içişleri bakanı, Yudeniç'in "ordunun içinde bulunduğu zor durum"[235] sebebiyle seferberlik ilan ettiğini diğer bakanlara duyurdu. Bakanlar bir izahat beklediler ama cevap veren olmadı. Yudeniç'in "birlikleri Petrograd'a girer girmez"[236] hükümeti feshetmeye hazırlandığına dair de hiçbir fikirleri yoktu.

Kremlin 26 Eylül günü 7. Ordu'nun en iyi birliklerinden bazılarını güneyden ilerleyen Denikin'e karşı koymak üzere görevlendirdi. Çiçerin'in barış teklifinin üstünden bu kadar az zaman geçmişken Kuzeybatı Ordusu'nun Estonya topraklarından bir taarruz icra etmesi beklenmiyordu. İki gün sonra Rodziyanko, planlama sürecinde 7. Ordu kurmay başkanından gizlice destek aldığı ve Peipus Gölü güneyinden 15. Ordu'nun güney kanadına icra ettiği bir aldatma taarruzu ile Petrograd'ı ele geçirmek üzere harekete geçti. Petrograd Çekası, Rusya'nın Yeniden İnşası Millî Merkez Birliği'ni, yani Beyazların şehirdeki yeraltı örgütlenmesini dağıtmak konusunda şaşırtıcı bir şekilde ağır davranıyordu. Yalnızca mayıs ayında Krasnoya Gorka'da baş gösteren bir ayaklanma onları harekete geçirmiş, seri tutuklamalar ve aramalar gerçekleştirmişlerdi.

Yudeniç resmî olarak Kuzeybatı Ordusu'nun komutanıydı; fakat buna rağmen Rodziyanko'nun harekâtının planlama ve icra sürecinde tuhaf bir şekilde çok az etkisi olmuştu. "Neşeli ve kaygısız bir asilzade"[237] olan Rodziyanko askerleriyle şakalaşmayı severdi ama bir askerî lider olarak şık eyeriyle atının üstünde oturmaktan fazlasını yapmazdı. Birliğindeki kıdemli subaylar alaycı bir şekilde kendilerini motive eden şeyleri utanmadan sıkılmadan söylemekten çekinmezdi. 2. Tümen Komutanı muhtemelen sarhoşken, "şu ana kadar 350 bin ruble biriktirdim," diye övünüyor ve şöyle devam ediyordu: "Bir milyon oldu mu tamamdır. Param oldu mu saygınlık da kazanacağım, kadınlar da benden hoşlanacak, istediğim her şeyi etmiş olacağım." 4. Tümen'e komuta eden Prens Dolgoruki ise "kendisinin ordudaki diğer herkesten daha zeki ve yetkin görüyor, bu yüzden de verilen emirlere itaat etme gereği duymuyordu." Yudeniç'e göre Kuzeybatı Ordusu personeli "hiç tanımadıkları, doğru düzgün görmedikleri ve kendisine hiç saygı duymadıkları başkomutanlarının otoritesini kabul etmiyordu." Neredeyse omuz hizasına inen görkemli süvari bıyıklarına rağmen zayıf karakterli ve tonton bir adam olan Yudeniç, harekât süresince kurmayları tarafından, deyim yerindeyse, abluka altında tutuluyordu.

Belli ki neyin yaklaştığından habersiz olan Churchill, Londra'daki askerî harekât direktörlüğünden Baltık Devletlerinin Moskova ile barış yapması halinde Kuzeybatı Ordusu'nun akıbetinin ne olacağına dair görüş bildirmelerini istedi: "Onları güneydeki Polonya sektörüne kaydırmak ve böylece kademe kademe Denikin'in sol kanadıyla birleşmelerini sağlamak mümkün değil midir?"[238]

General Rodziyanko 10 Ekim günü Narva'dan Beyaz Kılıç Harekâtı'nın taarruz safhasını başlattı. 7. ve 15. Ordular gafil avlandı ve doğru düzgün eğitim almamış olan Kızıl Ordu askerlerinin neredeyse dörtte üçü ya teslim oldu ya da kaçtı. Eskinin Semyonovski Muhafız Alayı ise topluca Beyaz tarafına iltihak etti. Rodziyanko'nun askerleri başlarındaki yozlaşmış ve beceriksiz komutanlara rağmen gayet iyi savaştılar. Altı gün içerisinde Gaçina'yı ele geçirdiler, bundan dört gün sonra da Petrograd merkezine yalnızca yirmi beş kilometre mesafede bulunan Çarskoye Selo'ya vardılar. Yudeniç'in öncü birliğinde beş adet İngiliz tankı olduğunu öğrenen Kızıl Ordu askerleri paniğe kapılıp mevzilerini terk ettiler. Harekâtlarının şaşırtıcı bir kolaylıkla ilerliyor olması Beyaz generallerde zafer sarhoşluğu etkisi yaratmıştı. Rodziyanko'nun

3. Tümeni'nin komutanı, kendisine verilen Moskova-Petrograd demiryolu bağlantısını kilit bir noktadan kesme emrine itaat etmedi. Bunun yerine, şehre giren ilk birliğin komutanı olmak için ilerlemeye devam etti. Mareşal Suvorov'a[239] kadar uzanan bir Rus askerî teamülüne göre bunu başarırsa komutan olarak birtakım ayrıcalıklar elde edecekti.

Patlayan topların sesleri Finlandiya Körfezi'nin karşısından dahi duyulur oldu. Kuzey kıyıda bulunan Viktor Şıklovski, üzerinde mevzilendirilmiş topların açtığı ateşten ötürü dumana boğulmuş haliyle bir savaş gemisini andıran Petro ve Pavel Kalesi'ne bakıyor, "patlayan toplardan yükselen duman gökyüzündeki bulutlar gibi havada asılı kalıyor,"[240] diye yazıyordu. Beş ay önce Krasnaya Gorka Kalesi'nde İngiryalıların başlattığı isyana benzer bir ayaklanmanın patlak vermesinden ve Finlerin kıstağı geçerek kuzeyden saldırmasından duyulan bir korku yayılmaya başladı. Petrograd'daki Komünist lider Grigori Zinoviev sinir krizi geçiriyordu.

Lenin, Sovyetler Birliği dağılana kadar ortaya çıkmayacak olan sıra dışı konuşmasında şöyle diyordu: "Eğer ileri harekât başladıysa 20 bin Petrogradlı işçi ve 10 bin burjuvayı seferber edip arkalarına topçuları yerleştirsek, buradan yapılacak atışlarla birkaç yüz tanesini öldürüp Yudeniç kuvvetlerine hakiki bir darbe vurmak mümkün değil midir?"[241] Kızıl birlikleri dağıldıkça Lenin, (yirmi iki yıl sonra gerçekleşecek Alman hücumunda Stalin'in yağacağı gibi) Petrograd'ı düşmana terk etmeyi düşünmeye başladı. Troçki Lenin'in bu düşüncesinden doğan fırsatı kaçırmadı ve "Devrimin Beşiği"nin ne pahasına olursa olsun müdafaa edilmesi gerektiğini savundu. Lenin bunu kabul etmek zorunda kaldı ve Troçki zırhlı treninin bir kez daha Petrograd yolculuğu için hazırlanmasını emretti.

Troçki'nin 17 Ekim günü eski başkente varışı tahmin edilebileceği gibi çarpıcı bir gelişmeydi. Üstün hitabet yeteneğini kullanarak güçlü Petrograd şehrini "taştan bir labirente"[242] ve bir ölüm bölgesine çevireceklerini söyledi ve kaderci anlayışa sahip halkı cesaretlendirmeyi başardı. Bununla birlikte gıda istihkakını iki katına çıkardı ve Beyazların eline düştüklerinde nasıl bir muamele göreceklerini bütün çıplaklığıyla aktararak halka gözdağı vermiş oldu. Troçki kendini en iyi hissettiği yerdeydi, devrimci nutuklarla geniş kitlelerin yüreğine dokunuyordu. Ricat etmekte olan birlikleri toparlamak için bir noktada ata dahi bindi. Tarihçilerin "büyük adam" teorisine[243] şüpheyle yaklaşılması mümkün

olsa da Troçki'nin kitlesel paniği kitlesel cesarete dönüştürmeyi başardığından kuşku duymak neredeyse imkânsızdı.

Troçki, askerlerin tank korkusunu azaltmak maksadıyla İngiliz tanklarının boyanmış tahta kutulardan ibaret olduğunu iddia etti. Putilov fabrikasının demir-çelik işçilerine de sırf moralleri yükseltmek için tanka benzer araçlar imal etmelerini söyledi. Durumun vahameti, Lenin'in tecrübeli birlikleri Petrograd'ı savunmaları maksadıyla Denikin'e karşı koymak üzere bölgeye sevk etmesine yetti. Kamenev bu birlikleri iskambil oyunlarındaki koza benzeterek onların "maça kızı" olduğunu söylüyordu. Petrograd'a ilk kendi birliğinin girmesini isteyen o Beyaz tümen komutanının bencilliği sayesinde, Lenin'in sevk ettiği tecrübeli Kızıl birlikleri desteğe gelmeyi başardı. Bu bencil komutan, Pulkovo Tepelerinden şehir merkezini gözetlemesi için kendisine tahsis edilen dürbünleri almayı dahi reddetmiş; zaten ertesi akşam Nevski Bulvarı'nda volta atıyor olacağını söylemişti.

Troçki'nin Petrograd'a vardığı gün, Churchill Helsinki'deki misyon vasıtasıyla Yudeniç'i "taarruzun nihai hedefinin kapılarını açacak olan büyük başarısından"[244] ötürü tebrik eden bir mesaj göndermişti. Ayrıca, "tüfek, üniforma ve yirmi bin kişilik teçhizat"ın yanı sıra yirmi adet 138 mm.lik top ve namlu başına üç bin mühimmat, on iki adet dört buçuk inçlik obüs ve namlu başına iki bin mühimmat, dört adet altı inçlik obüs ve yine namlu başına bin mühimmat, ilaveten de "bir miktar uçak ve biraz tank" ile İngiltere'de eğitilmiş dört yüz Rus subayından müteşekkil yeni bir destek sevk edeceğinin de sözünü vermişti.

Yetersiz muhabere imkânlarından dolayı bir kez daha gelişmelerden vaktinde haberdar olamayan Churchill, "duruma genel olarak baktığımızda subaylarımız Bolşeviklerin tahttan indirileceğinden emindir,"[245] sözleriyle Lord Curzon'u temin etmeye çalışıyordu. Hatta General Haking'i, "Petrograd'a girerse yanında bulunsun," diye bölgeye gönderiyor; aksi takdirde, "şehrin düşüşünün ardından Beyazların gerçekleştirmesi muhtemel olan misillemeyi engellemek adına hiçbir şey yapmamakla suçlanabiliriz," diyordu.

Aynı günün ilerleyen saatlerinde Rodziyanko'nun ilerleyişi ansızın duruverdi. Troçki, demiryoluyla Moskova'dan Petrograd'a gelen takviyelerle bir karşı taarruz icra ediyordu. Kuzeybatı Ordusu evvela Pulkovo'yu, bundan altı gün sonra da Gaçina'yı terk etmek durumunda kaldı. Rodziyanko birlikleri canları pahasına mücadele ediyordu

ama düşmana nazaran sayıları çok azdı. Bu da yetmezmiş gibi bir de tifüs salgını patlak verdi. Churchill 31 Ekim günü General Haking'e bir mesaj göndererek Yudeniç ordusunun durumuna ilişkin bir değerlendirme istedi: "12 Kasım'dan sonraki herhangi bir zamanda Finlandiya Körfezi buz tutmaya başlayabilecektir ve kabinemiz bu gerçekleşir gerçekleşmez İngiliz Filosu'nun Fin sularını terk etmesi gerektiğine karar vermiştir."[246]

Kızıl Ordu, Yudeniç kuvvetlerinden geriye kalan unsurları kasım ayının ilk haftasında Narva'ya kadar itti. Ardından Bolşevik İhtilali'nin yıldönümü olan 7 Kasım'da Luga ve Yamburg'u ele geçirdiler. Beyazlar acınacak bir halde ricat ediyordu. Askerî trenlerin yük vagonlarında Petrograd'a dönmeyi umut eden binlerce sivil mülteci de Beyaz birliklerine entegre olmuş ve onların hareketlerini kısıtlıyordu. Ayrıca bunların çoğu tifo hastasıydı ve Estonya hududuna ulaşmayı başaranlar derhal karantinaya alınıyordu. Halen hududun doğu tarafında sıkışıp kalmış olanlar ise hava kötüleştikçe daha da perişan hale düştüler. Bu vahim duruma dair kendisine bir rapor ulaştırılan Yudeniç, elindeki bütçenin yalnızca ordunun ihtiyaçları için kullanılabileceği gerekçesiyle herhangi bir mali yardımda bulunmayı reddetti.[247]

Rozyanko'nun bazı subayları geri çekilmeden önce ellerine geçen yağma fırsatını değerlendirmeyi ihmal etmedi. 1. Tüfek Kolordusu karargâhı mensupları "içlerinde çarlık simgeli gümüş ve porselen yemek takımları ile diğer bazı kıymetli parçaların bulunduğu iki ya da üç vagon dolusu saray eşyası götürdüler."[248] Estonya istihbarata karşı koyma birimleri bir süre sonra bu kıymetli eşyaların çoğunun saklandığı yeri bulacaktı.

Yudeniç kuvvetlerine bir kez daha yataklık yapmaları halinde Troçki'den gelecek tehlikenin farkında olan Estonyalılar, Beyazların ancak silah bırakmaları koşuluyla ülkeye girmelerine müsaade etti. Kuzeybatı Ordusu'nun bir kısmı halen küçük bir Rus toprağını kontrol altında tutarken "hükümet" de eski ev sahipleriyle müzakere etmeye çalışıyordu. Yudeniç, savaş bakanı sıfatıyla eylül ayından bu yana hiçbir toplantıya katılma gereği duymamıştı.[249] Yardımcısı General Kondriyev şöyle rapor ediyordu: "Estonyalılar, müttefikimiz gibi görünmemek ve silahlı unsurlara ev sahipliği yapmamak maksadıyla açık bir şekilde ordumuzu silahsızlandırmamızı istiyor."[250]

Yudeniç bakan arkadaşlarını umursamayarak ve "hükümetinkinden tamamen farklı bir politika izleyerek" onları çileden çıkarmaya devam ediyordu. Nihayet onlarla bir araya gelmek durumunda olan Tarım Bakanı Bogdanov açtı ağzını yumdu gözünü: "Ya General Yudeniç hükümetimize karşı sorumlu bir şekilde Estonya hükümeti ile müzakerelerde bulunan komisyona iştirak edip bağımsız bir politika izlemekten vazgeçer, ya da kendi yoluna bakar ve hükümetiz yeni bir politika benimser. Artık bu aldatmacaya bir son verilmesi gerekiyor."[251]

Aldatmaca çok uzun sürmeyecekti. Estonya ordusunun Tallinn garnizon komutanı bazı hatırlatmalarda bulunmak maksadıyla kasım ayında "eski Kuzeybatı Ordusu'na" hitaben şunları kaleme aldı: "Uluslararası hukuka göre başka bir ülkenin askerî personeli bizim topraklarımızdayken üniformasını giyemez. Üstelik bu üniformanın ait olduğu ordu tamamen ortadan kalkmıştır."[252] Estonya 13 Aralık günü Sovyet Rusya ile ateşkes yaptı, ardından da ülkenin bağımsızlığını kabul eden 2 Şubat 1920 tarihli Tartu Anlaşması[253] imzalandı. Çok geçmeden Letonya, Litvanya ve Finlandiya da Moskova ile benzer anlaşmalar yaparak bağımsızlık kervanına katıldılar.

Churchill'in Baltık bölgesinde geniş kapsamlı bir Bolşevik karşıtı ittifak kurma ümitleri suya düşmüştü. Beyazların "Tek ve Bölünmez bir Rusya"yı yeniden hâkim kılma hayalleri de öyle. Gıda kıtlığı, Yudeniç birliklerinin nefret ettiği bofa balığından başka bir şey yiyemeyeceği anlamına geliyordu. Fakat sırada daha kötü günler vardı. Estonya hükümeti, Beyaz birlikleri Polonya'ya sevk edilene kadar yalnızca çalışmaları halinde onları besleyebileceğini söyledi. Askerler yaklaşan kış aylarında yakılmak üzere ormanlara ağaç kesmeye gönderildi ve böylece Büyük Rusya ideali tamamen küçük düşürülmüş oldu.

30

Sibirya Ricatı

Eylül-Aralık 1919

Churchill, 17 Eylül günü hava kuvvetleri kurmay başkanlığına ivedi kodlu bir mesaj gönderdi. Kolçak'ın güney cephesinin çöküşünün düşmana "Türkistan yolunu açtığından"[254] ve Bolşeviklerin önüne geleni süpürürcesine ilerleyişinin Afganları İngiliz Hindistanı'na saldırmaya teşvik edeceğinden korkuyor ve şöyle devam ediyordu: "Başbakanımız bana dün son derece net bir şekilde Hint hava kuvvetleri unsurlarının azami etkinliğe kavuşturulması ve olası bir savaş ilanı halinde birkaç saat içinde Kabil de dahil olmak üzere Afganistan kentlerini ateş altına alabilecek vasıtaların hazır edilmesi talimatını verdi... Herhangi bir gecikmeye mahal vermeksizin, bombardıman uçakları da dahil olmak üzere en iyi hava araçlarımızı derhal devreye sokmamız gerekiyor."

Churchill İngiliz Hindistanı için kaygılanırken Rusların, Çinlilerin ve Amerikalıların kaygıları ise Japonya'nın Sibirya doğusundaki emellerinden kaynaklanıyordu. Japonlar bilhassa da Sahalin Adası ile yakından ilgileniyordu ve petrol yatakları ile doğal kaynaklarını araştırmak üzere buraya keşif ekipleri göndermişlerdi. İrkutsk'taki Amerikan başkonsolosunun raporuna göre "Bazı Japonlar bu adanın yakında kendilerine ait olacağı düşüncesini alenen dile getiriyordu."[255] Japonlar buranın haricinde Pasifik kıyılarındaki koy ve körfezler ile devasa Amur Nehri'nin haliciyle de alakadardı. Ordularının, Vladivostok da dahil olmak üzere, Primorski ve Amur vilayetlerini ele geçirerek ilerleyip Mançurya'yı işgal etmek istediğine dair de kuvvetli şüpheler mevcuttu. O günlerde 165. Amerikan Piyade Alayı'na komuta eden ve ileride Stratejik Hizmetler Bürosu'nu kuracak olup daha çok "Vahşi Bill" Donovan olarak tanınan Albay Bill Donovan'ın şunları söylediği naklediliyordu: "Kalmıkov ve Semenov'un birer Japon ajanından fazlası olmadıklarını herkes biliyor. Japonlar askerî bir yönetim kurmayı ve

Mançurya ile Sibirya bölgelerindeki ekonomik bariyerleri ortadan kaldırmayı düşlüyor."[256]

Japonlar ve Amerikalılar başlangıçta kuvvetlerinin mevcudunu yedi binin altında tutmak üzere anlaşmıştı ama buna rağmen Japon ordusu takviyeler almaya devam ediyordu. General Tanaka toplamda 145 bin askerin bölgeye sevk edildiğini kabul ediyor ama bunların çoğunun görevleri bitip evlerine dönen personeli değiştirmek üzere gönderildiğinin de altını çiziyordu. Bununla birlikte, *Yamato Shimbun* gazetesinde "Japonya'nın artık nüfusunu Mançurya ve Sibirya'ya[257] aktarmaktan başka çaresi yok"[258] ifadesinin yer aldığı rivayet ediliyordu ve bu nedenle kuvvetlerini geri çekmeleri söz konusu dahi olamazdı. Japonlar, Amerikalılar tarafından yapılan her iki ülke kuvvetlerinin de aynı anda bölgeyi terk etmesi teklifini de geri çevirdiler.

Ataman Semenov Çita'dan geçen trenlerin yolunu kesmeye devam ediyordu. Askerleri 24 Ekim günü İrkutsk'a götürülmek üzere 68 bin tüfek taşıyan bir treni durdurdu ve Semenov bunların 15 bin adedine kendi payı olarak el koymak istedi. Trene kılavuzluk eden Üsteğmen Ryan kendisine emredildiği gibi tüm tüfekleri sahiplerine teslim etmek konusunda ısrar edince Semenov'un Kazakları trenin etrafını sardılar. Bunun üzerine Albay Marrow, Semenov'a bir mesaj göndererek, "Üsteğmen Ryan trenini hemen serbest bırakın; aksi takdirde alayımla birlikte kuvvetlerinize derhal taarruz edeceğim,"[259] dedi. Semenov bunun bir blöf olmadığını biliyordu ve Ryan'ın trenini serbest bırakıp geçmesine müsaade etti.

Bu esnada Ataman Annenkov'un[260] sözüm ona Semireçensk Bağımsız Ordusu, yaptıkları yağmalara karşı başlatılan ayaklanmaları bastırmaya devam ediyordu. Ekim ayında Lepsink bölgesindeki on iki Rus köyünde patlak veren isyanları üç farklı teşebbüsle ancak bertaraf edebildiler. Çerkaskoye'yi ele geçirir geçirmez iki bin, Kolpakovka'da yedi yüz ve Podgornoye'de de iki yüz köylüyü katlettiler. Antonovka köyü yakılarak yerle bir edilirken küçük Karabulak kasabasında da tüm erkekler öldürüldü. Urzhar bölgesinden faaliyet gösteren ve Dağ Kartalları adıyla bilinen bir Yeşil grubu da Annenkov kuvvetleri tarafından tarumar edildi. Alışılageldik Annenkov yöntemlerine başvuruluyordu: "Bir gün bir Beyaz grubu, kırk evden müteşekkil bir yerleşim yeri olan Kırk Orşak'a baskın yaptı. Ahaliyi büyük bir yurtta topladılar ve

Amiral Kolçak ve sevgilisi, şair Anna Timieryova, İngiliz subayların arasında. Piposuyla Tümgeneral Knox, arkalarında ayakta.

kılıçtan geçirdiler." Buranın sakinlerinden hayatta kalan tek kişi, Beyazların bir şekilde gözünden kaçırdığı üç yaşında bir kız çocuğuydu.

Eylül ayında icra ettikleri başarılı fakat kısa ömürlü karşı taarruzun ardından Kolçak birlikleri bir kez daha Trans-Sibirya Demiryolu boyunca geri çekilmeye mecbur kalıyordu. General Knox, 30 Ekim günü ellinci yaşını kutlamak için akşam yemeği vaktinde treninde bir parti verdi. Yüksek Yönetici bu partiye, ileride "kader yolculuğumda seve seve yanımda olmayı kabul etmiş kadim bir dost"[261] diye bahsedeceği ve kendisinden çok daha genç olan yirmi altı yaşındaki sevgilisi şair ve ressam Anna Timieryova ile katıldı. O gün gelen ve Kızıl Ordu'nun çok kısa bir süre önce Petropavlovsk'u ele geçirerek İlmen Nehri'nin karşı kıyısında bir köprü başı tesis ettiğinin bildiren bir haberden ötürü Knox'un partisinde keyifler kaçıktı.

General Diteriks bir kez daha Yüksek Yönetici'ye Omsk'u terk edip Baykal Gölü'nün güney ucundaki İrkutsk'a çekilmesini önerdi. Bazı Kazak alaylarının mevcudu yüzün bile altına düşmüştü. Kolçak bu öneriyi reddetti ve öfkeyle, "Omsk'u kaybedersek her şeyi kaybederiz!"[262]

diye çıkıştı. 4 Kasım itibarıyla Kızılların İlmen Nehri karşı kıyısındaki köprübaşı sayısı ikiye çıktı. Düşmanın artık Omsk'a iki yüz kilometreden daha yakın olmasına rağmen, Kolçak başkent addettiği bu şehirden ayrılmayı kabul etmiyordu. Denikin ve Yudeniç'in başarılarından bahseden ve Sovyet hükümetinin "son günlerini yaşamakta"[263] olduğunu yazan bir önceki ayın gazete haberlerine güvenerek savaşın kaderinin değişebileceği fikrine sığınıyordu.

Başkonsolos Harris Çekler ve Amiral Kolçak arasındaki ilişkilerin daha da kötüleştiğini rapor ediyordu. Sibirya'daki Çek komutanlar ve askerleri, birliklerinin "keyfi ve hukuksuz bir şekilde hareket eden makamları desteklemek ve korumak adına, rızaları olmadığı halde"[264] Trans-Sibirya Demiryolu hattını savunmaya mecbur bırakılmasından ötürü İtilaf Devletleri yetkililerini protesto ediyordu. "Bölgesel Rus askerî makamları, Çekoslovak süngülerinin gölgesi altında tüm uygar dünyayı dehşete düşüren faaliyetlerde bulunuyordu. Köyler yakılıyor, barışçıl Rus insanları yüzer yüzer katlediliyor, demokratik görüşü benimseyenler siyasi sadakatsizlik suçlamasıyla yargılamaya gerek duyulmaksızın vurularak infaz ediliyordu." Çekler, bu tür suçlamalardan sorumlu tutulmak istemiyor ve evlerine dönmelerine müsaade edilmesini talep ediyordu.

Kolçak, Sosyalist Devrimcilerden kasıtla "Çek temsilcilerin uygulamada Bolşeviklerden hiçbir farkı olmayan bazı unsurlara alenen yakınlık gösterdiğini"[265] iddia ederek General Knox ve General Janin'e öfkeyle çıkıştı. Ona göre "Rus Ordusu'nun türlü talihsizliklerle boğuşarak büyük bir imtihan verdiği bu günlerde" Çek temsilcilerin bu yaptığı "tüm güçlerini kullanarak Hükümet'in otoritesine karşı çıkmak ve Rusya'nın ulusal ülküsünün itibarını sarsmaya çalışmaktan" başka bir şey değildi.

Kolçak Omsk'un asla teslim olmayacağını 5 Kasım günü bir kez daha yineledi. Otuz beş yaşın altındaki hiçbir erkeğin şehirden ayrılmasına müsaade edilmeyecekti. Şehirde panik baş gösteriyordu. Omsk'un güvenli bir liman olacağı düşüncesiyle bir şekilde kendilerini buraya atmayı başaran Beyaz mültecilerle birlikte şehrin nüfusu dört katına çıkarak çeyrek milyona ulaşmıştı. Fakat mülteciler burada emniyet yerine sefalet ve ıstırapla karşılaştılar, şehirde barınabilecekleri tek bir yer dahi mevcut değildi. Buz tutmuş çamurla kaplı sokaklarda yürümek neredeyse imkânsızdı ve yiyecek namına hiçbir şey yoktu: "Askerler ve

aileleri kapı kapı dolaşıp ekmek dileniyordu. Subayların karıları açlıkla baş edebilmek için fahişelik yapmak zorunda kaldılar. Parası olanlar ise servetlerini kafeteryalarda yapılan içkili alemlerde çarçur ediyordu. Anneler ve bebekleri kaldırımda donarak ölüyor, çocuklar ailelerinden ayrı düşüyor, öksüzler barınacak sıcak bir yuva ve yiyecek bir şeyler peşinde beyhude koşarken onar onar can veriyordu."[266] Nispeten varlıklı mülteciler dahi ellerindeki parayı Sibirya para birimine çevirmek istediklerinde âdeta meteliksiz kalıyorlardı. Beyaz rublesinin değeri, Harbin'deki Çin Doğu Demiryolu'nun artık bu parayı kabul etmeyeceğini açıklamasıyla birlikte tepetaklak gitmişti.

General Knox ve kurmayları, Beyazların "Halkın Kederli Günü"[267] yahut "Pişmanlık Günü" dedikleri Bolşevik ihtilalinin ikinci yıl dönümü olan 7 Kasım 1919 günü Vladivostok'a doğru yola çıktılar. Knox, bir kara mizah örneği olarak, bahtsız General Samsonov'un karargâhında görevli olduğu 1914 tarihli Tannenberg Muharebesi'nden bu yana ricat etmekte olduğuna dikkat çekti. Horrocks da birkaç gün sonra İngiliz demiryolu misyonu ile birlikte bölgeden ayrıldı. General Dutov'un Orenburg Kazak birliğinde görevli olan Yüzbaşı Hodges ve Üsteğmen Moss ise Omsk tren istasyonuna vaktinde varamadılar. Buradan at üstünde Çin sınırını geçip Sinkiang vilayetine varmaları tam üç ay sürdü. Diğer askerî misyonlar da Knox'tan iki gün sonra Omsk'u terk ettiler.[268]

General Janin ayrılmadan önce Kolçak'ı görmeye gitmişti. Onu şöyle tasvir ediyordu: "Cılız ve vahşi görünüyordu, sinirleri çok bozuktu. Bir noktada konuşmayı kesti, boynunu geriye doğru yatırdı, gözlerini kapatıp başını sağa sola çevirdikten sonra donup kaldı. Acaba morfin bağımlısı olduğuna dair dedikodular gerçek miydi? Durum ne olursa olsun günlerdir son derece kaygılı olduğu kesindi. Pazar günü içki masasında dört kadeh kırdığını duymuştum."[269]

8 Kasım günü öylesine sert bir soğuk vardı ki Omsk'un ortasından geçen İrtiş Nehri de dahil olmak üzere tüm akarsular buz tutmaya başladı. Bu durum bir süre sonra Kızıl ilerleyişinin önündeki tüm tabii engellerin kalkacağı anlamına geliyordu. Yüksek Yönetici'nin karargâhı iki gün sonra şöyle bir bildiri yayımladı: "Omsk'un tahliyesi makul bir plan dahilinde fevkalade bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Şehre halen huzur ve nizam hâkimdir. Amiral Kolçak'ın bitmez tükenmez takatinin ve çelik gibi sağlam iradesinin gerek halk gerekse ordu üzerindeki tesiri son derece müspettir. Amiral, Omsk şehrini sonuna kadar müdafaa

edeceğini kesin bir dille beyan etmiştir, muharebelere de bizzat iştirak edecektir."[270]

Kolçak'ın bakanları 10 Kasım günü Omsk'tan[271] ayrılıp yaklaşık 2.500 kilometre uzaktaki İrkutsk'a gittiler. İlerlemeye devam edebilmek için yolda karşılaştıkları ve birkaç aydır maaşları ödenmeyen memurlar ile demiryolu işçilerine rüşvet vermek durumunda kaldılar. Yüksek Yönetici söz verdiğinin aksine şehri sonuna kadar müdafaa edemeyecekti. İki gün sonra o da Kappel birliklerinin Kazan'da ele geçirdiği altın rezervlerini trenine yükletip yola çıktı. Şehirden ayrılmakta gösterdiği gecikme pahalıya patlayacak; kullanmakta olduğu Trans-Sibirya Demiryolu üzerindeki darboğaz ve Çeklerin onun yoluna taş koymak konusundaki azmi yakın bir zamanda esir düşmesine sebep olacaktı.

Çinlilerin ve işçilerin vaktinden önce teşebbüs ettikleri birkaç ayaklanma Kazaklar tarafından bastırıldı ama Kızıl Ordu ertesi gün neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmaksızın Omsk'a girdi. Kızıl *Stavka*'sı 5. Ordu'nun "otuz günde altı yüz kilometre kat etmiş"[272] olmasıyla övünüyordu. Kızıllar üç zırhlı tren, dört bin vagon, 38 bin esir, yüz top, yarım milyon top mermisi, bin makineli tüfek ve üstü başı perişan haldeki Beyaz birliklerine henüz sevk edilememiş olan 200 bin İngiliz üniforması ele geçirdiler.

Omsk'un düşüşünün ardından, sokaklardaki insanların sırtlarından kürklerinin alınması bir kenara bırakılırsa, bu defa görece az intikam ve yağma olayı gerçekleşiyordu. Komiserler mültecilerin ve diğer sivillerin doğuya göç etmesine seve seve izin veriyordu. Şehrin el değiştirdiğinden habersiz olan kıdemli bir demiryolu memuru ofisine girdiğinde tuhaf bir adamla karşılaştı. "Ardından yabancı kendisini komiser olarak tanıttı ve memurun omzundaki işaretleri görünce çok şaşırdı. Cebinden küçük bir çakı çıkarıp apoletlerini kesti, daha sonra da masanın üzerinde duran şapkadaki kokartı söktü. Memur ailesiyle birlikte Omsk'u terk etmek istediğini söyleyince de ona gerekli izin belgesini düzenledi."[273]

Şehrin yeni hâkimleri harp esirlerinin arasından genç olanları ayırıp onlara Kızıl Ordu'ya katılma fırsatı sundular. Yine bir Beyaz raporu şöyle diyordu: "Subayların yarısı bu teklifi geri çevirip esir olarak devam etmiş; fakat üç günlük esaretin ardından fikir değiştirip Bolşevik saflarına katılarak serbest bırakılmıştır. Elde ettiğimiz bilgilere göre silah altına alınan subaylar Kızıllar tarafından gerekli evrakların

düzenlenmesinin ardından Denikin Cephesi'ne gönderilmektedir."[274] Omsk'un kaybedilmesinin ardından Kolçak birliklerinde başlayan çözülme, Kızıl *Stavka*'sına düşmanın bıraktığı dökümtüleri takip etmek üzere yalnızca 5. Ordu'yu bırakıp kuvvetlerinin büyük kısmını Güney Cephesi'ne kaydırma[275] imkânı sağlamış oluyordu.

Omsk'un düşmesinin hemen ardından buraya mesafesi demiryoluyla 6.275 kilometre olan doğudaki Vladivostok'ta Kolçak'a karşı bir isyan patlak verdi. Bu şehir kural tanımazlığı ile bilinir, İtilaf Devletleri subaylarına "hava karardıktan sonra asla yalnız başlarına sokağa çıkmamaları ve yanlarında daima bir değnek ve altıpatlar taşımaları"[276] tavsiye edilirdi. Bunların en çok da genelevlerin bulunduğu ve "Kan Kovası" adıyla bilinen, her gece en az bir cinayetin işlendiği bölgeden uzak durmaları gerekiyordu.

Çek birlikleri görevden alınmış olan General Gajda'yı desteklemek üzere 16 Kasım pazar günü Kolçak rejiminin artık katlanılamaz hale geldiğini söyleyen bir bildiri yayımladılar. Derhal ülkelerine geri gönderilmelerini yahut "Sibirya'daki suç ve kanunsuzluklarla mücadele edebilmek için kendilerine gerekli yetki ve özgürlüğün"[277] tanınmasını talep ettiler. Bilhassa da korgeneral rütbesinin bizzat Kolçak tarafından sökülmesine öfkelenmiş olan Gajda bunu askerlik onuruna bir hakaret olarak görüyordu. Gajda ve bir grup sağ Sosyalist Devrimci ertesi sabah silahlı isyan çağrısı yaptılar; hareketin lideri İ.A. Yakuşev olacak, askerî kanadın başını da Gajda çekecekti. (Sol Sosyalist Devrimciler ve Menşevikler daha sonradan ısrarla Gajda'yı asla desteklemediklerini iddia edeceklerdi.) Öğleden sonra ana demiryolu hattı civarında yoğun bir ateş muharebesi başladı. Altı ölü ve yirmi yaralı ile sonuçlanan çatışmaların ardından Gajda destekçileri istasyonda ve manevra garında kontrolü sağladı. Japonlar buna ağır silahlarla donatılmış bir emniyet çemberi kurarak karşılık verdi ve General Rozonov'un topçuları istasyonu bombalamaya başladı. Amerikan ve İngiliz askerleri bu esnada tarafsızlıklarını koruyordu. İsyana katılmayan Çeklere bölgeden uzak durmaları, aksi takdirde onların da isyancı addedileceği söylendi. Kalkışma süratle bastırıldı. Çatışmalar esnasında hafif bir yara alan Gajda yakalandı ve Rusya'yı terk etmeye zorlandı; fakat bu olay yakında yaşanacaklara dair son derece açık bir uyarı olmuştu.

Vladivostok'a ayaklanmadan[278] hemen önce gelmiş olan Yüzbaşı William Barrett'e göre olaylarda hayatını kaybedenlerin toplam sayısı[279] binin biraz üzerindeydi. Bu sayı, isyanın yalnızca demiryolu istasyonu etrafında yaşananlarla sınırlı olduğu düşünüldüğünde fazla gibi görülebilirdi, lakin olayların başka bir boyutu daha vardı. Ataman Kalmıkov disiplini bozuk Kazaklarını İtilaf Devletlerinin aksi yöndeki emrine rağmen şehre göndermiş; ABD askerî kaynaklarına göre de bölgedeki Amerikan inzibat komutanı dört bin kişiden oluşan kalabalık ve çokuluslu bir kuvvet teşkil etmişti. "Binbaşı Johnson suçüstü yakalanan tüm hırsız ve katillerin yargılamaya gerek duyulmaksızın olay yerinde vurularak infaz edilmesini emretti. Bu önleyici tedbirler sayesinde hiçbir hırsızlık olayı yaşanmadı."[280] Yargısız infazların sayısı bilinmiyordu ama vurulanların Kazak oldukları neredeyse kesindi.

Bolşevikler Omsk'un ardından demiryolunu takiben doğuya doğru ilerlemeye devam ettiler. Ele geçirdikleri lokomotif ve vagonlardan istifadeyle günde ortalama yirmi beş kilometre mesafe kat edebiliyorlardı. Ricat etmekte olan Beyaz trenleri günde kırk kilometre yapabiliyordu, ta ki bir bariyer Novo-Nikolayevsk'te karmaşaya sebep olana kadar. Trans-Sibirya Demiryolu güzergâhı boyunca saldırılarda bulunan Kızıl partizanlar da işleri zora sokuyordu. Güya Beyaz olarak bilinen gruplar arasında bile kural tanımazlık hüküm sürmeye başladı. General Janin, Krasnoyarsk'ın yüz elli kilometre doğusunda bulunan Kansk'ta Krasilnikov komutasındaki Kazakların, "yağmaladıktan sonra götürüp pazarlarda sattıkları kadın kıyafetlerine varana kadar her şeyi talan ettiklerini, bunun sonucunda da esasen tek istekleri barış ve huzur olan köylülerin dahi çileden çıkarak Bolşevikleştiğini,"[281] öğrenmişti.

Beyaz Ruslar, Polonyalılar ve Çekler arasındaki gerginlik giderek tırmanıyordu. Polonyalı komutan Albay Czuma 29 Kasım günü Polonya askerî misyonunun başındaki isme bir mesaj gönderdi: "General Janin ve Çek kuvvetleri karargâhıyla görüşerek erzak ve revir trenlerimiz ile idari işlerde kullandığımız trenlerin Tayga'ya dahi ulaşmasına neden müsaade edilmediğini öğrenmenizi arz ediyorum. Muhtemel bir felakete engel olmak istiyorsak bu emri değiştirmeleri gerekiyor."[282]

Polonya Lejyonu, 1863 yılında Çarlık zulmüne karşı başlatılan büyük Varşova ayaklanmasının ardından Sibirya'ya sürgüne gönderilenlerin

soyundan gelen topluluklara mensup insanlardan müteşekkildi ve yalnızca Orenburg'da[283] bu zümreden 15 bin insan yaşıyordu. "Sibirya'daki Polonya Ordusu"na[284] komuta eden Geberal Wojciechowski, Vladivostok'taki askerlerinin ülkelerine dönebilmesi[285] için gerekli olan altmış bin tonluk ikmalin temin edilmesi için Paris'te bulunan Polonyalı delegelerden Yüksek Harp Konseyi ile görüşmelerini talep etti.

Novo-Nikolayevsk[286] demiryolunda sıkışan trenler, giderek yoğunlaşıp artık "canını seven kaçsın" vaziyetine gelmiş muharebenin ortasında öfkeli çatışmalara sebebiyet verdi. Beyaz Ruslar demiryolundaki kargaşadan, istasyonda kontrolü sağlamış olan Polonya 5. Tümeni[287] birliklerini sorumlu tutuyordu. Günde yirmi trenin kalkması gerekirken iddialara göre bu sayı altı ile sınırlı kalıyordu. Polonya askerî misyonu da Kızıl birlikleri yaklaşırken tüm bu kargaşa sonucunda işlemez hale gelen haberleşme sisteminden ötürü Kolçak hükümetini sorumlu tutuyordu. Demiryolu işçileri üzerinde Polonyalılara göre çok daha fazla etkisi olan Çekler ise kendilerine ve diğer birliklere öncelik vererek, buldukları her fırsatta Kolçak'tan intikam alırcasına ona ait altı trenini raylardan çıkarıyordu.[288]

14 Aralık günü Kızıllar sıkışan tren konvoyunun, deyim yerindeyse, kuyruğunu yakaladılar ve burada takılıp kalmış pek çok trenle birlikte Novo-Nikolayevsk şehrini de ele geçirdiler. Tifüs salgınıyla boğuşmakta olan şehir tahliye edilmemiş ve çok sayıda mülteci burada kapana kısılmıştı. Fakat bunun da beteri vardı. Krasnoyarsk'ta mahsur kalanların sayısı otuz bindi. Novo-Nikolayevsk'teki tüm atlara, arabalara ve kızaklara çoktan el konulmuştu. Artık kimsenin doğru düzgün saygı duymadığı General Saharov tarafından komuta edilen Kolçak birlikleri neredeyse hiç mukavemet göstermeksizin ricat ettiler. Bunun tek istisnası, peşlerine takılan 23 bin mültecinin hareketlerini kısıtlamalarına rağmen direnen Kappel kuvvetleriydi. General Diteriks, Janin'e giderek Amiral'den kendisini başkomutanlık makamına öneren bir mesaj aldığını bildirdi; Janin de ancak Kolçak'ın derhal ayrılıp Denikin ordusuna katılması koşuluyla Diteriks'in başkomutanlığını uygun bulacağını söyledi. Janin'in notlarına göre komuta yapısı "bütünüyle felç"[289] olmuştu. Kolçak kendisine yardım etmek isteyenlere dahi sadece bağırıp çağırarak lanet okuyordu.

Yüzbaşı Horrocks, "Topyekûn ricat dünyanın en üzücü ve umut kırıcı manzaralarından biriydi, hastalar ansızın karların üzerine düşüp

ölüveriyordu,"[290] diye yazıyordu. Hayvan vagonlarına tepiştirilmiş mültecilerin sefaleti karşısında dehşete kapılmıştı. Nispeten şanslı olanlar, kenarlarında ağaç banklar ile ortasında bir soba olan ve adına *tepluşka* denen ahşap vagonlarda seyahat edebiliyor; fakat otuz derecenin de altına düşen hava sıcaklığına rağmen çoğu vagonun herhangi bir ısıtma sistemi bulunmuyordu. Horrocks, "Beni en çok etkileyen şey ise pek çoğu rahatça arkalarına yaslanıp kendilerini bekleyen ümitsiz geleceği cesaretle karşılamaya hazır olan kadınlar oldu. Erkekler kendilerini salmış görünüyordu," diye devam ediyordu.

Amerikalı bir konsolosluk görevlisinin raporunda şu ifadeler yer alıyordu: "Çekler Polonyalılara, tıpkı Polonyalıların Ruslara davrandığı gibi davranıyor; tüm Çek birliklerinin tahliyesi tamamlanana kadar hiçbir trenin geçmesine müsaade etmiyorlar. Amiral Kolçak'ın treni de bu kapsamda Çekler tarafından Tayga ve Krasnoyarsk arasındaki diğer pek çok Rus treni gibi Krasnoyarsk'ta tutulmakta."[291]

Novo-Nikolayevsk'in ötesinde bulunan Tayga'da trenler üzerinden başlayan asıl çatışma 20 Aralık günü Çekler, Polonyalılar ve Ruslar arasında patlak verdi. Polonyalılar kendi askerlerinin tahliyesi tamamlanana kadar hiçbir Rus treninin ayrılmamasını istiyordu ama bunun imkânsızlığı ortadaydı. "22 Aralık 1919 sabahı kan kırmızı bir güneş Tayga'nın üzerine doğarken"[292], 5. Polonya Tümeni'nin bir bölümü 5. Kızıl Ordusu'nun 27. ve 30. Tüfek Tümenlerini durdurmak üzere demiryolu hattı boyunca geriye doğru yürümeye başladı. "Dojan *Ptiçki*'leri"nin[293] komutanı Yüzbaşı Dojan ile Yüzbaşı Werobej, Yaşkino istasyonunda General Kappel'in ordusuna mensup kalabalık bir unsurla bir araya geldi. Ertesi günün tamamı boyunca Kızıllara karşı savaştılar. Yalnızca Polonyalıların zayiatı yüz ölü ve yüzlerce yaralıydı ama bu sayede hayati bir manevra alanı kazandılar.

Ulus tabanlı düşmanlıkların yarattığı kaosun ortasında İngiliz subayların keyfi Vladivostok'tan aldıkları şu mesajla yerine geldi: "Eğer durum elveriyorsa tüm kontrolü ele almaktan çekinmeyiniz."[294] Bazı günler beş kilometreden daha az yol kat ettikleri dahi oluyordu. Janin, Çek komutandan Mariinsk ve Krasnoyarsk arasındaki neredeyse tüm demiryolu işçilerinin görev yerlerini terk ettiğini duymuştu. Kalan az sayıda işçi ise lokomotiflerin kazanını ıslatıp borularını dondurmak

gibi sabotaj faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Bogotol'da otuz kadar tren bu şekilde donmaya terk edilmişti ve rayların üzeri bir karış kalınlığında buzla kaplıydı. Kömür bulunamıyordu, zira maden işçilerinin maaşları üç aydır ödenmiyordu. Yüksek Yönetici altın rezervlerini kullanmayı reddediyor, bunu bir gurur meselesi sayıyordu. Janin'in duyduğuna göre Kolçak'ın çevresindeki subaylar kendilerini şuurlarını kaybedecek kadar içkiye vermişti.

Krasnoyarsk'taki treninde sıkışıp kalmış olan Kolçak, İtilaf Devletleri temsilcilerine bir mektup göndererek şikâyette bulunuyordu: "Çekler ordularımıza gönderilen tüm ikmal sevkiyatını tamamen durdurmuş ve yaralıların, hastaların, gönüllülerin ve subay ailelerinin cepheden tahliyesini engellemiştir. Bu durumun tam bir felakete sonuçlanacağı kesindir. Yüksek Yönetici ve başkomutan olarak ben de bazı tehdit ve hakaretlere maruz kalmaktayım. Kolçak."[295]

Doğuya doğru ilerlediğimizde ise durum biraz daha iyiydi. Kolçak'ın Bakanlar Konseyi'nin başkanına İrkutsk'ta iki haftalık tahıl stoku kaldığı rapor edilmişti. Mançurya'dan daha fazla tahıl temin edilse bile Çita'yı tutan Ataman Semenov'un bunları taşıyan trenlerin geçişine müsaade edeceğinin garantisi yoktu. Kömür tükenmişti; dolayısıyla ne su şebekesi ne de elektrik üretim istasyonları işler haldeydi. "Kömür kıtlığının temel sebebi yeteri kadar işçi bulunmamasıydı. İşçiler bölgeyi terk ediyor, yalnızca daha fazla yiyecek istihkakı ve hayata kalmak için gerekli malzemeler temin edilirse kalmaya ikna edilebiliyorlardı. Mahkûmlar Japon birliklerinin kontrolündeki Çeremkovo kömür madenlerinde çalışmaya gönderildi."[296] Musibetler furyası "İrkutsk vilayetinin kuzeyinde baş gösteren Bolşevik ayaklanmasının giderek büyümekte ve isyancıların çoktan Verkolensk'i ele geçirip ilerlemeye devam etmekte olduğu" haberiyle sürüyordu.

Krasnoyark'ta ayaklanan Sosyalist Devrimciler iki gün boyunca şehri kontrol altında tuttu; fakat daha sonra Kappel kuvvetleri kısa bir muharebenin ardından isyancıları şehirden atmayı başardı. Omsk'un düşüşünün ardından Bakanlar Konseyi başkanlığı görevine getirilen Viktor Pepelyayev, Verkolensk ayaklanmasının daha da yaygınlaştığını ve isyancıların İrkutsk'un yüz kilometre kadar yakınına geldiğini öğrendi. Böylece kömür madenleri de kaybedilmiş oluyordu: "Evvelsi gün Çeremkovo'da bir isyan gerçekleşti. Mahalli görevlilerin kontrolündeki dört yüz kişilik bir kuvvet de taraf değiştirip isyancılara katıldı.

Yüksek Yönetici'ye ve size ait trenlerinin geçişinin sekteye uğramaması maksadıyla Çek komutanlarla müzakere etmekteyim...İrkutsk'ta hava çok gergin."[297]

Pepelyayev'in son derece hatalı bir silah altına alma uygulaması benimsemiş olduğu düşünüldüğünde bu isyanın gerçekleşmemesi sürpriz olurdu. İnsanları orduda görev almaya çağırırken Rusluk gururu ve Sibirya milliyetçiliği duygularına hitap etmeye çalışmış, bu da ayrılıkçılığın her türüne karşı olan Kolçak subaylarını çileden çıkarmıştı. "Rus kadınları mı? Komiserlerin ve Kızıl Muhafızların şehvetlerine mi hizmet etmek istiyorsunuz? Bırakın da Sibirya'nın yeşil-beyaz sancağı herkesi ülkeyi perişanlığa, açlığa ve yok olmaya karşı koruyup savunmak gibi tek bir gaye altında birleştirsin."[298]

Komutanlar kendi birliklerinin trenlerine öncelik verilmesi için ateşli tartışmalara tutuşurken, aç ve soğuktan donmak üzere olan mültecilerin çoğu için koşullar artık ölümcül hale gelmişti. "Soğuktan, açlıktan ve hastalıktan hayatlarını kaybetmiş olanların cansız bedenleri, nispeten geniş istasyonlarda trenlerden onar onar veya yüzer yüzer, hatta bazen ağzına kadar dolu vagonlarla indiriliyordu. Örneğin Barabinsk İstasyonu'na altı yüz hasta ile yola çıkmış bir tren geldi ama içindekilerin yalnızca iki yüzü hayatta kalabilmişti. Trenlerin durduğu her noktada ölüler vagon çatılardan, kapılarından ve aralıklarından dışarı atılıyordu...Cansız bedenler istasyonlarda odun gibi istifleniyordu. Hayatta kalmayı başaranların ağzını bıçak açmıyordu. Tek düşündükleri ölmekten kurtulmak ve Bolşeviklerden uzağa, daha uzağa kaçabilmekti."[299]

31

Dönüm Noktası

Eylül-Kasım 1919

General Denikin'in Wrangel, Skhuro ve Mamontov gibi disiplinsiz astlarıyla başı dertteydi; asıl şaşırtıcı olan ise Kızılların da bu sorunu yaşıyor olmasıydı. 23 Ağustos günü Kızıl Ordu başkomutanı Kamenev acele kodlu ve gizli bir mesaj aldı. Tambov ve Kazan'ın tam ortasında yer alan Saransk'taki[300] Kızıl Don Kazaklarının açık sözlü komutanı sol Sosyalist Devrimci Filip Mironov'un çok kısa bir zaman önce hayli kalabalık bir grup topladığını söyleyen mesajda şu ifadeler de yer alıyordu: "Kazaklar kasabanın dışarıyla bağlantısını kesti ve yüz kadar komünisti rehin aldı. Durum çok ciddi. Mironov'un her an harekete geçebileceğini düşünüyoruz. Yüz kişilik demiryolu muhafızı grubu haricinde hiçbir silahlı unsurumuz yok."[301]

Mironov'u öfkelendirmiş olan tek şey Komünistlerin Don Kazaklarını acımasızca ortadan kaldırmaya çalışması değildi. Özellikle Denikin'e karşı savaşmak istiyordu ama yeni bir Don Kazağı süvari birliği toparlama çabaları Kazak karşıtlarınca baltalanıp duruyordu. Daha iki gün önce, Mironov'un emrindeki subaylardan biri olan 1. Don Süvari Tümeni komutanı, bir başka Kızıl süvari birliği komutanı olan Semyon Budyonni'ye bir mektup yazmıştı. Mektubunda Mironov'un "Don'dan komutan yardımcısı olarak Batı Cephesi'ne gönderilmesinin ve daha sonra Don'daki duruma el atmak üzere yeni süvari kolordusuyla birlikte tekrar bölgeye çağrılmasının"[302] ardından takındığı tavrı açıklamaya çalışıyordu. Mironov, Lenin ve Troçki'ye, "Sosyalist bir toplum yaratmanın tek yolu bizzat halkın faal olarak katılımının sağlanmasından geçer. Tek partili bir sistemden ziyade devrimi korumak için halkın temsilini sağlamak gerekmektedir," diye yazdığı için gözden düşmüştü. "Yoldaş Mironov size ve tüm komutanlara selam ve saygılarını iletmektedir. O yalnızca büyük bir stratejist ve birlik komutanı

değil, aynı zamanda önemli bir kanaat önderidir. Sizinle açık konuşmak istiyorum; onun gözünüzden düşmüş olmasının sebebi doğruyu sevmesi ve onun için mücadele etmesi, oportünizmden hoşlanmaması ve suç teşkil eden davranışlarıyla Don isyanına sebep olan Komünistlerden nefret etmesidir."

Aynı gün Mironov'un kendisi de 9. Ordu karargâhına bir mektup gönderdi: "Lütfen bu mesajımı Güney Cephesi'ne iletiniz, devrimin çökmekte ve yeni birlikler kurmaya yönelik teşebbüslerimin alenen baltalanmakta olduğunu göre göre daha fazla bu pasif görevde kalamam... Elimdeki mevcut kuvvetlerle Denikin'e ve burjuvaziye karşı savaşmak üzere harekete geçiyorum."[303]

Kamenev hiç vakit kaybetmeden aynı günün öğleden sonrasında İhtiyat Ordusu komutanına emrini gönderdi: "Mironov'un Kazak Kolordusu ile başlatacağı isyanı bastırmak üzere derhal enternasyonalistlerden kurulu bir birlik görevlendiriniz."[304] Görünüşe göre Kamenev bu görevde Rus olmayanların kullanılmasının daha güvenli olacağını düşünmüştü. Enternasyonalist birliğine Kızıl Ordu topçu subayı eğitim merkezinden sahra topları ve bunun gibi bazı makineli tüfek birlikleri de destek verecekti.

Stalin'in Devrimci Askerî Komite'deki destekçilerden biri olan Sergei Gusev, Güney Cephesi komutanı İvar Smilga'ya, "Mironov'u bir hain ve isyancı ilan ettim, ona karşı koymak üzere birlikler sevk ediyorum,"[305] deyip Mironov birliklerinin Moskova'ya yalnızca 310 kilometre mesafede bulunan Ryazhsk'a kadar ulaştığını da ekledikten sonra şöyle dedi: "Muhtemelen Tula'ya ilerliyorlar." Bu durum Mironov'un Mamontov ile bir araya girmek üzere bir tertibin içinde olabileceğine dair tüm endişeleri ortadan kaldırıyordu. "Mironov duygusal konuşmalar yapmakla meşgul. Ona teslim olması halinde canının bağışlanacağını ve hürriyetinin garanti edileceğini söyledim." Fakat Smilga hemen ertesi gün Mironov'u "Mamontov ve Denikin birlikleriyle iş birliği yapmaya"[306] teşebbüs etmekle suçladı: "Asi Mironov ölü ya da diri olarak Sovyet birliklerine karargâhına getirilecektir."

Mironov Smilga'ya şöyle yanıt verdi: "İlk ateşi açacak taraf yalnızca siz olabilirsiniz, yani ilk kanı da siz dökmüş olacaksınız."[307] Bunun üzerine Smilga Mironov birliklerine bir ikazda daha bulundu: "Mironov bir isyancıdır, ona karşı koymak üzere son derece güçlü birlikler sevk

edilmiştir. Bir kanun kaçağı gibi muamele görecektir... Sovyet otoritelerine karşı silah kullanmaya yeltenen herkes de yeryüzünden silinecektir."[308] Smilga, Mironov'un beş milyon rublenin yanı sıra köylüler için ayrılmış gıda maddelerini çaldığını da söylüyordu. Ardından, Denikin'e gönderilen bir mektubun ele geçirildiğini iddia etti. "9. Ordu'nun Kızıl Kartalları! Devrimci Askerî Komite hiçbir Kızıl askerin ve hiçbir Kızıl Kazağın bir haini ve soydaş katilini desteklemeyeceğinden emindir...Geri bölgede kardeş kanı dökülmekte. Bu eşi benzeri görülmemiş suçun faili ortadan kaldırılacaktır. Hain Mironov'a ölüm! Yaşasın Devrim! Yaşasın Sovyet iktidarı!"[309] Smilga, Kamenev'e Mironov'un beraberindeki beş yüz süvari ile birlikte ihtiyat ordusu saflarından bir gedik açarak buradan geçtiğini söylemek zorunda kaldı. Atlıları onlara yetişmeleri mümkün olmayan piyadelerle yakalamaya çalıştığını öne sürerek Goldberg'i suçluyordu. Bundan rahatsızlık duyan Goldberg ise Mironov'un unsurlarından birinin etrafını çevirip mağlup ettiğini iddia ediyor; fakat 4 Eylül günü Saratov Çekası'ndan[310] gelen bir rapor bu kuvvetlerin yalnızca beş yüz süvariden ibaret olmadığını, Mironov'un beraberindeki iki bin askerle birlikte Saratov ve Voronej arasından "Balaşov'u geçip gittiğini" söylüyordu.[311]

Troçki, zırhlı trenindeki seyyar matbaada afiş ve broşürler bastırarak 12 Eylül günü bunları yeni bir emir şeklinde 9. Ordu'ya gönderdi. "Mironov kanunlarımızı çiğnemiştir ve artık bir haindir. Bir şekilde kendisini gören her muteber vatandaşımız onu kuduz bir köpeği vurur gibi vurmalıdır."[312] Kamenev'in emriyle bu tuhaf isyan hareketini bastırmak için olağanüstü tedbirlere de başvuruluyordu. "Doğu Cephesi'ndeki 1. ve 4. Ordular ile Kazan'daki ihtiyat ordusu"[313] ve Samara müstahkem mevkiinden bazı birlikler Mironov ayaklanmasını bertaraf etmek üzere görevlendirildi. Fakat bunların desteğine ihtiyaç yoktu. Mironov kuvvetleri Budyonni'nin süvarilerine çattı ve çil yavrusu gibi dağıldı.

Mironov'un kendisi de 14 Eylül günü Budyonni'nin 4. Süvari Tümeni'ne esir düştü. "Mutlak bir sadakate sahip nezaretçiler ve bunların başında esirin muhafazasından bizzat sorumlu olacak bir komutan ile gece-gündüz bir an bile olsun gözler üzerinden ayrılmadan Saratov'daki Devrimci Askerî Mahkeme'ye getirilmesi"[314] emredildi. İzlediği siyasetten ötürü Mironov'dan zaten hoşlanmayan Budyonni, rakip bir süvari birliği komutanı olarak da ondan nefret ediyordu. Bu hikâyenin en ilginç yönlerinden biri de Mironov'un ele geçirilmesinden

dört gün sonra "onun intikamını almak üzere 810 Kuban Kazağı'nın Saratov'a geldiğini"[315] iddia eden Çeka raporuydu. Çeka bunların "partizan haydutlara benzediğini" söylüyordu ama bölgedeki tüm Kuban Kazakları ya Skhuro ya da Wrangel'e tabiydi. Bu rapor hain ilan edilen Mironov'un adını daha fazla lekelemeye yönelik bir teşebbüsten ibaret olsa gerekti.

Hikâyenin devamı ise çok daha garipti. 7 Ekim günü görülen ve Troçki'nin organize ettiği duruşma bir gösteriye dönüştü; o kadar ki insanların olan biteni seyretmek için bilet aldılar. Başsavcı koltuğunda oturan Smilga, duruşmadan hemen sonra yaptığı bir telefon görüşmesinde şunları aktarıyordu: "Mironov ve diğerleri idama mahkûm edildiler. Salondaki manzara bana büyük (Fransız) devrim mahkemelerini hatırlattı. Sanıklar son cümlelerinde bağırarak, 'Yaşasın Sovyet hükümeti ve Komünistler!' dediler."[316]

Üç gün sonra Troçki Smilga'ya "çok gizli" kodlu bir telgraf çekti. Evvela Merkezî Komite'nin Politbüro'sunun "Don Kazaklarına yönelik politikasını değiştirmeyi görüşeceğini"[317] söyleyen bu mesajda şu ifadeler yer alıyordu: "Don ve Kuban bölgelerine tam bir 'özerklik' tanıyacağız. Askerlerimiz Don'a yaklaşmayacak, Kazaklar da Denikin defterini kapatacaklar. Bununla alakalı olarak gerekli garantilerin alınması gerekiyor, Mironov ve beraberindekiler arabulucu olarak kullanılabilir... Öte yandan tedbiri elden bırakmamak gerekir, Mironov derhâl salıverilmeyecek, nazik ama dikkatli bir nezaret altında Moskova'ya gönderilecektir. Moskova'ya geldiğinde az önce bahsettiğim plana bağlı olan kaderine karar verebiliriz."

Kazakların müteakip birkaç ay boyunca Denikin'e verdikleri desteği azaltma kararı almasında Troçki'nin bu planının ne kadar etkisi olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte, Troçki'nin daha dün "kuduz bir köpek gibi" vurulmasını emrettiği Mironov'la alakalı olarak ertesi senenin ağustos ayında Doğu Cephesi'nin devrimci askerî komitesine çektiği telgrafta yer alan şu ifadeler çok daha çarpıcı bir politika değişiklidir: "Yoldaş Mironov'un 2. Süvari Ordusu komutanlığı için uygun bir aday olduğunu değerlendirmekteyim. İmza: Troçki, Devrimci Askerî Komite Başkanı."[318] Fakat bu hiçbir şeyin garantisi değildi. Mironov gibi özgür ruhlu bir adamın kendisini bekleyen acı sonla yüzleşmesi kaçınılmazdı.

Kızıl Ordu'nun İntikamı ve Denikin'in Ricatı
Ekim 1919
Kasım 1919
Ocak 1920
1. Süvari Kolordusu
Ekim 1919
30 Kasım 1919
Ocak 1920
Orel
Tambov
Kastornoe
Kursk
Voronezh
Balashov
Saratov
Chernigov
Kiev
Belgorod
Kamyshin
Kharkov
Dniepr
Poltava
Tsaritsyn
Ekaterinoslav
Don
Volga
Gulyai-Polye
Novocherkassk
Mariupol
Nikolaev
Melitopol
Berdyansk
Taganrog
Rostov
Astrakhan
Odessa
Kherson
Azak Denizi
Tikhoretskaya
Kerch
Karadeniz
Kuban
Armavir
Stavropol
Hazar Denizi
Novorossiisk
Ekaterinodar
Sevastopol
0 100 200 mil
0 100 200 300 km

Voronej'de bulunan General Skhuro, ekim ayının ilk haftasında Kızılların süvari birliklerini Beyazların tahmin ettiğinden çok daha hızlı bir şekilde geliştirmekte olduğunu fark etti. Budyonni komutasında, kuzeye doğru yüz kilometreden biraz daha uzak bir mesafede bulunan Gryazi'de kalabalık bir düşman kuvveti toplanıyordu. Güney Cephesi karargâhının Budyonni'ye verdiği emir açıktı: "Mamontov ve Skhuro Voronej'de birleştiler. Onları bulun ve yok edin."[319] Skhuro, General Wrangel'in en başından beri endişe ettiği gibi Denikin'in Güney Rusya Silahlı Kuvvetleri'nin gereğinden fazla yayılmış olduğunu hissediyordu. Başka pek çok kişi de bazı temel sorunların çoktandır farkındaydı.

İngiliz askerî misyonunun başındaki isim olan Tümgeneral Holman, temmuz ayında görevini devralır almaz Churchill'i uyarmıştı: "Eğer (Denikin) hürriyetine kavuşturulan bölgelerde yaşayan ve sayıları altmış milyona dayanan zavallı insanlara Bolşevik rejimi altında reva görülmüş olandan daha iyi yaşam koşulları sağlamayı başaramazsa, Bolşevikler cephede büyük bir karşı taarruz için kalabalık birlikler toparlamakta iken o geri bölgesinde isyanlar ve düşmanca faaliyetlerle uğraşmak zorunda kalacaktır."[320]

Polisin ve sivil makamların başına getirilen Çarcı subaylarla geri bölgede isyanların ve düşmanlıkların patlak vermesi zaten kaçınılmazdı. Ohrana'nın eski müdürü Konstantin Globaçev şu değerlendirmesinde haksız değildi: "Gönüllü Ordusu bir kasabaya girdiği zaman kilise çanları çalar ve insanlar süvarilerin üzengilerini öpmek üzere gözlerinde yaşlarla sokaklara dökülür; fakat iki hafta dahi geçmeden aynı insanlar Gönüllülerden de Bolşevikler kadar nefret etmeye başlardı. Subayların çoğu en az Kızıllar kadar gaddardı."[321]

Görüşleri Denikin ve "hükümeti"ne karşı aşırı sağcı bir eleştirinin ürünü olsa da Globaçev genel anlamda Beyaz davasına dair acımasız düşüncelerini de yumuşatmıyordu: "İnsanların karşılık beklemeksizin görevlerini yapması ve ülkelerine hizmet etmesi çok nadir yaşanan bir durum olmaya başladı. Çoğu yalnızca şahsi menfaatlerini düşünüyordu. Cephede de durum bundan farklı değildi. Bazı subaylar iç savaşı bir zenginleşme fırsatı addediyordu. Generallerin miri malı dolu vagonları bir yerlere gönderdiği olaylar vuku buluyordu. Hükümet bunlara engel olmak adına birtakım adımlar atmaya kalkınca inanılmaz bir mukavemetle karşılaştı. Cephede yaptıkları vurgunla zengin olur olmaz geri

bölgedeki Rostov'a veya Ekaterinodar'a gidiyor, burada bir güzel eğlenip paraları yiyorlardı."[322]

Beyaz kontrolünde olan bölgelerdeki altyapı sorunları ve asayişsizlik, General Holman'ın ikaz etmiş olduğu gibi bir süre sonra felakete dönüştü. Eski Duma başkanı General Rodziyanko, Mahno'dan gelebilecek tehdide ve buna karşı yapılan yetersiz hazırlıklara dair Denikin'e yazıp duruyordu. Ekaterinoslav kentinin valisi General Şçetinin'in "halkla herhangi bir şekilde temasa geçmekten çekinen ve sorumlu olduğu bölgedeki gerçek duruma ilişkin hükümeti bilgilendirmekten korkan eski kafa bir vali"[323] olduğu anlaşılmıştı. Kentte görevli subaylar "polislik görevlerinden tamamen bihaberdi ve feci sonuçlara sebebiyet veren bazı çok önemli hatalar yapmışlardı."

"Mahalli karşı istihbarat biriminin de yaşanan bu felakette payı büyüktü. Başlarında neredeyse ergen denilebilecek yaşta bir genç olan Esaul Şçerbakov vardı. Bu delikanlı, söylentilere göre daha önce Bolşevik komiserlerinden biriyle yakınlaşmış olan aktris Leskova ile hiç de gizleme gereği duymaksızın beraber yaşıyor, üzerinde Gönüllü Ordusu'nun forsunu taşıyan üstü açık arabasıyla onu şehirde gezdiriyordu. Bayan Leskova göz alıcı elbiseleri ve parıldayan mücevherleri ile bölge halkının dikkatini fazlasıyla çekiyordu. Kentteki her büyük restoranda, üzerinde 'Karşı İstihbarat Birimi Başkanı'nın Masasıdır' yazan bir masa ayrılmıştı ve Şçerbakov'un sevgilisine ısmarladığı son derece pahalı yemeklerin fiyatı on sekiz ila yirmi bin ruble arasında değişiyordu. Tutuklanan herkesin Devlet Bankası'nda yeteri kadar parası olduğu takdirde Bayan Leskova'nın yardımıyla hürriyetini geri kazanabileceğine dair söylentiler yayılıyordu."[324]

"General Revişin kentte Mahno kuvvetlerine karşı görev yapan birliklere komuta ediyordu. Ekaterinoslav'da silah altına alınmış askerlerden kurulu iki ihtiyat taburu vardı; bunlardan biri Mahno'nun üzerine gönderildi ve söylentilere göre subaylar kısa bir süre sonra Mahno tarafına geçen kendi askerlerince öldürüldü. Diğer tabur ise Ekaterinoslav'da kaldı ve (General) Korvin-Krukovkski bana hepsinin Mahno taraftarı olmasından ötürü onları silahlandırmaktan korktuğunu söyledi."[325]

Sivil idare, Beyaz Muhafızlar ve ordu arasındaki irtibatsızlık Mahno'nun onları gafil avlamasına imkân sağladı. 4 Ekim günü bir

grup Mahno militanı şehre giden demiryolu üzerinde bir istasyonu ele geçirdi. "Ağızlarından hayır çıkmayanlar Muhafızların mevzilerinde uyurken yakalandığını söylüyordu ama Muhafızlarla Mahno arasında bir anlaşma da söz konusu olabilirdi; zira yaşananlar akıl alır gibi değildi... İstasyonu geri almak adına hiçbir çaba gösterilmedi. Ara sıra bir zırhlı tren peyda oluyor, bir-iki atış yaptıktan sonra geri çekiliyor ve bu yüzden Mahno kuvvetlerinin espri malzemesi haline geliyordu... Ve Mahno'nun nihai hücuma hazırlanmakta olduğu tüm süre boyunca Ekaterinoslav'daki komutanlar kendi rütbe ve makamlarından endişe ediyor ve birbirlerinin kuyusunu kazıyorlardı."[326]

Vali ve komutanlar vatandaşlara tehlikede olmadıklarına dair güvence vermeye devam ediyordu. Fakat 12 Ekim günü Mahno kuvvetlerinin saman ve sebze taşıyan arabalar içinde şehre gizlice makineli tüfekler getirip destekçilerinin yardımıyla bunları Ekaterinoslav'ın Çegilevka semtinde sakladığına dair rivayetler yayılmaya başladı. 14 Ekim günü Rodziyanko şehrin önde gelenlerinin davetiyle bir toplantıya katıldı. "Lider kadrosu onları ne kadar sıkıştırmaya çalışırsak çalışalım sükûnetini korudu ve bizlerin panik yaydığına dair bazı alaycı ifadeler kullandı. Ben (Rodziyanko) kesin bir şekilde en yetkili komutanın kim olduğunu sorduğumda Şçetinin ve Korvin-Krukovski birbirlerini işaret edip durdular."[327]

Bundan iki saat sonra silah sesleri duyulmaya başladı ve "inanılmaz bir panik" baş gösterdi. "Vali, bir Muhafız birliğiyle (bunlar 150 kişilik makineli tüfekli bir gruptu) beraber atını evvela demiryolu istasyonuna oradan da Dinyeper üzerindeki köprüye sürdü."[328] Derhal şehrin tahliyesi emredildi ve yarım saat sonra Mahno kuvvetleri neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmaksızın Ekaterinoslav'a girdi. Rodziyanko da Dinyeper'den karşıya ricat etmekte olan bir topçu bataryasına katıldı.

Mahno kuvvetlerinin Ukrayna doğusunda ayak basmadığı yer yoktu. Kızıl Ordu *Stavka*'sına göre elli sahra topu ve iki yüz makineli tüfekle desteklenen toplamda 28 bin kadar piyade ve süvarisi vardı. Kalabalık birliklerinden biri ekim ayı başlarında Berdyansk'a el attı[329] ve Denikin'in Moskova'ya ilerleyişini desteklemek üzere İngilizler tarafından temin edilmiş olan altmış bin kadar top mermisinin bulunduğu bir cephaneliği yerle bir etti. Mahno, Ekaterinoslav'ı "ay boyunca"[330] işgal altında tutmanın yanı sıra Taganrog'a da saldırdı ve bu sayede hem Denikin'in ileri karargâhının hem de İngiliz askerî misyonunun

merkezinin elini kolunu bağladı. Bunun yanı sıra Azak Denizi kuzey kıyılarında yer alan Berdyansk ve Mariupol şehirlerini de ele geçirdi. Kızıl Ordu'nun daha sonradan ifade ettiği üzere Mahno, "Gönüllü Ordusu'nu birbirinden tamamen bağımsız iki parçaya ayırma konusunda çok faydalı olmuştu."[331]

Ekim ayının ortası, gereğinden fazla büyüyerek artık hem ivmesini hem de durum üstünlüğünü kaybetmiş olan Denikin kuvvetleri için bir "dönüm noktası" teşkil ediyordu. Orel ve Moskova arasında bulunan Tula, sahip olduğu silah fabrikalarıyla Beyazlar için başkentin ardından en önemli ikinci hedefti. Troçki de buradaki silah fabrikalarının kaybedilmesinin Moskova'nın düşmesinden bile büyük bir felaket olabileceğinden korkuyordu.

Komünistler Tula'yı klasik "kanın son damlasına kadar" anlayışıyla savunmaya hazırladılar. Yaşanan gıda kıtlığından ötürü fabrikalarda baş gösteren işçi isyanı gerekçesiyle örfi idare ilan edildi. Bu gelişme "Komiserlerden Gına Geldi!"[332] sloganlarına sebebiyet verdi. Proletaryanın desteğine güvenemeyeceklerinin tamamen farkında olan Lenin, bazı Çeka unsurlarıyla birlikte Cerjisnki'yi sahaya sürdü. Tıpkı *burzhui*'ler gibi köylülerden de binlerce kişi mevzi kazmak üzere çalışma birliklerince zorla işe koşuldu. Mamontov yaklaşırken Kızıl Ordu Tula'daki savunmasını Doğu Cephesi'nden 21. Tümen ile takviye etti.[333] Fakat kilit muharebeler halen asıl taarruz istikametinin en kuzeydeki noktası olan Orel'de gerçekleşiyordu. Kamenev, deyim yerindeyse, rejimin muhafız birliği olan Letonya Tüfek Tümeni ile Pavlov'un piyade ve Primakov'un süvari tugayını göreve çağırdı. Bu kuvvete bir de "Estonya" tümeni ile takviye edilecekti ama bunların ne kadarının hakikaten Estonyalı olduğu belli değildi. Bu karşı taarruz bir "çift taraflı kuşatma" olarak tasarlanıyordu; fakat asıl taarruz batı kanadında olacaktı.

Gönüllü Ordusu'nun General Kutepov komutasındaki 1. Kolordusu'na Kızıllar tarafından icra edilen hücum beklenmedik bir şekilde gerçekleşti. Kutepov, Kornilov Tümeni ile ilgili olarak şunları rapor ediyordu: "Yalnızca bugün Kızılların yedi farklı süngü hücumuna karşı koyduk. Çoğunluğu Letonyalı ve Çinli olmak üzere durmaksızın yeni düşman birlikleri hücuma katılıyor.[334] Mevcutlarının ne kadar olduğunu söylemek mümkün değil. Zayiat oranımız yüzde seksene

yaklaşıyor... Kornilov ve Drozdovski Tümenlerinin bazı alaylarının mevcudu iki yüze kadar düştü."[335] Kutepov kuvvetleri, Letonya Tüfek Tümeni'ne benzer miktarda zayiat verdirmelerine rağmen 20 Ekim gecesi geri çekilmek zorunda kaldı. Aleksandr Gubarev şöyle yazıyordu: "Orel sokakları boşaldı, yalnızca birkaç evin penceresinde endişeli ve korku dolu yüzler görülebiliyor. Birkaç gün önce bizleri coşkuyla karşılamış olanlar insanlar şimdi canlarının derdine düşmüş durumda. Şehir merkezini hızlıca geçip anayola çıkıyoruz."[336]

Tıpkı Skhuro gibi Kutepov ve diğerleri de ansızın burun buruna geldikleri düşman kuvvetlerinin mevcudunun kendilerine nazaran çok yüksek olması karşısında sarsılmıştı. İngiliz askerî misyonundan birbiri ardına gelen raporlar, savaşın kaderinin nasıl olup da değiştiğine bir türlü inanamayan Londra'daki Churchill'in keyfini kaçırıyordu. Churchill, General Holman'a verdiği yanıtta şöyle diyordu: "Eylül ve Ekim ayları boyunca Denikin orduları geniş bir cephede ilerleyerek Orel'i, Yeletz'i ve Voronej'i ele geçirmiş; Tula ve Moskova'yı tehdit eder hale gelmişti. Bolşeviklerin bu kadar takviye kuvveti vardı da neden doğru düzgün bir mukavemet göstermeksizin düşmanlarının ilerlemesine müsaade ettiler? Tüm bu süre zarfında karşı taarruz için mi hazırlandılar? Yahut elde mevcut tüm ihtiyat birliklerini son neferine kadar sahaya mı sürdüler? Sizce bu karşı taarruz uzun süre devam ettirilemeyecek beyhude bir gayretten mi ibarettir, yoksa düşmanın hakikaten de üstün olduğunun bir göstergesi midir?"[337]

Bu sorunun yanıtı, Kolçak ordularının dağılmasının ardından Kızılların Sibirya Cephesi'nden buraya birlik kaydırması ve Komünist rejimin cepheden firar eden askerler için genel bir af ilan etmiş olmasında saklıydı. Beyazların kaydettiği ilerlemenin ardından eski toprak sahiplerinin mülklerini geri alma ihtimalinden korkan köylüler, Kızıl Ordu'da görev almaya artık eskisi kadar gönülsüz değildi. Kızılların cephe hattındaki mevcutları Beyazların iki katına çıkmıştı; bunun sebebi de firar vakaları ve geri bölgeyi savunmak üzere çok fazla askerin görevlendirilmiş olmasıydı.

19 Ekim günü, Skhuro'nun da endişe ettiği gibi, Voronej'e ilerleme sırası Budyonni'nin 1. Süvari Kolordusu'na geldi. Denikin, Mahno'nun eşzamanlı olarak Taganrog'a saldırıp Ekaterinoslav'ı ele geçirmesinin hemen ardından, Skhuro'ya kolordusundaki Terek Kazak Tümeni'ni derhal devreye sokup geri bölgelerini tehdit eden bu durumu

ortadan kaldırmasını emretti. Skhuro, Denikin'e vereceği yanıtı Erast Çevdar'dan telsizle iletmesini istedi: "General Denikin'e: Bir vatandaş ve asker olarak sahip olduğum sorumluluklar, beni Budyonni'nin süvari kolordusuna karşı koyamayacağımı zatıalinize arz etmeye mecbur bırakıyor. Mevzubahis kolordu Gryazi dolaylarına odaklanmıştır ve yaklaşık 15 bin süvarileri vardır. Halihazırda birliklerimizin üzerine doğru ilerlemekteler. Benim elimde ise Kafkasya Tümeni'nden altı yüz kadar süvari mevcuttur ve bunların bazılarının atı yoktur. Mamontov'un kolordusundan geriye kalan 1.500 süvari ise hiç de güvenilir değildir, hepsi Don'a dönmek istemektedir. Kolordumdan geriye kalan elle tutulur tek birlik, her biri iyi atlara sahip yaklaşık 1.800 süvariden oluşan Terek Tümeni'dir. Fakat bu tümen de sizin emrinizle benden alınmaktadır. Halihazırda Taganrog'a gidip burada Mahno çetelerine karşı koymak üzere trene binmekteler. Tüm bunları göz önünde bulundurarak Voronej'in tahliyesini emrediyorum. İmza: Skhuro."[338]

Çevdar bu mesajı ilettikten sonra, "Bizi bekleyen tehlikeden ötürü o gece gözüme uyku girmedi. Ayrılmakta olduğumuzu duyan halkı korku sarmıştı,"[339] diye yazıyordu. Kalabalık sivil gruplar da bazı hayati eşyalarını toparlayıp kitleler halinde şehirden iltica etmeye başladılar. Yeteri kadar şanslı olanlar birliklerin hareketini gizlemek için kullanılan arabalarda yer bulabiliyordu. İltica eden işçiler ve köylüler Beyazlara lanet okuyordu: "Eğer bir şehri elinde tutamayacaksan orayı en başta hiç almayacaksın." Çevdar'ın da kabul ettiği gibi bu teşebbüs yetersiz birliklerle oynanan ve "akıl almaz bir trajediye" sebep olan bir kumar gibiydi. Budyonni'nin Kızıl süvarileri, yarısı boşaltılmış olan şehirde 24 Ekim itibarıyla kontrolü sağladı.

Eski Çarlık ordusunda bir topçu bataryası komutanı olan Mahonin, kendisini insanları zorla silah altına almakla görevli bir unsurun başında bulunca şaşıp kaldı ve şunları kaleme aldı: "Moskova'ya ilerlerken birliklerimizin personel bütünlemesini sağlamak maksadıyla kırk yaşına kadar olan tüm erkekleri silah altına almak üzere hiçbir adım atılmadı ve ancak geri çekilmeye mecbur kaldığımız zaman tahliye ettiğimiz köy ve kasabalardaki uygun erkeklerin tamamının toplanmasına dair bir emir gönderildi."[340] Geceleyin evleri bastılar ve erkekleri yataklarından kaldırdılar; kadınlar oğullarının ve kocalarının götürülmemesi için beyhude yalvarıyordu. "Zavallı adamlar ordu geri bölgelerine öylece, yarı çıplak vaziyette gönderildiler. Sonuç olarak, tıpkı beklenildiği

gibi bu adamların hiçbirinden fayda görülemedi ve pek çoğu ilk fırsatta ortadan kayboldu."

Kutepov'un hırpalanmış kolordusundan geriye kalanlar Kursk'a ricat ederken, Skhuro mevcudu son derece azalmış kolordusuyla Kızılların ileri harekâtını yaklaşık üç hafta boyunca durdurmayı bir şekilde başardı. 9. Ordu komutanı Lenin'e bir telgraf çekerek, Budyonni'nin eylül ayında süvari kolordusunu teşkil eden eski komutanı ve kendisinden nefret ettiği rakibi olan Boris Dumenko'nun "2 Kasım tarihinde Alekseevskaya *stanitsa*'sı yakınlarında gerçekleşen muharebelerde parlak bir zafer kaydettiğini"[341] bildiriyordu.

Aynı gün Denikin, durumu değerlendirmek üzere Don Ordusu Komutanı Sidorin ile Mai-Maevski'yi Harkov'da bir toplantıya davet etti.[342] Toplantı son derece kötü başladı, katılımcılar utanç verici bir şekilde harita aramaya koyuldu. Çok geçmeden anlaşıldı ki Mai-Maevski'nin karargâhı ne kendi kuvvetlerinin ne de düşmanın yerine dair herhangi bir fikre sahipti. Denikin küplere bindi. Hepi topu yedi yüz askerden müteşekkil olan son ihtiyat birliği de o sabah sahaya sürülmüştü. Denikin, Mahno'nun saldırısına karşı koymayı başaramayan "Ekaterinoslav valisi Sçetinin'den de büyük bir öfkeyle bahsedince,"[343] Mai-Maevski onu çoktan görevden aldığını söyledi.

Başka bir kriz ise bundan çok daha ciddiydi. Kuban'da bazı grupların ayrılıkçı temayüller göstermesine git gide daha da öfkelenen Denikin, Kuban Radası'nın Gürcülerin kışkırtmasıyla Kafkasya'da Gönüllü Ordusu'na saldırmakta olan Çeçen ve İnguşlarla bir dostluk anlaşması imzaladığını duyunca hepten deliye döndü. Harkov'daki toplantıdan beş gün sonra, bu anlaşmaya imza atanların tutuklanmalarını ve vatan ihanet suçuyla divanıharbe gönderilmelerini emretti. Wrangel bu gelişmenin ordusundaki Kuban Kazaklarının çoğunun üzerinde yaratabileceği etkiden endişe ediyordu. Denikin'in ısrarıyla örfi idare ilan edildi. 1. Kuban Seferi'ndeki Buz Yürüyüşü'nden bu yana Gönüllü Ordusu'nun sadık bir dostu olan General Pokrovski askerlerine Rada'yı kuşatmalarını emretti. Dostluk anlaşmasını imzalayan heyetin başındaki isim olan A. İ. Kalabuhov, divanıharpte yargılanmasının ertesi günü Ekaterinodar'da bir lamba direğine asılarak idam edildi. Cesedi, üzerinde onun hain olduğunu yazan bir levhayla birlikte öylece bırakıldı. Heyetin

diğer mensupları ise Kuban'dan sürüldü. Denikin'in bu olayda takındığı ve bu defa Wrangel'i geride bırakan sert tavır, bir yandan durumun tekrar ve hızlıca kontrol altına alınmasını sağlarken öte yandan Kuban Kazaklarının savaşçı ruhlarına büyük bir darbe indirmiş oluyordu.

Kennedy 7 Kasım günü şöyle yazıyordu: "Bu defa haberler daha iyi. Kornilovski Alayı Kızılların süvari saldırısını bertaraf edip düşmandan bir miktar at ele geçirdi, keyifleri yerinde."[344] Bu birliğe zırhlı bir trenle getirilen birkaç yeni tabur da destek vermişti. Kış iyiden iyiye kendini belli etmeye başlıyordu. "Dondurucu bir soğuk var," diye devam ediyordu Kennedy, "Yağan kar pudra gibi ve gün ışığında parıldıyor."

Kornilovski'nin kaydettiği başarı fazla uzun ömürlü olmadı. Budyonni'nin Kızıl Süvarileri 15 Kasım günü bir kar fırtınası altında Voronej ve Kursk arasındaki Kastornoe'de bulunan küçük ama önemli bir demiryolu kavşağını ele geçirmek üzere hücuma kalktı. Bu hamle Don Ordusu ile Gönüllü Ordusu'nun irtibatını kesti ve iki gün sonra Kursk düştü. Mağlubiyetin verdiği acı, zulmün şiddetini daha da artırdı. Çavuş Berry Belgorod'da şahit olduklarını daha sonradan İngiliz askerî misyonuna şöyle rapor edecekti: "Bolşevik yanlısı olmakla suçlanan kadınlar ve erkekler kasaba meydanında asıldılar. Fakat boyunlarına urgan geçirilip sallandırılmadılar, vücutları iplerle gerilirken sarhoş Kazakların kılıç darbeleriyle henüz canlıyken kol ve bacakları koparıldı."[345] Kiev'de ise oldukça aşırı bir muhafazakâr sayılabilecek Vasili Şulgin bile Gönüllü Ordusu subaylarının davranışları karşısında afallamıştı: "Evlerden birinde bir 'komiseri' kollarından tavana astılar, sonra da altına bir ateş yakıp adamı yavaş yavaş kızarttılar. Zavallı adamın etrafındaki 'monarşi yanlısı' sarhoş çete 'Tanrı Çar'ı Korusun!' diye bağırıyordu."[346]

Harkov, ele geçirilme tehdidi ile karşı karşıya kalan en büyük ikinci şehir oldu. Şehrin en büyük tren garı paniğin esir aldığı kalabalıklarla dolup taşıyordu. Kızıl birliklerinin eline düşmeleri halinde kendilerini bekleyen sonun tamamen farkında olan bazı yaralı Gönüllü Ordusu subayları, kendilerine trende bir yer bulabilme umuduyla hastaneden gara kadar basbayağı emekleyerek gelmişlerdi.

Güneydeki büyük şehirlerin terk edilmesi, tıpkı aynı yılın başlarında Ekaterinburg'da iki bin Yahudi'nin katledilmesi hadisesinde olduğu gibi Beyazların içindeki şeytanı ortaya çıkardı. Fakat bu suçun tek faili

Beyazlar değildi. Tahminlere göre iç savaş süresince Ukrayna'da yaklaşık 1.300 antisemitist pogrom gerçekleşmiş ve iki taraf toplamda elli ila altmış bin Yahudi'yi öldürmüştü.[347] Belarus'ta da pogromlar görülmüştü[348] ama bunlar vahşet bakımından Ukrayna'nın yanına bile yaklaşamazdı. 1920 tarihli bir Sovyet raporuna[349] göre ülke genelinde 150 bin kadar Yahudi hayatını kaybetmiş, bir o kadarı da ciddi şekilde yaralanmıştı.

Petliura'nın Ukrayna milliyetçileri bu konuda başı çekiyordu. Konstantin Paustovski 1919 yılında Kiev'e dair şunları kaleme alıyordu: "Korkunç *Gajdamak* pogromlarının ardından bir süreliğine sükûnet hâkim oldu ve Denikin kontrolü ele aldıktan sonra da böyle devam etti. Başlangıçta Yahudilere dokunmadılar. Bununla birlikte, sık sık ama yalnızca işlek caddelerden uzaklarda bulunan bazı yerlerde madde kullanmaktan gözü dönmüş bir grup *junker* atlarını şahlandırarak şöyle bir şarkı söylüyordu:

> 'Kara Hussarlar!
> Rusyamızı kurtaralım, Yahudileri alaşağı edelim.
> Zira onların hepsi komiserdir.'

Fakat Sovyet kuvvetlerinin Orel'i ele geçirip güneye ilerlemesiyle birlikte Beyazların haletiruhiyesi de değişti. Ukrayna'nın köylerinde ve küçük kasabalarında pogromlar baş gösterdi."[350] Kazaklar kendi memleketlerinden başka bir yerdeyken genellikle düşman topraklarındaymış ve kendilerine her şey mubahmış gibi davranıyorlardı.

Churchill, antisemitist pogromların Batı'dakini kamuoyu üzerinde yarattığı etkinin tamamen farkındaydı ve durumu General Holman'a çoktan iletmişti: "General Denikin hürriyete kavuşturulmuş bölgelerde yapılan Yahudi katliamlarına var gücüyle engel olmakla yetinmemeli, aynı zamanda Yahudi düşmanlığına karşı olduğunu belirtilen bir duyuru da yayımlamalıdır. Gönüllü Ordusu'na nazaran Petliura birlikleri arasında antisemitizmin daha yaygın olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu iki kuvvetin kullanım şekillerinde de ciddi farklar olması gerekmektedir. Yahudi camiası İngiltere'de çok güçlüdür ve Denikin'in orduları ilerlerken Yahudileri koruyup gözetmekte olduğu mesajı verilebilirse benim buradaki işlerim de kolaylaşacaktır."[351]

Churchill daha sonra doğrudan Denikin'e yazdı: "Gösterdiğiniz çabanın ve antisemitist bakış açısına engel olmanın ne kadar zor

olduğunun farkındayım. Fakat daima iyiliğinizi isteyen biri olarak size de rica ediyorum; lütfen bu çabalarınızı iki misline çıkarın ve bu sayede Gönüllü Ordusu'nun onuru için verdiğim mücadelede beni avantajlı bir konuma getirin."[352] Bunun üzerine Denikin pogromları yasaklayan bir dizi emir yayımladı; fakat en başarılı generallerinden bazıları bunlara uymamakla kalmayıp bir de pogromları teşvik edince onun da yapabileceği bir şey kalmıyordu. Churchill, Kiev Valisi General Dragomirov'un "katı bir askerî disipline sahip ve sivil idareye uygun olmayan bir yönetici"[353] olduğunu nihayet fark etmiş olsa gerekti; fakat Kiev'de başlayıp tam altı gün sürmüş olan en şiddetli antisemitist pogromlardan birine Dragomirov'un bizzat müsaade ettiğini muhtemelen bilmiyordu.

Times gazetesinin Rusya güneyindeki temsilcisi olan Yeni Zelandalı olağanüstü dilbilimci Dr. Harold Williams, Dışişleri Bakanlığı'na ve Churchill'e şöyle yazıyordu: "Rusya genelinde Yahudilere reva görülen zulmü hayal dahi edemezsiniz. Bolşevizm buradaki herkesin nazarında Yahudilikle özdeşleştiriliyor."[354] Williams, Gönüllü Ordusu subaylarının Yahudileri hiç sevmemelerine rağmen pogromu onların başlatmadığını da fark etmişti. "Kazaklar çok acımasızlar ve onlara engel olmak hiç kolay değil. En büyük yağmacılar da onlar, Yahudilerden en çok nefret edenler de..." Bu durum bilhassa da Grigoriev gibi Ukraynalı atamanlar için hakikaten böyleydi; fakat aralarında epey Yahudi bulunan Mahno kuvvetleri hakkında da tartışmalı iddialar mevcuttu. Budyonni'nin süvarileri de pogromlardan sorumluydu. Williams düşüncelerini şöyle noktalıyordu: "Halkın genel hissiyatını kavrayabilirseniz anlaşılması o kadar zor olmamakla birlikte yine de tuhaf olan şey ise Kızılların da fırsat bulduklarında pogroma başvurmaları. Gomel'de Yahudilerin yarısını katlettiler. (Gerçek oran muhtemelen onda bir civarındaydı, zira herkes gibi Yahudiler de rakamları ziyadesiyle abartıyordu.) Birliklerini taşıyan trenlerin üzerine tebeşirle 'Yahudileri Yenin ve Rusya'yı Kurtarın' yazıyorlar."

32

Güney'deki Ricat

Kasım-Aralık 1919

Kasım ayının son gününde Taganrog'daki İngiliz askerî misyonunda tuhaf bir diplomatik tören gerçekleşti. Yüzbaşı Kennedy bu toplantıya dair günlüğüne bazı notlar düşmüştü. General Skhuro, "Birisiyle konuşurken göz bebeklerini döndürmek ve gözlerini kırpıştırmak gibi ilginç bir alışkanlığı olan"[355] General Holman tarafından Bath Nişanı ile taltif edilmişti. "Skhuro, ödülü kabul etmesinin ardından çektiği nutukta Bolşevikleri yok edip 'onların kokan cesetleri üzerine yeni bir Rusya inşa edeceğine' ant içti. Ardından ayağa kalkıp, 'Duyuyorum ki Sosyalistlerin İngiltere'de bazı köpekleri varmış; olur da ayaklanmaya kalkarlarsa sırf İngilizler Kazakların nelere kadir olduklarını görsünler diye kolordumu İngiltere'ye kadar götürmek niyetindeyim,' dedi."[356]

Holman'ın kendini Beyaz generallere iltifat etme mecburiyetinde hissettiği kesindi; zira generaller Lloyd George'un Mansion House'da[357] yaptığı konuşmayı duymuşlardı ve ihanete uğradıklarını düşünüyorlardı. Artık askerî malzeme sevkiyatı yapılmayacak ve Rusya'daki görev sonlandırılacaktı. Bu beyanatı duyan herkes Beyaz davasının artık sona erdiği çıkarımı yapıyordu. İnsanların ellerindeki nakdi sterlin, dolar veya frankla takas etmeye başlamasından ötürü Denikin rublesi hızla değer kaybetmeye başladı. Churchill, Beyazların hiç değilse Kızıllarla bir anlaşmaya varıp Denikin'in halihazırda kontrol altında tuttuğu yerlerde kalmasını temin edip edemeyeceğini merak ediyordu ama Beyaz ordularının, deyim yerindeyse, ümüğünü sıkmış olan Lenin ve Troçki'nin ellerini gevşetmeye hiç niyetleri yoktu. Churchill, cepheyi terk edip eve dönen Kazakların da etkisiyle morallerin ne kadar bozulduğunu kavrayamıyordu.

Çevdar şöyle yazıyordu: "Hezimet durumunda herkes birbirini suçlar; Kazaklar Gönüllüleri, bizim askerlerimiz Kazakları suçluyordu."[358] Wrangel ise yanlış giden her şeyin sorumluluğunu bir kez

daha kuvvetlerini yeniden toparlamaya çalışan Denikin'e yüklemeye çalışıyordu. Denikin, alkol bağımlılığından ötürü artık komuta etme kabiliyeti dahi kalmayan Mai-Maevski'yi Taganrog'a çağırdı ve onu dostça karşıladı. "Bu zor bir karar... Biraz dinlenecek ve tekrar iş başına döneceksin,"[359] dedi. Mai-Maevski ne zamandır yerleşmek istediği Sivastopol'a gitmesine müsaade edilmesini istedi; burada da içmeye devam edecek ama bir yandan da bol bol Dickens romanı okuyacaktı.

Mai-Maevski'nin ayrılmasıyla Gönüllü Ordusu'ndan geriye kalan kuvvetlerin başına Kutepov geçecek ve Wrangel'e bağlı olacak, Wrangel aynı zamanda tüm süvari unsurlarının da komutasını ele alacaktı. Fakat Beyaz savaş muhabiri Grigori Rakovski şöyle yazıyordu: "Sonradan anlaşıldı ki Wrangel ileri Kuban birliklerine yeniden teşkilatlanacaklarını çoktan bildirmişti. Yorulmuş, hayal kırıklığına uğramış ve bolca yağma malı yüklenmiş Kuban Kazaklarının üzerinde Wrangel'in emirlerinin etkisi büyük oldu. Derhal cepheyi terk etmeye başladılar... Kimileri, 'Kuban'a dönüyoruz, emirler böyle,' derken diğer bazıları, 'geri bölgedeki korkak sıçanları cepheye doğru kovalayacaklarını,' iddia ediyordu. Elbette, 'Yeteri kadar savaştık, bırakalım da bundan sonra *burzhui*'ler savaşsın,' diyenler de yok değildi."[360]

Wrangel'in aldığı terfi başarı getirmedi. Akla gelebilecek her türlü zorluğu çıkardı ve iki general bir kez daha strateji üzerinden birbirlerine düştüler. Denikin savunmanın temelini doğuda Çaritsin'e batıda da Kiev'e dayandırmak istiyordu ama ertesi hafta düşman tarafından geri püskürtüldüler. Wrangel ise Denikin'in halen Kazaklarla ittifakın hayati bir önem arz ettiğine inandığı Kafkasya içlerine çekilmek istemiyordu. Onun cezbeden asıl bölge Kırım'dı; zira burayı savunmak ve bu esnadan kuvvetleri yeniden canlandırmak çok daha kolaydı. Bu durum, General Sidorin ve Don Ordusu'nun Wrangel'in kendilerine ihanet edebileceğinden şüphelenmelerine sebebiyet verdi. Bununla birlikte Wrangel de Kazakların siyasi açıdan güvenilmez olduğunu düşünüyor, onların "sol" cenaha iltihak edebileceğinden dahi şüpheleniyordu.

Sidorin 9 Aralık günü Denikin'le görüşmeye gidip ondan tüm orduların bir arada tutulmasını ve bu sayede Don'un tekrar fethedilerek savunulmasını rica etti. Sidorin'e göre Denikin'in yanıtı şöyle oldu: "Bu mecburiyetin ben de farkındayım ve mevcut duruma ilişkin görüşlerinize katılıyorum. O kadar endişeliyim ki personele Wrangel'in verdiği her yeni emir hakkında beni bilgilendirmelerini emrettim, böylece onu

bizzat kontrol altında tutabileceğim."[361] Denikin, Sidorin'e Wrangel'le bir toplantı ayarlayıp birbirlerine karşı konumlarına dair soru işaretlerini gidermelerini önerdi.

İki gün sonra her iki ordu komutanının trenleri Yasinovataya'ya gelip aynı hizada durdu. Sidorin'in toplantı vagonuna giren Wrangel'in ilk sözleri şöyleydi: "Pekâlâ Vladimir İlyiç, kabul edelim ki artık davamız suya düştü. Bundan sonra geleceğe odaklanmalıyız."[362] Sidorin ona katılmadı ama Wrangel ısrarcıydı: "Bana kalırsa daha fazla direnmenin hiçbir anlamı yok."

Wrangel daha sonra Gönüllü Ordusu'nun vaziyetinden söz etmeye başladı. Ona göre cephede hakikaten çarpışanların sayısı üç ila dört bin kadardı; askerlerin çoğu geri bölgede sinsi sinsi dolaşıyordu ve "dibine kadar yolsuzluğa batmıştı. Bazı alayların çeşitli eşyalarla dolu iki yüz kadar yük vagonuna sahip olması zaten her şeyi ortaya koyuyordu. Subayların ve hatta üst düzey komutanların çoğunluğu da dahil olmak üzere birlikler faal bir şekilde vurgunculuk yapıyordu."[363] Wrangel'e göre bu tür kabahatlerde başı çeken Mai-Maevski'nin divanıharbe sevk edilmesi gerekiyordu. Sidorin, Don Ordusu'nun statüsünün Gönüllü Ordusu'ndan tamamen farklı olduğu konusunda ısrarcıydı. Don Cephesi'nde halen toplam sayıları kırk bini bulan süvari ile piyade ve bunların yanı sıra 15 bin kadar iyi eğitimli takviye kuvvet bulunuyordu. Wrangel birdenbire konuyu değiştirip Denikin'in istifa etmesi gerektiğini söyledi. Artık her şeyin bittiğini düşünen Wrangel, bir yandan da başkomutan olarak Denikin'in yerini almak istemesiyle tuhaf bir çelişki ortaya koymuş oluyordu.

Buzların eridiği mevsimin ardından aralık ayı ortalarında hava tekrar dona çekmeye başladı. Kennedy, "Bıyıklarımız donuyor, atların terleri bedenleri üzerinde ince bir buz tabakası oluşturuyor,"[364] diye aktarıyordu. Lloyd George tarafından İngilizlerin bölgeden çekileceği beyan edilmiş olsa da askerî misyona her gün daha fazla subay katılmaya devam ediyordu. Kraliyet İstihkâmcıları'ndan Yüzbaşı Lever, kendisine emredildiği şekilde altıpatları, tüfeği ve yüz elli adet fişeğiyle birlikte Taganrog'a gidiyordu. Rostov'da karşılaştığı bir İngiliz binbaşısı ona, insanlar Harkov'dan ayrılan son trenin vagonlarının tepesine çıkarak veya sağına-soluna tutunarak kurtulmaya çalışırken içeride "irice bir

çakıyla bir sığır eti konservesini açmaya çalışmanın"[365] nasıl bir şey olduğundan bahsetti. Bu şekilde şehirden iltica etmeye çalışanların bazıları donarak ölmüş ve rayların etrafına savrulup yuvarlanarak birer kar topuna dönüşmüştü.

Lever, Taganrog'a vardığında buranın da o ana kadar bir şekilde hayatta kalmayı başarmış mültecilerle dolu olduğunu gördü: "Sokak araları, caddeler, bekleme odaları, restoranlar ve verandalar kadın, erkek veya çocuk farkı gözetmeksizin hep birlikte yerlere uzanmış uyuyan veya dinlenen insanlardan geçilmiyordu."[366] Adına "çan" da denen Denikin rublesinin değeri son on günde bir kez daha yarıya inmişti, yani bir pound ile 2.500 Denikin rublesi alınabiliyordu.[367]

Skhuro ve Mamontov'un süvarilerinden geriye kalan kuvvetler, halen kendilerini takip eden Budyonni birliklerinden kurtulmak maksadıyla "büyük zikzaklar" çizerek Voronej'den ricat ediyordu. Hava sıcaklığı eksi yirmi ve hatta daha düşük derecelere kadar iniyordu. Durdukları zaman harmaniyelerine sarılıp karın üzerinde uyumak zorunda kalıyorlardı. Gerek atlar gerekse askerler yorgunluktan ve açlıktan ötürü bitip tükenmiş vaziyetteydi. Muhabere subayı Erast Çevdar, ekipmanı ve kendisine refakat eden üç Kazak'la birlikte grubun ortalarında yer alıyordu: "Yol boyunca kurt ve yabani tavşan gibi hayvanlarla karşılaştık, dondurucu soğuktan dolayı korku duyguları yok olmuş gibiydi. Bir defasında yolun ortasına oturmuş, kılını dahi kıpırdatmayan bir dağsıçanı gördüğümü hatırlıyorum. Süvarilerin atları bu hayvanı ezmemiş, kendi kendilerine etrafından geçip gitmişti."

Adına *balka* denen ve steplerde görülen doğal bir geçidin yanından geçerken Çevdar'ın refakatçilerinden birisi, "Yüzbaşım, solunuzdan yukarı doğru bakın," diye mırıldandı. Çevdar kalabalık bir atlı grubunun da kendileri gibi güneye ilerlediğini gördü: "Bunların Budyonni'nin süvarileri olduğunu tahmin etmek zor değildi. Kesinlikle bizi görmüş; fakat muhtemelen dost birliklerinden biri olduğumuzu düşünmüşlerdi. Biz de süvari harmaniyesi giyiyorduk ve Kızıllar ile Beyazları yakından görmeden ayırt etmek imkânsızdı."

Skhuro hastalığı gerekçesiyle orada olmadığından birliklere Mamontov komuta ediyordu. Karanlık bastırıyordu ve Mamontov etrafları neredeyse tamamen çevrilmişken muhtemel hareket tarzlarını

mütalaa etmek üzere tüm subayları toplantıya çağırdı. Kuşatmayı yarmaya teşebbüs etmeleri halinde düşmanın topçu atışlarıyla büyük bir zayiat verme ihtimallerine rağmen, toplantıda hazır bulunan herkes teslim olma fikrine karşı çıkıyordu. "Görkemli bıyıklarını kıvırarak subayların fikirlerini dinleyen"[368] Mamontov bir süre sonra kararını verdi. Herhangi bir yola tabi olmadan araziden ilerleyerek kuşatmayı yaracaklardı. Süvariler tek bir kol teşkil edip atlarla çekilen topları ve telsiz istasyonunu ortalarına alacak; sigara içilmeyecek, konuşulmayacak ve bölgeyi iyi bilen iki ihtiyar Kazak'ın kılavuzluğunda intikal edilecekti.

Ay ışığı yollarını aydınlatıyor, atların toynakları altında ezilen kar çatır çutur ediyordu. Bir köye yaklaştılar ve dondurucu soğukta evlerin bacalarından tüten dumanı gördüler. Kolbaşı köye girerken düşman tarafından tespit edildiklerini fark ettiler. Dört bir yana top mermileri düşmeye başladı. Duvarları kireçle boyanmış evlerin sazdan damları alev aldı ve ahali panikle kendini dışarı attı. Yerdeki karların üzerinde hem atların hem de askerlerin kanı vardı. Üzerinde binicisi olmayan atlar oradan oraya dörtnala koşturup sıçrıyordu. Mamontov'un herhangi bir emir vermesine gerek kalmadı; ileri atıldılar ve kuşatmayı yarıp geçtiler.

Bir süre sonra, Harkov'un yüz kilometre kadar doğusunda bulunan Valuyki'de dört bin kadar süvari ve üç bin civarında piyade de onlara katıldı. Valuyki, Denikin'in Harkov'daki toplantıdan bu yana süvari birliklerini toparlamayı düşündüğü yerdi. Bu plandan önceden beri haberdar olan Churchill burada altı süvari tümeniyle "belirleyici ve önemli bir muhabere"[369] gerçekleşeceğini umuyordu fakat hayal kırıklığına uğrayacaktı. Mevcudunun kayda değer bir bölümünü yitirmiş olan Mamontov kuvvetleri ve Budyonni'nin 1. Süvari Ordusu, yeni adıyla *Konarmia*, karşı karşıya gelince sonucun Kızıl zaferinden başka bir şey olması neredeyse imkânsızdı.

Birliklerinin çoğu güneydeki Azak Denizi'ne doğru çekilmekte olan Denikin, sol kanadının en dıştaki ucuna hiç de beklenmedik bir takviye aldı. Yüz otuz adet topla desteklenen yaklaşık 15 bin Galiçyalı, topraklarını kendi ülkelerine ilhak edeceklerinden korktukları Polonyalılardansa Beyazlara katılmayı tercih etmişti. Churchill, Denikin'in bunları "mevcut birliklerin içine katma"[370] yönündeki düşüncesini öğrenince telaşlandı; zira Galiçyalıların isteyeceği son şey buydu. Denikin,

desteklerine mutlak surette ihtiyaç duyulan Polonyalıları en az rahatsız edecek çözümün bu olacağına inanıyordu. Fakat İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın da teyit ettiği üzere Polonyalılar her şeye rağmen ittifak fikrine hâlâ net bir şekilde karşıydı. Beyaz generallerin, Polonya'nın büyük kısmını da içine alacak şekilde Rusya'yı tekrar Çarlık dönemi sınırlarına kavuşturmak isteyeceğinden endişe ediyorlardı ve bunun için haklı gerekçeleri mevcuttu.

Churchill'in Bolşeviklere karşı tüm ülkeyi kapsayan bir ittifak kurma planı, Denikin ve Beyazların emperyal fikirlerinden çekinen Polonyalılar tarafından bozuluyordu. Derken General Mannerheim'ın "Polonyalıları yaklaşan bahar mevsiminden önce Bolşeviklere karşı kurulan ittifaka katılmaya çağırmak"[371] üzere Varşova'ya gittiğini duydu. Polonya'daki İngiliz askerî misyonunda görevli Tuğgeneral Carton de Wiart'tan "kendisini General Mannerheim'in faaliyetlerinden haberdar etmesini"[372] istedi. Hem Mannerheim'la hem de Pilsudski'yle arası iyi olan Carton de Wiart, Fin lider Varşova'ya gelir gelmez onunla görüştü ve ardından Churchill'e bir mesaj gönderdi: "Polonyalıların Bolşeviklere karşı savaşmaya hakikaten niyetli olup olmadıklarını ve önümüzdeki bahar ayında yapılabilecek müşterek bir taarruza iştirak edip etmeyeceklerini öğrenmeye gelmiş. Kendimce onu Polonyalıların Bolşeviklere karşı mücadelede son derece güvenilir olduklarına ikna etmeye çalıştım ve görünüşe göre bu konuda benimle az çok aynı fikirdeydi."

Mannerheim ve Pilsudski 13 Aralık günü bir araya geldiler. Carton de Wiart'ın ilk raporuna göre Mannerheim toplantının "gayet verimli"[373] geçtiğini söylemiş, buna gerekçe olarak da Pilsudski'nin "müşterek bir taarruza son derece sıcak bakıyor olmasını" göstermişti. Lakin Mannerheim Baltık Devletlerinin Bolşeviklerle barış yapmasından endişeleniyordu ve Denikin'in bahara kadar dayanabileceğinden emin değildi. Mannerheim ve Pilsudski "İngiltere'nin net bir şekilde desteğini almadan böyle bir müşterek taarruzun gerçekleşemeyeceği" konusunda hemfikirdiler. Churchill bunu duyduğunda öfkeyle sayıp sövmüş olsa gerekti; zira Lloyd George'un destek vermeyeceğini gayet iyi biliyordu.

Mannerheim herhangi bir konuda anlaşma sağlayamadan Varşova'dan döndü. Churchill öfkeliydi: "Polonyalıların pasifliği Bolşeviklerin kuvvetlerini Denikin'e karşı teksif etmesine imkân sağlıyor. Halbuki Denikin mağlup edilirse Bolşevikler, kendileri de bunu isterse, güçlerini bu defa Polonyalılara yönlendirebilir...Bolşevikler halihazırda fiilen

muhabere etmekte oldukları her cephede tam bir askerî zafer elde etmeye çok yakınlar."[374]

Kızıl Ordu, Mahno'nun Ekaterinoslav'dan başlayıp Taganrog'a kadar uzanan bölgede yürüttüğü gerilla faaliyetinin Gönüllü Ordusu'nu bölünmeye mecbur bıraktığı için oldukça şanslıydı. Skhuro'nun eski kurmay başkanı Tümgeneral Yakov Slaşov, artık otuz iki sahra topuyla desteklenen 3.500 kişilik karma bir piyade ve süvari kuvvetine komuta ediyordu. Büyük kısımla tekrar birleşmeyi başaramayan veya buna gönlü olmayan Slaşov, Melitopol üzerinden Kırım'a çekildi ve buranın girişinde bulunan Perekop Kıstağı üzerinde kontrolü sağladı. Hem Denikin hem de Kızıl Ordu, bu gelişmenin Wrangel'in başkomutanlık makamına gelme ve Kırım'ı ele geçirme "gizli planının"[375] bir parçası olduğundan kuşkulanıyordu. Beyaz karşı istihbarat birimleri çok geçmeden "başkomutan General Denikin'e düşmanca duygular besleyen ve muhtemelen Korgeneral Baron Wrangel karargâhıyla bağlantılı olan bir subay grubu"[376] tespit etti. Slaşov'un bu grubun mensuplarından biri olduğuna kesin gözüyle bakılıyordu. Denikin daha sonradan onu divanıharpte yargılatıp asmak istediğini söyleyecekti.

Stavka, Slaşov'un nispeten küçük birliğinin ve bu birliğin ricat istikametinin uzun vadede arz ettiği önemi hafife aldığı için kendi kendini suçluyordu. Kamenev ve arkadaşları daha sonradan şöyle yazacaktı: "Bu sayede Slaşov'un birliği Kırım kıstağında tutunabilmiş ve Kırım'ı devrim karşıtı güney için yeni bir üs haline getirebilmiştir."[377]

Denikin'in Güney Rusya Silahlı Kuvvetleri artık üçe bölünmüş vaziyetteydi. Büyük kısım Don Nehri'nin aşağı kesimlerinde, Kafkasya'ya açılan kapıda bulunuyordu. Slaşov kuvvetleri, deyim yerindeyse, Kırım'ın boğazını bir şişe mantarı gibi tıkıyor; batıda da Tümgeneral Nikolay Şilling küçük birliğini Odessa'ya çekiyordu. Kızıl Ordu karargâhı bu durum karşısında derhal yeniden tertiplenmeye başladı ve Pilsudski'nin Denikin'e yardım etmeye gönlü olmadığından bihaber vaziyette, "Polonyalılarla alakalı bir sorun çıkması halinde taarruza geçmeye hazır olmalarını"[378] emrederek 12. Ordu'yu batıya sevk etti. Odessa ile 14. Ordu meşgul olacaktı. 13. Ordu Kırım'a taarruz edecek, yeniden teşkil edilmiş olan Kafkasya Cephesi birlikleri ise Don'u geçip düşmanın burada bulunan büyük kısmını tarumar edecekti. Çaritsin'i

geri almış olan 10. Ordu da demiryolunu takiben güneydoğuya ilerleyip hayati önemi haiz olan Tikoretsk makasını ele geçirerek düşmanın gerisini tutacaktı.

Taganrog'daki İngiliz subayları Noel Arifesi'nde askerî misyonlarının Novorosisk limanına çekileceğini öğrendiler. Kennedy günlüğüne şöyle yazdı: "Kafkasya'ya çekilmek imkânsızdı; zira Dağıstan ve Gürcistan halkları bize düşmandı ve kış mevsiminde dağlar geçit vermiyordu."[379]

Kutepov'un kolordusundaki subaylardan biri olan Gubarev, arkadaşlarıyla birlikte Orel'den ayrılmış ve onca yolu kat ederek Noel Arifesi'nde Rostov'a varmıştı. Buradaki yeni birliklerinde son derece şanslıydılar: "Birliğimizdeki top mürettebatının çoğu eski öğrencilerimdi. Yahudi bir entelektüelin evinde konakladık. Burada bir güzel yıkandık, bizim için inanılmaz bir keyifti. Bitlenmiş iç çamaşırlarımızı da sıcak suda iyice kaynattık. Evdeki rahat ve yumuşak koltuklarda sanki ilk kez oturmuş gibi duruyor, postallarımızı yerdeki yünlü halıya basmaya utanıyorduk. Ev sahibimizin kızları genç ve hoş öğrenci hanımlardı. Geride kalan bol maceralı senenin ardından ilk kez edebiyat ve felsefe üzerine konuştuk. Savaşla ilgili tek bir kelime bile edilmedi...Yüce Tanrım! Sıcak bir odada temiz temiz oturup hiçbir şey, kelimenin tam anlamıyla hiçbir şey düşünmemek ne de güzel bir duyguydu. Derken kapı çaldı. Nöbetçi koşarak gidip baktı ve son derece şaşkın bir halde geri döndü. Kulağıma doğru eğildi ve fısıldayarak, 'Cephe yarılmış. Derhal hazırlanıp bir saat içinde buradan ayrılmamız gerekiyor,' dedi."[380]

Sokaktaki vaziyet, az önce terk ettikleri evdeki sükûnet ile taban tabana zıttı. Korkunç bir kaos hâkimdi; kuzeyden gelen mültecilerin el arabaları, şehri savunmak üzere görev yerlerine gitmeye çalışan askerlere engel oluyordu. "Haberciler atlarını dörtnala sürüyor, süvari birlikleri ise büyük bir gürültüyle tırıs gidiyordu. Hava sisli, soğuk ve karanlık; ruhlar ise kasvetliydi. Yürüyorduk."[381] Artık geride kalmış olan Rostov'un ışıkları arkalarından vuran topçular stepte ilerlerken ilk engellerine çattılar. "Piyadeler ve arabalar dona çekmiş sığ ve dar nehrin üzerinden kolayca geçtiler; fakat ilk sahra topu buzu kırıp içine düştü ve sıkışıp kaldı. Bir başka topun atlarını da devreye soktuk ve epey zahmetle topu sıkıştığı yerden çıkarmayı başardık. Ricat eden

birlikler yanımızdan geçip gitmeye devam ediyor, aceleyle yeni ve daraltılmış cephe hattına ulaşmaya çalışıyordu. Bir batarya arkamızda durdu, biz de bekliyorduk. Çiseleyen yağmur giderek şiddetini artırmış, ıslanan kaputlarımız iyice ağırlaşmıştı. Derken toplar patlamaya başladı ve hemen harekete geçip düşman ateşi altında mevzilendik. Henüz bir atış dahi yapamamıştık ki bir haberci yine dörtnala gelip derhal geri çekilmemizi emretti." Düşmanın o gece hiç beklenmedik bir şekilde Don Nehri'ni geçmiş olduğunu sonradan öğreneceklerdi. Güneydoğu istikametinde on yedi kilometre mesafede bulunan büyük Olginskaya *stanitsa*'sını ele geçirmiş ve burada konuşlu Markov Tümeni'ni yok etmişlerdi.

Budyonni'nin ordusundan bir süvari birliği buz tutmuş Don Nehri'ni geçerken suya düşmüş, biçare mülteciler de bu tehlikeyi göre göre aynı güzergâhı izlemek zorunda kalmıştı. Merhametin ortalarda görülmediği zamanlardı. Bir subayın ifade ettiğine göre "donmuş nehre düşen mülteci arabalarına dönüp bakan yoktu."[382] Kazaklar güzel atları düşmana bırakacak değillerdi. Bir grup Kazak civardaki Proval ve Streletsk haralarından toplamda iki yüz kadar safkan tayı fire vermeden nehrin öteki tarafından alıp getirmeyi başardı. Ricat esnasında ihtiyar bir Kazak da al donlu muhteşem aygırını Don Kazağı subayı Mitrofan Moiseyev'e vermek istemiş; fakat Moiseyev bunu kabul etmeyince yaşlı adam Kızılların eline düşmesindense atını çekip vurmayı yeğlemişti. Dört oğlunu savaşta kaybetmiş olan bu ihtiyarın karısı da tifüse kurban gitmişti.

Noel'den önceki o gece Beyaz komuta kademesi birdenbire Novoçerkask'ın Rostov'dan daha tehlikeli bir vaziyette olduğunu fark ediverdi. Dumenko'nun süvari kolordusu Budyonni'nin birliğinden daha hızlı ilerliyordu ama Mamontov evvela *Konarmia*'ya saldırmaya karar verdi. Bir dizi başarılı temasın ardından Don Kazaklarının morali an itibarıyla yüksekti. Budyonni'nin süvari ordusu ertesi sabah bir tugay büyüklüğünde Terek Kazağı'nın etrafını çevirip çoğunu esir aldı, Dumenko kuvvetleri de bu esnada Don başkentine iyice yaklaştı.

Rakovski o günle ilgili olarak şunları aktarıyordu: "Hayati önemi haiz olan muharebe, Novoçerkask önlerinde Noel sabahı başladı. Doğan güneş karlar altındaki sessiz şehri aydınlatıyordu. Çok önemli

bir ana yaklaşmakta olduğumuz belliydi. Atlı ve yaya askerler etrafta koşuşturmaya başladılar. Top atışlarının sesleri artık yakınlardan geliyor, ikmal araçları şehirde süratle bir o yana bir bu yana gidip duruyordu. Muhafız bölükleri alelacele Ataman Sarayı'nın önünde yerlerini almaya çalışıyor, düzenli birlikler emsal gösterilecek bir intizam içerisinde yer yer marş söyleyerek Novoçerkask'tan geçiyordu. Anlaşılması ve izah etmesi zor şeyler yaşanıyordu... Dışarıdan bakınca gerekenden çok fazla birlik varmış gibi duruyordu. Şehre hâkim olan hava korkunçtu. Fakat Don Kazakları birdenbire Gönüllü Ordusu'nun beşiği ve Don diyarının başkenti olan Novoçerkask'ı herhangi bir direniş göstermeden terk etmeye başladılar...Şehrin üzerinde şarapnel parçaları uçuşmaya başlamıştı bile."[383]

Kennedy de henüz cepheden dönmüş olan iki İngiliz subayından benzer rivayetler duymuştu: "Bütün ordunun çekildiğini ve savaşı bıraktığını söylediler. Dediklerine göre Wrangel en basit itaatsizliklerden dolayı bile sağda solda adam asmaya başlamış. Hatta bir trene makineli tüfek ve zırhlı araç yüklerken yanlarına birkaç parça da mobilya konulmasına müsaade eden bir albayı da derhal tutuklattırıp astırmış."[384] Ruslar İngiliz askerî misyonunu Taganrog'dan tahliye etmek üzere tren bulamayınca, orada bulunan en kıdemli İngiliz subayı derhal tren temin edilmemesi halinde RAF 47. Filosu'nun desteğini çekeceğini söyleyerek gözdağı verdi. Yüzbaşı Lever da şöyle aktarıyordu: "Rus tarafı tamamen silah bırakmış durumda, Bolşeviklerin topyekûn ilerleyişine karşı halen caydırıcılık arz eden tek unsur bizim hava kuvvetlerimiz."[385]

Kennedy, 30 Aralık günü Taganrod'dan ayrılmalarının hemen öncesinde şunları kaleme almıştı: "Wrangel'in treni o akşam istasyona vardı. Lüks vagonlardan müteşekkil bu uzunca treni iki güçlü lokomotif çekiyordu. Vagonların tavanları karla kaplıydı ve kenarlarından buzlar sarkıyordu."[386] Söylentilere göre Wrangel Denikin'le açık açık konuşmuş ve kendini "onun makamına getirmişti." "Omuzlarının üzerine düşen beyaz kapüşonlu Kazak üniformasının içinde ince ve uzun bir adam olan" Wrangel, Kennedy ve Albay Barne ile görüşmeye geldi. Mükemmel bir Fransızca konuşuyordu. "Ya hemen o gece ya da ertesi gece yola çıkıp Rostov'a gitmeyi düşünüyor ve bizim de kendisine eşlik etmemizi istiyordu. Ayrılmadan önce kurmay başkanı Romanovski'ye gidecek ve ondan bazı konulara dair net görüşler aldıktan sonra bize

dönüp tam olarak ne yapacağını anlatacaktı. Muhtemelen Kuban'a ilerleyip burada yeni bir ordu kuracaktı; zira Gönüllü Ordusu'nun mevcudu artık o kadar azalmıştı ki ancak Kutepov'un komutasında bir kolordu olarak yeniden teşkil edilebilirdi. Wrangel duruma hâkim görünüşü ve kararlı duruşuyla etrafındakileri kolayca etki altına alabiliyordu. Fiziksel olarak da olumlu özelliklere sahipti, ince ve hafif soluk bir yüz ve bir kartalınkine benzeyen gözler." Kennedy'nin aktardığına göre o gece hava sıfırın altında kırk dereceye kadar düşmüştü; bu Fahrenheit ve Celsius ölçeklerinin aynı sıcaklığa işaret ettiği tek değerdi.

Muhabere subayı Erast Çevdar, kendini herkesin terk etmekte olduğu Rostov'da karmaşanın tam ortasında buldu. "Arabalar, sahra mutfakları ve çekili toplar Don Nehri üzerindeki köprüye doğru gidiyor. Yorgun ve hayata küsmüş insanlar içine düştükleri çaresizliği en galiz küfürlerle lanetliyor. Herkes canını dişine takmış vaziyette şehirden kaçıp düşmanın kıskaç manevrasından kurtulmaya çalışıyor. Hiç kimseden hiçbir bilgi alamıyorsunuz. Herkes yalnızca kendini düşünüyor. İki tekerlekli arabalarımı sokakta bırakıp yetkili birilerini bulabilme umuduyla istasyona gidiyorum. Puslu akşam vaktinde etrafı tam olarak göremiyorum. Önümde, ayakkabıları neredeyse yol kenarındaki suyoluna temas eden, elleri mavileşmiş, dili dışarı çıkmış ve bir ağacın en alçak dallarından birine asılmış korkunç bir ceset olduğunu fark ediyorum. Göğsünde bir karton asılı ve üzerinde 'Yağmacı' yazıyor."[387] General Kutepov bunlarla birlikte firarilerin ve Bolşevik olduğundan şüphelenilenlerin de asılmasını emretmişti.

Çevdar sözlerine şöyle devam ediyordu: "Rostov'un güneyinde General Denikin'i bir kızağa binmiş yavaş yavaş giderken görüyorum. Derin bir kedere boğulmuş ve düşünceli hali beni çok şaşırtıyor. Onun için üzülmeye başlıyorum. Yol üzerindeki at leşleri bir anlamda çekilirken izleyeceğimiz güzergâhı işaretlemiş oluyor, zira zavallı hayvanlara verecek ot yok. Yanından geçtiğimiz köylerden birinde bulunan bir kadın öfkesini şu sözlerle ifade ediyor: 'Sizi besliyoruz ve bu sayede savaşa devam edebiliyorsunuz. Sizi beslemeyi bırakmalıyız, böylece siz de savaşmayı bırakırsınız. Sizin savaşınız yüzünden burada hayat diye bir şey kalmadı. Bir gün Kızıllar gelip baskın yapıyor, öbür gün Beyazlar. Ve söyledikleri tek şey "*Davay! Davay!*" Kendimize dahi yetecek bir şeyimiz yokken size ne verebiliriz ki?'"[388]

Ertesi gün, yani Yılbaşı Arifesi'nde Churchill Mareşal Wilson'a hüzünlü bir şekilde, "Yakın bir gelecekte Bolşeviklerin mutlak bir zafer elde edeceğine dair artık neredeyse hiçbir şüphe kalmamıştır,"[389] diye yazdı ve ona müteakip birkaç ay boyunca oluşacak askerî duruma dair tahminin ne olduğunu sordu. Polonya'nın, Kafkasya'nın, Trans-Hazar'ın, İran'ın ve Türkistan'ın vaziyeti nasıl olacaktı? Denikin'in akıbeti belli olur olmaz Batum'daki İngiliz tugayını geri çekmeleri gerekiyordu. Donanmanın da İngiliz askerî misyonunu tahliye etmek için hazırlıklara başlaması lazımdı. Churchill sözlerini şöyle sonlandırıyordu: "Bizim ve diğer İtilaf Devletleri'nin bu yıl boyunca izlediği bütünlükten uzak politikalar ile takındığı umursamaz tavrın sonucunda tüm dünyanın, bilhassa da Büyük Britanya'nın başına ciddi belalar açılacağına artık ikna olmuş durumdayım.

Slaşov'un aralık ayının sonunda Kırım'a çekilmesi, Perekop Kıstağı'nın savunulması sayesinde yarımadayı Beyazlar için güvenli hale getirmişti. Akıl hocası Skhuro gibi Slaşov da ayyaş bir yağmacı ve Yahudi düşmanıydı. Fakat Skhuro'nun aksine onda erken olgunlaşmış, bebek yüzlü bir yolsuz havası vardı. Söylentilere göre Mihail Bulgakov'un *Kaçış* (bu oyun pek çok yönden *Turbin Günlükleri'nin* bir devamı niteliğindeydi) adlı oyunundaki ana karakter Slaşov'dan esinlenerek yaratılmıştı.

Meşhur şarkıcı Aleksandr Vertinski, bir akşam emir subayları tarafından huzuruna davet edildiği genç general Slaşov hakkında akılda kalıcı bir tasvirde bulunmuştu: "Parlak ışıklarla aydınlatılmış Pullman marka devasa vagonun içindeki masanın etrafında on-on iki kişi oturuyordu. Masada kirli tabaklar, şişeler ve çiçekler vardı. Her şey devrilmiş, dökülen şarap etrafı kirletmişti. Uzun boylu ve iki dirhem bir çekirdek Slaşov oturduğu yerden gürültüyle kalktı ve kocaman elini bana doğru uzattı."[390]

Generalin "kan kırmızı ve şişkin ağzıyla korkunç bir maskeye benzeyen uzun ve beyaz yüzü, yeşile çalan gri ve buğulu gözleri ile kararmış çürük dişleri" Vertinski'yi hem ürkütmüş hem de büyülemişti. "Yüzü pudralıydı. Alnından aşağıya beyaz ve ince terler akıyordu. Bana, 'Hoş geldiniz. Sizin büyük bir hayranınızım, içimizi yakan pek çok konuda şarkılar söylüyorsunuz. Biraz kokain ister misiniz?' dedi. Masanın ortasındaki içi tıka basa kokainle dolu yuvarlak tütün kutusuna bakıp

General Yakov Slaşov.

bu teklifi reddettim. Masadakilerin elinde küçük kaz tüyleri vardı. Bunların üzerine biraz kokain koydular ve önce burunlarının bir deliğinden ardından da diğerinden çektiler." Slaşov kendisini ısrarla sevgilisi Lida ile tanıştırmak istemiş, "onunla savaşçı hayatını paylaştığını, tüm muharebelere birlikte katıldıklarını ve bu kadının iki kez kendisinin hayatını kurtardığını" söylemişti. "Lida ince ve dümdüz bir kadındı, deli gibi bakan gri gözleri vardı ve gergin bir şekilde birbiri ardında sigara yakıp duruyordu."[391]

Slaşov'un korkusuzluğu ve Kırım-Azak Kolordusu komutanı olarak ortaya koyduğu savaşçılık becerileri, General Wrangel'in bu genç adamın itaatsizliğini ve zihinsel anlamdaki dengesizliğini görmezden gelmesi için yeterli olmadı. Slaşov, pek çok garip davranışın yanında, evcil hayvan olarak beslediği kargasının kafesini atının eyerine takar ve muharebeye öyle girerdi. Wrangel onun "tuhaflık ve delilik arasındaki ince çizgiyi geçmiş"[392] olduğunu düşünüyordu.

Yaklaşık üç yüz kilometre batıda, Beyazların karşı istihbarat birimi *Azbuka*'nın kurucusu olan aşırı sağcı yazar Şulgin Yılbaşı Gecesi'ni General Dragomirov'la birlikte kutluyor ve o geceye dair şunları aktarıyordu: "İkimiz generalin vagonunda oturuyorduk. Tren Odessa Limanı'ndaydı ve pencereden bakınca, etrafta ışık varsa, denizi görebiliyordunuz. Trenin gidebileceği başka bir yer de yoktu. General bana, 'Halen bir direnişin başlayacağına inanıyorum; muharebe ederek ölmek yahut denizde boğulmak dışında başka bir seçenek kalmadı mı illaki ani bir enerji patlaması gerçekleşir... Halihazırda insanların çoğu çekip gitmek istiyor ama gidecek bir yerleri kalmayınca ne yapacaklar? Sen ne düşünüyorsun?' dedi."[393]

Bölüm 4

1920

33

Büyük Sibirya Buz Yürüyüşü

Aralık 1919 – Şubat 1920

Novo-Nikolayevsk önlerindeki hareketsiz tren kuyruğu, burada durmaksızın partizan grupların saldırılarına maruz kalan pek çok kişinin demiryolunu terk etmesine neden oldu. Mülteciler köylülerden atlı kızaklar satın almak durumunda kaldı. Subayların çoğu ise bunlara silah zoruyla el koydular. Artık her şey kıllı ve küçük Sibirya midillilerin performansına bağlıydı. Dik bentlerden bayır aşağı inip donmuş nehir yüzeyine çıktılar. Konsolos yardımcısı Hansen, "Atlarımız daha bir adım bile ilerleyemeden kayıyordu ve bu işi yalnızca Sibirya atlarının becerebileceğini anlamıştık,"[1] diye yazıyordu. Nehrin her iki tarafındaki balta girmemiş tayga ormanın karla kaplı ağaçları neredeyse geçilmesi imkânsız birer engel teşkil ediyordu.

Hava sıcaklığının eksi otuz beş dereceye kadar düştüğü gece vaktinde bile yol üzerindeki köyler insan kaynıyordu: "Etrafta o kadar çok insan ve o kadar az ev vardı ki gece olduğunda yalnızca yarısı başını sokacak bir yer bulabildi."[2] Askerler soğuğa meydan okuyarak gece vakti dışarı çıkmadan önce köylülerin ahşap evlerini âdeta işgal edip biraz ısınıyordu. Evlerin zemini yatıp uyumuş askerler ve mültecilerle doluydu; bu da tifüs taşıyan bitlerin hastalığı yayabilmeleri için ideal bir ortam sunuyordu. Bitler Sibirya kışında o kadar hızlı ürüyordu ki kıyafetlerin üzerine tütün serpme şeklindeki eski yöntem pek bir işe yaramıyordu. Dışarıya bakıldığında kendine bir ev bulamamış olanların sokak ortasında yaktıkları ateşler görülebiliyordu, bunu yapmasalar donarak can vermeleri kaçınılmazdı.

Vagonlar da kalanlar da öylece oturup trenlerin tekrar yola koyulmasını bekleyemezdi. Polonyalı bir subayın yazdığına göre "Sibirya tamamen harap olmuş, su şebekeleri ya donmuş ya da hasar almıştı. Lokomotiflere su lazımdı, bu da çuvallar ve kovalarla durmaksızın kar taşınması gerektiği anlamına geliyordu."[3] Ayrıca lokomotiflerde yanan

ateş sönerse de bütün borular donacaktı, bu nedenle yolcular günün büyük kısmını ormana gidip yakacak odun aramakla geçiriyordu.

Tren yolunda sıkışıp kalmış olanların pek azı Kolçak'ın başbakanı Viktor Pepelyayev ve kardeşi Anatoli'nin başarısız başkomutan General Sakharov'u tutuklayıp yerine General Kappel'i geçirdiğinden haberdardı. Halen Çekler tarafından alıkonulan treninde bekleyen Amiral Kolçak'ın da buna razı olmak dışında pek bir seçeneği yoktu. Kendisinden iki gün önce Omsk'tan ayrılan bakanlarının çoğunun halihazırda emniyetli bir şekilde Vladivostok'ta ilerlemekte olduklarını ve 7 Ocak günü buraya varacaklarını bilmiyordu. General Saharov serbest bırakıldı ve trenine gitmesine müsaade edildi, lakin o da demiryolundaki sıkışıklığa denk gelince hürriyetine kavuşmuş olmasının bir anlamı kalmadı. Demiryolundaki bu durumun sebebi Çekler değildi. Krasnoyarsk'a sevk edilen 1. Ordu birlikleri, muzaffer Kızıl Ordu ile bir şekilde masaya oturmanın mecburi olduğunu düşünen Sosyalist Devrimcilerin tarafına geçmişti.

Çar'ın muhafız birliğinde görev yapmış genç bir süvari subayı olan Konstantin Semçevski, Trans-Sibirya Demiryolu'nun güney kesiminde huzursuz ve sabırsızca bekliyordu. 5. Ordu'nun merkezdeki birliklerinin ansızın demiryolu boyunca kendi kuzey kanatlarına doğru ilerlemekte olduğunu henüz öğrenmişti. Kızılların, Krasnoyarsk civarında Kolçak ordusunun büyük kısmının etrafını çevirmeyi[4] başarma şansını yüksek görüyordu. Semçevski'nin eşi General Saharov'un treninde seyahat etmekteydi ve dolayısıyla o da demiryolunda sıkışıp kalacaktı. Genç subay onu artık eli kulağında olan felaketten kurtarmak zorundaydı.

Yalnızca yirmi beş yaşında olmasına rağmen 1. Süvari Tümeni'nden geriye kalanlar arasındaki en kıdemli subaylardan biri Semçevski'ydi; zira tümen komutanı ve karargâh subayları birliği çoktan terk etmişlerdi. Silah arkadaşlarına en geç üç gün içerisinde geri döneceğinin sözünü verdi; en iyi atlardan üçünü bir *troyka*'ya[5] koşturdu ve Mişka Popov adındaki çok güvendiği tecrübeli bir askeri de yanına alıp yola koyuldu.

Kar üzerindeki izleri takip etmek suretiyle kızaklarını orman boyunca kuzeye, Trans-Sibirya Demiryolu'na doğru sürdüler. "İlerledikçe silah sesleri daha da yükselmeye başladı," diye yazıyordu Semçevski. Derken Yenisey Irmağı'nın bir koluna rastladılar. Küçük fıçılarla dolu bir mavna donmuş nehre saplanıp kalmıştı. Popov'un aklına hemen bu fıçıların muhtemelen tereyağıyla dolu olduğu geldi. Buz üzerinden

karşıya geçer geçmez Popov kızaktan atladı ve fıçılardan birini kapıp getirdi. Ardından yola devam ettiler, ormanın kıyısına vardıklarında ileride gördükleri manzara karşısında donup kaldılar. "Silah seslerini dinleyerek ilerliyorduk. Uzaktan siyah noktalar gibi görünen atlılar, kızaklar ve yaya askerler alçak tepeler üzerinde hummalı bir şekilde bir o yana bir bu yana yürüyordu. Karşımızda sanki kurcalayarak rahatsız edilmiş devasa bir karınca yuvası vardı. Üzerinde binicisi olmayan atlar sağa sola koşturuyordu. Etrafta terk edilmiş bir sürü kızak ve araba vardı. Krasnoyarsk kuşatılmıştı ve herkes düşmanın yoğun bombardımanından kaçmaya çalışıyordu."

Semçevski'nin umutları tükeniyordu. Kuşatma altındaki bölge çok büyüktü ve eşini nasıl bulabileceğine dair hiçbir fikri yoktu. "Kar çok derin değildi ama atlarımız bir noktadan sonra yorulmaya başladı. Gündüz vakti sona veriyordu. Alacakaranlık başlamadan onu bulamazsam belki de hiç bulamayacaktım."[6] Ümidini tamamen yitirmek üzereydi ki kar üzerinde tıpkı eşininkine benzeyen bir kadın bluzu gördü. Üstü örtülü ve büyükçe bir kızağın yanında durdular, kızakçı yükünü hafifletmek için bazı eşyaları dışarı atıyordu. Semçevski kızakta oturanlardan birinin General Saharov olduğunu fark etti, onun arkasında ise eşi vardı.

Generalin kızakçısı eşinin küçük valizini atmıştı, bu valizin içinde Semçevski'ye ait ve manevi değeri olan eşyalar vardı. "Romanov Hanedanı'nın tahta çıkışının üç yüzüncü yıldönümünde Uspenski Katedrali'nde yapılan törende Moskova Metropoliti tarafından kutsanmış ve nedimliğini yaptığım Çar tarafından bizzat bana armağan edilmiş olan komünyon ekmeği bu valizdeydi. Yine Çariçe Aleksandra Feodorovna'nın 1913 Paskalyası'nda bana verdiği ve üzerinde adı yazılı olan büyükçe bir porselen yumurta da o valizle beraber gitti."

Saharov'un atının koca kızağı çekmeye gücünün yetmediği ortadaydı, bu yüzden Semçevski'nin eşi *troyka*'ya geçti. Popov da tereyağı fıçısını üzgün ama kararlı bir yüz ifadesiyle itip yere attı. Semçevski Saharov'u da araca davet etti ama general, "Ben de binersem *troyka* çok ağırlaşır. Burada kalacağım, kötü bir şey olacak olursa altıpatlarım belimde," dedi. Fakat Semçevski ısrarını sürdürünce general de onlara katıldı. Generalin kızakçısı yorgun atı kızaktan çözdü ve üzerine binip yavaş yavaş uzaklaştı. Hava kararmaya başlamıştı.

Semçevski pek çok insanın yaptığı gibi kuşatmadan doğruca kaçıp kurtulmaya çalışmaktansa kuzeydoğuya ilerlemeye karar verdi.

Ardından da Krasnoyarsk'un kuzeyinden dolaşıp uzaklaşacaktı. "Zifiri karanlıkta Yenisey'e vardık. Nehir kıyısının eğimi yüksekti, hepimiz buzun üstüne inmek için en uygun noktayı arıyorduk. Neyse ki karım doğru yeri buldu. İşin erbabı olan Mişka Popov biraz düşündü ve 'Atları hızla yürütmeye çalışacağım ve şansımız varsa inmeyi başaracağız,' dedi. Ardından kırbacını vurdu, *troyka* yerden kesilip buzun üstüne kondu ve atlar ayakta durmayı başardı."

İlerledikleri güzergâh üzerindeki büyük yerleşim yerlerinden biri olan Esaulskoe'yi nihayet görmeye ve çan seslerini duymaya başlayınca o gecenin Ortodoks Noel Arifesi olduğu ve insanların kiliseye gittiği akıllarına geldi. Ertesi gün olan 6 Ocak Noel'di ve 5. Ordu Krasnoyarsk'a o gün girecekti. Semçevski ve beraberindekiler son derece şanslıydı. Kızıllar Krasnoyarsk Cebi'nde yirmi bin esir aldılar ve bunları iaşe edebilecek gıda stokları yoktu. Kızıl Ordu *Stavka*'sının raporuna göre "Yalnızca düşmandan geriye kalan bazı küçük gruplar General Kappel komutasında Trans-Baykal'a doğru intikallerine devam ediyordu."[7]

Başkonsolos Harris, Kızıl Ordu'nun şehre girişinden hemen evvel Krasnoyarsk'a hâkim olan kaosa ilgili şöyle yazıyordu: "Tüm Ruslar paniğe kapılmış halde...Çekler ise böyle durumlara çok alışkın olduklarından canlarının istediğini yapıyorlar."[8] Çeklerin Beyaz subayları Kızıl partizanlara teslim ettiğine dair söylentiler yayılıyordu. Çeklerin hamisi konumundaki General Janin, onlara Rusların altın rezervleriyle dolu trenlerini koruma emri dahi vermişti. Beyaz subaylar öfkeliydi ama birliklerindeki çözülme ellerini kollarını bağlıyordu.

Çekler, Beyaz Ruslar ve Polonyalılar arasındaki üçlü çekişme, geri çekilmenin yarattığı kaosu bile gölgede bırakıyordu. Beyaz Rusların bir raporuna göre "Polonya askerleri Çek ricatının artçısı olarak görev almak durumunda kaldıkları için öfkeliydiler."[9] General Janin Çeklerin tarafını tutmaktan asla geri durmuyordu.[10] Kolçak'ın karargâhındaki Polonyalı irtibat subayı şöyle çıkıştı: "Binlerce kilometre boyunca artçı görevi icra etmek Polonyalılar için bir gurur kaynağı olabilir; fakat bu daima aynı Polonya tümeni tarafından taşınabilecek bir yük değildir."[11] Janin'in buna cevabı kısa ve özdü: "Doğu'ya intikalimiz esnasında artçı görevini çoğunlukla Polonya Tümeni'nin alacak olması benim de gözümden kaçmış değildir, lakin mevcut şartlarda başka seçeneğimiz de

yoktur. Tümeninizi dinlendirmek üzere başka bir birlikle değiştirirsek intikal süresini en az üç hafta uzatmış oluruz."

3. Çek Tümeni'nin komutanı, Polonyalılar Kızıl 27. Tümeni ile çarpışırken herhangi bir şekilde yardım etmeye yanaşmıyordu. Polonya karargâhı hem General Janin'i hem de Çek kuvvetlerinin genel komutanı General Syrovi'i "askerlerinin içinde bulunduğu aşırı zorlu koşullar, verdikleri yüzlerce zayiat ve mevcut yıkıcı vaziyet"[12] hakkında bilgilendirdi. Janin buna yanıt dahi vermedi, Syrovi'nin cevabı da olabildiğince netti: "Polonya Albayı Czuma'ya. Yazdığınız yazının tonu beni çok şaşırtmıştır. General Janin'in emirleri gereğince en arkadan gelmesi gereken sizlersiniz. Çek ulaştırma vasıtaları Klukviennaya istasyonunu terk etmeden tek bir Polonya vagonunun dahi Doğu'ya ilerlemesine müsaade etmem söz konusu olamaz. Lütfen konuda daha fazla yazı yazıp yeni taleplerde bulunmayınız, bizim açımızdan bu mevzu kapanmıştır."[13]

Peşlerinden gelen Kızıl Ordu birliklerinden kurtulmak için son bir çare olarak Polonyalılar demiryolunda sıkışıp kalmış trenlerini terk edip yaya olarak yola koyuldular ama artık çok geçti. "9 Ocak gecesi komutanlarını tutukladılar ve askerlerin silah bırakması halinde kıllarına bile dokunulmaksızın Rusya Avrupası'ndan geçerek Polonya'ya dönmelerine müsaade edileceği şartıyla birliğin Bolşeviklere teslim olmasını istediler."[14]

Polonya 5. Tümeni'nin Kızıl Ordu'ya teslim olması ertesi gün, bilhassa da Polonyalı subaylar tarafından, öfkeli tepkilerle karşılık buldu. İçlerinden biri şöyle yazıyordu: "Verdiğimiz zayiattan ötürü duyduğumuz üzüntü, Polonya askerlerinin olağanüstü muharebe kabiliyetlerini sergileyecek fırsatlar elde edememesi ve ellerimizde silahlarımızla Polonya'ya dönme hedefini gerçekleştirememiş olmamız içimizden bazılarını ölümün kucağına itti. Teslim olmanın âdeta kendi ölüm fermanını imzalamak anlamına geldiği baştan beri belliydi, maalesef korktuğumuz da başımıza geldi. Üstümüzde başımızda ne varsa aldılar, en küçük kumanyaları bile."[15] Bu askerler 1921 Sovyet-Polonya Savaşı'nın sonuna kadar esir kamplarında yarı aç yarı tok tutulacaktı.

Krasnoyarsk'ta esir düşen bir İngiliz subayı ise Beyaz subaylarının kuzu kuzu teslim oluşu karşısında şaşıp kalmıştı. Apoletlerini söküyor ve "sonbaharda dökülen yapraklar gibi"[16] yere uzanıyorlardı. Kızıl Ordu subaylarının bunlara ne kadar kibar davrandığına şaşırmamak da

elde değildi. Öte yandan, pek çok eski Alman harp esirinin de aralarına katıldığı Sivil Komünistler ise dengesiz davranışlar sergiliyordu.

Karman çorman ricat ortamında aile bireyleri birbirinden ayrı düştü. Yiyecek aramaya giden bir anne ya da baba döndüğünde trenin çoktan hareket etmiş yahut kendi vagonlarının bir başka trene taşınmış olduğunu görebiliyordu. Tam bir kanunsuzluğun ve bozgunun hâkim olduğu bu ortamda bilhassa da ailelerini kaybeden genç kızlar son derece savunmasız kalıyordu. İstasyonların dört bir yanı akrabalarını arayan insanların alelacele karalayıp sağa sola astıkları kayıp ilanlarıyla doluydu.

Trenlerini önceden terk etmiş olan Amerikan Kızılhaçı mensupları yaya vaziyette ilerleyip demiryolundaki sıranın çok daha önlerinde bekleyen son Çek birliğine yetişmeyi başardılar. Albay Blunt ve Demiryolu Hizmetleri Kolordusu'ndan yedi subay 10 Ocak günü Bolşevikler tarafından esir alındı. Amerikan ve İngiliz görev kuvvetleri son derece basit bazı önlemler alarak o ana kadar tifüs salgınından korunmayı başarmıştı. Diğer unsurlarda ise neredeyse her trende en az bir vagon tifüs hastalarına ayrılmıştı. Hatta bir İngiliz subayının aktardığında göre trenlerden biri yalnızca bu hastalıktan mustarip olanları taşıyor, tren her durduğunda cansız ve çıplak bedenler "ateşçinin külleri dışarı savurmasından farksız bir şekilde"[17] dışarı atılıyordu. ABD'nin Japonya elçisi Roland Morris[18], salgını önlemek üzere Beyazlara verilmiş olup değeri bir milyon doları bulan ilaç ve tıbbi malzemenin Trans-Sibirya Demiryolu boyunca satıldığını öğrenince küplere binmişti.

Tifüsten korkulmasının en büyük sebeplerinden biri de yaşam koşullarının kelimelerle tarif edilemeyecek kadar berbat olduğu o sözüm ona hastaneye yatırılacak olmaktı. Buradan sağ çıkan nadir hastalardan biri şöyle yazıyordu: "Herkes durmaksızın inleyip delirmiş gibi bağırıyor, eve dair hatıralar ateşli nöbetler geçiren hastaların beyinlerini yiyip bitiriyordu. Birkaç saat sonra birisi kalkıp yürümeye başladı, ardından sendeleyip üzerime düştü ve bir daha da ayağa kalkamadı. Sanki mezara girmiş gibiydim. Cansız bedenini üzerimden kaldırmama imkân yoktu; fakat içimde bir yerlerde kalan son gücü toparlayıp onu bir şekilde itmeyi başardım."[19]

Tifüs hastalığı Orta Çağ'da yaşanan veba salgınına benzer bir korku yayıyordu ama insanlar o kadar çaresizdi ki hastalığı kapma pahasına

ölülerin kıyafetlerini alıp giyiyorlardı. Amerikan Kara Kuvvetleri raporlarına göre mülteciler yalnızca tifüs değil, difteri ve çiçek hastalığı[20] nedeniyle de hayatlarını kaybediyorlardı. Krasnoyarsk'ta çıplak ve donmuş ceset yığınlarının etrafında oynayan çocukları görenler cin çarpmışa dönüyordu. Kış mevsimi boyunca buzu çözülmeyen toprağı kazıp cenazeleri defnetmek söz konusu değildi. Bazı büyük kasabalardaki depolar da ceset doluydu. Kış sonu itibarıyla tifüsten hayatını kaybedenlerin sayısının yalnızca Novo-Nikolayevsk'te altmış bini bulduğu tahmin ediliyordu.

Beyazlar tarafından açlığa terk edilmiş olan beş bin kadar süvari ve ulaştırma atı Krasnoyask'ta çaresizce dolaşıyordu. Beyazlar bu atların çoğunu Sibiryalı çiftçilerden zorla almıştı ama Sovyet malını çalmakla suçlanma ihtimalinden ötürü hiç kimse artık sahipsiz olan bu hayvanlara dokunamıyordu. Şehirdeki 5. Ordu'nun süvari birliği olmadığından atları onlar kullanamazdı, ulaştırma birliklerinde de hayvanları beslemeye yetecek kadar yem yoktu. Öldükleri zaman etlerinin bir kısmı yeniyor, geriye kalanlar da şehrin dışındaki karla kaplı arazilere götürülüp çürümeye bırakılıyordu.

Pek çok şey gibi merhamet duygusunun da kıtlığı yaşanıyordu. Kadın mülteciler buz sarkıtlarıyla kaplı vagonlarda doğum yapıyor; fakat bebeklerine verecek sütleri olmadığından ötürü onların açlıktan ölüşünü seyretmek zorunda kalıyorlardı. Erkekler ise "kirli kürkleri sırtlarında, tıraşsız yüzleri ve delirmiş gibi çaresizce bakan gözleriyle"[21] kendilerine acımaktan bitip tükenmişlerdi. Votka bulup içebilenler aşırı soğuğa aldırmıyor; fakat bu esnada evvela soğuk yanığı ardından da muhtemelen kangren oluyordu. Nispeten doğuda olan Çita'da 10 Ocak gecesi sıcaklık sıfırın altında altmış sekiz derece olarak ölçülmüştü, diğer gecelerde de eksi kırklara kadar iniyordu. Dışarı çıkıp içen ve birliklerine dönerken yol kenarlarında sızıp kalan Amerikan askerleri de soğuk yanığından ötürü parmak uçlarını ve hatta bazen ayaklarını kaybediyorlardı.[22]

Tüm bunlar olurken Krasnoyarsk'ın bin kilometre ötesinde bulunan büyük İrkutsk şehrinde yaşananlar ise daha da beterdi. İngilizlerin eğittiği 53. Beyaz Piyade Alayı'na mensup sekiz yüz Rus, Orlik adını verdikleri zırhlı trenlerine binmekte olan Çek askerlerinin gözleri önünde 23 Aralık günü İrkutsk tren istasyonunu ele geçirmişti. Çekler

sol Sosyalist Devrimciler tarafından teşvik edilen bu hamleyi net bir şekilde kabullenmiş ve hatta destek dahi vermiş, isyana 54. Alay da iştirak etmişti.

İsyancılar daha sonra Angara Nehri üzerindeki devasa köprüyü de havaya uçurup şehirde paniğe neden oldular. 53. Alay'ın komutanı nizamı yeniden tesis etmek üzere Ataman Semenov'dan deyim yerindeyse asker dilendi ama Semenov katliamın, yağmanın ve tecavüzün hâkim olduğu bu kargaşa ortamıyla alakadar olacak belki de son kişiydi. Bir süre sonra Semenov'un Kazaklarından müteşekkil bir kuvvet zırhlı bir trenle Çita'dan yola çıkıp bölgeye geldi, lakin İtilaf Devletleri temsilcileri bu unsurun olayların dışında kalmasını istedi. İsyancılar hisarı ele geçirmeye de yeltendiler; fakat General Şiçev komutasındaki birlikler tarafından Uşakovka Nehri'nin karşı kıyısına püskürtüldüler. Japonlar da kendi vatandaşlarının tahliyesini sağlamak maksadıyla İrkutsk'a asker gönderdi.

Halen hem başbakanlık hem de içişleri bakanlığı görevini yürütmekte olan Viktor Pepelyayev, "mevcut Hükümet'in halk nazarında itibar görmemesi, ülkede hiçbir otoritesinin kalmaması ve dışarıdan da destek alamaması nedeniyle asla başarılı olamayacağını"[23] fark etti ve İrkutsk'taki Sosyalist Devrimciler ile müzakere etmeye niyetli olduğunu iletti. Fakat sol Sosyalist Devrimciler ve Menşevikler Pepelyayev'in bu önerisini kesin bir dille geri çevirip 4 Ocak günü Politik Merkez adını verdikleri yeni bir hükümet kurduklarını ilan ettiler. Buna göre, gelişmelerden haberdar olunca zaten istifa etmiş olan Kolçak'ı görevden alıyor ve Yüksek Yöneticilik makamına General Denikin'i getiriyorlardı. Diğer pek çok grup gibi Amerikalılar da Kolçak'ın kendi yerine Trans-Baykal başkomutanı olarak Ataman Semenov'u tayin etmesinden hoşnut değildi. Kolçak elbette Semenov'un kendisi için son kurtuluş umudu olduğunu düşünmüş olabilirdi; fakat bu büyük bir yanılgıydı. Artık Sibirya Kazak çetelerinin en güçlüsünün başında olan Semenov derhal şöyle bir emir yayımladı: "Artık taşınan tüm mallar vergiye tabi olacak ve buradan elde edilen gelir, ordu için kullanılmak üzere Uzak Doğu Kazak birliklerinin atamanına aktarılacaktı. Trans-Baykal Demiryolu'ndan geçen her türlü malın bir bölümüne de bölge halkının refahının temin edilmesi maksadıyla el koyulacaktır."[24]

Bir gazete haberine göre İrkutsk'taki vaziyet "her geçen gün daha da korkunç hale geliyordu."[25] İkmal maddesi stokları tükendiğinden

kıtlık artık gerçek bir tehditti. Amerikan birliklerinin duyduğunu göre Bolşevikler kontrolü Sosyalist Devrimcilerden alıyor ve Kızılhaç hastanesindeki Beyaz hastaları donarak ölsünler diye dışarı atıyordu[26]. Fakat bunun bir abartı ya da uydurma olma ihtimali de yüksekti.

Çek komutan General Syrovi, komutasındaki birliklerin Amiral Kolçak'ı kasten durdurup bekletmekte olduğunu aralık ayından bu yana bir türlü kabul etmiyordu. İtilaf Devletleri temsilcileri Kolçak'ın tehlikeli bölgelerden uzaklaştırılmasını istiyor, lakin General Janin bu talebi görmezden geliyordu. Janin, Kolçak'a İngiliz askerî misyonuna güvenle katılabileceğine dair garanti vermişti; fakat 6. Çek Alayı Yüksek Yönetici'yi, Bakanlar Kurulu başkanını ve altın rezervlerini taşıyan üç vagonu 15 Ocak günü İrkutsk'taki sol Sosyalist Devrimcilere teslim etti. Bu emanetler üç gün sonra Komünistlerin Devrimci Askerî Komitesi'ne devredildi ama komitenin beraberinde sol Sosyalist Devrimciler ve Menşevikler de vardı.

İrkustsk'taki Başkonsolos General Harris'in ne kadar öfkelendiği Washington'a yazdığı raporlardan kolaylıkla anlaşılabiliyordu: "Çekler bilerek ve isteyerek İtilaf Devletleri'nin öngördüğünden tamamen farklı bir yol izliyorlar... Altınları ve Kolçak'ı Bolşeviklere teslim ederek zaten ihanet ettiler, şimdi de tüm dünyaya karşı aynı hıyanette bulunacaklarını açıkça ve hayasızca ilan ediyorlar."[27] Harris ayrıca şunu da öne sürüyordu: "İrkutsk'ta ortaya koydukları onursuz davranışlar, Rusya Avrupası'na süratle ve emniyetle geçebilmek adına Bolşeviklerle anlaşma konusunda hiç zorluk çekmeyeceklerini göstermektedir. O halde neden deniz yoluyla evlerine dönme isteklerine saygı gösterip onlara keyifli bir yolculuk ayarlayalım ki?"

Devrimci Askerî Komite Kolçak ve Pepelyayev'i yaklaşık iki hafta boyunca sorguladı. Krasnoyarsk kuşatmasından kurtulmayı başaran General Kappel kuvvetleri bu esnada, vahşi doğada ve çoğunlukla donmuş nehirler boyunca yüzlerce kilometre yolu yürüyerek hedefleri olan Baykal Gölü'ne varmaya çalışıyordu. Atını yedeğine alarak ilerleyen Kappel bir noktada buzlu suya düştü. Bir şekilde atının dizginine tutunup sudan çıkmayı başardı ama ardından gerçekleşen soğuk yanığı öyle şiddetliydi ki ayak parmak uçları kangren oldu. Anestezi uygulamaksızın parmakları kesilen Kappel 26 Ocak günü iki taraflı zatürre nedeniyle hayatını kaybetti.[28]

Kendisine son derece sadık olan ve artık General Voitsehovski'nin komuta ettiği bin yüz kişilik kuvveti, dört gün sonra İrkutsk'un 240 kilometre kuzeyinde bulunan Zima yakınlarında Kızıllarla karşı karşıya geldi.[29] Kappel'in tecrübeli askerlerine karşı hiç şansları olmayan Kızıllar süratle geri çekildiler. Bununla birlikte, Voitsehovski'nin de adamlarının İrkustsk'u geri alacak kadar güçlü olmadığını kabul etmesi gerekiyordu. Şehrin etrafından dolaşmak maksadıyla birliğini Baykal Gölü'nün donmuş yüzeyinden geçirmek durumunda kaldı ve bu da sonu gelmeyecek gibi görünen Sibirya buz yürüyüşlerinin bir bölümünü teşkil etmiş oldu.

Kolçak bitmek tükenmek bilmeyen sorgulaması boyunca ne kafasındaki fikir silsilesini ne de kişiliğini yitirdi, oysa Omsk'tayken bu sık sık başına geliyordu. Kendisini bekleyen sonun farkındaydı ve alışılmadık biçimde sakindi. Kendisiyle aynı kaderi "paylaşmak"[30] isteyen genç sevgilisi Anna Timiryova ile bir araya gelmek istedi ama Anna ayrı bir yerde tutuluyor ve kötü muamele görüyordu. Kolçak ve Pepelyayev 7 Şubat 1920 sabahı Uşakovka ve Angara nehirlerinin birbirlerine karıştığı noktada vurularak infaz edildiler ve cansız bedenleri buzda açılmış bir delikten suya atıldı.

34

Odessa'nın Düşüşü

Ocak 1920

En kozmopolit şehir olan Odessa her el değiştirdiğinde yeni bir sıkıntı çekiyordu. Gönüllü Ordusu'nun yaklaşık iki bin kişilik bir kuvveti şehre çıkarmasının ardından Sovyet kontrolü 23 Ağustos 1919 günü bir kez daha sona erdi. Moskova yürüyüşünün uyandırdığı baş döndürücü duygularla aynı zamana denk gelen bu gelişme tüm Bolşevik karşıtı gruplar arasında büyük bir heyecan yaratıyordu.

General Denikin, bir ay kadar sonra (beyaz bir arka plan üzerine Büyük Petro'nun açık mavi Aziz Andreas Haçı'nın işli olduğu) Andreevski Sancağı'nı taşıyan Beyaz kruvazörü Kagul ile şehre görkemli bir giriş yaptı. Yelene Lakier, "İngiliz ve İtalyan savaş gemileri selamlama atışları yaptı; şehir bayraklarla ve balkonlardan sarkıtılan halılarla süslenmişti,"[31] diye aktarıyordu. Fakat üç ay sonra General Denikin'in Moskova yürüyüşü başarısızlıkla sonuçlanınca General Şilling de aralık ayında Odessa'ya çekilmek zorunda kalacaktı.

Yazar İvan Bunin, henüz sona ermiş olan Komünist yönetiminde dahi "çok sayıda antika eşya kullanılarak zevkle dekore edilmiş"[32] geniş dairesinde sükûnet içerisinde yaşamayı başarabilmişti. "Şık giyimli bir hizmetçi" ziyaretçileri kapıda karşılayıp onları ışıl ışıl parke zeminli ve yüksek tavanlı "krallara yaraşır salonlara"[33] buyur ederdi. Bunin, âdeta seçkinliğin simgesi haline gelmiş olan Panama şapkasını yaz sıcağında dahi çıkarmazdı. Onun bu görkemli yaşantısı tamamen sıra dışı değilse de halkın büyük çoğunluğunun durumundan tamamen farklıydı. Öte yandan Bunin'in fildişi kulesine kapanmış olduğu da söylenemezdi. Sokak hayatını çok iyi gözlemler ve defterine sık sık kısa notlar alırdı. 14. Kızıl Ordusu'nun ilerleyişi ile o da artık Rusya'daki son günlerinin yaklaştığının farkına varmış ve Paustovski'ye şöyle demişti: "Bu dünyadaki her şeyin tadı kaçtı, artık denizler bile paslı demir kokuyor."[34]

Spekülatörlerin, kumarbazların ve üçkağıtçıların cazibe merkezi haline gelen Odessa'nın paçalarından yolsuzluk akıyordu. Ne idiği belirsiz adamlar kafeteryalarda masalara dadanıp Çarlık ailesine ait olduğunu iddia ettikleri elmas mücevherleri satmaya çalışıyordu. Odessa tamamen düşmek üzereyken dahi Kraliyet Donanması subayları Denikin rublesinin, namıdiğer "çan"ın, değer kaybetmesiyle batmış kişilerin mallarını pazarlıkla satın almak üzere deniz kenarına iniyordu. Yarbay Webb-Bowen'ın günlüğünde yazdığına göre "En kıymetli kürkler vs. bile akıl almaz derecede düşük fiyatlara satılıyordu."[35]

Geceler ise daha da meşumdu. Paustovski, "Bazen karanlıkta şehirde tüfekler patlar, köpekler her patlamanın ardından uzun uzun havlar, sonra da yavaş yavaş sesleri kesilirdi," diye yazıyordu. Şulgin'e göre ise "Bu ürkütücü yarı karanlıkta kalabalık insan grupları etrafta dolaşıyor, kokain etkisi altındaki fahişelerden ve sarhoş subaylardan geçilmiyordu."

Şehre yönelik tehdit giderek artıyordu. Komünist rejim tarafından artık devrim karşıtı bir kuruluş olarak nitelendirilen Kızılhaç Odessa'dan ayrılma kararı aldı. Bu kuruluşta çalışan Yelena Lakier, yaralılarla birlikte Hanover adlı İngiliz kargo gemisine binerek Sivastopol'a gitti. Hava sıcaklığı eksi otuz dereceye kadar düştüğünden üzerinde kürk mantosu ve ayağında botlarıyla uyuyor, fakat yine de soğuktan hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

General Şilling, mütevazı kuvvetinin Odessa'yı savunmaya yetmeyeceği konusunda Denikin'i uyardı, Kırım'a bir tahliye planlanması elzemdi. Denikin buna yanıt olarak, iddialara göre İngiliz ve Fransız subaylarının yoğun baskısı[36] altında, Odessa'nın ne pahasına olursa olsun elde bulundurulması gerektiğini söyledi. Eskiden Ohrana müdürü, halihazırda ise istihbarata karşı koyma biriminin başı olan Globaçev "kimsenin savaşmak istemediğini biliyordu."[37] Şulgin'e göre ise Vali Baron Stempel, Globaçev'in mevcut makamının kendisine "evvelki hizmetlerinin bir karşılığı olarak"[38] verildiğini düşünüyordu.

1920 yılı ocak ayının üçüncü haftasında Şilling'in karargâhı gizlice tahliyeye hazırlanmaya başladı. Globaçev iki Kızıl tümeninin şehre yaklaşmakta olduğunu gayet iyi biliyordu ama buna rağmen tahliye planından ona dahi bahsetmediler. Odessa'daki Gönüllü Ordusu tüm Kızıl saldırılarının bertaraf edildiğini öne sürerek gelişmeleri örtbas etmeye çalışıyordu. Elde çok az gemi vardı ve bunlar kendilerine ayrılmıştı; haliyle böyle bir ortamda kitlesel bir göçün gerçekleşmesini istemiyorlardı.

Globaçev 23 Ocak günü çalışmak üzere karargâha geldi, lakin bina terk edilmişti. Şilling ve kurmayları Vladimir buharlı gemisiyle kendi tahliyelerini planlamıştı ama gemi halen limanda bekliyordu.

24 Ocak akşamı Şulgin şöyle düşündü: "Durum her an değişebilirdi. Giyinip dışarı çıktım. Sokakta şehre giren araba ve topçu silahlarının oluşturduğu uzun bir konvoy vardı. Ekaterininskaya Meydanı'na dağ gibi valizler ve koliler yığılmıştı, konvoydaki araçlar bunların arasından ilerliyordu."[39] Sovyet yönetimi altında kendilerini bekleyen gelecekten korkan herkesin gitmek ya da kalmak arasında basit bir seçim yapması gerekiyordu. Paustovski, kendisi de Lenin rejimi altında yaşamayı seçmiş olmasına rağmen şöyle yazıyordu: "O günlerde kararların hızlı alınması gerekiyordu, en ufak bir tereddüt hayatınızı mahvedebilir ya da tam tersi kurtarabilirdi."[40]

Şulgin şöyle yazıyordu: "Şilling halen kıyıda bekliyordu. Birisi çekip gitmekten bahsedince küplere biniyor ve en azından on gün daha bekleyeceğine yemin ediyordu. Bununla birlikte tüm eşyalar sandıklara yerleştirilip gemiye yüklenmişti."[41] Liman ağzındaki Fransız kruvazörü ana topuyla ateş açar açmaz, çatıların üzerinden ıslık çalarak uçan mermiler boş arazilere düşüp patlayınca tüm şehri bir "tahliye telaşı" sardı. Beyaz birlikleri süratle şehir merkezini terk edip limana çekilmeye başladı. Manşetlerinde kafatası ve çapraz kemiklerden oluşan simgelerini taşıyan sözüm ona "ölüm taburları"nın mensupları isimlerinin hakkını vermeye hiç de niyetli görünmüyorlardı. Şulgin'in "kahvehane ordusu" diye tabir ettiği ve Odessa barlarında takılmaktan başka pek bir işe yaramayan binlerce subaydan eser yoktu. Bolşeviklerin farklı noktalardan şehre sızmaya başladığı ve Beyaz generallerin limandaki gemilere saklandığına dair söylentiler yayıldı. Kalabalıklar bankalara ve vize alabilmek için konsolosluklara akın ediyordu.

İnzibat olarak görev yapmak üzere seçilen genç *junker*'ler limana hücumu engelleyemiyordu. Limana inen yollar çoktan tıkanmış, insanlar birbirini ezmeye başlamıştı. "Kabarık valizler, paketler ve sepetler korkunç yaratıklar gibi yerlerde sürünüyordu. İçlerindeki eşyalar sağa sola saçılıp insanların ayaklarına dolanıyordu."[42]

Şilling ve kurmayları Vladimir gemisindeki yerlerini aldılar, Globaçev de burada onlara katıldı. Geminin tayfası ücretleri ödenene kadar yelken açmamaya kararlıydı. Karargâhta görevli generallerden biri Globaçev'e Devlet Bankası'na gidip iki milyon *kerenki* rublesi çekmesini

emretti; zira gemiciler "çan" ile ödeme kabul etmiyordu. "Şehre geri dönmek son derece tehlikeliydi ve gemi öğlen saat birde hareket edecekti. Muhasip ve beraberinde benim birliğimden silahlı iki subayla birlikte arabaya bindik. Bankaya yaklaşınca giriş kapısının ana baba günü olduğunu gördük, para çekmek isteyen insanlar bankanın açılmasını bekliyordu. Muhasiple birlikte güç bela kalabalığı yarıp içeri girmeyi başardık ve banka müdüründen paramızı hızlıca teslim aldık."[43] Banka müdürü kız kardeşiyle birlikte onlara katılmak istedi ve Globaçev bu talebi kabul etti. Ardından müdür onları arkadan çıkaracaktı ki tüm girişlerin artık Bolşeviklerle iş birliği yapan eski polis güçleri tarafından tutulduğunu gördüler. "Nihayet sebebini öğrendik. Çıkmamıza müsaade etmiyorlardı çünkü paylarına düşeni alamamışlardı. Banka müdürünün tüm parayı alıp kaçacağından ve kendilerinin dımdızlak ortada kalacağından korkuyorlardı." Yüklü miktarda nakit polislere verilir verilmez kapılar açıldı ve kaçmayı başardılar. Şehirde silahlar patlamaya başladı. Bunun yeraltı örgütlerinin bir kalkışması mı yoksa 41. Tümen'in ayak sesleri mi olduğunu kimse bilmiyordu. Globaçev ve beraberindekiler süratle limana geri döndü. Vladimir gemisi halen mendireğin kenarında bekliyordu ama şehri terk etmeye çalışanlar gemiyi istila etmesinler diye borda iskelesi çekilmişti. Lumbar ağzından halatlar atılarak Globaçev, banka müdürü ve kız kardeşi gemiye çıkarıldı.

Diğer pek çok ileri gelen kişi gibi Şulgin de kendi savunma kuvvetini kurmuştu. Limana vardıklarında hemen yukarılarındaki Aleksandrovski Parkı'ndan silahlı şahısların atışlarına maruz kaldılar. İnsanlar liman girişindeki taş ambarların ardına saklanmak üzere koşuşturmaya başladı. Şulgin, "Bolşeviklerin nişancılığı iyi değildi, çoğu insan yaralanmadan kurtulmuştu,"[44] diye aktarıyordu. Ardından Yılbaşı Gecesi Arifesi'nde General Dragomirov'la yaptığı konuşma aklına geldi. "İşte o an nihayet direniş kıvılcımlarının parıldadığı andı. Birdenbire çok sayıda insan ileri atıldı, subaylar değil sıradan süvariler. Heyecanla el kol hareketleri yaparak bağırıp çağırmaya başladılar. 'Ee beyler? Hâlâ böyle beklemeye devam edecek misiniz? Nereye kadar gitmeyi düşünüyorsunuz, artık denizden başka bir yer yok? Ne yani burada öylece durup ölecek miyiz? Haydi gidelim ve şu salakları haklayalım. Makineli tüfekleri mi varmış, canları cehenneme!' diyorlardı."

"Direnişçilerin yolda yakaladığı yaklaşık yirmi yaşında bir genç Yahudi olmadığını iddia ediyordu; fakat istavroz çıkarması istenince bunu doğru şekilde yapamadı.[45] İçlerinden birisi bu adamın bize ateş ettikten sonra silahını bırakmış bir Bolşevik olduğuna emindi. Adamı bırakmaları için onları tehdit etmek durumunda kaldım... Başka gruplarla da karşılaştık. Hepimiz inanılmaz bir susuzluk çekiyorduk. Bazı kadınlar bize su ikram ediyor; fakat bunu yaparken son derece tedbirli davranıyor, Bolşeviklerin kendilerinden intikam alacağından korkuyorlardı."

Artık ayrılma zamanının geldiğini öğrenen Şulgin limana döndü. Zamanında gelemezlerse Romanya sınırına kadar yürümek zorunda kalacakları söylenmişti. "Mavnamıza ulaştım ve korkuyordum. Mavnayı 'kendi' buharlı gemimizin çekmesi gerekiyordu. Hem geminin hem de mavnanın limandan çıkmasına imkân olmadığı, çıksalar bile çaresizce orta kalacakları barizdi. Her iki taşıt da tepeleme insanla doluydu ve bunların arasında çok sayıda akraba ve yakın arkadaş vardı." Şulgin, karın ve donmuş lagünün üzerinden uzun bir yürüyüş yapmak suretiyle uzaklaşmak üzere yola çıkan Albay Stessel'e katılmaya karar verdi. Huduttaki mevzilere vardıklarında onları hoş bir karşılama beklemiyordu. Rumen ordusu onlara huş kabuğundan yapılma ayakkabılar verdi ve karşılığında botları da dahil olmak üzere neleri var neleri yoksa el koydu.

Paustovski 7 Şubat 1920 günü eski bir köşkten "tarihe geçebilecek olan o kaçışı"[46] seyrediyordu. "Korku gözleri kör etmişti. İnsanların görebildiği tek şey bir geminin insan bedenlerinin ağırlığından ötürü basamakları kırılmış olan eski püskü borda iskelesiydi. Bu bedenlerin taşıdığı başların üzerinden askerlerin tüfek dipçikleri uzanıyor, birbirlerini itip kakan adamların çılgınca yarışının arasında çocuklarını sıkı sıkı tutmaya çalışan kadınlar çaresizce ağlıyor, yere düşmüş bir kadın ayaklar altında ezilmesine rağmen vazgeçmiyor ve kaldırımda feryat ediyordu. İnsanlar kelimenin tam anlamıyla birbirini eziyor, yukarı tırmanıp geminin bir tırabzanını tutmayı başarmış olanların dahi çıkmasına müsaade etmiyordu...Gemilerinin istila edileceğinden korkan kaptanlar, borda iskelelerinin üzerlerindeki insanlarla birlikte suya düşmesi ve bu insanların boğularak ölmesi pahasına tayfalarına hareket etme emri veriyordu. Palamar halatlarına insanların tutunduğu, sürme iskelelerini dahi toplamadan limandan ayrılan gemiler görebilirdiniz...

Gövdelerindeki siyah boyaların kavladığı bu nahoş gemilerin neredeyse tamamı, tıka basa dolu şekilde demir almıştı."

"Bir Sovyet süvari birliği, limana çıkan ve üzeri kırık valizler ile ezilerek ölen insan cesetleriyle dolu bir sokaktan aşağıya doğru atlarını yavaşça sürüyordu. Atlıların başları aşağı eğilmişti; sanki bir şey düşünüyor gibiydiler ve cansız bedenlerin yanına geldiklerinde durup eyerlerinin üzerinden uzanıyorlardı."[47] Dalgakıranın ucuna kadar böyle devam ettiler ve Vorontsovski deniz fenerinin hizasından geçen gemileri seyrettiler.

Paustovski de Ruslara özgü şiirsel bir hüzünle uzaklaşan gemilere bakıyor ve artık eli kulağında olan sürgünü düşünüyordu. "Gemilerden biri gri gökyüzüne bir duman bulutu gönderip uzun ve ürkütücü bir ıslık çaldı. Tüm diğer gemiler de farklı ton ve şiddetlerde çaldıkları düdükleriyle buna eşlik ettiler. Bu sesler anayurtlarını, kendi insanlarını, Rus topraklarını, baharlarını ve kışlarını, dertlerini ve zevklerini terk eden, hem maziyle hem de atiyle, hem Tolstoy'un hem de Puşkin'in parlak zekâlarıyla bağlarını koparan, her bir yaprağı ve memleketin kim bilir neresinde akan hoş bir pınardaki suyun her bir damlasını geride bırakanların veda selamlamasıydı."[48]

35

Beyaz Süvarilerin Son "Hurra" Nidaları

Ocak-Mart 1920

Yılbaşı Gecesi Arifesi'nden bakınca Kızıl Ordu'nun Novoçerkask'ı ele geçirip Beyaz Ordu'dan geriye kalan kuvvetlerin etrafını çevireceği kaçınılmaz görünüyordu. Fakat durum değişiverdi ve öldürücü darbe vurulamadı. Ansızın çözülen buzlar Don Nehri'nin aşağı kesimlerindeki bataklık arazilerin geçilmesini imkânsız kılıyordu. 1. Süvari Ordusu'nun herhangi bir köprü teçhizatı yoktu ve Don Nehri 15 Ocak'a kadar bir daha donmadı. 10. Ordu'nun 2 Ocak günü Çaritsin'i, Budyonni'nin de 6 Ocak günü Taganrog'u ve bundan iki gün sonra da Rostov'u ele geçirmesi, topyekûn bir zaferin kaçırıldığı bir yerde Kamenev ve *Stavka* nezdinde pek de büyük bir başarı olarak öne çıkmıyordu.

Beyaz ricatı son derece kaotik bir ortamda gerçekleşiyordu, iş Taganrog'u tahliye etmeye geldiğinde İngilizler de onlardan iyi sayılmazdı. General Holman'ın yokluğunda kimse bir karar almaya yanaşmıyordu. Holman'dan yaka silken tek subay olmayan Kennedy, "Pek çok önemli sorunu çözüme kavuşturmak üzere halihazırda karargâhta bulunması gerekirdi,"[49] diye yazıyordu. Bu esnada tümgeneral rütbesine pek de yakışmayacak şekilde RAF'ye ait bombardıman uçağında nişancı olarak uçmakta olan Holman ise okula yeni başlayan bir çocuk kadar heyecanlıydı. Kennedy 2 Ocak günü "Holman'ın Denikin'in topçu bataryalarını düşman süvarisi zannederek kendi elleriyle bombaladığını"[50] duydu. Daha sonradan onun yalnızca Bolşevikler hakkında takıntılı bir nefret beslemediğini de öğrenecek ve günlüğüne şöyle yazacaktı: "Cragg bu sabah Holman'la görüşmüş ve söylediğine göre Holman durmadan ne kadar Yahudi varsa ortadan kaldırmak istediğinden bahsediyor, başka da bir şey düşünemiyormuş."[51]

Taganrog'daki depoda bulunan hayli yüksek miktarda ikmal maddesini başka bir yere sevk etmeyi başaramayan Yüzbaşı Lever çareyi burayı havaya uçurmakta buldu.[52] Son trenler de yavaş yavaş yola çıkmaya

hazırlanıyordu. İngiliz askerî misyonu, makinistlerin treni bırakıp kaçmasına engel olmak maksadıyla lokomotiflerin işletmen kabinine elinde dolu halde altıpatlarıyla bir subay görevlendirirdi. Misyonun diğer mensupları da her an bir saldırıya maruz kalabilecekleri ihtimalini göz önünde bulundurarak koyunlarında tüfekleriyle uyurlardı. "Buz tutmuş ve sopa gibi kaskatı kesilmiş kaputları içinde"[53] askerlerin ve Rostov'a ve Don Nehri üzerindeki büyük köprüye ulaşmak üzere düşe kalka yürüyen mültecilerin yanlarından geçtiler. Lever hiç de empati göstermeyerek şöyle yazıyordu: "Bu kalabalık grupların geçişi esnasında durakladığımızda sanki yeryüzünde cerahatli bir yara açılmış da içinden lağım suyu fışkırıyormuşçasına, kelimelerle tarif edilemeyecek kadar pis bir koku yayılıyordu. Tifüs, kolera ve çiçek salgınları boşuna değildi."

Beyazlar şanslıydı. Kızılların yeni teşkil edilmiş olan Kafkasya Cephesi'nin başkomutanı Vasili Şorin kendi kuvvetleri adına işleri çok daha zora sokacak bir plan yapmıştı ve Beyazlar şiddetle ihtiyaç duydukları o soluklanma fırsatını bu sayede bulacaklardı. Budyonni, Şorin'in yaratıcılıktan uzak bir şekilde Batisk'te, nehrin diğer kıyısında bulunan Gönüllü Kolordusu'na karşı doğrudan icra edeceği taarruzun getirebileceği tehlikelerin farkındaydı. Bunun yerine emrindeki dokuz bin atlı ve beş bin piyade ile iyice doğuya ilerleyip uzak bir mesafeden Gönüllülerin arkasına sarkmayı önerdi. Fakat Şorin dik kafalılık yaparak bu öneriyi reddetti.

Budyonni'nin 17 Ocak günü 8. Ordu'nun desteğiyle icra ettiği taarruz başarısız oldu; bir sonraki gün tekrar denediler ama yine çok sayıda zayiatla geri çekilmek zorunda kaldılar. Budyonni buna inanamayıp öfkelendi ve "her tarafı bataklıkla kaplı tamamen elverişsiz araziye ve süvarilerin devreye sokulabileceği alanın sınırlılığına"[54] dikkat çekerek üçüncü kez taarruz emri verdi. Bu karar elbette yoğun itirazlara neden oldu. Şorin, ayın başında işi yarım bırakıp Beyazlara kuvvetlerini toparlamaları için fırsat verdiğini söyleyerek Budyonni'yi suçlamaya çalıştı. Bu taarruzda desteğinde olan 8. Ordu da Budyonni'nin askerlerinin "muharebe meydanında mukavemetten tamamen yoksun olduğunu"[55] söylüyordu.

Mağlubiyet tehdidi, Beyaz ittifakın bileşenlerini hem birbirinden net bir şekilde ayrışan siyasi görüşlerini hem de stratejilerini masaya yatırmaya mecbur bıraktı. 18 Ocak günü Ekaterinodar'da bir Yüksek Kurultay

toplandı. Kazaklar birbiriyle tartışırken Denikin yeni bir program belirlemek konusunda ısrarcıydı. Gönüllü Ordusu'nun mevcudunun çarpıcı bir şekilde düşmüş olması monarşi yanlısı muhafazakârların hâkimiyetini zayıflatmış ve Wrangel'in kendisinden nefret ettiği Kazak çoğunluğa bazı imtiyazlar verilmesini mecbur kılmıştı. Merkez ve hatta merkez-sol görüşlü politikacılarla çalışmış olan Denikin, köylüler için toprak reformu yapılması veyahut Kurucu Meclis'e tam olarak bağlı olunacağının garanti edilmesi gibi konularda geçmişte hatalar yapıldığının farkındaydı. Hatta yeni hükümetinde eski bir sosyalist olan Arhangelskli lider Nikolay Çaykovski'ye bile yer veriyordu. Yalnızca "yumurta kapıya dayandıktan sonra" harekete geçme şeklinde yorumlanamayacak olan bu hamle, Beyaz hareketin gerek bir diktatörlük gerekse sözüm ona bir demokrasi koalisyonu olarak ne kadar işlevsiz olduğunu ortaya koyuyordu. Bu hareketin alt unsurlarının üzerinde uzlaşabildiği tek şey Bolşevik nefretiydi. Kızıllar ise dünyanın en büyük ülkesinde gerçekleşen bu iç savaşta galip gelmek için gerekli olan tamamen merkeziyetçi, gözü kara ve otoriter bir yapıya fazlasıyla sahipti. Bu sayede Beyazlara nispeten personel açısından çok daha ehliyetsiz olmalarına rağmen ayakta kalmayı başardılar.

Şorin, Bataisk'e gerçekleştirilen saldırıların 20 ve 21 Ocak'ta da tekrar edilmesi konusunda ısrarcıydı. *Stavka* bunu "başarılı olması imkânsız bir taarruz" olarak tanımlıyordu ama yine de 24 Ocak gününe kadar harekât planının değiştirilmesine yönelik herhangi bir müdahalede bulunmadı. Ardından 9. Ordu ile Çaritsin'den güneybatıya doğru ilerlemekte olan 10. Ordu'ya muharebeye girmeleri emredildi. Budyonni'nin planını devreye sokmasına nihayet müsaade edildi; buna göre iyice doğuya ilerlenecek ve ardından geniş bir yay çizilerek Gönüllülerin Bataisk'teki mevzilerinin etrafı çevrilecekti. Bununla birlikte hiç de hoşlaşmadığı rakibi Dumenko'nun birliklerinin kendi komutasına verilmeyip bağımsız hareket edeceğini duyan Budyonni'nin keyfi biraz kaçmış olsa gerekti. Bu manevralar ay sonunda çok önemli süvari muharebelerine sahne olacaktı.

Konarmia 28 Ocak günü kalabalık bir Beyaz süvari grubunu önüne katıp kovaladı ve on iki adet sahra topu ile otuz adet de makineli tüfek ele geçirdi. Fakat Mamontov'un Don Kazakları hemen ertesi gün bir karşı taarruz icra edip Budyonni'nin 11. Süvari Tümeni'n ağır bir darbe indirerek Kızıl tarafında daha sert tartışmalara neden oldu.

Stalin'in yakın dostu olan Voroşilov[56] bu tartışmalarda Budyonni'ye arka çıkmış olsa gerekti; düşüncesizce ilerlemeye devam edip 1. Süvari Ordusu'nu beklemeksizin Maniç Nehri'ni geçmiş olmasından ötürü Dumenko'yu suçluyordu.

Beyaz zaferinin ömrü uzun değildi. Mamontov tifüse yakalandı ve çok geçmeden hayatını kaybetti. Çamur öylesine derindi ki Beyazlar sahra toplarının çoğunu öylece bırakıp gitmek zorunda kaldılar. Bir başka olayda ise uçağı çamura saplanıp havalanamayan General Sidorin esir düşmekten kıl payı kurtulmuş, tam zamanında çıkıp gelen bir Kalmık bölüğü yardıma ihtiyaç olduğunu görünce süratle atlarından inip uçağı iterek kuru zemine çıkarmıştı. Fakat hepsinden de kötüsü, artık Kuban Kolordusu olarak anılan Kafkasya Ordusu kuzeydoğu kanadında 10. Ordu'nun önünü tıkamak yerine dağılıp düzenini kaybetmeye başladı. Bu birliğe mensup Kuban Kazakları Beyazlardan ve Denikin'den nefret eder oldular. Denikin'in kasım ayında Rada'larında yaptığı baskılar bir süreliğine suni bir sükûnet ortamı sağlamıştı; fakat şimdi ilişkiler giderek kötüleşiyordu. Kuban Kazakları aldıkları ganimetlerle gerek münferit gerekse toplu olarak evlerine dönüyor; son derece hatalı bir iyimserlikle, eğer Beyazlarla olan ittifaklarını sona erdirirlerse Sovyet hükümetinin kendilerine bir çeşit bağımsızlık vereceğini düşünüyorlardı. Cepheyi ziyaret edip durumu Vaşington'a rapor etmekle görevlendirmiş olan Koramiral Newton McCully komutasındaki Amerikan tetkik misyonu için bu hiç de doğru bir zaman değildi.

Budyonni biraz kendini beğenmişliğinden, biraz da Beyaz ordusunun süvari unsurlarının belini kırmak için en iyi yolun bu olduğunu düşündüğünden ısrarla tüm Kızıl süvari kuvvetlerinin kendi emrine verilmesini istiyordu. *Stavka*'nın belirttiği üzere "düşman savunmasının gücü, cephenin diğer sektörlerinden ve ihtiyat kuvvetlerinden bölgeye sevk edilen süvari birliklerinin etkili manevralarına dayanıyordu."[57] Cephe Komutanı Şorin ile arasındaki ilişkiler tamamen kopma noktasına gelince Budyonni bir üst makam olan Kamenev'e ve *Stavka*'ya müracaat etti. Kamenev Budyonni'nin taleplerini uygun buldu ve Şorin'in yerine, cephedeki durumu ve elde mevcut kuvvetleri tam olarak kavrayana kadar harekâta ara verecek olan Tukaçevski atandı.

Varlıklarını kaybetmiş soylu bir aileden gelen ve profesyonel bir subay olan Tukaçevski'nin ne özgüveni ne de iradesi eksikti. Henüz Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Semenyovski Muhafız Alayı'na

katıldığında bile ya otuz yaşına varmadan general olacağını ya da bu uğurda öleceğini söylemişti. Dört kez esir düşmüş ve her seferinde de tutulduğu kamptan kaçıp kurtulmayı başarmıştı; bu esaret dönemlerinden birinde Yüzbaşı Charles de Gaulle ile aynı hücreyi paylaşmış olduğu söylentileri ise pek de inandırıcı değildi. Çok daha gerçekçi olan şey ise Sibirya'da kazandığı zaferlerin ardından yabancı basının kendisini "Kızıl Napolyon" olarak tanımlamasıyla birlikte başkomutanlık makamını hak ettiğini düşünmüş olmasıydı.

Tukaçevski, 1. Süvari Ordusu ile 9. ve 10. Ordulardan müteşekkil bir taarruz kuvveti teşkil ederek Kuzey Kafkasya'da öldürücü darbeyi vurmaya hazırlanıyordu. Maniç Nehri'nden çıkışla Tikoretsk makası üzerinden taarruz edecek ve böylece Gönüllü Kolordusu'nun gerisini ve Don Ordusu'nu tehdit eder hale gelecekti. Yarma harekâtı "askerî ve politik açıdan düşman mukavemetinin en zayıf olduğu"[58] yerde, yani Kuban Kazaklarının ve Don Ordusu'nun birleşme noktasında icra edilecekti. Budyonni komutasındaki 1. Süvari Ordusu "bir neşter görevi görerek Kuban ve Don savunmalarının birbiriyle irtibatını kalıcı olarak kesecekti."[59] 10. Ordu'ya da Beyazların Armavir üzerinden Kafkasya derinliklerine ricat etmesini engelleme vazifesi veriliyordu.

Beyazlar, General Pavlov komutasındaki 4. Don Süvari Kolordusu'nu Torgovaya'da toplanıp Kızıl süvari hücumlarına karşı koymakla görevlendirdi. Rakovski şöyle yazıyordu: "Şafak vakti gri gökyüzü altında süvari alaylarının görüntüsü etkileyiciydi. Bu insanların ne çok çile çektiklerini anlayabilmek için yakından bakmak gerekiyordu... Yıpranmış postallar, yırtık pırtık kaputlar, eski püskü eyerler yahut çoğu zaman kirli olan at çulları ve alelade iplerden mamûl üzengiler... Ve her birinin yorgun yüzünde o korkunç ve acı verici 'Peki şimdi ne olacak?' ifadesi."[60]

Beyaz süvarilerinin son "hurra" nidaları 17 Şubat günü duyuldu. Yirmi iki yaşındaki Prens Aleksei Çerkassi'nin kardeşi, evine yazdığı dokunaklı mektupta prensin ölümünden şöyle bahsediyordu:

> "Benim Sevgili, Canım Babacığım! Tanrının iradesiyle bu son derece meşakkatli göreve gönderilmiştik. Birazdan okuyacaklarınızı tıpkı benim gibi sabır ve metanetle karşılamanızı rica ediyorum. Biricik Aleşamız Egorlinskaya *stanitsa*'sı yakınlarında 17 Şubat günü öğleden sonra saat üç ila dört arasında

gerçekleşen bir süvari muharebesinde hayatını kaybetti. Son nefesinde gerçek bir kahraman gibi davrandı. Bu korkunç muhaberede muhafız süvari alayımız on bir subayını kaybedip ölü ve yaralı olmak üzere toplam 380 nefer zayiatı verdi. Budyonni'nin süvarilerine birinci hatta saldırma emri General Barboviç'e verildi. Saat on gibi yaklaşık bir tümen büyüklüğünde Kazak da onların arkasından gönderildi, bunları bir kilometre kadar geriden ikinci bir tümen takip edecekti. Fakat bu tümenlerden biri muharebe sona erdikten ancak bir saat sonra varabildi, diğeri ise hiç ortalarda görünmedi bile. Bizim alayımız sol kanatta çarpışıyordu. Saldırıya geçip Kızıl süvarilerin hücumunu durdurduk, ardından onları önümüze katıp iki akarsu arasından takibe devam ettik. Müteakiben düşman ihtiyatına taarruz edip onlarda büyük bir şaşkınlık yarattık. Aleşa Kızılların *taçanka*'sının peşine düştü; fakat bu savaş arabası gözden kaybolmayı başarınca dönüp bir Kızıl bataryasına hücum etti. Atı öldürülmesine rağmen Browning tabancasını çekip yaya vaziyette dövüşmeye devam etti...Onu en son gördüklerinde tabancasını dolduruyormuş ve bir grup Kızıl'ın saldırısına uğramış. Mihailski onu kurtarmaya yeltenmiş ama ikisini de bir daha gören olmamış. Kızıllar sayıca çok üstündü ve hepsinin altıpatları vardı, yalnızca kılıçlarımızla onlara karşı koymamız mümkün değildi...Bu esnada General Pavlov'un emrinde neredeyse otuz adet takviye süvari alayı vardı! Lanet olasıca Kazaklar bizi fena sattılar!"[61]

Aslına bakılırsa Pavlov'un süvarilerinin büyük kısmı o sabah 10. Ordu'nun ikinci tümenine karşı başarılı bir taarruz icra etmişti ve bu planın bir parçası değildi. General Barboviç kuvvetlerine destek vermekte gecikmelerinin ve bölgeye geldiklerinde geri püskürtülmelerinin sebebi de buydu.

Pavlov'un geri çekilen alaylarını ertesi gün daha büyük bir felaket bekliyordu. Ansızın başlayan bir kar fırtınasına açık arazide yakalandılar ve Kızıl Ordu *Stavka*'sının raporuna göre "atlarının yarısı steplerde donarak telef oldu."[62] Personel zayiatı ise çok daha yüksekti. Bir Kazak subayı Rakovski'ye şöyle demişti: "Donarak can veren ve steplerde bırakmak zorunda kaldığımız binlerce adam fırtınayla beraber

kara gömüldü. Hayatta kalanlar ise atlarının arkasına sığınıp düşe kalka güçlükle yürüdüler. Beş-on dakika kadar yürüyünce bitkin düşüyor ve yere yığılıyordunuz... Birkaç dakika içinde sonsuz bir uykuya da dalabilirdiniz."[63] Hava şartlarının değişebileceğine dair uyarılara kulak asmayan Pavlov'un kendisi de ciddi bir soğuk yanığı geçirmişti.

Gönüllü Kolordusu 20 Şubat günü bir taarruz icra edip Rostov'u tekrar ele geçirmeyi başardı; fakat Pavlov birliklerinin gücünü kaybetmiş olması ve düşman tarafından Terek Kazak Tümeni'ne bir saldırı gerçekleştirilmesi onları bir kez daha ricat etmeye mecbur bıraktı. 10. Ordu kuzeydoğudan ilerlemeye devam ederek Armavir'i ele geçirince de Denikin, karargâhını Tikoretsk demiryolu makasından Ekaterinodar'a taşımak durumunda kaldı. Ardından Kızıl Ordu 1 Mart günü Stavropol'a girdi. Gönüllü Kolordusu'dan geriye kalan unsurlar ve Don Kazağı süvarileri tecrit edilmekten kurtulmak maksadıyla süratle geri çekilip Kuban Nehri boyunca yeni bir savunma hattı teşkil ettiler. Geri çekilme esnasında çok az dinlenerek günde yirmi ila otuz kilometre kadar mesafe kat ettiler ve çamur üzerinde geçen günlerin ardından nihayet daha sağlam bir zemine vardılar.

Rakovski şöyle aktarıyordu: "Kuru ve sıkı zemin, açık arazilerden istifade ederek atlarını geniş bir cephede sürmelerine imkân sağladı. Bu kalabalık grup bir taşkın gibi Kuban steplerini kaplıyordu. Sürücüleri kuşatılma korkusu duyan çok sayıda araba, onarlı saflar halinde güneye doğru ilerlemeye başladı. Ve atlar, gözünüzün görebildiği her yer atla doluydu. Don'un atlıları Kuban'a âdeta akıyordu, yürüyen bir kişi bile yoktu. İlerleyen saatlerde yaklaşık üç süvari kolordusu geceyi geçirmek üzere Korenovskaya *stanitsa*'sında durdu."[64]

Ertesi gün bir grup Kızıl süvarisinin bir makineli tüfekle kimseye görünmeden sızarak bu silahı Ekaterinodar'a yalnızca on beş kilometre mesafede bulunan hayati önemi haiz bir köprüyü tutmak üzere mevzilendirmesinin ardından gerçekleşen amansız bir muharebe de yine Rakovski tarafından şöyle tasvir ediliyordu: "Çılgınca çığlıklar duyuluyordu. General Kuçerov başı tamamen açık bir şekilde Kalmıkların ve Bolşeviklerin arasında atını dörtnala sürüyor ve bağırarak anlaşılmaz bir şeyler söylüyordu. Amacı köprüyü ve köprünün yanlış tarafında sıkışıp kalmış olanları kurtarmaktı. Kalmıklar dişlerini sıkmış çaresizce sağa sola ateş ediyordu. Bolşevikler tarafından katledilip malları yağmalanınca, normal hayatlarında son derece sakin ve barışçıl bir step halkı

olan bu insanların yüzlerini teslim alan öfkeli ifadeyi asla unutamam. Bir Kalmık subayı askerlerinin önünde, atının üstünde oradan oraya gidip duruyor, kamçısıyla karşıdaki Bolşevik makineli tüfek nişancısını işaret ediyordu...Halen çarpışmaya devam eden tek grup Kalmıklardı ve onların sayesinde başarılı olundu."[65]

Beyazlar Ekaterinodar'a vardıklarında kendilerini bir ölüm ve nifak ortamının içerisinde buldular. Hem Kuban Kazakları hem de İngilizler tarafından ihanete uğradıklarını düşünüyorlardı. General Mamontov'un cenaze töreni Ekaterinodar'daki beş kubbeli Azize Katerina Katedrali'nde İtilaf Devletleri subaylarının da katılımıyla gerçekleşti. Başpiskopos Antoni konuşmasında İtilaf Devletleri'nden bahisle "güvenilmez dostlar"[66] deyince subaylar dişlerini sıkıp kendilerini tutmayı başardılar.

Rus Ortodokslar son görevlerini yerine getirirken hâkim olan kasvetli havaya Komünist cenazelerinde rastlanmıyordu. Budyonni'nin *Konarmia*'sıyla birlikte görev yapan yazar Isaac Babel, hayatını kaybeden kahramanların "tarihin çekiciyle gelecek asırların örsünü dövmelerinden ötürü"[67] mezarlarına coşkulu bir tezahüratla nasıl uğurlandığından bahsediyordu.

Beyaz savaş muhabiri Rakovski şöyle yazıyordu: "Ekaterinodar'ın o günleri, düşüşünden hemen önceki Rostov'u andırıyordu. Şehir âdeta can çekişiyor; içkinin, yağmanın, tecavüzün, yargısız infazın ve fütursuzca para harcamanın ardı arkası kesilmiyordu."[68] Don Ordusu komutanı, daha şimdiden mülteciler ve inancını kaybetmiş askerlerle dolup taşan Kuban başkentinde örfi idare ilan etti.

Beyazlar kuzeydoğudan yaklaşıyor ve Ekaterinodar'ın tahliye edilmesi gerekiyordu. Kuvvetli rüzgârlarıyla Novorosisk Limanı mümkün olan tek kaçış noktasıydı. Pek çok asker, ricat eden yürüyüş kollarına pusu harekâtı icra edip trenleri raydan çıkarmak için demiryollarını sökmeye başlamış olan dağlı Yeşil partizan gruplarına katılmaya teşneydi. Çevdar şöyle yazıyordu: "Askerler ve siviller, kadınlar ve çocuklar, Ruslar ve Kalmıklar... Çeşit çeşit ve sayısız arabalara binip kesintisiz bir akışa dahil olmuşlardı. Kuban Nehri üzerindeki köprüye uzanan yolda mahşerî bir kalabalık vardı. Hava çığlık ve küfürlerle kaplıydı."[69] Birliğinin komutan yardımcısı sinir krizi geçirince o da deliye döndü. Genç

üsteğmen yalnız bırakılmaktan korkuyordu ve Çevdar'ın eteklerine sarılmaya başladı. "Yazıklar olsun sana İvan Petroviç!" dedi Çevdar, "Sen nasıl bir Kazaksın ki dadısının peşini bırakmayan bir velet gibi yanımdan ayrılmıyorsun. Gerçekten de seni bırakıp gideceğimi mi sandın?" Delikanlı bunun üzerine davranışlarını kontrol edemediğini itiraf etti.

Pek çok kişi hem karayolunun hem de demiryolunun üzerinden geçtiği köprüde yaşanan korku dolu anları ömür boyu unutamayacaktı. Aralarında bir hemşirenin de bulunduğu bir grup insan geçen bir trenin altında ezilerek can verdi ve cesetleri aşağıdan akan nehre atıldı. Çaresiz kalmış bir Kalmık evvela karısını ve çocuğunu bıçaklayarak öldürdü, ardından da intihar etti. Rakovski, insanların bu felakete verdikleri farklı tepkileri büyülenmiş gibi seyrediyordu. "Atlardan ve insanlardan oluşan girdabın içerisinde bir kız koşuşturuyordu, yanından geçen bir general bağırarak seslendi: 'Derdin ne senin? Ezileceksin!' Ardından kız ona doğru koştu ve 'Kuban Seferi'nde görev aldım, şehirde kalamam, tanrı aşkına bana yardım et!' dedi. 'Bin atıma, çabuk.' diye yanıtladı general. Kız etraftaki Kazakların yardımıyla atın üzerine atladı ve iki koluyla generalin beline sarıldı."[70]

Kuban Nehri'nin güneyinde son derece kalabalık bir insan grubu yaya vaziyette demiryolunu takip ederek ilerliyordu. Demiryolu kenarını itilmiş ya da yol üzerinde terk edilmiş vagon ve katarların etrafından dolaşmaları gerekiyordu. Epey mesafe kat ettiler ve bir noktada ansızın deniz kokan bir esinti duydular.

Beyazların Ekaterinodar'dan ayrılmasının ardından Yakob Glasse adında bir ressam tanıklık ettiği manzarayı dikkate değer günlüğüne şu cümlelerle aktarıyordu: "Kasvetli ve gri bir gün. Etraf çamurdan bir derya gibi. Ricat eden süvari ve piyade birliklerinin arabaları kaldırımları tamamen mahvetmiş durumda."[71] Şehri terk etmeyen tek insan grubu altı bin kadar Kalmık'tı; Kızıllar tarafından işkenceye uğradıkları Stavropol steplerinden ayrılarak Denikin'in ricat eden ordularının peşine takılmış yaşlılar, kadınlar ve çocuklar... Bu aileler develeri ve arabalarıyla çamurun ortasında öylece oturup duruyorlardı.

Mütevazı bir aileden geldiği için kendi adına şanslı olan Glasse Kızıl Ordu'nun ve Komünistlerin şehre ulaşmasını bekliyor; daha nice katliamın eli kulağında olduğuna dair hiçbir fikri olmadığından Rus İç

Savaşı'nın son trajedisine şahit olacağını düşünüyordu. "Akşam alacakaranlık başlangıcı ile birlikte gürültü, bağrışma ve feryadın eşlik ettiği inanılmaz bir karmaşa baş gösterdi, kadınlar ve çocukların yürek yakan iniltileri sonunda hıçkırıklara dönüştü. Kızıl Ordu şehre giriyordu. Silahsız ve kimseye zararı olmayan Kalmıklara ortada hiçbir sebep yokken son derece gaddarca muamele ettiler ve son çocuklarına kadar hepsini öldürdüler. Bunun için yirmi dakika yeterli oldu. Arkasından gelen sessizlik ise hepten uğursuzdu, yaralıların figanı bile duyulmuyordu. Şehir halkının tamamı hayatını kaybetmiş gibi; tüm girişler ve kapılar kilitli. Etrafta sarhoş süvari grupları kol geziyor. Bakalım gece neler getirecek?"[72]

Glasse ertesi gün ise şunları yazıyordu: "Daha fazla Kızıl birliği geldi. Her tarafta atlı devriyeler dolaşıyor...Kızılların atları subayların madalyaları ve apoletleri ile süslenmiş durumda, generallerin şerit rozetleri ise aynı atların dizginlerinden sarkıyor. Bir atın kafasında başpiskoposun şapkası var, bu şapkaları taşıyan başlar ise artık yok...Şehrin ayaktakımından iki kadın, bir süvariye sivil kıyafetler içinde bir adamı işaret edip, 'Bu bir subay,' diyor. Ardından adamın kafatası bir kılıç darbesiyle ansızın ikiye bölünüyor. Sonradan anlaşıyor ki adam aslında postaneden çalışan bir kayıt memuruymuş."[73]

Sonraki gün bir komşusu Glasse'yi evinden çıkmaması için uyardı; zira Kızıllar şehir halkını Kalmıkların cesetlerini taşımaya zorluyordu. Fakat Glasse yine de dışarı çıkmaya karar verdi. "Yolda rastladığım bir tanıdık beni durdurup yakası kolalı ceketimi ve kravatımı çıkarmamı söyledi, aksi halde beni bir *burzhui* sanabilirlermiş. Ellerime biraz motor yağı ve çamur sürmemi, tıraş olmamamı ve gözlüklerimi çıkarmamı da tavsiye etti; çünkü onları takınca entelektüel gibi görünüyormuşum." Glasse yoluna devam etmeden önce bu tavsiyeleri dikkate aldı. "Sokaklarda sıvılaşmış çamur içinde dolaşan ve Kalmıkların cesetlerini çıkarmaya çalışan binlerce insan gördüm. Develer caddelerde ağır ağır yürüyor, sahiplerinin cansız bedenleri ise arabalarla çekiliyordu. Bu arabaların gıcırtıları gecenin geç saatlerine kadar duyuldu."[74]

Günlüğünün 22 Mart'a ait sayfalarında ise şunlar yazıyordu: "Kent meydanında bir orkestra sabahın erken saatlerinden beri 'Enternasyonal'i çalıyor. Sıra sıra işçiler ve köylüler kırmızı bayraklarla geçiş yapıyor. İnsanlar toplanıyor. Bir konuşmacı, kendilerini 'küresel sermayenin tüccarlarından' kurtardığı için Kızıl Ordu'ya proletarya

adına teşekkür ediyor ve onların tüm dünyayı 'kapitalizm boyunduruğundan' kurtaracağına olan inancını dile getiriyor. Bu kısa toplantının ardından talimat geliyor: 'Yoldaşlar, herkes istasyona gitsin ve yeni hükümeti karşılasın!' Kalabalık, orkestra eşliğinde istasyona ilerliyor. Şehrin yeni liderlerini taşıyan lokomotif tıpkı dört bir taraf gibi kırmızı bayraklarla süslenmiş; Denikin ordusunda görevli subayların cesetleri lokomotifin üzerinden sarkıyor. Şeref kıtası platformdaki yerini alıyor. O da ne? Sanki cehennem orduları bir yerlerden çıkıp lokomotifler çağına gelmiş gibi. Sarsılmış bir vaziyette istasyonu terk ediyorum."[75] Ertesi gün yapılan ilk duyurulardan biri, adını Çariçe Büyük Katerina'dan alan Ekaterinodar şehrinin bunda böyle Kızılların verdiği isimle "Krasnodar" olarak anılacağı oldu.

İngiliz askerî misyonunun büyük kısmı Taganrog'un düşüşünün ardından ocak ayında doğruca Novorosisk'e taşınmıştı. Yeni karargâhları şehrin doğu rıhtımındaki çimento fabrikasında konuşluydu. General Holman'ın burada görevli tüm subaylara hitaben kaleme aldığı ve kendisi "tüm zamanını cephede bir uçakla gösterişli manevralar sergileyip bombardıman yaparak geçirirken" onları görevi ihmalle suçladığı yazı sinirleri germişti. Ayın ortasına gelindiğinde askerî misyonun bulunduğu bölge Lewis makineli tüfekleriyle desteklenen dikenli tel ve kum torbalarıyla korunuyor ve gelecek tehditlere karşı hazırda bekliyordu.

Mülteci trenleri Novorosisk'e uzanan tali demiryolu hatlarını doldurmaya başladı. Sersefil insanlarla dolu hayvan vagonlarından Lever'ın ifadesiyle "ahlaki ve fizikî bir salgın" yayılıyordu. Fakat tıpkı Horrocks'un Sibirya'da gözlemlediği gibi Lever de daha sonradan anlayacaktı ki "Kadınlar açık ara daha üstündü; çoğu metanetin, hâlâ ayakta kalan kültürlerinin ve yüce duyguların birer timsaliydi. Erkekler ise birkaç istisna haricinde olan bitene tamamen kayıtsızdı ve iptidai içgüdüleri haricinde hiçbir şey onları harekete geçirebilecek gibi değildi." Mülteciler beraberlerinde ölüm saçan bitleri de getirmişlerdi ve tifüs salgını kırsalda olduğu gibi şehirde de yayılıverdi. Rasputin suikastında Yusupov'a ortaklık eden Vladimir Purişkeviç de 1 Şubat günü Novorosisk'te tifüs nedeniyle hayatını kaybedecekti.

Derme çatma hastanedeki koşullar kelimelerle tarif edilemeyecek kadar kötüydü; bir yatakta iki hatta bazen iç hasta yatıyor ve ölenleri kimse

yerinden kaldırmıyordu. Çar'ın Muhafız Süvari Alayı'da görev yapmış eski bir subay olan Dimitri Şvetzof şöyle yazıyordu: "Tüm geceyi yanı başımdaki bu cesetlerle geçirmek durumunda kaldım ve bitler ölülerin üzerinde durmadığı için hepsi bana hücum etti. Gece etrafta o kadar çok bit vardı ki sağlık görevlisi odaya gelince sanki yere toz şeker dökülmüş de onun üzerinde yürüyormuş gibi çıtır çıtır sesler çıkıyordu."[76]

Novorisisk'i etkisi altına alan ve kuzeydoğudan esen fırtına demiryolu vagonlarını deviriyor, dalgakıranın üzerindeki konteynerleri denize savuruyordu. Rüzgâr öyle şiddetliydi ki sokaktaki insanlar bile zaman zaman elleri ve dizleri üzerine çöküp beklemek zorunda kalıyordu. Sıcaklık sıfırın altında otuz santigrat dereceye kadar düşüyor, "ön güvertelerinden, filikalarından ve baş toplarından süs çiçekleri gibi buzlar sarkan savaş gemileri demirlendikleri yerde donuyordu."[77] Söylenene göre bölgedeki rüzgâr güneyden kuzeydoğuya kaydığında sıcaklık birkaç saat içinde kırk-elli derece kadar düşebiliyordu. 8 Şubat gecesi yalnızca Novorosisk tren istasyonunda 177 mülteci donarak hayatını kaybetti.[78]

İngiliz askerî misyonu 14 Şubat günü, Rostov'da yakalanan "iki İngiliz subayının (Cootch ve zavallı ihtiyar Frecheville) kolları kırılarak sokaklarda çırılçıplak yürütüldüklerini, sonra da organları koparılarak katledildiklerini"[79] öğrendi. İngilizler Batı Cephesi'nin mevzilerinde istemeyerek de olsa kazandıkları soğukkanlılık sayesinde bu olayı geride bırakabildiler. Hava şartlarının müsaade ettiği zamanlarda hem eğlenmek hem de sığır eti konservesine alternatif bir yiyecek bulabilmek maksadıyla şehrin ötesindeki dağ eteklerinde çulluk ve tavşan avlayıp limanda ördek vurdular.

Londra'dan gönderilen Yüksek Komiser Halford Mackinder'ın tüm "yaralı Rusların, askerlerin karıları ile ailelerinin ve ülkeden çıkmak isteyen herkesin"[80] tamamen tahliyesini sağlayacağını duyan askerî misyondaki subaylar evvela inançsızlıkla başlarını sallamışlardı. Fakat şubat ayının sonuna gelindiğinde sivillerin tahliyesi "ciddi ciddi devam ediyordu." İngiliz hükümeti tarafından kiralanan buharlı ticari gemiler İstanbul'a ve Marmara Denizi'ndeki Adalar'a seferler düzenlemeye başlamıştı.

General Milne'in emirleriyle savunma bölgelerini müdafaa etmek üzere İskoç Kraliyet Hafif Piyade Alayı'nın bir taburu İstanbul'dan bölgeye sevk edildi. Tabur 17 Mart günü caydırıcı seferî teçhizatını kuşanıp, beraberinde bir Kraliyet Deniz Piyadeleri bandosu ve sahra topları ile gaydalar ve trampetler eşliğinde sokaklarda boy gösterdi. Bundaki

maksat Komünist casusları ve henüz on gün önce mahkûmları serbest bırakmak üzere hapishaneyi basmış olan Yeşilleri etki altına almaktı. Kennedy bu gösteriyle ilgili şöyle düşünüyordu: "Muhtemelen hayatında hiç gayda sesi duymamış ahali üzerinde büyük bir etki yaratmıştı. Denikin'in yağmacı haydutlarının ve kuru kalabalıklarının ardından böylesine disiplinli birliğe tanıklık etmek fevkalade bir deneyimdi."[81]

Kraliyet Donanması muhripleri liman bölgesini aydınlatmak için projektörlerini kullanıyordu. Yüzbaşı Lever şöyle aktarıyordu: "Benimsenen yaklaşım 'evvela ateş et, ardından ne olduğunu araştır' şeklindeydi. Geceleri sık sık silah başı borusu çalınıyor, fakat bunların neredeyse tamamının yanlış alarm olduğu anlaşılıyordu."[82]

Benbow zırhlısı 24 Mart günü dalgakıranın ötesinde demir attı. Bu geminin kaptanı ocak ayında buraya yaptıkları bir başka ziyarette, şüphesiz biraz da mürettebatına heyecan olsun diye, gemisini Soçi istikametinde kıyı boyunca güneye doğru ilerletmiş ve Yeşil saldırılarında üs olarak kullanıldığı tespit edilen bir köyü bombalatmıştı. Gemi 13,5 inçlik ana silahını ateşlemiş ve "burada koca bir delik açmıştı."[83] Benbow bu defa Karadeniz bölge komutanı General Milne ve Amiral Seymour ile birlikte İstanbul'dan gelmişti. Gemide Denikin'le bir toplantı gerçekleştirdiler ve tahliyeye yardımcı olmak adına ellerinden ne geliyorsa yapacaklarına söz verdiler. Beyazların kendi ticari ve askerî gemileri kömür ve yedek parça eksikliği nedeniyle halen faal değildi.

Seymour Kraliyet Donanması'nın altı bin civarında asker alabileceğini tahmin ediyordu; fakat Donanma, kendilerinden daha fazla personel tahliyesi istenmesi halinde, Beyaz Ordu'nun Kızılları bulundukları mevzilerde tutarak limana topçu saldırısı icra etmelerini engellemesi gerektiğini söyledi. Buradaki sorun arka emniyeti almak üzere kendini feda eylemeye hazır olan askerler bulmaktaydı. İçinde hâlâ bir nebze de olsa disiplin anlayışı kalan tek birlik Gönüllülerdi ve onlar bile bir kez daha fedakârlıkta bulunmanın gereğini anlayamıyordu. Denikin her halükârda onların Kırım'ı müdafaa etmelerini istemişti.

Ertesi gün, yani 25 Mart'ta bir Mark V tankıyla on üç adet uçak parçalanarak kullanılamaz hale getirildi. Buna rağmen, yalnızca ateşleme mekanizma sökülebilen kamyonlar ve sahra topları da dahil olmak üzere çok sayıda hasar almamış malzeme Kızılların eline bırakıldı.

Çimento fabrikasında konuşlu İngiliz karargâhının etrafında tertiplenmiş İskoç Kraliyet Piyade Alayı mensupları da savunma bölgesinin çapını daraltarak içlere çekildi.

Sona yaklaşılan bu zamanlarda Novorosisk'in manzarası buraya ulaşan askerler ve mülteciler için iç karartıcıydı. İki subayın emri altındaki askerî okul öğrencisi genç *junker*'ler deyim yerindeyse inzibatçılık oynuyordu. Bunların âdeta adım atacak yer kalmayan şehre halen akmakta olan asker selinin önünü kesmeleri gerekiyordu. Binlerce aç at etrafta dolaşarak yiyecek aramaktaydı. Kimi askerler bu atların en iyilerini gözlerine kestirip üzerlerine atlıyor ve doğruca Yeşillere katılmak üzere uzaklaşıyorlardı. Pek çok Kazak da kendi atlarının eyer ve dizginlerini söktükten sonra onları vuruyor ve cansız bedenlerini öylece sokakta bırakıyordu.

İtilaf Devletlerinin limanda ve açıkta demirlemiş savaş gemileri geceleri projektörlerini tepelere tutuyordu. Korkunun ve belirsizliğin hâkim olduğu bu ortamda tifüs hastaları kendilerini limana atmanın yollarını arıyor; zaten buraya varabilmiş olanlar ise katiyen yerlerinden ayrılmıyordu. *Junker*'lerden birisi içi Kalmık ailelerle dolu arabaların suyun kenarına yaklaştığını gördü. "Tek değerli varlıkları olan canlı hayvanlarını kurtarabilmek umuduyla Stavropol kırsalını terk etmiş bu insanlar, şimdi de çaresizce suyun kenarında oturuyorlardı. Birilerini gelip de onları kurtarabileceğine dair hiç umutları yoktu. Ya öldürülecek ya da açlıktan öleceklerdi."[84]

26 Mart sabahı, yani Denikin'in Amiral Seymour ile yaptığı toplantıdan iki gün sonra General Kutepov artık Novorosisk'i savunmanın imkânsız olduğunu söyledi. Kızıl Ordu şehre hâkim tepelere topçularını mevzilendirmişti ve karanlığın bastırmasıyla limana inebilirdi. Rus askerleri rıhtım boyunca ustaca dizilmiş İngiliz muhriplerine üzerlerinde adım atacak yer kalmayana kadar sırayla bindiriliyor, bir gemi tamamen dolunca kalan askerler bir sonrakine aktarılıyordu. Denikin ve kurmayları bir başka Iron Duke sınıfı dretnot olan Emperor of India gemisine alındı, ardından bu gemiye de kalabalık bir Kazak grubu tepeleme dolduruldu. Geminin kaptanı daha sonradan Kennedy'ye hüzünle şöyle diyecekti: "Güvertemi bir daha asla temizleyeceğimi düşünmüştüm. Kazaklar kendilerine verilen sığır eti konservelerini yere atıp kılıçlarıyla ikiye bölerek açıyordu."[85]

Halatlarla bir ileri bir geri çekilen mavnalar da demir atmış gemilere asker taşıyordu. Bu gemilerin arasında Benbow ve Calypso zırhlıları ile birkaç Kraliyet Donanması muhribi ve Galveston adında bir Amerikan kruvazörü de vardı. Gemiye alma işlemleri genellikle Gönüllüler tarafından idare ediliyordu. Kimi savaş gemileri sadece yaralıları alıyor; diğer bazıları ise Denikin'i ihanetle suçlayan Don Kazaklarını öfkelendirecek şekilde yalnızca Gönüllü Ordusu mensuplarını taşıyordu. Gemilerin çoğu mültecileri taşımayı reddediyordu; bazı insanlar kıyıyı takiben Soçi'ye kadar yürümeye karar vermiş, gemilerde bir ranza yahut güvertede ayakta dikilebilecek kadar bir alan bulabilme ümidini dahi kaybetmiş kimileri ise dağlara kaçmıştı.

Limandaki gemilere uzanan borda iskelelerinin süngü takmış tüfekli asker ve subaylar tarafından sıkı sıkıya kontrol edildiğini gören Erast Çevdar hayal kırıklığına uğradı. Kendisi de Gönüllü Kolordusu'nun bir mensubuydu ama görünüşe göre iskelelerin başındakiler yalnızca kendi birliklerinden olan personelin geçişine müsaade ediyordu. Kimi gemilerin güverteleri yolcu yerine bohçalar, valizler ve hatta arabalarla doluydu. Çevdar öfkeyle şunları müşahede ediyordu: "Nöbetçilerin çoğu sarhoştu ve süngüleriyle insanları korkutmaktan zevk alıyorlardı. Biz gibi Gönüllülerin arasında böyle bir şey yaşanabileceğine asla ihtimal veremezdim. Tam bir ümitsizlik hissiyle en yakın iskele babasının üzerine oturup kaldım."[86]

Liman bölgesinde toplanan kalabalık, günün ikinci yarısının ilerleyen saatlerinde artık son şanslarını da kaybetmiş olduklarını anladılar. Kızıl Ordu topçularının atışlarıyla şehirdeki bazı binalar çoktan alevlere teslim olmuştu. Pek çok subay, üniforma ceketlerinin omuzlarındaki apoletleri sökmeye başlamış, Gönüllü Kolordusu'na mensup bazıları ise limandaki kalabalığın arasından geçip gitmeyi dahi başaramamıştı. Don Kazağı Mitrofan Moiseyev şöyle yazıyordu: "Eşi ve üç ila beş yaşlarında iki çocuğuyla beraber Drozdovski Alayı'ndan bir yüzbaşının yanımda olduğunu gördüm. Çocuklarından ilkini tutup kaldırdı ve silahını kulağına dayayıp vurdu, ardından diğerine de aynısını yaptı. Bu esnada bir eliyle haç işareti yapıyordu. Daha sonra karısına da aynı işareti yaptı; gözyaşları içinde birbirlerini öptüler ve silah bir kez daha ateşlenince kadının cansız bedeni kucağına yığıldı. Ardından yüzbaşı sakladığı son kurşunu da kendine sıkıverdi."[87]

Kızıl Ordu topçusu atışlarını gemilere isabet ettirmeye başlayınca, Fransız ağır kruvazörü Waldeck-Rousseau da Novorosisk gerisindeki dağları ateş altına alan İngiliz zırhlılarına borda ateşiyle katıldı. Lever bu manzarayı "İngiliz denizciliğinin hakiki bir başyapıtı"[88] olarak tanımlıyor ve diğerleri savaştaki şans faktörü hakkında bir şeyler gevelerken o, "Pekâlâ... En azından kuyruğu dik tutuyor ve onlara acısını unutamayacakları bir yara açarak gidiyoruz," düşüncelerini taşıyordu.

Sürme iskeleler çekilirken insanlar son ve ümitsiz bir hamleyle atlayıp tutunmaya çalışıyor; diğer bazıları ise belki birileri bir halat atar diye suya dalıyordu. Bazı Kazak atlarının dahi sahipleri içlerinde gidiyor diye yüzerek gemilere yetişmek maksadıyla suya atladığı söyleniyordu.

Geride bırakılan 22 bin asker ve subay[89] ertesi sabah, yani 27 Mart günü Kızıllar tarafından şehre dönmeye mecbur bırakıldı. Kimi subaylar kıyafetlerine kırmızı mendiller tutturarak kimliklerini gizlemeye çalışıyor; fakat bu teşebbüsü fark eden Kızıllar daha da öfkelenip onları doğrudan vuruveriyordu. Bazı subaylar ise kendi askerlerinin ihanetine uğruyordu. Kızıllar, emir erliğini yapan asker tarafından ele verilen bir albayı infaz etmiş, ardından sadakatsizlikle suçladıkları ispiyoncu emir erini de vurup öldürmüştü.

Tahliyelerinin ardından Emperor of India gemisinin güvertesinde Don Kazakları.

Kafası karışmış yaşlı bir kadın elinde bir kovayla esirlere su dağıtmaya başladı. Beyazlardan ne kadar nefret ettiğini söyleyince esirlerden sorumlu muhafızlardan biri ona Beyazlara su ikram etmekte olduğunu izah etti. Kadın bir şekilde oyuna getirildiğini düşünerek sinirlendi. Esirlerden birkaçını vurmak istediğini söyleyince keyiflenen muhafız tüfeğini ona uzattı. Kadın tüfeği ateşledi ama dipçiği omuz çukuruna düzgünce yerleştirmediği için geri tepmenin etkisiyle yere yığıldı. Öfkeli esirler oturdukları yerden sıçrayıp kadını ölene kadar tekmelediler. İçlerinden biri yerdeki kadının tüfeğini alıp muhafızlara ateş etmeye başladı ve "ardından ele geçirdikleri makineli tüfeklerle kalabalığa rastgele ateş açtılar."[90]

Esirlerden biri bu olayın ardından beceriksizce gerçekleştirilen infazlardan sağ çıkmayı başaracaktı. Moiseyev'in de aralarında bulunduğu otuz kadar Don Kazağı subayı ertesi gece teşhis edilip yakalandı. "İşimizi bitirmek üzere bizi önlerine kattılar. Hiçbir şey hissetmiyordum, yapacak bir şey de yoktu. Kimleri tamamen çaresizlikten çıplak elleriyle muhafızların üzerine atıldılar ama elbette vuruldular. Diğer bazıları ise çığlıklar atıp çocuklar gibi ağlıyor ve yerlere düşmelerine rağmen dayak yiyip sürüklenmekten kurtulamıyordu. Fazla uzağa götürülmedik. Gaz lambalarıyla aydınlatılan bir hat boyunca dizilip ayakta beklememiz emredildi. Hem sağdan hem de soldan bağrışmalar ve küfürler duyuluyordu. Derken sesler kesildi, silahlar kaldırıldı ve ardından âdeta bir film karesi gibi bir pare top atışı yapılınca herkes yere yatıverdi. O an hissettiğim şeyleri açıklamakta halen zorlanıyorum. Yaralanmamıştım ama elbette ben de herkes gibi yere düştüm ve çoktan ölüp öbür dünyaya göç ettiğimi düşünüyordum. Kafamdan kâbus gibi bazı düşünceler geçiyordu. Ne ellerimi ne de ayaklarımı kıpırdattım. Nedendir bilinmez, bunun bir günah olabileceğini düşünüyordum. Nihayet soğuktan titremeye başlayınca kendime geldim. Bir mucize gerçekleşmişti, yaşıyordum. Henüz vadem yetmemişti, tanrının buyruğu böyleydi. Kızıllar herkesin öldüğünden emin olmadan çekip gittiler."[91]

36

Wrangel'in Komutayı Devralması ve Polonyalıların Kiev'i Ele Geçirmesi

İlkbahar – Yaz 1920

Slaşov'un birliği Kırım içlerine doğru bir miktar çekilirken, 46. Kızıl Tümeni 23 Ocak günü Perekop Kıstağı'na doğru ilerlemeye başladı. Bu bir tuzaktı. Slaşov düşmanın en beklemediği zamanda ani bir karşı taarruz başlattı. Bulundukları dar boğazda manevra imkânlarını kaybeden kızıllar düzensiz bir şekilde ricat etmek durumunda kaldılar. Mahno kuvvetleri bu defa onları arkadan vurmaya başladı ve kendilerini tıpkı iki ay kadar önce Beyazların içine düştüğüne benzer bir vaziyette buluverdiler.

Slaşov'dan Simferopol'a daha fazla asker gönderme talimatı alan ve politika bilgisi açısından toy bir adam olan Yüzbaşı Orlov sonuçlarını hiç düşünmeden bir isyana kalkıştı. Slaşov'un bu isyanı bastırmak üzere üç kez birlik sevk etmek durumunda kalması, geri bölgedeki Beyaz nüfuzunun ne kadar koordinasyonsuz olduğunu ortaya koyuyordu. Bu isyan mart ayının sonlarına doğru Simferopol'da gerçekleşen hayli kanlı çatışmalarla ancak son bulabildi ve Orlov Kırım dağlarına çekilerek Yeşillere katılmak durumunda kaldı.

Kızıllar Kafkasya kuzeyinde Beyazları son bir kez daha mağlup etmeye odaklanmışken, Denikin'in yorgun ve bitmiş tükenmiş vaziyette bizzat Novorosisk'e geldiği 27 Mart gününe kadar Kırım'da önemli bir gelişme yaşanmadı. Dürüst ve gururlu bir adam olan Denikin, Wrangel'in durmak bilmeyen eleştirilerine ve Beyaz kuvvetlerin geri bölgelerinde cereyan eden arkadan vurma hadiselerine hazırlıklı değildi. Wrangel'in kibiri onu Denikin'le yaşadıkları her fikir ayrılığını sağa sola duyurmaya itiyor, bu da moralleri alt üst ediyordu. Pek çok generalin yanı sıra, Denikin'in gereğinden fazla liberal olduğunu düşünen bazı önde gelen siviller de Wrangel'in tarafını tutuyordu.

Wrangel, Orlov isyanı esnasında 10 Şubat günü Kırım'a geçmişti ve bu sırada genel komuta Generall Şilling'deydi. Şilling ise acımasızca sorumlu tutulduğu korkunç Odessa tahliyesinin ardından doğruca Kırım'a gelmişti. Denikin Odessa'da yaşananların suçunun Şilling'e yüklenmesini adi bulmuyordu ve onun arkasında durmak gibi bir hata yaptı. Wrangel taraftarları Kırım'daki başkomutanlık makamına Şilling yerine onun gelmesini istediler. Denikin ve Wrangel arasındaki husumetin yıkıcı etkileri karşısında şaşıp kalan General Holman bu iki adamla bir toplantı ayarlamaya çalıştı ama Wrangel teklifi reddetti. Bunun üzerine Holman, Denikin'le beraber bir yazı kaleme alarak Beyaz davasının selameti için Wrangel'in Kırım'dan ayrılmasını rica etti.

Wrangel, İstanbul'a gitmek üzere yola çıkmadan evvel Denikin'e zehir zemberek bir mektup gönderdi ve kendi zaferlerini ön plana çıkarırken onu liberallik, kıskançlık, zayıf liderlik ve Kazak seviciliği ile suçladı. Hatta Kolçak'ın başarısız olmasını ve böylece Beyazların rakipsiz lideri olarak kendisinin öne çıkmasını istediği için önceki yaz Çaritsin Cephesi'ni kasten güçlendirmediğini dahi iddia etti. Wrangel'in nüshalarını dört bir yana dağıttığı bu mektup kaçınılmaz olarak basına da düştü. Bu noktada Wrangel dahi fazla ileri gittiğinin farkına vardı. Denikin, Wrangel'in bu suçlamalarına tatmin edici yanıtlarla karşılık verdi ama başkomutanlık makamında durabilmek için gerekli olan özgüveni büyük zarar görmüştü. Kutepov'un dahi kendisine sırt çevirdiğini düşünüyordu.

Denikin Kırım'a ulaştıktan ve Kefe'de karargâhını kurdurduktan sonra nihai kararını vermeden evvel son bir durum değerlendirmesi yaptı. İngiliz gemileri Novorosisk'ten on bin Don kazağı ve 25 bin Gönüllü getirmişti, Slaşov'un da beş bin kadar askeri vardı. Bu büyüklükte bir kuvvet, Kızıllar o esnada Polonyalılarla meşgul ve Kafkasya ile Hazar bölgelerinde sıkışıp kalmışken, yüzölçümü bakımından Galler'den[92] biraz daha geniş olan Kırım'ı müdafaa etmeye yeterdi.

Kızıl Ordu *Stavka*'sı Kafkasya güneyinde bir Komünist idare dikte ettirilmesi konusundaki rolünü gizlemiyor, bunu "Güney Rusya Silahlı Kuvvetleri'nin nihai mağlubiyetinin politik bir sonucu"[93] addediyordu. Kuban Ordusu'ndan ve Terek Kazaklarından geriye kalan unsurlar Karadeniz kıyısındaki Gürcistan'a doğru püskürtüldü ve Soçi yakınlarında

Kızıl 9. Ordusu'na teslim olmaya mecbur bırakıldı. İngilizler genel ricatın bir parçası olarak kendi kuvvetlerini Batum'dan tahliye ederken bu unsurların da bir kısmını Kırım'a götürmeyi başardılar.

Mayıs 1918'den beri mevcudiyetini sürdüren Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, "11. Ordu'nun destek verdiği ve zengin petrol yataklarıyla bu ülkeyi" Sovyetler Birliği'nin bir parçası haline getiren bir ihtilalle 2 Mayıs günü deyim yerindeyse yutuluverdi. İngiliz birliklerini ülkesinden göndermeyi kabul eden Menşevik Gürcistan o an için bağışlandı; fakat Kremlin İtilaf Devletleri'nin bölgeden tamamen ayrıldığından emin olunca ertesi senenin şubat ayında burası da ilhak edilecekti.

Tuğamiral Norris ve Kraliyet Donanması'nın Hazar'da görevli personeli silahlı ticari gemilerini Beyazlara bırakmıştı ama bunların eğitimsiz ve gönülsüz mürettebatının Raskolnikov komutasındaki Kızıl Volha-Hazar Filotillası karşısında hiç şans yoktu. Raskolnikov, 10 Nisan günü zaferini Troçki ve Lenin'e bir mesaj ile duyurdu, garanti olsun diye de Kamenev ve Kızıl Ordu *Stavkası*'na da birer nüsha gönderdi: "Komutam altındaki Karl Liebknecht muhribi demir almış ve saat 17.00'da Fort Aleksandrovsk'a yaklaşıp düşmanın Milyutin ve Opyt kruvazörlerine angaje olmuştur. Çetin bir muharebenin ardından Milyutin kıç tarafından isabet almış ve her iki düşman kruvazörü de geri çekilmiştir. Karanlık çöktüğünden düşmanın takibi mümkün olmamıştır. Bu başarılı muharebe sonucunda zafer kazanılmış, Fort Aleksandrovsk gemisi denizcilerimiz tarafından 6 Nisan sabahı şafak vaktinde ele geçirilmiştir. Düşman generalleri Tolstov ve Borodin'in yanı sıra yetmiş düşman subayı ile 1.096 Kazak esir alınarak Astrahan'a getirilmiştir. Uralsk (Kazak) Grubu'nun son kalıntıları da ortadan kaldırılmıştır... Seksen pud kadar gümüş ile yaklaşık yüz milyon ruble nakit paraya ilaveten çok sayıda tüfek ve makineli tüfeğin de aralarında olduğu bol miktarda ganimet ele geçirilmiştir. Karl Liebknecht muhribine onur sancağı çekilmesi tensiplerinize maruzdur."[94]

Raskolnikov, 16 Mayıs günü Stalin'in yakın dostu Sergo Orconikidze ve Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti *Sovnarkomu*'nun başkanı N. N. Narimanov'la Bakü'de oturmuş çay içiyordu. Saatine baktı ve gemisine dönmesi gerektiğini söyledi. Karl Liebknecht limandaki dalgakıranın yanında bekliyordu. "Buharlı vinçler tısladı, telgrafın zili çaldı, çipo zincirinin demirden mamûl ağır bağlantı parçaları şangırdadı ve muhrip dalgakıranın yanından sakince ayrıldı. Nargen Adası'ndaki deniz

fenerinin titreyen ışığının önünden yavaşça geçerek Hazar gecesinin zifiri karanlığına karışıp gittik."[95] Karısı Larisa Reisner yola çıkışlarını böyle tasvir ediyor; fakat Raskolnikov bu ana dair anılarında ondan hiç bahsetmiyordu.

Diğer muhripler de ilerledikçe sıradaki yerlerini aldılar, çıkarma unsurunu taşıyan gemiyi ise iki adet gambot himaye ediyordu. Hedef, Beyazların Kraliyet Donanması'ndan devraldıkları ve halen faal vaziyetteki son üsleri olan, Hazar'ın güney kıyısında ve İran topraklarında yer alan Bender Enzeli'ydi. Raskolnikov, hayli teferruatlı olarak aktardığı anılarında buraya şafak vakti vardıklarını ve kıyı topçusunun silah başında olmadığını, bu yüzden de İngiliz garnizonunu uyandırmak maksadıyla ordugâha doğru birkaç pare top atışı yaptıklarını iddia etmektedir. "Kar gibi beyaz sarıklı kara Gurkaların"[96] sahile doğru koştuklarını ve kendilerini hedef alan ateşleri görünce gerisin geriye kaçtıklarını yazan bu anıların tamamen gerçek olduğuna inanmak güçtür. Gerçekte çıkarma unsurundaki 1.500 Sovyet denizciye 2. Gurka Tüfekli Alayı'nın 1. Taburu karşı koymuş ve bombardıman yaklaşık bir buçuk saat kadar sürmüştür.

İngiliz kuvveti tamamen gafil avlanmıştı. Komutanları Tuğgeneral H. F. Bateman-Champain, İran topraklarında olduklarından radyotelgrafla Raskolnikov'a ne istediğini sordu. Gelen cevap, "Amacımız Denikin'in adamları tarafından Sovyet Azerbaycan ve Sovyet Rusya'dan çalınan gemileri ve askerî teçhizatı geri almaktır,"[97] şeklindeydi. Bateman-Champain, İngiliz deniz uçakları da dahil olmak üzere tüm deniz taşıtları ile askerî teçhizatı teslim edip Bender Enzeli'den ayrılmayı kabul etti. Tuğamiral Norris ve Kraliyet Donanması Hazar'daki hakimiyetin ardından bu karardan pek hoşlanmamış olsa gerekti. Bateman-Champian beklenildiği gibi görevden alındı. Kafkasya güneyindeki Komünist casuslar Hindistan Ordusu'ndan gelen askerlerin moral durumlarını araştırmak ve bunların gerçekten İran'dan çekilmek isteyip istemediklerini öğrenmekle görevlendirildi.

Denikin 29 Mart günü Kefe'deki karargâhını küçülttü ve Ekaterinodar'daki konuşmasının ardından kurmuş olduğu liberal hükümeti dağıttı. 2 Nisan günü de yeni bir başkomutan belirlemek üzere kurmay başkanından askerî konseyi Sivastopol'da toplantıya çağırmasını istedi.

Denikin ruhen bitkin ve fiziksel açıdan hasta hissettiğini itiraf ediyordu. Ordu ona olan inancını kaybetmişti ve artık kenara çekilmesi gerekiyordu. Kritik makamlardaki generaller ertesi gün bir araya geldiler. Slaşov, sanki Bolşeviklermiş gibi Denikin'in yerine yeni bir komutan seçme fikrine karşı çıkıyordu. Fakat Denikin halefini kendi belirlemek istemiyordu; zira aday olarak öne çıkan isim General Wrangel'di ve Denikin onu asla affedemezdi. Askerî konsey ertesi gün olan 4 Nisan'da yeni başkomutan olarak Wrangel'i seçince Denikin buna razı oldu. Beraberinde Tümgeneral Holman ve General Romanovski ile aynı akşam bir İngiliz gemisiyle İstanbul'a doğru yola çıktı. Kennedy'nin aktardığına göre emrindeki subaylar Holman'ın ayrılışından üzüntü duymamıştı: "General Holman'ın yerine çok daha iyi bir asker olan (Tümgeneral Sir Jocelyn) Percy getirildi, üstelik bu adam Holman'ın aksine bir beyefendiydi."[98]

İngiliz askerî misyonu mensupları artık Sivastopol'daki Grand Hotel'de kalıyordu. Evlerine dönmekte iken İstanbul üzerinden tekrar görev yerlerine intikal eden bazıları 10 Nisan'a kadar Sivastopol'a ayak basamadılar. Geri döndüklerinde onları kıyıda patlayan topların uğursuz sesi karşıladı; fakat çok geçmeden anladılar ki bu toplar Paskalya şerefine atılıyordu. Bir pound ile on bin ruble alabiliyor olmanın avantajlarından faydalanıyorlardı ama bu durumun paralarının hiçbir değeri kalmamış olan Beyaz mülteciler, özellikle de kadınlar için ne anlama geldiğinin de farkındaydılar. Kırım'da bulunan Lever şunları aktarıyordu: "Mevcut koşullar kadınları fahişeliğe mecbur bırakıyordu. Bir zamanlar aileleriyle mutlu ve müreffeh bir yaşam sürmekte olup şimdilerde yalnızlığa ve yoksulluğa mahkûm olmuş bu kadınlar başka ne yapabilirler ki? Bunu yapmazlarsa açlığa da mahkûm olacakları muhakkak."[99]

İngiliz subaylarının çoğu buna benzer durumları duymuş ya da bizzat görmüştü. Yüzbaşı Kennedy günlüğüne şöyle yazıyordu: "Tahliyeden evvel Batum'da beklerken Rus bir albayın genç kızı İngiliz subaylarından birine gelip onunla evlenmek istediğini söylemiş ve 'Ben iyi bir aileden geliyorum, senin için iyi bir eş olurum. Sana aşık değilim ama sizi çok seviyorum. Muhtemelen sen de bana aşık değilsindir. Benim için seninle evlenmek özgürlük demek, seninle gidemezsem sokaklara düşeceğim,' demişti."[100]

General Wrangel kendisini komutayı devralmaya davet eden çağrılara yanıt vermekte gecikmedi, zaten daima bu makamda kendisinin bulunması gerektiğine inanıyordu. Bolşeviklerin kendisinden artık "Kırımlı Han" diye bahsediyor olmasından da hoşnut görünüyordu. Odessa'dan kaçıp uzun bir buz yürüyüşünden sonra Romanya'ya geçmeyi başarmış olan Vasili Şulgin de nihayet Kırım yarımadasına ulaşmıştı. Generale bağlılıklarını bildirip gazeteci olarak kendisiyle bir röportaj yapmak üzere Wrangel'in yanına gitti. Wrangel onu evvela hayatta kalmayı başarabildiğinden ötürü tebrik ederek karşıladı ve "doğrusunu söylemek gerekirse seni defnetmiştik,"[101] diye şakalaştı. Şulgin onu en son bir yıl önce tifüs hastalığını atlatmakta iken Çaritsin'de görmüştü ve generalin gözleri içeri gömülmüş gibiydi. Fakat şimdi gençleşmişti. Sorulara cevap verirken kendisinden beklenenleri önemsemediğini belli edercesine şöyle diyordu: "Bu iş bitecekse de artık hiç değilse başımız öne eğilmeyecek. Komutayı devraldığımda durum zaten hiç de ümit verici değildi. Lakin hiç değilse bu utanç verici duruma ve zulme bir son vermeyi, onurumuzu kurtarıp geri alabileceğimiz ne varsa da elde etmeyi istiyorum. Büyük planlar yapmadığımı söylemeliyim, zamana ihtiyacım olduğunu düşünüyorum." Besbelli, Beyazların daha önce yaptığı hatalardan dersler çıkarmıştı ve sözlerine şöyle devam etti: "Rus halkının desteği olmadan hiçbir şey yapılamayacağının tamamen farkındayım. Rusya'yı fethetmek gibi politikaların terk edilmesi gerekiyor. Eskiden sanki fethedilmiş bir toprakta yaşıyormuş gibi hissediyorduk, bu iş bu şekilde halledilemez. Kimse tüm dünyayı karşısına alıp savaşamaz, bir yerlerden bir destek bulmak gerekiyor... Bir bölgeyi elde bulundurmak için gerekli askeri ve tahılı yine oradan temin etmeliyiz. Ne için savaş veriyoruz? Hiç değilse Kırım'da, bu küçük toprak parçasında yaşamı mümkün kılmak için mücadele veriyoruz. Rusya'nın geri kalanına, 'Biz burada bir toprak reformu gerçekleştiriyorken, bölgesel makamlarımız seçimle iş başına geliyorken, nizam tesis edilmekteyken ve insanlar özgürken sizin sahip olduğunuz tek şey açlık ve Çeka,' demek için. 'Burada kimse gırtlağınıza çökmüyor, kimse size işkence etmiyor, yalnızca yaşamanıza bakıyorsunuz,' diyebilmek için." Ardından yağmacılığa en sert şekilde karşı koyma konusundaki kararlılığını ortaya koyarak konuşmasını sürdürdü: "Sadece zaman kazanmak istiyorum, yeni bir sayfa açmak ve insanlara Kırım'da yaşayabileceklerini

göstermek... Ancak bunun ardından yolumuza devam edebileceğiz; Denikin'in yaptığı gibi değil, yavaşça ve kazanımlarımızı elde tutmaya devam ederek ilerleyeceğiz. Bolşeviklerden ele geçirdiğimiz topraklar da eskiden olduğu gibi bir zafiyet değil, gücümüzün kaynağı olacak."

General Dragomirov da köylülerle münasebetini iyileştirmek için kendi adımlarını atmaktaydı. Kefe'nin hemen batısındaki Eski Kırım şehrinde 9. Süvari Tümeni'ne komuta etmekte olan Dragomirov kent meydanına masalar kurulmasını emretti. Fıçılar dolusu şarap ve içki getirildi, kuzular çevrildi ve şerefe kalkan kadehlerin yere inmediği çılgınca bir kutlama başladı. Dragomirov kalabalığa yüksek sesle şunları söyledi: "Subaylar ve askerler! Hatalarımızın farkına vardık. Moskova'ya yürümekte olan birliklerimiz yağmaya bulaştılar ve insanlara kötü muamele ettiler. Bu bizim için iyi bir ders olmuştur! Bir daha asla böyle bir şey yaşanmayacaktır! Moskova'nın çanlarını duyacağımız günlerin geleceğine yürekten inanmaktayım. Kutsal Rusya'yı yıkım ve çöküşten başka bir şey getirmeyen Bolşeviklerden kurtarıp hürriyete kavuşturacağız. Kadehimi bunun için kaldırıyorum!"[102]

Bu güzel sözlere rağmen bazı şeyler asla değişmiyordu. Wrangel 3 Mayıs günü Globaçev'i polis departmanının başına getirdi. Ohrana'nın eski müdürü "her tarafa yayılmış bir yolsuzluk ve hırsızlıkla"[103] karşı karşıya kaldı. Bir albay beraberinde üç bin poundla Paris'e kaçmıştı. Döviz spekülasyonu polis teşkilatı genelinde dahi yaygındı. Kırım da farklı istihbarat servislerinin şaibeli ajanlarıyla dolup taşmış durumdaydı. Globaçev'in aktardığına göre İstanbul'da bulunan bir Rus şairi, "ve kırk üç karşı istihbarat servisi yeni bir Babil yarattı,"[104] diye yazıyordu. Komünist casusların Don Bürosu'na yazdığı raporlarda ise şunlardan bahsediliyordu: "Yalnızca Kerç'te General Pokrovski'ye, *Stavka*'ya, ordu karargâhına, garnizona ve kaleye bağlı olmak üzere beş ayrı karşı istihbarat birimi mevcuttur. Buna rağmen toplamda sadece iki casusu deşifre edebildiler. Personelimiz başarılı bir şekilde faaliyetlerine devam etmektedir."[105]

Kennedy'nin Livadiya'daki leylaklardan, tepelerdeki servilerden ve bülbüllerin ötüşünden bahsettiği Kırım günlükleri zaman zaman Kral 7. Edward döneminin seyyahlarının hatıralarına benziyordu. Bununla birlikte İngiliz subay arkadaşları Balaklava ve İnkerman'daki muharebe

sahalarında ellerinde Kinglake'in eserleriyle dolaşırken, o cephedeki vaziyeti bizzat görmek istiyordu. Kırım kuzeyini ve Perekop Kıstağı'nı ziyaret etmek üzere yollara düştü ve seyahatinde Büyük Katerina döneminden kalma Alman yerleşim yerleriyle karşılaştı. "Kulübeler itinayla temizlenmiş, bağ ve bahçeler güzelce ekilip muhafaza edilmiş durumdaydı."[106] Bunun haricinde "sık sık ince minareleri ve camileriyle Tatar köylerine"[107] de rastladı. Engebeli step arazisindeki çayırlarda bir toy kuşu gördü ve toygarların ötüşünü dinledi.

Kennedy 2. Kolordu karargâhında Slaşov'un meşhur "kız emir subayı"[108] ve korumasıyla karşılaştı: "Jokey pantolonu giyiyordu, ayağında mahmuzlu çizmeleri vardı ve ata iyi biniyordu." Generalin kendisi ise "Uzun boylu ve yakışıklı bir adamdı, etkileyici bir çehresi vardı. Kenarı kürklü şapkası ve vücuduna tam oturan yeleği ile çok şıktı, otuz üç yaşında olsa gerekti." Fakat son derece çevik bir adam olan Wrangel bir teftiş ziyareti esnasında oradan oraya dolaşırken Slaşov "bu faaliyeti çok yorucu bulmuş ve teftiş boyunca harmaniyesine sarınıp uyumuştu."

Kennedy bütün Kırım'da dört buçuk inçlik obüsler için tek bir mühimmat dahi bulunmadığını hayal kırıklığıyla öğrendi. Kuzeydeki tek topçu silahı, suyun öteki tarafındaki Kızıl treni ile tenis oynarcasına "vur-kaç" taktiği uygulayan bir zırhlı trenin üzerinde monteliydi. Bölgedeki tek gerçek çatışma, kuzeybatı yönünde beş yüz kilometre kadar uzakta gerçekleşiyordu. 8 Mayıs günü Polonyalı Hussarların bir öncü birliği Kiev'e ayak bastı.

Sovyet-Polonya çatışması, Almanların bölgeden çekilmesinin ardından oluşan otorite boşluğu ortamında her iki taraftan düzensiz grupların birbiriyle "didişmesi"[109] sonucu Şubat 1919'da başladı. Ortada sonu başı bir cephe hattı yoktu; ya Çarlık Rusyası ya da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından tamamına hükmedilmiş olan orta Avrupa'da ulusal kimlikler de belirgin değildi. Polonya, bir yandan Paris'teki İtilaf Devletleri Yüksek Harp Konseyi'nin kararını bekliyor, diğer yandan da tüm dünyaya yaymak istedikleri devrimleri için batıya uzanan bir karayolu köprüsü kurmaya çalışan Bolşeviklerden çekiniyordu. Bunun için haklı gerekçeleri de yok değildi.

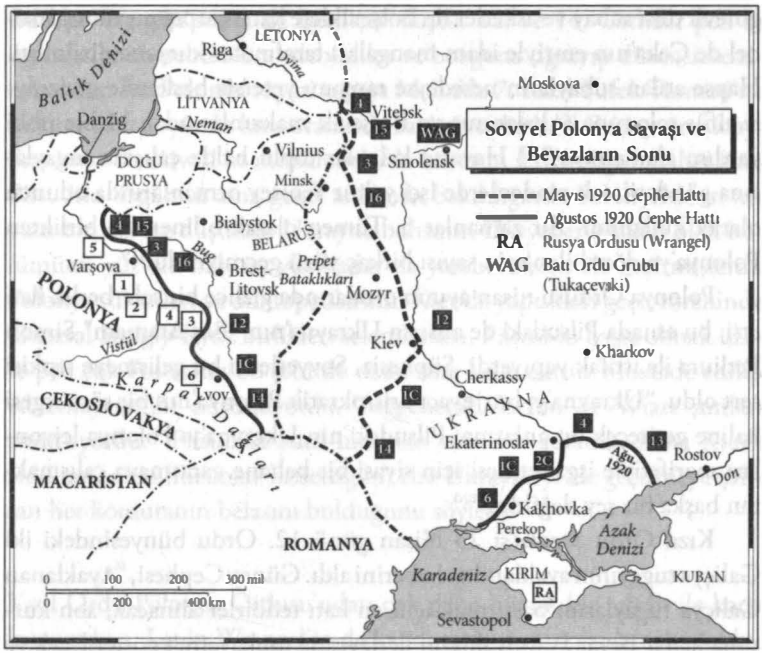
Bu ilk gerginliklerden beri çatışmalar kâh yükseliyor kâh tamamen sona eriyordu. Pilsudski, doğum yeri olan Wilno'nun (Vilnius) o yılın

20 Nisan'ında, Minsk'in de 8 Ağustos'ta Polonyalılarca ele geçirilmesini sağladı.[110] Ardından Berezina Nehri hattına ilerleyip burada durdular. Denikin güneyden Moskova'ya yaklaşırken Pilsudski'nin akıllıca davranarak buraya yürümeye yönelik hevesi dizginlemesi Churchill'i çileden çıkardı. Denikin'in Polonya bağımsızlığını tanımaya yanaşmamasının haricinde, Birinci Dünya Savaşı'nın büyük kısmı boyunca ülkelerinin yakıp yıkılarak yoksullaştırılmış olması da bu kararda etkili olmuştu. Polonya Ordusu en azından o dönem için gücünün sınırlarına ulaşmıştı. Deyim yerindeyse küllerinden doğmuş bu memleketin silahlı kuvvetleri çok çeşitli askerî kültürlere mensup olup Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya ve Fransa menşeli olmak üzere birbirinden farklı silahlar kullanan tuhaf ve karma unsurlardan müteşekkildi. Tüm bunlar bir kenara, Pilsudski Moskova'ya ilerlemek gibi bir kumar oynaması halinde, büyük oranda Lloyd George'un uygun bulmayacak olması nedeniyle, Paris'teki İtilaf Devletlerinden destek göremeyeceğini biliyordu.

Moskova ve Varşova arasındaki barış görüşmeleri[111] 11 Ekim 1919 günü, yani Kutepov'un kolordusu Orel'i ele geçirdikten üç gün sonra başladı. Pilsudski'nin Denikin'le savaşan Kızıl Ordu'nun kanadına taarruz etmeyeceğinin garantisini vermesi, Kremlin'in Batı Cephesi'nden kırk bin askerini Gönüllü Ordusu'nun olduğu bölgeye kaydırmasına imkân sağladı. Bununla birlikte Pilsudski zamana oynuyor ve nihai bir anlaşmayı olabildiğince geciktirmeye çalışıyordu. Aralık ayında görüşmeler kesildi.

Kafkasya Cephesi Denikin kuvvetlerinin işini bitirir bitirmez Lenin Ocak 1920'de batıda geniş kapsamlı bir çifte taarruza onay verdi.[112] 27 Şubat günü "Polonya ile savaşa hazır olun"[113] direktifini yayımladı ve Sibirya ile Urallar bölgelerinden birliklerin "yıldırım hızıyla" seferber edilmesini emretti. Kızıl Ordu aynı yılın ilk dört ayında Batı Cephesi'ndeki kuvvetlerini beş katına çıkardı ve aralarında Yudeniç ve Denikin ordularından ele geçirilen İngiliz tank ve uçaklarının da bulunduğu çok sayıda silahı da cepheye sevk etmeyi başardı. Geleceğin lideri General Wladyslaw Sikorski komutasındaki 9. Polonya Piyade Tümeni, 5 Mart günü Polonya içlerinde Pripyat Nehri üzerinde bulunan Mazır'ı ele geçirdi. Bu hamle Pilsudski'nin kuzey ve güney cephesi arasındaki harekâtı birbirinden ayırmaya yönelik planının ilk adımıydı.

Gri ve mavi renkli Fransız üniformalarından ötürü "Mavi Ordu"[114] olarak bilinen General Jozef Haller komutasındaki birliğin

Fransa'dan gelmesiyle Polonyalıların kendilerine olan güveni iyice artı. Haller'in kuvvetleri beraberinde yetmiş adet tanka sahip bir alay de getirmişti. Aralık 1918'de yalnızca dokuz bin kişilik bir orduyla yola çıkan Polonya silahlı kuvvetlerinin mevcudu Temmuz 1920 itibarıyla 900 bine kadar çıkmıştı. Batı'daki savaş esnasında mensup oldukları ordularda uçmayı öğrenmiş olan havacılar sayesinde Pilsudski küçük ama etkin bir hava kuvveti de teşkil etmişti. Daha sonradan *King Kong* filminin yönetmeni olarak şöhret kazanacak olan Yüzbaşı Merian C. Cooper'ın aralarında olduğu Tümgeneral Cedric E. Fauntleroy komutasındaki Kosciuszko Filosu'ndan[115] Amerikalı gönüllüler de Polonya hava kuvvetlerine katıldılar.

Kiev, Murmansk, Vladivostok ve Orenburg da dahil olmak üzere pek çok farklı yerde gizlice teşkil edilen Polonya "lejyonları", "Kumandan"[116] namıyla tanınan Pilsudski'nin ordusuna katılmak üzere anavatana döndüler.[117] Bunların en şansızı General Janin ve Çekler tarafından Krasnoyarsk'ta bir başına bırakılan 5. Sibirya Tümeni'ydi. "Tüm albaylar ve yüksek rütbeli subaylar hapse atılmış, fırtına taburunda

görevli tüm subay ve askerler ile Bolşeviklere karşı çarpışmış tüm personel de Çeka'nın emriyle idam mangaları tarafından kurşuna dizilmişti. Hapse atılan subayların neredeyse tamamı yetersiz beslenme nedeniyle tifüs salgınına yakalanmış ve Bolşevik makamlarından hiçbir tıbbi yardım alamamıştı."[118] Hayatta kalanlar toplu halde çalışma tugaylarına gönderilerek madenlerde işçi yahut Yenisey ormanlarında oduncu olarak kullanıldı. Bir zamanlar 5. Tümen olarak bilinen bu birlikten Polonya'ya dönebilenlerin sayısı birkaç yüzü geçmiyordu.[119]

Polonya Ordusu nisan ayının ortalarında gizlice bir seferberlik ilan etti, bu esnada Pilsudski de ansızın Ukrayna'nın "Baş Atamanı" Simon Petliura ile ittifak yapıverdi. Şüphesiz, Sovyetlerin bu gelişmeye tepkisi sert oldu. "Ukrayna'yı burjuvacı-aristokratik Polonya'nın bir sömürgesi haline getirecek bu anlaşma, Pilsudski'nin Ukrayna'yı Polonya lejyonları marifetiyle işgal etmesi için siyasi bir bahane yaratmaya çalışmaktan başka bir şey değildir."[120]

Kızıl Ordu *Stavka*'sı 23 Nisan günü 12. Ordu bünyesindeki iki Galiçya tugayının ayaklandığı haberini aldı. Güney Cephesi, "Ayaklanan Galiçya tugaylarını bastırmak için en katı tedbirler alınacak, son kurşuna kadar Beyaz Polonyalıların ilerleyişine mukavemet gösterilecek ve Devrimci Askerî Komite'nin talimatı gereğince ayaklanmanın liderleri ve muharrikleri görüldükleri yerde vurulacaktır,"[121] şeklinde bir emir yayımladı. Ardından Kızıllar, "isyancı bir ***kulak*** hareketi"[122] addettikleri ve sayıları artık elli bine ulaşan Mahno kuvvetlerinin geri bölgelerinde bir dizi yeni saldırı başlattıklarını öğrendiler. Kiev civarında köprüleri havaya uçurmaları, Kızıllarda Mahno'nun Beyazlar ve Polonyalılar ile iş birliği içerisinde çalışıyor olduğuna dair yanlış bir kanaat oluşmasına sebep oldu. Komiserler Moskova'ya "Mahno'nun halk desteğine sahip olduğuna ve bazı cahil askerlerin ondan 'Korgeneral' diye bahsettiğine"[123] dair karamsar raporlar gönderdiler.

Kızıllar Dinyeper'in batısında da Petliura'yı destekleyen düzensiz grupların gerilla tipi saldırılarına maruz kalıyordu. "12. ve 14. Orduların geri bölgeleri, bir yandan bu birliklerin ikmal ve iaşe sistemlerini sekteye uğratırken, diğer yandan da ulaştırma unsurları ve demiryolu istasyonlarına saldıran irili ufaklı gruplarla doluydu."[124]

Pilsudski'nin ileri harekâtı 25 Nisan günü dokuz Polonyalı ve bir Ukrayna tümeninin katılımıyla gerçek anlamda başladı. General Eduard Smigly-Rydz komutasındaki 3. Ordu ertesi gün Jitomir'e ulaştı.

Bundan bir gün sonra da Berdiçev düştü. 12. ve 14. Ordular pek az oyalama muharebesi icra edebildiler ve bozguna uğrayıp düzensizce ricat ettiler. Bir Polonya süvari tugayı Malin'de 7. Kızıl Tüfek Tümeni'ne hücum ederek yüzde kırk oranında zayiat verdirdi.[125] Eski emir subayı Stanislaw Radziwill'in muharebelerde hayatını kaybettiğini haber alan Pilsudski üzgündü ama genel anlamda bakıldığında Polonyalıların zayiatı son derece düşüktü. Ukrayna batısının Dinyeper'e kadar olan bölümünü yüz elli ölü, üç yüz kadar da yaralı vererek ele geçirmişlerdi. Polonya süvarileri ve atlı topçularının Kiev'de yaptıkları geçit töreninde General Smigly-Rydz birlikleri selamlarken, Pilsudski başta olmak üzere pek çok Polonyalı bu şehirde uzun süre kalmalarına müsaade edilip edilemeyeceğini düşünüyordu. Tuğgeneral Carton de Wiart şunları anımsıyordu: "Pilsudski batıl inançları olan bir adamdı. Bana Kiev'i aldıktan sonra huzursuz hissettiğini, zira Ukrayna'yı ele geçirmeye çalışan her komutanın belasını bulduğunu söyledi."[126]

Kızıl Ordu Polonya Ordusu'ndan çok daha büyük bir tehdit ile karşı karşıyayken, Lenin Wrangel'in de kendi taarruzunu planlamakta olduğundan hiç şüphe duymuyordu. Kırım'da ilan edilen seferberliğin yanı sıra düşman subay ve astsubaylarına vaat edilen sığınma hakkı ile yeni başkomutan elindeki kuvvetin mevcudunu yetmiş bine kadar çıkarmıştı. Beyazların çok sayıda at kaybedip hezimete uğrayarak Novorosisk'ten çekilmeleri, artık süvariden çok piyadeleri olduğu anlamına geliyordu. Wrangel, Denikin'in en zayıf noktası olan ordu genelindeki disiplini de iyileştirdi. Yeni hükümetin Dışişleri Bakanı Petr Struve şöyle yazıyordu: "Wrangel, göreve geldiğinde bir ayaktakımından fazlası olmayan orduyu teferruatlı bir şekilde yeniden teşkilatlandırdı. Disiplin anlayışında müsamahaya yer yoktu, düzeni bozucu hareketlerde bulunan subay ve askerleri astırıyordu."[127]

Wrangel'in taarruzunun ana hedefi Sovyet-Polonya çatışmasından istifade ederek Rusya anakarasında bir köprübaşı tesis edebilmekti. Birinci öncelikli ihtiyaçlar arasında hem orduyu ve Kırım'ın iyice artmış nüfusunu besleyebilmek, hem de süvari birliklerini yeniden işler hale getirmek maksadıyla atlara verilmek için gerekli olan tahıl da vardı. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Wrangel'i ikaz ederek Kırım'dan dışarı çıkması halinde İngilizlerden ne kara ne de deniz desteği alabileceğini

söyledi. Churchill ve yüksek rütbeli subayların çoğu bu durumdan endişeliydi, Lloyd George ise Nuh diyor peygamber demiyordu.

General Slaşov, eskisine göre çok daha gelişmiş ve güç depolamış olan Beyaz Donanması'ndan istifade ile 6 Haziran günü kuvvetlerini Melitopol güneyindeki Kirilovka'da bulunan bir burna çıkararak geri bölgesine sarkmış olduğu 13. Ordu'yu tamamen gafil avlamayı başardı. Bununla eşzamanlı olarak General Kutepov da kolordusunu Drozdovski, Markov ve Kornilov Tümenleri ile birlikte Perekop Kıstağı'ndan dışarı çıkmak üzere sevk etmiş, Don Kolordusu da yetmiş kilometre doğudaki Salkovo Kıstağı'nda bulunan demiryolu köprüsü boyunca taarruza geçmişti. Birlikleri Tauride vilayetinin anakarasına doğru ilerleyen Wrangel, atını bunların önünde sürme fırsatını kaçırmadı. Sırtındaki Kazak üniforması kadar siyah ve heybetli atının üzerinde dimdik duran bu uzun boylu komutanın görüntüsü askerlerini yüreklendiriyordu ve Wrangel bunun tamamen farkındaydı.

37

Polonyalılar Batıda, Wrangel Güneyde

Haziran-Eylül 1920

General Slaşov'un 2. Kolordusu 5 Haziran günü Kefe'de yirmi sekiz adet gemiye bindirildi. Bu kolordunun kuruluşunda 13 ve 14. Piyade Tümenleri ile Terek ve Astrahan Kazaklarından müteşekkil bir de tugay bulunuyordu. Kolordu, Kefe sokaklarından bandolar eşliğinde resmi geçit yaparak[128] limana ilerlerken gizlilik prensibine riayet etmek pek de mümkün olmamıştı. Fakat General Wrangel'in şansına Don Bürosu casuslarının elde ettikleri bilgileri süratle iletebilecek bir muhabere vasıtaları yoktu. Beyaz telsiz göndermeçleri kullanılarak hedefin Odessa olduğunu içeren mesajlar iletilmesi suretiyle gerçekleştirilen aldatma harekâtı da Kızılların istihbarat elde edememesinde pay sahibi olsa gerekti.

Taarruz filosu akşam alacakaranlık başlangıcıyla birlikte demir alarak evvela doğuya ilerledi, ardından da kuzeye kanat kırıp dar Kerç Boğaz'ından geçerek Azak Denizi'ne çıktı. Birlikler sabah saat 10.00 sularında, Melitopol'un güneyinde bulunan Kirilovka burnuna çıkmaya başladılar. İlk hedef Melitopol'u ele geçirmekti, böylece 13. Ordu'nun geri bölgesine uzanan ikmal hattı kesilmiş olacaktı. O 6 Haziran sabahı, bir tank birliği ile desteklenen Kutepov kolordusu Perekop Kıstağı'na taarruz etmekte ve Don Kolordusu da Salkovo Kıstağı'na ilerlemekteyken, 13. Ordu ihtiyattaki birliğini muharebeye sokup karşı taarruz icra edilmesini emretti. Fakat Kızıl *Stavka*'sının da daha sonradan itiraf edeceği üzere 13. Ordu'nun ana ast birlikleri "moral olarak çökmüştü."[129] Bunun sebebi söz konusu birliklerin çok uzun süredir yüksek hazırlık düzeyinde tutulması ve bu süre boyunca askerlere dinlenip toparlanmaları için neredeyse hiç süre tanınmış olmasıydı.

Kızılların 1. Süvari Kolordusu, *Stavka*'nın ısrarla "devrim karşıtı bir *kulak* ayaklanması"[130] olarak nitelendirdiği Mahno'nun Asi Ordusu'na karşı savaş vermekte oldukları Ekaterinoslav yakınlarından muharebeye girme emri aldı. Süvari birliklerinin yeni komutanı,

Boris Dumenko'nun Kuban'da tutuklanmasının ardından ocak ayında bu görevi devralmış olan eski kömür madeni işçisi Dimitri Jloba'ydı. Dumenko'yu karşı başlatılan ve arkasında karanlık ilişkiler bulunan linç kampanyasında da Mironov'unkine benzer argümanlar kullanılıyordu. Emrinde görevli subaylardan birinin aktardığına göre Budyonni'nin adamları gece geç saatte gelerek "Dumenko'yu öldürüp karargâhını dağıtmakla"[131] görevlendirildiklerini söylemişlerdi. Aynı subay ısrarla bunun "Stalin, Voroşilov ve Budyonni tarafından kurulan tezgâhın" bir parçası olduğunu iddia ediyordu. Bir Çeka raporunda ise şu ifadeler yer alıyordu: "Kolordu'nun Kafkasya Cephesi'nde bulunduğu süre boyunca, '*Yid*'leri, komiserleri ve geri bölgede kalan Komünistleri yok edin!' sloganlarıyla Sovyet karşıtı propaganda yapıldığına dair çok sayıda istihbarat elde edilmiştir. Kolordu bünyesinde devrim karşıtı bir örgütlenmenin bulunduğunu söylemeye yetecek kadar gerekçe mevcuttur."[132] Dumenko, bir komiseri yatağında boğdurarak öldürtmek ve Rostov'da cinayete teşebbüs etmek suçlarıyla itham edilerek idam cezasına çarptırıldı.

Jloba, 13.Ordu'nun talimatıyla, emrindeki iki süvari tümenini beraberinde bir grup piyadeyle birlikte bir savunma hattı teşkil etmek üzere Melitopol önlerine sevk etti. Bu savunma hattı müteakip birkaç gün içerisinde Slaşov'un iki tümeni ve bir Kazak tugayı tarafından tarumar edildi. En şiddetli muharebeler Perekop ekseninde gerçekleşti. Kızıl 3. Tümeni ile dişli bir birlik olan Letonya Tüfek Tümeni, Kutepov kolordusunun ihtiyattaki Drozdovski Tümeni ve Mark V tanklarını muharebeye sokmasıyla birlikte ricat etmeye mecbur bırakıldı.

Slaşov'un tümenlerinin doğu kanadında Melitopol'u ele geçirdiği 10 Haziran tarihinde, *Stavka* batı eksenindeki "muharebe gücünü kaybetmiş 52. Tümen ile Letonya Tümeni'nin neredeyse tamamen devre dışı kaldıklarını"[133] beyan ediyordu. Aynı gün Blinov komutasındaki 2. Süvari Tümeni tarafından ansızın icra edilen hücum, bir topçu bataryası ile belirsiz sayıda harp esirini kaybeden Kuban Kazakları açısından nahoş bir sürpriz oldu. Kızıl Ordu resmî kayıtlarında 13. Ordu'nun mağlubiyetini hasıraltı etmeye çalıştıysa da "Melitopol'un düşüşüyle birlikte ordunun emir-komuta ilişkilerinin tamamen dağıldığını ve birliklerin harekât koordinasyonunun imkânsız hale geldiğini"[134] kabul etmek durumunda kaldı. Wrangel kuvvetleri, 52. Tümen ile Letonya Tümeni'ni

nehrin karşı kıyısında önüne katıp iki gün içinde Aşağı Dinyeper'e kadar çıkmayı başardı. Artık tahılın büyük kısmı ve ihtiyaç duydukları çok sayıda at ile birlikte Tauride anakarası onların kontrolündeydi.

Pilsudski Kiev'in işgal etmekle çok ileri gittiklerini düşünmekte haklıydı. Burada bir Ukrayna hükümeti tesis etme hedefinden haberdar olan pek kimse yoktu; bu nedenle Ukrayna'yı el geçirmesi bir toprak açgözlülüğü olarak görülüyordu. Uluslararası kamuoyundan Polonya'ya gelen tepkiler sertti, Komünist rejim ise içte ve dışta sempati kazanmaya devam ediyordu. Pilsudski 12. ve 14. Kızıl Orduları tamamen yok etmek istiyordu ve bu birliklerin bozguna uğrayarak Dinyeper gerisine çekilmesi şu veya bu şekilde onları bu sondan kurtarmıştı.

Budyonni'nin 1. Süvari Ordusu[135] 16.700 atlı, üzerlerine makineli tüfek monteli çok sayıda *taçanka*, kırk beş sahra topu, beş zırhlı tren, sekiz zırhlı araç ve on iki uçakla birlikte Kafkasya'dan bölgeye intikal etti. Budyonni ve komiseri Voroşilov, o esnada Güneybatı Cephesi Komiseri Stalin'le buluştular ve böylece Çaritsin üçler erki bir kez daha bir araya gelmiş oldu. Budyonni, daima süvarilerini bir Moğol istilası gibi toplu halde kullanarak düşmana korku salmak ve savunma hattında bir gedik açmak gerektiğine inanıyordu. Bu tekdüze hareket tarzı çoğu zaman başarıya ulaştırdıysa da Kraliyet Hava Kuvvetleri 47. Filosu'na ait avcı uçaklarının düşmanın üzerine korkusuzca dalarak atışlar yapmak suretiyle Budyonni birliklerinin düzenini bozduğu Çaritsin'de işe yaramamıştı. Budyonni o günden beri ısrarla emrine bir Nieuport filosu verilmesini istemişti ama elindeki havacılar Polonyalı pilotların yanından dahi geçemezdi. Bununla birlikte, Budyonni bu defa düşman savunmasını yarıp geçmek yerine Kiev güneyinden Polonya savunma hattının arkasına sarkma niyetindeydi.

Artık Batı Cephesi komutanlığı görevinde bulunan yirmi yedi yaşındaki Tukaçevski, Polonyalıların Kiev'i işgalinden bir hafta sonra Pripet Bataklıkları'nın kuzeyinde bulunan Berezina[136] sektöründe kendi ileri harekâtını başlattı. 1. ve 4. Polonya Orduları evvela gafil avlanarak geri çekilmek durumunda kaldılar; fakat daha sonra ivedilikle teşkil edilen bir ihtiyat kolordusu 31 Mayıs günü karşı taarruza geçti. Bu gelişme Tukaçevski komutasındaki Batı Cephesi kuvvetlerini ricat etmeye

Kızıl Ordu askerleri, Güney Cephesi'nde Denikin'in kuvvetlerinden ele geçirdikleri İngiliz Mark V tankıyla Polonya'nın işgalinde.

mecbur bıraktı. Bazı birliklerin morali öylesine zayıfladı ki Polonyalı Albay Wladyslaw Anders'in 15. Süvari Alayı'na mensup bir bölük koca bir süvari tugayını bütünüyle teslim aldı.

Kızıl *Stavka*'sının da kabul ettiği gibi 8 Haziran itibarıyla "Düşman Berezina Nehri boyundaki mevzilerini yeniden ele geçirip işgal etmeyi başarmıştı."[137] Lakin Pilsudski iki ordusunun ricat etmekte olan Kızılların peşine takılmasına müsaade etmedi. Bu iki orduya bulundukları mevzileri kararlı bir şekilde tutmaya devam etmeleri, bazı unsurlarını da Pripet güneyindeki Kiev sektörüne kaydırmaları emredildi. Budyonni'nin 1. Süvari Ordusu ile desteklenen Yegorov komutasındaki Güneybatı Cephesi birlikleri burada karşı taarruza hazırlanmaktaydı.

12. Kızıl Ordusu 26 Mayıs günü Kiev dolaylarında Smigly-Ridz komutasındaki 3. Ordu'ya taarruz ederken, Budyonni'nin süvarileri ise daha güneyde Jitomir istikametinde 6. Ordu'ya asıl darbeyi vurmaya hazırlanıyordu. Budyonni birkaç denemenin ardından 5 Haziran günü düşman savunma hattının arkasına sarkmayı başardı. Volodarka yakınlarında bir tepenin zirvesine çıkan 1. Polonya Süvari Tümeni, aşağıdaki vadide toplanmakta olan Kızıl süvari bölüklerini gördü. İç Savaş'taki tuhaf tesadüflerden biri olarak, Çarlık döneminde aynı süvari alayında görev yaparken Budyonni'yi onbaşı rütbesine terfi ettiren

kişi yukarıdaki Polonya tümeninin komutanıydı. Batı yönünde ufuk çizgisinin hemen üzerinde gurup etmekte olan güneşin ışınlarıyla âdeta kör olan Kızıl süvarileri, karşılarındaki Polonya birliğinin kendilerinin ancak altıda biri kadar olduğunu fark edemedi.

1. Krechowiecki Süvari Alayı mensuplarından birisi Kızıllara karşı gerçekleştirdikleri hücum esnasında hissettiklerini şöyle aktarıyordu: "Eyerlerimizin üzerinde öne doğru eğilerek küçülmüş, kargılarımız atların kulak hizasında dörtnala ilerliyorduk... Hayatı boyunca herhangi bir süvari muharebesine katılmamış birisi hücum eden bir atlının hissettiği coşku ve heyecanı asla anlayamaz. Sinirler sonuna kadar gerilir, atlının tutkusu korku duygusunu yok eder ve ona düşmanı ezip geçmeye, hatta dişlerinin arasına alıp çiğnemeye hazır bir kendinden geçmişlik duygusuyla çılgınca at sürdürür."[138] Bununla birlikte bu hücum, kendilerinden çok daha kalabalık Kızıl kuvvetlerinin yoğun baskısı altında kalan Polonyalıların kazanacağı nadir zaferlerden biri olacaktı.

Kızıllar, Kiev'in her iki yanından gerçekleştirdikleri saldırılarla 3. Ordu'nun bir kısmının etrafını çevirmeyi başardılar. 1. Lejyoner Piyade Alayı'nda subay olarak görev yapan Polonyalı şair Wladyslaw Broniewski şöyle yazıyordu: "Kayda değer bir şekilde tuhaf ve tehlikeli bir vaziyet söz konusu. Budyonni ve süvarileri hem sağ hem de sol kanatlarımızda gedikler açmış, Jitomir'i ele geçirmiş ve geri bölgemizde aylak aylak dolanırken bizler Kiev çevresindeki küçük çemberimizi giderek daha da daraltmaktayız. İnanılmaz derecede kanlı ve çetin bir muharebe durmaksızın devam etmekte."[139]

Kendisiyle aynı alayda görevli bir subay olan arkadaşı Mieczyslaw Lepecki de geri çekilmelerini şu cümlelerle kayda geçiriyordu: "Başlangıçta ricatımızın son noktasının Malin olacağını düşünüyorduk... Fakat akşam saat dokuz veya on gibi tekrar intikal emri aldık. Malin yakınlarında yol üzerinde bir çatışma yaşanmış olsa gerekti; at cesetlerine, sahipsiz tüfeklere, parçalanmış vagonlara, kısacası henüz gerçeklemiş bir temasın yoruma yer bırakmayan emarelerine bakarak bunu söyleyebiliyordum. Tekrar yola çıktığımızda en fazla birkaç kilometre yürürüz diye düşünmüştüm, zira bundan fazlası fizikî açıdan mümkün değildi. Fakat birkaç uzun gün boyunca yürümeye devam ettik ve tünelin sonunda ışık görünmüyordu. Durmaksızın süren ricat bizi epey şaşırmıştı. Ordumuzun durumunun Volhinya'ya dek ricat etmemizi gerektirecek kadar kötü olabileceğini düşünmüyorduk."[140] Bu

ricat esnasında günde elli kilometre kadar yol kat ettiler ve postalları paramparça oldu.

Bir başka yaya intikalin ardından Broniewski 14 Haziran günü arkadaşının birliğini yakalayabildi: "Son beş gün içerisinde ilk kez nispeten güvenli bir yerde, Korosten köyündeyim... Beş gündür doğru düzgün bir şey yemedim (hatta şu anda, bu satırları yazarken dahi açım), uyumadım ve üstümü çıkarmadım. Kısacası, karargâha görevlendirilmiş olmama rağmen kendimi cephe hattındaki sıradan bir nefer gibi, hatta ondan da beter hissediyorum. Borodzianka'da bulunan Bolşevik kontrolündeki cepten muharebe ederek çıkmayı başardık. Çetin bir çatışma iki gün kadar devam etti; Napolyon dönemi savaşları kadar olmasa da zayiatımız ağır. Harbin bir sanat olduğunu düşünürsek ricat harekâtımız için 'başyapıt' diyebiliriz; tamamen kuşatılmış durumda ve peşinde uçsuz bucaksız bir ikmal treni olan bir ordu, düşmanla muharebe ederek hem kendini hem de teçhizatının neredeyse tamamını kurtarmayı başarıyor. Bu harekâtın en zorlu tarafı ikmal maddelerimizi, yani uzunluğu onlarca kilometreyi bulan bir yük trenini kuşatmadan kurtarabilmek oldu... Gittiğin her yere bütün bokunu püsürünü götürmek, bunların peşine bir de subayların karılarını takmak ne kadar da kötü bir Polonyalı alışkanlığı... 1. Tugay'ın cephe hattında bu kadar kan dökmesinin sebebi de bu 'ordu hazinesi' zaten. Bolşevikler bu yüzden üzerimize daha nitelikli ve yiğit askerlerden müteşekkil, kalabalık birlikler saldılar."[141]

Lepecki şöyle devam ediyordu: "Ortam neşeli olmaktan çok uzaktı. Ordular genellikle yollara tabi olarak ricat ederler; fakat Budyonni tarlalar ve otlaklar üzerinde geniş bir arazi boyunca ilerlemişti... Geçtiğimiz her köyde onun askerlerinin yakın zamanda orada durakladıklarına dair emareler görüyorduk. Parçalanmış ve yakılmış çitler, atların altına serilmek üzere sazları sökülmüş damlar, yağmalanmış yem ve yiyecek depoları, feryat figan eden kızlar... Her şey şüpheye yer bırakmayacak şekilde Budyonni'nin 'muhteşem' süvarilerinin oradan geçtiklerine işaret ediyordu."[142] Novorosisk'te esir alınan ve Kızıl Ordu'da görev yapmaya zorlanan eski bir Beyaz subayı da kendini "proletarya sınıfından rastgele seçilerek teşkil edilen ve o güne kadar gördüğü en iflah olmaz haydutlardan oluşan yüz yirmi kişilik"[143] bir süvari bölüğüne komuta ederken bulduğunu ve onları "domuzları, tavukları ve kızları" talan etmekten alıkoyamadığını söylüyordu.

Bir süre sonra Polonya kadınların feryat figan etmek için daha fazla sebepleri olduğu ortaya çıktı. Budyonni'nin 6. Süvari Tümeni'nde görev yapan Isaac Babel, "Korkunç bir gerçek söz konusu, bütün askerler frengi hastalığı taşıyor. Hastalık Galiçya bölgesinin tamamına yayılmış durumda,"[144] diye yazıyor ve şöyle devam ediyordu: "Bizim Kazaklarımız ne kadar da çok yönlü insanlar; yağmacı, gözü kara, profesyonel, devrimci ruha sahip, vahşi ve zalim. Halk kurtarıcılarını bekliyor, Yahudiler hürriyetin yollarını gözlüyor ve gelenler Kuban Kazakları."[145]

Belli ki Kazak saflarında yalnızca hemşireler değil, bilfiil savaşan kadın savaşçılar da mevcuttu. Seksle kafayı bozmuş olan Babel şunları da yazmıştı: "Kızıl Ordu'da görevli kadınlar üzerine ayrı bir kitap yazılır. Bölükler tozu dumana katarak, gürültü-patırtı içerisinde, yalın kılıç, öfke dolu küfürlerle muharebeye girer. Açılmasın diye sıkıştırılmış etekleri, tozla kaplı vücutları ve koca memeleriyle aslında hepsi birer fahişedirler; fakat yoldaştırlar da. Fahişelik yaparlar çünkü yoldaştırlar, zaten önemli olan tek şey de budur. Onlar ellerinden gelen her şekilde herkese hizmet etmek için oradadır. Hem birer kahramandırlar hem de hakir görülürler."[146]

Süvari ya da piyade fark etmeksizin tüm Polonya subayları, 1812 yılında *Grande Armée*[147] ile beraber süvarileriyle Rusya'yı işgal etmiş olan Prens Poniatowski'den kendilerine kalan mirasın bilincindeydi. 1. Lejyoner Piyade Alayı'ndan Holinkowski adında bir subay, alayındaki taburlardan birinin yarısının başında bir köyü keşfe çıktığında da âdeta Napolyon döneminden kalma son derece çarpıcı bir olay yaşandı. Arkadaşı Lepicki şöyle yazıyordu: "Köye yaklaştıkları esnada Holinkowski ansızın büyük bir hareketlenme fark etmiş ve karşısındaki düşman unsurunun çok büyük olmadığını düşünerek birliğini yayılmış muharebe düzenine geçirerek ilerlemeye devam etmiş. Fakat onu korkunç bir sürpriz bekliyormuş. Dışarıdan masum gibi görünen o köye yaklaşık yüz adım kala amansız bir topçu barajı başlamış. Hemen arkasında da talihsiz taburun gerisinde kalabalık bir süvari grubu belirmiş. Birliğinin uzun ekinlerin arasında süvari hücumuna kolayca yenik düşeceğini düşünen Holinkowski onları yol üzerinde toplayıp bir kare oluşturmaya çalışmış... Holinkowski ikinci kez yaralanmış. Birliğine yük olmak yahut düşmana esir düşmek istemediği için bir el

bombasıyla kendini havaya uçurup muharebe sahasında yaşamına son vermiş."[148]

Polonyalıların Kiev'den batıya, Lublin'e doğru ricat ettikleri haziran muharebeleri, yetersiz muhabere nedeniyle her iki taraf açısından da karman çormandı. Stalin'den cesaret alan Budyonni, Smigly-Rydz komutasındaki 3. Ordu'nun yok edilmesine dair Kamenev tarafından verilen emre kulak asmadı ve Jitomir ile Berdiçev'in etrafından dolaşarak ileri harekâta devam etmek yerine buraları ele geçirdi. Jitomir'deki kışlada katliam yaparak ve Berdiçev'de içinde altı yüz kadar Polonyalı yaralının ve hemşirelerin mahsur kaldığı hastaneyi[149] yakarak halka korku salmayı başardı.

Daha geride yeni bir Polonya savunma hattı teşkil edildi; fakat Budyonni 26 Haziran günü bunu da yarıp geçmeyi başardı. Tukaçevski çok geçmeden Pripet kuzeyinde bir başka başarılı taarruz icra etti. Ağustos ayının ortasına gelmeden Varşova'yı ele geçirmesi gerektiğine dair baskı görüyor, yaklaşık yüz bin kişilik ordu grubu deyim yerindeyse propaganda bombardımanına tutuluyordu. Geniş kapsamlı bir taarruz harekâtının arifesinde, 3 Eylül günü şöyle bir mesaj aldılar: "Hesap günü gelmiştir. Pilsudski'nin mücrim hükümetini mağlup olan Polonya Ordusu'nun kanında boğacağız... Dünya Devrimi'nin kaderine karar verilmektedir. Tüm dünyaya yayılacak bir çatışmanın yolu Beyaz Polonya'nın naaşı üzerinden geçmektedir. Sıkıntı içerisindeki insanoğlu kitlelerine süngülerimizle barış ve mutluluk getireceğiz."[150]

Tukaçevski'nin sağ kanadında, Litvanya sınırının en yakın noktada "Gai" adıyla tanınan bir Ermeni olan Gaia Bizişkiyan komutasındaki 3. Süvari Kolordusu vardı. Polonyalı subaylar bu birliğe "Gai Han'ın Altın Hordası"[151] diyordu. Gai'nin vazifesi ilk fırsatta Polonya savunma hattının arkasına sarkmaktı ve bu hareket tarzı daha önce olduğu gibi yine başarıyla sonuçlandı. Polonya birlikleri birkaç gün içerisinde Minsk'i terk edip topyekûn ricata başladılar. Haham Yeçezkel Abramski şöyle yazıyordu: "Sefalet. Yıkımın, henüz dökülmüş kanın ve yetim kalmış çocukların ağlama seslerinin yüküyle, başımı kaldırmaya dahi cesaret edemeden harap olmuş sokaklarda dolaşıyorum...Şehrin her köşesinde ve Polonya Ordusu'nun ayağını bastığı her mahallede yağma ve katliam var."[152] Denikin'in orduları gibi Polonya kuvvetleri de ilerlerken değil, geri çekilmeye mecbur kalmış olmanın acısıyla ricat ederken pogromlar gerçekleştiriyordu. Yahudilerin çoğu zaman Bolşeviklere

destek vermekte olduğuna dair düşünceleri kendini gerçekleştiren bir kehanete dönüşmüştü; bununla birlikte en yoksul Yahudi tüccarlar ve sanatçılar dahi burjuva ve sömürücü muamelesi görüyordu.

Broniewski 13 Eylül günü şöyle yazıyordu: "Bolşevikler kuzeyde de cepheyi yardılar, her zamanki gibi yine süvarilerle."[153] Gai'nin süvari kolordusu kuzeyde Polonya savunma hattının arkasına sarkıp daha ilk günden kırk kilometre kadar ilerlemeyi başarmıştı. "Kısacası durum vahim. Eşit güçlerin söz konusu olmadığı bir muharebenin verdiği yorgunlukla kuvvetlerimiz ricat etmeye devam ediyor. Sovyetler Polonya'ya karşı güç gösterisinde bulunuyor, Büyük Rusyacı hordalar ve yarı vahşi Başkırtlar ile Çinliler 'Polonya'ya Ölüm!' çığlıklarıyla üzerimize geliyor.[154] Geçmişte (Çarlık döneminde) 'İsyancı Polonya'ya ölüm!' denirdi. Bugün de Bolşeviklerin dağıttığı bir broşürde 'Kibirli Polonya'ya ölüm!' yazıyor. İçerik pek de değişmemiş. İki ülke arasında, siyah ve beyaz arasında, ulus-devlet fikri ve siyasi açgözlülük arasında bir savaş söz konusu." Vatanseverlik duygusundaki yükseliş ve yurt savunması maksadıyla ilan edilmiş olan genel seferberlik hali ise Broniewski'yi yüreklendiren nadir gelişmelerdi.

Polonyalılar yüz kilometre kadar geri çekilme emri aldı ve bu durum Tukaçevski'nin gerçekte olduğundan daha büyük bir zafer kazandığını düşünmesine sebebiyet verdi. Bu yüzden de 1. ve 4. Orduları etkisiz hale getirme fırsatı kaçırıldı. Polonyalıların ricatının temposunu bozmak da kolay değildi; fakat ne zaman yeni bir savunma hattı teşkil etseler Gai'nin süvarileri bunu yarmayı başarıyordu. Vilnius, Grodno, Baranowicze ve Pinsk bunlardan bazılarıydı. Pilsudski'nin harekâtı sevk ve idare etme şekline yönelik sert eleştiriler getirildi ve yeni bir Millî Savunma Hükümeti kuruldu.

Ricat ağustos ayında da devam ediyor ve 1. Lejyoner Alayı'nda görevli Lepicki, Lublin'e vardıklarında şöyle yazıyordu: "Adım adım Polonya'nın kalbine yaklaşıyoruz. Haberler kötü. Duyduğumuza göre Brest-Litovsk ve Bialystok terk edilmiş... Bugün de geri çekilmeye devam etmemiz gerekiyor, ta Bug'a kadar. Cephenin diğer sektörlerinden, bilhassa da kuzeyden gelen raporlar oralarda vaziyetin daha beter, çok daha beter olduğunu söylüyor. Bu raporlarda ağzına kadar mülteci ile dolu trenlerden, koca koca tümenlerin ve orduların tehlike altındaki

memleketi topluca tahliye etmekte olduğundan bahsediliyor."[155] Bir süre sonra Kızılların Varşova ve Lublin arasındaki irtibatı kestiği haberi geldi. Tukaçevski'nin başkentin kendisini ele geçirmeye niyetli olduğundan kimsenin şüphesi yoktu. Rus sembolist şair Zinaida Hippius, "Varşova Bolşevikler tarafından işgal edilmenin arifesinde,"[156] yazdıktan sonra şehri süratle terk edecekti.

Wrangel kuvvetleri Kuzey Tauride bölgesinde, batı sınırı Dinyeper Nehri ağzında, kuzey sınırı Nikopol'de ve doğu sınırı Azak Denizi'ndeki Berdyansk'ta olmak üzere üçgen şeklinde düz bir toprak parçası ele geçirdiler. Hırpalanmış vaziyetteki 13. Ordu karşı taarruza hazırlanıyordu. Jloba, şifreli bir mesajla emrindeki 1. Süvari Kolordusu'nu 3 Temmuz sabahı saat 04.00'da harekete geçirme talimatı aldı. Bu birlik Melitopol kuzeydoğusunda bulunan Slaşov'un kolordusuna taarruz edecekti.

Mesajı deşifre eden Boyarçikov felakete uzanan olayları şöyle kaydediyordu: "Belirtilen saatte 1. Süvari Kolordusu'nun üç tümeni de düşman savunmasının ilk hatlarında gedikler açtı. Kolordumuzun bir tümeni emre istinaden piyade birlikleriyle buluşmak üzere yönünü kuzeybatıya çevirdi. Gönderilen motorlu keşif unsurları komutanlarımıza kuzeydoğuda piyadelerin herhangi bir ilerleme kaydetmediğini ve süvari kolordumuzun etrafının artık düşman tarafında çevrildiğini rapor etti. Hakikaten de bir süre sonra dört bir yandan süvarilerimizin üzerine makineli tüfekler, toplar ve hatta uçaklarla ateş açıldı. Yakın mesafeden atışlarla katlediliyorduk. İhanete uğramış, bir tuzağın içine çekilmiş gibiydik. Gün ortasına gelindiğinde 13. Ordu'nun başka hiçbir birliğinin ilerlememiş olduğunu öğrendik. Kendilerine katılmamız gereken piyade birlikleri bize ateş ediyor, çünkü bizi düşman sanıyorlardı."[157]

Şiddetli bir yağmur sayesinde kuşatmadan kurtulabildiler; fakat zayiat oranı korkunçtu. Kabına sığmayan Beyazlar ölesiye ihtiyaç duydukları üç bin kadar atı ele geçirdiklerini iddia ediyorlardı ama bunun bir abartıdan ibaret olduğu şüphesizdi. Yine de kuşatmadan kurtulmuş olmak morallerini epey yükseltti. Jloba planlanandan iki saat kadar önce saldırarak taarruzu akamete uğratmak, böylece de 1. Süvari Kolordusu'nun mağlubiyetine sebep olmakla suçlanıyordu. Kamenev daha sonradan Jloba'nın tamamen kendi inisiyatifiyle "bir gece baskını icra etmeye"[158] karar verdiğini iddia etmeye çalıştı. Olayı soruşturmak

üzere Moskova'dan bir heyet gönderildi. Tümen komutanları ve komiserleri lehinde ifade vermesine rağmen Jloba Kızıl Ordu'dan ihraç edildi. Boyarçikov'a göre "pek çok kişi bu kararın Jloba'nın Dumenko ile yakın ilişkisinin bir intikamı olduğuna"[159] inanıyordu. Jloba görev yerinden ayrıldı, lakin daha sonra bir süvari tümenine komuta etmek üzere Kafkasya'ya tayin edildiğini öğrenecekti.

Curzon'ın İngiliz desteğinin kesileceğine dair Wrangel'e verdiği gözdağı, İngiliz askerî misyonunun da sona ereceği anlamına geliyordu. Subayların nihai tahliyesi 29 Haziran gününe planlandı. Yüzbaşı Lever bu konuya dair son derece karmaşık hislerinden şöyle bahsediyordu: "Aynı gazinoda vakit geçirdiğimiz iki Muhafız subayı Rusları yalnız bırakmayı reddedip istifa ettiler ve Beyaz Ordu'ya katıldılar... Beyazları yüz üstü bıraktığımıza dair düşünceler asla zihnimi terk etmiyordu ama orada bulunduğum süre boyunca elimden gelen tüm desteği vermiş olduğumdan da şüphe duymuyordum. Ayrılmadan hemen önce vapurda beklerken veda duygusu içimi kapladı. Vapurumuza birlikte çalıştıkları İngilizlerle vedalaşmak üzere yalnızca iki Rus subayı gelmişti. Salonun uzak bir köşesinden onları seyrettim; ellerinde kadehlerle arkadaşlarına güle güle diyorlardı. Yoğun duygular çelik gibi iradelerle bastırılıyor, kadehler havaya kaldırılıyor, kısa cümleler kuruluyor, Ruslar gözyaşlarını acemice gizlemeye çalışıyor, kadehler tokuşturuluyor ve nihayet içkiler içilirken şişeler yere çalınıp parçalanıyordu. Ben ise kendi kendime düşüncelere dalmak üzere sessizce odama sıvışıyordum."[160]

Wrangel, Kazaklara hiç mi hiç güvenmemesine rağmen, Kuban'da ve hatta mayıs ayında bir ayaklanma yaşanmış olan Don'da isyanlar başlatmaya karar verdi. Sovyet-Polonya Savaşı'nın sonsuza dek süremeyeceğini ve Kızıl Ordu'nun bir gün bütün kuvvetini Kırım'a yoğunlaştıracağını biliyordu. Kızıllara karşı olası bir ittifak yapılmasına dair Nestor Mahno'nun ağzını aramak üzere temsilciler dahi gönderdi. Mahno kuvvetleri artık 2. Süvari Ordusu'nun karargâhı haline gelmiş olan Ekaterinoslav'a henüz saldırmıştı. Jloba'nın görevden alınmasının ardından bu ordu işe yaramaz ve makamında pek uzun süre duramayacak olan yeni bir komutanın önderliğinde, yıpranmış durumdaki 1.

Süvari Ordusu'ndan geriye kalan unsurlardan istifade ile yeniden teşkilatlandırılıyordu. Bir sonraki komutan, idam cezasının ardından Troçki tarafından affedilen sol Sosyalist Devrimci Kazak Filip Mironov'dan başkası olmayacaktı.

Boyarçikov, Mahno'nun adamlarının "saman taşıyan arabalara benzetilerek gizlenmiş *taçanka*'ların içerisinde şehre akın ettiğini"[161] yazıyordu. "Ateş açarak paniğe sebep oldular ve Sovyet kurumlarına saldırdılar. Nöbetçiler ordu karargâhına yaklaşmalarına müsaade etmedi. Devriyeler ertesi gün şehrin dışında on Kızıl Ordu askerinin cesedini buldu, karınları yarılmış ve içlerine tahıl doldurulmuş, üzerlerine de şöyle bir not bırakılmıştı: 'Bu *razverstka* (tahıllara el koyma uygulaması) için.' Cesetler ordu karargâhına getirildi ve bir miting düzenlendi. Ordunun siyasi biriminden bir temsilci, karargâh binasının balkonundan bir konuşma yaptı."

Wrangel'in Mahno'ya yaptığı teklif yalnızca reddedilmiş değildi. Kızıl Ordu *Stavka*'sına göre Mahno gönderilen "temsilcileri astırmıştı."[162] Wrangel hakikaten de eski Mahnoculardan istifade ederek bazı birlikler teşkil etmiştir; fakat Kamenev'in iddia ettiği gibi bunlara "Batko Mahno birlikleri" dendiğine inanmak güçtür.

Wrangel Kuban'da isyanın fitilini ateşlemeden önce Azak Denizi'nin Donbas kıyılarına çıkarmalar yapmaya niyetlendi. Don Kazağı ayaklanmalarından cesaret alan Albay Nazarov komutasındaki yaklaşık sekiz yüz kişilik bir kuvvet 9 Ağustos günün Mariopol ve Taganrog arasından karaya çıktı. Beyaz kaynaklarına göre Nazarov çok geçmeden kuvvetlerinin mevcudunu iki katına çıkarmıştı, Kızıl *Stavka*'sı ise "Don Kazaklarının tamamen pasif bir tutum sergilemesinden"[163] ötürü bu çıkarmanın başarılı olma şansının bulunmadığını iddia ediyordu. Öyle ya da böyle, çıkarma harekâtı Kızıl Ordu tarafından Konstantinovskaya[164] yakınlarında bertaraf edildi.

Beyazlar ve Kuban Kazakları arasındaki husumete rağmen Kuban bölgesi Wrangel açısından büyük bir potansiyele sahipti. Kışın Denikin kuvvetlerinden ayrılmaları halinde Kızılların kendilerini rahat bırakacağını düşünmüş olanlar, Komünist tahakkümün gerçekleriyle yüzleştiklerinde büyük bir şok geçirmiştiler. Wrangel'in dışişleri bakanı Struve, mart ayında Ataman Bukretov tarafından Kuban Kazakları

adına Tuapse'de imzalanan anlaşma şartlarına göre yalnızca yasadışı faaliyetlerden suçlu bulunanlara zulmedilebileceğine dikkat çekti. "Bu yasadışı faaliyetleri tanımlamaları istendiğinde de Bolşevikler, 'komiserleri ve diğer Bolşevikleri öldürmek, halkın mallarını yağmalamak,' dediler. Savaşa katılan neredeyse tüm Kuban Kazaklarının fırsatını bulduğunda bu iki faaliyeti de gerçekleştirdiğini düşünürsek, Bolşevikler tarafından gösterilen müsamahanın pek az olduğu ortadadır. Bukretov anlaşmayı imzalamış sonra da elini eteğini çekip Tiflis'e yerleşmiştir."[165]

Ressam Yakob Glasse Ekaterinodar'da, yahut yeni adıyla Krasnodar'da, Kızıl Ordu'nun şehre girişinden itibaren Kalmık ailelere karşı yaptığı katliamı anlatan gizli bir ceride tutmuştu. 24 Mart günü Çeka'nın şehirdeki büyük otele el koyduğunu yazıyordu. "Karanlık işlerine başladılar. Bolşeviklerin bacaklarına bıçakla kırmızı şeritler çizdiği ve omuzlarına apolet gibi yaralar açtığı kurbanlarla alakalı hatıralarım hâlâ taze. Ve şimdi yine yakınlarda bir yerlerde aynı işleri yapmaya devam ediyorlar. Çeka binasının bodrum katının pencereleri ikişer sıra döşemelik tahta çakılmak suretiyle kapatılıp aralarına da kum dökülüyor ki dışarıya ses gitmesin."[166]

Glasse 28 Mart'ta şunu kaydediyordu: "Krasnodar'a deniz piyadeleri 'hükmediyor'. Herkes onların bilhassa da kadınlara karşı uyguladıkları şiddetten bahsediyordu." İki gün sonra ise şöyle yazacaktı: "Sokaklar bomboş. Kapıların üzerindeki yarıklardan korku dolu gözlerle dışarıyı gözetlemeye çalışıyoruz. Bugün çok fazla tutuklama gerçekleşiyor. Çekacılar kalabalık tüccar gruplarını Çeka binasına sevk ediyor; rahipleri, öğretmenleri, posta, banka ve diğer bazı kurum çalışanlarını da aynı şekilde. Subayların ve askerî görevlilerin kayıt altına alınacağı duyuruldu. Bu kayıt işlemi tiyatro salonunda gerçekleşiyor ve gelip kendini tanıtmayanların infaz edileceği söyleniyor. Tiyatro salonuna girenler de bir daha dışarı çıkmıyor."

4 Nisan'a ait sayfada şunlar yazıyordu: "Bugün kalabalık bir tutuklu 'burjuva kadınları' grubu toplam sayıları altı olan tifo hastanelerine sevk edildi. Bu hastanelerde yerleri temizleyecek, çamaşırları yıkayacak, vs. işlerde çalıştırılacaklar. Fakat hiçbir tedbir salgının yayılmasını engelleyemez. Hastalar bu sözüm ona hastanelerde yerlere serilmiş samanların üzerinde yatıyor, zira ortada döşek falan yok. Zaman zaman henüz ölmemiş insanların dahi yeni hastalara yer açmak maksadıyla mezarlığa götürüldüğü olaylar vuku buluyor. Denk geldiğim

bir mezarlıkta cesetlerin üzerine o kadar az toprak atılmıştı ki ölülerin ellerini dahi görebiliyordum. Mezarlık müdürü bana bazen bu ellerin hareket ettiğini bile gördüğünüz söyledi."

Glasse 17 Nisan'la ilgili olarak şunları aktarıyordu: "Gün boyunca az çok zengin görünen evlerde aramalar devam etti. Mobilyaların ayaklarını testerelerle kesiyor[167], bodrum katlarında ve bahçelerde zemini kazıyorlar. Arama ekiplerinin bünyesinde şöhretli hırsızlar ve şehrin ayak takımından kimseler de var. Bunlar hapishanelerden salıverdiler ve Çeka için büyük bir hevesle çalışıyorlar. Ele geçirilen altınların bankalarda saklanması gerekiyor ama bunların büyük kısmı yetkililerin zimmetine geçiriliyor...Şehrin tanınmış kitapçılarından birisi el konulan altınları karşılığında Çekacılardan makbuz istemiş ve bunun üzerine devrim karşıtlığı ile suçlanıp Çeka binasına götürülürken güya kaçmaya yeltendiği için yolda infaz edilmiş. Ertesi gün tüm malına el koyulmuş ve karısı ile iki çocuğu kendilerini sokakta bulmuşlar. Hırsızlık ve şahsi menfaat sağlama uygulamalarının üzeri devrim karşıtlığı suçlamalarıyla örtülüyor. Bunun cezası da daima idam oluyor."

Glasse birkaç gün sonra kendi babasının da tutuklandığını öğrendi. "Apartman dairesinin altını üstüne getirmişler. Her tarafta tahta talaşları varmış, mobilyalarının ayakları (altın aramak üzere) kesilmiş. Duvar kâğıdı yırtılmış, kanepeler delik deşik edilmiş, kitap sırtları sökülmüş, valizleri kırılarak açılmış, bazı zemin parkeleri yerinden kaldırılmış, piyano ve ikonalar baltayla parçalara ayrılmış. Aile fotoğraflarımızın bulunduğu albümü de kurcalamışlar. Neyse ki ailemiz rençperdir ve proletaryanın kalbinden gelmektedir. Bu tür fotoğraf albümleri birinin sosyal sınıfını belirlemek maksadıyla sık sık delil olarak kullanılmakta. Haliyle en talihsiz olanlar da albümlerine subayların fotoğraflarını koyanlar veya burjuva gibi giyinip fotoğraf çektirenler oluyor. Evvelsi gün bir posta memuru hayatını kaybetmişti. Meğer evindeki dikiş kutusunun içinde üzerinde çift başlı kartal figürü olan metal bir düğme bulmuşlar. Bu onun üniformasındaki düğmelerden biriymiş ve adamcağızın infazı için yeterli görülmüş."[168]

Glasse ertesi gün babasının serbest bırakıldığını yazıyordu: "Hiç de beklenmedik bir şekilde Çekacıların arasında bulunan ve apartman görevlisinin oğlu olan bir genç tarafından kurtarılmış. Babam üniversite ve öncesinde bu delikanlının eğitim masraflarını üstlenmişti." Glasse'nin babası serbest bırakılmadan hemen önce penceresi avluya

bakan bir odada bir süre tutulmuştu. "Elleri bağlı bir kişi bodrumun girişine getirilmiş, sırtında vurularak öldürülmüş ve cansız bedeni bodrumdan içeriye düşmüş. Bu işten en çok keyif alan da Çinlilermiş. İçlerinden birisi birkaç kurbanı arka arkaya dizerek tek bir tüfek kurşunu ile birden fazla kişiyi öldürmüş."[169]

Glasse insanları neyin katile dönüştürdüğü üzerine çok kafa yoruyordu. "Bir defasında bir savcı bana şöyle demişti: 'İnsanın doğasını bilmiyorsun. Sen zihninde insanların mükemmel olduklarını düşünüyorsun. Mahkemelere bakan bizler ise insan ruhunun derinliklerine çok daha aşinayız. Bir hayvanat bahçesindeki kurdun, kaplanın veya panterin gözlerinde herhangi bir duygu bulmayı denedin mi hiç? Bu vahşi yaratıkların sahip olduğu korkunç kayıtsızlık seni etkilemiyor mu? İşte eli kanlı katillerin gözlerinde gördüğümüz kayıtsızlık da işte aynı bunun gibi. Onlar cezadan falan anlamazlar. Serbest bırakıldıkları an yeni bir kurban ararlar. Şimdi bunlar da birer vahşi hayvan değil mi?' Bugün bir grup Kızıl Ordu askeri zorla bir müzeye girdiğinde aklıma bu konuşma geldi. Evvela epey gürültü yaptılar, ardından şömine rafının hemen üzerindeki büyük antika aynanın önüne gelince durdular ve sessizlik içerisinde kendi yüzlerini süzdüler. İçlerinden biri fişekliğini çıkarıp şömine rafının üzerine koydu, Napolyon'a benzer bir poz verdi, uzunca bir süre kaşlarını çattı, sonra gülümsedi ve ardından tekrar kaş çattı. Aynada gerçek bir grup portresi vardı, belirginleşen yüz ifadelerinin ardında katiller saklıydı. Bunların arasında Çinli serserilerin yanı sıra Rus delikanlıları, deniz piyadeleri ve 1914 yılında evlerinden ayrıldıktan sonra rüzgâr onları nereye savururşa oraya gitmiş olan neferler vardı. Komünistler onları kullanıyor ve içlerinde kalan son insanlık kırıntılarını da yok ediyordu."[170]

Glasse'nin günlüğünün 4 Mayıs' a ait sayfasında, "Arkadaşlarım ve tanıdıklarım ortadan kaybolmaya devam ediyor, her gün endişeyle sıranın bana gelip gelmediğini öğrenmeye çalışıyorum," yazıyordu. Ertesi gün ise şunları eklemişti: "Aramalar devam ediyor. Eşim bana Lenin'in bir portresini çizmemi önerdi ve 'Bunu daireye asalım, belki bu şekilde kurtuluruz," dedi. Şaseye bir tuval gerdim ve karakalemle Lenin'in bir taslağını hazırladım." Bu yöntem tahmin ettiğinden çok daha fazla işe yarayacaktı.

Üç gün sonra, yani 8 Mayıs'ta bir el koyma ve barındırma heyeti çıkageldi. "Komşumun dairesini aradıktan ve ona ait bazı şeylere el

koyduktan sonra 'ziyaretçiler' bize uğradılar. Odaya şöyle bir göz atınca Lenin'in portresini, Marx'ın Kapital'ini, bazı Sovyet gazetelerini ve üzerinde 'Burjuvalara Ölüm!' yazan bir posteri gördüler. Birer fincan çay istediler, pardösülerinin düğmelerini çözdüler ve biraz oturup dinlendiler. Ayrılırken utanarak, 'Altın aramaya devam edeceğiz,' dediler. Eşim, 'Evet şu günlerde devletin altına çok ihtiyacı var,' diye karşılık verdi ve 'Bize müsaade o halde, zaten eviniz pek de büyük değil,' deyip ayrıldılar." Kurtulmuşlardı. Glasse bir "sanat emekçisi" olarak kayıtlara geçirildi ve küçük dairesi aynı zamanda atölyesi olarak tescil edildi.

Çeka'nın ve gıda toplama müfrezelerinin herhangi bir kanuna yahut Sovyet kararnamesine riayet etmiyor oluşuna karşı gerek şehrin içinden gerekse dışından korkuyla beraber öfke de yükseliyordu. "Çeka insanları yargılamaksızın infaz ediyor, Kazak köylerinde isyancı birlikler aklına eseni yapıyor, insanları öldürüyor ve içinde tüm mallarıyla beraber evlerini ateşe veriyor. Biraz un bulabilme umuduyla Paşkovskaya'ya gittim. Tüm yollar barikatlarla kaplı olduğundan arazi boyunca sekiz kilometre kadar yürüdüm. Köyde çok sayıda yanıp kül olmuş ev gördüm. Arkadaşlarım da hayatlarını kaybetmişlerdi, elimde boş bir çuvalla eve geri döndüm."[171]

Glasse bundan beş gün sonra şunları ekliyordu: "Kızıl Ordu gelene kadar şehirdeki gıda eksikliği katlanılamayacak kadar kötü değildi. Şimdi ise Kazak köylerinde faaliyet gösteren isyancı birliklerden ötürü hiç gıda ikmali yapılmıyor. Şehirde büyük bir yiyecek sorunu var. Bu da yetmezmiş gibi bölgeye bir sürü müfreze geldi ve buradaki yiyecek stoklarını alıp kıtlık çeken Moskova'ya götürüyorlar. Bu silahlı gıda müfrezeleri köylülerin elindeki son tahıl tanesine kadar gasp ediyor. 'Sabotaj' sözcüğü sıkça duyulur oldu. Tahıllarını vermeyi reddeden köylülerin infazına bahane olarak bu kavram öne çıkarılıyor. Haliyle de bazı küçük çaplı ayaklanmaların görülmesi ve partizan hareketlerin baş göstermesi kaçınılmaz. Ormanda yaşamalarından ötürü 'Yeşiller' olarak bilinen bu partizanların cesaretlerine dair hikâyeler dilden dile dolaşıyor."[172]

Yeşillerin yanı sıra Kafkasya boyunca pek çok Beyaz partizan grup da mevcuttu ve bunların çoğu mart ayında Novorosisk'ten bir gemiye binip kaçmayı başaramamıştı. 10. Kızıl Ordusu'na bir Don Bürosu casusu tarafından gönderilen rapor[173] şöyle diyordu: "Kislovodsk

bölgesinde Kazaklarla beraber çok sayıda subay da dağlarda saklanmakta. Bunlar dağlarda Beyaz generaller ve albaylarla birlikte bölükler teşkil etmekteler. Ellerinde topçu silahları olduğuna dair bilgiler de mevcut... Ve on altı ila elli yaş arasındaki Kazakları silah altına alacakları söylenmekte."[174] Yaz itibarıyla Kafkasya dağlarının eteklerinde faal durumda 15 bin kadar partizan olduğu düşünülüyor ve Kızıl *Stavka*'sı bunlara "Beyaz-Yeşil"[175] birlikler diyordu. En büyük partizan grubu Krasnodar'ın güneydoğusunda, Maykop'ta faaliyet gösteriyordu. "(General Fostikov'un) 'Rusya'nın İntibahı Ordusu' ile birleşen bu grubun mevcudu ağustos ayının ilk yarısında süvari ve piyade olmak üzere toplamda altı-yedi bine kadar çıkmıştı."

Wrangel'in planı Krasnodar'ı ele geçirmek, isyancı grupları kendi bayrağı altında toplamak ve Kuban'a açılmaktı. General Ulagay komutasında bir kuvvet 14 Ağustos günü Azak Denizi kıyısında Krasnodar'ın kuzeyinde yer alan Primorsko-Ahtarsk'a çıkarken, Kızıl komuta heyetini aldatmak maksadıyla Taman Yarımadası'nda ve Anapa ile Novorosisk arasında da kıyıbaşları tesis edildi. Wrangel'e göre bu üç tali kuvvetin toplam mevcudu beş binden fazla değildi. Kızıl *Stavka*'sı ise Kuban'da kendilerine katılanlar da dahil olmak üzere Ulagay'ın yarısı piyade yarısı süvari olmak üzere toplam sekiz bin kadar askeri olduğunu iddia ediyordu. Birliklerin peşi sıra ilerleyen kalabalık sivil gruplarından ötürü gerçek sayıyı tam olarak ortaya çıkarmak kolay değildi.

Ulagay son derece muteber bir Kuban Kazak lideri olmakla beraber ne yaratıcı bir stratejist ne de iyi bir teşkilatçıydı. Çevresinde eve dönmekten başka bir şey istemeyen kalabalık bir dalkavuk takımı toplamış, hatta bunların bazılarının ailelerine dahi gemilerde yer vermişti. Haliyle de ortada bilgi güvenliği namına bir şey yoktu. Bütün Kırım harekât planından haberdar oldu ve Komünist casuslar 30 Temmuz günü gerekli raporu Don Bürosu'na iletti; fakat Kamenev buna rağmen *Stavka*'nın hazırlıksız yakalandığını ima ediyordu.

Ulagay'ın asıl kuvveti Primorsko-Ahtarsk'a çıktığında Kızıl komutanı Atarbekov'un[176] 1.600 kadar infaz gerçekleştirdiği rivayet ediliyordu. Bunun, iddia edildiği gibi, panikle mi yoksa Kuban Kazaklarına işgal kuvvetlerine katılmamaları için gözdağı vermek amacıyla mı yapıldığını söylemek mümkün değildi. Zira Atarbekov düşmanın planının Krasnodar'a ilerledikçe bir kar topu gibi büyümek olduğunu biliyordu.

Ulagay süratle ilerleyerek Krasnodar'a elli kilometre kadar yaklaştı, ilk hedefi olan Timoşevskaya'yı ele geçirdi ve durdu. Şansı varken Kuban başkentini ele geçirip General Fostikov kuvvetleriyle birleşmek yerine, tüm ağırlıklarını bıraktığı Primorsko-Ahtarsk'taki ordugâhına dönmeyi tercih etti. Burada gönüllüleri bekleyecekti. Bu durum 9. Kızıl Ordusu'na çok sayıda takviye alma imkânı sağladı ve Troçki bir kez daha zırhlı trenine binip tehlike altındaki cepheye gitti. Âdeta kendi kendini yarımadada tuzağa düşürmüş olan Ulagay'ın 7 Eylül günü birliğini Kırım'a geri çekmek dışında şansı kalmadı. Bu boşa harcanan fırsat, Vistül Nehri'ndeki devlerin çarpışmasının sona ermek üzere olduğu bir ortamda, Wrangel'e Kuzey Tauride bölgesinin dışına çıkmaya çalışmaktan başka pek bir seçenek bırakmadı.

38

Vistül'deki Mucize

Ağustos-Eylül 1920

Kremlin'de toplanan İkinci Komünist Enternasyonal Kongresi'nin her sabahında, üzerindeki kızıl bayrakların adım adım Polonya başkentine ilerlemekte olduğu gösterilen koca bir Avrupa haritası açılıyordu. Zinoviev, "Delegeler nefeslerini tutup bu haritanın başında bekliyor, uluslararası proletaryanın en nitelikli temsilcileri heyecandan titreyen kalpleriyle ordularının her hamlesini buradan takip ediyordu,"[177] diye yazıyordu.

Viktor Serge Sovyet liderinin kongreye varışını şöyle tasvir ediyordu: "Üzerinde ceketi, kolunun altında evrak çantası, etrafında delegeler ve kâtiplerle Lenin, Tukaçevski ordusunun Varşova'ya ilerleyişi hakkında görüşlerini bildiriyordu. Haletiruhiyesi mükemmeldi ve zaferden emindi. Tığ gibi ince, alaycı ve esprili bir adam olan Karl Radek ise kendisine büyük gelen pantolonunu yukarı çekti ve 'Süngülerimizle Versay Anlaşması'nı delik deşik edeceğiz,' dedi."[178] Bu büyüklenmeler Serge'yi tatmin etmiş değildi. Zaferin ardından ülkeyi yönetecek olan Polonya Devrimci Komitesi'nin başına "ismi dehşetle özdeşleşmiş olan Cerjinski'yi getirerek psikolojik bir hata" yaptıklarını düşünüyordu. Yeni görevini beklemekte olan diktatör, Tukaçevski'nin Bialystok'taki ordu grubu komiseri olarak çoktan yerini almıştı.

Neredeyse hiçbir şekilde üniforma bütünlüğü olmayan, disiplinsiz, açgözlü ve hırpani görünüşlü bir kitleden ibaret Kızıl Ordu'nun aman vermeksizin ilerlemekte oluşu Polonya'yı ümitsizliğe gark ediyordu. Kafasına göre giyinip kuşanmış bu ordudaki tek istisna, üzerinde koca ve kırmızı bir yıldız figürü olan tuhaf ve sivri uçlu *budenovka* şapkalarıydı; Polonya askerleri bu şapkalardan ötürü Kızıl Ordu'ya "dik kafalı köpekler"[179] diyordu. Üniformaları lime limeydi. Ayaklarında ıhlamur ağacı kabuğundan yapılma ayakkabılar vardı, hatta bazıları yalın ayak geziyordu. Buna rağmen karşılaştıkları her savunma hattının etrafını

çevirmeyi yahut bunları yarıp geçmeyi başarıyor ve düşmanlarını her seferinde bir kez daha ricat etmeye mecbur bırakıyorlardı. 1. Süvari Ordusu'nun devasa toz bulutları oluşturarak Volhinya üzerinden ilerleyişi; süt ve ekmek almak, tavuk ve domuz kovalamak, kılıçlarıyla kazların kafalarını uçurmak ve bir saman yığını bulup üzerinde uyumak için durakladıkları kısa geceler haricinde fasıla vermiyordu.

Pilsudski'nin doğum yeri olan Vilnius'un 14 Temmuz gecesi kaybedilmesi Polonyalılar için zaten yeteri kadar sarsıcıydı; bu da yetmezmiş gibi Kremlin bu şehri Litvanya'ya bırakmak istiyordu. Fakat Polonyalıların özgüvenine asıl darbeyi vuran gelişme, hisarıyla meşhur Brest savunmasının 2 Ağustos günü çöküvermesi oldu. Bölge halkından komünistler bu muharebe esnasında savunmadakileri yanıltarak mütecaviz tarafa destek vermişti. Kızıl Ordu artık Bug Nehri'nin karşı kıyısındaydı. Burası hem Varşova'dan önceki son savunma hattıydı, hem de İngiliz dışişleri bakanlığının önerilerine göre Polonya'nın kâğıt üzerindeki doğu hududu olan Curzon Hattı üzerinde bulunuyordu. Pilsudski "kaosun çiçek dürbünü"[180] diyerek içinde bulundukları durumdan dert yanıyordu.

Budyonni'nin I. Süvari Ordusu, Konarmiya. İçlerinden biri, Orta Çağ'ın gezgin şövalyesi Bogatyr'ın miğferine dayandığı varsayılan sivri uçlu budenovka başlığı takıyor.

Pilsudski'nin Budyonni komutasındaki 1. Süvari Ordusu'nu yok etme hayalleri son anda suya düşecekti. Budyonni, Lviv'in yaklaşık yetmiş kilometre doğusundaki Brody yakınlarında kendi tuzağını kurmuştu. Fakat iki ucundan kanat kırarak kuvvetlerinin etrafını saracak duruma gelen Polonya hattını yarmayı başaramadı. Ardından 3 Ağustos günü, tam da yalnızca iki Polonya süvari tümeni *Konarmia*'yı imha etmek üzereyken, Brest'teki faciadan ötürü başkenti savunmak üzere Pilsudski bu tümenleri geri çağırmak zorunda kaldı. 1. Süvari Tümeni bu sayede kurtulmayı başardı. Broniewski şöyle yazıyordu: "Birkaç gün önce moralin son derece düştüğünü fark etmiştim. Askerler kendi vatanlarını savunmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Özellikle de son muharebenin ardından çok sayıda firar vakası görüldü."[181]

Polonya'daki Sovyet zaferinden ötürü Moskova'da özgüven duygusu artadursun, Polonyalıların Kızıl Ordu telsiz mesajlarından elde ettikleri istihbarata göre düşmanın bir "doruk noktası"na ulaşması, yani zaferler kazanarak ilerleyen bir ordunun gereğinden fazla yayıldıktan ve yorulduktan sonra durum üstünlüğünü ve ivmesini kaybettiği bir duruma düşmesi söz konusuydu.

Polonya Ordusu'nun 2. Bürosu tarafından 31 Temmuz tarihinde gönderilen raporda şu ifadeler yer alıyordu: "Bolşevik birliklerinin yorgunluğu ve moral düşüklüğü günden güne artmaktadır. Giderek daha fazla düşman askeri taraf değiştirip saflarımıza katılmaktadır...Kötü beslenmiş, en çok da yorgun düşmüş askerler ilerlemeye zorlanmaktadır ve halihazırda güçleri tükenmek üzeredir. Düşman, Polonya ricatının Sovyet kuvvetlerini tuzağa düşürmeyi amaçlayan bir hareket tarzı olduğunu değerlendirmektedir. Harp esirlerinden elde edilen bilgilere göre 29 Temmuz günü en büyük Sovyet tugaylarından biri yorgunluğunu ve verdiği zayiatı öne sürerek verilen emirlere uymayı reddetmiştir."[182]

Güneye doğru gittiğimizde hem Stalin'in hem de cephe komutanı Yegorov'un yüreklendirdiği Budyonni, Varşova'yı hedef alan harekâtıyla öncelik sahibi olan Tukaçevski'yi desteklemesi yönünde Kamenev tarafından kendisine verilen emre kulak asmıyordu. Tukaçevski sol kanadının savunmasızlığından endişe ediyordu; fakat Kamenev Stalin'le muhatap olurken medeni cesaret gösteremedi ve emirlerine riayet edilmesi hususunda ısrarcı olamadı. Bu esnada Budyonni, kendi zaferini

ilan etmek üzere bir sanayi kenti olan Lviv'e doğru güneybatı istikametinde ilerlemeye devam ediyordu. Romanya'ya, Macaristan'a ve hatta İtalya'ya bile el atılabileceğine dair, sanrı dahi denilebilecek, gereğinden çok fazla iyimser hedefler söz konusuydu. Babel, 8 Ağustos'ta günlüğüne, "Avrupa içlerine ilerlemeli ve tüm dünyayı fethetmeliyiz,"[183] yazıyordu. Lenin de Moskova'dan idare edilecek şekilde bir "Avrupa ve Asya Sovyet Cumhuriyetler Birliği"[184] kurma planı konusunda hayli ciddiydi. Stalin'e kızgındı ve Almanların böyle bir planı asla kabul etmeyeceğini söylediğinde onu şovenizmle suçladı.

Stalin, geri bölgelerinde Wrangel tehdidi dururken Polonya'ya karşı savaşılmaması konusunda ikazlarda bulunmuş, Lenin'e Polonya vatanseverliğini hafife almaması gerektiğini de hatırlatmıştı. Fakat şimdi kendisi de Polonya ordularının dağılmakta olduğuna inanıyor ve erken bir zafer sarhoşluğu yaşıyordu. Çoğu zaman Harkov'da bulunan Stalin, muharebe sahasına hiçbir zaman doğru bir değerlendirme yapabilecek kadar yakın olmamıştı. Bu sırada kuzeyde Gai'nin süvari kolordusu Varşova'yı pas geçmişti ve onlar için artık Berlin yola çıktıkları Berezina'dan daha yakındı. Fakat ikmal hizmetlerine erişimleri kalmamıştı. Troçki, hududu geçer geçmez dağıtmaları için Kızıl Ordu birliklerine teslim edilmek üzere *Komintern*'den Almanca propaganda broşürleri hazırlamasını istedi.

Tukaçevski'nin orduları Varşova'ya ilerlerken, kordiplomatik de Poznan'a gitmek üzere 13 Ağustos günü yola çıktı. Çoğunlukla, aralarında genç Binbaşı Charles De Gaulle'ün de bulunduğu, Fransız subaylarından oluşan ve General Weygand'ın başkanlık ettiği Müttefiklerarası Komisyon ile beraber yalnızca İtalyan diplomatlar kaldı. Kızılların bastığı Brest-Litovsk Kalesi'nden henüz kaçıp kurtulmuş olan Varşova'daki İngiliz askerî temsilcisi Tuğgeneral Carton de Wiart, "Polonyalılar krizden beslenirler,"[185] diye yazıyordu.

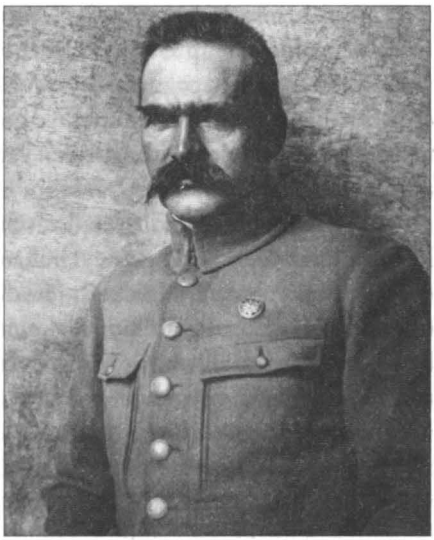
Bunlar Polonya'nın en gurur verici günleriydi. General Kazimierz Sosnkowski liderliğindeki savaş bakanlığı öne çıkarak gerekeni yaptı. Bitmek tükenmek bilmeyen ricat yürüyüşlerinde postalları paramparça olmuş piyade tümenlerinin yeniden teçhiz edilmesine yönelik çalışmalarla ordunun morali yükseltildi. Birbirinden çok farklı siyasi görüşlere sahip binlerce gönüllü başkenti savunmak üzere milis birliklerine kaydoldu. Bunların arasında yalnızca Hristiyanlık düşmanı bir güce karşı savaşmak isteyen, kiliseye sadık Katolik Polonyalılar değil çok sayıda özgür

ruhlu öğrenci ve isyankâr ile sosyalistler de vardı. Toplamda 164.615[186] genç kız ve kadın da silah altına alınıp General Haller komutasında savaşmak üzere gönüllü oldu. Bunların çoğu yirmi yaşın altındaydı.

14 Ağustos günü 1. Lejyoner Alayı'nın Lublin'e geçmeye teşebbüs etmesiyle birlikte yeni kötü haberler geldi. Kızıllar Varşova'ya uzanan tren yolunu kesmişti; fakat yine de moraller yüksekti. Lepicki şöyle yazıyordu: "Şehir yaya piyadeler, atlarla çekilen toplar, süvariler ve bunların hepsinden de fazla olmak üzere geçip gitmeyi imkânsız kılan sayısız ikmal treniyle doluydu. İnsanlardan, atlardan, motorlu araçlardan ve vagonlardan oluşan bu sonsuz konvoyun tamamı cepheye ilerliyordu. Bu kuvvet, başkomutanlığımızın ülkemizi ya ölüme ya da zafere ulaştıracak olan devasa bir taarruza hazırlandığının en büyük deliliydi. Bir kez daha en iyi şekilde teçhiz edilmiş, tecrübesinden emin ve kendine güvenen tümenimiz araçların etrafını saran kalabalıklara da güç ve inanç veriyor. Kaldırımın kenarına diz çöküp elinde tuttuğu bir haçla konvoya dua eden yaşlı kadının görüntüsünü asla unutamayacağım."[187]

Lejyonerlerin Lublin'de tanıklık ettiği şey, başkomutanları Mareşal Pilsudski'nin 6 Ağustos sabahı kesin olarak karar verdiği çok geniş kapsamlı bir seferberliğin bir parçasıydı. Bu aksi ve eski toprak savaşçı, kendi genelkurmay başkanının ve General Weygand'ın Varşova önlerinde güçlü bir savunma hattı teşkil edip burayı savunma ve karşı taarruzu sonraya bırakma tavsiyelerine kulak asmamıştı. Bunun yerine Bug bölgesinden 4. Ordu'yu çekip daha güneyde, Vistül'ün bir kolu olan Wieprz Nehri üzerinde bir kuvvet hazırlamaya karar vermişti. Kızılların doğruca Varşova'ya saldırdığı anda bu kuvvetle Tukaçevski'nin güney kanadına ve gerisine taarruz edecekti. Hakikaten de Tukaçevski doğruca Varşova'yı hedef alan bir harekât tasarlamıştı. Varşova'yı savunan Polonya birliklerinin büyük kısmını ve savunmanın en kuvvetli olduğu noktaları hedefliyor, bu yüzden de şehrin hemen kuzeyinden dolanarak Modlin üzerinden taarruz etmeyi planlıyordu.

Tukaçevski'nin Polonya başkentini ele geçirmesinin emredildiği gün olan 12 Ağustos'ta 1. Kızıl Ordusu'nun şehrin kuzeydoğu tarafındaki savunma mevzilerini yoklamasıyla birlikte Varşova Muharebesi başladı. General Haller, Polonya kuvvetleri üzerindeki baskıyı hafifletmek maksadıyla, Modlin kuzeybatısında bulunan Sikorski'nin güçsüz 5. Ordusu'na iki gün sonra taarruz emri verdi. Bazı birliklerin beraberlerinde bir mühimmat treninden yoksun yahut uzun yürüyüşlerin

Mareşal Josef Pilsudski.

ardından tamamen bitkin vaziyette taarruz mevzilerine gelmiş olmasından ötürü bir dizi felaket yaşandı. Kimi unsurlar paniğe kapılıp kaçtı ve Varşova'da ordunun tamamen dağıldığına dair korkunç söylentiler yayılmaya başladı. Gönüllü grupları sokak sokak çarpışarak başkenti savunmak üzere hazırlandı, tüfeklerle ve bir miktar da makineli tüfekle teçhiz edilmiş kadınlar yerlerini aldı. Askerleri kutsamak ve zındık Bolşeviklerden kurtuluş için dua etmek üzere gelen rahiplerin katılımlarıyla geçit törenleri yapıldı. Bu rahiplerden birinin elindeki İsa figürlü haçı havaya kaldırarak bir karşı taarruza komuta ettiğine ve muharebe sahasının üzerindeki bulutlarda Meryem Ana'nın siluetinin görüldüğünde dair rivayetler vardı.

Sikorski'nin 5. Ordusu'nu mağlup etmeyi takıntı haline getirmiş olan Tukaçevski kendi güney kanadından yaklaşmakta olan tehdidin farkında bile değildi. 1. Lejyoner Alayı'ndan Lepicki şöyle yazıyordu: "16 Ağustos sabahı hoş ve serin bir hava vardı. Doğan güneş, her tarafı kaplamış olan yaz çiyini henüz ortadan kaldıramadan intikal emri aldık... İlerliyorduk. Bu son imtihanımızdı."[188] Varşova kuzeyi civarında kritik muharebeler gerçekleşmekteyken daha fazla dayanamayan Pilsudski, beş tümenden oluşan taarruz kuvvetini Wieprz Nehri

hattından harekete geçirdi. Mevcutları 52.500 piyade ve 3.800 süvari kadardı. Her şey sürate bağlıydı; baskın etkisi yaratılmalı ve müteakiben tempo korunabilmeli, böylece Tukaçevski kuvvetlerine toparlanma fırsatı tanınmamalıydı.

Bunların haricinde Polonyalıların düşmanı mümkün olduğunca aldatması gerekiyordu. Sinyal istihbaratı başkanlığı evvela şuna karar vermeliydi: "Bolşeviklerin (hareketlerini takip edebilmek maksadıyla) telsiz irtibatı kurmalarına müsaade etmeli miyiz? Yoksa telsiz kullanmalarını engelleyerek birlikleri arasında karmaşa mı yaratmalıyız? Karargâhımız taarruzun başından itibaren Bolşeviklerin telsiz muharebesi yapmasını kırk sekiz saat boyunca engelleme kararı aldı."[189] Katolik Polonya'da din faktörü bir kez daha kendini gösterecekti. "Düşmanın mors kodlarını kullanarak karmakarışık ve anlamsız mesajlar gönderiyorduk. Hisar istasyonundaki telsiz operatörleri Varşova Muharebesi'nin en kritik saatlerinde durmaksızın sırayla gönderme yapmaya devam ettiler. Bir operatörün kendisinden sonra görevi devralacak olanlar için yeteri kadar uzun bir metin bulması gerekiyordu, bu İncil oldu."[190] Bu yöntem sayesinde 4. Kızıl Ordusu'nun Varşova ve Doğu Prusya arasındaki koridoru kullanarak kaçma teşebbüsünün çok kıymetli bir yirmi dört saat kadar geciktirildiği ve böylece bu birliğin imhasının sağlandığı değerlendiriliyordu.

Büyük karşı taarruzun[191] ilk gününde Pilsudski hastalık derecesinde endişeliydi. Henüz işin başında iken büyük bir muharebeye girip yavaşlamak istememesine rağmen, beş tümeninin de düşmanın birkaç küçük birliği haricinde mukavemetle karşılaşmadığını duyunca kararsız kaldı. Hava keşfi ve süvari devriyelerinden durumu aydınlatıcı bir bilgi gelmiyordu. Beş tümen ertesi günü de kuzey yönünde Doğu Prusya istikametine doğru ağır ağır ilerleyerek harcadı. Yalnızca sağdan ilerleyen 3. Lejyoner Tümeni Brest'i ve Bug Nehri'nin büyük bir kıvrım yaptığı noktayı hedefliyordu. Pilsusdki ancak ikinci günün gecesinde yatmaya hazırlanırken topların uzaktan gelen gök gürültüsü seslerine benzeyen patlamalarını duymaya başladı. Sol kanadında bulunan 14. Poznan Tümeni nihayet Varşova güneydoğusunda 16. Kızıl Ordusu ile temas sağlamıştı. Kanadı güçlendirme düşüncesiyle derhal Vistül'de savunma halinde bulunan 15. Tümen'i devreye sokmaya karar verdi.

Sollohub komutasındaki 16. Kızıl Ordusu ertesi gün, yani 18 Ağustos'ta iki yönden saldırıya maruz kaldı ve muharebe düzeni hızlıca

bozuluverdi. Doğuya doğru ricat ettikleri esnada, düşmanın çeşitli taarruz kuvvetleri tarafından kanatlarına durmaksızın darbeler vuruluyordu. Polonya süvarileri Sollohub'un 8. Tümeni'ne taarruz ederek bu tümenin komutanını öldürdü. Planının tıkır tıkır işlediğine kanaat getiren Pilsudski Varşova'ya döndü. Buradaki insanlardan pek azı kuzeyde Gai'nin süvari kolordusuna mağlup olmaktan duydukları korkunun güneyde ezici bir zafere dönüşmekte olduğunun bilincindeydi. Pilsudski'nin bu başarısını layığıyla takdir edenlerden birisi de Binbaşı de Gaulle'dü. "Bizim Polonyalılar artık kendi ayakları üzerinde durabiliyorlar. Daha bir hafta önce hem fiziksel hem de zihinsel olarak bitkin durumda olan askerler, şimdi günde kırk kilometre mesafe kat ederek âdeta birbirleriyle yarışıyor. Evet, buna zafer denir. Mutlak ve büyük bir zafer!"[192]

1. Lejyoner Tümeni'nden Broniewski şöyle yazıyordu: "Zorlu bir yürüyüşle günde elli kilometre kadar mesafe kat ederek evvela boş bir araziye geldik. Drohiçzin'e ulaşana kadar Varşova'yı terk etmekte olan Bolşeviklerin ikmal trenlerine rastlamadık."[193] Bialystok'a ilerlerken Bug Nehri üzerindeki köprüyü dahi kimsenin tutmadığını gördüler. "Bolşevik ikmal trenleri hâlâ Volkovysk'e kaçmaya devam ediyor. Aptallar. Vagonlarını el koyup geride bırakıyor, ilerlemeye devam ediyoruz... Ele geçirdiğimiz vagonlarda her türlü ganimet var; kaputlar, kemanlar, kadın elbiseleri, mühimmat, makineli tüfekler." 13. Piyade Alayı'na mensup ve kiminin yaşı henüz on dört olan gönüllü gençler muharebeden önce anne ve babalarına "gözyaşları içinde ve bitmiş tükenmiş vaziyette"[194] elveda mektupları yazarken, şimdi ise "bir taburun arkasında diğeri, muharebe düzeninde intikal ediyordu. Polonyalılar gündüz vakti ilerliyor, Bolşevikler geceleyin kaçıyordu."

Minsk'teki Batı Cephesi karargâhında bulunan Tukaçevski'nin, büyük oranda Polonyalıların telsiz karıştırmaları sebebiyle, 550 kilometre batıdaki ordularının yüzleşmekte olduğu felakete dair hiçbir fikri yoktu. Güney yönünden gelen taarruzdan nihayet haberdar olduğunda, bunun Modlin civarında zor durumda kalmış olan Polonyalılara yardım etmek maksadıyla yapılan bir birlik kaydırma hamlesinden ibaret olduğunu değerlendirdi. Sollohub'un 16. Ordusu'nun Bialystok'a çekilmekte olduğunu bilmiyordu.

Gai, Pilsudski'nin taarruzundan ve Sovyetlerin ricatından ancak 20 Ağustos günü haberdar olabildi. Ardından doğuya döndü ve bir

Polonya piyade birliğinin arasından geçip gitti. Kızıllar da mağlupken Beyaz Ruslar kadar vahşi olabilirdi, zaten Gai'nin süvari kolordusu zalimliğiyle nam salmıştı. Sibirya Tugayı'nın bir bölümü Gai birliklerinin orada olduğunu bilmeksizin 23 Ağustos günü Varşova'nın yüz kilometre kadar doğusundaki Çorzele'ye ilerledi. General Zeligowski daha sonradan şöyle yazacaktı: "Muhabere sahasının görüntüsü akıllara durgunluk vericiydi, sayısız ceset sağa sola dağılmıştı. Bunların çoğu bizim askerlerimizdi; muharebede öldürülmüş veya yaralanmış değil, çatışma bittikten sonra katledilmişlerdi. Üzerlerinde yalnızca iç çamaşırları ve postallarıyla askerler, çitler ve yakınlardaki çalılar boyunca yerde uzanıyordu. Bedenleri kılıç ve süngülerle delik deşik edilmiş, yüzleri parçalanmış ve gözleri oyulmuştu."[195]

Gai'nin süvarileri kendilerini ertesi gün 14. Poznan Tümeni tarafından Doğu Prusya sınırında sıkıştırılmış vaziyette buldular. Yanlarındaki piyadeler silahlarını bırakıp Alman topraklarına geçtiler. Gai bir kez daha etrafını saran düşmanı yarıp geçmeyi denedi ama personeli ve atları son derece yorgun düşmüştü. Yaptıkları onca mezalimin üzerine teslim olmaya cesaret edemediler ve onlar da silahlarını bırakıp Doğu Prusya'ya geçerek canlarını kurtardılar. Alman süvarilerinin nezaretinde kendilerinde hiç değilse "Enternasyonal"i söyleyecek gücü bularak uzaklaştılar.

Bu esnada 1. Lejyoner Tümeni, önlerinden kaçan 16. Ordu'nun hemen arkasında 22 Ağustos günü Bialystok'a ulaştı. Bu olağanüstü ileri harekâtta gösterdiği cesaretten ötürü Virturi Miritari Nişanı ile taltif edilen şair Broniewski şöyle yazıyordu: "Her şeyden güzeli de gittiğimiz her yerde bizi karşılayan hakiki sevgi. Yürüyoruz, yürüyoruz ve bu yürüyüşün sonu gelmiyor...Yağışlı ve rutubetli berbat bir havada yürümeye devam ediyoruz."[196]

Lepicki'nin bölüğü şehre girer girmez düşman ateşine maruz kaldı: "Yolun kenarındaki küçük bir köprünün hemen yanında yakın bir arkadaşım olan Teğmen Soja'nın cansız bedenini gördüm. Bir düşman kurşunu başına isabet etmiş ve ölün onu çabucak alıp götürmüştü. Açık kalmış ağzından sızan yakut kırmızısı kan ona tuhaf ve hüzünlü bir görüntü veriyordu. Sanki uyuyor gibiydi; parmakları yanından hiç ayırmadığı arkadaşı olan tepesi yumrulu bir bastonu hâlâ sıkı sıkıya kavrıyordu. Harp esiri alacak vaktim yoktu, hızlıca istasyona doğru

ilerlememiz gerekiyordu. Bu esnada bütün şehir makineli tüfek sesleri ve savaş çığlıklarıyla yankılanıyor, pencerelerde Polonya bağımsızlığının simgesi olan beyaz-kırmızı renkler görülüyordu. Olanlardan ziyadesiyle etkilenen kadınlar kurşunların halen ıslık çaldığı ve şarapnellerin korkunç şarkılarına devam ettiği sokaklara çıkmaya başlıyor, hem kederde hem de neşede ağlamayı gerektiren o kadınlık kuralı doğrultusunda hıçkırarak gözyaşı döküyordu."[197]

Yola çıkmak üzere olan bir trenin çalan düdüğünü duyan Lepicki adamlarıyla birlikte süratle Bialystok manevra garına ilerledi. Makineli tüfeklerini yerleştirmeleri hayli zaman aldı ama görünüşe göre henüz kalkmamış olan tren onlardan da yavaştı. "O kısa zaman, Bolşeviklerin sağına soluna tutunarak kirlettikleri treni makineli tüfeklerimizle eleğe çevirmeye yetti. Vurulanlar raylara düşüyor; başları, kolları, vücutları ve gövdeleri yavaş yavaş hareket eden vagonların tekerlekleri altında eziliyordu. O paramparça olmuş ceset yığınlarının manzarası ne de korkunçtu... 'Bunlar Soja için,' diye düşünerek küçük ve çaresiz bir Komünist grubunun Polonyalılara karşı çetin bir mukavemet göstermekte olduğu istasyon binasına gittim. Yaklaşık on beş dakika daha mücadele ettikten sonra bölüğümün karşısında hiçbir düşman unsuru kalmamıştı."[198]

Tukaçevski birlikleri doğu yönünde Neman Nehri'ne doğru çekilirken yahut kuzey yönünde Doğu Prusya içlerine kaçarken, Budyonni de Lviv seferinin umduğunun çok daha zor geçeceğini öğreniyordu. Cephe komutanı Yegorov 6 Ağustos'tan beri Kızıl *Stavka*'sının verdiği kuvvetlerini kuzeybatı yönünde Lublin'e sevk ederek Tukaçevski'yi desteğe hazır olma emrini görmezden geliyordu. Kamenev düşmanı takipte zayıf ve yavaş kalmıştı; fakat Yegorov'un Stalin ve Budyonni'nin emirlerini hiç duymamış ya da hiçbir zaman emirlerin tamamını almamış gibi yapmaları da edepsizliğin daniskasıydı. 1. Süvari Ordusu, kendilerini Polonyalı genç gönüllülerle çetin bir muharebeye girerken ve hava kuvvetlerin tarama atışlarına maruz kalırken buldukları 19 Ağustos tarihine kadar Lviv önlerine varamadı. Budyonni'nin artık Tukaçevski ve Kamenev'den gelen emirler ile Troçki'nin gönderdiği telgrafı dinlememe şansı yoktu. Lviv'deki başarısızlık ve değişen emirler nedeniyle savaşma azmini yitiren 1. Süvari Ordusu Bug Nehri'nin karşı kıyısına kadar geri çekildi.

Budyonni, Kızıl Ordu'nun başkomutanı Kamenev kendisine yazılı bir emirle halen Lublin'e ilerlemesinin beklenildiğini ilettiğinde dahi, Tukaçevski'nin Batı Cephesi'nde yaşanan felakete dair pek bir şey bilmiyordu. Kamenev'in ısrarla mecburi bir hamle olduğunu belirttiği ve hiçbir mantığı olmayan bu plan, belki de onun evvelki başarısızlıklarını örtmeye yönelik beyhude bir çabadan ibaretti. Fakat Süvari Ordusu geri çevirdiği önceki emirleri telafi etmek adına bu defa plana uyması gerektiğini hissediyordu. Hem personelin hem de atların yorgunluğundan ötürü Budyonni'nin *Konarmia*'sı yavaş yavaş Lublin'e doğru yola çıktı. Polonyalıların kuzeyde kazandıkları zafer, Pilsudski'ye Sikorski ve 5. Ordusu'nun bir kısmını Kızıl Süvari Ordusu'nu avlamak üzere güneye sevk edip Üçüncü Ordu ile buluşturma imkânı sağladı. Bu kuvvetler, biraz da şansın yardımıyla, 29 Ağustos günü Kızıl Süvari Ordusu'nu Lviv ve Lublin'in tam ortasında yer alan Zamosc surlarının hemen ötesinde kapana kısılmış vaziyette bulacaktı.

1580 yılından beri kurucusu Jan Zamoyski'nin adıyla anılan bu güzel Rönesans şehri, tüm Avrupa genelindeki pek çoğu Yahudi olan en usta zanaatkârları cezbetmek maksadıyla kurulmuştu.[199] Budyonni, harp esirlerinden Tukaçevski'nin hezimetinin boyutlarını öğrenene kadar hiç de endişeli değildi. Ordusu tecrit edilmiş bir şekilde muzaffer Polonya'nın kalbine doğru ilerliyordu.

Âdeta Napolyon döneminden kalma son büyük süvari muharebesi 31 Ağustos 1920 tarihinde, *Konarmia* Bug Nehri'ne doğru hücum ettiğinde Zamosc doğusunda gerçekleşti. Muharebe, Tepe 255 olarak adlandırılan hâkim bir arazi ve çevresinde cereyan ediyordu. Süvarilere karşı Kızıl Kazak alaylarının birbirlerine girdiği, ardından dönüp toparlandıktan sonra mızrak, kılıç ve altıpatlarlarla tekrar göğüs göğüse geldiği bu çatışma gün boyu sürdü. Biraz yağan yağmur biraz da zayıf görüş şartları sayesinde Budyonni ve kurmayları personelinin çoğuyla birlikte buradan sağ çıkmayı başardılar. Bu *Konarmia*'nın kayda değer son muharebesiydi. Babel hayal kırıklığı içerisinde, "1. Süvari Ordusu için sonun başlangıcı,"[200] diye yazıyordu. Tamamen moralsiz bir vaziyette, mağlubiyetinin acısını yolları üzerindeki herhangi bir Polonya köyünden yahut Yahudi mezrasından çıkararak ricat ettiler.

Stalin Moskova'ya dönmüştü. Politbüro huzurunda en iyi savunmanın saldırı olacağını hissediyordu. Üstü kapalı bir şekilde Kamenev ve Troçki'yi suçlayarak, Varşova harekâtının yönetiliş şeklini yerden

yere vurdu. *Konarmia*'nın durumu tersine çevirmek üzere vaktinde harekât bölgesine gelememesi sebebiyle Stalin'in kuzeydeki felaketle alakalı olarak herhangi bir sorumluluk kabul etmiyor oluşu anlaşılabilirdi, fakat emirlere kulak asmamasının affedilir tarafı yoktu. Stalin hoş olmayan bir şekilde Devrimci Askerî Komite'den istifa etti ve Troçki'yi asla bağışlamayacaktı. Öte yandan Lenin, hiç olmazsa biraz tevazu gösterdi ve "Polonya'nın Sovyetleştirilmesi"[201] teşebbüsünün bütünüyle bir felaketle sonuçlandığını kabul etti.

Bu esnada Tukaçevski Neman Nehri boyunca bir savunma hattı tesis etme çabasındaydı ama Pilsudski yüklenmeye devam ediyordu. Uluslararası kamuoyundan ateşkes yapılması için baskılar gelmeye başlamıştı. Her iki taraf da mümkün olduğu kadar çok toprak parçasını sınırlarına katmak istiyordu ama Kızıl Ordu'nun savaşma iradesi kalmamıştı. Ekim ayının ortalarına gelindiğinde Polonyalılar Vilnius ve Minsk'i geri almış ve tekrar Berezina'ya ulaşmış durumdaydı. Gelişmeleri Kırım'dan takip eden General Wrangel zorlu bir çelişkinin içerisine düşmüştü. Polonya zaferi hem savaşın bitmesi, hem de Kızıl Ordu birliklerinin güneye kaydırılmasıyla birlikte Rus topraklarında Beyaz davasının sona ermesi anlamına geliyordu.

39

Hades'in Rivierası[202]

Eylül-Aralık 1920

Kremlin'deki lider kadrosu Kızıl Ordu'nun Polonya'dan gerçekleştirdiği kaotik ricatının en vahim anlarında bile, Beyazların Kızıl Ordu geri bölgesine hiçbir zaman ciddi bir tehdit arz etmemiş olmasına rağmen, Kırım'da bulunan General Wrangel'i aklının bir köşesinde tutuyordu. Wrangel'in ordusu kuzey Tauride bölgesinde sıkışıp kaldığı küçük üçgeni yarıp dışarı çıkmak üzere kapsamlı bir harekât icra edebilecek imkân ve kabiliyete sahip değildi.

Pilsudski de hiçbir zaman onu cesaretlendirmemişti. Ona göre Wrangel Büyük Rusya idealine inanmış Çarlık yanlısı Denikin'den daha parlak bir lider değildi ve Pilsudski'nin ne Polonyalıların hayatını ne de o güne kadar elde ettiği kamuoyu desteğini, çoktan kaybedildiğini düşündüğü bir dava uğruna tehlikeye atacak bir kumar oynamaya hiç niyeti yoktu. Wrangel'in kendisi de başkomutanlığı devraldığı günden bu yana gerçeklerin tamamen farkındaydı. Artık mesele bu kışı da atlatıp atlamayacaklarıydı.

Yeniden teşkil edilmiş olan Güney Cephesi'nin komutanlığına 21 Eylül günü Mihail Frunze getirildi ve çiçeği burnunda komutan bundan altı gün sonra Harkov'daki karargâhına vardı. Kamenev'in Polonya muharebelerinde gösterdiği ve felakete neden olan kararsızlıkların ardından Kremlin Frunze'nin özgüvenine ve dirayetine ihtiyaç duyuyordu. Güney Cephesi'nde 13. Ordu'nun yanı sıra Vasili Blyukher'in 51. Tümeni ve mevcudu yalnızca 2.770 olan henüz teşkil edilmiş 2. Süvari Ordusu[203] da vardı. Bu süvari ordusunun başına Troçki'nin ısrarlarıyla Filip Mironov getirilmiş ve bu atama, biraz da Budyonni komutasındaki 1. Süvari Ordusu'nun da Polonya'da aldığı yaraları sardıktan sonra Kırım seferine katılacak olması sebebiyle, Stalin taraftarlarını çok öfkelendirmişti.

Güney Cephesi tertiplenmesinde Kızılların bir kozu daha vardı. Mahno ile varılan anlaşmaya[204] göre Asi Ordusu Wrangel'e karşı

savaşmak üzere bir tugay büyüklüğünde kuvvet gönderecekti. *Stavka* tamamen geri bölgesinde gerçekleşebilecek saldırıları engellemeye kanalize olmuştu ve Mahno onlar için "geçici bir müttefik"ten[205] fazlası değildi. Mahno ve Komünistler arasındaki ilişkiler oldukça gergindi. Çeka anlaşmanın hemen öncesinde Mahno'yu ortadan kaldırmak üzere suikastçılar yetiştirmeye çalışırken, o da bu esnada "Konstantinograd'a girip yalnızca iki gün içerisinde seksen dört Kızıl Ordu askerini kılıçtan geçirmekle meşguldü."[206] Anlaşmanın ardından kuvvetlerini kuzey Tauride bölgesine gönderen Mahno şahsen Gulyai-Polye'de kalmayı tercih etti.

Frunze, topçularını ve en kuvvetli birlikleri olan "sağ kıyı grubu"nu Slaşov'un kolordusunun konuşlu olduğu aşağı Dinyeper'in kuzeybatı kıyılarına, Kahovka'nın karşısına teksif etti. Kolordusu Dinyeper'i geçen Kızıl kuvvetlerine engel olamayan Slaşov, ağustos ayı ortalarında Wrangel tarafından görevden alınmak zorunda kaldı. Slaşov'un karargâhını ziyaret eden Wrangel onu altın saçaklı bornozu üzerinde, beslediği çeşit çeşit kuşun arasında alkol ve uyuşturucu etkisiyle kendinden geçmiş vaziyette bulmuştu. Bu genç ve acımasız komutan sıradışılık ve delilik arasındaki çizgiyi çoktan geçiş görünüyordu.

Kuzey Tauride bölgesinin ortasında düşmanın herhangi bir girmesine karşılık vermek üzere hazır tutulan General Barboviç komutasındaki süvari kolordusu da Kahovka dolaylarında gerçekleşen muharebelerde ağır zayiat vermişti. Kamenev, Kızılların tel engellerle korunan köprübaşındaki mevzilerine topçu desteği olmaksızın icra edilen korkusuz süvari karşı taarruzlarının "delice bir cesaret"[207] olduğunu söylemişti. Sorun şuydu ki Beyazlar topçu silahlarıyla günde yirmi atış dahi yapamaz duruma gelmişlerdi ve ne İngilizlerin ne de Fransızların daha fazla mühimmat göndereceğine güvenebiliyorlardı. Wrangel ve emrindeki komutanlar Kahovka'nın ne kadar önemli olduğunu haritaya bir bakışta anlayabiliyordu. Oradan Perekop Kıstağı'na varan yol yalnızca seksen kilometre uzaklıktaydı. Kızıl *Stavka*'sının da belirttiği gibi Wrangel "harekât serbestisi"nden[208] mahrumdu.

Kırım içlerine doğru ricat etmek suretiyle güvenli bölgede kalmayı tercih etmemelerinin sebebi General Ulagay'ın Kuban seferindeki başarısızlığıydı. Kırım'ın iyice artmış olan nüfusunu yaklaşan kış boyunca besleyebilmek için artık kuzey Tauride bölgesinden mümkün olduğunca çok tahıl elde etmeleri gerekiyordu. Fakat Sovyet-Polonya

müzakerelerinde sonuca yaklaşılmasından ötürü Wrangel sonbaharı dahi çıkarıp çıkarmayacaklarından emin değildi.

Frunze 8 Eylül günü "sağ kıyı grubu"nun adını 6. Ordu olarak değiştirdi. 4. Ordu'nun da gelişiyle birlikte 37 bin Beyaz'a karşı 133 bin askerle personel sayısı bakımında ezici bir üstünlüğe sahip olacaktı. Fabrikalarda yoğun bir asker alma kampanyası başlatıldı. Komünist Parti üyeleri ve proletarya sınıfına mensup sadık vatandaşlar Sovyet topraklarını kirleten Beyaz mevcudiyetine bir son vermek üzere gönüllü olarak orduya katılmaya davet edildi.

Frunze'nin bir diğer avantajı ise Kızıl zaferinin artık kesinleşmesiyle birlikte Don Bürosu'nun casus şebekesinin son derece büyümüş olmasıydı. Donbas, Don, Kuban ve Kafkasya gibi Beyazların kontrolünde kaldıktan sonra tekrar Kızıllara geçmiş olan bölgelerde dahi casusluk faaliyetleri yaygınlaşmıştı. Kızıl komutanlar Beyaz ve Yeşil partizan grupları ile bunların ayaklanmalarına dair istihbarata açtı. Kafkasya derinliklerindeki casuslar General Skhuro'nun Terekli'de (Mektep, Dağıstan) karargâhını kurduğunu bildirdiler. Kazak kadınlardan kurulu bir şebeke, Skhuro'nun karargâhı ve içlerinden birinin mevcudu beş bini bulan atlı gerilla unsurları arasında habercilik yapıyor, Denikin birliklerinin bölgeyi terk etmeden önce gömerek sakladığı malzemeleri çıkarıyordu. "Karargâh, Wrangel ile Suhumi ve Kazbegi üzerinden irtibat kuruyor. Terek ve Kuban bölgelerinde propaganda yaparak bir ayaklanma başlatmayı amaçlıyorlar. Bölge halkı da bu çetelere destek veriyor."[209] Kızıl casuslara, Menşevik Gürcü hükümetinin Tiflis'te tutuklu bulunan Beyaz subaylarını "Wrangel'in bunların serbest bırakılması için temsilciler göndermesi üzerine gizlice Kırım'a göndermekte olduğuna dair kesin deliller bulmaları da emredilmişti."[210]

Kod adı "Perets" (yani "biber") olan bir casus Kırım'daki kömür ve top mühimmatı eksikliğini rapor ediyordu: "Bir topçu subayı ve bazı denizcilerle arkadaş oldum. Onlardan öğrendiğime göre son iki aydır ne top mühimmatı ne de üniforma ikmali yapılıyormuş. Mühimmatın idareli kullanılması için bir emir yayımlanmış. Denizciler çok az stoklarının kaldığını söylüyorlar."[211] Kömür sıkıntısı o kadar büyüktü ki Sivastopol Limanı yakıt ikmali yapamayan yük gemileriyle doluydu. General Kutepov'un gaddar bir şekilde bastırmak zorunda kaldığı bir isyan dahi patlak vermişti. Bunun üzerine Beyaz makamları, her türlü problemi karşı istihbarat birimine iletmeleri maksadıyla gemilerin

çoğuna öğrenciler yerleştirdi. Komünist casusları Kırım'ın kıyı şehirlerindeki koşullar, tutumlar ve konuşmalara dair de raporlar gönderiyordu. İddialarına göre Beyaz subayları birliklerinin moralini yükseltmek maksadıyla Mahno'nun gizlice kendileri için çalışmakta olduğuna dair söylentiler yaymaya çalışıyordu.

Düşük rütbeli bir subayın aylık dokuz bin rublelik maaşı, o da zamanında ödenirse, yalnızca Kırım'daki ailesinin yahut karısının konaklama masrafını karşılıyor, karnını doyurmaya yetmiyordu. Mülteciler de açlıktan kırılıyordu. Çoğu hamsi yiyerek hayatta kalıyordu; zira ekmeğin kilosu bin rubleyi geçiyordu. Yaklaşan kışa rağmen insanlar kabanları da dahil olmak üzere neredeyse tüm eşyalarını satmak zorunda kalıyordu. Bir kadın askerdeki kocasına ümitsizlikle dolu şu satırları yazıyordu: "Açlıktan ölüyoruz. Elimizde ne varsa sattık, bedenimden başka satacak bir şeyim kalmadı."[212]

Yurdunu terk edip Kırım'a gelmiş olan bu topluluğu seyreden herkes, insanların çoğunun içinde bulunduğu çaresizliğe ve kafeterya masalarında toplanıp tefecilik yapan yahut para karşılığı insanları suyun öbür tarafında daha güvenli bir yere kaçıran küçük bir azınlığın umursamaz kötülüğüne ister istemez odaklanıyordu. Bir anı yazarının şu sözleri, bölgeye sonradan gelenleri bekleyen kaçınılmaz sondan ötürü belirgin bir mutluluk duyduğunu belli ediyordu: "Soylu hanımlar ve genç kızlar, eskinin nedimeleri, uzun boylu ve tığ gibi ince delikanlılar ailelerine ait mücevherleri sabahları kara borsada satıyorlar. Dudakları titriyor ve gözlerindeki yaşlar asla kurumuyor. Vurguncular onlara artık kimsenin kabul etmek istemeyeceği Denikin'in 'çan' banknotlarıyla ödeme yapıyor. Bu asilzadeler gün içerisinde ise yüklü bir miktarda para karşılığında başka ülkelerin pasaportunun satın alınabileceği yerlerde yahut konsolosluk koridorlarında bir çıkar yol bulabilme umuduyla dolanıp duruyorlar... Sarhoş Beyaz subayları geceleri ne idiği belirsiz kadınların hizmet ettiği müzikhollerde ve restoranlarda talan ettikleri parayı içkiye yatırıyor, altıpatlarlarıyla tavan ateş edip herkesi ayağa kalkmaya zorlayarak 'Tanrı Çar'ı korusun' şarkıları söylüyor."[213]

Wrangel 8 Ekim günü Kızılların Kahovka köprübaşına bir karşı taarruz gerçekleştirdi ve batıya sarkıp Nikopol önlerine varmak üzere Aleksandrovsk'tan Dinyeper Nehri'ni geçti. Asıl amacı Perekop

Kıstağı'na Kahovka'dan gelebilecek ani bir saldırı tehdidini azaltmaktı. Kamenev yirmi dört saat geçmeden Markov Tümeni'nin "Dinyeper'in sağ kıyıları boyunca yirmi beş kilometre derinliğinde bir köprübaşı tesis ettiğini"[214] bildirdi. Sovyet hükümetinin ve Polonyalıların Riga'da bir ateşkes anlaşmasına vardığı ertesi gün Beyazlar da muharebe ederek Nikopol'e ilerliyordu.

Frunze, aşağı Dinyeper'in kuzeybatı kıyılarındaki Beyazlara karşı icra ettiği karşı taarruzun şiddetini süratle artırdı. 2. Süvari Ordusu 14 Ekim günü "Şelokov köyü civarında teksif ettiği kuvvetleriyle düşmana güçlü bir darbe indirerek üç tümenden oluşan süvari gruplarını def eyledi."[215] Güney Cephesi'nin devrimci askerî komitesi Troçki'ye şunları rapor ediyordu: "2. Süvari Ordusu piyadelerin de desteğiyle kesin sonuç alıcı bir ileri harekâta başlamış ve yedi saat süren çetin bir muharebenin ardından düşmanın üç süvari ve iki piyade tümenini Nikopol'e geri çekilmeye mecbur bırakmıştır. Kızıl Süvarilerinin baskısı düşmanın bu karman çorman ricatını panik içerisinde bir kaçışa dönüştürmüş; düşman birlikleri silahlarını, ikmal arabalarını, zırhlı araçlarını ve mühimmatını terk edip gitmiştir... Farklı harp esirlerinden alınan bilgilere göre General Babiev öldürülmüş ve Barboviç ağır yaralanmıştır. Kızıl savaşçılar bu muharebelerde etkileyici birer kahramanlık örneği sergilemişlerdir."[216] 2. Süvari Ordusu'nun hücumunu bizzat sevk ve idare eden Mironov'un altındaki at bu muharebede vurulmuştu. Kızıllara göre o gün, yani 14 Ekim "Wrangel'in mağlubiyetinin başlangıcı anlamına geliyordu."[217] Mironov'un başarısını ortaya koyan bu raporun Budyonni ve Stalin'in hiç hoşuna gitmeyeceği de ortadaydı.

Artık zamanın geldiğini farkında olan Wrangel Perekop Kıstağı üzerinden tekrar Kırım yarımadasına döndü. Personeli tüm imkânsızlıklara rağmen öyle kahramanca mücadele etmişti ki Frunze bile Moskova'ya gönderdiği raporda hem karnı aç hem de şimdiden eksi on beş dereceye kadar düşen sıcaklıklarda yırtık pırtık kıyafetler içinde donan düşmanın mukavemetinden ne kadar etkilendiğinden bahsediyordu. 2. Süvari Ordusu karargâhında görevli Boyarçikov da "1920 sonbaharı çok soğuktu, don vakaları çok erken görülmeye başlamıştı,"[218] diye yazıyordu. Beyaz askerlerin büyük kısmı kaçarak esir düşmekten kurtulmuş olsa da kuzey Tauride bölgesinden elde edilen tahılın çoğu Frunze kuvvetleri tarafından ele geçirildi.

Muzaffer Budyonni, Frunze ve
Voroşilov'un poz verdikleri bir fotoğraf, Kırım, 1920.

Blyukher'in tam kapasiteli 51. Tüfek Tümeni Mironov'un süvarileriyle beraber, Kutepov'un deneyimli askerleri tarafından tahkim edilmiş tarihî "Türk Duvarı"na bir cephe taarruzu yapmak üzere Perekop Kıstağı'na yanaştı. Beyaz topçularının, makineli tüfeklerinin ve kalan zırhlı araçlarının çoğunluğu da buranın gerisinde kalan demiryolu hattı üzerinden sevk edilen zırhlı trenlerle birlikte bu bölgeye sevk edildi. Fakat Kızılların yarmayı gerçekleştireceği yerin burası olmadığı sonradan ortaya çıkacaktı.

Novorosisk'ten gerçekleşen karman çorman ricat esnasında yapılan hataları tekrarlamamaya kararlı olan Wrangel paniğin yayılmasına engel oldu. Sivil halkı ve mültecileri Kırım'ın neredeyse zapt edilemez olduğuna inandırdı ve sokaklardaki endişeli insanlarla bizzat konuşmak üzere Sivastopol'daki yeni karargâhı olan Kist Oteli'nden dışarı çıktı. Bölgeyi terk etmesi gerekenlerin tahliye planının bir süredir sessizce tasarlıyordu. Bir yandan Kraliyet Donanması'yla, Türk sularındaki ABD Donanması'nın komutanıyla ve Fransız Donanması'yla irtibata geçerek desteklerini isterken, diğer yandan da tüm Beyaz gemilerinin göreve hazır olmasını sağlamıştı. Denikin'e göre çok büyük bir avantajı

vardı. Tahliye için kullanabileceği bir değil tam beş liman mevcuttu. Wrangel'in şansına Kızıl Ordu'nun yapacağı takip harekâtı da son derece ağırkanlı olacaktı.

Wrangel hiç vakit kaybetmeyerek çok iyi yapmıştı. Zira Petrograd'daki Bolşevik İhtilali'nin üçünü yıldönümü olan 7 Kasım gecesi Frunze'nin Kırım taarruzu beklenmedik bir istikametten başlayıverdi. 2. Süvari Ordusu'nun bir bölümüyle desteklenen 4. Ordu sığ Sivaş Tuz Gölü'ünü geçmeye başladı. Bu esnada inançsız tarafın lehinde dinsel boyutu olmayan bir keramet gerçekleşti. Şiddetli bir karayel göl tabanındaki çamur tabakasını açığa çıkardı ve zeminde geniş ve sağlam buz kütleleri olduğu görüldü. 7. Süvari Tümeni ve Mahno'nun Asi Ordusu ile desteklenen 4. Ordu'nun iki tümeni bu sayede Litovski Yarımadası'na olan altı kilometrelik mesafeyi kat etmeyi başardı. Yine de üç saat süren bu intikal pek de kolay olmadı. Orada olanlardan biri şöyle aktarıyordu: "Piyadeler ve atlar geçit vermeyen çamura saplanıp kalıyordu. Hava buz gibiydi, ıslak kıyafetler askerlerin üzerinde donuyordu."[219] Karayel kesildiğinde tuzlu su tekrar zemini kapladı ve bazı askerler boğularak öldü. Kızıllar bu zayiata rağmen morali düşük Kuban süvarilerini gafil avlamayı başardı. Ertesi gün saat 13.00 sularında Türk Duvarı'na asıl taarruz gerçekleştirildiğinde, Kutepov Kuban Kazaklarını takviye etmek ve 6. Kızıl Ordusu'na karşı koymak üzere çoktan birlik kaydırmıştı. Kuvvetleri düşmana ağır zayiat verdirerek iki ilk taarruz dalgasını savuşturmayı başardı; fakat üçüncü dalga savunmayı yarıp geçti.

Kutepov'un alayları muharebe ederek geri çekilirken Barboviç'in Beyaz süvarileri Blyukher komutasındaki 51. Tümen'in geri bölgesine bir karşı taarruz icra etmeyi başardı; fakat karşılığında onlar da yine Mironov'un bizzat sevk ve idare ettiği 2. Süvari Ordusu'nun bir bölümü tarafından saldırıya uğradı. Savaşın son süvari muharebesi de "parıldayan kılıçlar"[220] eşliğinde gerçekleşen bu çarpışma olacaktı. Mironov'un planı doğrudan hücum etmekti; fakat bölükleri son anda birdenbire dışa doğru açılıp *taçanka*'ların üzerlerindeki "250 adet makineli tüfekle" işi hızlıca bitirmesine müsaade ettiler. "Düşmanın birinci hattaki süvari birlikleri derhal temizlendi. Diğerleri ise kaçmaya çalıştı ama pek azı kurtulabildi."

1. Süvari Ordusu'nun Kırım yarımadasının içlerine doğru ilerleyişi nispeten yavaştı ama bunu sebebi, muhtemelen, yol üzerinde

aldıkları intikamın uzun sürüyor olmasıydı. Cephenin gerisinde kalan ve Budyonni birlikleri tarafından ele geçirilen Canköy'deki bir sahra hastanesinde mesai arkadaşlarıyla bir araya gelen hemşire Anna İvanovna Egorova şöyle yazıyordu: "Hepsinin neyi var neyi yoksa çalınmış, kıyafetleri çıkarılmış, hemşirelere tecavüz edilmiş ve yüzleri dayaktan kıpkırmızı olmuştu. Bunu yapanlar Budyonni'nin süvarileriydi... Doktorlar ağlıyordu: 'Eczacının karısı Lida'yı öldürdüler. Onu ve karnındaki bebeğini ikiye böldüler.' Gidip Lida'ya bakamadım... Tüm hemşirelerin kıyafetleri paramparçaydı. Yüzleri kızarmıştı ve tecavüze uğrarken ağlamışlardı. Tecavüzcüler ise suratlarına vurmuş ve onların gülmelerini istemişti... Doktorlar ve hemşireler Doktor Gruber'e başlarına geleni anlatıyorlardı. Hemşireler tecavüze uğrarken bütün doktorlar arkasını dönmüştü. Budyonni'nin süvarilerinden birisi sırtını dönmüş doktorlardan birinin yanına gelip yüzüne bir tokat patlatmış ve 'Bizi burada gördüğün için mutlu olmalısın, Budyonni'nin kimin olduğunu biliyor musun?' demişti."[221]

Kızıl Ordu'nun Kırım yarımadasına ayak bastığı haberi süratle bazı tepkilerin verilmesine neden oldu. Wrangel 11 Kasım günü tüm Beyaz gemilerinin kendilerine tahsis edilen limanlara gitmesini emretti; batıdan doğuya sırasıyla Gözleve, Sivastopol, Yalta, Kefe ve Kerç. Etkileyici bir planlama söz konusuydu. Ordudaki her bir birliğe hangi limana gideceklerine dair emirler gönderildi. Kırım kıyılarında bir Kızıl denizaltısı tespit edildiğine dair raporlara rağmen İtilaf Devletleri donanmaları da hızla reaksiyon gösterdiler. Amiral McCully bölgedeki tüm Amerikan deniz taşıtlarına, "Wrangel kuvvetlerinin birkaç günden fazla dayanamayacağını"[222] ve "Bolşevikler tarafından katledileceklerini bile bile bu insanları geride bırakmayı" asla kabul edemeyeceğini bildiren bir talimat gönderdi.

Aynı gün, yani 11 Kasım Perşembe günü Kızıl Ordu birliklerinin Perekop Kıstağı'ndaki savunma hattını yarıp geçtiği haberi gelince, Türk sularındaki ABD Donanması'na ait savaş gemileri derhal harekete geçti. Henüz envantere girmiş olan Humphreys muhribi Batum'dan Kefe'ye, Varna'ya intikal halinde olan John D. Edwards muhribi Sivastopol'a, Whipple muhribi de Kırım'a ilerlemeden önce yakıt ikmali yapması için derhal Köstence'ye gönderildi. Fox muhribine ise

hazır halde bekleme emri verildi. Ertesi gün bölgedeki durumun hızla kötüleşmekte olduğuna dair bilgiler gelince St. Louis kruvazörü de kömür yükleyip demir alması gerektiği anlamına gelen bir "şifreli P sinyali"[223] aldı.

13 Kasım günü Kefe'ye ulaşan Faraby gemisindeki Amerikan Kızılhaçı, bu bomboş ve karanlık şehre Don Süvari Kolordusu'ndan geriye kalan birliklerin girişine tanıklık etti. "Söylentilere göre Bolşevikler yalnızca yirmi beş kilometre uzaklıktaydı."[224] Faraby ertesi gün Whipple ve Overton'ın yanı sıra iki adet İngiliz muhribi ve sedyeyle taşınması gereken 113 hastayı alan Humphreys ile birlikte yaralıları topladı. Her bir gemideki doktorların var güçleriyle ilgilendikleri hasta ve yaralılar güvertede tutuldular. Bir subay, "mürettebatın bitle bulaşan hastalık vakalarıyla temas etmesini engellemek üzere kesin emirler verildi," diye yazıyor, lakin herkesin yine elinden geldiğince yardım etmeyi sürdürdüğünü de ekliyordu: "Sigara ve şekerlemeler serbestçe elden ele dolaşıyordu."

Diğer gemilerden birindeki bir sürgün ise şunları gözlemliyordu: "Kazaklar asık suratları ve gözlerindeki gizleyemedikleri yaşlarıyla, rıhtımda bekleyen binlerce at arasında kendi dostlarını seçmeye çalışıyordu... Bir Kazak ve atı arasındaki bağ dillere destandır. Bana sorarsanız o gün Kazakların kalplerinden birer parça kopmuştu."[225] Sivastopol'dan yapılan tahliye 14 Kasım Pazar günü tamamlandı. Artık elinden gelen ne varsa yapmış olduğuna kanaat getiren Wrangel de eski adı Kagul olan, Beyazlara ait General Kornilov kruvazörüyle o gece Yalta'ya geçti.

St. Louis kruvazörü beraberinde birkaç muhriple Sivastopol'a ulaştı; fakat tahliye edecek asker kalmadığını görünce Yalta'ya ilerleyip burada Benbow ve Fransız kruvazörü Waldeck-Rousseau ile karşılaştı. St. Louis'in komutanı daha sonradan büyükamiral rütbesine terfi ederek Yalta Konferası'nda Başka Roosevelt'in en yakın danışmanlarından biri olacak William D. Leahy'ydi. Güneşli bir akşamüstüydü ve Karadeniz sakindi. Güvertedeki subaylar Kırım dağ silsilesinin aşağı yamaçları üzerine inşa edilmiş "malikânelerin parıldayan beyaz duvarlarını"[226] seyrediyordu. Leahy'nin çeyrek yüzyıl sonra dünyanın bir kez daha, hem de bu defa Komünist dava açısından çok daha avantajlı bir şekilde taksim edileceği bu yere geri döneceğine dair hiçbir fikri yoktu.

Savaş gemilerinde taşınan mültecilere barınak olsun diye gemi güvertelerine kaputbezinden tenteler gerilmişti. St. Louis kruvazöründekilerden birisi ansızın, "Tepeler! Tepelere bakın!"[227] diye bağırdı.

"Yalta'nın batı kıyılarının arkasındaki tepelerin üzerinde, bir yola yahut çıkıntıya benzeyen bölgede kahverengi üniformalı bir grup, yürüyüş kolundan ayrılıp bayır aşağı düzensiz bir şekilde koşmaya başladı. Kahverengi üniformalılar koşuşurken arka planda kalan daha koyu renkli bölgeden beyaz dumanlar görüldü ve sesleri diğer tepelerden yankılanan tüfekler patladı. Fransız kruvazörü de derhal harekete geçip tali silahıyla, pek de işe yaramasa da refleks olarak karşı ateş açtı."

Yalta'daki tahliye işlemi son anlara kadar sakin ve düzenli bir şekilde ilerliyordu. Son ticari buharlı gemiler limandan ayrılırken "şehirden ara ara gelen tüfek seslerini" duydular. Bir mühimmat yığınının infilak etmesiyle büyük bir patlama sesi de yankılanmıştı. Yanından geçen tüm gemileri tek tek selamlayan Kornilov kruvazöründeki General Wrangel'e coşkulu bir tezahüratla karşılık veriliyordu. Sürgünlerden birisi şöyle yazıyordu: "Önümüzdeki karanlık geleceğe rağmen küçücük bir umuda tutunarak bizi yüreklendirmeye çalışmıştı. Yanında geçerken hepimiz bizi yüz üstü bırakmayan bu adamı alkışladık."[228]

Kefe ve Kerç'in tahliyesi ertesi gün olan 16 Kasım'a kadar tamamlanamadı. Waldeck-Rousseau kruvazörü General Wrangel'in içinde bulunduğu Kornilov'a yirmi bir pare top atışıyla elveda dedi, bu atışlar "Rus karasularında bir Rus gemisine yapılan son selamlamaydı."[229] Çeşitli boyutlarda 126 gemi, 83 bini mülteci olmak üzere toplamda 145.693 sivil ve askeri tahliye etmeyi başardı. Tahliye edilenler ya halihazırda 35 bin Rus'un bulunduğu İstanbul'a ya da Marmara Denizi'ndeki Adalara götürüldü.

Kızıl *Stavka*'sı, "Kızıl Ordu kuvvetlerinin 16 Kasım 1920 günü Kırım topraklarının tamamında hakimiyeti sağladığını," duyurdu. Bu gelişme Kızıllar açısından savaşın sonu demekti. "Süvarilerimiz Simferopol ve Sivastopol'a girdiklerinde bu şehirlerin sokaklarının mühimmat, yiyecek ve üniforma yüklü terk edilmiş araçlarla dolu olduğunu gördüler. Üzerlerindeki koşum takımlarına dolanmış atlar sıyrılıp kurtulmaya çalışıyordu. Caddeler insan kaynıyordu ve bölüklerimiz yolları kullanmakta zorlanıyordu. Tahta çakılarak kapatılmış evlerin pencereleri içeride kimse yokmuş izlenimi veriyordu, lakin kent sakinlerinin çoğu hiçbir yere gitmemişti. Zenginlerden değil zanaatkârlardan, esnaftan ve ahaliden bahsediyorum. Atlarımızı Sivastopol limanına doğru

sürdüğümüzde ilgi çekici bir manzarayla karşılaştık. Ufuk çizgisi, Rus burjuvasını ve mağlup Beyaz Ordu'dan geriye kalan unsurları taşıyan gemilerle doluydu."[230]

Kırım'dan sağ kurtulan pek çok kişi gibi Wrangel'e göre de bölgeden ayrılmak isteyen herkes tahliye işlemi esnasında bu fırsatı elde etmişti. Fakat gemilerin demir almasının hemen ardından başlayan ve dalga dalga devam eden infazlar göz önünde bulundurunca bu önermenin doğruluğunu kabul etmek kolay değildi. Kızıl Ordu *Stavka*'sı pek çok geri bölge birliğinin yanı sıra "çok sayıda mültecinin de gemilere alınmadığına"[231] dikkat çekiyordu. Güvenilir bir çalışmaya göre Wrangel'in Rusya Ordusu'ndan 15 bin kadar yaralı ile 2.009 subay ve 52.687 asker geride bırakılmıştı.[232]

Kamenev bölgeden ayrılanlarla ilgili olarak, "sürgündekiler ve zavallı düzenbazlar bu saatten sonra tarihin akışına karşı gelmeye çalışanlar olarak görülecektir,"[233] diyordu. Frunze'nin silah bırakanların tamamına verdiği "insani bir mücadele gereğince işledikleri tüm suçların bağışlanacağı"[234] sözü Kızıl *Stavka*'sının gündeminde yoktu. Lenin, böylesine cömertçe bir taahhüt verilmesinden belirgin bir şekilde rahatsız oldu ve bunun bir daha hiçbir koşulda tekrarlanmamasını emretti. Zafer hem içeride hem de dışarıda intikam anlamına geliyordu.

General Mai-Maevski'nin emir subayı gizli komünist Pavel Makarov Kızıl Ordu birliklerine katıldı. Seksen üç kişilik bir Beyaz grubunun esir düşmeden hemen önce nasıl apoletlerini söküp Yeşil gibi davranmaya çalıştığından bahsediyordu. Süvari alayı hiç vakit kaybetmeden bunları "Kolçak'a yolladı." Şaka yollu kullanılan bu yeni ifade idam anlamına geliyordu. Makarov, Mahno'nun Asi Ordusu'nun hemen ardından Kefe'ye ulaştığında dürbünle etrafı gözetlemek üzere şehrin en yüksek noktalarından birine çıktı. Yamaçtan aşağı "patlayan bir volkandan akan lavlar gibi inen süvarileri"[235] gördü. Kızıl Ordu'nun çoğu gibi onlar da hâlâ Kırım'da kalan şımarık burjuvalara ve subaylara iyi bir ders vermek istiyordu.

Lenin, Cerjisnki'nin yaptığı Kırım'dan alınan Beyaz harp esirlerini Rusya güneyinde yahut Kafkasya'da tutma teklifini reddetti. Ona, "bunları kuzeyde bir yerde toplamanın"[236] daha iyi uygun olacağını söyledi ve bununla Beyaz Deniz civarındaki toplama kamplarını kastediyordu.

Pek az esir buradan sağ kurtulabilecekti. Bununla birlikte esirlerin çoğu bu kadar beklemelerine gerek kalmadan çok daha hızlı bir şekilde hayatlarını kaybettiler. Kırım'da yürütülecek ve neredeyse hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde Rusya'da gerçekleştirilenlerin en şiddetlisi olacak terör uygulamalarının başına Cerjinski değil, Zemliyaçka adıyla tanınan kadın bir komiser olan Rozalia Zalkind yardımcılığında Macar komünist Bela Kun getirildi. Bela Kun kendisine verilen emirleri uyguluyormuş gibi bir izlenim vermeye çalışıyordu. "Yoldaş Troçki bizlere son devrim karşıtı unsur da temizlenene kadar Kırım'ı ziyaret etmeyeceğini söyledi. Kırım, hiçbir devrim karşıtının içinden çıkamayacağı ağzı kapalı bir şişe gibiydi."[237]

Harp esirlerinin "incelenmek" üzere her Kızıl Ordu birliğinin Hususi Birimi'nde[238] yer alan Çekacılara gönderilmesi gerekiyordu. Sağa sola asılan afişler, esir alınmayan tüm subayların derhal kendilerini tanıtıp kaydettirmesi gerektiğini söylüyordu ve pek çok subay Frunze'nin verdiği söze güvenerek bu şekilde teslim olup derhal tutuklandı. Simferopol'da Demidov[239] adında genç bir subay, hapishanede ayaklarını sıcak tutacak bir çift çorap getirmesi için annesine yalvardı ve kadın çorapları getirdi. Bir sonraki ziyaretinde anneye oğlunun başka bir kampa nakledildiği söylendi; fakat kadın sonradan bütün esirlerin infaz edildiğini duydu. Diğer kurbanların yakınları bu kadına oğlunun infaz edildiği kampın muhtemel yerini söylediler ve kadın onlarla birlikte oraya gittiğinde oğlu için kendi elleriyle ördüğü çoraplardan birini çamur içinde buldu. Çorabın içinde bir not vardı ve oğlu o gece hepsinin vurulacağını hissettiğini yazmıştı. Öldürülen subayın ailesi o günden sonra o notun yazılı olduğu kâğıt parçasına tutunarak yaşadı.

İnfazlar daha ilk geceden başlamıştı. Kurbanların toplam sayısına dair tahminler[240] 15 bin ila 100 bin arasında değişiyor; ayrı ayrı bölgelerden gelen veriler toplandığında ortaya çıkan sayı bu tahminlerden yüksek olanına yakınsıyordu.

En şiddetli katliamlar Sivastopol merkezinde ve buranın hemen dışında yer alıp toplamda 29 bin kişinin öldürüldüğü Balaklava'da yaşandı. Bunların sekiz binden fazlası henüz ilk haftadan infaz edilmişti. Simferopol'in bitişiğindeki Krimtaev mevkiinde en az 5.500 kişi katledildi. Pek çok ceset, intikam alınmakta olduğunu kasten belli etmek

üzere, üzerlerinde apoletli üniformalarıyla Sivastopol'un sokak lambalarından sallandırıldı. Gönüllü Ordusu ile bağları çok zayıf ve eline hiç silah almamış olanların dahi canı bağışlanmadı. Wrangel'in ordusuna mensup olup gemilere binemeyecek kadar yaralı veya hasta olanlar da Yalta, Alupka ve Sivastopol'daki hastanelerden toplanıp öldürüldü. Bunların bakımıyla ilgilenen Hayırsever Rahibeler kuruluşuna mensup on yedi hemşire dahi katledildi. Hatta ve hatta, tahliye işlemi esnasında limanda çalışamaya devam eden işçiler bile Beyazlara destek vermek suçlamasıyla infaz edildiler.

Kurbanlar yalnızca subaylar ve askerlerden ibaret değildi. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar da dahil olmak üzere aile fertleri de katledildiler. Bunların çoğu vurulmak yerine kılıçtan geçirildi. Kerç'te ise denize atılarak boğuldular ve bunun adına "Kuban çıkarması"[241] dendi. Esirler gündüz vakti, gece kendilerinin dolduracağı toplu mezarları kazmak üzere, çalıştırılmaya götürülüyordu. Katiller dönüşümlü olarak çalışıyor, bir vardiyada çoğu zaman altmış kadar kurban katlediliyordu. Makineli tüfek kullanımı bu hızı da artırıyordu. Lozan'da bir mahkemede tanıklık eden A. V. Osokin şunları beyan ediyordu: "Katliam aylar boyunca devam etti... Her gece çalışmaya başlayan makineli tüfeklerin sesi şafak sökene kadar kesilmezdi. Yakınlarda yaşayanlar evlerini terk etmek durumunda kaldılar. Burunlarının dibindeki dehşete ve psikolojik işkenceye dayanamazlardı. Üstelik buralarda yaşamak tehlikeliydi. Yaralılar sürünerek evlere gidip yardım istiyordu. Kimi ev sahipleri katliamdan kurtulanları saklama suçlamasıyla infaz edildi."[242]

Komünist lider kadrosu, terör uygulamasını iç savaşta başarıya ulaşmak için elzem bir silah olarak gördüğünü 1918 yılında zaten itiraf etmiş, lakin bu uygulamanın en şiddetlisini mutlak zaferden sonrasına saklamıştı. Yirmi yıl sonra Sovyetler Birliği'nin işgali esnasında SS İnfaz Birliklerinin yapacağı uygulamaların bir ipucunu verircesine yalnızca toplu mezar kazdırmakla kalmıyor, kurbanın soyunup vurulmak üzere çukura girmesini de istiyorlardı. Bir sonraki kurban grubundakiler ise sıraları geldiğinde çukurdaki cesetlerin üzerine yatmaya zorlanıyordu. Yirmi yıl sonra Naziler Sovyet Birliği'ni işgal ettiğinde anlaşılacaktı ki Himmler'in SS'i ve Gestapo Çeka'dan çok şey öğrenmişti.

40

Umudun Ölümü

1920-1921

1920 Kasım ayında Kızılların zaferi kazandığında dair yapılan duyurular muzaffer tarafın gerginliğini gizlemeye yetmedi. Ülkenin çok daha geniş kesimlerinde iç savaş esnasında karşılaştıklarının ötesinde bir mukavemet gördüler. Neredeyse tüm bölge Çekaları yalnızca Beyaz ve Kazakların değil Yeşillerin, sol Sosyalist Devrimcilerin, sağ Sosyalist Devrimcilerin, Mahnocuların, Petliuracıların, Menşeviklerin ve hatta Tolstoycuların da dahil olduğu "komplolar" açığa çıkardı. Bununla birlikte isyanların politik görüşlerden değil, şehirlerden gelen Komünist gıda toplama müfrezelerince tahıllarına ve hayvanlarına el konulan köylülerin öfkesinden kaynaklanıyordu. Sovyet yetkililerin öldürülmesi sert karşılıkların verilmesine neden oluyor ve Kafkasya, Rusya güneyi ve Ukrayna'nın yanı sıra Belarus, Tambov ve Volga bölgeleri ile Sibirya'da isyan ile baskıcı tedbirler arasında bir kısır döngü sürüp gidiyordu. Çeka, Kuzey Kafkasya ve Don bölgelerine dair, "Sovyet Hükümeti'nin intikamcı yumruğu tüm düşmanlarını acımasızca ezecektir,"[243] diyordu.

Kızıllar, silah bırakıp 4. Kızıl Ordusu bünyesine katılmasını emrettikleri "geçici müttefikleri" olan Mahnocu Asi Ordusu'nun icabına bakmakta gecikmediler. Kırım'ın işgali esnasında Mahno kuvvetlerine komuta eden Semeon Karetnik, Frunze'nin karargâhına çağırıldı ve kurmayları ile birlikte buraya giderken Melitopol yakınlarında Kızıl Ordu birlikleri tarafından yakalanıp öldürüldü. Asi Ordusu'ndan geriye kalan unsurların imha edilmesi için hem 2. Süvari Ordusu hem de Budyonni'nin 1. Süvari Ordusu devreye sokuldu. 1921 yazı itibarıyla yalnızca Mahno, karısı Galina ve yetmiş yedi adamı kalacaktı. Mahnocuların biri sorgulama esnasında şunları söyledi: "Grubumuz Romanya sınırına ulaşmıştı ve atlarımızla birlikte Kamenka bölgesinden (Dinyester Nehri'nden) karşıya yüzdük. Son beş veya altı gün

boyunca Kızıllarla temas etmekten kaçınmak maksadıyla yalnızca geceleri at sürdük ve 28 Ağustos 1921 günü hududu geçtik."[244]

2. Süvari Ordusu, kolordu seviyesine düşürüldü ve Mahnocu hareket neredeyse tamamen ortadan kaldırıldıktan sonra Kafkasya'ya gönderildi. Kafkasya Cephesi Hususi Birimi bu kolordunun sol Sosyalist Devrimci komutanı Filip Mironov hakkındaki şüpheleri yeniden canlandırdı ve 17 Ocak 1921 günü gönderdiği raporda, "devrim karşıtı bir örgütlenmenin mevcudiyetinden bahsetmek için bazı gerekçeler bulunduğunu,"[245] söyledi. Mironov'a, "Görevden azledildiniz... Komutanlık makamını devretmeniz gerekiyor,"[246] emri gönderildi. Ona yakınlıkları bilinen kişiler de görevden alındı. Çeka, "Sorgulama esnasında hepsi suçlarını itiraf etmiştir,"[247] şeklinde bir rapor gönderdi. Mironov, aralık ayında bir başka Kazak subayı tarafından başlatılan bir isyanla bağlantılı olduğu ithamıyla gizli muhbir raporları ve sorgulama tutanaklarına dayanarak tutuklandı. Moskova'daki Butirka Cezaevi'ne sevk edildi ve 21 Nisan günü buranın avlusunda egzersiz yaparken vurularak öldürüldü.

Don ve Kuban Kazaklarına tekrar baskı yapılmaya başlanması pek çok yeni ayaklanmaya sebebiyet verdi. Bunların hepsi bastırıldı ama Bolşeviklerin köylülerle olan savaşı korkunç sonuçlar doğurdu. Bolşevikler yalnızca hali vakti yerinde olan köylüleri, yani *kulak*'ları hedef aldıklarını söylüyor, lakin çoğu zaman herhangi bir ayrıma gitmiyordu. Gregori Borel şöyle yazıyordu: "Tula Gıda Toplama Müfrezesi faal olarak görevine devam ediyor. Hemen insanları toplayıp tehditkâr çözüm yolları sundular. Köylüler bu toplantılara katıldı ama herhangi bir müzakere olmadı. Ardından normalde ayinlerin yapıldığı ısıtma sistemi olmayan köy kilisesine götürülüp burada sekiz gün boyunca aç ve susuz tutuldular. Kızıllar *kulak*'ların da üzerine gidiyordu. Onların tüm mallarına el konuldu, pek çoğu vuruldu ve kalanlar da çalışma kamplarına götürüldü. Bu talihsiz insanlara akla hayale sığmayacak eziyetlerde bulunuldu; vücutlarından kanlar akana kadar kırbaçladılar ve ardından yaralarının üzerine su döküp dondurucu soğukta sokağa attılar... Tahılın tamamına el konuldu, tohumluğa ayıracak kadar dahi bırakmadılar."[248] Kıtlık kaçınılmazdı. Yapılan onca şey yetmemiş gibi bir de 1920-1921 kışı son derece sert geçti. Boyarçikov, "Hava o kadar soğuktu ki kuşlar havada uçarken bile donarak kaya gibi yere çakılıyordu,"[249] diye aktarıyordu.

Batı Sibirya'da kıtlık.

1917 yılı ile kıyaslandığında Tula Guberniyası'nda toprağın yalnızca çeyreği ekilmiş, fakat Gıda Toplama Müfrezesi toplam hasadın altı katını talep etmişti. Müfrezeler alabildikleri ne varsa alıyor, bununla birlikte korkunç bir israf yapıldığına dair çokça bilgi geliyordu. El konulan tahıl çürümeye bırakılıyor, hayvanlar da bakımsızlıktan ölüyordu. Akıl almaz bir beceriksizliğin üstüne bir de Komünist gıda toplama müfrezelerinin sınır tanımayan yağmaları ekleniyordu. 1920 yılı itibarıyla bu müfrezelere mensup sekiz bin asker köylüler tarafından öldürülmüştü. Tambov isyanına katılanlardan biri şöyle yazıyordu: "Kentler köylere müfrezeler gönderiyor ve bu müfrezedeki görevliler insanları kırbaçlıyor, vuruyor, kadınlarının ırzına geçiyor ve tahıllarını çalıyordu. Köylülerin kente karşı duydukları nefretin bu isyandaki rolü büyüktü. Yakalanan tüm Bolşeviklere gaddarca muamele edilmesinin sebebi buydu."[250]

Kızıl Ordu'nun yaklaşık altmış bin isyancıyla mücadele ettiği Batı Sibirya'nın ardından, gıda müfrezelerinin uygulamalarına karşı başlatılan en büyük ve en uzun süren ayaklanma 1920 yılının ağustos ayında Tambov'da[251] patlak verdi. Sol Sosyalist Devrimci Aleksandr Antonov

önderliğinde başlayan bu ayaklanma Voronej, Samara ve Penza gibi komşu bölgelerin geneline de yayıldı. Antonov emrindeki kuvvetleri ustalıkla sevk ve idare etti; evvela saldırıyor, sonra birden ortadan kayboluyor ardından bir başka yerden çıkıveriyordu. İç savaşın ardından hâlâ saklanmakta olanlar da çoğu zaman Antonov'a katılıyordu, yani emrindekileri eğiten tecrübeleri askerleri de vardı. Gıda müfrezelerindeki görevlileri yakaladıklarında vahşi bir zulümle muamele ediyorlardı. İsyancılara göre Komünist Partisi 1917'deki devrime ihanet etmiş ve kırsaldaki yaşamı Çarlık yıllarından bile beter hale getirmişti. Kolektif çiftliklere saldırılmış, çiftçilerin alet edevatı ve tahılı sağa sola dağıtılmıştı.

Köylülerin başlangıçta kaydettikleri başarının ardından, Tulalıların da farkına vardığı gibi Kızıl Ordu daha güçlü bir şekilde geri döndü. "Ayaklanmayı bastırmak üzere gönderilen birlikler arasında Budyonni'nin süvarilerinin yanı sıra Letonyalı ve Çinli piyadeler de vardı. Toplam mevcutları altı bin kadardı. Böyle bir kuvvete karşı direnemeyeceğimizden geri çekilmeye başladık."[252] Köyleri bombardımana tutmak maksadıyla toplar getirtildi ve Tukaçevski ile Antonov-Ovseenko'nun emirleri doğrultusunda ormanlara çekilenleri temizlemek üzere zehirli gaz mermileri dahi kullanıldı.

Kızılların misillemeleri en başından beri çarpıcı biçimde gaddarcaydı. Rehin alınarak Tambov bölgesindeki toplama kamplarında kadın ve çocukların sayısı elli bini buluyordu. Buz tutmuş kuzeydeki zorunlu çalışma kamplarına gönderilerek fiilen idam cezasına çarptırılan sayısı ise belirsizdi. Batı Sibirya'daki Tomsk bölgesinde beş bin kadar köylü katledilmişti. Yine Ufa'da buna benzer bir kalkışmaya çok daha vahşice bir karşılık verilmiş, tahminlere göre 10 ila 25 bin arasında isyancı öldürülmüştü.[253] Belarus'ta[254] da bir nesil kadar sonra Almanların partizan saldırıları karşısında yapacağı gibi sayısız köy yıkılarak yerle bir edilmişti. Buralardan sağ kalanlar Moskova'nın dört yüz kilometre kadar kuzeyindeki Vologda gibi kıtlık çekilen yerlere götürülüp açlığa terk ediliyordu. İsyanları bastırmakla görevli müfrezedeki askerler kurbanlarının parmaklarını kapıların kanat ve kasaları arasına sıkıştırıp parçalıyordu. Kışları ise mühimmattan tasarruf etmek maksadıyla "buzdan heykel" tekniği kullanılıyor, yani kurbanlar çırılçıplak soyulduktan sonra sokağa atılıyor ve donup kaskatı kesilene kadar üstlerine su dökülüyordu. "Tambov Vilayeti 'pasifize' edildikten sonra burada

hiç öğretmen ve sağlıkçı kalmadı. Köyün mürekkep yalamışlarının bazıları muharebede hayatını kaybetti, kalanlar da Tambov Çekası'nın bodrum katlarında vuruldu. 1922 yılına itibarıyla çok sayıda köyün sakinleri yalnızca kadın ve çocuklardan ibaretti."[255]

Şehirlerin çektiği eziyet farklı ve belki de daha kötüydü; zira açlık yavaş yavaş can alıyordu. Ressam ve günlük yazarı Glasse Kafkasya'dan Petrograd'daki eski mahallesine dönmüştü. Bunun sebebi, Komünist Partisi mahalli liderinin şahsi ihtiyaçları için Krasnodar'daki dairesine, içindeki tüm kitap ve eşyaları da dahil olmak üzere, el koymuş olmasıydı.

Eski başkentte gördükleri Glasse'yi şoke ediyordu: "Yorgun gözlerle bakan çok zayıflamış veya tam tersi şişmiş sessiz insanlar. Terk edilmiş Nevski Bulvarı. Vasiliyevski Adası'nda ekilmemiş toprak parçaları. Yakacak odun temin etmek üzere parçalanmış ahşap konaklar ve kır evleri. 1919 yılında şehir kelimenin tam anlamıyla açlıktan kırılıyordu. Antika mobilyalar, kütüphaneler, arşivler, tablolar... Yanabilen her şey yakılıyordu. 1917 güzünde terk ettiğim evime yüreğimde bir ürperti ile yaklaştım. Yazar Z'nin tüm aile fertleri 1919'da açlıktan ölmüş, yalnızca hizmetçileri hayatta kalmayı başarabilmişti. Yemek karnelerini kullanmaya devam edebilmek maksadıyla ölenlerin cenazelerini kokana kadar yatakların ve kanepelerin altlarında sakladıklarını söylüyordu."[256]

Pek çok şehirde grevler sürerken ve Sovyet topraklarının büyük bölümlerinde açıkça isyanlar baş göstermişken Lenin ve Komünist lider kadrosu kendisini kuşatılmış hissediyordu. Lenin, 8 Mart 1921 günü 10. Parti Kongresi'nde "köylü isyanlarının Denikin, Yudeniç ve Kolçak'ın toplamından çok daha tehlikeli"[257] olduğunu öne sürdü. Fakat bu düşünce samimiyetten uzaktı; zira daha da büyük bir tehditle boğuşulurken ortaya atılmıştı. Rejim, Kronsradt'daki Baltık Filosu'nda patlak veren geniş çaplı bir ayaklanmayı bastırmaya çalışıyordu.

O sert kış mevsiminde yaşanan ve felaket boyutuna varan gıda kıtlığı, Komünistlerin acımasızlığı ve ideolojik inatçılığıyla beraber daha da çekilmez hale geliyordu. Köylülerden yerine getirilmesi imkânsız taleplerde bulunan gıda toplama müfrezelerinin uygulamaları, takasın ve serbest ticaretin önüne koyulmaya çalışılan engeller ve alınan baskıcı

tedbirler insani olmadığı gibi rejime de bir fayda sağlamıyordu. Atlar insanlardan daha değerliydi. Petrograd'daki eski bir hukuk profesörü şuna dikkat çekiyordu: "Sovyet yaşamında şöyle bir paradoks vardır. Burada insanlar açlıktan kırılırken atlar spagettiyle beslenir! Tek bir kuruma sadece atlarını beslemesi için on sekiz pud (295 kilogram) spagetti veriliyor."[258] Normalde en sadık taraftarları olması gereken fabrika işçileri ve Baltık Filosu denizcilerinin verdiği destek de Komünistlerin uygulamalarına duyulan öfkeden ötürü azalıyordu.

Moskova'da geniş çaplı grevler başladı ve Komünist makamları 23 Şubat 1921 günü örfi idare ilan etti. Protestolar, kırsal kesimden serbestçe gıda temin etmeyi ve şehre döndüklerinde bu gıdaya el koyulmasını istemeyen işçilerin bulunduğu Petrograd'a da süratle sıçradı. Viktor Serge şöyle yazıyordu: "Çarkları durmuş fabrikaların işçileri, günlerini yeraltı pazarlarında takas etmek üzere makine parçalarından kalem çakılar yahut konveyör bantlarından ayakkabı tabanlıkları imal ederek geçiriyordu."[259]

Protestolar gitgide daha da politikleşti. Sol Sosyalist Devrimciler, Menşevikler ve Anarşistler, Beyazları hedef alan iç savaşın sona ermesinden ötürü artık Komünist Parti diktatörlüğüne itiraz ediyorlardı. İfade özgürlüğü talep ediyor ve Şubat Devrimi'nin başlangıç ayarlarına dönmek istiyorlardı. İktidar gücü Lenin'in *Sovnarkom*'u tarafından tepeden indirilmemeli; bilakis, serbestçe seçilmiş Sovyetler tarafından yukarı doğru iletilmeliydi. Bu varoluşsal mesele, Petrograd'daki havanın giderek tam dört yıl öncesine, yani Şubat 1917'de Çarlık rejimine başkaldırıldığı günlere benzediği bu zamanda Lenin ve Troçki'yi sınırsız bir güç kullanımına itti.

Kronstad'taki Baltık Filosu'na mensup denizciler her zaman Anarşist bir çizgide olagelmişti. Petropavlosk zırhlısının mürettebatı, devam eden grevlere dair bilgi toplamak üzere 26 Şubat günü Petrograd'a bir keşif görevine gönderildi. Bu misyon çok geçmeden işçilerin açlıktan kırılmakta olduğunu fark etti. Zırhlının mürettebatının tamamı iki gün sonra ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü ve oy gizliliği hakkı talep eden bir karar aldı. Çipo Meydanı'nda toplanan kalabalık bir mitingde, bu reformları talep eden Petropavlovsk zırhlısının programı Kronstadt üssünün kahir ekseriyeti tarafından kabul edildi. Tüm Rusya Merkezî Yürütme Komitesi Başkanı (esasen Sovyet devlet başkanı) Mihail Kalinin, bunun öncesinde tüm denizcileri Parti'ye sadakate davet

etmişti. Dolayısıyla, Kronstadt üssünde alınan bu karar bir savaş ilanı addedildi. Köylü bir ailenin çocuğu ve anlatılanlara göre lafını esirgemeyen bir karakter olan "Dede" lakaplı Kalinin çok öfkelendi.

Halen Petrograd'daki *Komintern* için çalışan Viktor Serge, o gece Astoria Oteli'ndeki odasında çalan telefonun sesiyle uyandı. Arayan Zinoviev'in kayınbiraderiydi: "Kronstadt Beyazların kontrolüne geçti. Hepimize hazır olma verdildi."[260] Serge beyninden vurulmuşa döndü. Mağlup olmuş Beyazlar Kronstadt'ı nasıl birdenbire ele geçirmiş olabilirdi ki?

> "Ne Beyazları? Nereden çıktılar şimdi, inanılır gibi değil."
>
> "General Kozlovski'ymiş."
>
> "Peki bizim denizciler? Sovyet? Çeka? Ṭophanedeki askerler?"
>
> "Bildiğim bundan ibaret."

Büyük bir yalan söylenmeye başlamış, belki de Kalinin tarafından uydurulmuştu. Donanma üssü 2 Mart günü kendi devrimci komitesini teşkil etti. Denizciler savundukları davanın yayılarak büyüyeceğine ve rejimin kitlelere hesap verir duruma geleceğine inanıyordu. Troçki, Kronstadt'daki denizcileri "Rus Devrimi'nin şanı ve şerefi" olarak nitelendirmemiş miydi? Öyleyse şimdi de Komünist rejim neden kendi kahramanlarıyla savaşacak duruma geldiğini izah etmeliydi. Apaçık bir yalana sığınarak, isyanın kapitalist Fransız hükümeti tarafından gönderilen bir "Beyaz" general olan Kozlovski tarafından rejimi ortadan kaldırmayı amaçlayan bir planın parçası olarak başlatıldığını öne sürdüler. Halbuki Kozlovski de diğer pek çoğu gibi Kızıl Ordu da gönüllü olarak görev almış, eskinin Çarlık yanlısı bir topçu subayıydı. Petrograd'ın yaklaşma istikametlerini koruyan kıyı topçu bataryalarını yeniden teşkil etmek üzere Kronstadt'a bizzat Troçki tarafından gönderilmişti; fakat şimdi uzaktan yakından alakasının olmadığı bir isyanın önderliğini yapmakla suçlanıyordu. Petrograd'da yaşayan on yaşındaki kızını rehin aldılar.

Viktor Serge "Beyaz Muhafız subayı planı"nın külliyen uydurma olduğunu öğrenince daha da şaşırdı: "Gerçek, yavaş yavaş ilerleyerek çılgına dönmüş basının çektiği sis perdesini araladı. Ve bu bizim kendi basınımızdı, dünyadaki ilk tarafsız ve yozlaşmamış basın."[261]

Kronstadt denizcilerinden seçilen ve müzakerelerde bulunmak üzere Petrograd'a gönderilen bir heyet Çeka tarafından yakalandı ve bu heyettekilerinden bir daha haber alınamadı. Amerikalı Anarşistler Emma Goldman ve Alexandr Berkman, Zinoviev'i görüşmeye ikna etmeye çalıştılar; fakat o bunu yerine ülkeyi tanımaları için özel bir trenle bu iki Anarşist'i gezdirmeyi denedi. Komünist lider kadrosu ise ayaklanmaları sınırsız bir şiddet kullanarak bastırma niyetinde olduğundan yabancıların etrafı görmesini istemiyordu.

Troçki 5 Mart günü Petrograd'a ayak bastı ve isyancılara hitaben teslim olmamaları halinde "keklik gibi avlanacaklarını" belirten bir bildiri yayımladı. Böyle bir tehdit Beyaz bir generalin dudaklarından döküldüğünde daha inandırıcı olabilirdi. Troçki ardından denizcilerin Petrograd'daki ailelerinin rehin alınmasını emretti. İsyan haberleri sürgündeki mağlup Beyazların yüreğinde umut filizleri yeşertiyordu. Bu isyanın bir Beyaz generalin önderliğinde gerçekleştiğine dair akıllara zarar hikâyeye inanmaya teşne Beyazlar, bölgeye ikmal malzemesi ve para yardımı göndererek Komünist propagandacıların ekmeğine yağ sürdürdüler. Proletaryanın ayaklanmalara verdiği destek giderek azalmaya başladı.

Eski bir St. Petersburg Üniversitesi hukuk profesörü şöyle aktarıyordu: "Petrograd merkezinde tutuklananların sayısı giderek artıyor. Cezaevleri dolduğundan günde ortalama sekiz yüz kadar mahkûm Vologda'ya sevk ediliyor. Aktivist unsurları da gönderiyorlar; hem de sadece halihazırdakileri değil aileleri ve çocukları dahil olmak üzere bu potansiyele sahip olanları da...Artık hakikaten gaddarca davranıyorlar."[262] İsyancı denizcilerin son protesto çığlıklarından biri şöyle diyordu: "Sovyet Rusya'nın tamamı bütün Rusya'yı kapsayan bir sürgün yerine döndü!"[263]

Troçki'nin gözde komutanı Tukaçevski önderliğinde askerî hazırlıklar tam gaz devam ediyordu. Rus askerlerin isyancılarla birleşebileceğinden endişe eden Tukaçevski, isyanı bastırmak üzere kullanacağı asıl birliklere son derece güven duyduğu Özel Alay'ın yanı sıra Başkırt Tugayı'nı[264] da dahil etti. Kronstadt'ı işgal etmek için de dört tugaylı 27. Tüfek Tümeni emri altındaydı.

Kale ve bataryalara kuzeyde Karelya Kıstağı'ndan, güney kıyılarında ise Oranienbaum'dan buz üzerinden geçmek suretiyle saldırılabilirdi. Kışlık Saray'daki komuta merkezi, hücum birliklerine kar kamuflajı

olarak giydirmek üzere iki bin adet beyaz sıhhiyeci kaputuna tama etmek durumundaydı. "Çok gizli ve ivedi" bir telefon görüşmesiyle öğrendiler ki bu kaputlar da yalnızca eski ve kirli olanlardı. Komiser, "üzerlerinde kan lekeleriyle bu lime lime olmuş kıyafetleri giymek hiç de hoş değildi,"[265] diyordu ama başka bir çare yoktu. Bu esnada savunmadakiler ise buzların ansızın çözülüp mütecavizin ayakları altında parçalanmasını bekliyordu, lakin tam aksine bir kar fırtınası hava sıcaklığını daha da düşürdü.

Tukaçevski komutasındaki Kızıl Ordu topçusu 7 Mart akşamı bombardımana başladı, ardından Krasnaya Gorka Kalesi'ndeki kıyı topçuları da bu ateşlere iştirak etti. Ertesi gün Petropavlovsk zırhlısı on iki inçlik topuyla mukabele etti ve "yoğun bir ateş"[266] ile Krasnaya Gorka'ya ağır hasar verdi. O gün gerek kuzey gerekse güney yönünde buz üzerinden icra edilen hücumlar başarısızlıkla sonuçlandı. Çarşaflardan ve tabiplerin beyaz kaputlarından derme çatma imal edilmiş kar pelerinleri, buzun üzerinde tek bir noktaya gereğinden fazla ağırlık yüklememek maksadıyla yayılmış düzende hareket ediyor olmalarına rağmen Tukaçevski'nin askerlerini yeteri kadar gizleyemiyordu. Makineli tüfekler Finlandiya Körfezini süpürüyor, güney kıyılarına doğru yapılan topçu atışları buzu parçalayarak üzerindeki askerlerin suya düşüp boğulmalarına sebep oluyordu.

Askerlerine ne kadar güvenebileceklerinden emin olmayan komutanlar, politik sadakatlerini pekiştirmek için Komünist Parti mensuplarının görevlendirilmesini talep ettiler. Avrov adında bir komutan şöyle yakınıyordu: "Bize yetmiş yedi Komünist geldi. Bunlardan onu güvenilir adamlar, kalanlar ise çoluk çocuk. Kronstadtlılar karşısında bize çocuklar değil merhametsiz askerler lazım. Dün Zinoviev'e şifreli bir telefonograf mesajı gönderip savaşmaya hazır iki yüz adam talep ettim. Yine dün Kronstadtlı bir Kızıl komutan bizim tarafımıza geçti. Bize isyanlardan etkilenip Kronstadt'a teslim olan acemilerden bahsetti. 561. Alayımızın bir bölüğü ilerlemeyi reddetmiş, bunlara diğer taburlardan da bazı askerler katılmışlar. Söz konusu birlikleri bugün tasfiye edecekler."[267]

9 Mart günü yalan propagandası daha da ileri gitti. "Zinoviev, Petrograd Sovyet Yürütme Komitesi'nin olağan bir toplantısında, elde edilen bilgilere göre Çarlık yanlısı subayların Finlandiya'dan yola çıktıklarını duyurdu."[268] Başarısızlıkla sonuçlanan taarruzlar, hem de iç savaşın bitmiş olması gereken bir yerde, Tukaçevski birliklerini eski

yoldaşlarına saldırmak konusunda giderek daha da gönülsüz kılıyordu. Mevcutları 16 bin olan isyancı denizcileri aldıkları takviyelerle sayı bakımında üçe katlıyorlardı. Hava unsurları Kotlin Adası'ndaki Kronstadt savunma mevzilerini pek etkili olmasa da ateş altına alıyordu. Büyük Petro Kalesi'nin Komünist lider kadrosunun düşündüğünden çok daha çetin bir hedef olduğu anlaşıldı. Öte yandan, işçi sınıfının geri kalanından destek alamayan isyancıların cesareti kırılıyordu. Aç ve fiziksel açıdan yorgun düşmüş durumdaydılar, Sovyetlerin daha fazla yiyecek ve ticaret hürriyeti vaatlerine kanmaya başladılar.

Kızıl kuvvetler havayı kaplayan ve Kotlin Adası'ndan uzanan tahkimat hattına yaklaştıkça dağılmaya başlayan süt gibi beyaz bir sisin arasında, 17 Mart günü sabahın erken saatlerinde buz üzerinden ilerlemeye başladılar. Korkunç bir zayiat veriyorlardı, ölü sayısı yüzleri yaralı sayısı ise birkaç bini bulmuştu. Buna rağmen gece yarısına gelindiğinde adanın ve topçu bataryalarının büyük kısmını ele geçirmeyi başardılar. Berlin'de gerçekleşen başarısız bir Komünist isyanı ile Paris Komünü'nün on beşinci yıldönümüne rast gelen ertesi gün, yani 18 Mart'ta Tukaçevski karargâhı, "Kronstadt birliklerimiz tarafından ele geçirilmiş, isyancılar Finlandiya'ya iltica etmiş, bir kısmı da kaçarak Kotlin Adası'na dağılmıştır,"[269] mesajını iletti. Bölge dört tugay tarafından emniyete alınacak, Özel Alay da buza sıkışmış Petropavlovsk ve Sivastopol gemileriyle ilgilenecekti: "Devrimci disiplin tekrar tesis edilecektir."

Toplamda dokuz bin kadar isyancı denizci ve destekçileri buz üzerinden kuzeye, Finlandiya topraklarına kaçtılar. Sovyet donanma arşivlerindeki kimliği belirsiz bir rapor bölgedeki durumu şöyle aktarıyordu: "Kıyı bölgesi, bilhassa da Terijoki birkaç saat içinde tam bir mülteci kampına döndü. Finlandiya hükümeti ve ordusu baş etmesi imkânsız bir meseleyle karşı karşıya kaldı. Kıyı bölgesine gönderilen devriyeler mültecileri Terijoki'ye sevk ediyor ve buraya gelenleri silahsızlandırılarak gruplara ayrılıp boş evlere yerleştiriyor. 18 Mart günü sabahtan akşama kadar mülteciler gelmeye devam etti. Kızıl Ordu askerleri ve denizcilerinin yanı sıra siviller, kadınlar ve çocuklar da mevcut. Az sayıda yaralı da var."[270] Mültecilerin arasında buzu yalın ayak geçmiş olan çok sayıda insan da vardı. Hepsi açtı, Amerikan Kızılhaçı bölgeye süratle gıda sevk etti. General Kozlovski de mültecilerden biriydi ve Fin "merkezî polis teşkilatı" tarafından sorgulandı.

Komünist makamları isyanda Beyazların da dahli olduğu yalanını sürdürme ihtiyacı duyuyordu. 7. Ordu'ya gelen bir emirde şunlar bildiriliyordu: "Kronstadt isyancılarının bazıları Finlandiya'ya iltica etmiştir. Bunların Finlandiya'daki Beyaz Muhafız unsurlarıyla bir olup Kronstadt Kalesi'ni ele geçirmek üzere bir saldırıda bulunma ihtimali göz ardı edilmemelidir."[271]

"18 Mart sabahı mülteciler Kronstadt'ta kalan yaklaşık üç bin denizcinin sonuna kadar savaşa devam edeceklerini, kalan son kurşunlarıyla da kendilerini öldüreceklerini söylediler."[272] Sonradan iltica edenler de "savunma mevzilerinin hemen önünde, buzların üzerinde infazların gerçekleştirildiğini"[273] aktarıyordu. İsyancılar idam mangalarının önüne çıkarıldığında halen öfke doluydu. "Yaşasın Komünist Enternasyonali" diye bağırıyorlardı, "Yaşasın Dünya Devrimi!"

Devrim kendi evlatlarını yutar. Tukaçevski'nin birlikleri Kronstadt isyanını bastırıyor.

Sonuç

Şeytanın Çırağı

Beyazlar iç savaşı büyük oranda, çok geç olana kadar toprak reformlarını yapmamak veyahut Çarlık hakimiyetinde altında yaşayan halklara özerklik vermek de dahil olmak üzere, esneklikten yoksun olmalarından ötürü kaybettiler. Mülki idareleri öylesine zayıftı ki hiç yok denilse yeriydi. Çelişkili bir biçimde, savaşı kaybetme nedenleri kendilerinden yirmi yıl kadar İspanyol İç Savaşı'nda mağlup olacak olan sol cenah ile benzeşiyordu. İspanya'da Cumhuriyet'in faşizm karşıtı ittifakı Franco'nun disiplinli askerî rejimine karşı koyamadı. Rusya'da ise İspanya'dakine hiç benzemeyen bir Sosyalist Devrimci ve muhafazakâr ittifakın tek bir beyin tarafından yönetilen Komünist diktatörlüğe karşı şansı yoktu.

Her iki ülkede de aşırı uçlar birbirlerini beslediler ve etkileyici nutuklar ile şiddetin oluşturduğu bu kısır döngü Hitler'in yükselişinin ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının en önemli sebeplerinden biri oldu. Uzunca bir zamandır savaşı bağımsız bir olgu olarak ele alma hatasına düşmekteyiz. Oysaki savaşlar genellikle çeşitli anlaşmazlıkların, ulusal kinlerin, etnik kökenli nefretlerin ve sınıf çatışmalarının bir bileşimidir. Ve konu iç savaş olunca merkeziyetçilik ile bölgesellik ve otoriterlik ile liberallik arasından da bir çatışma söz konusudur. Yalnızca bir "Rus" iç savaşından bahsetme fikri de ayrıca yanıltıcı bir basite indirgemedir. O kadar ki bu yanıltıcılık bir tarihçiyi Rus iç savaşından "sıkıştırılmış bir dünya savaşı" diye bahsetmesine sebebiyet vermiştir.

Kimi tarihçiler haklı bir şekilde Şubat 1917 Devrimi'nin bir karşı devrimi tetiklemediğine dikkat çekmektedir. Çarlık rejiminin yerinden edilmesi eskinin egemen sınıfı arasında olanları kabullenme, yetersizlik karşısında öfkelenme veyahut Çarlık makamının korunmasında inat

etme gibi çok çeşitli tepkilere neden olmuş; fakat bir yandan da görece liberal ve idealist kesim arasında en azından başlangıçta bir iyimserlik duygusu uyandırmıştır. Soylu sınıfın ve burjuvazini büyük çoğunluğu, hiç değilse çok daha kötü sonuçlar verebilecek olan aşırılıkları engelleyeceği umuduyla Geçici Hükümet'e destek vermiştir. Başlangıçta devrime karşı savaş verilmemesi kayıtsızlıktan ziyade eski rejime dair savunulacak pek şey kalmamış olmasından ötürüdür. Devrime karşı kararlı bir direniş ancak yaz aylarında, Bolşevik programının taraflarını kutuplaştırmasından sonra ortaya çıkmıştır. Konu 12 milyon kadar insanın hayatını kaybettiği, bütün ülke genelinde tam bir kıtlığın ve akla hayale sığmayacak bir ıstırabın yaşandığı iç savaşın kökenlerine geldiğinde bu kabullenmişlik daha da önem kazanmaktadır.

Konstantin Paustovski demokratik bir değişim fırsatının kaçırıldığından dert yanmaktadır. "Devrim'ilk günlerinde hâkim olan toz pembe hava dağılıyor, ülke temellerinden sarsılıyor ve yerle bir oluyordu. Puşkin'in ve Herzen'in, Tolstoy'un ve Çehov'un evladı olan o büyük Rus hümanist aydınlarının büyük çoğunluğu aklını yitirmişti. Bunlar üstün ahlaki değerler yaratmayı bilirlerdi ama tek tük istisnalar haricinde hepsinin bir devlet örgütlenmesi yaratmakta yetersiz oldukları ortaya çıkmıştı."

Ahlaki değerlerin geçmişe dair iyi ve kötü ne varsa yok etmeye kararlı olan fanatizm düzeyinde bir inanmışlık karşısında asla şansı yoktur. Hiçbir ülke mazisinin hayaletlerinden kurtulamaz, hele ki Rusya. Yazar ve eleştirmen Viktor Şıklovski, Bolşevikleri eski bir Rus masalında bahsedilen, yaşlıları gençleştirebilmekle övünen bir şeytan çırağına benzetmektedir. Hikâye bu ya, çırağın kendini gençleştirmesi için ise evvela kendini yakması gerekir. Dolayısıyla kendini ateş verir ama sonradan anlar ki bunun bir faydası olmayacaktır.

Kardeşin kardeşi vurduğu savaşlar, tanımlanabilen cephe hatlarının yokluğundan, sivil yaşamla son derece yoğun bir şekilde iç içe olmasından ve tarafların birbirlerine karşı beslediği korkunç nefret ve şüphe duygularından ötürü zulmü de beraberinde getirmeye mahkûmdur. Uçsuz bucaksız Avrasya topraklarında gerçekleşen bu iç savaş da bilhassa Kazak atamanlarının Sibirya'da başvurduğu kelimeler tarif edilemeyecek gaddarlıktan dolayı akıl almaz bir şiddete sahne olmuştur. Muhafazakârlar politikacıların belki de en başında gelen V.V. Şulgin

dahi Beyazların mağlubiyetinin en önemli sebeplerinden birinin "ahlaki çöküş" olduğuna inanmaktadır; zira onlar da düşmanları olan Bolşevikler kadar kötü muamelede bulunmuştur. Bununla birlikte bu iki grup arasında hemen göze çarpmamakla birlikte çok önemli olan bir fark vardır. Beyazlar çoğu zaman bir insan yapabileceği en fena davranışları sergilemiştir; fakat konu insanlık dışı uygulamalara gelince Bolşeviklerin rakibi yoktur.

Teşekkür

Böylesine kapsamlı bir çalışma, haliyle çeşitli ülkelerden çok sayıda insanın katkıları sonucu hayata geçirildi ve onların her birine büyük bir teşekkür borçluyum. Polonya'da Anastazja Pindor arşivlerde ve kütüphanelerde bir kez daha harika bir destek sağlamıştır. Michael Hödl, Viyana'da materyal toplamış ve Ukrayna'da Aleksei Statsenko ve Oleksii İvaşin Kyiv arşivlerinin âdeta altını üstüne getirmiştir. Benim bu teşekkürü yazdığım günlerde Oleksii, Bölge Savunma Kuvvetlerinin 10. Bağımsız Tüfek Taburu'nda sıhhiye/avcı eri olarak görev yapmaktadır. Stanford'da Hoover Enstitüsü arşivlerinde Sarah Patton'ın tarafıma çokça yardımı dokunmuş; Robert Conquest Rusya küratörü Anatol Şemelev ve Profesör Norman Naimark da kaynaklar hakkında önemli tavsiyelerde bulunmuştur. Allen Packwood'a ve Cambridge'de bulunan Churchill Arşiv Merkezi ile Londra'da bulunan King's College'ın Liddell Hart Askerî Arşiv Merkezi'ndeki ekibine de son derece müteşekkirim.

En önemli ve en hayati katkı ise kendisiyle ilk kez yirmi sekiz yıl önce Stalingrad eserim hakkında araştırmalar yaparken birlikte çalıştığım dostum ve tarih alanındaki çalışma arkadaşım Dr. Lyubov Vinogradova'ya aittir. Kendisine ithaf ettiğim bu kitap, onun son beş yıldır bunca arşivde yaptığı çalışmalar ve yürek verici materyal tercihleri olmasa asla yazılamazdı.

Aralarında Anne Applebaum, Sebastian Cox, Angelica von Hase, Sir Max Hastings, James Holland, Sue Lucas, Hugo Vicker ve Antony Wynn gibi isimlerin bulunduğu bazı kişilere de kaynaklar konusunda verdikleri destekten ötürü şükran borçluyum. Orlando Figes, Sir Rodric Braithwaite ve Dr. Vinogradova'da eserin ilk taslağını okuyup hataları düzeltme nezaketini göstermişlerdir. Saymayı unuttuğum isimler kaldıysa bunun sorumluluğu da tamamen şahsıma aittir.

Weidenfeld&Nicholson'daki editörlerimle, bilhassa da yaklaşık otuz yıl kadar önce pek de istemeyerek bir kenara bıraktığım bu konuyu ele almamı mümkün kılan Alan Samson'la çalışmaktan ötürü kendimi şanslı hissediyorum. Maddy Price muhteşem bir editörlük yaparak eserin sonlandırılması konusunda harika tavsiyelerde bulunmuş, Clarissa Sutherland ise bütün süreci baştan sona örnek teşkil edecek bir şekilde yönlendirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'ne gelince, Viking Yayınevi'nde bana destek olan Brian Tart ve Terezia Cicel ile elbette New York'taki menajerim Robin Strauss'la çalışmak benim için büyük şanstır. Yine kırk yıllık dostum ve edebî menajerim Andrew Nurenberg kitaplar dünyasında benim için olağanüstü ve neşe verici bir yol arkadaşı olmuştur. Fakat elbette hepsinin ötesinde en büyük teşekkürüm, her zaman yanı başımda olan ebedi editörüm ve danışmanım Artemis'edir.

Canterbury
Nisan 2022

Kısaltmalar

AFSB-RB	Arkhiv Upravleniia Federal'noi sluzhby bezopastnosti po Respublike Buryatiya, Buryat Cumhuriyeti Federal Güvenlik Servisi Direktörlük Arşivi, Ulan Ude, Buryatya
ASF-ARLM	Soljenitsyin Vakfı Arşivleri Foundation, Tüm Rusya Kütüphaneleri, Moskova
BA-CU	Bahmetev Arşivi, Columbia Üniversitesi, New York
CAC	Churchill Arşivleri, Churchill Koleji, Cambridge
CAW-WBH	Centralne Archiwum Wojskowe – Wojskowe Biuro Historyczne (Merkezî Askerî Arşivler), Varşova
DASBU	Derzhavnyi arkhiv sluzhby bezpechny Ukrainy, Ukrayna Güvenlik Servisi Departman Arşivi, Kiev
GAI	Gosudarstvennyi arkhiv Irbit, İrbit Devlet Arşivi
GAIO	Gosudarstvennyi arkhiv Irkutskoi oblasti, İrkutsk Oblastı Devlet Arşivi
GAKK	Gosudarstvennyi arkhiv Krasnoyarskogo Kraya, Krasnoyarsk Bölgesi Devlet Arşivi
GARF	Gosudarstvennyi arkhiv Rossiiskoi federatsii (Rusya Federasyonu Devlet Arşivi)
GARO	Gosudarstvenny arkhivi Rostovskoi oblasti, Rostov Oblastı Devlet Arşivi, Rostov-na-Donu
GASO	Gosudarstvennyi arkhiv Sverdlovskoi oblasti, Sverdlovsk Oblastı İdari Birimleri Devlet Arşivi, Ekaterinburg
HIA	Hoover Enstitüsü Arşivleri, Stanford, Kaliforniya
IHR	Tarihsel Araştırmalar Enstitüsü, Londra
IWM	İmparatorluk Savaş Müzesi
JSMS	Slav Askerî Araştırmalar Dergisi
KA-KM	Kriegsarchiv Kriegsministerium, Viyana KCF Karta Merkezi Vakfı, Fundacja Ośrodka KARTA, Varşova
KCLMA	King's College Londra, Liddell Hart Askerî Arşivi
LCW	Lenin, V.İ., Collected Works, 45 cilt, Moskova 1960–70
NAM	Ulusal Ordu Müzesi, Londra
NZh	*Novaya Zhizn* (*Yeni Hayat*), Maksim Gorki, *Untimely Thoughts: Essays on Revolution, Culture and the Bolsheviks, 1917–1918*, New York, 1968

Oe-StA-KA	Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv, Avusturya Devlet Arşivleri – Savaş Arşivleri, Viyana
OGAChO	Obedinennyi gosudarstvennyi arkhiv Chelyabinskoi oblasti, Çelyabinsk Oblastı Birleştirilmiş Devlet Arşivi, Çelyabinsk
OR-RGB	Otdel rukopisei – Rossiisskaya gosudarstnennaya biblioteka, Rusya Devlet Kütüphanesi El Yazmaları Bölümü, eski adıyla Lenin Devlet Kütüphanesi, Moskova
PIA	Pilsudski Enstitüsü Arşivleri, New York
RACO	Kızıl Ordu Harp Harekâtları. Bubnov, A.S.; Kamenev, S.S.; Tukaçevski, M.N.; Eideman, R.P. (haz.); *The Russian Civil War 1918–1921 – An Operational-Strategic Sketch of the Red Army's Combat Operations*, Havertown, Pensilvanya, 2020
RGALI	Rossiiskii Gosudarstvennyi Arkhiv Literatury i Iskusstva, Rusya Devlet Sanat ve Edebiyat Arşivi, Moskova
RGASPI	Rossiiskii Gosudarstvennyi Arkhiv Sotsialno- Politicheskoi Istorii, Rusya Devlet Toplumsal ve Siyasi Tarih Arşivi, Moskova
RGAVMF	Rossiiskii Gosudarstvennyi Arkhiv Voenno- Morskogo flota, Rusya Devlet Donanma Arşivi, St. Petersburg
RGVA	Rossiiskii Gosudarstvevennyi Voennyi Arkhiv, Rusya Devlet Askerî Arşivi, Moskova
RGVIA	Rossiiskii Gosudarstvennyi Voennyo-Istorischeskii Arkhiv, Rusya Devlet Askerî Tarih Arşivi, Moskova
THRR	Troçki, Leon, *History of the Russian Revolution*, Londra, 2017
TNA,	Ulusal Arşivler, Kew
TsA FSB	Tsentralnyi arkhiv Federalnoy Sluzhby Bezopasnosti, Central archive of FSB Merkezî Arşivi, Moskova
TsDNITO	Tsentr dokumentatsii noveishei istorii Tambovskoi oblasti, Tambov Oblastı Modern Tarih Dokümantasyon Merkezi
TsGAORSS	Gosudarstvennyi Arkhiv Oktyabrskoi Revolyutsii i Sotsialisticheskogo Stroitelstva, Ekim Devrimi ve Sovyet Yapılanması Merkezî Devlet Arşivi, Moskova
TsGASO	Tsentralnyi Gosudarstvennyi Arkhiv Samarskoi Oblasti, Central State Archive of the Samara Oblast
TsNANANB	Tsentralnyi Nauchnyi Arkhiv Natsionalnoi Akademii Nauk Belarusi, Belarus Ulusal Bilimler Akademisi Merkezî Bilimsel Arşivleri, Minsk
VIZh	*Voenno-istoricheskii zhurnal*
WiR	*Wavell in Russia*, haz. Owen Humphrys, kişisel olarak basılmıştır, 2017

Önemli Not: Pek çok Rus arşivinde, kullanılan format yapılan atfa işaret eder. Örneğin, GARF 4949/1/3/174, Rusya Federasyonu Devlet Arşivi, fond 4949, opis 1, delo 3, ve sayfa 174 anlamına gelir.

Notlar

Giriş

1 CAC-CHAR 1/3/20–21
2 *Ing. Cossack.* Bugünkü Ukrayna ve Rusya güneyindeki topraklarda, Don ve Dinyeper Nehri civarında ortaya çıkmış olan Slav soyundan bir etnik topluluk. Eser genelinde sık sık bahsi geçecek olan Kazakların günümüz Kazakistanı'nda yaşayan ve Türk soyundan olan Kazaklarla karıştırılmaması gerekir. Böyle bir durumda olası bir karışıklığı önlemek maksadıyla "Kazakistanlı" ifadesini benimseyeceğimizi belirtmek isteriz. (ç.n.)
3 Age
4 Consuelo Vanderbilt Balsan, *The Glitter and the Gold*, s. 125
5 CAC-CHAR 1/3/20–21
6 WiR, s. 13
7 Age, s. 11
8 Age, s. 4
9 Teffi' (Nadejda Lohvitskaya), *Rasputin and Other Ironies*, s. 75
10 NZ-UT, No. 35, 30/5/1917
11 Second Army, RGVIA 7789/2/28
12 *Mujik.* Serflik uygulamasının kaldırılmasının ardından özgürlüğüne kavuşan köylüler için biraz da aşağılama yollu kullanılan ifade. (ç.n.)
13 *The Captain's Daughter*, s. 203
14 Alıntılandığı yer Charlotte Hobson (haz.), M.E. Saltykov- Shchedrin, *The History of a Town*, s. 13
15 Douglas Smith, *Former People*, s. 35
16 NZ-UT, No. 35, 30/5/1917

BÖLÜM 1: 1912–1917

1. Maksim Gorki, NZ-UT, No. 4, 22/4/1917
2. Seferberlik ve Temmuz krizi hakkında harika bir kayıt için bkz. Dominic Lieven *Towards the Flame*, s. 313–42
3. Allan K. Wildman, *The End of the Russian Imperial Army*, Cilt. 1, s. 113
4. NZ-UT No. 4 22/4/1917
5. V.P. Kravkov, 14/5/1916, *Velikaya voina bez retushi: Zapiski korpusnogo vracha*, s. 222
6. RGVIA 2067/1/2932/228
7. RGVIA, 2067/1/2931/465
8. RGVIA 2031/2/533/38

9. Kravkov, s. 202–3
10. RGVIA 12067/1/ 2935/348–9
11. Age
12. RGVIA 2007/1/26/170
13. Kravkov, 14/5/16, s. 243
14. Kravkov, 11/10/16, s. 268
15. Kravkov, s. 272
16. V.V. Şulgin, *Days of the Russian Revolution Memoirs from the Right*, s. 51
17. Age, s. 53–4
18. Kadet ya da Anayasal Demokrasi (KD) Partisi hem ılımlı monarşistleri hem de cumhuriyetçileri bünyesinde barındıran liberal merkezci bir gruptu. 1905 yılında Milyukov tarafından kurulmuş ve ağırlıklı olarak akademisyenler, avukatlar ve Yahudi özgürlüğünü savunmasından ötürü aralarında Yahudilerin de bulunduğu aydın orta sınıf tarafından desteklenmişti.
19. Sean McMeekin, *The Russian Revolution*, s. 78–9
20. RGVIA 2067/1/2937/172
21. WiR, 47
22. Şulgin, s. 69
23. Kravkov, s. 204
24. V. B. Shklovsky, *Sentimental Journey*, ss. 8–9
25. Karayüzler hareketi 2. Nikolay tarafından desteklenen tutucu, monarşist, milliyeti ve antisemitist gruplardı.
26. V.V. Fedulenko, HIA 2001C59
27. Kravkov, s. 277
28. D.N. Tihobrazov, BA-CU 4078150
29. K.I. Globaçev, BA-CU 4077547
30. M.F. Skorodumov, alıntılandığı yer Michael Blinov koleksiyonu, HIA 2003C39 9/12
31. Peter Kenez, *'A Profile of the Pre-Revolutionary Officer Corps'*, California Slavic Studies, Cilt 7, 1973, 147; Allan K. Wildman, *The End of the Russian Imperial Army*, Cilt. 1, s. 100–2
32. Maurice Paléologue, *Le crépuscule des Tsars*, s. 556
33. Age, s. 557
34. Age, s. 562–3
35. George Buchanan, *My Mission to Russia*, Cilt 2, s. 44
36. Paléologue, s. 563
37. Buchanan, bu görüşmeden hemen sonra meslektaşı Palelolog ile bir araya gelip ona Çar'la olan görüşmesini aktarmıştır. Paleolog'un günlüğünde bu görüşmenin soğuk ve resmi bir havada gerçekleştiğinden bahsedilmesi ve nihayetinde Çar'ın "*Adieu, Monsier l'Ambaassadeur*" diyerek görüşmeyi bitirmesi dikkate değerdir. Buchanan'ın çok daha sonradan kaleme alınmış olan hatıratına göre ise, pek de inandırıcı olmayan bir şekilde, samimi bir havada gerçekleşen görüşme sıcak ve duygusal bir el sıkışma ile son bulmuştur. Çar, şahsi günlüğünde bu görüşmeden hiç bahsetmemiş; fakat daha sonradan elçilerle olan görüşmelerine nadiren de olsa yer vermiştir.

38. Age s. 47
39. Age, s. 564
40. Shultz, ASF-ARLM 1/R-145, s. 129
41. Paléologue, s. 586
42. Globaçev, BA-CU 4077547, s. 16
43. Age
44. Şıklovski, s. 7–9
45. Bkz. Ruthchild, Rochelle Goldberg. "Women and Gender in 1917", *Slavic Review*, Güz 2017, Cilt 76, No. 3, s. 694–702
46. Kimliği belirsiz kaynak, ASF-ARLM E-100, 1/1/310/ 3
47. Sergei Prokofiev, *Dnevnik*, 24/2/1917
48. Alıntılandığı yer Richard Pipes, *The Russian Revolution*, s. 275
49. Louis de Robien, *Journal d'un diplomate en Russie*, 1917–1918, s. 10
50. Age
51. Age s.12
52. Bkz. Globaçev, BA-CU 4077547
53. Robien s.13
54. Vladimir Zenzinov. *'Iz zhizni revolyutsionera' (From a Life of a Revolutionary)*, s. 11
55. Vladimir Nabokov, *Speak Memory*, s. 71
56. Protopopov ve Rasputin hakkında bkz. Paléologue, s. 587
57. Robien, s.13
58. Age, s. 14
59. Volinski'nin bir önceki yüzyılda çoğunlukla Polonya'da baş gösteren isyanları bastırmak üzere kullanılmıştı.
60. "Tauride" ifadesi literatürde zaman zaman Türkçeleştirilmiş şekilde "Tavriçevski" şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanımda bir hata görmemekle birlikte eser genelinde bütünlük olması adına daima "Tauride" ifadesi ile devam ettik. Mevzubahis ifadenin Kırım ve bugünkü Ukrayna'nın güney kesimini kapsayan bölgenin eski çağlardaki isminden geldiğini, St. Petersburg başta olmak üzere Rusya'nın farklı yerlerindeki çeşitli yapıların bu bölgenin adıyla anılmasının sebebinin de bunları yaptıran Prens Grigori Potemkin'in isminin genel valiliğini yaptığı Tauride bölgesiyle özdeşleşmiş olması olduğunu hatırlatmak isteriz. (ç.n.)
61. Wildman, *The End of the Russian Imperial Army*, Cilt 1, s. 143
62. Tihobrazov, BA-CU 4078150
63. Alıntılandığı yer Pipes, *Russian Revolution*, s. 282
64. Aleksandr Puşkin'in meşhur manzum romanı. Kendisinden sonra Rus edebiyatını önemli ölçüde etkileyen bu eser pek çok kez sahneye de uyarlanmıştır. Çaykovski'nin aynı adlı operası bunlardan biridir. (ç.n.)
65. Brian Moynahan, *Comrades 1917*, s. 95
66. Age, s. 201
67. Şıklovski, s. 188
68. Buisson (haz.), *Journal intime de Nicholas II*, s. 57
69. Globaçev, BA-CU 4077547
70. Age
71. Tihobrazov, BA-CU 4078150

72. Prokofiev, *Dnevnik*, 28/2/1917
73. Eduard E. Dune, BA-CU 4077481
74. Prokofiev, *Dnevnik*, 28/2/1917
75. Bu araştırma hakkında bkz. Wildman, *The End of the Russian Imperial Army*, Cilt 1, s. 153–4
76. Topçu ve hava savunma sınıflarında bölük yerine "batarya" denmektedir. (ç.n.)
77. Buisson (haz.), s. 58
78. Şulgin, s. 129
79. Tihobrazov, BA-CU 4078150
80. Age
81. Karadeniz Filosu Komutanı Amiral Kolçak da Alekseev'in çağrısına bir yanıt vermedi, bunun sebebi belki de o esnada Sivastopol'da değil Batum'da olmasıydı. Çar'ın kuzeni Grandük Nikolay Nikolayeviç burada kendisiyle istişare etmiş ve bir yanıt almanın "kesinlikle olanaksız" olduğuna kanaat getirmişti. Nikolayeviç, Tiflis'e döner dönmez Kolçak'ın bu durumunu da Alekseev'e iletmişti. Grandük Andrei Vladimiroviç günlüğü, GARF 650/1/55/83–154
82. Age
83. Buisson (haz.), s. 59
84. Mihail Aleksandroviç 1916 Brusilov Taarruzu'nda İnguş, Çeçen, Dağıstanlı, Tatar, Çerkes ve diğer dağlı halklarından müteşekkil bir Kafkas birliği olan Vahşi Tümen'e komuta etmişti.
85. Raskolnikov, *Kronstadt and Petrograd in 1917*, i., 1
86. Alıntılandığı yer Donald Crawford, 'The Last Tsar', alıntılandığı yer Brenton (haz.), *Historically Inevitable? Turning points of the Russians Revolution*, s. 88; ayrıca bkz. Pipes, Russian Revolution, s. 319–20
87. Buisson (haz.), s. 59
88. Prokofiev, *Dnevnik*, 1/3/1917
89. Alıntılandığı yer Helen Rappaport, *Caught in the Revolution*, s. 99
90. A.I. Boyarçikov, *Memoirs*, s. 39
91. Grandük Andrei Vladimiroviç, GARF 650/1/55/83–154
92. Şulgin, s. 135
93. Zenzinov, s. 39
94. İsimsiz kaynak, ASF-ARLM E-100, 1/1/310/12
95. Şulgin, s. 119
96. Alıntılandığı yer Pipes, *Russian Revolution*, s. 303; Globachev, BA-CU 4077547
97. Bkz. Evgeniya Yaroslavskaya-Markon, *Revoltée*, s. 28
98. Y.İ. Lakier günlüğü, BA-CU 4077740
99. Kravkov, s. 295
100. Grandük Andrei Vladimiroviç, GARF 650/1/55/83–154
101. Tihobrazov, BA-CU 4078150
102. Tihobrazov bu konuyla alakalı olarak şunları söylemektedir: "Bu cümleleri hafızamda kaldığı kadarıyla aktarıyorum; fakat her bir ifadenin özünü tam olarak yansıttığıma eminim." Livadia Sarayı Çarlık ailesinin Kırım'daki Yalta'da bulunan yazlık konutu idi ve Şubat 1945'te Stalin'in de katılımıyla toplanacak olan Yalta Konferansı'na ev sahipliği yapacaktı.

103. Konstantin Paustovski, *The Story of a Life*, s. 464
104. Aleksei Oreşnikov, *Dnevnik*, 1/3/1917, s. 108
105. Paustovski, s. 489
106. Yarbay Oliver Locker-Lampson, RNAS Zırhlı Araç Tümeni, CAC-CHAR 2/95/2–36
107. Kravkov, s. 297
108. Alıntılandığı yer Wildman, Cilt 1, s. 242
109. Tihobrazov, BA-CU 4078150
110. WiR, 14; Ayrıca bkz. Wildman, Cilt 1, s. 368, n64
111. Maksim Kulik, *Kubansky Sbornik*, No. 6, 22/9/2015, ASF-ARML
112. Tümgeneral V.N. v. Dreier, BA-CU 4077478, s. 317–18
113. Locker-Lampson, CAC-CHAR 2/95/2–36
114. Wildman, Cilt 1, s. 211
115. Locker-Lampson, CAC-CHAR 2/95/2–36
116. Evan Mawdsley, *The Russian Revolution and the Baltic Fleet*, s. 16
117. Mawdsley, s. 1
118. Raskolnikov, *Kronstadt and Petrograd in 1917*, Cilt 2, s. 1
119. Lakier, BA-CU 4077740
120. Mahonin, BA-CU 4077787
121. Herzen, *From the Other Shore*, Londra, 1956, s. 124
122. Isaiah Berlin, *From the Other Shore*'a giriş, s. 15
123. Ransome, *Autobiography*, s. 275
124. Alıntılandığı yer Victor Sebestyen, *Lenin the Dictator*, s. 273
125. LCW, Cilt 24, s. 19–26; *Pravda* 7 Nisan1917
126. Robert Service, *Lenin*, s. 264
127. LCW, Cilt 24, s. 19–26
128. "Teffi", *Rasputin*, s. 105–7
129. A.A. Brusilov, alıntılandığı yer Orlando Figes, *A People's Tragedy*, s. 379–80
130. Kravkov, s. 316
131. RGVIA 2031/1/1181/330
132. Alıntılandığı yer Orlando Figes, *Peasant Russia Civil War*, s. 41–2
133. Mtensk yağması hakkında bkz. Douglas Smith, *Former People*, 94
134. Boris Vyazemski'nin ölümü hakkında bkz. Douglas Smith, s. 105–7; daha az güvenilir bir başka kaynak olarak, G.A Rimsky-Korsakov, *Rossiya 1917 v egodoku-mentakh*, s. 121
135. Natalia Mikhailova'nın genel ağ sayfası, "Family Archive", www.domarchive.ru
136. Meşhur yazar Lev Nikolayeviç Tolstoy'dan bahsediliyor. (ç.n.); Fransız diplomatlar, pek çok Rus'un İtilaf Devletlerinin nihai bir zafer ve savaş tazminatı vaat ederek kendilerini barıştan alıkoyuyor olduğuna inanmakta ve bundan rahatsızlık duymakta olduğuna dair Paris'i ikaz etmişti. Viktor Şıklovski, "İtilaf Devletlerinin hilekâr ve merhametsiz politikalarını" hiçbir zaman affetmeyecekti. Bolşeviklerin hakimiyeti ele geçirmesinin sorumlusu da onlar olduğunu düşünüyordu. "Barış şartlarımıza uyum sağlayamadılar. Rusya'ı onlar mahvetti, başka kimse değil. Savaştan çekilmemizi reddederek sözüm ona Enternasyonalistlerin başa geçmesine sebebiyet verdiler." Shklovsky, s. 60; İ.F. Najivin, *Zapiski o revolyutsii*, s. 238

137. Paustovski, s. 485
138. Kravkov, s. 312
139. Alıntılandığı yer N.N. Suhanov, *The Russian Revolution 1917*, s. 361
140. Kravkov, s. 329
141. Age
142. Tümenlerin sevki hakkında bkz. Wildman, Cilt 1, s. 358, n44
143. Rudolf Rothkegel, *Bundestiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur*, Berlin
144. Şıklovski, s. 34
145. Kravkov, s. 329
146. Age
147. M.F. Skorodumov, HIA 2003C39 9/12
148. Paustovski, s. 484–5
149. Lakier, BA-CU 4077740
150. CAC-CHAR 2/95/2–36
151. Age
152. Şıklovski, s. 29
153. RGVIA 2067/1/3868/244
154. Suhanov, s. 380
155. Locker-Lampson, CAC-CHAR 2/95/2–36
156. Age
157. Age
158. Age
159. Prokofiev, *Dnevnik*, 1/7/1917
160. Şıklovski, s. 44
161. Age s.48
162. Kaluş ve 23. Tümen hakkında bkz. Wildman, Cilt 2, s. 99
163. Maksim Kulik, *Kubansky Sbornik*, No. 6 22/9/2015, ASF-ARML
164. Locker-Lampson, CAC-CHAR 2/95/2–36
165. Bkz. McMeekin, s. 165–9
166. İngiliz Kraliyet 2. Muhafız Piyade Tümeni'nin Moskova Muhafız Alayı olan ve "*Grenadier Life Guards Regiment*" ismiyle bilinen bu birlikten, ayırt edici olması maksadıyla "Bombacı Muhafız Alayı" olarak bahsetmeyi uygun görüyoruz. (ç.n.)
167. Suhanov, s. 429
168. Age, 431
169. 1917 enflasyonu hakkında bkz. S.A. Smith, *Russia in Revolution – An Empire in Crisis*, s. 143
170. Prokofiev, *Dnevnik*, 1/7/1917
171. Raskolnikov, VII.1
172. Age
173. Raskolnikov VII.2
174. Age
175. NZ-UT, No. 74, 14/7/1917
176. Raskolnikov, VII.2
177. Geçici Hükümet'in Bolşeviklerin "Alman altını" aldığında dair suçlamaları pek de güvenilir kanıtlara dayanmamaktadır. Bununla birlikte, Bolşeviklerin dışarıdan yardım almaksızın onca gazeteyi nasıl finanse edebildiği de anlaşılır gibi değildir.

178. Globaçev, 5/7/1917, BA-CU 4077547; Pipes, *Russian Revolution*, s. 412
179. Service, *Lenin*, s. 282–3
180. Başbakan Prens Lvov'un görevinden istifa etmesinin ardından onun yerine gelen Kerenski savaş ve donanma bakanlığı görevini de üstlenmeye devam etmiş, kendi koyduğu isimle *minister-president* (başkanbakan) unvanını kazanmıştır. Bu tarihten itibaren Kerenski'nin yalnızca başbakan olmadığına özellikle dikkat etmek gerekir. (ç.n.)
181. Dubrovskaya, *'The Russian Military in Finland and the Russian Revolution'*, alıntılandığı yer Badcock, Sarah; Novikova, Liudmila G.; ve Retish, Aaron B., *Russia's Home Front in War and Revolution*, 1914-22, Cilt i, *Russia's Revolution in Regional Perspective, Bloomington*, Indiana, 2015, 252
182. Yelena Ivanovna Lakier, BA-CU 4077740
183. Kravkov, *Velikaya voina bez retushi*. 292
184. Lakier, BA-CU 4077740
185. Prokofiev, Sergei, *Dnevnik*, 1/8/1917
186. Yüzbaşı Nikolay İvanoviç Granderg BA-CU 4077567, 7, 11
187. Dreier, BA-CU 4077478
188. Age
189. RGVIA 1759/4/1870/317
190. Şıklovski, 66
191. Şıklovski, 57-8
192. 'Beyazlar, Rusya İç Savaşı'nda devrimci Kızılların düşmanı olan devrim karşıtı ve Çarlık destekçisi kuvvetlerdir. Eserde sıkça kullanacağımız "Beyaz" yahut "Beyaz Rus" ifadelerinin günümüzde bağımsız bir devlet olan "Beyaz Rusya" ile karıştırılmaması maksadıyla söz konusu ülkeden bahsetmemiz gerekirse "Belarus" adını kullanacağımızı belirtmek isteriz. (ç.n.)
193. Aleksandr Vertinski, '*Dorogoi dlinnoyu*' (Uzun Yol), s. 27
194. Şıklovski, s. 62
195. Buchanan, *My Mission*, Cilt 2, s. 173
196. Bu konferans hakkında bkz. Figes, *People's Tragedy*, s. 448–9; Pipes, *Russian Revolution*, s. 444, 446–7
197. Suhanov, s. 495
198. Age, s. 497
199. Wildman, Cilt 2, s. 134–6
200. Alıntılandığı yer Gen Alekseev'in Milyukov'a mektubu, 12/9/1917, Borel Koleksiyonu, BA-CU 4078202
201. RGAVMF R-21/1/25/37
202. Locker-Lampson'dan Donanma Bakanlığı'na ,5/12/17, CAC-CHAR 2/95/73–81
203. Dreier, BA-CU 4077478
204. Alekseev günlüğü, Borel Koleksiyonu, BA-CU 4078202
205. RGAVMF R-21/1/25–26/36
206. RGAVMF R-21/1/25/26
207. RGAVMF R-21/1/25–26/36
208. Tsentroflot'tan Kerenski'ye, 29/8/1917, RGAVMF R-21/1/25–26/41

209. 30/8/1917, RGAVMF R-21/1/25/59
210. RGAVMF R-21/1/25/15
211. RGAVMF R-21/1/25/23
212. RGVAMF R-21/1/25–26/36
213. RGVAMF R-21/1/25–26/49
214. Maksim Kulik, *Kubansky Sbornik*, No. 6, ASF-ARML
215. Aynı olayı Tsentrflot çok daha ne bir şekilde açıklamaktadır: "Viborg Kalesi komutanı General Aranovski ve Kolordu Komutanı'nın yanı sıra Albay Tiyurenyus ve diğer bazı subaylar Kornilov'u desteklediklerı gerekçesiyle tutuklandılar. Bunlardan iki üçü kaleye götürülürken kızgın kalabalık tarafından öldürüldü." Tsentroflot hakkında Abramov, RGAVMF R-21/1/25/40
216. RGAVMF R-21/1/24/10
217. 31/8/1917, RGAVMF R-21/1/24
218. Tsentroflot Başkanı, Magnitsky, RGVAMF R-21/1/25–26
219. Alıntılandığı yer W. Bruce Lincoln, *Passage Through Armageddon*, s. 423
220. Borel Koleksiyonu, BA-CU 4078202
221. Via Dolorosa (ç.n.)
222. Teğmen İlyin, ASF-ARLM E-27 1/1/109, s. 24
223. Wrangel ve Kırım hakkında bkz. Dreier, BA-CU 4077478
224. RGAVMF R-21/1/23/7
225. LCW, Cilt 26, 25
226. John Reed, *Ten Days that Shook the World*, s. 59
227. THRR, s. 749
228. İ.İ. Serebrennikov, HIA 51004
229. G.A. Rimsky-Korsakov, *Rossiya 1917 v egodokumentakh*, s. 124
230. LCW, Cilt 26, s. 19
231. THRR, s. 681
232. THRR, s. 752
233. THRR, s. 754
234. Dimitri Heiden belgeleri, HIA 75009
235. Gerçekleşmesi muhtemel olan acil durum senaryolarına karşı hazırlanan ve sergilenecek hareket tarzları ile görev dağılımlarını içeren protokoller. (ç.n.)
236. Aleksei Oreşnikov, *Dnevnik*, 1/10/17
237. *Rabochii put'*, No. 33, 1917, alıntılandığı yer, Pipes, *Russian Revolution*, s. 479
238. THRR, ss. 769–70
239. THRR, s. 685
240. Buchanan, Cilt 2, s. 201
241. NZ-UT, No. 156, 18/10/1917
242. Bkz. Aleksei Oreşnikov, *Dnevnik*, 16/10/1917
243. Yelena İvanovna, 20/10/1917, BA-CU 4077740
244. THRR, s. 706
245. Alekseev, Petrograd'da üçte bir kadarı mücadeleye hazır olan yaklaşık 15 bin subay olduğunu düşünüyordu.
246. THRR, s. 765
247. Bkz. Steveni belgeleri, KCLMA

248. Troçki'nin aktarımları ihtilal esnasında ve sonrasında neredeyse hiç silahlı direnişle karşılaşılmamış olduğu ve Petrograd'daki hemen hemen tüm alayların Bolşevik tarafına geçtiği gibi bir intiba yaratmaktadır.
249. Boyarçikov, s. 42–3
250. Fyodor Dan ve Lenin hakkında bkz. Service, *Lenin*, s. 306–7
251. LCW, Cilt 26, s. 236
252. Düşman tehdidine dair beklentilerin düşük olduğu durumlarda askerî araçların sürat ve intikal emniyetini ön plana çıkarmak maksadıyla namlularını ilerleme istikametinin tersine çevirip kilitlediği durum. Tam tersi ise savaş durumudur. (ç.n.)
253. Tabancalardaki "kuru sıkı" diye tabir edilen kurşunlara benzer şekilde, üzerinde hedefe sevk edilecek herhangi bir parça bulunmayan ve genellikle tatbikatlarda atışları taklit etmek maksadıyla kullanılan mühimmata manevra mühimmatı (fişeği, mermisi) denir. Topçu silahlarında bu mühimmat daha ziyade "manevra merasim kartuşu (hartucu)" olarak karşımız çıkmaktadır. (ç.n.)
254. Antonov-Ovseenko, *Zapiski o grazhdanskoi voine*, s. 19–20, alıntılandığı yer Lincoln, *Armageddon*, s. 452
255. Knox, *With the Russian Army*, Cilt 2, s. 714
256. Zenzinov, s. 59
257. THRR, s. 784
258. S.A. Smith, s. 150
259. NZ-UT, No. 174, 7/11/1917
260. Reed, s. 105
261. Age
262. Aşağıda sıkça bahsi geçecek olan bu yürütme organının kısa adı *Sovnarkom*'dur. (.ç.n)
263. N.İ. Podvoiski, *God 1917*, s. 169, alıntılandığı yer Wildman, Cilt 2, s. 304
264. Belov G.A. (vd.), *Doneseniya komissarov Petrogradskogo Voenno-Revolyutsionnogo komiteta*, s. 93
265. Belov G.A. (vd.), s. 154
266. Bessie Beatty, *Red Heart of Russia*, s.226, alıntılandığı yer Pitcher, *Witnesses*, s. 225
267. Belov, s. 154
268. Knox, Cilt 2, s. 717
269. M. Philips Price, *My Reminiscences of the Russian Revolution*, s. 154
270. Aleksei Oreşnikov, *Dnevnik*, 26/10/1917
271. Eduard E. Dune, BA-CU 4077481
272. Age
273. İvan Bunin. Derlenmiş Sürüm Cilt 8, *Okayannye dni (Cursed Days). Memoirs, Articles and Speeches.* 1918–1953. Moskova, 2000
274. Aleksei Oreşnikov, *Dnevnik*, 1/11/1917
275. Eduard E. Dune, BA-CU 407748
276. Paustovski, s. 504–5
277. Bkz. GARF 127/1/3/28
278. Alıntılandığı yer Kuzmin, S. (haz.), *Baron Ungern v dokumentakh i materialakh*, s. 270
279. RGASPI 71/33/2209/1
280. L.Tamarov, *Nash Put*, Nu. 10, 14 Ocak 19334

281. *Protokoly zasedaniy Soveta narodnykh komissarov RSFSR, Noyabr 1917–Mart 1918*, s. 56
282. Taganrod'daki *junker*'ler hakkında bkz. Figes, *A People's Tragedy*, s. 526
283. RGAVMF R-22/1/5/1
284. Belov G.A. (vd.), s. 96–100
285. Rublenin değeri hakkında bkz. Pipes, *Russian Revolution*, s. 505
286. M. A. Krol, *Pages of My Life*, s. 187–190
287. Serebrennikov, HIA 51004, s. 40
288. Age, s. 61
289. Krol, s. 191
290. Serebrennikov, HIA 51004, s. 46
291. Lakier, BA-CU 4077740
292. Federovski, GAI R-1020/1/2/1–10
293. WiR, s. 30
294. N. Dubakina, BA-CU 4077480
295. 28/11/1917, GARF 127/1/1/34
296. Paustovski, s. 507
297. Bayan Malaprop'un Rus versiyonu şeklinde tanımlanabilecek olan Madam Kurdyukova, *İvan Myatlev'in Sensations and Observations of Madame Kurdyukova Abroad, Dans l'étranger* (1840-44) adlı romanın ana karakteridir.
298. Age, s. 511
299. Paustovski, s. 513
300. LCW, Cilt 26, ss. 28–42
301. Halk Komiserleri Konseyi Kararnamesi, 28 Kasım, 1917
302. Nicolas Werth, 'Crimes and Mass Violence of the Russian Civil Wars, 1918–1921', Sciences Po, 2008
303. Bunyan & Fisher, *Bolshevik Revolution*, s. 225
304. N.K. Nikolaev, 4/12/1917, BA-CU 4077869
305. A. Borman, *'In the Enemy Camp'*, GARF 5881/1/81/13
306. NZ-UT, xxii
307. Alıntılandığı yer Daniel Guerin, *Anarchism: From Theory to Practice*, s. 25–6
308. RGVA 1304/1/483/86-7; GARO 4071/2/10/21
309. Lakier 17/11/1917, BA-CU 4077740
310. Globaçev, BA-CU 4077547, s. 132
311. Lakier 11/12/1917, BA-CU 4077740
312. LCW, Cilt 26, s. 374
313. LCW, Cilt 26, s. 404–15
314. GARF 5881/1/81/13
315. Aleksandr Eiduk, Valerii Shambov, *Gosudarstvo i revolutsii*, s. 17, alıntılandığı yer Rayfield, *Stalin and his Hangmen*, s. 76
316. Mitrohin (haz.), *Chekisms – A KGB Anthology*, xxiii
317. J. Scholmer, *Die Toten kehren zurück*, s. 128
318. Smolensk'teki Yahudiler hakkında bkz. Hickey, Michael C., *'Smolensk's Jews in War, Revolution and Civil War'*, Badcock, Sarah; Novikova, Liudmila G.; ve Retish, Aaron B., *Russia's Home Front in War and Revolution*, 1914–22, Cilt 1, *Russia's Revolution in Regional Perspective*, s. 185–97

319. Age
320. *Sovnarkom*'daki sol Sosyalist Devrimciler hakkında bkz. Lara Douds, *"The dictatorship of the democracy"? The Council of People's Commissars as Bolshevik-Left Socialist Revolution ary coalition government, December 1917–March 1918*
321. Age
322. Çeka'ya katılan sol Sosyalist Devrimciler hakkında bkz. TsAFSB 1/10/52/5–6, Rabinowitch, s. 88
323. Kılık değiştirerek Bihov'dan kaçan generaller hakkında bkz. Figes, *A People's Tragedy*, s. 558
324. Şıklovski, *Sentimental Journey*, s. 74
325. Age
326. Şıklovski, s. 80
327. *Şaşka*. Kafkasya kökenli, tek kenarlı, kabza ucu bulunmayan bir tür hafif kavisli kılıç. Farklı dönemlerde Kazaklar. Çarlık dönemi Rus ordusu ve Kızıl Ordu tarafından kullanılmıştır. (ç.n.)
328. Age s. 87
329. Age s. 100-1
330. Age s. 102
331. Age s. 110
332. Gorki, NZh, 16 /3/1918
333. Şıklovski, s. 104
334. Dunsterville kuvvetleri hakkında bkz. Lionel Dunsterville, *The Adventures of Dunsterforce*; Teague-Jones, Reginald, *The Spy who Disappeared - Diary of a Secret Mission to Russian Central Asia in 1918*; Richard H. Ullman, *Anglo-Soviet Relations 1917–21. Vol. I. Intervention and the War*; William Leith-Ross belgeleri, NAM 1983- 12-71-333; TNA FO 3718204/8205/9357

BÖLÜM 2: 1918

1. Zenzinov, s. 97
2. Kimliği belirsiz, ASF-ARML C-15/3/4
3. Zenzinov, s. 99
4. Ruslar, Üçlü İtilaf için bu ismi kullanıyordu.
5. Kimliği belirsiz, ASF-ARML C-15/3/4
6. Firarı hakkında bkz. V.V. Nabokov, s. 186–7
7. İdam cezasının genişletilmesi hakkında bkz. bkz. Melgunov, *Red Terror in Russia, 1918–1923*, s. 36–8
8. G.K. Borel, Borel Koleksiyonu, BA-CU 4078202
9. Paustovski, s. 515
10. General Abaleşev'in ölümü hakkında bkz. Korgeneral M.A. Sveçin, BA-CU 4078130, 17
11. Lakier, BA-CU 4077740
12. Bunin, s. 38
13. Melgunov, s. 89–90
14. Bkz. Nabokov, s. 189
15. Peters, *Izvestiya 29/8/1919*, Melgunov, s. 155

16. Paustovski, s. 615
17. M. K. Borel, Borel Koleksiyonu, BA-CU 4078202; Ayrıca bkz. Globaçev, BA-CU 4077547
18. Goldman, *My Disillusionment*, s. 39; alıntılandığı yer Figes, *Tragedy*, s. 605
19. Lakier, BA-CU 4077740
20. Lakier, BA-CU 4077740
21. Globaçev, BA-CU 4077547
22. Heiden, HIA 75009
23. Najivin, s. 193
24. Mogilyanski, N.M., *Kiev 1918*, s. 36–7
25. Age
26. Kiev'deki tecavüz, yağma ve katliamlar hakkında bkz. Kimliği belirsiz, ASF-ARLM A-94
27. Mogilyanski, s. 39
28. Age
29. Heiden, BA-CU 75009
30. Gubarev, BA-CU 4077582
31. Staşkov'un heyete dahil edilmesi hakkında bkz. İ.G. Fokke, *'Na stsene i sa kulisami brestsakoi tragikomedii'*, altınlandığı yer *Arkhiv russkoi revoluiutsii*, I.V. Hessen (haz.), Cilt 20 15–17, Wheeler-Bennett, *Brest-Litovsk*, s. 86–7
32. Alıntılandığı yer Wheeler-Bennett, s. 113
33. Age, s. 114
34. RGASPI 17/1/405/1–13
35. Wheeler-Bennett, s. 221
36. Alıntılandığı yer Age, s. 185–6
37. Hoffmann, Cilt 1, s. 206–7
38. LCW, Cilt 24, s. 135–9
39. Steveni, KCLMA
40. Alıntılandığı yer Steinberg, 18/4/1918, HIA XX692
41. Goltz, s. 48
42. Age
43. Mawdsley, *Baltic Fleet*, s. 150
44. RGAVMF R-96/1/6/118
45. Melgunov, *Red Terror*, s. 38
46. RGAVMF R-96/1/6/124
47. Ambroży Kowalenko'nun anıları, KCF AW II/1993
48. Alıntılandığı yer, Teffi, *Memories*, s. 15
49. Borel Koleksiyonu, BA-CU 4078202
50. Serge, *Conquered City*, s. 30
51. Age s.32
52. Korgeneral M.A. Sveçin, BA-CU 4078130, s. 2
53. Dune, BA-CU 4077481, s. 77
54. Dune, BA-CU 4077481, s. 86
55. Dune, BA-CU 4077481, s. 92
56. Age

57. Taganrog katliamları hakkında bkz. Melgunov, *Red Terror*, s. 88–9
58. Alekseev belgeleri, Borel koleksiyonu, BA-CU 4078202
59. Mironov, RGVA, 192/6/1/2
60. Sveçin, BA-CU 4078130
61. Age
62. Dune, BA-CU 4077481, 91
63. Sveçin, BA-CU 4078130, 26
64. Alekseev belgeleri, Borel Koleksiyonu, BA-CU 4078212
65. Gönüllü Ordusu'ndaki personelin rütbeye göre dağılımı hakkında bkz. Kenez i, *Red Attack*, s. 100
66. Alekseev belgeleri, Borel Koleksiyonu, BA-CU 4078202
67. Pavel Konstantinov, GARF 5881/1/106/1–14
68. Mahonin, Box 33, BA-CU 4077787
69. Lakier, BA-CU 4077740
70. Najivin, s. 199
71. Alekseev belgeleri, Borel koleksiyonu, BA-CU 4078202
72. Mahonin, BA-CU 4077787, s. 26
73. Sveçin, BA-CU 4078130, s. 34
74. Lakier, BA-CU 4077740
75. Age
76. Heiden, BA-CU 75009, s. 19
77. Nabokov, s. 190
78. Dreier, BA-CU 4077478, s. 350
79. Teffi, *Memories*, s. 124
80. Paustovski, s. 567
81. Mogilyanski, s. 77
82. *Ruritanya.* İngiliz yazar Anthony Hope'un romanlarında geçen, muhtemelen Almanya'nın doğusunda veya güneydoğusunda yer alan hayali krallık. Daha sonradan çeşitli anlam kaymalarına uğrayarak edebiyat ve uluslararası ilişkiler literatüründe de kullanılır hale gelmiştir. Burada ise Almanların planladıkları darbe ile Pavlo Skoropadski'ki Ukrayna'nın başına ataman olarak geçirip kendilerine Ruritanya gibi kukla bir devlet oluşturma planından bahsediyor. (ç.n.)
83. Heiden, HIA 75009
84. Heiden, HIA 75009
85. Sveçin, BA-CU 40781309
86. Age
87. Alıntılandığı yer Mark R. Baker, *'War and Revolution in Ukraine'*, Badcock (vd.), iii, 1, s. 137
88. Mogilyanski, s. 83
89. 27/7/1918, M.V. Rodziyanko HIA 27003, Kutu 1
90. Age
91. Age; Krasnov ve Rodziyanko arasındaki bu eğlenceli yazışmanın tamamını verme fikri hayli cezbedicidir ama mektuplar sayfalarca devam etmektedir.
92. Bruce Lockhart, TNA FO 371/3332/9748
93. Sveçin, BA-CU 40781309, s. 55

94. Dune, BA-CU 4077481, s. 95
95. Mironov, RGVA 192/6/1/11
96. Mironov'dan SKVO'ya (Kuzey Kafkasya Askerî Bölgesi) Çaritsin, RGVA 1304/1/489/108
97. *Kulak*. Kendi topraklarına sahip olan bağımsız ve nispeten zengin köylüler. Bu ifade, Bolşevik İhtilali'nin ardından gıda toplama müfrezelerine direnen tüm köylüleri kapsayacak şekilde kötüleme yollu kullanılmaya başlanmış ve *kulak*'lar diğer köylülerin sınıf düşmanı addedilmiştir. (ç.n.)
98. *Kaşa*. Karabuğday başta olmak üzere tahıllardan yapılan, keşkek kıvamında bir Rus yiyeceği. (ç.n.)
99. GARF 5881/1/81/24
100. GARF 5881/1/81/14
101. Alıntılandığı yer Pipes, *Russian Revolution*, s. 617
102. GARF 5881/1/81/14
103. GARF 5881/1/81/51
104. GARF 5881/1/81/16
105. *Haidemak*'lar Ukraynalı askerlerdi. Bunların kökeni on sekizinci yüzyılda Polonyalı toprak ağalarına isyan etmiş olan köylülere dayanıyordu. Saçları yarı tıraşlıydı ve geleneksel Ukrayna tarzına uygun olarak tepelerinde bıraktıkları uzun kısım, koyun derisi başlıklarından aşağıya sarkıyordu.
106. GARF 5881/1/81/18
107. GARF 5881/1/81/25
108. GARF 5881/1/81/29
109. 29/6/1918, RGASPI 67/1/96/29
110. Lund Koleksiyonu KCLMA
111. 19/7/1918, RGASPI 67/1/96/34
112. LCW xxii, 378
113. Alıntılandığı yer Karsten Brüggemann, *'National and Social Revolution in the Empire's West'*, Badcock (vd.), iii, 1, s.150
114. Ernest Lloyd Harris, HIA XX072 Kutu 1
115. Maurice Janin günlüğü, 18/9/18, HIA YY239
116. Harris, HIA XX072 Kutu 1
117. Yarbay Blackwood'dan Tümgeneral Poole'a, 14/2/1919, Poole, KCLMA
118. Pavel Konstantinov, GARF 5881/1/106/1
119. GARF 5881/1/106/3
120. Age
121. Najivin, 200
122. Bkz. Teague-Jones raporu, *'The Russian Revolution in Transcaspia'*, TNA WO 106/61; Sinclair belgeleri, IWM, 67/329/1
123. Harris, HIA XX 072 – 9.23 Kutu 5
124. 'The Royal Navy on the Caspian, 1918–1919', *Naval Review*, 8(1), s. 89
125. İngiliz Kraliyet Donanması'ndan Albay Robert Falcon Scott liderliğinde bir ekiple 1910-1913 yılları arasında yapılan ve Scott'un gemisinin adıyla Terra Nova Seferi olarak bilinen keşif seferi. Söz konusu serdümen ise bu seferde görev almış olan Harry Dickason'dur. (ç.n.)

126. William Leith-Ross, NAM 1983-12-71-333
127. 'The Royal Navy on the Caspian', s. 93
128. Teague-Jones, *The Spy who Disappeared*, s.99
129. 'The Royal Navy on the Caspian', s. 95
130. Teague-Jones, *The Spy who Disappeared*, s. 101
131. Harris, HIA XX072 Kutu 1
132. "Özel görevli" Amerikan konsolosu bir yıldan daha uzun bir süre sonra Washington'daki ABD Dışişleri Bakanı Lansing'e şunu rapor ediyordu: "Alman hükümeti, elçileri von Mirbach kanalıyla Troçki'ye Çekoslovakları silahsızlandırmasını diretmiş ve bu da krizi planlanandan daha erkene çekmiştir." Alfred R. Thomson'dan Dışişleri Bakanlığı'na, 16/8/19, HIA XX 072–9.23 Kutu 2
133. Yakov S. Dvorjets, GARF 127/1/3/15
134. GARF 127/1/3/17
135. Age
136. Dvorjets, GARF 127/1/3/21
137. Dvorjets, GARF 127/1/3/28
138. Çerkeska. Kafkasya kökenli yün kaban. Rus İmparatorluğu'nun hükmettiği coğrafya geneline yayılarak çeşitli şekilleri farklı halklar tarafından giyilmiştir, *çoha* da denir. (ç.n.)
139. Bkz. Steveni, KCLMA
140. S. Lubodziecki, 'Polacy na Syberji w latach1917–1920. Wspomnienia', *Sybirak*, 2/1934, 42
141. Serebrennikov, HIA 51004, 69
142. Çareviç. Çar'ın oğullarına verilen unvan, Nikolay'ın yalnızca bir oğlu olduğundan burada Aleksey'den bahsediliyor. (ç.n.)
143. Age
144. Harris, Dışişleri Bakanlığı'na, 39/7/1918, HIA XX072 Kutu 1
145. Age
146. Yaroslavl kalkışması hakkında bkz. Shultz, ASF-ARML R-145
147. Bruce Lockhart, 28/5/1918, TNA FO 371/3332/9748
148. Bkz. RGVA 39458/1/9/11
149. Paustovski, s. 540
150. Age
151. Steinberg, HIA XX692
152. Age
153. Alıntılandığı yer Pipes, *Russian Revolution*, s. 640
154. Paustovski, s. 538
155. Alıntılandığı yer Pipes, s. 641
156. Steinberg, HIA XX692
157. Pokrovsk, Kışlası'nın kuşatılması hakkında bkz. Age
158. Alıntılandığı yer Mawdsley, *The Russian Civil War*, s. 76
159. Age
160. Sveçin, BA-CU 40781309, s. 55
161. Buisson (haz.), s. 204
162. Helen Rappaport, *Ekaterinburg*, s. 36

163. Buisson (haz.), s. 210
164. Bolşeviklerin yakın zamanda Gregoryen takvime geçişini bile bile görmezden gelen Nikolay, atalarının Jülyen takvimine sadık kalarak günlüğünün bu kısmına 16 Haziran tarihini atmıştır.
165. Ural sergisi, ASF-ARLM
166. Buisson (haz.), s. 212
167. Figes, *Tragedy*, s. 641
168. Fanya Kaplan ve Lenin suikastı hakkında bkz. Vasily Mitrohin, (haz.) '*Chekisms*' – *A KGB Anthology*, s. 65–9
169. 1793 yılında devrimi radikalleştirip terörize etmekle suçladığı Jakoben lider Jean-Paul Marat'a düzenlediği suikastın ardından giyotinle idam edilen Fransız gazeteci ve politikacı. (ç.n.)
170. 9/9/1918, RGASPI 67/1/95/134
171. Uritski'nin cenaze töreni hakkında bkz. Globaçev, BA-CU 4077547
172. Melgunov, *Red Terror*, s. 40–1
173. Bkz. RGASPI 67/1/95/ 31
174. Cheka Weekly 20 ekim (No.5), alıntılandığı yer Melgunov, s.21
175. Grigory Aronson, *Na zare krasnogo terrora*, s. 46
176. VTsIK Danilov Kazak Birimi, GARF. 1235/83/8/43–52
177. TsA FSB RF S/d N-217 T.D S. s. 149–153
178. Mitrohin (haz.), *Chekisms*, s. 72
179. Alıntılandığı yer Rayfield, s. 71; *Pravda* 25/12/1918
180. Borel Koleksiyonu, BA-CU 4078202
181. "Tanrı bizi bir Rus isyanına tanık olmaktan korusun; ne hissiz ve merhametsiz bir şeydir o. Başarılı olması mümkün olmayan kargaşaları planlayanlar ya çok gençtir ya da insanlarımızı tanımazlar; belki de ne kendilerinin ne de başkalarının hayatlarını umursayan taş yürekli isyanlardır." Puşkin'in son derece şiddetli Yemelyan Pugaçov isyanına (1773-4) dair gözlemlerinden Yüzbaşı'nın Kızı, Londra, 2009, s. 203.'te bahsedilir.
182. GARF 127/1/8/1–2
183. Raskolnikov'dan Reisner'e mektup, alıntılandığı yer Cathy Porter, *Larissa Reisner*, s. 54
184. Alıntılandığı yer Bruce Lincoln, *Red Victory*, s.188
185. Age, s. 59
186. Zenzinov, *Iz zhizni revolyutsionera* s.134
187. RACO, s. 52
188. RGVA 39458/1/7/2
189. Pek çok kişi bu altın rezervlerini Çeklerin ele geçirdiğini varsaymaktadır ama bunların Kappel'in adamları olmaları daha muhtemeledir. Her halükârda, Kerenski hükümetinin düşmesinden hemen önceki değerinin beşte birine kadar inmiş olan rubleyi kurtarmak için *Sovnarkom*'un eline mükemmel bir fırsat geçmiş oluyordu.
190. GARF 127/1/3/66
191. Prokofiev, Dnevnik 26/11/1918
192. Budyonni gösterişe düşkünlüğüyle bilinirdi. Rütbeden rütbeye terfi ederken süvari bıyığı da büyüdükçe büyüyordu, kırmızı pantolonunu gümüş şeritler süslüyordu.

Timoşenko ise Isaac Babel'in "My First Goose" adlı öyküsündeki Savitski karakterinin ilham kaynağıydı.

193. Wavell, Tukaçevski'yi sevmezdi: "Kendisiyle bir öğlen yemeğinde bir araya geldiğim Tukaçevski şımarık ve sıra dışı bir adamdı. İlk gördüğüm anda onu sevemeyeceğimi anlamıştım; bununla birlikte kesinlikle yetkin, azimli ve enerjik birisi olduğunu da söylemem gerekiyor." WiR, s. 72
194. Ural sergisi, ASF-ARLM
195. Olga Horoşilova, *'Red Revolutionary Breeches'*, Rodina, No. 10, 2017
196. Oe-StA-KA FA AOK OpAbt Akten, Heimkehrergruppe 1918 K358 130078
197. Binbaşı F. Reder Ritter von Schellmann, Oe-StA-KA NL F Reder, 763 (B, C) B763
198. Oe-StA-KA FA AOK OpAbt Akten, Heimkehrergruppe 1918 K358 130055
199. Alıntılandığı yer Wurzer, Georg, *Die Kriegsgefangenen der Mittelmächte in Russland im Ersten Weilkrieg*, Viyana, 2005, s. 465
200. Rusya'daki esir kamplarının şartlarıyla alakalı olarak bkz. Wurzer, s. 111
201. Jansen, Marc, 'International Class Solidarity or For eign Intervention? Internationalists and Latvian Rifles in the Russian Revolution and the Civil War', *International Review of Social History*, 31(1) (1986), s. 79
202. I. Bernshtam, 'Storony v grazhdanskoi voine, 1917–1922 gg', in Vestnik *Russkogo Kristianskogo Dvizheniia*, 128 (1979), s. 332.
203. GAKK R-53/1/3/41
204. Nikolai Karpenko, *Kitaiskii legion: uchastie kitait sev v revoliutsionnykh sobytiiakh na territorii Ukrainy*, 1917–1921 gg. (*Events in the Territory of Ukraine, 1917–1921), s. 323 (The Chinese Legion: Participation of the Chinese in the Revolutionary Events in the Territory of Ukraine, 1917–1921*), s. 323
205. Bkz. *The Bear Watches the Dragon*, s. 60
206. Bkz. Aleksandr Larin, 'Red and White, Red Army from the Middle Kingdom', Rodina, 7 (2000)
207. Şipitsinn, Fyodor, *in V Boyakh i Pokhodakh (In Battles and on the March)*, 1959, s. 504
208. Age
209. Karpenko, *Kitaiskii legion*, s. 323
210. 10/8/1918 tarihli telgraf, Ural sergisi, ASF-ARLM
211. Kuzeydoğu Sektör Komutanlığı Siyasi İşler Başkanlığı, 13/8/1918, RGAVMF R-96/1/6/92–9
212. RGAVMF R-96/1/6/97
213. Reisner, *Letters from the Front*, Moskova, 1918, alıntılandığı yer Serge, *Year One*, s. 334
214. Serge, *Year One*, s. 335
215. Andrei Svertsev, *'Tragedy of a Russian Bonaparte'*, 16/4/2013, *Russkiy Mir*
216. RGAVMF R-96/1/6/70
217. Albay Jan Skorobohaty-Jakubowski, 'Jak legjo niści sybiracy zamierzali porwać Trockiego?', *Sybirak*, 2(10) (1936), s. 56–60
218. RGVA 39458/1/8/1; ayrıca bkz. *Izvestiya*, No. 41, 22/2/1919
219. Shultz, ASF-ARML R-145

220. Age
221. RGVA 39458/1/8/2
222. Halk Komiseri'ne, Sklyanski, RGAVMF R-96/1/13/234
223. RGAVMF R-96/1/13/285
224. 28/9/1918, RGVA 39458/1/5/36
225. GARF 127/1/3/77
226. Kara Yüzler Çarlık döneminde 2. Nikolay tarafından desteklenmiş olan milliyetçi, muhafazakâr, monarşi yanlısı ve antisemitist gruplardı.
227. GARF 127/1/3/78
228. Serebrennikov, HIA 51004,125
229. Serebrennikov, HIA 51004,130
230. Serebrennikov, HIA 51004,113
231. Serebrennikov, HIA 51004,117
232. RGVA 39458/1/5/33
233. Age
234. Ural sergisi, ASF-ARLM
235. S.A. Zaborsky, 19/8/1927, OR RGB 320/18/1/27
236. Rus dilinde birine hitap ederken göre resmîlik ve gayriresmilik anlamı veren şahıs zamirleri. "ty" resmî, "vy" ise gayriresmi hitaplarda kullanılmaktadır. (ç.n.)
237. OR RGB 320/18/1/26
238. Age
239. Age
240. Fedulenko, HIA 2001C59
241. Serebrennikov, s. 162
242. *Komuç* bakanlarından telgraf, 18/11/1918, GARF 193/1/1/18
243. Zenzinov, s. 154
244. Lyon belgeleri, ABD Kızılhaçı, HIA 74096
245. Bkz. HIA XX546
246. GARF 193/1/6/19
247. Kolçak, 24/11/1918, GARF 195/1/18/1
248. GARF 193/1/3/19
249. Morris'ten Harris'e telgraf, 23/12/1918, Harris, HIA XX072–9.23 Kutu 5
250. Steveni, KCLMA
251. Serebrennikov, HIA 51004, s. 173
252. Yuexin Rachel Lin, 'White Water, Red Tide: Sino-Russian Conflict on the Amur, 1917–20' Oxford, IHR, 2017
253. Fedulenko, HIA 2001C59
254. 13/12/1918, RGVA 39458/1/5/38
255. S. Lubodziecki, 'Polacy na Syberji w latach 1917–1920. Wspomnienia II', *Sybirak*, 3–4 (1934), s. 5–18
256. Polonya Cumhuriyeti'nin Sibirya'daki Yüksek temsilcisi Józef Targowski'nni durum raporu, PIA 701-002-024-337
257. Janin günlüğü, HIA YY239
258. Serebrennikov, s. 183
259. Janin günlüğü, 26–31/12/1918, HIA YY239

260. Fyodor Şipitsin, 'V Odnom Stroyu', s. 498-513
261. 5. Tugay Askeri Komiseri Zonov, RGASPI 67/1/99/44
262. Fyodor Şipitsin, 'V Odnom Stroyu', s. 513
263. 7/11/1918, TNA FO 371/3337/9829
264. Kulik, *Kubansky Sbornik*, 6 (22/9/2015), ASF-ARML
265. N. Dubakina, BA-CU 4077480
266. Maksim Kulik, *Kubansky sbornik*, 6 (22/9/2015)
267. Skoropadski hakkında bkz. Sveçin, BA-CU 4078130/63
268. Lakier, BA-CU 4077740
269. Globaçev, BA-CU 4077547/149
270. Age, s. 150
271. Age
272. Dune, BA-CU 4077481/101
273. Age s. 103
274. Age s. 107
275. Erast Çevdar, BA-CU 4077432
276. Age
277. Makarov, Pavel, *Adjutant generala Mai-Maevskogo (General Mai-Maevsky'nin Emir Subayı)*, s. 28
278. Paustovski, s. 640
279. Kuzmenko'nun günlüğünün gerçek olup olmadığına dair şüpheler mevcuttur. Hakikaten de sonradan eklenmiş olabilecek şaibeli bölümleri vardır ama bu tamamının sahte olduğu anlamına gelmemektedir.
280. DASBU 6/68112/FP
281. Bu özel görev kuvveti 2. Atlı Subay Alayı'ndan üç, Drozdovski Piyade Alayı'ndan ise iki bölük ve Çarlık döneminde düzenli bir alay olan 11. Ingermanland Hussarlarından geriye kalan kuvvetlerden müteşekkildi.
282. S.I. Mamontov, BA-CU 4077797
283. Age
284. Teague-Jones, s. 104
285. Age, s. 120
286. Age, s. 121
287. Teague Jones ve infazlar hakkında bkz. Bkz. Taline Ter Minassian, *Reginald Teague-Jones: Au service secret de l'empire britannique*; Teague-Jones, s. 204–216; Richard H. Ullman, *Anglo-Soviet Relations 1917–21*, Cilt 1., *Intervention and the War Princeton*, s. 324; TNA FO 371 8204/8205/9357
288. *The Naval Review*, 8, s. 219
289. İngilizcede "spade" sözcüğünün hem kürek hem de iskambilde maça anlamına gelmesi üzerinden espri yapılıyor (ç.n.)
290. Teague-Jones, s. 195
291. "Majestlerinin Gemisi" (His/Her Majesty's Ship) anlamına gelen ve İngiliz savaş gemilerinin adında önce kullanılan bir ifade (ç.n.)
292. Age, s. 200
293. Brüggemann, 'National and Social Revolution in the Empire's West', Badcock (vd. haz.), s. 155

294. Raskolnikov, *Rasskazy Michmana Ilina (Stories by Midshipman Ilin)*, s. 14
295. Age
296. Raskolnikov, *Ilin*, s. 18
297. Age
298. Batı Cephesi'nde Birinci Dünya Savaşı'nın fiilen sona erdiği tarih kabul edilen 11 Kasım 1918'de imzalanan bu ateşkesin on ikinci maddesine göre İtilaf Devletlerinin gerekli görmesi halinde Rusya'da bulunan Alman kuvvetleri derhal savaş öncesi sınırlarına çekilecekti. (ç.n.)
299. Şıklovski, s. 195
300. CIGS'den Kabine'ye, 23/7/1919, CAC-CHAR
301. RGAVMF R-96/1/13/195
302. Yüzbaşı William Serby günlüğü, KCLMA
303. Sir Robert Hamilton Bruce Lockhart, 1/11/1918, TNA FO 371/3332/9748
304. TNA FO 371/3337/9829
305. Age
306. CAC-CHAR 16/11/4
307. CAC-CHAR 2/106/178–9

BÖLÜM 3: 1919

1. Alıntılandığı yer George Leggett, *The Cheka: Lenin's Political Police*, s. 252
2. Vladimir Alexandrov, *To Break Russia's Chains*, s. 535
3. WSC'den (Winston Spencer Churchill) DLG'ye (David Lloyd George), CAC-CHAR 16/20/7
4. Paris'teki WSC'den DLG'ye, Age
5. DLG'den WSC'ye, CAC-CHAR 16/20/19–20
6. Alıntılandığı yer Macmillan, *Peacemakers*, s. 75
7. "Galli Sihirbaz" rumuzu Lloyd George için kullanılmıştır. Churchill hakkındaki beyanı ise Winston Churchill'in baba tarafından 1. Marlborough Dükü John Churchill'in soyundan gelen bir aristokrat olmasından dolayıdır. (ç.n.)
8. 27/2/1919, WSC to DLG, CAC-CHAR 16/21/34–5
9. Sannikov, BA-CU 4078022
10. Teffi, *Memories*, s. 161
11. Najivin, İvan, *Zapiski o revolyutsii*, 1917–1921, s. 216–17
12. Age, s. 223
13. CAC-CHAR 16/5/5
14. Iron Duke, hem dört dretnottan oluşan bir İngiliz gemi sınıfının, hem de bu dört dretnottan birinin adıdır. (ç.n.)
15. Yarbay M.L. Goldsmith, KCLMA
16. Age
17. Webb-Bowen, KCLMA
18. Age
19. Nabokov, s. 194
20. Goldsmith, KCLMA
21. Sergei Mamontov, BA-CU 4077797
22. Age

23. Bkz. CAC-CHAR 16/19/12
24. RGVA 33987/1/142/149
25. RGVA 192/6/1/13
26. RGASPI 17/4/7/5
27. RGVA 33987/1/ 174/5
28. RGVA 100/3/100/17–18
29. Goldsmith, KCLMA
30. V. Tihomirov, *Istoricheskaya Pravda*, http:// www.istpravda.ru/research/5598/; ayrıca bkz. Nicolas Werth, 'Crimes and Mass Violence of the Russian Civil Wars, 1918–1921', Sciences Po; ve Melgunov, *Red Terror*, s. 58–60
31. Melgunov, s. 58–60
32. 17/12/1917, RGASPI 67/1/78/114
33. 15/2/1919, RGASPI 67/1/100/25
34. Stanislav-Bulak Balakoviç (1883-1940) savaşta Alman hatlarının ötesinde faaliyet gösteren bir atlı gerilla unsuruna komuta ediyordu ve Troçki'nin oluruyla Kızıl Ordu'ya katıldı. Fakat çok geçmeden taraf değiştirip General Yudeniç'in Beyaz kuvvetlerine dahil oldu.
35. RGASPI 67/1/50/247
36. Voskov'dan Yoldaş Stasova'ya, 1/2/1919 RGASPI 67/1/99/80
37. 19/2/1919, RGASPI 67/1/99/81
38. Nikolay Çaykovski (1851-1926) Arhangelsk'teki Sosyalist Devrimci liderdi.
39. Ignacy Paderewski (1860-1941). Clemancau, Versay Barış Konferansı'nda etrafındakilerden birine onun kim olduğunu sorduğunda kendisinin meşhur piyanist ve aynı zamanda Polonya'nın yeni başbakanı Paderewski olduğunu öğrenmişti, sonra da o unutulmaz "*Quelle chute!*" ("Ne büyük bir düşüş!") tepkisini vermişti.
40. DLG'den WSC'ye, 6/5/1919, CAC-CHAR 16/7
41. Gajda ve Çekoslovak Ordusu hakkında bkz. Harris, HIA XX072 Kutu 1
42. McCullagh, *Prisoner of the Reds*, s. 108
43. Yüzbaşı William S. Barrett, HIA YY029
44. Age
45. ABD Kara Kuvvetleri AEF, HIA XX546–9.13
46. 7/6/1919, ABD Kara Kuvvetleri AEF, HIA XX546–9.13
47. 23/1/1919 tarihli telefon görüşmesinin dökümü, Vologodski'den Yakovlev'e, GARF 193/1/6/45
48. GARF 193/1/6/43
49. ABD Kara Kuvvetleri AEF, HIA XX546–9.13
50. Age
51. Bkz. Yüzbaşı William S. Barrett, HIA YY029
52. Viktor Pepelyayev günlüğü, GARF 195/1/27/25
53. Semenov ve bağımsız devlet kurma fikri hakkında bkz. Kuras, L.V., 'Ataman Semenov and the National Military Formations of Buriat', *Slavic Military Studies* dergisi, x, Aralık 1997, No.4, 83, AFSB-RB d.85273, l.185
54. AEF istihbarat kısmı, Sibirya 2/6/1919 ABD Kara Kuvvetleri AEF, HIA XX546–9.13
55. Çeremnyik, HIA 92068, 6

56. Bkz. Werth, 'Crimes and Mass Violence of the Russian Civil Wars, 1918-1921', Sciences Po
57. RGASPI 70/3/669
58. Çeremnyik, HIA 92068, 7–8
59. Harris, HIA XX072 Kutu 1
60. 21/2/1919, RGVA 39458/1/5/42
61. 14/5/1919, RGVA 5182/1/10/22
62. 10/2/1919 tarihli yazı, RGASPI 67/1/96/186
63. Bkz. Nisan 1919, RGVA 39458/1/6
64. Vasili Çapayev Kızıllar açısından iç savaşın en önemli kahramanlarından biriydi. 1934 yılında onun yaşamını ve ölümünü konu edinen bir film çekildi.
65. RGVA 5182/1/11/4
66. RGVA 5182/1/11/5
67. Bkz. 10/3/1919, RGVA 5182/1/11/108
68. Kolçak yazışması 1919, HIA
69. Age
70. Curzon'dan WSC'ye, 2/5/1919, CAC-CHAR
71. Kennedy günlüğü, 2/2, KCLMA
72. Makarov, 127
73. Najivin, İvan, *Zapiski o revolyutsii*, 1917–1921
74. Çevdar, BA-CU 4077432, 13
75. V.I. Lehno, BA-CU, 4077745
76. Harkov Çekası'nın başındaki isim olan Saenko hem alkolik hem de kokain bağımlısıydı. Hastalık derecesindeki sadizmiyle meşhurdu. İnsanların vücuduna bir bıçağın ucunu hafifçe soktuktan sonra içeride döndürmekten, henüz canlıyken onların kafa derilerini yüzmekten ve "eldiven uygulaması" yapmaktan hoşlanırdı. Bir şekilde canlı kurtulmayı başaran bir sol Sosyalist Devrimci onu "kısa boylu, parlak gözlü ve yüz kasları ikide bir seğiren manyakça bir adam" olarak tasvir ediyordu. Saenko hakkında ayrıca bkz. Melgunov, *Red Terror*, s. 121–3
77. Age
78. Lehno, BA-CU, 4077745
79. Age
80. GARF 4919/1/3/25
81. Kızıl Ordu'nun başkomutanı Vatsetis 16 Mart günü Mironov'a bir Kızıl Kazak tümeni teşkil etme yetkisi verdi. Don Bürosu hemen ertesi gün Parti Merkezi Komitesi'ne bir yazı yazarak, sürekli sorun çıkaran bir adam olduğu için "Mironov'u Don oblastından uzaklaştırma kararı aldıklarını" bildirdi. RGASPI 17/6/81/18, TsA FSB RF S/d N-217. T.8. S. 127
82. RGASPI 17/6/83/1–10
83. TsA FSB RF S/d N-217 T.D S. 135
84. RGVA, 24380/7/168/213
85. S.I. Sirtsov, 12. Ordu Komiseri, RGASPI 2/1/23678/1–4
86. Dune, BA-CU 4077481/113
87. TsA FSB RF S/d N-217, T.4, S. 80–4
88. Dune, BA-CU 4077481/113

89. Boyarçikov, s. 52
90. GARF 4919/1/3/49
91. TsA FSB RF S/d N-217, T.4, S. 80–4
92. Heiden, HIA 75009, 6–9
93. Age
94. Age
95. Goldsmith, KCLMA
96. Makarov, Pavel, *Aide de Camp*, s. 129
97. Age
98. Peter Kenez, *Red Advance, White Defeat*, s. 39
99. Moskova Direktifi hakkında Kızıl Ordu *Stavka*'sının değerlendirmesi hakkında bkz. RACO, s. 196–8
100. Muharebeyi kazanmak için kesin sonuç noktasında düşmana göre üstün bir muharebe gücünün hazır edilmesini öngören harekât prensibi. (ç.n.)
101. *Naval Review*, 8, s. 220
102. Age
103. RACO, s. 115
104. CAC-CHAR 16/12/41–2
105. RGASPI 67/1/99/27
106. WSC'den DLG'ye, 6/4/1919, CAC-CHAR 16/6
107. CAC-CHAR 16/5/32
108. Wilson'dan WSC'ye, 2/5/1919, CAC-CHAR 16/10/4
109. Harris, HIA XX072 Kutu 1
110. Lund, KCLMA
111. CIGS, Britanya Hükümeti, *The Evacuation of North Russia 1919*, Blue Book, HMSO, 1920, 24/2/1919, CAC-CHAR 16/19/24
112. Lund, KCLMA
113. Wilson'dan Ironside'a, 16/6/1919, CAC-CHAR 16/8
114. Lund, KCLMA
115. Tahliye planları hakkında bkz. *The Evacuation of North Russia 1919*
116. Lund, KCLMA
117. Lund, KCLMA
118. CAC-CHAR 16/11/87–8
119. *The Evacuation of North Russia 1919*
120. RACO, 165
121. RACO, 164
122. Viktor Pepelyayev günlüğü, GARF 195/1/27/25
123. Janin günlüğü, 12/7/1919, HIA YY239
124. Viktor Pepelyayev günlüğü, GARF 195/1/27/25
125. Shipitsyn, Fyodor, 'V Odnom Stroyu', *V Boyakh I Pokhodakh*, s. 504
126. Janin günlüğü, HIA YY239
127. Viktor Pepelyayev günlüğü, GARF 195/1/27/25
128. Alıntılandığı yer ABD Ordusu AEF, 1/7/1919, HIA XX546–9.13
129. ABD Ordusu AEF, HIA XX546–9.13

130. Albay Jan Skorobohaty-Jakubowski, 'Kapitulacja V-ej Syberyjskiej dywizji w świetle prawdy historycznej', *Sybirak*, 1(13) (1937), 3–8
131. Janin günlüğü, HIA YY239. Yazar burada General Janin'in günlüğünden "all the sins of Israel" şeklinde bir alıntı yapmış. Dini bir temeli de olduğundan "tüm kötülüklerin anası" karşılığını uygun gördük. (ç.n.)
132. Age
133. Age
134. CAC-CHAR 16/19/40
135. RACO, 169
136. Ural sergisi, 22/8/1919, ASF-ARLM
137. RGVA 39458/1/2/2
138. ABD ordusu AEF, HIA XX546--9.13
139. ABD Ordusu AEF, 27/5/1919, HIA XX546–9.13
140. Rozonoz ve rehineler hakkında bkz. GARF 193/1/11/8
141. ABD Ordusu AEF, HIA XX546–9.13
142. WSC'den DLG'ye, 21/5/1919, CAC-CHAR 16/7
143. A. Astafiev, *Zapiski izgoya (Notes of an Exile)*, Omsk, 1998, s. 61
144. Kappel belgeleri, 9/6/1919, RGVA 39548/1/1/9
145. Yüzbaşı William S. Barrett, 4/9/1919, HIA YY029
146. 27/5/1919, RGVA 39458/1/2/1
147. 16/5/1919, RGVA 39458/1/9/11
148. ABD Ordusu AEF, HIA XX546–9.13
149. Astafiev, s. 61
150. Yüzbaşı William S. Barrett, 4/8/1919, HIA YY029
151. Hitoon, HIA ZZ070
152. Age
153. Tobol ve Petropavlosk harekâtı hakkında bkz. RACO, 174–7
154. RACO, s. 175
155. WSC'den Knox'a, 5/10/1919, CAC-CHAR
156. V.V. Fedulenko, HIA 2001C59
157. Viktor Pepelyayev günlüğü GARF 195/1/27/25
158. 29/7/1919, HIA YY239
159. ABD Ordusu AEF, HIA XX546--9.13
160. Age
161. Age
162. Lyon belgeleri, Amerikan Kızılhaçı, HIA 74096
163. Age
164. 1. Dünya Savaşı yıllarında Almanya'da Marksistler tarafından kurulan bu örgüt, sonradan Almanya Komünist Partisi'ne dönüşmüştür. (ç.n.)
165. Almanca *Endlösung*. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Yahudileri yok etmek üzere tasarlanan Nazi planı. (ç.n.)
166. Karsten Brüggemann, Badcock (vd. haz.), iii, 1, s. 161
167. Stalin ve Peter'in Petrograd günleri hakkında bkz. Rayfield, s. 70
168. Şıklovski'nin Lakhta günleri hakkında bkz. Şıklovski, s. 186

169. Polozov, RGAVMF R-34/2/53/80
170. RGAVMF R-34/2/53/82
171. Alm. *Eiserne Division*. Alman gönüllülerden oluşan *Freikorps*'un en meşhur birliklerinden birisidir. Süreç içerisinde yeni birliklere birleşerek tümen haline geldiğinde zaman zaman "Demir Tugay" olarak da karşımıza çıkabilmektedir. (ç.n.)
172. İngiliz ordusunun İrlanda topraklarındaki ana üssünün konuşlu olduğu Curragh bölgesinde, İrlanda Cumhuriyeti henüz bağımsız bir ülke değilken gerçekleşen isyanda bugün Birleşik Krallık'a bağlı olan İrlanda kuzeyi olarak tanımlayabileceğimiz Ulsterli eylemcilere karşı askerî müdahalede bulunmaları emredildiğinde itaatsizlik gösterip istifa etme kararı alan subayların başını çeken isimlerden birinin General Hubert Gough olduğu söylenmektedir. (ç.n.)
173. Viktor Pepelyayev günlüğü, GARF 195/1/27/
174. Wilson'dan WSC'ye, 2/5/1919, CAC-CHAR 16/7
175. Alıntılandığı yer Lincoln, *Red Victory*, s. 293
176. Gough'ın Mannerheim hakkında düşünceleri için bkz. Wilson'dan WSC'ye, 14/6/1919, CAC-CHAR 16/8
177. Lloyd George'un Petrograd hakkındaki düşünceleri için bkz. DLG'den WSC'ye, 6/5/1919, CAC-CHAR 16/7
178. CIGS'den WSC'ye, 23/7/1919, Age
179. DLG'den Kabine'ye 30/8/1919, WSC'nin Kuzeybatı Rusya'daki raporuna yanıt, 24/8/1919, CAC-CHAR 16/10/133
180. Limanlarda kapaklarla denizden ayrılan ve gemilerin suyla temas etmeden uzun süre bekleyebilmesini sağlayan bir nevi park yeri. Gemi havuza girdikten sonra kapaklar kapatılır ve pompalar vasıtasıyla havuzdaki su dışarı basılıp tahliye edilir. Tekrar yüzdürülmek istendiğinde de kapaklar açılıp havuza su doldurulur. (ç.n.)
181. Ferguson, *Operation Kronstadt*, 229–56 bu konu hakkındaki açık ara en iyi kaynaktır.
182. Age, 239–40
183. Tuhaf bir tesadüf olarak Sergei Kamenev, tam da Lev Kamenev'in Stalin dönemindeki Büyük Temizlik'in başlarında idam edildiği 25 Ağustos 1936 günü kalp krizi nedeniyle hayatını kaybedecekti.
184. Bir süre sonra kendisine isnat edilen suçların asılsız olduğu ortaya çıkan Vatsetis serbest bırakıldı ama Stalin ne düşmanlarını ne de kurbanlarını unuturdu. 1938 yılında gizli bir Faşist olmakla suçlanan Vatsetis vurularak infaz edildi.
185. RGVIA 7789/2/30
186. Kırbaç ve kurabiye. Rus dilinde *knut* (kırbaç) ve *pryanik* (zencefilli kurabiye) sözcükleriyle yapılan bu benzetme ödül ve ceza dengesi prensibini ifade etmektedir. (ç.n.)
187. Don Bürosu belgeleri, RGASPI 554/1/3/
188. Blohin ve Ikonnikov imzalı belge, 17/8/1919, RGASPI 554/1/3/41 ve GARO R-97/1/123/482-483
189. Age
190. Heiden, BA-CU 75009

191. Sovyet propagandasına göre Prokorovka, Kızıl Ordu'nun 1943 yılındaki Kursk Muharebesi'nde kazandığı tank zaferinin merkeziydi. Gerçekte ise buna bir Pirus zaferi (kazanan üzerinde yarattığı yıkıcı etkiden ötürü aslında bir yenilgiye eşdeğer olan zafer) bile denilemezdi. Bugün, Waffen-SS'in Tiger tanklarının yanlış planlanmış bir karşı taarruzda Sovyetlerin 5. Muhafız Tank Ordusu'na ait tankların çoğunu yok ettiğini bilmekteyiz.
192. Lakier, 22/7/1919, BA-CU 4077740
193. Age
194. ROCA, s. 211
195. A.A. Maksimova-Kulaev, HIA YY323
196. 'A Civil War Episode – General Mamontov in Tambov, August 1919', Carl Beck belgeleri, Russian and East European Studies
197. RACO, s. 208
198. GARF 4919/1/3/61
199. Maksimova-Kulaev, HIA YY323
200. 17/9/1919, CAC-CHAR 16/11/113
201. Carton de Wiart, s. 118
202. Korgenera Tom Bridges'ten WSC'ye, 30/9/1919 CAC-CHAR 16/12/34
203. WSC'den Curzon'a 10/9/1919, CAC-CHAR 16/11/80
204. 10/9/1919, CAC-CHAR 16/11/81
205. Makarov, s. 39
206. *Osvedotimel'noe-agitatsionnoe otdeleine* ifadesinin kısaltması olan Osvag, Güney Rusya Silahlı Kuvvetleri'nin propaganda unsuruydu ve Rostov'da konuşluydu. Beyazların her türlü reformu reddetmesinden ötürü Osvag'ın yapabileceği politik içerikli olumlu haber pek azdı, bu yüzden de başarısı sınırlıydı. Kâğıt kıtlığı da önemli bir sorundu.
207. General Reberg komisyonu , alıntılandığı yer Melgunov, s. 125–6
208. CAC-CHAR 16/19/30
209. Makarov, s. 43
210. CAC-CHAR 16/18A-B/103
211. 22/9/1919, CAC-CHAR 16/18A-B/116
212. Zaharov, alıntılandığı yer Melgunov, s. 28
213. ROCA, s. 216
214. M. Alp, ASF-ARLM E-100, 1/1/7 (A-63), s. 9
215. Age
216. Age
217. Çevdar, BA-CU 4077432
218. Kennedy günlüğü, 6/9/1919, KCLMA
219. Kennedy günlüğü 7/9/1919, KCLMA
220. Kennedy günlüğü, 21/9/1919, KCLMA
221. Age
222. Age
223. Age
224. Age
225. Kennedy günlüğü, 10/10/1919, KCLMA

226. WSC'den Curzon'a, 5/10/1919, CAC-CHAR 16/12/34
227. Kennedy günlüğü, 14/10/1919, KCLMA
228. *Volya* 16/10/1919; ve İsveç basını, *Voenny viestik*, ABD Kara Kuvvetleri AEF, 18/10/1919, HIA XX546–9.13 Kutu 2
229. Makarov, s. 162
230. 1/9/1919, CAC-CHAR 16/11/15
231. Albay Tallents'ten WSC'ye, CAC-CHAR 16/14/68
232. Şıklovski, s. 187
233. Mahonin, BA-CU 4077787/23
234. Mahonin, BA-CU 4077787/20
235. GARF 6385/2/3/17
236. GARF 6381/2/1/14/3–4
237. 'Situation of the North-Western Army by the Start of the Autumn Advance on Petrograd', Grimm, HIA 77002, Kutu 3
238. 2/10/1919, CAC-CHAR 16/18A–B/145
239. 1729-1800 yıllarında yaşamış Rus generali Aleksandr Vasilyeviç Suvorov. 18. Yüzyıldaki Osmanlı-Rus savaşlarında elde ettiği başarılardan ötürü ülkede önemli bir figür olan bu generalin hiş savaş kaybetmediği söylenir. (ç.n.)
240. Şıklovski, s. 187
241. Alıntılandığı yer Service, *Lenin*, s. 395
242. Alıntılandığı yer Mawdsley, s. 276
243. Büyük Adam (Great Man) teorisi. Tarihsel süreci kitlelerin değil doğuştan bazı üstün liderlik özelliklerine sahip kişilerin, yani kahramanların yönlendirdiğini savunan görüş. İskoç tarihçi ve filozof Thomas Carlyle, 19. yüzyıldan itibaren popülerlik kazanan bu görüşün öncüsü kabul edilmektedir. (ç.n.)
244. 17/10/1919, CAC-CHAR 16/18A-B/293
245. WSC'den Curzon'a, 21/10/1919, CAC-CHAR 16/12/202
246. CAC-CHAR 16/18A–B/258
247. GARF 6385/2/3/77
248. GARF 6381/2/1/14/14
249. GARF 6385/2/3/66
250. GARF 6385/2/3/68
251. GARF 6381/2/1/14/8
252. Yudeniç, HIA XX048 Kutu 4
253. Karsten Brüggemann, Badcock (vd. haz.), iii, 1, 143–74
254. WSC'den CAS'ye, 17/9/1919, CAC- CHAR 16/18A–B/74–5
255. Harris, HIA XX072 Kutu 1
256. *Golos Rodini*, ABD Kara Kuvvetleri AEF, 20/11/1919, HIA XX546–9.13
257. Japonların Doğu Sibirya'ya olan ilgisi hakkında bkz. *Volya*, ABD Kara Kuvvetleri AEF, 18/10/1919, HIA XX546–9.13
258. *Dalnevostochnoe Obozrenie*, ABD Kara Kuvvetleri AEF, 19/10/1919, HIA XX546–9.13
259. Yüzbaşı William S. Barrett, HIA YY029
260. Annenkov hakkında bkz. Kazakistan millî arşivleri, Arkhiv.kvo.kz
261. Steveni belgeleri, KCLMA

262. Fedulenko, HIA 2001C59, s. 27
263. Age
264. B. Pavlu ve Dr. Girsa, 13/11/1919, Harris, HIA XX072 Kutu 1; ve Janin günlüğü, HIA YY239
265. Age
266. Alıntılandığı yer Pipes, *Russia under the Bolshevik Regime*, s. 114
267. *Dalnevostochnoe Obozrenie*, 8/11/1919
268. Knox ve askerî misyon hakkında bkz. Steveni, KCLMA
269. Janin günlüğü, HIA YY239
270. Fedulenko, HIA 2001C59
271. Omsk'un düşüşü hakkında bkz. RGVA, 39458/1/8/4
272. RACO, s. 177
273. RGVA 39458/1/8/4
274. RGVA 39458/1/8/5
275. RACO, s. 177–8
276. Horrocks, *Full Life*, s. 39
277. Fedulenko, HIA 2001C59
278. Bkz. J.R. Ullman, *Anglo-Soviet Relations* 1917–1921, Cilt 2, 242–51
279. Bkz. Yüzbaşı William S. Barrett, HIA YY029
280. ABD Kara Kuvvetleri AEF, HIA XX546–9.13
281. Janin günlüğü, HIA YY239
282. Albay Jan Skorobohaty-Jakubowski, 'Kapitulacja V-ej Syberyjskiej dywizji w świetle prawdy historycznej', *Sybirak*, 1(13) (1937), s. 3–8
283. A. Zab.,'Orenburg – złe miasto', *Sybirak*, 1(5) (1935), s. 47–52
284. By Józef Targowski'nin durum raporu, Polonya Cumhuriyeti'nin Sibirya'daki Yüksek Temsilcisi, PIA 701-002-024-337
285. 5/10/1919, PIA 701-002-005-416
286. Novo-Nikolayevsk'teki Polonyalılar hakkında bkz. RGVA 39458/1/8/5
287. Albay Jan Skorobohaty-Jakubowski, 'Kapitulacja V-ej Syberyjskiej dywizji w świetle prawdy historycznej', *Sybirak*, 1(13) (1937), s. 3–8
288. Çeklerin ve Polonyalıların demiryolu üzerinden girdikleri tartışmalar hakkında bkz. ABD Kara Kuvvetleri AEF, HIA XX546–9.13 Kutu 2
289. Janin günlüğü, HIA YY 239
290. Horrocks, *A Full Life*, s. 37
291. Konosolos Yardımcısı Trygve R. Hansen, Harris HIA XX072 Kutu 2
292. Albay Jan Skorobohaty-Jakubowski, 'Cieniom towarzyszy broni pod Tajgą', *Sybirak*, 4(8) (1935), s. 53–5
293. Bolşevikler, Yüzbaşı Dojan'ın birliğindeki askerlerin keplerindeki Polonya kartal armasından ötürü onlara Rusça "minik kuşlar" anlamına gelen *ptiçki* takma ismini koymuştu.
294. Horrocks, s. 52
295. Harris, HIA, XX072, Kutu 1
296. GARF 195/1/27/12
297. 23/12/1919, GARF 195/1/27/25
298. *Dalny Vostok*, 4/12/1919, Harris, HIA XX072 Kutu 2

299. Üsteğmen JRJ Mesheraups, Age
300. RACO, s. 212
301. RGVA 6/10/131/12
302. Bulatkin'den Budyonni'ye, 21/8/1919, TsA FSB RF S/d N-217, T. 8, S. 158
303. RGVA 24406/3/1/28
304. Kamenev'den Goldberg'e, 23/8/1919, RGVA 6/10/131/14–15
305. RGVA 24406/3/1/28
306. RGVA 33987/3/25/1–2
307. TsA FSB RF S/d N-217. T.8. S.99
308. RGVA 246/6/1/1
309. RGVA 192/6/5/130–1
310. 7/9/1919, TsA FSB RF 1/4/478/3
311. Kızıl Ordu'nun resmî kayıtlarına göre ise Mironov'un (yalnızca iki bini silahlı ve bini atlı olmak üzere) beş bin askeri vardı. ROCA, s. 212
312. 12/9/1919, RGVA 33987/2/3/69
313. RACO, s. 212
314. RGVA 245/3/99/64
315. Kuznetsov, TsA FSB RF S/d N-217. T. 8. S. 262
316. 7/10/1919, RGVA 246/6/1/38
317. RGVA 33988/2/44/277
318. RGVA 33987/3/52/469
319. RACO, s. 216
320. 8/7/1919, CAC-CHAR 19/19/40
321. Globaçev, BA-CU 4077547/159 ff.
322. Age
323. M.V. Rodziyanko, HIA 27003, Kutu 1
324. Age
325. Age
326. Age
327. Age
328. Age
329. RACO, s. 229
330. Age, s. 218
331. Age, s. 231
332. Figes, *A People's Tragedy*, s. 666–8
333. Kızıl Ordu *Stavka*'sı mayıs ayından bu yana Doğu Cephesi'nden toplamda altmış bin kişi kaydırmış ve pek çoğu geri bölgedeki isyanlarla mücadele etmekte olup mevcutları 151.900'ü bulan Beyazlara karşı 171.600 kişilik bir kuvvet toplamıştı. ROCA, s. 210
334. Kızıl Ordu kaynaklarında bu muharebelere Çinli birliklerin de katıldığına dair herhangi bir emare bulunmaktadır.
335. Makarov, *Aide-de-Camp*, s. 156
336. Gubarev, BA-CU 4077582
337. 19/11/1919, CAC-CHAR 16/18A–B/211
338. Erast Çevdar, BA-CU 4077432/33

339. Age
340. Mahonin belgeleri, BA-CU 4077787/41–2
341. Boyarçikov, *Vospominaniya*, s. 53
342. Rakovski, *V stane belykh*, http://www.dk1868.ru/ history/rakovskiy_plan.htm
343. Age
344. Kennedy günlüğü, KCLMA
345. Kennedy günlüğü 29/12/1919, KCLMA
346. Şulgin, s. 147
347. Ian Kershaw, *To Hell and Back, Europe 1914–1949*, s. 106
348. Elissa Bemporod, *Becoming Soviet Jews*, s. 30
349. Figes, *A People's Tragedy*, s. 679
350. Paustovski, s. 623
351. 18/9/1919, CAC-CHAR 16/18A–B/83
352. CAC-CHAR 9/10/1919, 16/18A–B/175
353. CAC-CHAR 16/18A–B/210
354. Williams'dan Leeper ve WSC'ye, CAC-CHAR 16/12/126
355. Kennedy günlüğü, KCLMA
356. Age
357. Londra belediye başkanının resmî konutu. (ç.n.)
358. Çevdar, BA-CU 4077432
359. Makarov, 68–74
360. Rakovski, http://www.dk1868.ru/history/rak- ovskiy_plan.htm
361. Age
362. Age
363. Age
364. Kennedy günlüğü, KCLMA
365. G.H. Lever, KCLMA
366. Çevdar, BA-CU 4077432/35
367. Denikin rublesine "çan" (İngilizce *bell*) denmesinin sebebi bu paranın Moskova Kremlini'nde yer alan devasa Çarlık Çanı'nın resmini taşımasıydı.
368. Age
369. 11/12/1919, CAC-CHAR 16/18A-B/179
370. 5/12/1919, CAC-CHAR 16/14/23
371. 29/11/1919, CAC-CHAR 16/13/130
372. Age
373. Carton de Wiart, 13/12/1919, CAC-CHAR 16/14/66
374. 15/12/1919, CAC-CHAR 16/19/88
375. RACO, s. 233
376. 27/1/1920, GARF 6396/1/7/7
377. RACO, s. 235
378. Age
379. Kennedy günlüğü, 26/12/1919, KCLMA
380. Gubarev, BA-CU 4077582
381. Age
382. Moiseev, BA-CU 4077851/12

383. Rakovsky, http://www.dk1868.ru/history/rak- ovskiy_plan.htm
384. Kennedy günlüğü, 29/12/1919, KCLMA
385. Lever, 28/12/1919, IV/1, 114 KCLMA
386. Kennedy günlüğü,30/12/1919, KCLMA
387. Çevdar, BA-CU 4077432/35
388. Age
389. WSC 'den CIGS'ye, 31/12/1919, CAC-CHAR 16/19/110
390. Vertinski, *Dorogoi dlinnoyu*, s. 147
391. Age
392. Lincoln, *Red Victory*, s. 436
393. Şulgin, s. 168

BÖLÜM 4: 1920

1. Harris, HIA XX 072–9.23 Kutu 5
2. Age
3. Piotr Paweł Tyszka, 'Z tragicznych przeżyć w V-ej Syberyjskiej Dywizji i w niewoli (1918–1921)', *Sybirak* 4(12) (1936), s. 21
4. RACO, s. 177–8
5. Çoğunlukla bir kızağa bazen de bir arabaya koşulan üç attan oluşan geleneksel Rus aracı. (ç.n.)
6. Age
7. RACO, s. 178
8. Harris, HIA XX072 Kutu 2
9. GARF 195/1/27/28
10. Çekler ve Polonyalıların yanı sıra hepsi de müştereken Janin'in komutasında olmak üzere Hırvat, Rumen ve Slovak lejyonları da mevcuttu. Janin, Ukraynalılar da dahil olmak üzere Çarlık döneminde imparatorluğun bir parçası olan tüm etnik grupların kendi müstakil birliklerini kurmasına sıcak bakıyor ve Rus subayları bu yaklaşımından ötürü ondan çok şüpheleniyordu. Üsteğmen Comte Kapnist, HIA YY252
11. Albay Jan Skorobohaty-Jakubowski, 'Kapitulacja V-ej Syberyjskiej dywizji w świetle prawdy historycznej', *Sybirak*, 1(13) (1937), s. 3–8
12. GARF 195/1/27/28.
13. Skorobohaty-Jakubowski, s. 3–8
14. GARF 195/1/27/28
15. Piotr Paweł Tyszka, *Sybirak*, 4(12) (1936), s. 21
16. McCullagh, s. 22
17. McCullagh, s. 31
18. *Dalnevostochnoe Obozrenie*, 24/2/1920
19. Tyszka, *Sybirak*, 4(12) (1936), s. 22
20. *Voennyi vestnik*, 5/1/1920; ABD Ordusu AEF, HIA XX546–9.13 Kutu 2
21. McCullagh, s. 21
22. Yüzbaşı William S. Barrett, HIA YY029
23. GARF 195/1/27/25; *Golos Rodini*, 2/1/1919, ABD Kara Kuvvetleri AEF HIA XX546–9.13 Kutu 2

24. ABD Kara Kuvvetleri AEF, HIA XX546–9.13 Kutu 2
25. *Dalny Vostok*, 5/1/1920
26. Barrett, HIA YY029
27. 21 ve 22/2/1920 raporları, Harris HIA XX072 Kutu 1
28. Andrei Svertsev, 'Tragedy of a Russian Bonaparte', 16/4/2013, *Russkiy Mir*
29. ABD Kara Kuvvetleri AEF, HIA XX546–9.13 Kutu 2
30. Steveni, KCLMA
31. Lakier, BA-CU 4077740
32. Vera Muromtseva-Bunina, mektup, 4/12/1918, alıntılandığı yer Bunin, *Cursed Days*, s. 10
33. Valentin Kataev, alıntılandığı yer Thomas Gaiton Marullo, *Cursed Days*, s. 11
34. Paustovski, s. 657
35. Webb-Bowen günlüğü, 26/1/1920, KCLMA
36. Kenez, *Red Advance, White Defeat*, s. 237
37. Globaçev, BA-CU 4077547/170
38. Şulgin, s. 169
39. Şulgin, s. 170
40. Paustovski, s. 659
41. Şulgin, s. 170
42. Paustovski, s. 660
43. Globaçev, BA-CU 4077547/173
44. Şulgin, s. 172
45. Antisemitist çeteler Yahudi olduğundan şüphelendikleri kişileri böyle kontrol ederdi.
46. Paustovski, s. 659–60
47. Paustovski, s. 661
48. Age
49. Kennedy günlüğü, 1/1/20, KCLMA
50. Kennedy günlüğü, 2/1/20, KCLMA
51. Kennedy günlüğü14/2/20, KCLMA
52. Yüzbaşı G.H. Lever RE, KCLMA IV/1, s. 129
53. Çevdar, BA-CU 4077432/16
54. RACO, s. 238
55. Age
56. Voroşilov, Budyonni ve Dumenko hakkında bkz. RACO, s. 238–9
57. RACO, s. 242
58. RACO, s. 243
59. RACO, s. 244
60. Rakovski, http://www.dk1868.ru/history/ rakovskiy_plan.htm
61. 26/2/1920, Cherkassky, HIA 75105
62. RACO, s. 245
63. Rakovskis, http://www.dk1868.ru/history/ rakovskiy_plan.htm
64. Age
65. Age
66. Çevdar, BA-CU 407743/48

67. Babel, *Red Cavalry*, s. 133
68. Rakovski, G.N., http://www.dk1868. /history/rakovskiy_plan.htm
69. Çevdar, BA-CU 4077432/48
70. Rakovski, http://www.dk1868.ru/history/ rakovskiy_plan.htm
71. Glasse, 19/3/1920, BA-CU 4077552
72. Kızıl kuvvetleri İç Savaş'ta Kalmıklara karşı soykırıma yakın bir politika izlediler. Şüphesiz, 1942 kış ve sonbaharında pek çok Kalmık'ın Alman silahlı kuvvetleriyle iş birliği yapmasının sebebi de buydu.
73. Age
74. Age
75. Age
76. Lever, 16/1/1920, Lever IV/1, 154, KCLMA
77. Lever IV/1, 156, KCLMA
78. Yarbay F. Hamilton-Lister, KCLMA
79. Kennedy, 14/2/20, KCLMA
80. Lever IV/1, 178, KCLMA
81. Kennedy, 17/2/1920, KCLMA
82. Age
83. Lever IV/1, 160, KCLMA
84. A.S. Kapustianski, HIA 2010C21
85. Kennedy günlüğü, 1/4/1920, KCLMA
86. Çevdar, BA-CU 4077432/54
87. Moiseev BA-CU, 4077851/15
88. Lever, 191–3, KCLMA
89. RACO, s. 248
90. Moiseev, BA-CU 4077851/16
91. Moiseev, BA-CU 4077851
92. Yazarın İngiliz okur için bir fikir vermesi maksadıyla kullandığı Galler örneğinin yerine biz de başkentimiz Ankara'yı kullanalım; Ankara yüzölçümü bakımından Kırım'dan biraz daha küçüktür. (ç.n.)
93. RACO, s. 249
94. RGAVMF R-1/2/25/99–100
95. Raskolnikov,*Ilyin*, https://www.marxists.org/ history/ussr/government/red-army/1918/raskolnikov/ilyin/ch05.htm
96. Age
97. Age
98. Kennedy günlüğü, 2/4/1920, KCLMA
99. Lever IV/1, 229, KCLMA
100. Kennedy günlüğü, 18/9/20, KCLMA
101. Şulgin, s. 187
102. Makarov, s. 183
103. Age
104. Globaçev, BA-CU 4077547
105. RGASPI 554/1/8/26
106. Kennedy günlüğü 19/4/1920, KCLMA

107. Kennedy günlüğü, 25/4/20, KCLMA
108. Age
109. Norman Davies, *White Eagle, Red Star*, s. 22
110. Litvanya'nın kadim başkenti olan, günümüzdeki ve gerçek adıyla Vilnius on üçüncü yüzyılda Litvanyalı grandükler tarafından kurulmuştur. Ulusal şairleri Mickiewicz de dahil olmak üzere pek çok önde gelen Polonyalı'nın kökeni buraya dayanmaktadır. Pilsudski Kızıllara karşı gerçekleştirdiği karşı taarruzda burayı ele geçirmiş ve yeni kurulmuş bağımsız Litvanya'ya bırakmak istememiştir. Litvanyalılar başkentlerini Kaunas'a taşımak durumunda kalmıştır. Stalin döneminde Sovyetler Birliği bu şehri tekrar Litvanyalılara bırakmıştır, lakin çoğu Polonyalı halen içten içe burasının kendilerine ait olduğuna inanmaktadır.
111. Pilsudski'nin Lenin'le görüşmeleri hakkında bkz. Adam Zamoyski, *Warsaw* 1920 s. 11
112. Lenin ve planları hakkında bkz. Age s. 32-33
113. Alıntılandığı yer Davies, s. 95
114. Halik Koçanski, *The Eagle Unbowed*, s. 16
115. Zamoyski, s. 23
116. Yarbay Włodzimierz Scholtze-Srokowski, 'Geneza Wojska Polskiego na Syberji', *Sybirak*, 1(9) (1936), s. 6–13
117. Vladivostok'ta teşkil edilen lejyonda, 1914 yılında Japonlar tarafından ele geçirilmiş olan Kia-Chau Alman garnizonunda görevli askerler de vardı. Lubodziecki, 'Polacy na Syberji w latach 1917–1920. Wspomnienia III', *Sybirak*, 1(5) (1935), s. 44
118. Losy byłej 5 Dywizji WP po poddaniu się pod Krasno Losy byłej 5 Dywizji WP po poddaniu się pod Krasno *ziemi*, Warsaw, 2011, s. 15–19
119. Yarbay Włodzimierz Scholtze-Srokowski, 'Geneza Wojska Polskiego na Syberji', *Sybirak*, 1(9) (1936), s. 6–13; Piotr Paweł Tyszka, 'Z tragicznych prze- żyć w V-ej Syberyjskiej Dywizji i w niewoli (1918–1921)', *Sybirak*, 4(12) 1936), s. 15–31
120. RACO, s. 269
121. Alıntılandığı yer, Nikolai Karpenko, *Kitaiskii legion: uchastie kitaitsev v revoliutsionnykh sobytiiakh na territorii Ukrainy*, 1917–1921, s.143
122. RACO, s. 273
123. RGASPI 554/1/8/17
124. RACO, s. 274
125. Davies, s. 108–110
126. Carton de Wiart, s. 96
127. Petr B. Struve, HIA 79083, s. 17
128. Yüzbaşı Istomin ASF-ARML E-127
129. RACO, s. 397
130. RACO, s. 275
131. Boyarçikov, s. 56
132. TsA FSB RF S/d N-217. T.2. S.27
133. RACO, s. 401
134. RACO, s. 402
135. RACO, s. 289

136. Zamoyski, s. 40–2
137. RACO, s. 287
138. J. Fudakowski, alıntılandığı yer Zamoyski, 46
139. 9/6/1920, Broniewski, Władysław, *Pamiętnik*, s.260
140. Mieczysław Lepecki, *W blaskach wojny. Wspo- mnienia z wojny polsko-bolszewickiej*, s. 143–4
141. Broniewski, s. 264
142. Lepicki, s. 145
143. Moiseev, BA-CU 4077851/36
144. Isaac Babel, *1920 Diary*, s. 41
145. Age, s. 28
146. Age, 18/8/1920, *1920 Diary*, s. 69
147. Fransızca "Büyük Ordu" anlamına gelen ve Napolyon'un ordusuna verilen isim. (ç.n.)
148. Lepicki, 150–1
149. Davies, 125
150. *Direktivy*, No. 643, alıntılandığı yer Zamoyski,s. 53
151. Davies, s. 144
152. TsNANANB 72/1/4/67, alıntılandığı yer Elissa Bemporad, *Becoming Soviet Jews*, s. 28
153. Broniewski, s. 271
154. Bu "Çinliler" Sergei Mezheninov komutasındaki 12. Ordu'nun sol kanadında bulunan İona Yakir'in iki tümenin bir parçasıydı.
155. Lepicki, s. 173
156. Zinaida Hippius, *Between Paris and St Petersburg*, s. 181
157. Boyarçikov, s. 63–4
158. RACO, s. 405
159. Boyarçikov, s. 65
160. KCLMA Lever IV/1, s. 244
161. Boyarçikov, s. 68
162. RACO, s. 408
163. Age; ayrıca bkz. Don Börosu'na rapor, by E. Minayev, 20/7/1920, RGASPI 554/1/8/13
164. Moieseev BA-CU 4077851
165. Struve, HIA 79083/17
166. Glasse, 24/3/1920, BA-CU 4077552
167. Arama ekipleri mobilyaların ayaklarını kesiyordu, çünkü içi oyuk mobilya ayakları altın paraları saklamak için ideal bir yerdi.
168. Glasse, 21/4/1920, BA-CU 4077552
169. Glasse, 22/4/2019, BA-CU 4077552
170. Glasse, 3/5/1920, BA-CU 4077552
171. Glasse, 19/4/1920, BA-CU 4077552
172. Glasse, 24/4/2019, BA-CU 4077552
173. RGASPI 554/1/10/53
174. 26/6/1920, RGASPI 554/1/10/3

175. RACO, s. 418
176. Moiseev, BA-CU 4077851
177. Alıntılandığı yer Carr, *The Bolshevik Revolution 1917–1923*, Cilt 3, s. 192
178. Serge, *Memoirs of a Revolutionary*, s. 108–9
179. Lepicki, s. 181
180. Alıntılandığı yer Davies, s. 149
181. Broniewski, s. 287
182. 31/07/1920, II Bureau, CAW-WBH, I.301.8.402
183. Babel, *Diary 1920*, s. 60
184. Robert Service, *Stalin*, s. 189
185. Carton de Wiart, s. 99
186. Zamoyski, s. 74–5
187. Lepicki, s. 176
188. Lepicki, s. 177
189. J. Kowalewski, 'Szyfry kluczem zwycięstwa w1920 r.', *Na Tropie*, 1969, Issue XXII/7–8, tekrar basım *Komunikat*, 2001
190. Nowik, Grzegorz, *Zanim zlamano „Enigmę"... Rozszyfrowano rewolucję. Polski radiowywiad podczas wojny z bolsze- wicką Rosją 1918–1920*, Cilt 2, s. 899
191. Konu hakkındaki en iyi kaynak Zamoyski, s. 97–102
192. De Gaulle,'Carnet d'un officier français en Pologne' *La Revue de Paris, November 1920*, s. 49–50, alıntılandığı yer Zamoyski, s. 101
193. Broniewski, s. 290
194. Władysław Kocot, *Pamiętniki i korespondencja z lat 1920*, 1939–1945, s. 98
195. Alıntılandığı yer *Lucjan Żeligowski, Wojna 1920 roku. Wspomnienia i rozważania*, s. 186
196. Broniewski, s. 291
197. Lepicki, s. 181–2
198. Lepicki, s. 184
199. Himmler tuhaf bir şekilde bu şehri öylesine beğeniyordu ki Alman işgali esnasında buranın adını Himmlerstadt olarak değiştirdi.
200. Babel, *Diary 1920*, 1/9/1920, s. 90
201. Service, *Stalin*, s. 193
202. Bu ifade İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Yalta Konferansı için bölgeye gelen Churchill tarafından kullanılmıştır. (ç.n.)
203. RACO, s. 411; Boyarçikov, s. 71
204. SBU 6/75131FP/Zadov
205. RACO, s. 431
206. SBU 6/68112/FP
207. RACO, s. 417
208. RACO, s. 421
209. 28/10/1920, RGASPI 554/1/8/74
210. RGASPI 554/1/10/53
211. 29/6/1920, RGASPI 554/1/5/10–11
212. Alıntılandığı yer Lincoln, s. 442
213. Vertinski, s. 153

214. RACO, s. 425
215. Age, s. 426–7
216. RGVA 33987/2/139/295–6
217. Age
218. Boyarçikov, s. 73
219. Age
220. Age
221. Rekoleksiyonus of Nurse Anna Ivanovna Egorova, *Russky put* (Russian Way) project. http://www.rp-net.ru/book/ archival_materials/egorova.php
222. B.T. Pash, HIA 72033 Kutu 4
223. Clayton I Stafford, HIA 77018
224. Pash, HIA 72033 Kutu 4
225. Age
226. Stafford, HIA 77018
227. Age
228. Age
229. Alıntılandığı yer Mungo Melvin, *Sevastopol's Wars*, s. 418
230. Boyarçikov, s. 75
231. RACO, s. 455
232. Melvin, s. 427
233. Age
234. Alıntılandığı yer Age, s. 415
235. Makarov, s. 112
236. Pipes, *Russia under the Bolshevik Regime*, s.386
237. Melgunov, *Red Terror*, s. 66
238. "Hususi Birim" yahut OO (*Osobyi otdel*) karşı istihbarat unsuru, Çeka'nın Kızıl Ordu'nun politik disiplinini kontrol edebilmesi maksadıyla Lenin'in emriyle bir yıl önce Feliks Cerjisnki tarafından kurulmuştu. Bu birim, NKVD özel birimlerinin Viktor Abakumov başkanlığında Smersh, yani Smert shpionam ya da "casuslara ölüm" kuruluşuna dahil olarak ortadan kalktığı Nisan 1943'e kadar Çeka'nın halefi olan örgütler bünyesinde faaliyet göstermeye devam etmiştir.
239. Ignaty Voevoda, HIA 200C84
240. Melgunov, s. 68
241. Age, s. 67
242. Alıntılandığı yer Age, s. 66–7
243. Melgunov, *Red Terror*, s. 71
244. Lev Zadov sorgulama dosyaları, DASBU 6/75131FP/48
245. TsA FSB S/d N-217 T.2. S. 121
246. Genelekurmay Başkanı Pugaçev, TsA FSB RF S/d N-217. T.2. S.29
247. TsA FSB RF S/d N-217. T. 2. S. 452
248. Georgy Borel, Borel Koleksiyonu, BA-CU
249. Boyarçikov, s. 76
250. Lidin, BA-CU 4077753
251. Figes, *A People's Tragedy*, s. 753–7
252. Georgy Borel, BA-CU 4078202/20–1

253. Melgunov, s. 85
254. Age s. 31
255. Lidin, BA-CU 4077753
256. Glasse günlüğü, BA-CU 4077552
257. Alıntılandığı yer Figes, *A People's Tragedy*, s. 758
258. David Grimm, HIA 77002 Kutu 4
259. Serge, *Memoirs of a Revolutionary*, s. 115–16
260. Age, s. 124–5
261. Age, s.126
262. Grimm, HIA 77002 Kutu 4
263. Alıntılandığı yer Lincoln, *Red Victory*, s. 511
264. RGAVMF R-52/1/58/1
265. RGAVMF R-52/1/87/10
266. RGAVMF R-52/1/87/2
267. RGAVMF R-52/1/87/9
268. RGAVMF R-52/1/87/14
269. RGAVMF R52/1/58/1
270. RGAVMF R-52/1/87/14
271. 7. Ordu birliklerine gönderilen emir, RGAVMF R52/1/58/14
272. RGAVMF R-52/1/87/14
273. Melgunov, s. 76

Kaynakça

KURGU

Ageyev, M., *Novel with Cocaine*, Londra, 1999
Babel, Isaac, *Red Cavalry*, Londra, 2014
Bulgakov, Mikhail, *White Guard*, Londra, 2016
Grey, Marina, *La Campagne de Glace*, Paris, 1978
Harris, John, *Light Cavalry Action*, Londra, 1967
Krasnov, P., *From the Double-Headed Eagle to the Red Banner*, 2 cilt, New York, 1926
Pasternak, Boris, *Doctor Zhivago*, Londra, 1958
Serge, Victor, *Conquered City*, Londra, 1976
—— *Birth of our Power*, New York, 1967
—— *Midnight in the Century*, Londra, 1982
Sholokov, Mikhail, *Quiet Don*, Londra, 2017
Solzhenitsyn, Aleksandr, *Lenin in Zurich*, New York, 1977
Yourcenar, Marguerite, *Le Coup de Grâce*, Paris, 1939

KURGU DIŞI

Acton, Edward, *Rethinking the Russian Revolution*, Londra, 1990
Acton, E., Cherniaev, V.I. ve Rosenberg, W.G. (ed), *Critical Companion to the Russian Revolution 1914–1921*, Bloomington ve Indianapolis, IN, 1997
Alexander, Grand Duke, *Collected Works*, Londra, 2016
Alexandrov, Vladimir, *To Break Russia's Chains: Boris Savinkov and his Wars Against the Tsar and the Bolsheviks*, New York, 2021
Alioshin, Dmitri, *Asian Odyssey*, Londra, 1941
Allen, W.E.D. ve Muratoff, P., *Caucasian Battlefields*, Cambridge, 1953
Anet, Claude, *La révolution russe, Chroniques, 1917–1920*, Paris, 2007
Anon., *V Boyakh i Pokhodakh* (*In Battles and on the March*), Sverdlovsk, 1959
Antonov-Ovseenko, Vladimir, *Zapiski o grazhdanskoi voine* (*Notes on the Civil War*), Moskova, 1921
Aronson, Grigory, *Na zare krasnogo terrora 1917–1921* (*At the Dawn of the Red Terror*), Berlin, 1929
Arshinov, Petr, *History of the Makhnovist Movement, 1918–1921*, Chicago, 1974
Astafi ev, A., *Zapiski izgoya* (*Notes of an Exile*), Omsk, 1998
Astashov, A., Simmons P. (ed), *Pisma s voiny 1914–1917* (*Letters from the War, 1914–1917*), Moskova, 2015
Avrich, Paul, *The Anarchists in the Russian Revolution*, Londra, 1973

Babel, Isaac, *1920 Diary*, New Haven, CT ve Londra 1995
Badcock, Sarah, Novikova, Liudmila G. ve Retish, Aaron B., *Russia's Home Front in War and Revolution, 1914–22*, Cilt. 1, *Russia's Revolution in Regional Perspective*, Bloomington, IN, 2015
-- *Russia's Home Front in War and Revolution, 1914–22*, Cilt. 2, *The Experience of War and Revolution*, Bloomington, IN, 2016
Beatty, Bessie, *Red Heart of Russia*, New York, 1918
Bechhofer-Roberts, C.E., *In Denikin's Russia and the Caucasus, 1919–1920*, Londra, 1921
Belov G.A. et al. (ed), *Doneseniya komissarov Petrogradskogo Voenno-Revolyutsionnogo komiteta* (*Commission Reports Petrograd Military Revolutionary Committee*), Moskova, 1957
Bemporad, Elissa, *Becoming Soviet Jews: The Bolshevik Experiment in Minsk*, Bloomington, IN, 2013
Bisher, Jamie, *White Terror, Cossack Warlords of the Trans-Siberian*, Londra, 2007
Bodger, A., *Russia and the End of the Ottoman Empire*, Londra, 1979
Boltowsky, Toomas ve Thomas, Nigel, *Armies of the Baltic Independence Wars, 1918–20*, Londra, 2019
Bowyer, C., *RAF Operations 1918–1938*, Londra, 1988
Boyarchikov, A.I., *Vospominaniya* (*Memoirs*), Moskova, 2003
Boyd, Alexander, *The Soviet Air Force since 1918*, Londra, 1977
Brenton, Tony (ed.), *Historically Inevitable? Turning Points of the Russian Revolution*, Londra, 2016
Brinkley, George F., *The Volunteer Army and Allied Intervention in South Russia*, Notre Dame, IN, 1966
British Army Personnel in the Russian Civil War, Londra, 2010
British Government, *The Evacuation of North Russia 1919*, Blue Book, HMSO, 1920
Broniewski, Władysław, *Pamiętnik* (*Diary*), Varşova, 2013
Brook-Shepherd, Gordon, *Iron Maze, The Western Secret Services and the Bolsheviks*, Londra, 1998
Brovkin, Vladimir N., *Behind the Front Lines of the Civil War*, Princeton, NJ, 1994
Brovkin, Vladimir N. (ed.), *The Bolsheviks in Russian Society*, New Haven, CT ve Londra, 1997
Bruce Lockhart, Robert, ed. Kenneth Young, *The Diaries of Sir Robert Bruce Lockhart*, Londra, 1973
Bubnov, A.S., Kamenev, S.S., Tukhachevskii, M.N. ve Eideman, R.P. (ed), *The Russian Civil War 1918–1921: An Operational-Strategic Sketch of the Red Army's Combat Operations*, Havertown, PA, 2020
Buchanan, George, *My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories*, 2 cilt, Londra, 1923
Budberg, Baron, *Dnevnik* (*Diary*), Moskova, 2003
Buisson, Jean-Cristophe (ed.), *Journal in time de Nicholas II*, Paris, 2018
Bunyan, James ve Fisher, H.H., *The Bolshevik Revolution 1917–1918, Documents and Materials*, Stanford, CA, 1961

Callwell, C.E., *Field-Marshal Sir Henry Wilson: His Life and Diaries*, 2 cilt, Londra, 1927

Carley, M.J., *Revolution and Intervention: The French Government and the Russian Civil War 1917–1919*, Montreal, 1983

Carlton, David, *Churchill and the Soviet Union*, Londra, 2000

Carton de Wiart, A., *Happy Odyssey*, Londra, 1950

Carr, E.H., *The Bolshevik Revolution, 1917–1923*, 3 cilt, Londra, 1956

Chamberlain, Lesley, *The Philosophy Steamer: Lenin and the Exile of of the Intelligentsia*, Londra, 2006

Chamberlin, William, *Russian Revolution 1917–1921*, New York, 1935

Chernov, V., et al. (ed), *CheKa: Materialy po deyatelnosti chrezvychainykh komissii* (*CheKa: Materials on the Operation of the Extraordinary Commissions*), Berlin, 1922, Moskova, 2017

Churchill, Winston S., *World Crisis: The Aftermath*, Londra, 1929

Cockfield, Jamie H., *With Snow on their Boots: The Tragic Odyssey of the Russian Expeditionary Force in France during World War I*, Basingstoke, 1998

Courtois, Stéphane, et al. (ed), *Le livre noir du communisme*, Paris, 1997

Danilova, V. ve Shanina, T. (ed), *Filipp Mironov, Tikhiy Don v 1917–1921, Dokumenty i materialy* (*Filipp Mironov, The Quiet Don in 1917–1921, Documents and Materials*), Moskova, 1997

Dallas, Gregor, *1918*, Londra, 2000

Davies, Norman, *White Eagle Red Star: The Polish-Soviet War 1919–1920*, Londra, 1972

Denikin, Anton, *Russian Turmoil: Memoirs*, Londra, 1922

Douds, Lara, '"The Dictatorship of the Democracy"? The Council of People's Commissars as Bolshevik-Left Socialist Revolutionary coalition government, December 1917–March 1918', University of York, IHR, 2017

Dubrovskaia, Elena, 'The Russian Military in Finland and the Russian Revolution', iç. Badcock, Sarah, Novikova, Liudmila G. ve Retish, Aaron B., *Russia's Home Front in War and Revolution, 1914–22*, Cilt. 1, *Russia's Revolution in Regional Perspective*, Bloomington, IN, 2015

Dune, Edward M., *Notes of a Red Guard*, Chicago, IL, 1993

Dunsterville, L.C., *The Adventures of Dunsterforce*, Londra, 1920

Dwinger, Edwin Erich, *Entre les Rouges et les Blancs, 1919–1920*, Paris, 1931

Efremov, Vasily Nikolaevich, *Krakh beloi mechty v Sin-Tsiane* (*Ruin of the White Dream in Tsin-Tsian*), St Petersburg, 2016

Ferguson, Harry, *Operation Kronstadt*, Londra, 2008

Figes, Orlando, *Peasant Russia Civil War: The Volga Countryside in Revolution 1917–1921*, Londra, 2001

A People's Tragedy, Londra, 2017

Foglesong, David S., *America's Secret War against Bolshevism: U.S. Intervention in the Russian Civil War 1917–1920*, Chapel Hill, NC, 1995.

Footman, David, 'B.V. Savinkov', St. Antony's College, Oxford, 1956

Freund, Gerald, *Unholy Alliance: Russian-German Relations from the Treaty of Brest-Litovsk to the Treaty of Berlin*, Londra, 1957

Germarth, Robert, *The Vanquished: Why the First World War Failed to End, 1917–1923*, Londra, 2016
Gilbert, Martin, *World in Torment, Winston Churchill 1917–1922*, Londra, 1975
Gillard, David, *The Struggle for Asia: A Study in British and Russian Imperialism*, Londra, 1977
Gilley, Christopher, 'Fighters for Ukrainian Independence? Imposture and Identity among Ukrainian Warlords, 1917–1922', IHR, 2017
Gilmour, David, *Curzon*, Londra, 1994
Goltz, Rüdiger Graf von der, *Meine Sendung in Finnland und im Baltikum* (*My Mission in Finland and the Baltic*), Leipzig, 1920
Golubintsev A.V., *The Russian Vendée: Essays of the Civil War on the Don, 1917–1920*, Münih, 1959; tek. bask., Oryol, 1995
Gorky, Maksim, *Untimely Thoughts: Essays on Revolution, Culture and the Bolsheviks, 1917–1918*, New York, 1968
Gorn, P., *Civil War in Northwestern Russia*, Leningrad, 1927
Graves, William S., *America's Siberian Adventure, 1918–1920*, New York, 1921
Guerin, Daniel, *Anarchism: From Theory to Practice*, New York, 1970
Harris, John (ed.), *Farewell to the Don: The Journal of Brigadier H.N.H. Williamson*, Londra, 1970
Hasegawa, Tsuyoshi, *The February Revolution: Petrograd 1917*, New York, 1981
Henderson, Robert, *The Spark that Lit the Revolution*, Londra, 2020
Herzen, Aleksandr, *From the Other Shore*, Londra, 1956
Hickey, Michael C., 'Smolensk's Jews in War, Revolution and Civil War', iç. Badcock, Sarah, Novikova, Liudmila G. ve Retish, Aaron B., *Russia's Home Front in War and Revolution, 1914–22*, Cilt. 1, *Russia's Revolution in Regional Perspective*, Bloomington, IN, 2015
Hippius, Zinaida Nikolaevna, *Between Paris and St Petersburg*, Chicago, 1975
Hodgson, John, *With Denikin's Armies*, Londra, 1932
Horrocks, Brian, *A Full Life*, Londra, 1960
Hosking, Geoffrey, *Russia and the Russians*, Londra, 2001
Hudson, Miles, *Intervention in Russia 1918–20, A Cautionary Tale*, Londra, 2004
Hughes, Michael, *Inside the Enigma: British Officials in Russia 1900–1939*, Cambridge, 1997
Iaroslavskaia-Markon, Evguénia, *Revoltée*, Paris, 2017
Janin, Pierre Maurice, *Ma mission en Sibérie*, Paris, 1933
Janke, Arthur E., 'Don Cossacks and the February Revolution', *Canadian Slavonic Papers*, 10(2) (Summer 1968), s. 148–165
Jansen, Marc, 'International Class Solidarity or Foreign Intervention? Internationalists and Latvian Rifles in the Russian Revolution and the Civil War', *International Review of Social History*, 31(1) (1986), Cambridge
Jevahoff, Alexandre, *Les Russes blancs*, Paris, 2007
Jones, H.A., *Over the Balkans & South Russia, Being the Story of No. 47 Squadron RAF*, Londra, 1923
Karmann, Rudolf, *Der Freiheitskampf der Kosaken: Die weisse Armee in der Russischen Revolution 1917–1920* (*The Cossacks' Fight for Freedom: The White Army in the Russian Revolution 1917–1920*), Puchheim, 1985

Karpenko, Nikolai, *Kitaiskii legion: uchastie kitaitsev v revoliutsionnykh sobytiiakh na territorii Ukrainy, 1917–1921* (*Chinese Legion: Participation of Chinese in the Revolutionary Events on the Ukrainian Territory*), Lugansk, 2007

Kawczak, Stanisław, *Milknące echa* (*Fading Echoes*), Varşova, 2010

Kazemzadeh, Firuz, *The Struggle for Transcaucasia*, Oxford, 1951

Kellogg, Michael, *The Russian Roots of Nazism: White Emigrés and the Making of National Socialism 1917–1945*, Cambridge, 2005

Kenez, Peter, *Civil War in South Russia, 1918: The First Year of the Volunteer Army*, Berkeley, CA, 1971; tek. bask., *Red Attack White Resistance*, 2004

-- *Civil War in South Russia, 1919–1920: The Defeat of the Whites*, Berkeley, CA, 1977; tek. bask., *Red Advance White Defeat, 1919–1920*, 2004

-- 'A Profile of the Pre-Revolutionary Officer Corps', *California Slavic Studies*, 7 (1973), s. 121–158

-- 'The Western Historiography of the Russian Civil War', *Essays in Russian and East European History*, Festschrift in Honor of Edward C. Thaden, New York, 1995

Kershaw, Ian, *To Hell and Back: Europe 1914–1949*, Londra, 2015

Khoroshilova, Olga, 'Red Revolutionary Breeches', *Rodina*, 10(2017)

Kinvig, Clifford, *Churchill's Crusade: The British Invasion of Russia 1918–1920*, Londra, 2006

Kirdetsov Georgy, *U vorot Petrograda (1919–1920)* (*At the Gates of Petrograd*), Moskova, 2016

Klußmann, Uwe, 'Kriegsgefangene für Lenin', *Der Spiegel*, 29/11/2016

Knox, Alfred W.F., *With the Russian Army 1914–1917*, 2 cilt, Londra, 1921

Kochanski, Halik, *The Eagle Unbowed*, Londra, 2012

Kocot, Władysław, *Pamiętniki i korespondencja z lat 1920, 1939–1945* (*Diaries and Letters from 1920, 1939–1945*), Pułtusk, 2009

Kort, Michael, *The Soviet Colossus: History and Aftermath*, New York, 2001

Kownacki, Andrzej, *Czy było warto?: Wspomnienia* (*Was it Worth It?: A Memoir*), Lublin, 2000

Kravkov, Vasily Pavlovich, *Velikaya voina bez retushi: Zapiski korpusnogo vracha* (*The Great War: Notes of an Army Corps Doctor*), Moskova, 2014

Krol, Moisei Aaronovich, *Stranicy moej zhizni* (*Pages of My Life*), Moskova, 1971

Kvakin A. (ed.) *Za spinoi Kolchaka* (*Behind Kolchak's Back*), Moskova, 2005

Kuras, L.V., 'Ataman Semenov and the National Military Formations of Buriat', iç. *The Journal of Slavic Military Studies*, 10(4) (Aralık 1997)

Kuzmin, S. (ed.), *Baron Ungern v dokumentakh i materialakh* (*Baron Ungern: Documents and Materials*), Moskova, 2004

Landis, Eric-C., 'A Civil War Episode – General Mamontov in Tambov, August 1919', iç. Carl Beck Papers in Russian and East European Studies, Pittsburgh, 2002

Legras J., *Mémoires de Russie*, Paris, 1921

Leggett, George, *Cheka*, Oxford, 1981

Lehovich, Dimitry, *White Against Red: The Life of Gen. Anton Denikin*, New York, 1974

Leidinger, Hannes, 'Habsburgs ferner Spiegel', *Zeit Österreich*, 46/2017 (9 Kasım 2017)

Lenin, V.I., *Collected Works*, 45 cilt, Moskova, 1960–70

Lepecki, Mieczysław, *W blaskach wojny. Wspomnienia z wojny polsko-bolszewickiej* (*The Glory of War: A Memoir from the Polish-Bolshevik War*), Łomianki, 2017
Levshin, Konstantin, *Dezertirstvo v krasnoi armii v gody grazhdanskoi voiny* (*Desertion from the Red Army during the Civil War*), Moskova, 2016
Lieven, Dominic, *Towards the Flame: Empire, War and the end of Tsarist Russia*, Londra 2015
Lin, Yuexin Rachel, 'White Water, Red Tide: Sino-Russian Conflict on the Amur, 1917–20', Oxford, IHR, 2017
Lincoln, W. Bruce, *Red Victory: A History of the Russian Civil War*, New York, 1989
-- *Passage through Armageddon: The Russians in War and Revolution*, Oxford, 1994
Lindenmeyr, Adele, Read, Christopher ve Waldron, Peter (ed), *Russia's Home Front in War and Revolution, 1914–22*, Cilt. 2, *The Experience of War and Revolution*, Bloomington, IN, 2016
Lockart, R.H. Bruce, *Memoirs of a British Agent*, Londra, 1932
Lokhvitskaya, Nadezhda (see Teffi)
Luckett, Richard, *The White Generals: An Account of the White Movement and the Russian Civil War*, New York, 1971
Lukin, Alexander, *The Bear Watches the Dragon*, New York, 2003
Lukomskii (Lukomsky), A.S., *Memoirs of the Russian Revolution*, Londra, 1922
Maciejewski, Jerzyf Konrad, *Zawadiaka: Dzienniki frontowe 1914–1920* (*The Daredevil: A Journal from the Front 1914–1920*), Varşova, 2015
Macmillan, Margaret, *Peacemakers: The Paris Conference of 1919 and Its Attempt to End War*, Londra, 2001
Makarov, Pavel, *Adjutant generala Mai-Maevskogo* (*Aide-de-Camp of General Mai-Maevsky*), Leningrad, 1929
Malet, M., *Nestor Makhno in the Russian Civil War*, Londra, 1982
Marie, Jean-Jacques, *La Guerre des Russes blancs*, Paris, 2017
Markovitch, Marylie (Amélie Néry), *La Révolution russe vue par une Française*, Paris, 2017
Mawdsley, Evan, *The Russian Revolution and the Baltic Fleet: War and Politics, February 1917–April 1918*, Londra, 1978
-- *The Russian Civil War*, Londra, 1987
Maximoff, Gregory Petrovich, *The Guillotine at Work*, Chicago, IL, 1940
Mayer, A.J., *Politics and Diplomacy of Peacemaking: Containment and Counter-revolution at Versailles 1918–1919*, Londra, 1963
McCullagh, Francis, *A Prisoner of the Reds*, Londra, 1921
McMeekin, Sean, *The Russian Revolution*, Londra, 2018
Melgunov, Sergei P., *Red Terror in Russia, 1918–1923*, Londra, 1925
Melvin, Mungo, *Sevastopol's Wars*, Oxford, 2017
Merridale, Catherine, *Lenin on the Train*, Londra, 2016
Mitrokhin, Vasily (ed.), *'Chekisms': A KGB Anthology*, Londra, 2008
Mogilyansky, Nikolai, iç. Syrtsov, B. (ed), *Kiev 1918*, Moskova, 2001
Moynahan, Brian, *Comrades: 1917 – Russia in Revolution*, Londra, 1992
Nabokov, Vladimir, *Speak, Memory: An Autobiography Revisited*, Londra, 1969
Naval Review, 'The Royal Navy on the Caspian', 8(1) (Şubat 1920)

Nazhivin, Ivan, *Zapiski o revolyutsii* (*Notes on the Revolution*), Moskova, 2016
Norris, D., 'Caspian Naval Expedition 1918–1919', *Journal of the Central Asian Society*, 10(1923), s. 216–40
Nowik, Grzegorz, *Zanim złamano „Enigmę"; Rozszyfrowano rewolucję. Polski radiowywiad podczas wojny z bolszewicką Rosją 1918–1920* (*Before the Enigma was Solved, the Revolution was Decoded: Polish Radio Intelligence During the War against Bolshevik Russia*), Cilt. 2, Varşova, 2010
O niepodległą i granice. Komunikaty Oddziału III Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego 1919–1921 (*Communications of the III Bureau Supreme Command Polish Army*), Varşova-Pułtusk, 1999
Official History: *Operations in Persia 1914-1919*, Londra, 1987
Oreshnikov, Aleksei, *Dvevnik, 1915–1933* (*Diaries 1915–1933*), Moskova, 2010
Palij, Michael, *The Anarchism of Nestor Machno 1918–1920*, Seattle, WA, 1976
Palmer, James, *The Bloody White Baron*, Londra, 2008
Pares, Bernard, *My Russian Memoirs*, Londra, 1931
Paustovsky, Konstantin, *The Story of a Life*, New York, 1964
Philips Price, Morgan, *My Reminiscences of the Russian Revolution*, Londra 1921
Picher, Harvey (ed.), *Witnesses of the Russian Revolution*, Londra, 2001
Pipes, Richard, *The Formation of the Soviet Union – Communism and Nationalism, 1917–1923*, Cambridge, MA, 1964
-- *The Russian Revolution 1899–1919*, Londra, 1990
-- *Russia under the Old Regime*, Londra, 1995
-- *Russia under the Bolshevik Regime*, New York, 1995
Pisarenko Dmitry, *Terskoe kazachestvo. Tri goda revolyutsii i borby 1917–1920* (*The Terek Cossacks, Three Years of Revolution and Struggle*), Moskova, 2016
Polonsky, Rachel, *Molotov's Magic Lantern: A Journey in Russian History, Londra, 2010*
Polovtsov, Pyotr, *Dni zatmeniya* (*Days of the Eclipse*), Moskova, 2016
-- *Russia Under the Bolshevik Regime 1919–1924*, Londra, 1994
Porter, Cathy, *Larissa Reisner*, Londra, 1988
Posadsky, A., *Ot Tsaritsyna do Syzrani* (*From Tsaritsyn to Syzran*), Moskova, 2010
Posadsky, A. (ed.), *Krestyansky front, 1918–1922* (*The Peasant Front 1918–1922*), Moskova, 2013
Prishvin, Mikhail, *Dnevniki*, St Petersburg, 2008
Prokoviev, Sergei, *Dnevnik*, Moskova, 2002
Protokoly zasedaniy Soveta narodnykh komissarov RSFSR, Noyabr 1917–Mart 1918, Moskova, 2006
Puchenkov, A.S. *Ukraina i Krym v 1918–nachale 1919 goda* (*Ukraine and Crimea in 1918 and early 1919*), St Petersburg, 2013
Rabinowitch, Alexander, *The Bolsheviks Come to Power, The Revolution of 1917 in Petrograd*, New York, 2004
Rakovsky, G.N., *V stane belykh (In the White Camp)*, Constantinople, 1920, http://www.dk1868.ru/history/rakovskiy_plan.htm
Raleigh, Donald J. (ed.), *A Russian Civil War Diary, Alexis Babine in Saratov, 1917–1922*, Durham, NC, 1988

Ransome, Arthur, *The Autobiography of Arthur Ransome*, Londra, 1976
Rapoport, Vitaly ve Alexeev, Yuri, *High Treason, Essays on the History of the Red Army 1918–1938*, Durham, NC, 1985
Rappaport, Helen, *Caught in the Revolution*, Londra, 2016
-- *Ekaterinburg*, Londra, 2009
Raskolnikov, Fyodor, *Rasskazy Michmana Ilina* (*Stories by Midshipman Ilin*), Moskova, 1934
-- *Kronshtadt i Piter v 1917 godu*, Moskova, 2017 (*Kronstadt and Petrograd in 1917*), Londra, 1982
Rayfield, Donald, *Stalin and his Hangmen*, Londra 2004
Read, Anthony, *The World on Fire: 1919 and the Battle with Bolshevism*, Londra, 2008
Reed, John, *Ten Days that Shook the World*, New York, 1919
Retish, Aaron B., 'Breaking Free from the Prison Walls: Penal Reforms and Prison Life in Revolutionary Russia', Wayne State University, IHR, 2017
Rigby, T.H., *Lenin's Government: Sovnarkom, 1917–1922*, Cambridge, 1979
Rimsky-Korsakov, G.A., *Rossiya 1917 v ego-dokumentakh* (*1917: Russia in Personal Documents*), Moskova, 2015
Robien, Comte Louis de, *Journal d'un diplomate en Russie 1917–1918*, Paris, 1967
Robinson, Paul, *The White Russian Army in Exile, 1920–1941*, Oxford, 2002
Rolland, Jacques-Francis, *L'homme qui défi a Lénine: Boris Savinkov*, Paris, 1989
Ross, Nicolas, *La Crimée blanche du général Wrangel*, Geneva, 2010
Ruthchild, Rochelle Goldberg, 'Women and Gender in 1917', *Slavic Review*, 76(3) (Güz 2017), s. 694–702
Savchenko Ilya *V krasnom stane. Zelyonaya Kuban. 1919* (*In the Red Camp. In the Green Kuban*), Moskova, 2016
Schmid, A.P., *Churchills privater Krieg, Intervention und Konterrevolution im russischen Bürgerkrieg 1918–1920* (*Churchill's Private War, Intervention and Counter-revolution in the Russian Civil War*), Freiburg, 1974
Schneer, Jonathan, *The Lockhart Plot*, Oxford, 2020
Seaton, A. ve Seaton, J., *The Soviet Army: 1918 to the Present*, New York, 1987
Sebestyen, Victor, *Lenin the Dictator*, Londra, 2017
Semyonov, Ataman Grigory, *O sebe: vospominaniya, mysli i vyvody* (*About Myself: Memoirs, Thoughts and Conclusions, 1904–1921*), Moskova, 2002
Serge, Victor, *Memoirs of a Revolutionary*, New York, 2012
-- *Year One of the Russian Revolution*, Chicago, 2015
Seruga, J., *Udział radiostacji warszawskiej w bitwie o Warszawę w 1920 r.* (*The Role of the Warsaw Radio Station in the Battle of Warsaw in 1920*) , Cilt. 17, Part 1, Varşova, 1925
Service, Robert, *Lenin: A Biography*, Londra, 2000
-- *Stalin: A Biography*, Londra, 2004
Shaiditsky, V.I., 'Serving the Motherland', iç. Kuzmin, S. (ed.), *Baron Ungern v dokumentakh i materialakh* (*Baron Ungern: Documents and Materials*), Moskova, 2004
Shipitsyn, Fyodor, 'V Odnom Stroyu' ('In the Same Ranks'), iç. *V Boyakh I Pokhodakh* (*In Battles and on the March*), Sverdlovsk, 1959

Shklovsky, Viktor, *A Sentimental Journey: Memoirs 1917–1922*, Ithaca, NY, 1984
Shmelev, Anatol, 'The Revolution Turns Eighty: New Literature on the Russian Revolution and its Aftermath', *Contemporary European History*, 8(1) (1999), Cambridge
-- 'The Allies in Russia 1917–20: Intervention as Seen by the Whites', iç. *Revolutionary Russia*, 16(1) (Haziran 2003), s. 87–107
-- *Vneshnyaya politika pravitelstva Admirala Kolchaka, 1918–1919* (*The Foreign Policy of the Government of Admiral Kolchak, 1918–1919*), Saint Petersburg, 2017
Shukman, Harold, *The Russian Revolution*, Stroud, 1998
Shulgin, V.V., *Days of the Russian Revolution: Memoirs from the Right, 1905–1917*, Gulf Breeze, FL, 1990
-- *1920 god*, Moskova, 2016
Slyusarenko, Vladimir, *Na mirovoi voine, v Dobrovolcheskoi armii i emigratsii* (*In the World War: In the Volunteer Army and Emigration*), Moskova, 2016
Smele, Jonathan, *The 'Russian' Civil Wars 1916–1926: Ten Years that Shook the World*, Londra, 2016
-- *Civil War in Siberia: The anti-Bolshevik Government of Admiral Kolchak, 1918–1920*, Cambridge, 1997
Smith, Douglas, *Former People: The Last Days of the Russian Aristocracy*, New York, 2012
Smith, S.A., *Russia in Revolution: An Empire in Crisis*, Oxford, 2017
Sollohub, Edith, *The Russian Countess*, Exeter, 2009
Somin, Ilya, *Stillborn Crusade: The Tragic Failure of Western Intervention in the Russian Civil War, 1918–20*, New York 1996
Stefanovich, P, 'The First Victims of the Bolshevik Mass Terror', iç. Syrtsov (ed.), *Kiev, 1918*, Moskova, 2001
Steinberg, Mark D., *Voices of Revolution 1917*, New Haven, CT ve Londra, 2001
Stewart, George, *The White Armies of Russia*, New York, 1933
Stoff, Lurie S., Heywood, Anthony J., Kolonitskii, Boris I. ve Steinberg, John W. (ed), *Military Affairs in Russia's Great War and Revolution, 1914--1922*, Bloomington, IN, 2019
Stone, David R., *The Russian Army in the Great War: The Eastern Front 1914–1917*, Lawrence, KS, 2015
Stone, Norman, *The Eastern Front, 1914–1917*, Londra, 1975
Sukhanov, N.N., *The Russian Revolution 1917: A Personal Record*, Oxford, 1953
Sunderland, Willard, *The Baron's Cloak: A History of the Russian Empire in War and Revolution*, Ithaca, NY, 2014
Suny, Ronald G., *The Baku Commune: 1917–1918: Class and Nationality in the Russian Revolution*, Princeton, NJ, 1972.
Surzhikova, N.V., et al. (ed), *Rossiya, 1917 v ego-dokumentakh* (*Russia 1917: Personal Accounts*), Moskova, 2015
Syrtsov, B. (ed), *Kiev 1918*, Moskova, 2001
Svertsev, Andrei, 'Tragedy of a Russian Bonaparte', *Russkiy Mir*, 16/4/2013
Tarasov, Konstantin, *Soldatskii bolshevism* (*Soldiers' Bolshevism*), St Petersburg, 2017
Teague-Jones, Reginald, *The Spy who Disappeared: Diary of a Secret Mission to Russian Central Asia in 1918*, Londra, 1990

Teffi (Nadezhda Lokhvitskaya), *Memories: From Moscow to the Black Sea*, Londra, 2016
-- *Rasputin and Other Ironies*, Londra, 2016
Ter Minassian, Taline, *Reginald Teague-Jones: Au service secret de l'empire britannique*, Paris, 2014
Trotsky, Leon, *History of the Russian Revolution*, Londra, 2017
Trushnovich, Aleksandr, *Vospominaniya Kornilovtsa 1914–1934* (*Memoirs of a Kornilov Man*), Moskova ve Frankfurt, 2004
Tsvetaeva, Marina, *Earthly Signs: Moscow Diaries 1917–1922*, New Haven, CT ve Londra, 2002
Ulanovskaya, Nadezhda ve Ulanovskaya, Maya, *Istoriya odnoi sem'i* (*One Family's History*), St Petersburg, 2003
Ullman, Richard H., *Anglo-Soviet Relations 1917–21*, 3 cilt, Princeton, N.J., 1961–1973
Ustinov, S.M., *Zapiski nachëal'nika kontr-razvedki: 1915–1920 g.* (*Notes of a Counter-Intelligence Chief, 1915–1920*), Rostov, 1990
Vanderbilt Balsan, Consuelo, *The Glitter and the Gold*, Maidstone, 1973
Verkhovsky, Aleksandr, *Rossiya na Golgofe* (*Russia on Golgotha*), Moskova, 2014
Vertinsky, Aleksandr, *Dorogoi dlinnoyu* (*The Long Road*), Moskova, 2012
Von Hagen, Mark, *Soldiers in the Proletarian Dictatorship*, Ithaca, NY, 1990
Ward, John, *With the Die-Hards in Siberia*, Londra, 1920
Wędziagolski, Karol, *Boris Savinkov: Portrait of a Terrorist*, Twickenham, 1988
Werth, Nicholas, 'Crimes and Mass Violence of the Russian Civil Wars, 1918–1921', Sciences Po, Paris, 2008
Wheeler-Bennett, J.W., *Brest-Litovsk, The Forgotten Peace, March 1918*, Londra, 1966
Wildman, Allan K., *The End of the Russian Imperial Army, The Old Army and the Soldiers' Revolt (March–April 1917)*, Cilt. 1, Princeton, NJ, 1980
-- *The End of the Russian Imperial Army, The Road to Soviet Power and Peace*, Cilt. 2, Princeton, NJ, 1987
Woodward, E.L. ve Butler, R., *Documents on British Foreign Policy 1919–1939*, First Series, Cilt. 2, Londra, 1949
Wrangel, Baron Peter, *Always with Honour*, New York, 1957
Wurzer, Georg, *Die Kriegsgefangenen der Mittelmächte in Russland im Ersten Weltkrieg* (*The Prisoners of War from the Central Powers in Russia during the First World War*), Vienna, 2005
Youssoupoff, Prince Félix, *L'homme qui tua Raspoutine*, Monaco, 2005
Youzefovitch, Leonide, *Le Baron Ungern, khan des steppes*, Paris, 2001
Żeligowski, Lucjan, *Wojna 1920 roku. Wspomnienia i rozważania* (*The War of 1920: Memoirs and Reflections*), Varşova, 1990
Zenzinov, Vladimir, *Iz zhizni revolyutsionera* (*From the Life of a Revolutionary*), Paris, 1919
Zürrer, Werner, *Kaukasien 1918–1921, Der Kampf der Grossmächte um die Landbrücke zwischen Schwarzem und Kaspischem Meer* (*The Caucasus 1918–1921: War between the Great Powers in the Land Bridge between the Black Sea and Caspian*), Düsseldorf, 1978

Dizin

İtalik yazılı sayfa numaraları görsellere işaret etmektedir.

A

ABD Donanması 10, 536, 538
ABD Kara Kuvvetleri, AEF (American Seferî Kuvvetleri) 583, 589-90, 593-4
Agar, Augustus, Yüzbaşı 379, 384-6
Alekseev, Mihail V., General 9, 27, 30, 44, 48, 54-5, 57, 81, 107, 110, 119, 138, 165, 186-7, 191-2, 195-9, 201-3, 222, 224, 566, 569-70, 575
Amerikan Kızılhaçı 10, 328-9, 374, 460, 539, 553, 586
Anarşistler 398, 549, 551 *ayrıca bkz.* Mahno
Annenkov, Boris S., Ataman 134, 277-8, 285, 331, 367, 413, 589
Antonov-Ovseenko, Vladimir A. 95, 123, 125, 129, 149, 166, 188, 272, 547, 571, 601
Arhangelsk 6-7, 218, 240, 287, 307-8, 330, 352-4, 357, 405, 583
Armand, İnessa F. 65, 212
Armavir 224, 475, 477
Astoria Oteli 42, 49, 129, 341, 550
Astrahan 209-10, 228, 230, 232, 275, 297, 299, 320, 322-3, 347, 349, 351, 490, 501
Astrahan Kazakları 347
Aşkabat 296-9

B

Babel, Isaac 478, 507, 522, 529, 579, 595, 597-8, 601-2
Bakü 150, 152-3, 227-32, 297-300, 351, 490
Balaşov 291, 321, 426
Balfour, Arthur 288, 309
Barrett, William S., Yüzbaşı 327-8, 368, 370, 419, 583, 586, 589-90, 593-4
Bela Kun 244, 375-6, 542
Bender Enzeli 153, 227, 229, 231, 491
Berdiçev 316, 499, 508
Berdyansk 431-2, 510
Berezovka 316
Bermondt-Avalov, Pavel, Kont 306, 380, 405
Berthelot, Henri, General 315
Berzin, Reingold I. 266, 271-2, 286, 287
Besarabya 137, 317
Beyaz Ordu, Gönüllü Ordusu/Kolordusu 7, 150, 390, 471, 483, 511, 541
Biçerakov, Lazar F., Albay 227-8, 230, 232
Bihov Manastırı 138, 149
Bitsenko, Anastasya A. 169, 171
Blyukher, Vasili K. 287, 531, 536-7
Bogayevski, Afrikan P., General 337
Boldirev, Vasili G., General 276
Brest 5, 169-71, 173, 175-6, 178, 181-2, 204-5, 208, 212, 219, 227-8, 233, 240, 259, 288, 307, 313, 379, 509, 520-2, 525, 574, 603, 610
Brest-Litovsk 5, 169-71, 173, 175-6, 181-2, 204-5, 208, 212, 219, 227-8, 233, 240, 259, 288, 307, 313, 379, 509, 522, 574, 603, 610

Broniewski, Wladyslaw 505-6, 509, 521, 526-7, 597-8, 602
Brusilov, Aleksei A., General 44, 68, 79, 81, 99, 401, 566-7
Buchanan, George, Sir 28-9, 101, 117, 564, 569-70, 602
Buharin, Nikolay İ. 173, 176, 212, 242, 259
Bulak-Balakoviç, Stanislaw 376
Bunin, İvan A. 131, 164, 317, 465, 571, 573, 594

C-Ç
Churchill, Winston S. 11, 310, 313-5, 317, 326, 330, 336, 351, 353-5, 357, 367, 371-2, 381-3, 394-6, 398, 402, 404-5, 407, 409-12, 429, 433, 437-9, 443-4, 450, 496, 500, 559, 561, 582, 598, 603-5, 608
Clemenceau, Georges S. 313
Cowan, Walter, Tümamiral 324, 378-9, 382, 384-5, 387, 405
Curzon, George, Lord 336, 381, 383, 394, 396, 402, 409, 499, 511, 520, 584, 588-9, 604
Çapayev, Vasili İ. 334, 584
Çarskoye Selo 32, 40, 42, 55, 96, 126, 174, 407
Çaykovski, Nikolay V. 307, 330, 341, 473, 565, 583
Çehov, Anton 55, 151, 162, 556
Çeka 144-7, 149, 160, 162-3, 185, 212, 228, 240-3, 245, 247, 249, 251-4, 260, 263-4, 268, 291, 313, 322-3, 325, 340-1, 378, 391, 397-8, 427, 432, 493, 498, 502, 513-4, 516, 532, 543-5, 550-1, 573, 599
Çelyabinsk 233-4, 246, 275, 327, 332-3, 359, 363, 365, 562
Çernov, Viktor M. 91, 158-9
Çheidze, Nikoloz 43, 52
Çiçerin, Georgy V. 214, 223, 243, 404, 406
Çin Doğu Demiryolu 416
Çita 134, 238, 278, 282-3, 286, 327, 331-2, 370, 413, 422, 461, 462

D
Dan, Fyodor İ. 121, 571
D'Anselme, Philippe, General 315
Denikin, Anton General 7, 10, 99, 110-1, 138, 150, 195-9, 209, 223-6, 231, 282, 291-2, 315, 317, 320, 326, 330, 337-8, 347-51, 359-60, 365, 372, 383, 388, 390, 394-6, 398, 404-7, 409, 415, 418, 420, 424-7, 429-45, 448-50, 462, 465-6, 471, 473-4, 477, 479, 481, 483-5, 488-9, 491-2, 494, 496, 499, 504, 508, 512, 531, 533-4, 536, 548, 592, 602-5
de Robien, Louis, Kont 34, 565
de Wiart, Carton, Tuğgeneral 395, 444, 499, 522, 588, 596, 598, 603
Dibenko, Pavel E. 127
Donbas 188, 209, 292, 337-8, 344, 388, 395, 512, 533
Don Kazakları 10, 134-5, 196, 210, 337, 398, 448, 473, 486
Donovan, William J., Albay 412
Dragomirov, Abram M., General 402, 438, 452, 468, 494
Dreier, Vladimir v., Albay 59, 97-8, 205, 567, 569, 570, 575
Drozdovski, Mihail G., General 203, 340, 398, 433, 485, 500, 502, 581
Duma Geçici Komitesi 58
Dumenko, Boris M. 343, 435, 447, 473-4, 502, 511, 594
Dune, Edward 188, 190-1, 194, 211, 291-2, 343, 566, 571, 574-6, 581, 584, 603
Dunsterville, Lionel, Tümgeneral 153, 227-32, 296, 573, 603
Dutov, Aleksandr İ., Ataman 133, 139, 236, 274, 282, 333, 336, 370, 416
Dvorjets, Yakov 234-6, 259, 274, 577

E

Ekaterinburg 246, 248, 257, 266, 278, 285-6, 327, 332, 363, 367-8, 436, 561, 577, 608

Ekaterinodar (daha sonra Krasnodar) 196-8, 223, 225, 337, 351, 430, 435, 472, 477-9, 481, 491, 513

Ekaterinoslav (Dnipro) 295, 344, 392, 430-1, 433, 435, 445, 501, 511

Estonya 93, 180, 182, 219-21, 288, 301-4, 306, 324, 376-83, 404-6, 410-1, 432

Evpatorya 162

F

Feliks Cerjinski 116, 146

Feodorovna, Aleksandra Çariçe 28, 318, 457

Filonenko, Maksimilyan M. 99, 104

Finlandiya Grandüklüğü 93

Fransız Donanması 536

Frunze, Mihail V. 10, 359, 531-3, 535-7, 541-2, 544

G

Gaçina 42, 126, 203, 379, 404, 407, 409

Gajda, Radola, General 9, 236-9, 279, 282, 285-6, 327, 330, 336, 345, 353-4, 359-61, 365, 367-8, 372, 418, 583

Gapon, Georgi, Peder 12, 30, 158

Geçici Hükümet 32, 43, 46-7, 51, 54-5, 57, 63, 66-7, 71, 73-5, 84, 86, 88, 90-5, 106, 108, 113, 122, 124, 130, 148, 159, 219, 221, 556, 568

Globaçev, Konstantin, Tümgeneral 29-30, 32, 35-6, 38-9, 92, 144, 208, 290, 429, 466-8, 494, 564-5, 569, 572, 574, 578, 581, 591, 594-5

Gogol, Nikolay 14, 166, 323

Goldman, Emma 163, 551, 574

Golitsin, Nikolay D., Prens 36, 39, 42

Gorki, Maksim (Aleksey Maksimoviç Peşkov) 13-4, 21, 38, 63, 90, 118, 124, 142, 152, 158, 561, 563, 573

Gough, Hubert, General 381-3, 405-6, 587

Graves, William S., Tümgeneral 9, 280-1, 327-8, 372, 604

Grigoriev, Nikfor A., Ataman 316, 344, 438

Grişin-Almazov, Aleksei, General 275-6, 315

Guçkov, Aleksandr İ. 45, 73-4

Gulyai-Polye 293-5, 532

Guryev 335, 350-1, 370

Gusev, Sergei İ. 157-9, 425

Gutor, Aleksei Y., General 79, 84

Gürcistan 395, 446, 489, 490

H

Habalov, Sergei S., General 30, 35, 39-41

Halk Ordusu (*Komuch*) 235-6, 258, 269, 274-5

Harkov 137, 166, 316, 340, 344, 388, 390-1, 435-6, 441, 443, 522, 531, 584

Harris, ABD İrkutsk Başkonsolosu 223, 228, 281-2, 353, 415, 458, 463, 576-7, 580, 583-5, 589-90, 593-4, 601, 604

Heiden, Graf Dimitri 115, 166-7, 205, 207, 346-8, 390-1, 570, 574-5, 585, 587

Helsinki 60, 376, 383, 409

Herson 316, 390, 392

Herzen, Aleksandr İ. 63, 556, 567, 604

Hint Ordusu 153

Hoffmann, Max, Tümgeneral 208, 574

Holman, Herbert, Tümgeneral 398, 429-30, 433, 437, 439, 471, 481, 489, 492

Horrocks, Brian, Yüzbaşı 367, 416, 420-1, 481, 590, 604

Hruşevski, Mihailo 95, 166

I-İ

Ignacy Paderewski 583

Ironside, Edmund, Tümgeneral 353, 355, 357, 585

İlerlemeci Blok 32, 42

İngiliz Ordusu 13, 381
İrbit 137, 247, 561
İrkutsk 136-7, 222-3, 228, 237-8, 262, 275, 329, 353, 372, 412-4, 417, 422-3, 461-4, 561
İsveç 66, 92-3, 98, 165, 178, 403, 589
İtilaf Devletleri Yüksek Harp Konseyi 308, 313, 335, 495
İttifak Devletleri 5, 171-4, 288, 337
İvanov, General 40, 42, 44, 276, 369, 372
İvanov-Rinov, Pavel P., General 276, 372

J

Janin, Maurice, General 222, 281, 284-5, 327, 330, 361-4, 367, 373, 415-6, 419-22, 458-9, 463, 497, 576, 580, 585-6, 590, 593, 604
Jitomir 166, 316, 498, 504-5, 508

K

Kabarovsk 262, 283, 327-8
Kadet (KD) Partisi 23, 46, 67, 72, 93, 134, 144-5, 158-9, 165, 192, 340, 398, 564
Kaledin, Aleksei, Ataman 134-6, 139, 143, 149, 166, 187-8, 192-3
Kalinin, Mihail 549-50
Kalmıkov, İvan P., Ataman 237, 283, 328, 367, 372-4, 412, 419
Kanzin, Mihail, General 333, 336, 360
Kaplan, Fanya 4, 250-2, 256, 578
Kappel, Vladimir O., General 236, 257-9, 267, 269, 271, 274, 276, 284, 336, 359, 366, 368, 417, 420-2, 456, 458, 463-4, 578, 586
Kara Yüzler 147, 274, 580
Kazan 34, 245, 258-9, 263, 265-7, 269-72, 276, 330, 345, 366, 417, 424, 426
Kefe 152, 162, 489, 491, 494, 501, 538-41
Kennedy, John, Yüzbaşı 400-3, 436, 439, 441, 446, 448-9, 471, 483-4, 492, 494-5, 584, 588-9, 592-6
Kerç 319, 494, 501, 538, 540, 543
Kerenski, Aleksandr F. 5, 7, 43, 46, 50-2, 56, 67-8, 73-9, 82, 84, 86, 93-7, 99-115, 117-9, 121-2, 126-7, 129, 132, 160, 176, 191, 241, 251, 259, 267, 328, 569, 578
Kırım 10, 21, 111, 160, 162, 165, 288, 318-9, 344, 392, 440, 445, 450-1, 466, 483, 488-90, 492-5, 499, 511, 517-8, 530-42, 544, 565-6, 570, 595
Kızıl Filo 9, 61, 270
Kızıl Ordu 5, 7, 10, 68, 162, 166, 200, 211, 216, 233, 236, 245, 254-5, 257, 260-4, 266-9, 271-2, 274, 276, 278, 291-5, 302, 304, 318, 320-1, 324-5, 330, 334, 336, 340, 344-5, 347, 351-4, 356-7, 359-60, 365, 369, 371-3, 377-8, 388-9, 392-3, 399, 402, 405, 407, 410, 414, 417, 424-5, 431-3, 445, 456, 458-9, 471, 476-7, 479-80, 484-6, 489-90, 496, 498-9, 502, 504, 506-7, 511-3, 515-6, 519-22, 529-32, 537-8, 540-2, 544, 546-7, 550, 552-3, 562, 573, 583-5, 588, 591, 599
Kızıl Terör 5, 161, 180, 249, 253, 255
Kiev 6, 9, 76, 95, 107, 165-8, 172-3, 205-6, 208, 214, 241, 246, 254, 264, 289, 316, 390, 396, 402, 436-8, 440, 488, 495, 497-9, 503-5, 508, 561, 574, 606, 609
Kirov, Sergei 323
Knox, Alfred, Tümgeneral 123, 129, 281-2, 364, 367, 371-3, 414-6, 571, 586, 590, 605
Kolçak, Aleksandr V., Amiral 7, 10, 60-2, 279-87, 291, 306, 317, 326-7, 329-30, 332-6, 348, 353-5, 357, 359-72, 374, 382-3, 388, 390, 404, 412, 414-8, 420-3, 433, 456, 458, 462-4, 489, 541, 548, 566, 580, 584
Kollontai, Aleksandra M. 65, 116, 125, 127
Komuç 235-6, 259, 268-9, 271-2, 274-5, 280, 580
Komünist Enternasyonal 182, 519

Konev, İvan S. 259
Kornilov, Lavr G., General 5, 9, 58, 73, 79-80, 85-6, 93, 98-113, 126, 138-40, 150, 165, 186, 190-2, 195-9, 223-4, 398, 432-3, 500, 539, 540, 570, 610
Kotlas 330, 353-5
Kraliyet Deniz Piyadeleri 307, 482
Kraliyet Donanması 56, 178, 217, 221, 229, 251, 299-300, 302-4, 307-8, 324, 347, 350-1, 354-5, 357, 379, 384-5, 466, 483, 485, 490-1, 536, 576
Kraliyet Hava Kuvvetleri 308, 503
Krasilnikov, İvan N. 278, 280, 367, 419
Krasnaya Gorka 378-9, 408, 552
Krasnov, Pyotr N., Ataman 121, 126-8, 203, 209-11, 223, 320, 337, 342, 345, 575, 601
Krasnovodsk 228, 232, 297-8
Krasnoyarsk 64, 137, 263, 286, 327, 419-22, 456-9, 461, 463, 497, 561
Kravkov, Vasili P., Dr. 21-3, 26, 53, 58, 68, 72, 75-7, 96, 563-4, 566-9, 605
Krilenko, Nikolai V., Üsteğmen 138-9
Krimov, Aleksandr M., General 104, 107, 109
Krupskaya, Nadejda K. 64-5, 212, 250
Kuban 7, 192, 195-8, 200, 209-10, 223-6, 292, 320, 337, 345, 347-8, 392, 394, 398-9, 427, 435-6, 440, 449, 474-5, 477-9, 489, 502, 507, 511-3, 517-8, 532-3, 537, 543, 545, 608
Kursk 214-6, 254, 390, 398, 401, 435-6, 588
Kurucu Meclis 46-8, 53, 63, 69, 70, 91, 94-5, 104, 112, 116, 125, 133, 141, 143-4, 149, 157-9, 165, 172, 191, 233, 235-6, 250, 271, 274, 276, 278-9, 285, 336, 383, 473
Kutepov, Aleksandr P., General 391, 398, 401, 403, 432-3, 435, 440, 446, 449, 484, 489, 496, 500-2, 533, 536-7

L
Laidoner, Johan, General 10, 302, 304, 324, 376-7, 380-1
Lakier, Yelena 60, 78, 96, 118, 137, 144-5, 161-2, 164, 200, 204, 290, 318, 391, 465-6, 566-9, 572-5, 581, 588, 594
Lansing, Robert 218, 577
Lenin, Vladimir İ. 10, 14, 38, 64-8, 73-4, 80-1, 86-7, 89-92, 100, 111-4, 116-7, 121-2, 124-6, 132, 138, 140-5, 147-9, 157-60, 166-7, 169-76, 178, 182, 211-4, 217, 219, 222, 232, 240-5, 248-52, 255-7, 259-60, 269, 288, 298, 301, 313, 323, 342, 360, 375, 377, 398, 404, 408-9, 424, 432, 435, 439, 467, 490, 496, 499, 515-6, 519, 522, 530, 541, 548-9, 561-2, 567, 569, 571, 578, 582, 589, 596, 599, 601, 603, 605-6, 608
Letonya 120, 147, 174, 217, 220, 244, 258, 265, 272, 288, 291, 304-5, 324, 380-1, 405, 411, 432-3, 502
Linde, Theodore, Üsteğmen 73-4
Litvanya 147, 288, 305, 411, 508, 520, 596
Lloyd George, David 314-5, 317, 326, 335, 353, 367, 381, 383-4, 405, 439, 441, 444, 496, 500, 582, 587
Locker-Lampson, Oliver, Yarbay 56, 59, 79, 82, 84-6, 106, 567-9
Lockhart, Robert Bruce 210, 240, 251, 288, 309-10, 575, 577, 582, 602, 608
Lublin 508-10, 523, 528-9, 605
Luga 42, 59, 325, 376, 410
Luhansk 321
Lukomski, Aleksandr S., General 40, 44, 58, 104, 106, 109, 138, 150, 195
Lunaçarski, Anatoli V. 92, 125
Lviv 521, 522, 528-9
Lvov, Georgi, Prens 39, 46-7, 63, 71-4, 88, 93, 95, 105-6, 219, 221, 330, 569

M

Mahno, Nestor 10, 292-6, 340, 343-4, 389, 430-5, 438, 445, 488, 498, 501, 511-2, 531-2, 534, 537, 541, 544

Mai-Maevski, Vladimir Z. 292-3, 337-8, 340-2, 344, 349, 388, 390-1, 396-7, 401, 403, 435, 440-1, 541

Malleson, Wilfred, Tümgeneral 153, 296-9

Mamontov, Konstantin K., General 223, 296, 392-4, 398-9, 424-5, 429, 432, 434, 442-3, 447, 473-4, 478, 581-2, 588, 605

Mannerheim, Gustaf, General Baron 98, 107, 178-9, 207, 306, 382-3, 444, 587

Manuilski, Dimitri Z. 213-5

Mariupol 316, 432

Markov, Sergei L., General 110-1, 150, 195-6, 198, 398, 447, 500, 535

Martin Latsis 147, 240

Martov, Julius O. 65, 124, 182

Marx, Karl 13, 64, 66, 143, 516

Melitopol 445, 500-2, 510, 544

Menşevikler 113-4, 117, 121, 144, 418, 462-3, 549

Meşhed 153, 296-7, 299

Mikoyan, Anastas İ. 228, 231-2, 297-8

Milrevkom (Devrimci Askerî Komite) 116-8, 120, 122, 128

Milyukov, Pavel N. 23, 46, 64, 67, 71-5, 110, 192, 564, 569

Minsk 496, 508, 526, 530, 562, 602

Muraviev, Mihail A. 149, 166-8, 172-3, 204, 241, 245

Murmansk 6, 178, 217-8, 263, 281, 307-8, 352-3, 356-8, 497

N

Najivin, İvan F. 71, 166, 200, 316-7, 338, 567, 574-6, 582, 584

Narva 108, 182, 220, 301-2, 324, 378, 407, 410

Nazarov, Anatoli M., General 193-4, 512

Nijni Novgorod 136, 252, 257, 291, 349, 390

Nikolay II, Çar 11, 19, 24, 27, 32, 93, 99, 143

Nikopol 510, 534, 535

Norris, David, Tuğamiral 229-30, 299, 351, 490-1, 607

Novoçerkask 135, 150, 165, 186-8, 192-5, 202-3, 209, 343, 389, 447-8, 471

Novo-Nikolayevsk (Novosibirsk) 234, 263, 419-21, 455, 461, 590

Novorosisk 347, 446, 478, 481-2, 484, 486, 488-9, 499, 506, 516-7, 536

O

Odessa (Odesa) 6, 78, 96-7, 137, 161, 204-5, 241, 289-90, 315-8, 321, 391, 445, 452, 465-7, 489, 493, 501

Ohrana 28-30, 32, 38, 92, 144, 208, 290, 429, 466, 494

Omsk 234, 263, 275-80, 282-3, 285, 287, 290, 327, 329, 332-3, 336, 362, 365-7, 372-3, 382, 414-9, 422, 456, 464, 586, 590, 601

Orel 390, 392, 402-3, 432-3, 437, 446, 496

Ortodoks Kilisesi 14

Osmanlı İmparatorluğu 72, 170, 222, 227, 296

P

Paleologue, Maurice 27-9, 34

Paustovski, Konstantin G. 55-6, 71, 77, 132, 139, 162, 206, 295, 437, 465-7, 469-70, 556, 567-8, 571-5, 577, 581, 592, 594

Perekop Kıstağı 318, 445, 450, 488, 500-1, 532, 534-6, 538

Perm 247, 266, 270-1, 286-7, 329, 352, 354, 362, 365, 377

Peters, Yakov K. 147, 162, 251-2, 573

Petliura, Simon 95, 207, 215, 289-90, 294, 316, 396, 437, 498
Petropavlovsk 109, 332, 371, 378, 386, 414, 549, 552-3
Petro ve Pavel Kalesi 38, 43, 53, 91, 119, 122-3, 130, 145, 159, 163, 252, 408
Pilsudski, Josef 10, 395, 444-5, 495-9, 503-4, 508-9, 520-1, 523-6, 529-31, 562, 596
Plehve, Vyaçeslav 77
Podvoiski, Nikolay I. 126, 215, 571
Pokrovski, Viktor L., Albay 198, 244, 435, 494
Polonya Lejyonu 356, 419
Polonya Ordusu 284, 420, 496, 498-9, 508, 521
Poltava 344, 348, 391
Poole, Frederick, Tümgeneral 218, 307-8, 576
Popov, General 193-4, 196, 203, 456-8
Prokofiev, Sergei S. 33, 38, 41, 49, 84, 88, 97, 259, 565-6, 568-9, 578
Protopopov, Aleksanbdr D. 28, 30, 32, 35-6, 39, 565
Pskov 42-5, 49, 54, 121, 126, 252, 301, 304, 324, 376-7, 382-3, 404
Pugaçev, Yemelyan 13, 75, 599
Pulkovo 126-7, 409
Purişkeviç, Vladimir 25, 481
Puşkin, Aleksandr S. 13, 56, 118, 132, 256, 470, 556, 565, 578
Pyatigorsk 226, 252

R

Radek, Karl B. 65, 92, 142, 171, 174, 213, 243, 519
Rakovski, Kristiyan G. 213-5, 440, 447, 475-9, 592, 594-5
Ransome, Arthur 65, 157-8, 567, 608
Raskolnikov, Fyodor F. 9, 60, 89-92, 126, 129, 257-8, 265, 267, 270, 303-4, 351, 378, 490-1, 566-8, 578, 582, 595, 608
Rasputin, Grigori 9, 19, 20, 24-6, 28-30, 35-6, 246, 481, 563, 565, 567, 610
Reisner, Larisa M. 257-8, 265-7, 270, 303, 351, 491, 578-9, 607
Reval 221, 351, 405
Revişin, Aleksandr P., General 293, 430
Riezler, Kurt 213, 243
Riga 97, 104, 147, 175, 301, 304, 324, 380, 405, 535
Romanov, Aleksey N., Çareviç 238, 248
Romanovski, İvan P., General 109, 150, 195, 348, 448, 492
Ruzki, Nikolay V., General 42-4, 99

S

Sablin, Yuri V. 188, 192, 194, 211
Sağ Sosyalist Devrimciler 235
Saharov, Vladimir V., General 44, 336, 365, 368, 420, 456, 457
Saltıkov-Şçedrin, Mihail Y. 14, 247
Samara 69, 224, 234-5, 257-9, 269, 271, 274-6, 426, 547, 562
Saratov 160, 210, 291, 390, 426-7, 607
Savinkov, Boris V. 9, 76-7, 85, 99, 101, 103-6, 110, 163, 192, 240, 257, 269, 279, 314, 330, 601, 603, 608, 610
Sazonov, Sergei D. 19, 313, 330
Semenov, Grigori, Ataman 9, 133-4, 137, 238, 278, 282-3, 286, 331-2, 366-7, 370, 372, 412-3, 422, 462, 583, 605
Serebrennikov, İvan İ. 113, 136, 275, 278-80, 283, 570, 572, 577, 580
Serge, Viktor 183, 185, 267, 519, 549-50, 574, 579, 598, 600-1, 608
Shkuro, Andrei G., General 226, 292
Sızran 234
Sidorin, Vladimir İ., General 349, 390, 435, 440-1, 474
Sikorski, Wladyslaw, General 496, 523-4, 529
Simbirsk (Ulyanov) 245, 257, 269, 272, 274
Simferopol 162, 289, 488, 540, 542

Sivastopol 61-2, 162, 201, 316, 318-9, 440, 466, 491-2, 533, 536, 538-40, 542-3, 553, 566
Sivers, Rudolf F. 188, 191, 194
Skoropadski, Pavlo, Atamanı 207-10, 216, 575, 581
Slaşov, Yakov A., General 10, 445, 450-1, 488-9, 492, 495, 500-2, 510, 532
Smolensk 148, 252, 572, 604
Smolni Enstitüsü 121, 124
Sol Muhalefet 242
Sol Sosyalist Devrimciler 148, 159, 173, 212, 240-3, 418, 549
Sovyetler 72-3, 80, 87, 113, 142, 222, 233, 287, 377, 381, 408, 490, 509, 543, 549, 596
Spiridonova, Maria A. 9, 173, 241, 243-6, 250
Stalin, Josef V. 9, 64, 66, 92, 112, 116, 125, 146, 214-5, 223-4, 244, 246, 259-61, 298, 322, 343, 360, 377-8, 381-2, 388, 408, 425, 474, 490, 502-3, 508, 521-2, 528-31, 535, 566, 572, 586-7, 596, 598, 608
Stavropol 196, 209, 226, 477, 479, 484
Stolipin, Pyotr A. 317
Suhanov, Nikolay N. 38, 81, 87-8, 103, 116, 568, 569
Sverdlov, Yakov M. 116, 158, 248
Sviazhsk 266-7, 269

Ş

Şahumyan, Stepan G. 228, 230, 297-8
Şastni, Aleksei M., Yüzbaşı 181-2, 264
Şıklovski, Viktor B. 30, 38, 80, 98, 100, 150-2, 197, 307, 378, 405, 408, 556, 565, 567-9, 573, 582, 586, 589
Şulgin, Vasili V. 23-4, 43, 45, 50, 52, 436, 452, 466-9, 493, 556, 564, 566, 592-5

T

Taganrog 135, 191, 389, 401, 431, 433-4, 439-42, 445-6, 448, 471, 481, 512, 575
Tahıl Müstahsilleri Birliği 207
Tambov 69, 392, 398, 424, 544, 546-8, 562, 588, 605
Tarnopol 96
Tartu 304, 324, 411
Taşkent 153, 228
Tauride (Tavriçevski) Sarayı 37, 42-3, 45, 51, 67, 87-8, 90, 121, 144, 157-9, 172, 500, 503, 510, 518, 531-2, 535, 565
Teague-Jones, Reginald, Yüzbaşı 228, 232, 298-300, 573, 576-7, 581, 609, 610
Temmuz Günleri 5, 79, 100, 113
Tereşenko, Mihail İ. 99
Tiflis 150-1, 395, 513, 533, 566
Timoşenko, Semyon K. 259, 579
Tobolsk 96, 128, 238, 246-8, 373
Tomsk 76, 234, 286, 373, 547
Troçki, Leon D. 10, 14, 64, 81, 91-2, 112, 114-20, 122, 124-6, 135, 140-2, 169-75, 181-2, 211-4, 217, 223, 233-4, 242, 245-6, 257, 259, 260-2, 264-9, 271, 292, 298, 307, 321-3, 333, 342-3, 360, 373, 388, 408-10, 424, 426-7, 432, 439, 490, 512, 518, 522, 528-31, 535, 542, 549-51, 562, 571, 577, 583
Tukaçevski, Mihail N. 9-10, 260-1, 269, 274, 333, 359, 474-5, 503, 508-10, 519, 521-6, 528-30, 547, 551-4, 562, 579
Tula 55, 323, 390, 403, 425, 432-3, 545-6

U

Ufa Devlet Konferansı 274
Ukrayna Merkezî Konseyi Rada 95
Uritski, Moisei 116, 144, 157, 163, 249, 250, 252, 398, 578

V

Varşova 169, 419, 444, 496, 508, 510, 519-27, 529, 561, 602, 605-8, 610
Vatsetis, İoakim 244, 257-8, 266-8, 271, 360, 388, 584, 587
Verhneudinsk 133

Viborg (Viipuri) 34-5, 60, 109, 116, 180, 570
Vikzhel (demiryolu sendikası) 127, 142, 148
Vinniçenko, Volodimir 95, 166, 207
Vladivostok 9, 134, 221-2, 236-7, 279, 281, 283, 327, 362, 372-3, 403, 412, 416, 418-21, 456, 497, 596
Vologda 218, 307-8, 352, 356-7, 547, 551
Vologodski, Pyotr V. 276, 279, 329-30, 367, 583
von der Goltz, Rüdiger, General 180-1, 221, 380, 405
von Kühlmann, Richard, Baron 170
von Ungern-Sternberg, Roman, Baron 278, 332
Voronej 210, 223, 291, 321, 349, 392, 399-400, 426, 429, 433-4, 436, 442, 547
Voroşilov, Kliment Y. 10, 259, 502-3, 536, 594
Vyatka 287, 403

W

Wilhelm II, Kayzer 65, 174, 209
Wilson, Henry, Mareşal Sir 218, 310, 317, 353-4, 357-8, 364, 404, 450
Wilson, Woodrow, Başkan 218, 280-1, 308, 313-5, 328, 335
Wrangel, Piotr, General Baron 6, 10, 97-8, 107, 111, 186, 320, 337, 343, 345, 347-51, 370, 388-90, 392, 394, 398, 424, 427, 429, 435-6, 439-41, 445, 448-9, 451, 473, 488-9, 492-5, 499-502, 510-2, 517-8, 522, 530-41, 543, 570, 608, 610

Y

Yakir, İoana E. 200, 265, 342, 597
Yalta 162, 318, 538-40, 543, 566, 598
Yoffe, Adolf 169, 171, 219
Yudeniç, Nikolay N. 10, 152, 223, 305-6, 359, 376, 382-4, 404-11, 415, 496, 548, 583, 589
Yusupov, Feliks, Prens 9, 25, 30, 36, 481

Z

Zenzinov, Vladimir M. 34, 124, 157, 159, 258, 276, 278, 280, 565-6, 571, 573, 578, 580, 610

DÜNYAYI DEĞİŞTİREN 4 YIL

"Antony Beevor'ın *Rusya: Devrim ve İç Savaş 1917-1921*'i, derinlemesine araştırması, anlatım gücü ve siyaset ile savaşa dair ustalıklı analizleriyle son derece etkileyici, olağanüstü bir kitap. İç savaşların en acımasızı sona ererken, insan zengin bir bilgi birikimine sahip olmakla birlikte, çekilen acıların büyüklüğü karşısında hayrete düşüyor ve pek çok ihtimal üzerinde düşünüyor." ***-Noel Malcolm***

"Sürükleyici ... Bu kitapta, konuya önemli bir doku ve nüans katan ve Rusya'yı önceki çalışmalardan ayırmaya yardımcı olan çok sayıda yeni bilgi var." ***-The Wall Street Journal***

1914'ün sıcak bir yaz gününde Saraybosna'da ateşlenen tabanca, önce barut fıçısına dönmüş Balkanları ardından da tüm Avrupa'yı alevlere teslim edecekti. İmparatorlukları birbirine düşüren savaşta halihazırda çatırdamakta olan Çarlık Rusyası yoğun bir seferberlik başlatacak, böylece otokratik yönetimden bunalmış Rusları daha da bezdirecekti. 1917'nin Şubat ve Ekim Devrimleriyle Çar II. Nikolay önce tahttan inmiş, ardından iki meclis ortaya çıkmış ve neticede Bolşeviklerin iktidar yürüyüşü başlamıştı. Ekim Devrimi'nden hemen sonra patlak veren iç savaş, imparatorluğun dört bir yanının barut kokmasına ve amansız bir mücadeleye yol açacaktı.

- Çarlık Rusyası nasıl çöktü?
- Osmanlı İmparatorluğu Çarlık Rusyası'nın çöküşünde nasıl bir rol oynadı?
- Bolşevikler nasıl güçlendi?
- Lenin, Troçki ve Stalin gibi isimler nasıl ön plana çıktı?
- Kanlı iç savaştan Bolşevikler nasıl galip ayrıldı?

Ünlü tarihçi Antony Beevor ***Rusya: Devrim ve İç Savaş 1917-1921***'de bu ve benzeri pek çok soruyu ustalıkla yanıtlıyor. Bu döneme ilişkin çalışmalar genellikle siyaset ve ideolojiye odaklansa da Beevor, Rus arşivlerinden elde ettiği yeni materyallerle desteklediği savaşın ham gerçekliğini bir askeri tarihçi becerisiyle tasvir ediyor. ***Rusya: Devrim ve İç Savaş 1917-1921***, Rusya'da başlayan işçi hareketlerinin ve nihayetinde yol açtığı iç savaşın dünyayı nasıl değiştirdiğini merak edenler için vazgeçilmez bir kaynak.

Kronik
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-625-6774-45-2
9 786256 774452
THG
0528401
VLL